

Karel Klášek

ŘIVNÁČŮV

PRŮVODCE PO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM.

Se 12 mapami a plány.

I.

ČÁSTĚ POPISNÁ.

Všechna práva vyhražena.

1882.

NÁKLADEM FRANT. ŘIVNÁČE V PRAZE.

122 4341

864
632 ~~873~~

559
m

OBSAH.

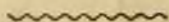

	Stránka.
Dodatky a chyby tiskové	V
Předmluva	IX
Seznam přispěvatelů	XIV
Úvod	XIX
Stručný hospodářský obraz Čech	XXI
Praha.	
Praktické poznámky	1
Krátký přehled dějin Prahy	5
Poloha, půda a obyvatelstvo Prahy	14
Navedení, jak cizinec Prahu prohlédnouti má	17
Abecedně spořádaný popis budov a památností Prahy	34
Procházky a výlety v okolí Pražském	113
I. Rakouská Státní dráha.*)	
a) Praha-Podmokly (Drážďany)	158
Parníkem po Labi	193
b) Praha-Česká Třebová (Vídeň)	196
c) Choceň-Halbětat (Broumov)	210
II. Dráha Ústecko-Teplická	233
III. Dráha Duchcovsko-Podmokelská	250
IV. Česká Severní dráha.	
a) Podmokly-Warnsdorf	254
b) Bakov-Česká Lípa-Georgswalde	266
V. Česká Západní dráha	276
VI. Dráha Rakovnicko-Protivínská.	
a) Beroun-Rakovník	291
b) Zdice-Protivín	295

---

*) Viz dodatek na konci obsahu.

VII. Dráha Buštěhradská.	
a) Praha-Chomútov-Cheb	305
b) Vejhybka-Kralupy	338
c) Chomútov—Křimov-Nová Ves—Vejprty	339
d) Falknov-Kraslice	343
e) Tršnice-Františkovy Lázně	346
f) Praha-Hostivice	349
VIII. Loketská místní dráha	351
IX. Dráha Frant. Josefa.	
a) Praha-Suchdol-(Gmund-Vídeň)	352
b) Veselí-Budějovice	371
c) Plzeň-Budějovice-Nové Hrady (Gmund)	372
d) Plzeň-Cheb	403
X. Dráha císařovny Alžběty	421
XI. Severozápadní a Jihoseverní-Německá spojovací dráha.	
a) Praha-Nimburk-Kolín-Něm.Brod-Jihlava (Vídeň)	425
b) Osek-Chlumec-Hradec Králové-Mittelwalde	451
c) Chlumec-Ostřoměř-Nová Paka-Poříčí	461
K r k o n o š e	471
d) Ostřoměř-Jičín	490
e) Lysá-Všetaty-Děčín	496
f) Pardubice-Josefov-Poříčí-Libava	506
g) Josefov-Turnov-Liberec-Seidenberk	512
h) Pardubice-Německý Brod	527
i) Nimburk-Mladá Boleslav	533
XII. Královská státní dráha Saská	534
XIII. Dráha Turnovsko-Kralupská	538
XIV. Dráha Plzeňsko-Březenská.	
a) Plzeň-Duchcov	547
b) Plzeň-Eisenstein	558
Š u m a v a	571
XV. Dráha Pražsko-Duchcovská	599
XVI. Moravská Pohraniční dráha	607
Dodatek k Rakouské Státní dráze	609

Doplňky a chyby tiskové.

Nepatrné chyby tiskové opraví si čtenář laskavě sám.

Str. ř.

2. 7. s hora: V polovici května 1881 začala plavba malých šroubových parníků několikráte denně od *mostu Pálavského až na Zbraslav*.
2. 5. z dola: Za článek **Hôtely** doplň si čtenář:
Průvodčí cizinců. V každém větším hôtelu lze najati průvodce po Praze. — Roku 1881 ustanoveni byli *úředně oprávnění průvodčí cizinců*. — Tito nosí jako odznak bílé C na černé čepici. Jest jich dosud pouze sedm: čtyři stojí na *Hradčanském náměstí* před *královským hradem* a tři na *Staroměstském náměstí* před *radnicí*. Platí se: *jedna osoba za jednu hodinu 50 kr. Celá společnost za jednu hodinu 60 kr. Za půl dne* (t. j. buď od 9.—1. hod. neb od 2.—6. hod.), *nehledě k počtu osob, v letě 1 zl. 50 kr., v zimě 1 zl. 70 kr.* — *Za celý den* (totiž od 9.—1. a od 2.—6. hodiny) *ať v letě nebo v zimě 3 zl.*
14. 14. z dola: místo 30° 5' 8" čti 32° 5' 8".
16. 10. " Císařským rozhodnutím ze dne 11. dubna 1881 nařízeno rozdělení Pražské university v českou a německou pod společným rektorem a se společným jménem „Universitas Caroli-Ferdinandea“. Na fakultách filosofické a právnické českého oddělení mají přednášky již počátkem letního semestru r. 1882 zahájeny býti. — O rozdělení jmění university a o jiných podrobnostech dosud není rozhodnuto.
16. 6. z dola: místo jedna v Karlíně čti jedna městská v Karlíně,
- " 5. " " a jedna městská " a jedna v Karlíně.
v Karlíně

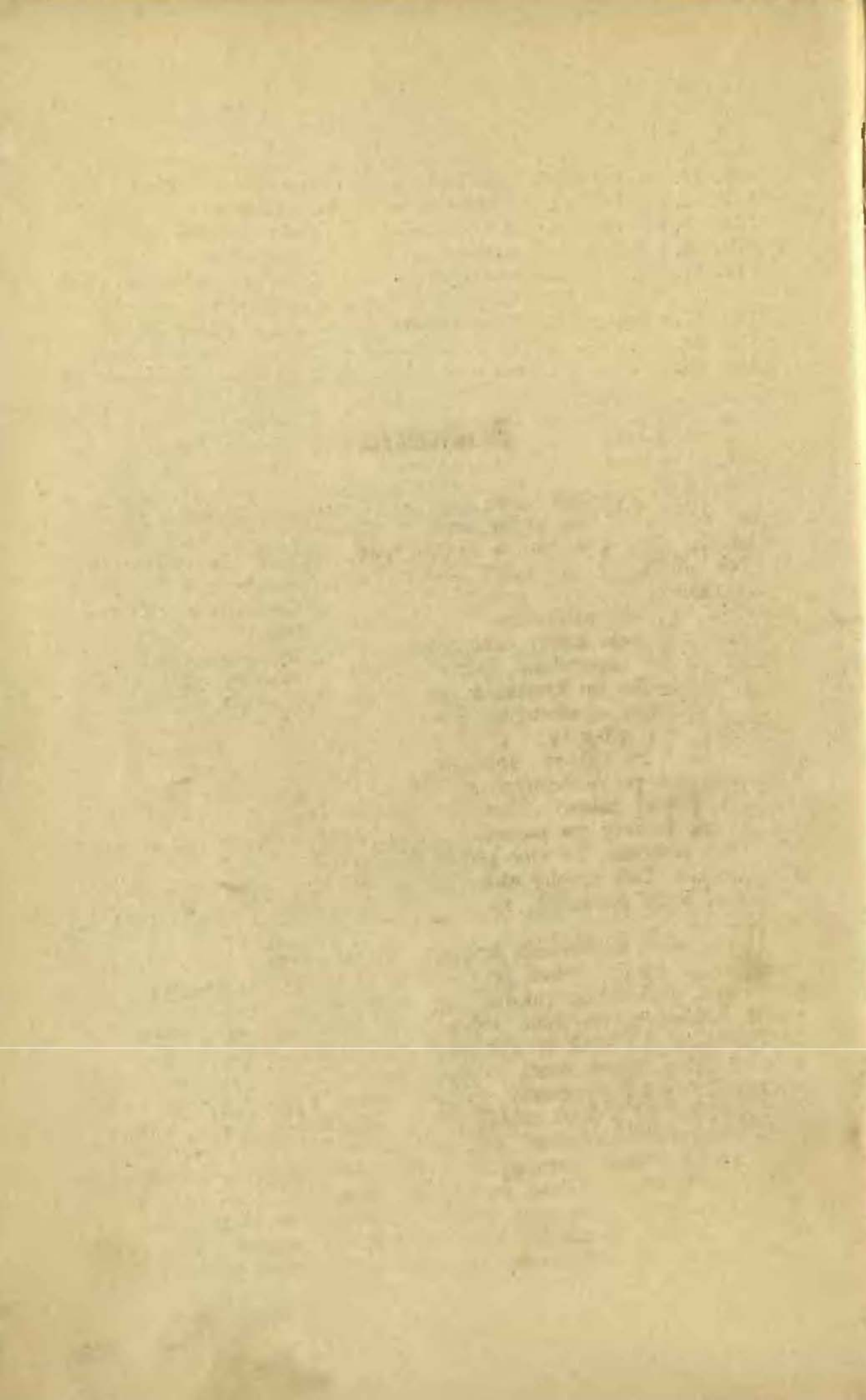
VI

Str. ř.

23.	13. s hora:	<i>místo</i> <i>Vadislavskou</i>	<i>čti</i> <i>Vladislavskou</i>
"	3. z dola:	" jižní	" západní.
30.	12. s hora:	" (č. 5. a)	" (č. 5.) a
31.	16. "	" na rohu Hurtovy ulice	" na rohu Resselovy ulice
"	19. "	" pak v kasárnách	" pak kasárnách.
"	13. z dola:	Před radnicí postaven s fontánou.	Vítězsl. Hálkovi pomník
34.	7. "	Vnitřek Nár. divadla zničen požárem dne 12. srpna 1881, kdy první archy tohoto spisu byly již vytištěny. Po požáru ve dvou měsících sebráno dobrovolnými sbírkami více než milion zlatých, takže znovuzbudování divadla jest zajištěno. Lze očekávat, že do konce r. 1883 bude divadlo otevřeno.	
41.	9. s hora:	<i>místo</i> Dům směmovní	<i>čti</i> Dům sněmovní
45.	6. z dola:	" Beth Chajim (dům života zvaný),	" Beth Chajim (dům života) zvaný,
46.	13. "	" Piegenhagen	" Piepenhagen
"	12. "	" a jiné	" a jiní
48.	2. s hora:	" český	" česky
54.	13. "	" Klášter sv. Havla	" Kostel a klášter sv. Havla
94.	17. z dola:	" Velkopřevorské náměstí	" Maltézské náměstí
96.	8. s hora:	" V paláci jest znamenitá knihovna atd.	" V paláci byla znamenitá knihovna a bohaté sbírky rytin, map, mincí atd., jež po smrti císaře Ferdinanda do Vídně převezeny byly (pouze duplikáty darovány Českému Museu a universitní knihovně Pražské). Teď jsou zde kanceláře ústřední správy císařských statkův.
98.	16. "	" Podstavec ze žuly a syenitu	" Kamennou obrubu malého sadu dal atd.
110.	7. z dola:	" tento daroval jej	" Rudolf II. daroval jej
112.	4. s hora:	" a cappadocie	" z Cappadocie
115.	17. z dola:	" vedoucí	" vedoucím
119.	15. s hora:	" se stříbra	" ze stříbra
126.	12. z dola:	" jsou	" jest
127.	18. s hora:	" za nimiž	" za níž
128.	1. z dola:	" na neděli	" v neděli

Str.	ř.		
135.	16.	s hora: <i>místo</i> v drobu.	<i>čti</i> v drobě.
147.	2.	z dola: „ vyzdoben	„ ozdoben
164.	3.	s hora: „ proti povodni	„ k zavodnění
170.	6.	z dola: „ městem	„ místem
172.	11.	„ „ za vsí okolo hřbi- tova	„ za vsí <i>Církvicemi</i> okolo hřbitova
193.	11.	s hora: „ Ze Švandavy	„ Ze Šandavy
194.	21.	„ „ na p.	„ na levém
195.	6.	„ „ zároveň	„ konečně <i>Těchlovice</i> , zá- roveň
	9.	„ „ jeskyně	„ útvary
	4.	z dola: „ (viz str. 136)	„ (viz str. 186)
197.	11.	s hora: „ „Hostomicemi	„ „Hostavicemi.
199.	5.	„ „ Roku 1881 postaven zde pomník.	
203.	10.	z dola: „ do zámeckého dvora	<i>čti</i> na Náměstí
210.		Dodatek ke trati z Prahy do Čes.	Třebové viz na str. 609.
217.	8.	z dola: <i>místo</i> na str. 120	<i>čti</i> na str. 220
243.	20.	s hora: „ Kostenberk	„ Kostomlaty (Kosten- blatt)
252.	15.	z dola: „ Rauchengrund	„ Rauschengrund
266.	17.	„ „ (Viz str. 263)	„ (Viz str. 265)
268.	2.	„ „ <i>Beršteín</i>	„ <i>Peršteín</i>
283.	15.	s hora: „ šesterá	„ trojí
291.	14.	z dola: vypust (Leon- tinienhütte)	
301.	19.	„ „ pitvě	„ bitvě
305.	1.	s hora: „ kláštera	„ hradu
320.	19.	„ „ K <i>Restauracím</i> přidej „Nový lázeňský sál“ v Městském sadě.	
413.	23.	„ „ <i>místo</i> r. 1008	<i>čti</i> r. 1808
428.	17.	z dola: Dráha tato otevřena byla 15. listopadu 1881.	
478.	7.	s hora: <i>místo</i> (str. 476)	<i>čti</i> (str. 477)
505.	9.	„ „ 176—480.	„ 176—180.
506.	8.	z dola: „ Česká	„ Česká Skalice
	7.	„ „ Skalice vypust	
514.	6.	s hora: <i>místo</i> str. 463	„ str. 463 a 472
517.	20.	„ „ (str. 477)	„ (str. 478)
	21.	„ „ (str. 478)	„ (str. 477)
521.	14.	z dola: „ <i>Haizdorf</i>	„ <i>Harzdorf</i>
535.	17.	s hora: „ „Eduardovy“ bou- dy“	„ „Eduardova buku“
537.	2.	„ „ 1841	„ 1843

Předmluva.

V době pozdější nežli jsme si předsevzali podáváme soudnému obecenstvu tuto knihu mnohem objemnější, nežli jsme z prvu očekávali. Při spisování a vydání jejím naskytlo se tolik a takových obtíží, jež ani tušiti jsme nemohli. Dali jsme se do práce s programem hotovým, s chutí usilovnou, se snahou upřímnou a nešetřili nákladu nižádného. Ač literatury cizí vykazují četné a dokonalé příruční knihy cestopisné, mohly nám tyto býti pouze vzorem co do uspořádání. Murray, Joanne, Baedeker, Meyer a j. vydali průvodce po krajinách ode dávna cestovateli navštěvovaných, a většinou opatřených vším pohodlím, jež moderní cestující požaduje; a i spisy ty, v prvních vydáních dosti nedokonalé, povznesly se k nynější své dokonalosti teprve asi v posledních dvou desetiletích a po přčetných vydáních. Pro celé Čechy však nevydáno posud takové příručné cestovní knihy, a přece jsou Čechy tak bohaty na památky historické i umělecké, a zvláště na krásy přírodní, že více povšimnutí zasluhují, než se jim dosud dostalo. Tak mnohý zná rozličné cizí krajiny a nepovšimnul si dosud krás domácích, na př. Krkonošů, Středohoří, Rudohoří a Šumavy.

Abychom povzbudili krajany své k pilnému cestování po krásné naší vlasti, vydali jsme tohoto „Průvodce“, jenž má býti především praktickou rukověť pro cestující, ne zevrubnou topografii. Základem urovnání tohoto díla byla nám síť železniční, poněvadž se jí teď skoro výhradně k cestování užívá; však i přechtné krajiny, které dosti vzdáleny jsou od trati železniční, nebo od velkých silnic, popsány v knize této. Všecky popisy však jsou stručné, ač pokud možná úplné. Především snažili jsme se podle vlastních zkušeností při opětovném cestování nabytých, a podle zpráv mužů nestranných, v té či oné krajině obeznalých, jmenovati hostince, uvést povozy a cesty, upozorniti na památnosti, historické upomínky, malebné pohledy a vyhlídky, na průmysl a obchod, na mnohá, byť i malá místa lázeňská, na geologický útvar, na zvláštnosti botanické atd., ovšem ne s důklad-

ností vědeckou, nýbrž jen potud, pokud hodí se to pro širší obecnost.

Jest naším vřelým přáním, aby dílo toto zbudilo ruch cestovatelů po naší vlasti i v krajanech našich i v cizincích (proto připravujeme i vydání německé, které vyjde asi v květnu roku 1882); bylo by poslouženo tím nemálo zájmům našim, přinášíť cestování užitek mravní i hmotný, přímý i nepřímý.

Jsme sobě vědomi mnohých nedostatků, jichž dílo toto jako první pokus svého druhu, a pro dlouhou dobu, kdy na něm pracováno bylo, uvarovati se nemohlo. Ale při ochotě, s jakou se nám přišlo skoro všude vstříc, máme oprávněnou naději, že obecnost i příště nám pomocno bude při třibení a zdokonalování tohoto díla, my pak vděční budeme za každou podstatnou opravu a nebudeme šetřiti žádného nákladu na zdokonalení tohoto „Průvodce“.

Vzdáváme srdečný dík všem, kteří nás při podniku našem způsobem jakýmkoliv podporovali, a prosíme, aby se nám nezazlelo proto, že neužili jsme všech příspěvků v tom rozsahu, v jakém nám zaslány byly; v mnohém ohledu musili jsme se obmezovati, aby kniha ještě více nevzrostla. Ku konci uvádíme jména všech, kteří kterýmkoli způsobem při pracích našich nám pomoci byli; opomenuto-li snad uvésti některé jméno, nestalo se to svévolně, nýbrž nedopatřením, a prosíme, aby nám to ve zlé vykládáno nebylo.

Při hledání jmen v textu obsažených poslouží nejlépe abecední rejstřík na konci knihy, v němž jména složená zařaděna jsou podle jmen podstatných, na př. Hora Kutná, Stěna Jezerní a p.

Zbývá nám ještě zmíniti se několika slovy o mapách a plánech, jež pro pohodlnější užití dali jsme zavázati ve zvláštní desky. Při sestavování map hleděno k tomu, aby se na nich našlo vše, o čem v knize pojednáno; jsou tedy co do udání osad, hradů, vrcholů horských, jednotlivých samot, i v příčině vodopisu mnohem úplnější, nežli každá jiná mapa provedená v témž měřítku; aby však při velkém počtu předmětů znázorněných a zvláště četných jmen, netrpěla přehlednost a čitelnost map, nemohlo se přihlížeti k naznačení terrainu úplného a to tím méně, poněvadž ku správnému provedení kolmé členitosti na veškerých zde obsažených mapách a plánech nebyl by stačil ani trojnásobný čas, který tyto vyžadovaly, tak že by se vydání knihy ještě o více než dva roky bylo zpozdílo. Za to však přijat do map našich velký počet vrcholů horských v hojnosti takové, jak by bylo dovolovalo jenom nejpodrobnější vyznačení terrainu; a přece každý v kartografii znalý dobře ví, že v mapách měřítko našeho (1 : 288.000) nelze naznačiti terrain jiný nežli velmi *generalisovaný*, který cestujícímu neposkytuje ani tolik výhod jako označení četných výšin, jak se stalo na mapách našich. Mapa I. podává přehled veškerých drah českých a to i těch, jichž stavba byla do konce

r. 1881. aspoň počala, anebo které měly již potřebnou k stavbě koncessí. Hustá síť železniční nedopustila, aby byly zde označeny i silnice a řeky, což tím spíše opominuto býti mohlo, poněvadž ostatní mapy jsou ve směru tom úplné. Mapy Rudohoří, severních Čech, Krkonošů a Šumavy znázorňují dvě třetiny celého království a to krajiny, po kterých se nejvíce cestuje. Tyto tři mapy severní části Čech jsou tak uspořádány, že část mapy předešlé opakuje se v mapě následující, aby cestující nemusil nikdy dvě mapy současně rozevířiti. Mapa Šumavy zase je tak orientována, aby na listu poměrně úzkém znázorněna byla celá Šumava od Domažlic až za Vyšší Brod; a přece zůstal i tento list do výše neprolomený, což jest pro užívání mapy výhoda nemalá. Při třech mapách severních Čech dobré služby konaly nám mapy přiložené k archivu ku prozkoumání Čech; avšak při mapě Šumavy byla jedna z největších obtíží, najíti totiž správná jména pro osady, hory atd. ve všech mapách pouze s německými jmény uvedené. V pochybnostech zachováno pravidlo, že do map přijati se mají vždy jen jména v krajině užívaná, aby přílišným purismem netrpěl snad praktický účel jejich; v textu pak uvedeny vedle běžných, ať někdy méně správných pojmenování, také názvy přesné, byť starší, jež shledány byly z různých spisů anebo sděleny s námi odbornými znalci jako pp. Josefem Jirečkem, profesorem Erbenem a j. — Přiložené plány zpracovány jsou nejen dle pramenů nejnovějších, nýbrž k upravení některých podniknutých opětovně cesty do těch kterých měst, a srovnáním s plány jinde vydanými přesvědčí se každý, že naše poměrně malé plány provedeny jsou jak s bedlivostí nevšední, tak i do podrobnosti. Při tom hleděno vždy k tomu, by plán nebyl vyšší než format knihy, aby se ho pohodlně užití dalo. Jedině plán Prahy, zvláště pro knihu tuto sdělaný, má formát větší, čehož příčina leží již ve věci samé.

Hlavními spolupracovníky, kteří za účelem sepsání tohoto díla jmenovitě v posledních třech letech téměř celé Čechy procestovali, byli pp. professor Bohumil Bauše, Frant. A. Borovský, Eduard Herold, Antonín Řivnáč a prof. Jaroslav Zdeněk, mimo to účasten byl prací redakčních p. Jakub Malý. Na mapách a plánech pracovali: pp. inženýr J. Kaftan, asistent Kohut, asistent Jos. Líčka, Smrček a prof. Zdeněk.

Na konec připojujeme pokynutí hostinským, jež jim i obecnstvu k bedlivému uvážení doporučujeme. Stať tato vyňata jest a doslovně přeložena z Baedekrova „Mittel- und Norddeutschland 1880“ a hodí se výborně k našim poměrům:

„Ve mnohých hostincích, obzvláště menších měst, mají postele i celý nábytek pokojů veliké vady. Poněvadž toho příčinou jest větším dílem nedostatečná zkušenost hostinských, podáváme tuto některá pokynutí k tomu se vztahující.

Vnitřní prostor postele, t. j. žíněnka, má míti nejméně 1 m. 80 cm. délky a 90 cm. šířky. Rozprostřená přikryvka má stačiti na celou plochu postele, prostěradla mají se nechat na všech stranách dobře zastrčit. Za chladnější roční doby

mají se ku přikryvce přidati také peřiny, avšak těchto nemá užíváno býti výhradně. V železných postelích musí v zimě býti dvojnásobná zíněnka, aby studenost kovu nemohla se dostat k tělu. Postele musejí postaveny býti tak, aby tvář spícího byla odvrácena od okna; pohled na toto, obzvláště když na ně v letě již časně z rána slunce svítí, způsobuje bolení hlavy.

Stolek na umyvadlo neměl by nikdy míti méně než 80 cm. šířky a 50 cm. hloubky; výška jeho nemá přesahovati 75 cm. Umyvadlo má míti při nejmenším 35 cm. v průměru a 14 cm. hloubky, a jeho kraj nebudiž na venek přehnut, poněvadž se tím vylévání ztěžuje. Konev na vodu má obsahovati nejméně tři litry, aby nebylo potřebí k vůli každé kapce vody zvonit. Ku každému stolku na umyvadlo náleží nádoba, do níž by se vylévala špinavá voda; v krajinách, kde se cestuje pěšky, potřebí také nádoby na koupání nohou. Každému hosti třeba dáti dva ručníky nejméně zdělí 80 a zšíří 50 cm. Samu sebou se rozumí, že nesmí scházeti velká láhev s vodou k pití a sklenice.

Rovněž nesmí scházeti dostatečný počet háků na vešení šatů, pak při nejmenším dvě stoličky, stůl, odpočívadlo atd.

Velikou vadou, zvláště při novějších domech, jsou tenké stěny a nedostačné dvěře, propouštějící se všech stran každý šust, čímž velmi citelně ruší se noční odpočinek hostů. Na horách a v odlehlých krajinách, kde zřízení hostince jest samo sebou zásluhou, možno při něčem takovém oko zahmouřit; nikoli však ve městech, na žádný způsob pak nemůže takový dům, i kdyby v jiném ohledu dosti dobře vyhovoval, býti nazván hostincem první třídy. Zvuk tlumící věci, jako rohožky na shodech a chodbách, koberce v pokojích a především dobře přiléhající dvojité dvěře jsou nutnou potřebou.“

Konečně upozorňujeme na záchody, velmi slabou stránku našich venkovských hostinců, a přejeme si, aby hostinští pokynutí tohoto si povšimnuli.

Při spisování díla tohoto byly nám pomůckou (mimo monografie v textu jmenované) hlavně následující spisy:

Archiv pro výzkum Čech. Berlet, Erzgebirge. Časopis Čes. Musea. Čelakovský. Prodrómus květeny České. Čtvrtečka, Průvodce po Karl. Varech. Fehring, Postlexicon. Födisch, Leitmeritz. Franieck's Führer in Karlsbad. Grieben's Franzensbad, Karlsbad, Marienbad, Riesengebirge, Teplitz. Hauer, Geologische Karte von Böhmen. Heber, Böhmen's Burgen. Heller. Teplitz-Schönau. Herbert, Die böhmischen Bäder. Hickmann, Geologische Karte von Böhmen. Hlawacek, Karlsbad. Industrie-Karte von Böhmen. Klutschak, Prag a téhož Reichenberg-Pardubitzer Bahn. Krejčí, Geologie. Letzner, Riesengebirge. Mapy generálního štábu. Meyer und Billitz, Weltadressenbuch (Böhmen atd.). Mikovec, Starožitnosti. Möchel, Průvodce na trati Plzeň-Eisenstein-Deggendorf a po Šumavě. Moschkau, Oberlausitz. Nowicki, Die Böhmisches Nordbahn. Orth a Sládek. Topograficko-statistický slovník Čech. Palacký, Dějiny král. Českého a téhož Popis král. Českého. Památky archaeologické. Pascher (Cimrhanzl), Šumava. Prášek, Politický okres Klatovský. Procházka, Topografisch-statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königr. Böhmen. Reisehandbuch für das Riesengebirge (Foglar und Traxler in Trautenau). Schaefer, Nord. Böhmen. Schaller, Topografie von Böhmen. Schmidt v. Bergenhold, Geognostisch-montanistische Karte des Königr. Böhmen. Schottky,

Prag. *Schuldes*, Die böhmische Schweiz. *Slovník Naučný*. *Sommer*, Topografie von Böhmen. *Statistická příruční knížka Prahy*. *Tittel*, Statistik des Grossgrundbesitzes in Böhmen. *Tomek*, Dějepis Prahy, a téhož Děje král. Českého. *Tutte und Hložek*, Der Bezirk Lobositz. *Wenzig und Krejčí*, Umgebungen Prag's, a týchž Der Böhmerwald. *Weymann*, Böhmisches Erzgebirge.

V Praze, dne 30. listopadu 1881.

Redakce.

Nakladatelstvo.

Jména přispívatelů.

Jména korporací a pánů, kteří ke zdaru podniku našeho přispěli:

Pan *Adamec*, lesní ve Fürstenhutu.

" *Almessberger*, lesní kontrolor v Tachově.

" *Bárta*, prof. v Litomyšli.

" *Baum*, architekt v Praze.

" *Baumann Alex.*, soukromník v Čes. Budějovicích.

" *Bazika*, vrchní inspektor v Praze.

" *Bělohlávek*, lesní příručí v Prášílech.

" *Bergmann*, c. k. inspektor v Prachaticích.

" † *Bořický*, univ. prof. v Praze.

" *Bouček B.*, MDr. v Poděbradech.

" *Bráf A.*, JUDr., univ. prof. v Praze.

" *Budecius*, prof. v Hradci Králové.

" *Čepl A.*, purkmistr v Přibislavi.

" *Čermák Boh.*, amanuesis při c. k. univ. knihovně v Praze.

" hrabě *Černín Frt.*, JUDr. v Petršpurku.

" *Černý V.*, tajemník v Libáni.

" *Červinka*, prof. v Praze.

" *Čížek Otto*, assistent inženýr. v Teplicích.

" *P. Pius Čtvrtečka*, prof. v Broumově.

" *P. Daneš*, děkan v Peruci.

" *Dědeček*, prof. v Karlíně.

" *Dudek*, učitel v Červeném Kostelci.

" *Durdík*, adjunkt c. k. soudu v Horažďovicích.

" *Dušl Martin* v Berouně.

" *Emanovský*, Dr. v Novém Bydžově.

" *Engel*, MDr. v Benešově.

" *Erler*, Dr. a tajemník v Karl. Varech.

" *Fanta Josef*, assistent architektury v Praze.

" *Fischer*, říd. učitel v Pacově.

" *Fränkl*, inženýr v Plzni.

- Pan *Freyer A.*, inženýr v Teplicích.
 „ *Freyr J.*, inženýr v Praze.
 „ *Frič A.*, univ. prof. v Praze.
 „ *Gabler Vilém*, Dr., ředitel v Praze.
 „ *Greif*, mlynář v Heřmanicích.
 „ *Habal J.*, ředitel škol v České Třebové.
 „ *Hájek*, učitel v Pístech.
 „ *P. Hakl*, děkan v Hořicích.
 „ *P. Hauk O.*, děkan v Stropnici.
 „ *Hansgirk*, PhDr. a prof. v Praze.
 „ *Hanzlík*, inženýr v Bílině.
 „ *Heger*, c. k. ministr. tajemník v Praze.
 „ *Heimrich V.*, městský tajemník v České Lípě.
 „ *Hellich J.*, lékárník v Poděbradech.
 „ *Hellmuth K.*, MDr. ve Vlašimi.
 „ *Herites Frt.*, lékárník ve Vodňanech.
 „ *Hickmann*, c. k. okr. inspektor v Liberci.
 „ *Hilbert*, c. k. okresní komisař v Liberci.
 „ *Hlaváč*, lékárník v Chocni.
 „ *Hostinský*, PhDr. a prof. v Praze.
 „ *Hraše*, c. k. inspektor v N. Městě n. M.
 „ *Hromádka*, lékárník v Kouřimi.
 „ *P. Hulakovský*, prof. v Třeboni.
 „ *Hurtig A.*, geometr v Praze.
 „ *Hušák Ed.*, lesní v Pürstlinku.
 „ *Chmelař*, geometr v Plzni.
 „ *Jahn J.*, ředitel v Pardubicích.
 „ *Janda E.*, c. k. okresní hejtman v Liberci.
 „ *Javůrek*, okresní tajemník ve Volyni.
 „ *Jenšovský E.*, stavební rada v Praze.
 „ *John J.*, prof. v Soběslavi.
 „ *Kaftan*, inženýr v Praze.
 „ *P. Kaněra C.*, kaplan v Polci.
 „ *Karas*, MDr. v Polné.
 „ *Kaulfers*, inženýr v Liberci.
 „ *Klíma*, řídící učitel v Mnichově Hradišti.
 „ *Klinger J.*, učitel v Přimdě.
 „ *Kodl J.*, inženýr v Praze.
 „ *Kolář M.*, prof. v Táboře.
 „ *Konvalinka*, PhDr. a prof. v Mladé Boleslavi.
 „ *Kraft M.*, prof. v Liberci.
 „ rytíř *J. z Kromerů* v Sedle.
 „ *Kubec*, MDr. v Nepomuku.
 „ *Kurz J.*, učitel v Lounech.
 „ *Kuthan*, ředitel v Čáslavi.
 „ *P. Kyselka*, prof. v Praze.
 „ *P. Ledvinka*, ředitel v Něm. Brodě.
 „ *Liehm*, vrchní zahradník v Opočně.

Pan *Loquenz Fr.*, lékárník v Chomútově.

„ *Ludikar A. Č.*, okresní tajemník v Strakonících.

„ *Mach F.*, c. k. stavební příručí v Liberci.

„ *Malý Jindř.*, chemik v Ústí n. L.

„ *Mark*, prof. v Krumlově.

„ *Martin J.*, architekt v Praze.

„ *Mašek Jindřich*, učitel v Hluboké.

„ *Mastný T.*, ředitel továrny v Lomnici.

„ *Metze J.*, správce továrny v Madru.

„ *Mik*, ředitel cukrovaru v Žatci.

„ *Molenda Karel*, prof. v Pelhřimově.

„ *P. Mühlstein* ve Sv. Dobrotivé.

„ *Musil-Daňkovský* v Krouně.

„ *Myslík J.*, okresní tajemník v Sušici.

„ *Náprstek Vojta* v Praze.

„ *Navrátil*, ekonom v Počátkách.

„ *Nebeský*, vrchní nadlesní v Plasích.

„ *Novák Engelb.* v Žebráce.

„ *Novák Frt.*, ředitel v Ústí nad Orlicí.

„ *Novák Josef*, ředitel v Nové Pace.

„ *P. Nožička F.*, kaplan v Nýrsku.

„ *Palme Gust.*, c. k. referent ve Fridlandě.

„ *P. Pavel Rafael*, bibliotékař ve Vyšším Brodě.

„ *Peisker J.*, amanuensis při c. k. univ. knihovně v Praze.

„ *Pillman*, stud. inž. v Budějovicích.

„ *P. dhajský V.*, ředitel v Poličce.

Sl. podnikatelství staveb *Muzika* a *Schnabl* v Praze.

Sl. podnikatelství staveb *Schön* a *Wesselý* v Praze.

Pan *Polák Karel*, botanik v Praze.

„ *Polack Otto*, Dr. a továrník v Podmoklech.

„ *Polívka J.*, vrchní inspektor při Buštěhradské dráze v Praze.

„ *P. Pospíšil Odo* v Broumově.

Pp. poštmistři v Českém Dubu, Jablouném, Mimoní, Vartmberku a Zákupcech.

Pan *Poličanský*, řídící učitel v Č. Skalici.

„ *Poppr J.*, učitel v Bělé.

„ *Procházka*, ředitel v Chlumci n. C.

„ *Puřil J.*, inženýr v Bělině.

„ *P. Puchta*, farář v Ronšperku.

„ baron *Rauch*, c. k. rytmistr v Netlukách.

„ *Reitinger*, řídící učitel v Rožmberku.

„ *Rodler J.*, lesní inženýr ve Sv. Tomáši.

„ *Rössler K.* v Kraslici.

„ *Roštapil Břetisl.*, inženýr v Teplicích.

„ *Rozvoda*, ředitel v Hlinsku.

„ *Řehák*, prof. v Hoře Kutné.

Sl. ředitelství Buštěhradské dráhy v Praze.

„ „ dráhy cís. Frant. Josefa v Praze.

Sl. *ředitelství* české Severní dráhy v Praze.

- " " dráhy Plzeňsko-Březenské v Praze.
- " " Pražsko-Duchcovské dráhy v Praze.
- " " Státní dráhy ve Vídni.
- " " Turnovsko-Kralupské dráhy v Praze.
- " " české Západní dráhy v Praze.

Pan P *Řičák*, děkan v Přesticích.

- " *Řivnáč Fr.*, kníž. lesní v Sedloňově.
- " *Sagasser*, městský pokladník v Liberci.
- " *Samec*, purkmistr v Týně nad Vltavou.
- " *Sauer*, městský tajemník v Přimdě.
- " *Sazyma Jarosl.*, inženýr v Přimdě.

Slavný sbor *učitelský* v Krásné Hoře.

Pan *Schenek Otto*, přednosta trati v Mostě.

- " *Schirmer*, purkmistr v Liberci.
- " *Scholz J.*, účetní v Liberci.
- " *Schubert J.*, stavební správce v Teplicích.
- " *Schwarz Fr.*, okresní tajemník v Plzni.
- " *Schulz*, kustos musea v Praze.
- " *Sedláček J.*, ředitel v Strakoniciích.
- " P *Sekera*, prof. v Praze.
- " *Sitenský*, prof. a asistent musejní v Praze.
- " *Slíva*, učitel v Sušici.

Sl. *správa archivu* katastrálních map v Praze.

- " " *lázeňská* ve Františkových Lázních.
- " " " v Libniči.
- " " " v Mariánských Lázních.
- " " " v Nové Vsi.
- " " " v Prachaticích.

Pan *Stadlman*, PhC. v Domažlicích.

- " *Steinz*, inženýr v Kouřimí.
- " *Stocký*, voskář v Blatné.
- " *Stolz*, inženýr v Praze.
- " *Strér*, prof. v Domažlicích.
- " *Střeleček*, účetní v Trutnově.
- " *Stulík*, obchodník v Budějovicích.
- " *Šaller*, lékárník v Jilemnici.
- " *Šimáček*, ředitel v D. Beřkovicích.
- " *Šimák*, ředitel v Turnově.
- " P. *Šimek K.*, kaplan ve Vimberce.
- " *Špaček F.*, ředitel v Roudnici.

Slečna *Specingrová Klára* v Praze.

Jeho Osvíc. kníže J. A. *Schwarzenberk*.

Pan *Štech*, učitel v Slaném.

- " *Štěpánek*, inženýr v Plzni.
- " *Štěpánek*, ředitel v Rakovníce.
- " *Tafíl*, PhDr. a prof. v Klatovech.

- Pan *Tájek J.*, úředník při Národním divadle v Praze.
 „ *Tischer*, archivář v Jindř. Hradci.
 „ *P. Tischler*, farář v Zlaté Koruně.
 „ *Tonner E.*, ředitel obchodní akademie v Praze.
 „ *Tonner Fr.*, ředitel v Písku.
 „ *Trapl*, ředitel gymnasia v Chrudimi.
 „ *Tuček J.*, ředitel v Náchodě.
 „ *Uherr*, purkmistr v Teplicích.
 „ *Urban J. B.*, inženýr v Křivoklátě.
 „ *Uhlíř*, ředitel gymnasia v Praze.
 „ *P. Waiser*, Dr. a prof. ve Stříbře.
 „ baron *Weyhe-Eimke* v Náchodě.
 „ *Větrovec*, inženýr v Teplicích.
 „ *Widman*, purkmistr v Lounech.
 „ *Woczadlo*, majitel domu v Karl. Varech.
 „ *Woldřich J.*, JUDr. v Praze.
 „ *Woksč*, prof. v Litoměřicích.
 „ *Vorel L*, poslanec říšský v Praze.
 „ *Vlach*, PhDr. a prof. v Kolíně.
 „ *Wünsch*, prof. v Jičíně.
 „ *Vyhnis*, ředitel gymnasia v Příbrami.
 „ *Zedřich J.*, statkář v Nymburce.

Ú v o d.

Království České jest co do velikosti (51.956 čtver. km.) i co do počtu obyvatelů (5,557.134) třetí země mocnářství rakousko-uherského, v příčině bohatství na plodiny sluší mu vedle Uher místo první a rozmanitostí i množstvím výrobků průmyslových s ním může zápasiti jedině Vídeň.

Čechy rozkládají se od 48° 34' až po 51° 3 1/2' sev. šířky, od 29° 47' až po 34° 31' vých. délky Ferrské, jsou tedy nejsevernější všech zemí mocnářství rakousko-uherského; od západu k východu měří 327 km. čili přes 44 zeměpisných mil, od jihu k severu 278 km. čili přes 37 zeměpisných mil.

Na třech stranách odděleny jsou Čechy horstvem od sousedních zemí; jenom na jihovýchodě není takové hradby na hranicích Moravy, ač i zde jednotlivé vrcholy horské do 800 m. nad moře a až 200 m. nad okolní krajinu vynikají. V západních končinách vysílají Smrčiny jenom některá předhoří; na severozápadě prostírá se Rudohoří, jehož svah, do Čech příkrý, poskytuje rozkošných pohledů daleko do země, ač i nejvyšší vrchol (Keilberk) nedosahuje ani 1300 m. Mnohem krásnější a rozmanitější krajiny nalézáme v nižším horstvu na severu, jak v Českém Švýcarsku a v Lužických horách, tak i ve Středohoří Litoměřickém; přčetné vrcholy kuželovitých hor aneb strmých skal poskytují rozkošné a rozmanité vyhlídky a jsou pro malou svou výšku (ne více než 800 m.) snadně dostupny. Výše pne se již málo schůdné a lesnaté Jizerské pohoří, nejvýše pak mohutné Krkonoše, v kterých nejvyšší vrchol veškerých horstev českých, Sněžka, na hranicích Čech a Prusk. Slezska do 1600 m. strmí; Orlické pohoří na východě země dosahuje v Sněžníku Kralickém přes 1400 m. Neméně než proslulé Krkonoše zajímavá jest lesnatá Šumava na jihozápadě; ano ve dvou věcech předčí hory Krkonošské: chová v lůně svém několik hlubokých, osamotnělých jezer, a za jasného dne uříme s mnohých vrcholů neb vysoko ležících osad velkolepé hory Alpské; nejvyšší pak vrchol Šumavy, Javor — ale již na půdě Bavorské —, jest sotva o 150 m. nižší než Sněžka.

I ve středu Čech, vynikajících skoro všude více než 300 m. nad hladinu mořskou, a proto vyjímaje pouze velmi úrodné roviny polabské, ráz vysočiny jevíci, vystupují značné skupiny horské, jako Brdy, Tepelské a Doupovské hory, a Císařský les.

S málo pouze výjimkami (3184 čtver. km.) náležejí všechny tekoucí vody k oblasti moře Severního, a to výhradně k poříčí Labskému (48.772 čtv. km.); Labe pak i skoro všechny jeho přítoky vznikají v Čechách; Úpa, Metuje, Orlice (Divoká i Tichá), Loučná, Chrudimka, Doubrava i Běla na levém břehu, a na pravém břehu Cidlina, Jizera i Ploučnice mají prameny své v Čechách; jediná Ohře vzniká za hranicemi na Smrčinách. Také nej-mocnější všech přítoků Labských Vltava (poříčí její zaujímá 28.135 čtver. km., kdežto Labe i s přítoky ostatními pouze 20.537 čtv. km.), se všemi svými přítoky Malší, Lužnicí, Sázavou, Otavou i Mží-Berounkou vyvěrá v Čechách. Všecky tyto řeky opouštějí s Labem Čechy, tak že průlom Labe na severu jest nejnižším místem (105 m.) v celé zemi.

Nejsevernější výběžek Čech, Šluknovský, posílá vody své k Sprévě, v sousedním Sasku pramenící, patří tedy taktéž k poříčí Labskému; druhý výběžek však, Fridlandský, náleží již k poříčí Odry, a to řekou Nisou (Zhořelickou) v Čechách vyvěrající, na severovýchodě pak taktéž výběžek Broumovský, který Stěnavu svou vysílá ke Kladské Nise, tak že tyto dvě krajiny Čech patří k oblasti moře Baltického. V Šumavě a na hranicích Moravských vyvěrají mnohé řeky, které spěchají k mohutnému Dunaji a s ním k moři Černému.

Četné tyto řeky, v Čechách teprve vznikající a tedy mladistvé, jsou ovšem jenom z malé části splavné,*) a zvláště parní plavba koná se jenom na Labi od Litoměřic dolů; Labe od Mělníka, Vltava od Budějovic nesou lodi, pod Jaroměř a Rožmberkem vory; také Jizera, Orlice a zvláště Otava jsou jenom pro vory splavné. Vltava horní (Študená) spojena jest stokou Schwarzenberskou s řekou Mlhou, náležející k poříčí Dunajskému, aby se dříví plaviti mohlo také do Dunaje.

Celkem poměry řek našich potřebují ještě mnoho péče, než upraveny budou jako jiné řeky rakouské, aby vyhověly nejnutnějším požadavkům.

Až na jezera Šumavská — a i ta nejsou ani četná ani veliká — jsou jenom skrovná jezírka v horách Krušných a v Krkonoších; rybníků je velký počet, zvláště v okolí Třeboňském, pak u Hluboké a pod Bezdězem. Za to však vynikají Čechy bohatstvím výtečných vod mineralních nad všechny země rakouské, a některá z teplých vřidel, jako Karlovy Vary a Teplice, mají pověst světovou.

---

*) C. E. Gallas „Upravení řek v Čechách“ atd. V Praze 1871. Vála, Vodní cesty v Čechách a na Moravě.

Z 5,557.134 obyvatelů jest asi o 200.000 osob rodu ženského více než mužského. Dle národnosti je asi 61% Čechů, 37% Němcův a 2% Židů (r. 1880 napočteno 93.641); až na tyto poslední a 116.849 (r. 1880) protestantů, jsou všichni ostatní vyznání katolického, pro které jsou v Praze arcibiskupství a v Litoměřicích, v Budějovicích a v Hradci Králové biskupství zřízena.

Celá země, náležející ke „královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným“, čili jak v obecném životě pro krátkost přijato: k Předlitavsku (Cislajtánii), dělila se do nedávna ve 13 krajů, kteréhož rozdělení se dosud v obecném životě i na mapách dosti zhusta užívá (jsou to kraje: Pražský, Budějovický, Pisecký, Plzeňský, Chebský, Žatecký, Litoměřický, Mlado-Boleslavský, Jičínský, Královéhradecký, Chrudimský, Čáslavský a Tábořský); teď platné jest rozdělení v 89 okresních hejtmanství (nečítaje v to Prahu a Liberec, kteráž města sama o sobě celek tvoří), jež dělí se zase ve 210 okresů soudních.

Znak zemský jest stříbrný korunovaný lev s dvojitým ohonem v červeném poli, a proto barvy zemské: bílá a červená.

K doplnění tohoto povšechného obrazu připojujeme:

Stručný hospodářský obraz Čech.

Království české čítalo počátkem r. 1881 na prostranství 51.956 čtv. km. 5,557.134 obyvatelů. Zaujímajíc tedy 8.₃% veškery plochy říše rak.-uherské*) a 17.₃ oné části její, jež úředně má název „Království a země v říšské radě zastoupené“, chovalo na té ploše 14.₆% všeho obyvatelstva říše a skoro 25% obyvatelstva Předlitavska, i stálo král. české co do lidnatosti na třetím místě mezi všemi zeměmi rakousko-uherskými, jsouc v té příčině předstiženo jen D. Rakousy a Slezskem. Roku 1869**) 28.₈₆% obyvatelstva král. českého zanášelo se hospodářstvím polním a lesním, 0.₇₅% hornictvím a hutnictvím, 16.₇₆% zaměstnáno bylo průmyslem, 1.₃₃% obchodem a tržbou, 3.₈₈% službami osobními, 1.₃₂% vědou, uměním a při správě veřejné, zbytek byli lidé bez určitého výdělků a dětí.

Z veškery půdy jen asi 3% připadají na plochu neplodnou, přes 49% na půdu ornou, 12% na lučiny a zahrady, 7.₇% na pastviny a 28.₄% na les.

Na základě dat statist. kanceláře pro král. české bylo r. 1880 2,492.171 hektarů č. 96% orné půdy oseto, jen 4% byla úhorem, i lze znamenati, kterak postupně ubývá úhoru, činili na př. roku

*) Nepočítá se tu plocha i dále obyvatelstvo Bosny, Hercegoviny a Novopazarska dosud formálně nepřivtělených.

**) Výsledky podrobné posledního sčítání do této chvíle nejsou uveřejněny (listopad 1871).

1869 8%. V průměrn let 1869—1878 bylo z celé půdy orné oseto pšenicí 9.73, žitem 23.33, ječmenem 10.99, ovsem 17.08, luštěninami 1.58, zemčaty 12.59, cukrovkou 4.55, jetelem 9.17 a přádnými rostlinami 1.38 procent. Porovnájí-li se průměrné výtěžky žní v zemích předlitavských vůbec a v Čechách zvláště, shledáme, že zúčastněny byly Čechy řadou posledních let na předlitavské výrobě obilí 30%, a to hledí-li se k jednotlivým druhům: na výrobě pšenice 30, žita 34, ječmene 28 a ovsa 27 procenty. Za účelem správného vyšetření výnosů obilních, kterážto práce vedením „výboru pro stat. polního a lesního hospodářství v král. č.“ se provádí, rozdělena je celá země na 11 přirozených okršků produkčních s podobnými poměry klimatickými a vlastnostmi půdy, a vůbec podstatnými podmínkami hospodaření; z nich nejdůležitější je česká nížina, táhnoucí se od Jaroměře širokým pruhem po obou stranách Labe až po Litoměřice a Lobosice.

Kromě obilí budtež ještě připomenuty: chmelařství, jež roku 1880 zaujímal 8400 hektarů a 46941 m. ctů chmele vyneslo, z čehož připadá bezmála polovice na okršlek na dolním poříčí Ohře (střed Žatec); vinařství (1879: 835 hektarů, 7320 hektol.) 90% v české nížině, a sice hlavně okolo Mělníka zastoupeno; sadařství roku 1879 vykazuje přes 21 milionů stromů ovocných, ze 3/5 peckovitých, a vyneslo 1,838.470 hektol. ovoce, z čehož čtvrtina na českou nížinu připadá. Pěstování rostlin tržních a přádných celkem ubylo, za to je přírůstek plochy věnované pěstování cukrovky velmi značný, roku 1869 obnášela 2.6%, roku 1880 5.6% veškerých půdy oseté. Stav dobytka byl při sčítání roku 1869 následující:

189.337 koní (hlavně vynikají okršky Chrudimský, Královéhradecký a Pražský), 484.319 kusů hovězího dobytka (nejvíce v Jičínsku, Budějovicku a Královéhradecku) 1,106.290 ovcí, 194.273 kozy, 228.180 kusů vepřov. dobytka. Na 100 obyvatelů připadlo kusů

	koní	hov. dob.	ovcí	koz	vepř. dob.
v Předlitavsku vůbec	6.4	36.4	24.6	4.8	12.5
v Čechách	3.8	31.4	21.7	3.8	4.2

kterážto nízká čísla především s velkou lidnatostí souvisí.

Z veškerých půdy lesní, 1,474.518 hektarů zaujímající, asi 2/3 náleží velkostatkářům, nepočítaje v to majetek obecní. Přes 80% plochy lesní osázeno jest stromy listnatými. V r. 1880 porazilo se 4,461.626 kub. metrů dříví, z čehož 61% dříví k palivu.

Velikou rozmanitost a v nejednom odvětví znamenité výsledky vykazuje hornictví a hutnictví. První místo tu přísluší výrobě fossilního uhlí. Roku 1879 obnášel výtěžek vůbec 87,398.533 metr. ctů (65% celé výroby předlitavské), z čehož bylo 29,750.997 metr. ctů. (55% předl. výr.) kamenného a 57,647.536 m. ctů. (73% předl. výr.) hnědého. Kamenné uhlí ze tří velkých pánví pochází: z Plzeňské (hlavní středisko Radnice), Kladensko rakovnické (hl. Kladno, Buštěhrad) a Zacléřské. Hnědé, až na částky zcela nepatrné, z jediného mohutného ložiska pochází, kteréž východně od Chebu po-

činá, při Ústí n. L. končí a nejbohatší sloje má v okolí Mostu a Teplic. Toto uhlí jediné jest v Rakousku, jež rozsáhlému exportu se těší (r. 1879: 28 mil. m. ctů.), kterýž jde až do přístavů severního a baltického moře.

Železná ruda, ač jest jí množství značné, méně jest obsažná než rudy alpské. Nejdůležitější ložiska jsou Nučické v okrese Unhošťském a Krušnohorské v okrese Křivoklátském. Roku 1879 ve 22 dolech dobyto 505.730 m. ctů. (8% předl. výr.) žel. rudy, ze kteréž jakož i z rud přivezených do Čech ze zemí alpských a z ciziny vyrobeny celkem 413.683 m. ctů. (14.4% předl. výr.) surového železa, a to 239.840 m. ctů (9.3% předl. výr.) surové litiny a 173.843 m. ctů. (58% předl. výr.) surového železa kujného. I stojí v té příčině na předním místě hutě v obvodu obch. komory Pražské, a tu pak hlavně velkolepé závody Pražské želez. společnosti na Kladně, na něž samy bezmála polovice veškerého v zemi vyrobeného surového železa připadá; zde též vyrobeno roku 1879 m. j. 114.977 m. ctů. ocele Bessemerovy.

Z předlitavských zemí jediné Čechy v Rudohoří chovají cín (1879: 5978 m. ctů; hlavně v Cinvaldu) a antimon. Výroba olova roku 1879 obnášela 14.328 m. ctů. (28% předl. výr. — Příbram, Stříbro, Falknov). Jižní Čechy chovají v okolí Plané znamenitá ložiska tuhy jakosti výtečné (1879: 54.224 m. ctů. čili 47% předl. výr.). — Z proslavených druhdy stříbrných dolů českých nyní toliko Příbramské značnou výrobou se vyznamenávají, zde též velkolepé tavírny rudu na místě zpracují (1879: 29.325 kilogr. stříbra v ceně 2.8 mil. zl.). Na zlato počíná se nyní opět dolovati v Jílovém.

Zajímavá jsou naleziště na kameny drahé a polodrahé na českém severu. V té příčině druhdy slavné mělo jméno okolí Turnovské, a Turnov proslul broušením chalcedonů, jaspisů, ametystů, karneolů, achátů i granátů, kteréž tam po mnohých útrapách dosud se udržuje. Naleziště českých granátů jsou v okolí Litoměřickém (Třeblice, Dlaškovice).

Obracejíce se nyní k četným odvětvím mnohotvárné výroby průmyslové, pro kterou království české právem sluje nejdůležitější průmyslovou zemí říše rakouské, počínáme těmi odvětvími, kteráž úzce se druží k rolnictví.

Na předním místě jmenováno budiž cukrovarství; dvě třetiny cukrovarů rakouských stojí na půdě české, i bylo jich v kampagni 1879—1880 150 v činnosti, z nich pak bylo asi 40% akciových (roku 1861 všech cukrovarů 59, roku 1867: 77). Roku 1879—1880 zpracováno 18,226.150 m. ctů buráku a daně zapláceno 13 $\frac{1}{3}$ mil. zlatých. V čele stojí krajiny jmenované již české nížiny. — Roku 1879—1880 uvařeno ve 884 pivovárech (více než třetina všech předlit.) 4,959.930 hektolitrů piva a zapláceno 8.39 milionů daně; největší výroba připadá na finanční okresy Pražský, Plzeňský a Litoměřický. Počet pivovárů následkem četného hynutí malých závodů klesá, výroba ale roste, anot velikých závodů přibývá. — Lihovarský

průmysl, taktéž skoro výhradně na větší závody obmezený, jichž bylo roku 1879—1880 v činnosti 229, vyrobil toho roku 24,212.880 stupňů hektolitrových líhu i vyrábí se líh jednak z látek moučných (nejvíce ve fin. okr. Tábořském, Čáslavském a Plzeňském), jednak — dle dát na r. 1878—1879 větší — polovicí z melassy cukrové (nejvíce ve fin. okr. Pražském, Čáslavském a Chrudimském). Daně potravní zapláceno 2,663.417 zl. — Z 31.548 mlýnů, kteréž v r. 1875 v Předlitavsku počítány byly, na Čechy 7257 připadalo a z nich bylo 155 parních (ze 3463 předlit. vůbec).

Přecházejíce odtud k průmyslu ve zboží kovovém především vytknouti musíme výrobu strojů, k jejíž znamenitým sídlům náleží Praha, jež ale kromě toho i v jiných městech českých je zastoupena, jako na př. v Plzni, Ústí n. L., Teplicích, Král. Hradci. V Praze i výroba vagonů sídlo své má. V příčině železného plechu nálcžejí Čechy mezi přední země výrobní v Rakousku, a v četných slévárnách nejrozmanitější výrobky z litiny se fabrikují. Výroba hřebíků, cvočkův a nýtů (Hořovice), jehel (Karlový Vary), nožířského zboží (Karl. Vary, Mikulášov), zbraní (Praha, Vejprty), plechových lžic a zrcadélek (Nýdek, Blatno) náleží k zajímavým zvláštnostem jednotlivých míst a krajin.

Okolo světoznámého lázeňského místa Varů Karlových soustředěna je nyní největší část rakouského průmyslu porcelánového, jemuž zde příroda sama stanovisko vytkla, uloživši tu v blízkém okolí bohaté zásoby hlíny porcelánové, živce i křemene. Na prostore několika čtver. mil nalézají se tu 13 většinou dobře zařízených továren, zaměstnávajících okolo tří tisíců dělníkův; ačkoli dokonalé výkony umělecko-průmyslové řídčejí se objevují, přece požívá tento celkem na veliký odbyt pracující průmysl dobré pověsti. Kromě této krajiny jest porcelánový průmysl velkým závodem jediné na Smíchově u Prahy zastoupen. Jiné slavné místo lázeňské Teplice a nedaleké Podmokly staly se středisky příbuzného odvětví, jež tvoří rovněž specialitu průmyslu severočeského, totiž výroby t. zv. zboží siderolithového. Dělnické poměry obou odvětví náležejí k nejspřádanějším v Čechách.

Žádné odvětví českého průmyslu nebylo tak proslaveno, jako sklářství. Byvši druhdy, jakž dosti pravděpodobno, z Benátek sem přeneseno, rozmohlo se podporováno jsouc množstvím lesů zvlášť v pohraničných krajinách severních a jihozápadních, a dostihlo vrcholu v předešlém století, kdež obchodnické firmy sklářské ve všech značnějších pobřežních místech od Petrohradu až po Cařihrad, v četných městech pevniny, avšak i v místech zámořských faktorie zřídily. Hlavní sídla byla v okolí Boru, Kamenné Šenavy a Č. Kamenice; zde byly nejstarší hutě, zde usadili se brusiči, malíři, pozlacovači atd. Po úpadku počátkem 19. století nastalém vzkřísen český průmysl sklářský v druhé čtvrti našeho století; zaměstnává nyní v Čechách nejméně 30.000 dělníků. Hutě skelné roztroušeny jsou na různých místech a jest jich přes 140 (v celé říši

jen asi 227), některé velké závody na jihu i severu zanášejí se sice též rafinerií a jsou mnohé z nich v té příčině pověstné (na př. Nový Svět v Krkonoších), převahou se ale rafinerie skla (malba, broušení, rytí) pro velký odbyt a export pracující soustřeďuje kolem Boru, kdež se rafinují nádoby, a kolem Jablonce, kdež je sídlo bohatě rozvětvené výroby skelných drobnůstek (Quincaillerie). Na obou místech není výroba továrně soustředěna, nýbrž pracují tu pro četné firmy obchodnické dělníci v obydlích svých za pestré rozvětvené dělby práce.

Nejčteněji zastoupený průmysl je textilní. Všecka jeho odvětví se v Čechách provozují. Nejstarší z nich je průmysl plátenický, v druhé polovici 18. století důležitá větev exportní; největší část obyvatelstva severních okrsků pohraničných buď předením (ručním) nebo tkaním lněných vláken se tehdy zanášela. Politické převraty, soutěž irská a neodolatelný sok, bavlna, zatlačily jej do pozadí. Však ještě dnes je těžiště rakouského průmyslu lnářského v Čechách, a sice zaměstnáno je 225.562 vřeten (přes 70% všech rakouských) v přádelnictví, jež v Trutnově a okolí své hlavní sídlo má, kdežto se veskrz na ručních stavech tkají plátna v okolí Rumburku (Georgswalde) a Jilemnice. V těchto okrscích zaměstnáno je nyní přes 20.000 stavů. — Z 1½ milionu vřeten v přádelnictví bavlnářském činných bezmála polovice na Čechy připadá a tu největší část na okres obchodní komory Liberecké (okolí Děčína n. L. a Tannwaldu), namnoze v podnicích velkolepých. Ze 22.877 mechanických stavů tkalcovských v odvětví tom roku 1875 zaměstnaných asi 15.500 na Čechy připadalo, a sice opět hlavně na okres zmíněné komory obchodní, kdežto počet stavů ručních několikrát je větší. Speciality toho odvětví jsou výroba mužských látek oděvních a t. zv. kalmuků, pak aksamitu ve Warnsdorfě a okolí. — Vlnářský průmysl oběma hlavními větvemi je zastoupen. Pro výrobu látek z příze plstné (sukna a látky jim podobné) nejdůležitější a rozhodné je sídlo Liberec, kdežto ostatní četná sídla někdejší na celém západě českém, vyjma Humpolec, již toliko živoří. V přádelnictví odvětví toho přes 120.000 vřeten (40% všech rakouských) na Čechy připadá. Výroba látek z příze hladké č. česané taktéž v obvodě libereckém, kdež okolo roku 1840 byla vznikla, je soustředěna velikou převahou v závodech, jež náležejí k největším v oboru textilním v Čechách; v tomto odvětví je nejvíce rozšířeno tkaní na stavech mechanických. — I látky hedbávné tkají se a to hlavně v některých místech na českém jihu, však na účet firem Vídeňských. Výroba ženských modních látek polohedbávných, polovlněných, však i cele hedbávných má dvě sídla, totiž Ústí n. L. a Aš; v Aši již mechanický stav z části zaveden, ostatně panuje veskrze ruční. Aš a sousední Rossbach provozují v tomto oboru zajímavý průmysl exportní, jehož fabrikáty jdou až do Orientu, Jižní Ameriky a Austrálie. — Barvířství a tiskařství připojuje se většinou ke jmenovaným sídlům tkalcovství. Tiskař-

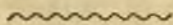

ství látek bavlněných vykazuje několik firem jména skvělého (Kosmonosy, Smíchov). — Z ostatních odvětví budtež uvedeny: výroba zboží stávkového (Aš, Vejprty, okolí Šluknovské a Prachatické) buď fabričně neb manufakturně provozovaná. Krajkářství, vyšívání a výroba prádla převahou po způsobu průmyslu domácího v Rudohoří se provozují. Zajímavý průmysl exportní je výroba fezů na jihu (Strakonice, Husinec).

Zvláštní zmínky zasluhují ještě odvětví následující: Výroba nástrojů hudebních v Král. Hradci, v Praze, a rudohořských místech Kraslici a Schönbachu atd. kvete. Řezbářské práce, hlavně hračky, ze dřeva, rohu, kosti i papírové tluči různá místa severní dodávají. Na severu též vyvinulo se zajímavé odvětví: tkaní dřeva (sparterie) v okolí Rumburku. — Papírnický průmysl rakouský více než třetinou závodů (přes 50) zastoupen je v Čechách. K četně zastoupenému koželužství a jirchářství druží se výroba rukaviček pro vývoz (Praha) a obuvi ve velkém. Velikolepé závody průmyslu chemického (Ústí n. L., okolí Falknova n. O. a Radnic a t. d.) doplňují tento přehledný obraz průmyslu českého, jenž mohl tudíž vším právem nazván býti mnohotvárným.

Úvěru slouží kromě několika filiálek rak.-uherské banky a zemské banky hypoteční značný počet domácích bankovních podniků akciových, spořitelén a záložen. Ze 324 spořitelén roku 1879 v Rakousku čítaných byly 84 (25%) v Čechách se 393.432 vkladateli (26,3% všech rak.) a 228½ mil. zl. vkladů (32,7% všech rak.). Zvláště charakteristický je rozvoj záložen. Koncem r. 1879 čítalo se v celém Rakousku 931 záložen zapsaných, ze kterých připadlo na Čechy 340 se závodním kapitálem 7,856.362 zl. (40½% všeho v Rak.) a se 63,278.448 zl. vkladů (60% všech v Rak.).

Délka nynějších drah železných v Čechách dosahuje již bezmála 4000 kilometrů a reprezentuje více než třetinu veškeré délky železných drah v zemích předlitavských. Poslední fáze ve vývoji železnic domácích vyznačuje se velikou čilostí ve stavbě drah podružných. Kromě zpomenutých drah železných slouží dopravě 353 kilometrů drah vodních — splavné to části Labe a Vltavy — pak asi 20.000 kilom. silnic, ze kterých bezmála tři pětiny jsou silnice okresní a komunální.

P r a h a.

Praktické poznámky.

Při příjezdu. Zavazadla cestujících podrobena jsou prohlídce za příčinou daně potravní, a to buď hned v nádraží, nebo kde jest nádraží mimo vnitřní město, teprve na jeho hranicích. Strážníci k přehlídce ustanovení chovají se dosti liberálně, a obyčejně stačí pouhé ujištění, že cestující žádných potravin nevez. Jinak lépe ihned udati, co v zavazadlech jest, aby se cestující nepříjemnostem a pokutě vyhnul.

Skoro všechny velké hôtely leží nedaleko nádraží (mimo Smíchovské), jmenovitě nádraží Státní dráhy, a pokoje v nich najmouti lze v každý čas, vyjímaje snad v čas Svatojanské pouti (16. května), o sv. Václavě (28. září), v čas hospodářských výstav a zasedání sněmu, kdy vše přeplněno bývá. Kdo ve větší společnosti cestuje, měl by si byty již o několik dní dříve objednat.

Kdo se aspoň měsíc v Praze zdržeti hodlá, lépe učiní, najme-li si soukromý byt, za který, je-li nábytkem opatřen, měsíčně (i s obsluhou) as 10—15 zl. a výše za pokoj se platívá. Na domech, kde takové byty najmouti lze, bývá to lístkem na domovních vratech připevněným ohlášeno. Bytné platí se obyčejně měsíčně a napřed.

Mimo později jmenované hôtely, restaurace atd. jest jmenovitě pivnic, kaváren atd. několik v každé ulici.

Sazba drožkářův a fiakrův jest připojena ke str. 4.

Omnibusy. Omnibusy (dostí nepohodlné), které dojíždějí na nádraží ke každému osobnímu vlaku, dovezou cestujícího do kteréhokoliv hôtelu. Za osobu platí se 15 kr. a za každé větší zavazadlo též 15 kr.

Tramway vede z Karlína středem Prahy na Smíchov k nádraží Západní dráhy. Přes Františkův řetězový most musí se pěšky. Cena dle vzdálenosti od 5 do 15 kr. — Společnost tramway vydržující vystaví v nejbližším čase několik nových tratí.

Poštovní ředitelství a hlavní poštovní úřad na Novém městě v Jindřišské ulici. Filiálky v Husově třídě, na Karlově náměstí a na Malé straně na Malostranském náměstí.

Hlavní telegrafní úřad v budově poštovního úřadu v Jindřišské ulici v I. poschodí.

Knihkupectví. Na Příkopě *Fr. Řivnáč* (v domě Českého Musea, poblíže velkých hotelů). Na Václavském nám. *J. Otto, J. Pospíšil, B. Stýblo*. Ve Ferdinandově třídě *Dr. Grégr a Ferd. Dattel, Silber a Schenk, Fr. A. Urbánek, Steinhäuser a Čermák, J. Baštecký a spol., I. L. Kober*. Ve Spálené ulici *E. Petřík*. V Celetné ulici *A. Hynek*. Na Ovocném trhu *J. Schalek* (antiquariat). Na Staroměstském nám. *Kosmack a Neugebauer, Andrého knihkup., Calveho knihkup., Ehrlichovo knihkup., Dominicus, Cyrillo-Methodějské knihkupectví, A. Storch syn* (antiquariat). V Karlově ulici *A. Storch* (antiquar.), *F. Haerpfer* (antiquar.). Na Malé straně *F. Kytka, Reinitzer a spol., Schalek a Teller* (antiquar.). V Karlíně *A. Felkl, J. Mikuláš, M. Knapp*. Na Smíchově *J. Foit*. Na Žižkově *J. Malý*. Ve Vinohradech *V. J. Jelínek*.

Obchody s uměleckými výrobky. *F. Řivnáč* (v domě musejním), *M. Lehmann* (ve Ferdinandově třídě) a většina knihkupců.

Obchody s hudebninami. *J. Hoffmannova vdova, Christoph a Kuhé* (oba v Karlově ulici), *J. Fischer a syn* (v Železné ulici), *E. Wetzler, R. Veit, Fr. A. Urbánek* (ve Ferdinandově třídě) a někteří knihkupci.

Půjčovny knih. *J. Lucas* (v Platněřské ul.), *F. Kytka* (v Mostecké ulici), *J. B. Reinitzer a spol.* (v Mostecké ulici), *J. Schálek, J. Baštecký a spol.* (oba ve Ferdinandově třídě).

Hotely. Ceny pokojů jsou velmi rozdílné; v prvních hotelech od 1 zl. počínaje; v hotelech menších od 60 kr. Světlo a obsluha čítá se zvlášť. Ve většině prvních hotelů jest i table d'hôte.

U černého koně na Příkopě. (Hotel se zařízením z větší části novým. Zahrad. Table d'hôte v 1 hodinu.) *U anglického dvora, Poříčí.* *U modré hvězdy*, na Příkopě. *Hôtel de Saxe*, Hyberňácká ulice. *U arcivévody Štěpána*, Václavské náměstí. *U zlatého anděla*, Celetná ulice. *Belgický dvůr*, Jungmannova třída. *U císaře Rakouského, Poříčí.* *U města Vídně*, Hyberňácká ulice. *U nádraží, Jízdecká ulice.* *U zlaté husy*, Václavské náměstí. *V Platýze*, Ferdinandova třída, a jiné.

Obchody v lahůdkách spojené s elegantními restauracemi. *Švertásek*, Ferdinandova třída č. 33. *Meninger*, Železná ulice č. 1. *K. Schwab*, Ovocný trh č. 9. *Müller*, Ferdinandova tř. č. 9.

Restaurace. Na všech nádražích. *Pecold* v Celetné ulici. *Regnemer* na Příkopě. *Dvorní pivovár* v Štěpánské ulici. Při *Měšťanské besedě* ve Vladislavské ulici. Při *Německém kasině* na Příkopě. Místnosti pro členy Měšťanské besedy i pro členy Kasina jsou odděleny od restauračních. *Na Malé straně: U Steinitzů* v Mostecké ulici. Ve všech čepuje se též Plzeňské pivo.

Zahradní restaurace. Na ostrovech *Žofínském* a *Střeleckém*. *Regnemer* na Příkopě. *Urban* v novém městském parku. *Koppmannova zahrada* v Rybní ulici. *Pokorný* v Ječné ulici. *Novoměst-*

ská zahrada ve Vinohradech při Novoměstském divadle. *Pštroska* (Heineova zahrada) ve Vinohradech. *Kanáalka* (Zdekaurova zahrada) ve Vinohradech. *Restaurace* v Rudolfových sadech (na Letné) a ve Stromovce.

Pivnice. (Ve všech následujících čepuje se jen Plzeňské pivo, a lze dostati teplá i studená jídla.) *Gebauer* na Perštýně. *Donát* a *U Ježíška*, oba ve Spálené ulici. *Sochůrek* v Týnském dvoře. *U dvou kosů* v Panské ulici. *Geissler* na Příkopě a jiné.

Vinárny. *Binder*, Staroměstské náměstí. *Czarda*, Karlova ulice. *Gürtler* (dříve Pilz), Václavské náměstí.

Kavárny, skoro v každé ulici a ve všech hojnost časopisů. Největší ve středu města, na Příkopě, v Ovocné ulici a ve Ferdinandově třídě. *Café Français*, *Anger Café Central*, *Carmasini*, *Jackson*, *Slavia*, *Národní kavárna* ve Vodičkové ulici a jiné.

Cukrárny. *Stutzig* a *Herrmann*, oba na Václavském náměstí. *Köpf* a *Jäger* v Celetné ulici (výborná zmrzlina). *Šourek* ve Ferdinandově třídě.

Lázně všude parní, stříkací a vanové. *Eliščiny lázně*, Eliščina třída, u mostu císaře Františka Josefa. Na *Žofínském ostrově*, *Nové lázně* u Žofínského ostrova, *Královské lázně* u Karlova mostu a jiné.

V letě zřízeno jest na Vltavě více plováren. Všecky jsou pohodlně zařízeny a s malými restauracemi spojeny. Při všech plovárnách jsou i *koupele* pro ty, kteří plavati neumějí.

Občanská plovárna. Vchod přes Řetězovou lávku a bývalou Jesuitskou zahradu. *Vojenská plovárna* na Malé straně, při Řetězové lávce; jako ostatní každému přístupna. *Plovárna na Smíchově*, nedaleko Palackého mostu. *Plovárna v Karlíně* (na Štvanici).

Říční koupele. *Koupele při Žofínském a Střeleckém ostrově.*

Divadla. *České národní divadlo* na Nábřeží vyhořelo dne 12. srpna 1881, a znovuzřízení jeho bude trvati asi do r. 1883. *České zemské prozatímní divadlo* na Nábřeží; v zimní době denně představení (opery i dramata); pro letní saisonu má se vystavěti nové české divadlo na prostranství mezi Václavským náměstím a Vinohrady (za bývalou Koňskou branou). *Německé zemské divadlo* na Ovocném trhu; denně německá představení (opery i dramata). *Novoměstské divadlo* (dřevěné) ve Vinohradech, při novém městském parku. V letě bývají zde německá představení, také koncerty, akademie a p. Nové stálé divadlo zřídil si roku 1881 pan Švanda ze Semčic na *Smíchově* (v Kinského třídě, v domě „U Libuše“). — V Karlíně otevřeno r. 1881 „*Théâtre variétés*“ pro představení cirkusová, kouzelnická a p. — V letě hraje se odpoledne též v arenách: Na *Smíchově* (česky), v *Kravíně* (česky), ve *Pštrosce* (německy).

Městanská beseda, ve Vladislavské ulici, jest střediskem národního a společenského života pražského. Hosti členy uvedení

mají přístup do místností spolkových, vyjma o koncertech a zábavách.

Výstavy. Stálá výstava *Umělecké besedy* v Jungmannově třídě č. 25. (sochy od Levého, olejové obrazy, fotografie a p.). Stálá umělecká výstava *M. Lehmannova* ve Ferdinandově třídě č. 5. (obrazy). Obdobná výstava rozličných výrobků uměleckého průmyslu (od 10—12 a 2—4 hodin) ve Ferdinandově třídě č. 38. Od počátku května do polovice června pořádá *Krasoumná jednota* na Žofině výstavu obrazů a soch (po dostavění Rudolfinu přenesena tam bude i tato výstava).

Musea. *České museum* na Příkopě (viz str. 82.). *České průmyslové museum* na Betlemském náměstí (viz str. 88.).

Nádraží. 1. *Státní dráhy* v Hyberňácké ulici pro *Státní dráhu* a) do Drážďan, b) přes Brno do Vídně, c) přes Choceň do Broumova, a pro *Buštěhradskou dráhu* (do Karlových Varů a Chebu). 2. *Západní dráhy* na Smíchově, pro *Západní dráhu* (přes Plzeň do Mnichova), pro *Pražsko-Duchcovskou dráhu* (do Slaného, Mostu, Duchcova atd.) a pro *Rakovnicko-Protivínskou dráhu* (přes Beroun, Zdice a Příbram do Protivína, a ze Zdic křídlo do Rakovníka). 3. *Dráhy Františka Josefa* ve Vinohradech při novém městském parku, pro *dráhu Františka Josefa* (přes Veselí do Gmundu a Vídně a do Budějovic), a pro *Turnovsko-Kralupskou dráhu*. 4. *Severozápadní dráhy* na Poříčí, pro *Severozápadní dráhu* (přes Znojmo do Vídně, mimo mnohá jiná křídla k Bydžovu, Trutnovu a j.). 5. *Buštěhradské dráhy* v Brusce pro trať přes Chomútov do Karlových Varů a Chebu. Jiné nádraží téže dráhy jest na Smíchově před nádražím Západní dráhy, a sice pro trať z *Prahy do Hostovic*.

Sazba drožkářův a fiakrův.

(Vyňato z úředního „Řádu fiakrského a drožkářského“ platného od 1. července 1881.)

§. 1. (21.) Za jízdy v městě Praze a v sousedních obcích, t. j. v Karlíně, na Smíchově, v král. Vinohradech, na Vyšehradě, v Žižkově, v Bubnech a Holešovicích, anebo z Prahy do obcí těchto a zase z nich do Prahy, anebo z některé této obce do druhé jest ustanovena následující sazba:

a) za fiakry

do první čtvrt hodiny . . . . . — zl. 60 kr.
" " půlhodiny . . . . . 1 " — "
a za každou následující čtvrt hodinu . — " 50 "

b) za drožky

do první čtvrt hodiny . . . . . — zl. 40 kr.
" " půlhodiny . . . . . — " 60 "
a za každou následující čtvrt hodinu . — " 20 "

Při jízdě na hořejší Malou stranu (od Ostruhové ulice a od počátku Chotkovy silnice), na Hradčany, do Buben a Holešovic, do Žižkova a do pevnosti Vyšehradské jest nad to ještě nezměnitelný příplatek pro fiakra 30 kr. a pro drožku 20 kr.

Každá započatá půlhodina při fiakrech a čtvrt hodina při drožkách, byť by i docela při jízdě neuplynula, počítá se za celou.

§. 2. (22.) Za jízdy do míst, které v přiložené tabulce A jsou obsaženy, platí se sazba, která tam jest udána. Tytéž položky platí i při jízdách v opačném směru. Kdo jede s tímtož povozem zpět, zaplatí dle času, který uplynul při čekání a při zpáteční jízdě

a) fiakrům za každou půlhodinu . . . . . 50 kr.
b) drožkářům za každou čtvrt hodinu . . . . . 20 kr.

Při jízdách od 10. hodiny v noci až do 6. hodiny ráno platí se o polovici sazby v §§. 1. nebo 2. určené více.

§. 3. (23.) Při jízdách k nádražím a od nádraží platí se:

a) fiakrům přírážka . . . . . 50 kr.
b) drožkám přírážka . . . . . 30 kr.

Při zpátečních jízdách platí však i tuto ustanovení v §. 2. v příčině té vydaná.

§. 4. (25.) Mýta, která se při jízdě někam nahodí, jakož i mýta zpáteční má zaplatiti ten, kdo se dává voziti.

Za lehčí zavazadla, jež si cestující s sebou do vozu vezme, na př. tašky, škatule s klobouky, menší kufříky ruční a balíky neplatí se nic, za větší zavazadla má se zapraviti 20 kr. za každý kus.

§. 5. (26.) Při jízdě dle času mají ti, kdo se vězti dají, právo směr cesty sami vytknouti.

Když někdo chce jeti dle času a objedná si vůz, aby pro něj na určité místo dojel, počítá se počátek jízdy od toho času, kdy voška ze svého obydlí neb stanoviště odjetí musil, aby objednání za dosti učiniti mohl.

Při jízdě dle vzdálenosti podle tabulky A a podle tabulky B I. nemá voška, kdyby snad musil čekati přes dobu objednání neb přijetí svého, nic za to žádati, když čekání netrvalo déle než 10 minut. Při delším čekání má se však nahraditi fiakrovi za každou půlhodinu 50 kr. a drožkáři za každou čtvrt hodinu 20 kr.

Tabulka A.

Tam aneb zpět	Z míst, kde povozy stojí																	
	na Starém a Novém městě a v Josefově.		na Malé straně		v Karlíně až k Invalidovně		na Smíchově		v král. Vinohradech		na Vyšehradě		v Žižkově		v Bubenči			
	drožka	šákr	drožka	šákr	drožka	šákr	drožka	šákr	drožka	šákr	drožka	šákr	drožka	šákr	drožka	šákr	drožka	šákr
	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.
Bubenče	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—
Čižborskému mlýnu . .	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—
Hvězdy	2	—	3	—	1	60	2	30	2	—	3	—	1	60	2	30	2	—
Košíř až ke Klamově hradi	1	—	1	50	—	80	1	30	1	20	1	80	—	50	—	90	1	20
Letnou	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—
Libně až k zámku . .	1	20	1	80	1	40	2	—	—	80	1	30	1	60	2	30	1	20
Nusli	1	—	1	50	1	20	1	80	1	20	1	80	1	—	1	50	1	20
Pankrac kromě Lišky .	1	20	1	80	1	40	2	—	1	40	2	—	1	60	2	30	1	—
Podolí	1	40	2	—	1	60	2	30	1	60	2	30	1	80	2	50	1	40
Stromovky	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—
Volšan	1	—	1	50	1	20	1	80	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—
Vršovic	1	—	1	50	1	20	1	80	1	—	1	50	1	—	1	50	1	—

Tabulka B.

Sazba pro zvláštní příležitosti bez ohledu na dobu.

Veřejné plesy a reduty pro jízdu tam aneb zpět.

	drožka	šákr
Jvnitř města Prahy a Vyšehradu, a z Prahy do Novoměstského divadla	1	—
Z Prahy do předměstí Buben-Holešovic, Karlína, Smíchova, král. Vinohradů a Žižkova	1	40
Jvnitř uvedených předměstí	0	80
Ze Smíchova do Karlína, král. Vinohradů, do Žižkova, Buben-Holešovic a ve směru opačném	1	80
Z Karlína do král. Vinohradů, Žižkova, Buben-Holešovic a směrem opačným	1	40
Z král. Vinohradů do Žižkova a Buben-Holešovic, a z Žižkova do Buben-Holešovic a naopak	1	40

II. Pohřby

s povinností jeti nazpátek k domu smutku.

	drožka
1. Z Prahy na Volšanský, Karlínský, Vyšehradský, Malostranský a Bubenský hřbitov	1
2. Z Prahy a z Karlína, král. Vinohradů, Žižkova a Buben-Holešovic na Smíchovský hřbitov u vinice Malvazinky	2
3. a) z Buben-Holešovic na Bubenský hřbitov . . . . . b) z Karlína na Karlínský hřbitov . . . . . c) ze Smíchova na Malostranský hřbitov v Košířích d) z Vinohradů a Žižkova na Volšanský hřbitov	0
4. Z některého předměstí na některý z ostatních hřbitovů	1

Krátký přehled dějin král. hlav. města Prahy.

Urbem conspicio, fama quae sidera tangit.
Cosmas.

První zprávy, jež zachovaly se o Praze, týkají se nejstaršího sídla panovníků českých a politického i náboženského střeďiště národa, *Vyšehradu*. — Kněžně Libuši připisuje se teprve založení hradu *Praha*, na nynější zámecké hoře. — První křesťanský kníže, Bořivoj, vystavěl brzy snad po roku 874 na hradě Pražském chrám ke cti *P. Marii*, druhý to křesťanský kostel v Čechách (první byl kostel sv. Klimenta na Levém Hradci), a na Vyšehradě chrám *sv. Klimenta*. Vratislav I. založil druhý kostel na hradě Pražském, *sv. Jiří* (na poč. X. stol.) v místech dnešního kostela téhož svatého, a Boleslav II. založil při něm klášter jeptišek (as 973), první to klášter v Čechách, sestru pak svou Mladu (Marii) ustanovil první abatysí. Syn Vratislavův, Václav svatý, vystavěl v l. 930—931 třetí, předešlých nádhernější kostel *sv. Víta* v místech před nynějším kostelem toho jména. Za Boleslava II. stal se kostel tento biskupským a tudy Praha hlavním sídlem církve české (973). — Není pochyby, že při hradě Pražském, od doby Přemyslovců střeďišti veřejného života českého, počalo se usazovati obyvatelstvo, jemuž brzy úzké prostranství vnitř hradebních zdí nestačovalo. I počaly se okolní lesy mýtití a v jich místech, při obou březích řeky, pod ochranou obou hradů vyrostlo ponenáhlu *podhradí*, či *mezihradí* Pražské, které již r. 1091, dle svědectví Kosmy, bylo místem hlučných trhů. V této době bylo i v podhradí

Pražském již několik kostelů; tak jmenuje se již r. 1135 kostel *Panny Marie před Týnem*, při špitále pro chudé a cizince. Blízko tohoto kostela, na místě nynějšího „Starého Ungeltu“ stál již za Bořivoje II. dvůr pro cizí kupce, tehdá *Týn* zvaný. Ostatní kostely, o kterých do polovice XIII. století zmínka se činí, tuto jen krátce uvádíme, připoujíce rok první o nich zmínky: kostel *sv. Ondřeje* v nynější ulici Betlemské (1165); kostel *sv. Martina* v nynější Martinské ulici (1187); kostel *sv. Jiljí*, nyní Dominikánský (1238); podnes zachovaný kostel *sv. Kříže menšího*, v Poštovské ulici, a jiné, které se asi všechny co do stavby kostelu sv. Kříže podobaly. I *Židé*, o nichž se za časů sv. Vojtěcha první zmínka činí, přebývali od starodávna v místech nynějšího Židovského města, a měli již r. 1124 svou *synagogu*. Mimo tuto prostoru Starého města jmenuje se již r. 993 *Porčlč* s kostelem *sv. Klimenta* (1226) a Němcům náleževším kostelem *sv. Petra* (as 1092); dále jmenuje se ves *Rybník* (teď „Na Rybníčku“), kde malý románský kostelíček asi z týchž časů (993) pochází. V témž čase děje se zmínka o budovách (po většině kostelích) na *Zde-razě* (1115), o *Opatovicích* (1115, dnes ulice toho jména), o *Podskalí* (1178 a 1199), o *Bojišti* (1179) a j. Malá strana, jako část bradu bližší, byla zajisté nejdříve a nejhustěji zalidněna, ač z nejstarších dob jen sporé o tom zprávy se zachovaly. Na nejvyšším hřebenu Petřína připomíná se již r. 1135 kaple *sv. Vavřince*, prvotně snad ještě v lese vystavěná. Na hoře *Strahově* založil Vladislav II. r. 1140 klášter Premonstrátů.

Oba břehy Vltavy spojeny byly od nepamětných časů dřevěným *mostem*, asi v témže místě, kde jest nynější kamenný most Karlův, ale most ten byl velmi nízký, tak že při velké povodni r. 1118 šla přes něj voda ve výši desíti loket. Královna Judita, manželka Vladislava II. (1153 až 1167), vystavěla tu most kamenný, předmět obdivy souvěkých.

Obě části podhradí neměly až do r. 1235 žádného ohrazení, a trpěly mnoho od vojsk nepřátelských (Jindřich I. r. 928, Boleslav Chrabrý 1003, Jindřich III. 1041); ještě

více však v domácích bouřích a sporech mezi členy rodu Přemyslova o trůn se svářících, Svatopluk 1105 a 1107, Konrad Znojemský 1142, který tu nejhůře rádil.

Německá kolonie, zprvu jen při kostele sv. Petra na Poříčí osedlá, šířila se rychle jednak přibýváním nových příchozích — nejvíce obchodníků — z Němec a Francouzsko; ano i mnozí zámožní občané čeští, žádostivi mnohých výsad osady německé, přihlašovali se k obci té. Hlavním ochráncem Němců v Praze byl Otakar II., jenž po přestavění a opevnění hradu Pražského (1253—1257), Malou stranu (tehda Novým městem zvanou) rozšířil a opevnil, obyvatelstvo pak české odtud vypudil a Němce sem uvedl (1257). V obou městech, jež teď své zřízení a zvláštní právo městské obdržela, shušťovalo se v té době obyvatelstvo více než kdy před tím, a na prostore Starého města, dosud volně domy a dvory panskými pokryté, vzniklo to bludiště úzkých a křivých ulic, jež zde po většině dosavad spatřujeme. I některá jména se dosud při týchž ulicích zachovala; tak Dlouhá třída, Železná, Platněřská, Svatomichalská a j. ulice. Dnešní Staroměstské náměstí slulo *Staré tržiště*, byly zde rozličné krámy a také týdenní trhy se zde odbývaly; tu zřídili konšelé r. 1338 první radnici městskou zakoupením domu Volfina od Kamene vedle samé nynější věže radnické.

Při šíření se města rozmnožil se i počet kostelů, klášterův a jiných veřejných budov, jež tuto zejména vyčítati nehodláme, odkazující k abecedně seřazeným popisům jednotlivých budov v druhé části této knihy.

Po smrti Otakara II., za jehož času najmě Staré město k největší vážnosti mezi městy českými se povzneslo, ve zmatecích za poručnictví Otty Brandenburského utrpěl blahobyt hlavního města jako země celé. Ve sporech za Václava II. i po vyhynutí rodu Přemyslovského (1306) a zvláště za časů nezřízeného hospodářství krále Jana nastaly doby nejhlubšího úpadku země České, a teprve, když syn Janův Karel spoluvladařství se ujal, počal se starý blahobyt vraceti.

Když Karel jako sedmnáctiletý jinoch z Vlach do Prahy přijel, našel vše v stavu nejhorším. Hrad královský, od času velkého ohně (1303) zanedbaný, nehodil se za obydlí dvora, a mladý vladař musil ubytovati se dole v městě, v domě dříve matky své, zvaném *Dvůr královský* (nyní Kralodvorské kasárny), a na spáleništi starého hradu jal se stavěti palác nový, podle královského sídla v Paříži. V obci Pražské dal podnět k mnohým opravám a novým zařízením. Tak přičiněním jeho ustanoveno r. 1338, aby odstupující rada vždy řádný počet radě nastupující skládala; s Kutnou Horou uzavřena smlouva o vzájemném provozování svobodného obchodu; r. 1342 zřízen smírčí soud k srovnání sporů mezi měšťany, a již rok před tím stalo se usnešení o sepsání práva městského. Přičiněním Karlovým zvolen Arnošt Pardubický r. 1343 za biskupa Pražského, a rok na to povýšeno biskupství Pražské na *arcibiskupství* a vymaněno z posavadní odvislosti od arcibiskupa Mohuckého. Téhož ještě roku (1344) položili Jan a Karel společně s novým arcibiskupem Arnoštem základní kámen ke stavbě *nového kostela katedrálního*. — Roku 1340 zavedeno první pravidelné metení a čistění města (první dlažba položena již r. 1330).

Roku 1346 padl král Jan v bitvě u Křeščaku, a Karel korunován na krále Českého (1347). Hned den po korunovaci založen *klášter Karmelitánů* u Matky Boží Sněžné a brzy na to *klášter Slovanský* mezi Zderazem a Vyšehradem (Emaus).

Roku 1348 dal Karel vystavěti zeď od Vyšehradu až k Vltavě pod Poříčím a celou prostoru ode zdi této až po hradby Staroměstské v ulice a náměstí rozměřiti, čímž položen základ k *Novému městu Pražskému*, neboť rozsah posavadní Prahy vzrůstajícímu obyvatelstvu již nestačoval. Zde usaditi se výslovně přikázáno všem takovým řemeslům, která by Staroměstským byla nepřiležitá pro tlukot kladivem neb jiné s nimi spojené nepohodlí; tak: sladovny, hvozdy, pivovary, koláři a kováři, vyjma kolik by žádala potřeba koňská a hotovení zbraně. — Roku pak 1367, aby odstranil revnivost mezi Starým a Novým městem, kázal

Karel zdi a brány obě města dělicí pobořiti a příkopy vyplniti, i spojil konšely obou měst v jednu radu o třiceti členech se společným rychtářem; ale roku 1377 nepochybně se svolením Karlovým jednota tato opět rozvedena. Roku 1348 založil Karel IV. v Praze *universitu* a hojně ji nadal. Roku 1350 založen *kostel a klášter sv. Karla* (na Karlově), r. 1355 *klášter Benediktinský* (na místě nynější hlavní celnice) a *klášter sv. Kateřiny* na Novém městě; r. 1357 obohacena Praha novým velkolepým pomníkem stavitelství Karlova založením nynějšího *kamenného mostu*, ku kterému Karel sám položil základní kámen na straně Staroměstské. Zatím rozmohlo se Nové město tak, že počal Karel i na rozšíření města na levém břehu Vltavy pomýšleti. Roku 1360 počato se stavbou zdi od Hradčan nad Bruskou okolo Pohořelce a Strahova na Petřín a po hřebeni této hory a konečně po východní straně její až k Vltavě na Újezdě, kterážto stavba r. 1362, kdy v Čechách veliký hlad panoval, velkým dobrodiním lidu byla, a odtud často *Hladovou zdí* zvána bývá.

Praha stala se toho času i střediskem krásných umění. Chrám sv. Víta, kamenný most a mnohé jiné velkolepé stavby přivedly toho času přední umělce do Prahy. — I za panování syna Karlova, Václava IV., pokračováno za dlouhý čas v dílech Karlových, až do vypuknutí ruznic mezi králem a jednotou panskou (1394). — Před tímto časem již upraven i poměr mezi oběma národnostmi při správě Starého i Nového města Pražského. Určenoť již za Karla, aby na konšelství nebyli dosazováni Němci jazyka českého neznalí, a Václav IV. nařídil, aby konšelé Starého města vždy z polovice Čechův a z polovice Němců se skládali.

Již asi roku 1360 počalo ono veliké hnutí v národu Českém, jež horlivými kazateli Konradem Waldhauserem a Janem Miličem vzbuzeno, v Janu Husovi vrcholu svého dospělo. Byla to snaha zprvu jen malého hloučku nadšených mužů o napravení řádů církevních a o přísnější kázeň v duchovenstvu, a teprve Janu Husovi podařilo se jiskru velikých reformatorských myšlének v mocný požár roz-

žehnouti. Tyto spory, zprvu jen na půdě náboženské zůstávající, rozšířily se brzy i na půdu národnostní, když přičiněním Husovým král Václav spor o většinu hlasů na universitě Pražské ve prospěch Čechů rozhodnul (1409). Následkem toho vystěhovali se němečtí mistři a studenti z Prahy, a řevnivost obou národností v Praze tím více se přiostrčila. Vlivem Husovým zmohl se i na universitě směr pro opravy církevní ve smyslu jeho, až věci tak daleko dospěly, že na Prahu interdikt položen, dokud by zde Hus přebýval. Jitření vypuklo ve zjevnou zpouř, když Hus navzdor průvodnímu listu císaře Sigmunda v Kostnici upálen (1415), a Václav IV., dlouho nerozhodný, proti přívržencům Husovým se prohlásil. Smetání konšelů Novoměstských dne 30. července r. 1419 dalo počátek mnoholeté válce mezi národem Českým a králem Sigmundem i mocí papežskou a národy s ní spojenými.

Válkami husitskými způsobeny veliké škody všem památkám stavitelským a uměleckým po celé zemi, nejvíce však v Praze. Malá strana skoro úplně zničena, nejhůře pak řáděno, když Čechové, přemohše vítězně vsecky vnější nepřátele, sami se ve dvě strany rozštěpili. Teprve když Jiří z Poděbrad vlády se ujal (1448) a za krále Českého zvolen byl (1458), počala se Praha opět zotavovati. Za Jiříka vystavěny mostní věže *Staroměstská i Malostranská* a dovršena velkolepá stavba chrámu *Panny Marie před Týnem*. Teprve za Vladislava II. počaly nové boje. Pokusy o potlačení strany pod obojí vyvolaly veliké povstání všech obcí Pražských r. 1483, v kterém všichni konšelé buď s oken smetání neb uvěznění a po většině pak odpraveni jsou. Lid zmocnil se odtud rozhodného hlasu ve všech záležitostech obecních a opět dal ovládati se obratnými demagogy. I moc královská nad městy seslabena; osazování rychty dalo se teď volbou, a rychtář, který dříve od krále úřad svůj měl, a také co do moci první osobou v městě byl, stal se teď úředníkem obci podřízeným, ano města sama vedle pánův a rytířů na sněmích zasedla.

Vladislav II. přestavěl znova zpustlý hrad Pražský (1484—1502), jmenovitě v té části, která na památku jeho

Vladislavskou se zove. Stavitelem těchto prací byl Beneš z Loun; Matías Rejsek pak vystavěl bránu Prašnou (1475). Za Vladislava zřízeny také první vodárny Pražské.

Roku 1518 spojilo se opět přičiněním Jana Paška z Vratu Staré a Nové město v obec jednu, ale spory náboženské a řevnivost mezi Paškem a soupeřem jeho Janem Hlavsou daly vznik mnohým sporům a násilným skutkům, jež teprve Ferdinandem I. tím odstraněny, že jednota obcí zrušena (1528) a Pašek i přítel jeho Havel Cahera z města vypovězeni. Ferdinand snažil se pak o to, aby obnovena byla moc královská nad městy. Roku 1548 přinutil násilím Staré a Nové město, aby se vzdalo práv a statků v bouřích posledního století nabytých.

Za Ferdinanda zřízeny zahrady při Jelením příkopě a vystavěn letohrádek Belvedere (1534) v novém tehdá slohu vlaském.

Velikou škodu způsobil požár v r. 1541, který v Tomášské ulici vzniknul a největší část Malé strany, Hradčan, ano i hradu Pražského a kostela sv. Víta strávil. Tenkrát shořely též staré zemské desky. Kostel i hrad Pražský Ferdinandem, pokud důchody jeho stačily, zase opraveny, ale chrám sv. Víta obnovami slohu jeho se přičfci mí velice znešvařen.

Roku 1556 povolal Ferdinand do Prahy Jesuity, kteří si blíže mostu v bývalém klášteře sv. Klimenta kolej zřídili a během XVI. a XVII. století nynější Klementinum vystavěli.

Za Rudolfa II., jenž po celé své panování v Praze sídlél, vzmo hl se opět bývalý blahoby t. Na dvoře jeho shromáždil se výkvět umělcův a učencův, a komnaty hradu Pražského proměněny takor ka v galerie soch a obrazův. Ale již poslední léta panování Rudolfova počaly nové bouře z příčin náboženských i ze vzdoru konšelů proti pánům, jež vedly ku památné události shození místodržících s oken hradu Pražského dne 23. května 1618. Nově pak zřízeným třiceti direktorům stavovským musili se i konšelé Pražští poddati. Jesuité z Prahy vyhnáni, a na trůn český, úmrtím Matíaše uprázdněný, zvolen proti Ferdinandovi Rakouskému

Fridrich Falcký. Ale povstání to vzalo pro celé Čechy nešťastný konec bitvou na Bílé hoře dne 8. listopadu 1620.— Porážka tato byla posledním hřebem do rakve českého protestantství, jehož poslední hrdinové rok na to na Staroměstském rynku vykrváceli. Nejbohatší rodiny buď se ze země vystěhovaly, buď jim statky zabaveny a cizincům rozdány; v klášterech a chrámech usadili se cizí mniši, zejména vykořistili dobu tu Jesuité. Sasové (1631) odvezli většinu uměleckých pokladů Rudolfem nashromážděných.

Roku 1648 uhájili sami měšťané a studenti Starého a Nového města před Švédy pod Königsmarkem a vydrželi obležení jeho, až mír Westfálský válce konec učinil. Tak skončena válka třicetiletá v Praze, kde byla začala.

Vedle četných nových klášterův a kostelů vystavěno v Praze po válce třicetileté mnoho paláců šlechtických, nad něž všechny rozsáhlostí i nádherou palác Albrechta z Valdšteýna vynikal. Ale domy měšťanů zůstávaly buď v sutinách, neb jen bídne živořily vedle paláců šlechty; mnohých získali Židé, kteří hojně těžili z nouze měšťanstva.

Oheň r. 1689 a mor r. 1680 a opět r. 1713 vždy zase potlačily ty malé počátky blahobytu, jenž vznikati počínal. Ani nepřítel, ani živelní pohromy neřádily však nikdy v Praze tak zhoubně, jako pruské kule, jichž r. 1757 za 21 dní více než 80 tisíc z rozkazu Fridricha II. do Prahy vmetáno. 880 domů tím zbořeno, většina kostelův a zvláště chrám sv. Víta velice porouchány.

Teprve za Josefa II. počala Praha opět zkvétati. Roku 1784 spojena města Pražská pod magistrátem jedním, který se však již neskládal z měšťanů, nýbrž z úředníků státních, zprvu čtyřiceti vládou vybranými měšťany volených, později však (od r. 1808) vyššími úřady prostě jmenovaných. Roku 1773 zrušen klášter Jesuitův, a v budovách jeho buď školy neb úřady a p. umístěny. Mnoho kostelů pobořeno neb zavřeno, čímž Praha o nejednu vzácnou památku stavitelskou připravena; ale nové zákony a zřízení Josefa II. daly počátek živému ruchu v průmyslu, obchodě i osvětě.

Po válkách Napoleonských, jež do Prahy ani nezasáhly, počala se Praha i mimo hradby své šířiti. Za bra-

nou Poříčskou povstala nová obec, již r. 1817 ke cti chotí císaře Františka I. Karoliny jméno Karlín dán. Druhé město vyrostlo na břehu Vltavy před branou Újezdskou a přeneseno na ně jméno dříve zde stávavší vesnice Smíchov. V posledních desíti letech vystavěny nové dvě obce, král. Vinohrady a Žižkov na východní straně Prahy.

Roku 1866 okupována Praha Prusáky a uzavřen zde (23. srpna) *Pražský mír*.

V první polovici tohoto století počalo se i na okrášlení Prahy a okolí, jmenovitě zakládáním sadů pomýšleti. V tomto směru získal si hrabě Karel Chotek velké zásluby, neboť jeho přičiněním upraveno nynější Františkovo nábřeží a zřízeny sady na Mariánské baště, a j.

V posledních letech zřízeno nákladem města dvojí nové nábřeží (Palackého a Rudolfovo), nový most Palackého, vystavěny mnohé i nádherné školy; památné budovy pak vesměs opraveny, na místě bývalých hradeb, mezi Prahou a Vinohrady a na všech téměř náměstích zřízeny veřejné sady.

Jakkoli Praha v některých částech svých ráz středověkého města jeví, činí přece celkem dojem velikého moderního města, a čilý ruch obchodní a intelektuelní, který jmenovitě v několika posledních desetiletích se zmohl, ručí také do budoucnosti za rozkvět města.

Poloha, půda a obyvatelstvo města Prahy.

Praha, hlavní město království Českého, zaujímajíc třetí místo v mocnářství Rakousko-Uherském, náleží k historicky nejpamátnejším místům, krásou a malebností své polohy k nejzajímavějším městům Evropy. Rozkládá se po obou březích rozšířeného, malebnými svahy uzavřeného údolí Vltavského, které na pravém břehu do daleké roviny se táhne, na levém stupňovitě k vrcholku Hradčan se pozdvihuje. Krajina okolí Pražského objevuje se nám mimo město jako rozsáhlá planina, přes jejíž hladinu jen jednotlivé táhlé pahrbkovité hřbety se pozdvihují, již však hluboké zářezy a údolí, řekami, potoky a přívaly tvořené, veliké rozmanitosti a geologické zajímavosti udělují.

Výška planiny jest na Petříně 324 m., na Karlově (Nové město) 235 m., břeh Vltavy na Poříčí 182 m. nad mořem; hvězdárna v Klementinu leží na $30^{\circ} 5' 8''$ východní délky od ostrova Ferro a na $50^{\circ} 5' 19''$ severní šířky.

Nejpůvabněji rozvíjí se poloha v oné kotlině údolí Vltavského, kdež město se rozkládá, a překvapen zastaví se zajisté každý cizinec při pohledu s Nábřeží, kdež z popředí široké řeky vystupuje v bujné zeleni Petřín a nad spoustou domů, starých kostelův a věží královský hrad na Hradčanech se pne, v pozadí pak co líbezná pokračování svah Letné se táhne. Též s řetězového mostu proti vodě otvírá se pěkná vyhlídka na Bránické a Zlichovské skály, kterou v pozadí první výběžek Brdského lesa nad Zbraslaví hřbetem svým uzavírá.

Horniny, na nichž Praha spočívá, náležejí dvěma geologickým dobám. Půda pod vlastním městem náleží k tak

zvanému silurskému útvaru, k oné soustavě vrstev totiž, která asi 150 □ mil středních Čech zaujímá a po délce od Brandýsa nad L. přes Prahu a Plzeň k Domažlicům, po šířce od Příbrami po Rakovník se táhne; rozličné soustavy vrstev čili etáže tohoto útvaru poznamenány byly dle sledu od J. Barranda písmenami A — H, od Krejčího a Lippolda dle jmen místních. Kamení jednotlivých vrstev jsou tak zvané droby, drobové břidlice, křemence, buližník a vápence, které místy prostoupeny jsou vyvřelými horninami, porfyry, zelenokameny a diabasy, o nichž příležitost blíže se zmíníme. Zvrstvení skal uvnitř města nejlépe viděti lze v úvoze Brusky neb na skále Vyšehradské; vápence svítí z daleka na skále Bránické, křemence nad Vltavou u Libně. Více než tři tisíce rozličných tvarů mořských, trilobitů, korálů, lilijic, lastur a plžů, svědků to vyhynulé Fauny mořské, popsáno bylo již jen z okolí Pražského, tak že činí střední Čechy klasickou půdou pro výzkum útvaru silurského. Původně vodorovné uložení vrstev přerušeno bylo vyvřením mocných žil porfyrův a převraty zemskými, vrstvy byly pozdviženy a vlnovitě zprohybány, tak že okraje jejich na den vycházející jeví zvláštní ráz.

Poměrně mladší geologické době, tak zvanému útvaru křídovému, náleží výšiny Petřín, z kvádového pískovce a opuky se skládající, které zdaleka již vodorovným hřbetem se vyznačují, jakožto pokračování od Řep se táhnoucí Bílé Hory Petřínem končí a za Vltavou od Prosíku na Chvaly, Jirny a Nehvizdy dále se prostírají; staroslavné lomy, které poskytovaly materiál stavební na kostel sv. Víta a most kamenný, nalézají se v tomto pásmu. Za Strahovskou branou, za Kinského zahradou počínaje, nalézají se pozoruhodné lomy opukové, kdež stěny přes 20 m. vysoké, rozmanitě podezřelé a podkopené Prahu výborným stavebním kamenem zásobují. Skamenčlin jest zde poskrovnu, nic méně chová i odtud Museum české přes 70 druhů, které během 30 let zde nalezeny byly.

Vrstvy diluviální objevují se co mocné vrstvy jílu a šterku za branami Pražskými (zvláště za Bruskou), kdež poskytují materiál četným cihelnám; v některých nánosech

nalezeny též kosti a zuby mamuta, nosorožce, parohy losa i soba, kamenné zbraně a p., které uloženy jsou v geologickém museu.

Povrch Prahy s Vyšehradem (bez předměstí) obnáší 8·506 □ kilometru a objem 12·744 kilometru. Na ploše té stojí 3763 domů se 163.352 obyvateli. Přičteme-li k tomu obyvatele v předměstích (Karlín s 15.141, Žižkov s 21.113, Vinohrady s 15.129, Smíchov s 25.300 a Holešovice-Bubny s 10.820 obyvateli), jeví se počet veškerého obyvatelstva, valnou většinou českého, 250.855 hlav, k čemuž náleží ještě přičísti posádku jak v Praze, tak i po předměstích rozloženou, počtem 9044 mužů (průměrem r. 1880). Vedle většiny katolíků jest v Praze asi 3000 protestantův a asi 15.000 Židů.

Kostelů jest zde 57 katolických, 4 protestantské, 1 pravoslavný a 10 synagog.

Praha sestává z pěti čtvrtí: I. Starého města, II. Nového města, III. Malé strany, IV. Hradčan, V. Josefova (Židovského město), mimo pět předměstí: Vyšehrad, Smíchov, Karlín, Žižkov a Vinohrady; jest sídlem sněmu a nejvyšších úřadů království. Obec spravuje sbor obecních starších počtem 90 členů, z nichž tvoří 24 městskou radu; městské zastupitelstvo má pak v čele purkmistra a jeho zástupce.

Praha má veliký počet škol všeho druhu, a plné uznání zasluhuje péče městského zastupitelstva, jež v posledních letech více krásných a nákladných budov pro školy měšťanské a obecné vystavělo.

Universita Pražská jest nejstarší v celé střední Evropě; vedle ní jsou zde české a německé vysoké školy technické, jedno české a tři německá vyšší a na Smíchově jedno německé nižší gymnasium, dvě české vyšší reálky, z nichž jedna v Karlíně, a tři německé vyšší reálné školy (dvě v Praze a jedna městská v Karlíně), tři česká vyšší reálná gymnasia (z nichž jedno městské), dva české a dva německé učitelské ústavy, česká vyšší městská dívčí škola a německé dívčí lyceum; z odborných škol: malířská akademie, česká a německá obchodní akademie a nižší německá odborná

škola obchodní, škola průmyslová, státní škola pro umění zlatnické a spřízněná řemesla. Mimo to šest měšťanských a jedenadvacet obecných škol, školy na předměstích a soukromé školy téhož druhu v to nepočítaje. Vedle toho má Praha konservatoř hudby, školu varhanickou, školu sladovníckou, školu pro knihtiskaře, školu pro lakýrníky a značný počet jiných odborných učilišť; též školy českého i německého ženského výrobního spolku, školu průmyslovou spolku paní sv. Ludmily a p. v.

Praha má též mnoho spolků ku pěstování vědy a umění, spolků humanitních a zábavných.

V Praze i na předměstích jest veliký počet továren, mezi nimiž jmenovitě veliké továrny na stroje a veliké pivováry vynikají.

Navedení, jak cizinec Prahu prohlédnouti má:

1. Ve třech až čtyřech hodinách.
2. V jednom dni.
3. Ve dvou dnech.
4. Ve třech dnech nebo v čase delším.

Navedení tato mají cizinci naznačiti pořad, kterým při prohlížení Prahy ubíratí se má. Budovy, pomníky atd. pouze se jmenují, aneb jen několika málo slovy na charakteristické jich známky se ukazuje. Zevrubné popisy a dějiny budov jednotlivých, památek atd. najde cestující v následující části této knihy abecedně seřazené.

Navedení, jak Prahu ve třech až čtyřech hodinách prohlédnouti.

v p. = v pravo, v l. = v levo.

Tomu, kdo v čase co možná nejkratším Prahu jen zběžně si prohlédnouti chce, jsme radou, aby si najal drožku neb fiakra. Tak lze důležitější místa as ve dvou hodinách shlédnouti, na kterýžto čas drožka as 2 zl. a fiakr as 3 zl. stojí. Pěšímu třeba 3—4 hodin. I tomu, kdo Praze delší čas věnovati hodlá, radíme, aby nejprve město podle plánu projel nebo prošel, a tak se pro podrobnější procházky orientoval. Kdo jen as čtyři hodiny procházce této věnovati hodlá, nesmí nikam vejíti, jediný snad chrám sv. Vítava vyjímaje, jinak by k této procházce aspoň půl dne potřeboval.

Východištěm všech těchto procházek po Praze jsou Příkopy, jinak Kolovratská třída, od *Prašné brány*.

Na **Příkopech** v l. *Německé kasino* (č. 26.), * *České Museum* (č. 24.), pro které nová budova na místě bývalé „Koňské brány“ jest projektována, německé *Novoměstské gymnasium* a *chrám sv. Kříže* č. (20.), okolo kterého v l. Panská ulice (v ní některé školy a paláce) k ulici Jindřišské (hlavní poštovní a telegrafní úřad) a pokračováním svým (ulicí Bredovskou) do nového městského parku a k nádraží cis. Františka Josefa vede.

Palác hraběte Nostice (č. 12.) v slohu parukovém, nedávno opravený, v p. ulice Havířská, k Německému divadlu a okolo Karolina (university) na Staroměstské náměstí vedoucí; č. 4. nákladný dům továrníků synů Filipa Haase se skladem koberců.

Na konci Příkopů v l. otevírá se stromořadím posázené *Václavské náměstí* (bývalý Koňský trh), na jehož konci tam, kde dříve Koňská brána stála, nová budova pro České Museum jest projektována. Václavské náměstí koučí se při novém městském parku, který Prahu od Vinohradů dělí. Ulice „Na můstku“ proti Václavskému nám. v p. vede do Rytířské ulice a Sirkovou ulicí na Staroměstské náměstí.

Z paty Václavského náměstí viděti již nad přední budovy vyčnívati *kostel P. Marie Sněžné*, nejvyšší to kostel Pražský.

Směrem Příkopů táhne se dále úzká **ulice Ovocná**, jejíž pokračování, **Ferdinandova třída**, až k Vltavě k Františkovu řetězovému mostu vede. Při počátku třídy Ferdinandovy v l., před kostelem P. Marie Sněžné, jest *Jungmannovo náměstí* s pomníkem *Josefa Jungmanna* (nákladem Svatoboru podle modelu L. Šimka ve Vídeňské dvorní slévárně ulitým); ulice Jungmannova v l. vede na Karlovo náměstí k hořejšímu Novému městu a Vyšehradu. Příkopy, Ovocná ulice a Ferdinandova třída dělí Staré město od Nového města tak, že jdouce ulicemi těmi směrem od Pražské brány k Františkovu řetězovému mostu, máme po *pravé* domy Starého města a po *levé* domy Nového města.

Ve Ferdinandově třídě v p. na rohu Perlové ulice velká budova hypoteční banky království Českého v l. č. 24. *palác hraběte Šlika* na rohu Spálené ulice (která končí před Karlovým náměstím při ulici Myslíkově, vedoucí k *nábřeží a mostu Palackého*); naproti v p. ulice na Perštýně, vedoucí k Betlemskému náměstí; tam dům, v kterém J. Hus bydlel (č. 7.) a prozatímní místnosti čes. *průmyslového Musea* v domě „u Halánků“ (č. 1.).

Číslo 15. v p. na rohu Poštovské ulice (v ní modlitebna Svobodné církve skotské) *dům policejního ředitelství*; naproti v l. *kostel a klášter Uršulinek*. Číslo 7. v p. nádherná budova *České spořitelny*, a v l. na konci Ferdinandovy třídy velkolepá renesanční budova *Českého Národního divadla*, podle plánů prof. Jos. Zítka z výnosu dobrovolných sbírek vystavěná a nyní, co tyto řádky píšeme, blízka již svému otevření.

Před námi řetězový most císaře Františka, vedoucí přes Vltavu na Malou Stranu v p. a Smíchov v l., a krásný pohled na řeku s ostrovy (Žofínským v l., Štřeleckým, přes který řetězový most vede, Židovským za Štřeleckým ostrovem, a Kampou v p.), na vrch Petřín se zahradami a ozubenou hradební zdí Malostranskou (tak zvanou zdí hladovou) a kostelem sv. Vavřínce; na Malou Stranu, Strahov, Hradčany, a v p. od těchto po návrší táhnoucí se sady Rudolfovy (Letná). V p. pne se přes řeku četnými sochami ozdobený kamenný most Karla IV.

Na **Nábřeží** v p. pískovcový gotický *pomník císaře Františka I.* s bronzovou sochou císaře (podle modelu

Jos. Maxe nákladem stavů českých postavený a pěkným malým sadem obklopený) ; na konci v *l.* Staroměstské mlýny s vodární věží, které se po požáru r. 1878 nové gotické střechy dostalo Odtud částí **ulice Poštovské** (v *p.* Anenská ulice k zrušenému Anenskému klášteru, teď tiskárně a skladišti na papír Ondřeje Haase) kol *Královy lázně* v *l.* č. 41. a 43. a průjezdem pod dvěma oblouky *paláce Auersperského* (druhdy Colloredo-Mansfeldského) na **Křižovnické náměstí**. Tu po *p.* západní křídlo rozsáhlé *koleje Klementinské*, s kostelem *sv. Salvatora* na rohu Karlovy ulice, před námi k vedlejšímu klášteru Křižovníků náležející a zvláštním souladem ve stavbě vynikající *kostel sv. Františka*, v ital-ském renesančním slohu. Před klášterem uprostřed malého sadu *pomník Karla IV.*, na památku 500letého založení university Pražské r. 1848 postavený (podle modelu Hähnelova v Drážďanech ulitý). V *l.* nově opravená *Staroměstská mostní věž* ve slohu gotickém s mnohými okrasami, soškami a znaky. Na cimbuří této věže vystaveny byly na tyčích nabodané hlavy vlastenců českých 21. června 1621 na Staroměstském náměstí popravených. Velmi krásný jest pohled obloukem věže na Hradčany se Strahovem, pod nimi Malá Strana s kostely *sv. Mikuláše* a *sv. Tomáše*, a před tím krásný most s 32 sochami. S mostu přehlížíme značnou část řeky a jejích břehů ; v *p.* viděti řetězovou lávku, v *l.* řetězový most Františkův a dále nový most Palackého.

Most Karlův přepíná též ostrov Kampu (mezi sochami *sv. Mikuláše* a *sv. Ludgardy* vede s mostu na ostrov dvojité schodiště) a ústí v *Malostranské mostní věži* rovněž nedávno opravené; levá menší věž jest bezpochyby zbytek starého mostu Juditina, tedy starší věže pravé.

V **Mostecké ulici** dům v *l.* č. 3. slul *Saský dům* (teď U Steinitzů); v domě č. 14. na *p.* (U tří zvonečků) jest stará věž, zbytek to rozsáhlého dříve *Biskupského dvora*, kde až do bouří husitských biskupové Pražští sídlieli. V *l.* vybíhá ulice Lázeňská ku *klášteru a kostelu rytířů Maltézských* a na Maltézské náměstí, k *paláci hraběte Nostice* (znamenitá obrazárna); v *p.* odbočuje ulice Josefská ku kostelu *sv. Tomáše* (v něm obrazy od Rubense a Škréty).

Mosteckou ulicí přicházíme na **Malostranské náměstí**, kde stojí pomník maršálka *Radeckého*, r. 1858 nákladem

Pražské Jednoty umělecké podle modelů bratří Maxů v Norimberce ulitý; v č. 20., v paláci Šternberském, umístěna teď *galerie obrazů společnosti vlasteneckých přátel umění*, a na záp. straně přilehá ku kostelu sv. Mikuláše býv. profesní dům Jesuitů, teď *dům c. k. úřadův*. V domě č. 14. chová se zemský archiv a mnohé vzácné sbírky, jež jsou majetkem země.

Přešedše po vých. straně Malostranského náměstí mineme *kostel sv. Tomáše*, a **ulicí Tomášskou** v p. vstoupíme na *Valdštýnské náměstí*, kde stojí v p. rozsáhlý ✚ *palác Valdštýnský*, vévodou Fridlanským vystavěný a s největší nádherou zařízený. Mnohé komnaty zachovány podnes v témž stavu, v jakém obýval je slavný vojevůdce. Okolo paláce Valdštýnského vede v p. (do Brusky a k Řetězové lávce) *ulice Valdštýnská*, kde povšimnutí zasluhují dva *paláce Fürstenberské* (č. 10. a 14.) s knihovnou o 30.000 svazcích a sbírkami a *palác knížete Windischgrätze*.

Po příkrém svahu vystoupíme z Valdštýnského náměstí v l. na **Pětikostelské náměstí**, jehož celou levou stranu zaujímá *dům sněmovní* (dříve palác hrabat Thunů, teprve r. 1861 pro sněmy upraven); v p. Thunovská ulička s palácem hraběte Thuna Žehušického (č. 12.).

Prošedše krátkou **Pětikostelskou ulicí** (v p. *budova místodržitelství* č. 1.) obrátíme se v p. na hořejší část **Malostranského náměstí** (dříve Štěpánský plac), v jehož středu stojí štíhlá pyramida sv. Trojice (v pískovci a mramoru O. Quitainerem a J. Prokovem vyvedená), r. 1715 na památku morové rány postavená. V l. průčelí jednoho z nejkrásnějších Pražských kostelů, ✚ *chrámu sv. Mikuláše* (Krištofem a Janem Dienzenhoferem vystavěný, s cennými freskami a obrazy), naproti němu v p. *dům zemského vojenského velitelství* (bývalý palác Ledebourský).

Příkrá **Ostruhová ulice**, při jejímž počátku v p. odbočuje kolem lékárny Fragnerovy Zámecká ulička k novým zámeckým schodům (počtem 203), po kterých kratší cestou Hradčan dostoupiti lze, vede kolem paláce hrabat Morzinů (v l. č. 5.), na kterém dvě karyatidy v podobě mouřenínů (od Ferd. Prokova) balkon podpírají, podle paláce hraběte Thuna Děčínského (č. 20.) v p. s karyatidami v podobě orlic od Mat.

Brauna, a *kostela P. Marie* (s klásterem dříve Kajetánským teď Redemptoristů), vedle kterého při domě č. 26. stará Strahovská brána stávala (dvouhlavý orel na domě). Ostruhová ulice končí se v Úvoz k Strahovu vedoucí. Pod palácem Švarcenberským vedou v l. Radnické schody na hořejší část Hradčanského náměstí. My obrátíme se v p. na terasu pod palácem Švarcenberským (dříve Rožmberským), který jest jediným pozoruhodným zbytkem slohu florentinského, s jejíž hořejší části při Hradčanském náměstí otevírá se krásná vyhlídka na Prahu a nejbližší okolí.

Po l. vystoupíme na **Hradčanské náměstí**, v jehož středu zvedá se *Marianský sloup* se sochami českých patronův a apoštolů (dílo Ferd. Prokova), před námi *arcibiskupský palác*, a v l. na rohu Loretánské ulice *palác Toskánský* (s bohatou knihovnou a sbírkami mincí, rytin a p.).

Ulice Loretanská vede podle zemské káznice na *Loretanské náměstí* (veliké kasárny cís. Františka Josefa, dříve palác hrabat Černínův, a *Loreta*, klášter a kostel Kapucínů, s bohatým kostelním pokladem), a přes *Pohořelec* ku klášteru a kostelu Premonstrátů na *Strahově* (velmi bohatá knihovna, obrazárna, sbírka heraldická a j.).

Připomenutí. Kdo vyjel až na Hradčanské náměstí ve voze, učiní nejlépe, propustí-li jej zde a projde pěšky Hradčany i vše, co ještě následuje. Kdo chce jeti, nechť zůstává vůz v druhém hradním dvoře, a projde Hradčany podle následujícího plánu, ale se *staré bašty* vedle Lobkovického paláce nechť se vrátí k vozu a jede branou z hradu ven přes *Jelení příkop* okolo *Belvederu* a *Chotkových sadů* do Brusky. Odtud může buď pěšky přes řetězovou lávku, nebo s vozem oklikou Lužickou ulicí přes Karlův most a Křižovnickou ulicí v l. na Rejdiště a odtud podle následujícího plánu dále do Židovského města.

Celou severovýchodní (pravou) stranu Hradčanského náměstí zaujímá průčelí *Královského hradu*, do jehož *prvního dvora* železnou mříží (na pilířích sochy od Platzera) se vchází. Křídlo v p. vystupující obývá císařovna Marie Anna. Průjezdem (jehož průčelí s pěti vchody Scamozzim za krále Matiaše r. 1614 vystavěno), z kterého v p. schodiště ku komnatám císařovniným vede, vcházíme do *dvora druhého*. V křídle severním po l. straně jsou nádherné *sály Španělský* a *Německý* (1867—68 renovované). Přesedše pak po

levé straně ❖ *císařské kaple* (Em. Maxův Jan Nepomucký a oltářní obraz od F. Balka) druhý dvůr (v l. kašna s vodometem, dílo sochaře Heidelbergera) vcházíme úzkým průjezdem na prostoru před ❖ *chrám sv. Víta*. Po l. straně staveniště vejde me západním vchodem do chrámu, a obešedše jej vycházíme týmiž dveřmi a vrátíme se kolem staveniště. Na to kolem obydlí kanovníků v l. přijdeme do *třetího dvora* hradního, kde stojí moderní kamenná kašna se starou bronzovou *sochou sv. Jiří na koni* (z r. 1373). Naproti jest vchod ke komnatám, v nichž právě korunní princ obývá.

Po terase mezi chrámem sv. Víta a sochou sv. Jiří mineme starou, tak zvanou ❖ *Vadislavskou část hradu* v p. a přijdeme na **Jirské náměstí**. Před námi nejstarší ❖ *kostel Pražský svatého Jiří*; po l. přiléhá k němu nová *budova pro obydlí kanovníků* (na ní v rohu socha sv. Václava od L. Šimka). V úzké **Jirské uličce** na p. č. 3. jest *Teresiánský ústav šlechticů* a č. 1. palác knížat Lobkovicův; po l. pak *bývalý úřad purkrabský* (č. 4.) a při něm věž *Daliborka* (druhdy vězení pro šlechtice). Na konec uličky projdeme branou vedle *Černé věže* a vystoupíme v p. na *staré bašty*, odkud otevírá se jeden z nejkrásnějších pohledů na Prahu.

Po devadesáti osmi **starých zámeckých schodech** (za branou v p.) sejde me do **ulice pod Bruskou**, a minuvše po l. kasárny v Brusce (č. 4.) a *Ústav pro slepce* (č. 2.) obrátíme se v l. do **ulice U železné lávky**, která vede nás k **Řetězové lávce**.

Po l. jest vchod do tak zvané *jesuitské zahrady*, kterou jde se do vojenské a k občanské plovárně. S jesuitskou zahradou sousedí *zahrada fysiokratická*.

Řetězová lávka přivádí nás na nové, dosud nedokončené **Nábřeží korunního prince Rudolfa**, kde Česká spořitelna nákladem svým velkolepý dům umělců „*Rudolfinum*“ staví. V p. na *Rejdišti* zvedá se nová *městská školní budova*, nad jejíž východní branou stojí *Vildtovo poprsí Komenského* a nad jižní *Seelingovo poprsí Tomáše ze Štítného*, obě z bílého kararského mramoru.

Kaprovou ulicí a Josefskou třídou vcházíme do čtvrti zvané **Josefov** (Židovské město), jež úzkými ulicemi se starými vysokými domy, i špínou svou dojem středověkého města činí. Z třídy Josefské odbočíme v l. do **Rabínské ulice**, kde po p. straně na rohu Rabínské a **Červené ulice** stojí *stará židovská radnice* č. 10. s dvojitým (římským a hebrejským) ciferníkem, a naproti ní nejstarší židovská synagoga v Praze, tak zvana ♦ *Staronová škola*, již Židé ve velké úctě chovají, o báječném jejím stáří vypravujíce.

Ulicí Hampejskou v l. přicházíme na ♦ *starý židovský hřbitov*, jenž poset jest množstvím náhrobků různých tvarův a polohy, mezi nimiž bílý bez vyrůstá. Od času císaře Josefa II. se zde již nepochovává.

Odtud zpět Rabínskou ulicí do Josefské a touto v l. až k **Dušní ulici**, kde v l. na rohu (Josefské a Dušní ulice) stojí *kostel sv. Ducha* a naproti němu v Dušní ulici nová, v maurském slohu vystavěná *modlitebna reformované církve israelské* (č. 18.), pak v p. Dušní ulicí ku *kostelu sv. Salvatora* (české evangelické obce Augsburského vyznání). Z Dušní ulice v p. do **Kozí ulice**, a touto v p. na **Velké náměstí Staroměstské**, v jehož středu zvedá se sloup ke cti počti Panny Marie, Ferdinandem III. r. 1650 na památku zachránění Starého města před Švédy postavený. V l. č. 16. jest *palác knížat Kinských* (v něm bohatá knihovna) a nízkou starou budovou (v středověku proslulá *škola Týnská*) polozakrytý ♦ *chrám Panny Marie před Týnem* se dvěma věžemi, jedna z nejkrásnějších památek gotiky v Praze. **Ulička Týnská** (mezi Týnským chrámem a palácem Kinských) vede do *dvora Týnského* (jinak Starého Ungeltu) a ke *kostelu sv. Jakuba*.

Celou západní stranu náměstí zaujímá *Staroměstská radnice*, jejíž staročeský orloj na straně k ulici Železné se nalézá. V mosaice na chodníku pod orlojem označen směr čtyř stran světových.

Železná ulice vede nás ke staré *koleji Karolinské* v l. (teď jest zde již jen část university) a k *Německému zemskému divadlu*. Naproti, při *Havelském kostele a klášteře* (v němž nalézají se místnosti průmyslové jednoty se

značnou knihovnou), jsou bývalé soukenické a postřihačské kotce. Obrátivše se v l. přejdeme **Ovocný trh** a zabočíme okolo budovy zemského obchodního soudu v pravo do **Celné ulice**. V l. malý sad před *Kralodvorskými kasárnami* (jindy residencí některých králů Českých) s garnisonním kostelem sv. Vojtěcha a kadetní školou. Prošedše *Prašnou branou* octneme se opět v p. na *Příkopech*, v čele spatřujeme široké průčelí budovy hlavního celního úřadu a finančního ředitelství, v l. na **Josefském náměstí** *kostel sv. Josefa* a *Josefské kasárny*.

Navedení, jak prohlédnouti Prahu v jednom dni.

Cestující nechť projde totéž a v témž pořádku, jak vypsáno v plánu pro čtyři hodiny, ale nechť rozdělí si celou procházku tak, že prošel by první část (Příkopy, Ovocnou ulici, Ferdinandovu třídu, Nábřeží, Karlův most a Malou stranu až po Ostruhovou ulici) *dopoledne*, a druhou část (Hradčany i s odbočením k Loretě a Strahovu, Josefov a Staré město) *odpoledne*, a zároveň ty budovy navštívil, které v prvním plánu hvězdičkou * (na př. * *Národní divadlo*) naznačeny jsou.

Návštěvu Hradčan již proto na odpoledne ponechati si radno, poněvadž vyhlídka odtud na město dopoledne často zakalena bývá.

Navedení, jak prohlédnouti Prahu ve dvou dnech.

První den dopoledne.

Pro první den doporučujeme opět plán předcházející, a to tak, že by cestující prošel první den dopoledne první část (Příkopy, Ovocnou ulici, Ferdinandovu třídu, Nábřeží, Karlův most a Malou stranu až po Ostruhovou ulici) a na-

vštil *Národní divadlo, Křižovnický kostel*; na Malé straně *Nosticovu obrazárnu, obrazárnu společnosti vlastenských přátel umění, Valdštýnský palác a Mikulášský kostel*, k čemuž všemu asi čtyř hodin času potřebí (na př. od 9 hod. ráno do 1 hod. odpoledne).

První den odpoledne

nechť projde druhou část prvního plánu, ale v opačném pořádku, totiž: **Prašnou branou do Celetné ulice** okolo *Kralodvorských kasáren* a v *l.* okolo *budovy obchodního soudu* přes **Ovocný trh** po *p.* jeho straně a uličkou mezi *Německým zemským divadlem* v *l.* a *Karolinem* v *p.* (Karolinum jest stará budova university, v které mimo obřadní síně teď již jen právnická fakulta umístěna jest), v *p.* do **Železné ulice** a touto na **Staroměstské náměstí**. Zde nechť navštíví *Staroměstskou radnici*, kterou při vystoupení ze *Železné ulice* právě v čele má, *Staročeský orloj* jest na straně věže k téže ulici, a *kostel p. Marie před Týnem*. Za radnicí na *Mikulášském náměstí* stojí krásný kostel sv. Mikuláše, teď pro bohoslužby ruské pravoslavné církve zařízený. Odtud nechť jde okolo paláce knížete Kinského po *p.* do **Kozí ulice** v *p.*, odkud vyběhne po *l.* **Dušní ulice**. Do *Dušní ulice* obrácena jest zadní část kostela sv. Salvatora, české protestantské církvi náležejícího.

Před samým *kostelem sv. Ducha* (jenž uprostřed zdí ohrazeného ale zrušeného hřbitova stojí) odbočuje v *l.* **Josefská ulice**, z které po *p.* *ulice Rabínská* k *Staronové škole* a *Židovskému hřbitovu* vede. Obě posledně jmenovaná místa nechť cizinec navštívit neopomine.

Dále v *Dušní ulici* stojí krásná nová *Synagoga reformované církve židovské*. Bližší o této procházce a o jednotlivých budovách viz jednak v popisu procházky čtyřhodinné, jednak v abecedně seřazeném popisu budov.

Prošedše *Židovský hřbitov* vrátíme se **Hampejskou ulicí** k *Staronové škole* a dáme se v *l.* do **Rabínské ulice**, která nás až na **Janské náměstí** dovede. V *p.* jest *ulice u Milosrdných* a v ní *klášter a nemocnice Milosrdných bratří s kostelem sv. Šimona a Judy*. Prošedše tuto ulici obrátíme se v *l.* a dolní částí *Kozí ulice* vyjdeme na pravý břeh *Vltavy*, který „na **Františku**“ slove a po vět-

šině chudinou obydlen jest. V *p.* na rohu *Kozí ulice* jest *vojenské skladiště* a dále bývalý *klášter Klarisek u sv. Františka*, vůbec u *sv. Anežky* zvaný, jeden z nejstarších a dříve i z nejnádhernejších duchovních ústavů v Praze, teď zpustlý a v skladiště proměněný. Pro znamenité památky prvotního gotického slohu zasluhuje povšimnutí cizinců, jež podobné věci zájímají.

Jdouce po *Františku* v *p.* přijdeme do *Eliščiny třídy*, kde u *řetězového mostu císaře Františka Josefa* stojí *Eliščiny lázně*, ze všech *Pražských lázní* nejpohodlněji zřízené.

Již při vstoupení na *František* otevřela se nám krásná vyhlídka na *Malou stranu*, *Hradčany* a křovinami porostlou stráň *Letné*. Vyhlídka tato nabývá nových ještě půvabů, pozorujeme-li ji s mostu samého. — Po pravu (po řece dolů) rozkládá se část města *Poříčím* zvaná a za ní předměstí *Karlín*. V řece spatřujeme *Jerusalemský ostrov* a dále vysokým stromovím porostlý ostrov *Štvanice*, jenž jest největší z *Pražských ostrovů* a přes nějž vede viadukt státní dráhy. Na *l. břehu* se rozkládá ves *Bubny* s mnohými průmyslovými závody. V pozadí viděti vesnici *Libeň* a za ní na návrší vesnici *Prosík*.

Přešed most *Františka Josefa* stojí cestující na úpatí stráně hory *Letné*, a radíme mu, aby za pěkného počasí na horu vystoupiti neopominul. Krásná vyhlídka na celé město bude mu odměnou za malé namáhání. Kdo se vyhnouti chce příkré ale kratší cestě, může voliti širší cestu, teprve o něco dále v *p.* ve vesnici *Bubnech* počínající. — Sady na *Letné* slovou sady *Rudolfovy*, a stojí v nich prostranná restaurace, kde času letního v neděli a ve svátek, ba i v některé všední dny zahradní koncerty vojenské hudby pořádány bývají.

Zpáteční cesta vede přes most *Františka Josefa* *Eliščinou* třídou přímo až ku *Prašné věži*.

Druhý den dopoledne.

Východiště opět z *Přikopů*, *Ovocnou ulicí* a *Ferdinandovou třídou*, ale místo v *p.* po *Nábřeží* raději přes *Řetězový most Františka I.* (v *l.* nové *Ferdinandovo nábřeží*) do *Chotkovy ulice* a odtud v *p.* po *Újezdě* (v *l.*

Újezdská brána, za níž počíná předměstí *Smíchov*) okolo *Újezdských kasáren* v l. do **Karmelitánské ulice** (v l. kostel *P. Marie Vítězné*), na jejímž konci odbočuje v p. **malá ulička** na **Malostranské náměstí**, s kterého nechť ubírá se podle plánu prvního dále **Ostruhovou ulicí** na **Hradčany**. Při tom nechť navštíví *Královský hrad*, *kostel sv. Víta* a *kostel sv. Jiří*, a vrátiv se na **Hradčanské náměstí** nechť projde **ulicí k Loretě** na **Loretánské náměstí** a navštíví *Loretu* a pak *klášter Strahovský*.

Od kláštera Strahovského **Hlubokou cestou** do **Ostruhové ulice**.

Vysoké domy po l. straně **Hluboké cesty** stojí jednou stranou na svahu **Hradčanského vrchu** a sáhají druhou stranou do **Hluboké cesty**, tak že as druhé neb třetí poschodí na straně k **Hluboké cestě** jest ve stejné výši s přízemím v ulici k **Loretě**. — Přes zahradní zeď po p. straně **Hluboké cesty** jest krásný pohled zpět na **Strahov** a údolí k **Vltavě** sbíhající, v němž *klášter a nemocnice Milosrdných sester* se zahradami a vinicemi leží, a na východní straně **Petřína**, kterou terasovitě vzestupující zahrady **Lobkovická** a **Schönbornova** pokrývají. Na úpatí zahrad stojí paláce **Lobkovicův** a **Schönbornův**.

Z **Ostruhové ulice** vedou schody po **Janském vršku** dolů do **Vlaské ulice**, kde v p. (č. 19.) jest *palác knížete Jiřího z Lobkovic* se znamenitou knihovnou a velkou zahradou na svahu **Petřína**. Číslo 13. v téže ulici jest *palác hraběte Schönborna*, v jehož veliké terasovité zahradě, rovněž na svahu **Petřína**, stojí altán, z kterého otvírá se překrásný pohled na **Prahu**.

Vlaská ulice, v které též *Vlaský sirotčinec s kaplí sv. Karla Boromejského* (č. 34.) stojí, ústí na **Tržiště**, odkud **uličkou** v l. na **Malostranské náměstí** vcházíme.

Cestující nechť vrátí se odtud **Mosteckou ulicí** přes **Karlův most** na **Křižovnické náměstí**, a **Karlovou ulicí** nechť projde podle *Klementina* až k velikému a krásnému *paláci hraběte Clam-Gallase* v l. již v **Husově třídě** (č. 20.), a odtud v p. **Husovou třídu** podle *konseratoře hudby* (v klášteře **Dominikánů**), *kostela sv. Jiljí* vedle v l. a *budovy německé techniky* v p. až k **Betlemskému náměstí**. Zde v průjezdě domu č. 7. zazděn jest zbytek domu, v kte-

rém Mistr Jan Hus jako kazatel při vedle stávavší Betlemské kapli bydlel. Na desce nad vchodem i v průjezdě nápisy k tomu se vztahující.

Číslo 1. jest bývalý pivovár „U Halánků“, na jehož místě postavena bude budova *Českého průmyslového musea*, jež pí. Annou Náprstkovou a synem jejím Vojtou Náprstkem založeno a nadáno bylo. Zde chovají se jako v prozatímních místnostech sbírky téhož musea a bohatá knihovna.

Po prohlédnutí těchto sbírek nechť vrátí se cestující po Betlemském náměstí a dá se v p. přes **Perštýn** do **Ferdinandovy třídy**.

Druhý den odpoledne.

Z **Přikopů** (opačným směrem než při dřívějších procházkách) a v p. **Senovážnou ulicí** na **Senovážné náměstí** (přes náměstí v l. vede cesta do předměstí *Žižkova*) a přímo přes ně k **Jindřišské zvonici** (roku 1878 opravené a střechou slohu přiměřenou opatřené), naproti které uprostřed malého sadu stojí *kostel sv. Jindřicha* (obrazy od Škréty, Trevisana a j.).

V p. **Jindřišskou ulicí** až k **Bredovské ulici** (na jejím rohu hlavní poštovní a telegrafní úřad; naproti *Panská ulice* na *Přikopy* vedoucí) a touto podle nádherného *paláce Šebkova* (č. 5.) a *Buštěhradské dráhy* (č. 7.) překročíme **Marianskou ulici** do nového **Městského parku**, který tvoří hranice mezi Prahou a předměstím Vinohrady. Před námi zvedá se *Novoměstské divadlo* (největší v Praze, ale dřevěné) a po l. *nádraží železnice císaře Františka Josefa* a před ním v parku umělý rybník s vodopádem, četným a na mnoze vzácným vodním ptactvem oživený.

V p. projdeme parkem až na hořejší konec **Václavského náměstí**, odkud otvírá se nám pěkná vyhlídka na široké náměstí a část Starého města.

Zde stávala druhdy tak zvaná *Koňská brána*, teď jest zde projektována budova *Českého musea*. Sejdeme po **Václavském náměstí** až k **Štěpánské ulici** (třetí ulice v l.), a touto okolo paláců barona z Aehrenthalu (č. 71. a 69.) ku

kostelu sv. Štěpána (tři obrazy od Skréty, jeden od Brandla), při kterém ve farské zahradě (již na Rybničku) stojí stará románská kaple sv. Longina. Překročíme Ječnou ulici (v ní č. 26. nová budova českých reálných škol), která z Karlova náměstí vede, a po zbourání tak zvané *Slepé brány* (skladiště vozotajstva) v přímé čáře dále celými Vinohrady povede, a Lipovou ulicí, přijdeme ku křižovatce ulic: U nemocnice v p., Kateřinské v l., Benátské v p. a Viničné v l., které jsou jako pokračováním Lipové ulice.

V ulici U nemocnice stojí mimo *Všeobecnou nemocnici* tři nové nákladné budovy pro ústavy při fakultě medicínské, totiž v p. *Chemická laboratoř* (č. 5. a) *Anatomický ústav* (č. 3.), v l. *Anatomicko-pathalogický ústav* (č. 4.)

V Kateřinské ulici jest *Zemský ústav pro choromyslné s kostelem sv. Kateřiny* se štíhlou vysokou věží, a soukromý *sirotčinec u sv. Jana Křtitele*.

Viničnou ulici, podle nového *Přírodovědeckého ústavu* (č. 2.), přijdeme k nové *Zemské porodnici* (gotické budově z cihel, v letech 1867—75 podle plánu stavebního rady Hlávky na ploše 6740 □ m. vystavěné. Kříž na domácí kapli jest nejvyšší bod Prahy).

Ulice na Karlově (za porodnicí v p.) vede okolo *Obchodnické nemocnice* ku kostelu *P. Marie a chudobinci na Karlově* (kostel byl pův. gotický; bāně postaveny nad kostel teprve po r. 1757).

Apolinářskou ulicí v p. sejdem podle starého gotického kostela u sv. Apolináříše (Apolináře) v l., vedle kterého se *filiálka zemského blázince* nalézá, do ulice ve **Slupech**, kde v l. na rohu stojí *kostel bolestné P. Marie* a vedle č. 6. *klášter Alžbětinek s nemocnicí pro ženské*; č. 4. v téže ulici jest *filiálka blázince pro mužské s kostelem Zvěstování P. Marie*. Gotická klenba kostela spočívá na jediném kulatém pilíři uprostřed lodi. Při blázinci jest rozsáhlý pozemek pro zaměstnání choromyslných polními pracemi.

Okolo blázince ve Slupech vede cesta podle potoka Botiče malou brankou v hradební zdi do *Nuselského údolí*.

Od kláštera Alžbětinek obrátíme se ulicí v p. k rozsáhlé zahradě *České společnosti pro zvelebování zahradnictví* (*Společenská zahrada*) č. 16. v p. Naproti stojí *dům pro chudé u sv. Bartoloměje* s kostelíkem téhož svatého

(na hlav. oltáři Škrétův obraz). Průčelí jest ve **Vyšehradské třídě** (č. 16. a 18.).

Vyšehradskou třídou dostoupíme as po čtvrt hodině cestě *Vyšehradu*.

V ulici U sv. Trojice naproti Společenské zahradě stojí prostý kostelík *Nejsvětější Trojice*.

Obrátíte se v *p. Vyšehradskou třídou* okolo *kostela sv. Jana Nep. na Skalce* se dvěma věžemi v copovém slohu v *p.* (na hlavním oltáři dřevěný model sv. Jana od Prokova, podle kterého socha na mostě Karlově ulita byla), a *kláštera Emausského na Slovanech s kostelem P. Marie* v *l.* vystoupíme na **Karlovo náměstí** pěkným sadem okrášlené. Hned v *l.* č. 1. jest *Dětská nemocnice cís. Františka Josefa*, v *p.* č. 43. jest *ústav pro hluchoněmé*.

Jdeme po *l.* (západní) straně náměstí k budově *České techniky* (na rohu **Hurtovy ulice** č. 3.), která podle plánů architekta Ulmanna před několika roky vystavěna byla (*krásné schodiště*); část poslucháren vedle v bývalém ústavě pro světské kněžstvo, pak v kasárnách.

Ulice Hurtova vede na *Zderaz*, kde stojí *Krajinská trestnice* (pro 1300 káranů) s *kostelem sv. Václava*. Vedle ve *Václavské ulici* (č. 29.) jsou tak zvané *Václavské lázně*, kde v r. 1848 časté schůze českých vlastenců se odbývaly; teď jsou zde místnosti *Fysiologického ústavu*.

Skoro celou severní stranu Karlova náměstí zaujímá bývalá *Novoměstská radnice*, teď budova *Zemského o trestního soudu*.

Na východní straně náměstí, na rohu **Ječné ulice**, jest jesuitský kostel *sv. Ignáce Lojoly* (uvnitř dva cenné obrazy od Heintsche), a vedle *Vojenská nemocnice*, druhdy kolej Jesuitův.

Vrátíme se po východní straně náměstí až k věži při *Novoměstské radnici*, a vejдемe do **ulice Vodičkové** (doleji v *l.* odbočuje *Jungmannova ulice*, jež vede do třídy *Ferdinandovy*); v *p.* jest budova *České městské vyšší dívčí školy*, ku které v *p.* ve **Školské ulici** nové velkolepé budovy pro *obecné a měšťanské školy* přiléhají.

Ulicí Vodičkovou přijdeme na **Václavské náměstí** a v *l.* po něm zpět na **Přikopy**.

Komu ještě něco času zbývá, nechť najme si drožku a jede Pražská předměstí, nebo navštíví Volšanský hřbitov. Veškerá předměstí v této straně povstala teprve v nejnovějším čase, a vyjímajíc *kostel sv. Cyrilla a Methoděje* v Karlíně nenalezne tu cestující památných neb monumentálních budov, za to však hojnost velikých průmyslových závodů všeho druhu. Na Smíchově mimo *Zahradu knížete Kinského* i *Botanická zahrada* návštěvu zasluhuje.

V předcházejících navedeních ku procházkám Prahou doporučili jsme cestujícímu, aby prohlédl si některé budovy a sbírky, které mu při té které procházce právě po ruce jsou a především povšimnutí zasluhují. Tak doporučili jsme pro:

První den a) dopoledne: *Museum české, Národní divadlo, obrazárnu Nosticovu, obrazárnu Společnosti vlasteneckých přátel umění a kostel sv. Mikuláše na Malé straně.*

b) Odpoledne: *Staroměstskou radnici, kostel P. Marie před Týnem, Staronovou školu, hřbitov židovský a procházku po Letné (sadech Rudolfových).*

Druhý den a) dopoledne: *Hrad královský, kostel sv. Víta, kostel sv. Jiří, Loretu, klášter na Strahově, a zbývali cestujícímu ještě čas, i paláce Lobkovicův a Schönbornův a České průmyslové museum.*

b) Odpoledne: *kostel sv. Štěpána, Karlov a projíždku předměstími, a při tom návštěvu kostela sv. Cyrilla a Methoděje v Karlíně.*

Mimo tyto chová Praha mnohé jiné neméně pozoruhodné předměty, které však buď poněkud vzdáleny jsou směru, jímž cizince vedeme, nebo čas ku procházce vyměřený nestačil by na prohlédnutí všech, které by jinak po ruce byly. V tomto posledním případě radili jsme pouze k návštěvě těch, o kterých soudíme, že většinu obecnstva zajímají. — V následujícím uvádíme ty budovy, sbírky atd., jež těm k návštěvě doporučujeme, kteří déle dvou dní v Praze se zdrží. Podrobné popisy všech těchto budov nalezne čtenář v abecedně seřazené druhé části tohoto Průvodce po Praze.

Kaple sv. Kříže, Klementinum, knihovna universitní, kostel sv. Jakuba, kostel u Křižovníků, kostel sv. Mikuláše (ruské církve), Rudolfinum, synagoga reformované obce židovské.

Ostrový Žofínský a Střelecký.

Emausy, kostel P. Marie ve Slupeč, zahrada společenská, Vyšehrad.

Kostel sv. Tomáše, palác Valdštýnův, Daliborka, letohrádek Ferdinanda I., Příkop jelení.

Na Smíchově zahradu botanickou a zahradu knížat Kinských.

Z Letné (Belvedere) pak, kamž cizinec Prahu navštíví, zajisté zavítá (viz str. 27.), lze dostati se asi za 20 minut do *Stromovky*, pěkného to parku, jehož návštěvu *každému* doporučujeme, kdož má něco času nazbyt.

Procházky a výlety v okolí Pražském jsou vypsány ve zvláštním oddílu, jenž umístěn jest za abecedním popisem.

Abecedně spořádaný popis budov a památností Prahy.

Akademie výtvarných umění (v Klementinum) založena byla r. 1800 společností vlasteneckých přátel umění a odchovala již mnoho znamenitých umělců (Jos. a Em. Maxové, oba Manesové, Brožík a j.). Má pěknou sbírku sádrových odlitkův antik, sbírku ornamentův a malou odbornou knihovnu. Po dostavění Rudolfinu přenesena tam bude i tato akademie.

Betlemské náměstí viz *Náměstí Betlemské*.

Blazinec viz *Ústavy zdravotní*.

Brána Prašná viz *Věž Prašná*.

Brány. Z bývalých osmi bran Prazských zbývá již jen čtvero, ač místa, kde zbořené brány stávaly, podnes dle nich jména podržela (dosud se říká: u Koňské, u Žitné, u Poříčské, u Nové brány). Zbývají už jen: brána *Strahovská* (Říšíská) a *Písecká* (také Marianskou nebo Bruskou zvaná), obě na Hradčanech, brána *Újezdská* na Malé straně, a brána *Vyšehradská* na Vyšehradě. *Slepá* brána (na konci Ječné ulice) přestavěna byla již v předešlém století na vojenské skladiště.

Divadlo, České národní (Ferdinandova třída). Již roku 1845 vznikla myšlénka vystavěti samostatné české divadlo, aby česká představení vymanila se z područí divadla německého, z poměru to oběma stranám nemilého. Byloť tenkrát jen jednou týdně (v neděli odpoledne, po roce 1848 dva- až třikrát týdně) české představení v německém stavovském divadle pořádáno. Zmíněného roku 1845 (15. ledna)

podalo 140 vážených osob žádost za dovolení ke zřízení samostatného českého divadla, které již v dubnu téhož roku stavy zemskými vyhověno bylo. Koncese sice udělena, ale k stavbě nedošlo, jednak pro nedostatek kapitálu, jednak proto, že nemohlo nalezeno býti místo pro divadlo, jež by všem nutným podmínkám bylo vyhovovalo. Teprve když se r. 1850 vlastenci čeští za účelem tím ve *sbor* sestoupili a veřejné sbírky zařídili, vstoupila otázka stavby samostatného českého divadla do nového, slibnějšího stadia. Za heslem „Národ sobě!“ zahájeny ihned v Praze a po celých Čechách i po Moravě sbírky ve prospěch „důstojného Národního divadla“ a to s úspěchem tehdy u nás neobyčejným, vyneslyť do března 1852 — mimo mnohé slíbené příspěvky v stavivu a p. — více než 31.000 zl. stř. O stavení rozhodnuto teprve r. 1852, kdy zakoupen byl pozemek. na kterém dnes Prozatímní i Národní divadlo stojí, současně vypsán konkurs na podání plánů k divadlu a náklad na stavbu určen „asi na 150.000 zl. stř.“ Na to sbírky i činnost sboru nepříznivých okolností úplně ochably, i bylo se obávati, že zdar záležitosti té aspoň na velmi dlouhá léta pochybným bude, a to tím spíše, poněvadž roku 1862 i zakoupené stavení zmenseno bylo postoupením části jeho na vystavění českého divadla prozatímního. Tím stal se i po prvním konkursu přijatý plán Fröhlichův nepotřebným, a teprve r. 1865 vyzváni někteří architekti k zaslání nových plánů.

Tohoto roku (1865) učiněno také nové vyzvání ke sbírkám, jež potkalo se s neočekávaným výsledkem. Příkladem nadšení, jaké zmocnilo se tehdá všech vrstev obyvatelstva, jest „nejmenovaná dáma“, která 16. dubna 1865 zaslala redakci jednoho českého listu větší část svých šperků, „aby tím, co dámám bývá nad jiné milé a drahé, přispěla k dílu národnímu“. Na počátku r. 1865 dosáhly sbírky (splacené a slíbené) již sumy 201.939 zl. R. 1866 přijat byl plán prof. J. Zítka, s nímž následujícího roku i smlouva o provedení celé stavby uzavřena, a v září r. 1867 počalo se stavěti. O sv. Janě r. 1868 položeny za ohromného účastenství lidu ze všech krajín českoslovanských způsobem

slavnostním základní kameny, jež z historicky památných míst (z Domažlic, Svatoboru u Sušice, Blaník, Trocnova, Řípu a j.) přivezeny.

Celý náklad na stavbu národního divadla dosahuje výše 2,000.000 zlatých. Uhrazen jest půjčkou spořitelni 200.000 zl. r. 1873, subvencí zemskou 300.000 zl. r. 1874, 115.000 zlatých roku 1880 a příspěvkem obce Pražské 100.000 zl. (40.000 zl. za odstoupení uličního pozemku a 60.000 zl. na zařízení vodovodu). Ostatek, více nežli jeden milion, sešel se dobrovolnými příspěvky v národě Českém. (V tom zahrnuty jsou úpisy v letech 1865, krejcarová sbírka z r. 1870, výtěžek věcné loterie 170.000 zl. r. 1878, zlatková sbírka a příspěvky členů sboru 250.000 zl. r. 1880 atd.).

Práce umělecké vyžadovaly nákladu přes 200.000 zl., a sice práce sochařská více než 100.000 zl., figurální práce malířské přes 50.000 zl., vyzdobení lóže královské 25.000 zl. a jiné.

Stavba Národního divadla provedena jest ve slohu vlaské renesance; liší se však skupením všech hlavních částí, přesně s vnitřním rozdělením souhlasících, jakož i zvláštním rázem svým od ostatních podobných budov evropských. Jsou to ráz a poměry jak celku tak jednotlivých vždy konstruktivních a účelných částí, pak článkování, na kterém jeví se studie starých památných staveb českých a hlavně Pražských. Takto tvoří Národní divadlo zvláštní mohutný a harmonický celek, vyjadřuje jak uměleckou individualitu umělce, tak i umění českého.

Zevnějšek. *Hlavní průčelí* budovy, obrácené do třídy Ferdinandovy, tvoří pětiobloukový risalit s věží po každé straně. Celé průčelí vyzdobeno jest motivy figurálními i ornamentálními: nad oblouky loggie jsou jako zástupci rozličného směru umění dramatického geniové v kostumech; tito jsou v myšlenkové souvislosti jak s vlysovémi poli nad nimi, tak s Musami na balustradě i s maskami v závěrcích každého oblouku portiku. Masky tyto jsou typy dramatického umění antického vzoru a zastupují: tragédii, činohru a komédii.

Podobné motivy jsou předmětem výplní v sedmi obloucích loggie, kde vždy dvěma genii v jednom oblouku naznačen jest jeden stupeň vývoje neb rozkvětu dramatického umění. (Dionysovými hrami počínaje až k opeře a dramatu modernímu).

1. V oblouku prostředním znázorněn jest bacchický původ dramata, a to pastýřem a bacchantkou, k jichž bližší charakteristice vlysové pole s pardaly náleží.

Od středního oblouku v levo postupuje znázornění vývoje dramata směru hudebního, v pravo prostého dramata.

2. V prvním (od středu) oblouku levém znázorněna jest hocha s maskou Herkulovou a geniem s maskou ptáka tragédie a komédie řecká, jichž význam pole vlysu s kozly (tragos) a sovou blíže určuje.

3. Representantem dramata římského (mimiky a pantominy) jest výplň prvního (od středu) oblouku v pravo: geniové s maskami rázu přísně římského, jichž význam vlčice ve vlysu vhodně doplňují.

4. Dobu renesanční (hudbu a tanec) zastupují pastýř a tanečnice v krajním oblouku levém; k nim, jako symbol doby nádhery, náleží vlysové pole s pávy.

5. V krajním oblouku pravém označena jest doba dramata církevního andělem a geniem v oděvu rytířském, k jichž bližšímu určení vlysové pole s pelikány (znakem církve) náleží.

6. Romantická a moderní opera znázorněna jest v oblouku proti třídě Ferdinandově Orfeem a rytířem (jako zástupcem opery směru nejuovějšího), jimž pole vlysu s delfíny a lyrou odpovídá.

7. V oblouku k Nábřeží obráceném zobrazeno jest Markétkou a Falstaffem drama moderní (směr romantický a realistický); vlys k tomu náležející vyplněn jest labutmi se zrcadlem (symbol poesie a tragického osudu).

Všecky tyto právě uvedené práce sochařské, jakož i devět Mus s Apollonem na balustradě, pocházejí z dílny sochaře Bohuslava Šnircha.

Sochařské toto vyzdobení doplněno jest v myšlence své půlkruhovými obrazy nade dveřmi loggie (od malíře Tulky). Obrazy tyto, provedené al fresco, jsou jedinou malířskou ozdobou na zevnějšíku budovy.

Význam jejich (postupuje od *l.* na *p.* k Nábřeží) jest tento: 1. Poesie dávající lidstvu bohy (v *p.* pohanství, v *l.* křesťanství). 2. Láska mateřská a láska milenců ve spojení s allegorickou figurou „Národní píseň“. 3. Poesie s postavami

štěstí a žalu. 4. Píseň utlačené svobody. 5. Vlastenectví (Vlast věncí hrdiny a básníky).

Výklenky věží zdobí sochy Lumíra a Záboje v nadživotní velikosti (od Wagnera), nad nimi pak provedeny jsou masky s festony, znázorňující národní epos (nad Zábodem) a národní lyriku (nad Lumírem). Temena obou věží zdobí socha bohyně Viktorie ve trojspřežním voze vítězném.

Průčelí nábrežní ohraničeno jest risality. K risalitu krajnímu (při Ferdinandově třídě) přilehá podjezd se vchodem do přízemí a do místností při lóži královské; v risalitu druhém jest vchod k jevišti (pro herce). Na římse tohoto vchodu jsou Myslbekovy sochy „opery“ a „dramata“. Na balustradě obou těchto risalitů stojí alegorické skupiny „opery“ a „dramata“ (díla Wagnerova).

Nad podjezdem stojí „opera“ s postranníma sochama: „opera seria“ a „opera buffa“; nad vchodem k jevišti „drama“ s „poesíí“ a „historií“. Motivem skupiny dramata byl spor rodných bratří o dědiny otce (z Rukopisu Zelenohorského).

V hlavicových vlysech oken královské lóže provedeny jsou na třech štítkách znaky zemí koruny České, na obou krajních Pegasus (znak umění).

Průčelí do Divadelní ulice zdobí lepá, na mohutných konsolách spočívající chodba oblouková, která na znamení určení svého jako hlavní příchod k orchestru a jevišti ozdobena jest skupinami hudebních nástrojův a charakteristickými hlavami, znázorňujícími různý směr divadelního umění.

Vnitřek. Hlavní vchod do divadla jest z třídy Ferdinandovy; vedlejší vchody z ulice Divadelní a z Nábreží. Portikem z třídy Ferdinandovy vcházíme do prostranného vestibulu, po jehož obou stranách umístěny jsou večerní kasy, a z něhož vedou věžemi schody na třetí a čtvrtou galerii. K vestibulu přilehá spojovací chodba (v kterou všechny tři vchody ústí), odkud jest vstup středem do parteru a parketu, na stranách po širokém schodišti na spojovací chodbu prvního patra. Tato spojovací chodba hraničí s foyerem a okružní chodbou, vedoucí k ložím a sedadlům prvního pořadí; z ní vedou též po obou stranách schody do druhého patra ke galerii a ložím druhého pořadí. Ze spojovací

chodby prvního patra vchází se do nádherného foyeru 6·63 m. širokého a 22·12 m. dlouhého, a odtud do loggie.

Z hlavního foyeru jsou taktéž vchody ke schodištím ve věžích, těmi pak k foyeru třetího pořadí, odkud jde se na třetí a čtvrtou galerii, a též na terasu se vystupuje. K foyeru III. pořadí přilehá buffet.

Stěny vestibulu, hlavního schodiště, spojovacích chodeb a foyeru provedeny jsou v napodobeném mramoru rozličných druhů; k vůli souhlasu pak jest i dlažba v odpočívadlech schodiště, v hořejší spojovací chodbě a foyeru mramorová.

Spojovací chodba a foyer prvního pořadí vyzdobeny jsou malbami figurálními. V chodbě spojovací provedl A. Liebscher osm obrazů v lunetkách (à tempera), jež způsob dramatického umění znázorňují.

Ve středu *tragédie*, po stranách pak *činohra*, *veselohra*, *fraška*, *melodrama*, *opera*, *opereta* a *balet*.

Foyer ozdoben komposicí malířův Aleše a Ženíška. Obrazy tyto náležejí jmenovitě pro myšlenku svou a komposici k prvním ozdobám divadla. Jsou také à tempera provedeny a motivy jejich jsou v myšlenkové souvislosti s povšechnou činností divadelní, provedeny pak jsou v charakteru slovanském.

Obrazy ve čtyřech polích nástěnných značí prameny a základy divadelního umění: *mythus*, *historii*, *život lidský*, *národní zpěv a hudbu*. Ve čtrnácti polích lunetových zobrazeny jsou celé Čechy tak, že rek celé této skupiny obrazů vlast svou Čechy projíždí, při kteréžto pouti jeho znázorněn každý kraj charakteristickou pro něj událostí, jež reka tam potkala.

Strop rozdělen jest ve tři pole. Obraz ve středním poli značí zlatý věk národa (za Karla IV.), v l. úpadek (po bitvě Bělohorské), v p. vzkříšení národa (v nejnovější době). Návrhy podal F. Ženíšek, provedl à tempera B. Roubalík.

Do místností při *lóži královské* vede zvláštní vchod z vestibulu na straně k Nábřeží. Schody jsou z bílého mramoru a stěny schodiště ozdobeny napodobením červeného a bílého mramoru. Schodiště, salon i budoir vyzdobeny jsou i malbami figurálními, na plátně v napodobené fresce.

Malby v schodišti znázorňují duševní a hmotný vývoj národa Českého pod záštitou moci panovnické. (Provedl malíř V. Hynajs.)

Malby v *saloně* zobrazují moc a slávu Českých panovnických rodů, a sice Přemyslovců, Lucemburků a Habsburků. (Provedli Liška a Schikaneder).

V *budoiru* označeno jest nymfami a amorety čtvero ročních počasí. (Provedl V. Hynajs.)

Celé *hlediště* pojme při pohodlném obsazení 2200 diváků; v čas potřeby najde však 2500 osob místa.

Lóži (i lóži královskou v to čítaje) jest 45. Sedadel jest 1239 (fauteuilů 166, ostatní jsou sedadla zavřená). Proti lóži královské jest lóže pro zemského marsálka a vedle pro místodržitele.

Strop hlediště vyzdoben jest osmi allegorickými postavami à tempera, provedenými od Ženíška.

Jsou to: architektura se sochařstvím a malířstvím, epika s mimikou a lyrikou, pak hudba a tanec.

Hlavní lustr se 475 plameny ozdoben jest korunou Svatováclavskou.

Jeviště zařízeno jest na šest ulic a opatřeno všemi stroji nejnovějších soustav, jichž moderní jeviště vyžaduje, tak že při zdvižené oponě mžikem celou scenerii změnití možno. Hloubka jeviště obnáší 15·96 m., šířka 22·12 m.; otvor proscenia jest 12 metrů široký a 14·22 m. vysoký; hloubka prostoru pod jevištěm 10·11 m. a výška od podlahy jeviště 35·08 m.

Hlavní opona provedena jest dle nákresu Ženíškova. Figurální její motiv značí povahu Národního divadla (Genius nad dokončením národního podniku jásající).

V případě ohně lze jeviště od hlediště železnou oponou oddělit.

V místnostech sklepních pod hledištěm jsou přístroje k ventilaci a topení vzduchem. Pod vestibulem jest baletní síň.

Divadlo, Německé zemské (Staré město, Železná ulice, č. 13.) bylo r. 1783 od braběte Frant. Nostice vystavěno, r. 1798 českými stavy zakoupeno a „českým stavovským národním divadlem“ nazváno. Roku 1859 bylo přestavěno a uvnitř nově ozdobeno. V l. 1798—1807 dávány zde vláské opery; v l. 1824—1862 dávány zde v neděli a ve svátek odpoledne česká představení (až do otevření prozatím-

ního zemského českého divadla r. 1862). Teď slouží výhradně k dramatickým a operním představením v jazyku německém. Má 84 lóže a může as 2500 diváků pojmít.

Dům c. k. místodržitelství (na Malé straně v Pětikostelské ulici č. 2.). Byl to druhdy školní dům Jesuitů; za císaře Josefa II. byl v nynější podobě přestavěn, a umístěno v něm gubernium, též příbytek zeměsprávce, až do r. 1848 nejvyššího purkrabího, od těch dob místodržitele.

Dům sněmovní (Malá strana, Pětikostelské náměstí č. 4.), dříve palác hrabat Thunů, kde se v l. 1779—1794 oblíbené divadlo nalézalo. Roku 1794 vyhořel, byl českými stavy zakoupen a roku 1801 v nynější podobě přestavěn. Roku 1861 zařízen v něm sál pro sněmy, a první sněm zahájen v něm 6. dubna téhož roku. Sál jest 30·54 m. dlouhý, 12 m. široký, ve výšce zaujímá dvě poschodí. Má sedadla pro 241 poslance, předsedu sněmu atd., pak galerii pro 130 posluchačů, loži pro žurnalisty a cizinskou lóži. Roku 1863 zavěšen v čele sálu obraz císaře Františka Josefa I., mistrovská to práce Ed. Engertha. — Zemský archiv s „archivem Svatováclavským“ (zemský archivář prof. Gindely), pak genealogická „sbírka Vunšvická“ a heraldická „sbírka Neuperkská“, které dříve v tomto domě uschovány byly, přeneseny r. 1877 do zakoupeného sněmem býv. paláce Parish-Senftenberského (Malostranské náměstí č. 14.). — V domě č. 15. na Pětikostelském náměstí, nedaleko sněmovny, narodil se r. 1719 český dějepisec Gelasius Dobner.

Dvůr králův (Staré město, Josefské náměstí č. 4.), bývalý palác králů Českých (Václava IV., Sigmunda, Ladislava Pohrobka, Jiříka Poděbradského a Vladislava II. až do r. 1484), zaujímá prostoru mezi Josefským náměstím a ulicemi Celetnou a Kralodvorskou. Zde stál od časův Otakara II. palác německých rytířů. Václav IV. koupil tento i okolní domy a vystavěl zde svou residenci. Roku 1631 koupil budovu tu kardinál Harrach, přestavěl ji v nynější podobě a zřídil zde theologický seminář. Roku 1877 přeložen seminář do Klementina a zde zřízeny kasárny.

Emausy viz *kostel P. Marie Nanebevzetí*.

Hrad královský viz *Hradčany*.

Hradčany slove celá IV. čtvrt Prahy, v níž nalézá se král. hrad Pražský. Kněžně Libuši připisuje se — a bezpochyby právem — první založení hradu Pražského, a to v hustém pralese na konci příkře spadajícího ostrohu, staročesky „Opyš“ zvaného, jak staří Slované nejraději hrady své stavěli. Hrad tento brzy zastínil starší Vyšehrad. Zde založen Bořivojem I. první křesťanský chrám v Praze (P. Marie, brzy po r. 874, kdežto kostel sv. Klimenta na Vyšehradě teprve o něco později týmž knížetem založen), roku pak 928 položen zde Václavem svatým základ k novému, všech předešlých nádhernějšímu chrámu sv. Víta, jenž se za Boleslava II. chrámem biskupským stal. Tenkrátě již měl hrad Pražský značnou rozsáhlost a byl hradbami obehnan. Vlastní palác knížecí stál od starodávna na jižní straně od kostela sv. Víta tu, kde jsou nyní pokoje císařské, máje mimo přízemí aspoň jedno vyšší patro s pavlarem naproti kostelu. — Otakar II. vystavěl nové hradby, jichž zbytky (Daliborka, Mihulka atd.) podnes se zachovaly. Roku 1303 shořel celý královský palác, a teprve Karel IV. rázně jal se jej opravovati a znova stavěti, při čemž mu palác králů Francouzských v Paříži vzorem byl. Vladislav II. dal velkou část paláce mistrem Benešem Lounským v l. 1484—1502 přestavěti; část tato zove se posud Vladislavskou. Roku 1541 vyhořel celý hrad, a Ferdinand I., zvláště pak Rudolf II. a Matias jej opravili a částečně znova vystavěli. Rudolf II. naplnil celý hrad světoznámými sbírkami uměleckými, které pak po většině buď vydrancovány, buď za Karla VI. do Vídně odvezeny, a za Josefa II. veřejnou dražbou prodány byly. Po obležení pruském, kde celý hrad i chrámy zlomyslnou střelbou valně porouchány byly, počala Marie Teresie hrad přestavovati. Práce tyto provedeny v l. 1757—75 řízením stavitelů Anselma Luragha, Gunze a Hafenekra. Josef II. zamýšlel hrad v kasárny proměnit, k čemu na štěstí nedošlo. Když se Ferdinand V. ku konci roku 1848 zde usídlil, podroben hrad opět částečné opravě.

Hrad královský má tři dvory. První oddělen jest od Hradčanského náměstí pouze železnou mříží, na jejíž kamen-

ných pilířích sochy od Platzera postaveny. *Dorické průčelí* do tohoto dvora (k západu) hledící vystavěno bylo Benátčanem Scamozzim za císaře Matiaše (1614). Pravé křídlo obývá ovдовělá císařovna Anna. Tím průčelím vede do druhého dvora brána se čtyřmi vedlejšími vchody. Z brány vede v *p.* široké ozdobné schodiště k pokojům císařovniným. V druhém dvoře stojí *kašna s vodometem*, dílo sochaře Heidelbergera (1681), v *l.* vede brána (okolo císařských koníren) k Jelenímu příkopu. V *p.* stojí *zámecká kaple*, za Marie Teresie vystavěná a r. 1854 nákladem císaře Ferdinanda opravená a skvostně ozdobená. Ve výklencích na zevnitřní straně kaple sochy apoštolů Petra a Pavla, v kapli socha Jana Nepomuckého, všechny od Em. Maxe; obraz na hlavním oltáři jest od F. X. Balka, fresky na stěnách a na stropě od Kandlera. — Nad průjezdem k Jelenímu příkopu (v severní části hradu) jsou *sály Německý a Španělský*. První povstal z bývalé obrazárny a musea Rudolfa II., druhý byl za Marie Teresie J. K. Dienzenhoferem k němu přistavěn, a jest jedním z největších sálů v Evropě. V letech 1865—68 byly oba sály obnoveny, a užívá se jich při dvorních slavnostech. Do dvora třetího vchází se po pravé straně zámecké kaple. Zde po *l.* straně, nad novověkou kašnou, postavena stará bronzová *socha sv. Jiří na koni*, roku 1373 bratřími z Klussenberka pro Karla IV. ulitá, vzácná to památka středověkého lijeckého umění. V *p.* jest vchod ku komnatám, jež teď korunní princ Rudolf obývá, a vedle, k straně východní, vchod do staré *Vladislavské části hradu*. Část tato, znamenitá to památka tak zvaného slohu Vladislavského (přechodního z gotiky k renesanci), vystavěna byla v letech 1484—1502 Benešem Lounským. V *sále Vladislavském* (68·27 m. dlouhém, 19 m. širokém a 13·27 m. vysokém) přijímá nově korunovaný král Český holdování, a zde odbývá se také královská hostina. V XVI. století odbývány zde i turnaje. Ze sálu vchází se v levo do *zemské jizby*, kde nejvyšší zemský soud, často pod předsednictvím samého krále, zasedával. Od císaře Leopolda II. až do r. 1847 scházel se zde stavovský sněm. Stěny jizby této ozdobeny jsou obrazy mnohých králů Českých a prapory

českých legií, které r. 1802 pod arciknížetem Karlem proti Francouzům do pole táhly. Sál Vladislavský spojen jest též se sousedícím s ním kostelem všech Svatých. V třetím poschodí jižního křídla této části hradu jest historicky památná *kancelář královského místodržitelství*. Průčelním jejím oknem (odkud jest snad nejkrásnější pohled z Hradčan na Prahu) svrženi dne 23. května r. 1618 královští místodržící Martinic a Slavata a písař jejich Fabricius s výše 28 loket (16·6 m.) do příkopu hradebního, čímž dán první podnět k válce třicetileté. Pod okny stojí na památku dvě pyramidy. Sínň tato i s nábytkem jest zachována v témž stavu, v kterém byla v osudný onen den.

O dovolení, hrad si prohlédnouti, požádati dlužno v kanceláři hradního hejtmanství (v třetím dvoře, naproti chrámu sv. Víta); sluhové zámečtí nabízejí se k provedení obyčejně sami již před hradem. Z pravidla ukazují se toliko sály Vladislavský, Německý a Španělský, stará kancelář král. místodržitelstva a zámecká kaple.

Na témže výběžku Hradčanského vrchu, kde hrad královský, stojí ještě jiné budovy, jež po většině s hradem samým vždy v úzkém spojení byly a osudy s ním sdílely. O kostelích sv. Víta a Jiří, jakož i o palácích ústavu Tereziánského a Lobkovického viz zvláštní články; zde připojujeme jen zmínku o oněch budovách, jež byly druhdy částmi hradu, anebo jako věže při Jelením příkopě, jeho opevnění tvořily. Jsou to:

Starý úřad purkrabský (Hradčany, Svatojirská ulice č. 4.) byl r. 1555 Janem z Lobkovic na zříceninách buď od Husitů (r. 1421) buď požárem (1541) pobořené části hradu v slohu renesančním vystavěn. Nad vchodem jsou čtyři znaky bývalých purkrabí Adama z Valdštýna (v l.), Jaroslava Bořity z Martinic (v p.), J. z Vrtby (dole) a Egona z Fürstenberka (nahoře); na domě samém znaky Jana z Lobkovic, a výše Zdeňka Lva z Rožmitála. Zde držán býval soud nad vězni stavu panského a rytířského, a ortele smrti vykonávány hned v předsíni soudní síně, mrtvoly pak pohřbeny v hrobce, do které po sto šestnácti příkrých stupních sestoupiti lze. Po zavedení nového řádu soudního Josefem II.

zrušen úřad purkrabský; dnes jest zde pouze sídlo správy zemských statků. K budově této přilehají věže: *Mihulka*, *Daliborka*, *Černá* a *Bílá věž*, jež ke starému, za Otakara II. zbudovanému opevnění hradu náležely a po většině v XV. století ve věznice přeměny byly.

Mihulka leží nejbliže Prašnému mostu, teď jsou v ní byty zřízeny. Za Ferdinanda I. byla věznicí. Vstup domem č. 4. ve Vikariátní uličce.

Daliborka přilehá k úřadu purkrabskému a byla již Vladislavem II. r. 1496 ve věznici přestavěna. Jméno své obdržela od prvního vězně, rytíře Dalibora z Kozojed, který pro pobuřování sedláků r. 1497 zde uvězněn byl, a jak pověst vypravuje, hře na housle se přiučil, kterou si pak almužnu vyprošoval. Nejohrovnější všech zdejších vězení byla tak zvaná blodomorna v hloubi věže. Vchod úřadem purkrabským. Průvodcím domovník tamtéž.

Vedlejší *Bílá věž* jest teď ve větší části chudinou obydlena, a již jen několik málo vězení zbývá. Zde uvěznění byli: biskup bratří Českých Jan Augusta, pak mnozí z protestantské šlechty české, na Bílé hoře poražení, nežli na Staroměstském náměstí popraveni byli (Václav Budovec, Jáchim Šlik, Vilém z Lobkovic a j.). Spoluvězeň jejich, Martin Fruhwein, zabil se ještě před popravou skokem s věže do Jeleního příkopu. — O vstup lze přihlásiti se v Zlaté uličce č. 32.

Černá věž. čtverhraná, asi v XIII. století vystavěná, až do XV. století brána královského hradu, pak vězení úřadu purkrabského. Roku 1872 zřízeny ve věži dřevěné schody (počtem 99). Mezi Černou věží a Svatováclavskou vinicí (při starých zámeckých schodech) odbývány v XV. a XVI. století popravy.

Hřbitov Židovský, starý (Josefov, Hampejská ulice), Beth-Chajim (dům života zvaný), jest jedna z nejznamenitějších památek Prahy. 1·23 hektarů půdy jest poseto nesčíslnými pomníky různých tvarů, mezi nimiž všude bílý bez vyrůstá a zvláště v čas květu hřbitov v báječnou zahradu přetvořuje. Pověst vypravuje, že jsou některé náhrobky starší samého města Prahy, ač hřbitov ten sotva

starší jest než z XV. století, neboť až do té doby pochovávali se Židé na dosud tak zvané Židovské zahradě (ve Vladislavské ulici, vedle Měšťanské besedy). Z náhrobních kamenů před jinými povšimnutí zasluhují: pomník rabbiho Löva, hvězdáře a učence, současníka Rudolfa II., a kolem něho náhrobky třiceti tří jeho nejoblíbenějších žáků; sarkofag Händly Šmídesové († 1628), jejíž muž Jakub Baschevis Ferdinandem II. na šlechtice (s příjímím z Treuenberga) povýšen byl (pověst udělala ze Šmídesové polskou královnu); pomník rabbiho Mardochea Meissla († 1601), dobrodince Pražského Židovského města a j. v. Znaky na pomnících značí vždy pokolení, k němuž pohřbený náležel: dvě ruce pokolení Aronovo, konev pokolení Leviho atd. Od času císaře Josefa II. se zde již nepochovává, nový židovský hřbitov nalézá se u vesnice Volšan. O vstup lze se v každou dobu (pouze veliké svátky židovské vyjímajíc) přihlásiti v kanceláři israel. pohřebního bratrstva, v č. 3. v Hampejské ulici.

Hřbitovy. Praha má sedm hřbitovů, z kterých největší jest 1. *Volšanský* (u vsi Volšan, na vých. straně, as půl hodiny od Prahy), který založen byl pro Staré a Nové město za času moru 1680, a stále rozšiřován, tak že teď 10·77 hekt. měří. Zde mimo mnohé jiné spisovatele, básníky a umělce pochováni jsou: Josef Jungmann, Frant. Lad. Čelakovský, V. K. Klicpera, Karel Havlíček, Jindř. Fügner, Jaroslav Čermák, Bernard Bolzano, Piegenhagen, Anna Náprstková a jiné. Volšanský hřbitov, jmenovitě od r. 1878, kdy ve správu obce Pražské převzat byl, podobá se krásné zahradě, a každého zajisté zajímá procházka nescíslnými jeho pomníky. Při hřbitově je malý, r. 1680 vystavěný *kostelík sv. Rocha a Rosalie* (teď farní). Opodál hřbitova, na straně k městu, bývalý farní *kostel Povýšení sv. Kříže*, r. 1719 vystavěný. 2. Hřbitov *Košířský* (u vsi Košíř, as půl hodiny na západ od Újezdské brány) pro Hradčany a Malou stranu byl r. 1713 za času moru založen. Na něm stojí *kostel Nejsv. Trojice*, v l. 1831—37 vystavěný. Na hřbitově jsou pomníky: hraběte Leopolda Thuna, biskupa Pasovského, skladatele Václ. Tomáška, Ferd.

Mikovce a j. 3. Hřbitov *Vyšehradský* má zvláštní oddělení pro hrobky Alžbětinek a Uršulinek. Zde pochováni jsou: Václav Hanka, Božena Němcová, Václav Levý, Jan Ev. Purkyně, Vítězslav Hálek a jiní. — Na úpatí Žižkova, při Karlínu, leží 4. *protestantský* a 5. *vojenský hřbitov*. Na prvním pochován jest Pavel Josef Šafařík, na druhém stojí u prostřed pěkný pomník ruských důstojníků (v bitvách u Drážďan a u Chlumce r. 1813 raněných a v Praze zemřelých), jež jim cíř Alexander I. postaviti dal. 6. Druhý *vojenský hřbitov* jest za Strahovskou branou. 7. Nový *židovský hřbitov* jest u vesnice Volšán.

Invalidovna, na východním konci předměstí Karlína, založena byla Karlem VI. (1729) a měla rovnati se invalidovně Pařížské, leč pouze asi čtvrtina byla vystavěna, v které asi 2000 vojenských vysloužilců bydlí. Stavitelem byl J. K. Dienzenhofer. Louky při invalidovně užívá se k vojenským cvičením.

Kaple sv. Kříže menšího (Staré město, Poštovská ulice), jedna ze tří nejstarších kaplí Pražských, z XI. neb XII. století. Až do XIV. století byl při ní farář, r. 1784 byla zavřena a majetníku vedlejšího domu prodána. Když ji tento r. 1862 zbořiti chtěl, koupila ji obec Pražská, a Umělecká Beseda dala ji (z výnosu sbírek) v l. 1863—65 v původním slohu obnoviti a malý hřbitov kolem kaple vkusnou železnou mříží ohraditi.

Kaple sv. Longina viz *Kostel sv. Štěpána*.

Kaple sv. Martina viz *Vyšehrad*.

Karlín, dříve předměstí Prahy, teď samostatná obec a sídlo okresního hejtmanství, prostírá se v údolí mezi Vltavou a vrchem Žižkovem na severovýchod od Prahy. Celé toto údolí bylo dříve majetkem Křižovníků s červenou hvězdou, kteří zde měli nemocnici k ošetřování morem nakažených; odtud říkalo se zde „na Špitálsku“. Okolo této nemocnice utvořila se na počátku XVI. století vesnice, která však v třicetileté válce zanikla. Teprve když se zde na břehu Vltavy okolo r. 1800 průmyslové závody zřizovati počaly a okolo těchto obydlí vyrůstala, vypracován v l. 1815—16 plán ulic, podle kterého dnešní město vy-

stavěno a ke cti císařovny Karoliny, choti Františka I., Karolinenthal, český Karlín nazváno bylo (1817). Koncem r. 1880 čítal Karlín 15.141 obyvatelů.

Karlín jest pravé tovární město, jako Smíchov. Na náměstí, jež pěkné Jungmannovy sady zdobí, stojí *kostel ss. Cyrilla a Metoděje*. Tento vystavěn byl z výnosu veřejných sbírek (hlavně přičiněním nynějšího probosťa Vyšehradského Václava Štulce, Katolické jednoty, kardinála arcibiskupa Schwarzenberga a j.) v l. 1854—63. Jest to románská basilika o třech lodích, až do podrobnosti v nejčistším slohu podle plánů prof. Rösnera řízením architekta Ullmana, stavitele Bělského a kamenníka J. Svobody provedená. Délka celého kostela měří 75·23 m., šířka 30·98 a výška střední lodi 27·5 m. Výška věží rovná se délce kostela. Z Jungmannova náměstí vedou široké stupně ke třem vchodům v průčelí, kterými se v předsíň chrámovou a odtud teprve do lodi vchází. Kovové, vypouklými poprsími dvanácti apoštolů (dle nákresů Manesa a Šimka) ozdobené dvěře v průčelí jsou darem Karlínského purkmistra Götzla. Reliefy nad nimi (v středu ss. Cyrill a Metoděj, v l. Pád prvních rodičů, v p. Zvěstování P. Marie) jsou dílem V. Levého. Apsida hlavní lodi vymalována (al fresco) Trenkvaldem na náklad Umělecké jednoty Pražské. Fresky na stěnách za oltáři v pobočných lodích malovali Petr Maixner (v p. Výjevy ze života sv. Václava) a Sequens (v l. Výjevy ze života Kristova). Kazatelna (dar hraběte Harracha) jest umělecká práce Nechanického truhláře Václava Žabky. Obrazy na oltářích jsou od Lhoty a Manesa.

V čase, kdy kostel jest zavřen, třeba jen přihlásiti se u kostelníka v č. 9. na Jungmannově náměstí.

Nedaleko kostela stojí pěkná budova městské české vyšší školy reální.

O Invalidovně a hřbitovech při Karlínu viz dotyčné články.

Karlovi viz *Kostel P. Marie a Karla Vel.*

Karolinum (Staré město, Železná ulice č. 11.), nejstarší sídlo university Pražské. Karlem IV. založené vysoké učení umístěno bylo nejprve v ulici Židovské v domě jakéhosi

Žida Lazara, teprve Václav IV. nabyt směnou r. 1383 budovy nyní Karolinum zvané, kterou byl r. 1363 královský mincmistr Jan Rotlev velkým nákladem vystavěl. Vedle kaple Betlemské bylo Karolinum hlavním semenišťem a později zastancem učení Husova, jehož zásluhou dobytá národu Českému při universitě většina hlasů. Když Ferdinand I. Jesuity do Prahy povolal, zřídili tito v Klementině universitu druhou, proti utrakvistické v Karolině, katolickou. Ferdinand III. spojil pak obě university v jednu, katolickou (1654). Roku 1718 přestavěno bylo Karolinum stavitelem F. M. Kaňkou, v posledních pak letech nově opraveno. Jsou zde posluchárny fakulty právnické, pak velká a malá síň promoční, a gotický arkýř s kaplí sv. Kosmy a Damiana. V prvním poschodí zazděn jest na chodbě pamětní kámen s vytesanou v něm sochou profesora řečtiny Matouše Kolína z Chotěřiny, jejž mu byl postavil Jakub Paleolog z Chiosu (potomek císařů Řeckých) původně ve dvoře university, z vděčnosti za užití pohostinství (1566). Archiv university jest bohatý na důležité listiny z doby Karla IV. a Václava IV.

Kasino německé (na Příkopech č. 26. n.) na místě, kde dle Tomka dříve snad stával dům Jana Žižky z Trocnova, když byl ve službě krále Václava IV. Roku 1873 zakoupilo něm. kasino nynější budovu a dalo ji důkladně opravit a rozšířit. V domě nalézá se sál pro přednášky, plesy a koncerty, měřící 234 □ m., a v pozadí domu pěkná zahrada.

Káznice zemská (Hradčany, Loretánská ulice č. 6.) na místě bývalého Trautmannsdorfského domu r. 1833 zřízená a r. 1844 Milosrdným sestrám ve správu odevzdaná. Od r. 1861 rozdělena káznice ve dvě: ženské dopraveny do Řep, a mužští zůstaveni zde. V zahradě při káznici měl Tycho de Brahe svou hvězdárnu.

Kláster Alžbětinek viz *Kostel P. Marie Bolestné*.

Kláster Anenský viz *Kostel sv. Vavřince a sv. Anny*.

Kláster sv. Anežky (Klarisek, Staré město, na Františku č. 12.), r. 1782 zrušený a v skladiště a byty proměněný. Kláster, při kterém dříve sedm kostelů a kaplí bylo, založen byl Anežkou, sestrou Václava I., r. 1234, a jest

podnes, ač strašně zpustlý, vzácnou památkou staré gotiky. Vedle tohoto kláštera Klarisek založen touže kněžnou klášter špitálníků (řád jejich proměněn později v rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou) s kostelem sv. Františka (odtud jméno celé čtvrti „na Františku“). V bouřích husitských odstěhovaly se Klarisky odtud do Panenského Týnce (1420) a v klášteře jejich usadily se r. 1558 Dominikáni, kteří Jesuity od sv. Klimenta vypuzeni byli; r. 1625 vrácen klášter zase Klariskám. Zde pochováni jsou: *Anežka*, zakladatelka kláštera, král *Václav I.*, *Kunhuta*, manželka Otakara II., a dcera její *Anežka*, též prý *Jaroslav*, vítěz nad Tatary u Olomouce.

Kdo by si zajímavé prostory prohlédnouti chtěl, nechť požádá majitele různých, zde teď zřízených skladů za dovolení.

Kláster Anglických panen viz *Kostel sv. Josefa Pěstouna*.

Kláster Augustinů viz *Karlova* a *Kostel sv. Tomáše*.

Kláster Benediktinek viz *Kostel sv. Ducha* a *Kostel sv. Jiří*.

Kláster Benediktinů viz *Kostel P. Marie Nanebevzetí*.

Kláster Dominikánů viz *Kostel sv. Jiří*.

Kláster Františkánů viz *Kostel P. Marie Sněžné*.

Kláster Johanitů viz *Kostel P. Marie s konventem řádu Johanitů*.

Kláster Kajetánský viz *Kostel P. Marie u býv. kláštera Kajetánského*.

Kláster Kapucínů viz *Kostel sv. Josefa* a *Kostel P. Marie s loretánskou kaplí*.

Bývalý klášter obutých Karmelitánů viz *Kostel sv. Havla*.

Kláster Klarisek viz *Kláster sv. Anežky*.

Kláster Křižovníků viz *Kostel Křižovníků*.

Kláster Karmelitek (Hradčanské náměstí č. 3.), do r. 1792 klášter Barnabitek; v klášterním kostele sv. Benedikta rakev s tělem blahoslavené Elektry.

Kláster Maltezkých rytířů viz *Kostel Panny Marie s konventem řádu Johanitů*.

Kláster Milosrdných bratří viz *Kostel sv. Šimona a Judy*.

Kláster Milosrdných sester viz *Kostel sv. Karla Boromejského*.

Kláster Minoritův viz *Kostel sv. Jakuba*.

Kláster Premonstrátů viz *Kostel Panny Marie Nanebevzetí*. (Stránka 61.)

Kláster Redemptoristů viz *Kostel P. Marie u býv. kláštera Augustiánův*.

Kláster Tertianek (Šedivých sester) viz *Ústavy dobročinné*.

Kláster Uršulinek viz *Kostel sv. Uršuly*.

Klementinum (Staré město. Budova tato má tři vchody: z Křižovnického nám. č. 4., z Karlovy ulice č. 1., z Marianského nám. č. 5., mimo vchody do kostelů), bývalá kolej jesuitská, svého času jedna z největších ve světě. Již aspoň ve XII. století stával zde kostel sv. Klimenta, ku kterému se r. 1232 Dominikáni od sv. Klimenta na Poříčí přestěhovali a zde nový klášter si vystavěli. Klášter i kostel popleněn v bouřích husitských, a opustivši jej Dominikáni vrátili se sem teprve r. 1496. — Ferdinand I. přeložil Dominikány k sv. Anežce (1562), a povolav r. 1556 první Jesuity do Prahy usadil je tuto u sv. Klimenta. Jesuité počali hned r. 1578 se stavbou dnešní koleje a chrámů s ní spojených. Na místě tom stávaly jindy 3 chrámy, klášter, 32 domů, 7 dvorů, 2 zahrady, jedno spáleniště a 2 ulice. Zastavená půda měří 1·904 hektary (3 jitra 492·2 □⁰). Jesuité zřídili zde katolickou universitu, která pak r. 1654 s utrakvistickou universitou v Karolině pod jménem Karlo-Ferdinandské university v jednu, ale katolickou spojena byla. — Nyní nalézají se v Klementině následující budovy a ústavy:

Kostel sv. Klimenta. Jesuité zbořili starý od Dominikánů (okolo r. 1240) vystavěný klášter (v kterém někdy krátce sněmy zasedaly) a kostel, a vystavěli (1711—15) kostel nový v nynější podobě. Fresky na klenbě, která se výtečnou akustikou vyznamenává, jsou od Reinerja. Na oltáři sv. Linharta obraz (téhož svatého) od Brandla.

Kostel sv. Salvatora, jeden z největších Pražských kostelů, v l. 1578—1602 v italském renesančním slohu vystavěný. Na hlavním oltáři zdařilá kopie Rafaelova „Proměnění Páně“ od Heringa. Kostel ten náleží teď k theologickému semináři.

Vlaská kaple Nanebevzetí P. Marie, kulatá, do bání sklenutá kaple, r. 1590 z příspěvků vlaské kongregace vystavěná. Obraz na hlavním oltáři od J. Berglera (kopie Tiziana). V sakristii krásný obraz od Skrety.

Zrcadlová kaple Zvěstování P. Marie pro služby boží akademického gymnasia.

Arcibiskupský seminář, jehož chodby ozdobeny jsou pěknými freskami na klenbách. Bývalý refektář Jesuitův, teď seminářský, jest nejdelší všech sálů v Praze.

Hvězdárna, od Jesuitů vystavěná, ale pro nynější potřebu dávno již nedostatečná. Zde chovají se některé zajímavé památky: sextant Tychona de Brahe, tak zvané Trautmannsdorfské hodiny ze XIV. stol. a j.

Universitní knihovna, jejíž základ tvoří již Karlem IV. založená knihovna. Koncem školního r. 1880 čítala knihovna 3796 rukopisů a asi 150.000 svazků tiskopisů (v tom zahrnuto již 1528 prvotisků). Knihovna tato (*každému přístupná*) zaujímá mimo rozsáhlou čítárnu pět pokojů, jednu býv. kapli, dva sály a tři chodby. Čítárna otevřena jest denně (neděle a svátky vyjímajíc) od 9 do 1 a od 3 do 6 hodin. Kdo by si knihovnu celou prohlédnouti chtěl, nechť požádá o dovolení bibliotekáře p. A. Zeidlera nejlépe mezi 11. a 12. hod. dopoledne.

Mimo výše jmenované ústavy a sbírky nalézají se v Klementině *posluchárny filosofické fakulty*, *sbírky starožitností*, *mincí* a p., *akademie výtvarných umění* (r. 1800 Společností vlastenských přátel umění založená), *akademické gymnasium* a *arcibiskupská knihtiskárna*, před kterou stojí E. Maxova socha studenta, na památku pomoci studentů při ubájení Starého města před Svědy (1648) postavená.

Konservatoř hudby viz *Kostel sv. Jiljí*.

Knihovny. 1. *Universitní viz Klementinum.*

2. *Českého musea viz Museum české.*

3. *Průmyslové jednoty viz Kostel a bývalý klášter u sv. Havla.*

4. *P. Vojty Náprstka viz Museum české průmyslové.*

5. *Klášteř na Strahově viz Kostel Panny Marie Nanebevzetí.*

6. *Pražské metropolitní kapituly* (Hradčanské nám. č. 10.). Tato čítá as 18.000 svazků, velmi mnoho důležitých rukopisů a četné inkunabule.

Mimo to jsou větší neb menší knihovny v každém skoro paláci a klášteři, o nichž viz při popisu těchto budov.

Kostel sv. Apolináříše (Nové město, Apolínařská ulice) založen byl r. 1362 Karlem IV. na místě kaple sv. Jiljí, a přenesena sem ze Sadecké kapituly sv. Apolináříše, r. 1118 knížetem Bořivojem II. tam založená. Ve vedlejší budově byla theologická kolej ve správě této kapituly; roku 1789 zřízena v budově té zemská porodnice; od r. 1875 jest zde filiálka zemského blazince. Kostel zachoval původní svou gotickou podobu. Povšimnutí zasluhují: obraz sv. Apolináříše od Noseckého a obraz požehnané Panny Marie (od Heintsche), oba na hlavním oltáři.

Kostel ss. Cyrilla a Metoděje viz Karlín.

Kostel sv. Bartoloměje (Staré město, Bartolomějská ulice) s bývalým jesuitským *konviktem*. Zde stávala původně kaple sv. Maří Magdaleny spolu s domem *Jerusalemem* (pro kající ženy), Janem Miličem z Kroměříže založená. Po zaniknutí ústavu Miličova měli zde Cisterciáci svou kolej. Ve válkách husitských dostala se budova ta v ruce soukromníků, roku 1660 pak Jesuitům, kteří dnešní kostel sv. Bartoloměje vystavěli a při něm až do zrušení řádu (1773) svůj konvikt měli. Část tohoto konviktu náleží od r. 1857 Tertiánkám řádu sv. Františka, tak zvaným Šedivým sestrám; v jiné části jest c. k. knihtiskárna a sklad školních knih, a v přední části do ulice Bartolomějské hostinec „Konvikt“, ku kterému náleží též bývalé refektorium, teď jako veřejný sál užíván.

Kostel a chudobinec u sv. Bartoloměje viz *Ústavy dobročinné*.

Kostel sv. Ducha (Staré město, Dusní ulice) byl r. 1346 s klásterem Benediktinek Pražským měšťanem Mikulášem z Rokycan založen. Husité odevzdali jej r. 1419 německé církvi podobojí, ale tato brzy se počestila. Původně v gotickém slohu vystavěn vyhořel r. 1499 a opět r. 1689, načež přestavováním původní sloh úplně porušen.

Kostel sv. Haštala (Staré město) byl na počátku XIII. století v gotickém slohu vystavěn. Po ohni r. 1689 přestavěn v nynější podobě, při čemž původní sloh až na levou poboční loď úplně porušen.

Kláster sv. Havla (Staré město, Havelské náměstí) povstal na počátku XIII. století. Byl původně gotický, r. 1628 dostal se obutým Karmelitánům, kteří r. 1671 vedle klášter vystavěli a roku 1740 starý gotický chrám (v kterém prý též Hus kázával) zbořili, a nynější nevkusný zbudovali. — V presbyteriu pochován slovutný malíř český Karel starší Škreta Šotnovský ze Závoric († 1674). Obraz na hlavním oltáři jest od Reinerera, veliký krucifix v Marianské kapli od J. Ferd. Prokova. V bývalém klášteře (zrušeném Josefem II. r. 1786) jsou místnosti Průmyslové jednoty, jejíž knihovna více než 16.000 svazků čítá (otevřena denně, čtvrtek vyjímaje, od 10—12 a od 4—8 hodin; v neděli a ve svátek od 9—2 hodin).

Kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce (Nové město, Vyšehradská třída) vystavěn byl r. 1730 J. K. Dienzenhofem ve výstředním slohu copovém. Vnitřek přeplněn jest ozdobami téhož druhu. Na hlavním oltáři stojí původní model sochy Jana Nepomuckého od Prokova, podle které ona bronzová na Karlově mostě ulita byla.

Kostel sv. Ignacia (Nové město, Karlovo náměstí) vystavěn byl od Jesuitů r. 1678 ve skvostném slohu parukovém (Jesuitským zvaném) a po zrušení řádu (1773) odevzdán k vojenským službám božím. Po r. 1866 usadili se při něm (ve vedlejší stavení v Ječné ulici) opět Jesuité. Zlatá záře kol sochy sv. Ignacia na průčelí kostela byla předmětem dlouhého sporu s církevní vrchností, ana prý

záře taková pouze božským osobám přísluší. Vedlejší bývalá kolej jesuitská proměněna ve vojenskou nemocnici (viz t.).

Kostel sv. Jakuba s klášteřem Minoritův jest nejdelší kostel Pražský (79 m.). Klášter založen zde r. 1232, brzy po vystavění kostela, a v refektáři jeho odbývaly se v XIV. století královské korunovační hody, ano i sněmy zde zasedaly. Kostel utrpěl mnoho požáry r. 1689 a 1754. V levé postranní lodi stojí krásný mramorový pomník nejvyššího kancléře král. Českého, hraběte Jana Václava Vratislava z Mitrovic († 1712), dílo to Ferd. Prokova. Na hlavním oltáři obraz od V. Reibera; na postranních oltářích několik obrazův od Brandla. Vypravuje se, že ve zdejším klášteře zemřel jako mnich známý hudební skladatel Emanuel Astorga.

Kostel sv. Jiljí s klášteřem Dominikánů (Staré město, Husova třída). Již v XIII. století stál zde chrám téhož svatého s kolegiátní kapitulou; nynější původně gotický chrám vystavěn však v l. 1293—1371 přičiněním hlavně biskupův a prvních dvou arcibiskupů Pražských (znaky Jana IV. z Dražic a Arnošta z Pardubic spatřují se dosud nad portalem kostela). Od počátku doby husitské až do bitvy Bělohorské osazen byl kostel farářem podobojí. Roku 1626 odevzdal jej Ferdinand II. Dominikánům, kteří si vedle něho klášter vystavěli, a v předešlém století vnitřek kostela dle slohu vlaského přestavěli; i zevnitřní strana chrámu jen málo z původního gotického slohu zachovala. Klenba ozdobena jest krásnými freskami od Václava Reibera, který v pravé poboční lodi pohřben jest. Mramorový pomník advokáta Mráčka († 1835) jest od Schwanthalera. Na věžích, jejichž hořejší část r. 1432 bleskem zbořena byla, visí mimo jiné velký zvon, r. 1437 přelitý, který považuje se za nejstarší v Praze.

Dominikáni zdejší bývali Pražskými inkvisitory a měli soud svůj na nedalekém Anenském náměstí (kde teď stojí dům hrab. Dejma). V klášteře nalézá se klášterní knihovna a v druhém poschodí *konseruator hudby*, která r. 1810 spolkem pro zvelebení hudby v Čechách založena a dosud

pomocí země a státu vydržována jest. Po dostavění Rudolfa nalezne tam i konservator vhodnější místnosti.

Kostel sv. Jindřicha (Nové město, Jindřišská ulice) stojí uprostřed malého parku, jenž r. 1876 na místě bývalého hřbitova zde zřízen byl. Vystavěn byl v l. 1348—1351; zvonice, opodál kostela stojící, vystavěna teprve v XVI. století. Kostel utrpěl mnoho při dobývání Prahy roku 1648 a opět r. 1757. Zvonice opatřena (z výnosu sbírek a přispěním města) r. 1879 novou gotickou střechou, a též celý kostel r. 1876 důkladně opraven. Na hlavním oltáři obraz sv. Jindřicha II., císaře Německého, a choti jeho Kunhuty; na postranních oltářích: sv. Rodina od Trevisana, a Navštívení P. Marie od Škrety. P. K. Navrátil sepsal zvláštní monografii tohoto kostela.

Kostel sv. Jiří a klášter Benediktinek (Hradčany, Svatojirské náměstí). Kostel založil Vratislav I. okolo r. 916, a klášter Benediktinek r. 973 Boleslav II., jehož sestra Mlada stala se jeho první abatysí. Nynější románská basilika o třech lodích s vyvýšeným presbyteriem a dvěma až po makovice vyzděnými věžemi (na místě křížových ramenou) vystavěna v l. 1150—1170 na místě původního, požárem zničeného chrámu Vratislavova. Jest to tudíž nejstarší chrám a spolu jediná stará románská basilika v Praze. Škoda, že opravami a přístavky se slohem chrámu nesouhlasnými (zvláště kůrem pro jeptišky) stavba ta částečně znešvařena, ač r. 1856 aspoň parukové nářadí a ozdoby odstraněny. K předním památkám chrámu náleží: náhrobky Vratislava I. a Boleslava II. (asi ze XIV. stol.); v kapli sv. Ludmily gotický náhrobek téže svaté s krásnými řezbami (ze XIV. stol.). Roku 1858 celá tato kaple nákladem hraběte Hanuše Kolovrata Krakovského kameníkem K. Svobodou a malířem J. Hellichem (fresky na záp. straně kaple, výjevy to ze života sv. Ludmily) obnovena. V kapli sv. Anny (na vých. konci 2. lodi) rakev s ostatky sestry Boleslava II. Mlady, a náhrobní kámen abatysy kněžny Kunhuty († 1321). V sakristii i presbyteriu objeveny pod omítkou staré malby z XII. až XIII. století. V klášterní chodbě zasazena jest výtečná polovypuklá řezba (Boleslav II. a Mlada před Boho-

rodičkou klečící), z XII. neb XIII. stol., bezpochyby dříve část oltáře. — Na jižním průčelí chrámu sv. Jiří v reliefu. Abatyšm kláštera udělil Karel IV. r. 1348 titul kněžen a právo, spolukorunování královny České. Po zrušení kláštera Josefem II. r. 1782 přeneseno to právo na abatyše Tereziánského ústavu šlechticů, které spolu i právo uschování koruny královny zdědily. Klášter změněn pak nejprv v theologický seminář, později v kasárny, kterým teď již jen vých. část ponechána; západní části užíváno pak jako disciplinárního vězení pro katolické kněze. Roku 1878 jest tato část zbořena a na jejím místě postaven nový dům pro obydlí kanovníků.

Kostel otevřen jest veřejné návštěvě pouze na den sv. Jiří (24. dubna), sv. Jana (16. května) a sv. Ludmily (16. září). Jindy nutno vedle kostela bydlicího kostelníka za otevření požádati.

Kostel sv. Josefa Pěstouna s klášteřem Anglických panen (Malá strana, Josefská ulice č. 4.) byl r. 1656 pro Karmelitanky založen, r. 1782 pak Anglickým pannám odevzdán, které r. 1747 hraběnkou Auerspergovou do Prahy uvedeny byly. Účelem jejich jest vychovávání dívek; se svolením arcibiskupa mohou panny z kláštera vystoupiti. V kostele jsou dva obrazy (ss. Josef a Teresie) od Brandla. Rozsáhlá klášterní zahrada náležela jindy k *Biskupskému dvoru* (viz tam).

Kostel sv. Josefa s klášteřem Kapucínů (Nové město, Josefské náměstí) byl Heratem z Questenberka v první polovici XVII. století v tak zvaném Kapucínském slohu vystavěn. Roku 1795 byl klášter zrušen a v kasárny proměněn, r. 1859 pak vystavěna zde pro kasárny nová budova. Roku 1833 obdrželi Kapucíni kostel zpět a v náhradu za starý klášter sousední nárožní dům. V kostele jsou dva Škretovy obrazy (sv. Antonín Pad. a sv. Felix) a náhrobek (pyramida) maršálka hraběte Browne, který r. 1757 v bitvě před Prahou smrtelně poraněn v Praze zemřel.

Kostel sv. Karla Boromejského s klášteřem a nemocnicí Milosrdných sester na Malé straně, pod Petřínem, založen byl r. 1842, a v l. 1853—1855 nynější budova

i s kostelem vystavěna. Obraz sv. Karla Bor. na hlavním oltáři, i fresky na klenbě jsou od Viléma Kandlera. Milosrdné sestry mají též pracovnu a útulnu pro služebné na Smíchově, a správu káznice pro ženské v Řepích. Mimo to vyučují i v některých opatrovnách na Hradčanech, v Karlíně a j.

Kostel sv. Kateřiny (Nové město, Kateřinská ulice) s ústavem pro choromyslné (dříve klášter Augustiánek [1356 až 1420], pak Augustiánů [1565—1787]). Kostel i klášter založil Karel IV. na památku vítězství svého u San Felice. Roku 1787 byl klášter zrušen a zřízena zde nejprve vojenská škola, r. 1822 pak ústav pro choromyslné (viz t.).

Kostel sv. Klimenta české protestantské obce helvetského vyznání (Nové město, Klimentská ulice). Zde stával kostel téhož svatého již před r. 1226; nynější stavba pochází ze XIV. století. Roku 1226 usadili se při kostele tom Dominikáni, kteří se roku 1232 odtud k sv. Klimentu u mostu odstěhovali. Roku 1784 byl kostel zrušen, r. 1850 pak českou protest. církví helvetského vyznání zakoupen a k bohoslužbě nově upraven.

Kostel sv. Kříže (Nové město, Příkopy) vedle piaristické koleje jest památkou pseudoklasického slohu řeckého. Sloupení jest jonické, avšak nevkusné sloupy vedle portalu a celá dlouhá strana kostela do Panské ulice krasocit téměř urážejí. Uvnitř jest pouze jediný oltář bez maleb.

V budově po l. umístěno c. k. německé vyšší gymnasium Novoměstské, a v sousední budově v Panské ulici (č. 1. a 3.), v bývalém to konviktě pro studující, německá obecní škola, při ní *kaple sv. Josefa Kalasanckého*, kde na postranním oltáři jest pěkný obraz sv. Expedita od Quirina Jahna. Vedle ní jest c. k. český ústav učitelský se cvičnou školou českou.

Kostel sv. Kříže *Povýšení viz Hřbitovy.*

Kostel a klášter Křižovníků s červenou hvězdou (Křižovnické náměstí č. 3. n.). Nynější kostel sv. Františka vystavěn teprve v l. 1672—1688 na místě starého románského kostela sv. Ducha. Pod novým kostelem rozkládá se tmavý kostel sv. Ducha, ovšem již nikoli onen původní. Kostel

sv. Františka jest z nejkrásnějších v Praze, v italském renesančním slohu, vynikaje zvláštním souladem stavitelským. Základní forma jest stejnoramený kříž, nad nímž vysoká kupola s osmi okny a lucernou se vznáší. Sochy na průčelí a hlavní římse jsou od Quitainera. Vnitřek jest bohatě mramorem ozdoben; fresky v kupole maloval Václav Reiner, fresky v apsidě učitel předešlého Krištof Liška, téhož obraz zdobí hlavní oltář. V neděli při mši o 10. hodině velmi pěkná církevní hudba. — Klášter, abatysí kněžnou Anežkou v r. 1233 na Františku při klášteře Klarisek založený, přenesen v r. 1252 v nynější místo. Dnešní stavby kláštera sáhnají do let 1662—63, kdy také residence velmistra nejblíže mostní věže na dvou pilířích a jednom oblouku bývalého mostu královny Judity vystavěna, ale r. 1846 v nynější podobu přestavěna byla. Pod residencí velmistra jest špitál pro starce a stařeny, jichž ošetřování bylo účelem založení tohoto řádu, jenž jest původu Pražského (viz *Klášter sv. Anežky*). — V klášteře chová se bohatá knihovna s mnohými pro dějiny české důležitými rukopisy, která se svolením velmistra přístupna jest. Řádu náleží mnoho statkův i mimo Čechy. Při klášteře Pražském jest velký pivovár.

Kostel P. Marie Bolestné s klásterem a nemocnicí Alžbětinek (Nové město, ve Slupích č. 6.), r. 1719 hraběnkou Marií Markétou z Valdštýna založený a J. K. Dienzenhoferem vystavěný. V nemocnici ošetřeno bývá (bezplatně) ročně as 900 nemocných ženského pohlaví.

Kostel P. Marie a Karla Vel. s bývalým klásterem Augustiánů, Karlov zvaný, nyní chorobinec (Nové město, Karlov), založen byl Karlem IV. r. 1351 ve slohu gotickém. V době husitské i později byl často pobořen a spustošen, načež v podobě nynější (v polovici předešlého století) přestavěn. Z původního chrámu zbylá hvězdovitá gotická klenba lodi (na 23·7 m. rozpjatá) jest nejvelkolepější svého druhu, již ani pověstná klenba katedrály v Ely v Anglicku se nevyrovná. Ve dvou oknech na vých. straně jsou staré malby na skle z doby Vladislava II. Mezi obrazy povšimnutí zasluhují „Svatá rodina“ od Heintsche a Lhotovy obrazy

(Madonna a ss. Václav a Karel) na novém oltáři. Roku 1785 byl klášter zrušen a v chorobinec proměněn. Podrobnou monografii kostela vydal r. 1877 P. Karel Navrátil.

Kostel P. Marie u bývalého kláštera Kajetánského (Malá strana, Ostruhová ulice č. 22.) byl v l. 1691—1717 ve vlaském slohu vystavěn. Na hlavním oltáři jsou tři úbělové sochy a obraz od Reinera. Na postranním oltáři Altomonteův obraz sv. Filip Neri a sv. Ondřej Avellinský. V l. 1834—1836 byla v refektáři bývalého kláštera (roku 1783 zrušeného) pořádána česká divadelní představení. Roku 1869 zakoupili dům ten Redemptoristé.

Kostel P. Marie s loretánskou kaplí a klášterem řádu kapucínského, vůbec *Loreta* zvaný, nejstarší to sídlo řádu toho v Čechách. Roku 1600 povolal arcibiskup Berka z Dubé proti vůli stavů českých, ale ve srozumění se dvorem z Itálie dvanáct Kapucínů, kteří si zde r. 1602 klášter a kostel P. Marie vystavěli. Po bitvě Bělohorské skoupila Benigna Kateřina Popelová z Lobkovic v těchto místech stávavší domy vyhnaných z vlasti rodin protestantských, a dala zde r. 1626 kapli dle vzoru kaple Santa Casa v Loretě vystavěti; štukatérskou práci na kapli této provedl Italán Agosto (r. 1684). Křížová chodba se šesti kaplemi s obrazy světic, jež jsou po většině podobizny dám o klášter zásluhy si získavších, dostavěna v drubé polovici XVII. století. Oltářní obraz v kapli sv. Františka Serafinského jest od Brandla. — Kostel Narození P. Marie vystavěn r. 1661 na náklad Alžběty z Lobkovic, snachy dříve jmenované Benigny, a r. 1718 péčí Markéty z Valdštýna zvětšen. Fresky na stropě jsou od Reinera. — Na průčelí domu stojí věž se zvonečkovým strojem (27 zvonků), který každou hodinu marianskou píseň hraje, dar to Pražského měšťana Eberharda z Glauchova, Pražským hodinářem Petrem Neumanem r. 1694 sestavený.

V přízemí kláštera uschován jest nejbohatší kostelní poklad v Čechách (přístupný od 1. května do 15. října vždy v pondělí, ve středu, v pátek a v sobotu od 9. do 11. hodin dopoledne pro společnosti nečítající více než šest osob. Nestojí-li některý z mnichů u vchodu, třeba jen

u brány zazvonit. Největší cenu má zlatá, 6580 diamanty ozdobená monstrance (diamanty darovány byly hraběnkou Ludmilou Kolovratovou r. 1690). Vedle toho chová poklad velké množství rozličného kostelního náčiní ze zlata, stříbra a drahokamů všeho druhu; bohatá mešní roucha a p. Archiv kláštera chová mnohé důležité rukopisy. — Obraz „Spasitele s trnovou, korunou“, jež Kandler Leonardovi da Vinci připisoval, jest kopie španělského malíře Morales il divino. Cela prvního provinciala Lorenza de Brindisi byla za časův Rudolfa II. místem schůzek tajné ligy katolické proti českým protestantům.

Kostel P. Marie s velkým převorstvím a konventem rytířského řádu Johanitův čili Maltézův (Malá strana, Lázeňská ulice) byl již r. 1159 králem Vladislavem I. založen. Nynější kostel jest jen presbytář starého kostela, který r. 1420 od Husitův a r. 1503 požárem částečně zkázu vzal. Obrazy P. Marie na velkém a sv. Barbory na postranním oltáři jsou od Škrety. Povšimnutí zasluhuje socha velkopřevora hraběte Rudolfa Colloreda-Wallsee, který r. 1648 Prahu proti Švédům bránil. Jest z kararského mramoru a dílem Em. Maxe. Vedlejší budova velkého převorství vystavěna byla r. 1726 ve slohu parukovém; v ní chová se velmi bohatý archiv.

Kostel P. Marie Nanebevzetí s klášteřem Premonstrátů na vrchu Sioně, vůbec Strahov zvaném. Vladislav I. založil (ještě jako kníže) r. 1140 spolu s Olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem klášter tento a odevzdal jej mnichům ze Steinfeldu na Rýně povolaným. Klášter i dříve románský kostel byly několikráte (jmenovitě v bouřích husitských, roku 1648 od Švédův) pobořeny, a teprve ku konci XVII. a na počátku XVIII. století péčí opatů Strahovských podle plánů Matiaše z Burgundu staviteli M. A. Cannevallim a Silv. Carlonim ve vlaském slohu přestavěny. Již roku 1626 přeneseny sem z Magdeburku ostatky sv. Norberta, zakladatele řádu premonstrátského. Mimo Vladislava, zakladatele kláštera, pohřbeni jsou v chrámě hrabě Pappenheim, známý generál z války třicetileté, syn jeho Volfgang, hrabě Jindřich Šlik a několik prelátů. Štuky a

fresky na stropě chrámu jsou od Jiřího V. Neuherze, fresky na stěnách od Kramolína a Raaba; fresky v kapli sv. Uršuly od zdejšího premonstráta Noseckého (z r. 1746); oltáře a kazatelna z českého mramoru jsou prací Jos. Lauer-manna; obrazy na oltářích jsou od F. Balka, Häringa, Willmanna a Noseckého. — Zde nalézají se největší varhany v Čechách (mají 50 rejstříků a 3177 píšťal), dříve to Lohelia Oelschlaegra (roku 1780), mnicha premonstrátského. — Klášterní knihovna (ve všední dny od 9 do 11^{1/2} hodiny dopoledne přístupna; přihlášky u P. bibliotekáře) čítá přes 60.000 svazků s mnohými prvotisky a na 1000 vzácných starých rukopisů (mezi jinými pontifikale arcibiskupa Albrechta ze Šternberka s miniaturami od Hodika z roku 1376, miniaturní kodex na pergamenu z IX. století a jiné). Strop knihovního sálu ozdoben freskami od Maulpertsche (z r. 1794), skvostné skříně na knihy převezeny z kláštera Luckého na Moravě r. 1784 zrušeného. Na stěně visí cenné podobizny Jana Žižky a Jiřího Rakocziho. Sbírka heraldická (as 10.000 znaků po většině českých rodů), sbírka tolarův, a r. 1837 založená obrazárna (správcem jejím jest P. sekretář, který na požádání návštěvu obrazárny dovoluje) asi 500 čísel čítající, zasluhují zvláštní povšimnutí. V obrazárně zastoupeni mimo jiné: Albrecht Dürer (Slavnost růžencová, 1840 neobratně obnoven, s podobiznami vrstevníků Dürerových), Holbein, Guido Reni, L. Kranach, Carlo Dolce.

V předdvorí kláštera stojí *kostel sv. Rocha*, r. 1587 nákladem opata Lohelia v přechodním gotickém slohu vystavěný, později v renesančním slohu ozdobený, r. 1784 zrušený. Jest litovati, že zajímavá tato památka českého způsobu gotiky pozvolna v zříceniny upadá (též způsobu jsou již jen dva kostely v Praze: sv. Salvatora v Dušní ulici a kostel u Milosrdných).

Kostel Panny Marie Sněžné (farní) s klášterem františkánským (Nové město, Jungmannovo náměstí), r. 1347 Karlem IV. pro Karmelitány založený. Roku 1415 zmocnili se ho Husité a podrželi jej až do r. 1420, kde klášter vyplněn a zbořen byl. Roku 1434, v poutce Starého města

s Novým, byl kostel (tehdá až k nyn. Jungmannově ulici sáhající) tak rozstrílen, že jen holé zdi presbyteria, bez střechy i klenby. zůstaly. Roku 1603 vyprosil si generál řádu františkánského zříceniny ty na císaři Rudolfu II. pro řád svůj a dal zbytek kostela dosti nuzně opravit, původní klenba nahrazena jinou o sáh nižší, leč i tato vyniká výší svou nad všechny ostatní kostely Pražské. Při vpádu Pasovských (r. 1611) byl klášter i kostel opětně pobořen. Vnitřek chrámu jakož i kaplí v předvoří ničím nevyniká, vyjímaje snad jediný obraz Reinerův (Pozdravení andělské).

Kostel Panny Marie Nanebevzetí s klášteřem mnichů Beuronských na Slovanech čili v Emausích (Nové město, Vyšehradská třída) byl Karlem IV. se svolením papeže Klimenta VI. pro slovanskou bohoslužbu a ke cti sv. Jeronyma*) r. 1347 založen a v l. 1348—1372 vystavěn. Sem povoláni z Dalmacie, Bosny, Charvat a Ilyrie Benediktini obřadu slovanského, a mše i veškeré obřady církevní konány zde v jazyku slovanském až do válek husitských, kdy mniši odtud vypuzeni a kostel utrakvistickým farářem osazen byl (1419). V klášteře zřízeny pak úřadovny konsistoře pod obojí. Roku 1591 dostal se klášter tento Benediktinům obřadu latinského. Roku 1611 při vpádu Pasovských byl klášter vyloupen a vzácná knihovna, jmenovitě mnohé staré liturgické knihy slovanské chovájící, byla zničena. Ferdinand III. odevzdal klášter tento Benediktinům z Montseratu, kteří v kostele zdejší prapory Čechům na Bílé hoře a Švédům u Nordlink odňaté vyvěsili. Roku 1880 odevzdán klášter Benediktinům Beuronským. Z tohoto klášteřa pochází kyrilikou psané tak zvané Reměšské evangelium (Texte du sacre), na které dříve králové Francouzští korunovační přísahu skládali. Chrám jest gotický, a pokud se jmenovitě architektonických ozdob týče, v původní formě dosti zachovaný, vyjímaje průčelní dvě věže s cibulovitými báními (r. 1712 přistavěné). Go-

---

*) O sv. Jeronymu se věřilo, že písmo svaté na jazyk slovanský přeložil.

tická sedadla pro kněze a v pravé lodi obraz Ukřižovaného a setníka s kopím zachovaly se ještě z časů Karlových. Vedle sakristie jest mříží oddělená *královská kaple*, bývalá to kapitulní síň slovanských Benediktinův, kde teď opat jako „kaplan královské české kaple“ za panující rodinu mši slouží. Nad vchodem do této kaple visí podobizna Ferdinanda III. Z praporů švédských ještě dvanáct zde zavěšeno. Fresky v kostele jsou ze XVII. a XVIII. století; ony však v gotické křížové chodbě kláštera jsou z doby Karla IV. a navzdor nerozumným opravám dosud jedny z nejlepších, jež se z doby té zachovaly.

Ve dvoře kláštera stojí malý kostelík ss. Kosmy a Damiana, jenž zde již před Karlem IV. stával. V nynější podobě vystavěn byl však teprve v r. 1657.

Kostel Panny Marie před Týnem (Staroměstské náměstí, vchod buď domem č. 18., nebo z Celetné ulice domem číslo 5., nebo vedlejším průčelím v Týnské uličce). V místech těchto stál již v XI. století malý kostelík, jenž náležel k nemocnici cizinců. Stavba nynějšího chrámu počala v letech sedmdesátých XIV. století nákladem osadníků Týnských, jména stavitelů však jsou neznáma; dostavěn byl teprve za Jiříka z Poděbrad. V letech 1419 až 1621 byl hlavním chrámem strany podobojí; při něm byli Jan Rokycana a později Havel Cahera faráři a kazatelé, kazatelna jest dosud táž, s které dříve oba kázali. Na radu Rokycanovu postavena na vysoký štít v průčelí socha krále Jiřího a nad ní veliký, v síle dukátu pozlacený kalich, což vše po bitvě Bělohorské odstraněno a sochou Panny Marie ve zlaté záři nahrazeno. Chrám o třech lodích, 61·64 m. dlouhý, 29·08 m. široký a v střední lodi 30·34 m. vysoký, má v presbyterium úzká, ale asi 22 m. vys. okna. Dvě krásné, 80 m. vysoké věže, jako celý chrám, opraveny byly nákladem města Prahy v l. 1876—78. Průčelí postranního vchodu v Týnské uličce ozdobeno jest krásným reliefem (Umučení Páně). Největší zvon zdejší „Maria“ (asi 6765 kilogr.) ulit byl roku 1553 Tomášem Jarošem z Brna. — Vnitřek chrámu pln jest uměleckých a historických památek. Obraz na hlavním oltáři (Nanebevzetí Panny

Marie) jest od Skrety, jehož jiné tři obrazy (Návrat z Egypta, sv. Lukáš — Škretova podobizna — a pozdravení P. Marie) jsou na postranních oltářích. V prvním pilíři v p. zazděn mramorový náhrobek slavného hvězdáře Tychoa de Brahe († v Praze 1601); při druhém pilíři v p. stojí starožitná kazatelna z XV. století, roku 1846 od Hellicha nově ozdobená, s které ještě Jan Rokycana kázal; při protějším pilíři v l., nad oltářem sv. Lukáše, jest gotický baldachýn, jenž stával nad hrobem biskupa pod obojí Augustina Luciana, dílo to Matouše Rejska z Prostějova. V levé lodi, v kapli sv. Kříže, stojí na oltáři veliký dřevěný krucifix ze XIV. století, po l. na stěně visí část řezby ze starého zavíracího oltáře (Kladení Spasitele do hrobu), a pod ní náhrobní deska dějepisce Floriana Hammerschmida († 1735). V pravé lodi stojí nový (z r. 1868) gotický oltář (podle nákresů Wachsmannových) s obrazy od Lhoty a sochami od Veselého; vedle něho sochy ss. Cyrilla a Metoděje z kararského mramoru od Emanuela Maxe, dar to císaře Ferdinanda (1845).

Veliké (6000, 2100 a 950 kilogr. těžké) zvony jsou z let 1553 a 1819.

Kostel Panny Marie Vítězné (Malá strana, Karmelitská ulice) byl původně německou obcí lutheránskou r. 1611 jako kostel sv. Trojice vystavěn, po bitvě Bělohorské však Lutheránům odňat a r. 1623 bosými Karmelitány osazen, kteří jej přestavěli a při něm klášter si vystavěli. Kostel přezván kostelem P. Marie Vítězné na památku vítězství Ferdinandova na Bílé hoře. Obraz P. Marie na hlavním oltáři jest kopie onoho obrazu, jímž Dominicus a Jesu v oné bitvě císařské vojáky k útoku podněcoval. V kostele jest několik obrazův od Brandla, František Seraf. od Cimbrechta a dřevěná soška Madonny od Čapka. Zvony na věži přeneseny sem byly z nedaleké (již dávno zbořené) kaple Janu Husovi a Jeronymovi Pražskému zasvěcené, a nesly jejich jména. Při přenesení byly oba tyto zvony přelity. Klášter zrušen byl r. 1784.

Kostel sv. Michala německé církve *Augsburského vyznání* (Nové město, Opatovická ulice) byl původně ve

XII. století ve slohu románském vystavěn, čehož ještě mnohé zbytky se zachovaly. Roku 1787 byl z rozkazu Josefa II. zavřen a r. 1790 německé obci protestantské prodán, která jej následujícího roku pro své bohuslužby otevřela. S moderní věže kostela tohoto ozvaly se poprvé opět zvony o památném božím hodě Svatodušním r. 1848.

Kostel sv. Mikuláše (Staré město, Mikulášská ulice), krásná budova, v italském renesančním slohu J. K. Dienzenhoferem vystavěná. Již od XIII. století stával zde kostel téhož svatého, jenž až do vystavění chrámu Týnského byl předním farním kostelem Starého města. Od r. 1268 do 1635 náležel Premonstrátům Strahovským, kteří jej Emausským Benediktinům postoupili (1635). Tito vystavěli ku konci XVII. a na počátku XVIII. století kostel v nynější podobě i vedlejší klášterní budovu. Císař Josef II. zrušil r. 1785 klášter i kostel, obé přešlo koupí v ruce soukromníkův, a v kostele zřízen sklad. Obec Pražská koupila již r. 1791 kostel, který roku 1864 upraven pro kostelní koncerty. Roku 1870 pronajat kostel ruské pravoslavné církvi, která vnitřek pro svou bohoslužbu nádherně (nákladem 30.000 rublů) upravití dala. Bývalá klášterní bibliotéka upravena teď v privátní divadlo (Mikulášským zvané).

Kostel sv. Mikuláše (Malá strana, Malostranské náměstí). Na místě tomto stával již od r. 1283 kostel, jejž Ferdinand II. r. 1628 Jesuitům odevzdal. Tito zbořili později starý kostel a svěřili stavbu nového velikého chrámu Křištofovi Dienzenhoferovi, jehož syn Jan Kilian teprve r. 1752 (základní kámen položen r. 1673) stavbu dokončil. Největší okrasou chrámu (67 m. vysokého a 77·5 m. širokého), ve vlaském slohu renesančním vystavěného, jest s věží stejně vysoká (79 m.) měďí krytá kupole, osmi velikými okny a nahoře krásnou lucernou osvětlená. Fresky v kupoli a ve třech apsidách jsou od Frant. X. Balka, jehož nejlepší práce „Umírající sv. Frant. Xaverský“ jest na oltáři v druhé kapli v p.; veliká malba na klenbě lodi jest práce Josefa Krachera. Obrazy na oltářích jsou od Škrety (Kristus na Kříži), Solimeny (sv. Michal), Kohla (sv. Barbora), Krachera a Raaba. Měděnou, pozlacenou sochu sv.

Mikuláše na hl. oltáři modeloval Ign. Platzer; mramorové oltáře jsou práce Jos. Lauermanna. Veliké varhany (se 46 rejstříky a 2532 píšťalami) zhotovil roku 1747 Tomáš Schwarz; r. 1835 přestavěl a opravil je Josef Gartner.

Kostel ss. Rocha a Rosalie viz *Hřbitovy*.

Lutheránský kostel sv. Salvatora (Staré město, Kostečná ulice) byl r. 1611 lutheránskou obcí založen, ale r. 1625 ji odňal a mnichům Pavlánům odevzdán. Roku 1784 byl i s klášteřem zrušen a v skladiště mincovny proměněn. Roku 1864 koupila jej česká evangelická obec Augsburského vyznání, a 5. listop. téhož r. jej otevřela. Presbyterium zachovalo gotické rozměry; hlavní budova o třech lodích jest v slohu renesančním. Původně byly při průčelí dvě věže, z nichž jedna r. 1689 shořela. Sem prý byly z Týnského kostela přeneseny lebky oněch českých vlastenců, kteří dne 21. června 1621 na Staroměstském náměstí popraveni byli.

Kostel ss. Šimona a Judy s klášteřem a nemocnicí *Milosrdných bratří* (Staré město, ulice u Milosrdných č. 1.) založen byl za Jana Lucemburského co kaple se špitálem. V XVI. století vystavěn gotický kostel, který po bitvě Bělohorské odevzdán Milosrdným bratřím. Ti přeměnili kostel v nynější podobu a stavěli až do roku 1751 rozsáhlý klášter s nemocnicí ve slohu vlaském. Roku 1849 přistavěno ještě na straně k Vltavě celé křídlo. Ročně ošetřeno zde bývá asi 3000 nemocných.

Kostel sv. Štěpána (Nové město, Štěpánská ulice). Již r. 993 stál zde malý, podnes zachovaný románský kostelík (snad též sv. Štěpána), teď kaplí sv. Longina zvaný (ve farní zahradě „na Rybníčku“) ve vesnici Rybník zvané, která po založení Nového města s tímto splynula. Karel IV. založil tu dnešní kostel sv. Štěpána jako farní kostel pro bořejší Nové město (1351—67), a sama Novoměstská rada měla zde své stolice. Za Matjáše, a opět r. 1855 a 1856 byl vnitřek kostela obnoven. Roku 1833 byla zeď obšírného hřbitova okolo kostela zbourána, a prostoru hřbitovního r. 1844 použito ke zřízení nové ulice „Na rybníčku“. Obraz na hlavním oltáři (sv. Štěpán) jest od M. Simbrechta;

mimo to jsou zde tři obrazy Škretovy (ss. Václav, Rosalie a Jan Křtitel) a jeden Brandlův (sv. Tobiáš). V kostele samém a zevnitř ve zdi jeho nacházejí se četné náhrobní pomníky, na př. náhrobek rodiny Myslíků z roku 1581. — Opodál kostela stojí nízká zvonice s vysokou v dlouhou špicí vybíhající střechou (zvony z let 1490, 1516, 1585 a 1729). Vrchol kostelní věže byl v noci od 26. na 27. října 1870 vichřicí svržen, r. 1876 pak byl celý krov věže obnoven a opět na ni kříž nasazen. — Před samým kostelem postaven jest r. 1834 sloup nejsv. Trojice, dílo Matiaše Branna z první polovice minulého století, jenž před tím stával uprostřed Štěpánské ulice, něco výše Jámy.

Kostel sv. Tomáše s klášteřem obutých poustevníků řehole sv. Augustina (Malá strana, Josefská ulice). Kostel založen asi ve XII. století opaty Břevnovskými; po založení klášteřa (r. 1285) Václavem II. vystavěn nový chrám, (asi r. 1316) původně v slohu gotickém, který v bouřích husitských (1420) a opět roku 1503 vyhořel a vždy bez ohledu na sloh přestavován byl. Nynější podobu svou obdržel však teprve od J. K. Dienzenhofera (v I. pol. XVIII. století), který jej i věž v nevkusném vlaském slohu přestavěl. Ze starého kostela zachovala se pouze sakristie a přiléhající k ní kaple. Fresky na klenutí chrámu maloval Václav Reiner. Na hlavní oltáři jsou dva veliké obrazy od Rubense z poslední doby jeho života 1637—39 (mučennictví sv. Tomáše a sv. Augustin na břehu mořském); na jednom postranním oltáři jest Škretův sv. Tomáš z Villanovy almužnu rozdávající. V sakristii visí zdařilá kopie sv. Jiří od Correggia. V křížové chodbě klášteřa odpočívá Angličanka Jane Westonová, latinská básnířka († 1612), která při dvoře Rudolfa II. žila, a znamenitý zlatník nizozemský de Bruxelles († 1635). Klášteřní knihovna čítá přes 10.000 svazkův a četné rukopisy. — Klášteři náleží vedlejší velký pivovár.

Kostel nejsv. Trojice s bývalým klášteřem Trinitářův (Nové město, Spálená ulice) byl r. 1708 svobodným pánem Ignácem Pucem z Aldersturmu pro Trinitáry založen a r. 1712 v italském slohu o třech lodích s kupolou vystavěn.

Obraz na hlavním oltáři (nejsv. Trojice) jest od Maulpertsche, fresky na klenbě od Ant. Schlachtera (1780). Klášter zrušen byl r. 1783 a v kasárny proměněn. V části umístěn později Ženský výrobní spolek český, a přede dvěma lety zřízena zde *útulna*. Část, v které dosud kasárny jsou, má být na jaře r. 1881 zbourána, a na místě jejím nákladem obce nová školní budova vystavěna.

Kostel nejsv. Trojice (Nové město, Podskalk, ulice u sv. Trojice) jest malý kostelík, teprve ku konci minulého století v nynější prosté podobě přestavěný. Původní kostel založen byl Karlem IV.

Kostel sv. Voršily s klášteřem Voršilek č. Uršulinek (Ferdinandova třída). Klášter založen hraběnkou Sibyllou z Lamboy (zakladací listina z r. 1655) a vystavěn v letech 1674—76. V klášteře jest pod správou Voršilek pensionát pro šedesát dívek a tak zvaná vnější dívčí škola. Kostel sv. Voršily přistavěn ku klášteru teprve r. 1702—1704. Oltářní obrazy sv. Voršily a sv. Anny jsou od Křištofa Lišky; Narození Kristovo od R. Bysa a obraz Nanebevzetí Panny Marie jest poslední práce Brandlova, který ještě před jeho ukončením zemřel.

Kostel sv. Václava viz *Trestnice u sv. Václava*.

Kostel sv. Vavřince viz *Petrín*.

Bývalý **Kostel sv. Vavřince a sv. Anny** s bývalým *klášteřem Anenským řádu Dominikánek* (Staré město, Liová ulice č. 13. a Anenské náměstí č. 10.) byl v XIII. století od Templářů (na místě staršího ještě kostelíka sv. Václava) vystavěn, r. 1312, po zrušení řádu Templářského, rytířům Maltézským odevzdán, kteří jej hned následujícího roku Dominikánkám prodali. Žižka ušetřil kláštera tohoto pro jednu svou tetu prý, která zde jeptiškou byla a Žižku uprosila; sem utekla se r. 1421 větší část jeptišek z ostatních klášterů vypuzených. Josef II. zrušil klášter i kostel, a v oběm jsou teď sklady, tiskárna atd. firmy „Ondřej Haase“. Gotického chrámu, asi z časů Karla IV. pocházejícího, jest škoda, že se ho jako skladiště používá. V kostele tom pohřben jest známý kronikář český Václav Hájek z Libočan.

Kostel katedrální sv. Víta. Na místě nynějšího velkolepého, dosud však nedokončeného chrámu, vystavěl Václav svatý v letech 928—935 malý kulatý kostelík (románský), v kterémž uložil rámě sv. Víta, Německým císařem mu darované. Za Spilihněva II. a Vratislava II. vystavěli na místě původního kostelíka románskou basiliku, která několikráte požárem škodu utrpěla, ale přec až do časů Karla IV. se zachovala. Karel IV. založil pak na oslavu povýšení Pražského biskupství na arcibiskupství nynější chrám, a dne 21. listopadu r. 1344 položil k němu základní kámen. Plány vypracoval Matáš z Arrasu, který také až do své smrti (1352) stavbu vedl, načež Petr Parléř a od r. 1398 syn jeho Jan v stavbě pokračovali. Roku 1392 dokončena stavba kůru a započato se stavbou lodi, ale války husitské a zvláště veliký požár r. 1541 zničily hotovou již část lodi, a v stavbě se od té doby již nepokračovalo. Ferdinand I. dal chrám i věž nevkusnou, se slohem budov nesouhlasící, střechou pokryti. Za krátké vlády Fridricha Falckého, nejvíce však za obležení Prahy vojskem Fridricha II. Pruského porouchán a pobořen chrám, zevnější ozdoby s něho půmami (za obležení vystřeleno na něj 22.000 pům) sestříleny a vnitřek velice porouchán. Marie Teresie dala pak nejnutnější opravy na chrámu vykonati, ale od té doby nedělo se nic více pro opravu neb jen zachování chrámu, až teprve roku 1859 hlavně zásluhou kanovníka Pražského Pešiny z Čechorodu ustavila se pod předsednictvím hraběte Františka Thuna mladšího *Jednota k dostavění hlavního chrámu sv. Víta*, která vedením stavitelů Krannerera († r. 1872) a Josefa Mockra důkladné opravy zevnitř i vnitř chrámu provedla, a 1. října 1873 položen již základní kámen k lodi, jejíž stavba poměrně dosti rychle pokračuje; i s opravou věže již započato. Chór, již ve všech částech dohotovený a jalovou zdí k budoucí lodi uzavřený, měří 59·43 m. v déli, 23·7 m. v šíři a jest dvanácti 7·11 m. hlubokými kaplemi obklíčen (prostora celého budoucího chrámu o pěti lodích bude měřiti asi 158 m. v déli). V přízemí věže 98 m. vysoké (po opravě má na původních 156 m. zvýšena býti), která se

právě opravuje, jest teď zpustlá kaple Hasenburská. V prvním patře jest sedm zvonů; největší Sigmund (15.120 kilogramů) byl ulit roku 1549 Tomášem Jarošem z Brna. S pavlače věže, ku které 266 schodů vede, jest krásná vyhlídka. Jižní průčelí chrámu dal Karel IV. r. 1370 obrazem ze skleněné mosaiky (šest patronů českých klonících se Kristu ve slávě) ozdobiti. Vzácná tato památka jest bohužel již velmi sešlá. — V následujícím seřadě je popis kaplí, jak za sebou následují, vstoupíme-li do chrámu vchodem na straně západní (ve zdi kůr proti budoucí lodi uzavírající) a obrátivše se v l., obcházíme lodí mezi středem kůry s hlavním oltářem a pobočnými kaplemi. Jest pak:

1. *Kaple sv. Sigmunda*, s ostatky jeho a manželky jeho sv. Konstancie na oltáři. Náhrobky: Sigmunda Bathoryho a hrabat Černínů. Malby na skle v oknech podle Sequenzových nákresův u Neuhausra v Inšpruku provedené zobrazují ve větším okně: ss. Lukáše, Josefa, Sigmunda, Viléma, Barnabáše a Marka; v menším okně ss. Václava, Wolfganga a Johanna.

2. *Kaple sv. Michala*, teď užívaná jako sakristie, s visutým klenutím onomu při královském oratoriu podobným. Nad ní jest komora s *kostelním pokladem* (o vstup nutno kustoda chrámu, kanovníka Dr. Bernarda, požádati), který chová mnohé drahocenné nádoby a roucha kostelní, pamětné meče (sv. Václava, sv. Štěpána), kříže a p. Mimo to uschovány zde mnohé vzácné starožitnosti: 16 listů evangelia samým sv. Markem prý psaného (skutečně z V. století), kodex s miniaturami ze XIV. století a p. v.

3. *Kaple sv. Anny*, zvaná *Nostická*, s freskami (život sv. Anny) od J. Swertse (nákladem Společnosti vlastenských přátel umění). Malby na skle na okně oltářním: rodokmen sv. Jachima; na okně nad oltářem: ss. Lukáš a Bartoloměj. Stěny ozdobeny jsou malbami, jež dle návrhů Swertsových provedli F. Čermák, E. Lauffer, F. Ženíšek a B. Roubalík. Gotický kamenný oltář (dle plánů Mockrových) ozdoben jest sochami od Šimka; v oltáři zasazen jest starý řecký relikviář z XII. století. Naproti této kapli spatřuje se mezi pilíři ochozu stará vypuklá řezba, ve dvě pole

rozdělená, představující útěk Fridricha Falckého z Prahy r. 1620.

4. *Kaple sv. Háty*, býv. *Pernšteinská*, teď *Kinských*, s náhrobkem Vratislava z Pernšteina († 1582) z červeného mramoru, a hrobkou posledních pěti arcibiskupů Pražských, jichž pamětní desky ve stěně zasazeny jsou. Malby na skle v oknech navrhl Sequens. Na postranním oltáři visí vzácný tabulový obraz Madonny, darovaný sem r. 1450 Benešem z Veitmile. Naproti kapli v ochozu pochován jest dějepisec Jan Tomáš Pešina z Čechorodu († 1680).

5. *Kaple sv. Jana Křtitele*, arcibiskupem Arnoštem z Pardubic r. 1352 založená, s náhrobky Břetislava II. a Bořivoje II. Malby na skle v oknech od Quasta podle návrhů Ant. Lhoty a Trenkvalda. Kamenný oltář se sochami od Levého a Myslbeka. Na pilíři naproti kapli pomník Guarinonia, lékaře Rudolfa II.

6. *Kaple sv. Trojice*, dříve *Berkovskou*, teď *císařskou* zvaná, s náhrobky Břetislava I. s chotí jeho Jitkou. a Spitihněva II., pak hrobkou rodiny Berků z Dubé. Oltář sv. Ludmily, dar to císařovny Marie Auný, jest dílo Em. Maxe. Malby na skle v oknech (ve středním okně sv. Trojice, Karel IV. a choť jeho Alžběta) jsou od Quasta, podle nákresů Führicha a J. Scheivela. Zde stojí tak zvaný svícen Milánský, jehož zpoděk (slohu románského) Čechové r. 1162 jako válečnou kořist z Milána přinesli; o něm se vypravuje, že býval to jeden ze svíců v chrámě Šalomounově. Nezdá se však starším býti než z XII. století. Svršek byl ulit r. 1641. Tato kaple stojí ve středu ochozu kůru. Naproti kapli stojí při pilíři v ochozu náhrobní oltář sv. Víta. Socha svatého jest od Jos. Maxe. Před kaplí pochováno jest čtrnácte Pražských biskupů (od r. 1067 až 1301).

7. *Kaple Šternberská*, dříve *Saskou* zvaná, s náhrobky králů Přemysla Otakara I. a II. a hraběte Leopolda Šternberka. Pod mramorovou deskou s latinským nápisem uloženy jsou vnitřnosti Rudolfa II. Na pilíři v l. visí na řetízku jedna z kulí, jež Prusové roku 1757 sem nastríleli.

Malby na skle v oknech provedeny jsou podle nákresů Sequensových a Mockrových.

8. *Kaple sv. Jana Nepomuckého čili Vlašimská*, s náhrobky arcibiskupa Očka z Vlašimi (zakladatele kaple, † 1380) a hraběnky Ludmily Berky Thurnové. Malby v oknech provedeny v lušpruku na Benátském skle z Murana. Stříbrné sochy svatých (Vojtěcha, Václava, Víta a Volfganga) na oltáři jsou darem arcibiskupa Kühnburka (z r. 1729). Uprostřed nich visí obraz P. Marie od Brandla. Naproti kapli stojí *náhrobek sv. Jana Nepomuckého*, Vídenským stříbrníkem J. Wirthem ze 3700 liber stříbra v l. 1736—1760 ulitý. Cení se na 210.000 zl.

9. *Kaple Valdštýnská* s hrobkou hrabat z Valdštýna. Na protějším pilíři řezba představující pustošení chrámu (r. 1619 a 1620) Scultetem, kazatelem Fridricha Falckého.

Místo následující kaple zaujímá vedlejší vchod do chrámu. nad nímž klene se *královské oratorium* Vladislava II. z roku 1493), umělecká práce Beneše z Louu. Střední spojovací část dvou gotických oblouků, na kterých oratorium spočívá, visí beze vší patrné podpory. Oratorium opraveno bylo r. 1861 a opět r. 1878. Odtud vede spojovací chodba do Vladislavské části královského hradu.

10. *Kaple ss. Šimona a Judy*, kde nalezeny byly r. 1870 hrobky krále Rudolfa I. a vévody Rudolfa Rakouského (syna císaře Rudolfa I.). Na hlavním oltáři stojí krucifix s krásným tělem Kristovým z cedrového dřeva, dar to Rudolfa II. (1589). Malby na skle provedeny jsou dle nákresů prof. Lhoty. Na stěně v l. visí obraz Kristovy tváře na zlaté půdě malovaný, *vera icon* zvaný, zdařilá kopie znamenitého obrazu byzantské školy, Karlem IV. roku 1369 v Římě objednaná. Na rámci přimalováno (Tomášem z Mutiny prý) šest českých patronův a dva andělé. Celek jest pravý umělecký poklad. Do kaple této přenesena bude opravená socha sv. Václava, od Petra Parléra z opuky vytesaná, která dříve ve výklenku na zevnější straně chrámu stávala a již značně porouchána byla.

11. *Kaple Martinická* s náhrobky Jaroslava z Martinic (r. 1618 s okna královské kanceláře svrženého), Bar-

bory Cílské, choti cis. Sigmunda, a j. Oltářní obraz (Kristus na kříži) od Jana z Cách. V l. stojí krásný gotický oltář se sochami, vše z kararského mramoru, dílo Viléma Achtermana a dar probošta Würtha, jenž jej za 20.000 zl. zakoupil. Malby na skle v oknech provedeny jsou dle ná-kresů Sequensových, jenž i fresky na klenbě maloval. Ve zdi vedle kaple jest mramorový náhrobek Jiřího Popela z Lobkovic, o kterém se několik zázraků vypravuje. Naproti při pilíři náhrobek maršálka hraběte Leopolda Jos. Šlika († 1723).

12. *Kaple sv. Václava*, proti původnímu plánu, ale již v l. 1358—1366 Petrem Parlěrem v těchto místech vystavěná, jest ze všech kaplí nejbohatěji vyzdobená. Stěny jsou až po první římsu leštěnými českými drahokamy vyloženy a spojovací malta pozlacena. Nad tím na stěnách již značně zašlé fresky, práce dvorních malířů Karla IV. (Dětricha Pražského, Mikuláše Vurmsera a Tomáše Mutiny), 1614 Danielem z Květné obnovené, výjevy to ze života Kristova a sv. Václava. V l. visí malý obraz „Zavraždění sv. Václava“ od Lukáše Kranacha z r. 1543. Hrobku sv. Václava s ostatky jeho, kterou Karel zlatem a drahokamy bohatě byl ozdobil, oloupil syn jeho Sigmund roku 1420. Oltář nynější postaven byl r. 1673; ve schránce na zadní straně oltáře chová se přilba a drátěná košile, památka to prý po sv. Václavu. Bronzový kruh se lví hlavou na dveřích kaple jest prý týž, jehož se svatý Václav (r. 935) v Boleslavi zachytil, když přede dveřmi chrámovými ubíjen klesal. — Starožitná litina z bronzu (gotický chrámec se sochou sv. Václava uvnitř), r. 1532 ulitá, jest dar Pražských sládků, a užívá se ho jako svícnu. Zlatá lampa jest dar ruské velkokněžny Alexandry. Kovový gotický relikviář považován bývá mylně za model Svatovítského chrámu. Roku 1526 zvolen v této kapli arcikníže Ferdinand Rakouský za krále Českého. Při korunovací bývalo zde vždy několik pánů novým králem na rytíře sv. Václava pasováno. V pravém rohu jsou tajné dveře k točitým schodům vedoucím do *korunní komory*, která trojími dveřmi se sedmi zámky zavřena jest. Klíče chová sedm nejvyšších hodnostářů země. Komora

byla roku 1867 opravena; znaky na stěnách malovali Petr Maixner a Macourek. Železnou skříň k uschování korunovačnických klenotů zhotovil dle nákresu Krannerova Pražský zámečník Janoušek; vrchní dřevěná část jest od řezbáře Heidelbergera, a vše ozdobeno znaky a ozdobami emailovými.

Ve *střední lodi*, která na 16 pilířích 21 sochami králů Českých, arcibiskupův a stavitelů chrámu ozdobena, a ve výši krásnou chodbou objata jest, stojí nový gotický oltář dle nákresů Krannerových z opuky zhotovený. Relikviář oltáře ozdoben jest malbami na emailu (patronové čeští a výjevy z jich života) dle nákresů Sequensových. — Kolem oltáře vedou stupně z Vlašimského a Sliveneckého mramoru.

Před hlavním oltářem, uprostřed hlavní lodi, stojí *královské mausoleum* ze Salzburského bílého mramoru, nákladem 32.000 dukátův od Rudolfa II. roku 1589 zřízené. Jest to dílo Alexandra Kolína z Norimberka. Na vrchní desce leží postavy Ferdinanda I., jeho choti Anny Jagelonky a Maximiliana II., v životní velikosti; na postranních stěnách jsou v medailonech polovypuklá poprsí Karla IV. a jeho čtyř manželek, Václava IV., Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad, kteří všichni v hrobce okolo cínové rakve Rudolfa II. odpočívají. Roku 1804 položena sem též Marie Amalie, vévodkyně Parmská. Náhrobek objímá znamenitě pracovaná železná mříž ze XVI. století. — Velké varhany se 40 rejstříky a 2074 píšťalami jsou dílem Antonína Gartnera z Tachova (z r. 1763).

Kostel sv. Vojtěcha (Nové město, Vojtěšská ulice) jest starší než ze XIV. století. Původně v gotickém slohu vystavěn, byl r. 1692 v barukovém slohu obnoven. V posledních letech kostel pečlivě opraven. Ředitel kůru pan Förster pěstuje zde starocírkevní gregoriánský zpěv. Na hlavním oltáři obraz od Brandla. Ve zvonici, opodál kostela stojící, visí staré zvony ze XVI. století. Hřbitov kolem kostela proměněn r. 1875 v sad. V části města od kostela tohoto k Vltavě sídlili ode dávna jircháři a koželuzi, a dosud říká se tu „v Jirchářích“.

Kostel Všechn Svatých (na Hradčanech, mezi král. hradem a ústavem šlechticů) byl r. 1263 Otakarem II. co královská kaple založen. Karel IV. povýšil jej r. 1342 na kollegiální kostel (jehož kapitula mistry z koleje Karlovy se doplňovala). Roku 1541 při velikém požáru na hradě vyhořel i tento kostel, a byl pak Alžbětou, ovdovělou královou Francouzskou, sestrou císaře Rudolfa II., r. 1580 nevkusně obnoven. Roku 1585 převezeno sem ze Sázavy tělo sv. Prokopa. Kostela užívají teď šlechticů vedlejšího Teresiánského ústavu.

Lázně Václavské (Nové město, Václavská ulice č. 29), nazvány tak po králi Václavu IV., který si zde na místě nynější trestnice vystavěl letní sídlo a nejspíše také při výtečném zdejším pramenu ty lázně zřídil. V XVII. století vystavěli si Augustiniáni zde letohrádek, pozdější lázeňský dům. Roku 1848 sešli se zde 11. března večer vlastenci čeští a usnesli se o člancích konstitučního zřízení, které se císaři Ferdinandovi předložiti měly.

Roku 1870 zřízen v býv. místnostech lázeňských fyziologický ústav, který se zde posud nalézá.

Letohrádek Ferdinanda I., zvaný **Belvedere** (na Hradčanech mezi císařskou zahradou a Chotkovými sady), jedna z nejkrásnějších památek italské renesance v celé střední Evropě. Letohrádek tento dal Ferdinand I. italskými staviteli Pavlem di Stella a Ferraboskem di Lagno pro choť svou Annu Jagelonku vystavěti (1536—1556). Čtyřhranou budovu, vypuklou a mědi krytou střechou opatřenou, obíjí do výše hořejšího patra otevřená sloupová chodba, ke všem stranám otevřená široké pavlany (jejichž podlaha dříve cedrovým dřevem vykládána byla) nesoucí, s kterých jest zvláště krásný pohled na Prahu a zadní část královského hradu. Oblouky sloupové chodby ozdobeny jsou krásnými reliefy a arabeskami. Celé první patro zaujímá jediný sál, v němž dal Rudolf II. mineralogické sbírky umístiti. Císař Josef II. dal v něm dílnu na patrony a p. zříditi. Aby krásná památka tato Praze zachována byla, nabídla se r. 1845 Umělecká jednota vládě, že dá hořejší sál na svůj náklad freskami z českých dějin vyzdobiti. Na to dal

stat celou budovu opravit a r. 1850 počato s malbou fresk, po většině dle návrhů Kristiana Rubena, tehdá ředitele malířské akademie Pražské. Všech jest čtrnácte a představují (v p. při vchodu počínajíc):

1. *Křest knížete Bořivoje* (871) od A. Lhoty.
2. *Smrt sv. Václava* (936) od K. Svobody.
3. *Vjezd Břetislava I. s ostatky sv. Vojtěcha do Prahy* (1039) od J. Trenkwalda.
4. *Korunování Vratislava II. za prvního krále Českého* (1086) od K. Svobody.
5. *Vladislav vzdává se koruny ve prospěch bratra svého Přemysla Otakara I.* (1198) od J. Trenkwalda.
6. *Václav I., královský pěvec a mecenáš* (1230) od K. Svobody.
7. *Vítězství Otakara II. nad Prušany v Sambíi* (1256) od A. Lhoty.
8. *Založení university Pražské Karlem IV.* (1348) od J. Trenkwalda.
9. *Bitva u Lipan* (1434) od J. Trenkwalda.
10. *Korunování Albrechta Rakouského na krále Českého* (1438) od K. Svobody.
11. *Rudolf II. ochránce umění* od E. Lauffera.
12. *Hájení Prahy proti Švédům* (1648) od E. Lauffera.
13. *Josef II. v Pražské nemocnici za velikého hladu* (1772) od K. Svobody.
14. *Leopold II. účastní se sezení král. české učené společnosti* (1790) od J. Tilla.

Fresky tyto dokončeny roku 1866; náklad obnášel 42.000 zl.

V levo při vchodu do nádvoří bydlící vysloužilce jest průvodčím.

Mlýny Staroměstské (na severním konci Františkova Nábřeží) a v středu jejich Staroměstská vodárna věž (roku 1554 vystavěná), byly o svatodušních dnech r. 1848 střelbou vojska z Malé strany zapáleny. Střecha věže i dřevěné tehdá mlýny shořely a byly pak z kamene vystavěny; věž vodárna dostala při tom slohu nepřiměřenou střechu. V říjnu 1878 vyhořela věž a některé z mlýnů opět, načež věž znova opravena a vkusnou střechou opatřena. Vedle mlýnů stojí v Poštovské ulici *Králova lázeň*. Jméno její vztahuje se k času a osobě krále Václava IV.

Mosty: 1. *Kamenný most Karla IV.* přepíná šestnácti polokruhovými oblouky Vltavu a spojuje Staré město s Malou stranou. Již Kosmas vypravuje o mostě v těchto místech, který r. 1118 povodní na deset loket zvýší zaplaven byl. Roku 1167 dala královna Judita, manželka Vladislava II., na místě starého dřevěného mostu kamenný postavit, na jehož dosud zachovaném jednom oblouku západní průčelí kláštera Křižovníků spočívá. *) Z jara r. 1342 pobořily ledy a povodeň most v té míře, že se Karel IV. odhodlal nový pevnější most v týchž místech vystavěti. Základ k novému mostu položen Karlem samým 9. července 1357. Stavba počata pod vedením Matiaše z Arrasu, a po smrti jeho řízena Petrem Parlěrem a synem jeho Janem. Povodeň roku 1432 ublížila velice nedostavěnému dosud mostu. Teprve roku 1503, po několikerém porouchání povodněmi stavba dokončena. Most v oblouku proti proudu založený měří 496·88 m. v déli, 10·27 m. v šíři, a jest 6·95 m. nad střední stav vody vyvýšen. Za stavivo užit veskrze tvrdý přitesaný pískovec, z kterého i celistvé zábradlí vystavěno. Roku 1648, za švédského obležení, marně pokoušeli se měšťané Staroměstští o zboření jednoho oblouku mostního; pevná stavba jeho zmařila i plán generála Harsche, který zbořením jednoho oblouku postup vítězných Prusů r. 1744 zastaviti chtěl. Největší škody na mostě způsobila povodeň r. 1784, tak že s velkým nákladem pod vedením stavitele Matiaše Humla opraven býti musil.

Skoro všechny sochy, kterými dnes most ozdoben (počtem 30), postaveny v minulém a v první polovici tohoto století; za starodávna stával zde jen kříž a proti němu Boží muka.

V-následujícím srovnány jsou sochy, jak za sebou následují v p. a v l., jdeme-li ze Starého města na Malou stranu, a připojeno jméno sochaře, rok, kdy socha postavena, a jména těch, kteří jednotlivé sochy postavit dali.

---

*) Pod průčelím tímto zasazena tesaňá hlava mužská, tak zvaný *Bradáč*, který již na mostě Juditině za znamení výšky vody sloužil. Jest sotva pochybnosti o tom, že i malá mostní věž Malostranská jest zbytkem starého mostu Juditina.

V levo.

1. *Sv. Ivo* od Mat. Brauna, r. 1711. Právnická fakulta.

2. *Ss. Barbora, Markéta a Alžběta* od bratří Prokovů, roku 1705. Rytíř Obitecký z Obitec.

3. *Bolestná Matka Boží* (Pietâ) od Emanuela Maxe, r. 1859.

4. *Sv. Josef* od Em. Maxe, 1854. Hraběnka Příchovská.

5. *Sv. František Xaver.*, apoštol Indiánů, od Ferd. Prokova, r. 1711. Velkolepé skupení. Theologická a filosofická fakulta.

6. *Sv. Křištof* od Eman. Maxe, r. 1857. Josef Bergmann.

7. *Sv. František Borgiaš* od bratří Prokovů, r. 1710. Frant. Collet.

8. *Sv. Ludmila* z r. 1785.

9. *Sv. František Serafinský* mezi dvěma anděly od Eman. Maxe, r. 1855.

V pravo.

1. *Sv. Bernard* od Jäckla, roku 1709. Benedikt Litvig, opat Osecký.

2. *Ss. Dominik a Tomáš Akvinský* od Jäckla, roku 1709. Veškeré řády kazatelské.

3. *Bronzový kříž s Kristem*, celý pozlacený a se dvěma pobočními sochami *Marie a Jana* od Eman. Maxe, roku 1863. (Viz Pozn.)

4. *Sv. Jan Křtitel* od J. Maxe, r. 1853.

5. *Sv. Ignác z Lojoly* od Ferdinanda Prokova, r. 1711. Nejkrásnější skupení. Kolej Jesuitů.

6. *Sv. Trojice* od Ferd. Prokova r. 1706. Fridr. Neumann z Neuberka.

7. *Ss. Norbert, Václav a Sigmund* od Jos. Maxe, roku 1853. Konvent Strahovský.

8. *Sv. Jan Nepomucký*, bronzová socha, r. 1683 dle modelu Prokova u Rauchmüllera v Norimberce ulitá. Svobodný pán Matiaš z Vunšviců.

Dne 16. května jest socha ta cílem poutníků z celých Čech a Moravy.

9. *Sv. Antonín* z Padovy, od Oldřicha Mayera, r. 1707. Moric Vittauer.

V levo.

10. *Sv. Vincenc Ferrarský* a *sv. Prokop* od Ferd. Prokova, r. 1712. Jan hrabě Thun z Choltic.

11. *Sv. Mikuláš Tolent-ský* od Jer. Kohla, r. 1706. Konvent Augustiniánů u sv. Tomáše.

12. *Sv. Ludgarda* od Mat. Brauna, r. 1710. Kyttl, opat kláštera v Plasích.

13. *Sv. Vojtěch* od bratří Prokovů, roku 1709. Marek z Ivanelli.

14. *Sv. Jan z Mathy, sv. Ivan a sv. Filip z Valois* od Ferdinanda Prokova, r. 1714. František hrabě Thun.

15. *Sv. Václav* podle nákresu Führichova od Kamilla Böhma, r. 1857. Rodina Klavova.

V pravo.

10. *Sv. Judas Tadeáš* od Oldřicha Mayera, roku 1708. Rytíř František Sezima Mitrovský.

11. *Sv. Augustin* od Jer. Kohla, r. 1708. Konvent Augustiniánů u sv. Tomáše.

12. *Sv. Kajetán* od Ferd. Prokova, r. 1709. Řád Kajetánů.

13. *Sv. Filip Benitius* od Mendelna ze Salzburka, roku 1711. Kníže Liechtenstein.

14. *Sv. Vít* od Ferd. Prokova, r. 1714. Matiaš Macht z Löwenmachtu, děkan Vyšehradský.

15. *Ss. Kosmas a Damian* od Oldřicha Majera, r. 1707. Fakulta medicinská.

Pozn. Staroměstský magistrát dal již na počátku XVII. století na místě, kde nynější bronzový kříž stojí, dřevěný krucifix postavit. Alžběta, choť Fridricha Falckého, chtěla dát kříž ten odstranit, pro nevoli však v lidu za tou příčinou vzniklou od úmyslu svého upustila. Roku 1648 rozstřílen kříž ten švédskými kulemi, načež nákladem Ferdinanda III. nový kříž s kovovým pozlaceným Kristem postaven. Roku 1696 posmíval se mimojdoucí Žid kříži tomuto, a odsouzen, aby podnes zachovaný nápis v polokruhu kol kříže (Svatý Bože atd.) z kovu na svůj náklad zhotoviti a silně pozlatiti dal. Roku 1706 zlomen kříž větrem, a k novému postaveny dvě z olova ulité sochy (Maria a Jan Evang.), které r. 1863 kamennými (od Em. Maxe) nahrazeny byly.

Na pravé straně, mezi sochami sv. Trojice a sv. Norberta, označuje do zábradlí mostu zasazená mramorová deska s mosazným křížem místo, kde dle pověsti sv. Jan Nepomucký do Vltavy vržen byl.

Po levé straně, pod skupením ss. Vincentia a Prokopa, stojí starožitná socha rytíře (tak zvaná socha Bruncvíkova),

znak Staroměstský před sebou držícího; hořejší její část byla švédskými kulemi r. 1648 ustřelena. Podle slohu zdá se býti téhož stáří jako most. Socha ta byla bezpochyby — jako jinde tak zvané Rolandovy sochy — znakem skladního práva Starého města Pražského.

Zábradlí mostu prolomeno po l. straně mezi sochami sv. Mikuláše a sv. Ludgardy, a vedou odtud dvouramené kamenné schody na ostrov Kampu

2. *Most Palackého*, 892·8 m. nad řetězovým mostem císaře Františka I., spojuje Podskalí se Smíchovem. Se stavbou jeho počato 3. července 1876 (základní kámen položen 13. května 1877), a do veřejného užití odevzdán most 22. prosince 1878. Most spočívá na dvou pobřežních a šesti říčních pilířích a rozpětí oblouků stoupá od břehů ke středu: nejmenší obnáší 27·2 m., největší 32 m. Jest 228·8 metru dlouhý; jízdní dráha jest 7·75 m., a chodníky 1·58 m. široké. Celý most (zábradlí, mýtní domky a p. vyjímajíc) vystavěn jest z červené, bílé a modré žuly (slovan-ské barvy) Orlické a Černokostelecké; pilíře stavěny pomocí caissonů na beton a sáhlají 6·21—9·18 m. pod normální hladinu vody. Závěrky obloukův ozdobeny jsou znaky znač-nějších měst českých na Vltavě a dolejším Labi ležících (znak král. Českého a měst: Prahy, Vyšehradu, Zbraslavi, Týna nad Vltavou, Budějovic, Krumlova, Rožmberka, Smí-chova, Mělníka, Roudnice, Litoměřic, Ústí nad Labem a Děčína). Na mýtní domky postaveny budou později sochy. Náklad, jež vedlo město, obnášel 1,157.620 zl. 38 kr.

3. *Řetězový most císaře Františka* (po Karlově mostě nejstarší most Pražský), vedoucí z třídy Ferdinandovy přes Vltavu do Chotkovy ulice na Malé straně, vystavěn byl v letech 1839—41. První podnět ke stavbě tohoto mostu dal Budějovický lodmistr Vojt. Lanna. Příčiněním jeho a nej-vyššího purkrabí hraběte Karla Chotka utvořena akciová společnost, která nákladem 339.000 zl. stří. pod vedením Lannovým most vystavěla a 4. listopadu 1841 otevřela. Most skládá se ze dvou částí, které spojují se ve společném pilíři na Střeleckém ostrově, s něhož na most dvojité scho-diště vede; jest 459·9 metru dlouhý, 9·17 metru široký

a 7·7 metru nad nejnižší, 2·2 m. nad nejvyšší čáru vody vyvýšen.

4. *Řetězový most císaře Františka Josefa* vede z Alžbětiny třídy na silnici k Bubnům (pod Letnou), a postaven byl nákladem města v letech 1865—1868. Jest 281·64 m. dlouhý; jízdní dráha jest 9·75 metru a chodníky 1·67 m. široké. Most spočívá na dvou pobřežních a dvou říčních pilířích, nad kterýmiž posledními puou se vysoké brány, jež mostu zvláštní lehkou elegantní podobu dávají a jako slavnostními branami býti se zdají. Jest to první most systému Ordishova a Lefeuvreova. Roku 1868 dne 13. máje byl most tento za přítomnosti císaře Františka Josefa slavnostním způsobem otevřen. Náklad obnášel 632.000 zl. stř.

5. *Řetězová lávka* vede z ulice „U řetězové lávky“ na Malé straně přes Vltavu na Nábřeží korunního prince Rudolfa. Spočívá na dvou pobřežních pilířích a jednom u prostřed řeciště; jest 199·13 m. dlouhá, 3·79 m. široká a 6·95 m. nad středním stavem vody vyvýšená. Se stavbou (dle plánu Ordishova) začato v červnu r. 1868, a 28. listop. téhož r. odevzdána lávka již veřejnému užití (pouze pro pěší). Náklad obnášel asi 294.000 zl. Na místě řetězové lávky projektován jest nový kamenný most.

Museum království Českého (Nové město, Příkopy, čís. 28.), založené r. 1818 hrabětem F. Ant. Kolovratem Libšteinským, hlavně spolupůsobením hrabat Františka a Kašpara Šternberka, přestěhovalo se sem z Hradčan roku 1847, když dům tento stavy českými zakoupen a na jejich náklad opraven byl. Správu musea řídí *Společnost vlastenského musea*, která brzy po zřízení svém, již roku 1827, zvláštní „Časopis Českého Musea“ ve lhůtách čtvrtletních vydávati počala: do r. 1831 v českém i německém, od 1831 pouze v českém jazyku. Roku 1830 zřídila společnost tato zvláštní odbor pod jménem *Maticе České* k vydávání a podpoře vědeckých knih českých: za vklad 52 zl. 50 kr. obdrží člen všechny Maticí vydané knihy buď zdarma nebo v ceně snížené. (Expedice knih Maticí vydaných v domě Musejním.) Mimo to vydává odbor archaeologický již od r. 1854 „Archaeologické památky“. I jiné odbory vyzna-

menaly se znamenitými pracemi vědeckými a publikacemi (Živa. Archiv přírodovědeckého výzkumu Čech. Reliquiae tabularum regni Bohemiae. Fontes rerum Bohemicarum a j. v.).

Sbírky musea v místnostech toho času nedostatečných*) obsahují mimo knihovnu sbírku rytin, sbírku archaeologickou, mineralogickou, botanickou, palaeontologickou, zoologickou, geologickou a numismatickou. Již v průjezdu nalézají se některé památné zkameněliny kmenů kamenouhelných, v nádvoří zbytky starých budov, a na schodišti ve stěně zazděny jsou dvě kamenné desky, do nichž vryty jsou kompaktáta, Čechům r. 1437 od církevního sněmu Basilejského na uznání přijímání pod obojí daná.

Museum otevřeno jest svobodné návštěvě od 1. května do konce října každý úterý a pátek od 9 do 1 hod. s poledne. V ostatní všední dny vydávají se od 9 do 1 hod. pro čtyři osoby platící vstupenky po 1 zl. u domovníka (v průjezdu 1. dvěře v p.).

Knihovna, dary a odkazy bohatá, čítá teď více než 150.000 svazků, mezi nimiž as 4000 rukopisův a četné prvotisky. Pro nedostatek místa jest jen část knihovny zařaděna.

V sále vedle knihovny vyloženy jsou některé vzácné rukopisy, prvotisky, rytiny a obrazy: rukopisy Zelenohorský a Královédvorský; zlomky evangelia sv. Jana z X. stol.; Alexandreis; rukopisy Tómy ze Štítného, Jana Husa, Jana Žižky, Rokycany; kancionály s miniaturami ze XIV—XVI. století a m. j. Zde visí též obraz bolestné P. Marie z písma drobnohledného skreslený, v který velká část Starého i Nového zákona vepsána jest (práce J. B. Rebera z r. 1612).

Sbírka mincí, která jen se zvláštním svolením bibliotekáře přístupna jest, dělí se ve dvě skupiny: 1. České, moravské a slezské mince (as 6000 kusů, z nich na 400 zlatých). 2. Obecná sbírka (více než 10.000 mincí čítající).

---

*) Novému museu věnovalo město Praha krásné staveniště nad býv. Koňskou branou; fond ke stavbě jest již založen, stavba jest ještě jen otázkou času, an fond teprv 50.000 zlatých čítá.

Vedle mincí seřaděny jsou zde též pečeti a znaky (celkem as 50.000 kusů).

Sbírka rytin čítá as 140.000 listů (v to již večtena jest sbírka Josefa Kocha-Kaňky o 70.000 čísel). Ke sbírce této pojí se sbírka kreseb a akvarelů dříve V. Morstadta o 240 číslech.

Velmi důležitý jest musejní *archiv*, čítající asi 50.000 listin, z nichž asi 20.000 originálů.

Nejstarší listina jest zakladací list kláštera Kladrubského, Vladislavem I. r. 1115 vydaný; mimo to mnohé listiny z doby od Otakara II. až do XVII. století. Sbírka soudních řízení z let 1479—1783 ve 589 fol. svazcích.

Sbírky archaeologické čím dále tím utěšenějšího nabývají rozsahu. Vedle krásné *Šárecké* sbírky kostěných a kamenných nástrojů i nádob nejstarších dob a různé formy i velikosti poutají bronzové věci a popelnice *Plavenské* pozornost naši. Doba bronzová vůbec značně jest zastoupena bohatými nálezy jehlic, srpů, sponek a pod. u Soběnic, Mašovic, Jinec, Svijan („labutě“), Lešan (bronzový meč), Nových Dvůrů u Písku (vása etrurská), Želenic atd. Znamenitá jest též sbírka popelnic a různých nádob z celých téměř Čech (četné z *Veselí*, a formou krásné a zvláštní ze *Slanské hory*). — Doba husitská zastoupena jest množstvím nejrozličnějších zbraní: brnění, štítů, mečů, kopí, halaparten, střelných nástrojův atd.

Počet hudebních nástrojů znamenitě jest rozmnožen darem p. P. Ant. Buchtela, děkana Kyšperského.

Vedle domácích těchto věcí vynikají starožitnosti římské, sarkofagy egyptské, kaditelnice a handžary perské, jakož i menší sice ale cenné sbírky ethnografické: indian-ské, japonské, čínské a jiné.

Uměleckým provedením konečně znamenité jsou mnohé řezby ze slonoviny, tabatěrky a krabičky ze vzácných kamenů, zlata a stříbra zhotovené, v ametystu vyryté pečetidlo krále Jana atd.

V I. poschodí umístěny jsou ve dvou sálech *sbírky mineralogické*; v jednom nalézá se ve skříních zasklených podél stěn a uprostřed sálu *systematická sbírka nerostů*

ršech důležitějších nalezišť země, většinou v překrásných kusech; v druhém větším sále jest bohatá sbírka topografická království Českého.

Ze sbírky, dle Zippeovy (a Mohsovy) soustavy spořádané, která ročně se doplňuje, obzvláště pozoruhodny jsou: druha krystalů kamenné soli z Věličky (ve zvláštní skříni), umělé a přirozené krystaly rozličných solí, mezi halovci veliké krystaly sádrovce a kalcitu, druhy dvojčat aragonitu, řada fluoritů, mezi baryty veliká druha osmistěnnů senarmontitu z Afriky, skvělé kusy anglesitu, leštěnců, sbírka malachitů, veliké tabule muskovitu s vrostlými sploštělými krystaly turmalinu a granátů. Bohatě zastoupena jest třída zeolithův a tvrdokamenů, zvláště sbírka velikých živcových, krásných epidotových krystalů, pak beryl, akvamarin, křišťál a brasilský i kapský čistý démant. Mezi rudami překvapuje neobyčejně veliký krystal rutilu, mimo řadu odrůd granátu a turmalinu; mezi kovy krystaly pokrytý kus zlata a na prst tlustá větvička stříbra z Kongsberku. Mezi kyzy pozoruhodny jsou kobaltiny a kyzy niklové, mezi leštěnci stříbrný, tellurový, sylvanit, nagyagit a krásné druhy antimonitu, chalkosinu a stefanitu. I jednotvárná ale technicky důležitá třída pryskyřic a uhlí nalézá zde řadu vybraných typických representantů.

Menší skříň pultové uprostřed sálu okazují novější a nejkrásnější exempláře starších minerálních druhů. Zvláště zajímavý jest překrásný *johannit*, krásné řady apatitův, uranitů, kalamínův, a co pěst veliký, částečně safírovitý krystal korundu.

Zvláštní skříň naplňuje meteority a meteory, mezi nimiž české více kusy zastoupeny jsou. Vedlejší skříň obsahuje neobyčejně veliký bournonit a na prst tlusté krystaly stefanitu, mimo to kyzy, leštěnce a kovy, mezi nimiž pozoruhodný kus platiny, jak ořech veliký, a tellurické železo od Chocně. Poslední pultová skříň obsahuje hlavní typy pseudomorfos.

Topografická část mineralogické sbírky království Českého, vystavená ve velikém sále v levo od vchodu, zahrnuje téměř všechna naleziště česká, mezi nimiž Příbram,

Stříbro, Jachimov, Cinvald, Slavkov a Ratibořice velikým bohatstvím druhů minerálních, čedičové a znělcové Středohoří a Doupovské Hory různými zeolity vynikají. Příbram skví se tu řadou kronstedtitů, jichž nelze více nalézt, krásnými pyrargyrity, diafority, bournonity, tetraedrity, aksumitkami, baryty i kalcity; Jachimov pyrargyrity, proustity, sternbergity, rudami uranovými; Cinvald řadou cínovců, Slavkov apatity a wolframity, Ratibořice krásnými tetraedrity a peřestky. Jiná naleziště jsou Jedová Hora u Hořovic krásnými modrými baryty zastoupená, Jílové druzou ryzího zlata v kosočtverečných dvanáctistěnech vyhráňenon, a Březina pěknými krystaly amalgamu.

Se soustavnou sbírkou hraničí malý sál, v němž podél stěn umístěna fytopalaeontologická sbírka Šternberská, uprostřed v pultových skříních petrografická sbírka vyvřelých hornin, dle soustavy Bořického sestavená a mikroskopickými obrazy z děl jeho objasněná.

V druhém poschodí ve dvou sálech nalézá se *sbírka zoologická*, která pro nedostatek místa jen částečně vystavena jest a hlavně jen dary snešena byla. Ve skříních kolem stěn rozestavených jest sbírka ssavců, velrybí žebra, kostice, zuby narvalův a mržů, slonův a p. Zvířata vycpaná jsou poněkud zašlá a ne právě umělecky upravená; nicméně jsou tu pěkné druhy cizozemských koček, americký mravenčík, pásovec, luskoun; zmínku zasluhuje krásný exemplář mladé gorily, kozorožec s mládětem, vycpaná žirafa, netopýři v líhu, praeparaty anatomické, medvěd ze Šumavy a rys z jižních Čech.

Sbírka ptactva valně byla v poslední době rozmnožena sbírkou Vobořilovou a Feldeggovou, čítající 400 evropských a 450 exotických druhů ve 1400 kusech. Nejdrahocennější exemplář jest vyhynulý alk *Alca impennis* v šatě podzimním, kterého má jediné museum v Evropě; pravým klenotem jest sbírka rajských ptáků s četnými kolibříky, mezi nimiž *Trochilus sapho*. Z kachen krásná *Merganeta armata*, z kurovitých korunáč. Dle sbírky této zhotoveny výkresy k velikému dílu o evropském ptactvu dr. A. Friče. Z dřívější doby zajímá argus čínský, himalajský bažant „Lady

Amherst," kachna mandarinská, a především převzácný zbytek afrického blbouna *Didus ineptus*; africký pštros, indický kasuar, a překrásný exemplář sněžní sovy nalézáme v sousedství ohromné lebky třetihorního slona *Dinotherium*, za níž podél stěny následují ryby, obrovské čelisti žralokův, amfíbie a řady některých českých oddílů nižších zvířat, zvláště instruktivně uspořádaných a poučnými výkresy vysvětlených (Bryozoa, Mollusca, korýši, pavouci atd.). Po druhé straně korály, houby (*Euplectella*) a mořští červi, želvy, krokodilové vycpaní a *Ichthyosaurus*. Ve sbírce plazů povšimnutí hodna jest obrovská želva *Testudo elephantopus*, mezi rybami měsíčník *Orthagariscus mala* a jeho kostra.

Hlavní částí sbírky hmyzu jest sbírka Helferova z Tennasserima.

Sbírky botanické nejsou přístupny širšímu obecenstvu, jak povaha jejich s sebou nese; skládají se z herbářů hr. Šternberka, Hánke, Helfera, Opice, Veselského a j. Vyniká tu zvláště pečlivá, bohatá a úplná sbírka rostlin domácích, spracovaná dr. Čelakovským v Prodomu Květeny české. Mimo herbář jest zde sbírka plodů, semen, květenství, kor, dřev a napodobených ve vosku hub a plodů. V skladu sbírky botanické uložen jest rukopis Opicův: *Nomenclator botanicus*, ohromné dílo, které pro přílišný náklad, jež by vyžadovalo, leží tu co doklad skutečně vzácné péle, marně čekající svého uveřejnění.

Sbírky geologicko-palaeontologické umístěny jsou od r. 1875 v musejní zahradě ve zvláštním pavillonu na prostoru 50 □ sáhů postaveném, jež daroval továrník p. Ringhoffer, a sbírky v něm soustavně vystavil prof. dr. Frič.

V ladný celek sestaven tu přebohatý materiál palaeontologie české v 32 skříních.

Sbírka silurská obsahuje representanty veškerých rodů dle sledu vrstev, jak je určil Barrande; sbírka kamenná obsahuje semena rostlin sbírky Šternberkovy a drahocenné stopy škorpionů, slavný *Microlabis Sternbergii*.

Schody k hořejšímu patru vedoucí zakryty jsou geologickou mapou Čech velikosti 9 □^o.

Následují četné křídové zkameněliny, většinou originály k pracím prof. Krejčího, Friče, Reusse, Schönbacha.

Diluvialní ssavci, pak uprostřed ve 20 skříních všeobecná sbírka geologická, geologické obrazy a imitace některých vzácnějších zkamenělin jurských doplňují sbírku tuto, která činí nejladnější dojem ze všech oddílů přírodních.

Museum průmyslové a knihovna V. Náprstka, na Betlemském plácku v staroobčanském domě „U Halánků“. Ve dnech svatojanských 16., 17. a 18. května jsou sbírky v prozatímních místnostech obecnstvu otevřeny od 9 do 6 hod.; jinak přístupny jsou každému, kdož ohlásí se v čítárně. Dvakráte týdně (ve středu a v sobotu odp.) čítárna pro dámy. Zvláštní budova pro sbírky musea počne se během letošního roku stavěti. Museum založila roku 1873 šlechtná dobrodějka chudiny Anna Náprstková, občanka Pražská, jež neunavnou prací jmění vyzískavši část museu věnovala, které po návrhu syna jejího p. Vojty Náprstka „má býti lidu našemu zdrojem vzdělání praktického, ukazující všelikou činnost lidskou názorně a pokud možno systematicky“. V příštím uspořádání skládati se budou sbírky z dvaceti skupin (stroje, suroviny, všeliký průmysl, potravin, stavitelství, umění grafická a p.). Prozatím již obsahují znamenité množství věcí, z nichž zvláště hojně zastoupeny: nářadí domácí pro kuchyni a řemesla, zaslaná hlavně přičiněním Čechů amerických; práce textilní a vzácné ruko-dělné práce české (přes 400 holubinek a 100 zlatých čepců), sbírka jediná svého druhu; výrobky čínského a japonského průmyslu, keramika, sklářství a papírnictví; hojné ethnografické předměty, opatřené cestovateli Em. Holubem, Steckrem, Feistmantlem a P. Durdíkem.

Sbírky, obstarávané manžely Náprstkovými, urovnány jsou z velké části prof. Aloisem Studničkou.

Knihovna čítá přes 30.000 svazků a jest zvláště úplná co do časopisů českých a česko-amerických; mimo to nejčtetněji zastoupeny jsou spisy týkající se ženské a dělnické otázky, bibliografie, technologie, cestopisu; vzácná sbírka spisů Číny a Japonska se týkající, pak sbírka fotografií

na tisíce kusů čítajících ze všech dílů světa. Čítárna i knihovna přístupny jsou hostům uvedeným. Společnost dám, pro něž pořádají se tu přednášky, skládá dobrovolné příspěvky na sirotčinec česko-americký, jehož fond vzrostl již na třicet tisíc zlatých.

Nábřeží: 1. *Františkovo*, asi 600 m. dlouhé, prostírá se od mostu na Žofín až k Staroměstským mlýnům a jest pro krásnou polohu svou jednou z oblíbených procházek Pražanů. Vystavěno bylo r. 1841 nákladem stavů českých, kteří dříve všecky při Vltavě stojící ohrady a domy skoupili. Řada domů na straně východní přervána jest ve středu prostorou, na níž uprostřed pěkného parku stojí *pomník císaře Františka I.* (v. t.).

2. *Palackého nábřeží* na p. břehu Vltavy počíná u paty Myslíkovy třídy při Václavské trestnici, vede až ku pobřežnímu pilíři mostu Palackého, stoupajíc v poměru 1:100, a má čtvero podjezdů. Druhá část nábřeží od mostu k Dřevní ulici má spád 1:25, jest 110 m. dlouhá, a má tři podjezdy. Celé nábřeží jest 330 m. dlouhé; průměrná šíře obnáší 12 m. Ke spojení nábřeží s přístavem parníků vltavských zřízeno jest dvouramenné kamenné schodiště. Druhé schodiště vede na náplavku u Šitkovských mlýnů. Se stavbou počato v srpnu 1877, a skončena v listopadu 1878. Základy spočívají na 2 m. silné vrstvě betonové; od nich až do $\frac{1}{3}$ výšky nábřežní vyložen jest líc zdi kvádry žulovými, výše pak kvádry z pískovce Žebrovicekého. Náklad, jež vedla obec Pražská, obnášel 380.000 zl.

3. *Rudolfovo nábřeží* na p. břehu Vltavy vede od Karlova mostu na František ku pile Lannově, a jest 1·2 m. nad nejvyšší vodu (1845) vyvýšeno. Délka obnáší 1507 m., ze kterých na spojení s mostem Karlovým, jen pro pěší určené, 142 m. připadá. Průměrná hloubka základů pode dnem řečiště obnáší 2·0; průměrná šířka nábřeží 25·5 m. Jinak provedena stavba podobně jako při nábřeží Palackého na lici z kvádrů žulových a pískovcových; jen toho ještě zpomenouti dlužno, že při této vodní stavbě užito — v Praze poprvé — k vyhloubení základů parního rýpadla, a beton, připravovaný bez všelikého přimísení cementu, ponořován

byl v betonérech přímo do vody. Náklad na nábreží, jež vede obec Pražská, obnášel do konce r. 1878 as 340.000 zl. Při nábreží tomto projektováno jest 13 skupin domů, mezi jinými budovami též dům umělců *Rudolfinum* (viz dotyčný článek), svému ukončení již blzký. R. 1880 dokončena zde nákladem města nádherná stavba chlapčích a dívčích školy pro okresy sv. Ducha a sv. Františka.

4. *Ferdinandovo nábreží* na l. břehu Vltavy vystavěno bylo „bankou pro stavby a nemovitosti v okolí Pražském“ v délce 124 m. Sáhá od Františkova řetězového mostu k továrně Příbramově na Smíchově. Na prostoru jeho vystavěna řada vkusných činžovních domů.

Náměstí Betlemské (Staré město). Zde stávala (as na místě domu číslo 5.) r. 1786 zrušená a zbořená kaple Betlemská, při které byl mistr Jan Hus kazatelem (1400 do 1414). V p. v průjezdě domu č. 7., nad jehož vchodem jest nápis „Zde bydlel mistr Jan Hus“, zazděn jest portál, jenž jest zbytkem domu, v kterém Hus bydlel. — Č. 1. jest bývalý pivovár „U Halánků“, na jehož místě státi bude budova Českého průmyslového musea (viz t.), založeného od paní Anny Náprstkové († 1873), pověstné dobroditelky chudiny Pražské, s jehož stavbou má se na jaře r. 1881 začíti. V domě tom uloženy jsou prozatím sbírky musea, jež p. Vojta Náprstek na požádání každému ochotně ukazuje.

Náměstí Hradčanské má podobu lichoběžníka, jehož severovýchodní, nejužší stranu průčelí královského hradu tvoří, ostatní strany vesměs paláce neb veřejné budovy zaujímají. Na náměstí zřízen sad, v jehož středu zvedá se *Marianský sloup* se sochami českých patronův a apoštolů, práce to J. Ferd. Prokova z počátku minulého století. Na jih sklání se náměstí k terase s poprsní zdí (na ní sochy sv. Filipa Neria, sv. Václava a bolestné P. Marie) pod palácem Švarcenberským, kde stával dříve kostelíček P. Marie Einsiedelské (r. 1783 zrušený a r. 1791 až na spodní zdi zbořený), a odkud se krásná vyhlídka na město a nejbližší okolí otvírá.

Náměstí Malostranské, domem c. k. úřadů, kostelem sv. Mikuláše a několika soukromými domy ve dvě náměstí

rozdělené, z kterých výše položené až do roku 1869 náměstím Štěpánským slulo. Na dolejším náměstí stojí pomník maršálka Radeckého (v t.), dům c. k. úřadů (v t.), bývalá Malostranská radnice (číslo 22.), někdy třemi věžemi ozdobená, které již na počátku t. stol. zbourány byly. Dříve umístěny zde byly některé úřady, teď jsou zde místnosti Malostranské měšťanské besedy. — Na sev. straně stojí palác hrabat Šternberkův (č. 20.), kde se teď v 1. posch. obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění (viz tam) nalézá.

Na býv. Štěpánském náměstí stojí *pyramida nejsv. Trojice*, r. 1715 na místě, kde za času moru r. 1713 (pověstně návštěva kostelů zakázána byla) u prozatímního oltáře denně mše sloužena byla, na památku postavená. Krásný tento pomník v pískovci a mramoru vyveden Ondřejem Quitainerem a Janem Prokovem dle nákresů císařského stavitele Alliprandiho.

Obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění (v Šternberském paláci, Malá strana, Malostranské nám. č. 20.) povstala původně z *Hollareum*, sbírky rytin Václava Hollara, Čecha († 1677 v Londýně), nejznamenitějšího rytce XVII. století (majetek země) a ze sbírky zvané Hoserovské. Nejlépe zastoupeny jsou zde školy Nizozemská a Staroněmecká, v kteroužto poslední vřaděna jest zde i škola Pražská. Celkem vystaveno tu v deseti pokojích skoro 950 uměleckých předmětů.

Upozorňujeme zde pouze na některé: *Dětrich Pražský* (139). *L. Cranach* (109, 143). *H. Holbein st.* (149, 150). *Mabuse* (161). *Rubens* (251, 280, 288). *Rembrandt* (325). *Van Dyck* (248). *Miereveldt* (266). *Van Ostade* (396, 397). *Teniers* (339, 372, 441.). *P. Breughel* (127, 129). *Škreta* (207, 211, 226, 236, 268, 273, 292, 294, 359). *Brandl* (271, 296, 304). *G. Metsu* (410). *Quido Reni* (172). *P. Veronese* (182, 183, 189, 202). *F. Vecellio* (187). *Carocci* (186). Mimo to četné obrazy slovutných mistrů moderních (*Abel, Greuze, Genelli, Schleich, Friedländer, Havránek, Haushofer, Svoboda, Laufer, Guido Manes, Karel Müller, Maixner* a j. v.).

Obrazárna otevřena jest bezplatně od začátku května do konce srpna každou neděli a svátek (Boží hod svato-dušní a Boží tělo vyjímaje) od 10 hod. dopoledne do tří hod. odpoledne. V jiné dni nutno ohlásiti se u ředitele obra-

zářny pana V. Barvitia (I. posch.) mezi 10. hod. dop. a 4. h. odp. Katalogy prodávají se po 60 kr. Co nejdříve vyjde nový důkladnější katalog, o kterém pan V. Barvitiu pracuje. I obrazárna bude nově srovnána, a na rámec každého obrazu bude připevněna tabulka se jménem umělce.

Obrazárna Nosticova viz *Palác Nosticův*.

Obrazárna na Strahově viz *Kostel P. Marie Nanebevzetí na Strahově*.

Ostrov: 1. *Střelecký*, dříve *Trávník*, později *Malé Benátky* zvaný, leží ve středu řečiště Vltavy a z něho zvedá se střední pilíř Františkova řetězového mostu, na který z ostrova dvojité schody vedou. Do roku 1393 byl ostrov tento majetkem Johanitů, později dán Vladislavem II. roku 1472 v zástavu obci Staroměstské, která jej spolku městských střelců ke cvičení se ve střelbě vykážala (až do té doby nacházely se terče městských střelců v příkopě u Králova dvora). Na ostrově jest oblíbená letní restaurace s tanečním sálem.

2. *Žofínský ostrov*, spojený s Nábřežím železným mostem (mostné 2 kr.). V nynější své velikosti povstal teprve náplavem po veliké povodni r. 1784, po které pak zdmi ohrazen a stromovím posázen byl. Z počátku sloužil jako bělidlo továrníku Englovi, a slul *Barvířský ostrov*. Již r. 1785 zřízen zde hostinec; nynější rozsáhlé hostinské stavení s největším veřejným sálem v Praze, vystavěno teprve r. 1837, a v témž čase založeny zde krásné sady. R. 1838 nazván ke cti arcikněžny Žofie, choť arciknížete Františka Karla, *ostrovem Žofínským*. Mimo hostinské stavení stojí tu lázně (studené, teplé, parní a sprchové), vodárna a j. budovy. Sálu v hostinské budově užívá se ku přednáškám, koncertům, plesům, hostinám a p. V hořejších místnostech jest každoročně (od r. 1868) od Velikonoc do svátků Svatodušních umělecká výstava obrazů a soch. — Dne 2. června r. 1848 zahájen zde velký slovanský sjezd.

3. *Štranice*, jinak *Veliké Benátky*, ostrov ve Vltavě, mezi Poříčím a vesnicí Bubnami, největší ze všech Pražských ostrovů. Jméno své má od štvanic (obyčejně bývali medvědi a vlci štváni psy), jež zde od XVII. století až

do r. 1802 pořádány bývaly. Na ostrově jest velmi pěkný sad. Roku 1420 měli zde Táboři ležení.

Mimo tyto jest ve Vltavě ještě více ostrovů, z kterých ostrov *Kampa* skoro celý budovami pokryt jest. Ostatní, jako Židovský, Rohanský (na něm část nádraží severozáp. dráhy), Jerusalemský ostrov a j. ničím nevynikají.

Palác arcibiskupův (Hradčanské náměstí č. 16.) byl za arcibiskupa Příchovského stavitelem Janem Wirchem (v l. 1764—67) v slohu parukovém vystavěn. Jest v něm též domácí *kaple sv. Jana Křtitele*, kancelář konsistoře, knihovna (arcibiskupská a konsistorní) a mnohé cenné podobizny arcibiskupův a papežů.

Palác hraběte Clam Gallasa (Staré město, Husova třída, č. 20), krásná budova renesančního slohu, stavitelem Fischerem z Erlachu v letech 1712—19 vystavěná. Karyatidy pod dvěma balkony v průčelí a jiné sochařské práce provedl Matías Braun. Krásné fresky v schodišti a v komnatách jsou dílem některého italského umělce. Podle původního plánu měly býti domy před průčelím paláce až ke Klementinu strženy, což se bohužel dosud nestalo.

Palác Černínský (na Hradčanech, Loretské nám. č. 5.), dříve z nejnádhernějších Pražských paláců, vystavěn byl r. 1702, r. 1852 pak v kasárny proměněn, při čemž trojí poschodí ve čtveré přestavěno a tím celé průčelí znešvářeno. Mimo to strženo uvnitř velkolepé schodiště, a je zdobivší Reinerovy fresky zabitleny.

Palác knížat Kinských (Staroměstské náměstí č. 16.) podle plánův Anselma Luragha Ignácem Dienzenhoferem v předešlém století vystavěný, se vzácnou knihovnou (46.500 svazků, mezi nimi 17.470 brožurek, plakátův a p. z doby velké francouzské revoluce), sbírkami rytin a map a bohatým archivem. V XV. století stál v těchto místech dům „U královské stolice“, před kterým králové Sigmund a Albrecht po korunovaci na trůnu sedíce hold Pražanů přijímali.

Palác knížete Lobkovice Hořínské linie (Malá strana, Vlaská ulice č. 19.), byl r. 1749 v nynější svou podobu přestavěn. Chová se v něm vzácná (fideikomisní) biblioteka asi 45.000 svazků čítající.

V bibliotece této chová se mnoho starých rukopisů (i z XI. a XII. stol.), jmenovitě německých a španělských, mezi jinými též *Cancellaria regis Georgii de Poděbrad*; mnohé vzácné miniatury, inkunabule atd.

Z rozsáhlé, na vrchol Petřína stupňovitě vystupující zahrady za palácem jest krásný pohled na Prahu.

V domácí kanceláři v paláci vydávají se vstupenky do zahrady platící pro každý úterý, pátek a sobotu, po čas, kdy rodina knížecí mimo Prahu dle. Cizinci necht přihlásit se jen u portýra.

Palác knížete Lobkovice Roudnické linie (Hradčany, Svatojirská ulice číslo 1.), bývalý dům Rožmberský, jež Polixena z Pernštýna (vdova po Vilému z Rožmberka) s mnohými statky domu Lobkoviců věnem přinesla. Sem uchránili se 23. máje 1618 s oken svržení Slavata a Martinic.

Palác hraběte Morzina (Malá strana, Ostruhová ulice č. 5.), r. 1670 vystavěný, a balkon podpírajícími dvěma karyatidami v podobě mouřeninův od Ferd. Prokova ozdobený. V tomto paláci zřídil generál Wurmser po vydání Josefova tolerančního patentu r. 1781 první evangelickou modlitebnu pro vojsko.

Palác Nosticův (hraběte Ervina Nostice; Malá strana, Velkopřevorské náměstí č. 2.) byl r. 1660 hrabětem Antoninem Nosticem vystavěn a r. 1760 v nynější podobě přestavěn. Jest v něm bohatá knihovna, obrazárna, sbírky mincí, rytin atd. V knihovně, více než 8000 svazků čítající, chová se též Koperníkův rukopis „*De corporum coelestium revolutionibus*“ (dříve majetek Amosa Komenského). *Obrazárna* asi 300 čísel čítající, umístěna jest v pěti síních, jen některé obrazy zdobí komnaty hraběcí, jež pouze v nepřítomnosti majitele (v letních měsících) přístupny jsou; tam vystaveny jsou též mnohé vzácné předměty keramické i předměty kovové z Herkulana a Pompej.

V obrazárně nalézáme zastoupené skoro všechny mistry vynikajících škol starých:

Holbein ml. (podobizny). *G. Reni* (Sv. František, sv. Petr). *P. Rubens* (podobizna Spinolova a mužská hlava). *P. Veronese* (Únos Sabine, Cizoložnice, Venuše a Adonis, Danae). *Tizian* (podobizna). *Salv. Rosa* (krajiny). *Tintoretto*, *Van Dyck* (sv.

Bruno). *Škreta*, *Miereveldt*, *Breughel*, *L. Cranach* (Cizoložnice). *A. Dürer* (Kristus Židy posmíván). *H. Holbein* (podobizny). *Rembrandt* (obraz starce). *C. Poussin* (krajiny) a j. Z novějších zvláště pozoruhoden jest *Führichův* obraz Truchlíci Židé a *Rubensův* Křištof Kolumbus. V sále vedle galerie chovají se mnohé umělecké a starožitné práce (mosaikový stůl florentinský, nádoby z slonoviny, jantaru a p.), odlitky antických i moderních soch (také Canovova *Amora* a *Psyche*) a m. j.

Vstup cizincům vždy volný, třeba jen ohlásiti se u portýra, kde se i katalog obrazárny (po 20 kr.) prodává.

Palác hraběte Nostice Rieneka (Nové město, Příkopy č. 12.) byl Janem Kilianem Dienzenhoferem v ozdobném parukovém slohu vystavěn a r. 1878—79 přestavěn.

Palác hraběte Schönborna (Malá strana, Vlaská ul. č. 13.) byl na počátku minulého století vystavěn a již v průjezdě pěknými freskami ozdoben. Za palácem vystupuje terasovitá zahrada až k temeni Petřína. Nejvýše stojí malý kamenný altán, z kterého otvírá se snad nejrozsáhlejší vyhlídka na Prahu.

O vpuštění nechť požádá cizinec portýra.

Palác knížat Schwarzenberků (Hradčanské náměstí č. 1. a 2.), bývalý palác Rožmberský, jehož starší k Ostruhové ulici obrácená část jest krásná stavba (z l. 1545 až 1547) ve slohu florentinském s výtečně napodobenou rustikou ve zpodku. Po Rožmbercích dostal se dům tento Švamberkům, jimž jej Ferdinand II. odňal a Eggenberkům daroval; po vymření těchto zdělili jej (1719) Schwarzenberkové. Nová část na Hradčanském náměstí vystavěna r. 1810.

Palác hraběte Thuna Děčínské linie (Malá strana, Ostruhová ulice č. 20.) skládá se ze dvou budov; přední, do Ostruhové ulice, dal vystavěti na počátku předešlého století hrabě Norbert Kolovrat (stavitel Anselm Luragho); orlice na portále jsou práce Ant. Brauna. Zadní budova (v starém renesančním slohu) k Novým zámeckým schodům jest bývalý dům pánů z Hradce, později hrabat Slavatův; znaky obou těchto rodů spatřují se dosud na štítě k zámeckým schodům.

Palác hraběte Thuna Žehušíckého (Malá strana, Thunská ulička číslo 12.). Předdvorí odděleno jest k ulici ozubenou zdí, v které jest brána. V paláci chová se pozoruhodná obrazárna.

Palác Toskánský (Hradčanské náměstí č. 5.) dříve Liechtensteinský (do roku 1718). Roku 1849 zdědil jej císař Ferdinand a po smrti jeho r. 1875 císař František Josef. V paláci jest znamenitá knihovna a bohaté sbírky rytin, map, mincí atd.

Palác Valdštýnský (Malá strana, Valdštýnské náměstí č. 4.) zaujímá celou východní stranu Valdštýnského náměstí a celou jižní stranu Valdštýnské ulice. (Vstup na poptání u portýra v průjezdě na levo.) — Palác vystavěn nákladem Albrechta z Valdštýna, vévody Friedlanského, v letech 1621 až 1630 podle plánu Milánského stavitele Mariniho, nej-přednějšími italskými, nizozemskými a německými umělci na prostore, kde před tím osmnácte měšťanských a šlechtických domů, zahrad atd. stálo. Komnaty zachovány podnes v témž stavu, v jakém za časů vévody zařízeny byly: veliký sál v průčelí paláce se zdařilými freskami na stropě, Valdštýna ve vítězoslávě představujícími, astrologická komnata, domácí kaple, lázeňská jeskyně, v zahradě veliká otevřená síň (tak zvaná sala terrina) s freskami na stropě a na stěnách a vedle ní komnata s vycpaným koněm, který Valdštýna v bitvě u Lützenu nesl; dvě krásné síně, které roku 1870 velkým nákladem obnoveny (v těchto a jiných soukromých komnatách mnohé a cenné rodinné podobizny, sbírky starožitných zbraní a t. p.); v zahradě vodomety, velká klec na čtvernožce a ptáky, napodobené skalní stěny a j. v. V rozsáhlé zahradě pěstují se jmenovitě Magnolie. Za zahradou jest veliká jízďárna s galerií, v které několikráte česká šlechta o zvláštních slavnostech velké karuselní hry k dobročinným účelům pořádala.

Po katastrofě Chebské r. 1634 skonfiskoval císařský fiscus veškerý majetek vévodův, tedy i tento palác, který r. 1639 Maximiliánem hrabětem z Valdštýna opět pro rodinu zakoupen byl.

16. května každého roku jest zahrada veřejné návštěvě otevřena.

Petřín, 324 m. nad mořem (asi 141 m. nad hladinou Vltavy), vysoký výběžek Bílé Hory, zvedá se na západní straně Prahy, a příkrým, zahradami posetým svým svahem tvoří krásné pozadí pohledu s pravého břehu Vltavy. Na jižní a jihovýchodní části svahu Petřína rozkládá se *zahrada knížete Kinského* (viz t.).

K východu a severu prostírají se zahrady: seminářská, Nebozízek, Lobkovická a Schönbornská. Zahradu Kinského od ostatních dělí ozubená hradební zeď *Hladovou zdí* zvaná, která r. 1360 na rozkaz Karla IV. vystavěna, aby při tehdejší panovavším hladu lidu výdělek a obživa poskytnuty byly. Na západním svahu Petřína jsou prastaré rozsáhlé lomy na pískovec, a podle nich tak zvaná „švédská bašta“, odkud r. 1742 (za francouzské okupace) Praha od Rakušanů dobývána byla.

Na vrcholu Petřína stojí kostel *sv. Vavřince*, jenž se jako kaple již r. 1135 připomíná. V nynější podobě vystavěn v l. 1735—1770, r. 1784 však zrušen a teprve roku 1840 obnoven a opět otevřen. Planina před kostelem roku 1836 a 1837 srovnána, stromy posázena a 14 kapličkami s křížovou cestou ozdobena. Fresky na kapličkách provedli dle nákrešů J. Führichových bavorští malíři Müller a Holzmaier; jsou však již velmi sešlé. S vyvýšeného místa blíže Golgotské kaple jest za jasného počasí krásná vyhlídka na Prahu a k severu daleko do Čech až po Středohoří a Krkonoše; křoví kolem však již tak vysoko zrostlo, že vyhlídce na mnoze překáží.

Na vrchol Petřína vede pouze jedna cesta, od Vlašského sirotčince podle nemocnice Milosrdných sester dílem po schodech příkrou úzkou cestou mezi zahradami Strahovskou (v p.) a Lobkovickou (v l.).

Pomník císaře Františka I. na Františkově nábřeží, uprostřed malého pěkného sadu nákladem stavů českých postavený a r. 1850 odhalený. Pyramida 23·7 m. vysoká, starogotického slohu, z Nehvizdského pískovce, vystupuje z osmihrané kašny a končí v křížovou kytku. Ve středu

jehlance otvírá se chrámec, v kterém stojí bronzová, dle modelu Josefa Maxe v Mnichově ulitá socha císaře Františka na koni. Císař oděn jest v český korunovační oděv s českou korunou na hlavě. Při sloupcích chrámce kolem sochy stojí 8 allegorických soch z pískovce, představujících: vědu, umění, mír, hojnost, orbu, hornictví, průmysl a obchod. Níže kupí se kol sloupů pomníku 17 allegorických postav, starých 16 krajů českých a Prahu představujících. Pomník tento zřízen nákladem asi 70.000 zl. stř.

Pomník Josefa Jungmanna (Nové město, na Jungmannově, dříve Františkánském náměstí) byl nákladem Svato-boru (spolku ku podpoře spisovatelův) postaven a dne 15. května 1878 odhalen. Bronzová socha, učence sedícího zobrazující, an v pravé ruce tužku, v levé závitku papíru drží, váží 25 celních centův a byla dle modelu sochaře Ludvíka Šimka v c. k. dvorní slévárně ve Vídni ulita. Podstavec ze žuly a syenitu dal purkmistr Pražský pan Em. Skramlík na svůj náklad zříditi. Socha jest 2·14 m. vysoká, podstavec 4·11 m.

Pomník Karla IV. na Křižovnickém náměstí byl roku 1848 na památku 500letého založení Pražské university nákladem 60.000 zl. stř. (výnosu to sbírek universitou zavedených) postaven. Výška celého pomníku 9·48 m.; výška sochy Karla 3·8 m. Pomník ulit byl z bronzu dle modelu Drážďanského sochaře J. C. Hähnela u Burgschmidta v Norimberce; podstavec s vedlejšími sochami v Lauchhammeru. Karel drží v pravici zakladací listinu university, levici má o jilec meče opřenu. Ostatní sochy představují čtyři fakulty, pak současníky Karlovy: Arnošta z Pardubic, Jana Očka z Vlašimi, Beneše z Kolovrat a Matíaše z Arrasu.

Pomník maršálka Radeckého na Malostranském náměstí, péčí a nákladem Pražské jednoty umělecké postavený a 13. listopadu 1858 u přítomnosti císaře Františka Josefa a císařovny Alžběty odhalený. Sochu Radeckého, 2·84 m. vysokou na štítě stojící, modeloval Emanuel Max; sochy vojáků štít držící (dělostřelce, myslivce, pěšího vojáka, štyrského střelce, husara, námořního vojáka, ulána a serežana) modeloval Josef Max, vše dle návrhu Kristiana

Rubena. Bronzové sochy ulity byly u Burgschmidta v Norimberce z ukořistěných piemontských děl (100 cent.), jež císař František Josef k účelu tomu daroval.

Příkop jelení, část údolí potoka Brusky, do které severní část královského hradu spadá, jest Prašným mostem ve dvě části, hořejší (v l.) a dolejší (v p.) rozdělen, z kterých pouze hořejší obecenstvu přístupna jest. Za Rudolfa II. byla zde jelení obora. Velmi pěkný pohled jest z Prašného mostu na dolejší část Jeleního příkopu a na starou část hradu s Mihulkou, Daliborkou, Černou a Bílou věží.

Radnice 1. *Staroměstská* (Staré město, Staroměstské náměstí). První budova pro radnici zakoupena byla r. 1338 v místech kde nyní věž při radnici stojí; do této doby scházeli se konšelé ku poradám v domech soukromých. Během času přikupovány sousední budovy a spojeny s původní radnicí. R. 1381 vystavěn do dnes zachovaný arkýř s kaplí sv. Vavřince a r. 1474 vedlejší věž, do které vložen roku 1490 *staročeský orloj*, mistrem Hanušem uměle zhotovený.

Orloj tento, rozdělený podle staročeského spřisobu na 24 hodin, ukazuje i čas východu a západu slunce a měsíce, čtvrti měsíce, pohyb znamení nebeských, písmena nedělní a pohyblivé svátky. Nad orlojem jsou dvě okénka, která se při bití hodin otvírají a za kterými Kristus se 12 apoštoly prochází. I po obou stranách orloje jsou pohyblivé figurky. Pod ciferníkem jest velká kulatá deska s allegorickými obrazy měsícův a zvěrokruhem, výtečné dílo Josefa Manesa, jež právě kopií Liškovou nahrazeno, aby vzácný originál vlivem povětrí úplnou zkázu nevzal. — Orloj tento často byl opravován, až byl docela pokažen, a teprve roku 1865 Karlínským hodinářem Holubem opraven a v noci na 1. ledna r. 1866 spuštěn.

Jižní část radnice i se starou radní síní, jež se na mnoze v původní své podobě zachovala, vystavěna byla za Vladislava II. v pozdním (Vladislavském) gotickém slohu. V staré *radní síni*, jejíž středověké vyzdobení podnes se spatřuje, visí též podobizny některých císařův (od Karla IV. do Františka I.). — R. 1838 byla radnice přikoupením některých domů rozšířena a do r. 1848 ve východní a severní své části v gotickém slohu nově vystavěna. Východní průčelí má veliký balkon sochami některých o rozkvět

Prahy zvláště zasloužilých králů Českých ozdobený. Všecky tyto sochy (2·85 m. vysoké) jsou dílem J. Maxe. — Vedle staré radní síně a orloje poutá pozornost cizincovu jmenovitě stará *arkýřová kaple sv. Vavřince* (z druhé polovice XIV. století), před kterou postaveno bylo lešení, na němž 21. června 1621 vůdcové českého povstání proti Ferdinandovi II. vykrváceli. Na stěnách kaple této odkryty nedávno vzácné staré fresky. — Vedle staré radní síně jest tak zvaná *síň červená*, ozdobená podobiznami primátorů Staroměstských a purkmistrů Pražských (od XVI. století až do posledních purkmistrů). Nová zasedací síň pro shromáždění obecních starších zřízena byla r. 1880.

Bohatý archiv městský umístěn jest v zadní (severní) části radnice. Archivářem jest Dr. J. Emler.

Na radnici Staroměstské a na náměstí před ní soustřeďoval se vždy život měst Pražských a k místu tomu vztahuje se nespočetný počet zmínek historických. Není zde na místě všech vypočísti, upomínáme jen na svržení purkmistra Klobouka z okna radnice (r. 1483), na události za primátorství Paška z Vratu, na zpomenuté již popravení vlastenců českých (1621) a na popravení cis. polního maršálka Krištofa Ruesswurma v staré radní síni (r. 1605).

2. *Novoměstská radnice* (Nové město, Karlovo náměstí) byla již za Karla IV. ve slohu gotickém vystavěna; ale z původní této budovy nic se nezachovalo. Nárožní věž pochází z r. 1451 (v l. 1876—1877 byla opravena). Roku 1806 byla stará radnice zbořena a dnešní budova (jedinou věž vyjímaje) v kasárnickém slohu vystavěna. Jest zde teď cis. král. zemský trestní soud a některá vězení. — Když 30. června 1419 z oken radnice na mimojdoucí průvod husitský kamením házeno bylo, vedral se lid do radnice a smetal konšely s oken. Byla to první bouře následujících válek husitských.

Rudolfinum (Staré město, na Rejdišti) čili *Dům umělcův* ke cti korunního prince Rudolfa tak nazvaný, založen byl Českou spořitelnou r. 1875 při slavnosti padesáté ročnice založení tohoto ústavu. — Roku 1876 se stavbou začato, a dokončení její položeno na r. 1882. Monumentální

tato budova, italským slohem renesančním dle plánů prof. Jos. Zítka zbudovaná, zabírá plochy 5035 čtver. m. a náklad na ni převýší značnou sumu jednoho a půl milionu zl. r. č. — Rudolfinum sloužiti má hudbě a umění výtvarnému. Hudbě opatřením místností pro konservatoř a velkým sálem pro produkce koncertní; pro umění výtvarné upravena veliká prostora bohatě ozdobená a horem pomocí skleněné střechy a skleněného stropu osvětlená, tak zvaný *dvůr umělecký*, jehož délka obnáší 25 m. a šířka 24·5 m. Výška až ke stropu měří 19·5 m. Kolem tohoto prostoru položeno jest sedm místností pro výstavu obrazů; místnost z těchto největší, tak zvaný *sál císařský* má v délce 24·86 a v šířce 10·35 m. Plocha těchto sálů, horem pomocí skleněných stropův osvětlených, obnáší úhrnem 1007 čtv. metrů., vysoká pak jest 9 m. Pod těmito sály, ve zvýšeném přízemku, jsou místnosti pro průmysl umělecký, a opět o patro níže učební síně konservatoře.

Druhá (jižní) polovice budovy obsahuje velký sál koncertní s příslušným prostorem na způsob jeviště divadelního od sálu odděleným, pro účinkující umělce. Za tímto sálem jest menší sál pro předběžná hudební cvičení, pak síň pro ladění nástrojů hudebních a jiná síň, jež sloužiti bude jako shromaždiště pro účinkující hudebníky. Velký sál koncertní jest 23·55 m. dlouhý a 20·86 m. široký. Výška až po strop, který na osmnácti sloupcích spočívá, obnáší 20 metrů. Po třech stranách sálu jsou galerie, v jichž popředí umístěny budou lóže. Hlavní vchod do sálu koncertního jest (pro pěší) na straně jižní; pro povozy jest podjezd na straně východní (v Sanytrové ulici). Jižní průčelí zbudováno na větším díle z Hoříckého pískovce, ostatní fačady, vyjma krásnou loggiu na straně západní (k Hradčanům), zdělány jsou z opuky a cihel a budou pouze napodobením pískovce Hoříckého vyzdobeny. O ballustradě jižního průčelí neví se dosud, bude-li po původním plánu sochami ozdobena čili nic; doufejme však, že nemístná spořivost zde vrchu nenabude.

Smíchov, teď město, dříve ves před branou Újezdskou, na levém břehu Vltavy, jižně od Malé strany, vzrostl te-

prve v posledních asi třiceti letech v jedno z největších měst českých (má více než 30.000 obyvatelů). Na Smíchově stojí nejvíce a největší továrny a celé město nese ráz města továrního. Hlavní jeho ulice, Kinského třída, která středem města běží, jest 1630 m. dlouhá. Mimo veliké továrny (Ringhoferova továrna na vagony; továrny na kartouny dříve Portheimova a Příbramova, teď v jeden akciový podnik spojené; parní mlýn akciový; akciový pivovár Smíchovský a j.) nemá Smíchov zajímavých památností; k návštěvě však doporučujeme *zahradu knížete Kinského* (na jižním svahu Petřína; vchod mřížovými vraty hned za branou Újezdskou) a *c. k. zahradu botanickou* (dříve *jesuitskou*), která zaujímá plochu 357 arův. Na jižním konci Smíchova prostírá se rozsáhlá *Císařská louka*, na které odbývají se od roku 1865 dvakráte v roce koňské dostihy. Most Palackého spojuje Smíchov (z třídy Palackého) s Novým městem (nábřežím Palackého). Roku 1881 počítí má stavba nového katolického kostela, jenž z výnosu veřejných sbírek vystavěn bude.

Česká spořitelna (Nové město, Ferdinandova třída, č. 7.) byla dle plánův architekta Ullmanna v letech 1858 až 1861 v italském renesančním slohu (podle paláce Florenckého) vystavěna. Vrchol průčelí ozdoben jest sochou Čechie se znakem českým na štítu; u jejích nohou sedí allegorická postava spořitelny úspory v otevřené knize účtující; po druhé straně Čechie jest přádlena (symbol pilnosti) a hoch úspory své přinášející. Skupenina tato jest dílem sochaře Wildta. Reservní fond České spořitelny (roku 1824 založené) obnášel ku konci roku 1879 více než 7,000.000 zl. r. č. — Nákladem spořitelny staví se na Rejdišti dům umělců *Rudolfinum* (viz t.).

Synagoga 1. reformované církve israelské (Staré město, Dušní ulice č. 18.) na místě, kde dříve tak zvaná Stará škola stávala, která r. 1399 vyhořela a 1605 opět vystavěna byla. R. 1837 získala ji reformovaná církev israelská, která dala starou budovu zbořiti a nynější (v maurském slohu) podle plánů Bělského vystavěti. Bohaté vyzdobení vnitřku stálo více než 100.000 zl. Vstup denně (čas mo-

Spolky. V Praze bylo koncem r. 1878 spolků: 11 náboženských, 69 humanitních, 147 k vzájemné podpoře, 107 pro vzdělání duševní a 16 pro vzdělání hmotné, 151 národohospodářských (akcijských a hospodářských) a 83 zábavních. V následujícím vypočítáváme zejména pouze důležitéjší spolky české.

I. Vědecké a umělecké 1. *Královská česká učená společnost* (místnosti v Celetné ulici v č. 16.) založena byla ku konci předešlého století, dělí se v odbory: historický, filologický, matematický a přírodovědecký, a vydává výbor přednášek pod názvem: „Abhandlungen der kőnigl. Bőhmischen Gesellschaft der Wissenschaften“.

2. *Museum království Českého viz Museum.*

3. *Umělecká beseda* (v Jungmannově třídě č. 25.) založena byla r. 1863 a dělí se ve tři odbory: literární, hudební a výtvarný. Umělecká beseda pořádá přednášky, výstavy, koncerty a pod., mimo to vydává každého roku jako premie členům svým obrazy a p., jež uměleckou cenou premie všech jiných spolků předčí. Mezi členy rozlosuje se též rok co rok (o sv. Janě) značný počet předmětův uměleckých.

Dále jmenujeme:

Spolek historický (na Příkopě v domě musejním č. 24.), *Jednotu čes. matematiků* (v Poštovské ulici č. 22.), *Jednotu čes. filologů* (ve Ferdinandově třídě č. 26.), *Klub přírodovědecký* (Leonardské nám. č. 7.), *Spolek čes. lékařův* (na Příkopě v domě Musejním č. 24.), *Právníckou jednotu*, *Jednotu dramatických spisovatelů a skladatelů českých* (v Jungmannově třídě č. 25.), *Spolek architektův a inženýrů* (v Kozí ulici č. 15.), *Společnost fysiokratickou* (na Václavském nám. č. 54.), *Jednotu přátel umění pro církevní hudbu v Čechách* (v Bartolomějské ulici č. 11.), *Společnost vlasteneckých přátel umění* (v Karlově ulici č. 1. — O obrazárně tohoto spolku viz str. 91.), *Spolek pro zvelebení hudby v Čechách* (ve Valdštýnském paláci na Malé straně), jenž vydržuje konservatoř hudby (viz str. 55.), *Ústřední spolek jednot učitelských v Čechách* a *Jednotu učitelskou „Budeč“*. Mimo to jest více vědeckých spolků

při „Akademickém čtenářském spolku“, ve kterých studují toho neb onoho odboru pěstují předměty, jichž studiu se byli oddali. K Akad. čten. spolku druží se též „*Slavie*“, *spolek literární a řečnický*, který pořádá přednášky a jednou do roka veřejnou akademii s čistě slovanským programem, pak *Spolek stálců* na podporu literatury české.

II. Spolky čtenářské a zábavní, tělocvičné, zemědělské a p. Těchto jest veliký počet, proto jmenujeme pouze několik nejdůležitějších: *Měšťanská beseda* (ve vlastním domě ve Vladislavské ulici č. 20.), má zvláštní restaurační místnosti pro členy, dva sály, v kterých v zimě přednášky a zábavy pořádány bývají a pěknou zahradu. Měšťanská beseda jest střediskem Pražské české intelligence a má nemalý význam v národním i politickém životě českém. *Akademický čtenářský spolek* (na Václavském nám. č. 18.), střediskem českého studentstva, má velkou knihovnu a odebírá značný počet časopisů ve všech téměř evropských řečech. K němu druží se mimo odborné spolky vědecké celá řada krajinských spolků studentských, jichž účelem jest zakládání knihoven na venkově a pořádání přednášek a zábav. Zpěvácký spolek „*Hlahol*“ (v Jungmannově třídě č. 25.) jest nejčetnější spolek zpěvácký v Čechách a pořádá do roka několik velikých koncertů. *Malostranská beseda*, *Karlínská beseda* a *Smíchovská beseda* jsou pro svůj okrsek tím, čím jest pro Prahu Měšťanská beseda. — Mezi spolky tělocvičnými první místo náleží *Sokolu*, jenž místnosti má ve vlastním domě (v Sokolské ulici č. 53.). V létě pořádá Sokol časté, dosti daleké výlety (z větší části pěšky), a v zimě největší maškarní ples v Praze, tak zvané „Šibřinky“. Mimo *spolky politické* (*Český klub*, v Ovocné ulici č. 7.), *Klub národní strany svobodomyšlné* (ve Vladislavské ulici č. 20.), a j. uvedeny býti zasluhují *spolky zemědělské*: *Hospodářská společnost pro Čechy* (Jindřišská ulice), *Český lesnický spolek*, *Česká společnost pro zvelebování zahradnictví* (srov. str. 112.), několik včelařských spolkův a j.

dlitby vyjímaje) dovolen. Průvodčím jest kustos S. Pohl, jenž ve vedlejší domě v I. patře bydlí.

2. *Synagoga Klausova* při starém hřbitově, výstavná a prostranná budova, byla v druhé polovici XVI. století založena a r. 1694 v nynější podobě přestavěna.

3. *Staro-nová škola*, synagoga obce židovské (Josefov, Rabínská ulice). Židé, kteří od starodávna v místech nynějšího Josefova (Židovského města) přebývali, měli zde již roku 1124 svou synagogu, kteráž roku 1142 vyhořela. Staro-nová škola, jak i starogotický sloh její tomu nasvědčuje, vystavěna brzy po onom požáru, as na počátku XIII. století. Dva osmihrané pilíře podporují těžké lomené oblouky klenby. Vnější i vnitřek její neliší se od špinavého okolí; pověra židovská zachovala nejen budovu, nýbrž i staletý čmoud a špínu. Mezi jinými starožitnostmi chová se zde prapor, jež Ferdinand III. Židům za pomoc při hájení Starého města Pražského proti Švédům (roku 1648) daroval.

Obyčejně stává průvodčí před synagogou a nabízí se sám mimojducím; jinak nechť se návštěvovatel obrátí na sluhu Schacka v č. 7. v Rabínské ulici. — Naproti synagoze stojí *stará židovská radnice*, na kteréž jsou hodiny se dvěma ciferníky, římským a hebrejským. Na onom s hebrejskými číslicemi pohybují se rafije od levé strany k pravé.

Ostatních sedm synagog ničím nevyniká.

Trestnice zemská (Nové město, na Zderaze č. 1.) s *kostelem sv. Václava*. Na místě tomto dal si r. 1391 král Václav IV. palác s kostelem vystavěti. Ferdinand II. daroval budovu bosým Augustiánům, kteří si zde klášter zřídili (1626—1646). Po zrušení kláštera (1785) upravena budova tato v kasárny, které r. 1822 v trestnici přestavěny byly. Trestnice zařízena jest pro 1300 trestanců takových, kteří na méně než 10 let odsouzeni jsou.

Ulice Mostecká na Malé straně počíná u Malostranské mostní věže a ústí na Malostranské (Radeckého) náměstí. První dům v l. vedle věže (číslo 3.) slul „Saský dům“ (teď „u Steiniců“) podle vévody Rudolfa Saského, který jej od Karla IV. darem obdržel a v něm bydlel. — V domě

na pravé straně ulice, číslo 13. „U tří zvonečků“ zvaném, nalézá se ještě zbytek staré věže (jsou na ní dva štíty s erbem biskupa Jana IV. Dražického: tři vinné listy), která náležela k tak zv. Biskupskému dvoru, jenž dříve odtud až ku klášteru sv. Tomáše sáhal a příkopy a hradbami obehnán byl. Dům ten byl až do zboření v bouřích husitských residencí biskupův a arcibiskupů Pražských. Zde spáleny roku 1410 arcibiskupem Zbyňkem spisy Wiklefovy, a odtud vyhlášena dne 19. července r. 1410 klatba na Husa a přívržence jeho.

Úřad, hlavní celní, a finanční ředitelství (Nové město, Josefské náměstí č. 3.), naproti Prašné bráně. Budova tato byla r. 1652 (na místě starého Benediktinského kláštera z r. 1357) jako klášter pro Irské Františkány (Hybernáky) vystavěna. V zahradě (teh' dvoře) při klášteře pěstovány na počátku druhé polovice XVIII. století první brambory v Čechách. Klášter i k němu náležející *kostel sv. Ambrože* zrušeny r. 1786. V kostele pak zařízeno divadlo, až roku 1810 vláda celou budovu opět koupila a pro rozličné finanční úřady upravila. Bývalý kostel, jehož široké hmotné průčelí ku Příkopu hledí, proměněn ve skladiště.

Ústav Teresiánský šlechticů (Hradčany, Svatojirské náměstí č. 1.) v bývalém Rožmberském domě, který r. 1557 o pěti věžích vystavěn byl. Z věží těch zbývají spodní části, teh' v balkony proměněné. Ústav založen byl r. 1755 Marií Teresíí pro 30 nemajetných šlechticů. Po zrušení kláštera jeptišek u sv. Jiří r. 1782 přenesen titul knížecí a právo spolukoronování královny České s abatysí kláštera na představené tohoto ústavu.

Ústavy dobročinné.

Městský chudobinec u sv. Bartoloměje (Vyšehradská třída č. 435.). Zde zřízen byl již r. 1505 Novoměstský špitál pro chudé. Císař Josef II. jej r. 1784 zrušil, ale město zřídilo zde r. 1807 nový chudobinec. Větší část dnešní budovy pochází z roku 1844. V kostelíčku zdejší jest obraz sv. Bartoloměje od Škrekty. R. 1878 bylo zde 440 ošetřovancův, a náklad roční obnášel 66.665 zl.

Městský chorobinec (Nové město, Karlov č. 453.) v budově bývalého opatství Lateránských kanovníkův sv. Augustina při kostele Panny Marie a Karla Vel. (viz t.). R. 1878 ošetřováno zde bylo 409. osob nákladem 58.038 zl.

Mimo tyto dva veliké městské ústavy dobročinné a mimo rozličné nadace pro chudé a neduživé jsou v Praze ještě *špitály pro chudé* v klášteře *Křižovníkův* a v klášteře *Strahovském*, *špitál Izáka a Kateřiny Taussigových* (Nové město, Petrská ulice číslo 3.), *Ústav k zaopatření a zaměstnávání dospělých slepců* (na Malé straně v Brusce č. 2.) prof. Klarem pro zaměstnání dospělých slepců založený (teď as pro 50 osob; pomýšlí se však na značné rozšíření tohoto ústavu). Při posledně jmenovaném ústavě jest kaple sv. Rafaela se sochou téhož svatého od Emanuela Maxe a s freskami, jež podle Führichových nákresů Kandler a Lhota provedli. K jmenovaným již připočísti dlužno *Soukromý sirotčinec u sv. Jana Křtitele* (na Novém městě v Kateřinské ulici číslo 40.); *Sirotčinec vlaský* (na Malé straně ve Vlaské ulici číslo 34.), od Vlachů založený, v kterém se však dítky rozličných národností vychovávají; *Městský sirotčinec arcivévodkyně Gisely* (na Hradčanech na Pohořelci č. 33.), roku 1873 založený; *Židovský sirotčinec*; dva *Ústavy pro vychovávání chudých osiřelých děvčat*; *Soukromý ústav pro hluchoněmé* (na Karlově náměstí č. 43.), r. 1785 založený, v kterém se teď asi 130 dítek ročně vychovává (dům, v kterém se ústav tento nalézá, slove dosud domem Faustovým; bydlel prý v něm černokněžník, Faust); *Ústav pro idioty* (na Hradčanském náměstí č. 57.) v bývalém paláci Šternberském, v kterém v letech 1821—1847 sbírky českého Musea, až do r. 1871 pak obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění umístěna byla. R. 1872 zakoupen spolkem paní k tomuto účelu. Ředitelem jest MDr. K. Amerling. *Vychovávací ústav spolku pro blaho propuštěných káránců* a m. j. *Spolek pro zřizování a udržování obecných kuchyň* zařídil tyto již na více místech. *Spolek pro podporování podomních chudých* vydává ročně více než 20.000 zl.

Ústavy vědecké jsou skoro výhradně spojeny s universitou nebo s vysokými školami technickými. V posledních letech vystavěla vláda tři nové veliké budovy pro ústavy vědecké: pro *ústavy anatomický* (se znamenitým mnseem anatomickým) a *chemický* (naproti Všeobecné nemocnici čísla 3. a 5.), a pro *ústav přírodovědecký* (ve Větrnické ulici č. 2). Mimo to opravena a rozšířena budova *pathologicko-anatomického ústavu* (vedle Všeobecné nemocnice). *Medicinské kliniky* spojeny jsou s příslušnými oddíly všeobecné nemocnice a těch kterých veřejných zdravotních ústavů. *Fysiologický ústav* umístěn jest ve Václavských lázních (Václavská ulice č. 27.), *Ústav zvěroléčitelský* v Jindřišské ulici (č. 9.). Výhradně k filosofické fakultě náleží *hvězdárna*, *sbírka archaeologická* (obě v Klementinu), *sbírky učebných prostředků pro zeměpis* (v č. 7. na Ovocném trhu) a *pro dějiny umění* (v Karolině). O *knihovnách* a *museích* viz zvláštní články. — Vědecké ústavy a sbírky obou technik nacházejí se v budovách ústavů samých.

Ústavy zdravotní: 1. *Všeobecná nemocnice* (Nové město, nlice U nemocnice č. 2.) s 1015 postelemi pro nemocné všeho druhu (nezhojitelné a na duchu nemocné vyjímaje). Nemocnice rozdělena jest v kliniky, jež spravovány jsou profesory jednotlivých oborů, kteří zároveň praktické části oborů svých u loží nemocných demonstrují. — Plat za ošetřování řídí se dle trojí třídy; na I. třídě platí se 3 zl. denně, na II. třídě 2 zl., na III. třídě platí venkovští nemocní 84 kr., Pražští příslušníci 51 kr. — Pro chudé studenty zařízeny jsou dvě síně, v kterých z výnosu nadace Krombholzovy zdarma ošetřování jsou. — Při nemocnici jest zahrada.

2. *Vojenská nemocnice* (Nové město, Karlovo náměstí č. 39.) v bývalé koleji Jesuitů, zařízena jest pro 460 nemocných. Ředitelem jejím jest vrchní štábní lékař. Nemocnice tato má *filiálku* na Hradčanech (Ulice u Lorety, č. 4.) pro 300 nemocných zařízenou.

3. *Nemocnice Milosrdných bratří* (Staré město, Ulice n Milosrdných č. 1.), v které ročně 3000 nemocných ošetření nalézají (má skoro 300 postelí).

4. *Nemocnice Milosrdných sester* (Malá strana, Vlašská ulice č. 34. a 38.), od r. 1855 filiálka Všeobecné nemocnice, zařízena jest pro 256 nemocných (ročně ošetřuje se zde as 2000 nemocných).

5. *Nemocnice Alžbětinek* (Nové město, ve Slupech č. 6.), založena byla r. 1719 hraběnkou Valdštýnovou pouze pro ženské nemocné (asi se 70 postelemi).

6. *Nemocnice obchodnická* (Nové město, na Karlově č. 10. a 12.) byla nákladem gremia Pražských obchodníků zřízena a r. 1862 otevřena. Jest to úhledná gotická budova s pěknou zahradou. Zařízena jest pro 50 nemocných.

7. *Dětská nemocnice císaře Františka Josefa* (Nové město, Karlovo náměstí č. 1.) byla r. 1841 Drem. Kratzmannem založena. Roku 1844 uvázal se ve správu její prof. Dr. Löschner, jemuž hlavní zásluha o rozšíření a rozkvět její náleží. Dětská nemocnice čítá 100 loží. Jest zde též pěkné anatomicko-pathologické museum a biblioteka o více než 5000 svazcích. — Za ošetřování dítěte platí se denně 1 zl. r. č.

8. Na *polyklinice* (Staré město, Celetná ulice č. 20.) udílí se denně od 2 od 3 hod. odpoč. bezplatně lékařská rada takovým chudým nemocným, kteří do nemocnic přijati býti nemohou neb nechťejí; také se zde očkuje.

9. *Zemská porodnice a nalezinec*. Nová budova zemské porodnice (Nové město, na Karlově č. 11.) vystavěna byla v l. 1867—1875 v ozdobném slohu gotickém (z cihel bez omítky) podle plánů Hlávkových, a zaujímá plochu 6740 m., dvory, zahrady atd. v to nečítaje. Nad hlavním vchodem jest pěkná gotická kaple (kříž na této kapli jest nejvyšším bodem Prahy). Jest to snad největší a nejprůměrněji zřízený ústav svého druhu. Mimo byty pro lékaře, studující, ošetřovatelky, báby atd., má 322 postelí pro matky a 176 pro děti. Taxa (za hlavu a den) obnáší na klinice 52½ kr.; v oddělení tajném 2 zl. resp. 1 zl. 40 kr. a 90 kr.

Při *nalezinci* (na Karlově č. 8. a 13.), jenž má s porodnicí společnou správu, jest též *zemský ústav očkovací*. V domě nalezenců jest 77 postýlek pro nalezence a 76 pro

kojně. Průměrně přijímá se denně asi 6 dětí. Ústav zapotřebuje též kojné pro služby soukromé. Taxa řídí se dle stáří dítěte a dle toho, je-li dítě ošetřováno v domě nebo dáno na venek. Porodnice i nalezinec jsou ve správě země.

10. *Zemský ústav pro choromyslné* (blazinec, Nové město, Kateřinská ulice číslo 30.) jest největší ústav toho druhu v Evropě. Hlavní budova jeho nalézá se v bývalém klášteře Augustinek při kostele sv. Kateřiny (viz t) a v rozsáhlé nové budově, tamtéž r. 1844 vystavěné. Filiálka blazinece jest v bývalé porodnici (v Apolinářské ulici), a druhé oddělení (pouze pro mužské) jest v Slupech v ozdobné moderní budově (z r. 1857) při starém servitském kostelíčku *Zvěstování Panny Marie*. Klenba gotického kostelíčka tohoto spočívá na jediném kulatém pilíři uprostřed lodi, jen o něco nižší presbyterium zvlášť se k tomu připojuje. Při tomto oddělení jest rozsáhlý pozemek (as 20 jiter), na kterém se nemocní zahradnictvím a polním hospodářstvím zaměstnávají. V těchto třech domech jest místo pro více než 1400 nemocných. Za nemocné platí se denně: na I. třídě 2 zl. 50 kr., na II. třídě 1 zl. 30 kr., na III. třídě 80 kr.

O nové budově pro ústav choromyslných v Dobřanech viz při trati Plzeň-Eisenstein.

Mimo tyto zdravotní ústavy jest v Praze ještě několik malých nemocnic (židovská, zemská oční Dr. Schöbla, privátní oční prof. Hasnera a j.).

Věž Prašná (jinak *Prašná brána*) dělí Staré město od Nového (ulici Celetnou od Příkopů), ku kterémuž účelu původně vystavěna byla ve stávavších zde hradbách vedle Králova dvora. Podobných bran bylo ve hradbách, Nové město od Starého dělících, třinácte. Již na počátku XIV. století stávala zde brána s věží; král Vladislav II. pak dal starou bránu zbořiti a dnešní gotickou věž vystavěti (1475), kterou s prvním poschodím sousedního paláce svého, Králova dvora, spojil. Stavitelem věže této byl Matouš Rejsek z Prostějova. Roku 1518, po spojení obou měst Pražských v obec jednu, zbořeny hradby i brány mezi Starým a No-

vým městem, pouze věž Prašná zachována. Až do XVII. století slula však *Novou věží*; jméno „Prašná“ obdržela teprve ku konci XVII. století, když v ní za císaře Leopolda I. skladiště prachu zřízeno bylo. Roku 1757 porouchána věž tato nemálo pruskými kulemi, nejhůře však naložila s ní rada Staroměstská r. 1779. Dala totiž erbovní štítky, mnohé kružby a kamenné lupeny, jimiž věž ozdobena byla, otlouci, aby prý „tyto nebezpečím brozící a jinak neužitečné čirýčary věž bez potřeby neobtěžovaly“. Roku 1876 usnesla se městská rada na opravě a novém přiměřeném ozdobení Prašné věže, kteréžto práce letos ukončeny býti mají.

Věže mostní na obou koncích kamenného mostu Karlova povstaly později než most, jen menší věž na Malé straně jest ještě zbytkem dřívějšího mostu Juditina. *Staroměstská mostní věž* vystavěna byla za Karla IV. a Václava IV. a tak vyzdobena, jak ji dnes obnovenou spatřujeme. Roku 1621 vystaveny s cimbuří této věže na tyčích nabodané hlavy vlastenců českých, 21. června na Staroměstském náměstí odpravených, jež teprve po desíti letech sňaty byly. Podobně vystavovány bývaly hlavy odpravených i na mostních věžích Malostranských. R. 1648 sveden o věž Staroměstskou tuhý boj mezi Švédy a měšťany Pražskými, studenty vydatně podporovanými. Menší *věž Malostranská* byla již před r. 1240 k bránění přechodu přes most vystavěna; za Karla IV. stály zde již dvě věže a mezi nimi brána na most vedoucí. O tyto Malostranské mostní věže sváděny často kruté boje, tak roku 1249, 1310—11 a 1419. — V l. 1874—1879 opraveny obě již velmi sešlé věže nákladem města Prahy v původním slohu a s bohatou ornamentikou. Obnovu maleb na omítce klenutí v průjezdu věže Staroměstské provedl Petr Maixner. Sošky na průčelí této věže představují: nahoře zemské patrony ss. Vojtěcha a Víta, níže stojí sv. Sigmund uprostřed zakladatelů mostu Karla IV. a Václava IV. Pod tím jsou znaky (od l. k p.) Dolnolůžický, Hornolůžický, Kladský, Lucemburský, Český, Německý, Moravský, Braniborský, Slezský a Arlonský. Nad sochou sv. Sigmunda jest znak říše Římské; v dolejších polích rohových v p. znak Staroměstský, v l. Moravský. Lednáček,

tak často zde se objevující, byl oblíbeným znamením Václava IV.

Vinohrady viz *Procházky a výlety v okolí Pražském.*

Vyšehrad leží sice vnitř zdi města Prahy, tvoří však přece zvláštní obec, která skládá se z hradu — teď citadely Pražské — a podhradí, dlouhé to ulice rázu maloměstského. — Již v prvních historických zprávách našich mluví se o Vyšehradě jako zámku knížecím, v kterém panovníci čeští i po založení zámku Hradčanského aspoň občas sídlili a sněmy i soudy odbývali. Do naší doby zachoval si Vyšehrad sotva nepatrný zbytek bývalé své slávy; jen pro rozkošnou vyhlídku, která se z hradeb jeho na Prahu otvírá, bývá často navštěvován. Spatřuješ se odtud Praha v celé své déli: uprostřed stříbrný pás řeky, v l. mezi zahradami na Petříně a na Letné imposantní Hradčany, v p. nesčetné domy a věže Starého a Nového města.

Sláva Vyšehradu skončila se r. 1420, když po porážce Sigmundově od Husitů (u Pankráce) luza Pražská celý Vyšehrad v zříceniny obrátila. Kde dříve živé a lidnaté město se čtrnácti kostely stálo, zřime dnes — probošství a několik domů kanovníkův vyjímaje — jen domky chudiny, trávník a pole. Nynější hradby jsou ze XVII. století; některé staré hradební zdi, jež se dosud zde spatřují, jsou zbytky hradeb, jimiž Karel IV. Vyšehrad opevnil. — Uprostřed malého hřbitova (viz Hřbitovy), na kterém Purkyně, sochař V. Levý, Hanka, Vinařický, Marek, Hálek, Božena Němcová, bývalý purkmistr Pražský V. Bělský, Boleslav Jablonský a jiní odpočívají. stojí kolegiatní a farní *kostel ss. Petra a Pavla*. Byla to původně románská basilika, však po zpusťování v době husitské přestavěna ve slohu italském. Uvnitř jest staročeský tabulový obraz Panny Marie (ze XIII. stol.), jenž někdy Karlovi IV. náležel; tento daroval jej Ondřeji Hannewaldovi z Eckersdorfu, jenž jej tomuto kostelu věnoval. Opodál kostela na hřbitově stojí nízká nehezka zvonice. V jihozáp. rohu zdi hřbitovní jest zbytek staré zdi s výklenky, již někteří považují za část kaple sv. Klimenta, Bořivojem I. zde vystavěné. Starý zámek knížecí stál jižně od kostela, v místech asi nynější zbrojnice. —

Při silnici zachovala se jedna z nejstarších stavitelských památek Pražských, *kaple sv. Martina*. Vystavěna prý byla sv. Vojtěchem na místě stávavšího zde pohanského chrámu; zajisté však sáhá původ její aspoň do století XII. Josef II. dal kapli tuto zavřít, a pronajata *chudině na byty*. Roku 1841 byla by při zakládání *silnice* málem za své vzala. V nejnovější době (1875) zakoupili ji probošt Štulc a Vyšehradská kapitula, a r. 1878 dal ji kapitulní kanovník Vyšehradský F. Kočí na svůj náklad v původním slohu podle *návrhů* Baumových opravit a vyzdobit, kteréžto práce r. 1880 ukončeny. — Zbytek zdí na skále Vyšehradské na straně k Vltavě slove v ústech lidu „Libušina lázeň“, ač ani tak stár není, aniž čímsi podobným byl.

Zahrada botanická viz *Smíchov*.

Zahrada jezuitská (na l. břehu Vltavy, při Řetězové lávce) náležela dříve rodu Pernštýnů; r. 1600 darovali ji tito Jesuitům a vystavěli jim zde i kostelík a letní obydlí. V týž asi čas zřídil si zde Horčický (Sinapius), lékař a chemik Rudolfa II., botanickou zahradu. Po zrušení řádu jezuitského zřízen zde hostinec s tanečním sálem. Roku 1849 byla zde modlitebna protestantské církve, brzy však opět hostinec zřízen. Roku 1877 zakoupen celý pozemek ze zemského fondu, a zřídí se zde místnosti pro zemskou jízďárnu, šermířnu, tělocvičnu a tančírnu.

Zahrada knížete Kinského (na Smíchově, hned za Újezdskou branou v p.) na jižním svahu Petřína, byla roku 1825 knížetem Rudolfem Kinským s velikým nákladem založena. Mimo mnohé sklenníky, oranžerie, umělé rybníky, vodopády atd. jsou v hořejší části zahrady zvláštní upravená místa, odkud se krásná vyhlídka na Prahu a okolí otevírá. V dolejší části zahrady jest pěkná vila. Návštěva zahrady dovolena třikráte týdně na prokázání se vstupenkou (již ředitel zahrady vydává).

Zahrada královská (císařská), Ferdinandem I. založená a Rudolfem II. tak zvelebená, že se v století XVI. k nejkrásnějším zahradám v Evropě čítala. Na severozáp. konci zahrady stávala ohrada pro lvy, kde prý se udál onen příběh, který Schillerovi k básni „Der Handschuh“ látku po-

dal. Ve východní části zahrady stojí bronzová fontána (vodomět), výtečné dílo v slohu renesančním Jarošem z Brna podle modelu Kříčka z Bytišky ulité. — Zde kvetly v střední Evropě první tulipány a cappadocie, které císařský vyslanec Busbek z Cařihradu přinesl. — V západní části zahrady stojí socha Herkula od Pendla. Vstup pouze s dovolením c. k. hradního hejtmanství (v 3. hradním dvoře, naproti bývalému proboštství).

Zahrada České společnosti pro zvelebování zahradnictví, jinak *Společenská zahrada* (Nové město, ulice ve Slupech č. 16.) byla roku 1845 založena; má ve výměře 1·59 hektaru. Vrchním zahradníkem jest pan Josef Fiala. Každý rok na jaře jest zde výstava květin, pro kterou v brzku nové místnosti (v hořejší části zahrady) zřízeny býti mají. — Vstup do Společenské zahrady jest *cizincům vždy volný*; Pražanům jen na prokázání se členským lístkem.

Žižkov (vých. od Prahy) jest nejmladší všech Pražských předměstí, povstal teprve asi v r. 1868, čítá však již více než 21.000 obyvatelů. Roku 1875 oddělen Žižkov jako samostatná obec od Vinohradů, ku kterým do té doby náležel, a Kanálská zahrada (která k Vinohradům přidělena byla) ustanovena rozhraním. Roku 1877 dokončena stavba radnice; nedávno zahájeny byly sbírky na stavbu katolického kostela. Hostinec *Bezovka* (ve vých. části Žižkova) jest oblíbenou letní restaurací; jest zde pěkný taneční sál a zahrada s rybníkem (lodčky ku projtždce jsou vždy pohotově).

Procházky a výlety v okolí Pražském.

Při všestranném téměř spojení Prahy s venkovem železnými drahami obmezuje se *spojení poštovní* na několik již jen jízd pošty poselní, která privátně přijímá též osoby.

Vyjíždí ještě kariolka z Prahy přes Vyšehrad do Jenic (14 km., odjezd z hlavní pošty v 9 hod. 30 m. dop.); pošta poselní v touž hodinu z Prahy přes Karlín, Libeň na Zdiby (9 km.). V letě v 1 hodinu 30 m. jede pošta poselní přes Vyšehrad do Jilového (25 km.), o 7. hodině 30 min. z Prahy na Holešovice a Bubny (4 km.).

Průvodce náš podává tuto návod ku poznání okolí v tomto pořádku:

a) Procházky v nejbližším okolí, které možno pěšky a půldenní vycházkou vykonati.

Sem náleží: Městský sad větší a menší — Chotkovy sady a *Letná* — Kinská zahrada — Rajská zahrada — Kravín — *Stromovka* — Bubeneč — Císařský mlýn — Troja — Údolí Nuselské — Vinohrady — Pštroska a Kanálka — Podol — Krč a Kundratice — Cibulka — Údolí Svatoprokopské — Hlubočepy.

b) Vycházky, které možno pěšky aneb částečně s použitím dráhy za půl dne vykonati.

Sem náleží: Obora Hvězda — Divoká Šárka — Podbaba — Podhoř — Vysočany — Prosek — Vrch Ladví — Roztoky — Levý Hradec — Veltrusy.

c) Výlety drahou západní polo- a celodenní jsou tyto:

Chuchle — Radotín — Všenory — Řevnice (s výletem na Mníšek) — Karlštejn (s výletem k sv. Ivanu) — Žebrák a Točnick — Příbram.

d) Jiné celodenní výlety, které vypisujeme aneb naznačujeme, jsou:

Křivoklát — Lázně Šternberské — Kokořín — Zřetecina Okoř — Benešov a Konopiště — Kladno — Brandejs n. L., Stará Boleslav, Houška, Jenštejn — Roudnice a Říp — Lovosice — Ústí — Podmokly — Mělník — Litoměřice a j.

e) Výlety do údolí Vltavského parníkem:

Zlíchov — Chuchle — Modřany — Komořany — Zbraslav — Závist (výlet na Dolní Břežany) — Vrané — Davle — Ostrov — Štěchovice.

a)

Počneme pouť svou uvnitř města a v nejbližším okolí. Větší zahrady uvnitř města jsou již vzácností, vyjma oba krásné ostrovy Žofinský a Stielecký s pohovkami a procházkami pro obecnost; tím více uznání zasluhuje snaha obce, každé volnější místo stromovým a záhony květinovými i zdravějším i úhlednějším učiniti. Takovéto menší sady nalézáme kolem kostela sv. Jindřicha, u sv. Vojtěcha, u Prašné brány a na novém Nábřeží blíž Řetězové lávky, větší na Karlově náměstí; staršího původu jsou Chotkovy sady nad Jeleními příkopy blíž Bruské brány.

Cizinci lze doporučiti především návštěvu městského parku a sadů na Letné.

Městský sad rozkládá se na místě pobořené bašty mezi nádražím Františka Josefa a Novým městem od bývalé Koňské až k bývalé Nové bráně na ploše $7\frac{1}{2}$ hektaru v délce 660 m. Široké cesty, záhony, skupiny stromů, keřů, uměle založený rybník, skály a vodopád (dle návrhu Wachsmannova), pod ním exotické kachničky, labuti, čápi, jeřábi a pod. vábí četné obecnost, zvláště po západu slunce, an nemá dosud sad dostatek stínu. Na Poříčí blíž nádraží severozápadní dráhy povstal **menší Městský park** na ploše 0·89 hektaru, s fontanou, zahradním salonem a boskety květin, mezi nimiž umístěn vojenský pomník z r. 1848.

Letná, od r. 1871 *Rudolfovy sady*, též *Belvedere*, jest stráž z drobových břidlic se skládající, na levém břehu Vltavy, od hradby Mariánské až ke vsi Bubnům se táhnoucí, která pění obce Pražské a spolku okrašlovacího v nejoblíbenější sad proměněna jest. Ze Starého města vede náš tam cesta buď Řetězovou lávkou neb mostem Františka Josefa, přivozy u plováren a u Štvanice, a mimo to malé pohodlné šroubové parníky, které od kamenného mostu a ostrova Kampy mezi oběma břehy a mostem Františka Josefa živé spojení udržují. Na Letné jsou pohodlné cesty, bojně stromoví, květiny, rozkošná vyhlídka na „stověžatou“ Prahu, gloriety a žulový obelisk na počest korunního prince Rudolfa, restaurace, vojenské koncerty.

Jméno *Belvedere* pochází od Černínova letohrádku, který r. 1716 vystavěn, r. 1742 za francouzské okupace prachem do povětří vyhozen byl. Již v husitských a švédských dobách byla Letná, která celé město a rovinu Holešovickou ovládá, strategicky důležitým bodem.

Celá stráž skládá se ze snadno větrajících břidlic silurských, Zahořanských vrstev (dle Barrandea Dd₄), které až k Libni sledovati lze. Pro šikmé uložení své posouvají se na mnohých místech; co výkvět vyskytuje se sem a tam sůl Glauberova; v úvoze k Brusce vedoucí nalézají se skameněliny třetí silurské fauny, které Barrande označil co „kolonii Zippe“.

Cizinec neopomeniž, byť i jen za dvoudenního pobytu v Praze, navštívit **Stromovku** (něm. Baumgarten).

Z Letné vede cesta přes vojenské cvičiště; jiné cesty vedou sem od Bruské brány a ze vsi Buben; v neděli a při výstavách jezdí omnibusy z Josefského náměstí. Dráhy lze použiti ze státního nádraží do stanice Bubenče (5 km.).

Rozkošné tyto sady se stinným stromořadím na všechny strany vedoucím, šťavnatými lučinami, záhony květin, vodotryskem, skleníky, vzácnými druhy stromův a letohradem, kdež sídlí úřadující místodržitel, jsou dostaveníčkem elegantních i občanských kruhův, obzvláště v dny vojenských koncertů. Sady zaujímají kotlinu, někdejší rybník s ostrovem, pak zalesněný svah, z něhož máme pěkný pohled do údolí Vltavského.

Sady jsou majetkem zemským a zbytek velikého lesa, který dříve rozkládal se přes Šárku, Hvězdu a Petřín, jsa majetkem korunním. V této král. oboře dal zříditi r. 1319 král Jan Lucemburský místo pro turnaje, kdež stůl krále Artuše napodobiti chtěl, však pro nedostatek účastenství od slavnosti upustiti nucen byl.

Císař Ferdinand I. dal r. 1536 oboru znova rozměřiti a zdi obklíčiti; zároveň vydán byl přísný rozkaz, by nikdo se střelnou zbraní v parku a okolí se neobjevil.

Arcikníže a místodržitel Ferdinand rozšířil r. 1559 park a dal tu vykopati rybník, v němž r. 1688 ostrov založen byl. Na blízku rybníka vystavěn byl letohrádek a skvostně vymalován; za naší doby přestavěn jest na nynější restauraci.

Za Stromovkou leží přívětivá osada **Bubeneč** s četnými villami, která od nádraží za Bruskou až k stanici Bubenečské k ramenu Vltavy se táhne. Prastará osada tato uvádí se již r. 1228 co majetek kláštera sv. Jiří, který výměnou na Pražské proboštství a později v užívání nejvyššího purkrabí přešel. V úterý velikonoční odbývá se tu stará slavnost lidu „slamník“, dříve za velikého účastenství zvlášť krejčovského cechu odbývaná. Jest to starodávnímájová slavnost posvícenská, dříve v oboře samé odbývaná, která za Ferdinanda I. na ves odkázána byla. Za Rudolfa odbývala se opět v parku.

Mezi villami má jediná cenu architektonickou; jest to villa Lannova, vystavěná stavitelem A. Barvitiem, s loggiemi malovanými Viktorem Barvitiem, plafond malován jest Stöhrem, stěny Gärtnerem; malá vybraná galerie chová díla od Makarta, Rottmana, Menzla a jiných.

S Bubencem a Stromovkou sousedí **Císařský mlýn**, založený Rudolfem II. co letohrádek a brusárna draho-kamenů na rameni Vltavy; nyní stojí zde několik továren, zahradní hostinec a na řece lázně.

Přes přivoz dostaneme se odtud na *Císařský ostrov*, přes který vede nás cesta bez stínu, jen sem a tam vrbičkami vroubená, do *Dolního Ovence* a *Troje*.

Troja nazývá se zámek se stopami velikolepého založení, nyní zanedbaný a co soukromý majetek těžko přístupný. Dobře zachovalé fresky, starobylý nábytek a kamna pocházejí, jak všude umístěné hvězdy nasvědčují, z dob,

kdy říšský hrabě V. A. Šternberk velikým nákladem zámek zříditi dal.

Skalní svah za Trojí, z drobových břidlic složený, pokryt jest vinicemi; pod zámek pivovár, letní hostinec, Trojské víno. Jdouce po břehu Vltavy proti vodě mineme několik letních hostinců, jako Kozlovku, Tyrolku a j., které zvláště v neděli četně jsou navštíveny. Na někdejší usedlosti *Popelářce* nalézá se „pomologický ústav a vinařská škola“, r. 1869 Vlastenskou hospodářskou společností založená, nyní zemským výborem udržovaná, kdež dva učitelé v běhu, od února do vánoc trvajícím, mladé síly pro rationální ovocnářství vychovávají.

Kratší cestou vracíme se vsí Holešovicemi a Bubny do Prahy.

Nejbližším cílem našim budiž **Údolí nuselské**, do něhož ubíráme se král. Vinohrady.

Nad bývalou Koňskou a Zitnou branou, na ploše 786 hektarů, rozkládají se **Král. Vinohrady**, sousedící se Žižkovem a Volšany. Ještě do nedávna rozkládala se zde pole, jimiž vedla pěkná, hlavně bar. Wimmerem († 13. ledna 1822) založená stromořadí. Roku 1869 měly již Vinohrady 1274 obyvatelův a 75 domů. Dnes čítají 343 namnoze výstavných a k obývání elegantně i pohodlně zařízených domův, a přes 15.000 obyvatelů. Litovati jest, že ostalo jen při slabém pokusu (v Hálkově třídě), před každým domem ponechati zahrádku a tím získati pro město skutečně zdravotní a elegantní část. Nejdostavenější jsou ulice podél Vršovické a Nuselské silnice (Palackého a Havlíčkova třída); při této dostavuje se Tylovo náměstí. Veřejných budov Vinohrady nemají, leda radnici a školu s pěkným průčelím, dosud do polí obráceným; kostel státi má v Tunelové (Hálkově) ulici. Vršek, na němž stávalo Teatro italiano, teprv se urovnává a na stavební místa upravuje; nyní činí končina ta dojem neladný.

Původ svůj mají Vinohrady z dob Karla IV., když položeny byly základy k Novému městu Pražskému, a réva hlavně burgundská na mnoha místech v Čechách, zvláště pak kolem Prahy, pěstovati se počala. Tehdy (as r. 1356) uděleno Vinohradům zvláštní zřízení a na ochranu révy mnohá výhoda, osvobození od všeliké

daně a t. d. Představený volen býval ze sboru obecních starších Starého města Pražského. Znenáhla práva ta přišla v zapomenutí, až přičiněním některých občanů, radního Smetany, Bambergra, Ed. Pštrossa a ze Sternecků sloučeny roku 1849 pozemky ty v katastrální obec, již dán rok 1867 název Královské Vinohrady a která r. 1879 na město povýšena byla.

Z Vinohradů přijdeme Jungmannovou ulicí, kdež v pravo stojí česká arena, do **Pštrosky**, nyní Heinovy zahrady (restaurace a německá arena) a touto do **Kanálky**, nyní Zdekaurovy zahrady; zde nalézáme stinná stromořadí, pohovky, studni s dobrou vodou i letní byty. Někdy byly zde vinice, pak pusté místo, kterého i Švédové i Prusové roku 1744 k postavení děl použili. Ku konci předešlého století založil zde hrabě Canal anglický park s jeskyněmi, pomníky a rybníky. Nynější majitel, velkoobchodník Zdekauer, dovolil též obecenstvu volný přístup.

Pod Kanálkou na východ z prodloužené Hybernácké ulice na Volsanské silnici jest **Rajská zahrada** s restaurací (v den koncertů vstupné), kde z vyšší části jest pěkný pohled na Prahu.

Do Vinohradů náleží také od bývalé Žitné i Koňské brány as deset minut vzdálený hostinec **Kravín**, bývalý hospodářský dvůr, uprostřed někdejších Wimmerových sadů, nazvaných tak od svého zakladatele barona Wimmera, majitele Vršovic, který v předešlém století na těchto místech stromořadí a pěkné sady založil. Sady jsou nyní zašlé, dvůr na restauraci proměněn. Od roku 1868 nalézá se tu též arena.

Vinohrady sousedí na jihu s Vršovicemi a **Nuslemi**, které rozkládají se v údolí nad Botičem a času letního často jsou cílem výletníků (vzdálenost od bývalé Koňské brány půl hod.); veliký pivovár, tak zvaná „Zámecká zahrada“ a více menších hostinců poskytují občerstvení. Zámecká zahrada bývala za dob, kdy náležela hraběti z Vrtby, skvělejší, tak že r. 1754 i císařovna Marie Teresie vnadyplnou zahradu návštěvou poctila; tehdaž bývala jen šlechtě přístupna.

Do Nuslí vede trojí cesta; mimo uvedenou třídou Havlíčkovou a přes schody Nuselské můžeme tam jíti Vyše-

hradskou branou, za touto v levo se uchýlce, aneb skrze Slupy kolem Společenské zahrady, kostela sv. Bartoloměje a Alžbětinek, pak kolem soukromé zoologické zahrady p. Goldschmidta brankou v staré městské zdi, která přes potok Botič se klenula, prolomenou.

Průlomem tímto zmocnil se r. 1448 mladý Jiří Poděbradský v čele rytířstva a družiny města, v němž té doby vládl krutě katolík Menhard z Hradce, kalichu nepřejít.

Botič obrouben jest pěknými vrbami, cesta bez stínu vede však podél spojovací dráhy na *louku Nuselskou*, kde každoročně ve středu po velikonočních odbývá se slavnost lidu *fidlovačka*, původu snad prastarého, dle jiné pověsti z dob císaře Josefa II., který tovaryšům obuvnickým za pár bot daroval prý stříbrný stromek, odznaky řemesla též se stříbra ověšený. Když jedenkrát mistři „modrý pondělek“ tovaryšům zakázati chtěli, vytáhli tito na louku a pili zde tak dlouho, až stromek propili a modrý pondělek jim povolen byl.

Stráň nad Nuslemi k Vršovicům pokryta jest villami, z nichž zvláště nádherností vyniká villa Gröbeova. Ale vysokou zdí, kterou celý pozemek obehnán jest, procházka podél Botiče nevalně získala.

Podol. Za branou Vyšehradskou jest nejbližší výlet do *Podola*, vesnice ležící na úpatí Vyšehradské skály, kam se obyčejně jezdí na Vltavě po loďkách. Zahradní hostinec tamější slyne pro mřenky a raky chutně připravované.

Krč a Kunderatice. Asi $\frac{3}{4}$ hodiny od Vyšehradské brány vzdálen leží nejbližší jehličnatý les okolí Pražského, v letě výletníky navštěvovaný, u vesnice Hořejší Krče za letní byty používané. Cesta nejlépe vykoná se povoze, neb silnice plná prachu vedoucí přes Vyšehrad neposkytuje stínu ani rozmanitosti.

Pěšin vede několik do Krče: buď dáme se novou brankou z Přemyslovky, v pravo podél tyček telegrafu ku Pankráci a na silnici; anebo přes Nusle, od hostince „Na Kovárně“ v levo, kolem tak zvané Libušiny lázně, správněji „Jezerky“, k hostinci „Na lišce“, při silnici leží-

címu. Jezerka jest močál, jehož prostřední část v kamenný rám jest pojata, plný hmyzu a rostlin vodních. Třetí cesta vede přes Michle do Hořejší Krče. Do *Dolejší Krče* se zámečkem, pivovárem a hospodářským dvorem dostaneme se po lních cestami, uhnuvše hned na Pankráci v pravo od silnice.

Z Krče zabneme v levo od silnice a přijdeme lesem do hájovny, kde možná dostati pivo a nějaký zákusek; několika směry vedou odtud pěkné procházky lesem borovým a dubovým, obzvláště podél Kundratického potoka na pěkné lesem a vrbovím obkličené lučiny. Podél potoka kráčíme rozmanitým lesem as 1 $\frac{1}{4}$ hod. ke Kundratickému mlýnu a hostinci; vozem jede se po silnici až k místu, kde silnice k zámku zahýbá.

Od hostince jdeme úvozem a přes potok na výšinu, na níž nalézají se trosky *Nového hradu*.

Ještě kolem r. 1840 byly zde věže a vysoké zdi, ale pro několik brousků zničena byla celá zajímavá zřícenina. Četné úlomky brousků ukazují, že dlouho zde brousky a roubíky lámány byly. Bohužel i zde zamezuje se obecnstvu volný vstup na některé cesty.

Král Václav IV. nedlouho po druhém svém zajetí (1402) kázal vystavěti dobře opevněný hrad tento a opatřil jej vším pohodlím i velikou knihovnou. Zdržoval se zde až do r. 1419, když Jan Želivský veda procesí přes Novoměstské náměstí, kamenem z radnice vrženým poraněn byl, načež lid vrhnuv se na radnici vyházel německé konšely oknem. Zpráva o bouřce té dotkla se krále Václava tou měrou, že raněn mrtvicí skončil. Ve vypuklé ra to válce husitské byl hrad 27. ledna 1421 od Pražanů přepaden, vyloupen a rozbořen.

Projektovaná podružní dráha z Nuslí na Krč a Mořany s připojením ke dráze západní učiní krajinu ještě přístupnější.

Ze Smíchova vede nás jiný výlet Košířským údolím na **Cibulku**.

Kolem zahrady Kinských vede nás cesta as hodinu dlouhá přívětivým, ač nyní zastaveným údolím Košířským (v pozadí viděti jest skálu Motolskou, diabas) k Cibulce, zámečku v lesnatém údolíčku položeném; zahrada, umělá

zřícenina, procházky poněkud zanedbané a nyní opuštěné. To vše vytvořil kníže biskup Pasovský Leopold hrabě Thun, humanitou svou oblíbený, který zde zemřel r. 1827 a pochován na Košířském hřbitově, kde krásný pomník označuje hrob jeho. U zříceniny prodává se mléko, na silnici Plzeňské jest jednoduchá hospůdka. Při silnici Košířské leží krásná zahrada hraběte Clam-Gallasa, s romantickým chrámem noci, pěknými skupeninami stromů, skleníky. Vstup nyní není volný.

Údolí Svatoprokopské a Hlubočepy. Před nádražím Smíchovským v pravo se obrátivše a trať Hostivicko-Smíchovskou překročivše kráčíme ku krásnému údolí as hodinu vzdálenému, které dříve, dokud jím nevedla dráha Pražsko-Duchcovská a lomy na vápenný kámen tak nepokročily, bývalo ještě mnohem romantičtější a od přátel přírody ještě hojněji navštěvováno. Na ostré příkré skále, nyní lomem mizející (silurská etáž f_2) stojí kostelík, r. 1711 od knížete Ad. Svarcenberka založený, pod kterým se u chatrného domku, někdy poustevny, nalézá prostranný vchod do jeskyně Svatoprokopské, v níž schody do vápence vytesané až pod kostelík (as 114 metrů daleko) vedou. Kdož si chce jeskyni prohlédnouti, nechť přinesou světlo s sebou. Dole v údolí u někdejšího mlýna jest hostinec. V neděli po sv. Prokopu (4. července) slaví se pod skalou pouť Svatoprokopská.

Údolí zajímá v geologickém i botanickém ohledu. Z významných rostlin jmenujeme: *Stipa pennata*, *Lesleria coerulea*, *Anthericum ramosum*, *Inula hirta*, *Saxifraga aizoon*, *Helianthemum vineale*, *Thalictrum foetidum*, *Bupleurum longifolium*, *Corydalis digitata*, *Arabis brassiaeformis*, *Silene italica*, *Potentilla alba* a *rupestris*.

V geologickém ohledu jest zde naleziště četných skamenělin, a pokračujeme-li údolím k Hlubočepům, sledujeme památné uložení vrstev Gg_3 , g_1 , H, E, *) po nichž kráčíme jako po okrajích mis, jednotlivé pánve tvořících.

*) K orientování v tomto směru poslouží nejlépe geologická mapa okolí Pražského, sestavená prof. Krejčím a Helmhackrem a vydaná pomocí Matice české a komitétu pro výzkum Čech.

Četné vápenky kazí pobyt v údolí Hlubočepském, které jinak pro smělé stavby železničné návštěvu zasluhuje. Při vchodu do údolí Hlubočepského nalézá se v pěkné poloze pivovár a hostinec. Hlubočepy jsou stanicí parolodi a dráhy Pražsko-Duchcovské, jichž můžeme k návratu použiti.

b)

Jiný polodenní výlet vede nás do **Hvězdy a Divoké Šárky**.

Obora *Hvězda* jest od Strahovské brány $\frac{3}{4}$ hodiny vzdálena. Stanice *Liboc* Buštěhradské dráhy (vstup buď ze státního nádraží neb u Brusky, 12 km.) jest asi 20 minut vzdálena od vchodu do obory. Ve vsi Liboci viděti mnoho letohrádků, též letní byty se tu pronajímají (pokoj asi 10 zl. měsíčně); u brány do obory jest zahradní restaurace. Pro cizince jest výhodnější, najme-li povoz.

Obora jest zbytek hlubokého rozsáhlého lesa, který krajinu zdejší pokrýval, a táhne se, zdí obehnána, v délce 1550 m., poskytujíc obecnstvu rozmanité procházky, na cestě k zámku i pohled do dálky na Říp, Milešovku a Bezděze. V neděli jezdí sem zábavní vlaky. V neděli po sv. Markétě slaví se zde slavnost „Hvězdy“. Původ má prý, dle pověsti arcíř velmi pochybné, z r. 1261, když po dlouho panujícím suchu procesí s ostatky sv. Markéty déšť přivolalo.

Zámek *Hvězda* má podobu podivnou, hranami svými hvězdu tvoře; z venčí nevábí polozazděnými okny svými, ač půdorys jest památný. Uvnitř jest však tím pontavější dekorace, rozdělení a spořádání prostorů. Plán stavby pochází od arciknížete Ferdinanda z r. 1555, kdy základní kámen položen byl; stavba zůstala vždy nedokončena. Před válkou třicetiletou zdobila vrchol střechy zlatá hvězda. Zámek byl stále uzavřen jako zakletý; erár vojenský umístil v něm prachárnu. Teprv r. 1866 byl vyklizen, stal se vůbec přístupným, a jest naděje, že obnoven a účelu původnímu navrácen bude. Budova, v podobě šestipaprskové hvězdy na svahu provedena, má dvojí poschodí a přízemek,

Stěny a klenby v přízemí mají vzácnou ozdobu štukatorskou; předměty ozdoby jsou z části ornamentální, z části figurální, vzaty z římské historie, mythologie a zvířectva. Připisují se Vlachu Pavlovi della Stella, který též Belvedere v Chotkových sadech v stejném slohu uměleckém ozdobil.

Do *Divoké Šárky* dostaneme se taktéž ze stanice Libocké. Chceme-li celé romantické údolí od Vokovic až k východu u Podbabý projíti, potřebujeme tři hodiny; můžeme však odbočiti buď ke vsi Veleslavínu, aneb u hostince Generalky po silnici na Dejvice ku Praze.

Vstoupíme do údolí u fantasticky strmících skal buličníkových; úpatí poseto jest rozházenými balvany, mezi nimiž vine se potok, který jindy zde tvořil vodopád. Hluboké ticho a pustota vládne zde, živěji počíná býti u nedalekého Čertova mlýna.

Na severní skalní planině nedaleko lesa nalezeny zbytky pohanské osady, v cihelnách Vokovických učiněny mnohé předhistorické nálezy, uložené v museu.

Potok, který u Chejně a Jenče se pramení a Letovickým rybníkem teče, odevzdává část vody své u Liboce do Rudolfského vodovodu na Hradčany vedoucího; sledujeme-li jej, přijdeme do tak zvané „Pusté Šárky“ a dále do líbezné a stromovým oživené části Generalky zvané; odtud, dáme-li se v pravo na silnici, dojdeme za $\frac{3}{4}$ hod. ku Praze.

Sledujeme-li údolí dále k Podbabě, kráčíme mezi stromy, zahradami, chaloupkami, villami a zahradními hostinci po obou stranách vysoké stráně; stavbami jest nyní cesta ovšem poněkud obmezená a prašná. V pravo, vysoko nad námi, zdvihá se na Oseckých břidlicích daleko viditelný kostelík sv. Matěje, r. 1770 na onom místě vystavěný, kde dle pověsti kníže Boleslav II. medvědem přepaden a sv. Matějem zachráněn byl.

Čistěcký, Podhaj, Žatavka, Žezulka nazývají se hostince zahradní, kde v neděli a ve svátek vše výletníky se hemží, kteří většinou používají zastávky v Podbabě dráhy státní (Praha-Podmokly).

Jméno údolí obdrželo z mytické doby dívčí války za panování Přemyslova. Dle pověsti vládyka Ctirad našel zde v hlubokém lese Šárku ke stromu uvázanou, která lstivě předstírala, že divoké družky Vlastiny ztýraly ji, ona nechce s nimi bojovat. Ctirad osvobodil ji, ale medovinou a láskou zpít dal se přemluvit, by na roh zatroubil, na jehož zvuk družky Šárčiny přikvapily a Ctirada zajaly.

Ze zastávky *Podbaby* možno vyjít si též do **Podhoře**, vesničky na pravém břehu Vltavy (přívaz proti stanici) mezi ovocnými sady malebně pod stráněmi silurských břidlic položené; dobrý hostinec a letní byty. Ze skalního hřbetu pěkný pohled na Prahu, údolí Vltavské a okolní osady; na svahu vinice, kde burgundská réva se pěstuje a též víno prodává.

Vysočany, Prosek, Vrch Ladví. Koho odstrašuje zaprášená silnice Staroboleslavská do Vysočan vedoucí, může použití dráhy buď Pražsko-Turnovské anebo severozápadní; v pravo od silnice zaboče nalezne v pivováře velikou hostinskou zahradu s rybníkem, loďkami, stinnými procházkami, času nedělního četné výletníky.

Obrátíme-li se ze stanice v levo na výšinu z kvadrového pískovce a opuky se skládající, octneme se v chudobné vsi *Proseku* se starožitným kostelíkem, od něhož pěkná vyhlídka na východ se otvírá. Kostelík ukazuje v kulatých apsidách a portalu románský sloh, pozdějšími gotickými přídávky pokažený. Kostel pochází prý od Boleslava II. z roku 970; první zpráva zachovala se o něm z r. 1375. Na hřbitově odpočívá česká spisovatelka Honorata z Wisniovských-Zapová.

Na vysočině jsou značné lomy opukové. Vodárna, na způsob bastily na západ od vesnice položená, založena byla Čakovickými pány Schellery, a zásobuje mimo Čakovický cukrovar též vysoko ležící osady vodou z Vltavy.

Z Proseku dosáhneme za $\frac{3}{4}$ hodiny nejvyššího bodu okolí Pražského, vrchu *Ladví* u Dablic (356·6 metru nad mořem). Vrch složený z bulžníku ověnčen jest na temeni lesíkem borovým, dubovým a březovým. Z temene, kde láme se kámen (balvany umělé skalky v městském parku pocházejí odtud), požíváme dalekého rozhledu po

celém okolí, vidíme celou kotlinu Prahy, Polabí, Hradešín, čedičové kopce Středohoří i Krkonoše. Na nejvyšším bodě nalézá se znamení triangulační. Cestu zpět můžeme nastoupiti přes Kobylisy na Tyrolku a Bubny.

Roztoky, Levý Hradec. Ze státního nádraží dostihneme drahou Pražsko-Drážďanskou za půl hodiny stanici *Roztoky*; anebo jedeme na zastávku *Podbabu*, stoupající v pravo skalnatým úvozem na vysočinu, na níž překročíce silnici po levém břehu Vltavy dále jdeme. Za hodinu jsme v Roztokách. Cestou vidíme v levo bulžňákovy „Kozí hřbet“, v dálce mlhavé obrysy Milešovky a Řipu. Cestu možno též za dvě hodiny podél Vltavy do Podbabu vykonati a odtud přímo nazpět do Prahy.

Roztoky jsou oblíbené výletní místo a letní sídlo Pražanů, jak dokazují hojné villy, pěkné zahrady, četné hostince, v neděli a ve svátek přeplněné vlaky zábavní.

Pěkné procházky poskytuje okolí vesnice; v háji nalézáme z rostlin *Gagea bohemica*, *Muscari tenuiflorum*, k Libšicům *Alsine setacea*, mnohé hieracie (přehojná *H. Schmidtii*), *Corydalis pumilla*, *Astragalus austriacus*, *Allium sphaerocephalum*, *Euphrasia lutea*, *Torilis helvetica*.

Výlety odtud možno podniknouti do *Klecan* (půl hodiny vzdálených) na pravém břehu Vltavy; škoda že park obyčejně jest nepřístupný; pak na *Žalov*, od Horních Roztok půl hodiny vzdálený, kdež na blízkém pahorku stojí prastarý kostelík sv. Klimenta „Levý Hradec“ zván, nejstarší v Čechách.

Kostel ten založen od knížete Bořivoje I. r. 871, v XV. stol. však přestavěn. Jméno Levý Hradec pochází od hradu posledních pohanských knížat Českých, který ovšem již v XII. století za své vzal. Na Levém Hradci vyvolen byl 982 sv. Vojtěch, syn Slavníkův, za biskupa.

Výlet do **Veltrus**. Ze státního nádraží jedeme drahou Pražsko-Drážďanskou 1 1/4 hodiny do stanice *Veltruské*.

Vyjdeme-li ze stauice, sejďeme po silnici do Mirovic vedoucí k Vltavě, dáme se tu převéztí a sledujeme pak stromořadí k zámku vedoucí. Park Veltruský má dvě hodiny v objemu a jest obejmut ramenem Vltavy, přes které mnoho můstků vede. Mimo krásné skupeniny stromů, zvláště

velikých dubů (na nichž bují *Loranthus europaeus*), jest tu několik chrámků (egyptský, Marie Teresie, čínský dům). Kdo prohlédnouti si chce park, nechť obrátí se k zahradníku blíže zámku bydlícímu.

Stráně u Hledsebe jsou bohatým nalezištěm rostlin, z nichž uvádíme *Corynephorus canescens*, *Coronilla vaginalis*, *Linum tenuiflorum*, *Androsace septentrionalis*, *Rapistrum perenne*, *Cirsium pannonicum*, *Astragalus austriacus*.

Přátelé pěších tur mohou ze stanice Veltruské za 3—4 hodiny dostihnouti *Řípu*; silnicí podél dráhy jde se až k *Novým Úholicům*, asi půl hodiny, pak obrátíme se na sever po silnicích cestami přes *Černoušek* na *Ctiněves* (asi dvě hodiny cesty), aneb s malou zacházkou bezpečněji po silnici přes *Novou ves*, *Ledčice* a *Černoušek* na *Ctiněves*. Dle pověsti jest to nejstarší ves v Čechách, kde Čech a Krok pochováni byli. Posilivše se v hostinci, kde lze dostati Roudnické pivo, chléb, sýr a kávu, vystoupíme v půl hodině na kopec; zpátky obrátíme se k stanici Roudnické, které za hodinu dostihneme.

C)

Výlety západní drahou.

Počátkem května vypravuje dráha v neděli a ve svátek až do Berouna vlaky zábavní (odjezd v 9¹/₂ hod. dop. a ve 3 hod. odp.).

Chuchle (4 km.) jsou první stanici dráhy západní, a zároveň stanici parníků.

Malá Chuchle, nejoblíbenější výletní místo, leží na úpatí příjemné zalesněné stráně, po které vedou upravené cesty až k výšině, na níž stojí kostelík Svatojanský s osamělým hřbitovem. Skály zajímají geologa již od Hlubočep počínaje rozmanitým uložením, skamenělinami, ložisky diabasu a co naleziště mnohých nerostův (analcim, pyrit, ozokerit, hatschettin a jiné). Blíže velikého zahradního hostince s letními byty stojí domek lázeňský, jež zásobuje vodou čistý pramen vody, prýstící se opodál z vápenných skal v příčném údolí, vynikající takým množstvím vápna,

že okolní mechy a listy do něho vložené kůrou vápennou se pokrývají; sraženina vápenná, na metr mocná, vyplňuje úžlabí. O účinku vody psal učený lékař a rektor Pražské university J. A. Scrinzi r. 1760 dílo, kterým nabyla lázeň jakési proslulosti. Dle Kosmy byla Chuchle letním sídlem Pražských biskupů, z nichž jeden z villy, na niž skála se sesula, sotva se zachránil. Stráně borovým a listnatým lesem pokryté poskytují hojnou žeň botanickou. Jmenujeme jen: *Lithospermum purpureo coeruleum*, *Campanula bononiensis*, *Lactuca quercina*, *Caucalis orientalis*, *Trifolium rubens*, *Quercus pubescens*, *Clematis recta*, *Dictamnus albus*, *Allium rotundum*, *strictum*, *petreum*, *Anthericum liliago* a mnoho jiných.

Od kostelíka sv. Jana, na jihovýchodní hraně lesnaté výšiny na mocném ložisku zelenokamenu položeném, otvírá se pěkný pohled do údolí Vltavského.

Sejdeme-li od kostela přímo dolů, octneme se ve *Veliké Chuchli* (dobrý jednoduchý hostinec a letní byty), za nimiž otvírá se pustá skalní úžlabina, bohatá skamenělinami (pásmo Dd₅), s graptolithovou břidlicí s kulovitými peckami a ložem diabasu, která vede k chudobné vsi *Přídolí*. Obrátíme-li se polními cestami nad Chuchlemi ke vsi *Slivenci*, dorazíme asi za hodinu k lomům červeného mramoru, již z dob Václava IV. známým, kdež pomníky, sloupy, schody a dlaždice se vyrábějí; na broušených plochách objevují se hojně hlavonožci.

Radotín (9 km.), druhá stanice a ves při vtoku Radotínského potoka do Berounky. Údolí navštěvuje se hlavně pro botanické a geologické zvláštnosti; půvab krajinný mají zvláště osamělé mlýny, jichž na potoce několik za sebou následuje; údolí utrpělo přívaly, tak že namnoze kamením jest zanešeno.

Zajímavé jest uložení vrstev v pohoří potoka od Tachlovic po vysoký Újezd, neméně jako bohaté naleziště skamenělin lomy černého vápence v postranní úžlabině u Kopaniny. Dobrý chodec může k návratu použití dráhy Pražsko-Duchcovské, ubíraje se přes Zadní Kopaniny a Zmrzlíky k stanici *Řeporyje* (vlak odjíždí po sedmé hod. večer).

Z botanických zvláštností údolí Radotínského jmenujeme: *Daphne cneorum*, *Thesium linophyllum*, *Aconitum*

lycoctonum, Erysimum odoratum, Muscari tenuiflorum, Lesleria coerulea, Campanula glomerata, Thlaspi montanum, Melittis melissiphyllum, Silene otites, Geranium molle a jiné více.

Všenory (19 km.), přívětivá ves v údolí na stromy bohatém, s mnohými villami a zahradními hostinci. Při vlaku zábavním je zde zastávka, jinak stanice v blízkých *Dobřichovicích*, vsi se zámek, prastarým majetkem Křižovníků, jež obdrželi r. 1240 od královny Konstancie.

Zámek byl nekolikráte nepřitelem vydrancován; roku 1679 velmistrem Pospíchalem přestavěn, vyhořel r. 1779, načež po mnohá léta co zřícenina tu stál, až opět, ale beze vší nádhery, vystavěn byl.

Po příjemných cestách polních dostaneme se asi za 18 minut z Dobřichovic do vsi *Karlíka*, se starým, roku 1350 od Křižovníků vystavěným kostelem (farní kostel Dobřichovický). Na skalní vyšíně nad Karlíkem (vrstvy Dd₅) jsou sporé stopy hradu *Karlíka*, od Karla IV. pro královnu a její komonstvo z té příčiny vystavěného, poněvadž na Karlově Týně nebylo žádné ženštině dovoleno přenocovati. Do Karlova Týna dojdeme z Karlíka údolními za 1½ hodiny.

Na Všenory stačí polodenní výlet; s celodenním spojuje se vycházka do vsi Jiloviště (dobrý hostinec) neb Řídké na Příbramské silnici. Od r. 1880 jezdí též pošta mezi Všenory a Mníškem (2½ hodiny). vždy od ranního vlaku.

Řevnice (23 km.), přívětivý městys na úpatí z části zalesněných kopců, které v ostrých konturách vrch Babka přechází. V místě mnoho vill, hostinců, mlýnů. Odtud dostaneme se cestou místy kamenitou, pak stínem lesa „na Kalvarii“, k pěkně položenému poutnickému místu na *Skalce*, někdy klášteru františkánskému s kostelíkem Maří Majdaleny, myslivnou a hospodou; z daleko táhlého hřebenu horského Hrachoty máme pěknou vyhlídku na Mníšek a celé daleké okolí, čerstvý vzduch a lesní samota vábí sem mnoho výletníků, pouť na neděli po sv. Maří Majdaleně

četné poutníky. Klášter vystavěla r. 1762 hraběnka Benedikta Čejková z Olbramovic, kostel již roku 1693 Servác Engel z Engelfussu, tehdejší majitel panství Mníšku; klášter zrušen byl 1785, pouze jeden františkán z kláštera u Panny Marie Sněžné v Praze bydlí tu dosud.

Horní město *Mníšek*, $\frac{1}{2}$ hod. odtud vzdálené, s 1500 obyvatelů, chová v kostele sv. Václava pěkný oltářní obraz od Brandla a pěkný mramorový pomník rodiny Unwerthů od Prachnera; věžatý zámek, někdy pevnost; v kapli obraz od Škrety.

Od starodávna patřil Mníšek jakožto tvrz rytířům z Mníšku, později připadl králi Václavu IV., od něhož v léno dán Janu z Leštkova, purkrabímu Žebráckému. Později dostal se rodině Vratislavů z Mitrovic, od níž r. 1655 přešel koupí na Pražského měšťana Engla z Engelfussu, jenž nyní zámek vystavěl. Po vymření rodu jeho dostal se Mníšek jeho sestře Marii Viktorii, provdané paní z Unwerthů. R. 1827 po vymření hrabat Unwerthů po meči povstal spor o dědictví, který rozhodnut ve prospěch hraběcí rodiny Pachtovské; nyní náleží Mníšek hraběnce Emanuele Pachtové.

Kostelík na Skalce jest dle vzoru kostela Montserratského ve Španělsku vystavěn; v klášteře jest pozoruhodná malba na stropě od Brandla, kající Majdalenu představující. Pod kostelem na úpatí (v silurských vrstvách Dd₁) jest šachta Bartolomějská na železnou rudu (chamoisit).

Karlštejn, též Karlův Týn (29 km.). K návštěvě tohoto nejzajímavějšího hradu českého dostačí půl dne; věnujeme-li jí celý den, použijeme odpůldne k výletu k sv. Ivanu (vzdálenost 2 hod.), aneb k neméně zajímavému botaniso-vání po okolních výšinách.

Hned blízko nádraží dobrý hostinec. Imposantní hrad Karlštejn zdvihá se na osamělé skále (Branický vápenec g₁), obklopen a převýšen na sever Kněžní horou (398 m.), na západ Javorkou (411 m.), na východ Haknovcem, na jih Plešivcem (366 m.); nad hladinou Berounky leží hrad 72 m.

Po novém retězovém mostě překročíme reku a jdeme městečkem *Budňany*; na úpatí Plešivce stojí malý kostelík sv. Palmatia se hřbitovem, založený Karlem IV. r. 1356.

Hrad Karlštejn dal vystavěti Karel IV. r. 1348 stavitelem kostela Svatovítského Matějem z Arrasu, aby byl nedobytnou schránkou korunních klenotů, listin zemských, ostatků svatých a jiných pokladů. Dvěma purkrabím stavu rytířského a panského podřízeno bylo 22 rytířských manů, kteří měli povinnost, v čas potřeby k hájení hradu se dostaviti.

Stoupáme podél potoka po silnici do skály vytesané a dvěma branami do nádvoří. Ohlásiti se musíme u klíčníka, který hradem provádí. V kostele sv. Mikuláše dosud konají se služby boží. Nad kostelem jest bývalý byt císařský se sálem nyní pustým. Ve stavení výše položeném nalézá se dole vězení „Červenka“ zvané, v prvním poschodí bývalý byt děkanův, v druhém poschodí kolegiatní kostel Nanebevzetí P. Marie se stopami starých obrazů nástěnných, představujících výjevy z apokalypse, pak podobizny Karla, Václava a Blanky, které se připisují Mikuláši Wurmsovi ze Strasburku.

Uzounká, dvěma vchody uzavřená chodba vede k malé, do zdi kostela vestavěné kapli sv. *Kateřiny*; strop a zdi ozdobeny byly zlatou půdou, stěny nejkrásnějšími českými polodrahokameny, nyní až na malé zbytky vylámanými. Z obrazů pozoruhodny jsou: *Panna Maria*, podobizny Karla a choti jeho Anny Falcké. Na skle v oknech jsou malby.

V kapli této dlužal Karel po celé dny v tichém rozjímání; nejdůležitější spisy a jídlo podávány mu otvorem ve zdi.

Z kaple odebereme se přes dvůr do věže s pěti poschodími, o samotě na nejvyšším místě stojící, 38·25 m. vysoké, 18 m. široké; zdi jsou 4 m. silné.

V přízemí byly soudní síně, zdi ve schodišti ozdobeny jsou vybledlými malbami, život ss. Václava a Ludmily představujícími. V druhém poschodí byly síně poradní; mříž železná v okně proražena jest koulí při obležení r. 1422.

Čtverými, železem pobitými a devatenácti zámky opatřenými dveřmi vstoupíme do nejzajímavější části hradu, *kaple sv. Kříže*, která sloužila k uschování říšských kle-

notů. Pozlacená, někdy drahokameny posázená mříž dělí oltář od ostatního prostoru. Stěny byly pozlacené a 2267 broušenými amethysty, achaty, jaspisy a karneoly ozdobeny. Čas a hrabivost také zde mnohé mezery způsobily. Na zábradlí hořivalo 1330 voskových svíček. Nad kamenou ozdobou nalézají se až po klenbu obrazy svatých a panovníků, na dřevě a sádře malované. Některé odtud vzaty byly pro velikou uměleckou cenu, mezery šeredné zůstaly prázdné. Klenba oblohu představující se sluncem uprostřed poseta byla hvězdami. Původně byla okna z amethystů, jantaru, křišťálů a citrinů v pozlaceném olově zasazených.

Ze starožitností ukazují se zde prázdné staré truhly, klekátko z cedru a lebka — krokodila, neznámého původu.

Z pátého poschodí vystoupíme na cimbuří věže.

Za podívanou stojí též *studně* hradní (na západní straně skály ve zvláštní věži), 154·7 metru hluboká, vedle s hlubokou skrýší, v níž kamenné a železné koule nalezeny byly.

První krvavý čin stal se na Karlštejně roku 1394 v zájmu Václava IV., když Hanuš kníže Opavský, t. č. purkrabí hradu, odbojně pány do hradu vlákal a čtyři usmrtiti kázal. — Odtud pověst, jakoby král Václav s katem Hanušem důvěrně byl obcova.

První obležení hradu stalo se r. 1422, když Husité trůn český knížeti Litevskému podávali, a přívrženci Sigmundovi s korunou na hrad Velhartický se utekli. Husitské vojsko 24.000 mužů silné oblehalo Karlštejn v domnění, že se tam koruna nalézá. Ač z mnohých praků, hákovnic a velikých houfnic těžké koule kamenné na hrad házeli, musili po několika nedělích s nepořízenou od táhnouti.

Karlštejn zůstal majetkem korunním a měl své purkrabí, mezi nimiž Matiš hrabě Thurn, Jaroslav Bořita z Martinic a Ota z Losu byli nejznamenitější. Thurn po bitvě Bělohorské nucen byl na útěk se dáti, Martinic vyhozen byl r. 1618 s okna, a Ota z Losu skončil r. 1621 na popravišti.

Roku 1619 obsadilo 600 mužů anglického pomocného sboru Karlštejn, ale na vyzvání generála Bouquoie roku 1620 ihned se vzdali.

Ještě jedenkrát spatřil Karlštejn nepřítele ve zdech svých, totiž r. 1648; od těch dob klesla důležitost hradu, zvláště když Ferdinand II. zrušil úřad purkrabího a panství Karlšteinské prohlásil za majetek ovdovělé královny České. Nicméně zastavil

i přes to Karlštejn, který teprve císařovnou vdovou Eleonorou vykoupen byl; císařovna Marie Teresie přenechala užívání jeho ústavu šlechticům na hradě Pražském.

Krajinu Karlšteinskou navštěvují často též přátelé přírody. Již pod Budňanským kostelíkem nalézají se zajímavé zkameněliny (Et. Ee₂), okolní výšiny poskytují hojnou botanickou kořist, z níž na př. uvádíme: *Quercus pubescens*, *Campanula bononiensis*, *Crepis praemorsa*, *Clematis recta*, *Adonis vernalis*, *Linum flavum*, *Anthericum liliago*, *Orchis purpurea*, *Anacamptis pyramidalis*, *Epipactis atrorubens*, *Lathyrus albus*, *Pulsatilla patens*, *Polygala Chamæbuxus*, *Dracocephalum austriacum*, *Saxifraga caespitosa*, *Dic-tamnus albus*.

Údolí sv. *Ivana* čili sv. *Jana pod Skalou* protéká od severu k jihu potok Kačický, i má ono mnohý krajinný půvab; svahy skal pokryty jsou lesem jehličnatým a bukovým, přes který ční malebně skalní stěna šedého vápence, s křížem na temeni.

V tmavé olšině a sadech ovocných prozírá ves *Hostín* a výše proti skále gotický kostelík klášterní a bývalý klášter benediktinský, nyní panský dům. V starém kostele nalézá se jeskyně, pověstná pobytem poustevníka sv. Ivana, charvatského syna knížecího, z níž prýští čistý pramen. Když Ivan od lotrů byl zabit, dal tu kníže Bořivoj kapli postaviti, a Břetislav I. odevzdal místo i s kaplí r. 1020 benediktinům na „Ostrově“ (viz str. 155.), načež zřízeno tu opatství. Válkou husitskou zanikl i tento osamělý klášter, až teprv když mír zemi se vrátil, vystavěn znova pány z Hasenburka, načež mniši opět se dostavili. Císař Josef zrušil též tento klášter, který pak přešel v majetek sonkromý.

Druhá hlubší jeskyně nalézá se v lese nad skalou sv. Ivana; lid nazývá ji „Stydlá voda“.

Dobrý chodec dorazí odtud za hodinu do Berouna, odkud večerním vlakem do Prahy se vrátiti může.

Pochod dvouhodinný údolím Berounky, podél dráhy, pak (proti Srbsku) v l. vzhůru přivede nás do prastarého, na historické upomínky bohatého místa *Tetína*, se stopami starého sídla knížecího a čtyřmi kostely; nad Tetínem zdvihá se hora Dalimilova, s níž jest pěkný pohled na údolí Berounky. Z Tetína za 18 min. dostaneme se do Berouna.

Zříceniny Žebrák a Točnick. Jednodenní výlet drahou západní.

Jedeme do stanice *Zdic*, odkud jezdí třikrát denně pošta do Žebráka (vzdálenost 1 hod., plat za jízdu 40 kr.). Za příznivého počasí možná tu cestu pěšky vykoupiti ze stanice *Hořovic* (vzdálenost skoro stejná).

Zřícenina Žebrák leží asi půl hodiny cesty od města téhož jména, souvisíc s výše položenou rozvalinou *Točníka* ostrým skalním hrbetem příkrě spadajícím.

Pod Točníkem jest dobře zařízený hostinec, kde bývá v neděli a ve svátek hudební zábava. Vchod do hradu jest zamčen, klíče má knížecký hajný, u něhož třeba se ohlásiti. Cesta na vrch jest dosti příkrá, avšak vede tam také vozová cesta, ale zatáčkami. Hrad Žebrák jest starožitný; založen byl na výběžku vysoké skály Točnické, jejíž tři strany obklopuje rybník, kdežto čtvrtá chráněna jest příkopem do skály vytesaným. Točnick jest lépe zachován nežli níže položený Žebrák. Z tohoto zbývají kromě mohutné hlásnice a hlouběji stojící žalární věže jenom ještě některé jednotlivé zdi. Ve zřícenině výše ležící můžeme spatřiti dosud mnohou pevnou místnost. První hradní brána má ještě původní podobu svou, nesouc deset starých znaků zemí k České koruně náleževších; na zdech prvního dvora hradního viděti ještě vybledlé malování, pokoje a parádní sál byly někdy freskami pokryty. V jihovýchodním rohu vystupuje veliké dvoupatrové stavení s někdejší hradní kaplí. Vyhlídka odtud jest velikolepá: k východu viděti úžlabí Litavky od Zdic až k Berounu; k jihu malebné panorama Brdského lesa od Litně k Hostomicům, Hořovicům a Zbirohu s četnými osadami, lesy, lukami a poli; k západu možná si představiti někdejší rozsáhlost Zbirožských a Krivoklátských lesů; k severu přesahuje všecky výšiny homolovitá hora Velis, památná pověstí o zrádném úkladu Vršovců proti životu knížete Jaromíra.

Pestrý obraz národní slavnosti vyvíjí se na Točníku první neděli po sv. Bartoloměji (24. srpna). Na hradním dvoře táboří kramáři a prodavači všeho druhu, a četné davy lidu putují sem z celého okolí.

Příbram. K zběžnému prohlédnutí zajímavého tohoto horního města a velikolepých stříbrných a olověných dolů tamějších stačí jednodenní výlet z Prahy, neboť ranní vlak odjíždí ze západního nádraží v 7 hodin a v 9 hodin 49 minut jest v Příbrami, odkud zase odjíždí okolo 6 hodin večer.

Nádraží jest pouze 15 minut od města vzdáleno; hostinec „U císaře Rakouského“, zahradní restaurace „Na příkopě“ a „Sebastopol“.

Město s četnými novými budovami má vzhled moderní; zdaleka již pozornost cestovatele poutá nad město vystupující *Svatá Hora*, nejpověstnější poutnické místo v Čechách, s bohatě ozdobeným chrámem a proboštstvím. Největší stavení jest c. k. horní ředitelství. Od 9 hodin možná se tu přihlásiti o dovolení ku prohlédnutí dolů, s udáním počtu osob, které se ho chtějí účastniti.

Nejstarší budova jest někdejší arcibiskupský hrad, tak zvaný „hrad Marianský“, nyní c. k. horní akademie, během několika století arcibiskupem mnohokrát přestavěný. V děkanském chrámě pozoruhoden jest pouze mramorový oltář.

Na *Svatou Horu* (576 m. vys.) čtvrt hod. vzdálenou vede z města několik cest; kryté schody, roku 1670 nákladem hraběte Mitrovského vystavěné, vedou přímo do ambitů. Klášterní stavení okolo kostela pochází ze XVII. století. Vlastním předmětem úcty jest dřevěná soška Panny Marie, dle legendy práce Arnošta z Pardubic. Ferdinand III. odevzdal to místo Jesuitům; po zrušení řádu jejich bylo roku 1790 povýšeno na proboštství, roku pak 1861 odevzdáno redemptoristům. V dni marianské, od polovice května až do konce července, četná návštěva poutníků. U kříže na tak zvané hoře Kálvarii pěkný pohled na město v údolí rozložené a na okolní, po většině krásným lesem porostlé výšiny. Největší slavnost s procesími, jichž účastní se všickni havíři v stejnokroji, odbývá se o tak zvaném korunování Panny Marie, druhou neděli po Božím těle. Kdo si chce prohlédnouti bohatou sbírku paramentů Svato-horského chrámu, nechť hlásí se o dovolení u rektoratu a c. k. okresního hejtmanství Příbramského.

Ku prohlédnutí dolů potřebí při nejmenším 4—5 hodin času.

Nejdůležitější doly jsou na *Březové Hoře*, města položeného asi 20 minut západně od Příbrami na protáhlém hřbetu horském; které má asi 4000 obyvatelů, téměř samých havířů.

Výtěžek dolů roste. Surových rud se ročně dobývá asi 25 až 35 milionů kg., z nichž dostává se 6 milionů kg. hutních rud tavitelných. Roku 1878 vyrobeno bylo 18.335 kg. čistého stříbra a přes 3 miliony kg. klejtu a olova. Tyto velikolepé, světoznámé hory jsou majetkem státu (ze 106 podílů, kukusů, náleží jich 92 státu, ostatní obci a soukromníkům), a zaměstnáno jest při nich 5600 dělníků.

V šachetním oddělení Vojtěcho-Marianském a Františko-Josefském nachází se 8, v Anensko-Prokopském 16 couků. Oboje oddělení toto tvoří „hlavní důl“, couky jejich leží větším dílem v drobu. V obou ostatních odděleních (Augustově šachtě, Drkolenské a Bohutínské báni, pak Lillově, Ferdinandově a Strachonově šachtě) nachází se 12 jiných couků, tak že v Příbramském rudním revíru jest celkem 36 pojmenovaných couků, z nichž nejdůležitější jest hlavní důl sv.-Vojtěšský.

Do vnitř dolů vede 17 hlavních šachet, 100—1000 m. hlubokých. U Marianské šachty se nachází šatnice, a zde dostaneme po přihlášení a oblečení za průvodčího lezce. Vjezd obyčejně se děje tažnou šachtou v „kleci“ (šála) ze silných železných šinů pro 6 osob. Lana jsou z drátů z ocelové litiny, které se parní silou navinují na bnbny 6 m. v průměru mající. Nejzdlouhavější a nejnámáhavější jest lezení po žebřících, jež po každých 4 m. oděluje od sebe vodorovná půda (palanda). Pro dělníky jest stroj „fárací“ rychlejší a pohodlnější.

Při dolech Příbramských nalézají se dvoje stoupací stroje a tahadly, pohybované parními motory o 80 koňských silách.

Leštětec olověný Příbramský drží 0.01—1 % stříbra, ruda z přípravny do hutě odevzdaná sestává dílem ze zrněk, dílem ze šlichů a rozmílá se ve zvláštních mlýnech a suchých puchernách na moučku. (Třeba se ohlásiti u dozoru nad puchernami; dovolení od hejtmanství platí i sem.)

Přípravny, kde rudy se perou, roztloukají, prosypají, praží, míchají a s přísadami se taví, stojí za návštěvu. Pochod při tavení v pecích sháněcích, pak pattinsonování sledovati můžeme při delším pobytu s dovolením správce tavíren.

Také umělecký úřad (Kunstamt) a technické práce hodny jsou podívání. Jak velikolepé tyto práce jsou, patrné jest ze sil k nim upotřebených; nalézají se při všech těžebních odděleních hlavního dolu Příbramského 42 parních motorů o 1434 koňských silách, 47 kotlů o 1573 koňských silách, 21 parních napájecích pump, 26 vodních motorů; kamenného uhlí spotřebuje se do roka 22 milionů kg.

Potřebná ku přípravným pracím voda přichází ze dvou rybníků hlavnímu dolu náležejících, které zřízeny byly v Bohutíně asi 3 hodiny vzdáleném nákladem asi $\frac{1}{2}$ milionu zl. Polodenní výlet do této lesnaté krajiny jest zajímavý; u hořejšího rybníka prostá, ale čistotná hospoda.

Dolování Příbramské jest prastaré, původ jeho báječný. Již před rokem 1527 bylo tu 33 bání, a sice na Březové Hoře. Ferdinand I. udělil městu obyčejné tehdejší výsady horských měst; velikými výhodami a svobodami obdařil Příbram císař Rudolf II., ale dolování nečinilo žádných pokroků; roku 1728 nebylo pražádného výtěžku. Dalšímu vniknutí do hloubky překážela voda, v dolech zaměstnáno bylo jen 50—70 dělníků. Zásluha o zvelebení dolů náleží Kutnohorskému hutmistru Janu Alisovi, který 11. října 1770 počal nynější sv.-Vojtěšskou hlavní šachtu hlubiti. Roku 1859 dokončena byla 22 km. dlouhá, k odvádění vody v dolech se nahromaďující ustanovená stoka čili štola, která počínajíc u vesnice Dušníky končí se u Štěpánovy šachty v Bohutíně. Kdežto již dříve založeny byly velikolepé přípravy, práce hornické podporovány jsou pilami na prkna, továrnou na drátěná lana, dílnou mechanickou, kovárnami atd., i také četné nové doly byly zaraženy, konečně roku 1875 dosažena hloubka 1000 m., tož budoucnost Příbrami jest zabezpečena.

a)

Hrad Křivoklát. Jednodenní výlet. K zábavním vlakům západní dráhy připojují se v neděli a ve svátek vlaky dráhy Berounsko-Rakovnické; výjezd z Prahy prvním nebo druhým ranním vlakem, zastávka u hradu okolo 10. a 2. hodiny odpoledne; odjezd po 6. hod. večer. Při dvoudenním výletu možno jeti na *Lány* (ze státního nádraží Bubeu i Brusky, dráha z Prahy přes Chomútov do Chebu) a druhý den krásnými lesy a oborami (3 hod. cesty) na Křivoklát; též z Berouna pro pěšího turistu mnohá zajímavá partie se naskytá.

Když projdeme tunelem 235 m. dlouhým za stanicí Křivoklátskou, octneme se v údolí, v němž vypíná se jeden z nejznamenitějších bývalých hradů v Čechách, stavitelskou krásou nad Karlův Týn a historickými zpomínkami nad Zvíkov vynikající.

S Křivoklátem (Pürglitz) souvisí Amalín (Amalienberg) a Roztoky. (Nemýlí se čtenář s Roztoky nad Vltavou, stanicí Státní dráhy.)

Blíže stanice hostinec „Sýkorův“ (6 min. od zastávky); výborná strava, jídelna, sál i zabrada, 6 hostinských pokojů (denně 70 kr., měsíčně 12—18 zl., oběd 60 kr., večeře 40 kr.); dále hostinec „U hvězdy“ (2 host. pokoje), hostinec „Černý“, knížecí hostinec v Roztokách (10 minut od nádraží Křivoklátského vzdálený), vinárna Nitscheova, zde prodej lístků na dráhu. Soukromé byty, zvlášť v Amalíně nad hradem, které hledanější jsou pro blízkost stinného lesa než pod hradem v tak zvaných „Budech“. Koupiti možná se v řece u přivozu v „Děčích“ neb nad jezem Roztockým. Pošta v Křivoklátě; telegrafní stanice v $\frac{1}{2}$ hod. vzdálené za Roztoky ležící železn. stanici (poselné 15 kr.), aneb v $\frac{3}{4}$ hod. vzdáleném Městečku (Stadtl).

Široká vozová cesta vede ke hradu; u první sochy byla ještě roku 1847 brána, od které vedla přes zdvihací most cesta k hlavnímu vchodu. Brána u hlavního vchodu jest nejlépe zachovaná část pamětihodné stavby; uměle pracovaný štít s četnými arabeskami a monogramem krále Vladislava II. (W). nad ním vížka se špičatou střechou jí dodávají zvláštního rázu.

V průjezdu odchyluje se druhá cesta k bývalým hradbám a baštám.

První nádvoří poskytuje imposantní pohled; na sever stojí věž „Huderka“ zvaná, schodištěm úzkým ve věžičce umístěným dostaneme se na balkon a odtud točitými schody na výstupek věže, odkud pěkný máme pohled do údolí pod sebou; v přízemí věže nalézá se úzký zatuchlý prostor, se čtyřhraným otvorem, do něhož spouštěli odsouzené k smrti hladem. Mezi mnohými proslulými vězni této věže byl Eduard Kelley, známý zlatorobec a alchemista, rodem Angličan, který za Rudolfa II. k velikému jmění a hodností přišel, roku 1590 však pro vraždu zde do vězení uvržen byl a na útěku odtud r. 1591 zahynul.

Před Huderkou nalézá se na dvoře starožitná studně; v stavebních okolních, z nové doby pocházejících, umístěn jest okresní soud, berní úřad, pivovár a byty úředníků.

Nejstarší část hradu jest zřícenina z rozličných dob pocházející. Průčelí tvoří rytířský sál z doby Vladislava II.;

pod okny, kamennými rámy s uměleckými arabeskami ozdobenými, viděti dvě kamenná poprsí, která se pokládají za podobizny Vladislava a manželky jeho Anny de Foix.

Úzkou branou vejde se do druhého nádvoří hradního; v levo ozdobný strážní domek; průjezd vysoký s krásnou klenbou dříve bohatě ozdobenou; u této brány gotická klenutá stěna z dob Václava IV. „stříbrné sklepení“ zvaná, sloužila za pokladnu; ozdobná železná vrata odtud viděti v zdejšímu museu. V l., kde zdvihá se kaple hradní, viděti několik prohlubní; tato, dříve nejprísnější státní vězení, jsou nyní sklepy; v jednom z nich trpěl po šestnáct let šlechtyn Jan Augusta, biskup bratří českých, až na přímělu krásné Filipiny Welserové opět svobody nabyt.

Rytířský sál činí poněkud dojem Vladislavského sálu Pražského, jen že klenba a ozdoby gotické velice jsou zaslé; sál jest asi 24·5 m. dlouhý, 7·5 m. široký a vysoký a osmi okny osvětlen.

Nejpamátnější částí stavitelskou jest kaple hradní; znamenitá klenba, smělé oblouky, do nichž končí žebra, umělecky pracované dvěře do sakristie, ozdobné výstupky ve zdi, pak hlavní oltář z doby Jagelonské s bohatou malbou a prací řezbářskou jsou podivuhodně zachované; i zbytky staré malby na skle, sv. Václava a sv. Jiří představující, jsou drahocenné. Pozoruhodny jsou zde ještě dva staročeské obrazy na stříbrné půdě malované, sv. Kateřina a sv. Barbora, a cínová křtitelnice z r. 1603.

Ostatní části hradu jsou zpustlé a čekají toužebně na opravu, kterou kníže Max Egon Fürstenberg chvalně počal, dokončení však jest na potomcích jeho. *)

Z dějin hradu vyjímáme:

Kdy Hrádek založen byl, marně bys hledal; Kosmas klade do okolí prastaré místo Libušín. R. 1110 byl již Křivoklát přestavěn a obnoven na jeden z nejpečnějších hradů českých; přednost před knížecím dvorem ve Zbečně nade Mží obdržel za Vladi-

---

*) Podrobnější popis nalézt lze v díle „Das Pürglitzer Thal und Burg Pürglitz von Nitsche, Wien 1876“.

slava I., od které doby často panovníci tu dleli a stálé sídlo župana tu zřízeno.

V lesích Křivoklátských to bylo, nedaleko Velise, kdež zrádní Vršovci na honbě obklopili knížete Jaromíra a šípy po něm stříleli, až věrný sluha Hovora jej vysvobodil.

Ve vsi Velisi visí podnes v kostele sv. Jana nad oltářem několik šípů, z události této prý pocházejících.

Kníže Břetislav II. padl tu též rukou vražednou r. 1110. Přemysl Otakar II. dal Křivoklát obnoviti a hrubou síň znaky všech zemí ozdobiti. Týž držel zde štyrského šlechtice Burkarta z Pfauenberka co státního vězně po celý rok. Vilém Zajíc z Valdeka, „zajíc srdce udatného“, vyhnal žoldáckou posádku po Rudolfovi Rakouském, opanoval hrad a vyprostil kněžnu Elišku, poslední Přemyslovnu, z tenat Korutanových, stal se prvním vychovatelem Karla IV. Po jeho smrti kázal Jan královnu odvézti na Mělník a synáčka Václava (Karla) na Křivoklát, kde tři léta trávit musil pod přísným dozorem.

Karel po návratu do vlasti dal zříditi hrad za důstojné sídlo pro spanilou choť svou Blanku z Valois, kteráž 24. května 1335 porodila mu zde dceru Markétu; tehdy dal prý sehnati sem všechny slavíky z okolí, aby sladkým zpěvem svým Blanku potěšovali.

Karlův syn a dědic Václav IV. vychován byl na Hrádku velmi skvěle; panický šat jeho ukazovali zde ještě roku 1826. Václav si zde oblíbil a za něho nastala nejskvělejší doba hradu; vyslancové cizích mocnářů, turnaje a hony střídali se ve skvělé proměně. Ve skvostně vystavěném a opatřeném hradě mnoho tehdy bylo obrazů a část pokladu.

Král Sigmund vše žoldněřům rozdal. V bouřích husitských mnoho vznešených rodin sem se uteklo, a byly zde desky zemské i koruna uschovány. R. 1422 vyhořel hrad a Husité se zde usadili, až Hanuš z Kolovrat jim hrad odňal. Král Sigmund dal jej později v zástavu Alešovi Holickému ze Šternberka, který přestoupil sice ke čtyřem artikulům, ale v bitvě u Lipan proti Táborům stál. Po jeho smrti (1455) připadl Křivoklát opět koruně, a král Jiří daroval jej synu svému Hynkovi z Minsterberka, od něhož Vladislav II. hrad koupil a k novému lesku povznesl. Většina památek stavitelských má původ z této doby. Na to střídali se majetníci; za Jana ze Žďáru uvěznění byli zde Augusta a Jakub Bílek. Ladislav ze Šternberka obdržel od arciknížete Ferdinanda hrad pod výminkou, aby sloužil za útulek tajně jemu oddané Filipině Welserové, která více let zde sídlila a 3 děti porodila.

Za Rudolfa II. vězněn zde byl Eduard Kelley; roku 1620 vzdala se dobrovolně stavovská posádka vojsku Ferdinanda II. R. 1658 přešel Křivoklát zástavou na rodinu Švarcenberskou a 1685 prodejem na Valdštýny, od nichž dostal se dědictvím dosavadním majitelům knížecí rodině Fürstenberků.

V museu, od knížete Maxe zde založeném (přístupném po přihlášení se u kastelana), nalézají se mnohé starožitnosti v krajině Křivoklátské nalezené (zajímavá mříž z pokladny a j.), pak přírodniny, vycpaná zvířata domácí i cizozemská a upomínky lovecké.

Pěkný pohled poskytuje hrad a údolí se svahu protějšího, kde stojí pomník knížeti Egonu Fürstenberkovi od úřednictva jeho postavený (práce sochaře Maxe); krásnější ještě s vyššího, lesem porostlého svahu nad drahou.

Uvedeme ještě výlety do okolí, které možno vždy za jeden den vykonati:

1. Údolím potoka Rakovnického do Rakovníka a zpět drahou.

2. Přes Roztoky do údolí Klucna, odtud do Emilína a přes Branov zpět; na cestě z Emilína radno navštívit vrch „Štulec“, odkud rozkošná vyhlídka.

3. Přes Roztoky po silnici na Leontín (Leontinenschloss), lovecký zámek knížat z Fürstenberka; odtud na Broumy, rodiště Škroupovo; dále údolím Úpořským, kterému kolmé skály horského rázu dodávají, na zřícenině Tejšov, odkud nejlépe po lodi zpět do Nezabudic a pak pěšky na Křivoklát. Údolí toto od Broum do Tejšova prostupuje na přič porfyrovou sloji, kterou vidíme v krásném příčném průřezu. Zlá povodeň 25. května roku 1872 odnesla pod Tejšovem celou vísku a strašně údolí zpustošila.

4. Do údolí Kličavského, oborou k hájovně „Markytě“ a odtud zpět přes Zbečno do Křivokláta; odvážnější však chodec může pustit se jen s vůdcem k staré zřícenině Hyvnu.

5. Drahou do Nové Huti, kdež na vršku zámek Nižbor a naproti kopec Hradiště svými starožitnostmi památný. Odtud přes Stradonice do Staré Hutě, kdež bývala knížecí huť. Drahou večer zpět; aneb

6. ze Staré Hutě, kdež dobrý nocleh, údolím Vybrnice k „Zelené Boudě“ a odtud samými lesy na hrádek Jincov; pak půvabným údolím „Voznice“ zpět do Nové Hutě (i zde dobrý nocleh v knížecím hostinci).

7. Z Nové Hutě přes Otročin do Hudlic (rodiště Jungmannovo) a přes Krušnou Horu do Jáchimova, dříve znamenitého místa průmyslového, kdež dosud železná ruda se dobývá. Tamtéž vrchní horní úřad a šachty, do nichž možno sestoupiti. Z Jáchimova pak přes „Jezírka“ do Nové Hutě zpět.

Lázně Šternberské. Ze stanice *Mrakovy* na Buštěhradské dráze podniknouti lze příjemný výlet do lázní Šternberských, vzdáleným čtvrt hodiny od Smečna, půl hodiny ode vsi Ledcí, k níž se počítají.

Ze stanice vede cesta krásným lesem, pak stromoradím ovocným a lípovým k lázním, kdež v domě lázeňském (as o 30 pokojích) a ve čtyřech větších villách hosté pohodlného umístění naleznou.

Na stanici Mrakov jezdí k rychlovlakům omnibus (plat 80 kr.); zvláštní příležitost na objednání stojí 3 zl.; možná použití též Pražsko-Duchcovské dráhy na stanici Slané, odkud za hodinu dojedeme do lázní.

Na místě lázní stála někdy tvrz Bílý Újezdec, nynější jméno své má ze XVII. století od hraběte Bernarda Martinice, jenž nazval je po druhé manželce své Polyxeně ze Šternberka. Před dva a čtyřiceti lety založeny tu od konsortia Pražských lékařů lázně při pramenech železitých zemito-salinických. Lázně ani pití vody nerozčilují, a mohou i prsní nemocí stížením obojích užívatí. Poplužní dvůr poskytuje též čerstvé podmásli.

Lázně jsou v čistých porculánových vanách (plat 35 až 40 kr.); kuchyně jest dobrá; lázeňský lékař v místě.

Spořádaný park, pěkná poloha, blízká bažantnice a obora, pak zámecká zahrada, hostům přístupná, plavba na loďkách a koncerty v neděli a ve čtvrtky poskytují návštěvovatelům dostatečné rozmanitosti. Pokoj s nábytkem stojí týdně 4 až 8 zl.

Kokořín. Ze stanice Polabské dráhy *Mělníka* aneb ještě dříve a pohodlněji ze stanice *Liběchova* vykonati můžeme za den výlet do krásné krajiny Kokořínské.

Dvě hodiny od Mělníka počíná údolí, jehož rozmanitými zátočkami dostaneme se až ke zřícenině hradu; silným

pochoodem až k obnovenému hraběcímu zámku hrabat Kou-niců, Housce.

Z Mělníka vede několik cest; chceme-li přímo ke zřícenině, dáme se na Chlomek a Vysokou; chceme-li užiti krásy údolí, jedeme vozem neb poštou do Nebužel, a odtud octneme se za čtvrt hodiny v dolině k hradu vedoucí.

Cesta vine se podél Vrutického potoka pod kolmými skalními stěnami pískovcovými (vrstev Jizerských), kolem lučin, sadů, lesků, tůní a nejpodívnějších rozedlin.

U většího rybníka (asi půl hod. od Nebužel), na jedné straně kolmými stěnami, na druhé lesnatou strání uzavřeného tak zv. „Kroužeckého dolu“, pamětihodné jest místo na jedné ze skalních stěn zaniklým zámek rytířským, od lidu „Krvomlýn“ zvaným.

Uprostřed stěny as 14—15 metrů nad rybníkem jsou zbytky komnat skalních, obývaných majitelem Nového mlýna.

Stinná cesta vine se kolem rybníka, četných mlýnů, chudobných chatrčí a skalních otvorů do jeskyní, v nichž některých bydlí chudina.

Hrad spatříme teprv jsouce bezprostředně u něho. Hostinec jednoduchý; kolem Podhradského mlýna stoupáme vzhůru. Zřícenina zarostlá jest stromovým a křovím; na jihu branka, k níž vede čtyři a dvacet do skály vtesaných stupňů; hrad obklopen byl na sáh tlustou zdí; nejzachovalejší jest ohromná, kulatá ale nepřístupná věž; v obývané části jsou silné klenby, ve dvoře pobožené komnaty, mimo zeď studně. Od jediné prastaré brány vedl zdvihač most ku protější hoře. Se skály jest krásná vyhlídka do hlubokého údolí.

Od zříceniny vede pohodlná cesta dílem lesem a mezi skalami, dílem ovocnými sady k vesnici a zámku Novokokořínskému. Zde s vysočiny patříme k jihu na Mělník, na druhé straně ke Kokořínu, Housce, Pernštýnu a blížen-cům Bezdězům.

Přes vesnici Vysokou zpět na Mělník.

Zřícenina Okoř. Velikým obloukem dostaneme se ze Smíchovského západního nádraží přes šest stanic (33 km.)

Pražsko-Duchcovskou železnici do stanice *Noutonic*, odkud snadno můžeme navštívit zříceninu Okoř, jindy mnohem častěji vyhledávanou. Přímo cestou, ne zcela dvě míle dlouhou, přes Veliké Přílepy směrem severoseverozápadním od Prahy, dávají se pěší cestovatelé. Zřícenina, již blízka úplně zkáze své, leží u Zakolanského potoka, a byla ještě r. 1773 obydlena; roku 1787 byly v kapli konány ještě služby boží, ano ještě v letech čtyřicátých našeho století obývala ve sklepích chudina. Krajina nemá mnoho půvabnosti.

Dle pověsti daroval Přemysl toto místo služebníkovi svému Oksrovi, odkud se odvozuje jméno hradu. Úskočná Šárka byla prý dcerou Mnohoslava Okořského. První zmínka o hradu tom děje se r. 1228; ve XIV. stol. byl majetkem nejbohatší patricijské rodiny Pražské, Rokycanů. Jeden z pozdějších majitelů, Jindřich Lefl, poskytl zde Husovi pohostinského útulku. Nedlouho potom byl vlastníkem Okoře Pražský měšťan Ludvík, syn Florenčana Angela, který za Karla IV. zřídil v Praze první botanickou zahradu (v Jindřišské ulici). Roku 1421 osadili Pražané hrad bez boje. R. 1590 dostal se hrad v držení pánů Smečenských, z nichž Jaroslav Bořita z Martinic jej odkázal Jesuitům, kteří jej podrželi až do zrušení řádu svého. Roku 1773 připadl Okoř studijnímu fondu a přidělen správě Tuchoměřic. Nesvědomití správce, kteří považovali hrad za pouhý stavební materiál, a časté kopání po pokladech, které zde lidé hledali po Jesuitech, uspíšili zkázu hradu.

Dráha Františka Josefa vypravovala v letě zvláštní zábavní vlaky do Benešova a zpět, na kteréž trati leží Mnichovice-Strančice, Čerčany-Pyšely (odkud konají se vycházky po Sázavě) a Benešov; z Benešova navštěvuje se zámek Konopiště. (Popis viz při dráze F. Josefa.)

Kladno. Drahou Buštěhradskou vyjedeme ze státního nádraží (nebo z Buben aneb od Brusky) ke stanici *Vejhybce*, která od města Kladna jest 25 min. vzdálena, a jedinou stanicí, ku které jezdí z Kladna omnibus. *Nové Kladno*, stanice dráhy z Vejhybky do Kralup jest 20 minut, *Dubí* 35 minut od města vzdáleno.

Město Kladno, dříve nepatrné městečko, dle posledního sčítání lidu město se 14.188 obyvateli (nejvíce dělníky), leží v krajině ne příliš půvabné, ač blízké lesy krásné partie tvoří.

Co město tak pozdvihlo a k návštěvě vybízí, jsou uhelné doly Kladenské a znamenité závody průmyslové; vždyť se jen výroba uhlí od r. 1878 zdvojnásobila.

Hostince. Omnibus k osobním vlakům (vyjma rychlovlak), jezdí z hostince „U města Kladna“ (uprostřed náměstí, má 6 pokojů s 12 post. po 30—70 kr. denně), zde jest též beseda, zahrada, salon. „U Sýkorů“ na západním konci města. „U města Prahy“. Právě staví se veliký hostinec na náměstí „U Beránka“. Pošta na náměstí, telegraf u hutí 10 min. od náměstí.

Po mnohá století nebylo Kladno leč několik chatrčí, jichž obyvatelé robotou povinni byli panskému statku náležejícímu Kladenským z Kladna; po různých majetnících prodala velkovévodkyně Toskánská Anna Marie zboží to r. 1705 za 132.000 zl. kláštera v Břevnově, který statek ten dosavad drží. Do r. 1844 nebylo tu nic zvláštního; veliká činnost těžířská počala r. 1842, kdež erární komise (Reich, Klečka, Beer a Vála) vrtáním mocnost a rozsáhlost slují zkoumati se jala, a erár (jenž roku 1855 své uhelné pole franc. železniční společnosti odstoupil), jakož i císařské podniky na Buštěhradě, pak železářská společnost Kladenská řadu velikých šachet založily, jež nyní krajinu síť železniční protkanou, dříve tichou, velkolepým ruchem průmyslovým naplňují. (Srovn. Krejčího Geologie.)

V městě samém pozoruhodny jsou: socha Panny Marie uprostřed náměstí, krásné dílo postavené roku 1741 nákladem opata Benona stavitelem Dienzenhoferem; zámek, majetek kněží řádu Benediktinského sv. Markéty; původ svůj má z dob pánů Žďárských, jimž Kladno v době od roku 1543—1670 náleželo; kostelík u Libošína z prvních dob křesťanských s památnou studánkou zázračnou. V městě jsou dvě besedy (Kladenská a Budislav, čtenářsko-ochotnický spolek), pak spolek literární, hasičský, veteránský, Oul, Lidumil, Prokop a jiné.

Hutě, jedny z největších v celém Rakousku, obsahují: šest vysokých pecí, z nichž tři jsou vždy v činnosti, ocelárnu, velkou slévárnu, mostárnu, dílny strojnické, válcovnu, pražírnu, emailovnu a j.

Výroba z dolů na kamenné uhlí stále se zvětšuje; na úklonu k severu stojí za sebou Josefská šachta (nyní zasypaná) Václavská (129 m.), Leyer (243 m.), Thinnfeld (290 m.) a Kúbeck (354·5 m.); šachta Františkova u Štěpanie (182 m.). Povznesly se hlavně, když Novotný získal V. Lannu a bratry Kleiny k účastenství v podniku. Z celého výtěžku kamenného uhlí v Čechách připadá na pánev Rakovnicko-Kladenskou více než polovice: průměrně 112 milionů kg. za měsíc.

Veškeré závody průmyslové jsou majetkem dílem společnosti železářské v Praze, dílem společnosti státní dráhy, anebo soukromým majetkem J. V. císaře.

Kladno má mimo tyto průmyslové závody dva velké parní mlýny a veliký pivovár, majetek kněží Břevnovských od sv. Markéty.

Blízké výlety z Kladna do lesů jsou: do lesa Smouhy asi 15 min.; „Na rovinu“ 20 min.; do Hvězdy půl hodiny, zde hostinec a 2 pokoje na léto k pronajmutí; k sv. Jiří do Libošína 1 hod.; do Krčů $\frac{3}{4}$ hodiny, do Vrapic a ke kostelíku sv. Jana 1 hodina. Výlet do lázeňského místa Šternberka u Smečna 2 hodiny (popis jinde).

Brandejs nad Labem, Stará Boleslav, lázně Houška, Jenštejn. Z Prahy vyjedeme drahou Severozápadní (na Poříčí) a jedeme k stanici *Mstěticům*, odkud vždy dostavník do Brandejsa nad Labem jede. Delší zájízdka jest přes Lysou, kde přestoupíme na vlak k Děčínu.

Stanice *Stará Boleslav*, v lese ležící, jest od místa $\frac{1}{4}$, od lázní $\frac{1}{2}$ hod. vzdálena. Povozy stojí zde k pronajmutí.

Mstětice, ves se 17 domy a 237 obyvateli; blíže nádraží hospoda. Dříve náležely k majetku kapitoly Boleslavské, později obci Starého města Pražského, která jich musila r. 1547 v pokutě králi postoupiti.

Cestou vedoucí úrodnými poli jedeme přes *Zapy*, městečko na soutoku pramenných struh potoka Kabelinského (na blízku stávala někdy tvrz a ves Zepce) do

Brandejsa nad Labem. *) Brandejs jest okresní město na l. břehu Labe při ústí potoka Chobotu, sídlo okresního soudu, pluku jízdeckého a okresního zastupitelstva.

Hostince v Staré Boleslavi: „U koruny“ (1 pokoj), „U modré hvězdy“ (1 pok.), „U Českého krále“ (1 pok. s 3 postelemi), „U bílého beránka“ (1 pok. s 2 post.).

Hostince v Bradejse: „U koruny“ (4 pokoje), „U města Prahy“ (3 pok.), „Černý kůň“ a „Průchodící“.

Mimo děkanský chrám sv. Pavla Obrácení ve středu města, a chrám sv. Petra na Hrádku, jehož původ až do roku 950 se klade, kdy prý od Boleslava I. z pokání pro zavraždění sv. Václava založen byl, pak radni dům na náměstí, zajímá nejvíce zámek velkovévody Toskánského; pochází z rozličných dob, a vypíná se na příkré skále pískovcové (Korycanské pásmo) nad Labem v podobě nepravidelného čtverhranu, obklopen parkem a sady obecnstvu přístupnými.

Nejstarší jest strana severní s věží, nyní s polychromickým krytem; předhradí zámku jest část někdejšího opevnění. Do nádvoří vedou tři brány, dvě v slohu renesančním, jedna severní, gotická. Park z východní strany k nádvoří přilehající založen byl s velikým nákladem od Rudolfa II. Přes hluboký příkop, nyní sad ovocnářský, vedl zdvihač most, na místě nynějšího klenutého.

Východní křídlo zámku jest plno věžatých výstupků; veliké gotické okno ozdobeno jest znakem Krajiřským a Šellenberským. Dlouhá krytá chodba na mohutných pilířích. „Josefova chodba“ zvaná, pochází nejspíše od Rudolfa II. Severní křídlo spočívá na mohutných pilířích; v prvním patře vystupuje do popředí veliké arkýřové okno, jehož okraj 14 znaky vyplněn jest.

Z výstupku před hradem máme pěkný pohled na Polabí s velkolepými mlýny americkými, novým mostem přes Labe, úrodnými nížinami a lesnatými ostrovy až k Mělníku.

---

*) Srovn. Okres Brandejský nad Labem, sepsal Ph. C. Justin Prášek. V Praze 1875.

Zámek, z části od pánů Krajiřů z Krajku vystavěný, shořel r. 1552. Za Rudolfa II. rozšířen a dostavěn, zpustl za války třicetileté, až Karel VI. opraviti jej dal staviteli Fr. Kaňkovi.

Přes Labe ubíráme se pak Hluchovem do Staré Boleslavi, nebo pěšinami přes šťavnatá luka vedoucími přímo k lesu, v němž leží lázně Houška.

Stará Boleslav jest místo od 800 let slavnými poutěmi, legendou o zavraždění knížete Václava Svatého a svými kostely proslavené. (Kolegiální kapitula, poutnický chrám Panny Marie a tři kaple, residence proboštská, děkanská a kanovnická, villa toskánská, jízdecké kasárny, lihovar, pivovár, záložna.)

Kapitulní a farní chrám sv. Václava sáhá původem svým do r. 1046; původně byl vystavěn ve způsobě třílodní basiliky románské s vyvýšeným kůrem kněžským. V základech podoba se zachovala. Pod kůrem kněžským vcházíme do krypty čili podzemního chrámu ss. Kosmy a Damiana (podobá se kryptě u sv. Jiří v Praze). Čtyři řady románských sloupů nesou masivní klenbu, která osmi stoletím a dvěma velikým požárům odolala. Světlo padá čtyřmi okny v apsidě, která nejapně rozšířena byla, tak jako zazděno veliké průčelní okno gotické. Mausoleum sv. Václava zřízeno bylo r. 1657 z pěkného mramoru, plného silurských skamenělin. Okazuje se zde místo zavraždění, kustrynka a krev sv. Václava. Císař Ferdinand III. napsal na malý obraz sv. Václava: „Sv. Václave, králi Český, pros za mne“. Hlavní kostel má více ráz renesanční, některé obrazy pocházejí prý od Škrety.

Z bývalých hradeb Karlových, které tvořily čtyřhran s dvěma branami, zachovala se západní část a brána severní, na níž čteme starý nápis:

Jsem právě Boleslav,
mne bolem oslavil,
když věnec tu dovil
své slávy Věnceslav.

Poutnický chrám Panny Marie má dvě štíhlé vysoké věže s červenými báními, a vůbec jest pestře vyzdoben. Jest to jeden z největších chrámů českých. Malby na omítce

provedl Josef Hellich z Prahy. Presbytář chrámovou polokruhem obkličuje klenutá chodba s malbami Nimburského malíře Kramolína (z r. 1775).

S Boleslaví souvisí směrem k Houšce ves Písek; kolem tůň po starém Labi zbylých přijdeme do lázní *Houšky*. Roku 1818 objeven tu byl železitý pramen; malé lázeňské staveníčko z té doby udrželo se až do r. 1867, kdy zde arcikníže Karel Salvator dal vystavěti krásné lázeňské stavení s úpravným salonem, dům pro hosti o dvou patrech, a upravití procházky do vzdálenějšího lesa borového, jímž vede pěkná cesta až k Jizeře, která proti Toušimi do Labe padá.

V lázních nalézá se pomník na památku návštěvy císaře Františka r. 1824 a kaple sv. Kříže.

Není-li rok vlhký, těší se lázně hojně návštěvě i hosti i výletníků.

V p. od silnice z Prahy asi 6 km. od Brandejsa, blíže Vnoře viděti jest zříceninu *Jenštejn*, kulatou věž, vystavěnou na pískovcovém balvanu a pocházející ze XIV. století. Nejstarší známý majitel jest Pavel z Jenšteina, nejvyšší písař zemský, který nejspíše brad ten vystavěl. Starožitný hrad vzal za své v třicetileté válce, když Baner z Brandejského zámku proti císařským operoval. Ještě na konci předešlého století stály zdi hradební až do výšky prvního patra, dnes stojí již jen pevná hlásní věž. V přízemí bydlí chudina. Žebříkem dostaneme se do prvního a pobořenými schody do druhého patra, kde se spatřují zbytky gotiky.

Další výlety na celý den.

A) Drahou Pražsko-Drážďanskou.

Do Roudnice a na Říp. Ranním vlakem za 2 hod. do Roudnice, odtud za 1½ hod. na Říp, nazpět do Roudnice a večerním vlakem do Prahy. (K výletům máme 7 hod. času.)

Kdo rád pěšky chodí, nechť jede jenom do Veltrus (1¼ hod.), odtud jest za 3 hod. u paty Řípu ve vesnici

Ctiněvsi (prostá hospoda s dobrým pivem); za půl hodiny vystoupí na vrch. Do Roudnice je pak něco přes hodinu, a odtud jede se večerním vlakem do Prahy.

Do **Lovosic** ranním vlakem za $2\frac{1}{2}$ hodiny. Z Lovosic za $1\frac{1}{4}$ hod. na *Lovoš*, který co do vyhlídky s Milešovkou; závodí; za $\frac{3}{4}$ hod. dolů a s odpoledním vlakem nazpět do Prahy, anebo

buď údolím Oparenským asi za 4 hod. nebo přímo přes Velešín na *Milešovku*, za $2\frac{1}{2}$ hodiny nazpět do Lovosic a večerním vlakem do Prahy. Po příjezdu do Lovosic máme 9 hod. času a vrátíme se do Prahy v 10 hod. v noci.

Z Prahy do *Zálezlů*, jízda trvá $2\frac{3}{4}$ hodiny.

K *Dubickému kostelu sv. Barbory* 1 hodinu, anebo přes Labe na *Deblík* $1\frac{1}{2}$ hodiny, anebo přes Sebusín do *Kundratce* a pro pěknou vyhlídku na hory Varhošť a Mache (2—3 hod.) Ranním vlakem z Prahy, v Zálezlech pobyt asi 9 hod., po 10. hod. večer zase v Praze.

Do **Ústí**, jízda trvá 3 hodiny. — Z Ústí na *Střekov* $\frac{3}{4}$ hod., na horu *Vysoký Ostrý* 2 hodiny. — Použijeme-li vlaků svrchu naznačených, zbývá nám v Ústí 8 hodin k výletům.

I výlet do **Podmokel** můžeme vykonati v jednom dnu, ježto použitím ranního a posledního večerního vlaku získáme 7 hodin k výletům z Podmokel. Až do Podmokel trvá jízda $3\frac{3}{4}$ hodiny.

B) Drahou Polabskou (nádraží císaře Františka Josefa).

Do **Mělníka** a *Liběchova* a na *Kokořín* viz str. 141.

Do **Litoměřic** a jich okolí: *Radobyl* 1 hod.; *Skalice*, vrch Hradisko, *Kundratec* a nazpět do Litoměřic, celkem asi 4 hodiny. Použijeme-li svrchu naznačených vlaků, zbývá nám v Litoměřicích přes 6 hodin. Do Litoměřic jede se $2\frac{3}{4}$ hodiny.

Také můžeme za $3\frac{1}{4}$ hod. dojetí do *Sebusína* a odtud vystoupiti na *Deblík* anebo navštívit *Kundratec* a jeho okolí. V Sebusíně můžeme se pozdržeti $5\frac{1}{2}$ hodiny.

C) Drahou Turnovsko-Kralupsko-Pražskou a Českou severní (nádraží císaře Františka Josefa).

Z Prahy přes Neratovice a Bakov do stanice Bezděžské, odkud za něco více než hodinu vystoupíme na vrch **Bezděz**. Ranním vlakem za $3\frac{3}{4}$ hod. na Bezděz, za $4\frac{1}{2}$ hod. nazpět, večer mezi 7 a 8 hod. zase v Praze.

D) Drahou Turnovsko-Kralupsko-Pražskou (nádraží císaře Františka Josefa).

Za $2\frac{1}{2}$ hodiny můžeme býti v **Mladé Boleslavi** (tam zbývá nám více než 7 hodin času), za $3\frac{1}{4}$ hod. v **Mnichově Hradišti** (kde se více než $5\frac{1}{2}$ hodiny zdržeti můžeme), ba ani do **Turnova** bychom nepotřebovali celých 4 hodin a mohli bychom se tam 5 hodin pozdržet; ve všech těchto případech byli bychom večer mezi 7. a 8. hod. zase v Praze.

e)

Výlety po parníku do údolí Vltavského.*) Parníky vyjíždějí ze stanoviště u mostu Palackého a ze Smíchova. Odjezd ve všední den v 8 hodin ráno a ve 2 hod. odp.; v neděli a ve svátek mimo to též o 3. hodině. Cena jízdy: z Prahy do Štěchovic I. tř. 70 kr., II. tř. 54 kr.; lístky tam a zpět I. tř. 1 zl. 30 kr., II. tř. 1 zl.; do Chuchle 25 a 20 kr.; tam a zpět 45 kr. a 36 kr.; do Zbraslavi a na Závist 40 a 30 kr.; tam a zpět 70 kr. a 54 kr.

Kdo chce tuto cestu pěšky vykonati, jde ze Smíchova stále po l. břehu Vltavy; kdo přichází od Vyšehradské brány, projde obce Podol, Braník, Hodkovičky, Modřany, až ke Komořanům, kde silnice u přivozu končí, a dá se převézt na protější břeh (v p. Lahovice), odkud jest $\frac{1}{4}$ hod. na Zbraslav.

Drahou jedeme ze Smíchovského nádraží do Radotína, tu dáme se převézt přes Berounku a dojdeme pak přes louky a pole za $\frac{1}{2}$ hod. do Zbraslavi.

Jedouce po parníku mineme v l. Podskalí a Vejtoň, pak černavou, historicky zajímavou skálu Vyšehradskou (drobová břidlice Dd₄) se zbytky zdí, Libušina lázeň zva-

---

*) Stanice: Praha-Smíchov — Zlíchov-Bráník — Chuchle — Modřany — Zbraslav-Závist — Vrané — Trnová — Davle — Štěchovice.

nými, a hradbami tvrze; za Vyšehradem tvoří řeka zátoku hrází obehnanou, která slouží lodím za zimní přístav; nad touto leží zahradní hostinec a ves Podol se starým, již roku 1233 zpomenutým kostelem. (Viz str. 119.) Podél břehu táhnou se pak nepřetržitě domky osad Dvorce a Braníka, až k mohutné, ustavičnou spotřebou znenáhla mizející skále Branické (vápenice etáže Gg₁), z níž od pradávných dob chvalně známé Staroměstské vápno se pálí; bílý kouř vystupuje zde z četných vápenic; na úpatí skály jest továrna na Portlandský cement.

Parník zastavuje v Braníku (i pro Zlíchov). V p. minuli jsme zatím **Zlíchov** s malebným kostelíkem na skalce vápenné, která silnicí od ostatní spousty skal oddělena byla, když Francouzové roku 1741 z ohledů strategických nynější cestu do skály vylámali.

Nad trojí tratí železniční zdvihá se tu vysočina „Dívčí hrady“ zvaná, kdež nalézáme nepatrné stopy prastarého báječného hradu Děvína, v němž prý české Amazonky pod vedením Vlasty sídlo měly. V geologickém ohledu poskytuje vysočina poučný přehled krajiny a hran pánví jednotlivých pásem, které do údolí Hlubočepského dobře sledovati lze.

U Hlubočepského údolí zastávka; v malebném údolí zahrady a hostince, jen četné vápenice stávají se někdy obtížnými.

Na témž břehu můžeme i z parníku sledovati památný sled vrstev skalních, které zbortěné a rozličně svinuté i laika oko poutají, a od řeky jen hrází navigační a železniční, pak silnicí odděleny jsou.

Skály tyto táhnou se až k lesnatým stráním Chuchelským. V **Chuchli** zastávka (popis místa viz při výletech Západní drahou).

Pravý břeh za skalou Branickou jest jednotvárnější; proti Chuchli leží ves *Hodkovičky*, pak zastavíme u **Modřan**, s velikým cukrovarem a rafinerií „První české společnosti pro rafinování cukru“ a kostelíkem (v němž obraz od Brandla).

Řeka přibližuje se ku spore zalesněným výšinám u zámku *Komořanského*.

Komořany, zpomenuťe již roku 1088, náležely Pražské kapitole, a příjmy vsi byly beneficiem rektora školy Svatovítské. R. 1742 byl zámek svědkem bezvýsledného vyjednávání o mír mezi franc. maršálkem Belleislem, rakouským maršálkem hr. z Königs-
ecků a kn. Esterhazym, následkem čehož Praha zakusila obléhání pětiměsíčního se všemi hrůzami, hladem a nouzí.

Na levém břehu rozšířilo se zatím poříčí, a v p. objeví se údolí Berounky, kterážto řeka hnědé vody své u vsi Lahoviček s Vltavou spojuje.

Pevný dřevěný most spojuje oba břehy Berounky, a za vysokými topoly, silnici vroubicími, objeví se táhlý hřbet kopce Havlína, s prastarým, v nynější podobě své z před-
šlého století pocházejícím kostelem sv. Havla. Hřbet jest výběžek Brdského pohoří, které mezi Vltavou a Berounkou se rozkládá.

Po krátké plavbě dobře upraveným řečištěm zastavíme u

Zbraslavi (Aula regia, Königsaal), města na Vltavě a mrtvém rameni Berounky položeného. Blíže přístaviště dobrý zahradní *hostinec* „Na velké hospodě“. Pokoje „U kotvy“ a „Bílého beránka“; letní byty lze zde vždy pronajmouti. Mimo spojení parníky *) jezdí denně o 1/2 7. h. ráno poštovní kabriolet do Chuchle k vlaku. Telegraf v místě; pak okresní soud a okresní zastupitelstvo; hlavní odvětví průmyslové: košíkářství.

Krásná lesnatá krajina, v níž Zbraslav leží, pohnula již Vladislava I. roku 1115, aby si zde dvorec vystavěl, jejž potom klášteru Kladrubskému, jím založenému, daroval. Později stal se majitelem jeho Pražský biskup Jan III. z Dražic, který r. 1268 postoupil statek ten Otakarovi II., jenž vystavěl tu lovecký zámek a skvělé i hlučné hony zde odbýval. Zde prodlíval rád Václav II. Nevděčnost vysoce vzdělaného, hrdého a rázného Záviše z Falkenšteina, jenž vedle krále panovati chtěl, pohnula Václava k slibu, založit klášter, jakmile muže tohoto zbaven bude. Na radu opata Sedleckého postoupil zámek mnichům kláštera cisterciackého a položil den po

---

*) Příjezd v 9 1/2 hod. dopol. a ve 3 1/2 hod. odpol.; v neděli a ve svátek též o 4 1/2 hod.; odjezd o 6 1/2 hod. ranní, a v 7 hod. večer; ku konci léta o 6 1/2 hod.

svém skvělém korunování u přítomnosti vzácných hostí základní kámen ke stavbě nového kostela a paláce opata.

Kostel sloužiti měl zároveň za hrobku královskou, a již několik let později byl sám Václav po smrti své ještě před nedokončenou stavbou první sem pohřben; jej následoval v brzce syn jeho Václav III. a roku 1419 Václav IV., jehož pohřeb dál se pro vypuklé zatím husitské nepokoje ve vší tichosti. R. 1420 vniknul Koranda v čele fanaticky podrážděné Pražské luzy do kláštera a pobořil jej, při čemž hrobka královská zpusťována a jevištěm bohupustého rouhání se stala.

V XVI. století povstal klášter ze zřícenin, a opět usadili se tu mniši, kteří však již roku 1611 od Pasovských vydrancováni, a r. 1618 uherskými pluky vyhnáni byli.

Švédové pod Banerem rozbořili r. 1639 i stavení klášterní, které teprv po ukončení války obnoveno býti mohlo. Klášter zrušen byl r. 1785, a r. 1827 prodán knížeti Öttingen-Wallersteinovi.

Kostel farní (klíče u kostelníka v zámku bydlícího), pěknými sady obklopený, jest původní, v XVIII. století opravený kostel někdy klášterní, který dosud mnoho pokladův uměleckých chová. Ve zvláštní, přiměřeně upravené skříni umístěny jsou lebky a kosti posledních Přemyslovců; na postranním oltáři v p. prastarý obraz Madonny, známý co zázračný obraz Zbraslavský, na dřevě malovaný a dobře zachovaný, dle pověsti od Václava II. r. 1297 klášteru darovaný (v Římě kopie); v l. sv. Bernard od Škrety, dva obrazy od Brandla, oltářní obraz od Piazzettiho; též práce řezbářské na lavicích, mramorové sloupy na oltářích, veliké varhany a náhrobní kameny ze XVI. století jsou pozoruhodny. Staré opatství a klášter z části na zámek, z části na cukrovar byly proměněny; na obou patrný jest sloh XVII. století. Cukrovar jest již zase zrušen; taktéž sbírky znamenitého průmyslníka Richtra jsou rozděleny; část (Vobořilova sbírka ptactva) dostala se do Českého musea.

Na protějším břehu Vltavy otvírá se úžlabí **Závisť** zvané, v p. s kopcem „Hradištěm“ (196 m. vys.), lesem listnatým porostlým, který na temeni nese altán, z něhož otvírá se rozkošný pohled po řece dolů i nahoru.

Chceme-li vylézt na kopec, prohlédnouti Zbraslav anebo připojití výlet do Dolních Břežan, potřebujeme k tomu vždy celý den, to jest dobu od 1/2 10. dop. do 7 hod. večer, kdy parník odjíždí. U vchodu do údolí jest v p.

hájovna a hostinec Zalužanka, kdež pivo a jednoduchý oběd se dostane; v l. jest druhý hostinec, kdež lze též letní byty najmouti.

Podél potoka vede pěknou olšinou a stinným lesíkem cesta do *Dolních Břežan* (1 hod.), vsi a rozsáhlého statku arcibiskupů Pražských se zámkem, zahradami (pěkné růže) a skleníky.

Původně náležel statek Křištofu Želinskému ze Sebusína, nejvyššímu mincmistru král. Českého, který statek ten po bitvě Bělohorské ztratil. R. 1715 dostaly se Břežany Ferdinandu hrab. z Khuenburku, arcibiskupu Pražskému, který je pro sebe a nástupce své zakoupil.

Na cestě k Břežanům, as $\frac{1}{2}$ hodiny od řeky, v p. od cesty, stojí v lese pomník památce Vít. Hála († 1874) od „vděčného studentstva“ věnovaný; v l. při ústí úžlabiny od Točny na vrcholku mocné stěny skalní pamětná deska entomologovi dr. Nickerlovi věnovaná.

Na vrchu Hradišti, odtud na východ, nalézají se rozsáhlé předhistorické valy, jichž málo dosud povšimnuto.

Z Břežan do Prahy a naopak možno použití pošty (cena 65 kr.).

Údolí a stráně na Závisti poskytují bohatou kořist entomologům a botanikům. Jmenujeme mimo jiné *Anthericum ramosum*, *Androsace elongata*, *Dianthus caesius*, *Saxifraga caespitosa*, *Omphalodes scorpioides*.

Jedeme-li parníkem dále proti proudu, mineme v p. ves *Záběhlice* se značnou továrnou na hliněné zboží. Oba břehy náleží pásu Brdskému, které řekou prorváno bylo, neboť mimo řečiště táhne se pásmo toto podél azoických vrstev jako nízká pahorkatina až k Úvalům. Zde při Vltavě zužuje se údolí z obou stran, a můžeme zřetelně i z lodi pozorovati mocné žíly felsitového porfyru, prorážené břidlicí azoickou.

Před *Vraným* otvírá se v l. příčné údolíčko ke vsi *Ohrobcí* vedoucí, jež entomologové často navštěvují.

Stanice *Vrané* leží u vsi, ve které jest značná papírna Haasova. Parník pluje dále proti značnému proudu; řeka zatáčí se několikrát mezi černými, jako kulisy kolmo vystupujícími skalními stěnami. Minuvše v l. ves *Skochovice*

zastavíme v *p.* u několika domků samoty Leznické, od nichž vede silnice vzhůru k Trnové. Lesní cestou mohli bychom odtud za hodinu přes *Jíloviště* dostihnouti stanice a výletního místa *Všenor* (v. str. 128.) v údolí Berounky. V údolí, již od Skochovic zúženém, otvírá se sem a tam skalní úžlabí, potůčkem prorvané; viděti jednotlivé chaloupky i zahrádky, ale celkem obkličuje nás pustá samota, až zastavíme ne-daleko ústí Sázavy do Vltavy, při městysi **Davli**.

Přátelé přírody podnikávají odtud zvlášť z jara výlety do údolí Sázavy, na kopce Medníky, pro botanickou zvláštnost kandík psí zub (*Erythronium dens canis*).

Po delším pochodu dostaneme se z *l.* břehu naproti Davli kamenitým údolím ku *Kamennému Přívozu* (zajímavý styk žuly s prahorní břidlicí). U Bohulib, v Studeném Loužku v krajině Jílovské vyskytuje se na křemenných žilách břidlic a felsitového porfyru ryzí zlato s pyritem a arsenopyritem, a jak četné haldy dokazují, bylo zde jednou živě kutěno; nyní jsou doly majetkem francouzského těžářstva, které po urovnání některých sporů se soukromými majiteli dolování obnoví.

Další dosti obtížný pochod údolím Sázavy vede nás přes Kostelec (se zříceninou) a Poříčí k stanici dráhy Františka Josefa Čerčany-Pyšely (v. t.).

Na skalním hřebenu mezi Sázavou a Vltavou u Davle, na nějž do skály vtesaná stará cesta vede, nalézají se stopy hradu a valů neznámého jména a původu, snad strážisté blízkého kláštera Ostrovského, který nalézal se na ostrově nad Davlí, kolem něhož parník nás vezl. *Ostrov* jest nyní křovím, stromovím a travou tak zarostlý, že sporé nízké zbytky zdí a sklepů sotva pozorujeme.

Na tomto ostrově vystavěl Boleslav II. r. 999 opatství benediktinské a povolal sem bavorské mnichy z Altaichu, aby v tichém rozjímání a divoké skalní samotě studiím a malbě obrazů se oddali. Loupežnické roty Otíka Braniborského přepadly a zpusťily klášter, mnichy pak zahnały do okolních úžlabin skalních a lesů. Časem zmohl se klášter a zbohatnul tak, že za 200letého trvání svého tři filiální kláštery měl, totiž u sv. Jana pod Skalou u Berouna, u sv. Jana na Velisí a u sv. Jana na Zátóni. V prvních letech války husitské zničen klášter; na velikých lodích přijeli rozlícení klášteroborci, a osamělé údolí zatřáslo se rykem zpousty,

z níž klášter nikdy více se nezpamatoval. Také četné statky přešly na jiné majetníky, tak že ani v klidných dobách nemohly zpět získány býti.

Proti ostrovu leží starý gotický kostel sv. Kiliana se vsí stejného jména, založený současně s klášterem a v XIV. století přestavěný.

Nad sv. Kilianem zatačí se řeka zostra několikráte v hlubokém, v krystalických břidlicích vybrázděném údolí, v němž možno opět několik porfyrových žil pozorovati, které přes příč na Sázavu a k Jilovému směřují.

Na *l.* břehu objeví se nám městečko **Štěchovice**, ležící mezi částečně holými, částečně zalesněnými stěnami skalními; na *p.* břehu malebně po svahu roztroušeny jsou domky *Brunšova*.

Nejbližší zátočina ukazuje nám převysoké skaliny, jichž temeno tmavým lesem jest pokryto; v divokém nepořádku kupí se balvany do výše, ve skulinách trčí jednotlivé borovice; pak sestupují se tak blízko k řece, že jen úzká stezka zbývá, po které lodi proti proudu koňmi se vlekou.

Štěchovice, konečná stanice parníků, poskytují v dobrém hostinci stravu, jednotlivcům i nocleh; jest zde škola, pivovár a dva mlýny; v údolí Kocaby, v *l.* k řece ústícím, nalézají se mlýny a stoupy na prach (majitel jest obec Štýrského Hradce), kdež hrubý trhací prach se vyrábí a po lodích dolů vozí.

Paroplavební společnost pořádává zvláštní jízdy pro zábavu, kdy obstarána bývá i plavba *Svatojanskými proudy*. Jinak třeba jest objednat si loď, která obyčejně koněm bývá nahoru tažena. My však jdeme pěšky as 1¹/₄ hod., překročíme Kocabu, a stoupáme krásným lesem, občas pěknou vyhlídku do údolí získávající, až k řece sestoupíme; tu vstoupíme do lodi, jež byla koněm proti proudu až sem vytažena.

Vycvičený lodník, jemuž jsme se svěřili, zkušenou rukou vede nás šumícími proudy, zvanými dle sochy na mohutném balvanu žulovém postavené „Svatojanskými“, kolem sloupu, lodníkům za výstrahu sloužícího, jenž po-

staven byl na památku prací, které od Ferdinanda III. r. 1643 pro uvolnění proudu trháním skal tu provedeny byly; pak v divoce romantické proměně letí kolem nás tu skalní, tu lesní partie, až za krátko octneme se opět v Štěchovicích.

Dobrý chodec může ze Štěchovic za tři hodiny dorazit do Mníšku a pak na horský hřeben Hrachotu vystoupiti, pod kterým doluje se na železnou rudu, a navštívit pak františkánský kostel „na Skalce“ (viz Záp. dráhu), odkud za hodinu na stanici Řevnickou se dostane.

Poslední vlak do Prahy jede z Řevnic po osmé hodině večer.

Méně známá partie údolí Vltavského počíná nad proudy Svatojanskými; a přece poskytuje celé úžlabí Vltavy až po Budějovice, a s jiným rázem opět až po Čertovou stěnu u Vyššího Brodu podivuhodné, divoce romantické obrazy krajinné, řadu historicky zajímavých zřícenin, osamělá údolíčka lesní i úrodné roviny.

„Výlet údolím Vltavským od žulové hranice u Štěchovic po hranice kamenouhelné u Kralup náleží k nej-poučnejším a nejkrásnějším projíždkám v okolí Pražském. Procházíme všechna silurská pásma — vyjma Jinonicko-Skrejské vrstvy — od nejhlubších azoických útvarů až po nejvyšší vápenné lomy.“ (Krejčí.)

Co výše následuje, přístupné jest jen dobrému otužilému chodci, který spokojí se i s nejhudší stravou a ledajakým noclehem; radou budou mu v krajinách těchto hlavně lesníci. Od Orlíka viz dráhu Zdicko-Protivínskou. Po vodě použiti můžeme sem a tam lodi, která sice pomalu nás poveze s nákladem svým, ale za to času nám popřeje ku pozorování měnivé scenerie.

I. Rakouská státní dráha.

a) Trať Praha-Podmokly (Drážďany) otevřená 1851.

Státní nádraží v Hlíberňácké ulici. Praha-Podmokly 130 km.

Stanice: *Praha* -- Holešovice — Bubeneč — (Podbaba) — (Selce) — Roztoky — Liběnice — *Kralupy* — (Nelahozeves) — Veltrusy — Jenišovice — Beřkovice-Mělník — Štětí-Hněvice — Roudnice — Hrobec — Terezín — Lovosice — (Prackovice) — Zálezly — Ústí — Neštědice-Povrly — Dubkovice — Chorotice — *Podmokly*.

Jména v závorkách značí zastávky (Haltestelle).

Když vyjedeme z nádraží, obrací se železnice v l. (v p. vystupuje vrch *Žižkov*), běží po viaduktu, 327 metrů dlouhém nejprv předměstím *Karlínem*, do jehož dlouhých rovných ulic nahlížeti možná (předně do Křižovnické až k invalidovně, pak po obou stranách do Královské). V l. pěkný pohled na *Hradčany*. Viadukt přepíná tři ramena Vltavy, běží nejprv přes *ostrov Jerusalemský* (dole přetíná jej kolej rakouské severozápadní dráhy), pak přes *Štvanici* pěkným stromovým porostlou, načež dostaneme se do *Malých Buben* (stanice Buštěhradské dráhy), kde jsou znamenité továrny obzvláště na stroje. Následuje

stanice *Holešovice*. Odtud běží dráha velkým obloukem podél *Bubeneckého parku* čili tak zvané *Stromovky* do (5 km.) stanice *Bubenče*, oblíbeného letního bydliště Pražanů, s četnými, na mnoze elegantními villami. (Viz *Procházky v okolí Pražském*.) Zámek v l. mezi stromovým

vyčnívající jest královský letohrad, letní bydliště místodržitele Českého. Hned za stanicí Bubenčem, od dráhy v *p.* *Císařský mlýn*, papírna, a v přední části obyčejná restaurace. Rudolf II. míval zde dříve své letní sídlo. Za řekou *zámek Troja* s vinicemi a venkovskými hospodami ve vsi.

(7 km.) Zastávka **Podbaba**, odtud v *l.* na skále trosky zdí, zbytky někdejšího zahradního domu. Vesnice leží v skalnaté roklině u vchodu do údolí Šáreckého, které pro skalnaté partie své (*Divoká Šárka*) bývá od Pražanů navštěvováno. (Viz *Okolí Prahy*.) Dráha drží se nyní stále na *l.* břehu Vltavy, větším dílem ve hlubokém říčním úžlabí, vedouc přes

(9 km.) zastávku **Selce** do

(12 km.) stanice **Roztok**. Letní bydliště a výletní cíl Pražanů; villy a hostince. V Dolejších Roztokách továrna na globy Felkla a syna. V bílých domech ve skalní rokli na *p.* břehu Vltavy vyrábí se dynamit (viz *Okolí Prahy*).

Od Roztok běží dráha velikým obloukem na sever. V *l.* strmí na pahorku *kostelík sv. Klimenta* na bývalém *Levém Hradci*, nejstarší to kostel křesťanský v Čechách, založený v IX. a přestavěný v XV. století. Dále projedouce vesnicí Letkami octneme se

(21 km.) v stanici **Libšicích**, kde se nacházejí velikolepé slévárny železa Pražského spolku pro železnický průmysl. Na strmé skále v *l.* nad drahou nepatrné trosky starožitného Liběhradu, vystavěného prý od Libušiny družiny. Dále v *l.* *Dolany*, ještě dále v *p.* vesnice *Chvatěruby* se zříceninou hradu, konečně

(27 km.) stanice **Kralupy** (s nádražní restaurací), kde se křižují dráhy Buštěhradská a Turnovsko-Kralupsko-Pražská, kterážto poslední po železném mostě (soustavy Schiffskornovy) překročuje Vltavu. V Kralupech parní mlýn, veliké dílny železniční, dva cukrovary, továrny lučebnické a pivovár. Státní dráha jde přes Zakolanský potok, a projdouc tunelem skrz pískovcovou skálu prolomeným přivede nás

(30 km.) k zastávce **Nelahozevsi** (Mühlhausen), vesnici se zámek, vystavěným na nízkém skalisku v bohatém a krásném slohu vlaské renesance, ale nedokončeným.

Roku 1558 koupil zámek ten i se zbožím k němu náležejícím učený císařský sekretář a rada Florian Grispek z Grispachu, který v něm založil velikou bibliotéku. Potomci jeho vládli tu až do Bělohorské bitvy, roku pak 1623 koupila Nelahozeves Polixena z Lobkovic, a v knížecím tomto rodě zůstala doposavad. V nejnovější době poskytl kníže v zámku ochotného pohostinství školním sestrám z Pruska přišlým.

Kostel Nelahozevský jest staré gotické stavení ze XIV. století.

Na další jízdě vidíme v *p.* nad rovinu vystupovati *Mělník*, a brzy přijedeme.

(33 km.) do **Veltrus**. Vesnice tato leží na druhé straně řeky; na ostrově stojí někdejší lovčí zámek, letní bydliště hraběte Chotka; velikolepý park, cíl výletů z Prahy (viz *Okolí Prahy*). Silnice, kterou dráha přetíná, vede do města *Velvar* (odtud hodinu cesty v *l.* vzdáleného), které jest sídlem okresního soudu. Dráha, objíždějíc v úrodné krajině 456 m. vysoký *Říp*, míjí vesnice *Podhořany*, *Nové Úhohlice*, *Vepřek* a *Spomyšl* a vede

(41 km.) do stanice **Jenišovic**. Hodinu cesty na západ leží vesnice *Jeviněves* (Jenioves) s vinicemi hraběte Chotka. V *l.* se objevuje v dáli *Středohoří*, a před ním zřícenina *Hazmburk* (Hasenburg). Po krátké jízdě přijdeme

(48 km.) na zastávku **Beřkovice-Mělník** u vesnice *Dolních Beřkovic*. Hostinec „Na dráze“ s 5 pokoji; nový „Knížecí hostinec“ zřizuje se v místě, asi 20 minut od dráhy, též s hostinskými pokoji. Knížecí Lobkovický zámek, pivovár, vinný sklep a rozsáhlé vinice, pak jeden z největších cukrovarů českých, vše knížecí. K *Řípu* 3 hodiny, ke zříceninám *Kokořinu* přes 3 hodiny; $\frac{3}{4}$ hodiny od Dolních Beřkovic malé lázeňské místo *Boží Vody* (Geweihenbrunn) u Libichova.

Nyní jde dráha rovnoběžně s Labem, které asi hodinu cesty výše bylo přijalo Vltavu, a minuvši vesnice *Křivčice* a *Počaply* přijde

(58 km.) na stanici **Štětí-Hněvice** (Wegstädtl-Hněvic). Zde jest přívoz do městečka Štětí, kde se nalézá okresní soud, cukrovar, pivovár, parní mlýn, spolek hasičký, zpěvácký a veteránský. Dále u *Račic* zatáčí se dráha podle řeky na jihozápad, a okolo vesniček *Záluží*, *Dobřína* a *Bezděkovu* přijde

(67 km.) na stanici **Roudnickou** s nádražním hostincem.

Město *Roudnice* má 6000 obyvatelů, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu; dále nacházejí se tu české vyšší realní gymnasium, poštovní úřad nedaleko nádraží naproti hostinci „U koruny“, pak telegrafní úřad u kostela. V předměstí Hracholuskách jest zemská rolnická škola. *Hostince*: „U bílého lva“ s 3 pokoji; „U koruny“ s 5 pokoji na blízku nádraží; „U bílého koně“ s 2 pokoji o několik kroků dále. Dvouspřežné *povozy* pronajímá J. Čížek na Rvačově, č. 132, za 7 zl.; jednospřežné dostanou se u V. Čížka na Rvačově, č. 158, jakož i v obou posledně jmenovaných hostincích za 5 zl. na den. Každý den ráno v 6 hodin odjíždí *pošta* do *Budyně* a do *Libichovic*.

Roudnice připomíná se již roku 1184 jakožto náležející biskupu Pražskému. Zámek byl oblíbeným sídlem biskupa Jana IV. z Dražic, který založil ve městě klášter a vystavěl přes Labě kamenný most, jehož poslední oblouk odstraněn byl teprve při stavbě železnice. Roku 1350 držán byl na zámku Roudnickém u vězení Římský tribun Cola di Rienzi, ježž císař Karel IV. tehdejšímu arcibiskupu Pražskému Arnoštovi z Pardubic byl ku poučení odevzdal. Od počátku XVII. století náleží Roudnice rodu Lobkoviců, roku 1621 do stavu knížecího povýšenému, kteří prodávše roku 1786 vévodství Zahaňské ve Slezsku píší se od těch dob „vévody Roudnickými“.

Zámek, někdy příkopy od města oddělen, vypíná se na skále, mající na východní straně příkrý svah. Vystavěn jest v letech 1650—77, a z terasu jeho máme pěkný pohled na město i okolí. Bibliotéka obsahuje více než 40.000 svazků (mezi nimi mnohá díla z knihovny slavného učence Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic) a k 600 rukopisů. Mezi 1200 inkunabulí nachází se i Mohucká bible z roku 1462 od Fusta a Schöffera. Pozoruhodny jsou také četné tak zvané *památníky* (Stammbücher) s autografy pověstných

osob XVI. a XVII. století. Kdo chce viděti knihovnu, nechť se přihlásí u bibliotekáře. Mimo to jest v zámku obrazárna, zaujímající 12 pokojů, v níž nacházejí se podobizny osob historicky zajímavých (hrabě Egmont, Don Carlos).

Ve městě: *Proboštský chrám* Narození Panny Marie ze XIV. století jest přes všecku obnovu roku 1728 předsevzatou i s dvorem někdejšího augustiniánského kláštera zajímavá gotická budova. V kostele cinová křtitelnice z roku 1448, pak osm starých obrazů (utrpení Kristovo a jeden na zlaté půdě, které se připisují malíři Mutinovi) a pěkný pomník Švagrovských od sochaře Myslbeka. Na proboštsství dva kancionaly s miniaturami ze XVI. století.

Klášter kapucínský s kostelem sv. Václava, založený r. 1615, se starým obrazem na zlaté půdě a rodinnou hrobkou Lobkoviců.

Kaple městského špitálu se starými řezbami.

Průmyslové závody: akciový cukrovar, akciová lihopalna, akciová sladovna a pivovár. Knížecí cukrovar v blízkých Židovicích. Dvě parní pily.

Výlet na *Říp* (1 $\frac{1}{2}$ hodiny na jih od města), jehož zvonovitý čedičový vrchol s kostelem sv. Jiří povzušší se 300 metrů nad okolí. Kdo chce na vrch vystoupiti, nechť jde asi půl hodiny po silnici do Krabsic vedoucí, pak dej se v p. přes Vesce k *Rovnému*, odkud za méně než půl hodiny po dobré cestě dostane se nahoru. Na vrchu stojí starý romanský kostelík zasvěcený sv. Jiří, pocházející z XII. století, odkud německé jméno vrchu *Georgsberg*.

Z Řípu se otvírá rozkošná vyhlídka, obzvláště krásná k severozápadu a severu na Litoměřické Středohoří. Severně se na Labi objevuje Roudnice a za ní trochu více na p. Sedlo (Geltsch); ještě dále v p. za lesklou hladinou Labe Ronov u Radoušova; sledujeme-li tok Labe dále na sever, rozeznáváme na p. břehu Litoměřice, před nimi pak na l. břehu pevnost Terezín. Z hor Litoměřických vyniká vrch Ostrý, více v popředí Hradisko. Dále dlouhá Křížová hora, konečně Radobýl s křížem; v dalekém pozadí objevují se za velmi příznivého počasí v modré dálce hory Lužické.

Pořáde na l. k západu postupující spatříme pásmo Středohoří Kletečnu čili Malou Milešovku, Lovoš, u jehož paty Lovosice, nadevšecky se vypínající Milešovku, dále v l. Klotzberg, více v popředí troskami hradů ověncené horské kužele Košťál a Oltá-

řik (také Hrádek u Děkovky nazvaný), mezi oběma v pozadí Radlštejn, a ještě dále v l. osamělý Hazmburk (který odtud viděn toliko jednu věž ukazuje); dále v l. řadu nízkých kuželů (mezi nimi horu Milou a Hoblík), a za těmito v slabých nástinech Rudohoří. K jihozápadu a jihu rozkládá se rovina, v níhavé dáli objevují se za dobrého jasného počasí výšiny Pražského okolí (Petřín a Dáblická hora). Na východě leží před námi Mělník a Libichov, na severovýchodě vidíme mohutný Ještěd, v dalekém pozadí Jizerské hory a Krkonoše, před nimi zříceninu Starý Berštejn a obojí Bezděz; v l. postupující přijdeme opět na severní stranu k Sedlu.

Také vrch *Sovice* (277 m. vys.) ležící hodinu cesty od Roudnice na pravém břehu Labe, poskytuje pěknou vyhlídku.

Dráha se obrací k severu, drží se při samé řece; minouce ves *Židovice* přijdeme k

(72 km.) zastávce **Robcím** (Hrobcím).

Odtud hodinu cesty na západ leží při Oharce někdejší klášter premonstratů *Doksany*.

Založen roku 1141 od Gertrudy, manželky Vladislava II., byl za válek husitských (1421) zrušen; velice utrpěl za 30leté války zotavil se zase v XVIII. století, byl však roku 1782 zrušen a později na zámek přestavěn.

V starožitném kostele na někdejším panenském kůru krásně vyřezávané stolice; pod kostelem starožitná románská krypta se zajímavými sloupovými hlavicemi. — Jest zde též cukrovar.

Na protějším (levém) břehu Oharky leží *Brozany*. V tamějším kostele tři krásné renesanční oltáře z pískovce, bohužel obnovením pokazené.

Zde opouští dráha Labe, jehož se teprv za Lovosicemi zase dotkne, a za vesnicí Hrdly vede po železném mostě přes Oharku

(79 km.) do stanice **Terezína**. *Hostinec* v nádraží. U samé dráhy ves *Bohušovice* s akciovým cukrovarem. Dostavník a omnibus do Terezína ($\frac{1}{4}$ hodiny) a Litoměřic ($\frac{3}{4}$ hodiny).

Královské svobodné město (od r. 1782) a pevnost *Terezín*, se 2700 civilními obyvateli a 4000 muži posádky, bylo roku 1780 od císaře Josefa II. vystavěno a dle jeho matky Marie Teresie nazváno. Oharka protéká je dvě-

ma rameny, z nichž silnější západní odděluje město od pevnosti; povšimnutí hoden jest vedoucí přes ně stavidelní most s přístroji proti povodni. *Hostince*: „U korunního prince Rudolfa“ a „U arciknížete Karla“.

Za další jízdy více přibližují se vrchy středohorní. Na p. leží vesnice *Německé Kopisty*, jedna z oněch vsí, jež někdy ležely na místě nynějšího Terezína; r. 1781 vykázány obyvatelům pozemky na tomto místě, aby se tu usadili.

Minouc vesnici *Lukovce* vede dráha

(86 km.) do stanice *Lovosic* naproti velikému fabričnickému závodu firmy Tschinkel. Cukrovar, továrna na cichorii, (denně vyrábí se 200.000 úplně ku prodeji připravených baličků, 350 dělníků, zvláštní knihtiskárna, spotřebující každodenně 90 rysů papíru), továrna na cukroviny, pak vápenice. K návštěvě závodu připouštějí se cizinci od vlastníků bez obtíže.

Lovosice mající asi 4300 obyvatelů, sídlo c. k. okresního soudu, leží při ústí potoka Modlé do Labe, u jiho-východní paty vrchu Lovoše, majíce u přístavu parníků 139, u kostela 144 m. výšky nad mořem.

Hostince: „U pošty“ při nádraží, „U černého koně“, „U zlatého anděla“. Restaurace v přístavu parníků, též ku přenocování. Pěkný pohled na Labe.

Ve městě jest c. k. *pošta a telegrafická stanice* s obmezenou službou denní; poštovní *dostavníky* jezdí každodenně do Loun a do Libochovic. *Plovárna* a studené koupele říční nacházejí se v Labi na blízku přivozu.

Dějiny. Lovosice připomínají se již v listinách XII. století, a v prodejní listině z roku 1248 děje se zmínka o podnes kvetoucím štěpařství a vinařství zdejším jako o věci známé. Císař Rudolf II. povýšil roku 1600 dosavadní vesnici na město a udělil mu právo užívati zvláštního znaku. Třicetiletou válkou utrpělo město zvláště v letech 1634, 1635 a 1639 veliké škody; později v letech 1648 a 1680 zahubil mor mnoho lidí. V druhé polovici XVII. století poněmčeno jest město, ve kterém ještě na začátku téhož století byl jazyk český panujícím. Roku 1783 dostalo se panství Lovosické v držení knížat Švarcenberků. Dne 19. února 1809 lehlo skoro celé město i sám zámek popelem. Roku 1817 počaly stavby silničné, roku 1841 paroplavba, roku 1847 stavba dráhy Pražsko-

Drážďanské. — Dne 1. října 1756 svedl tu Fridrich II. bitvu s Rakušaný pod polním maršálkem hrabětem Brownem, a po tuhém boji obdržel pole. Na památku bitvy té zřízena kaple Marie Einsiedelské (8 minut cesty na silnici do Velemína západně od města.

R. 1865 založil kníže v Lovosicích chemickou zkoušecí stanici, s laboratoří, zkušebním pivovárem a zkušebními zahradami.

Z budov městských vyniká vedle farního chrámu sv. Václava, vystavěného v první polovici XVII. století, knížecí Švarcenberský zámek, sídlo hospodářské správy velkostatku Lovosického; pak stavení svrchu dotčeného velikolepého fabričního závodu. Jiné průmyslné závody zdejší jsou pivovár, lihovar, parní mlýn a cihelny.

Od města na západ, sever a východ vystupují výšiny Středohoří, které odtud může příhodně býti navštíveno.

I. Výlet. Na *Lovoš*, 570 m. vysoký, tedy více než 420 m. nad hladinu Labe vynikající, jehož jihozápadní partie jest nefelinový čedič na olivin bohatý, severovýchodní partie noseanový znělec. Jdouce po silnici ke *Lhotce* překročíme železnici a za 7 minut přijdeme ke kříži na *l.*, odtud dáme se v *l.*, a hned pěšinou, hned vozovou cestou octneme se za hodinu na výšině mezi Velikým a Malým Lovošem. Po cestě spatřujeme napořád mohutné, zříceninám se podobající čedičové sloupy na vrcholu Malého Lovoše. Zde nedávejme se lepší cestou dolů, vedoucí k Oparnu, nýbrž v *l.* neúhlednou pěšinou nahoru, která hadovitě se zatáčeje vystupuje polehounku až k temeni ($\frac{1}{2}$ hodiny cesty).

Výhlídka jest dostatečnou odměnou i tomu, kdo již byl na Milešovce. Pod námi leží Lovosice, na něž hledíme jako s ptačí perspektivy, za nimi objevuje se Terezín, a nad širou rovinou v jihu vyčnívají dva osamělé vrchy, Říp s kaplí a Hazmburk se zříceninou. Od jihozápadu, přes západ a sever až k východu se táhnouc, vystupuje Středohoří, na jehož nižších kuželovitých výšinách větším dílem viděti zříceniny, jako Košťál, Oltářík u Děkovky, Ostrý pod Milešovkou, na kteréžto poslední zřetelně rozeznáváme hostinec. Po *l.* straně Milešovky se objevuje Klotzberg, za ním Radlšteín, jehož plochý vrchol porostlý jest vysokými dříný, dle čehož snadno ho poznati; ještě dále v *l.* v pozadí hora Milá a Hoblík. Na sever u samé paty Lovoše vyčnívá z lesa zřícenina Oparno, pak objevuje se Labe v četných zatáčkách až

za Prackovice a Libochovany — krásný to obraz, jenž Milešovce schází; na břehách řeky strmí nad Prackovicemi Kubačka, na p. Deblík, ještě dále v p. Sedlo co protáhlý hřbet, za ním v modravé dálce oboji Bezděz, před ním zřícenina Kamýk, kdežto přímo na východě vévodí lysý Radobýl, jehož téměř nese kříž. Na Labi mezi vinicemi leží Malé a Veliké Žernoseky. Ba i Rudohoří, zvláště věž na Mückenberku, dobře jest za jasného dne rozeznati.

Touž cestou nazpět jsme za $\frac{3}{4}$ hodiny zase v Lovosicích. Kdo chce dolů do *Oparna* nebo do *Bílenky*, nechť bere se nejprv po hřebeni k Oparnu; později vede na l. cesta k Bílence a k Velemínu.

II. Výlet. Do údolí *Oparenského*.

Z města po silnici přes Lhotku do *Malých Žernosek* (výborné víno).

Na jižním svahu Dobrého, na sever od vesnice, roste nejlepší Žernosecké víno. Vozová cesta, vedoucí přes tento vrch do Chotiměře, nazývá se dosavad někdy Cestou pruskou, poněvadž ji Prusové před sto lety zřídili pro dopravu svých děl.

Od Malých Žernosek jdeme podél *Milešovského potoka* nahoru *Oparenskou dolinou* okolo 6 mlýnů, a za $\frac{3}{4}$ hodiny přijdeme ke zřícenině hradu *Oparna*, k níž vystupuje se z vesnice přes dlouhý hřeben po staré vozové cestě. Historických zpráv nedostává se; již r. 1520 byl hrad zříceninou. Vyhlídka jest obmezena; mimo přehled údolí vidíme vrcholy Milešovky, Kletečné a Ostrého. Do Velemína jest půl hodiny; také se může jít nazpět do Lovosic u paty Lovoše přes Bílenku, což trvá $1\frac{1}{2}$ hodiny.

III. Výlet. Na *Milešovku*, 3 hodiny.

Buď za $1\frac{1}{4}$ hodiny po silnici přes *Bílenku*, anebo za 2 hodiny *Oparenským údolím* do *Velemína* (hostinec ve švýcarském domku, ale ne k přenocování), dále k *Bílému Újezdu* a v l. po cestě k *Bílce* nahoru. U sloupu, jenž ukazuje cestu do Bílky a Kostomlat, do Milešova a Lovosic, počíná stoupaní, ale v několika minutách jsme nahoře. V hostinci „Na Milešovce“ (hospodský Greiner) jsme v každém ohledu výborně opatření (63 postelí). Více viz při *Teplici*.

IV. Výlet. Na *Hazmburk* (Hansperek).

Nejlépe poštou do *Třeбенice* (5 km.), odkud přes *Chodovlice* a *Sedlec* za 1½ hodiny dostaneme se na hrad. Okolo dvou cukrovarů (*Tschinklova* a *Svarcenberkova*) přijdeme za ½ hodiny k vesnici *Sulevicům*, někdejšímu původnímu sídlu staročeské rodiny *Kaplířů* ze *Sulevic* (¼ hodiny výše na potoku *Modlé* osamělý mlýn, důležité místo při bitvě r. 1756 zde svedené); ¼ hodiny dále leží na silnici ves *Čížkovice*, kde bratři *Tschinklové* mají zámek (v něm sbírka pobanských památek) s parkem a pivovárem. a ½ hodiny dále městečko *Třeбенice* s 1500 obyvateli. *Hostinec* „*Radnice*“, pokoje ku přenocování.

Zdejší farní kostel připomíná se již roku 1384 a chová dva umělé alabastrové obrazy (motivy ze zjevení sv. Jana); na faře chová se český kancionál o 470 pergamenových listech, psaný v letech 1573—1575, s jemnými miniaturami českého malíře *Matouše Ornyse* z *Lindperka*. *Třeбенice* jsou rodištěm výtečného král. saského sochaře *Frant. Pettricha*, jenž narozen roku 1770 zemřel 1844.

Z *Třeбенic* buď se držíme silnice přes *Chodovlice* ku *Klepému*, odkud teprv poslední v l. se odštěpující cestou přijdeme k *Hazmburskému dvoru*; anebo dejme se hned za *Chodovlicemi* cestou k vesnici *Sedleci*, která vede přímo do *Hazmburského dvora*. Hora 413 m. vysoká (nefelinový čedič s krásnými kolmými útvary sloupovými) strmí co osamělá výšina asi 240 m. nad okolní planinu, a z temene svého, korunovaného malebnou zříceninou, poskytuje výtečný rozhled.

Hluběji ležící část hradu obsahuje zasypanou studni a tak zvanou černou věž, kulatou, z čedičových balvanů vystavěnou, nedostupnou; vyšší část skládá se z budovy hradní a ze čtyřhrané tak zvané bílé věže, nedostupné, mezi nimiž možná vstoupiti až na čedičové spousty severní straně hory. (Na této obtížné a nebezpečné cestě nutno velmi na pozoru se míti!) Tyto dvě věže mohou považovány býti za neomylnou známku hory.

Výhlídka jest překrásná. Oko přehlíží přivětivou vlnitou rovinu, která *Oharkou* prostoupena táhne se od *Lovosic* přes *Terezín*, *Budyni*, *Libochovice*, *Peruc* a *Louny*. Na se-

verovýchod strmí v pozadí hora Sedlo, obojí Bezděz, Starý Berštejn, kdežto na východě vystupuje vrchol Řipu. Jiho-východně se objevují Libochovice se zámek a parkem svým; také prý za čistého vzduchu viděti jest Pražské věže. Na západě vidíme Lounské vrchy, Hoblík a horu Milou, a postupující v p. (k severu) celé Středohoří, nad něž vyčnívá Milešovka; v pozadí rozeznáváme Rudohoří.

Dějiny. Dle pověsti již v IX. stol. vystavěn a Klepy nazván, byl tento hrad r. 1336 od Zbyňka Zajíce z Valdeka zakoupen, a Hazmburk přezván. Roku 1431 marně pokusili se o hrad Sirotei, pustivše naň 25. prosince prudký útok, který však byl hrdinsky od posádky odražen. R. 1546 uvádí se Hazmburk již co hrad pustý.

V. Výlet. Z Lovosic můžeme dvoudenním výletem poznati *nejkrásnější část českého Středohoří.*

Z Lovosic obrátíme se na západ k *Bílence*, odtud pak dáme se v l. na *Režný Újezd* a k *Lysé hoře* (448 m., znělcový kužel, od Lovosic asi 1½ hodiny). V této nachází se několik jeskyň asi metr vysokých, ve kterých i při 15° zimy teplota vždy 8—10° R. obnáší, tak že se tu zachová vždy něco čerstvé trávy; v letě naproti tomu jest teplota v těchto jeskyních nižší nežli venku.

Od Lysé hory dostaneme se za ¾ hodiny na vrchol jihozápadně ležícího *Příseku* (Sutomské hory, 503 m. vys.), s něhož máme rozkošnou vyhlídku. Tato půvabná krajina přiměla (r. 1844) samého Alexandra Humboldta k výroku: „Tato krajina jest jedna z nejkrásnějších v Německu.“ Severně od vesnice *Sutomi* (u kostela. 391 m.) vede pěšina mnohými zatáčkami nahoru. Vozová cesta, stromovím posázená, vede ke dvoru (301 m.) a zámku *Skalce*.

Nad tímto v XVII. století vystavěným panským zámek strmí holá čedičová skála, nesoucí 19 m. vysokou kulatou věž, zbytek to zámku r. 1639 od Švédů zpustošeného. Jest nekryta a velmi hluboka; zdá se, že to byla někdejší hladomorna. Dvěře, jimiž se do ní jindy vcházelo, jsou vysoko a přístupny byly jenom z hradní budovy, nyní v rumech ležící.

Se skály samé u paty věže jest pěkná *vyhlídka* do údolí, k Libochovicům a k Hazmburku, jakož i k Radlštejnu a k Milešovce.

Jen několik kroků dále, a jsme ve vsi *Vlastislavi*, nad kterou nachází se kaple sv. Janu Nep. zasvěcená; v druhý svátek svatodušní konají se tu slavné služby boží a odbývá národní slavnost. Pod kaplí tou pramení se ve vyzdžené nádrži silný potok Modlá.

Ovocným stromovým posázený okrouhlý pahorek za vsí, na kterém spatřují se dosavad stopy náspů, naznačuje snad místo někdejšího hradu, na všecken způsob starodávné pohřebiště. Krajina tato jest geologicky pamětihodna proto, poněvadž zde rula, která dosud pod čedičem ložisko své měla, náhle až na povrch vystupuje.

Z Vlastislavi, minuvše vesnici *Teplou* (uprostřed níž vedle Mariánské kaple železitý pramen se prýští), přijdeme za $\frac{3}{4}$ hodiny do *Třebenic*.

Ze Sutomi možná také jíti přímo na $\frac{1}{2}$ hodiny vzdálený *Košál*, skálu znělcočedičovou (489 m. vys.) se zříceninami prastarého hradu, ku kterým vede vozová cesta na severní straně.

Pověst sice vypravuje, že hrad byl již v VIII. století vystavěn; ale celý způsob stavby, obzvláště okna, zdá se ukazovati na XIV. století. Zjištěno jest, že roku 1372 uhořel hrad, uraziv pánu hradu i choti jeho dlouhé ohnuté konce střevíců, jaké tenkrát byly v módě, jinak ale jim neublíživ. Již r. 1530 zpo-
míná se hradu jako zříceniny.

Vyhlídka z Košálu jest překrásná, obsahuje města Lovosice, Litoměřice, Terezín, Roudnici, ještě dále Mělník. pak Budyni, Louny, konečně u paty hory ležící Třebenice. pak všecka ta četná temena Středohoří, za nimiž objevuje se i Rudohoří a Děčínský Sněžník.

Neradíme ku vystoupení na holý a příkrý, 427 m. vysoký *Vršetín* (naproti Košálu), poněvadž neposkytuje zvláštní vyhlídky.

Z Vlastislavi přijdeme za $\frac{3}{4}$ hodiny do západně ležící *Děkovky*, nad kterou na příkrě vystupující čedičové skále (550 m. nad mořem) strmí zříceniny *Hrádku*, dříve Oltářík zvaného.

Zdá se, že hrad již ku konci XVI. století byl zbořen; roku 1700 uvádí se mezi hrady zapomenutými.

Se skalní výšiny požíváme *vyhlídky* na kvetoucí krajinu již tím zajímavou, poněvadž na jednotlivých kuželech horských lze

napočísti asi 15 starých hradů, což zajisté i v Čechách ne často se naskytuje.

Z Hradecké skály máme půl hodiny na protější *Blešenský vrch* (515 m. vys.). Na severním jeho svahu stojí kostel sv. Jana (375 m.), vystavěný roku 1722, kde 16. května odbývá se veliká pouť a trh.

Za kaplí tou nedávejme se na l., kde silně vyšlapaná pěšina vede do vesnice *Blešna*, nýbrž obraťme se v p. k nízkému listnatému lesu na východním úbočí vrchu naproti zbořenině Hradecké a vystupujme po sotva znalé, částečně křovím zakryté pěšince nahoru. Za půl hodiny jsme tam, kdež nás očekává krásný rozhled.

Na sever blízký, lesem porostlý *Dlouhý vrch*, a dále na l. obzor zavírající *Radlštejn*. Na západ před námi samými prorvané skály čedičové, za nimi vrchy *Měrunické* a hora *Milá*. K jihozápadu *Hoblík*, *Chlum* a *Košov*. K jihu blízký *Kvítel* a daleký pohled do otevřené krajiny, v níž jihovýchodně vystupují *Říp* a *Hazmburk*, východně a severovýchodně holý *Vršetín*, pak *Košťál*, *Hrádek* a za nimi v modré dáli *Sedlo* a *Bezdězi*, konečně *Lovoš*, *Ostrý* a téměř *Milešovky*.

Podle stupňovitě se sklánějícího svahu při temeni *Blešenského vrchu* dá se souditi, že v šedém starověku bylo zde asi pohanské obětiště. Za $\frac{1}{4}$ hodiny jsme v *Dřemčicích* (335 m.), odkud za málo minut přijdeme do *Granátové hospody* (284 m.) na silnici, která mimo dobrou stravu poskytuje i nocleh, ano také opatření pro koně.

Ráno můžeme navštívit *granátové doly u Podsedic*, vzdálené odtud na západ $\frac{3}{4}$ hodiny cesty; ve vsi samé jest továrna, kde se granáty brousí, vrtají a rosetují; vynikajíce čistotou, leskem a ohněm pokládají se za nejlepší pyropy, jež se v Čechách nalézají.

Z *Podsedic* přijdeme za hodinu přes *Netluky* (sbírka staropohanských kamenných a bronzových věcí, jakož i nerostů z okolí, zbraní a zvláštností pana rytmistra Raucha, přístup každému volný) a *Děkovku k myslivně Netlucké*, odkud nás lesní cesta za půl hodiny přivede do vesnice *Lhotky* (461 m.). Nad tímto městem vystupuje fonolitový kužel *Hora* (687 m.) s pěknou vyhlídkou. Vrcholu lze pohodlně dostoupiti za hodinu.

Kdo odtud chce navštívit *Radlštejn* (jinak *Hradišťanskou horu*), nechť obrátí se od *Lhotky* na západ, kdež za $\frac{1}{4}$ hodiny dojde po silnici k myslivně, od níž vede lesem

přes 6 m. široký průsek nahoru, kamž dojdeme za půl hodiny. Travou porostlá cesta vystupuje na konec příliš náhle, avšak nalezneme pěšinu sem tam se vinoucí, které můžeme použiti. Přejdouce skoro na konec široké, stromořadím posázené cesty dejme se v l. travnatou, povlovně vystupující cestou nahoru, a přijdeme na planinu a k chýži, která vystavěna z kamenů pouze narovnaných opatřena jest dřevěnou střechou.

Od myslivny až sem obnáší stoupání asi 150 m.; jsou však mnohem pohodlnější cesty na *Radlštejn* od jihu. (Další viz pod *Výlety z Bíliny*.)

Kdo nezamýšlí na *Radlštejn*, může z *Podsedic* okolo *Obřiti* (Wobritz) a *Chrastné* (Chrasney) býti za 1½ hodiny v *Mrsklesích* (363 m., dobrá hospoda), odtud pak za hodinu na *Hoře*. Vystupujeme-li za vesnicí, vrch v p. nechajíce, do výšky, tedy přijdeme na severozápadní straně k malému borovému lesíku, a odtud možná cestou povlovně se zatáčejší vyléztí bez obtíže nahoru. Vyhlídka jest obzvláště při večerním osvětlení nad míru krásná.

Z *Mrsklesů* jde se do *Medvědic* čili *Nedvědic* (375 m.). Založení *Medvědic* klade pověst do VIII. století, vypravujíc, která zde *Běla*, zakladatelka *Bíliny*, s pěti služkami svými po tuhém boji usmrtila dva medvědy, čehož na památku zřídila zde dvůr a *Medvědicemi* jej nazvala. Zdejší kostel sv. *Kateřiny* býval dříve farním, a jmenuje se takovým již roku 1384.

Vesničku *Kocourov* v p. nechajíce přijdeme za ¾ hodiny do městyse *Milešova*, majícího dobrou hospodu (též s noclehem) a poštu listovní. Veliký, na vysoké skále stojící zámek (392 m.) byl r. 1682 vystavěn a patří nyní hraběti *Ledebourovi*. Za hodinu vystoupíme po dobré cestě na *Milešovku*, odkud se můžeme vrátit do *Lovosic*.

Za *Lovosicemi* vstupuje dráha do úzkého skalnatého úžlabí *Labského*, a zde počínají malebně krásné partie *Labských břehů*. Poněvadž dráha táhne se v l. podél skal a vrchů, máme vyhlídku jenom na p. Vryta do stráně hory *Lovoše* probíhá dráha *Lhotku* a *Malé Žernoseky*, za kterýmžto posledním místem překračuje *Milešovský* potok. Na p. břehu *Labském* leží *Veliké Žernoseky*, oboje to místa pověstná pro své výborné víno, dále vrch *Hrádek* s kaplí.

Dráha, táhnouc se kolem *Dobrého* k *Litěchovicům*, přichází k zastávce

(93 km.) **Prackovicům**, značné to vesnici u paty vystupující na západě *Kubačky* (464 m., nejvyšší téměř, lesem porostlé, 541 m.), na niž můžeme vystoupiti za hodinu. Na *p.* břehu leží *Libochovany*. Z Prackovic běží dráha ještě 4 minuty na sever, načež zahýbá se pod *Dubický vrch*, na kterém stojí kostelík sv. Barbory, od kterého jest rozsáhlá vyhlídka. Na druhé straně leží *Církvice* u paty Deblické hory (456 m.).

Přicházíme

(98 km.) do stanice **Zálezly**, vesnice položené rozkošně u paty vinogradů, kterou lze k výletům jakož i za letní bydliště doporučiti, poněvadž možná zde dostati také pěkné byty. (U správce pana Eduarda Schmiedta dostati lze dobrou vína zdejší krajiny také v láhvích.) Zálezly jsou též stanicí pro parníky, a na *p.* břehu Labe, které tu má výborná místa ke koupání, leží stanice Polabské dráhy *Sebuzín*, tedy spojení na všechny strany.

Z *výletů* na *l.* břehu jmenujeme *kostel sv. Barbory* na Dubickém vrchu (323 m.) s velmi pěknou vyhlídkou na údolí Labské a horskou krajinu. Cesta trvá hodinu, a můžeme se zastaviti u hořejších *Kloučenských mlýnů*, nad nimiž $\frac{1}{4}$ hodiny opodál tvoří potok jakýsi druh slapů, které obzvláště po silném dešti poskytují zajímavé divadlo. Na *p.* břehu vystupuje *Deblík* (456 metrů, tedy více než 300 m. nad Labem), na nějž vystoupíme asi za hodinu. Jde se za vsí okolo hřbitova po úzké pěšince mezi poli k vrchu. Vyhlídka jest obzvláště k jihovýchodu, jihu a jihozápadu velikolepá. Další, ale velmi příjemná procházka jest přes *Sebuzín* do *Kundratce*, přes *Kolebov* k myslivně pod horou *Kubou* (638 m.) až k letohrádku *Henrietenruhe* s hostincem (také letní byty se stravou), asi 2 hodiny. Odtud pohodlně upravenou cestou s lavicemi k odpočívání můžeme za hodinu vystoupiti na horu *Mache* (cesta označena jest bílým M na stromech), odkud jest krásná vyhlídka; anebo ještě v kratší době na horu *Kubu* (638 m.), na jejímž temeni stojí altan, z kterého přehlížíme okolní

Středohoří až k horám Krušným a k Děčínskému Sněžníku. Na zpáteční cestě obrátíte se k *Tlučni* jdeme pak po silnici podél mlýnů Stümperského, Schreuerského, Lučního, Nového, Pušského a Laubenského do *Sebuzína*, opět asi dvě hodiny.

Také bychom mohli přes *Hlíňany* (s blízkého vrchu *Hrudiska* pěkná vyhlídka) dojíti za dvě hodiny do *Litomyšle*, a odtud ke zpáteční cestě použití železnice nebo parníku.

Od *Zálezlu* táhne se dráha při samých skalách k *Vanovu*, nad kteroužto vsí vystupuje zajímavý *Vrkoč*, asi půl hodiny od Ústí, čedičové to skály, v jejichž středu se hranoly tak šikmo k sobě staví, že se podobají vrkoči. Humboldt rád navštěvoval tento vrch.

Na p. břehu vypíná se přes 85 m. vysoká příkrá znělcová skála *Střekov* (Schreckenstein) se zříceninami hradu, často „Labskou Lurlejí“ zvaného; brzo se také objeví *Marianská skála* s kaplí, a pod ní

(107 km.) stanice **Ústí nad Labem** (Aussig). Ústí mělo r. 1830 jenom 1400 obyvatelů, r. 1848 asi 2400, r. 1869 již přes 10.000, podle nejposlednějšího sčítání lidu pak má 16.500 obyvatelů. Leží v krásné krajině na l. břehu Labe, jehož hladina pod mostem železničním jest 129 m. nad moře vyvýšena, při ústí *Běly* (odkud jméno jeho); jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu. Roku 1845 dostoupila voda v Labi 139 m. výše. V Ústí se sbíhají čtyři železnice:

1. Rakouská státní dráha z Prahy do Drážďan (Praha — Ústí 107 km., Ústí — Drážďany 85 km.).

2. Rakouská severozápadní dráha (na p. břehu Labe, kde také jest nádraží v stanici *Střekově*, které ostatně spojeno jest i s nádražím státní dráhy. Praha — Ústí 111 km.).

3. Dráha z Ústí do Teplic (Ústí — Teplice 19 km.).

4. Dráha údolí Bělského (nádraží u chemické továrny, také ze státního nádraží. Ústí — Bílina 27 km.).

Nad to jest v Ústí důležitý přístav Labský, dále skladiště pro hnědé uhlí bohaté pánve Teplické se zvláštním přístavem na uhlí. Paroplavba po Labi. Po vodě jede se

(tříkrát denně) do Děčína asi 2 hodiny, do Drážďan asi 5 1/2 hodiny; proti vodě do Litoměřic asi 3 hodiny.

Hostince: „Zlatá koruna“, „Anglický dvůr“ (blízko nádraží), „Vysoký dům“ (u samého nádraží); rovněž tak „U parníku“, „U lodi“, „U anděla“.

Restaurace: „Belvedere“, také v nádraží, pak pro parníky u Labe s pěknou vyhlídkou; Schmidtova restaurace se zahradou, pak „Ferdinandshöhe“. — Jedno- i dvouspřežné *povozy* „U koruny“, jednospřežné též „U lodi“. Poštovní spojení s Březnicí (Schönpriesen). *Plovárna* a říční *lázně* naproti Mariánské skále.

Dějiny. Ústí připomíná se již r. 993 co obchodní místo a celou stanici pro zboží po Labi do Čech plavené. V druhé polovici XIII. století bylo Přemyslem Otakarem II. na město povýšeno. Roku 1423 zastavil je král Sigmund Fridrichovi Bojovnému markrabí Mišenskému, který tam vložil silnou posádku. Památná jest bitva u Ústí, svedená 16. června 1426, v níž dobře vyzbrojené vojsko německé 70.000 mužů na hlavu jest poraženo vojskem husitským, čítajícím pouze 25.000 mužů. Bojiště pokryto bylo 7000, dle jiných dokonce 15.000 mrtvolami německých bojovníků, a slove doposavad na „Na běhání“. Druhého dne vzali Husité Ústí útokem a zpustošili je tak, že po tři léta zůstalo pusté a opuštěné. R. 1429 znova vystavěno trpělo město mnoho jak v třiceti-, tak v sedmileté válce, konečně r. 1813, když nedaleko, asi 2 hodiny odtud, svedena bitva u Chlumce, jedna z nejkrvavějších onoho polního tažení. — Roku 1728 dne 12. března narodil se v Ústí slavný malíř Rafael Mengs.

Z pozoruhodných budov uveden budiž na prvním místě gotický děkanský čili městský chrám se skvostným, v přísném církevním slohu provedeným velikým oltářem (obraz Nanebevzetí P. Marie od malíře Fridricha Wachsmanna), pak s pěkně pracovanou kamennou kazatelnou. Ale vlastním pokladem kostela jest překrásný obraz *Madonny* slavného *Carla Dolce*, jež otec Rafaela Mengse kostelu daroval. Chová se na pravé straně kostela ve schránce ohnivzdorné, zařízené k posouvání ku předu. Skříň do zdi zasazenou otvírá k žádosti cizinců kostelník (zpropitné 20 kr.). Na zvonici kostela toho nalézá se zvon s poprsím mistra Jana Husa z roku 1544.

Mimo to upozorniti dlužno na radnici, renaisanční kostel sv. Vojtěcha, pak novou budovu měšťanské a živno-

stenské školy s pěknou novou zasedací síní. Také nalézá se tam živnostenské museum, v neděli a ve svátek otevřené. Od pěti let spojeny jsou oba břehy řeky železným mřížovým mostem, jehož dolejší část určena jest pro pěší a povozy, hořejší pro železnici, a který obojí nádraží spojuje. Mostné obnáší 2 kr.; známku, již dostaneme u jednoho výběřčího domku, odevzdáme na druhé straně.

Z četných *průmyslových závodů* v Ústí první místo zaujímá velikolepá lučebnická továrna rakouské Jednoty pro chemický a kovový průmysl, jedna z největších v Evropě. Budovy její tvoří zvláštní čtvrt městskou; továrna zaměstnává k tisíci dělníků a vyrábí do roka 300.000 metr. centů kyseliny sirkové, kyseliny solné a jiných lučebnin. Také má továrna svou vlastní plynárnu, kterou i celé město plynem zásobuje.

Mimo to jsou v Ústí následující průmyslové závody: továrna na stužky, přádelna na bavlnu, továrna na kafr, Nascholdova chemická továrna, furnýrovna, akciová sklárna, továrna na knoflíky, továrny na pakosty a fermeže, továrna na tuk, strojírna, sladovna Berlínského pivováru na tmavé pivo „kozel“ (Bockbier), výroba mineralních vod, továrna na piana (E. A. Albert a sp.), továrna na kůže, továrny na zboží hedbávné a vlněné, pak továrna na siderolitové a terralitové zboží. Také stavba lodí na Labi jest důležitá. Z toho všeho patrně jest, že Ústí zaujímá mezi průmyslovými místy v zemi vynikající místo.

Jak znamenitý jest zdejší obchod, o tom svědčí následující udání pro rok 1880: V Ústeckém nádraží jest 168 změn a veškerá délka kolejí obnáší skoro 40 km. Přejelo tudy asi 32.000 vlaků, (z nich asi 8000 osobních a 24.000 nákladních a správních), tedy denně 87 vlaků. V celku dotklo se nádraží 331.000 vozů nákladních, z nichž do chemické továrny dopraveno 12.600; 265.000 mělo za náklad hnědé uhlí.

I. Blízké výlety:

1. *Výšina Ferdinandova* (Ferdinandshöhe, 206 m., 206 m., tedy 77 m. nad Labem a 65 metrů nad dlažbou městskou u děkanského kostela), tak nazvaná ke cti císaři Ferdinandovi Dobrotivému, $\frac{1}{4}$ hodiny vzdálená, s dobrou restaurací a pěknou vyhlídkou.

Hned pod námi leží město s četnými továrnami; za ním vyčnívá příkrá Marianská hora s kaplí, vedle které objevuje se v dáli zřícenina Blansko (Blankenstein). Nade vsí Březnicí vystupuje vysoká Kozí hora, dále v p. viditelně jest téměř Zinkenšteina. K severozápadu zakrývá Střížovický vrch bojiště u Chlumce; u paty vrchu toho vidíme kostel sv. Vavřince, a dále v l. pahorek „na Běhání“ (od r. 1426, viz výše *Dějiny*). Střížovický vrch skládá se hlavně z fonolitových a anamesitových čedičů, tvoře severozápadní hranici uhelné pánve Ústecko-Teplické. V pozadí možná spatřiti ruský pomník u Přistanova (Pristen), dále na l. Doubravskou horu (Schlossberg) u Teplice, obzor pak zakončují výšiny Krušných hor, mezi nimiž možná rozeznati výšinu Nakleřovskou a věž na Mückenberku. Obrátíme-li se na druhou stranu, pak strmí přímo před námi za Labem velikolepý Střekov. — Pověst vypravuje, že prý na nynější výšině Ferdinandově stával za starodávných časů hrad Větruš.

2. *Marianská hora* (Marienberg, 267 m., tedy 138 m. nad Labem), jejíhož temene lze pohodlně za 1 $\frac{1}{2}$ hod. dostoupiti, s kaplí Navštívení P. Marie, kterou asi před 200 lety dle učiněného slibu vystavěli měšťané Ústečtí, zproštění byvše záhubné morové nemoci, jakož o tom svědčí nápis nade dveřmi. Za Josefa II. byla kaple tato zavřena, a teprv po bitvě u Chlumce zase otevřena, aby v ní slavena byla výroční památka toho vítězství (30 srpna). Hora tato skládá se z noseano-sanidinového fonolitu, v jehož bublinách uzavřeny jsou nerosty jiné (tak zvané zeolity). Dříve byly na úpatí vinice, kde pěstováno bylo pověstné, tak zvané Podskalské víno; od těch dob, co vystavěna železnice, zmizely až na nepatrný zbytek.

S vrcholku hory pěkná vyhlídka na Labské údolí na Děčínský Sněžník, na Rudohoří až k věži na Mückenberku, k Teplici a Bělskému údolí; pak proti vodě na blízký Střekov a výšiny u Lovosic.

3. *Střekov* (Schreckenstein, 246 m.), $\frac{3}{4}$ hodiny. Jde se přes železniční most (2 kr. mostného), pak po silnici podél Labe, po které se může jeti až ke dvoru pod hradem. V lese pod skalou najdeme snadno po p. straně silnice pěšinku, která nás v málo minutách rychleji nahoru přivede. Tento dvorec, jehož základní zdi jsou zajisté aspoň 300 let staré, tvořil předhradí.

Odtud vede jediná cesta do hradu okolo kolmé skalní stěny, na 40 m. vyčnívající, naproti níž stojí pivovár. Ši-

roké kamenné schody vedou k hradní bráně, před kterou býval dříve padací most. Stopy dělových kul pocházejí ze sedmileté války. Pruský major Emminger držel Střekov obsazený 200 muži, tu dne 27. července 1757 objevili se před hradem Laudonovi Charváci a stříleli na něj s blízkého hradebního vrchu tak silně, že posádka musila se vzdáti do zajetí.

Nyní vejdemo do prvního hradního dvora; v l. jest silná ohradní zeď, na p. pod strmíciemi skalami nacházejí se stavení hostince r. 1830 založeného a r. 1874 rozšířeného, kde mimo občerstvení všeho druhu dostati lze též tak zvané Střekovské víno; i kdyby někdo na hradě přenocovati chtěl, nalezne tam přiměřené hostinské pokoje. Ve dvoře stojí pod stromy stoly a lavice; v neděli a ve svátek jest návštěva, obzvláště z Ústí, dosti četná.

Dále přijdeme k tak zvané rytířské síni, pocházející nejspíše ze XVI. století; nyní slouží dílem za taneční sál, dílem tam stojí stoly a sedadla pro hosti. Třemi velikými okny jest krásná vyhlídka na Labe, které přes 80 metrů hluboko pod sráznou skalou své proudy valí.

V p. vede příkrá cesta k někdejšímu hlavnímu hradu, kde trojí stavební křídla obstupují nerovný dvorec. Na východní straně bývala stará kaple zámecká s gotickými okny. Dřevěný most a schody vedou k obydlí hradního pána, z jehož tří, tesanými kameny ovroubených oken otvírá se pěkná vyhlídka k východu a k jihu.

Na nejvyšším vrcholu skály strmí okrouhlá, asi 17 m. vysoká, nyní střechou pokrytá hlídka Střekovská, na kterou se po dřevěných točitých schodech vystupuje. Ze čtyř oken jejích nevidíme však nic více nežli od úpatí věže, totiž přehled údolí jak k Vanovu tak k Ústí.

Odděleny hlubokou rozsedlinou skalní, přes kterou vedl někdy zdvihací most, nyní lávka se zábradlím, vystupují na druhém, o něco vyšším skalisku skrovné trosky jakési tvrže, kam se mohla posádka po pádu hlavního hradu uchýliti. Za návštěvu část tato nestojí, leda pro vyhlídku na hrad a na Labe v hlubině šumící, lodmi a parníky oživené a provázené na obou březích železnicemi.

Střekov co obrovský strážce řeky Labe byl jeden ze starých pohraničných hradů Čech a náležel koruně. Pověst klade založení jeho do IX. století; dle listin byl za časů krále Jana Lucemburského v držení hradu rytíř Pešík ze Střekova, který jej od základu znova vystavěl, začez mu r. 1310 královskou výsadou přiřknuta byla výnosná cla Litoměřická a Ústecká. Pešík prodal hrad r. 1319 Janovi z Vartemberka; r. 1400 dostal se výměnou pánům ze Vchynic (dříve hrad, nyní vesnice $\frac{1}{2}$ hodiny cesty na západ od Lovosic), r. 1415 byl v držení Vlaška z Kladna, horlivého katolíka a přívržence císaře Sigmunda. R. 1426 dobyli ho Husité, pobořivše tvrz střelbou z protějšího hradebního vrchu, načež tehdejší držitelé hradu vešli s nimi ve spolek a hrad podrželi. Za panování krále Jiřího dostal se Střekov opět Vartemberkům, okolo polovice XVI. století rodu Lobkovického, jemuž později (1601) od císaře Rudolfa II. i s panstvím k němu náležejícím přiřknut byl v dědičné vlastnictví. Od té doby zůstal majetkem této od r. 1624 knížecí rodiny, které také děkovati jest za jeho zachování.

II. Vzdálenější výlety :

1. *Vysoký Ostrý*, kužel čedičový (584 m. vysoký), nanejvýše dvě hodiny jihovýchodně od Ústí. Přes Labský most po silnici do *Novosedlic* ($\frac{1}{2}$ hodiny) a dále do *Nové vsi* ($\frac{1}{2}$ hodiny). Od kříže v Nové vsi až do lesa jest $\frac{1}{4}$ hodiny; po sto krocích v uzavřeném lese odbočuje v p. pěšina (pozorovati několik stupňů v zemi); asi za tři minuty objeví se v p. stezka nahoru vedoucí, která nás nesmí mýlit. Jdeme po cestě kolem vrchu, kde po dalších třech minutách objeví se po obou stranách veliké balvany skalní; zde vystoupíme z hustého lesa a kráčíme ještě 2 minuty dále cestou na pohled málo vyšlapanou, až přijdeme na rozcestí. Ze tří stezek volme neúhlednou v p. nahoru vedoucí; asi po stu krocích šíří se pěšina a dovede nás v 5 minutách na výšinu, kde jsou stoly a lavice, ale žádná restaurace. Také po cestě jsou jen primitivní hospody, proto vezmi si každý potravu s sebou.

Kdo přichází přímo ze Střekova, obejda vozovou cestou hradební vrch, přijde do Novosedlic.

Témě *Ostrého*, jež přístupným učiněno stupněmi se železným zábradlím, poskytuje výtečnou vyhlídku na Ústí a jeho okolí až k Rudohoří a k Děčínskému Sněžníku, na Rosenberg až k Sedlu a k Středohoří, za nimiž v dále objevuje se Hazmburk, ano za obzvláště jasných dní viděti prý také Hradčany. Velikolepá vyhlídka i tím ještě získá, že na více než osmi místech prosvítá hladina Labe, což není viděti ze žádné jiné výšiny.

Vracejíce se do Ústí máme napořád pěkný pohled na město a okolí jeho.

2. *Zřícenina Blansko* (Blankenstein), asi 2 hodiny vzdálená. Přes *Březnici* (Schönriesen, Priesnitz), vesnici

se zámek a kaplí (ve které jsou zajímavé figuralní reliefs představující umučení Páně), velikou zahradou a znamenitým pivovárem, přijdeme za další $\frac{3}{4}$ hod. do *Mojžíře* (Mosern) se starým kostelem, na jehož kazatelně zaznamenána jsou jména Rudolfa a Kristiny z Bínova na Blansku i s erby jejich, a odtud za půl hodiny přes *Mírkov* do *Blansku*. Vysoko na temeni čedičové hory (přes 450 m.), na všechny strany příkrě spadající, sedí starý loupežnický pelech, nyní již velmi sešlý. Cesta vzhůru vedoucí jest velmi příkrá, a vyhlídce překáží les, který pouze na několika místech malý průhled poskytuje.

Ku konci XIV. století byl hrad v držení mocných pánů z Vartemberka, při jichž rodu po rozličných proměnách zůstal až do roku 1466. V XVI. století dostal se pánům z Bínova, kteří v 30leté válce musili pro víru opustiti Čechy, načež hrad zpustl.

Ještě snáze nežli cestou svrchu naznačenou dostaneme se na Blansko, jedeme-li po parníku do *Valtířova*, odkud jsme za $\frac{3}{4}$ hodiny na hradě.

3. Do *Stadic* ku pomníku *Přemyslovi*. Ze státního nádraží anebo z nádraží Ústecko-Teplické dráhy jsme dříve než za $\frac{1}{4}$ hodiny v *Trmicích* (Türmitz), odtud pak po dráze Ústecko-Bílinské asi za 25 minut na stanici *Řehlovice-Hliňany* (Tschochau-Hlinay). Poslední vesnice krátce před Hliňany jsou *Stadice*. Ze stanice dejme se po silnici k *Habrovanům* až k mejtnímu domku, pak v l. k obydlí lesníkovu, který jest spolu strážcem pomníku.

Tento skládá se z podstavce kvádrového $3\frac{2}{3}$ m. dlouhého, $2\frac{1}{3}$ m. širokého a se závěreční deskou přes 4 m. vysokého. Obě podélné strany podstavce ozdobeny jsou dvěma basreliefs, navrženými a modelovanými pražským sochařem Josefem Maxem a provedenými od knížecí Salmovské slévárny v Blansku na Moravě. Jsoutě $1\frac{1}{4}$ m. vysoké a $2\frac{1}{3}$ m. široké a představují výjevy ze života Přemyslova: jeho povolání z pole Libušínymi posly a slavný jeho vjezd na Vyšehrad. Na podstavci stojí asi 3 m. dlouhý starodávný pluh, rovněž z litiny. Na obou užších stranách podstavce vytesány jsou následující nápisy, český a německý: „Zde od pluhu Přemysl k vévodství povolán. Vzdělaný MDCCCXLI.“ — „Von dieser Stelle wurde Přemysl zur Regierung berufen. Errichtet MDCCCXLI.“ Pomník ten postaviti dal Ervín hrabě Nostic-Rienek, majitel Stadice.

Odnož keře lískového, který dle pověsti povstal z hole Přemyslovy na místě pomníku toho „na královském poli“ do země zaražené, nachází se v Stadících u domu č. 20.

Kdo vykonati chce ještě procházku dvouhodinnou, může přes *Habrovany* a *Radejšín* jíti do *Dubic*, kde jest od kaple sv. Barbory (323 m., asi 180 m. nad Labem) krásný pohled na úžlabinu Labskou a věnec hor. Dolů do Zálezlů (stanice státní dráhy a parníku) volme vozovou cestu ($\frac{1}{2}$ hodiny) od vesnice; pěšinky, jež vedou vinicemi přímo k Labi, jsou bídné.

Konečně můžeme ze Stadíc dojíti přes *Řehlovice* a *Bořislav* za hodinu do *Bílky* (Bilkau), odkud za $\frac{3}{4}$ hod. po dobré cestě můžeme vystoupiti na *Milešovku*.

4. Přes Veliké Březno na *Zinkenstein* s krásnou vyhlídkou.

Jedeme po parníku 30, anebo na p. břehu Labe po Ústecko-Děčínské dráze 20 minut do *Velikého Března*, odkud za $\frac{1}{2}$ hodiny podél řeky přijdeme do *Malého Března*; anebo po státní dráze do *Neštědic-Povrlů* (Nesterschitz-Pömmmerle), anebo parníkem za $\frac{3}{4}$ hodiny do *Povrlů*, odkud se dáme převézt do Malého Března.

Z Malého Března vede obtížná pěšina „přes 14 vrchů“ přímo do *Vitína*; lépe však jest dáti se silnicí na *Leštínu* a potom v l. na vozovou cestu; za hodinu jsme ve Vitíně (skrovná, ale dobrá hospoda).

Odtud máme krásnou vyhlídku k severozápadu (Děčínský Sněžník) a k severu (běh Labe). S temene *Zinkensteinu* tuto část krajiny nevidíme.

Z Vitína se táhne cesta po stráni, a brzy spatříme gloriety na *Zinkensteině*. Okolo vesnice *Starých Homolí* (Alt-Hummel), která nám zůstane v p., vede silnice lesem nahoru, kde na jejím nejvyšším místě odbočuje dobrá pěšina, po které jsme za málo minut u cíle (z Vitína opět hodina cesty).

Vyhlídka jest jmenovitě k jihu a západu velikolepá, a jsou mnozí, kteří jí dávají přednost před vyhlídkou z Děčínského Sněžníka; za jasných dnů ohraničují obzor v modré dáli Rudohoří a Krkonoše, ano jest prý viděti až do okolí Pražského. V prorvané čedičové skále jest úzká rozsedlina, ve které za parných dnů letních led se tvoří.

Z Zinkensteina do Malého Března dojdeme za $\frac{3}{4}$ hod.

Na další jízdě z *Ústí* do *Děčína* zůstává dráha vždy ještě při samém Labi; v *l.* zamezují větším dílem blízké spousty hor a skal všelikou vyhlídku, pročež třeba sednouti si na *p.* Okolo paty Marianské skály přijdeme ku *Březnici* (Schönpriesen) s hraběcím Ledebourským zámkem a známým pivovárem; na *p.* břehu Labe objevuje se starožitná vesnice *Svádov* (Schwaden) s nepatrnou hradní zříceninou a gotickým kostelem sv. Jakuba z XV. století, v němž pamětihodny jsou: pěkný veliký oltář z pískovce a křtitelnice v podobě kalicha (upomínka na časy husitské). Okolo vesnic *Neštěmíc* (Nestomitz) a *Mojžíře* (Mosern), kde roku 1845 v čas povodně odkryto bylo pohanské pohřebiště (na *p.* břehu leží vysoko nad řekou vesnice *Valtířov*), přijdeme do vesničky *Veselí* (Wesseln) u paty trachytové skály *Kozí vrch* zvané, jejíž holé, nesnadno přístupné temě poskytuje krásný pohled na Středohoří. V *p.* se objevuje *Veliké Březno* s hraběcím Chotkovským zámkem, vystavěným dle pověsti na místě někdejšího pobořeného hradu *Větruše*, a s četnými letohrádky a restauracemi; oblébené to bydliště letní, dále *Malé Březno*; na protějším *l.* břehu přijdeme skrz *Neštědice*

(116 km.) na stanici **Neštědice-Povrly** (Nestržic-Pömmmerle, 9 km. od Ústí).

Naproti Velikému a Malému Březnu spatřujeme 250 m. vysoký *Matzenstein* (1 hodinu vzdálený), s jehož temene jest obsáhlý rozhled. Z Velikého Března mohli bychom také podniknouti výlet do *Zálezlů* u *Proboštova* (1 hod.), kde se doluje na výborné hnědé uhlí (salonní), jež se hlavně do Drážďan vyváží. Zdejší ložisko hnědého uhlí jest prolomeno čedičem.

Z Neštědic jedeme romantickým údolím skrz vesnici *Roztoky* (Rongstock) do stanice

(123 km.) **Dobkovice-Choratice** (Topkowitz-Kartitz), ležící mezi oběma těmato vesnicemi.

Naproti stanici na *p.* břehu Labe vidíme 400 m. vysokou čedičovou skálu *Vrabinec* (Sperlingstein) se zříceninami

hradu, vystavěného do skalních rozsedlin, jenž na kolmých stěnách skalních vyčnívá 260 m. nad údolím Babětínském.

O dějinách Vrabince nic se nezachovalo, za to zmocnila se pověst tohoto orlího hnízda, vypravujíc, že tu někdy sídlil pohanský rytíř (odkud i německé jméno *Heidenschloss*), který se svými křesťanskými sousedy žil v krutém nepřátelství. Ti spojili se k dobytí hradu, a když rytíři po statečné obraně žádné spásy více nezbyvalo, obětoval při západu slunce naposledy bohům, zavázal svému hělouši oči a vrhl se s ním do strašné hlubiny, aby ušel zajetí. Jiná pověst vypravuje, že Vrabinec náležel později rytíři Jaškovi z Vrabince, který měl tři krásné a etnostné dcery, jichž odbytí nápadníci lstí hradu se zmocnili. Slečny dávše se na útěk přišly až k onomu na tré rozštěpenému skalisku, které na sever od hradu, mezi tímto a vesnicí *Nebočany* (*Neschwitz*), nad Labe vyčnívá. Až sem od svých stihatelů pronásledovány vrhly se všechny tři dívky do řeky, která je donesla na druhý břeh, kde našly útočiště na Blansku u přítele otcova. Skála pak, skrze kterou nyní proražen jest železniční tunel, nazývá se *Dívčí skok* (*Mettschen- neb Jungfernsprung*) a často též „Česká Loreley“, poněvadž jak skála tak i celá krajina velmi se podobá nejkrásnějšímu pobřeží rýnskému. Lid i ony tři kříže přivádí ve spojení s pověstí; jsou to však misionářské kříže ze XVII. století.

Dívčí kámen u Nebočan skládá se z trachytového fonolitu, zcela jsa podoben Choratickému, jakoby někdy byly souvisely.

Sochu sv. Jana mezi Vrabincem a Dívčím skokem dal před více než 100 lety postaviti farář Palme. Vraceje se za tmavé noci koňmo od nemocného zabloudil a přišel až ku propasti, ale kuň vzepjal se nazpět, farář slezl a čekal do rána, kdy pak seznal, v jakém nebezpečení se nalézal.

Z Vrabince viděti pouze Labe, vzdálené Středohoří a Děčínský Sněžník.

Kdo chce odtud na *Velký Zinkenstein* (2 hodiny), jde přes *Babětín* a *Rychnov*. Ohledně jiných výletů na Děčín poukazujícíme vracíme se ke stanici státní dráhy Dobkovicko-Choratické, odkud za 12 minut okolo *Rozbělesů* (*Rossawitz*) dojedeme do poslední rakouské stanice státní dráhy

(130 km. od Prahy), do *Podmokel* (*Bodenbach*), na proti nimž na druhém břehu Labe rozkládá se město *Děčín* (*Tetschen*), nad nímž vypíná se na skále trůnící zámek.

Podmokly, průmyslové město se 6000 obyvateli, poštou a telegrafním úřadem, jest sídlo rakouských a saských

celních úřadů; zde prohlížejí se zavazadla cestujících přes hranice. Kdo ze Sas přichází, přestupuje zde do jiných vozů. Kdo nemá na zavazadla list znějící přímo do Teplic, do Prahy neb do Vídně, musí zde zavazadla svá oznámiti k úřední prohlídce, jinak by jich musil zanechat v Podmoklech.

Podmokly (v nádraží restaurace) jsou poslední stanice rakouské státní dráhy, odkud za 2—2½ hodiny přijedeme do Drážďan (62 km.). Rozkošnější a také lacinější, ale za to zdlouhavější jest plavba po parníku, která trvá 5 hod. 20 min. až do Drážďan. Denně odjíždějí dva parníky.

Dále jsou Podmokly východištěm dráhy Duchcovsko-Podmokelské, bohaté na krajinné krásy, kterou přijedeme za 1½ hod. do Teplic. Ze stanice *Teplice-Waldthor* (44 km. od Podmokel) jest do města ¾ hodiny pěšky (omnibus 15 kr., drožka 80 kr.).

Podmokly, ležící při vtoku potoka Jilavy do Labe, mají teď asi 6000 obyv. (před 50 lety sotva 200 obyv.) a vynikají znamenitým průmyslem; jestiž zde přádelna na bavlnu, továrna na látky bavlněné a vlněné, továrna na cikorii a čokoládu firmy Jordan a Timaeus, vino- a lihopalna, továrna na zboží siderolitové (nádoby k anglickému wedgewoodu podobné), založená již asi před 50 lety, pak veliký hrabecí Thunovský pivovár, v kterém vaří se oblíbené Podmokelské pivo.

Hostince: „Město Hamburk“ (7 pokojů, 15 postelí, 80 kr. až 1 zl., pokoj na měsíc 15 zl.). „Hôtel Grams“ (8 pokojů, 25 postelí po 80 kr.). „V lázni“ (40 pokojů, 50 postelí po 1 zl. až 1 zl. 50 kr., pokoj s dvěma postelemi týdně 10—12 zl.), zahradní restaurace, dvouspřežné povozy. „Na poště“ nedaleko nádraží (28 pěkně zařízených pokojů, asi 50 postelí od 1 zl. výše), dvouspřežné povozy. „Hôtel Bellevue“ v Obergrundu, veliká zahradní restaurace (27 pok., 50 post., denně 80 kr. až 1 zl. 50 kr., týdně 5—12 zl.)

Podmokly spojeny jsou s protějším Děčínem řetězovým mostem (císařovny Alžběty). Tento, vystavěný v letech 1853—55 nákladem ½ miliónu zl., jest více než 200 m. dlouhý, kdežto řeka sama má asi jen polovici té šířky; výška jeho nad mořem obnáší 128 m., nad pravidelnou výškou řeky 8 m. Mostné pro pěši 2 kr. Most požívá té výsady,

že se na něm až do r. 1930 smí vybíratí mýto, a příjem jeho až do konce r. 1880 obnášel celkem 764.000 zl. r. č.

Oba ostatní mosty zřízeny jsou k vůli spojení železnic po obojím břehu běžících. První, most mřížový, spojuje *Severní dráhu*, přicházející z úžlabí Ploučnice, s Podmokelským státním nádražím; druhý, půl hodiny doleji ležící, vede *Severozápadní dráhu*, vyšlou z tunelu skrze Quaderberg proraženého, k nádraží Děčínsko-Obergrundskému.

Město *Děčín* (Tetschen), mající dle posledního sčítání lidu přes 5300 obyvatelů a ležící u vtoku Ploučnice do Labe, jest sídlem okresního hejtmanství, okresního soudu, poštovní a telegrafní stanice. Dle toho, co již pověděno, vychází odtud čtvero drah do čtyř hlavních stran světa, a mimo to jezdí tu parníky směrem jižním a severním, pročež Děčín-Podmokly jakožto střed komunikační hodí se výborně za východiště pro výlety do okolí všude krásou vynikajícího.

Hostince: „U anděla“ v Benešovské ulici (18 pokojů s 30 postelemi; měsíčně 18 zlatých a více). „U koruny“ na Náměstí (15 pokojů s 30 postelemi, denně 80 kr. a výše. Dvouspřežné povozy 7 zlatých na den). „U města Prahy“ (10 pokojů s postelemi, 80 kr. a více, čítárna). „U hvězdy“ na Náměstí (18 pokojů se 36 postelemi 80 kr. a více, měsíčně 18 zlatých. Dvouspřežné povozy 7 zl. na den). „Hôtel Ullrich“ s velikou zahradou (29 pokojů se 60 postelemi, měsíčně 24 zl.). Povozy doma, jednospřežný vůz vždy u nádraží v Podmoklech.

Zahradní restaurace: Litoměřická a Wernerova pivnice, Severozápadní nádraží, Pošta, Střelnice.

Letní byty v letohrádkách.

Dějiny. Město Děčín, položené prvotně na jižní straně hradní skály, trpící až příliš povodněmi, bylo r. 1059, když staré město Labem úplně bylo zkaženo, znova založeno na severní straně skály. Roku 1128 byl na Děčínském hradě chován co vězeň princ Břetislav (jenž byl zamýšlel svrhnouti s trůnu knížete Soběslava I.) a rok na to oslepen. Roku 1305 dostal se Děčín pánům z Vartemberka, v jejichž rodu zůstal přes dvě století; roku 1534 získali jej saští pánové z Bínova (Bünau), za nichž ujalo se zde vyznání evangelické, které po vítězství císařově nad povstalci českými násilně jest vykořeněno. Pánové z Bínova musili po bitvě Bělohorské opustiti zem. Od nich koupil panství Děčínské Krištof Šimon svobodný pán Thun (1628), při jehož nyní hraběcí rodě zůstává doposavad. V XVII. a XVIII. století trpěl Děčín opětě válkami, načež r. 1778 vypuštěn jest z řady pevných míst, když císař Josef II. osobně se přesvědčil o nemožnosti jeho ubrániti.

Na místě Děčína pak vystavěn a opevněn Terezín. Tuto návštěvu císařovu připomíná kamenný medalion na domě v ulici Císařsko-branské, jdeme-li z Trhu ku kostelu sv. Václava, v p. jen málo kroků od Tržního náměstí.

Roku 1854 v dnech 8.—10. června odbýván v Děčíně sjezd panovníků.

Z pozoruhodných budov ve městě budtež uvedeny: Nádraží severozápadní dráhy, v bohatém renaissančním slohu. Kostel sv. Kříže, vystavěný r. 1691 hrabětem Maxem Thunem, s nástěnnými malbami od Kramolina (obzvláště oltářní obraz „Povolání Pavla“ má značnou cenu uměleckou). Kostel sv. Václava, vystavěný již r. 1749 po velikém požáru, ale teprv 1877 uvnitř vyzdobený. Z novějších staveb vynikají: radnice, dům okresního soudu na Tržním náměstí a velká budova měšťanské školy. Tak zvaná Loretanská kaple, uprostřed Tržního náměstí stojící, vystavěna byla roku 1670 dle vzoru Svatého domu v Loretě co rodinná hrobka Thunovská. (Nyní nalézá se hraběcí hrobka v kostele sv. Jana u Podmokel, kde dne 16. května, v den sv. Jana Nepomuckého, odbývá se slavná pouť.) Konečně budiž také uveden starodávň, roku 1564 vystavěný most přes Ploučnici.

Přede všemi však těmito budovami městskými sluší vytknouti *zámek*. Na příkré skále, 29 m. nad Labem vyčnívající (s věží 50 metrů vysokou) v letech 1667—1673 vystavěn, a 1788 v nynější podobě obnoven, pohlíží pyšně na krajinu, na újmu však jest mu přílišná architektonická jednoduchost.

„Dlouhým průjezdem“, do skály prolomenou 295 metrů dlouhou ulicí, dostaneme se do zámku, k jehož prohlédnutí v nepřítomnosti hraběcí rodiny třeba se přihlásiti u zámeckého správce. Povšimnutí hodna jest značná bibliotéka (40.000 svazků, též vzácné staré rukopisy), archiv, velká sbírka mincí, postavená v knihovním sále, sbírka zbraní (800 exemplářů) a kaple s obrazem od Berglera.

Výtečná vína i studená jídla dostati lze v zámecké hospodě, jdeme-li z města, v l. před první zámeckou branou.

Zámecká zahrada pověstna jest pro své růže (ke 2000 druhů) a Orchidey; mimo to nachází se zde strom

kameliový více než stoletý a *Victoria regia*. Ku prohlédnutí rozlehlého parku třeba se ohlásiti u zámeckého zahradníka, ve všední den od 12 do 4, v letě též od 6 do 8, v neděli a ve svátek po celý den. — Povšimnutí zasluhují: malá řetězová lávka přes Ploučnici, první to pokus o řetězový most v Čechách; pavillon se soškami šermířů; tak zvaná dělová zahrádka s rozkošnou vyhlídkou. V zahrádce této stojí malé dělo, které vypaluje se pomocí vypouklé čočky nad ním tak umístěné, že soustředěné paprsky sluneční vždy o dvanácté hodině polední prach na pánvi zapalují. Dělo to se však denně nenabíjí.

Z *průmyslných závodů* sluší jmenovati: přádelny na bavlnu, továrnu na knoflíky, továrnu na zboží siderolitové, sádrový mlýn, továrny chemické a dvě papírny na barevný a hladký papír.

Pravou chloubou Děčína a Podmokel jest čarokrásné okolí; výlety však jsou tak četné, že můžeme tuto jen o nejpřednějších pojednati, ostatní pak jenom krátce naznačiti.

I. Kratší výlety (až na 2 hodiny).

A) na l. břehu Labe (východ z Podmokel).

1. Na *Pastýřovu stěnu* (Schäferwand) a nazpět 1 hodina. Tato pískovcová skála (283 m.) vystupuje 163 m. příkře nad Labem, a dostaneme se na ni buď po kamenitých stupních na blízku hostince „Na poště“, anebo branou mezi oběma železničními tunely, načež překročíce dráhu vystupujeme po cestě semotamo se vinoucí. Jest zapovězeno v lese kouřiti. Nahoře máme pěknou vyhlídku na Děčín i okolí, obzvláště na Labskou úžlabinu.

2. Do zcela blízké *Josefovy lázně* (142 m.), pramene to silně železitého, osvědčeného zvláště proti hostci a dně; také schvaluje se co klimatické léčebné místo. Koupele, parní lázně; také letní byty ve villách. *Hostince*: „V lázni“ a „Bellevue“ (viz Podmokly).

3. Na *Spitzhütel* buď z Obergrundu okolo Starkova hostince na točité cestě za méně než $\frac{1}{4}$ hodiny, anebo přes *Peiperz* a *Pstruží rybník* za $\frac{3}{4}$ hodiny. Ze skalního

výstupku Spitzhütelu jest rozkošný pohled na Děčín a Podmokly.

4. K *Svatojanské kapli* $\frac{1}{2}$ hodiny. Tato kaple vystavěna byla r. 1872 dle plánu stavitele Schmidta z pískovcových kvadrů ve slohu gotickém a slouží za hraběcí rodinnou hrobku. Mimo pozoruhodné malby na skle v oknech a mimo hrobku, kterou si můžeme dát otevřítí, pěkná vyhlídka z terasy, na které kostel stojí.

5. Na *Pfaffenberg* (350 m.), za $\frac{3}{4}$ hod. přes Krüglitz od severozápadu dostupný, poskytuje obsáhlý rozhled.

B) Na p. břehu Labe (východ z Děčína).

1. K *Bohemii* ($\frac{1}{4}$ hod), na *Kvadrovu horu* (20 min.), k *výšině Leopoldově* (10 min.) a *Laubenschlucht*; nazpět do Děčína ($\frac{1}{2}$ hod.).

Okolo kostela sv. Václava a střelnice přes severozápadní dráhu a k otevřenému pískovcovému pavillonu, zdaleka již viditelnému, s kamennou sochou *Bohemie*, odkud jest pěkná vyhlídka. Na přední straně pavillonu znak města Děčína, vzadu letopočet 1866. V p. tabule: „Weg zur *Kaiser-Aussicht* (Quaderberg)“ 295 m.; jde se zprvu dobrou lesní pěšinou, konečně po stupních. Nahoře stojí dřevěná budova, kde za pěkného počasí možná dostati občerstvení. Na výšině jest tabulka k orientování a končitý sloup pískovcový, ku kterému tři stupně vedou (viditelný již z údolí), s nápisem německým, jehož překlad zde podáváme: „K oslavě stříbrné svatby Jich Veličenstev Rakousko-Uherských císaře Františka Josefa I. a císařovny Alžběty, na znamení neproměnlivé věrnosti. Děčínská jednota ku vysazování a okrašlování Děčína a okolí, dne 24. dubna 1879.“

Vyhlídka opravdu rozkošná obsahuje nejenom celé krásné údolí kolem města, nýbrž sáhá až k Nakleřovu (Nollendorf) v Rudohoří a k Děčínskému Sněžniku.

K *výšině Leopoldově*, strmící nad samým Labem, jde cesta od *Kvadrové hory* pořáde v l., až přijdeme do úzkého skalního údolí, zvaného *Laubenschlucht*, odkud nejlépe jíti k venkovskému čistotnému hostinci Blumentrittovu u Ludvíkovie (Loosdorf), a po silnici za $\frac{3}{4}$ hod. do Děčína se vrátiti. Cesta tato příjemná jest zvláště pod večer.

2. Do *Libverdy*, na Benešovské silnici $\frac{1}{2}$ hod. od Děčína. Jest to panský dvorec s vyšším zemským hospodářským učilištěm, roku 1850 založeným. V školním roce 1880 působilo na ústavu tom 13 učitelských sil, posluchačů bylo 93; knihovna čítala as 2600 děl; pozemky pro ústav pronajaté měří as 3 hektary.

II. Delší výlety (přes 2 hodiny).

A) Na l. břehu Labském (východ z Podmokel).

1. Od *Pastýřovy stěny* ($\frac{1}{2}$ hodiny), a *Rothberku* s dvěma vyhlídkami přes Děčín k *Pstružímu rybníku* ($\frac{3}{4}$ hodiny, v idylickém lesním údolí), a od *Spitzhüttele* 20 min. k *Josefské lázni*.

2. Drahou Duchcovsko-Podmokelskou za $\frac{1}{2}$ hod. až do stanice *Jílové* (253 m.), odkud za hodinu lze vystoupiti na *Hutberg* (500 m.) u Schönboruu, odkud se nám otvírá krásný rozhled. Na půl cestě mineme vrch *Lotharův* (Lotharberg), odkud sice není vyhlídky, který však jest historicky zajímavý.

Roku 1126 vtrhl císař Německý Lothar II. nepřátelsky do Čech, poněvadž kníže Soběslav byl dosedl na stolec, nevyžádav si dříve od něho potvrzení své důstojnosti. Ale Soběslav dobyl nad císařem u Chlumce skvělého vítězství, a Lothar musil hledati útočiště na vrchu po něm nazvaném. Tu vojskem českým obklíčen přinucen byl uzavřítí mír se Soběslavem a uznati jej za knížete Českého. Při tom udělil císař knížatům Českým důstojnost říšského číšnictví spolu s právem hlasu při volbě císaře, z čehož vyvinula se napotom důstojnost kurfiřtská Českých králů.

Na zpáteční cestě možná dostati se za hodinu na stanici *Bünaburg*, anebo přes *Pfaffenberg* a *Svatojanskou kapli* do Podmokel.

3. Od Lázně po silnici Peiperzské za $1\frac{1}{4}$ hod., anebo *Labyrintem* (cesta sice pěkná, poskytující několik vyhlídek, ale nesnadno ji nalézti) za $1\frac{1}{2}$ hod. do *Maxdorfu* (430 m.), uprostřed lesa položeného, s hostincem. (Se *Scheibenkoppe* [492 metrů] odtud na sever ležící, jest krásná vyhlídka k jihu.) Dále překrásným lesem podél Kopřivového hřebene za hodinu do osamělého *Královského mlýna*.

(s pivnicí). Cesta polodenní. — Nazpět můžeme jít přes Niedergrund, a použití pak buď železnice nebo parníku.

4. Přes *Maxdorf* ($\frac{5}{4}$ hod.) po silnici k severu jdoucí na *Veliký Zschirmstein* (573 m., vyhlídka za jasného dne až k Milešovce, Ještědu, Jizerským a Krkonošským horám) asi 2 hod.; odkud za hodinu na *Vlčí Horu* (266 m., pěkný pohled na vystupující kolem charakteristické horské útvary Saského Švýcarska); za $1\frac{1}{2}$ hod. jsme v Krippen (železniční stanice). Výlet na celý den.

5. Výlet nad jiné zajímavější jest na *Sněžník Děčínský* (Hoher Schneeberg, 724 m.); vedou tam následující tři cesty:

a) Drahou Duchcovsko-Podmokelskou za $\frac{1}{2}$ hodiny k stanici *Jílovému* (Eulau), odtud za hodinu pěšky až ke vsi *Schneeberku* (u dolejší hospody 529 m., u myslivny 585 m.) a odtud dobrou cestou za $\frac{3}{4}$ hodiny na vrchol, nejpohodlnější to stoupání.

b) Vozem přes *Peiperz* až k *Silberhanu*, pak pěšky přes *Koňskou hlavu* za $\frac{3}{4}$ hod. nahoru.

c) Pěšky 2—3 hodiny, přes *Bělou, Čechy, Koňskou hlavu*. Půl hodiny od řetězového mostu Podmokelského odštěpuje se silnice v p. (ukazovatel cesty přes Bělou a Christiansburg na Sněžník Děčínský); $\frac{1}{4}$ hodiny dále v l. tabulka s nápisem: „Nächster Weg auf den H. Schneeberg“. Opět $\frac{1}{4}$ hod. dále začínají bílá znamení na stromech (někdy viděti 4 najednou, ale na některých místech třeba jich pozorně hledati); 10 min. dále odštěpuje se od silnice cesta v l., která již z lesa nevybočí. Dostavše se ke značné vyhlídce (k sev., severových., vých. a jihových.) máme ještě $\frac{1}{2}$ hod. do hostince.

Sněžník Děčínský, největší vyvýšenina Českosaského Švýcarska, kde Krušné hory stýkají se s Labským pískovcovým horstvem, jest lesem porostlý, kolem svislými skalami obklopený hřbet, asi $\frac{3}{4}$ hodiny dlouhý a $\frac{1}{2}$ hodiny široký.

Na nejvyšším místě hory stojí kamenná věž pro vyhlídku, až k cimbuří 33 m. vysoká, pěkně a pevně roku 1864 od hraběte Františka Thuna vystavěná. Nahoru vede

20 kamenných stupňů až na terasu, 84 až ke 4 balkonům, dalších 31 až k okrouhlým oknům (odkud za větrem jsouce kochati se můžeme rozhledem do kola), konečně točité schody o 38 železných stupních až na plochou střechu (750 m. nad mořem). Vedle věže stojí obydlí věžného, který otvírá věž a vysvětluje vyhlídku, bývá tu i přes zimu.

Prostranný *hostinec* (24 postelí, po 2—4 v jednom pokoji) poskytuje dobré opatření za dosti mírné ceny (pečeně 50—60 kr., káva s koláči 55 kr., půl litru piva 12 kr., postel 1 zl. 10 kr.).

Vyhlídka jest velikolepá a tím rozkošnější, poněvadž s věže vidíme bez překážky kolem do kola.

Na severu a severozápadě vystupují hory saské a za úplně jasného počasí také věže Drážďanské, na západ leží v popředí vesnice Tisá, za ní Schönvaldský Spitzberg, dále v l. Nakleřov, jehož kostel zřetelně se na obzoru jeví, pak Rudohoří. Na jihozápad a jih Středohoří (Doubravská hora u Teplic, Bořen, Milešovka, Košťál, Hazmburk, Lovoš), na jihovýchod četné hory kolem Děčína a Podmokel, v pozadí Sedlo a obojí Bezděz, na východ a severovýchod Rollberg, Kleis a Rosenberg, dále hory Lužické; v pozadí Sněžka, Ještěd, ano i vrch nazvaný U obrázku (Tafelfichte).

Začasté spojuje se s vystoupením na Sněžník také návštěva *Tisenských stěn* (Tyssaer Wände); za $\frac{1}{2}$ hodiny přijde se do vesnice *Schneeberku*, kde v hostinci „U českého Švýcarska“ najme se vůdce (za 1 marku 50 pf.) k Stěnám, bez něhož bychom jen stěží našli cestu; anebo jdeme ze Schneeberku hodinu cesty do *Tisé*, kde v hostinci „U hraběte Thuna“ také vůdce dostati můžeme. Tisenské stěny jsou podobné skalní útvary jako Aberspašské a Teplické; procházejíce jimi po cestách často velmi úzkých požíváme na mnohých místech libezného pohledu do údolí.

Vůdce ukazuje nejnápadnější útvary, udává je jména jejich: Želva, Vlčí rokle, Malý Kravín, Rytířská sluj, Rytíř, Dědova lenoška, Královská stěna, Pohanský kněz, Jeptiška, Židovský chrám, Velbloud, Lékárník, Bavorská přilba, Sloní nohy, Lesní brána, Rudolfova síň, Pes, Zpovědnice atd. *Vyhlídky* jsou s Balkonu a s Františku.

Ve vesnici Tisé, již r. 1100 připomínané, nacházejí se asi od sta let značné továrny na kovové knoflíky, jichž návštěva dovolena cizincům náležitě se ohlásivším.

Z Tisé do železniční stanice *Libouchce* (Königswald), veliké to farní vesnici s dobrým hostincem „Na poště“ (vino), jest hodina cesty. Komu zbývá ještě něco času, nechť navštíví za stanicí vystupující *Hutberg*, odkud jest pěkná vyhlídka obzvláště do krajiny Žatecké.

6. Konečně velmi zajímavý celodenní výlet. Z Podmokel parníkem ráno za 2 hodiny na *Královský Kámen*, odtud po voze ($7\frac{1}{2}$ km.) údolím Bělským přes Königsbrunn, Reichstein, Neidberg, okolo villy Brausensteinu k *Švýcarskému mlýnu* (pěšky z Královského Kamene $2\frac{1}{2}$ hod.; 346 m.) s ústavem vodoléčitelem v poloze ode všad chráněné. Jsou zde výtečná zřídla, hostinec, též byty pro pěší cestovatele. Štěpní školka ředitele Lässigů.

Dále přes *Malou baštu* s pěkným přehledem údolí za 2 hod. *Glasergrundem* (údolí v p. vybíhající do Tisé; návštěva stěn), a odtud pohodlně za 2 hod. přes vesnici *Schneeberg* (kde také možná přenocovati ve „Wernerově hostinci“) na *Sněžník*, kde za letních dnů možná použití k vyhlídce nejlépe doby ode 4 do 6 hodin odpoledne. Za $1\frac{1}{4}$ hodiny jsme na stanici *Jílovém*, odkud po 9. hodině večer jedeme nazpět do Podmokel.

B) Na p. břehu Labe (z Děčína).

1. Železnici za $\frac{3}{4}$ hodiny v *Ústí* (stanice Střekov), odkud lze navštívit zříceninu *Střekov* a krásnou vyhlídku poskytující *Ostrý* (Hohe Wostrey). Výlet poledenní; viz *Ústí* str. 176 a 178.

2. Severozápadní drahou až ke stanici *Tichlovicům* (20 min.), a odtud přes *Babětín* (Babuthin) na zříceninu *Vrabinec* $\frac{1}{2}$ hod. Výlet polodenní; viz str. 181.

3. Ještě spíše radíme k výletu ze stanice *Tichlovic* na *Zinkenstein*, a to pohodlnější, třeba další cestou přes *Přední Lhotu*, *Babětín* a *Rychnov* (více než 2 hodiny). Výlet polodenní; viz str. 180.

4. Na *Kolmer Scheibe* (437 m.) s krásnou vyhlídkou. Jdeme po starém mostě přes Ploučnici a po silnici k jihu, pak vozovou cestou v l. se odštěpující nahoru k vesnici *Chlumu* (Kolmen, $1\frac{1}{2}$ hodiny), odkud v málo minutách přijdeme na Kolmer Schube k severu ležící. Vrátivše se do Chlumu zaměříme na nepatrným lesem porostlý (528 m. vysoký) pahorek *Tannbusch* zvaný (asi $\frac{3}{4}$ hod.), kde kocháme se ve velikolepém pohledu na Středo- i Rudohoří i Sněžník, na hory Lužické a Krkonoše. Z Tannbuschu mohli bychom přes *Hartu* (Hortau) dostat se za hodinu až k nápadným tvarům porfyrovým *Netters Koppe* a zase přes Hartu po sil-

nici přijít za hodinu do *Nebočad* (Neschwitz, stanice severozápadní dráhy). Celou tuto pěknou partii vykonati možná, vyjdeme-li časně, za dopoledne, tak že se poledním vlakem vrátíme do Děčína. (Veliký výlet polodenní.)

(Výlety podél Severní dráhy na Scharfenstein a do České Kamenice viz teprve při *Severní dráze*).

5. Na *Falkenberg* (504 m.), horské pásmo na východě od Děčína, kamž možná se dostati za hodinu a odkud máme bohatou vyhlídku. (Nejprv po silnici Ludvikovické, pak v *p.* ke *Kumpoltickému dvoru*, okolo cihelny do *Folknář* [Falkendorf] a po Dobernské silnici až na Falkenberg.)

6. Přes *Ludvikovice* (Loosdorf) na *Heidensteiner Hainhübl* (431 m.), odkud jest pěkná vyhlídka (2 hodiny), pak k západu na *Rosenkamm* a vesnicí *Laube* nazpět do Děčína, přes 2 hodiny.

Anebo bychom mohli od *Heidensteiner Hainhübli* přes vysočinu dostati se za $1\frac{1}{2}$ hod. na *Belvedere*, odkud jest pěkná vyhlídka na polabskou krajinu; pak sestoupíme za $\frac{3}{4}$ hod. do *údolí Pusté Kamenice*, odkud můžeme se buď dovézt do *Niedergrundu* (stanice železniční a pro parníky), anebo za půl hodiny dojít do *Hřenska* (Herrnskretsch).

7. Za $1\frac{1}{2}$ hod. parníkem do *Hřenska* (hladina Labe 112·5 m., nejnižší místo v Čechách), jednoho ze vchodů do českého Švýcarska.

Pošta a stanice telegrafní. Hôtel „Herrenhaus“ u přístaviště parníků, „Kuschelkùv Hôtel garni“, restaurace „U zeleného stromu“, též nocleh, nedaleko kostela (zasluhuje doporučení).

Procházky: 1. Do *Edmundova údolí* (Edmundsgrund) a nazpět, $1\frac{1}{2}$ hodiny. Jde se po silnici čtvrt hodiny, pokud sleduje Kamenický potok, pak v *p.* přes dřevěný most k myslivně, kde jest tabulka s nápisem „In den Edmundsgrund“. Nejdříve se jde po *l.* břehu, potom přes most a opět po *p.* břehu Kamenického potoka s krásnými skalnými partiemi až k jeskyni, která zavírá cestu. Zamýšlí se otevřítí toto krásné údolí až k Vysoké Lípě.

Naproti Panskému domu (Herrenhaus) zdvihá se skála *Elisalexelsen*, s pěknou vyhlídkou; po dobré cestě možná vystoupiti na ni v málo minutách. Komu zbývají dvě hodiny času, nechť navštíví vyhlídku *Belvedere* na *p.* břehu Labském, hodinu vzdálenou; cesta nehrubě pohodlná.

Jako další a velmi pěkný výlet doporučiti lze *Prebischthor*, přírodní to památnost evropské pověsti.

U posledně jmenované myslivny opustíce úžlabí Kamenické dáme se silnicí okolo četných pil podél potoka Bělé (odkud jméno údolí Bělské). Asi po $\frac{3}{4}$ hod. odštěpuje se v *l.* cesta, která vede lesem (za $\frac{1}{2}$ hod.) na *Prebischthor* (443 m.), velikolepý to kvádrcový oblouk 20 m. vysoký a široký, ve svorníku 3 m. silný. (Hostinec, kde může také několik osob přenocovati. Majitel panství Binsdorfu, kníže Clary, staví na blízku novou restauraci.) Vy-

stoupme na hořejší plochu oblouku, pak jděme k tak zvanému Křižovnickému kameni a k Prebischkegelu. Rozkošná vyhlídka do Čech. — Málo kroků od mostu jsou hranice zemské.

Vřele doporučujeme, aby se odtud šlo na *Velký Winterberg*, kde jest hostinec a věž pro vyhlídku (výška galerie 569 metrů), 1¼ hod.; dále do *Kravína* (1½ hod., hostinec), velikého to skalního útvaru na způsob jeskyně, pak k *Lichtenhainskému mlýnu* a okolo Lichtenhainského slapu (který se za plat spustí) za více než dvě hodiny krásným údolím *Křínice* (Kirnitzsch-Thal) do *Šandavy*, celkem od Hřenska 6—7 hodin cesty, na které seznáme jednu z nejkrásnějších partií saského Švýcarska. Ze Švandavy jame po železnici dříve než za hodinu v Podmoklech nebo v Děčíně.

Parníkem po Labi.

(Z Litoměřic až do Hřenska [Herrenskretschen] 5½ hod.)

Litoměřice — Lovosice — Žernoseky — Prackovice — Zálezly — Sebuzín — Vanov — Ústí — Neštémice (Svádov) — Velké Březno — Povrly — Těchlovice — Dubkovice — Nabočady (Wilsdorf) — Rozbělesy — Děčín-Podmokly — Obergrund — Hřensko.

Tato plavba dotýká se, obzvláště od Lovosic dolů, snad nejkrásnějších krajin českých, které na mnohých místech rovnají se vyhlášeným krajinám porýnským. Kdo tedy nemusí příliš časem spořit, nechť užije parníku, kterýmž jest cesta sice zdlouhavější, ale mnohem příjemnější a rozkošnější. Jenom v ty dni, kdy je v Litoměřicích trh, není radno jeti parníkem, poněvadž v takové dni sama paluba prvního místa naplněna jest zbožím a potravinami všeho druhu.

Od **Litoměřic** připluje loď za ½ hod. směrem západním okolo vesnic *Mlíkojed* a *Prosmyků*, na západním břehu položených, do **Lovosic** (viz str. 164.); v p. vystupuje *Radobýl* se železným křížem na temeni.

Nyní zatačí se Labe, na obou březích, předstupujícími výšinami zúženo, k severu. V l. jest vesnice *Lhotka*, pak *Malé Žernoseky* při ústí potoka Milešovského, přicházejícího z pěkného *Oparenského* údolí (viz str. 166.), naproti za železniční hrází leží **Velké Žernoseky** (zastávka), obě místa známá pro výborné své víno; zdánlivě před námi,

ale na *p.* břehu, strmí hora *Hrádek* (360 m.) s kaplí, pak následují v *l.* *Litěchovice*, dále v *p.* *Libochovany*, a naproti nim, tedy opět v *l.*, zastávka **Prackovice** u paty hory *Kubačky*. V *p.* se objeví zřícenina *Kamýk*, blíže k řece vystupuje vrch *Deblík* (viz str. 172.), zadní vyšší lesnatý hřbet nazývá se *Veliký*, nižší, nad samou řekou se povznášející lesnatý vrchol *Malý Deblík*, u jehož paty leží vesnice *Cirkvice*, naproti ní na vysokých, vinicemi pokrytých stráních vesnice *Dubice* (viz str. 172 a 180.) s kostelem sv. Barbory. Zde obrací se Labe k východu, a brzy zastaví se loď u **Zálezlů** (viz str. 172.) ležících v překrásné krajině; pak za málo minut naproti **Sebuzínu**, v obojím případě tedy na *l.* břehu.

Odtud plujeme dále na sever úžlabím horami stísněným minouce na *p.* *Brnou* (Pirnay), pak opět na západ ku přístavišti **Vanovskému**, ležícímu pod čedičovou horou *Vrkočem* (viz str. 173.), jenž má obzvláštní tvar.

Odtud Labe znova zatáčí se na sever; na *p.* břehu vystupují krásné, kolmé, zříceninami ověncené skalní stěny *Střekova* (viz str. 176.), nezřídka Lorelejí Labskou zvané, a minuvše most přistaneme na *p.* břehu v průmyslovém **Ústí** (viz str. 173.), urazivše od Litoměřic 1½ hod. cesty.

Od *Ústí* Labe opět se zahýbá na východ, v kterémžto směru navzdor několika zatáčkám setrvá až do *Těchlovic*, kde znova přijímá směr severní, jemuž pak věrno zůstane až ku přestoupení svému do Sas.

Plavíce se mezi *Marianskou horou* (viz str. 176.) v *l.* vystupující a vesnicí *Kramlem* na *p.* břehu, vidíme v *l.* *Březnici* (Schönpriesen), pak v *p.* *Svádov* (Schwaden) se zříceninou hradu, opět v *l.*, ale opodál řeky, vesnici *Neštěmice* (Nestomitz). Zde jest zastávka parníků **Neštěmice** (Svádov).

Malou zatáčkou, při které nám holá *Kozí hora* a při úpatí jejím ležící vesnice *Veselí* přímo naproti leží, oplujeme na *p.* břehu ležící *Valtiřov* s kostelíkem na pahorku, vystavěným v XVI. století, a obrátíme se k **Velkému Březnu** (Gross-Priesen, viz str. 180.), oblíbenému to letnímu bydlišti, kde parník opět přistane; naproti leží *Neštěmice*.

Další směr řeky až k Těchlovicům jest nyní skoro severovýchodní. Nejprv jest v *p.* *Malé Březno* (Klein-Priesen, viz str. 180.), a naproti němu zastávka *Povrly* (Pömmmerle), též stanice státní dráhy; pak v *l.* *Roztoky* (Rongstock), v *p.* malinký *Prerov* (Pschira) a *Lhota zadní* (Ober-Welhotten), zároveň stanice Severozápadní dráhy. Severním směrem dotýká se řeka v *l.* *Dubkovic*, zastávky parníků, kdežto se v *p.* za *Lhotou přední* (Nieder-Welhotten) objevují skalní jeskyně *Vrabince* (Sperlingstein), ověnčeného zříceninami (viz str. 181.). Dále vidíme na *p.* břehu *Dívčí skok*, skálu se třemi kříži, proraženou tunelem Severozápadní dráhy. Ke skále té pojí se mnohá pověst (viz str. 182.). V *l.* malá *Choratice* (Kartitz) a hned potom v *p.* přístaviště *Nabočady* (Neschwitz).

Nyní hory po obou stranách ustupují od řeky, v *l.* se objeví stanice *Wilsdorf*, kam parník čluny vysílá; nad ní vystupuje domy posetá *Chmelová hora*, pak objeví se na téže straně daleký *Sněžník* Děčínský s věží a hostincem; nad Podmokly bělá se kostelík sv. Jana, a opět přistaneme u *Rozběles*, s kostelem o dvou věžích, abychom hned na to projeli pod železničním mostem, pozdravili zámek Děčínský a hned za řetězovým mostem stanuli u přístaviště *Děčín-Podmokly* (viz str. 182. a 184.). Plavba z Ústí do Děčína trvá 2—3 hodiny.

Od Děčína dolů sevřena jest řeka s obou stran příkrými spoustami skalními, které obzvláště na *p.* břehu skoro ze samé řeky se zdvihají, pročez tu stojí jenom několik málo domů v *Loubi* (Laube) a dále nepatrná samota *Rasseln*.

Na *l.* břehu vidíme hned za Podmokly *Peiperz*, mineme pak most Severní dráhy, na kterém vystupuje v *p.* *Quaderberg*, jehož bílý sloupovitý vrchol a stojící pod ním Bohemii již dávno jsme byli pozorovali; dále vidíme v *p.* *Loubi*, v *l.* *Obergrund* s lázní a četnými letohrádky, a nad ním skalní špičí *Spitzhütel* (viz strana 136.). S Obergrundem skoro souvisí *Mittelgrund*, v skalní roklině leží *Čirte* (Tschirte), naproti zmíněné již *Rasseln*, a nad tímto *Růžové stěny*. Další břeh jest po obou stranách kolmá,

částečně řídkým lesem porostlá skála, až konečně dostaneme se ku přístavišti **Niedergrundu**, v *l.* v roklině ležícím. Za několik minut objeví se v *p.* několik málo domů *Pusté Kamenice* (Dürr-Kamnitz) při ústí potoka téhož jména, nad nimiž strmí skalní stěny *Belvederu*. Naproti, tedy na *l.* břehu Labe, jsou již saské hranice, označené malou roklí; na *p.* břehu dostaneme se za několik minut do **Hřenska** (viz str. 192.) a ku přístavišti parníků, ležícím u „Panského domu“; plavba z Děčína až sem trvá hodinu.

Parník, opustiv Hřensko, plaví se ještě asi tak daleko na sever, jako jest ze Suché Kamenice do Hřenska, aby též na *p.* břehu dospěl saských hranic, za kterými objevují se v první rokli v *p.* domy *Schmilkenské*.

Z Hřenska do *Šandavy* trvá plavba 40 min., až do *Perna* (Pirna) 2½ hod., do *Drážďan* konečně přes 4 hodiny.

Proti vodě potřebujeme z Drážďan do *Hřenska* 5½ hodiny, odtud do *Ústí* 4 hod. a do *Litoměřic* 7½ hod., tedy z Drážďan až do Litoměřic 13 hod., kteroužto cestu vlak osobní urazí za 6 hod., rychlík kurýrský za 4¾ hodiny.

Leč plavba po parníku stojí na *prvním* místě z Litoměřic do Drážďan (tedy po vodě) 3 zl. (= 5 m.), z Drážďan do Litoměřic (tedy proti vodě) 2 zl. 40 (= 4 m.), tam i nazpět pak pouze 3 zl. 60 kr. (6 m. 50 d.), kdežto tatáž jednoduchá cesta vlakem osobním v 1. třídě stojí přes 9 zl., v 2. třídě k 7 zl., v 3. třídě přes 4½ zl., vlakem rychlíkem kurýrským 1. třída 12 zl., 2. třída k 9 zlatým.

b) Praha — Česká Třebová (Videň).

Státní nádraží v Hyberbácké ulici. Z Prahy až do Vídeňského ústředního nádraží 409 km. Z Prahy do Čes. Třebové 164 km. Trať Praha-Čes. Třebová otevřena 20. srpna 1845. První železnice v Čechách, po které se jezdilo parní silou.

Stanice: *Praha* — Běchovice — Úval — Český Brod — Poříčany — Pečky — Velim — *Kolín* — Starý Kolín — Labský Týnec — Kladruby — Přelouč — *Pardubice* — Dašice — Moravany — Uhersko — Vysoké Mýto — Zámrský — *Choceň* — Brandýs — Ústí n. O. — Česká Třebová.

Vyjedouce z nádraží spatříme v *p.* vrch *Žižkov*, pod nímž prostředkuje železná kolej spojení s nádražím *Františka Josefa*. V *l.* rozkládá se předměstí *Karlín* s mnohými

velkými průmyslovými závody, pravidelnými ulicemi, krásným chrámem ss. Cyrilla a Metoděje (vyst. r. 1854—63), pak prostranství u invalidovny, v pozadí stromovým porostlé ostrovy a Holešovické křemencové skály, nad nimi *Prosík* a *Vysočany*.

Krajinou prostírají se samá pole, čímž stává se jednotvárnou; v *p.* u Hrdlořez objevuje se podlouhlý hřbet horský s kamennými lomy, v *l.* vesnice *Kyje* rozložená kolem rybníka, s kostelem někdy opevněným, v němž nachází se pěkný vlaský obraz.

Za *Hostomicemi* (s parním mlýnem) následuje park a rybník *Dolno-Počernický*, pak

(13 km.) stanice *Běchovice* s místem téhož jména ležícím po *p.* straně, odkud činívá se půldenní výlet do parku (bažantnice) a záměčku *Kolodějského* (náležejícího knížeti Liechtensteinovi), který již z dráhy vidíme; stinný les a pěkný rozhled.

Dále vede dráha hájem borovým, promíšeným břízami a duby, jenž po obou stranách provází železnici až k

(23 km.) stanici *Úvalu*.

Městys téhož jména leží v *l.*; nedaleko stanice stojí socha prvního arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic (postavená roku 1869, dílo sochaře Čapka), který narozen byl r. 1300 na někdejší hradě *Hostýně*, $\frac{1}{4}$ hod. od dráhy vzdáleném. Blíž *Úvalu* dobývá se křemenitá červená ruda železná (její sloj leží v etáži Dd.), upotřebením jejímu však velice na újmu jsou křemenité součástky; mimo to se tu dobývají barevné hlinky a tufy.

Na hradě *Květnici*, jehož zříceniny leží odtud hodinu cesty k jihozápadu, byl r. 1425, když se ho po statečné obraně zmocnili Sirotci, vlastník jeho Prokop Trčka upálen. V místě jest cukrovar.

Od *Úvalu* $\frac{1}{4}$ hod. na jih leží městečko *Škvorec* se statnými, posud obydlenými zbytky hradu někdy pověstného. Horský hřbet, táhnoucí se od Škvorce jižním směrem k Sázavě, nese na krajním svém konci, k severu vysedlém, zdaleka viditelný kostel *Hradešinský*.*) Z městečka (stojícího na břidlici) vede křížová cesta k starožitnému kostelu nade vsí Hradešínem, který, jak dosvědčují všude vůkol ležící žulové balvany, spočívá již na prahorách; jest to severní konec 20 mil dlouhého a 5 mil širokého pohoří, které

---

*) Srovnej „Die Umgebung Prags, geschildert von Wenzig und Krejčí. 1857.

podél jižního kraje Brd od Českého Brodu až ku Klatovům se táhne. Od kostela jest krásný rozhled: k severu terasovitě vystupující opuková plochatina, dále Labe s městy Brandejsem, Starou Boleslaví, Nimburkem, Poděbrady, a v pozadí Krkonoše; k východu vrch Bedřichův, město Český Brod a statný zámek Černokostelecký, vesnice Lipany, hrob moci husitské, a vesnice Chotouň, rodiště sv. Prokopa; k jihu a západu úrodná pahorkatina až ku Praze a řada pěkných čedičových kuželů.

Dále přijedeme málo zajímavou krajinou okolo *Chroustoklat* (kde jest lom na pískovec a kamenická dílna) do města a

(33 km.) stanice **Českého Brodu**. Okresní hejtmantství, 2400 obyvatelů, cukrovar, lihovar, parní mlýn, záložna a půjčovna občanská. *Hostince* „U železnice“ a Procházkův. Dvakrát denně poštovní spojení (jedoucím poslem) s Kouřimí.

Český Brod náležel až do r. 1421 arcibiskupům Pražským a byl již od Arnošta z Pardubic povýšen na město a hradební zdi opevněn. Roku 1421 jej obsadili Husité, později stal se městem královským. Roku 1444 odbýván zde sněm, na kterém mezi jiným bylo také rokováno o tom, jakými prostředky by se dala v Čechách dosíci sjednocenost a mír; konečně bylo zde potvrzeno zvolení Rokycany za arcibiskupa. Po bitvě Bělohorské ztratilo město všechny své statky a roku 1638 bylo od Švédů vydrancováno, tak že po mnoho let napotom zůstalo pusté.

Krajina bohatá jest na historické upomínky. Blízká vesnice *Přistoupim* se starými hradbami jest jevištěm pověsti o svatém Václavu a pohanském knížeti Radislavu.

U téže vesnice provedeno bylo pamětihodné vrtání diamantové, když tu až prý do hloubky 950 m. hledána byla sloj uhelná. (Ukázky v Pražském museu mezi vrstvami permskými.)

Město *Kouřim*, vzdálené jen 2 km. (také s Kutnou Horou poštou spojeno přes Zásmuky v obvodu projektované místní dráhy do Peček-Zásmuk), obehnané jest posud dobře zachovanými zdmi a hradbami, jakož i příkopem několik sáhů hlubokým. Z někdejších čtyř bran městských zbývá už jen jediná, Pražská. Při starožitném gotickém kostele děkanském nacházejí se tři zvony souzvučně naladěné (e, j, c), zavěšené otvorem vzhůru, na které se zvoní šlapáním. Na návrší $\frac{1}{4}$ hod. od města vzdáleném stojí kaple

ohražená starými náspy, nazvaná *Stará Kouřim*. Ve městě jest akciový cukrovar.

Hodinu od Kouřimi naznačuje štíhlá jedle u vesnice *Lipan* místo, kde ve vražedném boji zahynul Prokop Veliký a husitská moc válečná navždy byla zlomena (1434). Na sever $\frac{1}{4}$ hod. odtud leží vesnice *Chotouň*, rodiště sv. Prokopa, jenž r. 1027 žil co poustevník u Prahy, kde jej našel kníže Oldřich a učinil opatem kláštera Sázavského.

Dráha vede nás okolo *Liblického* cukrovaru a vesnice *Klučova* k

(39 km.) stanici **Poříčanům**. Odtud v l. leží *Sadská* s dvěma cukrovary, jedním akciovým a druhým soukromým, parní pilou, strojním mlýnem a jirchárnou. Další stanice jsou

(47 km.) **Pečky**.

Odtud staví se místní dráha o pravidelných kolejích do *Zásmuk*, mající za účel spojení větším dílem velmi úrodné a hustě zalidněné krajiny i četných průmyslných závodů se státní drahou. Tato místní dráha, dotýkající se továrny na strojená hnojiva i cukrovaru v Pečkách, půjde přes Radim, pěkným údolím „Kouřimky“ zvaným, na Chotusice, Chroustov, Vrbčany, Plaňany, Žabonosy, Zalesany, přes pole Přebozská a Bošická, kde odštěpí se křídla do Kouřimi a Svojšic, pak přímo do Toušic a Zásmuk. Délka dráhy obnášeti bude 19 km., křídlo do Svojšic 2·1, do Kouřimi 8 km., celkem tedy 24·1 km. čili 3·2 míle.

Následuje

(55 km.) stanice **Velím** s cukrovarem a továrnou na čokoládu, cukroviny a cichorii. Vyjíždějíce odtud spatříme v p. z amfibolitu se skládající horu Bedřichov (od Kolína hodinu cesty).

Roku 1842 postavena zde byla pyramida na památku bitvy r. 1757 svedené, pro Prusko osudné, kde Fridrich II. od Dauna byl poražen. Z místa tohoto pozoroval Fridrich průběh bitvy.

Pod horou rozkládají se vesnice *Nová ves* se strojním mlýnem a *Ohrada* (Schönweid).

V l. objevují se v četných zatáčkách stromovím porostlé břehy Labe, jež tvoří blíže Kolína pěkný, vysokými stromy porostlý ostrov, kde se nacházejí střelnice a koupele; u samého pak předměstí Kutnohorského přijedeme do

(63 km.) stanice **Nového Kolína**, kde stýkají se Státní a Severozápadní dráha.

V společném nádraží *restaurace* (dobrá strava); blíže nádraží *hostinec* „U pošty“, na náměstí „Modrá Hvězda“, „Černý orl“. Plzeňská pivnice „Mexiko“, vinárna Součková (Kolínská vína ze sklepa Horského); zahradní *restaurace* v zámeckém pivováře a na ostrovech.

Každodenní *poštovní spojení* s Uhlířskými Janovicemi.

Kolín, král. město s 11.600 obyvateli, má čtyři předměstí: Pražské, Kouřimské, Kutnohorské a Zálabské, realní gymnasium, okresní hejtmanství, okresní soud, okresní nemocnici a ústav pro chudé (zal. P. Borysem r. 1600). Přes Labe vedou dva železné mosty, jeden obecný, druhý železniční most Severozápadní dráhy. Hlavní ozdobou města jest gotický chrám sv. Bartoloměje ze XIV. století. Velmi bohatý kůr podoben jest kůru Pražského chrámu sv. Víta; uvnitř jsou krásné síťové klenby, dokončené za Karla IV. Petrem Parléřem z Gmundu v letech 1360—78. Obraz na velikém oltáři od P. Brandla. Staré náhrobní kameny Kutnohorských patriciů Ruthardů (XIII. století) a Vartemberků (1570). Někdejší farní kostel sv. Jana Kř. na předměstí Kutnohorském s pěknými freskami. Za Labem kostel sv. Víta s katolickým hřbitovem. Kostel evangelický na předměstí Kouřimském; synagoga. Černá věž (Prašná věž) stojí na západním konci Zálabí.

Kolín jest sídlem čilého průmyslu: jsou zde dva cukrovary, tři parní mlýny, dva pivovary, olejna, dva lihovary, parní pila, továrna na škrob a syrup, továrna na strojená hnojiva, plynárna, továrna na stroje a j. Obchod hlavně s cukrem, obilím a zelím jest velmi živý. Mimo to jest zde úvěrní ústav, hospodářská a občanská záložna a spolky: tělocvičný (Sokol), literární, zpěvácký, hasičský, veteránský, okrašlovací a m. j.

Za Přemyslovců v XIII. stol. německými přistěhovalci osazen stal se Kolín městem královským. Roku 1421 zmocnili se města Pražané a spálili klášter dominikánský, v němž uhořelo šest mnichů. Německé obyvatelstvo, nechtíc přistoupiti ke čtyřem artikulům Pražským, vystěhovalo se. Roku 1423 odbýván byl v Kolíně sjezd strany podobojí. Roku 1427 Kolínští od Pražanů od-

stoupivše dali se v ochranu pana Hačka z Valdšteina, ale ještě ku konci téhož roku vzdali se pod úmluvou Prokopu Velikému. Po bitvě u Lipan zavřeli se v Kolině Čapek Hukvaldský a Ondřej Keřský, s nimiž vítězni pánové po marném oblehání města smluvili se o příměří. Roku 1435 obsadil Kolín kněz Bedřich ze Strážnice, jemuž jej také císař Sigmund v zástavě ponechal. Ve válce třicetileté dostal se Kolín opět do nepřátelských rukou.

Kolín jest rodištěm Husova předchůdce v kazatelství při kapli Betlemské, mistra Štěpána Kolínského (nar. 1379).

Výlety. *Konarovice* (srov. dole) 1½ hodiny, *vrch Bedřichův* 1 hodinu od města; *hora Vysoká* (viz Kutná Hora) 3 hodiny. Jižně od Kolína (1½ hod.) *Pečky*, zámeček a zahrada svob. pána Hrubého z Jelení, kde v sklenicích výtečně se pěstují Orchidey. Za Pečkami vesnice *Bojiště*, nazvaná tak od bitvy, svedené tu roku 1142 za Vladislava II.

Za Kolínem otvírá se úrodná, líbezná krajina, podobající se částečně přirozenému parku; v l. se vine Labe, za řekou leží na vysoké planině opukové statek *Konarovice*, odkud jest krásná vyhlídka na okolí Čáslavské a Kutnohorské, na Železné hory a na vysočiny českomoravské horské planiny. Zastavíme se

(69 km.) v **Starém Kolině**, pak u vesnice *Záboře*, položené v p. (s románským kostelem sv. Prokopa, vystavěným r. 1088 za knížete Vratislava) v

(74 km.) stanici **Labském Týnci**. Toto město leží malebně na pahorku (rula se zelenokamenem, obložená měkkými vrstvami opuky). Z průmyslových závodů zde jsou: strojírna, americký strojný mlýn, parní pila, továrna na kůže a na spodium, lihovar, voskárna, cihelny atd.

Dějiny. Na východní příkré spadající straně stál již r. 1110 knížecí opevněný dvůr, jenž dříve byl náležel rodu Vršovců, knížatům Českým nepřátelskému, po jichž násilném vyhubení dostal se koruně. Roku 1110 vyjednáváno zde o mír mezi Vladislavem I. a Otou Černým, knížetem Olomouckým. U samého města na rulových a břidličných vysočinách, na západ městskými borovými lesy obroubených, cvičí se v letě dělostřelectvo v ostré střelbě do terče.

Hodinu cesty od města leží mezi pěknými listnatými a borovými lesy hraběcí Chotkovský zámek a park *Kačina* na místě někdejšího rybníka téhož jména.

Zámek, v pěkné poloze ušlechtilým řeckým slohem vystavěný, jest v jednotlivých částech svých nedokončen; nicméně nacházíme zde mimo sály velikolepou bibliotéku (s pěknými sloupy a kupolí) v které chovají se četná drahocenná díla (*Catalogus plantarum sub oculis Jacobi Plenck*, ruční kresby, *Description d'Egypte*), obzvláště z oboru cest a architektury hojná; dále jest v zámku divadlo, a zahradník H. Payl má značné přírodnické sbírky.

Zámek přístupný jest po ohlášení se u zámeckého správce. Schválen býti zasluhuje dobrý *hostinec* „Na Huse“ H. Helliga u silnice.

Na další jízdě z Labského Týnce přijdeme ke *Kojicům*.

U Kojic jest geologicky zajímavý skalní průlom, kde Labe měkké opuky, vápence a pískovce opustivši prodralo se v pravěku tvrdou břidlicí a rulou. Zde vychází na povrch pravidelný sloh Litošické krabatiny (severozápadní konec Železných hor, „*Montes ferrei*“ u starých).

V p. leží *Chvaletice* s doly na hnědou rudu železnou. Nyní vede nás dráha úrodnými, lesy obroubenými, přívětivými polabskými krajinami k

(84 km.) stanici *Kladrubům*, tak nazvané po farní vesnici $\frac{3}{4}$ hod. vzdálené, kde se nalézá císařský hřebčínek, založený Maximilianem II. a obnovený císařem Josefem II.

Odtud jede se okolo *Labětína*, kde průplav Opatovický do Labe se ústí, k

(91 km.) stanici *Přelouči*. Město, na l. břehu Labe položené, má starodávný kostel sv. Jakuba se sakristií v romanském slohu, akciový cukrovar, pivovár, lihovar, kasárny a občanskou záložnu.

Přelouč založena byla roku 1086 knížetem Vratislavem II. a ponechána k užívání opatu kláštera Opatovického. Roku 1261 povýšena byla Přelouč na město, ale zůstala v držení kláštera až do jeho zrušení r. 1421. Téhož roku dne 21. ledna Jan Městecký z Opočna s Kutnohorskými a jinými přepadše město od Táborů obsazené pobili posádku a s částí zjímali, a přivedše odtud 125 zajatých s knězem Valentinem do Kutné Hory, vmetali je do šachet.

Jedouce dále blížíme se k Labi, ohraženému u Valského mlýna nevysokou, ale příkrou plasou opukovou, a okolo vesnic *Opočinku* a *Krchleš* krajinou kopečnatou, kde překročíme Podolský potok a čáru dráhy z Německého Brodu do Liberce, a dostaneme se do velikého a pěkného nádraží

(105 km.) *Pardubického*.

Středisko drah z Pardubic do Liberce a z Pardubic do Německého Brodu.

Restaurace v nádraží. *Hostince*: „U zlatého lva“, 10 min. od nádraží (8 pokojů s 12 postelemi, 80 kr. až 1 zl. denně); „Veselka“ (omnibus u nádraží, 12 pokojů, table d'hôte, koncertní sál); hostinec Doskočilův u samého nádraží (30 pokojů, 60 kr. až 1 zl.). *Povozy* u Tluchoře, Linharta, Kahlera, dvouspřežný 4 až 6 zl., jednospřežný 2·50—4 zl. denně. *Dostavníky* jezdí do Chrudimi a Hermanova Městce, *poštovní vozy* do Bohdanče, Sezemic a Holic.

Pardubice jsou město starožitné o dvou předměstích, ležící u vtoku Chrudimky do Labe (pozoruhodná jest soustava vedení vody kolem města i skrz město), mají 10.000 obyvatelů, okresní soud a berní úřad; dále jest zde vyšší realka pod ředitelstvím na slovo vzatého básníka a spisovatele českého Jiljí Jahna.

Památný jest starý zámek pánů z Pernšteina s pěknon, loňského roku obnovenou gotickou kaplí, galeriemi ve slohu renesančním, vysokou věží, kamenným, bohatě ozdobeným portálem a sloupovými zábradlími. V děkanském chrámě sv. Bartoloměje nachází se pamětihodný náhrobek Vojtěcha z Pernšteina; kostel pochází z roku 1226, nynější podobu svou obdržel r. 1538; oltářní obraz jest od Brandla. — Na náměstí několik zajímavých renesančních budov z doby parukové, jako někdejší panský dům s nápisem „Vojtěch z Pernštýna vede zuba“, a hvězdovité klenutí v domě p. Cernsteina a F. Fuchsa. Zelená branská věž vedoucí do zámeckého dvora vystavěna byla mistrem Jiřím roku 1538; staré městské hradby proměněny jsou v sady. Pod ulicí Pernšteinskou, masnými krámy a kostelem teče Pernštýnský náhon „Halda“. V někdejším klášteře umístěna jest měšťanská škola. Ve velikolepé budově realní školy bohaté sbírky (příhláška u ředitele); bohatou sbírku přírodnin má také pan Hromádka (v Kostelní ulici); městské muzeum se zakládá.

Pardubice mají akciový cukrovar a akciový pivovár, rafinerii lihu a octárnu, dva mlýny, jirchárnu, velikolepou

továrnu na francouzské mlýnské kameny, slévárnu na železo a jiné kovy a továrnu na hospodářské nářadí (Josefa Prokopa, samouka), továrnu na gumové vložky, dílnu na hudební nástroje, rozsáhlý obchod se dřívím a obilím a znamenité trhy na koně a dobytek.

Dále mají Pardubice měšťanskou besedu, tělocvičný, zpěvácký, ochotnický, veteránský, hospodářský a literární spolek. Parní lázně „v Bubenči“ a říční lázně v Labi. Na podzim parforsní honby a dostihy, pořádané od akciového spolku šlechticů. Tou dobou bývá v Pardubicích velmi živo.

Zmínku zasluhují též nové sady (Bubeníkovy) na p. břehu Chrudimky, pak bažantnice mezi starým a novým korytem labským, a pěkné dubové lesy „na Hůrkách“ a „U Studánky“.

Dějiny. Pardubice byly za nejstarších dob v držení Hronovicův, od kterých dostaly se roku 1300 rytíři Arnoštovi z Hostyně, jehož potomci (k nimž náležel i první arcibiskup Pražský Arnošt) psali se pány z Pardubic. Poslední z nich Arnošt, syn známého pana Smila Flašky z Pardubic, prodal je r. 1423 Viktorinovi z Kunštatu, v jehož rodině však nezůstaly, nýbrž měnily často držitele své. Roku 1492 koupil Pardubice bohatý Vilém z Pernšteina, který je sídlem svým učinil a znamenitě zvelebil. Vnuk jeho Vratislav založil Pernšteinskou kapli ve Svatovítském chrámě Pražském a Roudnickou obrazárnu. Jaroslav z Pernšteina prodal r. 1559 Pardubice rytíři Kapounovi ze Svojkova, a ten následujícího roku mladšímu králi Českému Maximilianovi, od kteréž doby náležely komoře královské. Roku 1863 koupil panství Pardubické od eráru úvěrní ústav. Pardubice jsou rodištěm Jana z Milheimu, zakladatele kaple Betlemské.

Výlety: Zahradní hostinec *Vinice* na vršíku nedaleko Pardubiček s pěknou vyhlídkou na město a okolí ($\frac{1}{4}$ hod.). V starém korytě Labském zajímavé byliny vodní; u Drozdic *Arum maculatum*, *Allium ursinum*, *Galega officinalis*.

Kunětická Hora z dráhy viditelná; skála čedícová původu sopečného, která prorazila útvar křídový (na svahu pozorujeme více méně proměněné opukové partie). Na temeni svém nese zříceniny hradu, vystavěného asi r. 1300.

S počátku byl to hrad královský, ale záhy přecházel zástavou z ruky do ruky. Za časů válek husitských byla Kunětická Hora v držení známého Diviše Bořka z Miletínka, který tu po nějaký čas choval Rokycanu, z Prahy před císařem Sigmundem uprchlého. Král Jiří vyplatil ze zástavy hrad i panství, které po

jeho smrti dostaly se synu jeho Jindřichovi staršímu z Münsterberka. Roku 1491 dostala se Kunětická Hora Vilémovi z Pernšteina, který roku 1497 pohostil na hradě krále Vladislava a hrad sám přestavěl i lépe opevnil. Roku 1560 dostaly se hrad a panství opět koruně, od kteréž doby začal hrad pustnouti. Ve válce třicetileté dobyl Torstenson hradu a vypálil jej, od kteréhož času leží v rumech.

Vyhliídka s věže jest překrásná: přehlízíme úvodí Labe od Krkonoš až do vzdálené roviny za Kolínem, štávnatou rovinu Kralohradeckou, návrší u Chlumu, Jičina, Lichnic a Košumberka, hory Kladské a Krkonošské.

Zříceniny s portaly, točitými schody a klenutími poukazují na znamenitého stavitele, avšak hrozí jim úplná zkáza (r. 1859 byly poněkud opraveny), obzvláště za příčinou kamenných lomů po úbočí hory pokračujících.

Za Pardubicemi prostupuje dráha po hrázi plochu krajiny, lukami, skupinami stromů, četnými osadami a dvorci půvabné, překročí řeku Chrudimku, mine u *Pardubiček* na návrší stojící zahradní hostinec *Vinici*, u *Vystrkova* silnici, při čemž v *l.* vždy zdaleka viděti jest Kunětickou Horu s krásnou zříceninou; v *p.* pak nedaleko dráhy rozkládá se louka, kde každoročně odbývají se dostihy.

Minouce v *l.* *Černou* a v *p.* *Zminné* vjedeme do

(115 km.) stanice **Dašic**. Město téhož jména leží odtud hodinu cesty, majíc rolnický akciový cukrovar, pivovár, vinopalna a lihovar, továrnu na obuv, dílnu na hudební nástroje a občanskou záložnu. Odtud jedeme okolo vesnic *Moravunek*, *Jiříček* a *Košťenic* do

(119 km.) stanice **Moravan** (cukrovar), dále pak vlnitou krajinou okolo *Čeradíc* v *l.* a *Slepotic* i *Turova* v *p.* přijedeme do

(124 km.) stanice **Uherska**.

Vesnice Uhersko leží na pahorku u řeky Mýtky; farní kostel její připomíná se již roku 1349 jako příslušný k biskupství Litomyšlskému. Později bylo tu pantujícím náboženství podobojí. Půl hodiny od Uherska leží u Trusnova pěkný zámček *Neulust* (Theresienlust), vystavěný v minulém století hrabětem Kinským uprostřed parku.

Překročíce pak potok Loučenský (u Opočna) a minouce vísky *Sedličky* a *Janovičky* octneme se na

(131 km.) stanici **Vysoké Mýto-Zámorsk.** *Poštovní spojení* s Vysokým Mýtem a Litomyšl. Na nádraží *hostinec* „U arciknížete Štěpána“.

Vesnice *Zámorsk*, v pěkné poloze na p. břehu Loučné, má zámek a dvůr, 500 obyvatelů v 80 domech, umělecký mlýn a vinopalnu. Polní maršálek Ferdinand hrabě z Bubna, známý z francouzských válek, byl zde r. 1768 narozen.

V blízké *Vraclavi* stál již v XI. století župní hrad téhož jména. Kosmas líčí vraždění Vršovců na tom hradě, které se r. 1108 dalo z rozkazu knížete Svatopluka. Skrovné zbytky naznačují rozsáhlost hradu a chrámu.

Vysoké Mýto (Alta Muta, Hohenmauth) 1 1/2 hodiny vzdálené, někdy věnné město královny České, nyní okresní město na Loučné se třemi předměstími, Vraclavským, Litomyšlským a Choceňským, má obecní nižší gymnasium (od roku 1879), akciovou továrnu na cukr, dílnu na hudební nástroje, více dobrých hostincův a dle nejnovějšího sčítání lidu 7000 obyvatelů. Náměstí tvoří pravidelný čtverhran, domy mají větším dílem zděné štíty; mariánská socha postavena byla zde po moru r. 1715. Starý kostel sv. Vavřince, vystavěný roku 1260, má veliký obraz od Brandla ze zrušeného kláštera Sedleckého; pozoruhodná jest též cínová křtitelnice s pěknou vypuklou prací od A. Ptáčka.

Dějiny. Vysoké Mýto bývalo dříve župním hradem, pak král. věnným městem. Byvši roku 1421 od Pražanův obsazeno přidrželo se věrně učení husitského až do bitvy u Lipan, v níž Mýtští bojovali po boku Táborů. V XVII. století vydrancovali Švédové celé město.

Ve Vysokém Mýtě narodili se Josef Lipovský († 1813), výtečný pianista a hudební skladatel, bratři Josef a Hermenegild Jirečkové, pak profesor a literární historik Šembera.

Pošta doveze nás do vzdáleného asi 14 km., na Loučné ležícího města *Litomyšle*. S nejbližší stanicí Českou Třebovou není žádného poštovského spojení; do Svítav jede pošta dvakrát denně; povozy možná dostati u Demla a jinde. Z Litomyšle do Chocně projektována jest vicinální dráha.

Hostince: Škeříkův; „U hvězdy“; „Na Lokandě“; měšťanská beseda; „V Tunelu“; zahradní restaurace a taneční sál „Na Karlově“.

Město bylo před časy opevněno, čehož zbytky jsou ještě hradby městské a zámecké u klášterní zahrady. Zámek jest pěkná památka stavitelská z let 1568—73, pocházejíc od Vratislava z Pernšteina. Kolej piaristická (nejstarší v Čechách) založena byla roku 1640; gymnasium má zajímavý fysikální kabinet (ohláška u ředitele). Městská nemocnice založena byla r. 1408.

V Litomyšli nachází se okresní soud a finanční komisarství; mimo Gymnasium jest tu městská vyšší realka (sbírky přístupny od 10 do 12 hodin). Z průmyslových závodů bndtež jmenovány: prádelna, akciový cukrovar (v Cerekvici), akciový umělecký mlýn, pivovár, vinopalna a lihovar, továrna na piana, továrny na obuv a občanská záložna. Hlučné trhy na obilí; parní lázně (Nová lázeň Kalasova).

V Litomyšli narodil se nedávno zemřelý dr. Brauner, jeden z národních vůdců českých, a slavný hudební skladatel Bedřich Smetana.

Celodenní *výlet* vede nás do malebných *kvadrových skal u Budislavi* a do *skal Toulouvcových*, jinak v „Maštali“ nazvaných, kde dle pověsti řádl někdy loupežný rytíř Toulovec. Pískovcové skály vedou lesní cestou k *Jarošovu*, pod kterýmžto místem nás k odpočinutí vyzývají stůl a stolice Toulouvcova, deštěm již silně spláchnuté. Další v lese se nalézající „Toulouvcovy maštale“ připomínají svými příkrými skalními stěnami, úzkými doupaty a chodbami na skalní město Ahrspašské a Teplické. Podzemní chodbou dostaneme se na skalní plasu, kde se nám otvírá pěkný rozhled a mnohonásobná ozvěna každému volání odpovídá. Půl hodiny odtud nachází se sklárna *Posekanecká* (Marienwald).

Polodenní výlety vedou nás do *Nedošína*, kde ve mlýně uměle se pěstují pstruzi a lososi, též tu jest park; anebo do *Oseka*, na *Zavadilku* nebo do *Žabárny*, kde všude jest dobrý hostinec.

Dráha vede dále po úpatí pahorku, kde stával někdy hrad *Zámorsk*, pak v l. okolo vesnice *Srubu* ku pěkně položené

(139 km.) stanici **Chocni**, kde se sbíhá trať vedoucí z Chocně do Halbštatu a Broumova s tratí vedoucí z Prahy přes Českou Třebovou do Vídně.

Hostince: „Panský dům“ na Náměstí (5 pokojů, 50 až 80 kr., 10 min. od nádraží); hostinec Fr. Taussiga (4 pokoje, 40—50 kr. denně); „U zlatého orla“ a na nádraží.

Město má krásnou, zdravou polohu v údolí tiché Orlice, hodí se za letní bydliště a za východiště mnohých výletů.

Zámek, náležející knížatům Kinským, vystavěn byl r. 1562 od Sigmunda ze Šellenberka. Roku 1709 nabyli Kinští panství Chocenského, v jehož držení dosavade zůstávají. Roku 1829 jest od nich zámek znova zřízen a r. 1849 opatřen románskou, bohatě ozdobenou kaplí. Pěkný park zámecký přístupný jest i cizím navštěvovatelům. — Farní kostel v podobě kříže byl r. 1733 dostavěn.

Někdejší hrad loupežného rytíře Mikuláše z Potšteina stál k západu na l. břehu tiché Orlice, a byl r. 1337 od Karla IV. po delším odporu dobyt a rozbořen.

Krajina, obzvláště v *Pelinském* údolí, jest velmi malebná; skály (hořejší útvar křídový, jizerské vrstvy) obsahují četné skameněliny (Halec Sternbergii Ag. Callianassa, Ammonity, Lima, Pinna a j.). Procházka romantickým údolím vede nás až do *Brandejsa*. Pěkné vyhlídky v okolí poskytují: hora *Na skalách*, *Chlumský vrch* a zříceniny někdejšího hradu *Zitkova* nad tunelem.

Průmyslové závody: přádelna na bavlnu a len o 12.000 cívkách, zaměstnávající přes 600 dělníků; knížecí pivovár, slévárna kovů a strojírna Kudláčkova.

Další jízda vede nás částí parku skrze tunel 190 m. dlouhý a pak zmíněným divoce romantickým údolím Orlice do

(144 km.) stanice **Brandejsa** (nad Orlicí).

Již zdaleka vidíme na l. břehu zříceniny hradu *Brandejsa*, někdy hlavního sídla bratří Českých, kteří tu pod ochranou majitelů panství, pánů Kostků z Postupic, z Pernšteina a z Žerotína mocně kvetli a prospívali. Zde zemřel a pochován jest r. 1473 rytíř Řehoř, zakladatel Jednoty; zde narodil se r. 1564 Karel z Žerotína, který tu také nalezl poslední odpočinek v kryptě rodinné. Po bitvě Bělohorské nalezlo v Brandejse útulku dočasného pod

ochranou téhož pána množství Českých bratří, mezi nimi sám Amos Komenský (1622—25), který zde „pod Klopotem“ napsal svůj „Labyrint světa“ a svou „Hlubinu bezpečnosti“. Na památku jeho pobytu postaven tu r. 1865 pomník.

Z *průmyslových závodů* jest zde rukodílna na sukna, pivovár, strojný mlýn a záložna.

Dále vede železnice romantickým tímto úžlabím okolo *Luhův* a *Kerhartic*, překročíc několikrátě tichou ale blubokou řeku, do

(154 km.) stanice **Ústí nad Orlicí**. Zde sbíhá se státní dráha se severozápadní prostředkem trati vedoucí z Kyšperka do Ústí.

Hostince: „U nádraží“ (6 pokojů s 12 postelemi, 60 až 80 kr.); „Strážkům“ 5 minut od nádraží v městě (3 pokoje); soukromé byty měsíčně 8—10 zl. Stanice poštovní a telegrafní v městě blíž náměstí.

Prívětivé město, v XVI. století taktéž útočiště českomoravských bratří, leží při úpatí lesem porostlého úbočí horského, které pro dobře zařízené procházky a pavillony bývá letního času cílem častých výletů z Prahy a z Vídně. Ve městě jsou čisté lázně obyčejné i parní; na Orlici zřízena plovárna.

Krásné úžlabí řeky s postranními údolími, jako *Řehořovým dolem*, *Klopotem* 1½ hod. vzdáleným (*Inoceraunus labiatus* hojný), s lázněmi a hostincem, Mandlovnou (hodinu vzdálenou); pak staré brady *Lanšperk* (1 hod.) v pěkné poloze, *Žampach* (2 hod.), rovněž vzdálenější *Litice*, pak pěkná vyhlídka z *Andrlova chlumu*, nejvyššího místa v celé krajině, poskytují za delšího pobytu výlety rozmanitě se střídající. — Ústí jest rodištěm slavného houslisty Leopolda Jansy, českého spisovatele Matěje Sychry († 1830) a váženého zpěváka Jana Lukeše.

V děkanském chrámě se nachází starožitný obraz mariánský; dům pana Vavřína býval někdy farou bratrskou. — Obyvatelé zanášejí se větším dílem předením a bílením; jsou tu dvě přádelny na hedbáví, továrna na cukroviny, vinopalna a lihovar, strojný mlýn, četné dílny soukenické, občanská záložna.

Za Ústím rozšiřuje se údolí mezi vápenatými pískovci vrstev Jizerských, útvaru křídového, hory ustupují a je-

deme okolo velikých rozlehlých vesnic *Dlouhé Třebové, Lhotky a Parníku*, pak octneme se v

(164 km.) stanici **České Třebové**.

Město leží na řece Třebové; veliké nádraží Státní dráhy, která se zde rozvětjuje do Olomouce a do Brna. Dva *hostince*: Felcmannův a Dařílkův u nádraží, a v městě „V průchodě“, hostinské pokoje. Poštovní spojení mimo železnici žádné.

Ve městě starožitná kaple sv. Kateřiny v romanském slohu, zvony mají letopočet 1384. Půl hodiny od města na severozápad poutnické a výletní místo *Hory* se zanedbanými lázněmi a dalekým rozhledem; pěknou *vyhlídku* máme také z *Kozlova vrchu* a ze *Želenic*.

Česká Třebová jest rodištěm proslulého básníka Chorina (naroz. 1561), českého spisovatele Hýbla (naroz. 1786) a bývalého Augustiana, nyní redaktora v Americe Klácela (nar. 1808).

c) Traf Choceň-Halbštat (Broumov).

Choceň-Halbštat 91 km. Křídlo Halbštat-Broumov 9 km. Traf Choceň-Halbštat otevřena 27. června 1875.

Stanice: Choceň — Újezd — Korunka-Jelení — Borohrádek — Týniště — Bolehošť — *Opočno* (křídlo do Meziříče) — Bohuslavice — *Nové Město n. M.* — Václavice (křídlo do Staroče) — *Náchod* — Hronov — Police — Metuj-Dědov — *Teplice* — Bohdašín — Halbštat (křídlo přes Heřmánkovice-Olivetín do *Broumova*).

Z **Chocně** odbočuje k severu křídlo Státní dráhy vedouc přes *Nové Město* a *Náchod* do pomezní stanice *Halbštatu*, kde připojuje se k *Vratislavsko-Freiburské* dráze pruské.

Z nádraží v Chocni vyjíždíme obloukem, jenž nejprve k západu, pak k severu směřuje, a zříme po *p. Choceň*, za kterou hned vstupujeme v údolí Tiché Orlice, kterým až ke spojení jejímu s Orlicí divokou dráha vede.

Po *l.* sáhají až k samé dráze stráně (píscitovápenité, útvaru křídového) a lesy, jež brání širší vyhlídce, po *p.*

však otvírá se údolí Orlice a za ním příjemná lesnatá krajina, v dále řetězem hor ohraničená, z které sem tam na blízku i v dále přívětivé výsky vykukují.

Minuvše malou stanici

(6 km.) **Újezd** vjíždíme do

(11 km.) stanice **Korunky-Jelení**.

Městys *Jelení*, který jest as hodinu cesty od stanice vzdálen, má pěkný farní chrám sv. Trojice, jež r. 1602 vystavěl známý Jindřich z Bubna, který odpočívá v hrobce před hlavním oltářem. Na postranním oltáři jest krásný obraz Škretův Ubičováný Spasitel. Rod udatného Jindřicha z Bubna jest dodnes v držení velkostatku Jelení.

Odtud vede dráha směrem severozápadním pěknými lesy do

(16 km.) stanice **Borohrádku**.

Ve farním kostele sv. Michala v Borohrádku jest na hlavním oltáři krásná socha P. Marie z úběle, darovaná sem zakladatelem kostela F. L. hrabětem z Kolovrat (1673). — Zdejší zámek, roku 1820 přestavěný, býval tvrzí, jež po bitvě Bělohorské pánům Betengelům z Neuenberka i se všemi statky odňata byla. Roku 1640 koupili panství toto dnešní držitelé jeho Kolovratové.

Za vesnicí *Žďárem* (v p.), nedaleko které Orlice tichá s Orlicí divokou se stéká, překračuje dráha přes čtvero mostův a tré náspů z levého břehu řeky na pravý, pak oklikou v l. objíždí městys Týniště a vjíždí hned za tímto do
(24 km.) stanice **Týniště**.

V Týništi křižuje Severozápadní spojovací dráha (Praha — Mittelwalde) dráhu Státní.

Týniště jest starobylý městys, na p. břehu Orlice divoké, jehož farní kostel (sv. Mikuláše) již Mutinou z Dobrušky r. 1361 založen byl. — Statek Týniště, jako příslušenství hradu Litického, byl v držení pánů z Kunštátu. Od XVI. století změnil několikrát pány své, až se nynějším držitelům hrabatům ze Šternberka dostal. V Týništi jest „První česká spolková škrobárna“.

Za Týništěm přijímá dráha směr severní. Zprvu běží podle kolejí dráhy Severozápadní, až u *Petrovic* (v l.) její koleje překračuje vedouc skrze rozsáhlou oboru Šternberskou k

(32 km.) stanici **Bolehošti**.

Poblíže *Bolehoště* stávala někdy tvrz rytířů Hložků z Bolehoště, kteří odtud loupežné výpady podnikali. Proto byla tvrz tato

z rozkazu krále Jiřího dobyta a zbořena. — Nedaleko Bolehoště, ale při dráze Severozápadní, leží starobylé město *Třebechovice* (Hohenbruck).

Již ze stanice Bolehoště viděti v l. na vrchu vesnici *Vysoký Újezd* se starým kostelem romanského slohu asi ze XII. století. Ve zdi kostelní zasazeny jsou dva náhrobní kameny ze XII. století pocházející; v předsíni kostela jest náhrobek Jana Tamchyny z Dobravic z r. 1508.

Za Bolehoští projíždí dráha četnými průkopy. Po p. straně táhnou se lesnaté i holé pahorky a straně, po l. viděti vesnici *Kláster*, ku které i při samé dráze v l. stojící evangelická modlitebna náleží. Po l. vesnice *Jilovice*, *Městec* a *Mokrá*, po p. *Očelice* a *Opočno* se starobylým zámekem a parkem.

(39 km.) stanice *Opočno* jest 30 minut od města na straně západní.

Z Opočna vede křídlo dráhy (místní trať) do *Meziříčí* k tamějšímu cukrovaru. Trať tato jest pouze 3 km. dlouhá; vystavěna byla firmou Schön a Veselý a v říjnu r. 1880 otevřena. Přípravní práce i stavba trvaly pouze dva měsíce.

Vesnice *Kláster* slula před r. 1420 *Svaté pole*. Jmenovaného roku byla osada i se stávavším zde klášterem cisterciánek od Husitův (Orebitů a Kralovéhradeckých bratrů) zbořena. Teprve později zvedla se zde obec nová, které dáno jméno *Kláster*. Jest zde kostel sv. Jana Křtitele a výstavná evangelická modlitebnice.

Město *Opočno* leží na Zlatém potoce, má asi 3000 obyvatelův, okresní soud, pivovár, cukrovar, parní mlýn a občanskou záložnu.

Hostince: „U Baše“, „U města Prahy“, „Na nové hospodě“. Jest zde poštovní i telegrafní stanice.

Dějiny. Hrad Opočenský připomíná se již r. 1068; ve století XII. byl sídlem župana Opočenské župy. Ve XIV. a XV. stol. měnili se často pánové jeho a panství k němu náležejícího, až roku 1516 právem postupu bratrům Trčkům z Lípy a na Vlašimi se dostal. Po zavraždění (r. 1634 v Chebu) Valdšteina švakra Adama Erdmanna, posledního Trčky z Lípy, skonfiskoval Ferdinand II. i Opočno a postoupil je Rudolfovi hraběti Kollaredovi, při jehož rodě dodnes zůstalo.

Dnešní farní kostel sv. Trojice (pův. zámecká kaple sv. Ondřeje) byl asi ve XIV. století založen. Dříve býval nynější hřbitovní kostel P. Marie farním (již ve XIV. století). Na předměstí stojí kostel a klášter Kapucínů, r. 1674 hrabětem Ludvíkem Kollaredem založený. Kapucínské ná-

městí zdobí pěkná socha P. Marie od sochaře Bapt. Bulla (1714).

Zámek nese na sobě patrné známky staveb XVI. století. Mimo rozličné sbírky a prapory z doby hraběte Trčky chová se zde r. 1426 malovaná podobizna Zdeňka Kostky z Postupic. Z terasy jest krásná vyhlídka daleko údolím až na Kladské pohoří. Před někdejším zámeckým příkopem jest starobylá okrouhlá věž, část bývalého opevnění zámku. Pod zámeckým kopcem jest v rozkošný park proměněné údolí Zlatého potoka, jehož voda se zde v několik rybníků sbírá. V parku nacházíme vodopády, romantické skupiny skal, krásné perspektivní pohledy, výšiny s vyhlídkou na Krkonoše a Kladské pohoří atd. K tomuto parku přiléhá rozsáhlá obora, hlavně daňky a muflony oživená. — Letohrádek na západní straně zámku dal hrabě Adam Trčka vystavěti. Při něm jest rozsáhlá květinová zahrada (Pleasure ground), podle nejnovějších pokroků v zahradnictví založená (vrchním zahradníkem jest p. Liehm), s velikými skleníky, ve kterých jmenovitě sbírka palem pozornost návštěvovatelovu poutá. Park i zahrada jsou volné návštěvě otevřeny.

Za Opočnem vede dráha dále směrem severním. V *p.* vyniká hřeben *Vrchmezí* (Hobe Mense 1080 m.). S temene *Vrchmezí*, lesem úplně porostlého, není žádné vyhlídky; ale s vedlejšího vrchu *Gross-Gabel* jest krásná vyhlídka na Krkonoše a Kladské pohoří. V *l.* viděti starobyrou vesnici *Meziříčí* (jinak *Měříč*) s akciovým cukrovarem, blíže které jest jezírko *Litá*, jež nikdy nezamrzá. Pak mjíme *Pohoř* a *Bohuslavice* (obé v *p.*); za posledně jmenovanou vesnicí jest

(45 km.) stanice **Bohuslavice**. Po obou stranách dráhy otvírá se krásný pohled: v *p.* daleko přes krajinu až na Kladské pohoří, v *l.* do roviny Královéhradecké, velikány Krkonošskými ohraničené. Po *l.* viděti *Slavětín* a *Černčice*.

U *Černčic* stála druhdy, hned za kostelem, tvrz, rodinné to sídlo pánů z *Černčic* (z rodu Kounicův), jehož jeden člen, Jan Černčický z Kácova, r. 1501 Nové Město nad Metují založil.

U vesnice *Krčina* překračuje dráha Metují a vjíždíme do

(50 km.) stanice **Nové Město nad Metují**, od města samého čtvrt hodiny vzdálené. (Za nádražím dobrá restaurace.)

Nynější vesnice *Krčín* bývala dříve městečkem, v jehož středu stál hrad *Budín* zvaný. Z hradu zbyly jen nepatrné rozvaliny, z kterých jest několik chýžek zbudováno. Pamětihodný jest v původní podobě zachovaný kostel sv. Ducha, který se již roku 1384 jako „starý farní kostel“ připomíná. I historická zmínka víže se k tomuto kostelu. Roku 1421 přepadli Jaroměřští pod panem Hynkem Červenohorským v čas, když husitské obyvatelstvo v kostele shromážděno bylo Krčín, povraždili lidi v kostele, a Hynek Červenohorský dal koni svému z posvátného kalicha napítí, posměšně jej „také utrakvistou“ nazývaje.

Nové město nad Metují (Nové Město Hradiště nad Metují, Neustadt an der Mettau), okresní město, má asi 2300 obyv.

Hostince: „U Rydlů“ na krajském předměstí se zahradou, odkud jest krásná vyhlídka do Metujského údolí. „U Vondráčků“ na náměstí. „U Rambousků“ na nám. a j. Za pokoj platí se denně 50—80 kr. V každém hostinci několik Pražských českých listů. Pokoj se vším příslušenstvím v soukromém domě stojí as 10 zl. měsíčně.

Povozy jedno- i dvouspřežní dostati lze v každou dobu, třeba jen ve výše jmenovaných hostincích jich žádati. Za povoz jednospřežní platí se 3 zl., za dvouspřežní 4 až 5 zl. na celý den. — Mimo to vyjíždí *pošta* o 5. hodině ranní do Sedloňova a Olešnice (Giesshübel, prostředkujíc tak spojení s pruským Levínem a Dušníky; do N. Města vrací se o 4. hodině odpolední. — O 11. hodině dopolední odjíždí *pošta* do České Skalice k vlaku Jihoseveroněmecké spojovací dráhy, a vrací se o 4. hodině odpolední. I *telegrafní stanice* jest v městě. — Mimo Čtenářskou besedu (na náměstí) jsou zde *spolky* sokolský, hasičský, zpěvácký, divadelních ochotníkův a veteránský.

Velkých *průmyslových závodů* N. Město nemá; provozuje se zde však hojně tkalcovství a plátenictví. Ve městě jest pivovár a n Krčina škrobárna. V okolí pěstuje se hojně ovocnářství, zejména třešně.

Pan J. K. Hraše, c. k. okr. školní inspektor a konservator, má sbírku starožitných nádob, kterou každému příteli starožitostí ochotně ukazuje.

Nejkrásnější pohled na Nové Město jest ze silnice, vedoucí k Dobrušce a Opocnu pod starou branou. Odtud jeví Nové Město ráz města starověkého, hradbami a věžemi opevněného.

Dějiny. Nové Město Hradiště nad Metují založeno bylo roku 1501 Janem z Kácova, jenž dříve na blízkých Černčicích bydlel, a protože hradbami a příkopy opěvněno, nazváno N. M. Hradiště. Po smrti Jana z Kácova připadlo N. Město Vojtěchu z Pernšteina a po něm (1534) Janu z Pernšteina, jemuž Ferdinandem I. pro zpouru odňato a štýrskému pánu Volfgangu ze Stubenberka dáno, při jehož rodě až do bitvy Bělohorské zůstalo, načež prodáno roku 1623 Albrechtovi z Valdštýna, který ho Magdaleně Trčkové za Kopidlno postoupil. Po zavraždění hraběte Trčky v Chebu (1634) dal je král jednomu z vražedníků Valdštýnových Walterovi z Leslie, Skotovi. Roku 1638 bylo město od Švédů vydrancováno a vypáleno. — Roku 1802 zdělili po rodu Leslie Nové Město Dietrichšteínové. Nyní spravuje hrabě Lamberg jménem četných dědiců panství Novoměstské.

Děkanský kostel nejsv. Trojice založen zároveň s městem. Na velkém oltáři jest Hellichův obraz (z roku 1853) sv. Václava; v pozadí obrazu viděti sněm, jenž se r. 1068 na blízkých Václavicích (čili Doboušně) odbýval; cínová křtitelnice pochází z roku 1543. — Hřbitovní kostel Věch Svatých založen byl roku 1560, klášter Milosrdných bratrů Jakubem z Leslie roku 1692. Na radnici jest malý archiv. V zámku Novoměstském jsou některé pěkné malby na stěnách a obrazy historické. — Nad městem nalézají se zříceniny hradu *Výrova* (nad l. břehem Metuje) a starobylé hradiště se spečenými valy.

Výlety.

Rezek (2 km. vzdálený), minerální lázně (proti dně a vyraženinám) při krásném údolí Metuje, lesy obklopené. Jest si jen přáteli pohodlnějšího a modernějšího zařízení celých lázní. Mimo lázně samé lze též ve dvou villách nad Rezkem letní byty dostati; za pokoj s příslušenstvím platí se as 20 zl. měsíčně. Lze však též v N. Městě bydleti. — V *Slavoňově* (2 km. od Rezku) jest dřevěný kostel ze XVI. století, jenž byl původně husitský. Ze zřícenin hradu *Frimburka* (3 km. od Rezku) otvírá se rozkošná vyhlídka na Orlické pohoří, k Opočnu, Josefově a Hradci Králové.

Ratibořice (8 km.) vesnice při Úpě; letní sídlo prince Schaumburg-Lippského s krásným parkem. Naproti zámku strměla drubdy na skalnatém l. břehu tvrzi, která byla sídlem jedné větve pánů ze Žampachu. Na blízkou v útěše-

ném údolí zříceniny hradu Risenburka, který ve XIV. století vystavěn původištěm se stal pánův z Risenburka. Ve víscẽ pod hradem strávila Božena Němcová u své babičky mladý svůj věk. Vesnický hostinec poskytuje cestujícím prosté občerstvení.

Peklo (4 km.) zove se vlastně mlýn při vtoku Olešanky do Metuje, ale jméno to přikládá se divokoromantickému údolí Metuje, táhnoucím se ode mlýna směrem k N. Městu (až k tak zvanému „Čertovu víru“). Strmé, skalnaté, lesem porostlé stráně zužují koryto řeky, která se divoce přes kamení valí. Ve mlýně lze dostati chutné pstruhy a prosté občerstvení. Bohužel jest cesta podle břehu řeky obtížná, místy zhola nemožná; opravdu krásné toto údolí by zasloužilo, aby aspoň malá stezka podle břehu upravena byla.

Olešnice (Giesshübel, 8 km., 657 m. nad mořem), městečko v krásné hornaté a lesnaté krajině při samých hranicích. *Hostinec* „U polního maršálka Radeckého“ poskytuje slušný byt i dobrou stravu. Také soukromé byty lze dostati. Denně dojíždí sem pošta z Nového Města nad M. (v 5 hod. ráno z N. Města); též lze dostati zde povozy jedno- i dvouspřežní. Na žádost hostů obstará hostinský „U Radeckého“ spolehlivé průvodce do okolí. Z výletů do okolí doporučujeme:

1. Celodenní vycházku přes výšinu *Pansker* a kolem samoty *Končín* (jinak Šnopoušov, Schnappe, 740 m.; zde hostinec) přes *Vrchmezí* (Hohe Mense, 1080 m.) k *Zlatému Dolu* (Goldene Stollen), přes *Grunwald* na *Jezerní pole* (Seefelder, 751 m., močálovité a rašelinou pokryté údolí, horami obklíčené) a do lázeňského města *Dušník* (Reinerz, 553 m.).

2. Celodenní vycházku přes *Končiny* k *Vrchmezí*, odtud k *hoře Deštné* (Deschnaer Koppe, 1111 m.) a do *Jedlové* (Tanndorf). Vrchmezí a Deštná náležejí k Orlickému pohoří, které počíná východně od Náchoda a k jiho-východu se táhne.

3. Směrem k N. Městu lze podniknouti pěkný výlet k malebným zříceninám hradu *Frimburka* u městečka No-

vãho Hrádku. Jde se pães vrch *Lužany* a *Šibenĩní vrch* (Galgenberg, 671 metrů, odtud pãekrásná vyhlídka do jihozápadních Cech) do Novãho Hrádku. Z Olešnice lze podniknouti též výlety do *Trãkova* (Trãkadorf), *Fridrichswaldu*, *Grünbornu* a *Kaiserwaldu* (toto již na pruské straně), kteráž tři místa tak úzce souvisí, že jako jedna obec považována býti mohou. Z Náchoda lze po pãkné silnici za 5 hodin sem dojetí; ze stanice Habelschwerdtu (v Prusku, ale rak. Sev. záp. drahou spojené) za tři hodiny.

Dobré *hostince* jsou „Zum Hanes“ (v Grünbornu); „Zum Adlerfluss“ (ve Fridrichswaldu).

Za jednospãežný povoz platí se 3 zl., za dvouspãežný 5—6 zl. na den. Nejbližší poštovní stanice jest v *Kunstatě* (Kronstadt), odkud pošta do Rokytnice dojíždí.

V okolí jest mnoho vrchů, s kterých jest krásný rozhled. Tak vrch (1111 m. nad moãem) *Velká Deštná* (6 km. až na vrchol, ale pãíkré stoupání), odkud jest rozkošná vyhlídka do Cech i do Kladska. Touž vyhlídku poskytuje vrchol *Malé Deštné* (8 km.) a jest snãze pãístupný. S vrchole Malé Deštné lze na vrchol Velké Deštné (za půl hodiny) i *Vrchmezí* (za 1½ hodiny) pãejítí.

Jako výlety doporučujeme cestu pães *Falkenhain Haide* anebo malebným *Grunwaldským údolím* do Dušník. První cesta jest krásnější; pãi druhé lze odbočiti na plãň „*V jezerech*“ (Seefelder).

Dušníky (Reinerz) město v hrabství Kladském s lázněmi a kyselkou. (Bližší viz na str. 120.)

Za Novým Městem projíždí dráha vesnici *Vrchoviny* a vystupuje po svahu vršků, jež se od strany východní sklánějí. V l. otvírá se pãkný pohled do roviny kolem *Skalice*, jeviště to prusko-rakouské války r. 1866. Minuvše vesnice *Šonov* a *Provodov* (v l.) zahlédneme v p. na vrchu *Dobeníně* starožitný a památný kostelík vesnice Václavíc a vjíždíme do

(55 km.) stanice **Václavice**, odkud krátká spojovací trať (Václavice-Starkoč) do Starkoče k rak. Severozápadní dráze (Německý Brod, Pardubice, Libava) odbočuje.

Václavice (399·6 m.) stojí na místě někdejší vesnice *Dobenína* (jejíž jméno se pouze ve jméně vrchu, na kterém stojí, zachovalo), při které bývala zemská brána (z Čech do Kladska a Polska), v níž se knížecí clo vybíralo; později přeneseno vybírání cla do blízkého *Provodova*. Na Dobeníně odbýval král Vratislav na své výpravě do Polska v měsíci červnu r. 1068 bouřlivý sněm, když proti vůli šlechty české cizáka Lanzona proti bratru svému Jaromíru na biskupství Pražské dosaditi chtěl. Kostelík sv. Václava jest jediným zbytkem starého Dobenína a byl r. 1866 při svedené zde bitvě Rakušanů s Prusáky všecek kulemi porouchán. Při kostele jest několik pomníků padlých zde vojinův.

Od Václavic zatáčíme se velkým obloukem kolem *Vysokova* (v l.) skrze *Staré město* do údolí Metuje, a objedše město *Náchod* (v l.) vjíždíme do

(60 km.) stanice **Náchoda**.

Náchod, okresní město na p. břehu Metuje, má 4200 obyvatelů.

Hostince: „U Beránka“, „U Slunce“, „U města Prahy“, všecky tři na náměstí, as 10 minut cesty od nádraží, ku kterému jak pošta tak i jiné povozy k osobním vlakům dojíždějí (za osobu 20—30 kr.). Za postel platí se 70 kr. až 1 zl. denně; měsíčně 6 až 8 zl. za pokoj s příslušenstvím. I soukromý byt lze v městě za týž měsíční plat dostati. Obědy (v hostinci) 10—12 zl. měsíčně. V každém z jmenovaných hostincův aspoň některé české i německé noviny.

Povozy jedno- i dvouspřežní lze vždy dostati, a to buď na poště neb u těch kterých drožkářů. Za pov. z jednospřežný platí se 4 zl., za dvouspřežný 6 a 7 zl. na celý den. Lze však též dle míle platiti. — *Pošta* (na náměstí) vyjíždí o půl dvanácté hodině dopol. do České Skalice (ke dráze Severozápadní) a o půl šesté hod. večer do Levína ve Slezsku (k poštovnímu spojení do Kladska a ke dráze Pruské). — *Telegrafní stanice* jest na Krajském podměstí. — *Spolků* má Náchod dostatek: dva zpěvácké, ochotnický, hasičský, Sokol, pět živnostenských, střelecký atd.

Z *průmyslových závodů* jmenujeme: dvě velké továrny na spracování bavlny, šest bareven, bělidlo, strojní mlýn, několik vinopalen a lihovarův a obecní pivovár; též jest

tu občanská a živnostenská záložna. V továrně na přízi se již delší čas nepracuje. V okolí jsou uhelné doly u *Žďárku* (12 km.) a u *Svatoňovic* (Schwadowitz 22 km.).

Městské museum starožitností i archiv (na radnici) jsou na požádání vždy přístupny. Podobně bohatý archiv zámecký a sbírka historických obrazů v pokojích v zámku.

Dějiny. První známý pán na Náchodě, jenž odtud i jméno přijal, byl Hron z Náchoda (v polovici XIII. století), který též osadu pod hradem za město prohlásil (1270). Král Jan vyměnil si Náchod za Kostelec nad Černými lesy, a od té doby dáván Náchod často v zástavu jmenovitě pánům z Dubé, kteří se odtud též „z Náchoda“ psali. Od r. 1392—1412 držel Náchod pan Dětřich z Janovic, po jehož smrti opět na komoru královskou spadl. Roku 1421 a opět 1425 popleněna krajina kol Náchoda vojskem slezským, jež na ponuknutí Sigmundovo do Čech vpadlo. R. 1427 spálena větší část Náchoda, opět vojskem slezským, když toto zde nad Šírotky zvítězilo. Roku 1437 zmocnil se Náchoda loupeživý rytíř Jan Kolda ze Žampachu, jemuž jej Jiří Poděbradský již r. 1456 zase odňal a k rodinným statkům svým přidělil. R. 1469 marně oblehal jej král Matiaš. Po smrti Jiříkově (1472) připadl Náchod synu jeho Jindřichovi, který jej roku 1498 Janu Špetlovi z Prudic prodal. Od synů tohoto koupil jej r. 1534 Vojtěch z Pernšteina a od tohoto r. 1545 Sigmund Smiřický ze Smiřic, jehož rodu pak po bitvě Bělohorské odňat byl. Roku 1623 koupila Náchod pí. Magdalena Trčková z Lípy. Po zavraždění syna jejího Adama v Chebě (1634) darován Náchod generálovi hraběti Oktavianovi Piccolominimu, v jehož rodě až do r. 1786 zůstal. Potomnímu majiteli, hraběti Jos. Vojtěchu Desfourovi, prodán roku 1791 pro dluhy a koupil jej Petr vévoda Kuronský. Roku 1840 přešel Náchod koupí na rodinu Lippe, která jej podnes drží. Roku 1860 obdržel jej nynější majitel Jiří Vilém kníže Lippe-Schaumburg jako sekundogenituru. Roku 1864 přijato panství toto za fideikomis.

Uprostřed náměstí stojí děkanský kostel sv. Vavřince, znakem Smiřických ozdobený (makovice východní věže jest 376 m. nad mořem). Kostel tento jmenuje se již r. 1350 farním. V kostele jest starožitná křtitelnice z r. 1463. — Hřbitovní kostelík sv. Michala, v nynější podobě z r. 1716. Na Plhově jest stará rybářská kaple. Náchodský hřbitov jest teď v *Starém městě* (1 km. k jihozáp.), při starém kostelíku sv. Jana Kř., nad jehož vchodem spatřuje se letopočet 1501. — Zámek, na severozáp. straně města, na kopci (404·9 m.), má tři dvory a štíhlou kulatou věž

s galerií, odkud jest krásná vyhlídka daleko do okolí. Až do XVII. století býval pevnou tvrzí. V nynější své podobě pochází z roku 1654. Na svahu zámeckého kopce k městu jest pěkný park, kterým se po 298 schodech ku bráně (s letopočtem 1657) vystupuje. Jiná delší cesta vede po silnici vzhůru. — Zde narodil se 15. září 1583 Albrecht z Valdštýna. — V zámku chová se bohatý archiv a sbírka historických obrazů. Letního času jest návštěva zámku dovolena. Průvodcem jest kastelán (30—40 kr.). Nedaleko zámku jest r. 1866 zřízený vojenský hřbitov s pěknými pomníky.

Celé okolí Náchodské poskytuje hojnost krásných i historicky zajímavých *výletů*. Mimo kopec zámecký a všechny téměř okolní vrchy otvírá se s kopce *Dobrošovského* (3 km. k jihových., 622 m.) krásná vyhlídka do Kladska, k Polici, na Krkonoše, které od Trutnova k Náchodu se sklánějí, k Josefově, Hradci Králové, Pardubicům atd.

Běloves (2 km.), lázeňské místo v údolí Metuje na úpatí rozsáhlého lesa. Zařízení pro hosty úplné, avšak jen po časném ohlášení.

Peklo (7 km.), *Rezek* (9 km.) a *Ratibořice* (15 km.) viz str. 215 a 216.

Chudoba (Cudowa 7 km.), lázeňské místo v pruském Slezku s pěkným velkým parkem.

Hostince: „Kurahotel“, „Stern“ a j. velmi pohodlně zřízené. V letě denně koncertní hudba. Do roka bývá zde as 800 lázeňských hostů.

Dušníky (Reinerz asi 17 km.), město v hrabství Kladském s lázněmi a kyselkou.

Hostince: „Hôtel Deutsches Haus“ pohodlně a moderně zařízený (pokoj s 1 postelí 1·75 marek, týdně 9 marek. měsíčně 30 marek, mimo posluhu). „Hôtel Schwarzer Bär“, „Blauer Hirsch“, „Schwarzes Ross“. *Restaurace*: „Zischka“, „Hennig“.

Povozy jedno- i dvouspřežní lze dostati v každou dobu, tak že pohodlně lze podnikati výlety i do dalšího okolí jak do Čech tak do Kladska. Celé okolí oplývá krásami přírodními, a skoro s každého vrchu otvírá se rozkošná i rozsáhlá vyhlídka.

Hejšovina (Heuscheuer 20 km.), skupina znamenitých útvarů kvádového pískovce stupně Jizerského, která jako pískovcový hřeben udržela se v malebných stěnách Broumovských a zde jako osamělá skalní bašta dosahuje největší výšky (910 m.) českého křídového útvaru. Silnice vede přes Chudobu až do Rychnova (Karlsberg), na samém úpatí Hejšoviny. Poněvadž však cesta z Chudoby do Rychnova příliš stoupá a pro pěši by unavující byla, popisujeme Hejšovinu jako výlet z Teplic (Weckelsdorf). Kdo však jeti chce, může za den Hejšovinu navštívit a do Náchoda se vrátit.

Skály *Teplické* a *Abrspašské* (22 km. spojení drahou) viz pod Teplice.

Hvězda (Stern, 666·4 m.) popisuje se jako výlet z Teplic.

Z Náchoda vede dráha stále zajímavým, lesnatým údolím Metuje k severu. V *p.* při samé dráze leží lázeňské místo *Běloves* (viz str. 220). Při *přádelně* (v *l.*) dotýká se dráha samých hranic zemských. V *p.* táhne se pak v údolí Metujském dlouhá vesnice *Vel. Poříčí* až k samému *Hronovu* (v *p.*).

(67 km.) stanice **Hronov**.

Hronov, starobylý městys nad Metují (5 min. cesty od stanice), náležel ve XIV. a XV. století jako zvláštní statek staročeskému rodu pánů z Hronova. Farní kostel Všech Svatých, v nynější podobě z r. 1716, byl již r. 1384 farním. Jest zde vinopalna a lihovar, továrna na hedbávné zboží a občanská záložna. Obyvatelstvo živí se hlavně tkalcovstvím. V okolí (u Žďárka) jsou kamenné uhelné doly.

Údolím Metuje jedeme dále k severu podle *Zbečnicka* (v *l.*), kde jsou doly na kamenné uhlí, a *Žabokrk* (v *p.*). Údolí Metuje přijímá zde již ráz divočejší, an útvar kvádového pískovce zde vystupovati počíná. Kolmé, na vršcích jehličnatým stromovým porostlé pískovcové skály hlásají nám blízkost těch útvarů, jimž se, v rozměrech ovšem větších, v Teplicích, Abrspachu atd. obdivujeme.

(73 km.) stanice **Police** jest od města 3 km. vzdálena. (Omnibus 20—30 kr. za osobu.)

Police nad Metují (Politz an der Mettau), starobylé okresní město na Metuji, s 2400 obyvateli, a panství Broumovských Benediktinův.

Hostince: „U zeleného stromu“ na náměstí. „Na poště“ v Hořejší ulici. Nocleh 50 kr. Lze i měsíčně pokoj s nábytkem lacino si najmouti. Také *lázně* jsou v městě.

Povozy jedno- i dvouspřežní lze dostati na poště a u několika drožkářů. Za jednospřežní platí se 4 zl., za dvouspřežní 5—6 zl. na celý den. — *Pošta* jezdí pouze do Starkova (6 km. k západu). Také *telegrafní stanice* jest v místě.

Obyvatelstvo živí se po většině tkalcovstvím. Jest tu městský pivovár, vinopalna a lihovar, městská cihelna, prádelna na bavlnu a len, občanská záložna; v nedalekém údolí Mezihořském jest velká válcovna.

Dále jest zde čtenářský spolek „Metuj“, jenž má pěknou knihovnu a odehřívá několik časopisů. I cizincům jako hostům dovolen přístup do místností spolkových (vedle radnice).

Police, ležící 443·8 m. nad mořem, hodí se pro pěknou a zdravou svou polohu, pro blízkost mnohých krásných a zajímavých míst i pro láci bytův a stravy za letní pobyt.

Dějiny. Roku 1213 obdržel klášter Broumovský od Přemysla I. darem rozsáhlý újezd „Police“ zvaný, v kterém pak hned mnich Vitalis s několika bratřími poustevníky les mýtití počal a zde kapličku ke cti Panny Marie vystavěl (bezpochyby v místech potomního far. kostela, který r. 1792 až na zvonici při hřbitově stojící zbořen byl). Při kapličce této vystavěn brzy klášter a během XIII. století velký kostel. Zároveň asi povstalo město Police, které r. 1295 i právo popravni obdrželo. Již ve XIV. století kvetlo zde soukennictví. Roku 1421 popleněna a spálena Police vojskem slezským; i klášter teprve r. 1711 znova vystavěn, leč již r. 1785 byl Josefem II. zrušen. Majitelem panství zůstal klášter Broumovský.

Bývalý klášterní, teď farní kostel P. Marie, vystavěn byl r. 1712 Janem Kilianem Dienzenhoferem. Bývalá klášterní budova jest teď farou.

Výlety. *Ostaš* (688 m.), hora 3 km. od města vzdálená (k severu), s jejíhož temene se pěkná vyhlídka na sever a severozápad otvírá. Jest to osamělá, hradům podobná, rozsáhlá skupina skal pískovcových, na náhorní rovině opukové. Poněvadž pak skoro uprostřed oblasti pískovcův Abrspašských a Polických stojí a nad ně výškou

vyniká, poskytuje do nich dokonalejší pohled než kterákoliv okolní hora.

Když r. 1421 slezské vojsko do zdejší krajiny vtrhlo, utekli se husitští obyvatelé města a okolí na horu Ostaš. Zradou spoluobčana vyzrazena však tato skrýš jejich a Slezáci přepadli je (27. května) a dílem se skal smetali, dílem na stromy pověsili. Na památku toho postaven na Ostaši kříž, pak kaple, z které později kostel se třemi oltáři povstal. Roku 1785 kostelík tento na rozkaz Josefa II. sbořen, a stojí tu teď pouze malá kaplička nedaleko myslivny a několik chalup.

Starkov (Starkstadt 8 km.), starobylý městys a panství fideikomisní, již od roku 1673 v držení rodiny svob. pánů Kaisersteinů. Na blízkém vrchu „Schlosshubel“ stávala prý tvrz. Jest zde továrna na bavlněné látky. O blízké skále „Der hohe Stein“ zvané jde pověst, že se do rokle její po zavedení křesťanství do Čech všichni skřítkové a díblíci vystěhovali.

Hvězda (8 km.), severní výběžek skupiny skal kvádrového pískovce Jizerského pásma „**Stěny**“ zvané, na jehož vrcholu stojí kaplička a pohodlný hostinec (674 m.). Z Police jde se k východu kolem hřbitova a přes vrch **Kluček** (619 m.) do vsi Hlavňova. Odtud dosti pohodlnou a ne příliš příkrou cestou vzhůru na „**Stěny**“ a ku kapličce. Hvězdu popisujeme jako výlet z Teplic.

Mezi Police a nejbližší stanicí **Metuj-Dědov** jest tunel, za kterým již zříme před sebou příkré stěny **Ostaše**. V l. viděti vesnici **Metuj**, a nedaleko ní

(78 km.) jest stanice **Metuj-Dědov** (Mathe-Mohren).

Odtud možno ještě snáze podniknouti výlet jak na Ostaš, tak do Starkova.

V několika obloucích vine se pak dráha údolím **Metuje** podle vesnice **Dědova** (v l.), která hluboko pod náspem železničním v krásném údolí leží. Před Dědovem jest velké parní bělidlo. Vjíždíme do

(82 km.) stanice **Teplic** (Weckelsdorf), od městyse 2 km., od skalních partií 4 km. vzdálené.

Povozy z nádraží do městyse stojí: fiakr, drožka nebo omnibus za každou osobu 40 kr.; z městyse k nádraží pouze 20 kr. — *Z Teplic ke skalám* (až k hostinci Springerovu nebo Seidlovu) platí se *fiakru* podle počtu osob (za 1 osobu 50 kr., za 2 až 90 kr., za 3 až 1 zl. 20 kr., za 4 osoby až 1 zl. 50 kr.); *drožce* za každou osobu 40 kr., *omnibusu* 30 kr. za osobu. — *Z Teplic ke skalám Abrspášským* platí se též dle počtu osob; fiakru za 1 osobu 1 zl.,

za 2 — 2 zl., za 3 — 2 zl. 50 kr., za 4 osoby 3 zl.; drožce za osobu 90 kr. a omnibusu 80 kr. *Od skal Teplických ke skalám Abrspašským* platí se opět dle počtu osob: fiakru 80 kr., 1 zl. 40 kr., 1 zl. 80 kr., 2 zl.; drožce 60 kr., omnibusu 50 kr. *Za jízdu dle času* platí se na den (12 hodin) bez ohledu na počet osob: fiakru 7 zl., drožce 4 zl., omnibusu 8 zl. Mýta platí vždy cestující.

Hostince v městysi: „Zum Freischütz“ naproti zámku (10—12 postelí); u skal: hostinec „U skal“ (Seidel), „Zum Eisenhammer“ (Springer). Na nádraží dobrá restaurace.

Hlavní průmysl obyvatelstva zdejšího i okolního jest tkalcovství; obilí se v okolí zdejším málo daří, a proto nejvíce jen len se pěstuje. Jest zde také parní bělidlo.

Dějiny. *Teplice* slovou dva spolu souvisící městysy Hořejší a Dolejší (Ober- und Unter-Weckelsdorf). V Teplicích Dolejších má hrabě z Rummerskirchu, jemuž tento statek náleží, zámek. Teplice Hořejší jsou hrab. Strakovským nadačním statkem. Zdejší kostel sv. Vavřince byl již ve XIV. století farním. Zámek byl roku 1599 od Jana Bohdaneckého z Hodkova vystavěn.

Skály Teplické staly se přístupnými teprve po velkém lesním požáru r. 1824. Hrabě z Rummerskirchu dal pak cesty upravit, načež r. 1847 cizinci skály tyto navštěvovati počali. Návštěva roste rok od roku. Jsou to 36—70 m. vysoké skály pískovcové útvaru kvádrového (pásma turonského, vrstev Jizerských), v nichž voda během tisíciletí rozmanité sluje, rokle, podoby atd. vyleptala. Podobají se zdaleka ohromným zbořeninám palácův a věží, pročež u lidu také „zakletým městem“ slovou.

Útvary skal Teplických jsou velkolepější nežli skal Abrspašských, proto *radíme tomu, jenž obě navštívití chce, aby dříve skály Abrspašské, pak teprve Teplické prošel.*

V letě lze výlet do obou skalních partií z Prahy pohodlně ve dvou dnech vykonati: Ráno o 7. hod. z Prahy (Státní nádraží); v poledne v Teplicích. Oběd v restauraci na nádraží. S povozem do skal Abrspašských a po prohlédnutí jich zpět na noc do Teplic. Druhý den do skal Teplických a odpoledne (okolo 5. hod.) zpět do Prahy (10 hod. večer).

Průvodci do skal čekají u hotelu Springerova. Vstupné 50 kr. (čímž již i průvodci zaplacen) platí se teprve výše při samém vchodu do skal, kde jest i malá restaurace. Každý nechť má dostatek drobných peněz po ruce, zde i v Abrspachu; třeba dáti zpropitné za zbuzení ozvěny,

za hudbu ve skalním chrámě, atd. Též ať nikdo neopomine vzít s sebou do skal buď plaid nebo teplý kabát, jednak pro chlad zde panující, jednak pro náhlé změny teploty (na př. z partie zvané „Sibiř“ do „Italie“).

Pomíjíme vypočítávání všech více méně vhodně pojmenovaných útvarů; některé překvapují věrnou podobou ku přiloženým jim názvům, k poznání jiných třeba hodný úděl fantasmie. Jmenujeme jen některé nejlepší: *Skalní nevěsta* před vchodem do skal. *Koroptev. Lví sluje*. Velkolepý jest tak zvaný *Chrám*, jehož stěny až 63 m. výšky dosahují. Venku hrající kolovrátek zní v chrámě jako varhany. S výběžku skály *Kazatelnou* zvané oslovuje průvodčí návštěvovatele jako kázáním o velikoleposti skal. Také *Amfiteátr* jest imposantní. Odtud vracíme se hlubokou rokličí *Sibiří* zvanou, kde často po celý rok led a sníh se udržuje, ke vchodu. Ku pohodlnému projití skal (od hotelu Springrova) třeba skoro 3 hodin.

Nová partie skalní na sousedním tak zvaném *Kühberku* právě se upravuje.

Od skal Teplických lze podniknouti též pěkný výlet ($\frac{3}{4}$ hodiny) ku pyramidě u vesnice *Skály* (Bischofstein 667·8 m.), a ke *Kočíčí skále* (Katzenstein 707 m.), podle zde stávavšího hradu (jehož zříceniny dosud viděti) nazvané; také na horu *Čáp* (Storchberg, nejvyšší to místo ve skalách Teplických a Abrspasých), odkud jest pěkná vyhlídka na skalní skupiny a k jihu.

Kdo hned od hotelu Springrova do Abrspachu jíti chce, nechť jde okolo hostince Seidlova v l. stále podle potoka skrze *Bučnice* (Buchwaldsdorf) do *Dolejšího Abrspachu* (pěšky 1 hodina, s vozem $\frac{1}{2}$ hod.). Bez vůdce není vstup do skal dovolen.

Z Teplie do Abrspachu nejlépe jíti po silnici (pěšky 2 hodiny).

Abrspach Dolejší a Hořejší (Nieder- und Ober-Adersbach) jest vesnice táhnoucí se až na samé hranice slezské.

O *povozech* platí totéž, co uvedeno při Teplicích.

Hostince: „Zur Felsenstadt“ (U skal) poblíže vchodu do skal. Jiný nový hostinec nedaleko prvního na cestě k Teplicím.

Dějiny. Abrspach (původně Ebersbach, nesprávně Zámrsky) připomíná se již roku 1348 v „Majestas Carolina“, kterou spolu se sousedním Střemenem (Stegreif) mezi takové hrady vřaděn býti

měl, jež od krále v zástavu dávány býti mohly. Tento starý hrad stál bezpochyby na hoře řečené teď *Althaus*. Po starých pánech bradu, rytířích z Abrspachu, dostal se tento již asi v polovici XIV. století pánům z Dubé a z Náchoda; r. 1528 koupili pustý již Abrspach a hrad Skály Zdeněk Lev z Rožmitála spolu s Janem Krušinou z Lichtenburka, a prodali je i s jinými ještě hrady roku 1534 Janu z Pernšteina; a tak měnili se velmi často pánové bradu tohoto i příslušného k němu panství. Nový zámek vystavěn byl r. 1577—80 od pánů Bohdaneckých z Hodkova, a r. 1825 od hraběte Prokopa Hartmanna obnoven. Nyní náleží šlechtici Elsenwangerovi.

Skály Abrspašské byly již ve středověku známy a bývaly často útočištěm obyvatelů před plenivými Slezany a Lužičany. Celá jejich skupina prostírá se na ploše as 7·5 km. dlouhé a 2 km. široké. Co do velkoleposti tvarů nevyrovnají se sousedním skupeninám Teplickým, mají však některé zvláštnosti (jmenovitě vodopád a jezero), jichž skupina Teplická postrádá. Cesty jsou zde širší a pohodlnější než v Teplicích.

To, co řečeno výše o návštěvě skal Teplických (o teplém šatě, o zásobě drobných peněz na zpropitné atd.), platí také zde. Průvodce nejlépe vzít si z hostince „Zur Felsenstadt“, jenž jest ve správě majitele panství, ku kterému i skály náležejí. Za průvodce kdekoliv jinde najatého musí se mimo honorář i vstupné zaplatit.

Vstupného platí se 50 kr. za osobu. Průvodci, vede-li pouze jednu osobu, 50 kr., za dvě osoby asi 70 kr. atd., za sebe větší společnost jednomu vůdci ne více než 2 zl.

Považujeme za zbytečné vypočítávati všecka jména, jež se těm oněm tvarům přikládají, poněvadž je vůdce všechny jmenuje. Upozorníme opět jen na nejzajímavější. *Obrácená homole cukru* hned na pokraji skal, jest ohromný, 15·5 m. vysoký, nahoře široký balvan, jenž se dolů až k půdici sotva 1 čtver. m. měřící zužuje (váží prý 80.000 kg.). *Jeptiška se závojem*, *Purkmistr s parukou*, *Věž s cimbuřím*, *Fřílba se spuštěným hledím*, *Hříb*, *Kámen Angličanů* (o kterém se vypravuje, že sražen byl bleskem, když dva Angličané při bouřích v skalách zůstali, aby slyšeli rachotem hromu zbuzenou ozvěnu), *Poprsí císaře Leopolda* a j. Při *Stříbrném prameni* podává se návštěvovatelům výborná voda. Na to vede průvodce do jeskyně, do které spadá voda z jezírka, 19 m. výše ležícího. Na zahvizdnutí vytáhne se stavidlo jezírka, a mohutný proud vody v miliony kapek se třísticí padá s ohlušujícím hukotem k nohám diváka na můstku stojícího (zpropitné 20 kr.).

Kdokoliv jen poněkud může k jezírku vystoupiti, nechť ho nepomine. Úzkou trhlinou skalní, *Vlčí slují* zvanou, vede k němu 180 dřevěných stupňů (120 vzhůru na vrchol skály a 60 pak zase

dolů k jezírku). Jezero toto, 316 m. dlouhé a skalami kolkoem obklopené, upomíná živě na horská jezera skotská. Na loďce možno se po jezeře projeti (30 kr.).

Od konce jezera lze za suchého počasí divokou a krásnou skalní partii asi v 1½ hodině k ozvěně u skal Teplických dojíti.

Zpět jde se touž cestou; až od „Homole cukru“ vede průvodce něco v l. k místu, kde nejlépe slyšeti pověstnou *ozvěnu* Abrspachskou. (Na dřevěné tabulce udány jsou ceny za malý a velký výstřel atd.) „Rána podobá se hromu, který s počátku burácí po pravé straně skalnaté doliny, pak přestane a po chvíli na levé straně se opětuje a s nesmírným hlukotem k lesnatým horám se táhne“ (Palacký).

Květena jeví zde některé zvláštnosti, z nichž uvádíme hned při vchodu do skal: *Oxycoccus palustris* s *Eriophorum vaginatum*, *Viola biflora*, *Mulgedium alpinum* a *Tussilago alpina*.

Ku projití těchto skal (i s projíždkou na jezeře) třeba sotva více než 2¼ hodiny.

O něco k západu leží hora *Althaus* (675 m.) s nepatrnými již zříceninami hradu Abrspachu. Jest však již těžko přístupna.

Výlety. 1. *Ke zkamenělému lesu u Radvanic* (Radowenz, as 12 km. od Abrspachu; pro pěší 3 hod., s vozem 2 hod.). Jde se Hořejším Abrspachem až ke kostelu; po silnici naproti kostelu v l. odbočující přes *Krčmov* (Feldkretschen) a přes svah hory *Krupné* (Kraupen) dolů do *Chvalče* (Qualisch). Zde od kostela cestou v l. do Radvanic (584 m.). — V hostinci lze dostati průvodce do „zkamenělého lesa“, jehož střed se as u vesnice *Pasek* (Brenden 561 m.) nalézá.

Zkamenělé kmeny leží hojně všude již kolem cesty.

Zkamenělý les mezi Radvanicemi a Slatinou skládá se z množství kmenů araukarií, jichž hmota v rohovec a chalcedon, místy v červenavý křemen jest proměněna; kmeny obsahují stopy látky rostlinné proměněné v hmotu sypkého hnědouhelného rázu. Jsou 2 ale i 6 m. dlouhé, v průměru mají ¼—1⅓ m, a pocházejí dle Göpperta z pískovce útvaru kamenouhelného. (Srov. podobný výjev u Pecky.)

U Radvanic, na pahorku „Starý zámek“ řečeném, stávala tvrz. Se *Žaltmanu* (Hexenstein, 721 m.) nad Pasekou jest krásná vyhlídka do Slezska. V okolí jsou uhelné doly, sklárna (v Markouši) a j. průmyslové závody. Ostatně viz

Svatoňovice (stanici Sev.-záp. spojovací dráhy), od Paseky pouze 5 km. vzdálené.

2. Na *Hvězdu* (jinak Stěny Polické, Das Sternkirchlein, as 8 km. od Teplic). Z Teplic (460 m.) jde se kolem hostince „U města Vídně“ v *l.*, přes lávku a volně vystupující polní cestou vzhůru až ku kapličce (Rudolfskapelle); odtud v *p.* do vesnice *Bohdašina* (Bodisch 492 m.). Již od kapličky viděti jak Bohdašín, tak *Lachov* a horu *Ostaš* (v *p.*). V Bohdašíně překročivše dráhu obrátíme se v *l.* mimo o samotě stojící pumpu do vesnice a dále až na silnici (něco v *p.*). Ze silnice skrze poslední statek před mýtem (v *p.*) a stále touž polní cestou (okolo cibelny) až k jejímu konci; v *l.* viděti *Vernořovice* (Wernersdorf) a dále *Ruprechtice* (Ruppersdorf); pak as 30 kroků v *l.* na pěšinku; po té v *p.* k lesu a přes louku podél lesa až na polní cestu, která nás vede do vesnice *Hutberku* (čes. Hony(?), 566 m.) na Broumovsko-Náchodské silnici. Z této cesty viděti již Hejšovinu a Spiegelberg (u Nuzného). Z Hutberka v *l.* k několika výše stojícím chalupám. Něco výše nad nimi po pěšině v *p.* skrze smrkové mlází až na lesní cestu; s té v *l.* do údolí, přes potůček a v *l.* cestou vzhůru (odtud viděti již v *l.* pískovcové stěny) ku kapličce a hostinci *Na Hvězdě*.

Hostinec „Na Hvězdě“ (666·4 m.) jest dosti pohodlně zařizen; má 4 pokoje se 14 postelemi. Za postel platí se 30 až 60 kr., za pokojík s jednou postelí 1 zl. denně. Pro zábavy upravena jest zde prostranná síň s galerií, řezbami ozdobená.

Kaple Panny Marie (Stella matutina, 683·8 m.) byla před 25 lety opětně otevřena (byvši Josefem II. zavřena).

Vyhliďka z Hvězdy na kotlinu Broumovskou, již Stěnava (přítok Nisy) protéká a kupy Krkonošské a Valdenburské (na sev. a vých.) objímají, jest velmi krásná. K jihovýchodu viděti Větší a Menší Hejšovinu (Heuscheuer) a Chudobský les se Spiegelberkem.

Výstřelem zbuzená sedmerá ozvěna aspoň se rovná pověstné ozvěně u Abrspachu.

Tyto Polické stěny, také skalním městem Skřinickým (Weckersdorf) zvané, rovnají se rozmanitostí svých tvarů

skoro stěnám u Teplic, bohužel, že cesta skalním tímto městem jest jen nedostatečně upravena.

Z hostince jde se okolo kaple v l. cestou po volném svahu do skal. Také zde pojmenovány tvary skal po většině dosti vhodně; s četnými názvy, jež jsme v Teplicích a Abrspachu slyšeli, i zde se shledáváme. Uvádíme jen vynikající: *Pražský židovský hřbitov*, *Skalní divadlo*, *Jan Nepomucký*, *Kapucín*, *Obrovská žába*, *Hvězdecký purkmistr*, *Lednice*, *Arabská poušť* a m. j. Nejzajímavějším místem celých skal jest *Hůra Alžbětina* (Geyerskorb). Jest to vysoká skála (704 m. nad mořem), na které upraveno jest kamenné sedadlo. Odtud otvírá se ještě rozsáhlejší rozhled než s Hvězdy. Jako průvodce skalami i na Hejšovinu doporučujeme Jaroslava Loquenze (v hostinci na Hvězdě). Vstupného do skal se neplatí; průvodčímu as 50 kr. i za větší společnost.

Z Hvězdy lze pěknou, ač obtížnou cestou ve čtyřech hodinách na *Hejšovinu* (910 m.) dojíti. (Průvodci 1 zl. 50 kr. až 2 zl.) Cesta vede zprvu skalami; od tak zvané „Kovářovy rokle a dílny“ krásnou lesní stezkou na vozovou cestu (*Hlavňov*, Gross-Labney, zůstane v p.), která podle lesa až k soše sv. Jana, pak v l. do české vesnice *Suchdolu* (také Suchý důl, Dürrengrund) vede. Zde skrze mlýn (v jehož dvoře stojí železný kříž na kamenném podstavci) přes potok a po silnici až k statku č. 30. Skrze tento statek na polní cestu a okolo kamenného sloupu se sv. Trojicí přímo hlubokou cestou až k jamám na hlínu. Odtud v p. (v l. cesta do Vamberic) ku kamennému kříži a cestou *prostřední* dolů k lesu; podle pěti po l. straně cesty stojících stromův až na pěšinku u rohu lesa, pak v l. hlinitou polní cestou přímo do něm. vesnice *Bílé* (Bielay). — V Bílé skrze č. 9. přes potok (po kamenné lávce) v p. vzhůru a cestou v p. k železnému kříži (na kamenném podstavci), pak v l. dolů k lesu a lesem (touž vozovou cestou) až k hostinci (velmi primitivnímu) na samotě *Řeřišném* (Brunkress); v p. leží Lhota (Mölsen) a za ní Machov. Od hostince stáčí se cesta na l. k myslivně (v l. v krásném lesním zátíší) a k železnému kříži (v p.). Odtud však točí se pěšina brzy lesem, brzy přes luka a pastviny tak, že nemožno bez průvodce se vyznati. Lépe jest jíti od myslivny vozovou cestou do *Pasek* (Passendorf, již v Prusku, 774 m.), a tam teprve najmouti si průvodce (v hostinci u Lan-

gera), jenž dovede cestujícího po příkrých, obtížných stezkách za $\frac{3}{4}$ hodiny přes sedlo mezi oběma Hejšovinami k hostinci na Větší Hejšovině. Také lze z Pasek dojít (bez průvodce) po polní cestě do *Rychnova* (Karlsberg) a odtud teprve na Hejšovinu.

Hejšovina (Větší a Menší, jinak Stoh a Stožec, něm. Heuscheuer zvaná) jest prostranná náhorní rovina. Větší Hejšovina (910 m. nad mořem) na podlaze ze šedé opuky skalami a klepy z pískovce Jizerského pokrytá, má tvar rovnoběžníka se stranami 200 a 300 m. dlouhými; Menší Hejšovina (886 m.) má podobu elipsy a jest od první hlubokou roklí odloučena (Kořistka).

S jednotlivých skal, jmenovitě tak zvaného *Stolu* (Tafelstein, u hostince, 889 m.), *Dědova sedadla* (Grossvaterstuhl) a *Noviny* (Neue Anlage) jsou krásné vyhlídky do kotliny Broumovské, na Krkonoše, Valdenburské a Soví hory; do Čech, jmenovitě k Náchodu, a do Kladska. — Všechny tyto skalní výstupky jsou pro pohodlí obecnstva sedadly a zábradlím opatřeny; spadají skály tyto příkrě, částečně i kolmo až do hloubi 500 m.

V dobře zařízeném *hostinci* na Větší Hejšovině lze přenocovati; i průvodčí do skal se tam najímá (40 pfeniků za osobu).

V skalách poutají hlavně pozornost: *Vlčí a Sněžná sluj*, *Rozpůlená skála*, *Čertova kuchyně*, *Podepřená skála*, *Znějící kámen* (který, když se naň dřevem udeří, zní), *Vítězná brána* a j.

Jméno *Stohu* (Heuscheuer) dáno místu tomuto po požáru, jenž (snad ku konci XVI. století) les na úpatí skal (v místech nynějšího *Rychnova*) strávil. Po požáru zbujněla zde tráva, kterou okolní obyvatelé ve stohy si nakupili.

Z hostince na Hejšovině vede pěkná cesta (střídavě stupně, celkem v počtu 655) do *Rychnova* (Karlsberg, 819 m.). *Hostince*: „Neuer Gasthof“, „Stiebler's Gasthof zur Heuscheuer“. Z *Rychnova* jest krásný pohled na skupení Hejšovinských pískovců. Odtud vede silnice (v l. 1867—71 vystavěná) přes Chudobu do Náchoda (asi 17 km.). Jízda neb cesta touto silnicí vede nás v samých serpentínách po svahu *Spieglový hory* (922 m.) středem krásných *Rychnovských a Chudobských lesův*. — O Chudobě (Cudova) viz str. 220.

Za stanicí Teplickou přijímá trať směr severo-východní, a projíždí vesnici *Bohdašín* (Bodisch), za kterou hned jest (85 km.) stanice **Bohdašín**.

Odtud projíždíme několika průkopy, a minuvše vesnici *Březovou* (Birkicht, v l.) a výletní místo Broumovanů *Dittersbach* (v p.) vjíždíme do pomezí

(91 km.) stanice **Halbštatu**, kde se trať Státní dráhy ke trati pruské dráhy Vratislavsko-Freiburské připojuje. (Zavazadla do Pruska cestujících podrobeny jsou zde prohlídce v příčině cla.)

Z Halbštatu odbočuje křídlo Státní dráhy k východu do Broumova, tak zvané křídlo **Halbštatsko-Broumovské**.

Po l. břehu Stěnavy vede trať tato lesnatým údolím; v p. zvedá se široký vrch *Na Šancích* (Schanzenberg, 492 m.), v údolí, z l. strany kolmo ke dráze spadajícím, viděti po svahu *Špičáku* (Spitzberg, 879 m.) vzhůru se táhnoucí *Hynčice* (jinak Jindřichov, Heinzendorf) s velkou prádelnou na přízi, a *Ruprechtice* (Ruppersdorf). Na to přestupuje dráha řeku, ale vrací se brzy zase na levý její břeh a ústí v

(6 km.) stanici **Heřmánkovice-Olivetín** (Hermsdorf-Oehlberg).

Heřmánkovice jest dlouhá (něm.) vesnice na úpatí Kohlberku (546 m.), jejíž kostel se již ve XIV. stol. mezi farními jmenuje. Nynější kostel vystavěn byl Broumovským opatem Otomarem Zinkem roku 1724. — *Olivetín* jest vesnička s kaplí P. Marie na výšině nad l. břehem Stěnavy a pěknou letní restaurací, ve které též as 5 osob přenocovati může. Jest to oblíbené výletní místo Broumovanů.

Dráha vede dále po l. břehu Stěnavy úzkým údolím podle *Olivetína* (v l.) do

(9 km.) stanice **Broumova**.

Broumov (jinak Brunov, Braunau) jest okresní město s předměstími Horním, Středním a Dolním Poříčím (s 5700 obyvateli) a panství kláštera Benediktinského v Broumově.

Hostince: „U Hroznu“ (s 10 hostinskými pokoji a 30 postelemi); „U Rakouského orla“ (9 pokojů s 22 postelemi). Za pokoj platí se denně 70 kr. až 1 zl. 20 kr.

Soukromé byty lze dostati v hostinci na Olivetině. — *Po-vozy* jedno- a dvouspřežní 4 až 6 zl. denně. — *Stanice poštovní i telegrafní* jest v městě; mimo dráhu však není poštovního spojení s okolím.

Poblíže města jsou dvě továrny (s přádelnami) na zboží bavlněné, a olejna. Obyvatelstvo města i okolí zaměstnává se hlavně soukenictvím a tkalcovstvím.

Při zdejším vyšším gymnasiu (které jest ve správě Benediktinů) jest sbírka zoologická a mineralogická, v hodinách mimo vyučování na požádání přístupná.

Dějiny. Broumov leží na skalnaté výšině na p. břehu Stěnavy uprostřed Broumovské kotliny, podle barvy půdy „červenou“ zvané. Krajinu tuto obdrželi Benediktini již od Přemysla Otakara I. Tenkrát stál zde hrad, jenž byl teprve roku 1322 v klášter přestavěn. Když si zde roku 1618 protestanti kostel stavěti počali (v Dolejší ulici, tam kde teď zavřený kostel sv. Václava stojí), zastavil opat Wolfgang Selander násilně stavbu. Protest stavů českých k místodržícím proti zákazu tomuto skončil vyhozením Martinice a Slavaty z oken hradu Pražského, kterýžto skutek dal počátek válce třicetileté.

Z budov vyniká velký, Kilianem Dienzenhoferem vystavěný a bohatě ozdobený klášter na skále nad Stěnavou. Při klášteře jest velký kostel ss. Václava a Vojtěcha z let 1683—1733 s malbami domácích mistrů. Farní chrám ss. Petra a Pavla jest z r. 1682 (jako farní připomíná se již ve XIV. stol.). Hřbitovní kostel P. Marie jest velmi stará (prý z XII. stol.) dřevěná budova.

Výlety. *Olivetín* (2 km. k sev.) popisujeme při stanici Heřmánkovice-Olivetín na str. 231.

Hvězda (asi 7 km. na záp.). Cesta z Broumova na Hvězdu vede přes *Skřince* (Weckersdorf), z této vesnice pak v l. k novému hostinci cestou podle lesa a lesem (k jedli s obrázkem); as po 7 minutách přijde se ku kapličce, za tu jde se malý kousek v p., pak v l. po pěkné pěšině příkře lesem vzhůru až na vrchol pískovcových skal ku kapličce a hostinci. Popis viz na str. 228.

Hejšovina (asi 18 km.), viz str. 230.

Vamberice (Albendorf, asi 17 km.), pověstné poutnické místo v Kladsku.

Teplice a Abrspach, viz str. 223 a 225.

II. Dráha Ústecko-Teplická.

Z Ústí do Teplé 19, do Duchcova 29, do Mostu 44, do Chomútova 66 km. Dráha Ústecko-Teplická otevřena 19. května 1858.

Stanice: *Ústí* — Trmice* — Tuchomyšl — Chabařovice — Bohusdov — *Teplice* — Řetenice — Ullersdorf — *Duchcov* — Osek — Břeštany — Radčice-Horní Litvinov — Most — Třebušice — Holetice-Rvenice — Vrskmány — Otvice-Jirkov — *Chomútov*.

* Z Trmice odbočuje křídlo do Bíliny (27 km.).

Stanice: Trmice — Řehlovice — Hlíňany — Rtín — Úpeřiny — Lysec — Obníč — Světec-Chotějovice — Bílina.

Brzy po vyjetí z nádraží Ústeckého spatříme v *p.* velikou chemickou továrnu, později v *l.* nad skupiny stromů v parku vyčnívající zámek hraběte Nostice a město *Trmici* (Türmitz, srov. str. 179.).

(5 km.) Stanice **Trmice** (Türmitz), odkud odštěpuje se dráha Pobělská vedoucí do *Bíliny*.

Tato dráha táhne se v krásné úžlabině řeky Běly; před samou stanicí Hlíňanskou objevuje se v *l.* pomník Přemyslův u Stadce (viz str. 179.); u Obníče jest krajina obzvláště krásná.

Jedouce dále k

(7 km.) stanici **Tuchomyšli** (Schönfeld) vidíme v *p.* výšinu „Běhání“ s četnými domky u dolů; zde zvítězili r. 1426 Husité v krvavé bitvě (viz str. 174.).

Za vlnitou rovinou objevuje se Rudohoří, a kostelík na výšině Nakleřovské připomíná rok 1813. a rozhodnou bitvu na polích u Chlumce a Varvažova, ku které se pruský generál Kleist dostavil ještě v pravý čas, aby dovršil porážku Vandammovu.

Minuvše zatím ves *Viklici* přijedeme do

(9 km.) stanice **Chabařovic** (Karbitz). Toto městečko jest sídlem okresního soudu; v okolí jsou četné doly hnědouhelné.

Ze stanice můžeme dojetí za hodinu, města se nedoteknuvše, k ruskému památníku u vsi *Přestanova* (Pristen). Památník stojí uprostřed pečlivě chovaného sadu, vyniká v ohledu uměleckém nad jiné pomníky; také čistý domek strážníkův s chrámovitým vchodem slouží mu k ozdobě.

Na další jízdě objevuje se v *l.* Středohoří s četnými vrcholy svými, v *p.* Rudohoří, při jehož úpatí spatřujeme mezi skupinami stromů veliký jesuitský klášter a poutnický kostel *Bohusudov*. Překročivše ve vesnici *Soběchlebech* (Sobochleben) po mostě silnici Chlumeckou, vjedeme do (13 km.) stanice **Bohusudova** (též Šejnov, Maria-schein). Do vesnice jest asi $\frac{1}{2}$ hod., a odtud k zastávce dráhy Duchcovsko-Podmokelské $\frac{1}{4}$ hodiny.

Tato dráha vede nás mimo veliké množství hornických domků, zde onde položenými kolejemi s ní spojených, jako u Modlan a Přesivic (Serbitz). Na to mineme v *l.* *Sobědruhy* (Soborten), v *p.* *Proboštov* (Probstau), konečně opět v *l.* hojně navštěvované *Trnovany* (Turn) a octneme se v (18 km.) stanici **Teplické**.

Teplice. *)

Teplice (Teplitz), město se 16.000 obyvateli, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, a má realné gymnasium, *poštovní úřad* (na Zámeckém náměstí naproti zámku) a *telegrafní úřad* (v ulici Waisenhausské mezi náměstím Tržním a Školním).

Hostince: „U modré hvězdy“ a „U korunního prince Rudolfa“, oba v Nádražní ulici; „U města Londýna“ (také se stravou na týden a na měsíc) a „Na poště“, oba v Dlouhé třídě; „Stará radnice“ na Tržním náměstí; „U krále Pruského“ na Štěpánském náměstí; „U Neptuna“ v Mühlstrasse; „U černého koně“ v Kostelní ulici; „U zlaté lodi“ a „U pruského dvora“ v Seumeově třídě.

Ceny pokojů hostinských 1—3 zl.; v „Staré radnici“ a „U města Londýna“ také lacinější pokoje od 60 kr. nahoru.

Restaurace a kavárny: „Lázeňský salon“ (Cursalon), „Salon v zámecké zahradě“, „U černého koně“, Laglerova restaurace „U tří růží“ na Štěpánském náměstí, „Zlatá loď“, „Restaurace nádražní“, „Mont de Ligne“ (s vyhlídkou), „Weilburg“, „Belvedere“, „Schlackenburg“, „Bella Vista“ (s vyhlídkou), „Výšina královská“.

Pivnice: „Günther“, Plzeňské pivo, Ulice u alejí; „Soběchlebská pivnice“, Nádražní ulice; „Podmokelská pivnice“, Široká ulice;

---

*) Budiž tuto výslovně podotknuto, že o *místech lázeňských* jedná se v knize této jenom krátce, poněvadž o nich máme výtečné monografie, do kterých může nahlédnouti každý, kdo se s nimi zevrubněji chce seznámiti.

„Zlatý soudek“, Litoměřické pivo; „Březenská pivnice“, Nádražní ulice.

Divadlo. Za seasons hraje se každodenně.

Koncerty: V Lázeňské zahradě (Curgarten) každodenně od 6 do 8 hodin ráno; v Zámecké zahradě od 11 do 1 hodiny; odpoledne buď v Lázeňské zahradě nebo v Zámecké zahradě. Ve středu a v sobotu vojenská hudba v Šanově (Schönau).

Železnice: 1. Dráha *Ústecko-Teplická* (do Ústí 40—50 min. jízdy, do Chomútova 1½—2 hod., do Karlových Varů 2½—3½ hod.). Nádraží nedaleko města.

2. Dráha *Duchcovsko-Podmokelská* (do Podmokel přes 1½ hod., do Chomútova 2 hod., do Karlových Varů přes 3 hod.). Nádraží Teplicko-Waldthorské leží přes ¼ hod. od města. Omnibus 15 kr., fiakr 1 zl. 30 kr., drožka 80 kr.; tyto příležitosti mohou konduktérem mezi jízdou býti napřed objednány. K dráze *Bělského údolí*, spojující Ústí s Bílinou, jest hodina cesty (k stanici *Úpeřinské*, Auperschin).

Sazba fiakrů: za hodinu 1 zl. 50 kr., za ½ hod. 80 kr., za půl dne 4—5 zl.; do Duchcova, Krupky, Hrobu neb Bohusudova 5 zl., do Dubí (Eichwald) a Doppelburku 5 zl. 50 kr.; do Bíliny, Dubí a k Schweissjägeru, do Oseka 6 zl.; do Kostomlat, Mückenberka nebo Bílky (Pilkau) u paty Milešovky 8 zl. Za drožku do týchž míst 1 zl. 60 kr., 2 zl. 50 kr., 3 zl. 70 kr.; 3 zl., 3 zl. 50 kr., 4 zl., 5 zl.

Blízké vyhlídky: a) Na Teplice.

Královská výšina (Königshöhe) 250 m. (buď Kostelní ulicí nahoru, aneb o něco přikřeji od náměstí Štěpánského). Nahoře pomník krále Pruského Fridricha Viléma III., postavený od města Teplic r. 1841. Král tento byl po 22 léta věrným navštěvovatelem Teplic, které mu povinovány jsou za mnohá dobrodíní.

Schlackenbourg, 262 m., nad Královskou výšinou. Restaurace. Camera obscura 10 kr. (Kdo neužije restaurace, platí 6 kr. vstupného za návštěvu Schlackenburku.)

Bella Vista 256 m. Zahradní restaurace.

b) Na Šanov.

Výšinu Štěpánovu (Stephanshöhe) 259 m. (od Nové lázně aneb od Pražské silnice).

Dějiny: O původu Teplic vypravuje Hájek následující pověst:

Roku 762, a to v den Stětí sv. Jana (29. srpna), v kterýž den také slaví se každoročně památka nalezení zřidel, spadlo prý prase ze stáda náležejícího vladykovi Kolostuji do vody prýšticí se z horkých pramenů, což vedlo k objevení zdejších minerálních zřidel. (Odtud na Prvotním zřídle co plastická okrasa hlava sv. Jana

na míse a hlavy svinské. Také na pomníku představujícím nymfu zřídla, jenž postaven byl roku 1862 na jedenáctistyletou památku objevení pramenův, umístěno šest svinských tlam vodu vyhrkujících.) Dvě starožitné věže v zámecké zahradě Teplické jsou prý ještě pozůstatkem hradu od vládky Kolostuje zde vystavěného.

Jménem Teplice naznačují se v zemích slovanských četná lázeňská místa s horkými prameny, jako Teplice u Trenčína na Slovensku, Toplica Krapina a jiná Teplica u Varaždina v Charvátsku, Toplica v Korutansku a j.

Historicky zjištěno jest, že Judita, manželka Vladislava I. krále Českého, založila zde v XII. století klášter benediktinek, který dosáhl velikého bohatství, ale již v XV. století za válek husitských zkažen byl. Někteří domnívají se, že zmíněné staré věže v zámecké zahradě jsou pozůstatky tohoto kláštera.

V XVI. století zřízeny jsou první lázně, v XVII. století za vlády Kinských uvádí se jmenovitě již čtrnácte lázní. Po zavraždění Viléma Kinského v Chebě (25. února 1634) udělil císař Ferdinand II. panství Teplické polnímu maršálkovi Janovi hraběti Aldringerovi. Když po brzké smrti tohoto dostalo se panství sestře jeho Anně, provdané za svob. pána Jeronyma Clary, spojil tento s povolením císařským jména i znaky obou rodů, nazýváje se potom Clary-Aldringen. Při této rodině, povýšené r. 1666 do stavu hraběcího a r. 1767 do stavu říšských knížat, zůstalo panství Teplické po dnešní den.

Jak rychle vzrůstala návštěva lázeňského místa, ukazují následující čísla: r. 1768 zanaménáno 269 stran k vůli léčení příšlých, kterýžto počet rostl pravidelně rok co rok, tak že r. 1872 zaznaménáno přes 10.000 lázeňských hostů (10.196), načež ukázal se malý úbytek (1879: 8639).

O zřídlech samých podáváme ještě následující zprávy: V den Lisabonského zemětřesení (1. list. 1755) zarazil se hlavní pramen na několik minut, ale potom navrátil se s velikou silou.

Veledůležitá však jest tak zvaná katastrofa Teplických zřidel r. 1879.

Dne 10. ún. 1879 stalo se v Döllingrově dolu u Oscka (v čáře vzdušné 2 hodiny vzdáleném) značné zaplavení vodou. Dne 18. února ráno přestalo se prýštit Prvotní zřídlo, a dopoledne následujícího dne byla v celé Teplici všechna vřídla vyprahlá, událost to, již městu zasazena rána, která daleko široko vzbuzovala největší soustrast. (Šanovské prameny zůstaly tou katastrofou docela nedotknuty.)

Dne 22. února přikročeno ke kopání po Prvotním zřídle, jež nalezeno (3. března) v hloubi 13 m. (pod dlažbou ulice) takže již 1. května mohla saisona zahájena býti a měla obyčejný průběh bez všelikého porušení. Také bylo novou chemickou analýsí profesora Gintla zjištěno, že zřídla v ohledu tomto se nezměnila, teplota jejich byla jako dříve $29\frac{1}{2}^{\circ}$ R., a potěšitelné zkušenosti

posledních dvou let i to dokázaly, že léčivá síla Teplických pramenův ani dost málo nebyla zeslabena.

Zřídla Teplických používá se skoro výhradně jenom ke *koupání*, i osvědčila svou léčivou moc obzvláště při následujících chorobách: v chronickém rheumatismu, proti němuž pokládá se Teplice co prostředek obzvláště účinný, téměř neklamný; v dně, v rozličných chorobách nervů, v ochrnutích, v neduzích svalových, v červotoči, v nemocech kloubních, konečně obzvláště v léčení následků těžkých poranění. Z 11 pramenů (z nichž 2 jsou v Šanově), jest nejteplejší Prvotní zřídlo (Urquelle), $39\frac{1}{2}^{\circ}$ R., nejchladnější jsou zřídla zahradní 23—24°.

Zřídla tato zásobují 10 ústavů lázeňských; jsou to následující: *Lázeň městská* (Stadtbad) v ulici Lázeňské s 28 jednotlivými koupelnami a jednou společnou, zásobovaná Prvotním zřídlem. *Lázeň císařská* (Kaiserbad) s 18 jednotlivými koupelnami, pak *Lázeň kamenná* (Steinbad) s *Lázní Štěpánovou* (Stephansbad), dohromady s 35 jednotlivými koupelnami. Lázně posud jmenované jsou vesměs majetkem města. — Knížeti Clarimu náleží: *Panský dům* (Herrenhaus) na Lázeňském náměstí se 34 jednotlivými koupelnami a 104 výborně zařízenými hostinskými pokoji, *Lázeň knížecí* (Fürstenbad) s *Lázní pasířskou* (Gürtlerbad), též na Lázeňském náměstí, se 17 pokoji s vanami; *Nová lázeň* (Neubad) v Šanově s 19 jednotlivými koupelnami. — *Lázeň hadí* (Schlangenbad) náleží obci Šanovské, *Lázeň Žofina* (Sophienbad) konečně jest majetkem israelitské obce Teplické. — K závěrku třeba ještě zmíniti se o *Písečné lázni* (Sandbad) v c. k. vojenském domě lázeňském.

Sazba lázeňská: Mineralní lázeň vanová dopoledne (až do 1. hod.) 1 zl., od 2. hod. odpoledne 50 kr. Mineralní sprcha dopoledne 1 zl. 30 kr., odpoledne 90 kr. Slatinná lázeň 2 zl. 50 kr. a 1 zl. 60 kr. Čechel 15 kr., prostěradlo 10 kr., ručník 5 kr.

Sazba léčební a hudební. Kdokoliv pobude v Teplici přes 8 dní, platí 9 zl. (I. třída) — 1 zl. 50 kr. (IV. třída); kdo se zdrží přes 3 až do 8 dní, platí 50 kr. příspěvku hudebního.

Procházka Teplicemi. Od nádraží Ústeckého vede Giselinova silnice přímo do Šanova, v l. nejprv odbočuje Ústecká silnice do Trnovan (Turu), v p. vede silnice Nádražní (s hostinci „Korunního prince Rudolfa“, „Modrou hvězdou“, „Hôtel de Saxe“) do Teplic.

Z této silnice přijdeme v p. na *Školní náměstí* (Schulplatz), kde se nacházejí špitál Fridricha Viléma a budova školní (obojí majetek města), pak restaurace „U zlatého soudku“ (Litoměřické pivo); v l. dostaneme se *Královskou třídou* (Königsstrasse) k *Císařské lázni*, vystavěné roku 1871 v starofrancouzském slohu mansardovém na spů-

sob paláce; s ní sousedí *Lázeňský salon* (Cursalon) obsahující při zemi elegantní místnosti pro hosti (čítárnu, dámský salon, hernu atd.), v 1. a 2. patře pokoje hostinské. V *Lázeňské zahradě* (Curgarten), nedaleko Císařské lázně, *památník nymfy zřídla* (Quellnixeumonument), zřízený roku 1862 o slavnosti 1100letého jubilea objevení pramenů (na kterouž pověst upomínají svinské hlavy vodu chrličí) dle nákresu architekta Siegmunda, rodilého Tepličana. Na severním konci zahrady r. 1874 dostavěné nové *divadlo* (od architekta Schreiberera); vedle pijárna s velikým sloupoprádím; na jihozápad od zahrady *Panská lázeň*, čínící závěrku k Lázeňskému náměstí. *Seumeovou třídou* (Seume-Strasse, s hostinci „Zlatou lodí“ a „Panským dvorem“) přes *Lázeňské náměstí* (s Knížecí lázní a městským skladem mineralních vod), úzkou uličkou mimo Městskou lázeň (s Prvotním zřídlem) na *Zámecké náměstí*. V l. městský čili děkanský kostel (založený ve XII. století, nynější stavba z roku 1700) s obrazem (14 pomocníků) od Brandla. Knížecí zámek, vystavěný roku 1751 na témže místě prý, kde někdy stával benediktinský klášter od Husitů pobořený; hned vedle kostel zámecký, vystavěný r. 1568 od Vřesovců, r. 1790 v nynější podobě zřízený, s obrazem (sv. Kajetána) od Škrety.

Hlavním vchodem zámeckým přijdeme do *Zámeckého parku*, skromně jen „Zámeckou zahradou“ nazývaného a hojně zvláště za doby polední (mezi 11—1 hod.) navštěvovaného. V p. zahradní salon s elegantní restaurací, na dolejší konci zahrady dvorec (mléko a káva). Skrze dvorec přijdeme na nepatrnou cestu, vedoucí k tak nazvané *Výšině královské* (Königshöhe), kde stojí pomník postavený r. 1841 králi Fridrichu Vilémovi III., a odkud jest rozkošná vyhlídka. Odtud v málo minutách sejdem k Lázeňskému salonu na Štěpánské náměstí.

V zámeckém příkopě, v l. od zámku blíže vchodu z Kostelní nlice, dvě velmi staré věže, dle pověsti zbytky hradu Kolostujova, ale spíše kláštera benediktinek.

Vrátivše se na Zámecké náměstí ubíráme se okolo poštovního úřadu *Dlouhou třídou* (elegantní krámy; ho-

stince „Na poště“ a „U města Londýna“) na *Tržní náměstí* (Marktplatz). Tam stojí r. 1805 vystavěná někdejší *radnice* (nyní okresní hejtmanství a okresní soud), kde se chovají dva zajímavé utrakvistické kancionály, oba z r. 1560. Na Tržním náměstí stojí také v gotickém slohu vystavěná budova spořitelny, pak hostinec „V staré radnici“.

Krupskou ulicí (Graupner Gasse) a *Elizbětinou třídou* (Elisabeth-Strasse) mimo kostel evangelický, vystavěný z prostých cihel ve slohu gotickém (dokončený r. 1864) přijdeme do *Lípové ulice* (Lindenstrasse) a k *parku Seumeovu* (tak nazvanému na památku německého básníka Seume, r. 1810 v Teplicích zemřelého), naproti němuž stojí nové obecní reálné gymnasium; dále k *sadům Payerovým* (pojmenovaným ke cti plavce k severní točně Payera, rodáka Teplického), naproti kterým leží celá řada *nemocnic*: královská saská vojenská koupelna (pro 60 mužů), král. pruská vojenská koupelna (pro 100 mužů), měšťanský špitál, Johnova občanská lázeň pro 63 chudé nemocné, kde bezplatně mohou pobýti 30 dní; židovská lázeň. U samých Payerových sadů *Mont de Ligne*.

Od Payerových sadů na severovýchod leží *Císařský sad* (Kaiserpark), náležející již větším dílem k Šanovu; jenom partie s Kamennou, Písečnou a Štěpánskou lázní, ulice Kamennolázeňská (Steinbadgasse) a vedlejší skrovné *sady Humboldtovy* patří ještě k Teplici. Z Císařského parku navštívíme katolický chrám Šanovský, prostou budovu ve slohu gotickém, dle plánu architekta Ferstela r. 1877 dokončenou; odtud nedaleko stojí c. k. rakouská koupelna vojenská pro 200 mužů, pak *lázeň Hadí* a *Nová*.

Procházky v nejbližším okolí Teplicko-Šanovském.

1. *Sad Trnovanský* (Turner Park), kamž ze Šanovského Lázeňského náměstí stromořadím Novolázeňským dojdeme za $\frac{1}{4}$ hodiny. Na konci parku od města vzdálenějším městská plovárna a koupele v studené vodě. V blízké vesnici Trnovanech velký pivovár, pak hostinec „U rytířského hradu“ (Zur Ritterburg).

2. O půl hodiny dále u vesnice *Proboštova* (Probstau) *sad Proboštovský* (myslivna a restaurace). Nazpět přes Novosedlice (Weisskirchlitz) a Švýcarský mlýn.

3. *Doubravská hora* (Schlossberg), 393 m. vysoká znělcová skála se zříceninami hradu, k rozkazu císaře Ferdinanda III. r. 1655 pobořeného, poněvadž za války 30leté byl opětně od Švédů obsazen, a krajině více na škodu nežli k užitku byl. V někdejším příkopě hradním restaurace. Na Doubravskou horu dojdeme z Nových lázní snadno za hodinu, tam pak otvírá se nám velikolepá vyhlídka až k Rudo- a Středohoří.

4. *Jalovcová hora* (Wachholderberg), 380 m., $\frac{1}{2}$ hod. vzdálená, s krásnou vyhlídkou, obzvláště do krajiny Duchcovské. Ze Zámeckého náměstí Mysliveckou třídou po Bilinské silnici až ke stezce Kateřině (Katharinensteg), která vede v p. na Horský zámek (Bergschlösschen) s restaurací. Zpáteční cesta z Horského zámku přes Řetězovou lávku (Kettensteg) k Helmsruhe, vyznačená červeným znamením na stromech.

5. Do *bažantnice* ve Světicích (Zwettnitz), $\frac{1}{2}$ hod. od Teplic po Pražské silnici k Praseticům, pak v p. k myslivně (restaurace). Zpáteční cesta přes Královskou výšinu a Bella Vista.

Procházky v dalším okolí Teplicko-Šanovském.

I. Do *Dubí* a *Doppelburku*. Klimatické léčební místo Dubí (Eichwald) s ústavem vodoléčitelem, hodinu od Teplic (pravidelné jízdy omnibusem) s villami a rozkošnými procházkami lesnatou rovinou. *Výlety*: a) Procházka lesem (20 min.) k myslivně nazvané „zum Schweissjäger“ (451 m.); zpáteční cesta přes Rehberg. — b) *Knížecí Lobkovická myslivna*, $1\frac{1}{4}$ hod., vysoko v horách; pěkná vyhlídka. — c) *Doppelburg*, $\frac{1}{4}$ hod., obora (krotcí jeleni) s myslivnou (restaurace).

II. *Po Duchcovsko-Podmokelské dráze* (nádraží Teplicko-Waldthorské).

1. Za 10 min. po železnici do stanice *Vrchoslav-Krupky* (Rosenthal-Graupen). Odtud za $\frac{1}{4}$ hod. přijedeme do starého horního města *Krupky* v rokli Krušných hor vzhůru vystupujícího. Dolování na cín teď není značné; zhotovuje se zde větším dílem slaměné zboží. — Navštěvují se hlavně dvě místa: *Výšina Vilémova* (Wilhelmshöhe, restaurace, též pokoje pro cizince) 335 m. vysoko na skále položená, s rozkošnou vyhlídkou na Teplickou rovinu, a *Rosenburk*, restaurace ve zříceninách někdejší, od 30leté války zašlé tvrze (353 m.), s líbeznou vyhlídkou s „terasy“.

2. Nejzajímavější výlet přes Krupku jest však k věži na *Mückenberku* (Mückenthurmchen, 801 m.), $1\frac{1}{4}$ hod. nad městem. Může se jeti až nahoru po silnici často se zatáčející; ale také pěší nechť volí raději silnici nežli pěšinky, poněvadž obzvláště při sestupování shůry poskytuje rozkošné pohledy do širé krajiny. Nad vesnicí *Horní Krupkou* (Ober-Graupen) jest už jen málo metrů výše restaurace s dobrým noclehem (20 postelí asi v 6 pokojích). Ceny ne příliš vysoké: postel 80 kr. — 1 zl., pečeně 60 kr., káva se suchary 30 kr.

Vyhlídka s galerie (807 m.) do Čech obsahuje třetinu celého obzoru, od Mosteckého zámeckého vrchu přes celé Středoohoří až k Mariánské kapli nad Ústím; za poněkud jasnějšího nebe dobře rozeznati lze také Říp u Roudnice, Sedlo, Bezděz, Kleis, Ještěd, Hochwald, Lausche. Méně vášný jest pohled na rozlehlé vysoké planiny saského Rudohoří.

Kdo odtud chce jíti do 3 hodiny vzdáleného Nakleřova, má před sebou cestu málo zajímavou (kterou též nelze snadno nalézt), přes Habartice (Ebersdorf), Adolfsgrün a Streckenwald.

3. *Bohusudov* (Mariaschein), zastávka, $\frac{1}{4}$ hod. od nádraží Teplicko-Waldthorského.

Poutnický chrám se zázračným obrazem Matky boží (jest hliněný, jen 13 cm. vysoký a chová se pod sklem nad dvojítm oltářem, tak že jest s obou stran viditelný). Kostel byl vystavěn na začátku XVIII. stol. od Albrechta z Kolovrat a odevzdán Jesuitům; nyní jest obnoven. V ambitech okolo kostela jest osm kaplí a bezcenné freskové malby, představující zázraky divotvorného obrazu. Vedle kostela jest klášterní stavení a chlapecký seminář s gymnasiem pod řízením Jesuitů; v klášterním předdvorí nachází se Mariánská studna; ve vsi jiná studna nazvaná „Fressbrunnen“, poněvadž prý voda její budí chuť k jídlu. V Bohusudově jest hosti-

nec „U kotvy“. (Tam nachází se obraz, fotografie dle ruční kresby: panorama s hradb pevnosti Terezína: Hasenburg až k Sedlu; velmi čistá, pilná práce).

Jenom 5 minut jízdy od zastávky Bohusudova jest stanice *Unčín* (Hohenstein), odkud nejsnáze dostaneme se ke zříceninám někdejší pohraničné tvrze *Geiersburku*, dříve Chlumec zvané.

4. Kdo chce navštívit bojiště *Chlumecké*, přijede asi za $\frac{1}{2}$ hod. do stanice *Chlumce* (Kulm).

Na polích u Chlumce a Varvažova (Arbesau) zuřil dne 29. a 30. srpna 1813 boj spolčených Rusů, Prusův a Rakušanů proti Francouzům ze Sas do země vtrhlým pod Vandammem, který po příchodu přes Nakleřov postoupilého pruského generála Kleista musil se s 10.000 muži do zajetí vzdáti.

Tři památníky připomínají tyto krvavé dny; pruský roku 1817 postavený — $\frac{1}{2}$ hod. od Chlumce u Varvažova — v l. u pískovcové lavice památný kámen s nápisem skoro nečitelným: „Zum Andenken der 50jähr. Feier der Schlacht bei Kulm am 29. u. 30. Aug. 1863“; vedle pruského pomník rakouský, zřízený r. 1825 vlastně jenom vojevůdci Jeronymu hraběti Colloredo-Mansfeldovi; konečně v uměleckém ohledu nejznamenitější ruský (1835 posvěcený) u Přestanova (Pristen), k němuž nejpohodlněji se dojde ze stanice Unčina (srov. str. 251.).

5. Na *Milešovku* (Mileschauer, jinak Donnersberg) 835 m. vys., nejvyšší horu Středohoří, jejíž téměř poskytuje úplně volný rozhled, jejíž i mužové světem prošli, jako Alexander von Humboldt a Decamera, cestovatel brasílský, počítají mezi nejkrásnější vyhlídky na zemi.

Z Teplic dojedeme na voze k vesnici *Bílce* (Bilkau), u paty hory ležící, za $1\frac{1}{2}$ —2 hod. (pěší potřebuje 3—4 hod., jezdí však sem také omnibusy). Z Bílky přijdeme po dobré pěšince za hodinu nahoru; lze však také dostati osly (2 zl. 50 kr.) a nosítka (nahoru a zpět 4 zl.).

Nahoře jest výborně zřízená restaurace (hostinský Greiner) s noclehem pro 63 osoby (zvláštní pokoje s obyčejnými dobrými postelemi a společné pokoje až s 8 drnovými loži).

Nástin *vyhlídky*: Na jihu především Milešov s velikolepým zámekem, za ním špičatý Vršetín; v l. k východu nejprve zřícenina Škačky, dvouvěžatý Hazmburk, Košťál a blíže k nám zřícenina Ostrý (Wostray), za kterou v dalekém pozadí hledati třeba krajiny kolem Prahy; dále v l. zvonovitý Říp a blíže dvouhrotý Lo-

voš, u jehož paty leží v *p.* Lovosice, za nimi Roudnice a konečně Mělník. V *l.* od Lovoše v popředí vyhlíží z lesa zřícenina Opařenská, za ní Žernoseky a Radobýl, v *p.* od tohoto Terežín, v *l.* Litoměřice. V pozadí (skoro na východě) dva zříceninami ověšené kužele Starý Perštýn a Bezděz.

Na východě zřícenina Kamýk, v *l.* blíže k nám ves Řepnice, za kterou vystupuje na obzoru Sedlo a nejdále vzadu v *p.* od něho Sněžka, v *l.* Ještěd. Dále v *l.* v popředí Malá Milešovka čili Kletschenberg (špičatý lesem porostlý kužel), po *l.* od ní okolí Ústecké, za ním na kraji obzoru v *l.* Hochwald, Kleis, Lausche. V *l.* u paty Kletschenu Dubice, vzadu Vysoký Ostrý a Vrabinec, v dálce Rosenberg a Winterberg a v *l.* Vysoký Sněžník u Děčína s věží. Na kraji obzoru kostel Nakleřovský, před ním pruský pomník, a na samém severu kaple Chlumecká. Dále v *l.* za blízkým Rtínem (Hertine) pomník ruský, za ním na obzoru věž na Mückenberku. Blíže k nám a dále v *l.* Doubravská hora se zříceninou, za ní Bohusudov a Rosenburk u Krnpky. V *l.* od Doubravské hory Teplice, ještě dále v *l.* Aloishöhe u Světce (Schwaz), v dalekém pozadí hrad i klášter Osek, Duchcov, v blízkém lese zřícenina Kostenberk, za ní v dálce zámek Eisenberk a Červený Hrádek.

Na západě: Klotzberk, dále od něho v *p.* zámecký vrch Mostecký, dále v *l.* Radlštejn se dříný na vrcholu, v *l.* vrchy u Milé (Millay), Hoblík u Loun, konečně zřícenina Hrádek, vše to ve středu, k čemuž opět se připojuje na jihu Vršetín.

V restauraci prodává se: Panorama vom Mileschauer oder Donnersberge bei Teplitz. — G. A. Ressel, Der Mileschauer oder Donnersberg. Ein orographisches Gemälde.

6. Ke zřícenině *Kostomlatům* (Kostenblatt), 2 $\frac{1}{2}$ hod. od Teplice, buď po silnici do Bílky, od níž v *p.* dáme se k *Vebžanům* (Webeschau) anebo přes *Křemyž* (zámek a park hraběte Ledeboura, obzvláště krásná jest vyhlídka z kiosku) a dále přes *Němečky*. Ze vsi Kostomlat ke zřícenině jest $\frac{1}{4}$ hod.; z hlídky (569 m.) jest pěkný pohled na Středohoří.

7. Do *Stadic* ku pomníku Přemyslovu. Po silnici do Bílky jsme za hodinu ve stanici Bělské dráhy *Lysci* (Liessnitz) a odtud za $\frac{3}{4}$ hod. v stanici *Řehlovicko-Hliňanské* (viz str. 179.).

8. Výlet na zajímavý *Radlštejn* (jinak Hradišťanskou horu) dá se nejlépe vykonati přes *Bílinu* (viz str. 247.). O výletech do *Duchcova* viz str. 245., do *Oseka* str. 245.,

do *Eisenberka* str. 253., do *Červeného Hrádku* str. 254., do *Mostu* dráhu Pražsko-Duchcovskou.

Poznamenání. Kdo za jeden den chce navštívit *Most, Červený Hrádek a Eisenberk*, necht vyjede časně ráno (okolo 5. hodiny) z nádraží Ústeckého do *Mostu* (tříhodinný pobyt), po 9. hod. jede dále až do stanice *Otvic-Jirkova* (Udwitz-Görkau), odkud za hodinu přes *Jirkov* (do *Jirkova* jede omnibus) přijede do *Červeného Hrádku*. Po téměř 3hodinném pobytu opustí odpoledním vlakem *Jirkov* a jede po dráze Duchcovsko-Podmokelské až do *Eisenberka* (pětihodinný pobyt) a konečně večerním vlakem nazpět do *Teplic-Waldthoru* (příjezd po 8. hod. večer).

Kdo však chce *Most* minouti a za to navštívit *Osek*, necht jede z nádraží Teplicko-Waldthorského (okolo 7 hod. ráno) do *Oseka* (více než 6hodinný pobyt), vlakem odpoledním do *Eisenberka* (pobyt asi 4hodinný), a večer po téže trati nazpět do *Teplic-Waldthoru* (příjezd po 8. hod. večer) — anebo z *Oseka* odpoledním vlakem až do *Jirkova* (2hodinná návštěva *Červeného Hrádku*), odkud k nádraží *Otvic-Jirkovskému* (omnibus) a po dráze Ústecko-Teplické přes *Most* za 1 $\frac{3}{4}$ hod. do *Teplice* (příjezd ok. 8. hod. večer).

Kdo chce navštívit *Bílinu*, vyjede časně ráno (okolo 5. hodiny) z *Teplice* přes *Duchcov* a jest za $\frac{3}{4}$ hod. v *Bílině*, kde může se pozdržeti přes 6 hodin, načež jede v poledne nazpět do *Duchcova* (příjezd v 1 hod., pobyt 6hodinný, návrat do *Teplic* okolo 8. hodiny večer).

Z nádraží *Teplického* vede dráha nejdříve ke (21 km.) stanici *Řetenické* (Settenz) krajinou parku podobnou, do které jenom dýmající komíny četných homlí v takové blízkosti lázeňského místa se nehodí; v *p.* máme *Krušné hory*, v *l.* *Středohoří* s rozmanitými útvary jeho. U vesnice *Malého Újezda*, která nyní v *p.* se objevuje, blíží se dráha naše až na $\frac{1}{4}$ hod. ke dráze Duchcovsko-Podmokelské. Od *Řetenic* 3 km. vzdálena jest

(24 km.) stanice *Ullersdorf* (odtud vede vedlejší větev k uhelnám).

Nyní obrací se dráha na jih, ubírajíc se krajinou, kde jsou velikolepé uhelny, které r. 1879 staly se tak nebezpečnými *Teplickým pramenům*.

Dne 10. února v 1 hodinu v poledne v „dolu *Döllingerově*“ u *Oseka* vyřítila se voda ze stěny, u které dva haviři pracovali, naplnila kvapně všechny štoly také třetího (nejhlubšího) patra a vnikla do šachet „*Fortschritt*“ a „*Nelson*“ se šachtou *Döllingerovou* pod zemí spojených, a ve 4 dnech i do dolů „*Vikto-*

rinova“ a „Giselina“; 23 lidí stalo se obětí této zátopy. (Těchto pět dolů dalo r. 1878 — 446.771 tun nejlepšího uhlí a zaneprazdňovalo přes 900 dělníků.) Důl Döllingerův jest 2 hodiny cesty vzdálen od Teplice, leží tedy *mimo* ochranný obvod lázeňského města r. 1874 vyměřený; místo, kde voda se vylila, má výšku 152·81 m. nad mořem, Teplické prvoční zřídlo 203·54 m., kdežto nedotknutý pramen Kamenné lázně v Šanově leží 187·52 m. vysoko.

Později vyjádřili se znalci, že spojení Teplického vřídla s uhelnými Duchcovskými není přímé, nýbrž prostředkováno pouze nacházejícími se mezi nimi spodními (netečnými) vodami.

V zimě 1880—81 hlubil se v Teplici důl pramenný, který ku konci února dosáhnul hloubky toho místa v šachtě Döllingerově, kde vyrazila voda, čímž snad všechno nebezpečí pomínulo.

Tam, kde dráha silnici přetíná, stojí v l. lázeň *Riesebad* zvaná se sady, jejíž pramen r. 1879 též přestal téci. Ještě před

(29 km.) stanicí **Duchcovem** (Dux, 5 km. od Ullersdorfu, 10 km. od Teplice) přetíná dráha *rybník Barbořin* (Barbarateich), do kterého byla odváděna voda ze zaplavených dolů vyvažovaná.

V *Duchcově*, středišti bohatých dolů hnědouhelných, sbíhají se tři dráhy: Ústecko-Teplická, Pražsko-Duchcovská a Plzeňsko-Březenská.

Duchcov, mající 7200 obyvatelů, jest sídlem okresního soudu.

Hostince: „U koruny“, „U bílého koně“.

Děkanský chrám o dvou věžích má oltářní obraz (Zvěstování Panny Marie) od Rainera. V hraběcím Valdštýnském zámku obzvláště zajímavá jest malba na stropě rodinné síně, představující Jindřicha Valdštýna, an (r. 1254) předvádí králi Přemyslu Otakarovi II. svých 24 synů, pak obrazárna v osmi pokojích vystavená a „museum“ (v zbrojní síni památky, po vévodě Friedlandském). Knihovna obsahuje 24.000 svazků. — Dovolení k návštěvě těchto sbírek uděluje zámecký ředitel. Zámecká zahrada s pěknou vyhlídkou jest otevřena. U zahradníka možná dostati občerstvení.

Výlety: 1. Do *Oseku* (Osseg), každodenně ráno neb odpoledne ze stanice Duchcovsko-Teplické, 10 min. jízdy. (Srov. str. 251.)

Osek, městys v pěkné poloze na svahu Rudohoří, také klimatické léčebné místo (10 min. z Duchcovsko-Pražského, 25 min. z Duchcovsko-Podmokelského nádraží).

Hostince: „U císaře Rakouského“ (7 pokojů po 80 kr. — 1 zl.), „Hôtel zur Weilburg“ (3 pokoje). — Villy pro letní hosti (za pokoj měsíčně 10—30 zl.). *Povozy*: jednospréžní za půl dne 2½—3 zl., za celý den 5 zl.; dvouspréžní za půl dne 4 zl., za celý den 7 zl. — *Pošta* v místě; *telegrafní stanice* v nádražích.

Cisterciácký klášter (273 m.), založený r. 1191, má cennou biblioteku; pozoruhodná jest i kapitolní síň s freskami, pak hostinské pokoje pro obrazy v nich se nacházející. Kostel, mistrovské dílo italského stavitelství renesančního, byl r. 1875 obnoven; vyřezávané lavice jsou z r. 1644; svícny a pulpity pro evangelia z kovaného železa z r. 1671, též pěkně pracované mříže z r. 1693. Z klášterní zahrady pěkné vyhlídky.

Procházky. *Salesiushöhe*, skalní partie s bohatou vyhlídkou, ½ hod. odtud. Jde se po silnici Loucké (Langewiese), pak v l. do lesa.

Hrad *Osek* (Riesenburg), ¾ hod. ode vsi Oseka i od Salesiushöhe. Na hradě jsou cesty upraveny, v myslivně klíče ku hlásnici; vyhlídka, restaurace „Zur Riesenburg“.

Výlety. Z hradu Oseka můžeme po příkré sice ale stinné cestě za 1¼ hod. anebo po silnici za 2 hod. dorazit do horské vesnice *Louky* (Langewiese), odkud jest velikolepá vyhlídka do Čech, rovnající se úplně vyhlídce z věže na Mückenberku. Hostinec bídny. Zpáteční cesta po dobré silnici pěkným lesem, nebo též přes Salesiushöhe do Oseka.

Na *Stropnici* (Strobnitz, 850 m.), obtížná lesní cesta, potřebí vzíti průvodce a potravu; z Oseka 3 hod. — Také z Louky možná (s průvodcem) dostat se za ¾ hod. na Stropnici.

Do *Hrobu* (Klostergrab) a *Mikulova* (Niklasberg). Za hodinu jsme přes *Haan* okolo prastarého, dle pověsti více než tisíciletého dubu v horním městečku Hrobě — též spojení železniční. S *Císařského pahorku* (Kaiserhöhe, též Königshügel), 413 m., jest krásná vyhlídka. Restaurace. — Historicky známý kostel protestantský, jehož poboření přispělo též k vypuknutí třicetileté války, stál nedaleko radnice. — Po dobré silnici s pěknou vyhlídkou dorazíme za 1½ hod. do Mikulova (nejhořejší dům 540 m.). Hostinec „V radnici“. — Výlet s průvodcem na *Wolfstein* s pěknou vyhlídkou (tam a nazpět 1½ hod.).

Konečně (pěšky) pětihodinný zajímavý výlet do *Jiřetína* (Georgenthal) na saských hranicích, kde v Sasku, několik krokův od hranic, jest dobrý hostinec (Wetzig) s noclehem. Z Louky k myslivně *Georgenhöhe* hodina, na *Wieselstein* (949 m.) s rozsáhlou vyhlídkou $\frac{1}{2}$ hod., na lovězí zámek *Lichtenwald* hodina, do Jiřetína hodina.

2. Do Břiliny z nádraží Ústecko-Teplického přes *Duchcov-Ledvice* (Dux-Ladowitz) za $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ hod., ráno i odpoledne.

Bilina (Bilin), mající 5300 obyvatelů, jest sídlem okresního soudu a leží na dráze Plzeňsko-Březenské (Pilsen-Priesen) a na dráze Bělského údolí; mimo to má spojení omnibusem se stanicí *Břeštany* (Preschen) dráhy Ústecko-Teplické.

Hostince: „Vysoký dům“ (se 6 pokoji), „U bílého lva“ (se 6 pokoji), „Neues Curhaus“ u Kyselky. Také železniční stanice.

Knížecí Lobkovický zámek, vystavěný r. 1680. Historicky památné jest město co někdejší hrad a sídlo Bílinské župy (již v XI. století).

Procházka k novému (z r. 1878) pěknému *léčebnímu domu* (Curhaus) u Kyselky (203 m.), $\frac{1}{4}$ hodiny. V léčebním domě 34 hostinské pokoje, lázně vanové i parní, sál, čítárna, místnosti hostinské. (Pokoj na týden $3\frac{1}{2}$ —20 zl., strava 2—5 zl. za osobu.) Voda rozesílá se v láhvích, které se v Břilině zhotovují (r. 1879 rozesláno přes milion láhví).

Výlet na *Bořen* (Borschen), doktorem Reussem též „Bílinský kámen“ nazvaný (535 m.), znělcovou skálu se vzácnou květenou, od Kyselky hodina cesty. Cesta naznačena bílými vápenými čarami, ale nepohodlná. Vyhlídka sice pěkná, ale na západ od Kyselky ležící, zcela pohodlně dostupný Ganghofer čili Schauerberk (433 m.) má docela podobnou.

Na *Radlštejn* (jinak Hradišťanskou horu, Radelstein, 750 m.). Jedouce z Břiliny po Lounské silnici obrátíme se na l. k Měrunicům, a okolo Měrunické myslivny můžeme jeti skoro až na vrchol hory. (Pěší dorazí přes *Kučlín*, *Razice* a *Mukov* za $2\frac{1}{2}$ hod. k myslivně Měrunické.) Za několik minut vystoupíme od vozové cesty na vysokou plochatinu, obehnanou

dvojnásobnou, několik set kroků dlouhou kamennou hrází. Dle nalezených zde střepů popelnic i kamenných zbraní, ano dle samé kamenné hráze lze souditi, že zde bývala někdy pohanská obětnice a pohřebiště. Na louce stojí asi 60 modřínových stromů vyčnívajících nad jehličnatý les. Tento „les nad lesem“ jest příznakem Hradišťanské hory pro celou krajinu. Kamenná chýže poskytuje ochranu proti větru a dešti. Pokročíme-li co možná nejdál od chýže, otvírá se nám velikolepá vyhlídka, obsahující skoro polovici obzoru (od Milešovky až k Lounům), panorama to, jemuž mnohý cestovatel dává přednost i před Milešovským. Několik krokův od chýže jsou kameny hráze bedlivě spořádány; z toho místa viděti prý za jasného dne Prahu.

Na další jízdě z Duchcova mineme v l. ležící nádraží *Duchcovsko-Ledvické* (Dux-Ladowitz) dráhy Plzeňsko-Březenké. U vesnice Března zatáčí se dráha na západ a vjíždíme do

(33 km.) stanice **Břeštan** (Preschen), spojené s Bílou omnibusem.

Minouce vesnice v l. *Újezd* a v p. *Libkovic* (Liquitz), přijedeme k

(38 km.) stanici **Radčicko-Hornolitynovské** (Ratschitz-Oberleitensdorf). Zde obrací se dráha na jih k zámeckému vrchu Mosteckému. Minouce *Konobrz* (Kummerpursch) a *Paředly* (Paredel) přijedeme do

(44 km.) stanice **Mostu** (Brüx. O Mostě viz dráhu Pražsko-Duchcovskou).

Za Mostem viděti ještě na krátko Středohoří. Opět jedeme skoro stále směrem západním okolo vesnic *Čouše* a *Komořan* (Kommern) k

(49 km.) stanici **Třebošické** (Tribschitz).

O 3 km. dále jest

(52 km.) stanice **Holeticko-Rvenická** (Holtschitz-Seestadt). Již od Konobrz běží dráha podél břehu někdejšího jezera, na které dosavad upomínají jména Seewiese, Seestadt, Seegasse v Mostě, a které na začátku tohoto

století bylo vysušeno. Zásluha, že toto v minulém století pro bouře své pověstné, později zbahnělé jezero zřízením stok odvodněno a v úrodnou půdu proměněno bylo, náleží tehdejšímu majiteli Eisenberka Ferdinandu knížeti z Lobkovic.

Dále jedeme, minouce v l. vesnici *Pohlody* (Pahlet), k (56 km.) stanici **Vrskmanům** (Wurzmess).

Odtud minouce vesnici *Zaječice* (Sajdschitz) vidíme v p. prosvítati z lesů zámek *Červený Hrádek* a přijedeme za málo minut do

(60 km.) stanice **Otvicko-Jirkovské** (Udwitz-Görkau). Omnibus jezdí do města $\frac{1}{2}$ hod. vzdáleného. Restaurace v nádraží. (O Jirkově viz str. 253.).

Nyní blíží se dráha Ústecko-Teplická k dráze Duchcovsko-Podmokelské, běžící na úpatí Krušných Hor mezi vesnicí *Oberdorfem* a městem *Chomútovem*, až nedaleko Kadaňské kaple zastaví se v

(66 km.) stanici **Chomútovské** (Kommutau), 22 km. od Mostu, 37 km. od Duchcova, 47 km. od Teplice.

Chomútov jest střediskem následujících tří drah:

1. Buštěhradské (Praha—Žatec—Chomútov—Karlovy Vary—Cheb; nebo Chomútov—Křimov—Nová Ves [Krimau—Neudorf] — buď Vejprty anebo Reizenhain).

2. Ústecko-Teplické (Ústí—Teplice—Duchcov—Most—Chomútov).

3. Duchcovsko-Podmokelské (Podmokly — Teplice - Waldthor—Chomútov).

III. Dráha Duchcovsko-Podmokelská.*)

Z Podmokel až do Teplic-Waldthoru 44, až do Chomútova 90 km.

Stanice: *Podmokly* — *Bünaburg* — *Jílové* — *Libouchec* — *Chvojenec* — (*Ždírnice*) — *Chlumeck* — *Unčín* — (*Bohusudov*) — *Vrchoslav-Krupka* — *Teplice-Waldthor* — *Koštov* — *Osek* — *Bruch* — *Litvinov Horní* — (*Janov*) — *Jičín* — *Hořejší* — *Eisenberg* — *Jirkov* — *Chomútov*.

Dráha jde podél Jílovského potoka, poskytující v p. krásný pohled na *Sněžník* (viz str. 189). První

(5 km.) stanice jest **Bünaburk**, jejíž jméno upomíná na rodinu pánů z Bínova (*Bünau*), kteří tu měli druhdy své sídlo.

Na další jízdě k Jílovému objevuje se *Sněžník* s věží a budovami restauračními co nejzřetelněji. Již na druhé

(9 km.) stanici **Jílovém** (*Eulau*), městysi to na způsob horských vesnic německých daleko rozšířeném, objevují se *stěny u Tisé*, jež při další jízdě štreji vystupují. V někdejším zámku nalézá se veliká přádelna na bavlnu, též jest v místě dílna na žernovy. Přijždíme k

(14 km.) stanici **Libouchci** (*Königswald*), průmyslné to vesnici. (Popis stěn u *Tisé* viz na str. 190.)

Brzy spatříme v p. vysoko ležící kostel vesnice *Nakleřova* (*Nollendorf*), připomínající včasné se dostavení pruského generála *Kleista* roku 1813 k dovršení porážky *Francouzů* pod *Vandammem*. Až k

(16 km.) stanici **Chvojenci** (též *Chvojno Malé* zvané, *Klein Kahn*), 300 m. nad *Podmokelským* nádražím ležící, stoupá dráha ustavičně.

Ihned jak vyjedeme, máme před sebou krásné panorama celého *Středohoří* — od *Střekova*, za kterým se objevuje *Sedlo*, přes

---

*) Co příjemnou upomínku na tuto krajinnou krásou vynikající železniční trať doporučujeme každému spis „*Landschaftliche Ansichten und Panoramen längs der Dux-Bodenbacher Bahn. 42 Federzeichnungen nach der Natur aufgenommen von Fr. Wachsmann. 1879.*“ V komisi u *Františka Řivnáče*, knihkupce v Praze. Cena 60 kr.

Milešovku, Radlšteín, Bořen, Doubravskou Horu, blízky Tannichberk, vedle něhož viděti u Chlumce vrch s kaplí, až k výšinám Nakleřovským.

Minouce vesnice *Žďár* (Saara) a *Zuckmantel* přijdeme k

(22 km.) zastávce *Ždírnici* (Tellnitz); $\frac{1}{4}$ hod. odtud jsou u *Varvažova* (Arbesau) rakouský a pruský pomník (viz str. 242.) Následuje

(26 km.) stanice *Chlumec* (Kulm, viz str. 242.), odkud se dráha táhne po úpatí Rudohoří, načež octneme se v

(28. km.) stanici *Unčíně* (též Hunčín, Hohenstein), nad kterou mezi lysým Krödelberkem a lesem porostlou Červenou horou vyčnívá zřícenina *Supíhora* (jinak Kyšperk zvaná, Geiersberg); odtud přijdeme k

(30 km.) zastávce *Bohusudovu* (též Šejnov, Maria-Schein) s poutnickým kostelem o dvou věžích a klášterem jezuitským (viz str. 234. a 241.).

S hory Kalvarie, mimo níž dráha vede, jest pěkná vyhlídka na krajinu.

Následující (32 km.) stanice *Vrchoslav-Krupka* (Rosen-thal-Graupen) jest východiště pro výlety na Rosenburk, Wilhelmshöhe a Mückenberk (viz str. 241.), s kterých všech jest krásná vyhlídka. Minuvše vesnici *Novosedly* (Weisskirchlitz) přijdeme do

(37 km.) stanice *Teplic-Waldthoru* (vzdálené od Podmokel $1\frac{1}{2}$ hod. jízdy).

Do města přes $\frac{1}{2}$ hod.; omnibus 15 kr., drožka 80 kr., fiakr 1 zl. 30 kr.; tyto příležitosti mohou býti mezi jízdou u konduktéra napřed objednány, obdržená poukázka ukáže se pak portýrovi a odevzdá vozkovi (o Teplicích viz str. 234.).

Na další jízdě spatříme v l. Teplice a za nimi Středo-hoří, načež přijdeme do

(41 km.) stanice *Koštova* (Kosten). Potom minouce vesnice: v p. *Wernsdorf*, *Hegeholz*, v l. *Katzendorf*, pak opět v p. *Chvojno* (Kahn), nad kterým strmí lesem porostlá *Stropnice* (850 m.), zvěstovatelka povětrnosti v údolí tom, přijdeme do

(47 km.) stanice *Oseku* (Ossegg), vzdálené od Podmokel 2 hod. jízdy. Před stanicí probíhá dráha krajinu

s četnými doly, z nichž mnohé (Důl pokroku, Nelsonův, Döllingerův důl) připomínají katastrofu Teplických zřidel. (Co se týče Oseku a výletů na hrad Osek [Riesenburg] atd. viz str. 245. a násl.).

Z Oseka vede postranní, 3 km. dlouhá dráha za 10 min. (3 km.) do stanice **Duchcova Liptic** (Dux-Liptitz), odkud je $\frac{1}{4}$ hod. cesty do Duchcova.

Za Osekem jedeme dubovým lesem; minouce v l. vesnici *Hrdlovku* (Herrlich), pak dlouhou vesnici *Bruch* přijedeme na

(51 km.) stanici **Bruch**. Hořejší část vesnice na svahu Rudohoří nazývá se *Bernhardthal*.

Na další jízdě přetíná dráha naše trať dráhy Pražsko-Duchcovské vedoucí do Hrobu, a v brzce zastavíme se na

(55 km.) stanici **Horním Litvinově** (Oberleutensdorf).

Toto velmi průmyslné místo, r. 1715 císařem Karlem VI. na město povýšené, má velikolepé továrny na hračky (B. J. Müller, Reimann-Müller, Seufert, Busse a Schlesinger), pak továrnu na nábytek z ohnutého dřeva, samé to výrobky, které se až do Ameriky zasílají. Jest zde „odborná škola průmyslová“ a velikolepá budova obecné školy v pěkné poloze. V kostele nachází se oltářní obraz sv. Michala od Škrety; na hřbitově památník hraběte Františka Adama z Valdštýna, dílo Drážďanského sochaře Petriho. — Procházka do pěkného Rauchengrundu $\frac{1}{4}$ hodiny.

Na další jízdě vidíme v p. u paty Rudohoří ležící vesnici *Chudonín* (Bettelgrün), pak *Hamr* (Hammer) v pěkné poloze, hodící se za letní pobyt; z restaurace „Zur deutschen Bruderhalle“ pěkná vyhlídka.

Velikolepou vyhlídku poskytuje restaurace *Waldburg* nad Křížatkami (Kreuzweg) na silnici do Sas vedoucí, po které tam dojdeme za 2 hodiny; ještě krásnější vyhlídka do dálky jest od paseky, vzdálené as 10 min. od zmíněné restaurace.

Následující nyní

(59 km.) zastávka **Janov** (Johnsdorf) jest pouze 15 min. od Hamru vzdálena.

U Janova dospěla dráha ke břehu někdejšího jezera *Kummer-ského*, které se táhlo až k Mostu a ke Rvenicům (Seestadt); dosavad

upomínají na ně jména: Jezeř (Eisenberg), Schiffgraben, Hahngraben, Seestadt, Seewiese, konečně rozličné pozůstalé rybníky.

Za 6 min. jsme ve

(61 km.) stanici **Hořejším Jiřetíně** (Ober-Georgenthal); odtud jedeme vesnicemi *Černicemi* (Tschernitz) a *Albrechticemi* (Ullersdorf); v p. na horním výstupku viděti v krásné poloze zámek *Eisenberský*, a za 10 min. jsme ve

(66 km.) stanici **Eisenberku** (vesnice Železná hora [Eisenberg] slove v ústech českého lidu Jezeř neb Jezeří), vzdálené od nádraží Teplicko-Waldthorského 1 hod. 20 min. jízdy.

Krásný zámek knížete Lobkovice povznáší se na základních zdech bývalého hradu i poskytuje čarovnou vyhlídku na úrodnou rovinu s hojnými městečky a vesnicemi a na malebné Středohoří. Povšimnutí hodna jest ozdobná zahrada pečlivě pěstovaná, s bohatými rostlinárnami, pak překrásné obrovské duby za zahradou, konečně obora s vysokou a černou zvěří. Zahrada jest denně obecnstvu otevřena; zámek pro obecnstvo uzavřen, pouze nádvoří přístupné.

Na blízkém vrchu mezi jehličnatým stromovím na skalním výstupku nepatrné zbytky hradu *Žeberka* (Seeberg), jenž býval v XIV. století sídlem slovutného panského rodu z Žeberka. — Vyhlídka.

Výlet (s průvodcem) na *Bernsteinberk* (918 metrů) s krásnou vyhlídkou, obzvláště odpoledne. — Od Žeberka nejdřív do myslivny *Regengrube* (1½ hod.), kde možná dostati občerstvení; potom za půl hodiny na horský vrchol, na kterém stojí věž.

Za Eisenberkem opouští dráha hory a v mírných zatáčkách ubírá se mimo vesnice *Kunersdorf*, *Hohenofen* a *Újezd* (Ojes) — v p. na horském výstupku viděti v pékné poloze zámek *Červený Hrádek* (Rothenhaus) — k

(74 km.) stanici **Jirkovu** (jinak Borek, Görkau), od Teplice-Waldthoru 1¾ hod. vzdálené. Město jest sídlem okresního soudu; kvete zde ovocnářství. Zde a v nejbližším okolí jest 7 prádelen na bavlnu, papírna a 4 parní mlýny. — *Hostince*: „Hôtel Schorsch“, „U bílého koně“. — Do Chomútova pěšky hodina cesty.

Za půl hodiny dojdeme do zámku *Červeného Hrádku*, náležejícího hraběnce Gabriele Thunové, jenž na základních zdech starého hradu vystavěn jest ve slohu renesančním. S tarasy, k níž vedou pěkné dvojité schody, rozkošná vyhlídka. V zahradě jsou neobyčejně krásné květinové koberce a vzácné listnaté a jehličnaté stromy. Park s velkým rybníkem vystupuje po stupňovitém svahu Rudohoří tak, že zdá se jakoby spojen byl až s lesnatými jeho vrcholy. — Obecenstvu dovolena návštěva zahrady pouze v neděli. (Vrchním zahradníkem jest pan Lagenauer.) Povšimnutí hodny jsou též nádherně zařízené konírny.

Brzy po vyjetí z Jirkovského nádraží vede dráha po mostě přes silnici, přiblíží se ke dráze Ústecko-Chomútovské, provází tuto až k tak zvanému Kamennému rybníku ležícímu v p., a překročí jej po mostě, pospíchá mimo město Chomútov k

(80 km.) stanici **Chomútovu** (Kommutan), vzdálené od Podmokel $3\frac{1}{2}$ hod. jízdy, od Teplice-Waldthoru 2 hodiny.

(Další viz při popisu dráhy Buštěhradské).

IV. Česká severní dráha.

a) Podmokly-Warnsdorf, 61 km.

(otevřena dne 16. ledna 1869.)

Stanice: *Podmokly* — Děčín — Benešov — Habartice — Markvartice — Rabštejn — Kamenice Česká — Šenov Kamenický — Falknov — Tannenberg — Schönfeld — *Chřibská-Nová ves* — Grund-Georgenthal — Niedergrund — *Warnsdorf*.

(4 km.) Stanice **Podmokly** (viz str. 182) jest spojena se stanicí **Děčínem** (viz str. 184) velikolepým mostem železným (dle soustavy Schiffkornovy) o dvou otvorech po 53, a jednom otvoru 34 m. ve světlosti majícím, pak viaduktem o 3 otvorech po $9\frac{1}{2}$ m. ve světlosti.

Vlak opustiv stanici Děčínskou překročí po mostě (jehož oblouk má 38 m. ve světlosti) Ploučnici, kterouž pak sleduje až ke stanici Benešovu. Nejprv spatříme v l. zemský hospodářský ústav *Libverdský* (viz str. 188), pak obje-

vují se vedle četných továren vesnice *Dolní a Horní Březiny* (Birkigt) a *Soutěsky* (Zantig); v p. *Malá Veleň* (Klein-Wöhlen) a naproti v l. *Jedlka* (Höflitz), konečně po půlhodinové jízdě

(12 km.) stanice **Benešov**. Při stavbě trati z Děčína do Benešova bylo potřebí na mnohých místech trhati čedičové skály a řečiště Ploučnice daleko přeložiti.

Benešov (Bensen), mající asi 2000 obyvatelů, vypadá po zhoubném požáru (20. května roku 1863) jako zcela nově vystavěné město. Jest zde okresní soud, berní úřad, pošta a telegraf. Nejen město samo, ale i celé okolí jest velmi průmyslné, jmenovitě jsou tu veliké přádelny na bavlnu. *Hostinec* „U koruny“ vedle mostu. Obecní záložna.

Pozoru hodny jsou dva zámky, z nichž jeden náleží majiteli velkostatku Benešovsko-Markvartického (Bensen-Markersdorf) hraběti Osvaldu Thunovi, druhý majitelce statku Benešova hraběnce Aloisii Černínové.

Výlety: 1. Ke zřícenině *Scharfensteinu*, $\frac{1}{2}$ hod. pěšky, drahou k České Lípě za 10 minut do stanice *Franzensthalu*. Zřícenina vypíná se na čedičovém ostrohu, jejž Ploučnice na třech stranách obtéká. Na jižní straně této čedičové skály (skrže kterou proražen jest tunel dráhy do České Lípy vedoucí) stojí nízká věž dosti ještě zachovalá.

Výhlídka obmezuje se na hluboké úžlabí Ploučnice; mimo to viděti hlavně lesnaté hory, pak vesnice Oldřichov (Ulgersdorf) a Franzensthal s velikými přádelnami na bavlnu. Hrad Scharfenstein, jeden z četných pohraničných hradů českých, byl, jak se zdá, ku konci XI. století vystavěn a v XV. stol. rozbořen.

Naproti Scharfensteinu, nad silnicí, nalézá se jeskyně nyní zazděná, „Zlatá díra“ zvaná, k níž poutá se mnohá pověst.

2. Na *Zinkenstein*, 3 hod. vzdálený, s překrásným rozhledem. Nejprv jdeme přes *Hermersdorf* a *Voitsdorf*, pak mezi samými domy proti potoku olšemi obroubenému a do *Rychnova* (Reichen), odkud máme hodinu na Zinkenstein (viz str. 180).

Na další jízdě překročí dráha Ploučnici, protíná Benešovské předměstí Bolzu a ubírá se dále údolím *Markvartickým*, kdežto v p. odbočuje postranní dráha úžlabím

Ploučnice přes *Žandov* (Sandau) do *České Lípy*. Za méně než $\frac{1}{4}$ hod. přijedeme na

(17 km.) stanici **Habartice-Markvartice** (Ebersdorf-Markersdorf). Nyní přetíná dráha velikou křivkou silnici vedoucí z Děčína do České Kamenice a za 10 minut již octneme se ve

(21 km.) stanici **Rabštejně**. Odtud zatáčí se dráha na východ, a za 10 minut jsme

(25 km.) v stanici **České Kamenici-Šenově Kamenickém** (Böhmisch-Kamnitz-Steinschönau).

Kamenice Česká (Böhmisch-Kamnitz), město asi se 4000 obyvateli, má okresní soud, poštu a telegraf. — *Hostince*: „U černého orla“ (z venčí neúhledný, ale velmi dobrý), „U hvězdy“, „Na poště“ (asi $\frac{1}{2}$ hod. od nádraží, odkud tam jezdí vůz).

Vynikající budovy: Zámek knížete Kinského, okolo něhož jedeme z nádraží do města. Městský chrám ze XVI. století s hrobkou Vartemberků (cizincům nepřístupnou). S městské věže jest sice pěkný pohled na město i okolí, ale třeba podotknouti, že hořejší stupně schodů jsou chatrné a pro panující tam tmu i nebezpečné. Kaple hřbitovní (Narození P. Marie), jest bánítá budova z r. 1749 s křížovou chodbou. Na hřbitově pěkné mausoleum rodiny Preidlový v podobě kaple romanského slohu.

Z průmyslových závodů jsou tu dva pivovary, lihovar, přádelny na bavlnu a len, brousírný na sklo; mimo to spolky hospodářský, živnostenský, zpěvácký, záložna a j.

Výlety: 1. Na *Zámecký vrch* (538 m., tedy 264 m. nad náměstím), na nějž bez obtíže za hodinu vystoupíme.

Rozvaliny *Vartemburského hradu* na temeni vrchu, rozbořeného r. 1444, upravuje Kamenický spolek vysazovací, také má zřízena býti věž pro vyhlídku, odkud pak bude velikolepý rozhled, jemuž nyní překáží les.

2. Na *střelnici*, k *Bratrskému oltáři*, k *Jehle*, k *Steinbüschlu*, na *Brandfelsen*, — vše na sever od města — i s cestou nazpět asi za 3 hodiny.

Okolo hřbitovní kaple v p. jdouce dostaneme se za $\frac{1}{4}$ hod. na *střelnici* (restaurace, pěkný pohled na město); odtud

v l. do lesa po dobrých, pískem posypaných cestách, zřízených od Kamenického spolku vysazovacího a pečlivě v dobrém stavu udržovaných, tak že i po dešti jsou schůdné; četné sloupy ukazují cestu. V l. přijdeme na vyhlídku zvanou *Brandfelsen* se železným zábradlím z daleka viditelným, anebo cestou sloupy označenou k *Bratrskému oltáři* ($1\frac{1}{2}$ hod. od střelnice), u kterého v letech 1518 až 1624 katolíci, lutherány pronásledovaní (dle tabulky zde umístěné), vykonávali pobožnost svou. Až posavad působí toto bohoslužebné místo v tiché samotě lesní dojemně na mysl.

Cesty na p. jdoucí vedou k vyhlídkám *Steinbüschlu*, *Sandberku* a k nejpřednější z nich, 478 m. vysoké znělcové skále *Jehle*, již zdejší lid německý nazývá *Nolde* (Nadel), naznačené praporcem již z města viditelným.

Vyhlídka s tohoto, asi 180 m. nad městem ležícího místa jest velmi krásná, cesta nahoru pak nejenom pěkně upravena, nýbrž i zcela bezpečná, opatřena jsouc četnými zábradlími.

3. Na *Pustý zámek*, jinak *Fredewald* ($\frac{3}{4}$ hod.), pěkný skalní kužel na p. břehu Kamenického potoka (436 m.) v divokém údolí prostoupeném Severní drahou, mezi stanicemi Českou Skalici a Falknovem.

Na skále, na kterou se vystupuje za myslivnou, viděti sporé zříceniny hradu někdy Vartemberského; zajímavé jest zde uložení silných sloupů čedičových, hned kolmých, hned vodorovných.

Z blízké stanice Falknova možná vrátiti se do Kamenice za 17 minut.

4. Do *Šenova Kamenického* (Steinschönau, $1\frac{1}{2}$ hod.), města majícího 5000 obyvatelů, poštu, telegraf, Hôtel Mercantile a velikolepý průmysl sklářský, který ve městě a v okolí zaměstnává značný počet brusíren a 8000 osob.

S výrobky těchto závodů provozuje se rozsáhlý obchod. Domy továrníků, větším dílem nádherné, chovají úplné výstavy všeho zde zhotovovaného zboží. K žádosti cizincův ochotně se jim dovoluje nejenom prohlédnouti výstavy, nýbrž i navštívit dílny, kde se zboží zhotovuje, brousí, pozlacuje, maluje a zabaluje. Dělníci vzdělávají se ve škole pro technické kreslení.

Z města, jehož domy leží 367—529 m. vysoko, můžeme za $\frac{3}{4}$ hod. navštívit severně odtud ležící *Šenavský vrch* (633 m., tedy 100 m. nad nejvýše položenými domy),

odkud jest rozkošná vyhlídka až na Sněžník, Milešovku, Bezděz a horu Lausche.

Kdo nemá tolik času nazbyt, nechť navštíví skálu *Herrenhausberk*, něco přes $\frac{1}{4}$ hod. vzdálenou, s čedičovým lomem, kde uvidí krásné, více než deset metrů vysoké sloupy čediče. Jdeme po *Borské silnici* až ke kapli, pak na p., a v několika minutách jsme u lomu. — U téže silnice, asi $\frac{1}{2}$ hod. od Kamenického Šenova za vesnicí *Parchenem*, vystupuje v p. nepatrný *Kuhberk*, z něhož otvírá se velkolepá vyhlídka na jihovýchod.

Vůbec jest cesta po této silnici od Kamenického Šenova do *Boru* (Haida, $1\frac{1}{4}$ hod., větším dílem lesem a s kopce) velmi zajímavá pro krásnou vyhlídku do dálky. Kdo tomuto výletu může věnovati celý den, nechť jede pak nazpět z *Boru* přes *Tannenberk* do České Kamenice (30 km., $1\frac{1}{2}$ hod. jízdy).

Poznamenání. R. 1880 nebylo z *Tannenberku* ani ranním, ani poledním vlakem spojení s Českou Kamenicí, pouze vlakem večerním; a taktéž ani ve směru opačném z České Kamenice do *Tannenberka* a *Boru*.

Ostatně jezdí mezi těmito třemi městy pošta: z Kamenického Šenova do České Kamenice 30 kr., do *Boru* 30 kr. Soukromý povoz (který se musí objednat v hostinci) do Kamenice neb *Boru* 3 zl.

5. Přes *Kunnersdorf* na *Ottenberk* (hodina cesty), lysou skálu čedičovou (480 m.) s rozsáhlou vyhlídkou. Odtud můžeme za hodinu býti v *Jetřichovicích* (*Dittersbach*). Konečně třeba ještě zmíniti se o *Kaltenberku* (736 m.) u *Haselu*, hodinu vzdáleném, jehož vrchol jindy, dokud nebyl ještě tak porostlý, poskytoval značnou vyhlídku.

České Švýcarsko.

Tímto nehrubě vhodným jménem naznačuje se od roku 1795 oblast pískovce mezi Labem, potokem Kamenickým a severní hranicí Čech naproti Sasku, a jakkoliv území toto nevyrovná se pravému Švýcarsku, obsahuje nicméně mnoho líbezných a malebných krajin, a z mnohých snadno přístupných míst poskytuje krásné a rozsáhlé vyhlídky. Ostatně krajiny tyto přiléhají k Saskému Švýcarsku a k Lužici, neméně pověstným pro krásu svou. Původ zvláštních skalních útvarů zdejších vysvětluje se

jednak tím, že na někdejší dně mořském usadil se písek v rozsáhlých vrstvách, které pak smršťováním se jeho v pískový kámen všelijak se potrhaly, jednak i tím, že mladší sopečné útvary, čediče, vrstvy písku prorazily, nad nimiž doposud objevují se co jednotlivé vrcholy; konečně pozorovati jest v těchto roklinatých údolích také podmlavou činnost vody, která podnes má zhoubný účinek.

1. Krajina mezi Labem, potokem Kamenickým a silnicí Děčínskou do České Kamenice nazývá se dle vesnice Binsdorfu *Binsdorfskou planinou*, na níž trůní překrásný čedičový kužel *Rosenberk* (633 m.).

Na vrcholu hory této, na nějž dojdeme z České Kamenice přes Kamenici Srbskou (Windisch-Kamnitz) za dvě hodiny, vystavěna nyní věž, s které otvírá se jedna z nejkrásnějších vyhlídek, zvláště na blízké České i Saské Švýcarsko, pak na Středohoří a jihovýchodně až k Bezdězím.

Odtud asi hodinu na severozápad jest vesnice *Rosendorf* (dobré hostince), odkud za $1\frac{1}{2}$ hodiny dostaneme se do údolí zvaného *Stimmersdorfer Grund*, uzavřeného příkrými skalami; další cesta ($1\frac{1}{2}$ hod.) přes myslivnu *Reinwiese* (chléb s máslem, sýr, pivo) lesnatou silnicí vede nás do Děčína.

2. Do *Jetřichovic* (Dittersbach), středu Českého Svýcarska, jsou z Kamenice 2 hodiny.

V místě jest pošta. „Hôtel Bellevue“, v pěkné poloze, poněkud prý drahý; Michelův hostinec velmi dobrý; ostatně byt a strava v každém hostinci, i v tak zvaných restauracích. — Letní byty dle úmluvy. Průvodce lze dostati u Jana Knoblocha, hospodského v Jetřichovicích (pod Michelovým hostincem).

Výlety z Jetřichovic:

1. Ke *mlýnu v údolí* (Grundmühle), $1\frac{1}{4}$ hod. cesty. Přejdouce ke mlýnu nechodíme přes lávku, nýbrž dejme se podél potoka proti vodě a v několika minutách přijdeme k nejpěknější partii ve velikolepých pískových skálách. Zpáteční cestu můžeme nastoupiti přes *Vysokou Lípu* (Hohenleipa), kde jest pěkná vyhlídka, pak s průvodcem navštívit tak zvaný *Loupežný hrad*, mohutnou písečnou skálu s jizbami do skal vytesanými, a *Malou Přebíšskou bránu* (Prebischthor), a vrátiti se za 2 hodiny

do Jetřichovic; anebo můžeme s výletem do mlýna v údolí spojití návštěvu Rosenberku (1 hod.).

2. Návštěva *Jetřichovických skal* (6 hodin). Na všechen způsob s průvodcem, který má také klíče od pavilonů na vyhlídkách zřízených. Celou skalní kotlinu Jetřichovickou, mající více než 1100 metrů v průměru, přehlédnouti můžeme s *Tonsberku* (330 m.) ležícího na jihozápad od Jetřichovic, jichž kostel stojí ve výši 233 m. Až do výše 350 m. tvoří skály souvislé pískovcové stěny, které se pak rozštěpují v jednotlivé příkré sloupy a špičaté kužele.

Nejdříve navštívíme *Falkenstein* (377 m.), skalní balvan s chatrnými rozvalinami hradu a pěknou vyhlídkou; obzvláště zajímavý jest tak zvaný *Kočičí kostel* u paty Schenkenberku ležící, rozeklaná, 60 m. vysoká skála.

S Falkensteinu sestoupíme do úvalu *Hauswiesenthal* zvaného, u jehož začátku dává skalní stěna pěknou ozvěnu.

Údolím nazvaným *Stammbrückenthal* (poněvadž vede cesta přes jakýsi most ze samých vedle sebe položených kmenů stromových — za příčinou bařinaté půdy) přijdeme k myslivně nazvané *Balzhütte* (397 m.), kde možná dostati občerstvení (pivo, chléb s máslem, sýr, také kávu).

Nyní na horu *Tannigt* (471 m), dlouhý hřbet s pěknými vyhlídkami; hluboko v údolí borovice s podivně svislými větvemi, nazvaná „Grazienfichte“. Lesní pěšina vede k *Theodoren-Halle*, skalní rokli nahoře téměř uzavřené; sestoupivše po 150 stupních přijdeme do ještě užší skalní rozpukliny, *Úzké schody* nazvané, skalní to chodbě (se stupni) nahoře uzavřené. Odtud *Köhlergrundem* na *Rudolfstein* (482 m.), na nějž vystoupíme snadno po dřevěných schodech (170 stupňů); na temeni jeho máme z dřevěného domku tam vystavěného *nejobsáhlejší rozhled*.

Na západ: Sněžník s věží, v p. v pozadí Geising u Altenberku v Sasku, Veliký a Malý Zschirmstein, za lesem Zirkelstein, dále v p. Veliký Winterberk s věží, Malý Winterberk, pak Borsberk u Drážďan.

Na sever: Tanzplanberk u Saběnic (Saebnitz), Thomaswald, nad lesem v pozadí Falkenberg (u Bischofswerdy) s věží, Bolzen u Šenova a Mikulášovic (Nixdorf), Fürstenwald, pak nápadný Wolfsberk.

Na východ: Iriberk u Doubic, Buchberk u Krásné Lípy (Schönlinde), Plissenberk, za blízkými lesními vrcholy Chřibská Nová ves (Kreibitz Neudörfel), vzadu Tannenberk, Malý Schöber a Tonberk u Falknova.

Na jih: Blízká vysoká hora se zelenými lukami jest Kaltenberk, lysá hora v p. Kuhberk, dále hora s přímým temenem Kamenicko-Šenovský vrch, Šenov Kamenický sám, les u Meistersdorfu, Zámecký vrch u Kamenice, Hüttenberk u Kunnersdorfu, špičatý kužel v pozadí jest Ronov u Blízvedel (Bleiswedel), kulatý vrchol za ním Sedlo (Geltsch), dále vesnice Oleška (Ohlisch), dole Jetřichovice, v p. od kostela Michelsberk, za ním Tonsberk, Rosenberk, v l. od tohoto v dáli Milešovka, v p. Vysoká Lípa před Sněžníkem, čímž panorama končí.

Od Rudolfsteinu odebereme se ke *Stěně Viléminině* (Wilhelminenwand 439 m.), přes $\frac{1}{2}$ hod. vzdálené, s gloriem; dále k *Balzerovu loži* (Balzers Lager), pískovcové jeskyni se stoly a židlemi (dobrá voda k pití; ostatně mají průvodčí v uzavřeném výklenku v pískovcové stěně malý skalní sklípek na víno, jež jest nám zde vítaným občerstvením). Na stěně vyryt jest nápis:

Anno 1632 am Tage S. Johannis seind dagelegen:

CMV. MV. JF. GAH. SW.

Byli prý to Švédové za 30leté války.

Odtud se konečně odebereme na *Marianskou skálu* (429 m.), na jejíž kolmo vystupující stěnu vede 240 stupňů. Nahoře stojí dřevěný domeček s galerií, z které jest překrásná vyhlídka, obzvláště skvělá při západu slunce anebo při měsíci. Za $\frac{1}{2}$ hod. můžeme býti zase v Jetřichovicích.

3. Celodenní výlet do *Křineckého údolí* (Kirnitschthal) s průvodcem. (V hospodách po cestě dostati lze jenom chléb s máslem, sýr, pivo, někde také kávu.)

Do krčmy Křinecké jest $1\frac{1}{2}$ hod. Za další $\frac{1}{2}$ hod. dojdeme na *Královský prostor* (Königsplatz), kde s věže Fridricha Augusta (67 stupňů) máme pěknou vyhlídku. Odtud skrz *Lednici*, *Tunel*, přes *Rothkeule* a *Vlčí roklí* (Wolfsschlucht) k *Hermannsecku* ($2\frac{1}{2}$ hod.), dřevěnému altanu na závratné skalní stěně nad bystřinou *Křineckou*, která s jekotem řítí se lesní pustinou. Dále k *vyšším stavidlům*. Na p. ve zdi letopočet 1716, 1667. — Na ložce jedeme po tmavé tiché vodě středem lesní pustiny. Dále bereme se k *hořejšímu Křinci* a překrásným údolím Kyjovským přes *Kyjov* (Khaa, hostinec), *Sonnenwendhof* na *Buchberku* (věž pro vyhlídku) do *Krásné Lípy*, kamž dojdeme odpoledne. Z Kyjova možná za 3 hodiny dostati se přes *Doubice* do *Jetřichovic*. Dobrý chodec, nechaje *Krásnou Lípu* v l., dorazí večer přes *Falkenhain*, *Obergrund*, *Innozenzidorf* na horu *Lausche*, kde po cestě asi 13hodinné může přenocovati.

4. Přes *Vysokou Lípu*, *Rauschberk* (vyhlídka, ale cestu nesnadno nalézt), anebo přímo po silnici k myslivně *Reinwiese* (pivo, chléb s máslem, sýr) a pořád lesem do *Hřenska* (Herrnskretschchen [viz str. 192.], více než 3 ho-

diny cesty). Na cestě mezi Jetřichovicemi a Vysokou Lípou vidíme zřetelně zábradlím opatřený *Loupežný hrad* a *Malou Přebíšskou bránu*.

Připomenutí. S vozem jede se z České Kamenice přes Kamenici Srbskou do Jetřichovic, odtud se jde pěšky na Falkenstein, do Stammbrückenthalu, k Balzerovu loži, na Marianskou skálu, na Rudolfstein a k myslivně Balzhütte, kamž musí se objednat vůz, který nás má dovézt nazpět do Jetřichovic. — Druhý den s vozem do Vysoké Lípy, odtud pěšky výlet do mlýna v údolí a nazpět do Vysoké Lípy; pak opět s vozem až k Rainwiese, výlet na Rauschberk (s průvodčím), a potom vozmo ku Přebíšské bráně (Prebischthor) anebo do Hřenska.

Na další jízdě z České Kamenice octneme se v divoce romantickém skalním údolí *Hillemühlském*, ve kterém běží dráha po boku příkrých vysokých stěn fonolitových, překročujíc opět a opět *Kamenický potok*, vinoucí se tudy mnohými zatáčkami. Na některých místech, jako mezi skalnatými stráněmi lesem porostlého *Ahrenberku*, na kterém viděti zříceninu *Pustý hrad*, jinak *Kukla* zvanou, a vystupujícím v *p. Auerhübelem*, jest údolí toto pouze 60 metrů široké, pročež při stavbě dráhy přemáhati bylo veliké obtíže.

Okolo veliké pily a chýžemi naplněné rokle přijdeme do

(32 km.) stanice **Falknova** (Falkenau), vesnice s brusírnami na sklo.

Ve Falknově byla prý již r. 1443 zřízena první sklárna v severních Čechách od jistého Pavla Schierera.

Za stanicí táhne se dráha, přestoupivši na pravý břeh Kamenického potoka, po úpatí *Hakelsberku* a *Eibenberku* četnými značnými zářezy k

(40 km.) stanici **Tannenberku** (593 m., od Podmokel $1\frac{3}{4}$ hod. jízdy), do níž ústí se také trať z Bakova přes Českou Lípou.

Stanice Tannenberská, položená uprostřed lesa v pěkné krajině horské, bývá někdy také přepjatým způsobem nazývána „Malým Semmeringem“. Nyní zve se tak výletní místo s velikým parkem u nádraží Tannenberského.

Odtud snadno vystoupíme na *Tannenberk* (779 m.). Pokud les nepřekáží, obsahuje vyhlídka velikou část Lu-

žice a Čech až k Ještědu a Bezdězím, obzvláště pak celé České Švýcarsko.

Také možná ze stanice dojíti za $\frac{3}{4}$ hod. na *Tolštejn* (Tollenstein, 671 m.), vrch se zříceninou; cesta jest odtud méně příkrá nežli z Jiřetína.

Dostí rozsáhlá zřícenina hradu objímá celé téměř vrchu, k ohradní zdi připojuje se pětihraná bašta, někdejší to hradní kaple, jejíž tři okna doposavad jsou zachována; v druhé baště asi byla rytířská síň; v dolejších sklepech pobořené nyní věže (o velmi tlustých zdech) žaláře. V hradním dvoře nachází se nyní dobrá restaurace) (také nocleh), při níž jest sbírka věcí ve hradě nalezených, vyobrazení hradu a t. d. Nad hrad vyčnívá skála z porfyrové břidlice, opatřená balkonem; velmi krásná jest odtud vyhlídka do Horní Lužice a na četná průmyslná města krajiny Rumburské.

Vrchol Tolšteina sloužíval prý v nejstarších dobách za pohanskou obětnici. Hrad, od dávných časů léno koruny České, byl v nejstarších dobách v držení rodu Vartemberského, který míval časté půtky se šestiměstím, od něhož hrad r. 1337 jest dobyt. Později seděli tu Berkové z Dubé, z nichž Aleš r. 1464 pro své provinění proti králi Jiřímu jej ztratil. Král propůjčil je na to synům Jana Děčinského z Vartemberka, z kteréhož rodu přešel na Hugolty ze Šlejníc. V XVII. století drželi jej Kinští, od r. 1681 pak náleží Tolštejn knížatům z Liechtenšteina. R. 1642 byl hrad od Švédů pobořen a zůstal od těch dob zříceninou.

Dráha vede lehkými zatáčkami přes vysokou hráz dolů po stráních *Schöberberku* tak zvaným *Meisengrundem* k

(46 km.) stanici **Schönfeldu** (489 m.), odkud jest krásná vyhlídka na České Švýcarsko až k Rosenberku.

Restaurace při samé dráze vystavěna před desíti lety od pana Emanuela Tschinkla ve švýcarském slohu, s hostinskými pokoji a parkem. Nocleh pro turisty.

Ve vesnici Schönfeldu, ležící na jihozápad od stanice, zřídil r. 1806 tehdejší obchodník s nitmi a plátnem August Tschinkel továrnu na cikorii, první v Rakousku. Bylo to v době uzavření pevniny (Napoleonem I.). Tschinkl naučil se připravovat cikorii od jistého holandského kuchaře. Mimo továrnu na cikorii vystavěn v Schönfeldu také umělecký mlýn (1858) a továrna na čokoládu a kandity (1862). Původní závod firmy „Augusta Tschinkla synové“ jest podnes v Schönfeldu, ačkoliv má firma i velkolepé závody v Lovosicích a na jiných místech.

Od stanice Schönfeldské snižuje se dráha ke

(50 km.) stanici **Chřibské Nové Vsi** (Kreibitz Neu-dörfel, 460 m.). Zde rozštěpuje se dráha: jedna trať vede na sever k Rumburku, druhá na východ k Warnsdorfu.

Na nádraží nájemné povozy a poštovní vůz (20 kr.) do města *Chřibské* (Kreibitz), jen hodinu odtud vzdáleného. *Hostinec* „U hvězdy“, kam také poštovní vůz zajíždí. V Hořejší Chřibské (ležící na východ), založil již r. 1504 jakýsi Fridrich Amon sklárnu; ano pověst vypravuje, že již Petr Berka, který prý na začátku XII. století na Tolsteině seděl, vystavěl první sklárnu v Čechách u Chřibské. *)

Výlety. Do *Jetřichovic* 2 hod., jedposprežní povoz 4 zl. Z *Ihrigsteinu* (532 m., tedy 180 m. nad městem, $\frac{3}{4}$ hod.) vyhlídka. Cesta vede okolo hřbitova, na kterém zasluhují povšimnutí vojenský pomník a mramorová hrobka Schinkelská.

Nádraží Chřibské v Nové Vsi nalézá se na rozvodí mezi Severním a Baltickým mořem; kdežto všechny dřívější vody náležely k úvodí Labskému, vejde se nyní do úvodí Odry, any všechny další vody spěchají k Nise Zhořelické.

Okolo Bernsdorfského rybníka a četných rozptýlených chýží Lichtensteinských a Sophienhainských přijedeme do (55 km.) stanice **Grund-Jiřetína** (Grund-Georgenthal, 407 m.). V p. na jih objeví se městečko *Jiřetín* (Georgenthal), za ním *Kalvarie* (Kreuzwegberg, 568 m., tedy skoro 100 m. nad městem), na níž nachází se poutnická *kaple sv. Kříže* (s pěkným přehledem okolí) a křížová cesta; vedle ní *Tolštejn* se zříceninou.

U Jiřetína vystavěl Kašpar Kittl (ze Šumbarka a Jablonce) v druhé polovici XVII. století sklárnu (Rollhütte); také byl Kittl zakladatelem obchodu se sklem, dává se své skleněné zboží brusičům z České Kamenice, Sloupu a t. d., kteří na potulkách svých přicházeli až do Holandu, Dánska a Kuronska. Jakkoli brali s sebou jen tolik zboží, co se vešlo na trakař, vraceli se přece s tak bohatým ziskem pro pána svého, že obchod se sklem stával se vždy značnějším. Jeden potomek tohoto Kašpara Kittla založil r. 1740 vesnici Kytlice (ležící naproti stanici Falknovské), a vystavěl tam dosavad stojící sklárnu na tak zvané Antonienhöhe.

Od Jiřetína můžeme přes *Innozenzidorf* za $2\frac{1}{4}$ hod., větším dílem zemských hranic se držíce, vystoupiti na horu *Lausche*.

---

*) Srov. Dr. Alfred Moschkau, „Führer durch die Oberlausitz“, 4. vyd., str. 284.

Ze stanice Grund-Jičetínské dostaneme se za 12 minut na

(58 km.) stanici **Niedergrundskou** (365 m.).

Odtud vede pohodlná cesta přes *Starý Waltersdorf* (za 2 hod.) na horu *Lausche* (796 m.).

Waltersdorf jest průmyslná ves (tkaní damašku) asi s 1800 obyvateli, má poštu, dobré hostince a restauraci Wagnerovu (s hostinskými pokoji a pěknou vyhlídkou).

Lausche zvedá se na hranicích česko-saských; spodek hory jest žula, vrchol porfyr.

Restaurace, v letech 1878—79 nově vystavěná, stojí dílem na saské, dílem na české půdě, obsahujíc tři veliké společenské pokoje a dostatečný počet malých pěkných ložnic, tak že vždy bezpečně možná se spolehnouti na nocleh. Strava jest též dobrá a ne drahá. — Dřevěná věž pro vyhlídku, 4 m. vysoká (plochá její střecha jest tedy 800 m. nad mořem), poskytuje zcela volný rozhled až k hoře „U obrázku“ (Tafelfichte) v Jizerských horách, ke Krkonošům (Sněžku lze dobře rozeznati po staveních na ní se nalézajících), ke Kozákovu, k Ještědu, k Troskám dvěma věžemi označeným, k Bezdězím, ke Kleisu, k Sedlu, k Milešovce (která vedle Kleisu, v neobvyklé podobě se objevuje) a k Rudohoří. Přívětivý a zvláštní pohled poskytují četná, skoro souvislá města a osady na severu i jihu od hory *Lausche*.*)

Z *Lausche* na *Nonnenfelsen* (nebo *Nonnenklunsen*); hodina cesty; prorvané přes 100 m. vysoké pískovcové skály s pěknými vyhlídkami a ozvěnou 18 sekund trvajících (za výstřel 50 pf.), Dobrá restaurace, také nocleh.**)
Z *Nonnenfelsenu* na *Ojbín* 1½ hod. (Viz Saská státní dráha, Liberec-Žitava.) Z *Lausche* na *Hochwald* 3 hod. (viz tamtéž).

Za *Niedergrundem* prochází dráha, opět severním směrem se ubírajíc, krajinu jednotvárnou, až k

(61 km.) stanici **Warnsdorfu** (334 m.). Jízda trvá 3 hodiny. — Saské dráhy obracují se nyní na východ k *Žitavě* a na sever k *Lobavě* (Löbau).

---

*) Obšírnější zprávu o hoře *Lausche* podává Moschkauův „Führer durch die Oberlausitz“ a t. d., 4. vyd., str. 155—164. Leipzig. Senf.

**) Bližší zpráva v Moschkauově „Führer durch die Oberlausitz“.

Město *Warnsdorf* má 15.000 obyvatelů; na nádraží čekají povozy hostincův a nájemné vozy.

Hostince: „Hôtel Union“, „Hôtel Börse“, „Endler“, „Franke“, „U města Vidně“, restaurace „U nádraží“.

Warnsdorf, před nedávnem ještě vesnice, stal se teprve roku 1870 městem spojením v jedno obcí Floriansdorfu, Starého a Nového Franzensthalu, Karlshofu s Finkenhübelem, Starého a Nového Warnsdorfu, a jest nyní sídlem okresního soudu, jehož okres má největší lidnatost v Čechách (354 obyv. na □ km.). Děkanský chrám (ss. Petra a Pavla) má obrazy od Brandla, Tkadlika a Reintera; též jest zde kostel starokatolický.

Warnsdorf jest jedno z nejprůmyslnějších míst v Čechách, ano v celém mocnářství, důležité obzvláště pro svůj průmysl plátenický a bavlnářský. Před rokem 1790 měl zde Josef Palme tkárnu na bavlněný aksamit, roku 1801 vyráběn byl pik, o něco později zřízeny první tiskárny kartounů. Vůbec zanáší se tak nazvaný „Warnsdorfský průmysl“ vyráběním nankinu, kepru, atlasu, ripsu, látek na kabáty a na zpodky, pak bílých a barevných koží, konečně látek vlněných a lněných. Nyní pracuje se v městě a v okolí asi na 10.000 tkalcovských stavech.

Výlety. Na *Spitzberk* (542 m.) se zajímavou vyhlídkou, asi $\frac{3}{4}$ hodiny na sever za Warnsdorfem, ale ještě v Čechách.

Přes *Veliký Šenov* (po železnici 1 stanice) na horu *Lausche* 2 hod. (Viz str. 263.)

Veliký Šenov (v Sasku) jest hlavní sídlo tkáren na damašek; pošta, telegrafní úřad, škola tkadlecká. V kostele pěkný obraz oltářní (z mrtvých vstání Kristovo). Na blízku vrch *Hutberk* (357 m.) s pěknou vyhlídkou obzvláště na více hodin cesty se táhnoucí souvislou řadu domů Velkošenovských a Warnsdorfských. Přívětivá restaurace s hostinskými pokoji.

b) Bakov-Česká Lípa-Georgswalde, 99 km.

Stanice: *Bakov* — Bělá — *Bezděz* — Okny — Doksy — Jestřebí — Rehdörfel — *Česká Lípa* — Skalice — Hajda — Röhrsdorf — Čvikov — Tannenberg — Schönfeld — *Chřibská-Noráves* — Krásná Lípa — *Rumburk* — *Georgswalde-Ebersbach*.

Traf z Bakova do České Lípy otevřena 14. listopadu 1867, z České Lípy do Rumburka 16. ledna 1869.

Od stanice *Bakova* táhne se dráha podél v p. tekoucí průhledné Jizery po hrázi; za řekou vidíme nepatrné městečko *Bakov* (něm. též Backofen). U vesnice

Malé Bělé (Kleinweisel) opouští dráha řeku a běží podél potoka Bělé okolo mlýna nazvaného *Hammermühle* ke (10 km.) stanici **Bělé** (Weisswasser).

Město *Bělá*, sídlo okresního soudu, má přes 3000 českých obyvatelů a leží $\frac{3}{4}$ hod. od nádraží (poštovní vůz 20 kr.). *Hostince*: „Hôtel Hollas“, „U Šťastných“, „U českého lva“, „Panský dům“ (všude pokoje po 50—80 kr.).

Zdejší farní chrám (Povýšení sv. Kříže) jest starožitná budova, jejíž kaple a sakristie pocházejí z XIII. století; pamětihodná jest též „Česká brána“ z r. 1411. V hraběcím Valdštýnském zámku nachází se veliká sbírka lovčích ručnic. Zdejší dvoutrídni *lesnickou školu*, vydržovanou lesnickým spolkem pro Čechy, navštěvuje ročně 80 chovanců. Ústav má bohaté přírodnické sbírky a velikou botanickou zahradu.

Bélou založil Hynek Berka z Dubé r. 1337, opatřiv ji hradbami, v nichž bylo 7 bran, z kterých jedna, svrchu dotčená Česká brána, zachovala se podnes. Roku 1622 koupil Bélou Albrecht z Valdštýna, po jehož smrti dostala se r. 1644 hrabatům Caretto-Millesimo, roku pak 1678 prodal ji tento rod opět rodině Valdštýnské.

Dále jedouce mineme oboru *Waldsteinruhe*, načež překročivše u *Hlinoviště* hranici jazyka českého octneme se v krajině německé.

(19 km.) Stanice **Bezděz** (Bösig, 316 m.). Odtud $\frac{1}{2}$ hod. cesty leží při úpatí hory Bezdězi vesnice *Podbezdězí* (Schlossbösig 407 m.) s dobrým hostincem (nocleh, také povozy), kde též uschován klíč od hradní věže.

Jméno Bezděz náleží vlastně dvěma vedle sebe stojícím znělcovým kuželům, z nichžto západní, nižší (575 m.) nazývá se *Malý Bezděz* (Klein-Bösig, Neuberg, též Teufelsberg); východní, vyšší (603 m.), se zříceninou na temeni, prostě *Bezděz*. Za půl hodiny, ubírajíce se dobrou cestou okolo poutnických zastávek, dostoupíme vrcholu.

Založení hradu klade se do XI. století, v listinách připomíná se ponejprv roku 1185. Po smrti Otokara II. dal zde správce země Ota Braniborský uvězniti královnu vdovu a mladého krále Václava II. R. 1421 byl hrad od Taboritů spálen. Na to byl opět vystavěn a po bitvě Bělohorské od Bavorů ztečen a spálen. R. 1622 dostal se Albrechtovi z Valdštýna, který hrad obnovil a klášter augustiánský zde založil. Po jeho smrti spadl opět na komoru královskou, a Ferdinand III. daroval jej benediktinům kláštera Emauzského v Praze, kteří sobě

z hradu r. 1666 klášter zřídili, sochu Panny Marie v hradní kapli vystavili a slavné pouti k ní zavedli. Císař Josef zrušil r. 1785 klášter, a hrad koupil za 50 zl. jistý tkadlec, který z něho všecko železo a dřevo odstranil, tak že velmi rychle propadl zkáze. Roku 1844 dal hrabě Kristian z Valdštýna opravit věž; ale zamýšlené již obnovení hradní kaple zůstalo následkem událostí let 1848 a 1849 neprovedeno. Podnes jsou hrad, klášter i hradní kaple velikolepou zříceninou; jenom na věž 34 m. vysokou, jejížto zdi jsou 4 m. tlusté, možná vystoupiti po 164 stupních až do jizby věžní, odkud jest ještě 26 schodů na plochu střechu (638 metrů), s které se otvírá velikolepý rozhled.

Vyhlídka s věže obsahuje dobrou čtvrtinu Čech; pod našima nohama rozkládají se veliké lesy mezi Bělou, Kuřimi Vodami a Doksami, za nimiž vystupují (se zříceninami hradů) hory Kumburk, Trosky, Roll, Kleis, pak u Sloupu Slaviček, kdežto za jasného počasí uzavírají obzor hory Krkonošské a Jizerské, pak hornatina Lužická. Na severozápad a západ nejprv bohatá na zříceniny vysočina při rozvodí Jizery a Ploučnice s Jestřebím, Starým Beršteinem, Ronovem, za ní Litoměřické Středohoří a na kraji obzoru Rosenberk, Vinterberk, Sněžník u Děčína, konečně výšiny Krušných hor. Na jih prý rozeznati možná i Hradčany v Praze.

Následuje

(24 km.) stanice **Okny** (Woken); odtud možná za 1½ hodiny dostati se na zámek *Housku*, dále pěknými údolními pískovcovými za 2 hod. k zajímavé zřícenině *Kokořinu*, a od té přes výšiny u Vysoké (poskytující pěknou vyhlídku) za 3 hod. na Mělník. (Bližší viz na str. 141.) Hornatina mezi *Dubou* a *Mšenem*, kterou procházíme, jest západní část tak zvané Jizerské pískovcové vysočiny.

Od Oken dále sklání se dráha za *Oborou* (Wobern, v p. ležící) do nížiny Dokesské, která, jak se zdá, bývala někdy velikým jezerem, jehož zbytky zachovaly se dosavad ve značných rybnících (Heide-Teich, Gross-Teich, Grossherrnser Teich).

(29 km.) Stanice **Doksy** (Hirschberg) při městečku, které výborně hodí se za bydlíště pěším cestujícím. *Hostince*: „U slunce“ a „U labutě“, kde možná najmouti také povozy. Hraběcí Valdštýnský zámek s parkem.

Výlet po silnici k Dubé na hradní zříceninu *Starý Berštejn* (481 m.), odkud jest pěkná vyhlídka, hodina cesty. — Na *Bezděz* lesními pěšinkami 1½ hodiny.

Zajímavý jest také čtyrhodinný výlet přes *Hrázský mlýn* (Damm-Mühle) na čedičový *Bornayberk* (444 m., tedy 80 m. nad hladinou Velikého rybníka [Gross-Teich], odkud jest obzvláště krásná vyhlídka, a přes Heidemühl nazpět do Dokes.*)

Dráha vede po vysokém náspu podél *Velikého rybníka* (342 hektarů, 2 hodiny cesty v objemu), a přes *Hrázský mlýn* k

(35 km.) stanici **Jestřebí** (Habichtstein).

Sotva $\frac{1}{2}$ hod. od stanice leží městečko téhož jména, nad něž vyčnívá pískovcová skála podivného útvaru, osáklému trupu lodnímu podobná, což zdá se ukazovati na to, že zde nenáhle ustupující spousty vody záhubně působily. Na vrchu viděti skrovné zbytky zdí někdejšího prý loupežného hradu *Jestřebí* (322 m.), dostupného nyní jenom po žebříkách, a to ne bez nebezpečí.

O dějinách tohoto hradu není skoro nic známo. Ve XIV. století náležel pánům Berkům z Dubé, v XV. rytířům z Riesenburka, kteří se odtud psali Jestřebští. Posledně připomíná se roku 1537, načež jméno jeho úplně mizí.

Zajímavý jest výlet do *Herrnsenu* (hostinec „U pošty“), $\frac{3}{4}$ hodiny a z Herrnsenu po silnici přes *Stolinky* (Drum) se zámek a krásným parkem za $2\frac{1}{2}$ hodiny na zřícenině *Ronov* (Ronburg, 540 m., nejvyšší věž 559 m.) s rozkošnou vyhlídkou. — Jiný výlet jest přes *Nový Zámek* pěkným „údolím *Höllengrundským*“ do *České Lípy* ($2\frac{1}{2}$ hodiny).

Za stanicí Jestřebím obrací se dráha na sever (v p. *Provodínské kameny* [Mückenhahner Steine], skály to čedičové), vedouc do

(39 m.) stanice **Rehdörfelu**, pak do

(45 m.) stanice **České Lípy** (Böhmisch-Leipa).

Město téhož jména, od stanice asi $\frac{1}{4}$ hod. vzdálené (dostavník 20 kr.), leží na pravém břehu Ploučnice, majíc 10.000 obyvatelů.

---

*) Obširnější zpráva v Schäferově „Nordböhmen“ str. 184 až 187.

Čes. Lípa jest sídlem okresního hejtmanství, okresního soudu, notářské komory pro obvod krajských soudů Lipského a Libereckého; mimo to jest tam vyšší gymnasium, vyšší realka, několik škol odborných (rolnická, obchodnická, řemeslnická), pošta a telegrafní úřad. *Hostince*: „U koně“ (11 pokojů), „Stará pošta“ (11 pokojů), „U beránka“ (9 pokojů); ze všech těchto hostinců jezdí omnibusy k nádraží.

Z průmyslových závodů budtež uvedeny: pivovár, cukrovar, továrna na čokoládu, tiskárny na kartouny, přádelna na len, barvírna na přízi, továrna na hedbávný aksamít, rafinerie skla, stoupy na kosti; ze spolků: živnostenský spolek výpomocný. Také zasluhují zmínku botanická zahrada a živnostenské museum.

Z budov vynikají: kostel Narození Panny Marie z roku 1711, kostel sv. Kříže z r. 1389 a kostel Všech Svatých se zajímavými ambity v augustiánském klášteře r. 1626 od Albrechta z Valdštýna založeném, konečně synagoga ve slohu maurském.

Výlety. Za $\frac{1}{2}$ hod. na *Spitzberk* (446 m.) s pěknou vyhlídkou.

Do *Zákup* (Reichstadt) poštou za hodinu (40 kr.). *Hostince*: „Panský dům“, „Radnice“. Laciné soukromé byty pro léto. Úřad poštovní a telegrafní. Znamenitosti: starý chrám děkanský, přestavěný r. 1500, obnovený roku 1860; klášter Milosrdných sester, vystavěný roku 1865 v slohu romanském; sloup nejsvětější Trojice na náměstí. — Nejzajímavější však jest *zámek císařský*, znamenitá budova renesanční o 3 dvorech a 200 pokojích.

Od zámku toho měl syn Napoleona I., který však nikdy sem nepřišel, titul vévody Zákupského. Od r. 1851 až do své smrti r. 1873 sídlil zde každé léto císař Ferdinand Dobrotivý s manželkou svou Marií Annou, a oba byli velikými dobrodinci města i dalekého okolí, zanechavše po sobě vděčnou památku. Nyní náleží zámek Jeho Veličenstvu panujícímu císaři Františku Josefovi, a má se státi letním sídlem korunního prince Rudolfa a choti jeho. Roku 1876 odbývána tu byla schůze císaře Rakouského s Alexandrem II. císařem Ruským. Při prohlídce zámku, v němž provádí správce zámecký, třeba si obzvláště všimnouti překrásných maleb na stropě a na stěnách nádherného trůnního sálu, pak bohatě vyzdobené zámecké kaple s malbami na skle; neméně i parku zámeckého.

Výlety ze Zákup: K *pousterně sv. Josefa* ($\frac{1}{2}$ hod.), kapli u paty Kamenického vrchu, při které jest restaurace. Pěkná vyhlídka. Ale mnohem obsáhlejší jest rozhled

s temene *Kamenického vrchu* (466 m.), na nějž odtud vystoupiti lze za hodinu.

Do *Mimoně* (Niemes) poštou z České Lípy za 1 1/2 h. (64 kr.), ze Zákup za 1/2 hod. (35 kr.).

Hostince: „U koně“ (6 pokojů), „U jelena“, „U koruny“, „Český hostinec“. (Všude postel po 30—60 kr., při delším pobytu laciněji.) Též možná dostati soukromé byty. Poštovní a telegrafní úřad.

Procházka do *obory* (das Gehege, 1/4 hod.) s rozkošnými lesními partiiemi.

Výlet na Rollberk (696 m.) se zříceninou hradu *Ralska*, asi 2 hodiny. Zpodek osamělé hory, nad okolní krajinu přes 411 m. se povznášející, jest pískovec, který nahoře proražen jest čedičem. Radno jest vzítí si ve vesnici *Vranově* (Rabendorf) u paty hory průvodce (60 kr.). Nahoře třeba se míti na pozoru za příčinou kolmých srázů skalních. *Vyhledka* sáhající až ke Krkonošským a Jizerským horám jest velikolepá. Pohříchu není nahoře restaurace, pročež třeba vzítí s sebou občerstvení.

Na zpáteční cestě možná okolo dvora *Klein-Roll* býti za hodinu ve *Vartemberce* (Wartenberg), městě na Ploučnici v pěkné krajině. *Hostince*: „Panský dům“ a „U černého koně“, oba na náměstí. Poštovní stanice. Poštou do Mimoně hodina (35 kr.).

Výlety z Mimoně: *Křížová hora*, na jejíž jedné části, nazvané *Horou zámeckou* (329 m.), stojí zámek hrabat Hartigův z XIII. století; jiná část její, zvaná *Kostelní hora* (Kirchberg, 344 m.), s kaplí sv. Jana, poskytuje překrásnou vyhlídku. Do vesnice *Hamru* v utěšené poloze na břehu Hamrského rybníka 1/2 hod.; odtud opět 1/2 hod. ke zřícenině loupežného hradu *Děvína* s vyhlídkou. Nejlepší pohled na hrad jest z Děvínské myslivny dole ležící. *)

Roku 1881 udělilo c. k. ministerstvo obchodu povolení ku podniknutí technických prací pro místní dráhu ze stanice *Českolipské* České severní dráhy přes *Zákupy*, *Mimoň*, *Vartemberk*, *Osečnou* (Oschitz), *Český Dub* do *Hodkovic* (Liebenau), kde se má připojiti k Jihoseveroněmecké spojovací dráze.

Stanice Českolipská jest křižovatka Severní dráhy, od které odbočuje trať do Podmokel, 32 km. (Stanice: Česká Lípa — Stružnice-Jezvá [Straussnitz-Neustadt] — Palič-Žandov [Poltitz-Sandau] —

---

*) Veškeré tuto naznačené výlety nalézáme obšírněji popsané ve spise dra. Alfreda Moschkaua: *Führer durch die Oberlausitz* atd. 4. vyd. 1880, a sice Zákupy na str. 272—277, Vartemberk, Roll a zříceninou Děvín na str. 252—268.

Franzensthal — Benešov [21 km.] — Děčín-Podmokly.) Až do Benešova $\frac{1}{4}$ hod., do Podmokel $1\frac{1}{4}$ hod. Na celé této trati jediné zajímavý jest *Scharfenstein* (viz str. 255.).

Sledujeme-li trať železniční na sever, překročíme nejdříve po vysokém mostě Ploučnici, odkud v *p.* leží město *Česká Lípa*, za kterým objevuje se vzdálená horská krajina, a minouce vesnici *Častolovice* (Schaslowitz) přijedeme na

(54 km.) stanici **Skalickou** (Langenau) a do protáhlé vsi téhož jména na úpatí Českého a Kotvického vrchu.

Obyvatelé jsou větším dílem brusiči skla (asi 600 brusíren). V zdejší kostele nachází se obraz Murillův. Za Skalicí pěkné pohledy na vzdálené modré hory.

Po krátké jízdě dostaneme se na

(57 m.) stanici **Hajdu**, jinak *Bor* (Haida).

Město, $\frac{1}{4}$ hod. od nádraží ležící, má asi 300 brusíren na sklo a provozuje značný obchod se sklem, o jehož rozkvětu svědčí krásné domy továrníků. Sklárna (Helenenhütte), mimo to plátenictví a veliká tiskárna na kartouny. — *Hostince*: „Na staré poště“, „Na nové poště“, „U orla“. Roku 1700 založena byla malá vesnička Hajda uprostřed lesa, jež pak již roku 1736 povýšena byla na město jako na uznání rychlého a znamenitého rozkvětu průmyslu sklářského.

Od Hajdy $\frac{1}{4}$ hod. vzdáleno jest lázeňské místo *Kotvice* (Kotowitz) v přívětivém okolí. *)

Do *Šenova Kamenického* poštou za 1 hod. (38 kr.), pěšky za $1\frac{1}{2}$ hod. (Viz str. 257.)

Do *Sloupu*, jinak *Pirkšteina* (Bürgstein), letního bydliště obzvláště od Pražanů hojně navštěvovaného, $\frac{1}{2}$ hodiny. *Hostince*: „Hrabecí hůtel“, v každém ohledu výborný; prostější „U Fleischera“; „Fichtelschenke“ u Sloupu (Einsiedlerstein), restaurace. Zámek hrabat Kinských s parkem, spojený lipovým stromoradím s kaplí sv. Jana (hrabecí hrobkou), vedle kteréž stojí pomník hraběte Filipa Kinského († 1827) s německým nápisem, jenž v překladě zní: „Ve válce konal výtečné služby jako generál. V míru byl

---

*) Podrobnější zprávy viz v brošurce: Bad Kottowitz bei Haida und seine Umgebung. Für Curgäste und Touristen von Dr. Franz Hentschol, k. k. Regimentsarzt.

přítelem, důvěrníkem a společníkem na cestách císaře Josefa II.“

V Sloupě má hrabě Kinský továrnu na rámy k zrcadlům, dále jest tu továrna na zboží bavlněné a tiskárna na kartouny (zde byla založena první taková tiskárna v Čechách). V Sloupě narodili se oba výteční sochaři Josef a Emanuel Max (od Emanuela Maxe jest socha Madonny v zdejší farní chrámě), pak český spisovatel a archaeolog Ferdinand Mikovec (nar. 1826, † 1862).

Výlety: K *Sloupu* (Einsiedlerstein) od Hôtelu za 15 minut.

Jest to osamělý pískovcový balvan, asi 60 m. v průměru a 30 m. vysoký, s četnými slujemi, v nichž mezi lety 1690 a 1785 žili poustevníci (odkud něm. jméno), a se zříceninami někdejšího loupežného hradu (zbrojírna se starodávnými basreliéfy — lev a tygr — hladomorna „Džbán“, chodby atd.). V kůře buku asi 300 let starého viděti vyřezaná jména vznešených návštěvníků. O průvodce třeba se hlásiti v domě vedle skály.

K *Samuelově jeskyni* na *Slaviček* (1½ hod.), na čedičovém vrcholu (536 m.).

Vyhledka: až na Krkonoše, na Milešovku a na horu Lausche, navštívíme-li obě temena, severní i jižní. Pohřichu jest místy vyhlídka lesem obmezena, mnohý balvan pak nad les vynikající jest nepřístupný.

Do *Betgrabenu*, skalní rokli s kaplí uprostřed lesa, od *Slavička* 10 min., od Hôtelu přímo ¾ hodiny.

Do *Svojkova* (Schwoika) od Hôtelu ½ hod., od *Betgrabenu* ¼ hodiny. Zámek s parkem, ve kterém viděti zbytky někdejší tvrze se světnicemi do pískovce vytesanými.

(Kdo si zjedná spolehlivého průvodce, na př. truhláře Sachsera nebo jeho syna, kteří obadva bydlí v Sloupu, v čís. 111., několik kroků nad starou lipou, může všecka tato místa, Samuelovu jeskyni, Slaviček, Betgraben, Svojkov i Sloup, za 4 hod. seznati.)

Z *Pirkšteina* do lázeňského místa *Kotvic* ½ hodiny.

Od Hajdy táhne se dráha po východní straně *Blottendorfského hřbetu*, a překročíc několik úvalů zastaví se při úpatí hory *Kleis* ve

(62 km.) stanici **Röhrsdorfsko-Cvikovské.**

Výlety: Za hodinu na čedičový kužel hory *Kleis* (761 m.).

Radno vzítí s sebou z hostince průvodce (40 kr.). Rozhled závodil by co do krásy a obsáhlosti s Milešovkou, kdyby z části nebyl zamezen lesem; také cesta nahoru není pohodlná.

Z Röhrsdorfu přes *Cvikov* ke zřícenině hradu *Milšteina* (Mühlstein) 1½ hod.; kratší byla by cesta přes *Morgenthau* přímo na *Milstein*.*)

Kdo přichází od *Cvikova* přes *Hoffnung*, nechť navštíví ¼ hod. vzdálený *Hamrský mlýn* (Hammernühle), kde dostane občerstvení. S průvodcem, který vezme s sebou žebřík a louč, možná navštívit *Ledovou jeskyni* (Eisgrotte) u paty *Dürrberku* (½ hod.).

Od Röhrsdorfu běží dráha mezi *Buchberkem* (v l.) a *Friedrichsberkem* (v p.) k *Antonienhöhe* (sklárna) a zastaví se při úpatí *Haufkuchenberku* v

(71 km.) stanici **Tannenberku**, kde se spojuje s tratí od *Podmokel*. Od *Tannenberku* vede dráha přes

(77 km.) stanici **Schönfeldskou** do

(80 km.) stanice **Chřibsko-Novoveské** (*Kreibitz-Neudörfel*), odkud na p. odbočuje trať do *Warnsdorfu* (viz str. 264.).

Sledující od *Chřibské Novévsí* trať severní mineme vesnici *Falkenhain*, objedeme velikou oklikou město a zastavíme v

(85 km.) nádraží **Krásnolipském** (*Schönlinde* 445 m.).

Město *Krásná Lípa* má 6500 obyvatelův a vyniká znamenitým průmyslem (továrny na lněné, vlněné a bavlněné zboží, punčochářství).

Za příčinou vysoké polohy (na náměstí 423 m.) nehodí se půda k orbě (dávajíc jenom 2, nanejvýše 3 zrna za 1 vyseté); proto jsou zde většinou luka a pěstují se jen zemčata a oves. V *Schönbornu* (přes 500 m.), odtud na východ ležícím, nenazraje v některý podzim ani oves.

Procházka k hostinci *Sonnenwendhofu* s vyhlídkou, ½ hodiny. -- Přes *Doubice* dojdeme za 3 hod. po dobré

---

*) Viz *Moschkau: Führer durch die Oberlausitz*. Str. 269 až 272.

silnici do *Jetřichovic*, středu Českého Švýcarska (viz str. 259).

Při další jízdě překročí dráha před tak zvanou *Klausou* údolí, a táhne se značnými úvaly a po hrázích čedičovou a žulovou půdou ke

(91 km.) stanici **Rumburku** (383 m.).

Rumburk, jinak *Ronov*, město s 10.000 obyvateli, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, má znamenitý průmysl bavlnický a plátenický, též soustružnický. Rozsáhlý vývoz plátna, založený r. 1750 měšťanem Rumburským Antoním Salomonem. — Zdejší farář chrám sv. Bartoloměje z roku 1545 má pěkný obraz oltářní.

Krajina Rumburská jest většinou tak vysoko položena (35% půdy leží přes 400 m. vysoko), že orba se jen málo vyplácí. Povolaní sem němečtí osadníci byli tedy s výživou svou odkázáni hlavně na les; odtud pocházejí ta četná místní jména k lesu se vztahující, jako Forstwalde, Herrnwalde, Waldecke, Georgswalde, Königswalde, Königshain, Hainspach a j. Teprve po zavedení průmyslu (nejdříve sklářství, pak plátenictví a bavlnictví) obyvatelstvo vždy více houstlo, tak že teď průměrně bydlí 300 lidí na 1 □ km., kteroužto lidnatost v Čechách překonává jenom krajina Warnsdorfská.

Z Rumburka odbočuje železniční křídlo do (11 km.) **Šluknova** (Schluckenau).

Šluknov, mající 4600 obyvatelů, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, a má značný průmysl plátenický a bavlnický.

Na jihozápad, 8 km. od Šluknova, leží *Mikulášovice* (Nixdorf, jedno z nejdůležitějších průmyslových míst v Čechách (ocelové a galanterní zboží, hedbávné stužky, plátno).

Na sever 2½ hod. za Mikulášovicemi u *Hilgersdorfu* jest nejsevernější místo v Čechách a v celém mocnářství vůbec.

Za Rumburkem okolo *Aloisburku* a *Johannesthalu* vede dráha k

(99 km.) stanici **Georgswalde-Ebersbachu** na samých saských hranicích. Prvně jmenované město, ve velmi studené, ale nad míru průmyslné krajině, leží ještě v Čechách, má továrny a barvírny na bavlněné zboží, a zhotovuje obzvláště dobré plátno; Ebersbach náleží již k Sasku.

Na trati mezi Rumburkem a Georgswalde překračuje dráha ve výši 413 m. rozvodí mezi mořem Baltickým a Severním, any u Rumburka všechny vodotoky spěchají do Nisy, náležejíce k úvodí Odry, od Jiřetína pak tekou do Sprevy, která se ústí v Labe.

Na východ od této trati leží nepatrná vesnice *Filippsdorf*, jež v posledních letech nabyla pověsti jako poutnické místo s divotvorným obrazem Marianským. Nový veliký kostel zdejší vystavěn byl nákladem více než 100.000 zl.

Dne 13. ledna 1866 zjevila prý se těžce nemocné Majdaleně Kadeové Panna Maria, a nemocná následkem zjevení toho ku podivu rychle se uzdravila. O zázraku tom a poutnickém chrámě sepsána brožurka: „Die Wunderstätte in Philippsdorf“ (Georgswalde bei Johann Pfretsch).

V. Česká západní dráha.

Praha-Plzeň-Brod nad lesy.

Stanice: Chuchle — Radotín — (Černošice) — (Všenory) — Dobřichovice — Řevnice — Karlštejn — Beroun — Zdice — Hořovice — Zbiroh — Holoubkov — Rokycany — Chrast — (křídlo do Radnic) — Plzeň — Nýřany — Stod — Staňkov — Blížejev — Domažlice — Brod n. l.

Délka trati 190 km. Dráha z Plzně do Brodu otevřena byla r. 1861, z Plzně do Prahy r. 1862.

Nádraží uprostřed příjemného sadu leží na konci města Smíchova, a vede k němu od mostu řetězového dráha koňská.

Vyjedouce z nádraží vidíme v l. Císařskou louku (str. 102.) a za ní řeku oživenou vory, lodkami a parníky; na protějším břehu táhne se *Podskalí* až k černavé skále *Vyšehradské* s citadelou a kostelem ss. Petra a Pavla; za Vyšehradem rozprostírají se podél řeky obce *Podol*, *Dvorce* a *Bráník*. Nad nimi vede přes planinu silnice Tábořská skrze vesnici *Pankrác*, která jest historicky památna krvavou bitvou, v níž roku 1420 Pražané krále Sig-munda porazili.

Vápencové skály Bránické s několika vápenkami (v nichž pálí se proslulé Pražské hydraulické vápno) vystupují až k řece, a dle domnění geologů prostíraly se někdy na přič řeky až přes Zličov, tak že tu řeka mocný vodopád (práh) tvořila.

V p. minuli jsme zatím vysokou stráň s několika vil-lami, na jejímž úbočí dráhy Pražsko-Duchcovská a Buště-hradská v p. do Hlubočepského údolí zahýbají, kdežto trať

naše vede podél řeky a silnice pod malebně položeným kostelíkem *Zlíchovským*.

Skály v *p.* poutají oko i laika zajímavým svým uložením; náležejíť svrchnímu útvaru silurskému a objevují u Hlubočep šedé vápence s kulatými shluky v pravidelných vrstvách; pak následuje červenavý vápenec, a na kolmých stěnách nápadně sprohýbané vrstvy vápence smrdutého. Blíže Vyskočilky (někdy hranice Berounského kraje) proráží vrstvy mocné lože diabasu („žabáků“ našich skalníků), který tvoří cibulovité koule; s ním sousedí břidlice graptolithové. Není místa v Evropě, kde by se názorněji daly sledovati vrstvy útvaru tohoto.

(4 km.) Stanice **Chuchle** (viz str. 126.). Oblíbené výletní místo s pěknými lesními cestami a vyhlídkou od kostela sv. Jana. V Malé Chuchli zahradní hostinec; na jižním svahu v druhém příčném údolí leží *Velká Chuchle*; v *l.* táhne se úrodná naplavená rovina, na níž blíže trati za Chuchlí viděti velký Valterův závod zahradnický a sadařský.

Dráha vzdaluje se pak od údolí Vltavského a zabývá do údolí Berounky, vroubeného stále drobovými břidlicemi namnoze holými. V *l.* za stromovím (půl hodiny vzdáleno) vykukuje město *Zbraslav* (viz str. 152.), nad kterým zvedá se skalní hřbet Brdský s kostelíkem sv. Havla.

Hned na počátku údolí, u vtoku Radotínského potoka do Berounky, zastavíme v

(9 km.) stanici **Radotíně**, kde jest cukrovar a továrna na Portlandský cement.

Odtud podnikají se výlety jednak na Zbraslav a Závist (str. 152.), jednak k severu do údolí geologicky i botanicky zajímavého (str. 127.).

Též následující zastávka **Černošice** poskytuje v letě příjemný pobyt a procházky podél potoka k Solopiskům. Proti Černošicům na *p.* břehu řeky jest skalní stěna zvaná *Kazín*, kdež bylo dle pověsti sídlo Kazi, sestry Libušiny, která vynikala prý znalostí léčivých bylin.

U *Mokropes* přestoupí dráha řeku, mine zastávku **Všenory** (viz str. 128.) a zastaví ve

(19 km.) stanici **Dobřichovicích**. Za řekou leží obec *Karlík*; zalesněné stráně v *l.* poskytují příjemné procházky a pohledy do údolí (viz str. 128.). Na další jízdě míjíme

mnohé skalní zářezy, prostoupené loži diabasu. Vlak spěje pěkným údolím tímto dále kolem vesnice *Let* (v p.) a zastavuje v

(23 km.) stanici **Řevnické**, u příjemného městyse s četnými hostinci a letními byty. O výletu odtud na Skalku viz str. 128. Zalesněné výšiny v pozadí (v l.) převyšuje holý vrch *Babka*.

Za Řevnicí mineme v l. *Zadní*, v p. *Hlasnou Třebáň*; u *Klučic* zužuje se údolí. Ještě zamezuje nám vrch *Plešivec* vyhlídku, když však jej objedeme, objeví se v p. za řekou nad vesničkou *Budňany* nejzajímavější hrad český *Karlštejn* (jehož popis viz na str. 129.).

(29 km.) Stanice **Karlštejn**.

Po náspu vede dráha stále po pravém břehu Berounky údolím v p. i v l. příkrými holými skalami uzavřeným. Zvláště zužuje se údolí u vsi *Srbska*. Za dob Karla IV. zelenaly se tu četné vinice.

Tam, kde ústí Kačický potok (vchod do údolí sv. Ivana; viz str. 132.), proráží údolí vrstvy šedého vápence peckovitého, které skoro kolmo vzhůru se pnou. Místy prostupuje skály diabas, jež nejlépe (s bílými žilkami analcimu a vápence) v nádraží Berounském pozorovati můžeme.

V l. na pokraji kolmé, k Berounu se nížící skály leží *Tetín*, kdež dle legendy sv. Ludmila na rozkaz kněžny Drahomíry roku 921 zardousena byla (srov. str. 132.). Vjíždíme do

(38 km.) stanice **Berounské**.

V nádraží restaurace O křídle dráhy Rakovnicko-Protivínské do Rakovníka níže. Město $\frac{1}{4}$ hodiny vzdálené má 5700 obyvatelův a okresní soud. Na dráze omnibus. *Hostince*: „Černý kůň“ (dva pokoje), „Tři koruny“ (malý se zahradou), „Plzenka“ a j. (Cena pokoje 50—60 kr. denně.) Berounské víno u Lorence.

Jest zde cukrovar, tkalcovna a prádelna, akciová cementárna, tři umělecké mlýny, městský pivovár, pak občanská záložna a rozličné spolky.

Město prastarého původu (dle Paprockého již r. 708 Slavošem chotěm Tetčíným založené) jest dosti pravidelné. Vnitřek města obehnan byl Karlem IV. hradbami. Když Žižka města se zmocnil, dal hradby obnoviti; teprve v třicetileté válce byly tyto pobourány a neopravovaly se více.

Děkanský chrám sv. Jakuba má mnohé krásné obrazy, zvláště „Kladení Krista do hrobu“, které se Van Dykovi přičítá a jehož cena na 20.000 zl. se páčí. Obraz ten daroval městu baron A. Tunkel, pán na Jankově, r. 1732; jiné malby od Petra Molitora z r. 1741. Drahocennou a bohatou sbírku silurských skamenělin s mnohými vzácnostmi, dle J. Barranda spořádanou, chová p. M. Dusl.

Karel IV. byl městu vždy nakloněn (nazýval je „Verona mea“), tak že záhy zkvetlo a zbohatlo. Když r. 1421 Žižka města dobyl, bylo mnoho předních obyvatelův, odpůrců Husitů, pobito. Za vpádu Pasovských do Čech dobyl vévoda Leopold, biskup Pasovský, po krátkém odporu města, načež roty jeho je úplně vyplnily; totéž učinilo r. 1620 vojsko císařské, později saské a švédské; v první slezské válce neušetřila vojska francouzská a bavorská ani kostelů. Několik malebných zbytků starých hradeb a bran nalézá se doposavad na západní straně města. Celé okolí poskytuje mnohé pěkné vyhlídky a geologicky zajímavá naleziště, zejména Králův Dvůr, Drabov, Trubín, Zahorany a Tachovice. Nad horou Lejskovem počíná útvar kamenouhelný; na Krušné Hoře dobývají se nejlepší rudy železné. U Hudlic (2 hod. od Berouna) zvedají se daleko široko viditelné holé skály bulžníkové, které vidíme i z dráhy Hudlice jsou rodištěm slavného učence a spisovatele českého Josefa Jungmanna (nar. 1773 † 1847).

Dráha vede nyní údolím Lítavky kol *Damilovy* (350 metrů) a *Kosovy hory* podél říšské silnice, která na protějším břehu říčky až ke Zdicům nás doprovází. Za nádražím mineme velké vápenky, a později veliké železářny Karlových hutí. Vysočinu Kosovskou proráží od severu k jihu úžlabina, která v l. k Suchomastům vede. V p. za Lítavkou leží na řece ovocným stromovým obklíčena ves a zámek *Králův Dvůr*, kde král Václav IV. r. 1394 spiklými proti němu pány jat a do Berouna zavezen byl. — Dále ves *Počaply*, někdy lovecký zámek, kde král Václav I. zemřel (r. 1253). Mineme v l. *Popovice*, v p. *Levín*, a pod zalesněnou *Koukalovou horou*, na jejímž vrcholu nalézá se zřícenina (viděti ji nejlépe ze Zdicke stanice), překročíme Lítavku a zastavíme ve

(47 km.) stanici **Zdicích**.

Zde stýká se dráha Protivínsko-Rakovnická s dráhou Západní. Na nádraží restaurace.

Místo *Zdice* leží za Lítavkou, $\frac{1}{2}$ hod. od dráhy, má cukrovar, na blízkou lom na vápenec a železné rudy (vavellit). Lítavka přijímá zde Červený potok. Pahorky (z drobové břidlice) vystupují

v rostoucích vlnách až k buližníkovému hřbetu Lejsku a k Dědu, a k onomu skalnímu hřbetu, na němž zřícenina *Točník* se vypíná.

Na polích u Zdic tábořil r. 1193 kníže biskup Břetislav Jindřich proti knížeti Přemyslovi, jenž šlechtou hanebně opuštěn soupeři svému stolec knížecí postoupiti nucen byl.

Ze stanice jest poštovní spojení na *Žebrák* a *Točník* (viz str. 133.).

Město *Žebrák* (1½ hod. od Zdic), mající 1800 obyvatelů, jest původu prastarého, byvši již v XIII. století podhradím starého hradu Žebráka. Král Václav IV. povýšil je roku 1396 na město a přivtělil ku komoře královské. V době husitských bouří, ale ještě více v průběhu třicetileté války město Žebrák velice utrpělo válečnými nehodami, tak že po uzavření míru vestfalského téměř polovice města ležela v sutinách.

Hostince: „Červený dům“ (1 pokoj), „Český lev“ (2 pok.), „Česká koruna“ (1 pok., 4 postele), cena za den 40—80 kr. *Povozy* do Zdic: dvouspřežní 2 zl. 50 kr., jednospřežní 1 zl. 50 kr.; do Berouna neb Křivoklátu 5 zl. a 3 zl.

V městě památný dům ze XIV. století (v Hradní ulici č. 97.), na hřbitově pomníky bratří Jana a Vojtěcha Nejedlého; náhrobek měšťana Feyereysla, poslední to sochařské dílo V. Levého.

As ¾ hod. od města v Drozdově velikolepá továrna na lučebniny.

Kdežto dráha k Příbrami v l. se odchyluje, vede naše trať podél Červeného potoka kolem vsi *Stašova*; zde překročíme po kamenném mostě (který byl r. 1872 povodní stržen) potok a dostihneme na svahu malebně rozloženého městečka a

(58 km.) stanice **Hořovic** (s asi 4000 obyvateli) se zámekem a železárnami knížat Hanavských. V p. spatřujeme zříceniny Žebráku a Točníku, v pozadí vrch *Velis* s památným kostelíkem (570 m.).

Na blízku tohoto ves *Kublov*, rodiště hud. skladatele J. L. Zvonaře. — Hlavní odvětví zdejšího průmyslu, hřebíkárství a cvo-kařství, které v celé krajině se provozuje, jest v úpadku.

Po vysokém náspu v úžlabí potoka vede trať kolem *Voseka* dále.

Asi ½ hod. na jih leží veliké železářny Komárovské, které r. 1872 silně rozvodněným potokem Červeným pobořeny byly. Zde nalézají se vysoké pece a válcovny. Železité pásmo Komárovské leží v středním Siluru (Dd₂); doluje se kolem Strašic, Zaječova,

Sv. Dobrotivé a j. *Sv. Dobrotivá*, původně jméno kláštera, přeneseno na místo, kolem jehož lesního revíru rozkládají se v těsném spojení obce *Zaječov*, *Nová Ves* (Statky) a *Kván*.

Pro mineralogy jsou nejzajímavější lože železné rudy na *Jedové Hoře*, mezi Mrtníkem a Neřežínem (rumělka, baryt, dolo-mit, kakoxen [důl Hrbek], pyrit a j.).

Značným obloukem obracíme se k
(72 km.) stanici **Zbirohu** (Zbirow).

Asi hodinu odtud vidíme na výšině stromovým po-rostlé statný zámek, jež sobě Stroussberg s velkým ná-kladem zařídil.

Zámek jest původu prastarého. Z kulaté věže zámecké jest pěkný rozhled. Hrad náležel někdy pánům z Rožmberka, později Hasenburkům; v době husitské vládl zde Hanuš z Kolovrat, ukrutný nepřítel Husitů. Syn jeho, též Hanuš, stal se po předčasné smrti manželky své Kateřiny knězem; v shromáždění katolíkův před-čítána zde papežská kletba na krále Jiřího. R. 1478 koupili Zbiroh Jaroslav a Zdeněk bratři ze Šternberka a r. 1505 Václav Popel z Lobkovic, při jehož rodě zůstal až do bitvy Bělohorské, po které jest Lobkovicům skonfiskován. Roku 1621 byl zámek stát-ním vězením; zde upěl po patnáct let Ladislav Popel z Lobkovic, dále Pavel z Řičan, Jan z Vostrovce a Felix Pětipeský, který po-slední tu r. 1654 zemřel. V 30leté válce rozkotal až k základům městečko general Baner; touž dobou zničen byl archiv hradu. Korunním majetkem zůstal Zbiroh až do r. 1865, kdy koupili jej Kirchmayr a Siegmund, a od těchto pověstný tehdáž Berliňan dr. Stroussberg. Tomuto smělému podnikateli železničných staveb, po-zději v úpadek příšlému, jest Zbiroh exekutivně prodán; koupil jej Josef kníže Collaredo-Mansfeld. Na panství vidíme velkolepé ne-dostavěné podniky, které dr. Stroussberg byl započal; tak blíže stanice nedokončené stavení nádražní, celou řadu komínů veliko-lepých cihlen a řadu domků (bez oken a dveří) pro dělníky, které znenáhla se rozpadávají.

Krajina Zbirožská utrpěla velice zničením mnohoslibných podniků, a jen znenáhla a částečně vrací se klidná práce do opu-štěných závodů.

Jedouce dále spatřujeme v l. při rybníku ležící sv.-*Štěpánský kostelík* (v něm starý obraz sv. Anny z dob Karla IV.), pak v p. za rybníkem šindelem kryté domky městečka *Mýta*.

Odtud poštovní spojení se stanicí Zbirožskou ($\frac{1}{2}$ h.). V pozadí zalesněné výšiny, kopec Chlum a ves *Holoubkov* se železárnou, hamry, továrnou na vagony a velikým parním mlýnem, nyní vše opuštěné.

(77 km.) Stanice a ves **Holoubkov**.

Zde jsou hostince (po 1 pokoji) a čistotné letní byty. Rybník, příjemné procházky v blízkých lesích jehličnatých a bukových, příležitost ke koupání a v lese železitý pramen lákají sem k letnímu pobytu. (Byty obstarává pan Klíma, cena pokoje asi 15 zl. měsíčně.)

Dráha táhne se poříčím Klabavského potoka; v p. *Borek*, kdež Stroussberg velikolepé železářny založiti obmyslel (nyní vidíme zde opuštěné byty dělnické a veliký nedostavěný „hôtel“).

Následuje přivětivé město a

(86 km.) stanice **Rokycany**. Město má 4500 obyvatelů.

Hostince: „Brejchův“ a „U Libuše“. Městské nižší reálné gymnasium, cementárna, městská plynárna, slévárny a továrna na emailované nádobí.

V děkanském chrámě umělecky pracovaná monstrance.

Rokycany připomínají se již r. 1110 co ves se dvorem biskupským; brzy však na to jmenují se již městem. R. 1421 byly Rokycany od Táborů dobyty, při čemž utrpěly mnoho škod, a téhož roku ještě Plzeňští město spálili. Přes to všechno zvelebením řemesel a výsadami od králů Českých obdrženy Rokycany znamenitě zkvétaly, a během času staly se jednou z nejbohatších obcí Čech. Zde narodili se proslulý mistr Jan Rokycana a dr. Josef Čejka.

Výlety: Hora *Žďár* (630 m.) s valy kamennými, které Keltům se přičítají; zřícenina Klabava s velikou železnou hutí, majetek města Rokycan. Blíže města (asi $\frac{3}{4}$ hodiny) zdvihá se zalesněná výšina *Vršíček* zvaná (i z dráhy viditelná), s kaplí Marianskou, oblíbená vycházka z Rokycan.

Zářezem skalním sleduje vlak stále mnohonásobně se zatáčející potok Klabavský. Dole v údolí spatřujeme *Klabavu* s mlýny a železárnami. — V l. leží vsi *Eipovice* (roz-sáhlá pohanská pohřebiště) a *Horomyslice*, na to mineme ještě *Nové Hutě* a zastavíme ve

(98 km.) stanici **Chrastí**.

Odtud odbočuje v p. křídlo do uhelných dolů u *Břas* a *Radnic*.

Radnické pánve uhelné obsahují nejstarší uhelné doly, které u Břas již v XVII. století otevřeny byly; zvláště prosluly slavným dílem hraběte Kašpara ze Šternberka a Karla Feistmantla. Nejživěji doluje se na vysočině na Břasích, v sídle značného průmyslu s několika továrnami. (Továrna na dynamit a střelné látky.) Šachty jdou do hloubky 83 m.; svrchní sloj (flec) uhelná dosahuje

mocnosti 76 m. Doly rozprostírají se na prostore 126 hektarů; posavadním dolováním jsou asi dvě třetiny uhlí již vytěženy, zbytek stačí při nynějším chvatu v dolování sotva na několik desetiletí. Roku 1874 obnášel výtěžek přes tři miliony celních centů. (Dle Krejčího geologie).

Za Chrastí vstupujeme do údolí Berounky a za vsí Bukovcem (kdež nacházejí se v romantické poloze zbytky hradu z doby předhistorické, ohněm slité zdi a hroby pohanské) otvírá se před námi široké údolí Plzeňské, v p. kostelík sv. Jiří, v l. ves *Doubrava*, a před námi rozvinuje se obraz starožitného města s vysokou věží kostelní. Ještě překročíme po velkolepém železném mostě potok *Úslavu* a vjedeme do

(109 km.) nádraží **Plzeňského**.

Na nádraží, v němž sbíhá se šesterá trať; *restaurace*. *Omni-busy* k hotelům (osoba 15 kr.).

Hostince: „U císaře Rakouského“ (u Valdeků) v Smetanových sadech (p. 32., *) 60 pokojů (za den zl. 0.80—1.40), sál, kavárna, zahrada; *pošta* (p. 34.) a *telegrafní úřad* (p. 38.) na blízku. „U korunního prince“ v Palackého třídě (p. 24.; 40 pokojů a zahrada), „U zlatého orla“ na náměstí (p. 4.), nově a vkusně zařízen (s 35 pokoji a kavárnou). Menší *hostince*: „U města Hamburku“ (p. 51.) a „U zlatého křížku“, oba v Nádražní ulici. Salzmannaova Plzeňská pivnice v Pražské ulici (p. 15.).

Porozy v hotelech a u J. Pytlíka v Přemyslově třídě. *Tarif jízdy*: uvnitř města za dvouspřežní povoz 50 kr., za jednospřežní 30 kr., do předměstí 70 a 40 kr. Dle času platí se za každou $\frac{1}{4}$ hodiny po zaplacení dle vzdálenosti 25 a 15 kr., za půl dne (6 hod.) 4 zl. a 2 zl. 50 kr.

Krajské město *Plzeň* leží ve vlnité krajině při vtoku Radbuzy do Mže a má 37.600 obyvatelů (z těchto 31.000 Čechů). Rozděluje se na vlastní pravidelné, někdy zdmi obehnané město (bývalé hradby proměněny jsou v sady), a na předměstí, a sice: a) *Pražské* na východní straně až k nádraží se táhnoucí, b) *Říšské* na západní a jižní straně města, a c) *Saské* na severní straně města.

Plzeň jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu (p. 13 a 11.), celního úřadu, horního hejtmanství (p. 39.), obchodní komory (p. 22.), filiálky eskomptní banky (p. 8.), má státní průmyslovou školu (p. 30.), vyšší německou reálku (p. 46.) a gym-

*) Označení toto znamená plán a číslo tam užívané.

nasium (p. 6.), městské realní gymnasium (p. 20.), spolek lesnický a hospodářský, měšťanskou besedu (p. 35.) se spolkem přátel věd a literatury (Vanklova ulice), Hlahol, více založen a spořitelén, městské české (p. 5.) a spolkové německé (p. 40.) divadlo.

Z velikého pravidelného náměstí vyběháš deset rovných širokých ulic, a téměř uprostřed stojí gotický arciděkanský *chrám sv. Bartoloměje* (p. 2.), vystavěný r. 1292 řádem Německých rytířů za pomoci paní Anny Přeborové.

Z přistavěných kaplí zajímá zvláště Šternberská bohatě goticky ozdobená, ač značně porouchaná. Starožitná umělecká práce sochařská asi ze XIV. století jest socha Matky boží na hlavním oltáři.

Františkánská ulice vede ku klášteru sv. Františka s kostelem a gotickou kaplí sv. Barbory (p. 12.), která jest nejstarší stavitelskou památkou v městě.

V klášterní chodbě stojí gotická kazatelna, s níž kázal Jan Kapistrán, vybízející lid k výpravám proti Turkům.

Radnice (p. 1.) na severní straně náměstí vystavěna jest v ušlechtilém slohu renaissančním v XVI. století. Průčelí jeví stopy sgrafitové malby, jimiž stavení ozdobeno bylo.

V prvním poschodí jest veliký, historicky zajímavý sál, v němž i zemské sněmy se odbyvaly, a ona hostina, při níž generálové Valdštýnovi k zavraždění vůdce svého se spikli. — Sousední dům, nyní sídlo městských a okresních samosprávných úřadů, slul „císařský“ a býval sídlem císaře Rudolfa, když tento v Plzni se zdržoval. Jiný starožitný dům zvaný „U červeného srdce“ v barokovém slohu nalézá se na západní straně náměstí, a jest ozdoben reliefy. Prastará socha na kašně, od lidu obecně „Žambera“ zvaná, představuje krále Jana Lucemburského, kterýž městu velice nakloněn býval.

Na pěkně upraveném břbitově u sv. Mikuláše, jižně od Pražského předměstí (p. g. 7.) leží spisovatelé Tyl, Smetana, Guldener, purkmistr Kopecký a jiní znamenití mužové.

Kopeckému, co zakladateli Lochotínských lázní a sadův a okrašlovateli města, pak J. F. Smetanovi, zasloužilému učiteli a spisovateli, postaveny jsou v městských sadech pomníky (práce sochaře A. Wilda, p. 7. a 10.). Pamětní desky nalézají se na domě, kde zemřel Tyl (v Říšské ulici) a na budově gymnasiální, kde žil a zemřel J. Sedláček.

Z veřejných budov pozoruhodno jest obecní realné gymnasium, městské české a spolkové německé divadlo.

Sbírky: 1. *Obecní museum* pro město Plzeň a okolí (starožitnosti, listiny, zbraně, přírodniny, suroviny a výrobky průmyslné Plzeňského kraje) v budově gymnasiální (proti hostinci u Valdeků, p. 6.). Otevřeno od 10—3 hod.; ohlášení u sekretáře musea. Místo vstupného dobrovolné příspěvky na udržování ústavu.

2. *Přírodnické sbírky reálného gymnasia* (p. 20.), ohlášení u ředitele ústavu.

3. *Ruské museum p. E. G. Valečky* (Lucemburská ulice č. 4., p. 43.) otevřeno každé odpůldne. Vstup zdarma. Předměty národopisné, ruské knihy a časopisy, obrazy a výrobky ruské.

Z četných závodů průmyslových jmenujeme: Světoznámý *Měšťanský pivovár* na Pražském předměstí (p. 50.), tvořící celou čtvrt města pro sebe; roční výroba přes 200.000 hektolitřů. Od roku 1880 vede sem křídlo dráhy, a dvůr bývá elektricky osvětlen (soustavou Křižík-Pietovou). Ohromné sklepy pro ležák do skály vytesané tvoří labyrint hodinu cesty dlouhý. Vstup na ohlášení se u správy pivováru. Průvodčímu zpropitné. Na blízku nalézá se *První akciový pivovár Plzeňský* (p. 53.) s menší výrobou, zařízen však též dle zásad pokročilého pivovárnictví. Veliký vývoz. Vstup na ohlášení se u správy závodu. Dále jsou zde: továrna na duté sklo, na drát a drátové hřebíky (p. 48.), velká továrna na papír bratří Pietů; válcovna; rafinerie líhu; závod zvonařský a kotlářský; továrna na kamna a hliněné výrobky, zejména komíny a sporokrby, ornamenty a sochy; strojnická továrna a slévárna; parní mlýny (p. 47. a 49.); plynárna; akciová továrna na stroje a vagony; lihovar; drátovna; továrna na slaměný papír a jiných více. Městské lázně (p. 41.).

Pro obchod mívaly značnou důležitost hlučné trhy, které se tu čtyřikráte do roka (v pondělí po 2. neděli postní, po sv. Petru a Pavlu, po sv. Bartoloměji a po sv. Martině) vždy po 8 dní odbývají. Novější obchod při zlepšené dopravě namnoze obejde se ovšem bez trhů, ale zdejší bývají dosud čteně navštěvovány.

Saským předměstím vede nás cesta do *Lochotína* (1/4 hod. vzdáleného), kde jsou železité lázně s pěkným parkem a dobře zařízeným hostincem. Zde lze dostati i letní byty za mírnou cenu; odtud jest též krásný přebled města a niv kol řeky Berounky.

Z dějin města. První zmínka o Plzni děje se za času války knížete Boleslava s Německým císařem Ottou II. r. 976. R. 1272

na město povýšena, od králů mnohými privilejiemi a právy obdařována, zkvétala Plzeň až do válek husitských, když Žižka z Trocnova zamýšlel utvořit si v městě středisko nového učení. Když však nový Tábor založen byl, opustil Plzeň, načež vypuzení katolíci se vrátili a od té chvíle město statečně proti všem nepřátelům Říma bránili. Prokop Veliký oblehal třikráte s vojskem svým Plzeň, když však vůdcovství se vzdal a Čapek, vůdce Šírotků, v oblehání pokračoval, došla zvěst o dobytí Nového města Pražského, načež na kvap obležení přerušeno a město tím osvobozeno bylo. Po zničení Táboritův u Lipan nastal klid v zemi, který přerušen byl účastenstvím Plzně ve spolku katolických pánů proti králi Jiřímu odbojných; teprve když Vladislav s králem Matiašem se vyrovnal, uznán byl též v Plzni za krále. R. 1468 založena zde první česká knihtiskárna, v níž tištěna „Historie Trojanská“. Když r. 1600 v Praze mor zuřil, utekl se sem císař Rudolf II. a dlužal zde pak častěji. Třicetiletá válka vznesla též na Plzeň strach a hrůzu. R. 1618 byla Mansfeldem oblehána a po zoufalém odporu dobyta, i zůstala jeho posádkou obsazena až do r. 1621. kdy se tato císařským vzdala. Hrdý vévoda Friedlandský měl zde zimní svůj byt; zde spikli se přátelé jeho a upsali, že pod žádnou výminkou ho neopustí, začož po jeho zavraždění uprostřed náměstí odpraveni byli. Roku 1639 a 1648 oblehali marně Švédové město, způsobivše mu značných škod. V první slezské válce obsadili Plzeň Bavoři a Francouzi.

V Plzni narodil se Václav Koranda, horlivý kněz Táboritů, Jan Skála, řečený Doubravský († 1317), sochař Ignác Platzer († 1787) a prof. Vojtěch Sedláček († 1835).

V okolí Plzeňském zachovaly se ještě, ač vždy víc a více se ztrácejí, zajímavé národní kroje venkovanů. Čistý národní kraj nejlépe udržel se v Liticích, první vesnici na silnici z Plzně do Klatov; obec tato jest jednou z nejstarších německých kolonií v Čechách.

Výlety do okolí. 1. Starý hrad *Radyně*, vévodící celému okolí, stojí na skále buližnickové a poskytuje s věže čarokrásný pohled na Plzeň, Šumavu a velkou část západních Čech.

Z Plzně vyjedeme drahou Františka Josefa k první stanici *Plzenci*, kde u hajného lze dostati klíč ke hradu. V Plzenci hostinec „U české koruny“. Při druhé stanici *Štáhlavech* nalézá se krásný lesní zámek hrabat Valdštýnských s velkolepou oborou, zvaný *Kozel*, a za tímto v rozkošné krajině zbořeníště hradu *Lopaty*. Tato tři místa navštívit lze jedním dnem. O přístup do lesního zámku hlásiti se třeba u vrchního zahradníka na Kozlu.

2. Na Mži leží starý hrad *Ruben*.

K návštěvě jeho použijeme dráhy Františka Josefa, k Mariánským Lázním vedoucí, až do stanice *Tuškova-Kozolup*. Od hradu

příjemná cesta údolím Mže do *Věnovsi* (Wenussen) a odtud po silnici do blízkých *Kozolup* a *Křimic*, kdež nachází se zámek knížete Lobkovice s pěkným anglickým parkem. Povšimnutí zasluhují sochy „Snímání Krista“ a „Sv. Jiří“ (práce sochaře Vidmanna). *Hostince*: „U Havlíka“ a „Knížecí“.

Odtud nedaleko na levém břehu řeky Mže *Malesice* se zámkem hraběte Schönborna v půvabné a úrodné krajině. V kostele gotická monstrance, mistrné dílo z XV. století. Do Plzně vracíme se odtud po lukách. Výlet tento vykonati možno v jednom dni.

3. *Dobřany* (stanice dráhy z Plzně do Eisensteinu) s velikým, dle nejnovějších zásad pokročilé vědy vystavěným zemským ústavem pro choromyslné. O přístup hlásiti se třeba u správy ústavu.

Odtud $\frac{3}{4}$ hodiny zámek *Chotěšov* náležející bavorským knížatům Taxisům. Ze *Stodu*, nedaleké stanice Západní dráhy, vrátíme se do Plzně.

O výletech do *Plas*, *Horní Břízy*, *Hromic* a *Kazňova* viz dráhu Plzeňsko-Březenskou.

Při další jízdě k Brodu mineme Říšské předměstí pak obce *Ojprnici* a *Tlučnou*, a zastavíme v (123 km.) stanici **Nýřanech**.

Obec tato jest střediskem znamenitého dolování na kamenné uhlí v pánvi Plzeňské. Výnos pánve, která se as na 10 čtver. mil na sever od *Plas* a *Vlkýše*, na západ od Plzně až k *Tuškovu* rozprostírá, obnášel r. 1874 10,600.000 ctň., z čehož větší část na doly jižně ode Mže položené (*Nýřany*, *Blatnice*, *Vlkýše*, *Líně*, *Mantov*) připadá. Znamenité železářské závody akciové železářské společnosti v Praze, skelná huť na zrcadla a více průmyslových závodů nalézají se v této rychle vzrostlé průmyslové kolonii. Několik drah pobočných vede do okolních dolův a železáren.

Za *Nýřany* jedeme zářezy skalními podél pěkného údolí, kolem panství *Chotěšova*, někdy kláštera panenského řádu sv. Norberta do

(134 km.) stanice **Stodu** (*Staab*), okresního města (s 2200 obyvateli) na obou březích *Radbuzy*, s parní pilou a sladovnou.

Dráha vede údolím *Radbuzy* kol zalesněných stráží, překročí u *Holišovského* mlýna řeku a minuvši v p. vesnici *Holišov* a *Oučov* vede do

(148 km.) stanice **Staňkova**, městyse nad *Radbuzou*.

V l. od dráhy leží městys *Merklín*, kdež na žule v žilách vyskytuje se kalamín a smithsonit, z nichž bez zvláštního úspěchu zinek se dobýval. Od zalesněné vyšiny Vituny rozprostírá se uhelná pánev asi na prostoru půl čtver. míle. Na východní straně vrchu doluje se od počátku tohoto století na kamenné uhlí na fleci 1—2 m. mocné; výtěžek r. 1874 obnášel 600.000 celních centů.

Dráha přestoupí potok *Rubrinu*, a minuvši vesnice *Vostracín* a *Chotiměř* zastaví ve

(157 km.) stanici **Blížejevě** (Blisowa), přívětivém místě v jednotvárné krajině.

U potoka Otavy zříme v l. ves *Přívozec* se zámkem, dále *Nahošice*, po druhé straně na úpatí Chlumu *Třebnice*, pak *Božkov* a *Milavče* s nádherným kostelem sv. Vojtěcha. Podél vinoucího se potoka blížíme se pak k starožitnému pohraničnému městu Domažlicům, s kulatou věží z daleka viditelnou, která ze zelených zahrad městských vyčnívá; vlnitý obzor v modravém pozadí značí přirozené země hranice, tvořené horstem Šumavským.

(168 km.) Stanice **Domažlice**.

Domažlice (něm. Taus), staré město, někdy Tuhošť zvané, se 7400 obyvateli, s obecním reálným gymnasiem (zal. r. 1871), okresním a berním úřadem, záložnou, spořitelnou, sborem ostrostřeleckým, spolkem sadařským, hasičským a j.

Poštovní a telegrafní stanice v místě.

Hostince: „Starý zájezdní“ Vác. Pekla, „U koruny“ na Horním předměstí (7 pokojů s 12 postelemi, 60 kr. až 1 zl. denně); „U Šumavy“ při dolní části náměstí (se 6 pokoji, 60 kr.), sídlo „Měštanské Besedy“. Z některých hostinců jezdí omnibusy na nádraží (osoba 20 kr.); „U černého koně“ na náměstí (s 2 pokoji). *Povozy* v obou prvních hostincích; jednospřežní na den 4 zl., dvospřežní 5 zl. 50 kr.

Poštovní spojení: Přes Kouty a Novou Kdyni (velkolepá továrna na tkaniny a zboží vlněné) do *Klatov* (ve 3 hod. ráno a ve 4 hod. odp., poštovné 2 zl. 72 kr.); z Domažlic přes Horšův Týn a Bor do *Plané* (odjezd ve 3 hod. 30 min., cena 4 zl. 88 kr.); do *Klenče* (odjezd v 6 hod. ráno a ve 4 hod. 35 m. odp.; cena 30 kr.).

Nynější Marianský kostel stojí na místě starého kostela sv.-Jakubského, někdy *ecclesia castellata*, jemuž k záštitě sloužila oblá věž s hlásnicí, jediná zbývající památka. Zajímavý jest starý vetchý kostelík „u Svatých“ na hrbi-

tové, někdy gotický, nemotornými přídavky znešvařený; taktéž bývalý hrad *Chodův*, nyní c. k. hejtmanství, soud a dívčí škola obecní. Na radnici chovají se vzácné rukopisy z dob husitských, archiv však není spořádán. Klášter Augustinský založen byl Václavem II.

O starém hradě župním děje se zmínka již r. 973; zůstal vždy důležitou stráží přirozené, jen tři hodiny cesty vzdálené brány, jednak Jezerní horou (Osser), s druhé strany Čerchovem jakožto mocnými pilíři tvořené, která byla jediným průsmykem, kudy nepřátelská vojska do Čech se hrnula. Břetislav I. založil zde osadu Polákův, kteří jakožto hraničáři *Chodové* zvaní hranice chrániti měli; na svém praporu měli psí hlavu ve štítu. Jiho-východně od Domažlic u „Brodku“ nalézá se bojiště, kde ve dvoudenní bitvě (22. a 23. srpna 1040) císař Jindřich III. poražen byl; na památku stojí tu kaple sv. Václava r. 1878 obnovená. V Domažlickém zámku odbývány v letech 1318 a 1331 zemské sněmy. Ve válkách husitských stáli Domažličtí vždy věrně ke straně národní. Bojiště z r. 1431 mezi Chudenicemi, Horšovým Týnem a Domažlicemi, kde vojsko křižácké pod kardinálem Julianem a vévodami Saským, Bavorským a Brandenburským od Prokopa Holého zahnáno bylo, přehlédneme nejlépe od Baldovské kapličky, odkud máme též krásnou vyhlídku na předhoří Šumavská. Hlavní proud hanebně prchajících křižáků hnál se okolo Ryzmberka, směrem k Nýrsku. Pro zpouu proti Ferdinandovi I. ztratilo město své statky. Za Ferdinanda II. přidržely se Domažlice Fridricha Falckého, musily se však r. 1620 vojsku bavorskému na milost vzdáti.

Těž u vsi Milavče (hodinu cesty na sever od Domažlic) jest bojiště, kde král Jiří Poděbradský křižáky krvavě potřel. U této obce jest rozsáhlá pohanská nekropole; objeveno tu bylo asi 45 mohyl, v nichž mnoho popelnice a střepů nalezeno.

V Domažlicích jest cukrovar (rafinerie), stavební truhlárna a veledílna na tkanice; průmysl tkaničkářský, který jindy téměř ob dům se provozoval, nyní valně poklesl; punčochářství drží se ještě asi v 50 dílnách. Povšimnutí hodno jest hrncířství zdejší; lid v předměstích a okolí živí se zhotovováním škatulek na sirky. Obchod všecken soustředěn jest na náměstí, kdež odbývají se též hlučné trhy na obilí a potraviny.

V městě poskytuje střelnice na záp. konci města se stromovým loubím a záhony květinovými, v neděli koncertem, příjemnou procházku.

Výlety: As 2 hod. na východ od Domažlic leží na kuželovitém vršku amfibolitovém často navštěvovaná zřícenina *Ryzmberk*, kterou již z dráhy v l. viděti jest.

Se zalesněného temene otvírá se rozkošný rozhled, zvláště s věže hrabětem Stadionem opravené. Na jih spatřujeme Novou Kdyni, v pozadí Šumavu s Jezerní horou. K západu viděti věže Domažlické a řetěz předhoří Českého lesa s Čerchovem; mezi oběma kopci široká brána bavorsko-česká (22 km. dlouhá). Nahoře lze dostati sýr a pivo. Půl hodiny odtud na východ leží v lese ukrytý jiný pohraničný hrád *Hernštýn*, vystavěný jako Ryzmberk za nepamětných dob co stražiště hranic.

Bližší vycházka jest na *Veselou Horu*, jinak „horu sv. Vavřince“, ležící od Domažlic $\frac{1}{2}$ hod. cesty na jih.

— Překrásná vyhlídka z planiny před kostelíkem jest odměnou za namáhavé stoupání po cestě beze stínu (dostati tu lze chléb a smetanu).

Lid selský odkládá zneuáhla svůj kroj, jenž záleží v nízkém širáku, dlouhém šerkovaném bílém kabátě, u chasníků s umělou kytkou a skleněnými ozdobami na klobouce, v modré kazajce, vestě s blýskavými knoflíky a koženkách do vysokých bot. Ženské svobodné i vdané nosí bílé pleny na hlavě, krátké modré kabátky a sukně červené neb modré do jemných záhybů žehlené, napřed květovanou zástěru, „fěrtouch“ zvanou. Vdaná, je-li již matkou, nosí na prsou peřinku, přes kterou vážou hedbávný květovaný šátek. Nevěsta a družička má čepení na vlasech, t. j. stužku zavínutou se skleněnými ozdůbkami; šněrovačky nosí krátké, penízky, korálky a dracounem vyšíváné. Slavnost v neděli po sv. Vavřinci shromažďuje lid z celého okolí i s dudami, „pukly“ zvanými, na „Veselé Hoře“.

Širokým průsmykem Domažlického potoka (Bystřice), po obou stranách lesem obklíčeným, kolem *Havlovic*, pak vesnice *Babylonu* na úpatí Čerchova mineme romantickými krajinkami vodní rozhraní (420 m.) a dostihneme hranic země a bavorské stanice

(170 km.) **Brodu nad lesy.**

VI. Dráha Rakovnicko-Protivinská.

a) Beroun-Rakovník, 43 km.

Stanice: *Beroun* — *Staré Hutě* — *Nová Huť* — *Zbečno* — *Křivoklát* — *Hrádek Křivoklát* — *Městečko* — *Rakovník*.

Trať tato otevřena byla 30. dubna 1876 jako pokračování Státní dráhy vedoucí z Protivína do Zdic.

Vyjedše z nádraží **Berounského** uchýlíme se od dráhy Západní v l. do údolí Berounky. Dráha, která zde přemáháti musí nemalé obtíže půdy, až k *Roztokům* údolí toto neopustí. Železný most, po němž Berounku překračujeme, má pět hlavních otvorů rozepnutých na 40 m., a průjezd pro cestu (celkem 220 m.); pak zatáčíme velkým obloukem kolem tak zvaného „Pražského předměstí“, brzy jedouce při řece, brzy se od ní vzdalujeme, hlubokými zářezy i náspy až k *Starým Hutím*. V p. dotýkáme se úpatí *Plešivce*, v l. leží statek *Pták*. Blíže vsi *Hýskova* nalézají se první (6 km.) stanice **Staré Hutě**.

Restaurace; krásné domy po obou stranách. Závody železářské se žhavými komíny jsou z nejstarších a nejslavnějších v zemi. Hutě náleží kníž. Max. Egonu Fürstenberkovi. Kostelík Hýskovský v malebné visce daleko jest viděti.

Podél lesnaté stráně, která se dále níží, jedeme kolem vsi *Stradonic* (v l.); na zalesněné stráni spatříme romanticky položený *Nižburk* se starodávnou kaplí, a staneme v úzkém údolí ve

(10 km.) stanici **Nové Hutě** (Leontinienhütte).

Přes řeku vede nový železný most pro silnici okresní. Ve vsi pivovár, mlýn a vysoké pece; ve většině se teď nepracuje. Odtud vede cesta na *Nový Jáchimov* (1 hod.) a *Krušnou Horu*, dosud hlavní středisko železářství Křivoklátského. Ředitel knížecích hutí p. Grosse a také p. Berger chovají sbírku předhistorických nálezů, které v úžasném množství na vrchu *Hradiště*, nad Novou Hutí se vypínajícím, nalezeny byly. Výšina měřící více než 300 jiter byla někdy jednou z největších průmyslových osad nejen Čech ale Evropy. Předhistorické nálezy jsou železné, skleněné, bronzové, zlaté, terrakotové věci s pokročilou ornamentikou; kosti, parohy, váhy, římské mince, zlaté mince i s formami, duhové misky a p. Sto let již nalézají se tu mince, a pravou Kalifornií nálezů stal se vrch r. 1878. Dle pověsti stál tu někdy hrad, jehož

majetník od nepřátel pronásledovaný do Podmokel přesídlil; zde nalezeny první duhové misky (keltické mince). Pohřebiště Hradištské nalézalo se, jak dle rozličných nálezů souditi lze, na protějším kopci *Huskově* na l. břehu řeky.

Zámek Nižburk, v nynější své podobě r. 1720 vystavěný, býval loveckým zámkem Václava I. (1234—1253), později silně opevněným hradem královským, který neměl nikdy býti v zástavu dán. Václav IV. zastavil jej však Alši Holickému ze Šternberka. R. 1425 obsadili hrad Táboři, ale později připadl opět koruně. Vyměněním mnoho pánů, připojen byl konečně ke Křivoklátku. S kopce jest pěkný pohled na lesy Křivoklátské. Okolí Nové Huti poskytuje i entomologům hojně kořisti.

Jedouce dále vidíme v *p.* několik příčných údolíček, která ústí do údolí jímž jedeme; skály sklání se až k řece; dráha přestupuje blíže vesnice *Žloukovic* po mostě 160 m. dlouhém, soustavy příhradkové, na pravý břeh řeky; podél nákladných zdí podpěracích (jichž bylo třeba, poněvadž vrchy „*Nárty*“ a „*Mýta*“ se sjížděly) jedeme mimo ves *Račice* a zastavíme ve

(19 km.) stanici **Zbečně**.

Zbečno, osamotnělá farní víska na l. břehu Berounky mezi holými skalami, v nichž sem a tam viděti lom, bývala za dávných časů loveckým dvorem knížat Českých. Zde skončil 22. pros. 1100 v mladém věku Břetislav II., byv smrtelně raněn Lorkem, zákeřníkem bezpochyby od Vršovců najatým. R. 1125 slavil zde kníže Vladislav vánoce.

1½ hod. odtud leží v malebném lesním úžlabí zřícenina *Jivno*, odtud na západ na pahorku pohanské pohřebiště.

Zatáčky údolí, které též dráha sleduje, jsou značné; úhledné stavení, malebně s převysoké stráně levého břehu do údolí shlížející, nad samotou přívoznickou „U Děče“ zvanou, jest obydlí vrchního inspektora lesního v Amalíně, tedy nad samým hradem Křivoklátským, k němuž teprve po mnohých zatáčkách se dostaneme. Údolím částečně holým, částečně lesem porostlým jedeme kolem vsi *Častonic* a skrze krátký (35 m.) tunel, načež zastavíme u hutí a mlýna na

(27 km.) stanici **Roztocko-Křivoklátské**.

Z *p.* břehu na l. jedeme přes železný most, který, aby se hutím vyhnul, musil se vésti v oblouku (poloměr 275 m.) a má čtyry otvory (dva po 40 m. a dva po 35 m., pak menší o 8 m. pro silnici). Před mostem jest stanice zpola na navážce, zpola v průkopu. Na protějščí straně řeky geologicky zajímavá skalka porfyritu.

Pak opustíme údolí Berounky a jedeme tunelem 235 m. dlouhým, načež objeví se nám v celém lesku *hrad Křivoklát*. (29 km.) Zastávka u hradu Křivoklátu. Popis hradu a okolí viz na str. 136.

Nalézáme se nyní v pořící Rakovnického potoka. V údolí malebně rozkládá se ves *Budy*. Jedeme po navázce 20 m. vysoké; v l. křovinami porostlá stráž, v p. potok, který tunelem proraženou stráž skalní obtéká a do Mže padá.

Následují dva malé tunely: první 155 m. dlouhý, proražený tvrdým dioritem vrchu „U král. pěšinky“ zvaného, poskytuje nám ještě přehled porostlých stráží a hradu; druhý, 217 m. dlouhý, vede vrchem „Basa“ řečeným. Pak zastavíme ve

(31 km.) stanici **Městečku** při malebné farní vesnici téhož jména, rozložené s částí na svahu, s částí v údolí na potoce.

Půvabnou krajinou, pak hlubokým skalním zářezem v pevném červenavém pískovci vjedeme na most 46 m. dlouhý, který nás na l. břeh Rakovnického potoka převede; třikráte překročíme potok, pak po dlouhých navážkách i průkopech blížíme se k *Pustovětům*, a dále ke vsi *Chlumu*, u které počíná tunel 75 m. dlouhý, prokopaný do skály dioritové a sklenutý kvadry pískovce Přílepského.

Podél značného svahu mineme vesničku Chlum; údolí pojednou se rozšiřuje a před námi otvírá se kotlina s rozsáhlými lesy a chmelnicemi. Uprostřed leží starodávné město *Rakovník*.

(43 km.) Stanice **Rakovník** (Rakonitz, Racona), v kterou ústí též křídlo dráhy Buštěhradské ze stanice Lužné-Lišan do Rakovníka vedoucí.

Poštovní spojení dostavíkem s *Petrovicemi*, *Čistou*, *Kozlany* a *Kralovicemi*, pak přes obce Pavlíkov a Veliký Újezd do *Slabec*.

Hostince: „U zlaté koruny“ (10 pokojů) v ulici Nádražní, 10 minut od stanice; „U bílého lva“ (5 pokojů) v ulici Karlovarské, 20 min. od nádraží; vinárna, minerální vody. *Povozy* u Dotzaura, Schimra, Kratochvíle a Matese.

Okresní město *Rakovník* čítá 5200 obyv., jest sídlem okresního hejtmanství a má spořitelnu, záložnu, vyšší reální školy, městský špitál a okresní nemocnici.

Jest zde cukrovar a pivovár. Uhelnyé doly v okolí: Moravia (u města), Krčelák (k jihu blíže silnice, $\frac{1}{2}$ hod. cesty), Hostokryj-Lubná na silnici ku Kralovicům, pak u Kněževsi. V okolí tři parní a pět vodních mlýnů. Z řemesel kvete zde hrnčírství a kamnářství.

Město má dvě staré malebné věžní brány z let 1515 a 1516, děkanský chrám sv. Bartoloměje (který byl dříve opevněn než město) ve slohu gotickém, s pozoruhodnou kazatelnou, stříbrnou monstrancí a starou křtitelnicí. Na zvonici dva souladné zvony Bartoloměj a Žebrák; tyto dal r. 1495 ulíti bohatý mlynář, který pak úplně schudnul. Na hřbitově kostelíček sv. Trojice (z r. 1585) s kaplí sv. Rocha, za městem na západ kostelíček sv. Jiljí.

Rakovník uvádí se již r. 1253 jako sídlo župní; opevněn byl za Vladislava. Tábořský vůdce Žibřid r. 1422 marně hájil Rakovníka proti Hanušovi z Kolovrat a Alši ze Šternberka, kteří města dobyvše je zapálili. Cís. Rudolf II. prohlásil Rakovník za král. město; po bitvě Bělohorské vzat jest městu v plen statek Senomaty. Rakovník jest rodištěm českého dějepisce Sixta z Ottersdorfu († 1583).

Okolí Rakovníka jest dosti smutné a jednotvárné, avšak po silnici od Rakovníka k Lounům přijde se na

1. vysočinu *Žbán* zvanou ($2\frac{1}{2}$ hod. cesty), která svým rovným hřbetem nad okolí vyniká, a na kotlinu Rakovnickou i na malebné Středohoří krásný pohled poskytuje.

2. Na *Merkovku* (z Rakovníka do Lužné po dráze, pak ale lesem as $\frac{3}{4}$ hod.).

Merkovka leží uprostřed krásných lesů bukových. Jest zde hájovna, vanové lázně (voda železitá); pro delší pobyt lze dostati byty v hájovně, k čemuž třeba dříve dovolení kníž. Fürstenberka; taktéž chce-li spolek neb větší společnost výlet tam podniknouti, ana v oboře jest vysoká i černá zvěř, o kterou, aby se neplašila, učiní opatření knížecí správa.

Geologicky proslavena jest skála u *Přílep* (trigonometricky nejvyšší bod krajiny), vystupující ze žuly, kterou viděti na úpatí ve vsi.

Skála kryje veliké a hluboké lomy, v nichž pracuje 40—50 kameníků a nalézá se do roka až 300 mlýnských kamenů ze slavného pískovce. V půdě mezi Petrovicemi a Přílepy jinak rovné nikdo by ani netušil tak hluboké rokliny. K technickým pracím užívá se tu až 16 odrůd pískovce, dle tvrdosti, pevnosti i zrna rozdílných.

b) Zdice-Protivín, 102 km.

(Otevřena 20. pros. 1875.)

Stanice: Zdice — Lochovice — Jince-Čenkov — Příbram —
 Milín — Tochovice — Březnice — Mirovice — Čimelice —
 Vraž — Čížová — Písek — Putim — Protivín.

Z Berouna do Zdic (9 km.) používá dráha tato koleji dráhy Západní. Ve stanici Zdické, kdež před sebou máme ves *Zdice*, rodiště básníka a linguisty V. Rosy († 1689), a směrem k Berounu *Koukalovu Horu* se zříceninou spa-
 třujeme, vstoupíme na vlak, jenž od trati k Hořovicům a Plzni vedoucí v p. odbočí do údolí *Litavky*, kterou až ku pramenům jejím sleduje. Říčka, která za sucha jen málo vody má, rozvodňuje se z jara na škodu krajiny skutečně v „litou vodu“.

Údolí z počátku dosti jest široké a v l. obroubené lesnatou strání; na říčce leží ves *Chodoun* u paty příkrého holého vrchu; obzor uzavřen jest táhlými lesnatými hřbety Brdského pohoří, jehož středem dráha od Rakovníka až po Příbram vede.

U vsi *Libomyšle* přestoupíme dvakráte silnici ze Zdic do Lochovic vedoucí a zastavíme, minouce v l. bývalou ba-
 žantnicí, nyní park, zámek a pěkné louky, ve

(8 km.) stanici **Lochovicích**.

Lochovice, městys s chrámem sv. Ondřeje, založený prý byly r. 1039 od Poláků knížetem Břetislavem sem uvedených, a pojme-
 novány dle starosty Locha. Odtud $\frac{1}{4}$ hodiny malé lázně proti rheumatismu a dně; pivovár, americký mlýn, papírna a přá-
 delna. V blízkém lomu lámou se výborné brousky k broušení skla.

Lesním údolím kolem hamrů a vsi *Obory* jedeme dále krajinou na celé trati nejpůvabnější. U Janovského mlýna překročíme po úhledném, 46 m. dlouhém mostě na pravý břeh *Litavky*. Údolí zúženo jest v l. *Plešivcem* (338 m.) na temeni prastarými valy ověčeným, v p. *Ostrým*.

Na konci údolíčka dotýkáme se vesnice *Rejkovic*, kde vy-
 cházejí na den břidlice silurské (stupně C), bohaté na skameněliny.

Část dráhy vede průkopem skalky bohaté na trilobity;*) byly to z prvních v Čechách nalezených a vědecky určených.

Nedaleko za Rejkovicemi objeví se veliká farní ves *Jince*, kdež jest v kostele náhrobek hrab. Fr. Vratislava z Mitrovic († 1731); mezi zámekem a železnými hutěmi přejíždíme na levý břeh Lítavky.

(16 km.) Stanice *Jince-Čenkov*.

Jince prodal r. 1852 hr. Vrbna kurfirštu Hessenskému. Zámek i slévárna jsou zanedbány. Výtečný štěrk na dráze jest již z dolů Příbramských, kterým se blížíme.

Čenkov, úhledná ves s velikým mlýnem, rozkládá se po obou březích Lítavky; průmysl železářský zaniká

Vlak vede údolím kolem *Pasek Dominikálních a Bradkovic*. V l. vidíme kostelík *Hlubošský*. Nedaleko vesnice Hluboše svedena roku 1422 krvavá bitva mezi Táboři a katolíky.

Od *Dušníků Trhových* vyhlídka se rozšiřuje; v p. objevují se doly, nad každým vysoká stavení s velikým komínem a haldy vyvezeného štěrku; v l. objeví se *Svatá Hora* s věžičkami známého kostela poutnického, a na jejím úpatí úhledné a výstavné město *Příbram* (viz str. 134.). Přejedše krátký most jedeme pod samými doly šachty *Lilovy* a zastavíme v

(28 km.) nádraží *Příbramském*.

Nádraží leží as 15 min. od středu města. Omnibus žádný.

Hostince: „U císaře Rakouského“ (14 pokojů, 80 kr. denně), „Na Příkopech“ (pěkná zahrada), „U modré hvězdy“, „U korunního prince“ (proti nádraží). O návštěvě dolů viz „Výlety v okolí Pražském“ (str. 135.) Pošta jezdí do *Dobříše* (odjezd v 7 hod. večer).

Město *Příbram* čítá 9300 (na západ ležící *Březové Hory* 2790 obyv.) a jest světoznámé svými doly na stříbro a zvláště hloubkou jejich.

Ráz města jest nový, ač nepravidelný; z budov vyniká horní hejtmanství, děkanský chrám s pěkným oltářem a bývalý hrad arcibiskupský, nyní c. k. báňská akademie. Jest zde realní gymnasium, paedagogium, pak různé spolky hornické, měšťanská beseda, řemeslnická beseda a jiné spolky.

*) *Ellipsocephalus Hoffi*, *Paradoxides spinosus*.

Město leží v údolí ohraničeném táhlou vysočinou Březohorskou a návrším Svatohorským; na východní a jižní straně jsou pěkné lesy, z nichž vyniká *Krasov*.

Svatá Hora (výška 576 m.), známé poutnické místo, které má svou legendu i dějiny vzniku, nyní sídlo Redemptoristů. Blíže viz na str. 134. S vrchu *Kalvarie* překrásná vyhlídka zvláště na sever.

V archivu městském vyloženy jsou dva vzácné kancionály bratrské s krásnými obrázky.

Zvláštního rázu nabývá město o slavnosti hornické sv. Prokopa (4. července), pak o církevní slavnosti korunovační (druhou neděli po Božím těle), které se spolky a horníci v stejnojmenné účastňují.

Výlety: 1. Na *Valdek*. Buď z Příbrami anebo ze stanice Jinecko-Čenkovské podniknouti lze výlet nejlépe celodenní na zříceninu *Valdek*.

Cesta vede vsí *Obecnici* (se slévárnami a železářskými závody kn. Colloreda), za kterou začíná překrásná cesta vedoucí lesem až k troskám *Valdeckým*. Hrad založen byl Oldřichem Zajícem z Hasenburka, jenž první psal se z *Valdeka* († 1357). Tento poddal hrady králi Janovi v manství a obdržel v léno Jílové a Knín. Král Vladislav udělil *Valdek* naň spadlý v r. 1509 Pešíkovi z Komárova. Od té doby hrad byl zanedbán, tak že již r. 1623 „zámkem pustým v lese“ se nazývá. — Odtud nejlépe jíti do osady *Neřežina*, asi $\frac{1}{2}$ hodiny vzdálené kde jest dobrý hostinec. Pak možno navštívit *Komárov* (s velkými železárnami) a zlézt některé výšiny okolní, kde jsou pěkné vyhlídky, a na *Jedové Hoře* a jinde mineralogicky i geolog. zajímavá naleziště.

2. Do *Rožmitála*. Výlet celodenní.

Městečko se zámkem náležejícím arcibiskupství Pražskému. Rozsáhlé železářny a pěkné lesy. Výcházka na *Třemšín*, poslední horu pásma Brdského (výška 822 m.), odkud rozkošná vyhlídka do kraje a na Šumavu. V městě hostinec *Zoukáv*.

3. K *rybníkům*. Směrem na osadu *Bohutín* asi 3 hod. cesty rybníky *Lazský* a *Pilka*.

Rybníky tyto zřízeny nákladem více než půl milionu zlatých k zásobení hornických závodů vodou. Krajina kolem lesnatá a velmi příjemná. U rybníka hořejšího primitivní ale čistá hospůdka.

4. Na *Dobříš*, město při Pražské silnici, 4 hod. vzdálené. Na cestě památné *Obořiště* se starobylym klásterem *Pavlánů*.

V *Dobříši* pěkný zámek knížat Colloredo-Mansfeldů s překrásným parkem; rozsáhlá obora s četnou zvěří; okolní krajina má překrásné lesy; vršek *Chotobuš* botanicky zajímavý (*Anthemis montana*, *Seseli glaucum*, *Potentilla alba*).

Při jízdě z Příbrami k jihu překonává vlak značné stoupání, an blíží se k rozhraní vod; jedeme podél silnice z Příbrami do Milína vedoucí; v *p.* leží *Březové Hory*, *Drkalov* a *Marianská šachta*, v *l.* *Brod*, *Jerusalem Lešetice* a *Slivice*; minouce *Žížici* (v *p.*) zajedeme do průkopu skalního, jenž tvoří rozhraní mezi Otavou a Mží a dělí přítoky jich *Litavku* a *Vlčavu* (560 m., nejvyšší místo na celé trati). Za průkopem blížíme se velikou zatáčkou k

(36 km.) stanici **Milinské**.

Kolem vidíme roztroušené balvany žulové, a do dálky otvírá se nám za příznivého počasí pohled na věnec hor Šumavských. Vidímeť přímo na jih *Boubín* a *Schreiner*, před nimi *Libín* nad *Prachaticemi*, v *l.* až k *Schöningru*, v *p.* *Javor*.

Stanice *Milinská* leží o samotě; městečko *Milín* skrývá se nedaleko za nízkým hřbetem žulovým.

Velikým obloukem objíždíme krajinu přivětivou, ale jednotvárnou. V *l.* viděti *Lasko* (na *Hubenovském rybníce*), dále *Chrašnice*; v *p.* věž kostela *Třebského*, pak opět v *l.* *Hořejany*, *Hrádek* a *Starou Vodu*, a vjíždíme do

(42 km.) stanice **Tochovické**.

Tochovice, ves a zámek s ohraženou bažantnicí kníž. *Schwarzenberka* hned při dráze, bývaly pevným hradem, který r. 1520 byl sídlem vdovy *Valdekovy* a lupiči *Malovci* útulek poskytoval, pročež hrad královskými městy dobyt byl.

Hornina zde převládající jest amfibolitová žula.

Z *Tochovic* vede trať kolem dvou rybníků v *l.*, v *p.* jsou četné osady, v pozadí souvislý hřbet *Brdský*. Pak přiblížíme se k říči *Vlčavě*, která přichází od *Rožmitála*, a brzy objeví se nám památné město *Březnice* v malebné poloze na úpatí zalesněného vrchu *Stráže*. Nad stromoví sadů vyniká krásný kostel o dvou věžích a bývalá *jesuitská kolej*.

(47 km.) Stanice **Březnice** v sousedství sadů zámeckých; restaurace.

Topolové stromořadí vede k městu *Březnici* na *Vlčavě* ležícímu, a zámku příkopy obehnanému, někdy pevnému hradu. V kapli zámecké chová se starý, na zlaté půdě malovaný obraz *Marianský* z r. 1396, rámec jest drahokamy ozdoben. Z velké zdejší biblioteky daroval hrabě *Hanuš Kolovrat* nejdrahocennější knihy *Českému museu*.

Březnice byla sídlem pánů z Březnice; v XV. století vládl zde Půta ze Skal a Huler z Orlíka, od něhož ji král Václav IV. koupil. V XVI. století, kdy vládl tu rod Lokšanův, přebývala zde sličná Filipina Welserová po nějaký čas; po konfiskacích po bitvě Bělohorské dostalo se panství i město Březnice v moc pověstného Přibíka Jeníška z Újezda, který horlivě pomáhal Jesuitům při zakládání zde jednoho z hlavních sídel jejich. R. 1726 zdědili panství Kolovratové. Po zrušení řádu byly v koleji zřízeny kasárny, nyní jest tam fara, úřady a škola. Na hřbitově kostel sv. Rocha.

Z Březnice do *Blatné* jezdí dvakrát denně pošta. *Blatná*, sídlo okresního hejtmanství, čítá 3100 obyv., má krásný gotický chrám z r. 1444, a starobylý zámek uprostřed rybníka, za nímž rozprostírá se krásný park se stoletými duby (ďáblův most), majetek Roberta sv. pána z Hildprandtů. V posledních letech obnoven byl zámek dle návrhu prof. Grubra. Na hřbitově pomník zdejšího rodáka básníka Koubka; pamětné desky na rodných domech Karla Strakatého (zpěváka) a Frant. Vorlíčka.

V okolí mimo park *procházka* na *vinici*, odkud jest rozkošná vyhlídka na město. *Křesovec*, malý kostelík na vršku s obrazem od Škrety (Daniel ve lví jámě). Hrad *Zbuzí* (nyní špýchar statku Blatenského), někdy sídlo rodiny Buzovců, z nichž posli páni z Rožmitála, hodinu vzdálen. Na cestě k Mirovicům starý hrádek *Švoretice*.

V *Blatné hostince*: „U bílého lva“, a „V panském domě“ (pokoje 40—60 kr. denně); *povozy* u Červenky, Kláška. *Lázně* ve mlýně v hutích. Vyhlášení jsou Blatenští kapři z rybníka Labutě (lov 15. a 25. října). Cukrovar bar. Hildprandta.

Podél říčky Vlčavy vede trať dále k jihu. V *p.* leží *Počaply*, v *l. Bor.* Jedeme údolím kolem dvoru řečeného „Pod hradem“ a vsi *Dobré Vody*, kdež jsou nepatrné železité lázně a letní byty.

Při samé dráze stojí zříceniny někdejšího hradu *Hrochova Hrádku*, a z protější strany údolíčka shlíží na nás starobylý kostel, okolo něhož rozkládá se nepatrná víska *Stražiště*.

V pusté krajině u vsi *Myslína* spatřujeme plno malých nízkých kopečků, památky někdejšího ryžování na zlato. Před samým městem *Mirovicemi* v skalnatém břehu doluje privátní společnost ua stříbro.

Kolem osamělého židovského hřbitova a mlýna vjíždíme do

(57 km.) stanice **Mirovické.**

Nad červené střechy městečka ční starý gotický kostel sv. Klimenta s hrobkou Loubských z Lub, starého rodu rytířského R. 1621 zuřili zde cis. generálové Don Balthazar de Marradas,

Martin de Huerta a Pechler se 4000 muži. Na místě nynějšího města stála někdy tvrz *Bozeň*.

Podél p. břehu Vltavy, které od Čimelic říká se Skalice, jedeme dále; na l. břehu leží velká ves *Horošedly* se zámek, za vsí veliké lomy vápencové poskytující proslulé výtečné vápno.

Pak mineme nepatrné vesnice *Neřestce Horní* a *Dolní* též se stopami ryžování; dále mlýn Spálenský v utěšené poloze nad Skalicí, a projedše ves *Krsice* vjíždíme do

(64 km.) stanice *Čimelic* blíže vsi téhož jména se zámek kn. Schwarzenberka a hrobkou hrabat Vratislavů na hřbitově.

Odtud jezdí dvakrát denně pošta do Mirotic (cena 25 kr.) a na Orlík (poštovné 50 kr.).

Výlet na Orlík. Z nádraží Čimelického jedeme 2½ hod. cestou poněkud jednotvárnou, netušíce prorvy, které učinila Vltava zde nedaleko skalami žulovými. Cesta vede kolem nepatrných vsí *Laziště* a *Probulova* v p. podél obory knížecí, obehnané důkladným plotem.

Po velkém svahu blížíme se nyní k starobylému, v rozkošné, divoce romantické krajině ležícímu hradu *Orlíku*.

Pro letní pobyt hodí se buď *hostinec* v Starém Sedle, aneb knížecí *hostinec* p. Kautského blíže zámku (pět pokojů a sál pronajmou se i na delší pobyt).

Zámek, v novějším čase obnovený (bez určitého slohu), ční malebně na kolmých téměř stěnách skal žulových, nad šumící pod ním Vltavou. Z balkonu hradu jest rozkošný pohled na údolí Vltavské, zatáčející se zde v podobě velkého S; srázné břehy pokryty jsou mocnými hvozdy, které v celém okolí zámku proměněny jsou v pečlivě ošetřovaný park. V zámku starožitného rázu (před vchodem upravena esplanada s koberci květin; nádvoří jest nepravidelný čtyřbran, jehož stěny zelení porostlé ozdobeny jsou parohy) jest vzácný archiv a bohatá knihovna. Lovecký sál jest přiměřeně ozdoben. Nalézáme zde též četné upomínky na slavného vojevůdce a vítěze u Lipska, knížete Karla Filipa Schwarzenberka († 1820): jeho řády, oděv a veliký relief bitvy u Slavkova (dar Napoleona, s původními opravami téhož tužkou); v sále rytířském trofeje z Itálie a z Uher a četné starožitnosti; malby na skle pocházející z hradu Zvíkova.

V parku nově vystavěná gotická hrobka, v ní 7 rakví a srdce vítěze u Lipska. Krásný pohled na zámek jest z tak zvané eremitáže, ležící hluboko v parku.

Jiné vynikající partie parku jsou: střelnice, skála sv. Petra (pod níž jest mlýn), parní pila a převoz na okresní silnici k Milevsku vedoucí, Nákle (Thalhaus), hájovna a salonek blíže řeky, čertův most nad roklí, železný most vedoucí pod kolmou skalou blíže zámku. Delší procházka jest k boudě Vilemínině (8 hod. sem a tam), odkud jest nejpěknější pohled na zámek; ještě dále leží lovecký dům tyrolský.

Staré Sedlo, starobylý městys nad Orlíkem s kostelem farním sv. Prokopa, připomíná se již r. 1384 a patřilo již na počátku XV. století k panství Orlickému.

Výlet na Zvíkov. Tohoto někdy královského hradu, pravé perly architektury a umění, malebně položeného při vtoku „křivé“ Otavy do stříbropěné Vltavy, dostihneme buď z *Písku* (za 4 hod.) aneb od Prahy vycházejíce ze *stanice Čimelické* (za 2 hod.).

Objedná-li se na Zvíkov loď, možno pak při dostatečné vodě malebným údolím Vltavským odtud na Orlík (větší loď stojí 40 až 50 zl.). Nedobytný Zvíkov byl oblíbeným sídlem krále Václava I., za něhož v nádherném gotickém slohu vystavěn byl; sem dal zavést též odbojného syna svého Otakara do vazby. Po smrti Přemysla Otakara II. zmocnil se Záviše z Falkenštiny Zvíkova, ale r. 1285 přinucen byl vrátiti jej králi Václavu II. Roku 1429 marně Táboři po 13 neděl hrad oblehali. Roku 1307 dostal se Zvíkov pánům z Rožmberka, na nichž ho r. 1469 Písek a Vodňany pro krále Jiřího marně dobývali. Roku 1473 přešel Zvíkov na pány ze Švamberka. Ferdinandovi II. kladl Zvíkov, obsazen vojskem Mansfeldovým, po pitvě Bělohorské celý rok odpor, ano posádka dobyla i Orlíka; teprve když se přesvědčila, že odpor jest marný, vzdala se a odtáhla se ctí. Na to prodán Zvíkov Adamu ze Šternberka, od jeho vdovy pak přivandrovalým Eggenberkům, po jejich vymření r. 1717 dostal se knížatům ze Schwarzenberka. Zanedbán stal se hrad zříceninou; roku 1780 na sv. Václava sloužena tu poslední mše; teprv roku 1812 pomyšleno na opravu a udržení jeho.

Hrad leží na skalním výběžku, který hlubokou roklí od Otavy k Vltavě směřující úplně osamotěn jest. Přes roklí vede na úzounkém, sotva sáh širokém skalním hřebetu, jímž příkop jest prokopán, most na vysokých sloupech, kudy jede se k Písku. Na straně k Otavě jest gotická brána (právě se opravuje), od níž vede silnice ku přivozu. V nádvoří stojí v rozvalinách hlavní budova se stopami středověké rustiky. Čtyrhran obklopen gotickými arkádami se žulovými žebry, v přízemí dosud neporušenými. Památná jest hradní kaple, r. 1812 poněkud opravená; malby freskové na stěnách jejích jsou velecennou památkou českého umění XV. i XVI. století. Věž zvaná „Markomanka“ jest velepamátná silnými zdmi; s ploché

její střechy rozvíjí se před námi poutavý obraz, ač obzor jest neveliký. Pod námi spojují se proudy Vltavy a Otavy v tok jeden pod kolmými stěnami skalními, porostlými zasmužilou zelení borů a jedlí.

V hradě jest hajný, u něhož lze dostati pivo, sýr a chléb, jen z nouze nocleh.

Od Čimelic stoupá vlak, opustiv Skalici, průkopem ke vsi *Lhotě Smetanově*, kterou obloukem objíždí. K východu spatřujeme *Vrabsko*, *Laziště*, v dáli *Varvažov*, na západ *Budy* nad *Miroticemi*, na sever *Chrastice*, k jihu uprostřed rozsáhlých lesů bělá se zámek *Vražský*. Pěkný pohled poskytuje hluboké úzké údolí říčky Lomnice, kterou přejíždíme po mostě 20 m. dlouhém. Vyjedše z lesa spatřujeme značnou ves *Ostrovce*, na Lomnici se rozkládající. Rybníčky, palouky a lesy střídají se pak, až vjedeme do

(74 km.) stanice **Vražské**, ležící nedaleko vsi *Nové Vraže*.

Výše opodál leží *Vraž Stará* s gotickým zámek kníž. Jiřího z Lobkovic. Z železnice viděti jen část nepatrnou; 2. pros. 1879 vyhořel zámek, obnovuje se však.

Další trať vede lesem; v průkopu překročí rozhraní vod (482 m.), pak zatačkou přichází vlak k samé Otavě, kterou však nespatriíme; skrze dlouhý průsek lesní vidíme v přímé čáře před sebou *Boubín*. Z lesů vyjedše zříme v l. kotlinu, v jejímž středu skrývá se Písek. Za vsí *Sliví* vjíždíme na pokraji rybníčků do

(81. km.) stanice **Čížové**.

Čížová jest vesnice se zámečkem. Výše v p. nade vsí na dosti vysokém návrší stojí z daleka viditelný kostel sv. Jakuba s chudobincem; odtud krásná vyhlídka. Celé panství (náležející knížeti Jiřímu z Lobkovic) vyniká znamenitým štěpařstvím; i chmel se tu pěstuje.

Z Čížové vjíždíme okolo vsí *Bošovic*, *Krašovic* a *Dobešic* do kotliny, v níž se nám v l. objeví *Písek*. Přejedeme Otavu a zříme v l. část předměstí Pražského s nemocnicí vojenskou, na p. břehu řeky kasárny, zbytek starého hradu královského, pivovár, trestnici atd. Most jest 120 m. dlouhý. Vlak zastavuje na Pražském předměstí u sv.

Václava (87 km.) *v zastávce Písecké*; omnibusy (cena 20 kr.) stojí teprve na

(89 km.) nádraží **Píseckém**, od města $\frac{1}{4}$ hod. vzdáleném.

Hostince v městě: „Zlaté kolo“ (12 pokojů, cena 60—80 kr.), v téměř domě Měšťanská beseda. „Zlatý páv“ (5 pokojů, 14 postelí, 50 kr., denně), odtud omnibus ke stanici Ražice-Písek na dráze Františka Josefa (osoba 40 kr.). „Zelený orel“ čili „Na Štychu“, Pražské předměstí (10 pokojů, od zastávky 3. min. vzdálen, pokoj 50 kr. denně). *Povozy* najímají se v hostincích; jednosprežní za 3—4 zl., dvousprežní za 5—6 zl. denně.

Lázně vanové i parní na „Střelnici“; příjemné lázně v řece na vojenské plovárně i na ostrově. Letních bytů v městě není; lze je dostati v Šobrovně, dvoře $\frac{1}{4}$ hod. vzdáleném, pak v pěkných lesích Píseckých u myslivců neb hajných, „U Honzíčka“ ($\frac{1}{2}$ hod. od města), na Ptáčkovně „U hvězdy“, „U Malířských“.

Město *Písek* čítá 10.600 obyv., skládá se z města a předměstí Budějovického, Tábořského, Pražského a sv. Václava, jest sídlem krajského soudu, finančního ředitelství, má vyšší gymnasium, vyšší realku, dívčí školu, spolky průmyslový, hospodářský, včelařský, sadařský a m. j.

Památné stavby: kamenný most přes Otavu starší Pražského, zdobený sochami; bývalý královský hrad na p. břehu Otavy, majetek obecní, s freskami z XV. století velmi zašlými (klíče u obec. správce); radnice, děkanský chrám (pěkný bronzový pomník generála Fischera z roku 1742); dům č. 122 „U bílé růže“ na Velkém náměstí, soukromý majetek, jest část zrušeného kláštera dominikánského. Zbytky městských hradeb s baštami, nejlépe zachovalé na severní straně; bývalý městský příkop proměněn v pěkný stinný park. Městský špitál blíže mostu na Pražském předměstí, někdy špitál Křižovníků s červenou hvězdou, kteří faru v blízkém Záhoří spravovali.

Socha Panny Marie na Malém náměstí, u níž pořádá se výroční městská slavnost rázu církevního na památku zapuzení francouzské posádky z města r. 1742 (nejbližší neděli po 8. červnu), záležející v slavnostním průvodu všech spolků.

Průmyslové závody: dva umělecké mlýny, pivovár, továrna na klobouky, železné hamry a slévárna; obecní spořitelna, záložna.

Dějiny. Původ a název města připisuje se zlatému písku, který v šedé dávnověkosti z Otavy se tu vypíral. Při vypuknutí bouří husitských byl Písek první po Praze, kde lid r. 1419 klášter dominikánský přepadl a mnichy vyhnal. Zde bylo pak středisko husitismu, a zde stála kád, do níž každý majetek svůj k obecnému

dobru skládal. R. 1420 dobyt byl Písek král. vojskem, ale zase opuštěn; nejvíce potyček měl s Rožmberky. Město velmi zbohatlo; však Ferdinand I. r. 1547 všechn majetek jeho zabavil, později pak částečně jej vrátil. Zle vedlo se městu ve válce 30leté; r. 1619 hr. Buquoi dobyl města, posádka cisařská pod velením Martina de Huerta krutě si počínala, tak že občanstvo Mansfeldovi tajně brány otevřelo a Huerta zatknut byl. Strašné byly následky dobytí města Maxmilianem Bavorským v říjnu 1620, který obyvatelstvo až na 13 osob povraždil a město zhubil. Od Ferdinanda II. Huertovi v zástavu dán, byl Písek od Ferdinanda III. opět na král. město povýšen. R. 1741 zmocnili se města Francouzové, kteří však 25. května 1742 od kn. Lobkovice a Karla Lotrinského dotud vypuzeni jsou.

Od těch dob zkvétalo město, tak že náleží teď k nejbohatším v Čechách.

Výlety: Plovárna vojenská; vinice sv. Václava; Dobešice (1 hod.), dvůr kn. Lobkovice (Mělnické víno); *Štěkeň* (2 hod. cesty), zámek a park kníž. Windischgraetze.

Pěkné *vyhlídky* jsou: z *Paseckého vrchu* (2 hod.) nad vesnicí Pasekami; z návrší nad *Šobrovnou*; z *Kamýku* (1 1/2 hod.) nad vesnicí *Velkými Nepodřicemi*.

Odtud přehlédneme valnou část Šumavy; na jih Boubín, na východ od něho Schreiner, na západ Jezerní Stěna, Panzer a Brückel u Eisensteinu; při jasném povětří i téměř Javoru; v l. je viděti Libín nad Prachaticemi a dále Schöninger. Geologicky zajímavá partie jest tak zvaná *Čertova strouha*, 1/4 hodiny od Písku směrem jižním proti toku řeky.

Z Písku vede dále trať kolem vesnice *Smrkovic* při úpatí tak zvaných *Hůrek*, až se průkopem dostaneme do pořičí Blanice.

(93 km.) Stanice *Putím* jest od starobylé vsi téhož jména 10 min. vzdálena.

Ve vesnici stojí starý kostel, z jehož dvou lodí jedna upravena byla pro obřady církevní katolické a jedna pro husitské. Odtud otvírá se v p. vyhlídka do údolí Otavy, kteráž nedaleko odtud přijímá Blanici. V p. viděti nad Otavou Kestřany a Štěkeň, též dráhu Františka Josefa, která nedaleko vsi *Ražic* má stanici Ražicko-Píseckou.

Za Putím jedeme mimo farní ves *Heřmaň*, překročíme říčku i stoku mlýnskou a ubíháme po lukách mezi vesnicemi v p. *Skalami* v l. *Maleticemi*, za nimiž opodál

viděti *Míšenec* se zříceninami kláštera a v pozadí mezi lesy *Paseky*. Pak vjíždíme do

(102 km.) nádraží **Protivínského**, které co společné nádraží dvou drah značně rozšířeno bylo.

VII. Dráha Buštěhradská.

a) Praha-Chomůtov-Cheb, 239 km.

Stanice: *Praha* — *Veleslavín* — *Liboc* — *Rusín* — *Hostivice* — *Jenč* — *Unhošť* — *Vejhybka* — *Smečno-Šternberk* — *Lány* — *Nové Strašecí* — *Řevničov* — *Lužná-Lišany* — *Krupá* — *Milostín-Kounov* — *Sádek-Deštnice* — *Měcholupy* — *Trnovany* — *Žatec* — *Hořetice* — *Březno* — *Chomůtov* — *Kralupy Něm.* — *Kadaň-Prunešov* — *Klášteřec* — *Pernštejn* — *Hauenštejn-Varta* — *Velichov-Vojkovice* — *Ostrov* — *Neudau* — *Karlovy Vary* — *Chodov* — *Loket-Nensattel* — *Falknov n. O.* — *Cídice* — *Dasnice* — *Kinšperk-Chlum* — *Mostov-Nebanice* — *Tršnice* — *Cheb*.

Z Prahy do Chomútova 127 km., do Karlových Varů 187 km., do Chebu 239 km.

Původně vedla pouze koňská dráha (r. 1836 otevřena) od Bruské brány do Lán, která pak až do Vejhybky v dráhu pro parní vozy proměněna a 4. listopadu r. 1863 otevřena byla. Na to zřizována postupně celá trať až do Chebu, a sice otevřeny tratě: od Bruské brány do Buben 1. dubna 1868; z Vejhybky do Lán 22. dubna 1869; z Karlových Varů do Chebu 19. září 1870; z Lán do Března 4. února 1871; z Března do Karlových Varů 9. prosince 1871. Křídlo z Lužné-Lišan do Rakovníka otevřeno 5. března 1873, z Tršnic do Františkových Lázní 9. prosince 1871.

Dráha tato má v Praze a nejbližším okolí tři osobní nádraží. Lze tedy vstoupiti do vlaku: 1. v nádraží *Státní dráhy* (v Hybernácké ulici), 2. v nádraží v *Bubnech*, 3. v nádraží za *Bruskou branou*. Nádraží v *Bubnech* sotva použije ten, kdo v Praze bydlí; nádraží za *Bruskou branou* leda ti, kteří bydlí na *Hradčanech* nebo na *Malé straně*.

Z nádraží Státní dráhy jedeme po kolejích této dráhy přes ostrov Štvanici do nádraží v *Bubnech* (srov. str. 158.), načež odbočuje trať dráhy Buštěhradské v l. kolem Buben, běžíc skrze nejkrásnější Pražské sady *Stromovku* do nádraží *za Bruskou branou*. Odtud jedeme podle *Dehnic* (Dejvic), za nimiž viděti výšiny Šárecké s kostelíkem sv. *Matěje* (v p.) ke

(10 km.) stanici **Veleslavínu**, nedaleko které jest *Divoká Šárka* (viz str. 123.).

Minuvše *Břevnov* s klásterem sv. Markéty vjedeme do (12 km.) stanice **Liboce** při vesnici téhož jména. U samé vesnice jest obora s býv. královským letohrádkem *Hvězdou* (viz str. 122.), oblíbené výletní místo Pražanů. — Přes *Bílou Horu* (kde roku 1620 svedena pro Čechy osudná bitva) s kostelem *P. Marie Vítězné* (v l.) jedeme ke

(13 km.) stanici **Rusínské** u vesnice Rusína.

Majitel zdejšího cukrovaru p. ze Strassern má bohatou sbírku starožitností nalezených v Divoké Šárce, Vokovicích a Noutonicích.

Jedouce dále vidíme v l. velikou trestnici pro ženské v *Řepích* (viz poboční trať dráhy Buštěhradské vedoucí z Prahy do Hostivic), a brzy jsme ve

(17 km.) stanici **Hostivické**, v kterou ústí též poboční trať z Prahy přes Řepy vedoucí. — Po mostě překročíme trať dráhy Pražsko-Duchcovské a octneme se ve

(20 km.) stanici **Jenči**, nedaleko soujmené vesnice se značným pivovárem. — Minuvše *Pavlov* zastavíme v

(26 km.) stanici **Unhošti**.

Okresní město *Unhošť* leží $\frac{3}{4}$ hod. cesty od stanice, má průmyslovou školu, strojní mlýn a velký pivovár. Zde narodil se malíř Tkadlík.

Za *Plátěným Újezdem* (v l.) překročíme trať vedoucí z Kladna do Nučických dolů na železnou rudu, a vjedeme do

(30 km.) stanice **Vejhybky**, uprostřed lesů ležící.

Odtud odbočuje křídlo dráhy Buštěhradské do Kralup, jehož popis viz níže (Dráha Buštěhradská b).

Z Vejhybky jezdí omnibus do Kladna (viz str. 143.).

Následuje

(36 km.) stanice **Smečno-Šternberk** (která až do 1. července 1881 slula *Mrakov*).

Odtud jezdí omnibus do lázní Šternberských (viz str. 141.).

Na další jízdě mineme vesnici *Srby*, a v p. v dáli vidíme kouřící komíny Kladenských hutí.

(43 km.) Stanice **Lány** jest $\frac{1}{2}$ hod. cesty vzdálena od vesnice téhož jména, kde jest zámek a krásný park knížete Fürstenberka.

Park není obecnstvu přístupný, ale dosti zajímavých procházek poskytuje blízká obora i celé okolí; proto jsou Lány oblíbeným letním bydlištěm Pražanů (dva pokoje stojí zde měsíčně asi 25 zl.).

Slušný „Knížecí kostinec“ Sýkorův poskytuje dobrou stravu i nocleh (1 pokoj); hostince Kindlův a Frolíkův jsou menší.

V okolí nalézá se mnoho kamenouhelných dolů, v některých se však již nepracuje. Uhlí ložiska Ploskovského jest špatné, ale nalezájí se v něm mnohé zajímavé nerosty (Parankerit, Chalkopyrit, Galenit, Baryt, Dolomit). — Ze zajímavých rostlin zdejšího okolí jmenujeme: *Potentilla heptaphylla* i *rupestris*, *Phyteuma orbiculare*, *Spiraea aruncus*, *Woodsia ilvensis*, *Thesium pratense*, *Seseli glaucum*.

Odporučujeme *výlet* ze stanice Lánské do lesů Křivoklátských (na Křivoklát 3 hod.) oborou a údolím Kličavským (geologicky velmi zajímavým). Kdo jde pěšky, dá se u hájovny od nově založené cesty stezkou v l. vzhůru.

As 2 km. na jihovýchod od Lán stojí při oboře myslivna *Pustá dobrá* na místě, kde druhdy tvrz téhož jména stávala.

Z Lán zatáčí se dráha ve velkém oblouku k jihu, projíždí tunelem a vede směrem severním k

(50 km.) stanici **Novému Strašecí**.

Nové Strašecí jest okresní město s 3000 obyv., od stanice téhož jména as 1 km. vzdálené. Nynější farní chrám Panny Marie vystavěn byl roku 1553, ale již v době předhusitské uvádí se zde fara. V okolí doluje se na kamenné uhlí.

Odtud projíždí dráha ve mnohých obloucích krásné Fürstenberské lesy, uprostřed kterých

(55 km.) stanice **Řevničov** (Rentsch) leží. Již před Řevničovem viděti první chmelnice, kterých až k Žatci stále přibývá. Další jízda vede oborou, lesy a průkopy, a v několika ostrých obloucích přijíždíme ke

(63 km.) stanici **Lužné-Lišanům**.

As 1 km. jižně od Lišan stála někdy tvrz *Hlavačov*. U Lišan svedena byla osm dní před bitvou Bělohorskou bitka mezi císařskými a stavovskými.

Ze stanice *Lužné-Lišan* odbočuje od Rakovníka krátká trať (9 km.), spojující dráhu Buštěhradskou s drahou Rakovnicko-Protivínskou. Trať tato vede ze stanice Lužné-Lišan k jihu, zprvu několika průkopy, pak údolím po p. břehu Lišanského potoka; jižně od Rakovníka spojuje se s tratí Berounsko-Rakovnickou a končí v nádraží *Rakovnickém*.

Na další cestě jedeme skrze mnohé průkopy krajinou již jednotvárnější. V l. viděti *Lišany* a *kapli sv. Gottharda*; v p. vesnici *Krupou*, při které jest

(68 km.) stanice **Krupá**.

Přes Krupou vede Karlovarsko-Slanská silnice, na které (as 10 km. k východu) leží městyš *Mšec* (Kornhaus) se starobylým hradem.

Všude kolem dráhy viděti chmelnice; v p. leží farní vesnice *Mutějovice* (kde jest v kostele sv. Václava kazatelna z litiny); v l. *Milostín* a *Povlčím*, v p. *Kounov* při (74 km.) stanici **Milostín-Kounov**.

V okolí Krupé a Kounova doluje se v četných místech na kamenné uhlí. Severovýchodně od vesnice jsou zříceniny tvrze *Kounova*.

Za Kounovem stává se krajina opět rozmanitější. U *Kabárny* (Johannisthal, v l.) vjíždíme opět do lesů. V p. viděti vesnici *Deštnice* s malým zámek (někdejší tvrzi), a dále v krásné poloze malou vesničku *Sádek* (Satkan).

(84 km.) Stanice **Sádek-Deštnice** (Satkan-Teschnitz).

Hned za touto stanicí otvírá se krásný pohled do krajiny v p.; v l. viděti vesnici *Želeč* (Seltsch). Trať vine se zde hadovitě skrze četné průkopy až do údolí Zlatého potoka (v l. ves *Železná*, něm. Schellesen), načež zatačí se v oblouku kolem vesnice *Měcholup* do

(92 km.) stanice **Měcholupské** (Michelob):

Kostel sv. Vavřince v Měcholupech byl již r. 1384 farářem osazen. Mimo to jest zde zámek s kaplí P. Marie, park a velký pivovár.

Údolím Zlatého potoka jedeme skrze *Holedeč* (Holltitz, v p.) okolo *Stránek* (Tronitz), *Veletic* a *Dobříčan* (se zámek, parkem a minerálními lázněmi) do

(100 km.) stanice **Trnovanské**.

Již od Veletic viděti z dráhy četné homolovité kupy Středohoří. U samé stanice, při ústí Zlatého potoka do Ohře, leží ves-

nice *Trnovany*, kolébka to starého českého rodu pánů z Trnovan, již v XIII. století jmenovaných.

Dráha vede dále údolím Ohře podle rozsáhlých chmelnic (v l. vesnice *Bezděkov*, kde za válek husitských pevný hrad stával, v p. *Zálužice* a *Rybňany*), pak překročí Ohři a ústí ve

(104 km.) stanici **Žatecké**, od města as 1 km. vzdálené.

Žatec (Saaz) jest královské krajské město s 10.000 obyvateli na p. břehu Ohře.

Hostince: „Hôtel Hanslik“, „Zlatý anděl“, „U beránka“, „U slavíka“. — *Povozy* jedno- i dvouspřežní dostati lze ve všech hôtelech, mimo to u poštovního oficíala Czecha a u Pernera. Dvouspřežní povoz stojí 7 zl. na den.

Poštovní úřad jest na Velkém náměstí; *telegrafní úřad* na Kostelním náměstí (v domě spořitelny) a na nádraží.

Mimo mnohé spolky pro zábavu, tělocvik, Českou občanskou besedu a p., jest zde též spolek pro pěstování chmele a hospodářský spolek.

Z mnohých *průmyslových závodů* jmenujeme: cukrovar, pivovár, amer. mlýn, továrnu na hřebíky a továrnu na papírové krabičky. V Žatci pěstuje se mnoho zeleniny a okolí pověstné jest výtečným chmelem, v kterém se zde rozsáhlý obchod vede.

Statkář pan Burgstaller v nedalekých Rybňanech má pěknou archaeologickou sbírku nádob, ozdob atd., jež v pohanských pohřebištích na březích Ohře nalezeny byly.

Dvakráte za týden vychází v Žatci list „Saazer Nachrichten“ zvaný.

Dějiny. Krajina Žatecká byla druhdy osídlena slovanským kmenem Lučanů, a to zajisté dávno před založením města Žatce. Hrad založen zde byl již v pradávných časech, jsa sídlem knížete Luckého. Po pádu Vlastislava, knížete Luckého, v bitvě na Turském poli, utvořena z knížectví toho župa Žatecká, která pro bohatství a výnosnost svou předním členům panovníčího domu v úděl dávána byla. Roku 1004 vypudili obyvatelé hradu Žatce polskou posádku Boleslavem Chrabrým sem vloženou a prohlásili se pro Jaromíra. Tentokráte byl zde již kostel, do kterého se Polané před zuřivostí domácích utekli. Za statečnost při dobytí Milána osvědčenou obdrželi Žatečtí od Vladislava v odměnu znak. Za Přemysla Otakara II. jmenuje se Žatec již městem královským; i od potomních králů uděleny Žatci mnohá práva a výsady. Tenkrát bylo v Žatci devět farních kostelů, z kterých nynější děkanský chrám již od r. 1270 pod správu premonstrátů Strahovských náležel. Od počátku hnutí husitského až do války tří-

cetileté byli Žatečtí horlivými Husity. Roku 1421 odolalo město šesti úsilným útokům vojska křižáckého, jež pak při zprávě o příchodu Žižkově ve velkém zmatku ze země na útěk se dalo. Jako jiná města česká potrestán i Žatec Ferdinandem I. roku 1547 za odepření pomoci proti spolku Šmalkaldskému: uložena mu pokuta 8000 kop a poručeno, aby brány městské zbořeny byly a Žatec více městem jmenován nebyl. Na přimluvu císařovny Marie zrušil však Maximilian roku 1565 nařízení toto. Po bitvě Bělohorské, za kruté protireformace generála Huerty, opustila větší část dosud ryze českého obyvatelstva město a zem, a Žatec v krátké době poněmčen. Ještě však na počátku století XVIII. dosazován sem český kazatel. V třicetileté válce Žatec opět mnoho utrpěl, zvláště od Švédů, kteří roku 1639 města dobyli a mnoho domů spálili. Marie Terezie udělila r. 1746 usedlým měšťanům Žateckým právo inkolatu.

Památnosti. Děkanský kostel Nanebevzetí P. Marie založen byl r. 1206, a r. 1724 vystavěna při něm kaple sv. Jana Nepomuckého (jenž prý na školách zdejších první své vzdělání obdržel). Kostely sv. Jakuba, sv. Mikuláše (s vojenským hřbitovem), sv. Václava, sv. Prokopa (při kterém až do válek husitských benediktinské proboštství bývalo) a sv. Jana Křtitele (v Mlynářích) jmenují se již ve XIV. století. Při klášteře kapucínském jest kostel korunování P. Marie. V děkanství jsou pěkné fresky (život sv. Jana) od premonstráta Siarda Noseckého z r. 1712. Před radnicí, která uprostřed náměstí stojí, jest krásné sousoší sv. Trojice. Řetězový most přes Ohři z r. 1826 jest první řetězový most v Čechách. Jest zde též něm. vyšší gymnasium.

Výlety. Čachovice (Tschachwitz, asi 7 km.), lázeňské místo (lázně zvané Svatováclavské).

V XVI. století dolováno zde na kamenec v takové hojnosti, že r. 1549 zakázáno kamenec z ciziny do Čech přivážeti.

Do *Teplic, Karlových Varů* a j. lze po dráze výlety na celý den podniknouti, použije-li se prvního ranního vlaku a pro zpáteční cestu posledního večerního vlaku.

Z nádraží Žateckého jedeme údolím Svinného potoka směrem zprvu severním, pak severozápadním přes

(111 km.) stanici **Hořetickou** (Horatitz) do

(117 km.) stanice **Března** (Priesen). Hned za Žatcem viděti bylo v p. chmelnicemi obklopené *Stankovice*, dále u samé dráhy *Žiželice* a *Hořetice* (obě v p.), pak *Hrušovany* s malým zámečkem, *Holetice*, *Střezov* a konečně město *Březno* (vše v p.).

Březno (Priesen), město s 1000 obyv., má farní kostel ss. Petra a Pavla z r. 1749, novou (asi před čtyřiceti lety vystavěnou),

vkusnou radnici a pivovár. V okolí jest více dolů na kamenné uhli. Městem jmenováno Březno teprve r. 1784 císařem Josefem II.

Výlet do nedalekých lázní *Čachovických* (asi 3 km.) popisujeme jako výlet ze Žatce.

Za Březnem otvírá se v l. krásná vyhlídka ku *Kadani* a *Kralupům*. U vesnice *Bran* (Prah, v l.) vybočuje dráha z údolí Svinného potoka, a směrem severním přijíždíme kolem *Spořic* (v p.) do

(127 km.) stanice **Chomútova** (Komotau), od města Chomútova (v p. ležícího) as 2 km. vzdálené.

V nádraží dráhy *Buštěhradské* ústí též dráha *Ústecko-Teplická*; naproti jest nádraží dráhy *Duchcovsko-Podmokelské*.

Z Chomútova vybíhají následující dráhy: k jihu *Buštěhradská* do Prahy a *Plzeňsko-Březenská* do Plzně; k východu *Duchcovsko-Podmokelská* do Podmokel a *Ústecko-Teplická* do Ústí (obě ke spojení se státní drahou Pražsko-Podmokelskou); k severu *Chomútovsko-Vejprtská* (křídlo dráhy Buštěhradské) do Saska (přes Annaberk do Saské Kamenice [Chemnitz]), od které se ve stanici *Křimov-Nová ves* křídlo k Reizenhainu (přes Marienberg do Saské Kamenice) odděluje.

Chomútov (Komotau), královské okresní město s více než 10.000 něm. obyvateli.

Hostince: „Hôtel Scherber“, „Hôtel Reiter“, „Hôtel Adler“; za pokoj platí se denně 80 kr. až 1 zl. 50 kr. Ve všech těchto hostincích lze, za ceny ovšem nižší, pokoje i na delší čas najmouti.

Restaurace: „Pivovárni restaurace“, „U města Karlových Varů“ a v městském parku.

Povozy jedno- i dvouspřežní lze ve všech jmenovaných hotelech i u jednotlivých drožkářů najmouti. Omnibusy i jiné povozy dojíždějí ku každému osobnímu vlaku. V omnibuse platí se za jízdu z nádraží do města 20 kr. (za osobu), drožce 60 kr., fiakru 1 zl. — *Poštovní úřad* jest na Školském náměstí, *úřad telegrafní* v budově okresního soudu. *Jízdní pošta* dojíždí dvakrát denně do Údlice (Eidlitz). — Mimo mnohé *spolky* pro zábavu a p. jest zde hospodářský spořitelní a úvěrní spolek, spolek záloženský a zastavárna.

Chomútov má mimo obecné a měšťanské školy i něm. vyšší gymnasium a něm. učitelský ústav.

Průmyslových závodů jest zde značný počet. Akciový parní mlýn; papírna; továrna na ocet, olověný cukr a líkery; továrna na konzervy zelenin; parní barvírna; velká továrna na obuv; továrna na hospodářské stroje a j. v. Ve

velké Rudohorské továrně na ocel a železo se již od roku 1875 nepracuje. V okolí doluje se na kamenné uhlí.

Povšimnutí zasluhují *dělny a sbírky* c. k. mechanicko-technického učiliště; také gymnasium má pěkné sbírky.

P. Quido Schopf, c. k. horní oficial, ochotně ukáže na požádání bohatou svou sbírku nerostů.

Dvakrátě týdně vychází zde list „Deutsches Volksblatt“.

Dějiny. Do polovice XIII. století byl Chomůtov, tehdá ještě městys (villa forensis), ryze český; r. 1252 dostal jej řád Německých rytířů, jehož úsilím Chomůtov záhy poněmčen (odtud pořekadlo: „Všudy lidé, v Chomůtově Němci“). Roku 1396 povýšen Chomůtov na město. Řád Německých rytířů prodal z nouze r. 1416 město i s panstvím Václavu IV., a bezpochyby hned při vypuknutí bouří husitských se také odstěhoval. Roku 1421 (16. března) dobyli Pražané a Táboři Chomůtova, ale s velkou ztrátou; obyvatelstvo pobito, město spáleno a spolu s panstvím Jakoubkovi z Vřesovic v zástavu dáno. Po mnohých změnách dostal se Chomůtov roku 1588 Jiřímu Popelvi z Lobkovic, který sem Jesuity uvedl. Když protestantské obyvatelstvo těmto mnohá příkoří činilo (1593), trestal je Lobkovic s velikou přísností; soud v příčině té držán na nedalekém *Červeném Hrádku* (Rothenhaus, viz níže *Výlety*). Po pádu Popela z Lobkovic (1594) spadlo jmění jeho na král. komoru. Okolo r. 1605 vykoupil se Chomůtov z poddanství, přikoupil panství Schönlindské a obdržel titul královského města. — Znameníť knihovna, druhdy p. Bohuslava z Lobkovic, zničena požárem r. 1598. — V Chomůtově narodili se Frant. Pubička (1722) a Frant. Gerstner (1756).

Památnosti. V děkanském kostele Nanebevzetí P. Marie pochován jest Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic; zde visí též památný obraz „Pustošení města od Husitů dne 16. března 1421“. Bývalá komenda Něm. rytířů proměněna jest v radnici, v které visí několik zajímavých podobizen (Popela z Lobkovic, F. Gerstnera a j.). Při kostele sv. Ignacia býval klášter Jesuitů. V býv. kostele sv. Kateřiny jest teď spořitelna. Při městě jest velmi pěkný park (krásné růžové keře), v jehož středu stojí střelnice a restaurace.

Výlety. K *Alaunhütte* (2 km.) při jezírku zvaném *Alaunsee*. Jde se z Velkého náměstí (Marktplatz) okolo děkanského kostela přes Školské náměstí a Vinou ulicí (Weingasse). Hned za městem při cestě v l. jest tabulka s nápisem „Zur Alaun Hütte“.

V Alaunhütte jest dobrá restaurace a železité lázně (od dubna do října otevřené). Jezírko utvořilo se v prohlubni, která zde následkem sesutí se dolu povstala. Pokrývá plochu asi 17 hekt., a v křišťálové jeho vodě žádný živočich nežije.

Jiné blízké výlety jsou *Ruhland* (as 2 km.) a *Grundmühle* (as 5 km. k sev.) v údolí potoka Assigu, v krásné horské krajině.

Na obou místech lze v letě vždy mléko a chléb s máslem, v Grundmühle i pivo dostati.

Přes *Borek* (jinak Jirkov, něm. Görkau) na *Červený Hrádek* (Rothenhaus) asi 4 km.

Fiakr z Chomútova až na Červený Hrádek stojí 3 zl. mimo mýto a zpropitné. Lze též použití Chomútovsko-Podmokelské dráhy, která má stanici u samého Borku. *Borek* (hostinec u Schorsche) jest okresní město asi se 4000 obyv. a velmi čilým průmyslem. V městě a v nejbližším okolí jest sedm velkých přádelen, papírna, čtyři parní mlýny a jiné průmyslové závody. Bližší viz na str. 254.

Přes *Blatno* (Platten) do *Kvinova* (Guinaw, asi 5 km.). V *Blatně* jest starý, dosud částečně obydlený hrad. Ne-daleký *Kvinov* jest pověstné poutnické místo, jmenovitě v prvních dnech července (zvláště v den Navštívení Panny Marie) hojně navštěvované. Východně od Kvinova spatřiti lze zbytky někdejšího hradu *Neušteinu*.

Jiná zajímavá místa okolí Chomútovského leží vždy blíže některé stanice té neb oné dráhy, a tam je též popisujeme.

Popis křídla dráhy Buštěhradské z Chomútova do Vejprtu vedoucího nalezne čtenář za popisem hlavní trati dráhy Buštěhradské (Dráha Buštěhradská c).

Za Chomútovem přijímá dráha, která dosud směrem severozápadním se ubírala, směr jihozápadní. Z nádraží Chomútovského vyjíždíme po týchže kolejích, po kterých jsme přijeli; teprve u Kadaňské kapličky (v p.) odbočujeme v p. V l. viděti *Spořice*; v p. jest pěkná vyhlídka na svah hor vesnicemi posetý. Nás unáší vlak skrze *Černovice* a *Chrbice* (Körbitz) do

(134 km.) stanice *Kralup* (Deutsch-Kralup), v p. u samého města téhož jména ležící.

Na blízku *Kralup* stála za dávných dob zemská brána do *Míšenska* vedoucí, v Kralupech pak vybíráno pomezí clo. Bezpochyby na místě nynějšího „Sklepního hostince“ (na sev. straně města) stála v XVI. stol. vystavěná tvrz Hasišteinských z Lobkovic. V XVII. stol. spojeny Kralupy s panstvím Hagensdorfským.

Okolo několika dolů na kamenné uhlí přijíždíme do (140 km.) stanice **Kadaně-Pruneřova** (Kaaden-Brunnersdorf).

Kadaň (Kaaden), královské okresní město na l. břehu Ohře se 6000 něm. obyvateli. Zde kvete průmysl rukavičkářský; v okolí kopá se zelená hlínka k barvení; také se hojně doluje na kamenné uhlí.

Město toto bylo druhdy sídlem župy Kadaňské, teprve r. 1312 dostalo se jako korunní manství pánům ze Šumburka; r. 1426 obdrželi je pánové z Plavna a po nich pánové z Lobkovic v zástavu. Bývalý župní hrad, jenž asi na místě nynějších kasáren stával, vzal za své ve válce třicetileté (1648). — Zdejší děkanský kostel „Povýšení sv. kříže“ i se špitálem založen byl původně r. 1183 řádem Johanitů, kteří při něm až do r. 1420 vytrvali. Mimo jiné čtyři kostely jest zde klášter Alžbětinek se sirotčincem a nemocnicí, a nedaleko města klášter Františkánů. Kadaň má též krásné náměstí, radnici s pěknou věží a realní gymnasium.

Ze stanice *Pruneřovské* nejlépe lze podniknouti výlet ke zříceninám *hradu Hasišteina* (Hassenstein, od stanice Pruneřovské as 5 km., od *Města* [Platz] 1 km. vzdáleným), jedněm z nejkrásnějších a nejrozsáhlejších v Čechách. Jde se skoro hodinu dlouhou vesnicí Pruneřovem (prostý ale slušný hostinec Fischerův u kostela), pak stále podle potoka (v l. Schnabelmühle a dále hamry); na kraji lesa při úpatí skály, na které Hasištejn leží, vede široká kamenitá stezka ke zříceninám.

Hasištejn stojí na skalnatém horském výběžku, který k západu příkře do údolí potoka Bystřice spadá. Ke stranám ostatním snáze přístupným, jmenovitě k severu, byl hrad nejlépe opevněn. I bývalé hradní příkopy dosud viděti; některé části hradu jsou lesem pokryty. Objem zřícenin měří asi tisíc kroků.

Pánové ze Šumburka drželi již ku konci XIII. stol. Hasištejn jako léno. R. 1412 dostal se Jindřichovi ml. z Plavna, kterému pro loupeže a škody na královských statech r. 1418 mocí odňat a Mikulášovi Chudému z Újezda, později z Lobkovic zvanému, udělen. Potomci pana Mikuláše drželi hrad tento do r. 1609 a psali se odtud „Hasištejnští“; z jich rodu byl i slavný Bohuslav Hasištejnský († 1510), jenž bohatou svou knihovnu na tomto hradě choval. Na počátku XVII. stol. získal Hasištejn p. Leon. Štampach ze Štampachu, který však na hradě tomto již nesídlil. R. 1623 koupil jej Jaroslav Bořita z Martinic; v kupní smlouvě zpomíná se Hasištejnu již jako hradu pustého.

Hned za stanicí v *p.* leží vesnice *Pruneřov*, která se od dráhy až k horskému svahu (as 3 km.) táhne. Brzy na to projíždíme podobně dlouhou vesnicí *Mikulovicemi* (Niklasdorf, Nickelsdorf), která se severnějším *Wernsdorfem* souvisí. Objedše pak horu *Seeberg* (v *p.*) vjíždíme do (146 km.) stanice **Klásterce** (Klösterle), od města 20 minut vzdálené.

Klásterec, město se 2400 obyvateli, leží na l. břehu Ohře. Jest zde pivovár a velká hraběcí Thunovská továrna na porculán. Cizincům v kanceláři továrny se obhlášením jest vstup dovolen.

„V radnici“ jest jediný, ne příliš pohodlný *hostinec*, v kterém přenocovati možno. Dobrá zahradní restaurace jest v „pivováře“, as 5 min. cesty za městem směrem k nádraží; z restaurační zahrady jest pěkný pohled na město a okolí se zříceninami Egerberku, Felixburku a Šumburku.

Dějiny. Otakar II. odňal Klásterec r. 1277 Postoloprtskému klášteru Benediktinův a přirknul jej královské komoře. V XV. a XVI. stol. drželi jej Vitzthumové (Fictumové) z Egerberku, od kterých jej r. 1604 koupil Štěpán z Gersdorfu, jemuž po bitvě Bělohorské skonfiskován a r. 1623 Křištofu Šimonovi z Thunu prodán byl. Rodu tomuto náleží panství Klástercecké (od počátku XVIII. stol. fideikomisní) dosud.

Zdejší farní kostel nejsv. Trojice připomíná se již ve XIV. stol.; v nynější podobě (slohu italského) vystavěn byl r. 1670 od vlaského stavitele Rosi de Luca a r. 1724 obnoven. Na náměstí stojí kamenná kašna, obklopená sochami značícími díly světa, a na sloupu, obklopeném zábradlím, socha sv. Trojice a 4 sochy svatých. — Zámek, který r. 1856 shořel a dlouho ve zříceninách zůstal, byl v posledních letech opět zbudován a pěknou zahradou obklopen (vstup není dovolen).

Výlety: 1. Ke zřícenině *Šumburku* (Schönburg, asi $\frac{3}{4}$ hodiny cesty na západ). Z Klásterce jde se silnicí vedoucí do *Piršenšteinu*, z které po půl hodině v l. cesta do vesnice Šumburku odbočuje, anebo kratší, ač poněkud příkřejší vozovou cestou vedoucí z Klásterce přímo ke dvorci ve vesnici *Šumburku*. Odtud vede v l. cesta lesem na vrch ke zříceninám hradu (548 m.).

Hrad Šumburk býval sídlem pánů z Šumburka, jejichž rod v XVI. stol. vymřel. V neznámé době vystavěli si pánové z Šumburka nový hrad asi v místech nynějšího poplužního dvorce, a nazývali se odtud pány na Novém Šumburce.

Vyhledka není velmi obsáhlá, leda k jihu. Viděti k východu zříceniny Egerberku a Felixburku (dále v l.), k západu pak zříceninu Himmelšteina.

Ze Šumburku jest pouze as $\frac{3}{4}$ hod. cesty do *Peršteina* (též Piršenšteina, Pürstein). Jde se z vesnice Šumburku vozovou cestou v l. k pobožené chalupě; u cibelný přijdeme na silnici vedoucí z Klášterce do Piršenšteina, ježž popisujeme níže jako výlet ze stanice *Peršteina*.

2. K zříceninám *Felixburku* a *Egerberku*, výlet polodenní. — Z nádraží Kláštereckého k jihu k vesnici *Mířetickým* (Meretitz), pak v l. po břehu řeky až k přivozu na proti *Rošovicům* (Roschwitz); Felixburk leží hned u řeky, a přivozník jest průvodcem.

Felixburg vystavěn byl v l. 1554—57 od B. Felixe Hasišteinského z Lobkovic, a r. 1598 přešel koupí na Leonarda ze Štampachu na Egerberku, jehož nástupci po bitvě Bělohorské skonfiškován a Krist. Thunovi prodán byl.

Hrad tento jest již značně zpustlý, ač ještě mnohé památky druhdy nádherných sloupůradí a nepatrné zbytky fresk viděti.

Čtvrt hodiny cesty jižněji leží vesnice *Lestkov* (Leskau), při kteréž na vrchu lesem porostlém (673 m.) strmí zříceniny *Egerberku*, který často chybně Lestkovem (Leskau) se jmenuje. Vrch spadá jmenovitě k jihovýchodu, k vesnici Lestkovu, velmi příkře; zříceniny jsou dosti rozsáhlé a velmi malebné.

Egerberk dal jméno pánům z Egerberka, kteří již v XIII. století se připomínají. Tito postoupili později hradu tohoto pánům ze Šumburka, kteří roku 1352 Egerberk a Perštejn od Karla IV. v léno přijali. Na to střídali se často rozliční rodové v držení Egerberku, až ku konci XVI. stol. jako věno Anny z Vitzthumu Boh. Felixovi Hasišteinskému z Lobkovic se dostal. Od r. 1588, kdy Felix Hasišteinský na nově vystavěný nedaleký Felixburk se přestěhoval, jest opuštěn a pomalu ve zříceniny se rozpadnul.

3. Na *Himmelštejn* a *Hauenštejn* viz níže jako výlet ze stanice Hauenšteina-Varty, str. 317.

Na další cestě ze stanice Klášterecké objíždíme město Klášterec, které se zámkem svým při břehu Ohře a na úpatí lesnatých vrchů velmi malebně se rozkládá. Ještě

před Kláštercem přestupuje dráha na pravý břeh Ohře, již pak sleduje skoro až ke stanici Ostrovské. Hned za Kláštercem viděti v *p.* na kuželovitém vrchu zříceninu *Šumburku* a za ní krásný lesnatý svah Rudohoří. Kolem *Černýše* (Tschirnitz) vjíždíme do

(153 km.) stanice *Peršteina*. Naproti, na levém břehu Ohře leží vesnice *Aubach*.

Výlet na Peršteín (jinak Piršenšteín, Pürstein). Prosedše *Aubach* jsme za půl hodiny ve vesnici Peršteíně, nad níž v *l.* na příkré stráni stojí nepatrná již zřícenina, ku které vede z vesnice cesta kolem villy Nappmannovy.

Hrad Peršteín založen byl as ve XIII. stol. od pánů ze Šumburka, a byl r. 1450 vojskem vládním oblehán. Roku 1508 koupil jej Albrecht z Kolovrat a od tohoto Opl z Vitzthumu. Když tento r. 1530 pro zradu ze země ujel, prodali příbuzní jeho Peršteín r. 1559 P. Boršovi ze Lhoty na Nezabylicích. R. 1574 jmenuje se Peršteín již zámkem pustým.

Cesta z Peršteínu do Měděnce jest příkrá a obtížná. Z Klášterce vede však dobrá silnice přes *Jeseň* (Gesseln) a *Steingrün* (pro pěši aspoň 3 hodiny cesty a stále stoupání, ležít Klášterec 169 m. a Měděnec 903 m. nad mořem).

Krásným údolím Ohře, v kterém se skalnaté břehy s lesnatými stráněmi střídají, objíždíme široký *Herrgottsstuhlberk* (v *l.*). V *p.* hned za vesnicí *Vočí* objeví se na vysokém, lesnatém vrchu nad krásným údolím *Pekelským* zřícenina *Himmelšteinu*.

(190 km.) Stanice *Hauenšteín-Varia*.

Výlety: 1. Na *Himmelšteín* (³/₄ hod. cesty). Ze stanice v *l.* až k mostu a přes něj do vesnice *Varty*; od hostince „U slunce“ v *p.* až ke kříži a odtud vozovou cestou k pile. Od této cestou v *p.* vzhůru; nahoře odbočuje z vozové cesty v *l.* pěšina k zřícenině již malé a sešlé.

Vyhledka s příkré skály, na kteréž zřícenina stojí, je velmi pěkná. Pod sebou vidíme úzké údolí Ohře, v *p.* lesnaté údolí *Pekelské*; v *l.* široký *Hengsberk*, před ním *Herrgottsstuhlberk* a v *l.* zříceninu *Šumburka*.

2. Na *Hauenšteín* (1 hodina cesty). Z *Varty* jde se k jihozápadu po silnici až na křižovatku, pak cestou v *p.* k „*Stínidlu*“ (*Parapluie*), od kterého jest pěkná vyhlídka.

Zámek *Hauenšteín*, obklopený krásnou zahradou, skládá se ze staré budovy s kulatou kamennou „věží purkmistrovskou“ (*Bürger-*

meister) a nových přístavků (hospodářských stavení a obydlí úředníků). Pozoruhodná jest gotická kaple na temeni vrchu (se sochařskými ozdobami od Maxe). K *Eichelberku* ($\frac{1}{2}$ hod. cesty na východ), s jehož vrcholu jest pěkná *vyhlídka*, vedou lesem pěkně točité stezky. — Vidíme blízký Hauenštejn, v *p.* (k západu) Schönwald a za ním Smrčiny, dole pod námi údolí Ohře, za ním Andělskou Horu (Engelhaus), v *l.* na příkré skalnaté stráni Himmelštejn a dále v *l.* Šumburk. — V tak zvaném „Cizinském domě“ (Fremdenhaus) je dobrá restaurace.

Hauenštejn byl královským manským hradem a co takový rozličným pánům v odměnu na čas udílen. V *l.* 1480—1500 drželi jej bratři Oldřich a Václav Sathaner z Drahovic, jimž (roku 1497) z manství propuštěn byl. R. 1528 prodali dědicové těchto bratrů Hauenštejn Jindřichu hraběti Šlikovi, jehož synu Kašparovi z treštu opět v statek manský (od Ferdinanda I. r. 1547) proměněn byl, ale již za synů Kašparových r. 1574 zase z manství vyvozen. Ještě v XVI. století připojen byl k panství Ostrovskému, při němž zůstal do r. 1811, kdy spadnul na královskou komoru. R. 1836 koupila Hauenštejn hraběnka Gabriela z Buquoi, po níž zdědil jej syn její, nynější majitel Jiří hrabě z Buquoi.

Za stanicí Vartou vidíme ještě jednou *Himmelštejn* a divoké údolí *Pekelské*, a dále v *p.* rozsáhlý zámek *Hauenštejn*. Pak přestoupíme po mostě na levý břeh Ohře; v *l.* leží ves *Jakubov* (Jokes) a skoro naproti

(165 km.) stanice **Velichov - Vojkovice** (Welchau-Wickwitz).

Projedeme vesnicí *Vojkovicemi*, brzy potom opustíme údolí Ohře a obrátíme se v *p.* (k severozápadu) do údolí potoka *Bystřice*, jež sledujeme až do

(171 km.) stanice **Ostrovské** (Schlackenwerth).

Ostrov ($\frac{1}{4}$ hodiny od nádraží) jest starožitné město s 2260 obyv., se spořitelnou, záložnou, továrnou na porculán a pivovárem.

Hostince: „Zum Renthau“ na Tržišti (v témž domě jest i *poštovní* a *telegrafní úřad*); „U černého orla“.

Povšimnutí zasluhuje nedávno opravený a rozšířený zámek velkovévody Toskánského s krásným parkem, v jehož středu stojí tak zvaný „Zahradní dům“ (Gartenhaus), v rokokovém slohu vystavěný, s dobrou restaurací. V gotickém farním kostele sv. Michala arch. jest na hlavním oltáři Škrétův obraz „Kladení Krista do hrobu“. Při piaristické

koleji (roku 1666 od Anny Magd. vévodkyně Sasko-Lauenburské založené) jest dosti bohatá knihovna.

Dějiny. Ostrov má jméno své od polohy mezi oběma rameny Bystřice; původ hradu a prvotního podhradí (nynějšího „Starého města“) sahá do doby předhistorické. V XIII. století, za Slavka z Riesenburka, osadili se zde četní přistěhovalci, a vzniklé tak město nazváno po německu Slavkenwerd, t. j. Slavkův ostrov. Ještě ku konci XIII. století osadili se při kostele zdejším Cisterciáci Osečtí. Císař Sigmund dal Ostrov jako majetek královské koruny Kašparu Šlikovi v zástavu. Tenkrátě již, ano snad i dříve, dolovalo se na blízkém vrchu Schottenberku na železo, od r. 1516 pak i na stříbro; jsou to jedny z prvních pokusův o dolování v Čechách. Roku 1623 konfiskovány statky rodiny Šlikův, a Ostrov dostal se vévodovi Jindřichovi Juliovi Saskému, v jehož příbuzenstvu zůstal až do r. 1782, kdy po smrti posledního mužského potomka rodiny Badenské, Jiřího Augusta, na královskou komoru spadl. Marie Terezie darovala Ostrov Ferdinandovi II. velkovévodovi Toskánskému. Nynějším majitelem jest Ferdinand IV. velkovévoda Toskánský.

Výlety do Jáchimova a odtud na *Sonnenwirbel* atd. popisujeme při Karlových Varech.

Od Ostrova objíždí dráha ve velikých obloucích několik rybníků; hned za Ostrovem viděti v *p.* vesnici *Brand* na počátku krásného stinného údolí Bystřice, na jehož konci Jáchimov leží, a v pozadí vysoké kupy Rudohoří, v *l.* vrch *Pustý zámek* u Doupova.

(179 km.) Stanice *Neudau* (jinak *Nejdov*). Jedeme směrem jižním kolem četných vesnic, překročíme *Dalvický* potok (v *l.* viděti *Dalvický zámek*, v *p.* *Sedlec* [Zettlitz] se starožitným poutnickým kostelem), a brzy uzříme v *l.* v údolí, jehož stráně pěknými lesíky porostlé jsou, světoznámé lázeňské město Karlovy Vary.

(187 km.) Stanice *Karlovy Vary* nedaleko města.

Karlovy Vary.*)

Karlovy Vary (Karlsbad), město s 10.600 obyvateli, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu. *Poštovní a telegrafní úřad* jest na Tržišti (Marktplatz).

---

*) Jako o všech velkých lázeňských místech tak i o Karlových Varech pojednáváme zde jen stručně, odkazující čtenáře k četným monografiím.

Hostince: „U zlatého štítu“, k němuž náležejí i hôtely „U arcivévody Štěpána“, „U dvou německých panovníků“ a „Zahradní dům“ (vše na Nové louce); „Hôtel Anger“ (u divadla); „U rakouského dvora“ (Nová louka); „Bavorský dvůr“ (Chebská ulice); „Hôtel de Russie“ (Císařská ulice); „U jitřenky“ (Císařská ulice); „U zlaté labutě“ (Křížová ulice); a velký počet jiných neméně doporučení hodných hostinců. — Ceny bytů jsou rozdílné, jednak již podle roční doby, jednak dle polohy, velikosti a úpravy bytů. V době asi od konce května do konce června jsou ceny dvojnásobné. Průměrem platí se za pokoj od 80 kr. do 3 zl. denně, nebo 4—10 zl. týdně. Větší byty o 2—4 pokojích stojí na týden 20—50 zl. V soukromých domech lze ovšem vždy o něco lacinější byty dostat než v hotelech. — Z lacinějších hotelů jmenujeme ještě „Passantenhôtel“ a „Saský dvůr“ (oba na cestě k nádraží), kde se platí 1 zl. za nocleh. I v zimě jsou pro cestující zařízeny hostince: „U arcivévody Karla“, „U tří bažantů“, „Dunaj“, „Hôtel National“ a „U města Lyonu“. Cena za pokoj (v zimě) 1—2 zl. denně.

Restaurace a kavárny. „Puppův závod“ (na Staré louce); „Sanssouci“ (zahradní restaurace, na Křemenné cestě); „Lázeňský dům“ (s koncertním sálem, čítárnou, hernou a jídelnou; na Nábreží); „Salle de Saxe“ (na Staré louce); „U červeného vola“ a m. j. Obvykle se podle jídelního lístku neb „à prix fixe“; table d'hôte není v obvyčeji. Nejlepší kavárny jsou: „Puppova“, „U slona“ (na Staré louce), v „Lázeňském domě“, „Na výšině Rudolfově“, v „Poštovním dvoře“ a „Panorama“.

Vinárny a obchody v lahůdkách. „U města Štrasburku“ (na Kostelním náměstí); „U krásné královny“ (na Staré louce); „U zlatého lva“ (Císařská ulice) a j.

Cukrárny. „U krále Pruského“ (ulice u Mlýnské lázně); Rumler (Křížová ulice); Schöttner (Císařská ulice) a j.

Půjčovna knih Franiecka a spol. na Tržním náměstí.

Zábavy: 1. *Čítárna* v Lázeňském domě (70 kr. týdně). — 2. *Divadlo* (na Divadelním náměstí). Za seasons hraje se každodenně (vstupné od 12 kr. do 5 zl.). Mimo to jest zde i letní divadlo (představení o 4. hodině odpoledne; ceny od 20 kr. do 3 zl. 50 kr.). — 3. *Koncerty* jsou denně ráno od 6—8 hod. u Vřídla a v kolonádě Mlýnské pramene; odpoledne v četných restauracích a kavárnách. — 4. *Taneční zábavy* pořádány bývají za seasons obvykle v sobotu večer v Lázeňském domě. — 5. *Střelnice* sboru ostrostřeleckého ve Střeleckém sadě, kde se i cizinci ve střelbě cvičiti mohou. — 6. *Museum* v Lázeňském domě otevřeno ve středu a v sobotu od 2 do 4 hodin odpoledne.

Kostely. Rozličná vyznání náboženská mají zde své kostely a modlitebny (katolíci, evangelíci, pravoslavní, anglikáni a israeliti).

Sazba drožkářův a fiakrů (platná pro dobu od 16. dubna až do 15. října): I. *Uvnitř města:* Od 6. hod. ráno do 9. hod.

večer fiakr (dvouspřežní) za první půl hodiny 1 zl., za každou následující půl hodiny 50 kr., drožka (jednospřežní) 70 kr. a 35 kr.; od 9. hod. večer, nebo před 6 hod. ráno fiakr za první půl hodiny 1 zl. 50 kr., za každou následující půl hodiny 75 kr., drožka 1 zl. a 50 kr. — II. *Z nádraží nebo k nádraží*: Ve dne (od 6. hod. ráno do 9. hod. večer, při čemž za zavazadla do 50 kg. nic se neplatí) fiakr 2 zl., drožka 1 zl. 20 kr.; v noci fiakr 2 zl. 30 kr., drožka 1 zl. 50 kr. — III. *Mimo město*: Za jízdu až do $7\frac{1}{2}$ km. (1 míle) od 7. do 12. hod. dopol. fiakr 5 zl., drožka 3 zl.; za celý den (od 7. hod. ráno do 9. hod. večer) fiakr 10 zl., drožka 7 zl. — Podrobnější sazbu nalezne čtenář v úředním listě „Amtliche Nachrichten zur Curliste von Karlsbad“.

Sazba omnibusů. 1. *K nádraží*. Za osobu 40 kr. a za každých 25 kg. zavazadel 10 kr. — 2. Do *Pirkenhamru* (odjezd z Divadelního nám. v $1\frac{1}{2}$, 2, 3 a $3\frac{1}{2}$ hod. odpol.) 40 kr. za osobu (odjezd z Pirkenhamru od restaurace Leiboldovy v $5\frac{1}{2}$, 6, $6\frac{1}{2}$ a 7 hod. večer). — 3. Do *Doubí* (Aich, 2 hod. jízdy; odjezd z Nové louky od Angerova hôtelu ve $2\frac{3}{4}$ a $3\frac{1}{2}$ hod. odpol.), 50 kr. za osobu (odjezd z Doubí v 5 a 7 hod. odpol.). — 4. Do *Puchšteinu* (Kysiblu, odjezd z Tržního náměstí v 11 hod. dopol. a $1\frac{1}{2}$ hod. odpol.), za jízdu tam i zpět 1 zl. 50 kr.; z Puchšteinu do Karlových Varů 80 kr. (odjezd z Puchšteinu k večeru).

Dosti obvyklá jest zde i *jízda na oslech*. Platí se 4 zl. 50 kr. za celý den, 3 zl. za půl dne; za hodinu nebo jízdu uvnitř města 80 kr.; na Jelení skok nebo jiné místo asi v téže vzdálenosti 1 zl. 50 kr. — Průvodcům jest zapovězeno žádati zpropitné.

Také najmouti lze nosítka nebo vozíky posouvné.

Dějiny. Podle velmi rozšířené pověsti*) objeveno bylo prvotní vřídlo zdejší Karlem IV., když tento v rozsáhlých hvozdech zdejších ke hradu Loketskému náleževších na honbě byl. Stíhaltě prý jednoho dne jelena až ke srázné skále, s které jelen — jiného ujiti nevida — do hlubokého údolí skočil; psi královi, kteří za jelenem byli seskočili, začali pojednou bolestně výti. Když Karel s družinou svou do údolí sešel, našel psy opášené vřelou vodou, která tu z pukliny země s velikou silou vyvěrala. Karel dal prý vodu tuto prozkoumati, a přesvědčiv se i na sobě samém o léčivé její moci, vystavěl při vřídle tom na obou březích říčky Teplé město, jež po sobě nazval. — Pověst tato, připisující Karlovi IV. nalezení vřidel zdejších, nemá základu historického, ba nelze pochybovati, že vřídlo toto již aspoň 200 let před Karlem známo bylo. Říčka Teplá má jméno své jen odtud, že voda její ohřívá se vodou vřídla do té míry, že nikdy nezamrzá, ovšem jenom v části od vřídla až k ústí do Ohře. Ale již ve XII. stol. slula celá říčka tato, i při prameni svém, Teplá, a podle ní nazván

*) Pověst tato vyskytuje se poprvé v dr. Summerově monografii Karlových Varů z r. 1571.

klášter premonstrátský r. 1193 nedaleko Karlových Varů založený. Že by říčce bylo dáno jméno, aniž by se bylo pátralo po původu oteplení vody její teprve při samém ústí, nelze si mysliti. Ale zásluhou Karlovou zajisté známost vřídla zdejšího zevšeobecnila. Karel vystavěl si zde asi r. 1358 lovecký hrádek „Karlsbad“ a přikázal obyvatelům nedaleké vsi Obory, aby se pod hradem tím osadili. Na město takto vzniklé přeneseno jméno již aspoň v XIII. stol. zde stávavší osady „Vary“, a obdařeno týmiž právy a svobodami, jichž město Loket užívalo; teprve později přidáno na památku Karlovu jméno jeho městu Varům. Císař Sigmund zastavil Loket i Karlovy Vary r. 1434 pánům Šlikům, Tito pak již r. 1455 dali hrad zdejší v zástavu V. Polackému, panství nad městem však sobě vyhradili. V krutých svárech mezi Šliky a Polackými i městem Loktem povolali Šlikové Jiřího knížete Saského na pomoc, byli však od vojska zemského r. 1505 poraženi, a zámek i město dáno v opatrování Jiříkovi z Násilé, který jich následujícího roku Šlikům zase postoupil. Teprve roku 1547 vráceny jsou Vary komoře královské. — Roku 1520 počalo se vody zdejší užívatí také k pití, arcit dle pravidel zcela jiných, než jaká teď platí, ale Varům i tím slávy a tedy i zámožnosti přibýlo. V l. 1533—1615 koupilo si již město statky Donice, Dalvice, Rosnici a j. R. 1604 lehlo celé město popelem, ale brzy se opět povzneslo; válka třicetiletá takových škod Varům způsobila, že nuceny byly r. 1635 prodati statek Dalvice. Císař Josef I. povýšil Vary roku 1707 na královské svobodné město. První lázeňský dům vystavěn na Staré louce r. 1711 u Mlýnského vřídla.

Karlovy Vary pohostily nejednoho slavného muže ve svém středu. Bohuslav z Lobkovic, Filipina Velserová, Albrecht z Valdšteýna, car Petr Veliký, polský král August I., princ Eugen Savojský, císař Josef II., Goethe, Herder, Schiller, císař František I., Dobrovský, Šafařík, Jungmann, Palacký, Purkyně, Čelakovský, Vinařický a mnozí jiní hledali a našli zde buď uzdravení neb zotavení.

Jak rychle vzrůstala návštěva lázeňského místa, ukazují následující čísla: roku 1756 zaznamenáno 247 stran*) k vůli léčení příšlých, roku 1811 již 1334 strany, r. 1869 přesáhl poprvé počet stran 10.000 (10.030), r. 1877 15.636 stran s 20.766 osobami, roku pak 1879 zaznamenáno 17.980 stran s více než 25.000 osobami.

Vřidel počítá se 15, z nichž nejstarší, nejvydatnější a nejteplejší jest Var (Sprudel), 58·5 R, nejchladnější Špitální vřídlo, 30° R. 1. Var (Sprudel) vyvěrá na pravém břehu Teplé v silných proudech (2547 věder vody za hodinu) v častých nárazech až do výše několika stop nad okrouhlou pánev, do níž pak spadá, aby odváděn byl buď do budov lázeňských neb do místností pro vyrábění vřidelné soli, anebo (přebytečná voda) do Teplé. Nad

*) jednotlivé o více osobách.

vřídlem tímto vystavěna byla (1879) nákladem 250.000 zl. krásná kolonáda se dvěma kuplemi ze železa a skla (48½ m. dlouhá a 14½ m. široká; i s okolními krytými prostory zaujímá plochu 1260·8□ m.; železná konstrukce ulita byla v Blansku), v které denně od 6. do 8. hod. ráno hudba hraje. Naproti kolonádě stojí lázeňský dům s 30 koupelnami. — As 20 kroků od Varu a v téže budově jest 2. pramen *Hygiea*, který povstal teprve r. 1809 při velkém výbuchu vřidel. Teplota jeho rovná se teplotě Varu, dává však pouze as 540 věder vody za hodinu. V pavilonu tohoto pramene stojící socha Hygiey, dílo sochaře Fernkorna. 3. *Mlýnské vřídlo* (Mühlbrunnen) na levém břehu Teplé, při úpatí zámeckého vrchu, na místě, kde druhdy mlýn stával. Nad tímto vřídlem a nad sousedním 4. *Novým vřídlem* (Neubrunnen) vystavěna v letech 1871—1876 podle plánů prof. J. Zítka nákladem 680.000 zl. nádherná kolonáda v řeckém slohu. Naproti stojí lázeňský dům Mlýnského vřídla, v němž jest 11 koupelen. Co nejdříve přikročí se k stavbě síní nad 5. *Tržním* a 6. *Karlovým vřídlem*, ana již prostora sbořením okolních domův upravena. Ostatních vřidel uvádíme pouze jména: 7. *Vřídlo Bernardovo*, 8. *Skalní pramen*, 9. *Tereziánské* (čili Zahradní) *vřídlo*, 10. *Zámecké vřídlo* (Schlossbrunnen), 11. *Císařský pramen* ve vojenském domě lázeňském, kde se též nalézá malý *Hochbergrův pramen*; 12. a 13. dvě *Špitální vřídla*, 14. *Lázeňský pramen* (Kurhausquelle) a 15. pramen v domě „U ruské koruny“. Mimo tyto jmenované nalézá se ještě několik vřidel v soukromých domech. — Ze studených pramenů jmenujeme: *Kyselku* za chrámcem Dorotíným, již se pouze ke koupelím užívá; *Železitý pramen* nad Lučním údolím (Wiesenthal); *Kyselku pod sloupem Cambridgeovým* a *Červenou kyselku* u Drahovic (na Ohři hodinu cesty od Varů). O kyselce Kysibelské viz níže mezi výlety.

Vřidel Karlovarských užívá se ve velmi mnohých nemocech, z nichž hlavní tuto uvádíme. *Nemoci žaludeční*: Počasný katarrh žaludeční; bolesti žaludku, vřed žaludeční, dyspepsie, rozšíření žaludku. — *Nemoci střevní*: Počasný katarrh, počasný průjem, trvalá zácpa, vřed dvanáctníku, městky haemorrhoidální. — *Nemoci jater*: Překrvení, ztučnělost, zhojitelné formy žloutenky, zbytnost, počínající zvrhlost amyloidní, kaménky žluční. — *Nemoci ledvin a ústrojí močového*: počasný katarrh, píštělost ledvin a moči, kaménky ledvinné a měchýřové (zejména jako dodatečné léčení po řezu na kámen), albuminurie. — *Nemoci žláz předstojných*: počasný překrvení následkem žilního městnání v podbřišku, zbytnost žlázy předstojné. — Počasný katarrh dělohy, počasný zahatvení dělohy. — *Dna*. Krtičnatost. Asthma. Tučnost. Úplavice cukrová. Mimo to hojí se se zdarem všechny nemoci nastávající následkem městnání krve v podbřišku, ač-li není toto podmíněno novotvary anebo změnami v cévstvu. — Karlovarská voda konejší bolest i křeče, rozmnožuje alkalescenci krve a ničí tudíž kyselinu, povzbuzuje odměšování (zejména žluči a moči) a působí na vstřebání tuku.

Sazba léčební a hudební. Kdo zdrží se v Karlových Varech déle než 8 dní, platí dle stavu a zámožnosti podle trojí třídy poplatků léčební a hudební. I. třída 15 zl.; II. třída 9 zl.; III. třída 6 zl. za osobu. Pro rodiny o více osobách jest sazba nižší.

Sazba lázeňská. Minerální lázeň *salonní* dopoledne i odpoledne (s obsluhou) 1 zl. 50 kr. — Minerální lázeň až do 3 hod. odpoč. (s obsluhou) 1 zl.; po 3. hod. odpoč. 50 kr. — Minerální sprcha (s obsluhou) 1 zl. 25 kr. — Parní lázeň se studenou sprchou (bez obsluhy) 1 zl. — Studená sprcha (bez obsluhy) 60 kr. — Slatinná lázeň 2—3 zl. — Železitá lázeň 1 zl. — Lázeň v kyselce 1 zl. — Lázeň v sladké vodě (s obsluhou) 1 zl. — Ve společné lázni za osobu 5 kr. — Čechel 20 kr., prostěradlo 10 kr., ručník 4 kr. Pouze v salonní lázni dvojnásobný plat za prádlo.

Průmysl a obchod. Z výrobků zdejších první zmínku zasluhuje spracování *vřidelního kamene Karlovarského* (Sprudelstein).

Z vody *vřidel* zdejších usazuje se na vzduchu měkká hmota, která během času tvrdostí kamene dosahuje, takže se dá brousit, leštit a na rozmanité ozdobné věci spracovati. Usazenina tato slove *vřidelní kámen*, jest hnědé, do šeda a zelenožluta se měnící barvy. Broušenou touto stvrdlou pěnou ozdobují se skřínky, tobolky, nože, pečtidla atd., a sotva kdo opustí Karlovy Vary aby neodnesl s sebou na památku některou věc z *vřidelního kamene*.

Velkých továren v městě není, ač drobnému průmyslu — jak při takové návštěvě přirozeno — dobře se daří. Nad jiné vyniká špendlíkářství a výroba zboží z papírovky. Oblíbené „Karlovarské oplatky“ vyvážejí se odtud do všech českých lázeňských míst, ano i do ciziny. Značný obchod vede se ve zboží skleněném a Rudohorských krajkách. V okolí jest několik továren na zboží porcelánové (v Pirkenhammu, Fischern, Dalvicích, Doubí a Staré Roli).

Karlovarské pohoří rozkládá se od severního zakončení Českého Lesa směrem severovýchodním až k Dupavským čedičům a jest na severozápadě třetihorní pánví Chebskou a Falkenovskou na severovýchodě nejstaršími usazeninami středočeskými ohraničeno.

U Karlových Var samých panuje na pravém břehu Teplé, vinoucí se hlubokým údolím, žula drobnozrná (Kreuzberg-Granit), na levém hrubozrná (Hirschensprung-Granit) s velkými ortoklasy dvojčatně vyvinutými, známými pod jménem Karlovarských dvojčat.

Teplá zřídla prýští se z třetí odrůdy jemnozrné porfyrovité. Vody Karlovarské obsahují množství minerální hmoty rozpuštěné; z rozpuštěných solí dobývá se ročně as 30 centů síranu sodnatého; známo jest okoratění předmětů do vody z varu odtékající vlože-

ných aragonitem (ubličitan vápenatý pravouhelný). Z této sraženiny vytvořily si prameny Karlovarské během času tlustý vyklenutý příkrov, do něhož každoročně otvory, z nichž voda vytéká, znova vrtati se musí.

V okolí vytvořily se, nepochybně působením kyselých vod na žulu živcovou, lože kaolinu, částečně třetihorní pánvi pokryté, zejména u *Staré Role* a *Sedlic*, jež jsou základem průmyslu zboží porcelánového.

Z mnohých vzácností *botanických* krajiny zdejší uvádíme: *Erica carnea* (4. 5.), *Melica uniflora*, *Orchis sambucina*, *Listera cordata*, *Gentiana verna*, *Echinospermum deflexum*, *Oxycoccus palustris*, *Pyrola umbellata*, *Thalictrum aquilegiaefolium*.

Ráz města a vynikající místa a budovy. Karlovy Vary leží v přívětivém údolí na obou březích říčky Teplé (kterou přepíná 7 mostů a více lávek), obklopeny skalnatými, lesy porostlými vrchy a stráněmi. Město, čítající 894 domovních čísel, jest velmi výstavné, mnohé budovy, zvláště lázeňské domy, hôtely a p. nádherně stavěné. Zdravá poloha — žádná epidemie nedotkla se dosud města — krásné a četné procházky a pohodlí i zábava všeho druhu činí pobyt zde co nej příjemnějším.

I za parných letních dnův ochlazuje se k večeru vzduch dosti citelně, proto třeba při procházkách později odpoledne na svrchňat šat pamatovati; pro časté a náhlé přerušky jest i deštník téměř nerozlučným společníkem lázeňských hostů.

Nejživější částí a takřka střediskem města jest *Tržní náměstí* a *Stará louka*. Tržní náměstí (Marktplatz), kde se i pošta a telegraf nalézají, ozdobeno jest sochou Karla IV. Nad domy náměstí zvedá se *Zámecký vrch* (Schlossberg) s věží, vystavěnou roku 1608 na místě zámku Karla IV. — Stará louka (Alte Wiese), na jedné straně domy, na druhé straně stromořadím a bazarem ohraničená, jest shromaždištěm elegantního obcenstva lázeňského. Aspoň třikráte týdně (v pondělí, ve středu a v pátek) jsou zde večer koncerty lázeňské kapely. Naproti, na druhém břehu Teplé, jest *Nová louka*, kde stojí divadlo (nové divadlo na témže místě má být do konce r. 1882 vystavěno). — Zdejší děkanský kostel sv. Maří Majdaleny na *Kostelním náměstí* (Kirchenplatz) vystavěn byl v l. 1732—36 od K. Dienzenhofera (obraz na hlavním oltáři jest dar lady W. Ruselové). Hřbitovní kostel sv. Ondřeje (založený prý r. 1500)

má krásný obraz téhož svatého, jenž se připisuje L. da Vinci. Kostely jiných vyznání (početem 4) ničím nevynikají. — V kapli vojenského lázeňského domu jsou fresky od Kandlera a skupení (ukřižovaný Kristus se dvěma anděly) z kararského mramoru od V. Levého. O vynikajících lázeňských domech a p. promluveno již výše, na str. 323.

Procházky a výlety.*) Na *Jelení skok* (Hirschenprung 498 m., $\frac{1}{2}$ hod.) na levém břehu Teplé. — Jde se z Tržního náměstí ulicí „U Jeleního skoku“ a pak v p. širokou cestou vzhůru.

Vyhledka: pod námi město; k severu údolí Ohře; v p. od nádraží Sedlec s kostelem, dále Dalvice se zámek a před nimi Drahotice; v l. od nádraží Fischern, dále Role (Rohlau), v l. Chodov. V pozadí Rudohoří se Špičákem a Keilberkem.

Návrší Františka Josefa (Franz Josefs Höhe, $\frac{1}{2}$ hod.) na levém břehu Teplé, s věží pro vyhlídku. — Přes Starou louku, ku kapli Ecce homo a v l. vzhůru.

Vyhledka. Pod námi Vary, v l. návrší „Na Jelením skoku“, za tímto nádražím a Sedlec, a v pozadí Keilberk; něco v p. pahorek „U tří křížů“ (na jeho úpatí Letní zámek); k západu vyčnívá nad lesnatou krajinu hora Aberk; k jihu viděti pavillon na výšině Mesceryho.

Odtud jest $\frac{1}{2}$ hod. na *Aberk* (Aberk, 610 m.). Jde se nejprve k *Obrázku* (na smrčíně zavěšenému); odtud vedou tři cesty: levá na silnici, střední k železnému mostu u Hamru, pravá pak přímo na Aberk, kde jest restaurace a věž pro vyhlídku (78 schodů).

Vyhledka obsahuje celý hřeben i svah Rudohoří. Jmenujeme jen vynikající hory a předměty: na jihovýchodě zřícenina Hartenstein u Buchova; na jihozápad Tafelberk a Kozí hřbet; na západ a severozápad Smrčiny, před nimi věže Marianského kostela v Chlumu, v p. Hornberk a dále Chodov; na sever Fischern a v p. Špičák u Božího Daru; na severovýchod Keilberk, v p. Měděnec, dále údolí Ohře; na východ Pustý zámek u Doupova a v p. Andělská hora.

U tří křížů (Dreikreuzberg, 554 m., $\frac{3}{4}$ hod.) na pravém břehu Teplé. Školní ulicí a v l. okolo pomníku Karla IV. k restauraci „Panorama“; odtud po Pražské silnici (k Chebu).

*) Vzdálenost udáváme pro cestu pěšky a čítaje od Tržního náměstí.

Při nejbližším rozcestí (tří cest) volme nejkrásnější cestu v *p.*, která nás pěknou vinutou cestou přivede k restauraci (nedaleko „Camera obscura“, 20 kr.) a po pěti minutách na vrchol třemi kříži ozdobený.

Vyhlídka skoro tatáž jako s návrší Františka Josefa. As 10 minut cesty dále jest jiný vrchol téže hory, tak zvaná *Výšina Ottonova* (663 m.). Odtud viděti i Chlumský kostel a Keilberk.

Nejkrásnější vyhlídka jest s návrší *Věčného života* (Das ewige Leben, 614 m.), 1¼ vzdáleného (na pravém břehu Teplé). Jdeme od „Poštovního dvora“ (Posthof) k *Horské krčmě* (Bergwirthshaus, ½ hod.) a po staré Pražské silnici (od Horské krčmy na severozápad) na nejvyšší bod této vysočiny, zvaný „návrším Věčného života“. Není zde bohužel věže pro vyhlídku, a nutno vyhledati si na širokém vrcholu jednotlivá příhodná místa k rozhledu.

Na *Veitsberk* (Veitsberg, 617 m.) 1½ hod. vzdálený, na pravém břehu Teplé. Hned za Poštovním dvorem po prvním mostě na pravý břeh Teplé a přímo cestou v *p.* na návrší se zatáčející, až překročíme malý potůček; pak cestou v *l.*, která nás až na vrchol Veitsberku přivede.

S holého temene Veitsberku jest pěkná vyhlídka jednak na výšiny kol města a na vzdálené Rudohoří, jednak (k jihu) na Anělskou horu.

Poznámka. Nemůžeme zde popsatí všechny přčetné procházky kol Karlových Varů, v předcházejícím popsali jsme jen nejzajímavější; podobně popisujeme v následujícím pouze nejzajímavější další výlety, odkazující čtenáře opět k četným monografiím, kde nalezne všechny procházky i další výlety podrobně popsané.

Další výlety.

1. K *Heilingově skále* (Hans Heiling-Felsen) 1¾ hodiny. — Pěšky podniká se výlet tento obyčejně přes Aberk (viz výše); s povozem nejlépe přes Donice do Dubu a odtud pěšky skrze cihelnu a v *l.* polní cestou (s ovocným stromořadím) do údolí Ohře (čítaje od věže na Aberku as 1 hod. cesty); pak as ½ hod. po břehu (proti vodě) skalnatým, místy lesem porostlým údolím k Heilingově skále. — Dobrá letní restaurace.

O malebném skalním útvaru naproti restauraci vypravuje se následující pověst.

Ve vesnici Dubu žil za dávných dob sedlák Vít s dcerou Eliškou, která pro svou krásu pověstna byla po celém okolí Eliščiným druhem za dětských let byl syn chudého dělníka Arnold, jenž záhy do ciziny odešel, aby se řemeslu přiučil. Vrátiv se po několika letech našel otce svého na smrtelném loži. Několik dní po smrti otcově setkal se na hřbitově s Eliškou a vzplanul k ní vřelou láskou, již Eliška opětovala. Ale starý Vít nechtěl chudému Arnoldovi dceru svou za ženu dáti, a určil mu lhůtu tři let, aby se v době té o štěstí pokusil. Milenci slíbili si věčnou lásku a věrnost, a Arnold odešel do světa hledat bohatství. — Brzy na to vrátil se do Dubu, rodiště svého, Hans Heiling, jenž byl jako mladík do světa odešel a veliké jmění nashromáždil. Tento ucházel se o ruku Eliščinu, i ač mnohé nekalé pověsti proskakovaly o způsobu, jakým Hans Heiling bohatství svého nabyt, slíbil mu starý Vít ruku dceřinu, a nutil ji k sňatku s nenáviděným Heilingem. Již uplynula ona tříletá lhůta, a Eliška vedena byla do kostela, aby oddána byla s Heilingem, když se tu Arnold na koni a v čele vznešené družiny objevil. Byltě si získal v cizině moc i jmění, a přišel právě v čas, aby zločiny Heilingovy, jimiž tento bohatství nabyt, odhalil. Ihned oddán Arnold s Eliškou, a otec Vít připravil jim svatební veselí na louce na břehu Ohře, kde se svatebčani hlučnému veselí oddali. Tu objevil se o 12. hodině noční v podobě ohyzdného obra Hans Heiling s pekelnou družinou a zaklel novosnoubence i svatebčany ve skálu, která podnes jméno jeho nese. Na to zmizel v ohni a bouři i s družinou svou pod vlnami Ohře. — Od té doby netrvá v krajině zdejší svatební veselí nikdy déle než do půlnoci.

Od Heilingovy skály do Lokte dojdeme pohodlně (po břehu řeky) za $1\frac{1}{2}$ hodiny.

2. Do *Dalvic* $\frac{3}{4}$ hod. cesty na sever. Jde se *Lučným údolím* (Wiesenthal), u vesnice Drahovic dáme se převézt na levý břeh Ohře, pak v p. po břehu řeky až k „Dalvickým dubům“ (na porculánové desce na dubu německá báseň od Th. Körnera).

V Dalvicích povšimnutí zasluhuje továrna na porculán a kameninu, a zámek. Jiná továrna na porculán jest ve *Fischern*, vesnici ležící na severozápad, $\frac{3}{4}$ hod. cesty od Karlových Varů.

3. Do *Pirkenhamru* (obyčejně pouze *Hamru* zvaného) $1\frac{1}{2}$ hod. cesty na jih od Karlových Varů. Jde se od *Schönbrunnu* po tak zvané „Závratné cestě“ (Schwindelweg), jejíž pokračování „Plobenskou cestou“ se zove, po svahu lesnatých strání na p. břehu Teplé. — O omnibusech jezdících z Karlových Varů do Hamru viz str. 321.

Hostince: „Zum Mühlengrunde“, „Habsburg“. Nedaleko vesnice jest velká továrna na porculán (portýr jest průvodcem; zpro-pitné as 30 kr.). Krásná vyhlídka jest s návrší Mesceryho nad Hamrem (616 m.).

4. Na *Andělskou horu* (Engelhaus) 1 1/2 hod. na jiho-východ, jeden z nejkrásnějších výletů do okolí. Školní ulicí a v l. na Pražskou silnici, pak v p. (upozorňujeme cestující na nákladnou a umělou stavbu této silnice). Od hostince „U umělé silnice“ (zur Kunststrasse) po pěšině v p. okolo hostince „U jitřenky“ (Morgenstern) a dolů opět na silnici (v p. viděti vesnici *Espenthor*), po té pak až na Andělskou horu. Již z daleka viděti zříceninu na vysokém kuželovitém vrchu a na úpatí jeho nepatrný městys Andělskou horu.

Hrad *Andělská hora* založen byl asi v první polovici XIII. století, bezpochyby od pánů z Oseka. Roku 1434 dostal se od císaře Sigmunda v zástavu Kašparn Šlikovi, dědicové pak Šlikovi postoupili ho králi Jiřímu, od něhož získali jej Zsýlcové z Hazmburka. Na konci XV. století náležel pánům z Plavna; po vymření tohoto rodu r. 1560 přešel na Krištofa Šlika a později na Kašpara Kolona z Felsu. Syn jeho Vavřinec padl roku 1619 v boji u Netolic, a rodině jeho skonfiskovány po bitvě Bělohorské všechny statky; Andělskou horu koupil pak Heřman hrabě Černín. Roku 1635 pobořili Švédové hrad, jenž se již více nepozvedl. Andělský hrad náleží teď, jako část panství Kysibelského, Heřmanu hraběti Černínovi. O založení hradu vypravuje se pověst, souvisící s králem Artušem a jeho stolovým kruhem. Jinou pověst, jejímž jevištěm jest Andělská hora, spracoval ve verších Jindřich Marek (viz Macháčekův „Krasořečník“ z r. 1823).

Hrad stojí na kuželovité, 148 m. vysoké skále znělcové (614 m. nad mořem) a zbytky jeho jsou dosti značné. Čtyrhranná jedno-patrová budova, stojící o samotě na jižní straně skály, jest mladší ostatních částí, pocházíť teprve ze XVII. století. Z oken jejích jest krásná *vyhlídka*.

Na *severozápad* Aberk, v l. návrší Mesceryho nad Kysiblem a mezi nimi věže Marianského kostela Chlumského; v p. Chodov a mnoho jiných osad malebně na svahu Rudohoří rozložených; na *sever* Keilberk; na *severovýchod* kostel ve Svatoboru (Zwet-bau) a v l. kaple na Měděnci; na *východ* Pustý zámek nad Doupovem, a v p. hora „Na hradišti“; na *jihovýchod* hned na úpatí skály na silnici Zalmanov, za ním Hladová hora se zříceninou Hartenšteinu (nad Buchovem), v l. Kysibelský zámek.

Z Andělské hory do Kysiblu jest 2 hod. cesty.

5. Ku *prameni krále Ottona* jinak *Kyselce Kysibelské* (Giesshübler Sauerbrunn) 2 1/2 hod. cesty na východ.

Lázně tyto leží na řece Teplé nedaleko vesnice *Radešova* (Rodisfurt), ne u vesnice Kysiblu.

Z Karlových Varů vede sem nová cesta příjemným údolím a částečně lesy přes *Sattelesi*, *Šemnici* (Schömitz) a *Eichenhof*. Také spojení omnibusy (viz str. 321.).

Při lázeňském domě jest kolonáda a *hôtel* (nocleh 1 zl.). Přístup k prameni i užívání jeho zdarma.

Pramen tento, jenž obdržel jméno své podle Ottona krále Řeckého, jest čistá alkalická kyselka, obsahující kyselinu uhličitou i sodu. S bílým, nakyslým vínem smíšená výborně chutná. — Ročně rozesílá se více než 3 miliony láhví do celého světa.

6. Do *Jáchimova* (Joachimsthal). Po dráze do *Ostrova* a odtud za 2 hodiny přes *Brand* krásným údolím Bystřice do Jáchimova.

Jáchimov, královské svobodné, horní a okresní město, má skoro 7000 něm. obyvatelů, vrchní horní úřad, továrnu na uranové barvy, továrnu na doutníky (dovolení k návštěvě obou uděluje ochotně horní správa) a továrnu na rukavičky. Mimo to hojně provozuje se zde, jako ve všech Rudohorských osadách, krajkářství. Jsou zde erární a soukromé doly a hutě. Z dolů těží se stříbro, uran, kobalt, nikl a vismut. — Při horním úřadě jest bohatá sbírka nerostů; menší sbírky nerostů, horním úřadem uspořádané, jsou na prodej. — Po požáru r. 1873, který celé město až na několik málo domků zničil, vystavěno nové pravidelné město, čítající teď více než 600 domů.

Hostince (velmi prosté) „U města Drážďan“ a „U divého muže“.

Poštovní a telegrafní úřad v městě. Jízdní pošta udržuje (třikrát denně) spojení se stanicí Ostrovskou; mimo to jezdí jednou denně na stanici Vejprtskou (4 hod. vzdálenou).

Dějiny. Vznik a rozkvět města počíná teprve počátkem XV. století, kdy Sigmund krajinu tuto kancléři svému Kašparovi Šlikovi daroval (1437). Dolováno zde zajisté již dříve na stříbro, ale v míře nepatrné; teprve Šlikové prací těch tak horlivě se chápali, že v krátké době hornictví zdejší na vysoký stupeň vývoje a dokonalosti přivedli. Štěpán Šlik razil zde r. 1517 první tolary, odtud Jáchimovskými zvané; po smrti jeho povstaly však v rodině různice, jichž Ferdinand I. ve svůj prospěch použil, Šlikům právo k ražení peněz odňal a úředníky při dolech ze své moci dosazovati se jal. Ve svárech z toho vzniklých odňaty Šlikům všechny doly zdejší a staly se majetkem královským (1545). — Po bitvě u Mühlerberka, v které stál Jáchimov na straně kurfirsta Sa-

ského, zbaveno město všech svých privilegií, a odtud počíná úpadek zdejšího hornictví; ba ani upřímné snaze Rudolfa II. nepodařilo se doly zdejší znova oživit. Poslední ránu zasadila Jáchimovu válka třicetiletá; teprve v nejnovější době počaty práce v míře rozsáhlejší (pracuje zde teď asi 400 horníků).

Děkanský kostel vystavěn v l. 1874—76 v moderním gotickém slohu. Ze starších budov přetrvala požár z r. 1873 pouze radnice, v které nalézá se zajímavá bibliotéka, založená r. 1540. — Na západní straně města, na zámeckém vrchu, nalézají se sporé již zříceniny *Freudensteinu* se dvěma kulatými věžmi (v jedné bydlí věžný, v druhé jest prachárna).

Celé okolí Jáchimova poskytuje krásné procházky jsouc bohato na hluboká údolí, vysoké, tiché lesy, i vrchy, z nichž jest pěkný rozhled.

Výlety. *Maria Sorg*, poutnický kostel a klášter Kapucínský, $\frac{3}{4}$ hod. cesty na západ od Jáchimova. Cesta lesy přes Merckelsgrün jest velmi krásná.

Hostinec Wagnerův. — S tak zvaného *Mariasorgského vrchu* (*Mariasorger Höhe*) jest krásná vyhlídka jmenovitě k jihu.

Na *Sonnenwirbel* (jinak Bartoň, Keilberg, 1238 m.) $2\frac{3}{4}$ hod., nejlépe s průvodcem. — Jinak jest lépe jeti do *Božího Daru* (*Gottesgab*, nejvýše položené město v Čechách), odkud jsme za $\frac{3}{4}$ hod. na vrcholu. Jde se po tak zvané Luční cestě (*Wiesenweg*) až k domkům na *Sonnenwirblu* (1154 m., nejvyšší obydlené místo v Rudohoří); as dvacet minut dále nápis „Zum Keilberg“ u pěšiny, která nás brzy na vrchol přivede, kde stojí dvojitá terassa r. 1880 vystavěná.

Vyhlídka není značná, poněvadž brání vysoko již vyrostlý les. Na místě nízké terassy bude prý však vystavěna vyšší věž.

Z Jáchimova lze také podniknouti zajímavé výlety na *Richtelberk* (4 hod.), na *Spitzberk* (2 hod.) a na mnohá jiná zajímavá místa Českého i Saského Rudohoří.

7. Na *Hauenstein* a *Himmelstein* ze stanice *Hauensteinu-Varty*, viz str. 317. — Z téže stanice jest sotva $\frac{1}{2}$ hodiny cesty (k severovýchodu) do *Krondorfu*, jehož kyselka („pramen korunní princezny Štěpány“) v poslední době pověsti nabývá.

Jiná výletní místa v okolí Karlových Varů, která leží poblíže některé stanice Buštěhradské dráhy, popisujeme při té neb oné stanici.

Jakmile opustíme nádraží v Karlových Varech, objeví se nám ještě jednou lázeňské město v přívětivém údolí Teplé, pak objedeme ve velikém oblouku rybníky Fischern-

ské, při čemž přiblížíme se k *Sedlci* (v p.), a překročivše Rolský potok vrátíme se u vesnice *Fischern* opět k Ohři, na níž dále viděti několik vesnic, mezi nimi *Dubí* (Aich) se zámek. Na to vzdálíme se od Ohře (směrem v p.), k níž se teprve u Falknova zase vrátíme. Překročivše Chodovský potok, jedeme podle četných malých vesnic, a zastavíme ve

(198 km.) stanici **Chodovské** (Chodau) při vesnici *Chodově*, v jejímž starém farním kostele jest obraz od Brandla.

Kolem četných dolů na uhlí a železo, a vesnice *Wintersgrün* (v p., po l. viděti holý vrch *Hornberk*) přijíždíme na

(202 km.) stanici **Loket-Neusattel**. Ze stanice této vede *místní spojovací dráha Loketská* do Lokte. Popis této dráhy viz hned za popisem dráhy Buštěhradské (VIII.).

Na to jedeme průkopy, překročíme Litnický potok, a pěknou lesnatou krajinou přiblížíme se u *Königswertu* opět k Ohři. — Odtud již otvírá se krásný pohled na *Falknov*.

(210 km.) Stanice **Falknov** (Falkenau) u samého města téhož jména. Odtud vede křídlo Buštěhradské dráhy do *Kraslic* (popis jeho viz níže, Dráha Buštěhradská d.).

Falknov nad Ohří jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, a má 4000 obyvatelů.

Hostince: „U Kotvy“; „U města Prahy“; „U Karlových Varů“.

Jest zde zámek (r. 1480 hrabětem Mikulášem Šlikem založený) se čtyřmi věžmi a krásným sadem. R. 1874 zhubil požár více než polovici města, načež toto rázu novověkého nabylo. Ohři přepíná zde 132 m. dlouhý železný most.

V okolí jest několik skláren a přádelen, pak četné doly na uhlí; hlavně však pěstuje se zde chmel.

Ve XIV. století náležel Falknov Mikuláši Winklerovi, který jej králi Janovi postoupil a r. 1339 opět v léno přijal. R. 1434 zastaven Falknov Šlikovi z Pasouna, jehož rodu r. 1623 skonfiskován a Ottovi z Nostic prodán jest.

Výlet na vrch *Krudum* (Crudum, 830 m.) nad Montanský les vystupující. — Jde se romantickým údolím potoka Lobzského až k Nostické pile, pak v l. cestou vedoucí do vesnice *Kohlinku* a odtud na Krudum. Cesta vede pěkným lesem; jen vrchol

hory jest holý a poskytuje rozkošnou vyhlídku. Také z protějšího *Schwanderberku* (735 m.) jest pěkná vyhlídka.

Za Falknovem překračuje dráha dvakrát Ohři; na obou březích řeky viděti četné vesnice.

(213 km.) Stanice **Cídice** (Zieditz) u vesnice téhož jména. Na to vine se dráha po levém břehu Ohře; v *l.* viděti vesnici *Tisovou* (Theussau), v *p.* *Kloben*, pak opět v *l.* *Perglas* a *Schaben*. Následuje

(219 km.) stanice **Dasnická**. Hned za stanicí spatříme v *p.* vesnici *Dasnice* a za ní (také v *p.*, ale při zatáčce, kterou zde dráha tvoří, musíme hleděti levým oknem) Marianský kostel v *Chlumu*. V *l.* objeví se v krásné poloze *Kinšperk*, v *p.* viděti vesnici *Pochlovice*, při které leží

(224 km.) stanice **Kinšperk-Chlum** (Königsberg-Maria Kulm).

Kinšperk (jinak Chlum králův, Königsberg) jest město se 4000 obyvateli.

Zdejší kostel vystavěn byl v nynější podobě v *l.* 1712—31 od řádu Křižovníků s červenou hvězdou, kterým fara zdejší již r. 1286 od Václava II. odevzdána byla. Někdejší hrad zbořen byl od Švédů ve válce třicetileté (1634).

Chlum (čili Chlum Marianský, Maria Kulm, $\frac{1}{2}$ hod. cesty z nádraží) jest pověstné poutnické místo ve správě řádu Křižovníků s červenou hvězdou.

Pověstná kaple Marianská se zázračným obrazem pochází ze XIV. století. Kostel s křížovou chodbou vystavěn jest v pěkném slohu byzantském. Nedaleko kaple jest tak zvaný *brloh loupežnický*, známý pověstí o loupežnících, jež prý hrdinná dívka Bibiana vypátrala. Dosud ukazují se zde „kosti loupežníkův“. Pověst ta poskytlá látku k známé divadelní hře, jež pod názvem „Loupežníci na Chlumu“ od Štěpánka do češtiny přeložena byla.

S věže kostela jest krásná *vyhlídka* na Smrčiny a město Cheb, na Tepelské pohoří a Císařský les, na výšiny u Karlových Varů a údolí Ohře.

Již od *Kinšperku* vidíme v dáli před sebou kostelík Nebanický, jemuž podle vesnic *Liběvic* (Lewitzen), *Kotigova* (v *p.*) a *Mostova* (v *l.*) stále se blížíme, až zastavíme u *Nebanic* ve

(228 km.) stanici **Mostově-Nebanicích** (Mostau-Nebantz), ležící při vtoku potoka Plesné do Ohře.

Podle vesnic *Vokova* (Wogau) a *Kočovic* (Kötschwitz) v *l.*, pak *Aagu* v *p.* přiblížíme se k *Tršnicům*, ne-daleko kterých leží

(234 km.) stanice **Tršnická** (Tirschnitz). Odtud vede křídlo dráhy Buštěhradské (popsané pod lit. e) do Františkových Lázní.

Údolím Ohře obrací se odtud dráha k jihu. Hned za vesnicí Honnersdorfem (v *l.*) překročíme po mostě na pravý břeh Ohře, spatříme v *p.* vybořelou sopku *Kammerbühl*, u samé dráhy *Reichersdorf* a před sebou

(239 km.) **Cheb** (Eger).

Cheb (Eger), krajské město na obou březích Ohře, mající 16.600 něm. obyvatelů, jest sídlem obchodní komory a má něm. vyšší gymnasium, továrnu na spracování bavlny, velký pivovár, americký mlýn a jiné průmyslové závody.

Hostince: „U dvou arcivévodů“ na Náměstí (vysílá omnibus na nádraží); „U korunního prince Rudolfa“ v Nádražní ulici (omnibus); „Hôtel Welzel“ u nádraží; „U arcivévody Štěpána“ v dolejší části města, při řece (omnibus, pěkná zahrada); „U slunce“ na Tržišti (lacinější a slušný).

Restaurace: „Kargova bašta“; „Krämlingova bašta“ u hradu (pěkná vyhlídka do údolí Ohře); kavárna Pistoriova na Náměstí a j.

Poštovní a telegrafní úřady jsou v městě i na nádraží.

Na nádraží stojí též jedno- i dvouspřežní *povozy*; za jízdu platí se podle zvláštní sazby.

V Chebu stýká se pět rozličných drah: Buštěhradská (Praha-Karlovy Vary-Cheb); Františka Josefa (Vídeň-Budějovice-Plzeň-Cheb); Saská státní (Reichenbach-Cheb); Bavorská státní (Hof-Cheb); Bavorská východní (Mnichov-Řezno-Cheb).

Dějiny: Krajina na horní Ohři, a jmenovitě střed její město Cheb, měla ode dávna velkou důležitost jak pro obchod tří zde stýkajících se říší střeoevropských, tak v ohledu vojenském pro průsmyk, jenž byl klíčem k cestám z Čech do Frank, Durynska, Bavor a Saska. Krajina tato původně obydlena byla kmenem slovanským a náležela ještě na počátku IX. stol. k Čechům. Kdy město Cheb založeno bylo, není známo; původně značilo slovo Cheb vrch, na němž prý již v IX. století hradiště stálo. R. 870 utvořeno z území tohoto a sousedního Šrbska markrabství Východo-francké, jež zprvu Babenberkové, od roku pak 906 hrabata z Vohburku drželi, píšíce se odtud markrabí z Chebu. R. 1149 přešlo Chebsko sňatkem s poslední Vohburkovnou na Fridricha Šváb-

ského, a zůstalo při německých císařích až do stol. XIII. Již r. 1265 dobyl Otakar II. Chebu, ale r. 1276 musil se jeho opět vzdáti; podle zápisu, jímž hned následujícího roku (1277) Chebsko jako věno Jutě, nevěstě královice Václava, v zástavu za 10.000 hřiven přiděleno, postoupeno r. 1289 Václavovi II., ale již za Václava III. (1305) vráceno císaři Albrechtovi. Zatím bylo se celé území i město, jsouc pod německou správou, poněmčilo. Ve válkách husitských přidržel se Cheb strany křižácké, a r. 1430 vykoupil se Prokopovi Velikému 1700 zlatými. Za krále Jiřího, jenž v Chebu často meškal, stálo město na straně Jiříkově i stíženo za to r. 1470 klatbou, která teprve po třech letech zrušena. Válka třicetiletá velkých škod Chebu způsobila; byloť město sídlem brzy těch, brzy oněch vojsk; zde zavražděn skončil Albrecht z Valdštýna, první vojevůdce této válečné doby, činů plný svůj život. — Roku 1725 přivtělil Karel VI. Cheb na věčné časy ke koruně České a prohlásil jej za královské město. R. 1742 zmocnili se Chebu Francouzi a udrželi se zde až do 9. září r. 1743; tehda zuřil v městě veliký hlad.

K návštěvě doporučujeme:

1. *Královský hrad*, ležící na severozápadním konci města na skále nad Ohří. Průvodci zpropitné (as 30 kr.).

Hned v l. u vchodu stojí *Černá věž*, jinak „Pohanskou věž“ (Heidenthurm) zvaná, pocházející asi z X. stol. (nikoliv, jak se vypravuje, od Římanů), zbudovaná z lávy (z Kammerbühlu). Po požáru r. 1742 obdržela teprve své jméno; z téže doby pochází z cihel vystavěné okružní věže. — *Dvojitá kaple* (Doppelkapelle); dolejší kaple jest slohu čistě romanského, hořejší z přechodní doby slohu romanského v gotický. Pochází prý z X. století. Zde oddán byl Fridrich Barbarossa s Adelheidou Vohburskou. — *Rytířská síň*, kde roku 1634 Valdštýnovi generálové zavražděni byli, jest již v zříceninách.

2. *Radnici* na Tržišti (kde 25. února 1634 vévoda Friedlandský zavražděn byl) s městským museem. Vstupné 20 kr.

Z mnohých zde vystavených věcí upozorňujeme pouze na následující předměty: Meč a podobiznu Albrechta Valdštýna; dva obrazy zavraždění jeho představující; halapartnu, kterou zavražděn byl; prapory a zbraně Valdštýnských pluků; podobizny rakouských císařů od Karla VI. do Ferdinanda; národní kroje okolí Chebského*). — Zmínka o zdejší radnici vyskytá se v listinách

*) Ženy nosí sytě červené sukně, zelené neb černé šněrovačky a kabátky s úzkými, dole vyšívanými, nahoře varhánkovitě sebranými rukávy; na hlavě a na krku přes prsa složené a za šněrovačky zastrčené šátky. Muži nosí střevíce, bílé punčochy, černé úzké kalhoty po kolena, krátké tmavé kabátce s blýskavými knoflíky a klobouky se širokou střechou.

již od r. 1149, ale od časů těch podoba budovy ovšem valně se změnila.

3. Děkanský *kostel sv. Mikuláše* (jenž byl již v XIII. století farním) s 15 oltáři. Vystavěn jest v slohu přechodním z romanského do gotického (r. 1111?). Dvě věže při kostele pocházejí z r. 1462.

Mimo to jest zde klášter františkánský (původně [1260—1463] minoritský) s kostelem Zvěstování p. Marie; klášter dominikánský s kostelem sv. Václava (z konce XIII. stol.); tak zvaný „kamenný dům“, původní prý sídlo markrabat Vohburských a j.

Budova divadelní vystavěna r. 1873.

Výlety: Na *Kammerbühl* (497 m.), čedičový kužel, pouze as 25 m. nad okolí se povznášející. Kammerbühl (jednu hodinu od Chebu) jest vyhaslá sopka, která bezpochyby zvedala se jako ostrov z jezera, jež vyplňovalo dolinu, v které teď Františkovy Lázně a okolní slatiny se prostírají. — Z Chebu jde se Mlýnskou ulicí a branou z města; pak po pravém břehu Ohře skrze zahrady (po obou stranách jsou dřevěné ploty) a okolo plovárny (v p.), pak po dřevěném mostě přes řeku a po břehu širokou stezkou až k restauraci „V údolí Ohře“ (Zum Egerthal). Odtud v p. cestou vzhůru skrze vesnici *Stein*. Za vesnicí prostřední cestou (ze tří) kolem milůku s nápisem „Nach Kammerhof“, přes silnici, odkud již Kammerbühl viděti. Od Kammerhofu, osamělého dvorce při patě Kammerbühlu, vede v l. stezka na holý kužel vyhořelé sopky. Téměř celý vrchol, jenž jest sploštělý a ve středu prohloubený, skládá se z lávy.

Odtud jest velmi pěkná *vyhlídka*. Na sever viděti uprostřed stromoví Františkovy Lázně, v p. věže Mariánského kostela v Chlumu a za nimi Rudohoří se Keilberkem; na jihovýchod Kynžvart, na jih na lesnatém vrchu kapli sv. Anny, na jihozápad Český les s Dyléní, na západ Smrčiny.

Odtud do Františkových Lázní jest as 40 min. cesty.

K *Chorobinci* (Siechenhaus, 20 minut cesty) v příjemném lesíku. Dobrá restaurace. Asi $\frac{1}{4}$ hodiny dále při silnici do Wunsiedlu leží bývalý františkánský klášter

s *kaplí sv. Anny* (soška Madonny pochází asi z počátku XV. století), v které prý Fridrich Barbarossa oddán byl.

Odtud jest asi táž vyhlídka jako s Kammerbüblu.

Nedaleké *Františkovy Lázně* popisujeme na jiném místě (na str. 346.). Do *Chlumu, Karlových Varů, Kynžvartu, Mariánských Lázní* atd. lze z Chebu pohodlně podniknouti výlety na celý den, použije-li se prvního a k návratu posledního vlaku té které dráhy.

Nutno ještě zmíniti se o některých vynikajících stavbách na této trati, jakož i o některých zvláštnostech a větších pracech, jež zde provedeny.

Průkop skrze návrší ve Stromovce jest 98 m. dlouhý a překlenut na způsob tunelu.

Tunel mezi stanicemi Lánskou a Novostrašeckou jest 475 m. dlouhý a pro dvojí kolej zřízen. Stavba tohoto tunelu spojena byla s velkými obtížemi, poněvadž jíl, jímž veden jest, rozbředlý byl.

Ze stanice Řevničova do Lužné vine se dráha ve velkých obloucích skrze hluboké průkopy a po vysokých hrázích; tak jest průkop na tak zvané „Merkovce“ 1200 m. dlouhý a 16 m. hluboký, hned za ním pak následuje hráz 18 m. vysoká.

Koleje v nádraží Chomútovském čítají celkem 20 km. zdělí přijímací budova jest 140 m. dlouhá, a k ní připojuje se rozsáhlé stavení pro hlavní dílnu.

Na trati z Klášterce až do Vojkovic jsou hráze až 10 m. vysoké, na straně k řece zabezpečené svahelem kamením vyloženým; 25 m. hluboký průkop u Krondorfu veden jest tvrdou skalou, pod Vartou pak přeloženo jest řečiště Ohře (250 m. zdělí); také na trati z Falknova do Chebu jest řečiště Ohře na více místech přeloženo.

Z mostů na trati této jmenujeme pouze větší: Železný most přes Zlatý potok u Měcholup rozpjat jest na 50 m.; most přes Ohři u Žatce má tři otvory po 37 m. v rozpětí. Most u Klášterce jest 18 m. vysoký, a každý z obou otvorů jest rozpjat na 40 m.; Železný most přes Ohři mezi Vartou a Vojkovicemi má 3 otvory po 27 m. v rozpětí. U stanice Ostrovské vedou přes Bystřici čtyři železné mosty, mající 15—29 m. v rozpětí. Jiný železný most, 20 m. vysoký, vede přes potok Vidický u Karlových Varů, tento most rozpjat jest na 15 m. Konečně uvéstí sluší most u Tršnice, jenž má tři otvory po 19 m. v rozpětí.

Největší sklon na celé hlavní trati jest mezi stanicemi Bruskou a Veleslavínem, a sice $\frac{1}{42}$.

b) Vejhybka-Kralupy, 26 km.

Trat z Vejhybky do Kralup otevřena dne 23. února 1856.

Stanice: *Vejhybka* — Nové Kladno — Dubí — Buštěhrady — Brandýsek — Zákolany — Votvovice — *Kralupy*.

Toto křídlo Buštěhradské dráhy vystavěno bylo hlavně k vyvážení uhlí z dolů Kladenských, a vypravují se po něm pouze smíšené a nákladní vlaky.

Celá krajina, kterou dráha tato vede, zkvetla a zalidnila se teprve v nejuvnějším čase tím, že rozšířeno a povzneseno zde dolování na kamenné uhlí a zřízeny velikolepé závody železářské.

Kladno čítá teď 14.200 obyvatelů, s přilehajícími obcemi Štěpanovem a Kročehlavy pak 18.000 obyvatelů. Bližší viz na str. 143. a násl.

Buštěhrad (Budčehrad, původně Buštěves) zove se zámek v městysi *Buckově*. Zámek tento, jenž dal celé trati jméno, vystavěn byl r. 1700.

Původně stála zde (pod nynějším zámkem) rytířská tvrz, která v první polovici XIV. století rytířům z Braškova náležela. V XV. stol. dostala se pánům z Kolovrat, kteří tu nový hrad vystavěli a odtud Buštěveskými z Kolovrat se psali. V rodině Kolovratů zůstal Buštěhrad až do r. 1630, kdy po smrti posledního Kolovrata přešel sňatkem s jeho vdovou na vévodu Saského z Engeru a Vestfálska. Na to dostal se dědictvím rodu Toskánskému, pak Bavorskému, až r. 1804 přešel na velkovévodu Toskánského, po němž jej velkovévoda Leopold II. zdědil. Od toho dostal se císaři Ferdinandovi a po něm cís. Františku Josefovi.

O Kralupech viz str. 159.

Havíři společnosti železářské slují zde obecně *Vánořští* podle objevitele a prvního ředitele Kladenských uhelných dolů, jemuž postaven pomník při cestě z Kladna do Újezda.

Nejzajímavější krajina na celé trati jest *údolí Vrapické*, z Kladna 1 hodina cesty na východ. Až do války třicetileté stála zde ves; teď jest zde pouze samota s kostelíkem sv. Jana. Zde slaví se ob rok (druhý rok v Kladně) slavnost Svatoprokopská, k níž se hlavně havíři (se třemi kapelami) scházejí.

c) Chomútov—Křimov-Nová Ves—Vejprty, 58 km.

Trat z Chomútova do Vejprt otevřena 12. května 1872.

Stanice: *Chomútov* — Černovice — Domina-Schönlind — *Křimov-Nová ves* — Suniperk — Přísečnice-Reischdorf — Měděnec — Schmiedeberk — *Vejprty*.

Tato horská dráha vine se neustále stoupajíc v přechetných zatáčkách z Chomútova po svahu Purberku (Chomútov leží 328 m., Měděnec 894 m. nad mořem) k Vejprtům na saských hranicích. Kdo chce užiti krásné vyhlídky, jež se jmenovitě při jízdě ze

(5 km.) stanice **Černovické** po svahu Purberku otvírá do okolí *Chomútova*, na *Středohoří* a do okolí *Kralup, Března* a *Kadaně*, usedni ve vlaku k oknu v l. Četné průkopy na této trati jsou až 18 m. hluboké, a náspy až 32 m. vysoké. — V l. na hřebenu návrší spatříme ves *Domínu*, pod ní leží

(15 km.) stanice **Domina-Schönlind**.

Na další jízdě ještě jednou vidíme *Chomútov*, v l. při dráze ves *Schönlind*, v p. na výšině nad údolím Svinového potoka (Assigbach) *Blatno* se starým, částečně dosud obydleným hradem ($\frac{1}{4}$ hodiny odtud na východ leží poutnické místo *Kvinov*, viz str. 313.), před ním *Bečov* (Petsch), pak opět *Blatno*, dále vesnice *Dörnthai*, *Stráž* (Tschoschl) a *Märzdorf* (vše v p.), v pozadí *Bastianperk* (Sebastianberg), před ním *Novou ves* a v l. *Křimov*.

(23 km.) Stanice **Křimov-Nová ves** (Krima-Neudorf).

Zdejší nádraží jest největší na celé této trati, a z něho vybíhá v p. (na sever) křídlo dráhy vedoucí přes *Bastianperk* do pohraniční stanice *Reitzenhainu* (15 km.) a dále přes *Marienberk* do *Saské Kamenice*.

Potok u Bastianperku překračuje dráha po dvou železných mostech. prvním o dvou otvorech (37 m. v rozpětí a 24 m. vysokém) a druhém o jednom otvoru (49 m., a 15 m. vysokém).

Bastianperk (jinak Vrch sv. Šebestiana, Sebastianberg), král. okresní a horní město, má 2000 německých obyvatelů.

Druhdy dolovalo se zde na měď, stříbro a cín; teď žíví se obyvatelstvo hlavně krajkářstvím a chovem husí a vepřového dobytka.

Založeno bylo město bezpochyby na počátku XVI. století Šebastianem z Veitmile a podle něho pojmenováno.

Hostince: „Strubelův“ na Náměstí; „Heineichův“ v Kovářské ulici (Schmiedgasse) a j. — Na Tržním náměstí stojí r. 1879 postavený vojenský pomník. Povšimnutí zasluhuje farní kostel r. 1877 vystavěný.

Výlet do Reitzenhainu, pohraniční stanice (pěšky as 1 1/4 hod.). Z Bastianperku vede do Reitzenhainu (slušný hostinec „Zum Malzhaus“) silnice krásnými rozsáhlými lesy.

Ze stanice Křimovské jedeme stále pěknými lesy, v nichž malé lesní louky jako oasy se zelenají a žloutnou, celé posety květem arniky.

(29 km.) Stanice **Suniperk** (Sonnenberg) leží uprostřed lesův, od města téhož jména 1/2 hod. vzdálena.

Suniperk (815 m. nad mořem), král. horní město, má 3500 něm. obyvatelů, a jest na rozdíl od jiných Rudohorských osad velmi pravidelně stavěno; domy jsou po většině dřevěné a břídlíci neb šindelem i na štítech kryté.

V XVI. století dolovalo se zde se značným výtěžkem na měď, teď však dolování úplně zaniklo, a obyvatelstvo žíví se hlavně krajkářstvím a tkalcovstvím. Také veliký počet cestujících hudebníků vychází odtud každoročně do světa. Komitét pro povznesení průmyslu v Rudohoří má zde továrnu na aksamít. — Pěkný kostel zdejší (s obrazy od Lhoty a Hellicha a s velkými varhanami) dostavěn byl r. 1857.

Ze Suniperku jest krásný pohled do údolí Ohře a do téže krajiny, již viděli jsme jedouce z Chomútova po svahu Purberku do stanice Křimovské. — Ze Suniperku lze krásným údolím za 3/4 hodiny dostihnouti zříceniny *Hasišteinu* (viz str. 314.).

Samými lesy (žádných polí zde není viděti, ponze malé lesní louky) spěchá dráha kolem vrchu *Hassberku* (990 m., v p.) a zatačí se kolem Reischdorfu (v p. v údolí viděti *Reischdorf* a *Přísečnici*) ke

(35 km.) stanici **Přísečnici-Reischdorfu** (Pressnitz-Reischdorf), ležící u paty vrchu *Reischberku* (828 m.) na konci dlouhé vesnice Reischdorfu, připojující se skoro k městu Přísečnici.

Přísečnice jest královské horní a okresní město asi s 3000 něm. obyvateli.

Druhdy dolovalo se zde hojně na stříbro, zvláště za králů Jana a Karla IV. Od času třicetileté války zaniklo hornictví zdejší úplně. Obyvatelstvo provozuje krajkářství a vede čilý obchod s ovocem. Velká část po Čechách a Německu, ba po celé Evropě putujících harfenic pochází z Přísečnice.

Hostinec: „Panský dům“ (Herrenhaus) a „U koníčka“ (Rössel). *Pošta a telegraf* v městě.

Ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie pochován jest slavný učenec a básník Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic († 1510).

Již od Přísečnice vidíme holý kužel vrchu *Měděnce* s kapličkou na temeni; v p. od něho vrch *Špičák* (955·5 m.). Podle *Dörensdorfu* a *Köstelwaldu* přijíždíme do

(39 km.) stanice *Měděnecké* (Kupferberg). Ze stanice do města jest sotva $\frac{1}{2}$ hod. cesty.

Měděnec (894 m. nad mořem) jest horní město s 1700 obyvateli. *Hostinec* „V radním sklepě“; lepší hostinec jest na vrchu Měděnci.

Město založeno bylo na počátku XVI. století, kdy počalo zde dolování na měď, druhdy velmi výnosné, teď opuštěné.

Na sever nad městem stojí kuželovitý vrch *Měděnec* (Kupferhügel) s kaplí Početí Panny Marie na vrcholu, která podle nápisu tam se nalezajícího r. 1674 od Julia Františka vévody Sasko-Lauenburského vystavěna a r. 1879 na náklad Anny Schmidové z Vejprt opravena byla.

Pod kapličkou stojí *hostinec* (Jana Bergnera); 7 pokojů s 12 postelemi (60—80 kr. za den). Zápisní kniha.

Vyhlídku od kapličky na Rudohoří a do Čech počítati dlužno mezi nejkrásnější v Čechách: *na sever* Špičák, v p. Hassberg, mezi oběma Přísečnický kostel, blíže Dörensdorf a Köstelwald; *na západ* vsi Oberhals a Unterhals a za nimi Fichtelberg s věží, v l. Keilberg (skála na něm vyčnívající slove Sonnenwirbel), dále v l. Smrčiny, výšiny Karlovarské s Andělskou horou, před nimi vrch Hauenstein (zámek viděti není) a zřícenina Himmelsteinu; *na jihozápad* Okúnov (Okenau) a Steingrün a nad ním málo v p. zřícenina Persteinu; *na jih* údolí Ohře, v němž řeka na mnohých místech se blýská, v popředí zřícenina Šumberku a v l. Egerberku (obě nad Kláštercem) za ním hory Doupovské (Pustý zámek), v l. vrch Purberk, dále na *jihovýchod* Kadaň, pak v l. v dáli Žatec, Březno a za nimi Říp; na *východ* celé Středoohoří s Milešovkou, Bořenem atd., před ním Chomůtov a Kralupy.

Výlet přes *Steingrün* na *Perstein* a přes *Šumberk* do *Klásterce* (pěšky $3\frac{1}{2}$ hod., stále s vrchu). Jde se z Měděnce po silnici (vedoucí přes Haadorf do Klášterce), až

kde se tato v ostrých obloucích k pravé straně s vrchu stáčetí počíná.

Tu stojí u silnice v *l.* osamělá skála, v které jakýsi malíř shledal podobu *sfinxy*; bude však třeba skálu tu značně přitesati, aby podoba sfinxy na způsob tvarů Abrispašských zřetelnou se stala.

Odtud dejme se v *p.* po pěšině přímo do údolí k vesnici *Steingrünü*, a sice až k nově vystavěnému domu na počátku vesnice; odtud vede příkrá pěšina přes louku do údolí, a po břehu potoka do vesnice *Kleinthalu* (z Měděnce 1 hod. cesty). Krásným údolím, jehož stráně většinou pěkným lesem jsou porostlé, dojdeme za hodinu do vesnice *Peršteinu* (bližší viz na str. 317.). Za Peršteinem vede v *l.* silnice okolo Šumburku do Klášterce (z Peršteinu do Klášterce jest asi 1½ hod. cesty).

Dráha objíždí pak vrch *Měděnec* a v mnohých zatáčkách projíždí krásnými lesy; v *p.* v hlubokém dlouhém údolí leží městyš *Schmiedeberk* a nad ním

(49 km.) stanice **Schmiedeberk**, odkud nejpohodlněji podniknouti lze výlety na *Keilberk*, *Fichtelberk* a *Špičák u Božího Daru* (viz str. 331.).

Velmi pěkná procházka stinnými lesy jest z *Měděnce* přes *Oberhals* do *Schmiedeberku* (1½ hod. pěšky); komu zbývá čas, nechť vykoná tuto cestu raději pěšky než po dráze. — Ze *Schmiedeberku* dorazíme po velmi zajímavé cestě za 1½ hod. do *Přísečnice*. — Do *Wiesenthalu* jest ze stanice *Schmiedeberku* 1¼ hod. cesty.

Hned za *Schmiedeberkem* přiblíží se dráha k hranicím zemským a sleduje je směrem severním až do *Vejprt*. Na *p.* i na *l.* viděti občas osamělý dvůr, nebo mlýn a *p.*, na *l.* již v Sasku, na *p.* v Čechách.

(58 km.) Stanice **Vejprty** (*Weipert*) leží za městem téhož jména, na hranicích česko-saských. Problídka zavazadel za příčinou cla.

Vejprty, král. horní město s 6300 něm. obyvateli. *Hostince*; „U města Lipska“ a „Zahmův hostinec“.

Dolování v okolí *Vejprt* na stříbro a měď počalo asi v polovici XVI. století, osada pak asi v témž čase založená

rychle zkvetla a povýšena r. 1607 na král. horní město. V třicetileté válce doly zdejší zpustošeny, ale zase opraveny, a dolováno zde se značným výtěžkem až do předešlého století. V novější době opět s dolováním započato.

Zdejší farní kostel Všech svatých pochází z r. 1660; hřbitovní kostel sv. Martina z r. 1594.

Z průmyslových závodů jsou zde továrna na zbraně, továrna na zboží prýmkářské, továrna punčochářská a papírna.

Přes hraniční potok u Vejprt vede dráha po železném mostě 20 m. vysokém se dvěma otvory po 32 m.

d) Falknov-Kraslice, 22 km.

Trati tato otevřena byla 1. června 1876.

Stanice: *Falknov* — *Davidsthal* — *Hertenberk* — *Oloví* — *Anna-thal-Rothau* — *Kraslice*.

Na této trati jest šest železných mostů přes říčku *Zvodu* (Zvodavu), z nichž nejkratší jest 28 m., nejdelší 50 m. dlouhý. Řečiště Zvody musilo na mnohých místech přeloženo býti; tak zřízeno u Hertenberka nové 1200 m. dlouhé řečiště.

Hned z Falknovského nádraží vstupuje dráha do údolí Zvody, které až do Kraslic neopustí. V p. vidíme vesnici *Zvodu*; naproti ní jest

(1 km.) stanice **Davidsthal**. V Davidsthale jest sklárna a doly na uhlí.

Pak mineme, dvakráte řeku překročivše, *Davidsthal* (v l.) a krásným, příkrými stráněmi zúženým údolím okolo paty vrchu *Steinberku* a podle vesnice *Werthu* (v p.) přijedeme do

(8 km.) stanice **Hertenberku** (Hartenberg).

Hertenberk jest vesnice se starobylym zámek hrabat z Auersperka na skalním kuželi, obklopeném malým, ale pěkným sadem.

Hrad s panstvím i okolní doly na olovo byly manským statkem koruny České, a od XIII. do XVI. století

seděli zde páni z Hertenberka, od kterých Šlikové panství koupili. Když pak Šlikům všechny statky skonfiskovány byly, zapsán Hertenberk Jindřichovi z Plavna, a po smrti jeho roku 1560 spadl na král. komoru. Rudolf II. prodal Hertenberk roku 1597 Jindřichovi z Písnice; na počátku XIX. století koupili jej hrabata z Auersperka.

Z nedalekého ($\frac{3}{4}$ hod.) *Pichelberku* (661 m.) jest pěkná vyhlídka.

Krásným údolím Zvodavským okolo paty *Pichelberku* přijedeme za 20 minut na

(13 km.) stanici **Oloví** (Bleistadt).

Oloví, král. horní město, má asi 1400 něm. obyvatelů. Druhdy dolovalo se zde hojně na olovo, teď živí se obyvatelstvo hlavně krajkářstvím, — Jako část panství Hertenberského sdílelo *Oloví* s Hertenberkem tytéž osudy.

Stále údolím Zvody a u Lindenhammerského mlýna skrze tunel (o jedné koleji) 177 m. dlouhý vede dráha do (18 km.) stanice **Annathal-Rothau**.

V Rothau jsou velké železářny.

Hodinu cesty na východ leží město *Jindřichovice* (Heinrichsgrün) s 2200 obyvateli, kam z nádraží dvakrát denně pošta dojíždí.

Jest zde krajkářská škola, pak parkem obklopený zámek hraběte Nostice. Stiuné stromořadí spojuje park s rozsáhlou oborou, uprostřed níž stojí pěkný lovecký zámek. Za dovolení oboru si prohlédnouti požádati nutno lesního správce bydlícího u vchodu do obory.

V Jindřichovicích dolovalo se druhdy hojně na olovo, nyní hornictví docela zaniklo.

Roku 1434 zapsány Jindřichovice od krále Sigmunda panu Kašparovi Šlikovi, v jehož rodě zůstaly až do konfiskace Šlikových statků po bitvě Bělohorské, načež získali je dosavadní majitelé hrabata Nosticové.

Za $\frac{1}{4}$ hodiny přijedeme do poslední stanice tohoto křídla dráhy Buštěhradské, do

(22 km.) **Kraslic** (Graslitz).

Z nádraží jest $\frac{1}{4}$ hodiny do města.

Kraslice, okresní město s 6500 německými obyvateli,

jest sídlem okresního hejtmanství a hlavního celního úřadu. *Pošta i telegraf* v městě.

Hostince: „U císaře Rakouského“, „V panském domě“ (Herrenhaus). „U bílé labutě“; všude pokoje od 40 kr. až do 1 zl.

Restaurace „Räumermühle“ na úpatí Hausberku (pěkná ozvěna).

V Kraslicích jest továrna (s parními stroji) na dechové a smyčcové hudební nástroje, a jiné menší závody na zhotovení hudebních nástrojů, pak dvě továrny na vyšívání (v každé jest při 80 strojích as 600 dělníků zaměstnáno); mimo to jest zde přádelna na bavlnu, továrna na vlněné zboží, továrna na vyrábění knoflíků z perleti a jiné menší průmyslové závody. — Ve farním kostele Božího těla (z r. 1618) jest obraz od Brandla. V školní budově jest museum (sbírky archaeologické, ethnografické, přírodovědecké atd.).

Kraslice, původně prý královský hrad, daroval Otakar II. i s okolními doly na zlato, stříbro, cín atd. roku 1272 Jindřichovi staršímu z Plavna. Později dávány rozličným rodům v léno, až r. 1575 prodány Jiříku staršímu ze Šumburka. Od r. 1729 náležejí hrabatům z Nostic-Rhineku.

Procházky a výlety. Na *Hausberk* s gloriem na temeni, odkud jest pěkná vyhlídka. Doleji pamětní deska Dotzauera, rodáka Kraslického. — Na Hausberku stával prý hrad loupežného rytíře, zbořený r. 1412 od soukenníků a řezníků Chebských.

Naproti Hausberku jest vrch *Glasberk*, kde jsou v tak zvaném „Holzhau“ dva na sobě ležící žulové balvany *Quarkquetsche* zvané. Nedaleko „Holzhau“ jsou dva žulové pahorky, jež slují *Kočičí skála* a blíže města ostře zahrocené skalisko zvané „Gesteinlicht“, odkud jest pěkný pohled na město a okolí.

Na *Muckenbühl* (946 m., tedy as 470 m. nad Zvodou), $\frac{3}{4}$ hodiny cesty na severovýchod. K holému jeho vrcholu, žulovými balvany posetému, upraveny jsou schody.

Na východ jest *vyhlídka* až ke Keilberku; na jih vidíme Schönlinď a jiné osady, v pozadí nad výšiny Karlovarské vyčnívající Andělskou horu, v l. zámek Kysibelský.

Do *Šenavy* (Schönau, $\frac{3}{4}$ hod. cesty na jihozápad), poutnického místa s kostelem sv. Jakuba.

Do údolí *Nancy* ($1\frac{1}{4}$ hodiny). — Na *Hohenstein* (774 m.), krásná skalní partie s vyhlídkou do Saska. Letní restaurace.

Přes *Klingenthal* (v Sasku, na samých hranicích) na *Aschberk* (925 m.) s krásnou vyhlídkou.

e) Tršnice-Františkovy Lázně, 5 km.

Tato poboční trať otevřena byla 9. prosince 1871.

Stanice: Tršnice — Františkovy Lázně.

Vlaky jezdící z Tršnice do Františkových Lázní připojeny jsou co do času bezprostředně ke všem vlakům Buštěhradské dráhy; při rychlících jest docela přímé spojení, tak že vozy pro Františkovy Lázně určené se připnou v Tršnici ke vlaku jedoucímu k Františkovým Lázním.

Na krátké této trati spatříme hned za stanicí v l. *Tršnici* (Tirschnitz), dále *Dlouhé mosty* (Langenbruck), v p. *Oberndorf*, a po jízdě pouze deset minut trvavší zastavíme ve

(5 km.) stanici **Františkových Lázních** (Franzensbad).

Františkovy Lázně.*)

Františkovy Lázně (445 m. nad mořem), město se 2400 obyvateli, jest jedno z předních lázeňských míst českých.

Poštovní a telegrafní úřad jest v Nové ulici (Neugasse).

Hostince: „Na poště“ a „Hôtel Hübner“, oba v Císařské ulici; „U císaře Rakouského“ v Lujzině ulici; „British Hôtel“ v ulici U sadů (Parkstrasse); „U zlatého kříže“ v Chlumské ulici (Knlmerstrasse); „Hôtel Müller“ v ulici U solního pramene (Salzquellstrasse); „Hôtel Gisela“ v Nádražní ulici a j.

Cena pokojů hostinských 1—2 zl., světlo a posluha 40 kr.

---

*) Podotýkáme tuto opět, že o lázeňských místech pouze stručně pojednáváme, odkazující ku četným monografiím.

Ve 120 domech (asi se 4000 pokoji) lze též *soukromé byty* (za pokoj 5—40 zl. týdně) najmouti. Na domech, kde takové byty najmouti lze, vyvěšena vždy tabulka s nápisem „Logis“, proto netřeba užiti služeb dotěrně se nabízejících doňazovačů. V mnohých soukromých bytech lze též stravu dostati; v každém objednati si lze aspoň kávu, thé a čokoládu.

Restaurace: V „Lázeňském saloně“ (Cursaal) v Císařské ulici; zde, jakož i skoro ve všech výše jmenovaných hôtelech jest odporučení hodná table d'hôte (průměrně 1 zl. 30 kr. za osobu). — „U Brandenburské brány“ s pěknou vyhlídkou v Karlově ulici; „U prince Waleského“ se zahradou, v ulici U sadů a m. j.

Kavárna v Lázeňském sadě (káva bez pečiva 20 kr.).

Divadlo. V letě bývá zde německá kočující společnost.

Koncerty Lázeňská kapela (35 mužů) hraje denně ráno od 6 do 7 hodin u Solního a Lučního pramene, od 7 do 8 hodin u Františkova pramene. Odpolední koncerty od 4^{1/2} do 6^{1/2} hod. denně (úterý vyjímaje) v Sadech. Za nepříznivého počasí odbývají se tyto odpolední koncerty v Hovorně (Conversations-Saal). — Mimo to téměř denně koncerty cestujících umělců.

Taneční zábava každou sobotu v Hovorně.

Čítárna v Lázeňském domě má zvláštní pokoj pro dámy a jest denně bezplatně otevřena. Mimo to jest zde několik půjčoven knih.

Františkovy Lázně (nebo částečně nedaleký Cheb) jsou střediskem pěti tratí železničních: 1. *Buštěhradské* (z Prahy přes Chomutov a Karlovy Vary), 2. *Františka Josefa* (z Vídně přes Budějovice, Plzeň a Mariánské Lázně), 3. *Bavorské státní* (z Hofu do Chebu), 4. *Bavorské východní* (z Mnichova přes Řezno) a 5. *Saské* (z Reichenbachu do Chebu).

Sazba fiakrů (za saisony): *Z nádraží* od 6. hodin ráno do 9. hodin večer dvouspřežní povoz 1 zl., jednospřežní 70 kr.; za každou další půlhodiny 70 kr., resp. 50 kr. Před 6. hod. ráno nebo po 9. hod. večer dvouspřežní 1 zl. 50 kr., jednospřežní 1 zl. Za každých 25 kg. zavazadel 30 kr. (za drobná zavazadla se neplatí). — *Podle času* (uvnitř města a do Lomů [Lohma], Slatiny [Schlada] neb Miramonte) dvouspřežní do první půlhodiny 1 zl., za každou následující půlhodiny 70 kr.; jednospřežní 70 kr. a 50 kr. — Podrobnější viz v úřední sazbě „Fahrtax-Vorschrift“.

Dějiny. První zprávy o kyselce u Chebu pocházejí z počátku XVI. století, a první, ovšem primitivní rozbor vody učinil Günther z Andernachu r. 1565; r. 1629 užívala pramene zdejšího královna Polská bydlíc v Chebu. Teprve r. 1707 počalo se užívatí kyselky také k lázním. Zakladatelem lázní zdejších a světové jejich pověsti jest Dr. Bernard Adler, jenž přes četné obtíže vystavěl zde první lázeňský dům (1793) a přičinil se o založení nové osady, již podle císaře Františka I. dáno jméno Františkových Lázní. Již r. 1797 bylo zde v léčení 244 stran, poslední léta

pak vždy okolo 5000 stran s více než 10.000 osobami. — R. 1865 povýšeny Františkovy Lázně na město.

Pramenů počítá se 9, z nichž nejstarší jest pramen Františkův (druhdy Chebskou kyselkou zvaný); ostatní prameny zovou se: Solní, Luční a Lujzin pramen, Studený var, Nový, Loimannův a Železitý pramen a konečně Minerální kyselka.

Proslulých zdejších *slatinných lázní* (prvních snad vůbec) počalo se užívatí již r. 1823, a to na radu dra. Pöschmanna.

Pramenů zdejších jakož i lázní slatinných užívá se ve velmi mnohých nemocech, z nichž hlavní tuto uvádíme: chudokrevnost, nedostatečné tvoření krve (anaemie, olygaemie, blednička, krtičnatost) a jeho následky v různých částech těla jako: všeobecná slabost (po dlouhé neb těžké nemoci), chabost a nesprávné výkony jednotlivých ústrojí neb systému, zvláště haemorrhoidy, neplodnost, chamotok, hysterie, hypochondrie, bezcitnost, hyperaesthesie, migraena, bolesti obvodové obrny, nervosní obtíže žaludeční a menstruační, dále počasný katarrrhy téměř všech sliznic (zvláště u chudokrevných), tak: počasná rýma, počasný katarrrh plic, žaludku neb měchýře, počasný hnisotok, počasný výtoky v dutinách těla a v okloubí, počasný zduření žláz a jater atd.

Sazba léčební a hudební: Kdo zdrží se ve Františkových Lázních déle než pět dní, platí dle stavu a zámožnosti podle trojí třídy poplatek léčební a hudební, a sice poplatek léčební: I. třída 6 zl., II. třída 4 zl., III. třída 70 kr.; poplatek hudební: I. třída 3 zl. 50 kr., II. třída 2 zl. 50 kr., III. třída 30 kr.

Sazba lázeňská (pro všechny 4 lázeňské domy). Minerální lázeň se Schwarzovým topením 1 zl. 20 kr. — Minerální lázeň s obyčejnou koupelí 90 kr. — Sprcha jakéhokoli druhu 1 zl. — Slatinná lázeň (i s koupelí) 1 zl. 70 kr. — Malá slatinná lázeň (na nohy nebo ramena) 80 kr.

Procházka městem. Z nádraží jděme Nádražní ulicí (v l. *Městský sad*) a ulicí U sadů (Parkstrasse), pak v l. Karlovou a Lujzinou ulicí k *Loimannovým sadům*, kde jest *Lujzin pramen* a *studený Var* (v soukromé zahradě Loimannové stojí *pomník*, postavený Chebskému purkmistrovi Limbeckovi a lékaři Adlerovi, mužům o rozkvět Františkových Lázní zasloužilým). Odtud v p. okolo *Loimannova lázeňského domu*, pak až na konec Lujziny ulice do *Kolonady* (s *Lázeňským salonem* a tak zvaným *Městským domem* spojené) a touto k *Františkovu prameni*. V p. (k západní straně) stojí *Saský pomník*, založený na památku návratu Fridricha Augusta Spravedlivého roku 1820. Od Františkova pramene na východ k *Chebským lázním*, k *Novému prameni* (v *Nových sadech*), dále ku

lázeňskému domu Cartellierovu, vedle kterého jest *Luční pramen*. Pak směrem severním ulicí U solního pramene (villa knížete Thurn Taxise), a od „Ruského dvora“ stromořadím v l. okolo *divadla* a malého *kostela* (s freskami od Kandlera a Vogla) do sadů, na jichž konci stojí *pomník císaře Františka I.*

Výlety. Na *Kammerbühl* as 40 minut cesty (viz str. 336).

Do *Chebu* (1 $\frac{1}{4}$ hod.) a k *Chorobinci* (z Chebu as 20 minut cesty) srov. str. 336.

K restauraci *Miramonte* (as 20 minut cesty) v p. od silnice do Chebu vedoucí. Pěkná vyhlídka.

Do *Vildšteinu* (Wildstein) přes *Horní Lomy* (Ober-Lohma) a *Altenteich* 1 $\frac{1}{2}$ hod. pěšky. Krásná vycházka jest odtud na pěkným lesem porostlý *Störlberk*. Kavárna a restaurace.

Do *Liebenšteinu* (na západ, 2 hod. cesty). Zámek hraběte Zedtwitze býval druhdy opevněným hradem a sídlem pánů z Liebšteina. V okolních lesích krásné procházky.

f) Praha (Smíchov)-Hostivice, 20 km.

Otevřena 16. září 1872. Nádraží na Smíchově.

Stanice: *Praha* — Jinonice — Řepy — *Hostivice*.

Dráhy této k výletům použití nelze; jediný smíšený vlak (pouze s vozy III. třídy) vyjíždí z Prahy večer o 8 hodině.

Trať od nádraží pozvolna stoupá po skalním svahu „*Dívčích Hradů*“, pak přestoupí po vysokém viaduktu, z něhož rozkošný pohled se otvírá na pravý břeh Vltavy, do údolí Hlubočepského; zde ostrým obloukem zatačí vlak na druhý viadukt, pod nímž podruhé přestoupí dráhu Pražsko-Duchcovskou a zahne opět hlubokým zářezem do skal „*Dívčích Hradů*“ směrem nyní severním; zde zřetelně sledovati možno sklon vápenců silurských (vrstev Gg₁). Dotčené viadukty jsou 180 a 106 m. dlouhé a 25, resp. 23 m. vysoké; první má 8, druhý 5 otvorů. V téže části

dráhy zbudovány jsou mohutné podporné zdi 60 až 160 m. dlouhé; některé průkopy na této trati jsou až 33 metrů hluboké. Dráha obrací se pak na západ, a zastavíme ve (9 km.) stanici **Jinonicích**.

Jinonice, ves se zámek a značným pivovárem (Jinonické pivo jest z nejoblíbenějších), leží na úpatí výšin zvaných „Vidovle“. Jest to ostrůvek opukový vrstev Peruckých, který táhne se až k Stodůlkám aš do výše Bělohorského kostelíka. Jeskyně u Jinonic, loni objevená, jest zjev v útvaru tom obyčejný a méně prostranná než jeskyně sv. Prokopa, k níž od Jinonic máme pŕl hodiny cesty.

Ves jest prastarého původu, již r. 1088 byla od krále Vratislava Vyšehradskému kostelu darována. Majetkem Švarcenberků stala se r. 1684 (srov. str. 121.).

Opustivše stanici překročíme silnici Radlicko-Butovickou a jedeme po severozápadním svahu Vidovlí, v p. kolem oblíbeného někdy výletního místa *Cibulky* (viz str. 120, ležícího na svahu, který táhne se do údolí Košířského. Minouce pak silnici Motolskou (v pozadí viděti Bílou Horu) zastavíme ve

(16 km.) stanici **Řepích**.

V p., $\frac{1}{4}$ hodiny od trati, leží ves *Řepy* s klášterem a kostelem sv. Martina; obojí r. 1856 od kongregace Milosrdných sester vystavěno. Veliká ženská trestnice a ústav pro nucenou práci zařizeny byly r. 1864.

Kdož prohlédnouti si přeji ústav a pracovny jeho, nechť opatří si dříve písemní dovolení od vrchního státního zastupitelství v Praze.

Při další jízdě prohlédneme v p. planinu Bělohorskou, kdež pro Čechy osudná bitva mezi vojskem Bedřicha Falckého a císařskými pod vedením vévody Maxmiliána Bavorského dne 8. listopadu 1620 bojována byla. Vojsko české rozkládalo se tehdy od obory Hvězdy počínajíc šikmo přes planinu a napříč silnice, kdež nyní kostel Marie Vítězné stojí; jemu naproti stálo vojsko císařské od Řep počínaje až k vesnici Rusínu.

V jednotvárné rovině spatřujeme dále za stromořadím a polmi ves *Rusín*, oboru *Hvězdu*, dále kuželovitý vrch *Říp*, a v pozadí obzoru některé homolovité vrchy Středohoří. — V l. jest rovina více vlnitá, blíže dráhy leží ves *Zlýčín*; za krátko octneme se v poslední stanici této trati, (20 km.) **Hostivicích** (srov. str. 306.).

VIII. Loketská místní dráha.

Stanice: Neusattel — Helenin důl — Siemensova sklárna — Parní cihelna v Grünlasu — Chemicko-technická továrna — Loket.

Trati tato vystavěna byla od společnosti jihotyrolské dráhy (z Bozenu do Meranu) na zkoušku, jakým způsobem lze stavbu dráhy i jízdu zjednodušiti, aby dovoz byl co nejlacinější a krajínám na trati chudým stavba jich co nejvíce se umožnila.

Cestující musí býti na stanici aspoň 5 minut před časem pro odjezd vlaku ustanoveným. — Za jízdu z jedné stanice na kteroukoliv stanici jinou platí se 25 kr., jež se po vstoupení do vozu vybírají. — Za každé zavazadlo platí se 7 kr.

Pouze 5·3 km. (mimo vedlejší křídla, úhrnem 2 km. zdělí) dlouhá dráha tato, svého druhu první v Rakousku, odbočuje v stanici Buštěhradské dráhy *Loket-Neusattel* k jihu, vede pěkným údolím Grünlasským okolo bohatých dolů na uhlí, okolo sklárny Siemensovy, parní cihelny a chemicko-technické továrny až k samému městu *Lokti*. Největší sklon na této trati obnáší 25‰.

Jízda z Neusattelu až do Lokte trvá 20—30 minut.

Loket (Elbogen), královské okresní město na Ohři se dvěma předměstími Limicemi a Robičem, má německé vyšší realní školy a továrnu na porcelán. Zdejší řetězový most (z r. 1836) jest nejstarší v Rakousku.

Hostince: „U červeného jelena“, „U bílého koně“, oba na Tržišti.

Pošta i telegraf v městě. Poštovní spojení (jízda) se Slavkovem (Schlaggenwald) a Schönfeldem, odtud pak dále do Bečova (Petschau) — Soukromé povozy lze vždy v hostincích dostati.

Dějiny. Podhradí, nynější město Loket, povstalo pod starším hradem téhož jména na počátku XIII. století; v témž asi čase přeneseny sem župní úřady ze Sedlce, župa Sedlecká pak přezvána župou Loketskou, a krajina okolo Lokte stala se majetkem koruny České. Ve XIV. století pokládán Loket za nejpevnější místo nejen v Čechách, nýbrž i v celém Německu. Karel IV. obdařil Loket mnohými výsadami a založil zde desky zemské pro všechny statky obvodu Loketského. R. 1427 oblehali Husité marně hradu a odtáhli spálivše pouze předměstí Limické. Ve válce třicetileté přidrželi se Loketští stavů protestantských, začez po bitvě Bělo-

horské statky jejich skonfiskovány a teprve r. 1638 statky dosud neprodané jim vráceny. Při zhoubném požáru roku 1725 lehlo skoro celé město popelem a i hrad velice poškozen; teprve na počátku tohoto století byl hrad opět opraven a zřízeno v něm vězení.

Zdejší děkanský kostel vystavěn byl r. 1728. Obraz sv. Václava na hlavním oltáři jest od Brandla. — Na radnici (z r. 1685) chová se několik povětroňů; jeden z nich slove „zakletý purkrabí“.

Údolí Ohře i údolí Grünlasské poskytuje hojnost krásných procházek. — Na vrchu *Kozím hřbetě* (Ziegenrücken) jest více než třicet okrouhlých hromad kamenů, od lidu „u mrtvých hlav“ (bei den todten Köpfen) zvaných. — Velmi krásný *výlet* jest přes *Hans Heiling* do *Karlovyh Varů*, 1½ hodiny (viz str. 327.).

IX. Dráha Františka Josefa.

a) Praha-Suchdol (Gmund-Vídeň).

Z Prahy do Suchdolu 169, do Vídně 350 km.

Stanice: Hostivař — Uhřetěves — Říčany — Muichovice-Strančice — Čerčany-Pyšely — Benešov — Bystřice — Votice — Bezděchov — Heřmanice-Sedlec — Stupčice — Sudoměřice — Tábor — Planá — Soběslav — Veselí — Lomnice — Třeboň — Chlumec-Pilař — Suchdol.

Trať z Prahy do Benešova otevřena byla 3. září 1871, až do Vídně 14. prosince 1871.

Nádraží rozkládá se za městským parkem, který je od Nového města dělí, v délce 853·4 m. od severoseverovýchodu k jihojihozápadu; velikolepá přijímací budova o dvou věžích, provedená od architekta Ullmanna v slohu renesančním, slouží zároveň dráze Turnovsko-Kralupské.

Hned z nádraží vjede se do tunelu 1141 metrů dlouhého (jehož stavbu vedl vrchní inženýr Krouský), který proráží pod *Vinohrady* silurskou drobovou břidlicí (Dd₄) vychází do Nuselského údolí, kde v p. se odštěpuje k Vyše-

hradu *spořovací dráha* (pouze pro nákladní povozy), která po železničním mostě Vltavu překročí vede na Smíchov do nádraží Západní dráhy.

Vlak náš spěchá nyní údolím Nuselským (viz str. 118.), kdež v p. mineme pivovár, zámeckou zahradu, více restaurací a potok Botič starými vrbami zastíněný. Na planině mezi Vršovicemi a Nuslemi, nyní rumem zavezené, má dle závazku dráhy zřízeno býti nádraží k sestavování vlaků a vytápění parních strojů, do něhož vésti má také vicinalní dráha z Nuslí přes Krč do Modřan projektovaná, která již ku konci roku 1881 otevřena bude. Na stráni v l. jsou četné zahrady a villy, mezi nimiž vyniká obzvláště na způsob tvrže stavěná villa Gröbeova se sady, vinicemi a skalními jeskyněmi, panující celému úžlabí Botiče.

K Vinohradům připojuje se vesnice *Vršovice* s letohrádkem o dvou věžích, farním kostelem (se zvony ze XIV. století) a rozličnými závody průmyslovými. Z Prahy vidíme ještě mohutnou baň Karlovskou. Polnatá krajina, postrádající stromů, jest jednotvárná a nezajímavá; vyjma několik domků v *Starých Strašnicích* nevidíme nic, než nízké pahorky a pole. V p. zakrývá pahorek vesnice u Botiče položené: Michli, Záběhlce, Prače, jakož i ves, podle níž nazvána

(9 km.) stanice **Hostivař.**

V l., asi 2 km. od stanice leží vesnice *Štěrboholy*, kde 6. května 1757 strhla se bitva mezi vojskem rakouským (60.000 mužů) pod velením Karla vévody Lotrinského a polního maršála Browna s jedné a válečnou mocí (100.000 mužů) Pruského Fridricha II. s druhé strany, v níž padl pruský polní maršál Schwerin. Brown smrtelně poraněn vrhl se s částí rakouského vojska do Prahy, již pak Fridrich 9. května obklíčil, od 30. května až do 19. června strašnou střelbou ničil, potom však následkem porážky u Kolína od obležení upustiti nucen byl.

Místo nedaleko Štěrbohol, kde Schwerin padl, označeno jest kamenným pomníkem, dílem Ondřeje Schnecka z r. 1824, kolem něhož generalní velitelství české dalo vysázeti stromy. Druhý pomník z litého železa postaviti dal r. 1838 král Pruský Fridrich Vilém III. Místo ohrazeno jest příkopem a zábradlím; k dohledu ustanovený invalida v strážním domku má klíče, také zápisní kniha pro cizince a popis bitvy i pomníku nalezájí se u téhož.

Dráha vede polnatou, jednotvárnou krajinou mimo vesnici *Měcholupy* (v *l.* Dolejší, v *p.* Hořejší Měcholupy); půl hodiny od dráhy leží vsi *Dubček* a *Dubeč*.

U kostela Dubčeckého viděti základní zdi bývalého hradu, jakož i náhrobní kameny. Hrad, bývalé původní sídlo pánů z Dubče, náležel ku konci XVI. století Adamu Zapskému ze Zap, jemuž po bitvě Bělohorské byl skonfiskován. Jakkoli v XVII. století nacházel se (dle Balbina) ještě v dosti dobrém stavu, zmizel nicméně poněkud zcela. K Měcholupům náleží také Zámek a ves *Petrovice*, odtud v *p.* ležící.

Nejbližší ves a stanice jest

(15 km.) **Uhřetěves** (Auřinoves) s farním kostelem, parním mlýnem, lihovarem, akciovým cukrovarem a bažantnicí.

Dále mineme vesnici *Kolovraty*, rozptýlené to domky s kostelem uprostřed, kde někdy stával prý rodný hrad Kolovratů. Na *l.* leží *Radošovice*, a na *p.* město a

(21 km.) stanice **Říčany**. Městečko má skoro 2000 obyvatelů, okresní soud, veliký pivovár, okresní záložnu, čtenářský a hasičský spolek.

Zajímavé jsou zříceniny staré panské tvrze, ležící na jihozápadním konci městečka blíže rybníka, původní to sídlo pánů z Říčan. V husitských válkách stáli měšťané Říčanští věrně při císaři Sigmundovi, pročez Žižka s Pražany město i hrad oblehli a dobyvše jich, pobořili. Hrad v proslém čase úplně z dějin vymizel.

Nyní stává se krajina vlnovitou, v *l.* vyhlíží z lesa ves *Světice*, v údolí *Všestary*, na *p.* při samé dráze ves *Strančice* se zámkem, mlýnem a pivovarem, někdy majetek Radeckých z Radče.

(28 km.) Stanice **Mnichovice-Strančice**, místo výletní, má u dráhy pěkné lesní partie a dva hostince.

As 2 hod. odtud směrem k Jiloví leží Popovice a velkopanský zařízený zámek a park páně Ringhofsův *Štířín*. Z altánu (516 m.) na hoře Vlkové, v *p.* od silnice k Dnespekům, krásný rozhled po krajině.

Geologicky památné jsou porfyrové sluje nedaleko Říčan, obzvláště krásné v Přestavlečce rokli; u Mnichovic stýká se útvar silurský se žulou, na pomezí zelenokamy, amfibolit a diabas.

Příjemné procházky daleko rozlehlými pěknými lesy směrem k Černému Kostelci. V Strančicích, v Habru a v jiných místech možná dostati letní byty.

Město *Mnichovice* leží od dráhy v l. v hlubokém údolí u Mnichovického potoka, majíc děkanský chrám, založený od benediktinů Sázavského kláštera, kterým krajina tato náležela.

Podél potoka střídají se nyní zajímavější lesní partie s poli, silnicemi a stromoradiemi; v l. leží ves *Hrušice*, kde při stavbě železnice objeveny základní zdi tvrze *Jezova*, od roku 1525 pusté. Zalesněné pahorky vzrůstají ve vrchy, tvoříce pěkné údolí Sázavské, k němuž se nyní blížíme. Dráha tu běží hlubokými skalními zářezy a opět po vysokých náspech. V l., hluboko v údolí, vidíme pod sebou malebnou zříceninu *Hlásku* na hrbetě pahorku, pod nímž vlévá se Mnichovický potok do Sázavy.

Tento hrad náležel r. 1350 Janovi ze Zlenic. Zlenice nazývá se dosud poplužní dvůr naproti hradu. Hrad tento byl, jak se zdá, výstavný a rozsáhlý; ku konci XIV. a na začátku XV. století byl majetkem a sídlem slavného českého právníka, nejvyššího zemského sudího Ondřeje z Dubé a na Zlenicích, který složiv důstojnost svou sem se uchýlil a zde svůj proslulý „Výklad na právo země České“ sepsal, jež r. 1400 poslal králi Václavu IV. Po jeho smrti (1412) střídali se majitelé hradu, až tento r. 1466 od stoupenců Zdeňka ze Šternberka byl dobyt a rozbořen.

Ve *Lhotě* mineme opět zbytek tvrze nyní za sýpku používané, která r. 1741 náležela Karlu Davidovi, od Karla VII. krajským hejtmanem jmenovanému, od Marie Teresie pak pro velezradu na smrt odsouzenému.

Po mostě přes Sázavu vedoucím přijedeme do (42 km.) stanice **Čerčan-Pyšel**.

Odtud poskytuje čarokrásné údolí Sázavské mnohé zajímavé pohledy v l. proti řece. Pěší turisté mohou odtud výlety své na Sázavu podnikati, spokojí-li se skrovnou stravou a mnohdy i bídným noclehem. Již v hostinci při nádraží naleznou prosté opatření, potřebí-li, také průvodce, bez něhož však snadno lze se obejít. Na pravém břehu řeky stojí zřícenina *Hláska*, na levém, $\frac{1}{2}$ hod. dále, zřícenina *Stará Dubá*. Stará Dubá jest prvotní sídlo někdejších pánů z Benešova, kteří odtud psali se z Dubé. Jeden z nich, Ondřej z Dubé, miláček Karla IV., byl otcem svrchu jmenovaného Ondřeje z Dubé na Zlenicích. Dubá byla pobožena zároveň s Hláskou.

Odtud $\frac{3}{4}$ hod. cesty k východu leží na vrchu lesem porostlém *Komorní Hrádek* (Kammerburg). Zámek, vystavěný hrabětem z Valdštýna, přešel sňatkem na hraběte Khevenhüllera. Naproti němu na p. břehu vesnice *Chocerady* (hostinec, stará hrobka Valdštýnů, v kostele oltářní obraz od Brandla).

Proti řece dojdeme pěšky za 2 hod. do městečka *Sázavy* (hostinec Vokounův), kde stával někdy Svatoprokopský klášter

benediktinů slovanského obřadu. Zachovaly se tu štíhlé gotické sloupy a oblouky co zbytky basiliky z XI. století. Z průmyslových závodů jsou tu Kavalírova továrna na skleněné přístroje chemické a lihovar. Zámek se zahradou v pěkné poloze u řeky náleží panu Schwarzovi, bývalému hospodářskému radovi.

Odtud dáme se buď přímo na Šternberk, aneb nevelkou zacházkou na zříceninu *Talmberk*; odtud přes Rataje přijdeme na hrad *Šternberk*, prastaré sídlo hraběcího rodu téhož jména. Hrad tento vystavěl r. 1242 Zdislav z Divišova a dle obyčeje tehdejšího po německu od hvězdy ve znaku svém nazval. On první nazval se ze Šternberka, a r. 1253 proslul obranou Olomouce proti Uhrům, jež na hlavu porazil. Na hradě jest kaple, opodál hladomorna, na protějším břehu pod hradem francouzský park; krásná vyhlídka do úžlabí Sázavy (5¼ hod. od Benešova).

Horniny tohoto úžlabí jsou u Čerčan zelenokam a amfibolit, pak následují malé ostrovy žulové (u Dubé), ostrov huronských fyllitů nad Komorním Hrádkem, u Šternberka prahorní břidlice, odtud táhne se pak rula směrem severovýchodním po obou stranách řeky až k jejím pramenům.

Od Čerčan dolů po řece přijdeme do městečka *Poříčí* na levém břehu Sázavy, s kamenným mostem a farním kostelem sv. Havla, jež r. 1754 ozdobil Lazar Widman pracemi řezbářskými. R. 1420 porazil zde Žižka královské vojsko ku Praze táhnoucí. Pod Poříčí, na pravém břehu Sázavy, leží malebná zřícenina *Kostelec*; u Dnespek botanická vzácnost *Struthiopteris germanica* u veliké hojnosti. Kamenitou cestou možno dotud za půl dne doraziti do Jilové neb do Davle k Vltavě a po parníku vrátiti se do Prahy (str. 155).

Na další jízdě v l. u Čerčan vrch *Chlum* s pavillosem a dalekou vyhlídkou. V rokli na úpatí vrchu u Mezihoří ložisko pravápná zšíří asi 300 m., na něm jednotlivé vápenice a četné lomy.

Za Čerčany vzdělaná vlnovitá půda; v l. *Dolní Mrač* se zříceninou hradu z XIII. století.

Stanice a město **Benešov.**

Hostince: „U knížecího znaku“ (9 pokojů), „U Křížků“ (2 pokoje), „U nádraží“ (2 pokoje), „Na sladovně“ (2 pokoje). *Povozy* 4—6 zl. denně. Zahradní restaurace „Na čápě“. *Pošta a telegraf* v místě. Poštovní spojení s Vlašimi a Jihlavou.

Farní chrám sv. Mikuláše uprostřed hřbitova, na němž pochován archaeolog Karel Zap († 1872). Na velikém oltáři starý, na dřevě malovaný obraz Panny Marie pochází prý z pobořeného kláštera minoritského. Hrobka pod presbyteriem chová pět cínových rakví pánů Hodějovských. Zajímavé jsou zříceniny kláštera minoritského, zdaleka

viditelné; klášter byl r. 1420 od Táborů, r. 1640 od Svědů vypálen.

Na radnici sešel se r. 1448 Jiří z Poděbrad s Encášem Sylviem, potomním papežem Piem II., s nímž vyjednával o vydání nezletilého krále Ladislava a o povolení kalicha. Když r. 1451 zuřil v Praze mor, svolal sem správce zemský Jiří stavy na sněm. Benešov jest rodištěm Matouše Benešovského, kazatele a jazykozpytce XVI. stol., Adama Wolfa a topografa P. Jaroslava Schallera.

V Benešově jest piaristická kolej s nižším gymnasiem, založená r. 1704 hrabětem Příchovským z Kvasejovic.

Benešov jest sídlem okresních úřadův; z průmyslových závodů nachází se tu: akciová sladovna s pivovárem, parní mlýn, dva lihovary; mimo to jest tu občanská záložna a úvěrní a spořitelní spolek, řemeslnická beseda a jiné spolky.

Výlety: Nej příjemnější místo u města jest lesík *Šiberna*, odkud jest krásná vyhlídka na celou krajinu; letní restaurace, taneční zábavy a koncerty. Lesem vedou upravené cesty až k *zámku Konopištskému* ($\frac{1}{2}$ hod. od města), náležejícímu knížeti Františkovi z Lobkovic. Starodávň hrad s hlídkou 58 m. vysokou.

Návštěva dovolena vždy každému, společnost však nesmí čítati více než 10 osob. Ohlášení v zámku.

V XIII. století náleželo *Konopiště* pánům z Bechyně, od nich přešlo na Šternberky, z nichž Petr byl úhlavní nepřítel Husitův, proti nimž vedl královská vojska, a Zdeněk známý protivník krále Jiřího. Na začátku XVII. století dostalo se Konopiště koupí rodině Hodějovských, jimž bylo po bitvě Bělohorské konfiskováno a prodáno vévodovi Friedlanskému. Po něm vystřídalo se v držení panství několik majitelů; r. 1715 koupil je hrabě Jan Josef z Vrtby, a r. 1830 zdědil je po hrab. Františkovi z Vrtby kníže Jan z Lobkovic. — Hrad byl za starých dob velmi silně opevněn, r. 1467 oblehal jej král Jiří 18 měsíců marně; r. 1648 pobořil jej švédský generál Würtemberg za čtyři dni střelbou z hory Tuškova. V zámeckých pokojích nachází se sbírka olejových obrazů, mezi nimiž některé vzácnosti, jako sv. rodina od Palma Vecchia. S hory Tuškova jest rozkošná vyhlídka.

Pod zámkem jest veliký pivovár, cukrovar, příbytky úřednické, dobrý hostinec a veliká obora.

Jiný výlet jest do *Chvojna* (hodinu od Benešova) mezi vrchy Chvojenským a Chlumským.

Dívoce romantické údolí, protékané potokem Janovickým; na skále zřícenina *Kozlí*. Od kostela ve vsi Chvojně, starožitné budovy, jest pěkná vyhlídka.

Od Benešova 4 1/2 hodiny cesty vzdáleno jest okresní město *Vlašim* při řece Blanici, s velikým zámek knížete Karla Auersperka a velikolepým anglickým parkem.

Hostince: „U města Mnichova“ (6 pokojů), „U Karla IV.“ (5 pok.), „U pošty“ (1 pokoj 80 kr.). *Poštovní a telegrafní stanice* v místě. Povozy u Prokopa Franka a j., 4 zl. na den.

Návštěvy hodny jsou děkanský chrám, zámeček, park s budovou Samsonovou, vždy přístupný.

Výlet na *Blaník* u městečka Louňovic (1 1/2 hod. od Vlašimi).

V Louňovicích *hostinec* Jana Syrovátky.

Vrch *Blaník*, slynoucí v národních pověstech, zdvihá se na východ od Louňovic z nízké planiny horské se všech stran příkrě až k výši 460 m., jsa v celé krajině zdaleka viditelný. Na jedné straně viděti ve skále jakýsi přirozený oblouk, a sem klade pověst vchod do nitra vrchu ke spícím rytířům Zdeňka Zásnučského. Hornina jest světlá, drobnozrná rula s hojným turmalinem; rula tvoří pravidelné desky, obzvláště na temeni. S vrcholu hory máme pod stínem mohutných buků daleký rozhled ku Praze, k Táboru, k Pelhřimovu a Ledči. Botanická vzácnost *Allium ursinum*.

Z Benešova vede dráha jednotvárnou krajinou do (57 km.) stanice **Bystrické**.

Bystrice jest městečko ležící nad potokem Bystrou na Linecké silnici. Farní kostel, se znakem pánů z Dubé, zakladatelů Bystrice, jeví ještě zbytky gotického slohu; loď chrámovou přestavěl r. 1660 Josef Beran.

Od Bystrice 1/2 hodiny leží zámek a vesnice *Leštno* (Lischna), který spatřujeme v l. za Splasným rybníkem, rozkládajícím se po obou stranách trati.

Zámek, vystavěný v XVI. století slohem renaissančním, dává nyníjší vlastník šlechtic Daněk skvostně obnoviti.

Ve XIV. století náležel hrad pánům Berkům z Dubé, z nichž Václav z Dubé spolu s Janem z Chlumu provázal Jana Husa do Kostnice. Roku 1448 seděl na Leštně Petr Holický ze Šternberka. Král Jiří dobyl r. 1467 hradu a postoupil ho synu svému Hyukovi z Minsterberka, ale již r. 1479 navrácen jest i se statkem rodině Šternberků, která tu napotom až téměř do konce XVI. století vládla. Od těch dob vystřídalo se mnoho držitelů tohoto statku. Roku 1800 koupil jej Jakub svob. pán Wimmer a spojil s panstvím Tloskovským, které r. 1805 koupil hrabě Pourtales.

Odtud až do Votic táhne se přívětivá krajina s lesnatými pahorky. V l. veliký Tomický rybník a ves *Olbramovice* s kostelem nejsvětější Trojice, kde jest rodinná

hrobka Olbramoviců; na hřbitově hrob českého spisovatele Václava Pohana, děkana Poříckého († 1850). V p. ves *Točice* s filiálním kostelem sv. Martina.

(67 km.) Stanice **Votická** vzdálena jest hodinu cesty od města Votice, kamž jezdí poštovní vůz; městu bližší jest stanice *Beztahovská*.

Okresní město *Votice* má františkánský klášter a kostel, vystavěný r. 1627 od Sezimy z Vrtby, kapli Božího hrobu, r. 1685 dle vzoru Jerusalemské vystavěnou, zámek a synagogu. Z průmyslových závodů jsou tu pivovár, lihovar a octárna; pak záložna a několik spolků.

Na Votici seděli uprostřed XVI. stol. rytířové Otičtí z Otie, po nich Skuherstí ze Skuhrova, pak Šternberkové Konopišťští a Kaplířové ze Sulevic, jimž r. 1621 byla odňata a prodána Sezimovi z Vrtby. Po vymření jeho rodu připadla Votice Vratislavům z Mitrovic, nyní pak náleží Gustavu rytíři Schlesingerovi. Roku 1420 vydrancováno bylo město od Žižky, r. 1645 od Torstensonů; r. 1731 zničil požár část města.

S vrchu *Větrova*. $\frac{1}{2}$ hodiny od města vzdáleného, na němž jest kaple sv. Vojtěcha r. 1680 vystavěná, jest daleký a pěkný rozhled.

Hodinu cesty od Votice leží městečko *Jankov* s rodinnou hrobkou Talmberků, památné krvavou bitvou svedenou zde 6. března 1645 mezi Švédy pod Torstensonem a vojskem císařským pod Hatzfeldem a Götzem, jejíž památka dosavad žije v pořekadle: „Vyhrál jako Kec u Jan-kova.“

Od nedaleké

(70 km.) stanice **Beztahova** půl hodiny vzdáleno jest těsné, lesem porostlé údolí se zříceninami někdejšího hradu *Martinic*.

Lesnatou hornatinou přijedeme do

(75 km.) stanice **Heřmanova-Sedlce**.

Na l., $\frac{3}{4}$ hodiny od dráhy, vesnice *Smilkov*, u silnice zámek s kaplí, anglickým parkem, skleníky a oranžeríí.

V p. 1 $\frac{1}{2}$ hod. od stanice leží okresní město *Sedlec*, rodiště hudebního skladatele a přítele Mozartova Josefa Jelínka († 1825 ve Vídni), pak oblíbeného českého románpisce Prokopa Chocholouška († 1864).

Se Sedlcem spojen jest kamenným mostem se sochami od Platzera starožitný městys *Prčice*, prvotní sídlo Vítkovců a rodiště arcibiskupa Lvovského Frant. de Paula Pištěka.

Odtud zatačí se dráha polokruhem na ploché vysočině ke

(84 km.) stanici **Stupčické**. V l. (2 hod. odtud) leží na hlavní silnici město *Milčín*.

Ve farním kostele na velikém oltáři obraz od Brandla. Od stanice $\frac{1}{4}$ hodiny cesty *Střeziměř*; křížová cesta a obraz „Ecce Homo“, znamenitá to práce.

U (91 km.) stanice **Sudoměřic** „Černý rybník“.

Půl hodiny odtud nedávno na město povýšený *Borotín* se zříceninou nazvanou *Starý zámek*, již Grillparzer učinil dějištěm svého dramatu „Praměti“. Půl hodiny nad městečkem filiální chrám *Kostelec* a při něm poplužní dvůr rytíře Nádherného. Někdy zde stával hrad, jenž byl sídlem rodiny Malovců z Malovic. Z nich byl Jan Malovec věrný stoupenec Jiřího Poděbradského, jemuž statečně pomáhal proti jeho nepřátelům. — Půl hodiny výše vrch *Bukovec*, poskytující rozkošnou vyhlídku na celé okolí Tábořské až k Chotovinám a Choustníku s jedné, až k Jistebnici s druhé strany.

Dále vede dráha okolo vesnice *Chotovin*.

Farní kostel ss. Petra a Pavla se starožitným obrazem mariánským, jest dar hraběte Migazziho. Statek náleží rytíři Janu Nádhernému z Borotína, který tu má zámek s anglickým parkem (*Victoria regia*).

Na planině obstoupené výšinami objeví se nyní starožitné město *Tábor*, ležící malebně na rozhraní žulového ostrova a útvaru rulového, vztahujícího se přes celou Českomoravskou vysočinu. Před vjezdem do nádraží vidíme hluboko pod sebou rybník *Jordán*, v kterémžto se město zhlíží.

(104 km.) Stanice **Táborská**.

Hostince: Suchomelův „U zlatého hrozu“ (22 pokojů po 60 kr. až 1 zl. 20 kr. denně), kulečník, omnibus k nádraží (15 kr.); Führichův „U jelena“ (5 pokojů po 40 kr. až 1 zl., omnibus); „Hôtel Václ“; „U slunce“ (6 pokojů po 80 kr.); „U zlatého soudku“ (8 pokojů po 40 kr. až 1 zl.). *Povozy* dvouspřežní 6 zl., jednospřežní 4 zl. denně. *Pošta a telegraf* v místě. Poštovní spojení s Pískem, Milevskem, Bechyní, Pacovem, Ratibořicemi, Mladou Vožicí.

V celých Čechách není snad mimo Prahu města historicky památnějšího nad Tábor, jenž založen byl r. 1420 od vyznavačů

učení Husova, kteří odjinud buď dobrovolně buď nuceně se vystěhovavše založili zde náboženskou brannou obec, v níž panovala úplná rovnost a svoboda mezi bratřími a sestrami Táboorskými, jako někdy v prvních dobách křesťanských. Město vystavěno jest na způsob opevněného ležení na osamotnělém vršku (450 m.), jenž na západ kolmo do údolí spadáje pouze na východní straně souvisí s jednotvárným útvarem rulovým. Původně stávalo tu město *Hradiště*, které r. 1268 zkaženo bylo požárem, načež obyvatelé přestěhovali se do blízkého *Sezemova Ústí* (nyní vesnice *Starý Tábor*) při Lužnici. Nová osada husitská, na místě tom založená, nazvána jest *Hradiště hory Tábor* (mělit Husité zalíbení v názvech starozákonních, čebož důkazem jsou jména Oreb, Sion a j.). Do náměstí ústí jedenáct ulic a křivolakých uliček, z nichž v každé nenachází se více než pět domů vedle sebe, načež opět příčnými uličkami jsou předěleny. Takový způsob stavby měl ten účel, aby lid uvnitř města co možná nejdéle bránil se mohl proti nepřátelskému útoku, dokud by nepřišla pomoc odjinud.

Mimo zajímavý tento svůj ráz má Tábor mnohé památné budovy: *chrám děkanský* na náměstí, skládající se z presbyteria a trojdílné lodi o 6 pilířích, vystavěný r. 1516 v jihočeském renesančním slohu od Pražského stavitele Staňka a vyznamenávající se obzvláště fantastickou klenbou bez spojovacích pasů. Největší památkostí chrámu jest starožitná cínová křtitelnice z r. 1472. Věž 83·5 m. vysoká poskytuje daleký rozhled po okolí. Z téže doby co kostel pochází *radnice*, jakož o tom svědčí letopis 1521 nad vchodem ke schodům. V dvoupatrovém stavení pozoruhoden jest obzvláště veliký sál v prvním poschodí, spočívající na čtyřech sloupech, jehož jedna část proměněna jest v městské kanceláře. Městský znak jest mistrovská práce (z opuky) z roku 1515, v jejímžto rámci spatřují se sošky Žižky, Prokopa Velikého, Husa, Jeronyma a Adamitů. U radnice stojí čtverhraná mohutná věž nedávno opravená, v níž Táboři chovali důležité listiny. Na náměstí zajímavý jest dům p. H. J. Ctibora s bohatou ozdobou renesanční z roku 1532; před ním stojí jeden z kamenných stolů, u kterého Táboři pod širým nebem tělo a krev Páně přijímali.

Nejstarší stavení jest *pivovár* várečného měšťanstva v někdejší hradě *Kotnově*, jehož zachovaly se některé zbytky, jmenovitě okrouhlá věž, z jejíhož cimbuří jest pěkná vyhlídka na město i okolí. Na hřbitově nacházejí se pomníky kněze Hanykýře, zakladatele Dědictví Svatojanského, a českého básníka J. V. Karmarýta, jenž býval expositou v blízkých Klokotech.

Z novověkých budov sluší uvést: c. k. reální gymnasium, založené r. 1862 co první ústav toho druhu v mocnářství Rakouském; novou dívčí školu, a na Pražském předměstí hospodářskou školu a pěknými sbírkami a botanickou zahradou.

Nedávno založeno *městské museum*, chovající hojné starožitnosti z okolí, bronzы, zbraně a jiné věci z doby

Taboritů. Ohláška návštěvy u městského sekretáře. *Bibliotika* realního gymnasia má sbírku staročeských knih; o přístup hlásiti se třeba u ředitele neb u bibliotékaře prof. Martina Koláře.

Spolky: Měšťanská beseda, Občanská beseda, spolek divadelních ochotníků, zpěvácký, hudební spolek, učitelský spolek Komenský, spolek okrašlovací a j. v.

Nejdůležitější živnosti bývaly koželužství a soukenictví, oboje valně pokleslé. Z *průmyslových závodů* jsou tu: pivovár a více lihovarů, c. k. továrna na doutníky a občanská záložna.

Město obklopeno jest pěknými sady s čistými cestami, počínajíc hned u Pražského předměstí po stráni nad Lužnicí, která dosti příkře ku předměstí Koželuhům spadajíc posázena jest stromovím a zahradami. Do lesa *Pintovky* jest $\frac{1}{4}$ hod. cesty. Na silnici do Bechyně u samé řeky stojí *Lázeňský dům* s parními lázněmi, železnatým pramenem a dobrou vodou k pití. Hostinec s letními byty; koupele v řece.

Na severní straně města vine se hlubokým údolím Košínský potok, který zbytečnou vodu Jordanu odvádí k Lužnici. Na jaře tvoří u hráze mohutný vodopád 10 m. vysoký.

Tábor má dle nejnovějšího sčítání lidu přes 7000 obyvatelů.

Výlety.

Překročíce potok přijdeme za $\frac{1}{4}$ hod. do poutnického místa *Klokot*, ležícího na návrší na pravém břehu Lužnice.

Poutnický kostel Panny Marie s ambity a obrazem mariánským. Roku 1421 dal zde Žižka upáliti mnoho Adamitů s jich knězem Kanišem.

Další (pěší) výlet, vyžadující celý den, jest údolím Lužnice do *Příbenic*. Krásný les a divoké, malebné skalní partie poskytují obraz plný proměn. Držíce se napořád řeky mineme několik mlýnů, až konečně přijdeme k staré, málo zachovalé zřícenině.

Na cestu třeba vzíti s sebou potravu. Tam, kde Lužnice mezi lesy na sever se zatáčí (na úbočí pravého břehu jest několikrát ozvěna), stály někdy dva hrady pánů z Rožmberka, *Příbenice* nazvané, a sice Příbenice Veliké s městečkem na levém, Příbenice Malé na pravém břehu řeky, obojí mostem spojené, jichž Táboři v listopadu r. 1420 lstí kněze Korandy se zmocnili, při čemž jali Heřmana, titulárního biskupa Nikopolského, který

byl zarytý jich nepřítel, a v Lužnici jej utopili. V dobytém městě usadili se Adamité z Tábora vypovězení, až r. 1437 vypuzeni byli a na ostrov *Valy* v Lužnici utekli. Roku 1437 postoupili Táboři Příbenic Oldřichovi z Rožmberka pod výminkou, aby je zbořil a nikdy více nevystavěl. Nazpět můžeme z Příbenic jíti přes *Dražický* a *Slapy*.

Jiný (pěší) výlet úžlabím Lužnice jest do starožitného města *Bechyně*, náležejícího knížeti Paarovi, který tu má zámek, park a oboru. Lovecký zámek vystavěný ve slohu francouzském. V Bechyni jest františkánský klášter (s rodinnou hrobkou knížecí) a kostel s obrazem marianským.

Na *Choustník* (670 m.), 3 1/2 hod. od Tábora vzdálený. Na mohutných deskovitých žulových balvanech strmí zříceniny hradu, daleko široko v celé krajině viditelné.

S ploché střechy věže jest velikolepá *vyhlídka* na velkou část jižních Čech s lesy, horami, rybníky, městy, řekami, jednou stranou k Boubínu, a druhou až do Moravy a do Rakous. Hrad náležel někdy pánům z Choustníka, a přešel r. 1322 na Rožmberky, jimž sloužil za hlavní oporu proti Táboritům.

V okolí Tábořském zaslubuje povšimnutí *Starý Tábor*, ves při Lužnici, vystavěná r. 1836 na místě rozvalin města Sezemova Ústí, r. 1420 od Husitů pobořeného, kde dosavad hojně starožitnosti se vykopávají. Na blízku (hodinu cesty od Tábora) stojí sutiny hradu *Kozího hrádku*, kde Hus po delší dobu se zdržoval jako Luther na Wartburku.

V městečku *Ratibořicích* (Bergstadt), od Tábora 2 hod. na východ ležícím, dosavad se doluje na stříbro.

Slabší ještě než zde jsou stopy slavných v XVI. stol. dolů stříbrných u Vožice. Půl hodiny na sever od Ml. Vožice leží zřícenina *Šellenberk*. Z věže, ku které má klíče lesmistr, pěkná vyhlídka do krajiny.

Z Tábora k východu vede silnice, a dosud jezdí pouze pošta (směrem tímto projektována jest železná dráha, k jejíž stavbě přikročí se v nejbližším čase) na tato důležitější místa:

Chýnov, městečko s 1300 obyv., nad nímž ve vrchu Pacovském mocná ložiska dolomitového vápence a četné vápenky se nalezají.

Roku 1863 objevena tu byla jedna z největších jeskyní českých, nyní bohužel se vchodem zasypaným.

V *p.* odbočuje silnice k *Černovicům*, kdež na blízku (od Tábora as 2 míle) v pěkném údolíčku leží (ve výši 600 m. nad mořem) lázně *sv. Anny* uprostřed staletých lip, kolem lesy jehličnatými obklopené. (Blíže zprávu podá na požádání správa lázní v Táboře.)

Silnice v *p.* vede kolem zámku *Kamene* k Pelhřimovu a do Jihlavy.

Zámek Kamen (nyní majetek J. Breuera) stojí na 16 m. vysoké kolmé skále a poskytuje s ploché střechy arkýře pěkný rozhled. Ve zdejším kostelíku jest hrobka pánů Malovců z Malovic. Nejvyšší bod této krajiny jest blíže Černovic na vrchu *Svidníku* (737 m.), kde dle pověsti rytíři blaničtí osvobození vlasti dokončí. Odtud, jakož i s kopce *Stražiště* u Hořepníka (743 m.) jest pěkná vyhlídka.

Okresní město *Pelhřimov* má 4100 obyvatelů, realní gymnasium a četné spolky.

Z průmyslových závodů jest zde akciová továrna na škrob a cukr hroznový, a značný obchod provozuje se zde se lnem.

Hostinec Martincův na Náměstí. *Poštovní spojení* s vřskolními městy.

Pěkný *výlet* na horu *Křemešník* (767 m.) 2 hod. od města vzdálenou, porostlou bukovým lesem. Na vrcholu poutnický kostelík a studánka s výbornou vodou. Od kostelíka jest rozsáhlá vyhlídka do Čech i Moravy. Na vrchu restaurace a četné boudy pro poutníky.

Jina zajímavá partie jest *Čertův Hrádek* nad Nov. Rychnovem, blíže vsi Rohozny.

Od Tábora jedouce, vidíme v dálí ($\frac{1}{2}$ hodiny na jih od města) osadu „*Horky*“ s domem šachtovním, kde jen z nedostatku kapitálu živoří slavné druhdy (v XIII. století) dolování na stříbro.

(111 km.) Stanice *Planá*, kamž jede se příjemnou krajinou.

Nedaleko odtud na jihozápad leží hraběti Harrachovi náležející zámek a velkostatek *Želeč* s krásnými lesy, pivovárem a lihopalnou.

Jednotvárnou krajinou kol několika rybníků přijdeme do

(124 km.) stanice *Soběslavi*. Okresní město Soběslav, ležící na pravém břehu Lužnice, má 4000 obyvatelů, c. k. český ústav učitelský, více spolků, pivovár, přádelnu na

vlnu, továrnu na plst a továrnu na hedbávné tkaniny, jmenovitě aksamít.

Pošta jezdí dvakrát denně do Jindřichova Hradce, jednou do Bechyně. *Hostince*: „U modré hvězdy“ (2 pokoje), „U zvonu“ (2 pok.), „U slunce“ (3 pok.).

Památný jest děkanský chrám ss. Petra a Pavla v slohu gotickém, jehož vysoká věž zdaleka v krajině jest viditelná. Na postranním oltáři jest krásný obraz ukřižovaného Spasitele od Brandla. Někdejší brad „pod obojí“ se štíhlou osmihranou vížkou proměněn jest nyní v činžovní dům; bývalý zámek, připomínaný již r. 1293, v pivovár.

Soběslav, vystavěná prý od knížete Soběslava I. r. 1128, dostala se později v držení Rožmberkům, kteří nadali město mnohými výsadami. Poslední z rodu toho, Petr Vok, založil zde roku 1609 proslulé utrakvistické gymnasium, které r. 1621 bylo zrušeno. Za starodávna obehnaná byla Soběslav trojí zdí.

V lese *Svakově* na levém břehu Lužnice nacházejí se rozsáhlé spečené náspy, které se přičítají Keltům. U Borkovic ($\frac{1}{4}$ hod. od města) dobývá se rašelina, při silnici do Bechyně a na několika jiných místech železná ruda. V okolí jsou četné rybníky.

2 hod. od Soběslavi, na silnici do Jindřichova Hradce, u velikého rybníka, leží městečko *Kardašova Řečice*, jehož farní chrám chová pěkný obraz od profesora Lhoty. Zde narodil se český básník Boleslav Jablonský.

Podél Lužnice vede nyní dráha do

(131 km.) stanice *Veselí*. Lužnice, která tu přijímá Nežárku, dělí městečko od městyse *Mezimostí*, nazvaného tak od pěti mostů, které obě místa spojují. Veselí jest rodištěm spisovatele českého Václava Filípka. Na nádraží jest dobrá restaurace. Odtud odbočuje křídlo dráhy Frant. Josefa do Budějovic. (Viz dráhu Frant. Josefa b.)

Z Veselí běží dráha mezi samými rybníky, tak zvanou „zlatou stokou“ spojenými, načež objeví se za lesem věže města *Lomnice*.

(143 km.) Stanice *Lomnická*.

Město *Lomnice* leží $\frac{1}{4}$ hod. od nádraží na „Zlaté stoce“. Farní chrám jest gotické stavení ze XIII. století, obnovené po ohni r. 1358.

Nejstarší známí držitelé Lomnice byli Vítkovci. Král Václav IV. povýšil Lomnici za město. R. 1420 zmocnil se města Žižka a ustanovil v něm hejtmanem Jana Roháče z Dubé. Roku 1435

Oldřich z Rožmberka obdržel Lomnici od Táborů za výplatu. Lomnice jest rodištěm známého rýmovníka Lomnického z Budče.

Jest zde pivovár a občanská záložna.

Nalezáme se zde v krajině pověstných velikých rybníků jihočeských, jichž největší proslulý *Rožmberský* spatřujeme v l.; přes jednu jeho část vede dráha, načež táhne se kus cesty rovnoběžně se Zlatou stokou, silnicí a hrází. Rybník tento pokrývá plochu 721 hektarů. Výnos ryb obnášel r. 1879 dne 13. října 80.000 kg

Dějepisná zpráva o Třeboňském hospodářství rybníkářském. *)

Nevzdělavatelné vřesoviště, hluboké bařiny a chudá písečná půda vyžadovaly co první krok k zúrodnění země založení umělých vodních nádrží. Byly to nejprv rybníky bez hrází. Listinné zprávy o stavbě rybníků počínají ve XIV. století, když v Třeboni vládli již Vítkovci s pětistou růží ve znaku. Nejstarší datum jest 1367, kteréhož roku Ješek z Landšteina dal rozšířiti svůj rybník Dvořický. V XV. století povstala celá řada rybníků: Kocleřov, Sáddek, Flukhaus a j. v. Ale nejdůležitější doba hospodářství rybníčního počíná porybným *Štěpánkem* († 1538) za vladařství Petra II. z Rožmberka. Muž ten byl zakladatelem souvislého systému a vzájemného se oživování rybníků. Za něho povstaly Tisí, Opatovický, Jamský, Zablatý rybník a j.; on založil hlavní žílu zdejšího rybníčního hospodářství, „Zlatou stoku“, která 6 mil 360 sáhů (46 km.) zdělí po celá století upravuje přítok vody do rybníků.

Jiný duchaplný muž, jenž provedl ohromná díla v oboru rybníkářství, byl známý *Jakub Krčín z Jelčan*, jmenovaný od Viléma z Rožmberka regentem všech jeho statků. Ohromné hráze, nyní starověké duby nesoucí, rybníky Nevdek a Svět, obzvláště pak obrovský rybník Rožmberský, založeny jsou od něho. Nejkrásnější jeho dílo jest tak zvaná „Nová řeka“ (Neubach), mající délku 1 míle 3440 sáhů (14 km.), která při nebezpečnosti povodně vodu Lužnice, Rožmberským rybníkem protékající, odvádí pokud možná od rybníka do Nežárky.

Zahrazení rybníka, který až po tu dobu každou povodní nemálo byl ohrožován, uskutečněno teprv po skončení třicetileté války za vlády Schwarzenberků. Ještě v minulém století kvetl zde chov ryb, k čemuž nemálo přispívalo přísné zachovávání postů a četní klášterové.

V novější době arcí byla celá řada rybníků vysušena a v luka neb orná pole obrácena. U mnohých zavedeno střídavé hospodářství, dle kterého používá se rybníka hned co rybníka,

---

*) Srovnej Wenzel Horak „Die Teichwirthschaft mit besonderer Rücksicht auf das südliche Böhmen. Prag 1869, Calve.“ F. Špatného „Rybníkářství“. V Praze, 1870. Řivnáč.

hned co pole neb louky. Ale vždy ještě obnáší rozloha všech 250 rybníků na Třeboňském panství dohromady 10.000 jiter.

Lovení rybníků děje se obyčejně v druhé polovici měsíce října, a v ten čas jest návštěva jejich velmi zajímavá, neboť velikolepá vodní sklizeň, zvláštní obyčeje při tom, kroj rybářů, hudci a dudáci, tančící venkované v národním kroji a pestrá scenerie přírodní poskytuje obraz plný proměn, při němž panuje neobmezené hostinství.

Následuje

(152 km.) stanice Třeboň (Wittingau). Město leží v p. opodál nádraží, jsouc v poštovním spojení s Budějovicemi a Jindřichovým Hradcem. — Obyvatelstva má 5200.

Hostince: „Brabcův“ na Náměstí (více hostinských pokojů po 80 kr. až 1 zl.), restaurace „U koníčka“ taktéž na náměstí. — *Telegrafní úřad* na předměstí.

Okresní hejtmanství a okresní soud, berní úřad, realní gymnasium, dívčí škola. Průmyslové závody: pivovárny, parní mlýn, parní pila, parní pekárna, továrna na zboží hrnčené a velikolepý obchod s obilím a dřívím; záložna. Spolky: Zpěvácký, občanská beseda s pěkně zařízeným soukromým divadlem a j.

Památnosti. *Děkanský chrám* s někdejšími klášterem augustiánským jest krásná gotická budova s bohatě ozdobenou křížovou chodbou. Presbyterium bylo po ohni r. 1781 vystavěno v slohu romanském. Obrazy od Škrety.

Za Viléma z Rožmberka jest klášter zrušen a odevzdán jesuitům, kteří se r. 1586 odtud do Krumlova přestěhovali. V prázdném klášteře pracovali pak alchémisté rožmberští.

Ve městě jest několik pěkných renaissančních budov. Někdejší lovecký zámek proměněn jest v hostinec „U koně“. Starý zámek rožmberský jest nyní majetkem Schwarzenberků. V tak zvané „dlouhé chodbě“ objevuje prý se „bílá paní“, kdykoli hrozí nějaká nehoda; pod touto chodbou nachází se pověstný bohatý archiv Třeboňský. O přístup se třeba přihlásiti u ředitele archivu, který v něm sám ochotně cizince provádí.

Pěkná monumentální stavba v gotickém slohu jest nová *knížecí hrobka*, stojící na pahorku nad rybníkem Světem. S galerie, osmi postavami andělů ozdobené, jest rozkošná vyhlídka na okolí. Okolo hrobky jsou nové sady.

Podél Zlaté stoky jsou *procházky* mezi šťavnatými lukami a po hrázích rybníků Světa i Opatovického v stínu stoletých dubů. Zajímavý jest *výlet* do lesa *Hradečku*, jen $\frac{1}{4}$ hod. od města vzdáleného, kamž pouze v čas honěbní přístup zakázán. Nejpůvabnější jest výlet k *Nové řece* (viz svrchu), asi 2 hod. od města, do krajiny divoce

romantické, skoro pralesa, kde prastaré, sukovité duby jí dodávají zvláštního rázu.

Ještě až do roku 1835 zdržovalo se tu několik rodin bobrů, kteří však podrýváním hrází stali se těmto nebezpečnými, protože byli schytáni anebo pobiti. Teď chovají se bobři pouze ještě u rybníka Rožmberka pod obydlím tamějšího hajného v jakémsi parkánu.

Hráz Rožmberského rybníka, hodinu od města vzdáleného, poskytuje též překrásnou vyhlídku do roviny na vodu bohaté, jejížto pozadí tvoří lesy a hory Novohradské.

V posledních letech vladaření Petra Voka z Rožmberka (1608—1611) byly na panství chovány také bahenní želvy, které dle hodnověrných současných zpráv velmi četně se rozmnožovaly.

Z Třeboně vede dráha rovinou, pak velikými lesy do (163 km.) stanice **Chlumecko-Pilařské** (444·5 m. nad mořem) uprostřed lesa.

Vesnice *Chlumec*, hodinu cesty od dráhy u rybníka *Hejtman* zvaného, má zámek s veřejnou Mariánskou kaplí, veliký pivovár a na blízku železářny.

Nejbližší

(169 km.) stanice **Suchdol** (Suchenthal) jest u městysu na Černém potoce ležícího, kde jest farní kostel sv. Mikuláše, vystavěný r. 1364.

Překročíce rakouské hranice přijedeme do **Gmundu**, kamž vede i trať od Budějovic.

Třeboň — Jindřichův Hradec — Počátky — Jihlava.

Z *Třeboně* po poště do *Stráže* (Platz), starožitného městečka náležejícího rodině svob. pánů Leonhardi.

Ze starého hradu pozůstala pouze zajímavá věž. Již v IX. století vedla tudy silnice do Rakous, a zde stála strážná věž, odkud jméno. Hrad vystavěn byl v XIII. století od některé větve Vítkovců; během věků vystřídaly se v držení statku četné rodiny.

Dále nás vede silnice po levém břehu řeky Nežárky do úhledného a starožitného okresního města *Jindřichova Hradce*, ležícího při téže řece.

Jindřichův Hradec (Neuhaus) má 8100 obyvatelů, okresní hejtmánství, okresní soud, berní úřad, vyšší gymnasium, divadlo, a jest sídlem infulovaného probošta.

Hostince: „U černého orla“ (16 pokojů po 80 kr. až 1 zl.), „Hôtel Dvořák“ vedle pošty (10 pokojů), „U zlaté husy“, vinárna Kohoutova, hostinec a kavárna Mazzettiho a „Střelnice“.

Poštovní spojení s Novou Bystřicí, Chlumcem, Stráží, Kadašovou Řečí, Deštnou, Tučapy, Včelnicí (Neu-Ötting), Kamenicí nad Lipou, Pelhřimovem (Pilgram), Žirovnicemi (Serowitz), Počátký, Jihlavou (Iglau), Kumžakem (Königseck), Strymilovem (Tremles).

Starodávni zámek, od r. 1773 jen částečně obydlený, chová mnohé zajímavé památky a znamenitosti: jeden z nejbohatších archivů českých, s části již dobře spořádaný; obrazárnu (Salvator Rosa, Škreta a j.), kapli „bílé paní“, Rožmberskou chodbu s četnými podobiznami Rožmberků, Slavatů, bílé paní a j.; v pokojích skvostné čalouny, starožitný nábytek a zbraně; kulatou věž s lido-mornou, kde Sigmund z Vartemberka r. 1438 umořen hladem.

Gotický farní kostel s vysokou věží pochází z XII. století; *hřbitovní kostel* sv. Václava připomíná se již r. 1399, v něm kázal Jan Kapistran. Na návrší $\frac{1}{4}$ hodiny od města *kostel* sv. Jakuba, r. 1860 vystavěný, s rodinnou hrobkou hrabat Černínů z Chudenic.

Z průmyslových závodů nacházejí se v Jindřichově Hradci: tři umělecké mlýny, dva pivovary, několik lihovarů, továrny na sukna a bavlněné látky, barvírny, jirchárny. Mimo to jest zde občanská záložna a více rozličných spolků.

Hrad zdejší založil mezi l. 1205 a 1234 Jindřich syn Vítka z Přic, podle něhož jest pak nazván. Potomci jeho psali se pánové z Hradce, z nichž prosluli nad jiné Oldřich Vavák, horlivý Husita, po něm pak Menhard z Hradce, náčelník strany katolické, který roku 1448 při opanování Prahy od Jiřího z Poděbrad upadl v zajetí a v něm zemřel. Poslední muž toho rodu byl Jáchim Oldřich († 1604), jehož sestru a dědičku Lucii Otilii pojal za manželku známý Vilém Slavata, při jehož rodě zůstal Jindřichův Hradec až do jeho vymření r. 1691, načež dostal se sňatkem rodině hrabat Černínů, kteří jsou dosavad v jeho držení.

Z výletních míst budiž uvedena *Němčina* (Gestüthof), lovecký zámek hraběcí, 3 hod. na západ od města, na řece Nežárce, nedávno obnovený, s parkem. Na blízku obora a velikolepé rybníky.

Silnice z Jindřichova Hradce do *Jihlavy* vede krajinou průmyslnou, místy dosti půvabnou. V ní leží město

Žirovnice (Serowitz), mající 2000 obyvatelů a více průmyslových závodů, mezi nimiž vyniká Brdlíkova továrna na sukna. Na horském svahu stojí starožitný, ale spustlý zámek nad rybníkem, náležející Leopoldu hraběti Šternberkovi.

Odtud za půl hodiny přijedeme do *Počátek* na moravských hranicích. Toto město, mající 3000 obyvatelů, leží na rozvodí Černého a Severního moře; rybník Bor totiž posílá na jaře vody své též do Dunaje, v normálním stavu jen do Labe.

Hostince: „Janouškův“ (4 pokoje s 8 postelemi), „Emerův“ (5 pokojů s 12 postelemi). Poštovní spojení s Jihlavou, Budějovicemi, Telčem. Telegraf v místě.

Hlavní zaměstnání obyvatelů jest soukenictví; velikolepá jest továrna Jana Brdlíka a synů na vojenská sukna; mimo to jsou v okolí pily, sklárny a přádelny, pak škrobárna a továrna na vyrábění cukru z bramborů.

Město Počátky připomíná se již před XIV. stoletím, Karel IV. daroval je hraběti Hardekovi, který je r. 1389 prodal Jindřichovi z Hradce, z jehož rodu přešlo na Slavaty a z těch na Šternberky.

K východní straně, $\frac{1}{2}$ hod. od města, stojí na lesnatém návrší *kostel sv. Kateřiny*, a vedle něho, uprostřed lesů, nacházejí se *Lázně Svatokateřinské* s hojnou vodou pramenitou, která náleží mezi alkalické minerální prameny.

Vody té, která v zimě v letě zachovává stálou studenost 6° R, užívá se k pití, hlavně však ke koupelím velmi prospěšně při rheumatismu a dně, při katarrhálních neduzích sliznic a ústrojů dýchacích, při rozličných vyraženinách i jiných chorobách. Jsou zde vanové, parní a sprchové lázně, budovy lázeňské jsou znamenitým nákladem dle nejnovějších zkušeností zřízeny a hojně navštěvovány. Saisona trvá od polovice května až do října.

O něco blíže než do Třeboně jest z Počátek do *Jihlavy* (na Moravě) k Rakouské Severozápadní dráze (4 hodiny jízdy).

b) Veselí-Budějovice, 38 km.

Traf tato otevřena byla roku 1874.

Stanice: *Veselí* — Bukovsko-Dinín — Ševětín — Chotýčany — Zámostí — *Budějovice*.

Z nádraží ve *Veselí* (viz str. 365.) odbočuje tato trať ve směru jihozápadním, objíždí předměstí *Mezimostské* a město *Veselí* a blíží se k rozsáhlému rybníku Horusickému (nejsevernějšímu z velkých rybníků Třeboňských), na jehož severním břehu leží vesnice *Horusice* (v l.). V p. viděti *Kundratice*, pak *Sedlikovice* a za nimi městys *Bukovsko*. Na výšině mezi Horusickým a Bošileckým rybníkem zvedá se kostelík sv. Martina ve vesnici *Bošilci*.

(9 km.) Stanice **Bukovsko-Dinín**. Ze stanice jest do Bukovska hodina cesty.

Stále podél silnice Budějovicko-Táborské, krajinou již pahorkovitou, přijždíme podle *Neplachova* na

(16 km.) stanici **Ševětinskou**, ležící nedaleko vesnice *Ševětína*.

V Ševětíně (druhdy „Ševětínsko“ zvaném), v kostele sv. Mikuláše (již r. 1384 farním) jsou dva pěkné obrazy od Hellicha. Asi v l. 1585—1618 žil zde na svém dvorci pověstný český „rýmovník“ Šimon Lomnický z Budče.

Již od Ševětína, zvláště pak od vesnice *Vitína* (v p.) stoupá dráha dosti značně ke

(20 km.) stanici **Chotýčanské** (Schmidtgraben), ležící v lesích Hlubockých nedaleko malé vesnice *Chotýčan*.

Po vysokých náspech a přes několik mostů překračuje dráha břeben pahorkatiny, která ohraničuje k severu rovinu Budějovicko-Vodňanskou. Již s výšin těchto objeví se nám jednou uprostřed rozsáhlých lesů zámek Hluboká. Po sklonu dotčené již pahorkatiny přijždíme na

(28 km.) stanici **Zámostskou**, a před námi otevře se krásné panorama Budějovické roviny, uzavřené na jih a západ mohutnými velikány Šumavskými.

Jest zajisté málo tak rozkošných krajin, v kterých jedním okamžikem přehlédnouti lze tolik různých, co do krásy a velkoleposti mezi sebou závodících předmětů. Ponecháváme sobě stručný

popis pohledu tohoto k popisu hradu Hluboké, s jehož věže se táž vyhlídka otevírá.

Ač stanice Zámostská leží nedaleko předměstí Podhradského (Hlubockého), podniká se výlet na Hlubokou obyčejně ze stanice Hluboké, na trati z Plzně do Budějovic; proto popisujeme i my zámek i městys při popisu oné trati.

Od Zámostí blíží se vlak rychle k Budějovicům. V *p.* vidíme Schwarzenberský zámek Hlubokou s městysem Podhradím a před ním „Pokoutní louku“, od které nás Vltava dělí. Po *l.* zvedá se na hřbetě lesem porostlém vesnice *Hosín* s kostelem, před sebou zříme Budějovice a v dálce za nimi vypíná se široký, pralesem pokrytý Schöninger s věží na temeni. V *p.* i v *l.*, v rovině i na svazích vršků zříme přčetné vesnice a městysy. Objedše severní část města (Pražské a Vídeňské předměstí) vjíždíme do

(38 km.) nádraží **Budějovického**. Popis Budějovic viz při popisu trati *Plzeň-Budějovice-Gmund*.

c) Plzeň-Budějovice-Nové Hrady (Gmund), 170 km.

Traf tato otevřena v l. 1868—69.

Stanice: *Plzeň* — Plzenec — Štáhlavy — Blovice — Žďár-Ždírec — Nepomuk — Olšany — *Horaždovice* — Katovice — *Strakonice* — Čejtice — Račice-Písek — *Protivín* — Vodňany — Nakří-Netolice — (Zlivo) — Hluboká — *Budějovice* — Borovany — Nové Hrady.

Opustíce Plzeňské nádraží octneme se v brzku, zanechavše město v *p.*, v pěkném údolí, jímž vine se *Uslava*; za Uslavou viděti v příjemné krajince stromovým obklopené vsi *Lobzy* a *Božkov*. V *p.* objeví se pak daleko viditelný vrch a zřícenina *Radyně*. Dráha i říčka zatačí v oblouku, mine výstavné budovy *Staré Hutě*, za Uslavou položené, kdež nalézají se dílny na kyselinu sirkovou a kamenec, pak kapličku mezi stromy a lukami, na to ves *Koturov* s mlýnem a pilou na Uslavě, a vede přes několik mostů do

(8 km.) stanice **Plzenecké**.

Plzenec starý jest starobylý městys na Uslavě, s romanskou (již zrušenou) kaplí, farním chrámem, založeným roku 1351, značným

pivovárem a mlýny; část města před mostem sáhá až k nádraží; za městem jsou skály „Hůrky“ s kolmými stěnami, nahoře s kulatou věží. Na blízku se dobývá železná ruda.

Odtud neb z následující stanice výlet na *Radyni* (Karlskrone). Klíč u lesního úřadu.

S věže krásná vyhlídka až po Šumavu. Bývalý župní hrad obnoven byl za Karla IV. Za válek husitských seděl zde katolík Hádka z Dobřčan, spojenec Plzně; později, v l. 1477—1483, měl Radyni v zástavě Petr Kořenský z Terešova, po něm Šternberkové a dále Kokořovci z Kokořova, kteří ji k Štáhlavům připojili.

Na cestě z Plzně k Štáhlavům vidíme v l. krásné lesnaté pohoří a dole na úpatí ves *Sedlec* s železárnami při rybníce, načež následuje

(12 km.) stanice **Štáhlavy**, tak nazvaná dle vsi, nedaleko dráhy položené, s mostem přes Uslavu, s farním kostelem a zámeckou kaplí r. 1683 vystavěnou.

Na kopci lesní zámek *Kozel*, pěkně položený uprostřed prostranné obory, letní sídlo hrabat z Valdštiny.

Výlet na zříceninu *Lopatu* (od lidu *Starý zámek* zvanou) 1 hod. vzdálenou.

V jižním příčném, divoko romantickém údolí, na skalním balvanu lesem obklíčeném trní zřícenina *Lopata*, někdy královský hrad, jehož purkrabím byl Heřman z Potenšteina a později Habart z Hrádku, nepřítel Husitů, jenž plenil statky pánů podobojí. Tu vypravili se Přibík z Klenového a Jan Zmrzlík ze Svojšína v čele vojska proti hradu, a nemohouce ho dobytí hladem jej vyleželi tak, že Habart 6. února 1433 hrad zapáliv útekem se spasil. Od té doby zůstal hrad v zříceninách.

Na další cestě ustupuje pohoří do pozadí; v l. leží *Štáhlavce* s doly železnými, v p. střídají se pole a lesy; dráha překročí silnici blíž vesnice *Olešné*, naproti níž leží ves *Nezvěstice* s filialním chrámem, před jehož oltářem stojí kovový náhrobek rytíře Jiřího Příchovského z Příchov († 1598).

V l. vidíme pak daleko do kraje; u dráhy leží ves *Chlumánky*, a brzy na to dostihneme

(22 km.) stanice **Blovické**.

Na nádraží restaurace. *Blovice* jsou okresní město nad Bradavkou. Jsou zde hamry, parní mlýn, občanská záložna; $\frac{1}{4}$ hod. vzdálí zámek Hradiště.

Výlet na *Vilštejn* (Wildstein), $1\frac{1}{2}$ hod. na severozápad.

Na skále, as 15 m. vysoké, v lesíku, stojí starý hrad, nyní více obyčejnému domu se podobající. Vilštejn náležel někdy Rožmberkům, jmenovitě paní Elišce z Rožmberka, rodem Kravařové, matce pana Oldřicha z Rožmberka. Roku 1421 dobyl Žižka hradu, jehož roku 1429 nabyl od Táborů *Svojše ze Zahrádky*, který však roku 1438 přinucen jest vrátiti jej panu Oldřichovi z Rožmberka. Ale r. 1443 zmocnil se Svojše hradu opět, ježž pak vydrancoval, kradmo opustil a na Tábor odtáhl.

Ze stanice Blovické jedeme mimo zámek a ves *Hradiště* a *Vlčín*. Na kopci objeví se kostel *Žďárský*.

(27 km.) Stanice *Žďár-Ždirec*, blíže vsi *Ždírcce*.

Lesní chlumpy blíží se nyní ke dráze, pod níž hluboko Uslava se vine, v l. otvírá se příčné údolí lesní. V p. nám zůstanou *Hutě* se železárnami, t. č. právě nezaměstnanými, a zastavíme ve

(34 km.) stanici *Nepomuku*.

Nepomuk, původně *Pomuk*, okresní město s 2300 oby., leží na jižním prodlouženém úpatí *Zelené Hory*, $\frac{3}{4}$ hodiny vzdáleno od stanice, kam čtyřikrát denně poštovní vůz dojíždí.

Hostince: „Panský dům“ (2 pok.), lázně v domě, tutéž schůze čtenářsko-zábavného spolku; „Bílý lev“ (6 pokojů, 60 kr. denně).

Průmyslu zvláštního zde není, lid živí se hospodářstvím a řemesly. Jest tu však okresní občanská záložna.

Poštovní spojení se *Žinkovy*, pak s *Blatnou* ($\frac{1}{2}$ 10 hod. ráno), odkud další cesta vede přes *Lnáře* (*Schlüsseburg*); zde na vršku leží klášter bosých Augustiánů (výčep dobrého rakouského vína), v dolíku jest krásná zahrada se zámekem dříve hrabat *Linkrů* z *Lutzenwicu*, nyní barona *Lilgenana*. Před tím minuli jsme *Kasejovice*; na blízkou v *Boučku* jsou malé železité lázně, kdež i pokoj možno dostati. V p. od silnice do *Kasejovic* leží ves *Oselec* se zámečkem a pěkným parkem hraběte *Boos-Waldeka*. Od kostelíka sv. *Markéty* (678 m.) nad *Voselcem* jest krásná vyhlídka do západních a jižních Čech až po *Šumavu*.

Město *Nepomuk* známo jest v katolické církvi co rodiště sv. *Jana*. Na rodném místě založen Frt. *Matiášem* ze *Šternberka* kostel, r. 1686 sv. *Janu Křtiteli* zasvěcený, jenž po dvou požárech a jiných pohromách obnoven byl roku 1879, když slavena byla s velikou slávou památka 150letá prohlášení *Jana Nep.* za svatého. Altare privilegium značí místo rodného domku.

Starobylejší ještě jest chrám sv. *Jakuba*, jenž připomíná se již r. 1334. Chrám původně romanský přeměněn byl na gotický; 1786 byl zrušen, 1860 obnoven. Ke kostelu přistavěno nepřímě-

řené oratorium. V noci zářící v něm světla oznamovala dle pověsti úmrtí některého člena rodiny Šternberků.

Skoro polovici průčelí nepravidelného náměstí zaujímá velice pěkná kolej piaristická s měšťanskou školou a krásnou jednoduchou kaplí. Mariánská socha na kašně jest od Čapka.

Zelená Hora. Zdaleka již viděti jest zámek, někdejší sídlo pánů ze Šternberka, v nynější podobě z r. 1688 pocházející a ve slohu kasárnickém vystavěný, ale v krásné poloze na temeni Zelené hory, jejíž stráně bujně porostlé jsou statnými borovicemi, duby, lipami, břízami a modříný, místy o žulové balvany se opírajícími, mezi nimiž vedou úpravné a pohodlné cesty.

Zámek s kostelem obklíčen jest silnými hradbami se zbytky bašt pevného hradu z XV. století. V přízemní chodbě označuje mramorová tabulka zlatým písmem „Libušin soud nalezen zde r. 1817“ komoru, v níž rukopis ten nalezen byl Josefem Kovářem. V kostele soška Panny Marie, jejíž original jest ve františkánském kostele ve Vídni; za oltářem žulový balvan se šlepejí prý sv. Vojtěcha, který vrátiv se z Říma odtud prý České zemi po dlouhém suchu žehnal; hora po hojném dešti se zazelenala a Zelenou jest nazvána. Mimo to jsou zde mnohé staré obrazy (pěkně řezaný sv. Šebestian).

Roku 1420 chtěl vůdce Táboritů Mikuláš z Husi ze Zelené Hory učiniti pevnou záštitu Táboru a nazval ji horou Olivetskou, byl však Bohuslavem ze Švamberka odtud vytlačen. Roku 1465 sestoupila se zde k vybičování Bohuše ze Švamberka zemězrádná „panská jednota“ proti králi Jiřímu, a země dlouho byla odtud pustošena. Dosud ukazuje se v zámku síň, v níž prý vyvolen král Uherský proti Jiřímu. Brzy na to přešla Zelená Hora na Šternberky; zde skonal na rozkaz Rudolfa II. bláznivý Ferdinand ze Šternberka, jenž matku svou byl probodl. Roku 1727 koupil Zelenou Horu hrabě Adolf z Martinie, jehož dcera ji odkázala hraběti Jeronymovi Colloredo Mansfeldovi, po smrti tohoto zdělila ji dcera jeho, provdaná kněžna Auersperková.

V zámku starodávné skříně a malby (jako bitva u Olomuce); pěkná vyhlídka do údolí, zejména směrem ke dráze vidíme hutě *Vrčen*, poutnické (dříve i lázeňské) místo *sv. Vojtěcha* (hlučná pouť 23. dubna), vrch Štědrý a j., na jihozápad končí obzor Šumava, z níž vyniká Jezerní hora a Jezerní stěna, na severozápad ční Třemšín s památnými ohradami předhistorickými. Trojité kamenné valy, z nichž vrchní zachovalé jsou, patří k nejznamenitějším památkám stavitelským.

Pod zámkem leží vesnice *Kláster* ($\frac{1}{2}$ hod. od Nepomuka), vystavěná hlavně na zříceninách rozsáhlého a bo-

hatého druhdy kláštera cisterciánského, založeného r. 1153, jenž byl r. 1420 od Žižky zbořen.

Mnohé zdi i brány ještě se zachovaly; v parku u vesnice leží žulová rakev z oněch dob.

Znameníť rašelinné lázně jsou u vesnice *Letín* (2 hodiny od Nepomuka). Hostinec s 20 postelemi, i lázně leží v lese.

Jedouce dále po dráze vidíme ještě v *p.* Zelenou Horu, pak mineme ves *Maňovice*, v *l.* mezi vzdělanými pozemky objeví se za stromovým osady *Třebšice*, *Želvice* a na to veliký *Korčinský* rybník, u něhož leží vesnice a

(46 km.) stanice **Olšany**.

Po lukách, pak v zářezu dráhy viděti balvanitou žulu, která zde v lomech se otesává. Kabův hostinec.

Za rybníkem na kopci leží *Oselec*. Jednotvárnou krajinou, v níž střídají se rybníčky, lesy a pole, v *p.*, mimo *Třebomyslice* nad rybníkem přijedeme na

(58 km.) stanici **Horažďovice**, od města Horažďovic $\frac{3}{4}$ hod. vzdálenou (kam omnibus i pošta dojíždí).

Horažďovice, okresní město s 2680 obyvateli, má klášter školních sester a mnohé spolky, sirkárnu v místnostech dřívějšího akciového cukrovaru, přádelnu, cibelnu, panský pivovár, vinopalnu a lihovar a zásobný spolek; každou středu jsou zde živé obilní trhy.

Hostince: „U modré hvězdy“ (12 pokojů se 30 postelemi, zde i povozy lze dostati; hostinská zahrada, dobrá strava), „U zlatého jelena“ (5 pok. s 12 post.). Poštovní spojení do Sušice 3krát, do Klatov 2krát denně.

Město náleželo druhdy mocnému rodu Bavorů ze Strakonice; roku 1307 oblehal je král Rudolf I., an majitel jeho Bavor III., zeť Jindřicha z Rožmberka, stranil Jindřichu Korutanskému. V ležení roznemohl se Rudolf a zemřel maje let 26. Roku 1433 pobity a rozprášeny u Horažďovic voje tábořské Menhartem z Hradce. Na to vládli na Horažďovicích bratři Jan a Racek z Kocova, kterýžto poslední páchal v okolí veliké loupeže. Proto Bohuslav ze Švamberka oblehal r. 1477 město, které se mu však teprv po roce vzdalo. Na to se roku 1483 dostaly Horažďovice Janovi ze Švamberka, který jich postoupil Půtovi Švihovskému z Risenburka. Roku 1619 jest město vojskem císařským dobyt a popleněno;

r. 1622 konfiskovány jsou Horažďovice rodině Švihovských a prodány Adamovi ze Šternberka.

Nyní náleží panství knížeti Ferdinandovi Kinskému.

Farní chrám, vystavěn Bavořem II., vysvěcen byl r. 1300; náhrobní kameny jsou většinou sešlé; v nynější své podobě ukazuje kostel pokažený sloh gotický.

Pěkně zřízený hřbitov jest při kostele sv. Jana; v témže kostele stojí náhrobek rytíře Holara z Práchně. — Klášter školských sester na východním cípu města, založený r. 1330 měšťanem Děpoltem mečířem pro minority, kteří odtud r. 1814 byli vyhoštěni. R. 1854 koupily klášter i kostel Školské sestry a založily zde mateřský dům pro svou kongregaci. V kostele jest pěkný náhrobní kámen Páty Švihovského z Risenburka (1504). — Stará radnice s hlavním průčelím na náměstí vystavěna r. 1690 po požáru; v městském archivu některé vzácné písemné památky ze XIV. a XV. století. Výstavná budova jest nový obecní dům, v němž umístěny jsou úřady. — Ze starého opevnění města zůstala na straně severní pěkná brána (Pražská) s vysokou věží; na straně jižní dvojí zeď s baštou a příkopem, i se zachovalou branou a brankou k řece vedoucí.

Krásná *procházka* vede na knížecí ostrov, v anglický park upravený, za předměstím Zářičí; $\frac{1}{2}$ hod. od města leží rozkošný ohražený lesík *Chrást*.

V řece Otavě, a sice v náhonu k pile vedoucím chovají se škeble perlonosné; perly nepřicházejí na trh, nýbrž jsou rodinným majetkem Kinských; na tisíc přichází 5—6 bílých, ceny až 200 zl. Zvláštní hajný bdí nad nimi; lov děje se obyčejně vždy třetí rok.

Výlet. Nad řekou Otavou, $\frac{1}{2}$ hod. na západ od města, stojí bývalý župní hrad *Pracheň*, od polovice XVI. století úplně pustý a v rozvalinách.

Pracheň byla v držení pánů Bavorů ze Strakonice ještě r. 1380. Potomní držitelé její jsou snad titíž, co města samého. R. 1590 připomíná se Pracheň již pouze co poplužní dvůr, nicméně ještě do nedávna nazýván celý kraj dle bývalého hradu. Na západním prohbí vrchu stojí starožitný *kostelík sv. Klimenta* s osamělým hřbitovem. Hrad i kostelík mají původ svůj v šedé dávnověkosti, aspoň dle dedikace kostela vystavěn byl tento v prvních dobách křesťanství v Čechách. Bavorové dosazovali sem faráře. Pod vrchem byla ves *Podhradí*, jak nasvědčují porůznu objevené základy zdí a rozličné starožitné nádoby, zbraně a p.

Rabí. Na levém břehu Otavy, dvě hodiny jihozáp. od Horažďovic (možno použití též pošty do Sušice) vypínají se rozsáhlé zříceniny hradu nad chudobným městysem, druhdy městem téhož jména.

Jedouce po silnici vidíme v p. u řeky četné hromádky, zbytky rozsáhlého ryžování zlata; ještě v XV. století byli rybáři povinni odváděti jistou část zlata. — Štěrka a stavební kámen hradu jest krystalický vápenec, který zde co mohutné lože ze žuly na den vychází a na několika místech v okolí se láme.

Klíče od hradu má městský strážník na radnici. Do r. 1420 byl hrad Rabí za nejpevnější v Čechách a nedobytný považován. Vystavěn byl asi v XIII. století od pánů z Potenšteina, po nichž následovali Švihovští. Roku 1420 dobyt hrad od Žižky; rok na to, když Žižka hradu podruhé dobýval, střelil jakýs rytíř, Přibík Kočovský, z hradu, šíp zarazil se do brušky stávavší na svahu straně od hradu na sever, a tříštka z kmene uražená vyrazila Žižkovi druhé ještě zdravé oko. Hrad nicméně od Táborů dobyt. Roku 1502 shromáždila se tu šlechta česká za příčinou různých mezi ní a stavem městským vzniklých. Držitelé Rabí často se pak střídali, až roku 1708 přešel hrad trhem od Chanovských na Jana Filipa hraběte z Lamberku, biskupa Pasovského, od něhož se Žichovicemi spojen.

S ploché střechy věže jest pěkná vyhlídka na Šumavu; vidíme silnici k Sušici vedoucí, Chanovský les, Lišnou, Džbán (tamtéž, $\frac{1}{2}$ hod. od Rabí, zřícenina lesem zarostlá), Pracheň, Nezamyslice.

Čtvrt hodiny od města Horažďovic, pod kopcem Slavníkem, jest *kaple sv. Anny* s vanovými lázněmi.

Jedeme dále po dráze jednotvárnou krajinou podél Otavy, v l. mimo ves *Zadní Hoštice*, pak překročíme u Dolního Poříčí silnici ke Katovicům vedoucí, pak řeku Otavu a zastavíme u vsi *Liboce*, ve

(67 km.) stanici *Katovicích*.

Za řekou leží městys téhož jména, s kostelem původně romanským sv. Filipa a Jakuba; na věži romanské skulptury, v kostele náhrobek Petra a Ladislava Boubinských z Újezda († 1600). Ve výklencích věže postaveny jsou kamenné sochy, představující menší proroky; sochy tyto jsou po sochách ve vsi sv. Jakuba u Kutné Hory nejstarší v Čechách.

Za Katovicemi protéká řeka pěknou rovinou; za řekou leží erární silnice a dále zalesněné výšiny; na nevysokém, borovicemi porostlém vrchu blíže silnice spatříme zámek *Střelu*.

Ze starého hradu, který již r. 1242 se uvádí, dosud jsou zde zříceniny. Dne 22. června 1619 lid císařský pod velením hraběte Buquoie vyšel ze Strakonice až pod Střelu a zde pivovár, sladovnu i ovčín zapálil. Roku 1621 byl hrad rytíři Boubinskému

z Újezda skonfiskován; nynější zámek byl od Jezuitů vystavěn, pak připadl fondu náboženskému a jest nyní majetkem dra. Obsta, velkostatkáře v Střelohošticích.

Pak mineme ves *Virtoves*, a brzy objeví se nám město a (75 km.) stanice **Strakonice**.

Strakonice, město na levém břehu Otavy s 6000 obyvateli, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu a vyniká průmyslem i obchodem. Řeka dělí město od osady novější, dříve *Bezděkov*, nyní *Nové Strakonice* zvané. Strakonice skládají se z města velkého a malého, na ostrově mezi dvěma rameny Otavy se rozkládajícího. Přes ramena vedou dva mosty, kamenný a řetězový (tento z r. 1842).

Jest zde *poštovní a telegrafní úřad*, pak nemocnice a Siebertský ústav pro zaopatření schudlých měšťanů.

Z nádraží do Nových Strakonic 10 minut; na cestě hřbitov s kostelem sv. Václava. U kostela křižují se silnice k Budějovicům, druhá přes Volyň na Vimperk a Pasov.

Cíle spojení udržuje se nyní jen po silnici Pasovsko-Pražské z Kunžvartu do Strakonic.

Hostince: „U černého orla“ (16 pokojů s 31 postelí); odtud jezdí dostavník, odjezd v 7 hod. (z nádraží $\frac{1}{2}$ hod.) ráno přes Volyň a Čkyň do Vimberka (osoba 1 zl. 6 kr.). „U bílé růže“ na Malém náměstí (15 pok., 28 post.), pokoje na týden i na měsíc. Poštovní spojení odtud dvakrát denně na Vimperk; omnibus ke dráze. „U bílého vlka“ v Nových Strakonicích (4 pok. a sál), omnibus. *Povozy* u Jana Cáhy a Marie Baeckové.

Hrad Strakonický, residence velkopřevora řádu Johanitův, jest rozsáhlá budova z XIII. století s četnými památkami stavitelskými: romanský portál u kaple sv. Jiří, křížová chodba ve slohu gotickém s freskami z dob před Karlem IV., gotický kostel sv. Prokopa s obrazy od Škrety a Brandla (sv. Petr a Pavel), křesťanský oltář se starými řezbami, starožitná socha P. Marie. Na pobočním oltáři obraz „Panny Marie Vítězné“, jenž v bitvě na Bílé Hoře před vojskem nesen, pak dle originalu (1622) do Říma přeneseného malován.

Z dávnější doby pochází celá západní a jižní část hradu, který býval obehnan hlubokým příkopem a baštami; na ostrově mezi řekami Otavou a Volyňkou zdvihá se strážní věž „Rumpál“ zvaná, která sloužila za hladomornu. Žižka obléhal hrad r. 1420, ale marně; roku 1619 dobyt byl vojskem stavovským, vyplněn a zapálen, čehož stopy dosud patrný. Na nádvoří kamenný stůl, na němž rozdávána „sladká (medová) kaše“, jako v jiných hradech Rožmberků. Celý hrad má podobnou rozlohu jako hrad Wartburg u Eisenachu v Německu.

Městský chrám sv. Markety vystavěn r. 1583 v slohu gotickém; starožitný obraz vypuklý a kříž z vápence jsou pozoruhodny.

Rodný domek Čelakovského na Stráži označen jest pamětní deskou. Synagoga v Nových Strakonících jest moderní stavba z r. 1860; pěkné stolice v ní jsou práce známého truhláře a vlasteneckého samouka Jana Plánka, přítele Čelakovského.

Západně od hradu malé návrší *Kalvarie*, z něhož pěkná vyhlídka na okolí. Severně od Strakonice na tak zvaném „Šibeničném vrchu“ hrál prý pověstný dudák Švanda duchům odpravených; slavný tento národní hudec pochován prý na Kalvarii. Ale všechny tyto pověsti o Švandovi jsou nejnovějšího datum.

V průmyslu vynikají Strakonice zvláště fabrikací fesů, pak jsou zde dva pivovary a závod na vyrábění mýdel, voňavek a sodovky; punčochářství, obchod s obilím, vepřovým dobyt看em a dřívím (toto plaví se po Otavě), občanská záložna.

Průmysl stávkářský čili vyrábění fesů souvisí se starodávým vývojem řemesla punčochářského. Původně hotovily se fesy nejvíce v Tunisu a v Maroku; později teprv, následkem čilého obchodu republiky Benátské, ujal se vyrábění fesů v Benátkách, v Pise a v jižní Francii. Jan Petráš byl první, který r. 1805, vybidnut Lineckým obchodníkem, hotovením fesů v Strakonících se zabýval. Roku 1809 naučil jakýsi francouzský voják na pochodu skrze Strakonice jistého Fialku barvití mořenou na pivoňkovo, kteráž barva byla na Východě oblíbená, a tím zmohla se fabrikace tak, že nyní vyrábějí se zde fesy v pěti továrnách, patřících teď vesměs firmám židovským. — Od roku 1815 hotovily se fesy již výhradně na stávcích, r. 1828 zaměstnávala dílna Fürthova 400 osob. Výroba řemeslná zanikla, a hotovení děje se výhradně na strojích parních. Vyrábí se asi 50 druhů fesů, a vyváží se ročně okolo 400.000 tuctů (tucet po 6—70 frankách).

Okolí města jest půvabné v údolí řeky Otavy, v Podskalí u Strakonice a u Štěkně, neméně údolí řeky Volyněky jižně od Račovic, dále u Sudkovic a v okolí Lhoty Švýcarské.

Vyhlídky a rozhledy poskytují vrchy „nad Posadilkou“ a „vrch Adamův“; viděti Šumavu s Javorem a Polední horou, v popředí pohorí Želaničské, k východu za Písek a lesy podél Vltavy se prostírající, k jihu Boubín, Libín a Blanský les, v popředí krátinu Dubskou a Podespsko-Hradskou.

U vesnice Libětic, jižně od Strakonice, zdvihá se vrch *Hradiště*, odkud jest pěkný pohled do údolí Otavy a Volyněky.

U vsi Chraštic s návrší *Babina* vidíme celý věnec Šumavy i její svah; jihozápadně vrch *sv. Anny* a vrch nad Skrobočovem poskytuje rozhled po středních Čechách.

Ves *Řepice* na severovýchodě proslulá jest co sídlo slavného mecenáše českého Jana Hodějovského, který v tamním kostele jest pochován.

Vrch *Hradec* nad Řepicí má předhistorické valy; nedaleko na vrchu Jaslově jsou základy nedostavěného kostela z XV. stol.

Jedouce dále vidíme v *p.* kostelík hřbitovní, pak ves *Hejsku*; na svahu porostlého vrchu objeví se kostel a zámek *Štěkeň*, městys téhož jména leží na úpatí.

Tento zámek knížete Windischgrätze ze XVII. století obehnan jest pěkným sadem a zahradou. Bratři Čeští sešli se na Štěkni r. 1501 na sjezd pro kraj Pracheňský.

Rovinu protéká mnohými oklikami Otava; kolem dosud vidíme stopy ryžování zlata. U *Přeborovic* přibližuje se řeka ke dráze, a brzy zastavíme na

(82 km.) stanici **Čejtické**.

Odtud objeví se nám v *l.* *Sudoměř*, v pozadí na výšině *Kestřany* se zámek; u vsi ústí náhon pro dříví. U Sudoměře viděti několik rybníků. Zde dne 20. března 1420 dobyl Žižka památného vítězství nad „železnými pány“. Pak zastavíme na

(89 km.) stanici **Ražice-Písek**, nedaleko vsi *Ražic*, odkud přes Putin jezdí dostavníky do Písku. Pohybující se nyní v porůčí Blance spatříme zříceniny *Míšenice*; v *p.* minuli jsme *Heřman*, někdy městečko, které r. 1640 od Švédů zničeno bylo. Brzy octneme se pak na

(98 km.) stanici **Protivínské**.

Křižovatka se státní drahou Zdicko-Protivínskou. Rozsáhlé nádraží s restaurací, v níž i nocleh lze dostati.

Městečko *Protivín* skrývá se za návrším a bývalou bažantnicí; jest tu velikolepý kníž. pivovár, se značným vývozem piva, kníž. cukrovar, zámček a veliké cihelny. Nocleh „U hvězdy“ a „Na poště“.

V sadech (bývalé bažantnici) krásné procházky.

Hned za stanicí přestupuje dráha na pravý břeh Blance a spěchá dále přímo směrem jižním; v *p.* viděti *Pro-*

tivín, pak *Chvaletice*, u samé dráhy *Milenovice* a dále *Račice*. Hned za *Račickým vrchem* (464 m., v p.) objeví se *Vodňany*; v p. zvedá se *Čičenický vrch* (445 m.), v l. u dráhy leží vesnice *Čavině* načež zastavíme u vsi *Čičenic* na

(104 km.) stanici *Vodňanské*, od města, kam několik omnibusů (20 kr. za osobu) dojíždí, asi 40 min. vzdálené.

Vodňany, král. okresní město se 4400 obyvateli, leží na pravém břehu řeky *Blanice*, mají továrnu na punčochy, pivovár a záložnu.

Poštovní i telegrafní úřad v městě.

Hostince: „U zlatého soudku“ na Náměstí (omnibus); „Hôtel Schwarzenberg“ u kostela (omnibus); „Obecní hostinec“ na Náměstí (omnibus); „U Papírníků“ na Písecké silnici. Velmi dobrá plzeňská pivnice, spojená s vinárnou a kavárnou jest u „Voskárů“ na Náměstí.

Poštovní spojení: přes *Bavorov* do *Prachatic*, dvakrát denně (odjezd v 7 hod. ráno a ve 4 odpoł.; příjezd v poledne a 6 hod. večer); do *Prachatic* jezdí též o 6. hod. ráno omnibus z „Obecního hostince“ a vrací se o 6. hod. večer; přes *Libějice* do *Netolic*, jednou za den z hostince „U zlatého soudku“; odjíždí o 3½ hod. odpoledne a přijíždí o 1 hod. odpoledne (50 kr. za osobu).

Dějiny. *Vodňany* založeny byly bezpochyby Otakarem II. a sluly druhdy „*Aquileja Bohemorum*“. Král Jan i Karel IV. nadaly město mnohými právy. Roku 1394 dobyl *Vodňan* *Jindřich* z *Rožmberka*, a roku 1406 *Heralt* z *Kunštatu*, čímž město velice utrpělo. Jako věrní přívrženci učení *Husova* mnoho *Vodňanští* zkusili; r. 1420 zmocnil se města, ač jen na krátký čas, *Oldřich* z *Rožmberka*, a též za vlády krále *Jiřího* utrpělo město mnohá příkoří od *Jana* z *Rožmberka*. R. 1620 byly také *Vodňany* účastny odporu proti *Ferdinandovi* a od knížete *Maximiliana* *Bavorského* dobyty, načež *Baltazarovi de Maradas* v zástavu dány. V XVIII. století ntrpělo město čtyřmi velkými požáry. — Ve *Vodňanech* narodili se: *Václav Nicolaides*, český básník a přítel *Melanchthonův*; lékař *Tomáš Husinecký* († 1582); právník *Václav* z *Radkova*; učenec *Jan Campanus* († 1624); kazatel *Jakub Sofian* a *Dr. Ant. Majer* († 1880). — *Děkanský kostel* *Narození P. Marie* (již r. 1372 farní) vystavěn byl původně r. 1415, r. 1584 byl přestavěn a po požáru r. 1722 opět opraven. V posledních letech dostala věž novou gotickou střechu. Na hlavním oltáři jest obraz *P. Marie Montseratské* darovaný sem od *Baltazara* a *Bartolomea de Marradas*. — Při městě jest pěkný sad. Dosud viděti zbytky bývalých hradebních zdí městských.

S *Račického vrchu* nad kapličkou sv. *Vojtěcha* (½ hod. k severu) jest pěkná vyhlídka do *Budějovické roviny* a na svah *Šu-*

mavy. Podobná vyhlídka jest s kopce *Bušavy* u *Stožic* ($\frac{1}{2}$ hod. k jihu). Pěkná procházka jest do *Černoháje*, obory u vsi *Strpů* ($\frac{3}{4}$ hodiny).

Výlety. Do *Chelčic*, rodiště Petra Chelčického, zakladatele jednoty „Bratři Českých“, a odtud do *Libějic*, vesnice se zámkem knížete Schwarzenberka a *lázněmi sv. Máří Majdaleny* (přes Chelčice 1 hodinu cesty; přímo z Vodňan po silnici asi 40 minut).

Libějice (jinak *Libějovice*) náležely v XV. století Malovcům, kteří je r. 1559 Rožmberkům prodali. Po vymření Rožmberků dostaly se pánům ze Švamberka, jimž r. 1621 skonfiskovány a generálovi Bonavent. z Buquoi darovány byly. Roku 1801 koupili panství toto Schwarzenberkové a vystavěli si zde (10 minut cesty od vesnice) pěkný letní zámek. V starém zámku ve vesnici bydlí knížecí úředníci.

Lázně sv. Máří Majdaleny známy byly pod tímto jménem již za dob Karla IV., ale teprve r. 1880 ujal se kníže Adolf Schwarzenberk lázní po staletí zanedbaných a zřídil zde osm koupelen a parní lázně.

Voda zdejší jest z nejindifferentnějších dosud známých, a užívá se jí s prospěchem hlavně v následujících nemocech: hostci, dně, žaludečním a plicním katarrem, chudokrevnosti, neuralgii a počasných osutinách.

Lázně tyto, ležící v krásné lesnaté krajině, nedaleko dvou větších měst (Vodňan a Netolic), pouze $\frac{3}{4}$ hodiny od stanice železniční v kraji ryze českém a na samém úpatí Šumavského svahu, hodí se jak k letnímu pobytu, tak i za východiště výletů do jižní části Šumavy.

Obyčejná lázeň stojí 30 kr., parní lázeň se sprchou 40 kr., pouze sprchová lázeň 20 kr., v předplacení laciněji.

V *lázeňském hostinci* jest 8 pokojů, pak prostranný sál, jídelna a veranda. Za pokoj s jednou postelí platí se 50 kr., se dvěma postelími 80 kr. za den. Snídaně 12 kr., oběd (4 jídla) 50—60 kr., večeře dle lístku 20—35.

Lázeňským a spolu knížecím lékařem jest dr. Václ. Tomek.

Hojnost krásných procházek poskytuje jednak *Libějický park* v samém sousedství lázní, jednak krásné rozsáhlé lesy, ku kterým z lázní stinná stromořadí vedou (10 min. cesty). Lesem jde se též do *Lomce*, samoty s byzantským kostelíkem P. Marie (z r. 1700), na lesem porostlém vrchu (549 m.), odkud jest pěkná vyhlídka.

Přes *Bavorov* ke zřícenině hradu *Helfenburka* (do Bavorova 2 hod. [poštu a dostavník viz na str. 382.], a odtud 2 hodiny ke zříceninám).

Bavorov, město nedaleko řeky Blanice, má asi 2000 obyvatelů. Na nedalekém kopci *Hradišti* stál hrad, jenž byl rodinným sídlem Bavorů ze Strakonice a Bavorova. Roku 1336 dostal se Bavorov Rožmberkům, r. 1593 koupili jej Prachaticí. Po bitvě Bělohorské dostal se Eggenberkům a r. 1719 nynějším majitelům Schwarzenberkům. — V Bavorově narodili se čeští spisovatelé Tomáš Bavorovský (v XVI. století), J. K. Chmelenský, pak hudební skladatelé František a Jan Škroup.

Rozsáhlé zříceniny *Helfenburku* zvedají se na vrchu (665 m.) lesem porostlém nad Koječínem. Z Bavorova jde se buď přes vesnici Krajníčko anebo bližší cestou přes Štětínský dvůr.

Helfenburk vystavěn byl okolo r. 1360 od bratří Jošta a Oldřicha z Rožmberka; r. 1593 koupilo jej, ale již jako pustý hrad, město Prachatice.

Velmi krásná *vyhlídka* na Šumavu jest s kolmé skály za „hladomornou“.

Strunkovice, městys nad Blanicí (1½ hod. od Bavorova) na silnici k Prachaticům, jsou rodištěm českého spisovatele Bohumila Havlasy. 1¼ hodiny cesty dále na silnici k Prachaticům leží městys *Husinec*, rodiště mistra Jana Husa, na jehož rodném domku zasazena jest pamětní deska s poprsím velikého reformatora.

Vyjedše ze stanice Vodňanské vstoupíme na rozsáhlá a úrodná luka „Blata“ zvaná, o něž v předešlém a v první polovici tohoto století dlouhý spor se vedl mezi Schwarzenberky a obcemi poblatskými, jenž konečně ve prospěch posledních rozhodnut. Projíždíme tuto již úrodnou rovinu Budějovicko-Vodňanskou; po obou stranách vidíme četné vesnice a veliký počet malých i velkých rybníků. U vesnice *Dívčic* zastavíme ve

(113 km.) stanici *Nakří-Netolicích*, od města Netolic, na jihozápad ležícího, 1½ hod. vzdálené. Poštovní spojení jednou denně. — Lépe spojeny jsou Netolice s Vodňany (viz str. 382.) a Budějovicemi.

Netolice, okresní město s 3000 obyvateli. V městě i okolí daří se chov těžkých koní tak zvaného „Netolického plemene“, a zde odbývají se sedmkrát do roka veliké trhy na koně. Jest zde měšťanský pivovár, záložna a

záložní a úvěrní spolek. V nedalekém Petrově dvoře jest velký kníž. Schwarzenberský pivovár.

Hostince: „U Plamingrů“, „U Boudalů“ (Beseda).

Pošta jezdí denně v 10½ hod. dopol. do *Vodňan* (vrací se o 5½ hod. odpol.; 50 kr. za osobu) a o 6. hod. večer na stanici Netolickou (vrací se ráno o 7. hodině; 50 kr. za osobu). Mimo to jezdí *dostavníky* do *Budějovic* (odjezd ráno o 8. hod., návrat do Netolic o 7. hod. večer; 65 kr. za osobu) a do *Prachatic* (odjezd o 7. hodině večer, příjezd z Prachatic o 8. hod. ráno; 50 kr. za osobu).

Dějiny. Netolice jsou bývalé hradiště župního hradu Netolicův, jenž jmenuje se jako pomezí hrad panství Slavníkova. Roku 1263 darovány Otakarem II. jako část panství Boletického nově založenému klášteru Zlaté Koruny, jemuž náležely až do válek husitských, kdy Sigmund dal Netolice (1420) nejprve v zástavu a r. 1437 v dědičný majetek Oldřichovi z Rožmberka. Roku 1469 zmocnil se Netolic Jindřich Roubík z Hlavatec, ale r. 1513 vráceny zase Rožmberkům, z nichž Petr Vok r. 1601 jich císaři Rudolfovi postoupil. Roku 1619 spálil Dampierre celé město a obyvatelstvo povraždil. Ferdinand II. daroval r. 1622 Netolice milci svému Janu Oldřichovi z Eggenberka, a po vymření Eggenberků r. 1716 připadly Netolice Schwarzenberkům.

Farní kostel P. Marie býval původně gotický; po požáru roku 1619 byl nevkusně přestavěn. Zajímavý jest postranní oltář v l., v starém (původně farním), teď hřbitovním kostele sv. Václava; druhý jemu podobný závěrací oltář přenesen odtud do zámecké kaple na Hlubokou.

Na vršku sv. Jana nad městem (kde teď pěkný malý sad s restaurací zřízen), bývalo pohanské pohřebiště.

Výlety. Lovecký zámek Rožmberků *Kratochvíl* (¼ hodiny na západ) předčí nejen co do rozsáhlosti, ale i co do umělecké ceny fresek a ozdob letohrádek Hvězdu.

Klíče k jednotlivým komnatám i ke kostelu ss. Petra a Pavla chová učitel p. Janda, jenž bydlí v první bráně v l. a jest ochotným průvodcem.

Zámek tento založen byl Vilémem z Rožmberka roku 1579 uprostřed nově zřízené veliké obory. Stavbu jeho vedl mistr Barcal, malby a ozdoby zámku obstaral za pomoci jmenovitě italských mistrů malíř Widmann. — Bohužel nešetřeno náležitě vzácné této památky středověké renaissance, zvláště velký sál. jehož strop i stěny krásnou prací štukatérskou byly ozdobeny, v posledních patnácti letech docela zpustnul: ještě as před čtyřmi roky převezeny ozdobné dlaždice ze sálu tohoto na Hlubokou. Ostatní pokoje jsou lépe zachovány. Odporúčejeme vřele návštěvu zámku i kostelíka všem umění milovným cestujícím. V zámku jest teď umí-

stěna hospodářská škola pro sirotky po Schwarzenberských úřednících.

Na *Mužský vrch* (500 m., $\frac{1}{2}$ hod. cesty na východ) nad Volšovicemi.

Odtud přehlížíme celou Budějovicko-Vodňanskou rovinu a jižní Šumavu se Schöningrem, Boubínem, Plöckensteinem a Třístoličnou horou.

Na vrch *Vysokou Bětu* (Hohe Liesl, 764 m.) $1\frac{1}{2}$ hod. k jihu. Se skalních skupin na vrcholu, pokud nepřekáží vysoko již vzrostlý les, jest pěkná vyhlídka. Odtud na *Kugelweit* (viz str. 395.) jest $1\frac{1}{2}$ hod. cesty.

V l., opodál dráhy, nad vesnicí *Zahájí* (kde r. 1742 Rakušané od Francouzů poraženi byli) zvedá se široký lesem porostlý hřbet vrchu *Vysokého Kamene* (567 m.) u lidu „Oborou“ zvaného, poněvadž po obou jeho svazích rozkládá se veliká obora na vysokou a černou zvěř. Podle četných vesnic a rybníků přijíždíme k

(120 km.) zastávce *Zlivu* při Zlivském rybníku, a hned na to vjíždíme na hráz, po které přestupuje dráha část rybníka *Bezdreva* (na ostrůvku v p. myslivna *Králičí vrch* [Königlberg] řečená) a po břehu jeho přijíždíme na

(126 km.) stanici *Hlubokou* (Frauenberg), ležící u loveckého zámku *Vohrady*, $\frac{1}{2}$ hod. cesty od městyse *Podhradí*, nad nímž na kolmo spadajícím vrchu (84 m. nad Vltavou) zvedá se jeden z největších a nejnádhernejších zámků v Čechách, *Hluboká*.

Hostince: „U Renců“ 3 pokoje se 6 postelemi, velká zahrada, dvouspřežní povozy za 5—6 zl. denně; „U Černého orla“, 4 pokoje s 10 postelemi, jednospřežní povozy za 3 zl. na den a 2 zl. na půl dne; „Modrá hvězda“, 5 pokojů s 10 postelemi, povozy jedno- i dvouspřežní. — *Pošta i telegraf* v městysi.

Dějiny hradu Hluboké i městyse Podhradí jsou ovšem tytéž. V XIII. století náležel hrad Čécovi z Budějovic, později Budivoji a pak jeho synovi Záviši z Falkenšteina, který 24. srpna 1290 na louce před hradem, odtud „pokutní“ zvané, stát byl, aby bratři jeho Vítek a Vok, kteří Hlubokou drželi, ke vzdání se vojsku královskému pohnuti byli. Hluboká pak odevzdána Dobešovi z Bechyně, a později zastavena Vilémovi z Landšteina. Karel IV. sice Hlubokou vyplatil a zastavení její pro budoucnost zapověděl, ale již roku 1420 zapsána opět od Sigmunda Mikulášovi z Lobkovic.

V rodě tomto zůstal hrad až do r. 1454. Roku 1471 zmocnil se Hluboké Roubík z Hlavatec, ale již r. 1472 shledáváme hrad v rukou Johanky z Rožmitála, druhé manželky krále Jiřího, v jejímž rodě zůstal do r. 1489, kdy vyplacen byl od Vladislava II. Ale hned následujícího roku zastavil jej Vladislav Vilémovi z Pernšteina, s jehož rodiny přešel roku 1534 na příbuzného Ondřeje Ungnada ze Suneku. Ferdinand I. vyplatil roku 1561 panství, ale prodal je hned následujícího roku Jáchimovi z Hradce. Poslední z rodu tohoto Jáchim Oldřich prodal r. 1598 Hlubokou Bohuslavu Malovcovi, jehož synu Dětřichovi pro účastenství v českém povstání skonfiskována a Baltasarovi de Marradas za 2000 rýnských zlatých prodána byla. Syn Baltasarův Don Francisco prodal r. 1661 celé panství Janu Adolfovi ze Schwarzenberka, jehož rodině (od r. 1670 knížecí) dosud náleží.

Na místě nynějšího zámku stával aspoň již ve XIII. století hrad, který r. 1514 a v následujících letech se značným nákladem přestavěn byl. Nové stavby, částečně k lepšímu opevnění hradu, provedeny zde v XVIII. století od Schwarzenberků. Roku 1840, po vyžádaném dovolení k rozboření tvrze, přikročil kníže Jan Adolf, hlavně na vybídnutí choti své Eleonory, k stavbě nového nádherného zámku ve slohu Tudorské gotiky dle vzoru královského zámku Windsoru v Anglii. Zámek tvoří podlouhlý nepravidelný čtverhran, objímá dva dvory, má (mimo výstupky a arkýře) 11 věží a bašt a 140 komnat plných nejvzácnějších památek starého i nového umění, shledaných po Čechách i po cizině. *) — Návštěva zámku dovolena pouze v nepřítomnosti knížecí rodiny. **) Průvodcem jest klíčník bydlící v prvním dvoře v l. (1 zl. i za větší společnost).

Popis zámku. Závěreční kámen hlavní brány zasadil (jak vtešaný nápis hlásá) císař (tehdá ještě arcikníže) František Josef dne 3. září r. 1847. Z prvního dvora jest v p. vchod ke komnatám knížete Adolfa, v druhé bráně v l. vchod do *zámecké kaple*, jejíž nejvzácnější ozdobou jest skladací oltář, přenesený sem z Netolického kostela sv. Václava. V čele hlavního nádvoří jest schodiště s mosaikovou podlahou, ozdobené starožitnými zbraněmi, vycpanými sokoly a obrazy. Malou předsíň (v p.), jejíž stěny přechetnými parohy ozdobeny jsou, vcházíme do komnat panujícího knížete, v pravdě po knížecku vyzdobených. V druhé komnatě, tak zvaném „loveckém saloně“, stojí krásné, z kamene vytesané ohniště, ozdobené loveckými skupinami; na okně v l. jsou na skle namalovány znaky všech dosavadních majitelů Hluboké. V následujících dvou

*) Podrobný popis zámku v německém jazyku vydal pan Jindřich Mašek, učitel na Hluboké. Brožurku tu dostati lze u vchodu do zámku za 40 kr.

**) Je-li některý člen knížecí rodiny v zámku, vlaje s hlavní věže prapor, jejíž i z Budějovic zřetelně viděti.

komnatách hlavně povšimnutí zasluhují obrazy od Hamiltona, slavného anglického malíře zvířat. Prošedše ložnicí a poradním pokojem (v obou podobizny členů knížecí rodiny) vystoupíme do vyššího patra a vejdemo do komnat nebožky kněžny Eleonory, v celém zámku nejnádherněji zařízených. První jest rozsáhlá jídelna bohatě štukami ozdobená, s podobiznami členů rodiny knížecí (mezi nimi podobizna kněžny Eleonory od Makarta); následuje kuřárna a menší jídelna s krásnými koženými čalouny. Na pozlaceném stropě čítárny malovány jsou kytice; zde stojí též mnohé vzácné předměty keramické (čínské a holandské). Stěny ranního salonu vyloženy jsou řezbami a ozdobeny řadou podobizen. Mimo to jest zde dvanáct obrazů (12 měsíců) od Van Dyka, vzácné staré vyšívání, čínské vásy atd. Z tohoto salonu vedou dveře na verandu na jižní straně zámku, odkud přehlídíme celou Budějovickou rovinu, ověšenou Šumavou. Následuje studovna se starožitným nábytkem, pak nádherná oblekárna, dále ložnice s výtečnou kopií Rafaelovy Madonny „della Sedia“ a se starými malbami na skle. Odtud vcházíme do knihovny (na 7000 svazků čítající) s ozdobnými skříněmi a starožitným nábytkem. Zde uschována jest pamětní kniha, do které zapisují se od r. 1857 účastníci zdejších velikých honů. S knihovnou úzkou chodbou spojeno jest malé domácí divadlo. — Parohy ozdobenými chodbami přijdeme ke zbrojárně (staré zbraně, pušky, děla, brnění a p.), a po železném zaskleném schodišti sestoupíme do nádherné zimní zahrady, kde stojí uprostřed socha Dunaje z kararského mramoru od Schwanthaler. K tomuto skleníku přiléhá rozsáhlá jízdárna starožitnými zbraněmi, brněními a prapory vyzdobená. Vedle jsou stáje pro 60 koní.

Tak zvaný „zámeček“ (Stöckel) na svahu vrchu, na západ od zámku, obydlen jest úřednictvem. Ve dvoře jsou rozsáhlé psince a konírny.

Na západní a severní straně zámku rozkládá se krásná, pečlivě pěstovaná zahrada, ku které poji se park a obora, sahající na 3 hodiny cesty k severu.

Městys *Podhradí* se třemi předměstími (Hamrem, Podskalím a Zámostí) rozkládá se na úpatí zámeckého vrchu. Farní chrám ve slohu gotickém vystavěn v l. 1845—46 na náklad nynějšího knížete. Oltářní obrazy jsou od Müllera, Fr. Černáka a Vacka; pěkná soška Madonny z kamene od J. Gassera. Za návštěvu stojí rozsáhlá kuchyňská zahrada se školkou a skleníky (palmy a orchidee). Dvě turbíny při Vltavě zvedají vodu do výše 95 m. a zásobují tak zámek i městys.

Výlety. Půl hodiny cesty na jih od městyse stojí v XVIII. století vystavěný lovecký zámek *Vohrada*, kde v desíti sálech umístěno jest zajímavé *lesnické a lovecké museum*. Návštěva v každý čas dovolena.

Museum toto založeno bylo roku 1843. Všecky sbírky zdejší spořádal a veškerá zvířata (asi 3000 kusů) vycpal knížecí bažantník Václav Špatuý. — Podrobný popis sbírek nalezne cestující v Maškově brožuře „Frauenberg“. Podotýkáme jen, že všecka zvířata zde vystavená (mezi nimi též poslední šumavský medvěd) zastřelena byla na Schwarzenberských panstvích.

Po loďce možno podniknouti pěkný výlet k zříceninám bývalého lovcího zámku Karla IV. *Hrádku* (2 hodiny na sever); zpáteční anebo i obě cesty možno též vozmo (krásnou oborou) vykonati.

Rozsáhlou rovinou, okolo četných vesnic a dvorů, a přestoupivše na pravý břeh Vltavy blížíme se k Budějovicům, jež bylo viděti již dříve, než jsme přijeli na stanici Hlubokou. Objíždíme předměstí Pražské a Vídeňské, načež zastavíme v rozsáhlém

(134 km.) nádraží **Budějovickém**, které spojeno jest s nádražím dráhy Alžbětiny. Z nádraží 20 minut do města.

Několik *omnibusů* předních hostinců dojíždí ke každému vlaku (15 kr. za osobu, mimo plat za zavazadla).

Budějovice (Budweis), královské horní a krajské město při ústí Malše do Vltavy, s předměstími Pražským, Vídeňským a Lineckým, mají 23.000 obyvatelů (z polovice českých) a jsou sídlem biskupa, pak krajských úřadův a obchodní komory, a obchodním střediskem celých jižních Čech. Jest zde theologický seminář, dvě státní gymnasia, české a německé, německé vyšší reální školy, něm. ústav učitelský, chlapecký seminář, ústav pro hluchoněmé, sirotčinec, chudobinec, městská a vojenská nemocnice; dále spořitelna, záložna a filialky eskomptní a Rakousko-Uherské banky.

Hostince: „U slunce“ na Náměstí (omnibus i dvouspřežní povozy); „Beseda“ v Sadech (omnibus); „U stříbrného zvonu“ na Náměstí (omnibus) a m. j. Všude dostatek bytů. Za pokoj platí se 50 kr. až 1 zl.

V městském *divadle* hrají ob čas české a německé kočující společnosti.

Několik *fiakrů* stojí na náměstí; ostatně lze objednat soukromé povozy v každém z jmenovaných hostinců.

Zahradní restaurace: „Beseda“; „U zelené ratolesti“; „Něm. spolkový dům“. Všude obyčejné i plzeňské pivo.

Poštovní úřad na Náměstí. *Telegrafní úřad* v Biskupské ulici. *Pošta* jezdí dvakrát denně přes Lišov do Třeboně (do Lišova 60 kr., do Třeboně 1 zl. 5 kr. za osobu).

Dostavníky do Netolic (z hostince „U slunce“, za osobu 65 kr.) a do Krumlova (za osobu 60 kr.).

Spolky „Beseda“ a „Sokol“ jsou střediskem české společnosti.

Lázně vanové, parní i sprchové u „Merbelerů“ a v České ulici. — *Plovárna* na Lineckém předměstí.

Z průmyslových závodů první zmínku zasluhuje světoznámá Hardtmuthova továrna na tužky, porculán a majoliku (návštěva továrny není dovolena); mimo to jest zde továrna na sirky, továrna na hřebíky, slévárna na zvony, továrna na zlaté lištně, továrna na hliněné zboží (jmenovitě kamna) spojená s parní cihelnou, veliký spolkový mlýn americký, velký pivovár (jenž značné množství piva blavně do Ameriky vyváží), cukrovar, octárna a j. v. Rozsáhlé loděnice (Lannova a bratři Veselých) nemají již té důležitosti, kterou měly před vystavěním drah, kdy se veliké množství dříví, soli a obilí na lodích a pramicích po Vltavě do Prahy, ba až do Hamburku plavilo.

Z Budějovic vedla první kontinentální dráha koňská do Lince, která 1833 otevřena, roku 1871 (až do Cartli) v parní proměněna a drahou císařovny Alžběty nazvána byla.

Dějiny. Staré město Budějovice založeno bylo v XIII. století Vitkovcem Budivojem, otcem Závěše z Falkenštejna; podobá se však, že dříve již aspoň malá osada, snad již v dobách keltických, při stoku Malše s Vltavou se nalezala; nasvědčují tomu aspoň archeologické nálezy, učiněné v posledních letech na rozličných místech v nynějším novém městě. Roku 1265 založil Přemysl Otakar II. při městě starém blíže stoku Malše s Vltavou kostel P. Marie a při něm město nové, jež v brzkou na královské povýšeno bylo. Roku 1318 stranily Budějovice ve sporu krále Jana se šlechtou českou věci královské, a byly velkou mocí, avšak bez výsledku, Petrem z Rožmberka oblehány. Karel IV., syn jeho Václav i někteří pozdější panovníci nadali město mnohými výsadami, jmenovitě na uhájení neodvislosti od mocných sousedů pánů z Rožmberka.

Ač velikou většinou katolické, přidaly se Budějovice ke straně krále Jiřího, začez církevní kletbou stíženy a křižáckým vojskem pod Zdeňkem ze Šternberka obleženy byly (roku 1468). Když pak obyvatelstvo německé, Jiřímu nepřátelské, křižákům brány otevřítí zamýšlelo, přichvátal král městu na pomoc, byl však od Zdeňka poražen, a Budějovice upadly v ruce křižáků.

Roku 1547 odměněny císařem Ferdinandem za věrnost jemu osvědčenou tím, že dáno jim bylo po Praze a Plzni první místo mezi městy českými na sněmech zemských, ano i samy nejednou místem sněmů zemských byly. Po čas třicetileté války stály Budějovice při Ferdinandovi, a r. 1631 převezeny sem královská koruna a zemské desky. Po bitvě Bělohorské daroval Ferdinand Budějovickým báňské městečko Rudolfovo a potvrdil jim všechny staré výsady, jmenovitě tu, že měšťané zemské deskové statky držeti smějí.

Mezi památkami Budějovic sluší na předním místě jmenovati kostel Panny Marie při bývalém klášteře dominikánském od r. 1785 pak piaristickém. Do kostela, velkolepé to budovy v starém gotickém slohu, vchází se krásnou křížovou chodbou, jejíž ozdobné sloupení a klenutí téměř neporušené se zachovalo. V chrámě jest několik cenných obrazů staročeské školy ze XIV. a XV. století, jmenovitě obraz Panny Marie, podobný onomu ve Vyšším Brodě. Děkanský kostel sv. Mikuláše, od založení biskupství (1784) katedrální, s věží 684 m. vysokou (krásná vyhlídka), byl původně v románském slohu vystavěn, v XVI. století však shořel a byl nevkusně přestavěn. Mimo to jest zde kostel sv. Anny při theologickém semináři, pak kostel sv. Prokopa, při němž jest hřbitov, a kaple sv. Trojice při chudobinci na Pražském předměstí.

Hlavní náměstí v podobě čtverce, kol kolem loubím obklopené, se starou radnicí o třech věžích, náleží zajisté k nejkrásnějším v Čechách. V domě vedle radnice jest nedávno založené městské *museum*, jehož sbírky rozděleny jsou v archeologické, národopisné, umělecké a jiné.

Vnitřní město obklopeno jest ze tří stran pěkným *sadem*, jenž zřízen jest na místě bývalých městských hradeb; v sadě tomto stojí skoro naproti klášteru cisterciáckému (na východní straně města) velmi vkusný pomník proslulého průmyslníka V. Lanny. Nejoblíbenější procházkou Budějovičanů jest stoleté lípové *stromořadí Krumlovské*, které počínajíc na levém břehu Malše u Divadelní ulice táhne se polokruhem ku spojení Malše s Vltavou a dále po pravém břehu Vltavy až k Hardtmuthově továrně.

Již příštím rokem má začít stavba dráhy z Budějovic přes Krumlov a Horní Planou do Zelnavy a po případě až na bavorské hranice.

Výlety. *Dobrá Voda* (Gutwasser) $\frac{3}{4}$ hod. cesty na východ, na lesnatém návrší. Druhdy dolovalo se zde na stříbro a olovo. Jsou zde lázně a dva dobré hostince. V nedalekém lese, zvaném *České Švýcarsko*, krásné procházky. V chýži u potůčku dostati lze chléb a mléko.

Rudolfov (Rudolfstadt, obyčejně Bergstadt zvaný), městys $1\frac{1}{2}$ hodiny k severovýchodu od Budějovic, někdy hlavní sídlo hornictví v jižních Čechách.

Stříbrné doly zdejší kvetly hlavně od polovice XVI. století až do války třicetileté. Od té doby zpustly, a nejnovější pokusy o dolování nepotkaly se dosud se značným výsledkem. — Rudolfov má pěkný kostel sv. Víta ze XVI. století. Bývalý zámek generála de Marradas slouží za skladiště dělostřelectva.

Hodinu cesty k severovýchodu od Rudolfova leží *Lišov*, okresní město s 2800 českými obyvateli. V okolí jsou velké cibelny. Ve vsi *Zvíkově* (1 hodinu cesty na jih), ve statku „u Tvrzáků“ zbytky staré tvrze.

Libnič, farní ves s minerálním zřídlem a lázněmi, $1\frac{1}{2}$ hod. na severovýchod od Budějovic.

Voda těchto lázní jest sirnatá a užívá se jí ke koupelím v četných nemocech, jmenovitě reumatismu, dně, osutinách, haemorrhoidách a m. j.

Lázeň ve vaně 40 kr.; parní lázeň 50 kr.

Za pokoj s jednou postelí platí se 80 kr. až 1 zl. 30 kr. za den. Obědvati lze buď podle jídelního lístku anebo při table d'hôte. V lázeňském domě jsou i povozy vždy pohotově.

Hluboká, 2 hodiny cesty na sever. Pěšky jde se okolo Lannovy loděnice v p. po ní cestou na *České Vrbny* (Böhmisch-Fellern) a přes *Bavorovice* na Hlubokou. — Spojení drahou buď na stanici *Hlubokou* anebo na stanici *Záměstskou* (z obou $\frac{1}{2}$ hod. do městyse). Popis Hluboké viz na str. 386.

Výlet do Zlaté Koruny, Krumlova a okolí.

Dráha Alžbětina vede sice z Budějovic na jih směrem ke Krumlovu, ale z nejbližší stanice Velešina-Krumlova jsou skoro 2 hodiny cesty do města; proto připojujeme Krumlov k Budějovicům, a radíme těm, kteří by tento krásný dvoudenní výlet podniknouti chtěli, aby jeli s vozem z Budějovic přes *Kamenný Újezd* do vesnice *Opalic*, poslali vůz do Zlaté Koruny a šli pěšky ke zřícenině *Dívčího Kamene* ($\frac{3}{4}$ hodiny na západ), pak krásným údolím Vltav-

ským do *Zlaté Koruny* (pěšky 1 hod.; z Budějovic do Zlaté Koruny 3 hodiny cesty). Ze Zlaté Koruny jsme s po-
vozem za hodinu (pěšky $1\frac{1}{4}$ hod.) v Krumlově, tak že ten,
kdo časně ráno vyjel z Budějovic, může (prohlédnuv si
Dívčí Kámen i Zlatou Korunu) býti o 2. hodině odpolední
v Krumlově. Lze-li očekávati jasný východ slunce, nechť
jede ještě odpoledne na vrchol *Schöningru*, kde možná ve
věži přenocovati. Druhý den odpoledne vrátí se (po případě
přes Červený Dvůr) do Krumlova, prohlédne si město a
zámek, a může vyjetí po 5. hod. odpoledne z Krumlova
na stanici Velešínskou, odkud o 7. hod. večer odjíždí vlak
do Budějovic (v Budějovicích o 8. hodině).

Zřícenina *Dívčího Kamene* (Maidstein, 497 m.), jest
jedna z nejrozsáhlejších v Čechách (280 kroků dlouhá a
60 kroků široká), ač již velmi sešlá; zvedá se na podél-
ném vrchu, který uzavírá na východ údolí potoka Brlož-
ského u vtoku jeho do Vltavy.

Po levé straně údolí stojí asi 38 m. vysoká a pouze několik
stop silná skalní stěna, poněkud šikmo k údolí nakloněná, spoře
křovinami a jedlemi porostlá. Stěna tato prolomena jest na úpatí
svém, a otvorem tímto veden jest Brložský potok na hamr, sto-
jící na druhé straně pod stěnou. Vstoupíme-li do otvoru toho, pře-
kvapí nás krásná vyhlídka do roviny Budějovické. Také s vrchu,
na kterém zřícenina stojí, jest pěkná vyhlídka. Na návrší k jiho-
východu od hradu spatřuje se kamenný val, jenž jest snad zbytkem
buď markomanského neb avarského opevněného ležení.

Dívčí Kámen byl původně bezpochyby jedním ze žup-
ních hradů župy Doudlebské. Okolo r. 1349 Jošt I. z Rožm-
berka znova jej vystavěl a určil jej za sídlo svým pěti
sestrám až do jejich provdání; později trávil v něm známý
odpůrce Husitův Oldřich II. z Rožmberka poslední dny
svého života. Syn jeho Jan dal hrad znova opevniti. Roku
1467 uvádí se Oldřich Roubík z Hlavatec jako „purkrabí
na Maidsteině“. Rozbořen byl hrad bezpochyby teprve od
Švédů ve válce třicetileté.

Železářské závody v Adolfově ($\frac{1}{2}$ hod. k západu) jsou
opuštěny.

Z Dívčího Kamene lze dojíti buď po silnici přes Tři-
sov za $\frac{3}{4}$ hodiny, anebo romantickým údolím po pěšině
na břehu Vltavy za 1 hodinu do *Zlaté Koruny*.

Zlatá Koruna jest farní ves na levém břehu Vltavy, na úpatí Schöningru, vzdálená 2 hodiny cesty od stanice dráhy Alžbětiny, *Kamenného Újezda*.

Hostince: „Knížecí hostinec“, 2 pokoje se 3 postelemi (30 kr. denně). „Hostinec Mikšlův“, 1 pokoj se 2 postelemi. *Povozy* jedno- i dvouspřežní u J. Štrobla, mlynáře, od 2 zl. počínajíc. Také v blízkém Rájově lze dostati povozy. *Pošta* ve $\frac{1}{2}$ hod. vzdáleném Rájově. Zlatá Koruna hodí se pro krásnou polohu i pro blízkost větších měst k letnímu pobytu pro ty, kteří milují venkovské zátíší.

Jest zde slévárna na železo a dílny na spracování železa (zhotovují se zde velmi dobré a laciné hasičské stříkačky).

Dějiny. Klášter Cisterciáků s kostelem P. Marie založil a bohatě nadal Otakar II. roku 1263 na poděkování za vítězství u Kressenbrunn (12. července 1260) a nazval jej původně klášterem „Svaté Trnové Koruny“ podle trnu z koruny Kristovy, ježž byl od krále Ludvíka obdržel a klášteru tomuto věnoval. Vojsko císaře Rudolfa zpustošilo již r. 1278 klášter, ale král Václav II. a pan Bavor z Bavorova nádherně jej obnovili. Roku 1420 zasažena klášteru voji husitskými hluboká rána; klášter i kostel vypleuěn a vypálen a mniši (počtem as 300) na lipách před klášterem ověšeni. Pověst vypravuje, že od onoho času mají lípy ty listí kapucím podobné, což ovšem pravda jest, ale proto, poněvadž náležejí k zvláštnímu, ač řídkému druhu lip, jenž tímto tvarem listů se vyznačuje. Po této pohromě živořil klášter až do r. 1608, kdy přičiněním opata V. Schönbecka opět se povznášeti počal; ale r. 1785 byl císařem Josefem II. zrušen, a statky jeho koupil ve veřejné dražbě kníže Jan Schwarzenberk.

Kostel P. Marie, 92 kroků dlouhý a 25 kroků široký, byl vystavěn původně ve slohu gotickém, křížová gotická klenba zachovala se dosud ve pravé lodi. Byl v l. 1665—67 obnoven, pozbyl na mnoze původní své podoby. Klenba presbyteria ozdobena jest pozoruhodnými freskami; na hlavním oltáři jest staročeský tabulový obraz Madonny, podobný oněm ve Vyšším Brodě a v Budějovicích. V presbyteriu stojí též dva pomníky v podobě rakví se sochami po straně; poutevřená rakev svědčí králi Přemyslu Otakarovi II., druhá Bavorovi z Bavorova. Pozoruhodno jest velké okno s mistrnou kružbou nad hlavním průčelím. Bývalý konvent proměněn jest v továrnu na železo; zde v původním gotickém slohu zachoval se kapitolní sál a křížová chodba. Bývalá prelatura a pivovár slouží nyní za byt továrníkům. Někdejší farní kostel sv. Markéty jest památka na bitvu u Kressenbrunn.

Krásná ale příkrá cesta vede ze Zlaté Koruny na *Schöninger* (2 hodiny).

Přes městys *Křemži* (2 hodiny) a dále přes vesnici *Brloh* ($1\frac{1}{2}$ z Křemže) vede silnice do *Prachatic*.

U Křemže, na vrchu *Hradišti*, stála někdy tvrz, původní to sídlo rytířů z Křemže. V XV. století seděl zde Smil z Křemže, jinak z Husi zvaný, horlivý husita, jež Oldřich II. z Rožmberka r. 1444 odtud vypudil a tvrz ztroskotal. Z Křemže vedou pěšiny bukovým pralesem na vrchol Schöningru (2 hod., krásná ale velmi příkrá cesta).

S vrchu *Kluku* (737 m., 1 hod. k severu) jest pěkná vyhlídka.

Brloh (Berlau) jest farní ves, jejíž kostel připomíná se již roku 1402 jako farní. Odtud $\frac{1}{2}$ hodiny cesty k západu stojí nad vesnicí *Kugelweitem* zříceniny stejnojmenného, někdy královského hradu, založené asi v XIII. století, a kláštera Paulanského. Ve svárech Václava IV. s Rožmberky pobořili tito r. 1394 hrad, který pak již r. 1405 postoupen Jindřichovi z Rožmberka. Žižka, táhná tudy r. 1420 z Prachatic k Zlaté Koruně, opět jej pobořil. Z hradu zhyly do dnes pouze nepatrné zříceniny. Gotický kostel sv. Ondřeje, z kterého se mimo menší zbytky vysoká gotická okna presbyteria dosud zachovala, pochází ještě z dob předhusitských. Klášter, teď také zbořený, založen byl v XVI. století od Jana Strakonického, který v něm usadil bratry sv. Františka. Ve vesnici Kugelweitz narodil se Dětřich, cisterciacký mnich, současník Karla IV., potom arcibiskup Magdeburský.

Ze Zlaté Koruny do Krumlova jest $1\frac{1}{4}$ hodiny cesty (pěšky).

Krumlov (Krumau), město na Vltavě, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, má sedm předměstí: Budějovické, Flössberk, Sv. Ducha, Latron, Oberthor, Schmelzhütte a Spitzenberk, jež čítají i s městem 7400 většinou německých obyvatelů.

Na stanici *Velešín-Krumlov*, kam pošta i dostavníky dojíždějí, jsou 2 hodiny cesty.

Hostince: „U zlatého anděla“ na Náměstí; „U města Vidně“, „U města Prahy“, „U soudku“, „U černého orla“, všechny v Latroně.

Zahradní hostince: „Nový městský hostinec“ (Städtisches Neuwirtschaftshaus) u Hořejší brány; „V tavírně“ (Zur Schmelzhütten) v Zámecké zahradě a j.

Poštovní a telegrafní úřad na předměstí Spitzenberku.

Dostavníky jezdí do Velešína, do Budějovic, přes Směč do Prachatic, do Chvalšín a do Horní Plané. — Soukromé *povozy* dostati lze v hostinci „U zlatého anděla“ (na den jednospréžní 4 zl., dvouspréžní 6 zl. mimo mýta a zpropitné).

„*Lázně* Jana Adolfa“ v Hřbitovní ulici (Gottesackergasse) jsou pohodlně zařízené.

Krumlov má továrnu na sukno a vede čilý obchod v suknech a kloboucích, jmenovitě k jihu a do Horních Rakous. Mimo to jest zde prádelna, papírna, továrna na

tuhu, dvě továrny na zlaté lištně, tři pivovary, spořitelna a záložna.

Dějiny. Starověký, mocný a v dějinách národa Českého proslulý rod pánů z Rožmberka měl hlavní sídlo své na hradě Krumlově, jehož založení do nepamětných časů sáhá. Za město byl Krumlov povýšen již Petrem (mnichem) z Rožmberka, jenž † 1347. Jindřich z Rožmberka, strýc a částečně dědic nešťastného Závíše, první přestěhoval se trvale z hradu Rožmberka na Krumlov, a učinil jej tak střediskem rozsáhlých panství i slávy rodu svého až do posledního jeho potomka, Petra Voka, kterýž, jsa horlivým přívržencem strany pod obojí a nechtě býti sousedem do města Krumlova přibylých jesuitů, prodal Krumlov císaři Rudolfa II., jehož levoboček Don Julius d'Austria zde až do své smrti roku 1608 sídlil. Při domě císařském zůstal Krumlov až do r. 1622, a v následující na to válce třicetileté mnoho svízeli zakusil, byv brzy v těch, brzy v oněch rukou a pleněn všemi. Již řečeného roku 1622 daroval Ferdinand II. Krumlov Janu Oldřichovi svobodnému pánu z Eggenberka, a r. 1628 povýšil panství Krumlovské na knížectví s vévodským titulem. Roku 1719 zdědili Krumlov Švarcenberkové, jimž do dnes náleží a kteří se odtud piší „vévodové na Krumlově“.

Velkolepý, v rozličných dobách po částech zbudovaný *zámek* stojí na skalnatém pohoří, které spadá příkrě k řece na straně k městu a k severozápadu snižuje se pozvolna do tak zvané Jelení ohrady. Budova zámecká, v níž se více než 300 komnat nalézá, objímá pět dvorů a za ní rozkládá se po návrší veliká zahrada, původně ve francouzském slohu založená, s rybníčky, vodopády a sochami. Zahrada ta sousedí na jihozápad se starým parkem, odkud jest z altánku „Parapluie“ zvaného překrásná vyhlídka na Krumlov a okolí.

V *zámku* povšimnutí zasluhuje jmenovitě: *zámecká věž* v romanském slohu se starými zvony (z r. 1400). Z cimbuří věže jest krásná vyhlídka na krumlovské údolí, Blánský les a Liščí louky; nádherná *kaple sv. Jiří* (z počátku XIV. stol.) se čtyřmi vysokými gotickými okny, pěti oratoriemi a krásným obrazem Matky Boží na hlavním oltáři; *malá zámecká kaple* s gotickou síťovou klenbou a starými malbami na skle; *redoutní sál* s freskovými malbami maškar; *divadlo* v renaissančním slohu vystavěné, ale teď zanedbané; italským architektem Altomontem vystavěná *zimní jízdárna*; bohatý *archiv* a podzemní *vězení*, v němž král Václav IV. od Jindřicha z Rožmberka vězněn byl. V hradebním příkopě pod mostem u první brány chová se několik živých medvědů. V druhém dvoře jest strážnice knížecích gardistů, tělesní to stráž panujícího knížete Schwarzenberka vévody na Krumlově. Zde stojí též dvě stará Rožmberská a jedno nové Kruppovo dělo.

K památkostem *města* náleží: arciděkanský *kostel sv. Víta* od Petra I. z Rožmberka založený, ale v nynější podobě v XV.

století od stavitelů Staňka a Křešice v gotickém slohu přestavěný, s náhrobkem Viléma z Rožmberka a jeho třetí manželky Anny Marie Badenské; při kostele jest kaple sv. Jana Nepomuckého v předešlém století v italském slohu vystavěná; *klášter Minoritů* s gotickým kostelem Těla Božího a Zvěstování P. Marie ze XIV. stol., v kterém se chová překrásný obraz Matky Boží ze XIV. století, jenž zdá se býti dílem téhož mistra jako podobné obrazy ve Vyšším Brodě, v Budějovicích v klášteře i v kapli sv. Trojice, ve Zlaté Koruně a ve sbírce p. V. rytíře Lanny v Praze. S klášterem Minoritův sousedí někdejší *klášter panen sv. Kláry* (založ. r. 1361), teď dům pro vdovy po kníž. Schwarzenberských úřednících. Na náměstí, jehož některé domy ještě gotická loubí zachovaly, pozornost zasluhuje bývalý *dům opata Zlatokorunského*, který se již roku 1309 připomíná.

Z Krumlova na *Schöninger* (1080 m.) vedou dvě cesty po kterých se až na vrchol jeti může; první okolo *Nového Dvora* (Neuhof), druhá nejprve po Chvalšinské silnici až ke knížecímu letohrádku *Červenému Dvoru* (Rothenhof) a odtud v p. po dobré lesní cestě až na vrchol k věži. První cesta jest kratší, a radíme, aby se po té jelo vzhůru, k zpáteční pak cestě aby se volila cesta druhá přes Červený Dvůr.

Kdo jde pěšky a chce si lesními pěšinami cestu zkrátiti, nechť najme si vůdce, který ať vede jej nejprve po silnici k Novému Dvoru, za nímž odbočuje (ještě před myslivnou v p. stojící) široká pěšina v l., která jej lesem zvaným „V medvědí“ (Bärenstand) až na vrchol přivede. Pěšinu tuto však ve všech směrech křížuje mnoho jiných cest a pěšin, takže cizinci bez průvodce nemožno se vyznati. Pěší potřebuje skoro tři hodiny až na vrchol. Jízdní cestu nepopisujeme, protože ji každý vozka v Krumlově zná. — Je-li pošmurno, nechť se výlet na *Schöninger* odloží, neboť pak není s vrchu vyhlídky. Zvláště krásný jest odtud pohled na západ a východ slunce, proto jest nejlépe jeti neb jiti odpoledne (přes Nový Dvůr) na vrch, tam ve věži přenocovati a druhý den vrátiti se přes Červený Dvůr do Krumlova. Jinak lze povozelem celý výlet i za půl dne vykonati, pěší však nechť věnuje mu celý den.

Rozsáhlé lesy, které pokrývají nepřetržitě nejen celé svahy *Schöningru*, nýbrž celý hřbet Blánského lesa, jehož *Schöninger* jest nejvyšším vrcholem, mají na mnohých místech ráz pralesa, zvláště bukový les na severním svahu (ke Křemži). Les na straně jižní skládá se též většinou z buků, jest ale promíšen na mnoze břízami, jedlemi a smrky, kteréž poslední dva druhy zvláště na vrcholu celé souvislé části lesa tvoří.

Kulatá, až po cimbuří ze žulových balvanů zděná věž, asi 21 m. vysoká, vystavěna byla r. 1825 na náklad knížete Josefa Schwarzenberka, a podle něho *Josefskou* nazvána. Ve věži bydlí hajný, u něhož dostati lze pivo, kávu, chléb, máslo, sýr, někdy i drůbež. Kdo si přivezl maso, může si je dát zde upravit. Také lze dostati zde několik noclehů, ač ne nej pohodlnějších. Zde jest též zápisní kniha pro cizince.

Točité schody vedou do hořejší síně a odtud až na plochou střechu, s níž za jasného počasí otevírá se zajisté jedna z nejkrásnějších vyhlídek v Čechách.

Na jih spatřujeme při samé patě vrchu v hlubokém údolí, jímž se lesknoucí Vltava vine, Krumlov, v *p.* od něho poutnický kostel v Kájově, dále městys Chvalšiny a před ním uprostřed parku letohrádek Červený Dvůr. Za osadami těmito k jihu zvedá se pozvolna, vždy — zvláště ve směru západním — ve vyšší vrchy vzrůstajíc, Šumava, celá pokrytá rozsáhlými lesy, z nichž čím blíže nám, tím více osad vykukuje. V pozadí za Chvalšiny a Hořicemi (Höritz) vypíná se široký hřbet pohoří sv.-Tomášského a za jasného počasí ukončují obzor na celém jihu lesklé ledovce Alpské. *Na jihozápad* končí obzor široký Plöckenstein a Trístoličná hora; na *západ* vidíme poblíže nás lesem pokrytý kužel Velkého Chlumu, za ním v *p.* v dálce Lusen a Roklan. Na *severovýchod* brání široký hřbet Boubína, Libín a konečně Vysoká Běta další vyhlídce. Nejpestřejší pohled jest *k severu a severovýchodu*: pod sebou, v údolí Brložského potoka, vidíme četné osady, z nichž Brloh a Křemže vynikají, v *p.* od Křemže jest malebná zřícenina Dívčího Kamene, nad Křemží vrch Kluk, jehož táhlý ostrý svah dělí údolí Brložského potoka od roviny Budějovicko-Vodňanské. V té vidíme Budějovice, za nimi v *l.* třpytí se sněhobílá kráska jihočeská, zámek Hluboká, a nesčetný počet osad. Na *východě* vroubí obraz ten v přechetných obloucích se vinoucí Vltava a nad ní vysočina Třeboňská s městem Třeboní uprostřed velikých rybníků. Na *jihovýchod* uzavírá vyhlídku Novohradecké pohoří, z kterého vynikají vrchy Kohout, Vyseká a Puchěřská myslivna.

Červený Dvůr (od věže asi hodina cesty), jednopatrový zámeček, vystavěn byl v nynější podobě v druhé polovici XVIII. století na místě starého letohrádku Rožmberského. K ozdobné zahradě pojí se starý rozsáhlý park, rovnající se pověstným parkům anglickým. V zámecké kapli jsou mnohé starožitnosti ze zbořeného kláštera Kugelweitského. V parku stojí kaple na památku Arthura, záhy zemřelého syna panujícího knížete. Park jest vždy obecnstvu přístup.

Brzy za nádražím Budějovickým, za vsí *Mladou* (Lodus, v *p.*) počíná dráha vystupovati skrze značné průkopy po svahu lesem porostlém, s kterého vidíme ještě zpět do

roviny Budějovicko-Vodňanské. U *Vidova* (v p.) obrací se dráha k východu a spěchá podle četných vesnic (*Nebalyle* [Hables] v l., *Nová ves* v p., *Záluží* a *Radostice* v l.) k (153 km.) stanici **Borovanské** (Forbes).

Ještě před Borovany zahlédneme v p., v lese, asi $\frac{1}{4}$ hodiny od dráhy, dvůr Trocnovský, nedaleko kterého narodil prý se „pod dubem“ Jan Žižka z Trocnova, první válečník své doby, slavný vůdce vojáků Tábořských. Kaplička, která na místě tom stávala, jest zbořená.

Borovany jsou malý městys ležící na návrší, 10 minut cesty od stanice.

Ve zdejší kostele Navštívení P. Marie jest hrobka rytířů Kořenských z Terešova. Bývalý klášter Augustiánů přestavěn jest na zámek a pivovár. Klášter založen byl r. 1454 od rytíře z Lindenu a od Josefa II. r. 1785 byl zrušen.

Od Borovan $1\frac{1}{2}$ hod. k jihu leží *Trhové Sviný* (Schweinitz), starožitné okresní město s 3500 obyvateli.

Zde stával původně hrad Slavníkovců, jejichž jedna větev se odtud „ze Svin“ psala. V XIII. století seděli zde páni z Landšteina, kteří statek tento k Novým Hradům připojili. Roku 1420 dobyl Žižka města i hradu, který stál nedaleko zaniklého již kostela sv. Jana. V městském archivu chová se listina psaná Janem Žižkou r. 1384. V gotickém kostele Nanebevzetí P. Marie, který pochází z počátku XV. století, jest na hlavním oltáři pěkná socha P. Marie z r. 1520.

S vrchu *Porubí* (511 m.) nad Jilovicemi, z Borovan hodinu cesty na východ, jest pěkná vyhlídka.

Od Borovan až k Novým Hradům, Stropnici a Benešovu táhne se řada rybníků počtem více než 60, vesměs spojených z jedné strany *Svinným*, z druhé strany *Borovanským* čili *Stropnickým* potokem. Oba tyto potoky stékají se u vesnice Komáric a vlévají se pod jménem *Borovanského potoka* u vesnice *Doudlebs* (Teindles) do řeky Malše.

Po pravém břehu Stropnického potoka, kolem četných vesnic a samot a skrze rozsáhlé lesy vede dráha k poslední stanici této trati v Čechách, k

(170 km.) stanici **Novým Hradům**, ležící v lese při Běnovském rybníce nedaleko silnice vedoucí z Třeboně do Nových Hradů. Do města hodina cesty; ke každému osobnímu vlaku dojíždí pošta (40 kr. za osobu).

Nové Hradý (Gratzen), okresní město s asi 2400 obyvateli, má továrnu na zpracování koží, továrnu na nitěné

knoflíky, dva pivovary a lihovar. V okolí je několik značných skelných hutí.

Hostince: F. Čemického (4 pokoje, 8 postelí); „U zeleného stromu“ (2 pokoje, 4 postele), oba na Náměstí; „U zlatého slunce“; „U modré hvězdy“. Všude za postel 40—60 kr. za den. Pokoj s nábytkem na měsíc 5—8 zl. — Pěkný zahradní hostinec jest „Šimákova pivnice“.

Pošta i telegraf v městě. — *Poštovní spojení* s Benešovem (60 kr.) a Kaplicí (1 zl. 10 kr.). — *Soukromé povozy*: jednospřežní na den 3 zl. u A. Majera a F. Šafránka, dvouspřežní na den 5 zl. u F. Černického a j.

Dějiny. Nové Hradý byly původně bezpochyby zemským pomezním hradem proti Rakousům a dostaly se asi v XIII. století jedné větvi Vítkovců, kteří se odtud „z Nových Hradů“ psali. Na počátku XIV. století náležely pánům z Landšteina, kteří prodali je roku 1359 Rožmberkům. Roku 1425 dobyli jich Táboři a r. 1467 Zdeněk ze Šternberka, při čemž velikých škod utrpěli. Po Rožmbercích zdědili je r. 1611 Švamberkové, jimž pro účastenství v povstání českém skonfiskovány a 6. února r. 1620 Karlovi Bonav. z Buquoi darovány byly; rodu tomuto dosud náležejí. Roku 1620 bylo město od Dampierra dobyto a spáleno.

Dosud zachovaly se zbytky hradebních zdí městských. Farní kostel ss. Petra a Pavla s klášterem servitským pochází z r. 1677. Na západním konci města zvedá se „starý zámek“, druhdy sídlo pánů z Rozmberka, kde umístěn jest bohatý archiv s důležitými listinami z doby Rožmberků a třicetileté války. Na východním konci města uprostřed rozsáhlého a krásného anglického parku leží „nový zámek“ r. 1801 v renaissančním slohu vystavěný. Návštěva dovolena pouze v nepřítomnosti hraběcí rodiny. Od průčelí zámku vede 2 hodiny dlouhý „Novodvorský průsek“ (Neuhofer Allee) skrze park a „Dolní lesy“ až k vesnici Nepomuku u Jilovic. Asi ve středu tohoto průseku stojí věž pro vyhlídku. Návštěva parku jest vždy dovolena.

Velké hony na vysokou a černou zvěř, jako i hony na zajíce a koroptve odbývají se každoročně na podzim a v zimě. Největší hony jsou v oboře, v níž stojí lovecký zámek Žofin (Sophienschloss, 3 hodiny od Hradů); v této oboře chová se asi 300 kusů vysoké zvěře.

Procházky a výlety. V *Tereziině údolí* (Theresien-thal), které se od předměstí *Údolí* (Niederthal) až skoro k *Stropnici* táhne a v krásný park proměněno jest, stojí v ozdobné zahradě při rybníku s vodopádem letohrádek *Nové stavení* (Neugebäu). Také tento park jest obecnstvu přístupný. Pěknou procházku poskytuje též hraběcí *bažantnice*.

Při *městské střelnici*, $\frac{1}{2}$ hod. od města, jest letní restaurace.

V *Cuknšteině* (Zuckenstein), *Svébozích* (Zweindorf) a *Žumberku* (Sonenberg), vesnicích as $1\frac{1}{2}$ —2 hodiny od Nových Hradů, jsou dosud více méně zachovalé zámečky druhdy Rožmberské.

Stropnice (Strobnitz), jest městys na Stropnickém potoce asi s 1200 obyvateli, hodinu cesty na jih od Nových Hradů, s nimiž spojena jest krásným údolím Tereziiným.

Hostince: Farkenberkův (1 pokoj se 2 postelemi), Wiplingerův (1 pokoj se 2 postelemi). Za postel 20 kr. denně. Jednosprežní poroz 2 zl., dvousprežní 4 zl. na den. — *Pošta* v místě; *telegrafní úřad* v Nových Hradech.

Zdejší kostel sv. Mikuláše (snad ze XIII. stol.) byl původně gotický, pozdějšími opravami a přístavky však sloh jeho úplně porušen.

S vrchu *Mandelsteinu* (860 m.), 2 hodiny cesty k jihovýchodu na samých hranicích, jest krásná vyhlídka na okolní pohoří, do Čech, Moravy a Rakous, podobná oné s Vysoké. Ve vesnici *Jedlicích* (Göllitz), na úpatí Mandelsteinu, jest prostý ale dobrý hostinec.

Stropnice a *Dobrá Voda* (Brünnl) hodí se velmi dobře k letnímu pobytu nebo za východiště k výletům do východního výběžku Šumavy, tak zvaného Novohradského pohoří. Hostince v obou místech jsou slušné a laciné.

Popisujeme tuto stručně pouze několik nejzajímavějších výletů:

Ze *Stropnice* nebo *Dobré Vody* na vrch *Vysokou*, odtud do *Mühlberku*, přes vrch *Traberk* k loveckému zámku *Žofinu* a přes *Mühlberk* zpět do *Dobré Vody*. Výlet na celý den.

Dobrá Voda (Brünnl) jest městys s poutnickým kostelem P. Marie, r. 1715 v parukovém slohu vystavěným. Městys založen byl r. 1706 od Vojtěcha hraběte z Buquoi při železitém prameni, kterému se divotvorná moc připisuje, a nad nímž zprvu kaple, později nynější kostel vystavěn byl.

Dobrý hostinec Pischingerův. Naproti hostinci malé lázně.

Dobrá Voda leží vysoko na svahu vrchu *Hühnerkoglu*, s jehož vrcholu, žulovými balvany posetého, otevírá se pěkná vyhlídka.

Z *Dobré Vody* na *Vysokou* (Hochwald) jest $1\frac{1}{2}$ hod. cesty. Jde se po silnici do městyse *Hojné Vody* (zvaného též Vilémovou horou, nebo Sv. Annou, něm. Heilbrunn), kde

jsou minerální lázně. Odtud po jízdni stezce (Reitsteig), která hned za městysem v l. od silnice odbočuje a mírně stoupajíc krásným lesem vzhůru vede. As po půl hodině nalezneme v p. pohodlnou pěšinu, po které vystoupíme na vrchol sice vysokým lesem porostlý, ale pokrytý žulovými skupinami skalními, které nad les vyčnívají. Vrchol tento slove „Na vysokém kameni“ (Hochstein, 1010 m.). Na skalní skupinu, s níž se krásný rozhled otevírá, vedou dřevěné schody.

Pouze na jihozápad překáží vyhlídce nejvyšší vrchol Vysoké (1031 m.). K jihu hledíme do Rakous, za jejichž pahorkatinou plnou osad při jasném počasí Štýrské a Solnohradské Alpy viděti; k západu prostírá se před námi svah Novohradského pohorí s četnými osadami, dále rovina Budějovicko-Vodňanská, z které jako perla září zámek Hluboká, a obzor ve stranu tu končí modrý věnec Šumavských hor v popředí se Schönigrem, označeným věží na temeni; na sever vidíme pod sebou Dobrou Vodu, Stropnici, Nové Hradý a četné jiné osady, dále rozsáhlé lesy Novohradské a Třeboňské, nesčetné rybníky obou těchto panství, a v pozadí město Třeboň.

Odtud vraťme se do Hojné Vody (k obědu). Za $\frac{1}{2}$ hodiny dojdeme po silnici přes *Staré Hutě* (Althütten) do *Mühlberku*, kde hrabecí lesní zjedná nám na požádání průvodce, jenž dovede nás lesem po svahu *Traberku* k *lovčímu zámku Žofinu*, ležícímu uprostřed rozsáhlé obory (z Mühlberku hodina cesty).

Vkusný tento zámeček vystavěn byl na způsob villy roku 1853 nákladem 200 000 zl. Uvnitř jsou pěkné řezby, a nábytek i celé vyzdobení zámku jest v souhlasu s určením jeho: nábytek některých komnat sestaven jest z jeleních parohů, jiné komnaty jakož i chodby ozdobeny jsou srnčími parůžky a jinými loveckými trofejemi. Průvodcem jest myslivec bydlící v domku za zámkem.

Ve vesnici *Černodolu* (Schwarzthal, oborou $\frac{1}{2}$ hodiny cesty) jsou značné skelné hutě, ve kterých se hlavně veliký počet sklíčků na hodinky vyrábí.

Z *Černodolu* vrátíme se po silnici přes *Malý Jindřichov* (Klein Heinrichschlag), pak lesem do *Mühlberka* a do *Dobré Vody* za $1\frac{1}{2}$ hodiny.

Z *Černodolu* jest $1\frac{1}{2}$ hodiny do městyse *Benešova*. *Hostinec* Maierův na Náměstí. — Čtvrt hodiny před městysem, na úpatí Haslberku (787 m.), při Černém potoce leží velké železné hutě a hamry zvané *Gabrieliny hutě* (druhdy Třebíčko). V Benešově

v kostele sv. Jakuba (původně ze XIV. století) jest krásný obraz Umírajícího Spasitele od Brandla.

Z Benešova do *Puchoří* (jinak Puchéře, něm. Buchers) jsou $3\frac{1}{2}$ hodiny cesty. S vrchu *Puchořské myslivny* (Jägerhüttenberg, 1043 m.), nejvyššího v celé krajině, jest prý krásná vyhlídka.

Z Benešova můžeme za 2 hod. dojít do *Kaplice* a k stejnojmenné stanici na dráze Alžbětíně. Z Nových Hradů jezdí denuť pošta přes Benešov do Kaplice (srovn. str. 400.). O Kaplici viz popis dráhy Alžbětiny.

d) Plzeň-Cheb, 106 km.

Trati tato otevřena byla r. 1872.

Stanice: *Plzeň* — *Tuškov-Kozolupy* — *Úlice-Plešnice* — *Nový dvůr* — *Stříbro-Kladruby* — *Svojšíň* — *Josefská huť* — *Planá-Tachov* — *Chodová Planá* — *Marianské Lázně* — *Kinžvart* — *Žandov* — (Lindenhau) — *Cheb*.

Hned za nádražím překračuje dráha Radbuzu, objíždí v oblouku Říšské předměstí, pak překročí potok Ojprnický a vstoupí do údolí řeky Mže, již po pravém jejím břehu sleduje až za stanicí *Josefskou huť*. Hned za městem v p. leží vesnice *Skvrňany*, dále za širokým údolím Mže kostelík *Všech Svatých* a sady *Lochotínské*. V p. vidíme *Račice* a za nimi *Malešice*, v l. *Křimice* (srovn. str. 287.) a *Vochov*, a konečně *Kozolupy*, za kterými leží

(11 km.) stanice *Tuškov-Kozolupy* (Tuschkau-Kosolup).

Popis výletu na hrad *Buben* viz na str. 286.

Tuškov nade Mží (Weiss-Tuschkau) jest okresní město asi s 2000 něm. obyvateli.

Farní kostel sv. Jana Křtitele pochází v nynější podobě z roku 1765. — Již ve XII. století bylo zde proboštství kláštera Kladrubského, jemuž *Tuškov* již od roku 1115 náležel. Ku konci XVI. století měl na *Tuškově* jakýsi podíl slavný cestovatel Křištof Harant jako choť Evy Černinové z Chudenic.

V *Čemínách*, odtud $\frac{3}{4}$ hodiny na sever, stojí uprostřed krásné zahrady vkusný zámek barona Starka.

Na další jízdě vidíme v p. *Tuškov*, před ním vesnici *Věnoves* (Wenussen), dále *Dobronice*, kde jsou doly na kamenné uhlí, pak v l. *Plešnice*.

(17 km.) Stanice *Úlice-Plešnice* (Ullitz-Pleschnitz).

Úlický zámek vystavěn byl na místě někdejší tvrze, z které pocházel staročeský rod vládků *Úlických* z *Úlic* a *Plešnice*. Na

konci XVII. století přešly sňatkem na Viléma Leopolda z Řičan a potom často buď trhem buď dědictvím na rozličné majitele přecházely. Teď náležejí dědicům Proskovcovým.

V nedaleké vesnici *Jezdné* (Gesna), v kostele sv. Václava, jsou náhrobní kameny ze XVI. století.

Podle *Hracholusk*, *Rájora* a *Dolan* (vše v p.), majíce volný pohled v p. do krajiny až k *Všerubům*, přijedeme na (23 km.) stanici **Nový Dvůr**, u dvora náležejícího k Piňovanům (Piwana).

Odtud jedeme skrze četné a hluboké průkopy v mnohých obloucích směrem jižním; v p. zahlédneme vesnici *Butov* (Wuttau), dále *Vranov* a na výšině kostelík sv. *Petra*, pak dole v krásné poloze město *Stříbro*, jež obtéká Mže v kamenném svém řečišti jako ve žlabě uzavřená.

(33 km.) Stanice **Stříbro-Kladruby** (Mies-Kladrau) od Stříbra $\frac{1}{4}$ hodiny, od Kladrub hodinu cesty vzdálená. Na nádraží stojí vždy omnibusy a jiné povozy.

Stříbro (Mies), druhdy královské, nyní okresní horní město a sídlo okresního hejtmanství a horního úřadu, má 4150 něm. obyvatelů, německé vyšší gymnasium, pivovár, spořitelnu a více rozličných spolků. Z olověných dolů, které náležejí dvěma společnostem, těží se do roka více než milion kg. olověné rudy; v kamenouhelných dolech pak vytěží se do roka půl druhého milionu kg. uhlí. Také ve Kšicích (Kscheutz), vesnici hodinu cesty na sever, jsou doly na olovo.

Hostince: „Na staré poště“ (6 pokojů s 10 postelemi v ceně 80 kr. až 2 zl. za den); „U města Prahy“ (5 pokojů s 9 postelemi, 50—60 kr.); „U černého orla“ (6 pokojů, 50—60 kr.). Ve všech těchto hostincích lze dostati i *povozy* dvouspřežní za 3—4 zl. na půl dne.

Pošta k nádraží 20 kr., soukromý povoz 1 zl. 50 kr.

Poštovní i telegrafní úřad v městě. — *Poštovní spojení* s Kladruby, Borem (Haid) a Přimdou, Černošínem, Bezdržicemi (Weseritz), Sekyřany a Stodem (Staab).

V čas lázeňské saisony jezdí denně omnibusy do lázní Konstantinových v Nové Vsi (Neudorf).

Jsou zde též parní a vanové *lázně* a *plovárna*.

Dějiny. Na počátku XII. století, za panování Soběslava I., začalo prý se na stříbrnou rudu dolovati na úpatí vrchu naproti vesnici Mrkovcům, která pak *Stříbrem* přezvána jest. Roku 1183 založila zde Alžběta, manželka knížete Fridricha, farní kostel

P. Marie a odevzdala jej Johannitům. Král Václav I. přenesl sem r. 1243 z Kladrub špitál, odevzdal mu farní kostel se všemi požitky a roku 1244 připojil jej k Pražskému špitálu sv. Františka (Křižovníků). Asi v polovici XIII. století stalo se Stříbro sídlem župy Stříbrské čili Mežské. R. 1253 založen tu od pánů ze Švamberka klášter minoritský a v něm hrobka pro rodinu zakladatelů. Karel IV. a syn jeho Václav nadali město mnohými výsadami, tak že velmi zbohatlo. Roku 1426 zmocnil se Stříbra, které k jednotě kraje Plzeňského náleželo, Přibík z Klenové a vydal je Sigmundovi, obdržev v náhradu Volýň. Roku 1427 oblehalo vojsko německých křižáků město, uteklo však při zprávě, že vojsko české se blíží a již k Rokycanům přitáhlo. Ve válce třicetileté vypleněno město několikrát od Švédů, doly zdejší zpustošeny a také zámček, r. 1623 od Kristiana z Illova nedaleko města vystavěný, rozbořen. Po zavraždění Valdštýna a soudruhů jeho v Chebu převezeny sem mrtvoly jejich a pochovány v kostele při klášteře minoritském. Mrtvola Valdštýnova vydána později rodině jeho, soudruzi Valdštýnovi pak pochováni dle obřadů katolických, pouze mrtvola Neumannova pohřbena pod šibenicí. Místo to, na tak zvaném „Šibeničním vrchu“, označeno jest dosud kamenným sloupem; nápis „Henricus Neumann 1634“ jest již nečitelný. — Roku 1785 zrušen klášter minoritský a zřízeno v něm děkanství a škola. Ve Stříbře narodil se r. 1373 Mistr Jakoubek zvaný ze Stříbra, přítel Husův a vlastní původce přijímání pod obojí.

V děkanském kostele Všech Svatých jsou pěkné fresky od Dollhopfa. Z minoritského kostela, pocházejícího z r. 1253, zbyly pouze zříceniny při děkanství, bývalém to klášteře minoritském. Pěkná renesanční radnice na Náměstí. Most přes Mži i s mostní věží pochází ze XVI. století. Také některé zbytky hradeb se dosud zachovaly. Na cestě do Petrského lesa stojí kostelík sv. Petra (10 minut od města), jediná památka po stávavší zde vesnici Doubravě.

Procházky. Městské sady. Pěkné lesy, sotva $\frac{1}{2}$ hodiny vzdálené skoro na všech stranách města. Také údolí Mže poskytuje mnohé krásné procházky, tak u kostela Všech Svatých, u vesnice Butova (Wuttau), pak údolí Isabelino a j., podobně též údolí Úhlavy.

Výlety. Do *Kladrub* (Kladrau), města nad Úhlavou asi s 1500 něm. obyvateli, od Stříbra hodinu cesty na jih vzdálených.

Zámecký kostel P. Marie v l. 1712—1727 v bohatém gotickém slohu přestavěný s kopulou mědi krytou náleží mezi nejkrásnější v Čechách. Nynější zámek býval klášterem benediktinským, jejž Svatopluk r. 1108 založil, a Vladislav I. okolo r. 1115 dostavěl a bohatě nadal. Když Václav IV. roku 1393 bohaté statky kláštera

tohoto darovati chtěl novému biskupství, jež zde pro svého milce Pražského děkana Hynka zříditi zamýšlel, opřel se tomu arcibiskup Jan z Jenšteina. Ve sporu odtud vzniklém účastnil se též generální vikář a důvěrník arcibiskupův Jan z Pomuka, který 20. března na rozkaz králův jat, trýzněn a konečně s mostu Karlova do Vltavy shozen. Ve válkách husitských pozbyl klášter mnoho statků, ale po bitvě Bělohorské opět se povznesl. Roku 1785 byl zrušen, a r. 1823 prodán i s panstvím knížeti Windischgrätzovi.

Na *Vlčí horu* (Wolfsberg, 999 m.), čedičový vrch s velkými hráněmi amfibolu, blíže starožitného městyse *Černošina*, 3 hodiny cesty od Stříbra. Pohodlněji podniknouti lze tento výlet ze stanice Svojšína (2 hodiny), nebo ze stanice Josefské Hutě (1½ hodiny).

Do *Nové Vsi* (Neudorf), lázeňského místa, zvaného též *Konstantinovy Lázně* (Konstantinsbad), u města *Bezdržic*, ze Stříbra 4 hodiny cesty na sever.

Železité prameny i slatiny zdejší známy byly již v předešlém století, ale teprve v posledních letech, když staly se majetkem zvláštní společnosti a vše pro pohodlí obcenstva upraveno, pověst jejich se rozšířila a návštěva rok co rok vzrůstá. Roku 1878 navštívilo Novou Ves 108 stran s 259 osobami a mimo to 1953 cestujících.

Poštovní a telegrafní úřad jest v Bezdržicích (½ hod. cesty). Z lázní dochází tam posel.

Lázeňský dům spojený s *restaurací* jest prostranný a velmi pohodlně zařízen. Za pokoj s jednou postelí platí se 2—7 zl. na týden, za pokoj se dvěma postelemi o 2 zl. více. Mimo to za posluhu první týden 1 zl. 50 kr., druhý týden 1 zl. a každý následující týden 60 kr. — Také v četných villách lze dostati soukromé byty za tytéž ceny.

V lázeňském domě jest též *čítárna*.

Sazba lázeňská. Slatinná lázeň i s koupelí 1 zl. 30 kr. — Železitá lázeň (ve Schwarzově vaně) se sprchou 1 zl. — Parní lázeň se sprchou 1 zl. — Sirnatá lázeň 80 kr. Lázeň v sladké vodě 50 kr. — Malá slatinná lázeň (na nohy neb na ramena) nebo sedací lázeň 20—50 kr. — Za prádlo pouze nepatrný poplatek. Za obsluhu 10 kr. — Pokud nám známo, není dosud zaveden žádný léčební poplatek.

Lázní zdejších užívá se při chudokrevnosti, bledničce, nesprávné čmýře, křivici, dně, kurdějích, zeslabení nervstva, neuralgiích, hysterickém podráždění nervstva a mysli, hypochondrii, chabosti svalstva, slabosti a nečinnosti zažívadel a podobných nemocích.

Do Stříbra jezdí k ranním vlakům *omnibus*. Ve Stříbře dostati lze *soukromé povozy*, které možno též napřed u správy lázeňské objednat.

Bezdružice (Weseritz) jsou okresní město asi s 1500 obyvateli. Ve farním kostele Naubevzetí P. Marie jest obraz sv. Jana Nepomuckého od Brandla. Na návrší nad městem stojí zříceniny někdejšího hradu a vedle zámek vystavěný r. 1772. Z Bezdružic pocházel český spisovatel Krištof Harant z Polžic a Bezdružic, odpravený r. 1621.

Výlet na Krasikov čili Švamberg (Schwamberg), hodina cesty na jihozápad.

Rozsáhlá zřícenina tato stojí na nevysokém podlouhlém vrchu nad vesnicí Krasikovem. Hrad vystavěn byl bezpochy na počátku XIII. století od Ratmíra ze Skviřína, královského purkrabí na Přimdě a prvního známého člena rodu Švamberků, kteréž jméno přijali podle labutě ve znaku svém, po spůsobu u šlechty ve XIII. století obvyklém. Členové rodu Švamberků stáli nejednou v popředí při důležitých osudech své vlasti. Hlavně proslavili se v XV. století Bohuslav VI. a Hynek Krušina. Bohuslav, horlivý katolík, nejednou značné škody Husitům spůsobil, ano i Žižku samého r. 1419 z kraje Plzeňského vytlačil. Žižka však již r. 1421 Krasikova dobyl a Bohuslava zajal. Nemoha se dovolati pomoci od strany své přidal se Bohuslav k Husitům, ale pod tou výminkou, že nikdy proti kraji Plzeňskému ani proti bratrovi svému Krušinovi nepotáhne. Od té doby (1422) stal se Krasikov hlavní oporou Husitů v tomto kraji, a marně pokoušeli se katolíci o jeho dobytí. Teprve po bitvě u Lipan dostal se hrad Hynkovi Krušinovi, který zde sídlil až do r. 1443. Toho roku hrad vyhořel, a důkladně opraven teprve, když se zde Jindřich I. ze Švamberka trvale usídlil (1490). Roku 1544 prodal Jindřich starší ze Švamberka hrad a panství Volfovi mladšímu Krajíři z Krajku. Od té doby střídali se častěji jeho majitelé, až jej ku konci XVI. století Jáchim ze Švamberka opět získal. Roku 1644 vyhořel Krasikov, a v polosesutém hradě usadil se r. 1647 švédský vůdce Wrangel, jenž podnikal odtud loupežné výpady do okolí, až jej císařští odtud vypudili. Od té doby zůstal Krasikov v zříceninách. Roku 1659 vymřel rod Švamberkův, a vdova posledního člena Jana Fridricha postoupila Krasikov J. K. Ferdinandovi hraběti na Hassenštejně. Nyní náleží kuížeti z Löwenšteinu.

V kostele sv. Maří Majdaleny, vystavěném v XVII. století na místě někdejší zámecké kaple, jest rodinná hrobka pánů ze Švamberka.

Na *Hradištský vrch*, jinak Kozí horou zvaný (Radisch- nebo Ziegenberg, 527 m.), kam vedou z Nové Vsi pohodlné upravené lesní cesty, a jehož vrcholu, odkud se krásná vyhlídka otevírá, za hodinu dostoupiti lze. *)

---

*) Podrobný popis vyhlídky s Hradištského vrchu, jakož i popis lázní Novoveských nalezne čtenář v bružurce „Bad Nendorf bei Mies“. Von G. A. R. 1879, Neudorf. Nákladem lázeňské správy.

Na *Ovčí horu* (Schaafberg, 693 m.) nad vesnicí *Čelivem* (Tscheliff). Na vrchu vystavěna byla v selském povstání r. 1680 kaple, která r. 1787 z nařízení císaře Josefa II. zrušena.

V knížecí oboře, prostírající se na jih od vesnice *Šipína*, 1½ hodiny na jih od Nové Vsi, stojí na příkré skále nad potokem Hadovkou zříceniny hradu *Gutenšteina*. Hrad tento, původní sídlo pánů z Krašova, později z Gutenšteina zvaných, zbořen byl bezpochyby ve válce třicetileté. Okolí Gutenšteina, romantická údolí potoka Hadovky a Úterského potoka poskytují krásné procházky.

Na *Přimdu* (Pfraumberg), okresní městys v údolí mezi vrchy Přimdou (845 m.) a Šibeničním (752 m.), 5 hodin cesty na západ od Stříbra, odkud vede sem císařská silnice přes město *Bor*.

Bor (Haid, 562 m.) má pěkný, posud obydlený hrad s kaplí sv. Vavřince a s vysokou, okrouhlou věží. Farní kostel sv. Mikuláše pochází z předešlého století. Loretanská kaple s ambity.

Bor náležel na počátku XIII. století pánům ze Škvířina, kteří se odtud z Boru psali a později jméno ze Švamberka přijali. V rodě tomto zůstal *Bor* až do roku 1650, kdy jej Vilém ze Švamberka prodal J. S. Fridrichovi hraběti Götzovi. Od r. 1720 náleží knížecímu rodu z Löwenštejn-Wertheimu. Ostatně srovnej dějiny Krasikova str. 407.

Hostince v Přimdě. Raselův (3 pokoje, 5 postelí); Haibachové (3 pokoje, 5 postelí); Schumakův (2 pokoje, 3 postele). *Pošta* v městysi. *Telegrafní stanice* v Boru. *Poštovní spojení* přes *Bor* se Stříbrem (srov. str. 404.).

Dvouspřežní *povozy* najmouti lze u správy hraběcích statků a u J. Ropperta; platí se 2 zl. za míli.

Odtud vede se čilý obchod ve dříví. V okolí jest několik skláren, pak brusírny na sklo a parní pila.

Povšimnutí zasluhuje starobylý, již od r. 1384 farní kostel sv. Jiří.

Pěkná *procházka* jest do vesnice *Millohe*, 10 minut cesty na západ.

Zřícenina Přimda, leží na stejnojmenném příkrém vrchu (zde Zámeckým vrchem [Schlossberg] zvaném), od městečka ¼ hodiny cesty na sever. Hrad založen byl asi na počátku XII. století od Němců, kteří se v ten čas zde osazovali. Své jméno obdržel spíše od potoka zde se prýštícího, než od domnělého majitele téhož jména. Vladislav I. dobyl Přimdu a učinil ji strážním hradem pomezním, později sloužila jako státní vězení, a držáni zde kníže Soběslav II. (v l. 1148—50 a opět 1161—73) a nějaký čas též královic Otakar, jako král toho jména II. Ku konci XIII. století zastaven hrad panu Vilémovi Zajíci z Valdeka, a od té doby často se jeho majitelé střídali. Okolo r. 1600 jmenuje se již Přimda

„hradem pustým“. Od r. 1790 náleží hrad i panství hraběcí rodině Kolovratův.

S temene vrchu Přimdy otvírá se krásná *vyhlídka* jmenovitě k jihu do pahorkatiny plné osad, za níž v dále vynikají vrcholy Čerchova, Jezerní Stěny, Javoru a Boubina; na severovýchod viděti Vlčí Horu nad Černošínem, dále na sever zříceninu Krasiakov, v pozadí Smrčiny a Rudohoří.

Vrch Přimda tvoří rozvodí mezi mořem Baltickým a Černým; voda stékající na východní straně vrchu teče do Labe, voda pak stékající na západní straně vrchu teče do Dunaje.

Za stanicí Stršbrem mění dráha dosavadní západní směr svůj v severozápadní, a po vysoké stráni nad pravým břehem Mže, skrze značné průkopy (v *p.* viděti vesnici *Milíkov* a dále v *l. Holín*) přijíždíme na

(42 km.) stanicí **Svojšínskou** (Schweissing) u vesnice téhož jména.

Ve Svojšíně jest starozitný kostel ss. Petra a Pavla. Odtud pocházel staročeský vynikající, ale brzy zaniklý rod pánů ze Svojšína; zdali Zmrzlíkové ze Svojšína byli potomky tohoto rodu, není jisto.

Tu skrze hluboké průkopy, tu zas po náspech a mostech, a skrze dva tunely blížíme se k následující stanici. Oba břehy Mže, která pod námi úzkou skalní prorvou se řine, porostlé jsou lesem a křesť.

(55 km.) Stanice **Josefská huť**, při ní válcovny na železo.

Nedaleko *Vlčí hora*, odkud jest pěkná vyhlídka (srov. str. 406).

Po několika mostech a opět hlubokými průkopy přijíždíme k vesnici *Drusu* (Truss), při kteréž opouštíme údolí Mže a obracíme se přímo k severu do údolí Zámeckého potoka. V *p.* viděti vysokou pec na železo, dále v *p.* městys *Brod* a brzy na to město *Planou*.

(64 km.) Stanice **Planá-Tachov** (Plan-Tachau).

Planá, sídlo okresního hejtmanství a okresního soudu, má 3600 něm. obyvatelů, pivovár a spořitelnu.

Hostince: „U nádraží“ a jiné.

Pošta i telegraf v městě. *Poštovní spojení* s Tachovem třikrát denně (56 kr. za osobu).

Planá náležela ve XIV. století pánům z Dobrohoště, na počátku XV. století pánům z Elsterbeka a později pánům ze Že-

berka. Roku 1527 získal ji Štěpán Šlik. Roku 1665 koupil Planou hrabě ze Sinzendorfu, a po vymření jeho rodu (1822) připadla nynějším majitelům hrabatům z Nostic-Rhineku. — Za dávných dob dolováno v okolí Plané na stříbro a olovo.

Starobylý hrad pochází z doby okolo r. 1400; nový zámek z r. 1737. Ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie jest několik náhrobků bývalých majitelů Plané. Starožitné budově, v které teď pivovár zřízen, dosud se říká „Münze“; bývala to mincovna hrabat Šliků.

Půl hodiny cesty na severozápad stojí na vrchu (533 m.) poutnický kostel sv. Anny s oltářním obrazem od Brandla.

Tachov, město se 4400 něm. obyvateli, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu a sídlem velkopřevora řádu Křižovníků s červenou hvězdou. Jest zde odborná škola pro soustružníky, pak továrna na vyrábění knoflíků z kostí, rohů a parohů, a pivovár. V okolí zhotovuje se mnoho dřevěného nádobí a náradí, mimo to jest nedaleko města několik skelných hutí a brusíren, a hodinu cesty od města továrna na kopyta.

Hostince: „Panský dům“ (Herrenhaus), 7 pokojů; „U černého medvěda“ 4 pokoje; „U města Vidně“ a j. Za postel platí se na den 80 kr. až 1 zl. 20 kr. — *Restaurace*: „Grossova pivnice“ v Andělské ulici; „Spolkový dům“ (Vereinshaus) s pěknou zahradou jest asi 5 minut cesty od města vzdálen.

Pošta i telegraf v městě. *Poštovní spojení* s Planou (třikrát denně; 56 kr. za osobu) a s Borem (Haid). *Soukromé povozy* jednosprežní za 4—5 zl., dvousprežní za 6 zl. na den u několika fiakristů.

Dějiny. Při vsi Tachově, jako statku korunním, dal kníže Soběslav I. r. 1131 k obraně hranic vystavěti hrad a navzal jej Tachovem. Roku 1334 vyplatil Karel, potomní císař, Tachov od pánů z Gutšteina, kteří jej od počátku XIV. století v zástavě drželi, a založil zde roku 1351 klášter karmelitánský. Ve válkách husitských stál Tachov po straně Sigmundově, a odolal roku 1421 útoku Žižkovu. Když byl Prokop 4. srpna r. 1427 německé křižáky nedaleko odtud na hlavu porazil, oblehl Tachov a sedmého dne, 11. srpna, města se zmocnil, velký počet mužstva pobil, klášter karmelitánský spálil a Sirotky zde na hradě posádkou zanechal. Nově sebrané vojsko křižácké marně obléhalo roku 1431 po dva dni Tachov, a odtáhlo s nepořízenou. V polovici XV. století zapsán Tachov Burianovi z Gutšteina, jehož synové jej r. 1510 králi Vladislavovi II. postoupili. Ferdinand I. dal statek tento Hanušovi Pflugovi z Rabšteina, jemuž po bitvě u Mühlberka skonfiskován a Janu ml. Popelovi z Lobkovic v zástavu odevzdán; rod Lobkovicův držel Tachov až do bitvy Bělohorské. Na to střídali

se častěji majitelé jeho, až připadl r. 1787 dědictvím knížeti Josefovi Mik. z Windischgrätzu, jehož potomkům dosud náleží. Tachov poněmčen byl ve válce třicetileté.

V Tachově jest farní kostel Nanebevzetí P. Marie vystavěný v XIV. století, kostel ss. Maří Majdaleny a Alžběty s klášterem františkánským (původně z XV. stol. a r. 1646 obnovený) a hřbitovní kostel sv. Václava s krásným mramorovým náhrobkem knížete Josefa Mik. z Windischgrätzu († 1802) od Krannera.

Výlet do Heiligen, vesnice se zámkem zřízeným z bývalého kláštera pavlánského, založeného roku 1639 a r. 1785 zrušeného, $\frac{1}{2}$ hodiny cesty na severozápad.

Cesta do Heiligen a k zámku vede stinným stromořadím. Při zámku jest veliká jízdárna (snad největší v Čechách). V zahradě za zámkem dobrá restaurace. Nový zámek právě se zde staví. — Okolí zámku poskytuje hojnost krásných procházek a vyhlídek, z nichž jmenovitě nedalekou výšinu „Na Jelením skoku“ (Hirschensprung) uvésti dlužno.

Ze stanice Plané dojedeme (v l. kostelík sv. Anny) za 10 minut na

(69 km.) stanici **Chodovou Planou** u městyse téhož jména. *Hostinec* „U zlatého lva“. Zámek s pěknou zahradou.

Odtud $\frac{3}{4}$ hodiny cesty na východ leží město *Michalovice* (Michelsberg), v jehož okolí prýští se několik mineralních pramenů. Asi $\frac{1}{4}$ hodiny od Michalovic na sever, na *Lazurberku* jsou nepatrné již zříceniny tvrze. Zdejší doly na stříbro byly na počátku XVI. století v největším rozkvětu, po bitvě na Bílé Hoře však velice klesly.

Okolo velkého rybníka u vsi *Dolního Kramolína* (Ober-Gramling) a podle *Úševic* (v p.) přijždíme na

(76 km.) stanici **Marianské Lázně** (Marienbad), půl hodiny od města vzdálenou.

Marianské Lázně.*)

Marianské Lázně (604 m. nad mořem), město se 2000 něm. obyvateli, náleží mezi nejpřednější lázeňská místa v Čechách.

---

*) Jako o všech lázeňských místech, tak i o Marianských Lázních pojednáváme pouze stručně, odkazující k podrobnějším monografiím.

Poštovní úřad v Obecním domě v Myslivecké třídě (C. 4.)*)
Telegrafní úřad tamtéž.

Hostince: „Klingrův hôtél“, 180 pokojů, salon, čítárna a kavárna, omnibus na nádraží; „Anglický dvůr“; „Neptun“; „Výmarský hôtél“; „Kasino“ (F. 4.). Lacinější ale dobré hostince jsou: „U hvězdy“ na Kostelním náměstí; „U města Lipska“ naproti Křížovému prameni a j. V předních hôtelech platí se za nocleh 2—5 zl., v jiných 1—2 zl.

Restaurace a kavárny. V „Lázeňském saloně“ (C. 6.); „Bellevue“ (G. 5.), časopisy, koncerty a p.; „Eremitage“ (G. 6.); „Lesní dvůr“ (G. 6.); „U Windsoru“; „Lesní mlýn“ (A. 4.); „Panorama“ (F. 6.); „Victoria“ (H. J. 5.); „Švýcarský dvůr“ (J. 6.) a j.

Cukrárny: „U tří bažantů“ na Náměstí Františka Josefa; „U labutě“ v Císařské třídě a j.

Zábavy. K účelu pořádání zábav utvořil se zvláštní klub, jehož místnosti jsou v Obecním domě v I. poschodí (C. 4.), obsahující hovornu, čítárnu, hernu a koncertní sál. Každý týden aspoň jedna večerní zábava. V čítárně vyloženo jest asi 100 domácích i cizozemských časopisů. *Vstupní lístek* stojí na celou saisonu 5 zl. pro osobu a 8 zl. pro rodinu, týdenní lístek (který však neopravňuje k bezplatné návštěvě večerních zábav) 1 zl. pro osobu, lístky pro úředníky a důstojníky 3 zl. za osobu na celou saisonu. — *Lázeňská kapela* 38 mužů čítající hraje denně od 1. do 15. května a od 16. do 30. září ráno od 6¹/₂ do 8 hodin, pak od 16. května do 15. září od 6 do 7 hodin u Křížového pramene a od 7 do 8 hodin u Ferdinandova a Karolinina pramene. Večerní koncerty u Křížového pramene od 6 do 7 hodin. Polední koncerty (od 15. května do 15. září) u Lesního pramene od 11¹/₂ do 12¹/₂ hodin. Při nepříznivém počasí odbývají se koncerty tyto buď v hovorně Obecního domu, neb v Lázeňském saloně, v Bellevue nebo v Kasině, což ohlašuje se vždy plakáty. — V *divadle* (B. 5.) hraje se za saisony každodenně; začátek v 7 hodin.

Kostely: Katolický (C. 6.), evangelický (B. 5.), israel. modlitebna (B. C. 7), anglikánský kostel

Sazba drožkářův a fiakrů. 1. *K nádraží (L. 1) neb opačně*: fiakr 1 zl. 50 kr., čeká-li půl hodiny, 2 zl. 50 kr. a za každou další půl hodiny 50 kr.; drožka 1 zl., čeká-li půl hodiny, 1 zl. 50 kr. a za každou další půl hodiny 30 kr. Za zavazadla do 40 kg. se neplatí, za každých 25 kg. nad to 30 kr. — 2. *Uvnitř města*: za každou hodinu dopoledne fiakr 1 zl. 20 kr., drožka 80 kr., odpoledne fiakr 2 zl., drožka 1 zl. 20 kr.; za každou půl hodiny dopoledne fiakr 60 kr., drožka 40 kr., odpoledne 1 zl. a 60 kr. Za jízdu do divadla, koncertu a p. tam nebo zpět fiakr 1 zl., drožka 60 kr. — 3. *V nejbližším okolí*: a) Ke Švýcarskému dvoru, Ferdinandovu prameni, Victorii, do Šenavy (Schönau), k Lesnímu mlýnu,

*) Tato písmena a čísla vztahují se k přiloženému plánu.

Dianině dvoru a Pile za jízdu tam i zpět, ale bez zastávky fiakr 1 zl., drožka 60 kr.; b) do Císařských sadů, Hammerského dvora, k Myslivně neb k Ferdinandovu mlýnu za jízdu tam i zpět, ale bez zastávky fiakr 1 zl. 80 kr., drožka 1 zl. Za každou hodinu, kterou vozka čekati musí, fiakr 1 zl., drožka 80 kr. — *Na celý den* až do vzdálenosti 24 km. fiakr 10 zl., drožka 6 zl.; za větší vzdálenost podle úmluvy. Mýta platí vždy ten, kdo se véztí dá. V poplatku zahrnuto jest již zpropitné.

Sazba omnibusů. K nádraží nebo zpět za osobu 30 kr. Za zavazadla až do 50 kg. 10 kr.

Dějiny. Minerální zřídla zdejší známa byla již aspoň na počátku XVI. stol., ale zaslouženého povšimnutí došla teprve v předešlém století. Až do roku 1808 jmenovaly se Lázně Úševické (podle blízké vesnice) nebo Teplské, poněvadž jsou majetkem Teplského kláštera. Již r. 1749 upravil klášterní lékárník Damian Šule pramen Křížový a počal z něho vyráběti sůl Glauberskou, která pod názvem „Sal Teplense“ do obchodu přicházela. Z let 1760 a 1766 máme již obšírná a vědecká pojednání o některých pramenech zdejších, ale přední zásluha jak o upravení pramenů a lázní, tak o rozšíření pověsti jejich, náleží dr. Nehrovi, Teplskému klášternímu lékaři, který od r. 1779 až do své smrti r. 1820 na povznesení lázní zdejších pracoval. Roku 1857 postaven mu pomník u Křížového pramene (B. 6.). Za opata Pfrognera r. 1008 obdržela osada zdejší nynější své jméno. Prvním lázeňským lékařem stal se dr. K. J. Heidler, jenž po dr. Nehrovi nejvíce přičinil se o rozkvět lázní. Také jemu postaven hned po smrti jeho r. 1858 pomník od „vděčných Poláků“ (D. 5.). Od r. 1818 rozesílá se též zdejší voda, hlavně voda Křížového pramene (Kreuzbrunnen). Slatiných lázní užívá se zde již od r. 1822.

Z četných pramenů zdejších, které jsou rozdílného složení, a jejichž teplota 5—10° R. obnáší, užívá se pouze sedmi. Hlavní z nich jest *Křížový pramen* (B. 6.), nad nímž klene se na čtrnácti dorických sloupech spočívající kopule, ku které pojí se dvojité souběžné jonické sloupění na přič podobnou chodbou spojené. Prostor uvnitř sloupořadí proměněn jest v pěkný květinový sad, a uprostřed stojí na podstavci z červeného mramoru bronzové poprsí dra. Nehra (B. 6.). V l. jest krytý prostor vedoucí k zřidelnímu sálu a sloužící při deštivém počasí ku procházkám. S tímto rovnoběžně vede 800 m. dlouhé stromořadí s předními sklady a výkladními skříněmi obchodníků. Stromořadí toto jest hlavní shromaždiště elegantního světa (při ranní procházce jest zapovězeno zde kouřiti) a vede až k *prameni Karolininu* (C. D. 6.) nedaleko katolického kostela. *Ferdinandův pramen* (K. 6.) leží mimo město (skoro naproti nádraží); cesta k němu vede od Křížového pramene skrze sady, okolo Nového lázeňského domu a přímo po široké cestě okolo kavárny Bellevue. Nad pramenem vystavěna jest pěkná kolonada, a jeho vodou zásobuje se Nový lázeňský

dům (D. 6.); *Ambrožův pramen* (D. 6.) i *Rudolfovo zřídlo* (L. 6.) jsou vody železité. Velmi oblíbená jest procházka k *Lesnímu prameni* (A. 4.), ležícímu na severní straně města v kotlině uprostřed lesa (10 minut cesty od Křížového pramene). *Pramene Marianského* (D. C. 7.) užívá se pouze k lázním.

Lázní zdejších užívají lidé příliš dobře živení, t. j. tlustí, lidé s nedostatečným trávením a špatnou stolicí, ženy v době přechodní na rozhraní mezi věkem dospělým a stářím, u nichž čmýra přestává a obtíže všelikého druhu se dostávají. Zejména přicházejí sem lidé bojující se mrtvice. Slavné pověsti těší se *Marianské Lázně* v příčině léčení těžkomyslných, hypochondrických osob, zejména takových, u nichž zácpa převládá. Mimo to jsou zde prameny železité, jichž s prospěchem užívají osoby stížené bledničkou, chudokrevností, nervosností a p. nemocemi. Lesního pramene užívá se při katarhálních onemocněních dýchadel a při nemocích břišních. Zřídla *Rudolfovo* a *Luční* nabyly pověsti při nemocích měchýře a v jiných chorobách ústrojí močového. Slatinných lázní užívají lidé ochrnutí, dnavi a lidé mající staré sečné neb střelné rány.

Sazba léčební a hudební. Kdokoliv zdrží se v *Marianských Lázních* déle než osm dní, platí dle stavu a zámožnosti podle dvojí třídy poplatek léčební a hudební. *Poplatek léčební* obnáší pro I. třídu 5 zl. 25 kr. za každou osobu, pro II. třídu 3 zl. 15 kr. za každou osobu. Za dítky mladší než 15 let a za služebníky platí se v obou třídách po 60 kr. *Poplatek hudební* řídí se podle počtu osob; pro I. třídu obnáší 4—8 zl., pro II. třídu 2—6 zl.

Sazba lázeňská.*) Minerální lázeň z pramene *Marianského* I. třída 1 zl., II. třída 80 kr.; minerální lázeň z pramene *Ferdinandova*, *Karolinina* neb *Ambrožova* (ve Starém láz. domě) 1 zl.; slatinná lázeň i s koupelí 1 zl. 70 kr.; lázeň v sladké vodě I. třída 1 zl., II. třída 80 kr. Ceny tyto platí pro dobu od 9 hodin ráno do 2 hodin odpoledne. V jinou dobu jest každá tato lázeň o 30 kr. lacinější. Parní lázeň se zvláštním pokojíkem: pro dámy (v Starém láz. domě) 2 zl., pro pány 1 zl. 30 kr.; společná parní lázeň: pro dámy (v Starém láz. domě), nebo pro pány (v obou láz. domech) 90 kr.; mimo to platí se v parní lázni za sedací lázeň se sprchou 40 kr., za sprchu nebo sedací lázeň o sobě 30 kr. — Za malou slatinou lázeň (na nohy nebo ramena) 60 kr. Plynová lázeň 30 kr. Za prádlo 10 kr., za čechel 10 kr. Za obsluhu: při lázni plynové nebo v sladké vodě 10 kr.; v parní lázni nebo při slatinné lázni 20 kr., při sedací nebo sprchové lázni a za tření 10 kr. Tento poplatek za obsluhu platí se v kanceláři.

Poloha a ráz města a vynikající budovy. *Marianské Lázně* leží v hlubokém lesním údolí, otevřeném pouze k jihu a protékaném *Lázeňským* potokem. Jest málo lázeňských

*) Kde není výslovně označeno rozumí se *Nový lázeňský dům*.

míst na světě, která by vykázáti mohla tak krásnou polohu a spolu pohodlné procházky bez zlézání vysokých hor. Bujné lesy, pohodlné pozvolna stoupající cesty neodolatelně lákají k procházkám na hřeben pahorkův údolí obkličujících, odkud otvírá se krásná a daleká vyhlídka. — Z veřejných budov, mimo již popsané kolonády a lázeňské domy, hlavně povšimnutí zasluhuje farní kostel Nanebevzetí P. Marie (C. 6.), vystavěný r. 1851 ve slohu mnichovské byzantiky (osmihranná budova) podle plánů Gutensohnových od Teplského stavitele Thurnera.

Procházky. Již sady uprostřed města, pak kolonády a stromořadí u pramenů poskytují hojnost procházek, ještě více však lesy v okolí města. Obraťme se ve stranu kteroukoliv, všude kyne nám stín, ticho a vonný dech pečlivě pěstěného lesa, po malém stoupání rozkošná vyhlídka, a při tom občerstvení v nedaleké kavárně neb restauraci, jichž jest v celém blízkém okolí hojnost. Spolehlivým průvodcem hosti i cestujícimu jest v tom ohledu k dílu tomuto přiložený plán Marianských Lázní, kde nalezne všecka blízká výletní místa (s udáním výšek v metrech) jakož i cesty k nim vedoucí. — Proto vypočítáváme pouze nejzajímavější místa a spojujce je v krátké procházky, připojujeme určení vzdálenosti od Křížového pramene, a popisujeme jen vyhlídku s Císařské věže.

Lesní pramen a kavárna „*Lesní mlýn*“ (A. 4., 5—8 minut); odtud jest 10 minut k *Maxovu droru*, pak 10 minut k *Myslivně* (A. 3.) a 5 minut na *výšinu královny Karoly* (B. 3.), odkud jest pěkná vyhlídka, a zpět okolo *hřbitova* (C. D. 3.) do *Myslivecké třídy* (C. 4., 5., $\frac{1}{4}$ hodiny).

Skrze městské *Sady* k *místu Alexandrininu* (D. 4., 10 minut), na *Darnberk* (E. F. 3., 10 minut), pak na *výšinu krále Otty* (G. 4., 5 minut), okolo zámku *Versailles* (G. 4.) a *Alexandrinina zřídla* (G. 5.) zpět do města (s výšiny krále Otty až ke Křížovému prameni sotva půl hodiny cesty).

K *výšině Amalině*, na *výšinu Fridricha Viléma* (A. 6. $\frac{1}{2}$ hod.), přes *Františkův kopec* k *chrámcí Mesceryho* (B. 7.) a k *pomníku Valdštýnovu* (B. 6., 25 min.).

Okolo *Nového lázeňského domu* (D. 6.) ke *Goetheovu sedadlu* (E. 6.) a k *Císařské věži* (E. 6. 7., 25 minut).

Císařská věž (716 m. nad mořem, tedy 112 m. nad Lázeňským potokem v městských Sadech) vystavěna byla nedávno k vůli vyhlídce. Na plochou střechu, kde jest dobrý dalekohled, vede 100 stupňů (libovolné zpropitné).

Vyhledka. Na sever pod námi krásné lesní údolí s Mariánskými Lázněmi, a v p. nad nimi tři pavilly, první na výšině Fridricha Viléma, dále chrámec Mesceryho a konečně Idylický odpočinek (Hirtenuh); na severozápad výšina královny Karoly (chrámcem označená), v l. Myslivna a za ní lázeňské město Kinžvart, v p. Lysá hora (975 m.), v l. zámek Kinžvartský a v dáli za ním věže Chebské, za nimiž modrají se Smrčiny; na západ hora Dyleň (916 m.), v l. kostel ve vesnici Třech Sekerách, u které byly v XVII. století výnosné doly na měď; na jih Chodová Planá a v l. Planá a jiné menší osady uprostřed četných rybníků, v p. zřícenina Přimdy, od ní v l. vrch „Na rovině“ (Plattenberg, 858 m.), dále v l. viděti za krásného počasí Jezerní stěnu a Roklan; na východ a severovýchod viděti pouze vesnici Zádub a za ní vrch Hůru (Boderberg čili Podhorn, 839-5 m.), další vyhlídce překážejí vysoké vrchy.

Od Císařské věže ke kavárně *Panorama* (F. 6.), odtud lesem „Bernlohe“ po svahu *Kafernberku* (J. 8.) ke kavárně *U švýcarského dvora* (J. 6.) a k *Ferdinandovu prameni* (K. 6., od Císařské věže 25 minut); 5 minut odtud jest *Rudolfovo zřídlo* (L. 6.). Vrátili se můžeme od Ferdinandova pramene okolo *Belleruc* (G. 5.) za $\frac{1}{4}$ hodiny.

Výlety.

Sazba fiakrův a drožkářů pro výlety na půl dne: Až k zámku Kinžvartskému fiakr 6 zl. 50 kr., drožka 4 zl.; až k lázním Kinžvartským fiakr 7 zl., drožka 4 zl. 50 kr.; na vrch Hůru (Podhornberg) fiakr 6 zl. 50 kr., drožka 4 zl.; do Teplé a k tamějšímu klášteru 7 zl. 50 kr., drožka 4 zl. 80 kr.; přes Hůru do Teplé fiakr 8 zl., drožka 5 zl.; do Chodové Plané, do Plané nebo do Mnichova (Einsiedel) fiakr 6 zl. 50 kr., drožka 4 zl.; do Sangerberku přes Mnichov nebo přes Rauschenbach Maxovým údolím fiakr 9 zl., drožka 6 zl.; do Sangerberku přes Kinžvart fiakr 10 zl., drožka 7 zl.; do Hledsebe (Siehdichfür) ke Gerstnerově restauraci fiakr 5 zl., drožka 3 zl.

Přes vrch *Hůru* (Podhorn čili Boderberg, 839 m.) do *Teplé*. Pěšky z Mariánských Lázní asi $3\frac{1}{2}$ hodiny. Cesta vede buď přes *Zádubský vrch* (Hohendorfer Höhe, 722 m., $\frac{1}{2}$ hodiny cesty od Císařské věže), odkud se otvírá vy-

hlídka podobná oné s Císařské věže (viz str. 416.), ač ještě rozsáhlejší; pak na čedičový hřbet vrchu Hůry s dvojitým vrcholem; odtud jest tatáž vyhlídka jako ze Zádubského vrchu. Na vrcholu jsou pavillonky a sedadla. — S temene Hůry vede cesta směrem severním až k patě vrchu na silnici, po níž jdeme okolo Podhůrské myslivny (v l., kde spojují se stará a nová silnice) skrze vesnici *Horní Kramolín*. Asi 10 minut za vesnicí dělí se silnice; širší v p. vede ke *klášteru Teplskému*, druhá v l. do města *Teplé*.

Teplá (Tepl), město na pravém břehu říčky Teplé s 2500 něm. obyvateli, sídlo okresního hejtmanství a okresního soudu, má záložnu a pivovár.

Dobrá *restaurace* u kláštera.

Dějiny a památnosti. Město *Teplá* bylo původně bezpochyby podhradím tvrze Hroznatovy, po níž se však ani památky nezachovalo. Teprve po založení kláštera Teplského r. 1193 zkvetlo město, jež co takové jmenuje se poprvé r. 1273. Časté spory mívali měšťané Teplští s opaty kláštera o užívání českého jazyka ve věcech náboženských. Spory tyto počaly již r. 1399, kdy měšťané důrazně žádali, aby jen ti kněží ve správu duchovní u nich dosazováni byli, kteří slovo boží také česky kázati dovedou, a několik přifařených osad odepřelo pro nesplnění této žádosti odvádění faráři desátku. Matriky vedeny již od roku 1594 výhradně v jazyku německém, ale poněmčení města a okolí dokonáno teprve v XVIII. století.

Děkanský kostel sv. Jiljí z roku 1767, po ohni r. 1794 obnovený, jest nevkusná budova, v které však povšimnutí zasluhuje velký oltář se sochou sv. Václava, přenesený sem ze zrušeného kláštera Chotěšovského. Poněvadž však oltář vyšší byl kostela, byl o třetinu skrácen, čímž bohatá řezbářská tato práce slohu renaissaučního velice utrpěla. Fresky na stropě jsou od Dollhopfa.

Klášter Teplá, ležící 20 minut cesty od města na jih, byl založen panem Hroznatou, synem Sezimovým z rodu pánů z Gutenšteina r. 1193 pro mnichy premonstrátské z kláštera Strahovského v Praze. Hlavně Hroznata, pak i biskup Jindřich Břetislav hojně klášter nadali, a Hroznata vyprosil mimo to roku 1197 u papeže Celestina III. pro zdejšího opata i vzácné tehdá právo užívati infule a prstenu, a Otakar I. daroval klášteru veškerou berni od osadníků na statcích klášterních. Ve válkách husitských i ve válce třicetileté ovšem ani tohoto kláštera neušetřeno, ale za ztráty utrpené dostalo se mu hojně náhrady objevením (v XV. století) a hojným vytěžením stříbrných dolů u Mnichova (Einsiedl) a Dolního Kramolína, kteréž doly však ku konci XVII. století zanikly.

Kláštevní budova v nynější podobě pochází z druhé polovice XVII. a z počátku XVIII. století. Ve večeřadle a v oratoriu jsou krásné malby od Fuchse z Tirschenreutu. Nad oratoriem a v druhé starší části kláštera umístěna jest knihovna (asi 60.000 svazků), sbírka vzácných rukopisů a inkunabulí (posledních asi 1200) a bohatý klášterní archiv. V archaeologické a umělecké sbírce povšimnutí zasluhuje miska Hroznatova s ozdobami smaltovými, slohu byzantického, bezpochyby italská práce ze XII. století. Klášterní kostel Zvěstování P. Marie slohu z části romanského, z části gotického, byl uvnitř ku konci předešlého století nevkusně ve slohu parukovém „opraven“. Fresky mezi gotickými pasy klenby (život P. Marie) maloval Eliáš Dollhopf. Uprostřed chrámu oltář s kovovým pozlaceným křížem a s řezbami od Ignáce Platzera; uprostřed kůru je hrobka zakladatele Hroznaty; fresky na stěnách kůru, „Ukřižování Krista“ prý od Škrety a „Povýšení hada na poušti“ od Brandla. Na hlavním mramorovém oltáři jest krásný obraz Zvěstování P. Marie od Molitora a sochy od Platzera. Na postranních oltářích některé obrazy od Kramolína.

Z Teplé do *Bečova* jest 3½ hodiny, odtud do *Karlovyh Varů* 4½, hodiny cesty. Z Mariánských Lázní do Bečova jsou pěšky 4 hodiny.

Bečov (Petschau) jest okresní město nad Teplou. Jest zde pivovár a přádelna.

Hostince: „Na poště“; „U koruny“.

Poštovní spojení s Karlovými Vary, Mariánskými Lázněmi a Loktem.

Na příkré skále nad Teplou stojí zámek vévody z Beaufortu, a výše nad ním starý hrad, založený původně od Slavka z Oseka čili Risenburka. V Bečově narodil se r. 1802 virtuos na housle a hudební skladatel Josef Labický († 1881). — Bečovští proslulí jsou jako rození hudebníci a cestují koncertující po celém Rakousku a Německu.

U *Nové Vsi* (Neudorf), ½ hod. cesty na západ, pramení se kyselka podobná Křížovému prameni v Mariánských Lázních.

Popis jiných výletních míst, ležících poblíže buď dráhy Františka Josefa nebo Buštěhradské, nalezne čtenář při popisu Chebu a Karlových Varů (str. 336. a 327.).

Při další jízdě z Mariánských Lázní na sever vidíme v p. nad lesnatá návrší vynikající „Císařskou věž“ na vrchu *Hamelika* nad Mariánskými Lázněmi, v l. vesnice *Hledsebe* (Siehdichfür), *Klemensdorf* a *Šance*, v p. rozsáhlou oboru;

asi po čtvrt hodině jízdy zastavíme pak u vesnice *Staré Vody* (Altwasser) na

(83 km.) stanici **Kinžvartě** (Königswart), vzdálené od města téhož jména $\frac{1}{2}$ hodiny cesty.

Kinžvart, okresní město se 2100 něm. obyv., nabývá v posledním čase pověsti jako místo lázeňské, osvědčivší se jmenovitě v plicních nemocech.

Mezi stanicí a městem, od dráhy as 10 minut cesty vzdálen, stojí v pěkném sadě *zámek* knížete Metternicha (vystavěný v letech 1681—1691 a obnovený r. 1839), v kterém chová se bohatá sbírka historických památek a zvláštností, mincí, zbraní, obrazů, mineralií, pak sbírka botanická, zoologická a j., a bohatá, asi 28.000 svazků čítající knihovna (mezi jinými též r. 1542 v Benátkách na pergameně tištěný a krásně illustrovaný „Orlando furioso“). Zámek i museum lze si prohlédnouti v pondělí, ve středu a v pátek vždy od 2—6 hodin odpoledne. Průvodci zpropitné. Za otevření ostatních pokojů v zámku (mimo museum) klíčnicku zvláštní zpropitné. V zámecké kapli sv. Antonína Pad., vystavěné r. 1832, jest mramorový oltář velké umělecké ceny, dar to papeže Řehoře XVI. knížeti Metternichovi.

Původní hrad Kinžvart stál nad nynějším městem na Lysé hoře (Glatzeberg, 975 m) k střežení pomezního přechodu, a dostav se za krále Jana v moc loupeživých rytířů byl z rozkazu Karla IV. r. 1348 dobyt a rozbořen. Václav IV. daroval zříceninu i s okolím panu Hyncíkovi z Pflugu, který hrad opět vystavěl. Roku 1648 rozbořen sešlý již hrádek od Švédů.

V okolí jsou doly na rudu cínovou, mimo Cornwall (v Anglii) jediné v Evropě. Dolování však uskrovnulo se následkem konkurence s cínem indickým. Ročně těžilo se zde do nedávna asi 56.000 kg. cínu. Na rozsáhlých haldách nalézá se dosud mnoho zajímavých nerostů: apatit, fluorit, topas, wolfram, molybdenit, chalkopyrit, arsenopyrit a j.

Železité prameny Kinžvartské jsou snad nejvýše položené prameny toho druhu v celé střední Evropě, ležíce 680 m. nad mořem.

Hostince: „Nový lázeňský hôtél“; „Hôtel Buberl“; „Hôtel Ott“; „Zámecký hostinec“ u zámku a j.

Po čas *saisonu* hraje denně ráno *hudba* u pramenů.

Poplatek léčební není dosud zaveden. pouze *poplatek hudební*, který obnáší pro I. třídu 4 zl. a pro II. třídu 2 zl.

Lístek k návštěvě *čítárny* stojí 1 zl. pro celou *saisonu*.

Ceny lázní: Lázeň železitá 40—50 kr., lázeň slatinná 1 zl. 30 kr. nebo 1 zl. 40 kr.

Kinžvart, ležící uprostřed krásných a rozsáhlých lesů, poskytuje hojnost zajímavých *procházek* na všechny strany.

Odtud do Mariánských Lázní jsou pouze 2 hodiny cesty pěšky, do Františkových Lázní dojedeme po dráze za hodinu, do Karlových Varů za 2 1/2 hodiny; lze tedy snadno odtud podnikati tytéž *výlety*, které popsali jsme při oněch lázeňských městech. Ku konci připojujeme ještě popis výletu do

lázní Sangerberských, 1 1/2 hodiny na severovýchod, na svahu vysočiny „Císařského lesa“.

Město Sangerberk povstalo r. 1873 spojením obcí Velkého, Malého a Nového Sangerberku a čítá 2400 něm. obyvatelů. V XV. století byly zde doly na stříbro a jiné na cín, které však brzy zanikly. Nyní provozuje se zde značný obchod s chmelem.

Pošta i telegraf ve městě. *Poštovní spojení* dvakrát denně na stanici Kinžvartskou.

Lázeňský dům se vším pohodlím zařízený má asi 50 hostinských pokojů (4—8 zl. na týden).

Zdejší železité prameny jsou velmi nízké teploty (4—5° R), a užívá se jich hlavně v nemocech nervů a při chudokrevnosti. Zvláště však oblíben jest Sangerberk jako klimatické léčební místo.

Od stanice Kinžvartské pouze 7 km. vzdálena jest

(90 km.) stanice **Žandovská** (Sandau), 10 minut cesty od města Žandova, proslulého výrobou tabatěrek z papírové hmoty, tak zvaných „žandovek“.

Na další jízdě skrze mnohé průkopy mineme mimo četné malé osady *Losov* (Losau, v p.), pak *zastávku* u vesnice **Lindenhau**, dále *Podhrad* (Pograt, v l.) a j., a vjedeme do poslední

(106 km.) stanice této dráhy **Chebu** (Eger). Popis Chebu viz při popisu dráhy Buštěhradské na str. 334.

X. Dráha císařovny Alžběty.

Z Budějovic do Českého Heršlaku 57 km, až do Lince 126 km.

Stanice: *Budějovice* — Kamenný Újezd — Velešín-Krumlov — (Kaplice) — Omlenice — Cartle — Český Heršlak.

Dráha tato zřízena byla r. 1833 jako koňská dráha, první toho druhu na pevnině; později byla v parní proměněna (trať až do Cartlí r. 1871) a teprve potom drahou císařovny Alžběty nazvána.

Osobní nádraží v Budějovicích jest společné s drahou Františka Josefa (viz str. 389.).

Vyjedše z nádraží vidíme v *p.* továrnu na doutníky, v *l.* cukrovar, pak objedeme Linecké předměstí Budějovic, překročíme řeku Malši a jedeme směrem přímo jižním až ke vsi *Roudnému* (Ruden, v *l.*); v *p.* viděti vesnice *Šindlovy Dvory*, dále *Rožnov* (Strodenitz) a *Plané*, v *l.* *Mladou* (Lodus) a *Roudné*. Odtud počíná se dráha vinouti po svahu vrchu *Hranice* (480 m.) mezi *Poříčí* a *Boršovem* (Payreschau) v *p.*, a *Včelnou* (Bienendorf) v *l.*, pak objíždí velkou vesnici *Kamenný Újezd* a zastaví nedaleko téže vesnice na

(14 km.) stanici **Kamenném Újezdě** (Steinkirchen).

Na blízku se doluje se značným výtěžkem na tuhu. V Kamenném Újezdě byl v l. 1681—1696 farářem spisovatel Florian Hammerschmied. Popis *výletu* odtud přes Dívčí Kámen do Zlaté Koruny atd. viz na str. 392. a násled.

Jedeme dále místy skrze značné průkopy a středem četných vesnic: v *p.* *Kosov*, pak *Krnín*, v *l.* *Milkovice*, pak opět v *p.* *Dolní Svince* (Zwinzen) a *Třebonín* (Breitenstein), naproti (v *l.*) *Krasejovka* (Krassau) a za ní poutnické místo *Římov* a m. j., konečně městys *Velešín*. Půl hodiny od městyse na jihozápad u vsi *Markvartic* leží

(26 km.) stanice **Velešín-Krumlov** (Welleschin-Krumau).

Ve Velešíně narodil se r. 1797 český básník Josef Vlastimil Kamarýt († 1833), a r. 1802 filosof. spisovatel Jan Zátka.

Hodinu cesty na sever od Velešína, na levém břehu Malše, leží vesnice *Římov* s poutnickou kaplí Loretanskou, k níž lid z celých jižních Čech ve dni Mariánské hojné putuje. Kaple tato i s ochozem (v něm bezcenné malby) založena byla v XVII. století od

jesuitského lékárníka v Krumlově Jana Gurra. Křížovou cestu tvoří 25 kaplí roztroušených po okolí, tak že třeba asi hodinu k obejití všech. Kaple tyto v uměleckém ohledu ničím nevynikají.

Do Krumlova jezdí ze stanice Velešínské pošta i dostavníky (2 hodiny).

Popis *výletu* do Krumlova, na Schöninger atd. viz na str. 395. a násled.

Na celé této cestě z Budějovic viděli jsme v *p.* široký, lesem porostlý hřbet *Schöningru* s Josefskou věží na temeni. I na další cestě k jihu skoro až na hranice Čech nezmizí nám Schöninger s očí, vyjímaje místa, kde zastíněn jest bližším některým vrchem. Vesnice, jež po obou stranách dráhy vidíme, jsou maličké a nepatrné, proto ani jich nejmenujeme. Ale krajina nabývá čím dále na jih jedeme tím více horského rázu, v *l.* otvírá se vyhlídka na *Novohradské pohoří* s *Hühnerkoglem*, *Vysokou* (Hochwald), vrchem *Puchořskou myslivnou* a jinými vysokými vrchy, v *p.* pak za kopečnatým svahem Šumavy vyniká pohoří sv. Tomáše, Plöckenstein a j. hory Šumavské. Buď ze

(33 km.) zastávky **Kaplické**, nebo z následující

(39 km.) stanice **Omlenic** (Umlowitz) dojdeme za $\frac{1}{2}$ hodiny do města *Kaplice* (asi 2000 něm. obyvatelů), sídla okresního hejtmanství a okresního soudu. V okolí jsou četné hamry a zhotovují se zde hlavně kosačky a srpy, mimo to jest zde malá továrna na papír a spořitelna.

Hostinec: „U černého orla“ a Krumbholzův hostinec.

Pošta i telegraf v městě. Na stanici dojíždí třikrát denně pošta. *Poštovní spojení* s Rychnovem a Novými Hradci.

Děkanský kostel ss. Petra a Pavla jmenuje se již roku 1383 mezi farními; v kostele sv. Floriana jest obraz sv. Anny od Brandla.

Pěkná vyhlídka jest s vrchu *Kohoutu* (867 m.), hodinu cesty na severovýchod.

V *l.* máme stále pěknou vyhlídku na pohoří *Novohradské*; mimo četné vesnice vidíme opodál v *l.* městyse *Český Rychnov* (Böhmisch-Reichenau) a *Dolní Dvoriště* (Unterhaid).

Obyvatelstvo těchto dvou městysů živí se hlavně plátenictvím. Od Rychnova $\frac{1}{4}$ hodiny na jih stojí poutnický kostel u sv. *Kamene* (Maria Schnee), založený roku 1655 od abatyše kláštera u sv. Kláry v Krumlově.

(49 km.) Stanice **Cartle** (Zartlersdorf).

Odtud *poštovní spojení* s Rožmberkem (1½ hodiny, 40 kr.), Vyšším Brodem (1½ hodiny, 40 kr.), pak Dvořištěm a Českým Rychnovem.

Rožmberk (Rosenberg), starožitné město s předměstím Latranem, v úzkém údolí na levém břehu Vltavy, čítá asi 1500 něm. obyvatelů; jest tu papírna a provozuje se zde sonkennictví a punčochářství, mimo to čilý obchod ve dříví. Pro krásnou polohu svou při samém vchodu do jižní Šumavy, jakož i pro krásné procházky v okolních blízkých lesích (zejména na Tomášském vrchu) odporučiti lze Rožmberk tak jako nedaleký Vyšší Brod k letnímu pobytu.

Hostince: „U zlatého kříže“, 4 pokoje s 12 postelemi, 50 kr. za den; „U bílého beránka“, 4 pokoje s 10 postelemi; „U města Vidně“, „U mostu“ v každém 2 pokoje se 4 postelemi; ve všech 20—40 kr. za den; při delším pobytu laciněji. Strava ve všech těchto hostincích dobrá a laciná. Také letní soukromé byty lze dostati. **Pošta i telegraf** v městě. Na nádraží do Cartlí (1½ hod.) dojíždí odpoledne pošta (40 kr.). Soukromý *povoz* do Cartlí jednospréžní 1 zl. 50 kr., dvouspréžní 3 zl. Povozy lze dostati u Pražera, Mühlböcka, Trösterera a Biebla; jednospréžní 3 zl., dvouspréžní 5 zl. 50 kr. na den.

Dějiny. Hrad i město založeny byly mezi l. 1241—1246 od Voka, praotce slavného druhdy rodu pánů z Rožmberka, syna Vítky z Prčic. Pánové z Rožmberka však zde nesídlili, nýbrž dosazovali sem, jako na jiné své hrady, purkrabí. Poslední z rodu Rožmberků, Petr Vok, postoupil roku 1597 Rožmberk i s jinými statky Janovi hraběti Zriňskému, synu své sestry Evy; po smrti tohoto (r. 1612) připadnul však Rožmberk dle starých smluv Janu Jiřímu ze Švamberka, jehož synové Petr a Adam jej nedílně drželi. Petr zúčastnil se v povstání stavovském, a po bitvě na Bílé Hoře skonfiskoval Ferdinand II. Rožmberk beze všeho právního rozsudku a proti právu nedílnosti a daroval jej Karlovi Bonaventurovi z Longuevalu hraběti z Buquoi, jehož rodu dosud náleží.

Farní kostel sv. Mikuláše pochází z doby založení města a hradu, a zachoval skoro úplně původní svůj gotický sloh. *) V něm pohřben jest vítěz na Bílé Hoře, Karel Bonav. hrabě z Buquoi. — Nejzajímavější jest hrad stojící na vysoké skále nad městem. Cesta k němu vede z předměstí Latranu buď po nové silnici anebo okolo starých hradeb po příkrých stupních. Na hradní bráně při-

---

*) Zvonek, o němž se M. Willkomm ve svém „Böhmerwald“ zmiňuje a kterým se každodenně v 9 hodin zvoní, nejmenuje se „Žizka-Glöcklein“, nýbrž „Neunuhr-Glöcklein“, a zvoní se na památku vpádu Švédů do města v čase války třicetileté (1636?)

bity jsou tři hlavy posledních v okolí zastřelených medvědů. Hrad sestává ze staré a nové budovy, mezi nimiž o samotě stojí kulatá věž zvaná „Jakobinská“, asi 26 m. vysoká, se sklepením rovně hlubokým. *Starý hrad* pochází v nynější podobě asi ze XVI. století. V nádvoří stojí na kašně starožitná kamenná soška Petra Voka, která dříve na náměstí stávala. V komnatách starého hradu, upravených vesměs po způsobě středověkém, jsou bohaté sbírky archaeologické a umělecké. Upozorňujeme tuto pouze na některé nejvíce vynikající předměty, neboť v každé komnatě vyložen jest k volnému užití seznam a popis tam se nalézajících věcí. V „síní Maximilianově“ skříně a strop s krásnou řezbářskou prací, pak dřevěná soška Madonny a podobizna Filipa II. španělského; v „síní Rožmberské“ podobizna Voka, zakladatele Rožmberka a „bílé paní“; v „přijímací síni“ arkýř vyložený všemi druhy dřeva v Šumavě rostoucího, s nábytkem podobně a v Šumavě zhotoveným; zvláště zajímavá jest „rytířská síň“, pak „zbrojnice“, kde vyložena jest zápisní kniha pro cizince, dále „síň křižáků“ zřízená teprve v nejnovější době a ozdobená pěknými malbami.

Sbírky tyto přístupny jsou každodenně od 9—11 hod. dopoledne a od 2—6 hodin odpoledne, vyjímaje dobu, kdy dlí zde hraběcí rodina (obyčejně v červenci a srpnu). Průvodcem velmi ochotným jest zámecký správce bydlící hned u brány. *Nový zámek* jest moderní budova zřízená pro letní pobyt hraběcí rodiny a obklopená pěknou ozdobnou zahradou, z jejíchž teras jest krásná vyhlídka na město a údolí Vltavy.

Hluboká rokle mezi zámeckým vrchem a Tomášským vrchem (Thomasberg) přepjata jest v závratné výši mostem, který spojuje tak zámeckou zahradu s krásnými lesy na Tomášském vrchu, v nichž jsou cesty k procházkám pohodlně upravené s besídkami a lavicemi. Zvláště pěkná jest dřevěná besídka zvaná „divoký domek“ (Wildes Haus), kam výlety uspořádány bývají.

Nejkrásnější *vyhlídka* v okolí Rožmberka jest s vrchu *Na rozhledu* (Schauplatz, 853 m.), $\frac{3}{4}$ hod. na severovýchod.

Mimo okolní Šumavské hory (hlavně Tomášské a Prachatické pohoří, pak Blánský les) viděti za jasného počasí na jihu až Štýrské a Solnohradské Alpy.

Také pěkná vyhlídka jest od kostelíka na *Kostelním vrchu* (Kirchberg) u *Malšín* (Malsching)*), hodinu cesty na severozápad. — Velmi zajímavá jest cesta přes vrch

---

*) V Palackého „Popise“ a ve všech pozdějších topografiích zove se ves tato po česku Myšlany. J. Jireček však dokázal (Památky archaeol. 1875, str. 345.), že Malsching slulo česky původně Malšiny, později Malšing, a Myšlany že jsou nynější Oberhaid.

„Na rozhledu“ k stanici Omlenické (3 hodiny), a podobně cesta po staré silnici do Krumlova (5 hodin).

Popis *Vyššího Brodu* (od Rožmberka 1 1/4 hod. cesty na jih) viz při popisu *Šumavy*.

Dráha vede skrze četné průkopy okolo několika malých rybníkův a roztroušených domků k poslední stanici této dráhy v Čechách,

(57 km.) **Českému Heršlaku** (Böhmisch Hörschlag), ležící nedaleko hranic zemských u městyse *Horního Dvořiště* (Oberhaid).

XI. Severozápadní a jihoseverní Německo spojující dráha.

a) Praha-Nimburk-Kolín-Německý Brod-Jihlava (Videň), 167 km.

Až do Vídně 365 km. Trať tato otevřena byla po částech od roku 1869 až do roku 1873.

Stanice: *Praha* — Libeň — Vysočany — Chvala-Počernice — Mstětice — Čelakovice — Lysá — Kostomlaty — *Nimburk* — Poděbrady — Vel. Osek — *Kolín* — *Kutná Hora* — Čáslav — Golčův Jeníkov — Leština — Světlá — Okrouhlice — *Něm. Brod* — Přibislav — Šlapanov — Polná — *Jihlava*.

Nádraží pro osoby a spěšné zboží jest na Novém městě, na Poříčí proti malému parku; nádraží pro náklad na Rohanském ostrově (příjezd z Karlína).

Krásné průčelí hlavního stavení, napodobující antickou vítěznou bránu, zastrčeno jest za špinavými domky. Koňská dráha zastavuje blíže nádraží. Vlak překročí rameno Vltavy od Helmovských mlýnů přicházející, projede pod viaduktem Státní dráhy a ubírá se po pustém nyní Rohanském ostrově; v l. vidíme pěkná skupení stromů na ostrově Štvanici a řeku, která velikým obloukem zatáčí se kolem Holešovické roviny, někdejšího cvičiště dělostřelectva. V p. mineme až k úpatí Žižkova se táhnoucí *Karlín* s krásným romanským kostelem ss. Cyrilla a Methuda, pak sady na louce u in-

validovny; na blízku jsou dílny Pražské akciové strojírny (dříve Ruston), kdež mnohdy veliké parníky se staví. Nejbližší

(3 km.) stanice **Libeň** zřízena byla v lidnatém a na továrny bohatém místě (jež má nyní 9600 obyv.), blíže židovského hřbitova. Minuvše několik větších továren (blíže statku Kolčavky jedeme pod drahou Pražsko-Turnovskou), pak Českomoravskou továrnu na stroje a jiné, zastavíme ve

(5 km.) stanici **Vysočanech** (viz str. 124.), místě v neděli hojně výletníky Pražskými navštěvovaném. Jedeme nyní kus cesty rovnoběžně s koleji dráhy Turnovské, po svahu výšiny z pískovce a opuky složené, s *Prosíkem* na temeni; v p. rozkládá se údolí s *Vysočany* (cukrovar a jiné průmyslové závody), *Hloupětínem* a *Aloisovem*.

(14 km.) Stanice **Chvala-Počernice** leží v jednotvárné ale úrodné krajině, která až k Polabí málo rozmanitosti poskytuje; jen tu a tam otevřený lom okazuje nám, že jedeme útvarem Korycanských pískovců.

Pivovár se zahradní restaurací ve Chvalech byl by zajisté hojněji výletníky z Prahy navštěvován, kdyby přístup do Počernického háje nebyl obecnstvu zakázán.

Výlet na Jenštejn. Ze stanice této, jestliže nepoužijeme pošty Brandýské z Prahy do Vnoře, dorazíme za 1 $\frac{1}{4}$ hod. na zříceniny Jenšteina.

Na skále pískovcové v pusté rovině zdvihá se dosti vysoká věž se starými pobořenými zdmi, k nimž několik chatrčí přistavěno jest. — Z majetníků hradu jmenujeme arcibiskupa Pražského Jana, syna Pavla z Jenšteina, známého ze sporu, jež vedl s králem Václavem; pak šlechtice Ehrenfrieda z Berbisdorfu, jenž účastnil se r. 1619 při vyhazování místodržících z oken, a jemuž majetek skonfiskován a Jesuitům odevzdán byl. R. 1639 byl Jenštejn od Švédů pod Banerem vypálen a nebyl znova vystavěn.

V blízké Vnoři jest zámek hrabat Černínů se zahradou a bažantnicí, pak akciový cukrovar.

Z následující (20 km.) stanice **Mstětic** jest nejblíže spojení na Brandýs nad Labem, Starou Boleslav a Houšku (viz str. 146.) omnibusem (cena 30 kr.); cesta drahou přes Lysou jest zájíždkou dosti značnou. Hodinku na jih od Mstětic leží *Velké a Malé Jirny*; v zámku malby od Navrátila; krásná zahrada a park; majitelem jest rodina Wagnerova.

Ve vsi kostel ss. Petra a Pavla se starým presbyteriem, pak cukrovar.

Po bitvě na Bílé Hoře skonfiskován byl statek Tomášovi z Proseče a prodán; později náleželo panství klášteru jeptišek u sv. Anny, ku konci předešlého století Teresianskému ústavu šlechticům.

V p. při Královéhradecké silnici vidíme větší místo *Nehvizdy* s kostelem sv. Václava ze XIV. stol.; kazatelna jest dílo Nehvizdských kameníků. Vysočina kvadrového pískovce, jako u Prosíku a Chval, tak u Jiren a Nehvizd ostrou hranou zapadajíc k břidlicím silurským, obsahuje staroslavné lomy, které poskytly material stavební na Pražský kostel sv. Víta, Karlův most a jiné stavby.

Od Mstětic zatáčí se dráha na severoseverovýchod a zastavuje u

(26 km.) **Čelakovic.** městyse na levém břehu Labe položeného.

Čelakovice mají 1400 obyv., hospodářskou záložnu, 2 mlýny, pivovár a značné košíkářství, souvisí s *hrádkem Čelakovem*, ležícím na Labi, s bývalým hradem a starým děkanským chrámem (z XIII. stol.); bývalá tvrz spojená s mlýnem jest nyní hostincem „U hradu“. Jídelna zachována jest v původní podobě; letopočet 1579 vztahuje se na obnovu.

U vsi *Jiřina* překročí dráha Labe; štavnaté louky, jednotlivé duby a lesíky činí krajinu přívětivější; lesem borovým (Císařským zvaným) dojedeme do

(34 km.) stanice **Lysé.**

Lysá jest křižovatkou čáry Vídeň-Děčín a Praha-Mezileší. Restaurace.

Město *Lysá* má 4000 obyv., zámek knížete Rohana, cukrovar a občanskou záložnu. Klášter Augustiánů zrušen byl r. 1812.

Lysá připomíná se již v letech 1013 a 1037, poslednějším rok jako vykázané bydliště nešťastného knížete Jaromíra, jež bratr jeho kníže Oldřich dal zde oslepiti. Hrad přešel na Vršovce Mutinu, a po jeho smrti dostal se co dar knížete Břetislava kostelu Staroboleslavskému. Později připadl statek opět koruně, a roku 1291 nazývá se statkem příslušícím k stolu královny. Za Karla IV. dostala se Lysá klášteru Augustiánů na Karlově v Praze, po jehož zrušení válkami husitskými opět potažena ke koruně. Za Vladislava II. panovala zde hrdá Kateřina Smiřická, po níž zdědil Lysou Zdeněk Lev z Rožmitála. Občané, dříve pod obojí, stali se časem luterány, a r. 1626, když vyšel výnos, že jen katolíci trpěti budou v zemi, sebrali majetek svůj, zapálili domy a táhli do vyhnanství. R. 1647 dostala se Lysá hraběti Šporkovi, jehož šlechtyn syn zřídil zde knihtiskárnu, a výrobky její, poučné knihy

a spisy, zdarma mezi lid rozdával; byla to většinou pojednání mravoučná, kteráž překládaly obě dcery jeho z franciny. Zde a v Kukusu založil velkolepou, nejvzácnějšími spisy opatřenou knihovnu, ozdobil zahrady své sochami od Brauna a založil galerii obrazů a rytin, v které Brandl a Renz hojně zastoupeni byli. Od dědiců jeho Sweerts-Sporků dostala se Lysá r. 1851 kněžně Stefanii Rohanové. V blízké Litoli jest cukrovar.

Širokou, polnatou rovinou (183 m.), v l. mimo vsi *Stratov* a *Rozkoš*, v p. mimo *Šnepov* dojedeme pak do (39 km.) stanice **Kostomlat**.

Za Kostomlaty otvírá se daleká vyhlídka, a již spatříme věž a střechy *Nimburské*; v l. mineme *Kamenné Zboží*, pak překročíme silnici do Loučína vedoucí a zastavíme ve

(43 km.) stanici **Nimburku**, ležící v důležitém uzlu železničních tratí.

Četné dílny a úhledné domy pro úředníky a dělníky dráhy severozápadní, se školou, restaurací a prádelnou atd., pak křídlo dráhy na Mladou Boleslav jsou známkou důležitosti stanice.

Z Nimburka staví se *místní dráha* do Jičína (42·2) s odbočkou z Křince přes Dymokury do Králova Městce (12·3 km.) a z Kopidlna do Libáně (5·9). Dráha tato celkem 60·4 km. dlouhá, má být otevřena 1. září 1882.

Na nádraží *restaurace*; *pošta* a *dostavníky* do města (cena 20 kr.); z města *poštovní spojení* s Křincem, Rožďalovicemi, Libání a Pečkami.

Hostince: „Knížecí“ (kn. Thurn-Taxis) se 6 pokoji a 12 postelemi (80 kr. denně), sálem a dobrou kuchyní. „U Šmídů“, „U hvězdy“ a „Plevno“ jsou lacinější. *Pošta* a *telegraf* v městě.

Nimburk jest staré král., někdy opevněné město na pravém břehu Labe, jehož jedno rameno starým městským příkopem protéká, má 5300 obyvatelů a okresní soud; posádkou leží tu oddělení jízdecka.

Město má znamenité trhy na obilí a dobytek, obchod s ječmenem, řepkou a pšenicí do cizozemska, se dřívím po Labi; spolkový cukrovar, založený r. 1870, značně prospívá.

Bývalý Augustiánský klášter slouží za radnici, divadlo a cvičiště hasičů; presbyterium jest nyní školní kaplí; na starých

náspech uměle řezaná socha sv. Vojtěcha z r. 1687. Blíže města pozůstatky ruského hřbitova z dob francouzských válek. Na náměstí nákladná pumpa; děkanský chrám jest zajímavá stavba z cihel a kamene se řezbami z venčí. Staré náspy a brány většínou se zachovaly.

Město, původně Svinibrod zvané, jest z nejstarších osad polabských, do níž však Přemysl Otakar II. zavedl německé obyvatelstvo. Václav II. opevnil Nimburk hradbami a vřadil jej mezi města. Roku 1310 odvezl Jan z Vartemberka kněžnu Elišku z Prahy do Nimburka a poručil ji ochraně tamějšího měšťanstva; Eliška však jenom na krátko tam pobyla. Václav IV. zřídil zde celnici pro sůl, koně a dobytek. Roku 1420 uherští plukové Sigmundovi celou krajinu vydrancovali; rok na to přijali Nimburští čtyři artikule Pražské a vyhnali Dominikány. Za Vladislava II. pustošilo uherské vojsko Matiašovo krajinu, až roku 1473 Jan Jenec z Janovic škůdce zahnal. Roku 1482 odbýván tu sjezd strany pod obojí, na němž biskup Augustin za hlavu církve povýšen ihned kněží světiti se jal. Několik let pokoje a píše obyvatelstva zjednálo městu značný blahobyt a bohatství, ale pro účastenství ve zpouře proti Ferdinandovi I. odňaty mu všechny statky, a město dlouho nemohlo se z té rány zotaviti. Válka 30letá zničila město na dobro. V našem století utrpěl Nimburk častými požáry; roku 1866 navštívili jej vítězní Prusové. Nimburk jest rodištěm bratří Kramolínů, výborných malířů minulého století.

Ostrov v Labi, nedaleko města, byl péčí spolku pro okrášlení města cestami, lávkami a stromovým opatřen; jest zde též střelnice, kdež v neděli odbývají se zábavy hudební a taneční.

Výlet na *Loučeň*. K rannímu vlaku z Prahy poštovní spojení (cena 1 zl. 30 kr.).

Hostince primitivní; letní byty pro celé rodiny v domech soukromých a okolních myslivnách. Výborná zelenina z knížecích zahrad.

V Loučni jest zámek kn. Thurn-Taxisa s krásným, rozsáhlým stinným parkem; stráně pokrývají dekorativní skupiny stromů a keřů. Vstup obecnstvu dovolen. Mimo to kolem vsi krásné lesy. Pěkná partie lesní jest blíže rybníka a myslivny v oboře; krásná vyhlídka ve Vlkovském revíru; mnoho vysoké zvěře a vzorná kulturní stromů. V parku *Mčelském*, hodinu od Loučně vzdáleném, k němuž vede příjemná cesta stínem, otvírá se pěkná vyhlídka do kraje (zde jen lesnická krčma beze vší pohovy).

V srpnu bojně kvetou blíž rybníka: *Tofieldia calyculata*, a vzácná skřípina *Juncus obtusiflorus*; v lesích nalézá se četně *Dianthus superbus*.

Jedouce drabou dále překročíme říčku *Mrdlinu*, majíce po obou stranách příjemnou, stromovím, poli a lukami zdobenou krajinu, uzavřenou v pozadí modrými vrchy. V *p.* vesnice *Chvalovice* s lihovarem; brzy přijedeme k

(57 km.) stanici **Poděbradům**. Město, nad něž vynívá věž historicky známého zámku krále Jiřího, leží na pravém břehu Labe, přes něž vede železný most r. 1841 vystavěný, má 4500 obyvatelů, okresní soud a okresní hejtmanství.

Cukrovar, lihovar, sklárna, umělecký mlýn, dva pivovary, silný obchod s obilím; každou středu veliké trhy na obilí.

Hostince: „Na nádraží“; „U bílého lva“ (4 pokoje), „U zeleného stromu“ (4 pok., velký sál), „U černého koně“ (2 pok.), v „Měštanské besedě“ (2 pok.), „U Kloudů“ s pěknou zahradou, v letě četné navštěvován. Letní byty (10—15 zl. na měsíc) obstará městský úřad.

Poštovní spojení do Peček (40 kr.), do Králové Městce (75 kr.), do Jičína (1 zl. 90 kr.), do Dymokur*) (70 kr.).

Z památností stavebních vyniká: zámek, nyní majetek baronky Sinové, rodiště krále Jiřího. — Děkanský chrám, o němž již r. 1348 činí se zmínka, s obrazy od Brandla a Škrety, hlavní oltář z postříbřené mědi ve slohu renaissančním; před ním hrobka Kunhuty, manželky krále Jiřího; náhrobuí kámen s českým nápisem, který nebylo více lze čísti, slouží nyní za patník u sakristie. — Kostelíček hřbitovní Panny Marie za mostem, založený r. 1516 od Pražského měšťana Ondřeje Prachovce na památku nevinně odsouzených a statých desíti havířů Kutnohorských, kteří r. 1496 za Vladislava přišli si stěžovat na podvody úředníků hornických, od hejtmana Poděbradského však, který nepřál straně pod obojí, zjímání, týráni a utraceni byli. Radnice opatřena r. 1814 novou věží, a nad vchodem starým městským znakem, který byl městu od knížat Minsterberských r. 1472 ndělen.

Památky archaeologické jsou mimo to: zbytky *hradu Oldříše* u Předhradí, *Havraň* u Rašovic. Pohanská pohřebiště nalézají se na *Kočičím Hrádku*, v městské cihelně u *Poděbrad*, u *Opolan*, na *Voškově*, v *Úmyslovicích*, v *Bažantnici* a v *Kluku*.

---

*) Dymokurské lesy jsou botanicky nad míru zajímavý; uvádíme jen za příklad: *Lactuca quercina*, *Lathyrus pisiformis*, *Lithospermum purpureo-coeruleum*, *Melittis melissiphyllum*, *Linum flavum*, *Dictamnus albus*, *Astragalus danicus*, *Bupleurum longifolium*.

Zámek se starou kulatou věží, v němž mnoho zajatých, mezi nimi Menhard z Hradce, dlelo, má posud i uvnitř mnohou zajímavost; jsa obklopen hlubokým příkopem, přes který vede kamenný most, má i zevnitř ráz starého hradu. Někdy knížecí majetek, dostal se hrad šlechtickému rodu Kouniců, jimž Přemysl Otakar II. jej zase odňal. R. 1352 přišly Poděbrady co léno na Bočka z Kunštátu. Syn jeho Hynek byl věrný a šlechtetný přívrženec Husův a jeho stoupenců, pročež Sigmund roku 1420, jsa nucen Prahu opustiti, se svými Uhry statky jeho poplenil a obyvatelstvo trýznil. Později však zřekl se Hynek dosavadních přátel svých, načež Táboři a Šíroci obléhali r. 1426 po 13 neděl pevný zámek, avšak bez výsledku.

V Poděbradech spatřil r. 1420 Jiří světlo světa, a odtud vytáhl r. 1448 co ochránce utrakvistů ku Praze, kterou v ranním šeru přepadl a násilnému počínání strany Rožmberské zatknutím Menharda z Hradce konec učinil. Po smrti velikého krále (1471) dostaly se Poděbrady synům jeho, kteří jich na výměnu králi Vladislavu postoupili. Vladislav zastavil panství Zdeňkovi Lvů z Rožmitála, a dědicové tohoto Trčkovci z Lípy. Brzy na to vyplatila koruna zastavené panství, a držela je až do r. 1848, kdy prodáno bylo baronu Sinovi. Za švédských válek přepadeno bylo město r. 1631 a 1634 Sasíky, r. 1639 Švédy; v letech 1757 a 1866 obsazeno bylo Prusy.

Poděbrady mají známé léčivé lázně železité, r. 1879 znova přestavěné. Majitelem jest obec. V městě mají soukromé sbírky skamenělin a starožitností pp. Jan Hellich, lékárník, a Čeněk Hoffmann; numismatické sbírky pp. Kupfer, lithograf, a P. Fr. Richter, farář v Předhradí (as hodinu od Pardubic).

Výlety do okolí: dubový lesík „Obora“, na levém břehu Labe 10 min. od města; zahradní restaurace.

Letní hostince v *Kluku* a *Přední Lhotě*, $\frac{1}{4}$ hod. vzdálené. K výletům po Labi lze najmouti loďky u Novotného na Kostelském náměstí.

Z nádraží jedeme zelenou šťavnatou rovinou, v p. kolem velikých. světoznámých bažantnic bar. Siny. V provincii odbývají se tu veliké hony na zajíce, vysokou zvěř a bažanty, na jaře bývají hony na tetřívky a sluky v Hradištském, Klukském a Libickém revíru. — U *Libice* ($\frac{1}{2}$ míle vzdálené od Poděbrad), kde jest cukrovar, překročíme řeku Cidlinu, která nedaleko odtud do Labe se vlévá. Přívětivá tato ves, proslavená co rodiště sv. Vojtěcha, bývá pro bujně lesy a pěknou polohu od výletníků navštěvována. Patrný json zde ještě rozvaliny hradů mocných Slavníkovců.

Slavník, otec sv. Vojtěcha, byl svého času nejmocnější z kmenových vojvod, jakých se za nejstarších dob nacházelo v zemi více, a žil v přátelství s prvními dvěma Boleslavy; ale synové jeho oetli se po jeho smrti ve sporu s vrchní mocí knížecí, čehož používše Vršovci, dávní nepřátelé jejich rodu, přepadli pod příměří Libici zrádně, zmocnili se hradu a povraždili čtyři bratry Slavníkovce i se ženami a dětmi jejich v kostele, kde byli útočiště hledali (27. září 996).

V l. od dráhy (míli od Poděbrad) leží jediná výšina úrodné roviny, *Voškov* (jinak *Voškovbrd*, Wolfsberg), někdy lesem porostlý, nyní holý, s něhož přehlédneme krajinu na tři míle daleko. Vrch náleží vyšším vrstvám útvaru křídového, a nalézáme zde, jakož i v Opočnických lomech, v Blatě, Pátku a Odřepsích skameněliny.

Rovinou, která vesměs pokryta jest vrstvami alluvialními a diluvialními, místy lesíky, dojedeme do

(65 km.) stanice **Velkého Oseka**. Křižovatka dráhy z Vídně do Děčína a z Prahy do Mezilesí. Restaurace na nádraží.

Píscitá, nepřehledná rovina rozkládá se před námi, když jedouce dále k Labi se blížíme. Kolem Labského předměstí po železném mostě překročíme Labe, a majíce statné a výstavné město v p., vjedeme do

(74 km.) stanice **Kolínského**. Zde stýká se dráha Severozápadní se Státní; obě mají společné nádraží. (Popis města viz na str. 200.) Příjemná, zahradě podobná krajina prostírá se před námi při další jízdě; veliké sady ovocné, vzorně pěstované louky, v l. stromovím pokryté výšiny se zámečkem *Konárovičským*, Železné hory. — V p. výšiny *Kuklíku* a *Kaňk*.

Staré haldy a náspy, obkličující horní městečko Kaňk, připomínají kvetoucí někdy dolování na stříbro, které v čase nejnovějším s novými nadějemi u statku Skalky opět počíná.

Na úpatí Kaňkovského kopce pracuje se totiž na šachtě, v níž dostoupeno hloubky ke 200 m., a již v této hloubce přišlo se na tři rudné žíly, obsahující leštěnc olovený a kyzy, které okázaly se při zkoušce v Příbrami předsevzaté dostatečně stříbro-nosnými, ano i něco zlata obsahovaly*); zaměstnáno tu jest 60 horníků mimo jiné dělníky.

---

*) Ve 100 kg. kyzů 2·23—3·75 gr. zlata dle Grimma.

Jedeme dále okolo *Hlízova* (krajina ta slyne nejlepším zelím), pak okolo *Malína* (nejlepší křen); v p. se objeví *Sedlec*, a kolem velikých cihelen knížecích pojedeme do

(85 km.) stanice **Kutné Hory**. Do města $\frac{3}{4}$ hod. vzdáleného jezdí omnibusy.

Hostince: „Na poště“, „U černého koně“, „Císařský“, „U modré hvězdy“; *povozy* ve dvou prvnějších hostincích. *Poštovní spojení* se Zásmyky, Janovicemi a dále.

Jakkoli město často požáry utrpělo, povstalo vždy opět z popela, až nabylo jednotvárného vzhledu XIX. století. Blížíme-li se od nádraží, přehlédneme město v celé šířce; velikolepý chrám Sedlecký vyniká před městem v l., pak zakončuje dolejší město kostel Matky Boží, v p. pěkný klášter Voršilek; ze spousty střech vyniká štíhlá, vysoká věž sv. Jakuba, a z daleka bělá se na výšině dlouhé průčelí bývalé kolleje jezuitské a nejdražší památka stavitelská — *kostel sv. Barbory*.

Někdejší horní město Kutná Hora, bohaté na zajímavé dějiny a památky stavitelské, má čtvero předměstí, 13.000 obyvatelů, krajský a okresní soud, okresní hejtmanství, horní hejtmanství, vyšší real. gymnasium a ústav učitelský, pak dva cukrovary a četné spolky.

Při krátkém pobytu: Od pošty *Kouřimskou ulicí*, okolo kamenné kašny, přes *Smíškovo náměstí*, okolo býv. jezuitské kolleje k *chrámu sv. Barbory*; odtud po *horním Páchu*, okolo „*Žižkovy brány*“, k *Vlaskému dvoru*, do *kostela sv. Jakuba* a pak na *Náměstí*.*)

Chrám sv. Barbory pne se na západním konci města, nad údolím Vrchlice na výšině pokryté starými domky. zasvěcen oné svatě, kterou horník při těžké práci své uvykl vzývati jakožto ochranitelku.

Již roku 1300 stála tu kaple; v polovici XIV. století položen kámen k velikolepé stavbě, která statně se dařila až do válek husitských, kdy stavba zastavena, teprv r. 1481 opět podniknuta, a od slavných mistrů Matěje Rejska z Prostějova (1489) a Beneše z Loun (1512—24), později od Mik. Parlěře a Vlacha, však pouze do polovice, dokončena byla (1565).

Vstup do chrámu po přihlášení se u kostelníka odtud neďaleko bydlícího. Hlavní loď obklopena jest kapličkami, z nichž

*) Plán a podrobný popis viz ve spisku: „Hora Kutná a její okolí sepsal J. Řehák. V Hoře Kutné. Nákl. Šolce. 1879.“

bohatě ozdobené pilíře do výše čnějí, spojeny jsouce s hlavní lodí dvojitými kamennými oblouky prolamované práce.

Kostel má 5 lodí a 8 kaplí; jest 59 m. dlouhý, 38 $\frac{1}{2}$ m. široký a 30 m. vysoký.

Uvnitř vzácný tabulový obraz z XV. století; r. 1878 objeveny malby na omítce, pocházející z konce XV. století; na hlavním oltáři obraz sv. Barbory od Jesuity Ig. Raaba; pod kůrem krásně řezané gotické stolice z XV. století.

S galerií, které kolem střechy vedou, krásná vyhlídka a pěkný pohled na opěrací pilíře a oblouky s fantastickými ozdobami.

Dříve obklopen byl kostel hřbitovem, který roku 1784 zrušen byl. Z galerií kolem střechy otvírá se panorama do údolí Vrchlice; vidíme: kostel sv. Trojice, Čáslav se štíhlou věží, zámek Kačín, Nové Dvory a dále. Proti nám „na rovinách“ staré baldy; až do válek husitských bylo zde horní městečko Pněvice s kostelíkem sv. Václava; nyní jest vše pusto.

Od chrámu jdeme po *mostě* před kolejí jezuitskou okolo 13 soch svatých k bývalému *Hrádku*.

Kolej tato, největší budova Hory, nyní vojenské kasárny, dostavěna byla r. 1667 v podobě obráceného F na památku Ferdinanda II.

V *Hrádku*, někdy sídle rozličných patricijských rodin, byl v letech 1686—1773 seminář jezuitský s gymnasiem, od r. 1777 hlavní škola, a od r. 1870 jest zde c. k. učitelský ústav. Zbytky nádherné někdy výstavnosti viděti v někdejší kapli s arkýřem, v nynější ředitelně a v tak zvané rytířské síni; po chodbách poučné diagramy.

Úzká ulička v p. vede kolem domku se zahradou „Ruthardka“ zvanou (dle pověsti sídla proslulé Rosiny Ruthardové, která stala se obětí lakotnosti otce svého), ke *kostelu sv. Jakuba*.

Kostel sv. Jakuba vystavěn byl ve XIV. století na útraty prý bohatého rodu Kutnohorského Ruthardů. Gotický kostel má tři lodí, v presbyteriu krásné gotické stolice, na hlavním oltáři obraz stětí sv. Jakuba od F. X. Balka, nad ním sv. Trojice od Petra Brandla; v kapli Salazarovské polychromovaná cínová křtitelnice, dílo Ondřeje Ptáčka; v jižní lodi velikolepá polovypouklá řezba z lipového dřeva ze XVI. století; v sakristii „Pieta“ od Karla Škrety. Při hlavním vchodu „stolice katova“; na děkanství krásná monstrance, gotická práce zlatnická z XV. století.

Roku 1421 zpuštěn byl kostel od Táboritů, od r. 1424 až do r. 1622 byli při něm kněží utrakvističtí; r. 1500 bylo děkanství zdejší povýšeno za arciděkanství. Budova arciděkanství, někdy škola svatojakubská, vystavěná r. 1594, má krásný portal mramorový v renesančním slohu.

Hned za kostelem, průčelím k *Rybnímu trhu*, rozkládá se historicky nejzajímavější stavení města, *Vlaský dvůr*.

Vlaský dvůr, od r. 1880 majetek městský, založený koncem XIII. století od Václava II., druhdy sídlo královské a mincovna, jest nyní velmi sešlý. Malebný obraz poskytuje východní strana nádvoří s prastarými zapadlými stavbami, schodištěm a arkýřem kaple; na zdích bývaly četné znaky mincmistrů; zamřížená okna v přízemí vedla do místností, kde Pražské groše se razily a poklad stříbra uschován byl. Hradní kaple ss. Ladislava a Václava má oltář v krásném arkýři, tištěný missál z r. 1485 s malovanými inicialkami, starožitný mešní zvonek, starožitné reliefy a obraz na dřevě z r. 1497. Po velikém požáru r. 1770, když i radnice popelem lehla, použito bylo pevných sklepení Vlaského dvora za vězení, a v kapli této sloužila se pro odsouzené na smrt poslední mše. — Ve Vlaském dvoře dal král Václav II. raziti nejprve České neb Pražské groše, jimž lid „zmrzliky“ říkal, a sice od Vlachů z Florencie povolaných, odkud název dvora. Ale i Václav IV. a Vladislav II. rádi zde dleli, a Václav IV. vydal zde pověstný *Kutnohorský dekret* (1409) o rozdělení hlasů na vysokém učení Pražském, následkem čehož němečtí studenti a profesori se z Prahy vystěhovali. Ze zemských sněmů zde odbývaných nejdůležitější byly sněmy r. 1421 a 1471, z nichž na onom veliký kníže Litevský Alexander Vitold, na tomto Polský Vladislav zvolen byl za krále Českého. Ze znamenitých mincmistrů bydleli zde ušlechtilý Táborita Petr Zmrzlík ze Svojšína a násilný Zdeněk Kostka z Postupic, který nutiti chtěl horníky ku práci na den sv. Vavřince a hromem byl zabit. V XVII. století byl mincmistrem, gubernatorem a zároveň reformačním komisařem neuprosný Vilém z Vřesovic. Roku 1783 zrušen byl úřad mincmistra, a zařízen tu úřad horního hejtmanství pro Čechy, Moravu a Slezsko.

Královskou ulicí, Náměstím a Tylovou ulicí, kdež pamětní deskou označeno jest rodiště J. Kaj. Tyla, uchýlíme se v l. *Na Náměstí* a ke kostelu *Matky Boží* se hřbitovem.

Kostel tento vystavěn byl dle pověsti r. 1516 z výtěžku za odpadky stříbrnosné, které při prodeji rud stříbrných pohazovány byly. Vypuklá práce na klenutí presbyteria. Před presbyteriem označuje kámen s nápisem „P. B. 1735“ místo, kde pohřben byl v největší chudobě slavný malíř Petr Brandl. V hlavní lodi kazatelna z bílé pálené hlíny, jediná toho druhu v Čechách, postavená roku 1520 a ozdobená vypuklou prací od sochaře Augustina. Nad kruchtou vzácné starobylé malby z někdejších skladacích oltářů.

Silnice odbočuje tu v l. k *Lorci*, někdejší tvrzi, kde nalézá se teď střelnice městských ostrostřelců (společnost trvá od r. 1676) se zahradním hostincem, tanečním sálem a pivovárem.

Obrátíme-li se v l. k městu, vejдемe bývalou klášterní branou do *Vocelovy ulice* s rodným domkem, medalionem označeným, básníka a archaeologa Vocela (nar. 1802).

Kláster Voršilek, nedokončený, vystavěn byl v l. 1733—1743 na náklad hraběnky Eleonory z Trautmansdorfu od stavitele J. Dienzenhofera.

Na *náměstí Svatováclavském* poutá pozornost *kamenný dům*, od r. 1849 radnice, vzácná památka stavitelská z konce XV. věku, s bohatým průčelím, arabeskami, soškami a pěkným arkýřem.

Uvnitř starodávné rozdělení pokojů, v radnici výtečně řezaná socha Kristova z r. 1511 a starý na dřevě malovaný obraz z roku 1551. V druhém patře sbírky archaeologického sboru „Vocel“. Přihlášky u správce sbírek neb u jednatele.

Tutéž archiv, jeden z nejbohatších v Čechách, s množstvím starých register městských, privilegií, bull papežských. Přihlášky v městské kanceláři v prvním patře.

Nad míru zajímavá stavba jest též věž v *domě Breuerově* („knížecím“) na *Panském náměstí*. Po knížecku zařízen byl v XVI. století dům ten od falckraběte Rýnského, zároveň arcibiskupa Salcburského; ve věži zbyla gotická síň s nádherným polychromovaným klenutím.

Kostely jsou zde ještě: *sv. Jana Nep.* v Kouřimské ulici, vystavěný ve slohu vlaském (z let 1734—1753). Obraz na hlavním oltáři a fresky na klenutí od Balka, na postranních oltářích od Molitora. *Kostel Všech svatých* za někdejší Kolínskou branou, nejstarší z chrámů Kutnohorských; na hřbitově nákladná hrobka gotická z r. 1878. *Gotický kostel sv. Trojice* ($\frac{1}{2}$ hod. na jihozápad od Hory), založený r. 1477; nádherné, 7 m. vysoké sanctuarium slohu gotického; při kostele vojenský hřbitov. Do r. 1783 čítala Hora ještě více kostelů, jako *sv. Lazara* na Kolmarce, kapli *sv. Kříže*, kde jest nyní Tellerův cukrovar, *sv. Jana* a *sv. Bartoloměje* (zrušený r. 1838).

Pozoruhodny jsou ještě: *Kamenná kašna* v Kouřimské ulici z XV. století, mohutný dvanáctiúhelník v slohu gotickém s krásnými ozdobami; voda, kterou město se zásobuje, vede se vodovodem od *sv. Vojtěcha* na úpatí hory Vysoké v dřevěných trubách, celkem 1·25 km. dlouhých; vodovodu tohoto užívali Kutnohorští již v první polovici XV. století. — *Boží muka* na Zeleném trhu, sloup se sochou P. Marie, postavený r. 1715 na památku moru (r. 1713).

Novější budovy jsou: *c. k. real. gymnasium* se sbírkami přírodovědeckými; budova *c. k. krajského soudu* na *Smiškově náměstí*; *všeobecná nemocnice městská*, krásné dílo dobročinnosti několika mužů, jichž jména stkví se ve výstavném schodišti. Znamenitý dobročinný ústav jest *městský špitál*, založený roku 1324

od Štěpána Pirknara z Pirkenšteina, jenž poskytuje zaopatření 140 osobám, pak starý Tifkovský ústav chudých a místní ústav chudých, oba se značným jměním základním.

Dějiny. Původ města souvisí s objevením rudy stříbrné, dle pověsti Sedleckým mnichem, za doby panování Přemysla Otakara II., ač zdá se spíše, že již roku 1230 bylo dolování v plném proudu. Město rychle zkvétalo a bylo záhy opevněno, neb již roku 1304 je oblehal a řeckým ohněm zničiti se snažil Albrecht Rakouský; avšak udatný Jindřich z Lípy s horníky statečně veškeré útoky odrážel a Albrechta konečně zahnal. Po smrti posledního Přemyslovce opět vojska německá klenotu země marně zmocniti se usilovala. Měšťané Kutnohorští brzy zpyšněli ve vědomí svého bohatství a síly, obzvláště když králové mnohá privilegia jim udíleli. Za doby hnutí husitského stala se Hora jako Plzeň záštitou katolicismu; krvavé výpravy podnikány odtud na lov kacírů, kteří tu od kovkopů do šachet metáni jsou.*) Císař Sigmund rád tu dlužal a odtud vesele řídil výpravy proti Táboritům, z nichž poražen se vracel (roku 1420); odtud vytáhl též proti Pražanům král. mincmistr Mikeš Divůček z Jemniště, avšak silou jich polekán na útěk se dal, načež měšťané skroušeně o milost prosili a se slzami v očích věrnost kalichu slibovali. Takto smíření táhli všickni pospolu zpívající „Te deum laudamus“ Kolínskou branou do města. Ale již po několika nedělích přišel opět Sigmund s velikým vojskem do Čech a zamířil nejprve k Hoře. Tehdy dlel Žižka sám v Hoře, a napomenuv občany k věrnosti vyšel proti Sigmundovi; město však hanebně jej zradilo, otevřevši Sigmundovi brány, načež divé roty císařské jaly se vražditi všechny utrakvisty. Udatný houfek Táboritův pod Žižkou, obklíčen ze všech stran, protloukl se ke Kolínu, kde Žižka sebral nové vojsko; z toho děsný strach zmocnil se vojska Sigmundova, takže nevyčkavši příchodu jeho, město zapálilo (6. ledna 1422). Žižka vešed do Hory kázal oheň uhasiti, pak teprve táhl za Sigmundem k Německému Brodu a utíkajícího císaře dvakráte porazil. Od té doby stala se Hora českou; opuštěné doly znova zkvetly, bohatstvím zveleben průmysl a také umění i školství vysoce se povzneslo. Za doby Vladislavské panující zhýralost mravů i do Kutné Hory přístup nalezla.

Vzpouř horníkův a šmejdy cizozemců v XVI. věku měly za následek úpadek; r. 1541 zatopen byl nejbohatší důl Oslí, položený mezi Sedlcem a Nepřizní; v českém povstání proti Ferdinandovi I. ztratilo město všechna privilegia; v letech 1554, 1562 a 1582 zuřila rána morová v městě; r. 1614 uzavřel sněm zemský doly opustiti; Vilém Vřesovec snažil se sice roku 1618 doly opět povznésti, válka však i tento pokus zastavila. Vřesovec stal se

*) Takovýmto hrotem Husitů byl jmenovitě Greifský couk pod kostelem Všech svatých.

reformačním komisařem a nutil všechny nekatolíky buď k návratu do církve římské anebo k vystěhování; statky městské byly skonfiskovány a r. 1626 dány Jesuitům. Následovaly ještě jiné těžké rány: r. 1631 obsadili město Sasové, a r. 1639 byla Hora od Švédů vydrancována a vypálena. Po uzavřeném míru obnovena byla práce v dolech, ale bez náležité ráznosti, a již počala voda boj s prací lidskou. Město chudlo; r. 1742 utrpělo značně za pruské okupace a ještě více strašným požárem r. 1770. Z těch ran město více se nezpamatovalo, jedna šachta za druhou byla opouštěna, jenom na Skalce od soukromníků udržována mdle šachta, kterou r. 1873 převzal stát. Nyní učiněn nový, mnohoslibný počátek, neb již v hloubce 174 m. přišlo se na tři žíly rudné, bohatší na stříbro než Příbramské, a spolu na kyzy slabě zlatonosné.

Výlety. 1. Oblíbené výletní místo jest *Lorec* (viz str. 435.); procházka romantickým údolím *Bylanky*, která vede nás kolem starých hald a škvárů z někdejších pocheren a tavíren k hostinci v bývalé vojenské střelnici. Nad údolím stojí kostelík sv. Trojice.

2. K straně severní, $\frac{1}{4}$ hodiny cesty, leží horní městečko *Kaňk* uprostřed četných hald a opuštěných šachet.

Gotický kostel sv. Vavřince s kazatelnou a nádherným sanktuariem od M. Rejska.

Na radnici značný počet starých městských knih a vzácných listin. Nad městečkem *Kaňkovský kopec* (352 m.) s pěknou vyhlídkou na Polabí, Říp, Železné hory a Posázaví s Melechovem. Na vrcholu pomník postavený od hrab. Chotka na památku kališníků 1419—1421 do šachet vmetaných.

3. *Klášter Sedlecký a továrna na tabák.*

Roku 1142 povolal bohatý kmet Miroslav několik členů řádu cisterciáckého do lesnatého údolí blíže Malína a založil tu klášter — první cisterciácký v Čechách, — který brzy proslul bohatstvím a rozsáhlostí. *Kostel P. Marie*, 75 m. dlouhý, v příční lodi 38, v střední 29. m. široký, jest z největších kostelů v Čechách, má pět lodí v podobě kříže sestavených, vysoký kůr a ochoz zakončený sedmi kaplemi, v nichž nacházejí se tři znamenité malby Brandlovy. Vystavěn roku 1320 stal se roku 1421 obětí ohně od Husitů založeného, od kteréž doby ležel v ssutinách, až teprv roku 1699 byl znova vystavěn, ale roku 1783 zavřen a teprv roku 1806 opět otevřen a farním učiněn. Budovy klášterní užívá se od roku 1812 jakožto erární *továrny na tabák*, v níž na 3000 dělnic (méně dělníků) zaměstnáno jest. Výroba i zásoby jsou velkolepé. K vůli prohlédnutí třeba přihlásiti se u správce továrny. Na hřbitově stojí prastará *kaple Všeck svatých* s pověstnou kostnicí, roku 1870 od F. Rinta z České Skalice nově spořádanou. Věncová, jehlance, kříže, znak Schwarzenberský, korunový svícen, vše

z kostí; zajímavé fraktury a chorobné útvary kostí. Spolek Vocel zasadil zde desku českému spisovateli a faráři Sedleckému Jos. Rautenkrancovi († 1817). Veliká gotická monstrance, která náhodou nalezena byla r. 1701 ve štítu kostela zazděná, uložena jest ve vrchnostenské kanceláři.

Městys *Malín* blíže nádraží jest proslulý výtečným křenem, který se však daří jenom na západní straně.

Malín byl již r. 1101 jevištěm bitvy mezi Přemyslovci Bořivojem a Oldřichem; roku 1413 vypálen byl od havířů Kutnohorských. Roku 1480 narodil se zde dějepisec Bohuslav Bilejovský.

Silnice vede nás dále do městečka *Nových Dvůrů* a odtud na zámek hrabat Chotků *Kačimu* (popis viz na str. 201.).

Romantická cesta podél Vrchlice, nebo kratší cesta přes *Poličany*, vede do městečka *Malešova*.

Blíže nynějšího mlýna u Dubiny poražení byli Pražané od Žižky 7. června roku 1424. Asi 1½ hodiny za Malešovem stával hrad Roháče z Dubé *Sion*, sbořený roku 1437 Hynkem Ptáčkem z Pirkšteina; v tiché této krajině zbyly pouze stopy příkopů a náspů. Asi ½ hod. za Malešovem na západ leží vesnice *Roztěž* s lázněmi při železitém pramenu a s hostincem; oblíbené místo výletní z Hory.

Na straně západní, asi 1¼ hod. od Hory, daleko viditelný vrch *Vysoká* (471 m.) s krásnou, dalekou vyhlídkou a trigonometrickým znamením nad malým lesíkem. Pod Vysokou poražen byl dne 25. dubna 1142 Vladislav II. od Kunráta II. Znojemského. Na vrcholu stával letohrádek s kaplí sv. Jana Křtitele, založený r. 1695 od hraběte Frant. A. Šporka; nyní zbyly jen zříceniny.

Z Kutné Hory jedeme krajinou parku podobnou s četnými osadami a továrnami; v l. jsou *Nové Dvory*, jen oborou oddělená ves *Ovčáry* s pivovárem a cukrovarem, něco dále vesnice *sv. Jakub* s památným romanským kostelem z XII. věku (reliefy na jižní straně a v tympanu).

Při odstranění pozitivku objevena před několika lety olověná skříňka s ostatky a pergamenovou listinou Pražského biskupa Daniela z r. 1165. Štědrostí hrab. Chotka ozdoben byl kostelík freskovými obrazy od Petra Maixnera. Náhrobek hraběnky Arco.

Dále viděti ves *Chotusice*, kdež 17. května 1742 poražen byl Karel Lotrinský od Fridricha II.

Silnice z Čáslavi vede přes Chotusice do *Žehušic*, vesnice na Doubravce a panského sídla hrabat Thunů. Při něm jest krásná

zahrada a rozsáhlý anglický park s četnou vysokou zvěří. Přístup dovolen obecnstvu se svolením vrchnosti neb správy.

Dráha zatáčí se kolem *Kalabousku*, v p. stojí osmělý kostelíček *Lochy*, při němž r. 1421 Půta z Častolovic upáliti dal v Chotěboři zajaté Tábority.

(94 km.) Stanice **Čáslav**.

Hostince: „U nádraží“ (13 pok. se 17 post.); „U kraleviče“ na Náměstí“ (3 pok., 6 post., 80 kr.); „U bílého koně“ (8 pok., 14 post., jen německé noviny). — Beseda čtenářská s pěknou zahradou.

Povozy u Hlávky a u Krčmáře; dvouspřežní na den 5 až 6 zl., na půl dne 3 zl.

Poštovní spojení se Zbraslavicemi, Ronovem a Žleby (v 7. hodin); do Žehušic, Podhořan ve 12 hod.; do Chrudimi v 5. hodin ráno.

Město *Čáslav* čítá 7000 obyvatelů; jest zde okresní soud, záložna občanská, spolek archaeologický, mající sbírky archaeologické sebrané v Čáslavi a okolí (Žižkova košile), a více jiných spolků, pak cukrovar, lihovar a továrna na kvasnice, pivovár a kotlárna.

Chrám ss. Petra a Pavla, jehož nejstarší částí jest presbyterium a sakristie, v které se nachází pomník Jistislava z Chlumu (ze XIII. století); r. 1452 vyhořel kostel a větší část města; vysoká věž dostavěna byla r. 1506. Loď chrámová jest historicky zajímavá, neboť v ní zasedal roku 1421 hlučný zemský sněm, na němž Sigmund prohlášen byl za zbavena trůnu. Později pohřben tu byl (u sloupu, nyní s oltářem Bolesné P. Marie) slavný vůdce Táboritův Žižka; kamenný obraz i palcát označovaly až do r. 1523 to místo. Když Ferdinand I. r. 1528 místo toto spatřil, nemálo byl polekán a rozzloben, a spěchal ihned odtud. Roku 1623 kázal komisař reformační Vilém z Vřesovic hrob rozbořiti a kamenný obraz rozbiti. Požáry v l. 1600, 1703 a 1841 kostelu značně uškodily. Roku 1742 dal Fridrich II. zasaditi na věži pamětní desku připomínající vítězství jeho u Chotusic, která však později odstraněna byla. Nový kostel evangelický stojí na pozemcích bývalého, r. 1354 vystavěného minoritského kláštera, který za husitských dob a opětně od Švédů byl pobořen. Pěkná radnice, pocházející z r. 1766, stojí na velikém obdélníku tvořícím Náměstí; r. 1869 otevřeno divadlo na počest Čáslavského rodáka a hudebníka „Dusíkovo“ zvané; roku 1880 odhalen na Náměstí Žižkův pomník z hořického pískovce (3·5 m. vysoký, socha 2·5 m.), provedený od sochaře Myslbeka, architektura od Wiehla.

Dějiny. Čáslav jest prastará osada, byvši již v X. století župním hradem, na němž Radslav, Slavník, Bleh a knížata Děpoltici sídlo své měli. Za Otakara II. obehnána byla Čáslav brad-

bami a na město povýšena. Za Václava II. a za dob korutan-
ských častěji od nepřítele ohroženo odolalo město statně, až roku
1421 spojené vojsko Táboritů a Pražanů pod vedením Hynka Kru-
šiny z Lichtenburku Čáslav a Kutnou Horu obsadilo. Občanstvo
přijalo čtyři artikule Pražské a zůstalo pak věrným spojencem
Husitů. Zde odbýváno několik důležitějších sněmů a sjezdů, tak
roku 1421 a r. 1441, kdy uzavřen tu pro zmáhající se nejistotu
v zemi zemský mír, a ustanoveni krajští hejtmané, aby nad mírem
bděli (pro Čáslav Jan Hertvik z Rousinova). Roku 1446 odpraven
tu pověstný škůdce okolí a města Ondřej Keřský z Řimovic, který,
když jej Trčka z Lípy na hradě Paběnicích oblehal, v noci útě-
kem spasiti se hleděl, v blízkých Janovicích však polapen byl.

Co věrný spojenec Prahy stála Čáslav nepřátelsky proti Ferdi-
nandovi I., a přišla tím o všechny privileje, statky i peníze. Avšak
z této rány Čáslav brzy se zotavila; již na počátku třicetileté války
byla opět v držení zemských statků a kvetla bohatstvím. S vy-
puknutím války třicetileté r. 1618 počíná však pro město řada
útrap a svízeli; stavovské i císařské žoldáctvo vymáhalo kontri-
buce, obojí vojska vydírala lid. Za války třicetileté jednak vy-
díranými válečnými poplatky, jednak těžkými pokutami připra-
vení jsou měšťané o všechem majetek, a stali se katolíky. Po
válce znenáhla hojilo se město ze svého utrpení; ale v XVIII.
století bylo mu zakoušeti nových svízeli následkem požáru a
opakovaného vpádu nepřátelského, když roku 1742 Pruský Fri-
drich II. do Čech vtrhnul po bitvě u Chotusic vojskem svým
město a okolí zaplavil, podruhé pak r. 1757 hlavní stan v Čáslavi
usadil, odkud teprv po bitvě Kolínské přes hranice se vyklidil.
I v našem století r. 1866 po bitvě u Králové Hradce Prusové Čá-
slav obsadili. Čáslav jest rodištěm slavného svého času pianisty
J. L. Dusíka a houslisty Frant. B. Dusíka, pak Jesuity Kořínka,
dějepisce Kutnohorského (* 1626 † 1681).

Pěkná *vycházka* z Čáslavi jest do Janského údolí
s Janským mlýnem, 1 1/4 hod. vzdáleného.

U blízkého Třebonína lomy vápencové. Na *Kamejku* blíže
Chotusic hojně skameněliny.

Z Čáslavi na Žleby a Lichnici.

Z Čáslavi vede *místní dráha* zvaná Čáslavsko-Zá-
vratecká do Žleb.

Stanice: Čáslav — Křižovatka silnic — Koudelov — Sko-
vice — Žleby. — *Odbočka* ze Skovic do Vrd-Bučic.

Platí se z Čáslavi až do Žleb (i přes Vrdy-Bučice) v I. třídě
40 kr., v II. třídě 25 kr. Za zavazadla se neplatí, pouze za pře-
nesení a pojištění 7 kr. za osobu. Jízdní lístky vydávají se ve
vozech. Jízda po dráze až do Žleb trvá hodinu.

Poněvadž cesta pěšky nebo vozmo z Čáslavi do Žleb jest velmi příjemná a pohodlná, netřeba dráhy použiti.

Pěšky jdeme přes *Filipov* k *Markovicům*; vozmo jdeme pohodlnou silnicí podél dráhy na dvůr *Koudelov*, pak podél bažantnice, do níž vstup zakázán, na dvůr *Skovice*, a k *Markovicům*, vesnici se dvěma kostelíky na táhlém hřebtu.

Krajina jest úplná rovina posetá osadami a vzdělaná v pole nad míru úrodná; teprv u *Žleb* otvírá se překvapnému oku přívětivé a hluboké údolí Doubravky, nad níž malebně ční jeden z nejpamátnejších zámků českých, toho času majetek knížete Auersperka. (Z Čáslavi až do Žleb 2 hod. cesty.)

Žleby, čisté a výstavné městečko, čítají asi 1850 obyvatelů. Jest zde více panských budov, mlýny, lihovar, cukrovar, nemocnice a knížecí hrobka. Brána hradní bývá zavřena, vchod jest parkem; o vstup třeba hlásiti se u kastelana neb u ředitelství statku.

Hrad, vystavěný ve slohu anglicko-gotickém, jest v nitru svém celé museum.

Úpravným předdvořím (umělecká fontana s krotitelem hýka) a krásně kovanými vraty, nad nimiž spíná se divoký tur, jedním z předků knížat Auersperků skročený, vstupujeme do nádvoří. Loubí, nad sloupy erby a studně tvoří úpravný celek; vnitřek hradu chová poklady starých zbraní a starožitností, a jest po knížecku zařízen. Ze síně rytířské, kde prý v důvěrné schůzi Valdštýn za krále byl provolán, vstoupíme na pavlan, z něhož jest překvapující vyhlídka do údolí Doubravky, která zde v polodivokém parku přes vysoký jez šumí, na blízkou Lichnici a Železné pohoří.

Staré malby na skle, míšenský porculán, staré malby olejové (Rubens, Dürer), nové obrazy od Makarta a Neugebauera, skvostné piano a j. vzácností tu hojnost.

Dějiny. Hrad Žleby uvádí se od nepamětných dob; Anežka, vdova po Hynkovi ze Žleb, prodala jej r. 1356 Karlu IV.; když Markvart z Vartemberka proti králi Václavu odbojnou válku počal, byl hrad dobyt, rozbořen a Markvart zemřel ve vězení. Štěpán z Opočna, hejtman ve Vratislavi, který statek od Václava darem dostal, znova hrad zbudoval, ale vítězní Širotci, r. 1427 ze Slez se vracějící, opět jej pobořili. Za války třicetileté mnoho držitelů se vystřídalo, až Josef hrabě ze Schönfeldu panství odkázal dceři Kateřině, provdané za knížete Adama z Auersperka, kteráž rodina dědictví to od r. 1754 nepřetržitě drží.

Ze Žleb jedeme na *Ronov* majíce Doubravku po pravé straně. Městečko čítá 1800 obyvatelů, má dva parní mlýny, pivovár, lihovar a cukrovar.

Panství Ronovské i s Třemošnicí připadlo roku 1801 fundaci Millesimovské pro chudé osoby šlechtické, kterou založil Jan Jos. Caretto Millesimo († 1800).

Další cesta vede nás přes *Závratec* do *Třemošnice*; možno sice vozem po serpentíně až do *Podhradí* pod samou zříceninou, ale bližší a zajímavější jest pěší cesta; necháme povoz v hostinci p. Stehna, a posilnivše se tu, kráčíme vzhůru k *Lichnici*.

Přímo dostaneme se na zříceninu Lichnice za $\frac{1}{2}$ hodiny. Cesta zajímavější vede romantickou roklí na *Hedvigsthal*. Rozvaliny hradu jsou sice skrovné, ale poloha a vyhlídka rozkošná. Jednotvárný na pohled hřbet Železného pohoří, které od Labského Týnce počínaje táhne se směrem východojihovýchodním podél říčky Doubravky až k Ždírci v délce asi sedmi mil, nabývá zde půvabu rozmanitého. Hluboká rokle Třemošnická přerušuje souvislost pokračujícího hřebene, který nad Lichnicí směrem jižním opět náhle se zdvihá a pod jménem Kaňkovy hory nepřetržitě se táhne nad Malčí, Libicemi a Štěpanovem až k železničnímu průsmyku u Ždírci.

V úvalu pode hradem spěje bystřina, nad ní vede silnice z Čáslavska do Chrudimska (do Vápenného Podola); veleobsáhlý jest rozhled do roviny Čáslavské; mezi četnými dědinami viděti Vilímov, Jeníkov, Kutnou Horu, Kaňk, Sedlec, Nové Dvory, Chotusice, park Žehušický atd.; stříbrný pás Doubravky mizí směrem k Labi, z výšin pak rozeznáváme vrch Vysokou, Tisí Skálu nad Jeníkovem, za jasného večera rozeznati lze i obrysy Krkonošů.

Z hradu zachoval se násep, překlenutá brána a zbytky tří mohutných zdí; nejkrásnější panorama jeví se z pobořeného okna na straně severozápadní. Kámen nad roklinou ukazuje se co jeviště pověsti o ukrutné slečně Lichnické, která nutila ctitele své, by s koněm nad propastí na kameně třikráte se otočili, až zpupnost její potrestána byla smělým jezdce, který, když vrtochu tomu dosti učinil, jí pohrdl.

Původ Lichnice (Lichtenburk) klade se do IX. století, jisto jest, že Smil Světlický z Hronoviců za Přemysla Otakara I. hrad založil (1197); rod jeho držel jej až do časů Karla IV., který Lichnice mezi brady zemské vřadil. Husité dobyli r. 1421 hradu a světili jej zrádnému Janu Městeckému z Opočna, který stranu jejich opustiv okolí drancoval, až od Sirotků donucen byl k návratu ke straně jejich. Později držel hrad s blízkým Ohebem Trčka z Lípy, jehož vynikající rod rytířský r. 1556 ustoupil Rabenhauptům; za jejich panování vyhořel r. 1610 hrad, jsa pak jenom nuzně opraven nikdy více nepovznosl se k bývalé slávě. Později drželi se

v něm císařští, i když Švédové celé okolí vojskem zaplavili. Ferdinand III. rozkázal hrad pobožiti a zkaziti; co zbylo, zničil čas a lidé.

V *Pekelné roklí* při Zlatém potoku leží hutě *Hedvigstalské*, ale taví se tu hlavně staré železo a jen málo hnědé rudy, která dobývá se v okolí Heřmanova Městce. Název Železného pohoří (Montes ferrei) jest nyní u lidu zapomenut; zakládá se pouze na domnělé hojnosti železných rud. *)

Od Podhradí vede cesta přes *Kráskov* a *Ždírec* krajinou pahorkovitou, obroubenou jehličnatým lesem, do městečka *Seče* (1200 obyvatelů), se starobylym kostelem uprostřed. Pěkný výlet odtud jest ke zříceninám hradu *Ohebu* na Chrudimce, v temnu lesa ukrytým.

Hrad stojí na žulové skále na ostrohu záhybem říčky tvořeném, takže jen od jihovýchodu přístupný jest. Naproti Ohebu, nad levým břehem Ohebky, stála tvrz zvaná *Vigštejn*, z které zbyly jen sotva znatelné zbytky základů.

Když vyjedeme z nádraží Čáslavského, rozprostírá se v l. před námi žirná krajina s úrodnými poli, v pozadí se Železným pohořím, které táhne se co jednotvárný lesnatý hřeben od Labského Týnce podél říčky Doubravky, dělí Chrudimsko od Čáslavska, a na vrchu Podhořanském výšky 347 m. dosahuje. Souvislost hřebene přerušena jest blubokou roklí, z které vystupuje osamělá hora, na níž spatřujeme zřetelně zříceninu *Lichnici*. V l. jedeme kolem zámku a parku *Filipova* (Philippshof).

Vedle zámku stojí cukrovar a domky pro dělníky, na konci parku hrobka rytířů Boleslavských z Rittersteinu. Jméno nynější obdržel zámek po Filipu hraběti Kolovratu Krakovském († 1773); jindy slul dvůr zdejší „Šintlochy“, a uvádí se již za Václava IV.

Dále spatříme věž Žlebského zámku, který leží v úžlabí; blíže dráhy viděti kostelík vesnice *Horek*, ves *Hostovlice* a jiné osady vzdálenější; v p. lesnatou výšinu *Tisí skálu*, která zavírá obzor.

(105 km.) Stanice *Golčův Jeníkov*, 1/2 hod. od města vzdálená. Na nádraží restaurace.

---

*) Srov. Železné hory, horopisný nástin od Jana Krejčího; Osvěta 1879.

Golčův Jenikov jest městys s 2500 obyvateli, s děkanským chrámem sv. Františka Ser., nově vystavěným od hraběte Herbersteina-Moltkeho r. 1827.

Křížovou chodbou obkličena kaple Loretanská, od hraběte Golče r. 1648 vystavěná, má obrazy od Brandla a krásný mramorový náhrobek manželky jeho Máří Majdaleny. Na hřbitově kostel sv. Markéty, druhdy utrakvistický, se starými náhrobky zakladatelův. Synagoga se školou. Na místě starého hradu zámek od hraběte Golče r. 1650 vystavěný.

Majetníky Jenikova bývali pánové z Chlumu a Košumberka; po nich vládli tu Trčkové z Lípy; r. 1588 připadl statek Vratislavu Libenickému z Vrchovišť a po jeho smrti zeti jeho Heřmanovi z Říčan, jenž držel jej až do bitvy Bělohorské. Ferdinand III. daroval r. 1648 zabavený statek generálu Martinovi Maximilianu svobodnému pánu Golčovi. Městečko válkou schudlé zpamatovalo se poněkud za tohoto majitele, který založil zde špitál a školu, a zavedl výroční trhy, začez jemu ke cti nazváno město Jenikovem Golčovým. Po pěti letech zemřel tento dobrodinec města. Po něm vystřídal se více rodů v držení panství, které r. 1817 dostalo se hraběnce Aloisii Herbersteinové, jejíž syn Otto prodal je roku 1830 hraběnce Teresii Trautmansdorfové a tato roku 1838 rytíři Bedřichu Neupaurovi. Nyní náleží Golčův Jenikov paní Rosalii Ottové z Ottenkronu, rozené Faltisové.

Jedeme nyní lesnatější krajinou; při zatáčce dráhy přehlédneme ještě jednou celou rovinu Čáslavskou i zříceninu *Lichnici* a v p. za Kutnou Horou zvedající se vrch *Vysokou*, lesem ověncený. Dále mineme *Kamennou Lhotu* a v l. ležící *Novou Ves*, kde překročíme silnici od Jenikova k Ledči vedoucí, a zastavíme na

(121 km.) stanici **Leštině**.

Odtud *poštovní spojení* s Ledčem a Dolními Kralovicemi. *Pěšky* jest Kunickým lesem hodina cesty na zříceninu *Chlum*. V smutné, opuštěné této krajině nalezneme několik trosek na výšině rybníkem obkličené, nedaleko vsi téhož jména, která bývala někdy městem a roku 1645 i s hradem od Švédů vypálena byla. Chlum byl lenním statkem proslulé rodiny Slavatů z Chlumu a Košumberka, které r. 1574 od krále Maximiliana udělen byl. Od zříceninu na východ přehlízíme část Železného pohoří.

Za Leštinou doprovází od Vrbice dráhu „malá Sázava“; pak následuje krásné Josefské údolí se sklárnami, brusírnami, úpravnými cestami a letohrádkem v lese. Za skupinami stromů objeví se pak řeka Sázava a na ní město a

(132 km.) stanice **Světlá**.

Město, $\frac{1}{3}$ hod. od dráhy na pravém břehu řeky ležící, má asi 1900 obyvatelů; značné brusírny na sklo a granáty, parní pilu, škrobárnu, záložnu a několik spolků.

Panský *hostinec*. *Poštovní spojení* s Humpolcem.

Děkanský chrám sv. Václava s obrazem od R. Müllera z roku 1847. — Staré zvony z r. 1569 od Ptáčka Kutnohorského.

Přes řeku vede dřevěný most. Na levém břehu řeky stojí zámek starohraběte Salma ze tří částí se skládající. Nejstarší část jest starý, od Buriana Trčky z Lípy r. 1567 vystavěný hrad s některými pozůstatky z téže doby; ostatní části ze XVII. a XVIII. století, v XIX. století nešťastně přestavěné; při zámku krásná zahrada; na Sázavě obora s vodárnou.

Nejstarší majetníci Světlé byli Šternberkové, po mnohých změnách dostala se bohatému rodu Trčků z Lípy. Burian Trčka z Lípy a Lipnice byl královským podkomořím, syn jeho Rudolf byl manželem Majdaleny Lobkovicové, která na oko katoličkou se stala a tím značné statky ve všeobecné konfiskaci roku 1621 šťastně zachránila. Jediný syn její Adam Erdman, švagr Valdštýnův, zavražděn byl téhož večera co Valdštýn. Světlou zdědil pak Ladislav hrabě Valdštýn a po něm r. 1676 hrabě Rabatta. Po mnohých změnách držel panství koncem XVIII. století hrabě Zichy, který si Světlou byl vyměnil za uherské statky se starohraběnkou Valburgou Salm-Reiferscheidovou. Nyní náleží Světlá Františkovi starohraběti Salm-Reiferscheidovi. Světlá jest rodištěm známého skladatele písní Al. Jelena († 1857).

Podle Sázavy a pěkného lesa ubírá se dráha úžlabím řeky; v *l.* na výšině leží vesnice *Pohled*, v *p.* *Babice*, a ve vlnité krajině v *l.* na výšině ves *Volešnice*. Pak zastavíme ve

(139 km.) stanici **Okrouhlicích**, majíce v *p.* pěkný pohled na zříceninu *Lipnici*.

Okrouhlické panství náleží Strakovské šlechtické fundaci studijní. Úhledná ves má zámek, pivovár, lihovar, mlýn a pilu.

Odtud 2 hod. cesty vzdálena jest památná, z daleka viditelná zřícenina hradu *Lipnického*, jedna z nejmalebnějších, již nedávno zhoubný požár zasadil poslední ránu, tak že nyní vydána jest úplnému zpusnutí. Na pevných, více než 3 m. tlustých zdech věže Samsonovy, na dvojitém nad sebou klenutí slohu gotického a v zajímavých síních vítr a déšť konají dílo zkázy. Podobně zachází kaple sv. Vavřince, od arcibiskupa Volframa ze Škvorce r. 1396 vysvěcená a od Viléma z Landsteina bohatě nadaná. V kapli té roku 1417 biskup Nikopolský Heřman světil taboritské kněze; tři léta později byl jakožto odpadlík od nich utopen. Vysoce vážený naproti tomu biskup Augustin Sanktuarienský, který zde taktéž

kněze pod obojí vysvěcoval, zemřel zde. Nejstarší známý majitel Lipnice jest Ctibor z Lipnice (1238—49), znamenitý velmož v Čechách i na Moravě. Později náležel hrad udatnému a zároveň politicky obratnému Jindřichu z Lípy; Konrad Krajír vyměnil jej r. 1370 za Landštejn; Vilém z Landštejna přistoupil k panskému spolku proti Václavu IV. a byl přítomen zatknutí jeho v Králově Dvoře. Vilém zemřel r. 1398, a Lipnice dostala se za věno dceři jeho Kateřině, provdané za známého Čenka z Vartenberka. Čeněk co poručník Oldřicha z Rožmberka vychoval tohoto ve víře pod obojí a zavedl na svých i Rožmberských statcích kněze táboorské. Oldřich později od Táboritů odpadl, ale Čeněk zemřel věren své víře roku 1425. Roku 1436 koupil Lipnici Mikuláš Trčka z Lípy, při jehož rodu zůstala až do r. 1634, když po zavraždění Adama Trčky jest skonfiskována. Ferdinand II. daroval panství Matoušovi svob. pánu Vernierovi, který však málo ho užil, neboť Švédové obsadili hrad a zpusťovali okolí. Rodina Vernierů zadlužila se během času tak velice, že roku 1723 Lipnici věřitelům přenechati musila. Roku 1842 přešel majetek na hraběnkou Josefu z Trautmansdorfu; nyní jest držitelem jeho Ferdinand hrabě Trautmansdorf.

Kopce hradní náleží k žulovému povrchu, které vyniká nad okolní rulovou krajinu, a poskytuje krásný rozhled až na Krkonoše.

Z Okrouhlic jedeme mnohými zářezy do skal rulových podél Sázavy, kterou mezi *Veselicemi* a *Chlístovem* po železném mostě překročíme; mineme ještě *Perknov*, a pak objeví se nám za řekou na mírném svahu staré město a (148 km.) stanice **Německý Brod**.

Restaurace na nádraží. Křižovatka s drahou z Německého Brodu přes Pardubice do Libavy.

Poštovní spojení s Humpolcem (3 hod.) a s Přibislaví (3 hod.).
Povozy u Nedbala, Stránského, Raupacha (6 zl. denně).

Hostince: „U černého orla“ na Náměstí (6 pokojů, dobrá strava); „U zlatého lva“ (6 pokojů, omnibus); „U bílého koníčka“ (omnibus). *Vinárna* Judmannova.

Město má 5400 obyvatelů, okresní hejtmanství, okresní soud, městské vyšší gymnasium Praemonstratů (založené r. 1735, znova otevřené r. 1807), občanskou a řemeslnickou besedu a jiné spolky.

Bývalý klášter augustiánský, nyní městské realné a vyšší gymnasium a konvent učitelův praemonstratských ze Želiva, dostavěn byl r. 1722; kostel jest pozdější renaissance z r. 1705. Při ústavě jsou sbírky přírodnické a fysikální, pak sbírka mincí; v kreslárně památní deska Dobrovského, který na zdejším gymnasiu studoval. Děkanský chrám, původně gotický, později podivně přestavěný a kopulí opatřený, uvádí se již v XIII. století, kdy náležel ku komendě řádu Německých rytířů, což trvalo až do válek

husitských. Na náměstí stojí radnice; na ní jest starodávňý orloj se smrtí; mimo to záložna a spořitelna.

Z průmyslových závodů jsou tu: pravovárečný pivovár, brusírna na sklo, dva parní mlýny, továrna na spodium a továrna na komisní sukna.

Dějiny. Do Brodu, původně osady při řece Sázavě, přilákala krajina někdy na stříbro bohatá německé horníky tak četně, že již v XII. století za horní město byl prohlášen. Roku 1422 utrpěl zde císař Sigmund na svém útěku z Kutné Hory velikou porážku, načež Husité města německého, které hned vzdáti se nechťelo, se zmocnili, je pobořili a obyvatelstvo vypudili, tak že město po sedm let pusto zůstalo. Když pak lid český se tu usadil a hornictví znova uchopiti se chtěl, snášel mnoho příkoří od Jihlavských Němců. První známí majitelé Brodu byli pánové z Lichtenburka, od r. 1443 do 1634 náležel Trčkům z Lípy; po smrti posledního muže tohoto rodu (1634) připadl král. fisku a jest pak r. 1637 za svobodné město prohlášen. Veliké svízele války třicetileté, požár r. 1662, nepřátelské přepadení r. 1742 pruským a saským vojskem zastavily na dlouhý čas rozkvět města. V Německém Brodě narodil se kněz Michal de Causis, jeden z nejzarytějších odpůrců Husových na sněmě Kostnickém.

Pěkný pohled na město a údolí Sázavské poskytuje vrch *Kalvarie* hned u města; na západě viděti Lipnici, na východě rozezná dobré oko Žižkův pomník u Přibislavi. Ještě krásnější vyhlídku poskytuje *Hochtann* (309 m.), nejvyšší vrch okolí, kolem něhož vede dráha k Šlapanovu.

Jen $\frac{1}{2}$ hod. vzdáleno jest výletní místo *Rozkoš* s hostincem; čtvrt hodiny panský hostinec na Humpolecké silnici.

Krajinný půvab mají četná údolí podél Sázavy, Šlapanky, Břevnického a Rozkošského potoka. Stopy středověkého dolování spatřují se na více místech, zvláště u sv. Kříže; u Friednavy otevřeny byly nové šachty, zase však opuštěny pro nedostatečné množství rud i kapitálu.

U *Petrkova*, asi hodinu od města, blíže Jihlavské silnice, nalézají se lázně.

Voda, obsahující rozličné minerální látky, vytéká z opuštěných šachet, kde někdy dolováno na stříbro. Jsou tu lázně parní a vanové. Rozsáhlé místnosti hostinské a několik pokojů zařízených pro hosty.

Blíže Pohledu, při Sázavě, na východ od města, jsou *lázně sv. Anny*, s rozsáhlým pěkným lesem a zázračnou prý vodou, která zde každou neděli, v letě i každý úterek a pátek četné poutníky a kramáře shromažďuje.

Okolní německé vesničanky nosí národní kroj, skládající se z modré sukne, černé zástěry, červených punčoch, černého kabátce,

zapnutého na kovové knoflíky a červenými mašlemi svázaného; na hlavě mají červený šátek na koso uvázaný.

Starobylé město *Humpolec*, vzdálené od Světlé 17 km. (pošta odjíždí ve 4 hod. 30 m. odpoledne), od Nēm. Brodu 19 km. (pošta odjíždí ve 4 hod. 45 m. ráno a ve 4 hod. odpoł.), od Jihlavy přes Větrný Jenikov 13 km. (odjezd v 6 hod. ráno), spojeno jest též poštou s Tábořem (60 km.) přes Želivo, Hořepník, Pacov a Chýnov. Město čítá 5400 obyvatelů, jest sídlem okresního soudu, a dosud kvete zde průmysl soukenický.

Stará osada tato, důležitá jako zemská brána do Moravy vedoucí, připomíná se již v XIII. století, kdy řád Německých rytířů tu vládnuoucí roku 1233 majetek svůj Praemonstrátům Želivským postoupil; r. 1561 sloučen byl Humpolec s Heralcem.

Od města $1\frac{1}{2}$ hodiny na východ leží v lese zříceniny hradu *Orlíka*, jenž poprvé připomíná se ve XIV. století.

Kláster *Želivský*, ležící od Humpolce 10 km. na západ, při řece Želivce ve vsi Želivě, s konventním a farním kostelem P. Marie, jest bývalý hrad pánů Trčků z Lípy (v XV. století).

Prvotní chrám vystavěn byl ve XII. století v podobě románské basiliky, z kteréžto stavby nic se nezachovalo; v nynější své podobě pochází chrám a klášter z r. 1462, vnitřní vyzdobení pak vesměs z počátku minulého století.

Z nádraží Brodského jedeme kolem *Špitálského Dvora* podél Šlapanského potoka pěknou krajinou, kdež skalní stráně, lesíky, mlýny a olšiny se střídají, k

(157 km.) stanici *Šlapanovu-Přibislavi*, od města Přibislavi $1\frac{1}{2}$ hodiny vzdálené.

Přibislav leží na Sázavě, má 2600 obyvatelů, okresní soud a několik spolků, pak továrnu na škrob a pokrutiny, lihovar, parní mlýn, továrnu na likéry a cihelny.

Hostince: „Černý kůň“; „Zelený strom“; „Česká koruna“.

Stanice poštovní i telegrafní v místě.

Město založeno bylo při bohatých dolech na stříbro, dolování však ve válkách husitských vzalo za své.

U Dvorku ($\frac{1}{2}$ hod. od města, zde hostinec) nalézá se starý hrad *Ronov*, a místo, kde Jan Žižka skonal, označeno mohutným pomníkem, od něhož je pěkná vyhlídka na všechny strany Českomoravské vysočiny. Pěkné rozhledy poskytují též *Žákova hora*, *Peperek* a *Čertův kámen*.

Dále jedeme skrze četné skalní zářezy a krajinou méně půvabnou, překročíme několikrát „Divoký potok“ a zastavíme blíže rybníka u vsi *Německého Schützendorfu* na

(165 km.) stanici **Polné**. Od stanice 6 km. vzdálené město *Polná* leží na Šlapance, obklíčeno jsouc pahorky, a má 5300 obyvatelů, okresní hejtmanství, okresní soud a záložnu, olejnu, lihovar, přádelnu, brusírnou na sklo a továrnu na sukna.

Hostince: „U černého koně“ (3 pok.); „U hvězdy“ (4 pok.).

Poštovní spojení se Žďárem a Přibislaví.

Prastarý děkanský chrám, od kníž. Leop. Dietrichsteina roku 1706 přestavěný, vyhořel r. 1863; kaple sv. Barbory na hřbitově z r. 1715; starý kostel sv. Kateřiny na pahorku v jihozápadní části města blíž rybníka.

Za Kateřinským předměstím mezi třemi rybníky zdvihá se na skalnaté výšině zámek, někdy nádherný, nyní z části v rozvalinách a neobydlený. Archaeologicky zajímavý jest západní jeho roh, kdež přes rum a kamení dostaneme se do pokojů se znaky rodin tu vládnuvších.

O původu Polné nic jistého se neví. Ponejprv uvádí se ve XIII. století; na začátku XIV. století vládl zde ctižádostivý Jindřich z Lipé, o sto let později věrný zastance kalicha Hynek Ptáček z Pirkšteina, jehož dcera provdala se na Viktorina, syna krále Jiřího, který později co kníže Minsterberský dlel střídavě v Brně a v Polné. Roku 1471 zmocnil se Polné Zdeněk ze Šternberka, jehož uherský lid odtud páchal mnohé ukrutnosti na okolním obyvatelstvu, až po roce udatný Jan Jenec z Janova Polnou opanoval a posádku zajatou do Prahy přivedl. Viktorin dlel pak zde s třetí manželkou svou řeckou princeznou Markétou Palaeologovnou, ale r. 1486 prodal panství Bočkovi z Kunštatu. Později náležel hrad Trčkům z Lípy, pak pánům z Hradce a konečně Hartviku Zejdlicovi ze Schönfeldu, kterémuž poslednímu skonfiskován byl po Bělohorské bitvě a prodán kardinálu z Dietrichšteinu. Nynější majitelkou jest hraběnka Klotilda Clam-Gallasová.

Za stanicí Polnou jedeme vlnitou krajinou, v níž střídají se lesky a pole, mineme ves *Štřítež* (Schrittens) a překročivše Jihlavskou silnici octneme se na hranicích země.

Za hostincem „Zum Nordpol“ dostihneme

(174 km.) stanice **Jihlavské**, ležící již na Moravě.

b) Praha-Osek-Chlumec-Hradec Králové-Mittelwalde, 142 km.

Trat tato otevřena byla v l. 1873—74.

Stanice: (Praha) — Osek — Libňoves — Žiželice — Chlumec — Dobřenice-Syrovátka — Hradec Králové — Třebechovice — Týniště — Kostelec nad Orlicí — Potouštein — Žamberk — Kyšperk — Jablonné — Mittelwalde.

Popis trati z Prahy do Osku viz při popisu dráhy Severozápadní a) (Praha Jihlava) na str. 425. a násled.

Z nádraží v Oseku, odkud vybíhají čtyři křídla dráhy Severozápadní, vyjíždíme ve směru severním, ale brzy obrátíme se k východu rovinou a roztroušenými lesíky, pak zastavíme za vsí *Malými Opalany* na

(7 km.) stanici **Libňovsi**. Blíže dráhy cukrovar.

Na to překročíme silnici ku Královu Městci vedoucí; v p. objeví se veliký rybník *Žehuňský* ($\frac{3}{4}$ mile dlouhý), v l. rozkládá se obora hraběte Kinského, po jejímž svahu přijedeme na

(18 km.) stanici **Žiželickou**.

Město téhož jména leží v p. nad Cidlinou, $\frac{1}{4}$ hod. cesty od dráhy, a čítá ke 2000 obyvatelů. Poblíž jest cukrovar.

Obloukem zatáčíme pak v p. kolem vsi *Převýšova*, dále lesem okolo pěkně položeného zámku *Karlovy Koruny* ke

(23 km.) stanici **Chlumci nad Cidlinou**, $\frac{1}{4}$ hodiny od města téhož jména.

Křídlo dráhy Severozápadní vedoucí odtud na Trutnov a Poříčí viz níže (Dráha severozápadní c. a d.).

Na nádraží *restaurace*, blíže nádraží *hostinec* „Liverpool“ s parkem, a hostinec p. Besprsky Hostince v městě: „U bílého beránka“ (4 pok.); „U radnice“ (6 p.k.) a „U jelena“.

Chlumec čítá 3900 obyvatelů, má okresní soud, slévárnu, strojírnou, cukrovar a pivovár; pak záložnu.

Zámek hrab. Kinského, na západ od města v l. 1721—1723 v podobě koruny vystavěný, zdvihá se na pahorku mezi hojným stromovím. Jméno „Karlovy koruny“ obdržel dle podoby své po návštěvě Karla VI. roku 1723. Dříve stála zde tvrz Zdislava

z Chlumce, později ze Šternberka zvaného; od XIV. století vládli zde pánové z Bergova, kteří r. 1415 Městeckému z Opočna při výpravě na klášter Opatovický pomáhali. Roku 1425 dobyli Táborité tvrze, která později královské komoře připadla, a r. 1612 od cís. Matiaše darována byla známému dobrodruhovi a pleticháři Václavu Kinskému. Roku 1775 zbouřil se zde lid selský, nač připomíná ještě přísloví „pořídil jako sedláci u Chlumce“. Chlumec jest rodiště dramatického spisovatele V. Klicpery (1792—1859), jemuž na Náměstí postaven pomník z pískovce. V okolí rozsáhlé lesy.

Z Chlumce vede trať úrodnou, malými pahorky vroubenou rovinou; četné ovocné sady, malé háje a stromořadí dodávají krajině jinak jednotvárné trochu rozmanitosti. V p. mineme ves *Nové Město*, pak *Starou Vodu* a *Kovanice*; v l. mezi drahou a silnicí Hradeckou leží *Obědovice* a *Kratonohy*. Opodál zvedá se na svahu ovocnými zahradami a domečky pokrytém starý kostelík ve vesnici *Libčanech*, na němž zachovaly se ještě dva romanské portály. Zastavíme pak ve

(38 km.) stanici **Dobřenicích-Syrovátce**.

Výlet na Hrádek (1½ hodiny).

Zámek dle vzoru Windsorského vystavěný opatřen jest od hraběte Harracha vzácným nábytkem, ozdoben stropy renaisančními, mistrně vykládanými, jakož i skříněmi, svícny korunovými a p., většinou práce domácí; zde visí též rodinné podobizny Harrachů a rodin s nimi spřízněných, brnění, staré zbraně a p. Zámek stojí uprostřed obory na mírném svahu a jest na přihlášení se u správce obyčejně navštěvovatelným přístupný; kol v lesích a na polích kříže na společných hrobech vojinů rakouských i pruských, padlých zde v bitvě dne 3. července r. 1866. Též na hřbitově ve vsi Hrádku nalézají se mnohé pomníky rakouské i pruské.

Na další cestě úrodnými nivami mineme v p. ves *Praskačku*, v l. *Urbanice* a *Vlčkovice*; v dálí spatřujeme již bílou věž *Hradce Králové*, a čím více se jí blížíme, tím hojnější jsou sady a pole zelinářská.

Jsme zde v onom pruhu země, který úrodností půdy (diluvialní červenice, v níž nalézají se kosti mamutů, parohy jelenů a pod.), proslul pod jménem *Zlatý prut*, a jenž táhne se podél Labe od Hradce k Jaroměři a dále po Úpě a Metuji ke Skalici a Novému Městu.

Mineme ještě v l. *Plačice* a *Kukleny*, překročíme náhon Labe a zastavíme ve

(51 km.) stanici **Hradci Králové** (Königgrätz).

Zde křižují se trati Pardubicko-Liberecká s Pražsko-Mittelwaldskou. Odtud staví se *místní dráha* do Ostroměře (34·6 km.) s křídlem do Sádoví a Smiřic (11·4 km.).

Na dráze *restaurace*, nedaleko nádraží *hostinec* „Na špici“ do města $\frac{1}{2}$ hod.; na nádraží *omnibusy* (cena za osobu 20 kr, za každé těžší zavazadlo též 20 kr.) i jiné povozy.

Hostince v městě: „Zlatý beránek“; „Hôtel Linhart“; „Černý kůň“ (za pokoj 70 kr. až 1 zl.). *Restaurace* „U Vachků“ a „U modré hvězdy“, *zahradní hostince* „U Andrsů“ na Kavčím trhu a „U Klapků“ na Pražském předměstí. *Povozy* (denně 4—5 zl., na půl dne 2·50—3 zl.) možno v hostincích najmouti.

Králové Hradec, staroslavné král. krajské a věnné město, leží na pahorku (231 m.) v daleko se prostírající rovině, při vtoku Orlice do Labe, jsouc obehnáno hradbami.

Četné tůně a rybníčky v okolí označují ramena obou řek, která ještě v předešlém století kol města mezi četnými předměstími se vinula. Když město r. 1786 za císaře Josefa II. v pevnost proměněno bylo, pobořena byla předměstí a proměněna v kotliny (glacis, Kessel), kteréž uměle pomocí stavidel zavodniti možno; hráze proměněny byly r. 1810 v krásná lípová stromořadí, která bohužel roku 1866 namnoze zporážena byla a teprv znenáhla opět se nahrazují.

Město čítá 6200 obyvatelů, jest sídlem biskupství a c. k. úřadů, má theologický seminář (od r. 1664), vyšší gymnasium (zal. 1642), měst. vyšší realku (zal. 1870), c. k. paedagogium a vojenskou posádku. Z průmyslových závodů jest zde světoznámá továrna V. Červeného na hudební dechové nástroje; blíže nádraží stojí strojírna, mimo to jest zde továrna na cichorii, cement a lepenku, dále úvěrní ústav, záložna a spořitelna. Obchodu dosud prospívají čtyři veliké výroční trhy, z nichž každý 8 dní trvá.

Ze *spolků* jmenujeme: besedu, kasino, jednotu ochotnickou, řemeslnickou, hedbávnickou a sadařskou.

Dějiny. Hradec jest jedna z nejstarších osad českých, původně zván Chlumec Dobroslavský, později co sídlo župy Hradec nad Labem. Když král Václav II. manželce své Alžbětě Polské Hradec s jinými městy v zástavu dal, stal se městem věnným. Alžběta, po níž nazván Hradec „Králové“, za třicetiletého pobytu svého město značně zvelebila. V husitských dobách přihlásilo se město první k věci národní, a hájilo ji ještě i po bitvě u Lipan. Zde účinkoval co farář u sv. Ducha Jan Rokycana; i král Vladislav dlel zde nějakou dobu. Za Ferdinanda I. ztratil Hradec větší část statků; po bitvě Bělohorské vystěhovala se značná část občanů protestantských; r. 1622 přišli sem Minorité, r. 1636 Jesuité.

Roku 1639 vtrhli sem Švédové a pustošili město po 8 měsících. Když byl Hradec na pevnost přeměněn, musilo několik klášterů a kostelů novým hradbám ustoupiti. Pevnost má býti sice zrušena, dosud však nestalo se v té záležitosti mnoho.

Hradec jest rodištěm matematika J. Šindela (1449), jehož astronomické tabulky 200 let později Tycho de Brahe uznal, znamenitého dějepisce a Jesuity Bohuslava Balbína († 1688), básníků Schneidra († 1835) a Jos. Rautenkranze († 1818), slavného lékaře K. J. Rokytanského, jemuž na domě besedním zasazena pamětní deska, a slovitného dějepisce V. V. Tomka.

Město, v rozšiřování hradbami obmezeno, táhne se od západu k východu, čili od Pražské k Slezské bráně se širokým Velikým a zúženým Malým náměstím, jsouc od hradeb cestou odděleno. Na Velikém náměstí stojí starobylý katedrál ní chrám sv. Ducha, cti-hodná cihlová stavba gotická, založená roku 1303 královnou Alžbětou, k 200letému jubileu biskupství stavitelem Šmorancem přiměřeně obnovená. V l. při sakristii starogotické sanctuarium přes 8 m. vysoké, pocházející z r. 1492 od M. Rejska; v l. obraz sv. Antonína od Brandla; mezi jinými památkami cínová křtitelnice z r. 1421; sem pochován byl Žižka, ač jen na krátko, po úmrtí svém u Přibislavi. Zajímavé jsou zde kancionály a zpěvníky, z části na pergamenu psané v XVI. století Matiašem Litoměřickým, ozdobené četnými drobnomalbami od M. Radouše Chrudimského. (Průvodčím jest kostelník.)

Blíže kostela kaple sv. Klimenta s ostatky téhož mučedníka, a 68 5 m. vysoká „Bílá věž“ vystavěná z pískovce r. 1574; z věže pěkný rozhled po krajině; ve věži visí zvon „Augustin“, vážící 9800 kg. — Na jižní straně náměstí vynikají: biskupská residence, chovající znamenitou knihovnu a podobizny všech dosavadních biskupův; dům č. 34. s kaplí a vížkou od českých bratrů vystavěnou, kde tito k pobožnostem se shromažďovali; jesuitská kolej a kostel P. Marie, nyní c. k. gymnasium, a vojenské velitelství; blíže téhož kostela věž „Kropáčka“, nyní městská věznice, pojmenovaná dle někdejšího (1516) purkmistra. — Kostel sv. Jana, založený r. 1710 na zříceninách býv. hradu královského, vdovského to sídla královen Českých, chová obraz sv. Jana od Brandla; při kostele biskupský seminář; velikolepou budovu, vystavěnou r. 1874, mají též školy reálné; pěkná socha P. Marie na Náměstí pochází z r. 1717.

V městském úřadě nalézá se sbírka starožitostí z dob pohanských (na ohlášení u purkmistra neb tajemníka přístupná), památek po císařovně Alžbětě, choti Karla IV., po utrakvistech, mnohé kancionály, z nichž nej památnější antifonář latinský z r. 1502, latinský kancionál s gotickými iniciálkami a j. více. Pro památnosti

krajinské zřizuje se městské museum. Přírodní sbírky a botanickou zahradu mají oba střední ústavy.

Výlety. Na *Zámeček*, jinak Svatojanský kopeček, výšinu $\frac{1}{2}$ hodiny na jib s pěknou vyhlídkou na Labe, na město, na Krkonoše a Slezské pohoří.

Kostelík se zvonici vystavěn byl na památku mistra Jana Husi; jméno „Hus“ na zvonu později vyleptáno. V hostinci lze dostati občerstvení.

Pražským předměstím do *Kuklen*. Hostinec „U Pilnáčků“.

Na bojiště ze dne 3. července 1866 (povozem výlet na půl dne).

Bojiště přehledně se nejlépe s výšiny u vsi *Chlumu* (273 m.) na Jičínské silnici, as $\frac{3}{4}$ hod. vzdálené. Četné pomníky rakouské i pruské zdobí nový hřbitov, ležící na jihozápad od starého kostelíka; zvláště vyniká veliká pyramida, postavená na památku nešťastné bitvy od barona Jana Liebiega. Zde a na nižším vršku vesnice Lípy byl střed rakouského postavení. Rakouská armáda čítala v den bitvy 156.654 mužů pěších, 21.224 jízdy a 712 děl, pomocné vojsko saské mělo 18.248 mužů pěších, 2574 jezdců a 58 děl. Pruská armáda čítala celkem 220.982 mužů. Ztráty byly obrovnné: ztratila armáda rakouská mrtvých 373 důstojníků a 12.695 mužů, zajatých 509 důstojníků a 19.661 mužů; mimo to 6010 koní, 187 děl, 641 vozů a 21 mostnic; Sasové celkem 55 důstojníků a 1446 mužů. Raněných a mrtvých z pruské strany bylo 360 důstojníků, 8812 mužů a 939 koní. (Dle úředních zpráv rakouského generálního štábu.) Boj začal o $7\frac{1}{2}$ hod. proti armádě pruské, pod velením krále Jičínskou silnicí postupujícího, palbou z 200 děl na výšině u Sádoví umístěných, a vedl se na pravém křídle po několik hodin nejkrutěji o les „Světí“ mezi Maslovědy a Sendražicemi, kdež tisíce udatných vojáků v urputném zápasu padlo. Památný tento les táhne se od západu k východu asi v délce 2000 kroků a 1000 kroků v šířce, skláněje se na jih mírněji než na sever. Pruský generallieutenant Fransecky hájil zarputile po 5 hodin posici tuto, aby udržel spojení s blížící se armádou korunního prince. Když pak naši s obrovnnými ztrátami lesa dobyli, přikvapil princ s prvními divisemi na bojiště a našel cestu do zad armády rakouské od Hořeňovsi přes Račici až po Trotinu téměř otevřenou! Na výšině Chlumské dlel po celý čas vrchní velitel Benedek až do doby, kdy neočekávaně o $2\frac{3}{4}$ hod. Chlum a Rozběřice do rukou nepřátel padly.

Od Sádoví až po Bystřici, 9 km. na jihozápad, nalezneme jiné místo osudné, kdež od Nechanic generál Herwarth z Bittenfeldu boj vedl proti Přímu a Probluzi, jež saským vojskem ob-

sazený byly. I na hřbitově v Probluzi a jinde v polích po celém bojišti jsou četné pomníky, postavené padlým vojinům rakouským, saským i pruským.

Z nádraží Hradeckého jedeme velikým obloukem kolem města, překročíme blíže *Věkoše* Labe, projedše pak Slezským předměstím a kol *Svinarek* octneme se v porůčí Orlice; v p. vede silnice skrze vsi *Blešno* a *Neposice* do nejbližšího města a

(64 km.) stanice **Třebechovic** (Hohenbruck).

Město leží v rovině ovládáno výšinou, na níž jest hřbitovní kostelík se dvěma věžemi (vystavěný r. 1835). — Jméno německé má od vysokého dřevěného mostu, jenž nad potokem Dědinou Staré a Nové město spojuje. Obyvatelův čítá se přes 3000. Na výšině, nyní „Vinici“ zvané, scházely se davy Husitů k táborům, i přezděno jí „Oreb“, a po ní nazvána strana „Orebitů“, která však neměla dlouhého trvání; panstvo přidalo se k Pražanům, lid k Táboritům a Sirotkům.

Za stanicí jedeme lesem, přiblížíme se za vsí *Petrovicemi* ku kraji veliké Šternberské obory, a zvolna sestupujeme k

(72 km.) stanici **Týništi**, kde křížuje se tato dráha s křídlem Státní dráhy, vedoucím z Chocně do Halbštat (viz str. 211. a násled.).

Malými lesíky, pak po jižním svahu výšiny Chlumské a Strýčské, majíce v p. lučinatou rovinu, kterouž silnice, Divoká Orlice a Mlýnský potok se vinou, dále se ubírajíce, spatřujeme v p. ves *Lípu*, dále *Čestice*; v l. mine dráha městečko *Častolorice*, pak město *Kostelec*, a zastaví na

(84 km.) stanici **Kostelci nad Orlicí** (Adler-Kostelec).

Kostelec nad Orlicí jest město se 4000 obyvateli, okresním soudem a předměstím *Skalkou* na l. břehu řeky, k němuž vede dřevěný most.

Blíže nového zámku nalézá se rozsáhlá koželuhovna, mimo to má město dva pivovary, cukrovar, barvírnu, stanici pro umělý chov lososů a pstruhů a více spolků.

Dějiny. V nejstarších dobách bylo zde sídlo mocných Slavníkovců, pak Hraběšiců a Drslaviců, z nichž jedna větev Potenštejn založila. Mikuláš z Potenštejna použil panujícího v zemi bezvládní k loupežným výpravám proti kupecům, až Karel IV. r. 1338 tomu

přítrž učinil a Kostelec Janovi z Vartenberka zastavil. Původcem rozkvětu města ku konci XVI. století byl šlechtý Adam Štastný Hráň z Harasova. Z mnohých majetníků jmenujeme ještě Nizozemce Kašpara Gramba, který zavedl zhotovování krajek v okolí, dosud pramen výživy chudiny zdejší. Panství náleží od r. 1796 hrabatům Kinským.

Jméno města odvozuje se od prastarého kostela sv. Jiří, na jehož místě vystavěn roku 1773 veliký kostel s dvěma věžema od hrab. Cavrianiho ve slohu copovém. Uvnitř Madonna krásné staré řezbářské práce, křtitelnice z roku 1540 a hrobka Vartemborská. Starý odznak města, postava Mojžíšova, zvenčí ve zdi kostelní. Při hřbitovním kostelíku sv. Anny rodinná hrobka pánů z Hustiřan. Marianská kaple na Lípové stráni v krásném okolí, na blízku lázeň s čistým studeným pramenem. Ze starého „záměčku“ viděti jen zříceniny, zajímavé sgrafitovými kresbami. Místo starého zámku, někdejší pevnosti pánů z Potenšteina, přestavěného r. 1668 Václ. Zárubou z Hustiřan, který však r. 1717 vyhořel, vystavěti dal hrabě J. Kinský zámek ve vlaském slohu s krásnou zahradou a parkem.

Výlety: Půl hodiny odtud městečko *Častolovice*, se zámkem od pánů z Oppersdorfu roku 1600 v renaissančním slohu vystavěným; v kostele mramorový náhrobek téže rodiny.

Nyní náleží Častolovice co fideikomis hrabatům ze Šternberka; zámek bohužel jest zgotisován. V nádvoří dvojí arkády s freskami na zdech, představujícími bitvu s Tatary u Olomouce; v zámku mnohé starožitnosti, majolika, staré zbraně, antiky z Herkulana; okolo zámku krásné sady, gotický skleník; s blízké hory *Strýce* pěkný rozhled do krajiny Metují a Orlicí protékané a slezským a moravským pohořím ověněné.

Do *Vamberka* 1½ hodiny, a odtud do *Pekelského údolí*.

Odporučuje se pěšky cesta 1½ hodiny trvajcí na *Potenštejn*, přes luka na *Mnichovství*, pak dále na *Litice* (1 hodina). Milovníkům pěší chůze možno doporučiti též cestu odtud do *Ústí nad Orlicí*.

Ze stanice dvakrát denně spojení s *Rychnovem nad Kněžnou* (Reichenau, 2 hodiny), odkud lze poštou jeti do *Dobrušky* a *Opočna* (viz str. 212.).

Rychnov n. K. čítá 5000 obyvatelů a má realní gymnasium; provozuje se zde soukenictví a tkalcovství; dále jest zde zámek hrab. Kolovrata; u *Skurova* jest železná pec (Rosahütte).

Hostince: Procházekův a Buchweinův na náměstí.

Blíže města (1 hod.) městské lázně „U studánky“, uprostřed vysokého lesa (studené i teplé lázně vanové).

Jedeme dále po pravém břehu Orlice krajinou přívětivou; v *p.* za řekou vzrůstají pahorky v zalesněné výšiny, a v *l.* rozkládá se vlnitá rovina. Dráha mine městečko *Doudleby*, pak opodál v *p.* ležící *Záměly*, až zastaví na (92 km.) stanici **Potenšteině**.

Městys rozkládá se v utěšeném údolí na pravém břehu Orlice, a vábí nejen k návštěvě zřícenin zajímavého hradu, ale i k dalšímu pobytu letnímu.

Hostince: velká hospoda „Na kopečku“ u Rubeše, „U hradu“, zahradní hostinec „Na ostrově“.

Pohodlná, ale klikatá cesta vede k hradu vzhůru; dáme se v *p.* podél kraje lesního a křížové cesty, odkud jest rozkošný pohled do krajiny; místo první brány viděti jen kousek zdi roštím zarostlé, druhá brána zmizela; v *p.* u nynější Kalvarie býval obezděný příkop, nyní sotva znatelný; v *p.* od třetí brány, z níž nepatrná stopa zbyla, jest hluboká vyzděná studna; dále tu viděti rozvalené sklepy, pak kamenné opázení vrat, zavřené lomeným obloukem, v němž na svorníku viděti zubří hlavu, znak Pernštejnův. Na místě bývalé věznice stojí kulatá kaplička sv. Jana; z bývalého paláce zbývají jen kusé zdi a gotický vchod, z kostelíčka, který v minulém století byl vystavěn, toliko copové průčelí a množství ssutin.

Hrad založen byl r. 1290 od Drslaviců, a stal se postrachem celé krajiny, zvláště měšťanům Mýtským a Chrudimským; nádhrou skvěl se za Pernštejnů a Hráňů; Zárubové vyvolili si pohodlnější přebývání v zámku Kosteleckém, a když v Potenšteině samém zámek byl vystavěn (r. 1749), pustl každým rokem víc a více, tak že nyní jen zbytky zdí z lesa vyčnívají.*)

Zříceniny tyto stojí na osamělé prahorní skupině skal, které divoká Orlice zde a u Litice proráží; prahorní ostrovy vynikají na obou místech z útvaru křídového, který se až k Schönhengstu na Moravě táhne.

Úhledné městečko, mající sotva 1000 obyvatelů, poskytuje při delším pobytu utěšené *procházky*: stromořadím lipovým k splavu *Na běliska*, zvláště k večeru příjemná procházka; u mlýna jsou studené říční koupele. Výše než kopec s hradem leží na levém břehu, jižně odtud,

---

*) Podrobnější zprávy najde čtenář ve „Vypsání hradu Potenštejna v Hradecku“ od Fr. J. Zoubka. V Praze u Grégra a Ferd. Dattla. 1870.

partie zvaná *Na kazatelně* s krásnou vyhlídkou až k Hradci, Kuněticům atd., která při delším pobytu za návštěvu stojí.

Výlet na Litici, hodina cesty pěšky. Dáme se od zámku v l. kol villy před mýtem, překročíme dráhu, a pak při osamělé chalupě dáme se v p. Nelze spolehat na to, že ve vsi ve dvou bídných hospodách něco dostaneme, pročez dobře jest se zásobiti.

Údolí Litické jest romantičtější Potenšteinského, jevíc mnohé partie malebné, jakož i zajímavé poměry geologické. Skála starým tunelem proražená ukazuje, kterak mladší žuly jinou slídnatější žulu, jakož i okolní rudu a fylit prorážejí. Na úzkém pravém břehu stojí pěkná myslivna, od níž vede most na levý břeh do vsi a vzhůru ke zřícenině. První brána velice malebná z červenavého kamene nese znak Potenštejnův, jinak nalezneme zde jen pobožené, rozpadávající se zdi. Pro vysoké smrky a stráně borovicemi porostlé není viděti dále, než do zakřiveného údolí. Jen od východní strany viděti k Žamberku; radíme, aby se šlo as $\frac{1}{4}$ hod. tímto směrem a zpět tunelem „Myší díra“ zvaným, neteče-li jím právě voda. Zpět k Potenšteinu jdeme nejlépe podél řeky „přes Chmeliska“ ($1\frac{1}{2}$ hod.).

Hrad byl ve XIV. století majetkem Mikuláše z Potenšteina, nebezpečného lupiče, kterému když byl odňat, dostal se Viktorinu z Kunštatu, otci Jiříka z Poděbrad. Jiří měl dle pověsti poklady své zde ukryty, pročez ještě více jej opevnil, takže Matiaš marně Litici oblehal. Později připadl hrad Pernštejnům, Vratislavům, páňům z Bubna, a r. 1809 s panstvím Žamberským hraběti Windischgrätzovi, roku pak 1815 baronu Parishovi.

Za Potenšteinem zužuje se lesní údolí; dráha překročí řeku a mnohými zatáčkami vede podél romantického řečiště Divoké Orlice, která mezi příkrými stráněmi sotva pěšinku zůstavuje. Na to mineme krátký tunel, který proráží úzký pruh země, na jehož temeni uprostřed lesa zřícenina *Litice* se zvedá. Ještě nějakou dobu jedeme úzkou prorvou, až za vsí *Zachlumem* kopec v l. položený pojednou ustoupí, dráha opustí řeku a obrací se na jihovýchod do volné vlnité krajiny, v níž brzy na to zastaví na

(106 km.) stanici **Žamberské** (Senftenberg).

Město *Žamberk* rozkládá se na Divoké Orlici, $\frac{1}{2}$ hodiny od dráhy, čítá 4500 obyvatelů, má okresní úřad a cílý průmysl soukenický.

Na jižní straně svahu leží velikolepý zámek barona Parishe, obklíčen krásnou zahradou a anglickým parkem. Z parku a od

kaple sv. Rocha jest rozkošný pohled na krajinu, řeku, Kralický Sněžník, slezské a moravské pohoří. Žamberk jest rodištěm Prokopa Diviše († 1765), jenž současně s Franklínem vynalezl hromosvod, pak na slovo vzatého chirurga Alberta, nyní prof. na universitě Vídeňské.

Jedeme nyní krajinou více rovinatou, mineme daleko roztáhlou ves *Lukavici*, objedeme město *Kyšperk* a zastavíme na

(115 km.) stanici *Kyšperku* (Geiersberg).

Odtud odbočuje dráha do Ústí nad Orlicí.

Kyšperk, čili Supí Hora, město se 1600 obyvateli, provozuje sirkářství, tkalcovství, kartáčnictví, a má občanskou záložnu.

Mazáčův *hostinec* 10 minut od dráhy.

Pěkný kostel sv. Václava ve vlaském slohu z r. 1680 jest ozdoben pracemi stukatérskými. Na místě sv.-Janského kostelíka stál prý někdy hrad Supí Hora, z jehož sutin byl kostel vystavěn; výšina zve se „Hradisko“. Pozoruhodnou sbírku hudebních nástrojů rozličných věků chová p. vikář Buchtl. V Dobrouči, vsi as hodinu vzdálené, shledáváme zvláštnosti v řeči lidu. Odtud *výlet* na *Žampach*, 1 hodinu na západ, kdež na vysoké skále zachovaly se jen skrovné zbytky někdejšího hradu. Pěkná vyhlídka na Supí Horu a Sudety.

Za stanicí ubírá se dráha skalnatým údolím Tiché Orlice, zatáčí u *Vernířovic* ostře na východ, a podél několika vrchů dorazí na

(122 km.) stanici *Jablonskou* (Gabel).

Jablonné nad Orlicí čítá 849 obyvatelů a leží uprostřed kopců na levém břehu Tiché Orlice.

Městečko, častěji požáry zničené (nejhrozněji r. 1648), náleželo v XVI. století bohatým pánům z Pernšteina a Harasova; nejvíce utrpělo válečným vydíráním Prusáků v letech 1756—78. Zde narodil se český spisovatel P. Frant. Alois Vacek († 1854).

Dráha drží se ještě skalnatého a úzkého údolí Orlice, do něhož mnohá příčná údolíčka ústí, ale jen málo vsí přerušuje osamělost krajiny. V l. ves *Lobkovice*, dále ves a mlýn *Studená*, v p. *Těchonín* (Linsdorf), dále *Celné* (Zöllney), za nímž dráha zatáčí kol zalesněného vrchu *Vysokého Kamene*; v l. za řekou leží v hlubokém údolí městečko *Mladkov* (Wichstadt) a dále *Lichkov* (Lichtenau), ves přes hodinu dlouhá, a při ní

(133 km.) stanici **Mladkov-Lichkov** (Wichstadt-Lichtenau).

Mladkov, městečko s 1083 něm. obyv., má kostelík sv. Jana, od hrab. Althana r. 1736—44 přestavěný. Hlavní pohraniční nádraží. Celní prohlídka.

Odtud nejbližší

(142 km.) stanice **Mittelwalde** leží již ve Slezsku. Zde připojuje se dráha Severozápadní ke drahám německým.

c) **Praha-Chlumec-Ostromeř-Nová Paka-Poříčí**, 106 km.

Trati tato otevřena byla r. 1870.

Stanice: (Praha) — *Chlumec* — Nový Bydžov — Smidary — *Ostromeř* — Bělohrad — Nová Paka — *Stará Paka* — Kruh — Jilemnice — *Kunčice* — Hostinné — Chotějovice — Pilinkov — *Trutnov* — *Poříčí*.

Popis trati z Prahy do Oseka viz na str. 425.—432., z Oseka do Chlumce na str. 450.

Z Chlumce vede dráha údolím Cidliny kolem *Mlékosrb* (v p.), *Zachrašťan* (v l.), *Vysočan* a *Zábědova* do

(11 km.) stanice **Nového Bydžova**, ležící nedaleko města téhož jména.

Hostince: „U modrého lva“ a „Schrollův“. *Restaurace* „U nádraží“ a „Na kopečku“ (výletní místo, kdež v XIV. století stávala tvrz). *Poštovní spojení* do Nechanic (osoba 1 zl.). *Povozy* jedno- i dvouspřežní lze vždy najmouti. Z nádraží do města platí se 50—80 kr.

Královské, někdejší věnné město *Nový Bydžov*, ležící v úrodné rovině na pravém břehu Cidliny, vyniká pravidelným založením, má úhledné čtverhranné náměstí s pěknou radnicí, vystavěnou v době novější, čítá 6700 obyvatelů, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, městské spořitelny, živnostenské záložny a více spolků. Jest zde akciová továrna na cukr, továrna na cichorii, továrna na kůže a potřeby k vyzbrojení vojska, pak továrna na fosfor, spojená s parní pilou.

Z veřejných budov vynikají mimo radnici děkanský chrám sv. Vavřince, budova nižšího reálního gymnasia, pak budovy škol měštanských a obecných. Město bývalo někdy hradbami obeháno a věžmi opatřeno, což však během tohoto století pobořeno bylo.

Bydžov byl bezpochyby původně sídlem stejnojmenné župy. Za Otakara II. osazeni zde němečtí přistěhovalci, a město poněmčeno. Roku 1423 zmocnili se města Husité, spálili je a obyvatelstvo vypudili; brzy však byl Bydžov znova vystavěn, opevněn a českým obyvatelstvem osazen. Zde narodili se středověcí spisovatelé čeští Marek Bydžovský z Florentina, Matěj Bydžovský z Aventina a Pavel Bydžovský.

Za Bydžovem mineme několik osad a zastavíme na (17 km.) stanici **Smidarech**, kdež Cidlina s potokem Javorkou se stéká; v p. majíce *Loučnou Horu* s lesnatým návrším pokračujeme v poříčí Javorky a zastavíme na

(26 km.) stanici **Ostroměřské**, ležící u vesnice téhož jména.

Výtet z Ostroměře do Hořic a na Zvíčinu. Tříkrát denně jezdí pošta z *Hořic* na stanici Ostroměřskou (vzdálenost $\frac{3}{4}$ hod.).

Hořice čítají 6000 obyvatelů, mají akciový pivovár, parní pilu, tři tkalcovny mechanické na bavlněné zboží (v nich zaměstnáno 1200 lidí) a záložnu; v Dobré Vodě blíže Hořic jest od r. 1871 akciový cukrovar.

Hostince: „Beseda“ (3 pokoje); „U zlatého beránka“ (7 pok.); „V záložně“ (2 pok.); „U Macáků“. Za pokoj platí se 50—70 kr. denně. *Povozy* u L. Riedla, Bičistě a j. *Pošta i telegraf* v místě. *Poštovní spojení* s Králové Hradcem denně dvakrát, mimo to jezdí dostavník do Jičína a Králové Dvora.

Poloha města jest romantická; ležít Hořice na polední straně výběžků Krkonošských, k jihu jest rovina jednotvárnější, ale stromovím hojně osázená. Celá krajina bohata jest na stromoví, obzvláště třešně, které chutí a dobrotou předčí Novoměstské; okolí má na 20.000 třešňových stromů, jichž výtěžek páčí se na 12—15.000 zl. ročně. Na vrchu na sever od Hořic jsou památné a rozsáhlé lomy pískovcové, z nichž hlavně (též od Vojic u Ostroměře) vzat kámen na Národní divadlo, Palackého most, a na dostavení chrámu Svatovítského.

Někdejší tvrz (část klenutí dosavad v zámku Hořickém) náležela v XVI. století pánům Smiřickým, jimž celé panství po bitvě Bělohorské odňato bylo a r. 1623 Albrechtu z Valdštejna se dostalo. Roku 1764 dostaly se Hořice arcibiskupství Pražskému, od r. 1643 jsou majetkem c. k. invalidovny Pražské. Hořice jsou

rodištěm prof. J. Lad. Jandery, dra. Jos. Durdíka a malíře Tobiáše Birka.

Nejstarší historickou památkou jsou zbytky zřícenin starého hradu *Buštěhradu* nad řekou Bystřicí na východ od Hořic u Lhoty Březovské, nyní Svatogotthardské. Jsou tu náspy a nad řekou kousek zdi.

Hned u města (10 minut) jest *vrch sv. Gottharda* (373 m.) s kostelíkem téhož svatého a hřbitovem. Tutéž *mohyla Žižkova* s pomníkem; postava Žižkova z pískovce provedena od Pavla Jiříčka. K východu jest bojiště Žižkovo, kde r. 1423 porazil pány české pod Čenkem z Vartemberka a hojně kořisti nabyt.

Na západní straně letní restaurace Ant. Šandery. Krásná *vyhlídka* na západ, jih a východ. Ještě pěknější rozhled otvírá se od kapličky Panny Marie u *Hlohu*. V Hoříckém lese prostomilá studánka *Kalíšek*, odtud vodovod do města. Lázně jsou na *Gotthardě* a v *Ráji* na silnici Králové-Hradecké (10 minut vzdálené), obojí bez bytů; taktéž v *Blsku*, hostinci na silnici Jičínské (26 min.). Mírný vršík *Mohejlík* (as 10 minut od Hořic), na silnici k Hradci, jest asi staré pohanské pohřebiště, jež dosud sluje u lidu *Hořehlád*. Také nad Ostroměří jest staré pohřebiště, zvané *Hradisko*, s paterými náspy.

Krásný výlet z Hořic jest do *Mezihoří*, rozkošného údolí, jímž řčka Zlatnice se vine; s obou stran lesy, jimiž běží dráha k Bělohradu a Pace.

Z Hořic přes *Miletín* na *Zvíčinu* jsou 3 hodiny cesty. Popis Zvíčiny viz při popisu trati z Liberce do Seidenberku (ze stanice Mostku).

Za Ostroměří vystoupí dráha ze širokého údolí a za-bočí do úzké, lesnaté úžlabiny, *Mezihoří* zvané; táhlý hřbet *Chlumu* (437 m.) na západním úpatí obcházejíc, opustí u *Lhoty Šarovcovy* těsné údolí a obrátí se ke

(36 km.) stanici *Bělohradu* (300 m.). V blízkém městysi téhož jména zámek.

Dráha stoupá v několika oklikách okolo vesnic (v l.) *Lán*, *Valdova* a *Heřmanic*, hlavní směr silnice z Bělohradu do Nové Paky zachovajíc, ke

(47 km.) stanici *Nové Pace* (436 m.).

Město *Nová Paka*, 10 minut od nádraží Severozápadní dráhy, $\frac{3}{4}$ hod. od stanice Staré Paky, dráhy z Josefova do Liberce, má i s třemi předměstími 4500 obyvatelů a jest sídlem okresního soudu.

Hostince: „Bergrův“, 2 pokoje po 1 zl.; „U zlatého hroznu“, 4 pokoje; „Na poště“, 2 pokoje. — *Poštovní spojení* s Jičínem (15 km.) a s Horkami (Falgendorf, 6 km.).

Z budov vyniká bývalý klášter pavlanský, r. 1647 založený, s kostelem Nanebevzetí P. Marie, v kterémž jsou obrazy sv. Jana Nepomuckého a sv. Františka de Paula od Brandla, sv. Jakuba od Führicha a obrácení sv. Pavla od Zeleného. Také jest zde obraz P. Marie, dle pověsti r. 996 v bývalých stříbrných dolech v Stupném u Pecky nalezený, ku kterému putují o svátcích Marianských četní poutníci. Rodný domek P. Frant. Faustina Procházky (nar. 13. led. 1749, zemř. 2. pros. 1809) jest označen památní deskou.

Obyvatelé Nové Paky živí se z většiny stávkářstvím a tkalcovstvím. Průmyslové závody: akciový pivovár se sladovnou, továrna na vyrábění škrobu z kukuřice, jiná na vyrábění lepenky ku krytí střech, barvírna a přádelna na lněnou přízi.

Výlety: Na *Kumburk* 1 hod.; zřícenina hradu s krásnou vyhlídkou (631 m.); $\frac{3}{4}$ hod. dále na západ je zřícenina *Bradlec* (561 m.). Popis obou viz jako výlet z Jičína při popisu trati z Ostroměře do Jičína, Dráha severozápadní d). — Na zřícenině hradu *Pecky* 1 $\frac{1}{2}$ hod. (viz jako výlet z Horek).

Okolí Paky jest útvaru permského a naleziště Psaroniů a četných Araukaritů; na Podlevíně, $\frac{1}{2}$ hod. na sever od města, nalézají se koule obsahující hráně ametistů a křišťálů. (Bohatou sbírku nerostů, zvláště z okolí zdejšího, má měšťanská škola; pěkné sbírky, zvláště hlazené Psaronie, má také pan Jampílek, hostinský Občanské Besedy.)

Dráha vede mělkým údolím podle vesnice *Staré Paky* do (51 km.) stanice **Staré Paky** (Alt-Paka), kde se křížuje tato trať s tratí vedoucí z Josefova přes Liberec k Seidenberku. — Na další cestě objíždí dráha vesnici *Roškopov*, vede pak vesnicí *Bélou* (až potud doprovází nás v l. trať k Semilům směřující) a zastaví naproti vesnici *Roztokům* ve

(60 km.) stanici **Kruhu**, pojmenované dle vsi v l. ležící. Za vesnicí *Roztokami* protíná dráha silnici Jilemnickou a vjíždí do

(66 km.) stanice **Jilemnické** (Starkenbach, 481 m.) vedle vesnice *Martiniců*.

Město *Jilemnice* (461 m.), od nádraží 1 hod. vzdálené, má i s Jilmem přes 3600 obyvatelů, a jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu.

Hostince: „U modré hvězdy“ (7 pokojů, 16 postelí, velký počet novin); „U české koruny“ (5 pok., 14 post.); „U oka Bo-

žibo“ (2 pokoje, 6 postelí). *Pošta i telegraf* v městě. Pošta jezdí denně 4krát na nádraží u Martinic (za osobu 30 kr.) a 2krát do Horek (Falgendorf, za osobu 45 kr.); mimo to 2krát denně přes Raketnici (Rochlitz) do Nového Světa (Neuwelt) a jednou do Vysokého (Hochstadt).

Roku 1628 koupil Jilemnici Albrecht z Valdštýna; po jeho zavraždění r. 1634 dostalo se město pozůstalé manželce jeho Marii Isabelle rozené hraběnce Harrachové, která je bratrovci svému Bonaventurovi hrab. Harrachovi odkázala. V městě jest pamětihodné stavení, bývalý klášter Alžbětinek, nyní proměněný v zámek hraběte Harracha, s kaplí (teď skladiště), v které r. 1503 pochována Anežka, dcera krále Jiřího z Poděbrad.

Farní kostel sv. Vavřince připomíná se již r. 1384; nynější kamenný je z r. 1729.

Město Jilemnice jest hlavním sídlem obchodu se zbožím lněným; poblíž města jsou velká bělidla. Velikolepé bělidlo na bělení bavlněného zboží jest též v Českém Jablonci nad Jizerou, na severovýchod od města Vysokého.

Výlety: Do *Branné* 1 hod.; zde jest hraběcí hrobka Harrachů a starý zámek Valdštýnů z r. 1533.

Na *skalku Hanšovu* v *Křeslicích* 1½ hod., s krásnou vyhlídkou na jihozápad, částečně také na Krkonoše.

Na *Žalý* a *Český Heidelberg* 2 hodiny.

Jde se Valteřicemi k Žalům (832 m.), — jméno prý vzato od slovanského pohřebiště z dob pohanských — pak na Český Heidelberg (1027 m., severní kupa, Německý Heidelberg, 1035 m.), odtud jest překrásná vyhlídka až k Poděbradům a k Nimburku; z Krkonošských hor viděti Sněžku a Černou Horu. Zpátky (zase 2 hod.) jdeme přes Mrklov a Štěpanice, kde viděti zbytky hradu Štěpanického, od Jana z Valdštýna již na začátku XIV. století vystavěného.

Dráha, překročivši několik potoků k Labi spěchajících, a opustivši území českého jazyka u dlouhé vesnice *Branné* (jejížto dolní část sluje také Hennersdorf), překročí po nejprv Labe ještě mladé; v l. vidíme železnici k Vrchlabí vedoucí, a vjíždíme do

(74 km.) stanice *Kunčic* (Pelsdorf, 416 m.).

Odtud vybíhá odkřídlá železniční 5 km. dlouhá k městu *Vrchlabí* (Hohenelbe, u zámku 480 m.).

Takto jmenuje se prostřední část řady domů, která se táhne podél Labe skoro dvě hodiny cesty; severní část sluje vesnice *Horní Vrchlabí* (Ober-Hohenelbe, 546 m.), jižní vesnice *Dolní Vrchlabí* (Nieder-Hohenelbe, nádraží 466 m.).

Město Vrchlabí má asi 5000 obyvatelů, všecka tři místa dohromady asi 8000 obyv., a ležíce na rozhraní obou jazyků čítají značný počet Čechů. — Město jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu.

Hostince: „U labutě“; „U mouřenína“; „U města Hamburku“, poslední nedaleko nádraží. — *Pošta i telegraf* v městě.

Na začátku XVI. století koupil Vrchlabí s okolními statky a vesnicemi Krištof Jendorf z Jendorfu a vymohl na císaři Ferdinandovi I. povýšení Vrchlabí za město horní (r. 1534), neboť tenkrát dolovalo se zde na železo. Později připadlo Albrechtovi z Valdšteyna, a ten připojil je k Fridlandu (r. 1628). Po smrti Valdštynově obdržel Vrchlabí Rudolf z Morzinu, v kteréž rodině až dosud zůstalo. — Roku 1863 zemřela ve Vrchlabí paní Josefina Kablíková, choť zdejšího lékárníka, proslulá jako výborná znatelka botaniky, zvláště flory Krkonošských hor. Řada rostlin touto paní odkrytých zachovala ve vědě jméno její (Kablika minima, Polytrichum Kabl., Lycopodium Kabl., Acer Kabl. atd.). Bohatý herbář svůj odkázala Trutnovské realce.

Děkanský chrám sv. Vavřince připomíná se již před rokem 1400 jakožto farní kostel; v něm jest starobylá křtitelnice z roku 1566. Klášter augustiánský, v l. 1705—1733 vystavěný, má na hlavním oltáři obraz od Rubense. Nejzajímavější stavení jest zřejmě zámek hraběte Morzina, čtvercové stavení z r. 1546, na každém rohu věží opatřené, uprostřed krásného, cizincům přístupného parku. V druhém patře zámku jsou kamna přes 300 let stará, na kterých vyobrazeno umučení Páně; v archivu chovají se dva kancionály se zdařilými drobnomalbami z r. 1578, pak relief Krkonošských hor, kterýž truhlář Franz dle přírody v dřevě vyřezal v měřítku 1" = 40° (tedy 1:2880). Dovolení ku prohlédnutí zámku uděluje ředitel. V nejnovější době vystavěna v městě velikolepá budova, kde umístěna spořitelna a škola. Také sluneční hodiny z r. 1859 na pivováru jsou zajímavé pro své motto: *Horas non numero, nisi serenas.* (Nečítám jiných hodin nežli jasných.)

Celá řada průmyslových závodů svědčí o tom, že Vrchlabí v tom ohledu vyniká; jsou tu přádelny na zboží lněné a bavlněné, bělidla, barvírny a papírny. Dopravou dříví z lesů panských živi se též mnoho lidí. Letošního roku byla ve Vrchlabí zřízena škola pro košíkáře, která se těší vřelému účastenství.

Vrchlabí je východiště k návštěvě hor Krkonošských, a proto pojednáno bude o výletech odtud ve článku zvláštním „Krkonoše“ nadepsaném.

Širokým údolím spěchá dráha dále, překročí brzo mladistvé Labe a běží po pravém břehu vedle (v l.) ves-

nic *Lhoty Klášterské* (Mönchsdorf) a *Dobré Mysli* (Gutsmuths), za níž otvírá se údolí *Prosečné* (Proschwitz), ovlážené Prosečnou čili Malým Labem.

(85 km.) Stanice *Hostinné* (Arnau, 350 m.). Hned u nádraží velká Eichmannova papírna. Z nádraží do města sotva $\frac{1}{4}$ hodiny.

Město *Hostinné* má skoro 3700 obyvatelů, německé nižší gymnasium, a jest sídlem okresního soudu.

Pošta a telegrafní stanice.

Také *Hostinné* patřilo jednou Albrechtovi z Valdštýna, a bylo po jeho smrti prodáno pobožnému hraběti Vilému z Lamboi, který zde zavést chtěl Jesuity, avšak pro nedostatečnou fundaci odevzdal klášter roku 1677 Františkánům. — Roku 1799 zakoupil panství v dražbě hrabě Dejin.

Děkanský chrám Narození P. Marie uvádí se již ve XIV. století jako farní; v kostele jest několik starých náhrobních kamenů. Na radnici (obnovené ponejprv r. 1525, naposledy r. 1877) jsou dvě kamenné sochy asi 5 metrů vysoké, obrněné rytířové, znak města; pověst vypravuje, že za dávných dob celá krajina obydlena byla takovými obry (Riesen), a tak vzniklo prý jméno „*Riesengebirge*“.

V *Hostinném* je mnoho továren, zvláště papírny, barvírny a přádelny. Jedna papírna umístěna v bývalém zámku, r. 1600 vystavěném.

Od *Hostinného* 3 km. na sever leží v pěkném údolí *Arnsdorf*, zámek a park barona Silbersteina; 3 km. na severozápad od *Arnsdorfu* jest v krásné lesnaté krajině malá lázeň *Forstbad* (423 m.), r. 1880 majitelem Karlem rytířem z Bergenthalu velice zvelebená.

Lázeňský dům je zcela přestavěn, hostinec rozšířen a obnoven, kolonáda se upravuje, a r. 1882 má se ještě druhý dům pro byty a pěkná villa zříditi.

Za *Hostinným* obrací se dráha k jihu, sledujíc Labe, jež u *Nového zámku* (Neuschloss) opustí; směrem severovýchodním proti potoku Chotějovickému na úpatí hory Kateřinské (v p.) pokračujíc, zastaví konečně ve

(88 km.) stanici *Chotějovicích* (Kottwitz, 342 m.).

V l. na výšině (368 m.) úhledný nový gotický kostelík ss. Petra a Pavla; v p. ($\frac{1}{2}$ hod. cesty) kaple sv. Kateřiny (523 m.), odtud hezká vyhlídka na sever, východ a západ. — Sněžku není viděti.

Pořáde podél potoka pokračujíc dostihne dráha brzy

(93 km.) stanici **Pilinkov** (Pilnikau, 357 m.). Okolo hory *Stráně* (Leitenberg, v p.) stoupá dráha, dvakrát silnici Trutnovskou, pak vesnici *Weigelsdorf* protínajíc, ke (102 km.) stanici **Trutnovu** (Trautenau, 417 m.), $\frac{1}{4}$ hod. od města téhož jména.

Město *Trutnov* (u radnice 426 m.), ležící na pravém břehu řeky Úpy (Aupa), má se svými čtyřmi předměstími více než 11.000 obyvatelů a jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu; dále je zde německá realka (kde uschován jest vzácný herbář paní Kablíkové, srovn. str. 466.) — na témž místě, kde dříve stál starý hrad — a německý ústav ke vzdělání učitelů.

Hostince: Hôtel „Union“ u nádraží (13 pokojů po 60 kr., velký počet časopisů); hôtel „Stark“ (dříve „Modrá hvězda“) na Náměstí (24 pokojů po 60 kr. a výše), omnibus k nádraží (30 kr.); hôtel „U bílého koně“ na Náměstí, s vyhlídkou na Sněžku (9 pokojů po 1 zl.); „Černý orel“ (několik pokojů po 40 kr.); „Goldene Spitz“ asi 6 minut od nádraží, starý, laciný hostinec (asi 11 pokojů). *Pošta* i *telegraf* v městě. *Zahradní restaurace* na Sřelnici za městem. *Povozy* lze najmouti ve jmenovaných hostincích i jinde; dvouspřežní za 8 zl., jednospřežní za 5 zl. denně. *Pošta* jezdí v poledne přes *Aberspach* (Adersbach) a *Teplici* (Weckelsdorf) k *Broumovu*.

Založení Trutnova připisuje stará pověst „Trutovi“, jenž prý pustou krajinu zdejší od líté saně osvobodil. *) Za krále Přemysla Otakara II. odevzdána celá župa Trutnovská německým kolonistům z ciziny přivolaným. Od krále Jana Lucemburského jmenován Trutnov r. 1340 městem.

Největší požáry zuřily zde r. 1745 několik dní před bitvou u Zárova (Soor), pak 27. května 1861 (142 domů). Roku 1866 bojováno zde 27. června velmi prudce; pro jakési nedorozumění 19 měšťanů, mezi nimi také purkmistr dr. Roth, způsobem velmi příkrým do zajetí zavedeno a v Hlohově po 80 dní až do uzavření míru v tuhé vazbě držáno. **)

V Trutnově se narodili: proslavený Berlínský dvorní herec Čechtický; dvorní rada dr. Hoser; básníci dr. Weber

*) „ideže Trut pogubi saň lutú“ (Libušin soud).

**) Viz spisek „80 Tage in preussischer Gefangenschaft“ von Dr. Roth. 1866. Trautenau, bei Traxler. 36 kr.

a Uffo Horn (poslední, nar. r. 1817, zemřel zde 1860 a je pochován na zdejším hřbitově za realkou).

Děkanský chrám, založený již r. 1283, přestavěný v l. 1745—1768, má dva pěkné oltářní obrazy. Na prostranném Náměstí jsou na všech čtyřech stranách loubí; uprostřed stojí kamenná kašna, na které pověstná saň vypočteněna; na severní straně Náměstí jest pěkný kamenný sloup nejsvětější Trojice.

V městě i v celém okolí jest velký počet továren, zvláště přádelen, papíren a bělidel; z nich nejvíce vyniká přádelna na len firmy „Jana Faltise dědicové“, nejstarší a nejpřednější závod tohoto druhu v celém mocnářství, snad i nejstarší na celé pevnině; v některých letech zaměstnávala až 2400 dělníků.

Spolků je zde 11, mezi nimi spolek „Veleslavín“ v hostinci Fiedlerově (v domě Breuerově).

Vycházka na Gablenzovu horu (Gablenzhöhe, dříve „na Šibenici“ [Galgenberg] zvanou, 506 m.), a na *Janský vrch* (Johannesberg, také „Kapellenberg“, makovice věže na kapli 529 m.) i zpět do města vykoná se pohodlně za hodinu.

S Gablenzovy hory jest utěšený pohled do krajiny, v které vesnice splývá s vesnicí, a velký počet továren svědčí o čilém ruchu průmyslovém. Zvláště poutá pohled na Sněžku, na které i pouhým okem lze rozeznati kapli a hostinec; v l. od ní vidíme Studničnou horu a blíže k nám horu Černou, v p. Černou kupu a blíže město Zacléř; na východní straně ukazují se hory Kladské, na jih je rozhled lesem omezen, na jihozápadě konečně poznáme dle táhlého hřbetu a kostelíčka na něm horu Zvíčinu. — Na památku vítězství rakouského vojska, které dne 27. června r. 1866 po krvavém boji (od 10 hod. dopol. do 5. hod. odpoledne) pruské vojsko k odstoupení až k Poříčí (Parschnitz) donutilo, zřízen r. 1868 na Gablenzově hoře železný pomník v podobě jeblance, 17 m. vysoký; na něm jsou zaznamenána jména 85 důstojníků, kteří mimo 1519 mužů v tomto boji padli. Odtud za několik minut dojdeme ku kapli sv. Jana, kde jest opět hojnost dojemných památek obou stran na zuřivý boj.

Poznámka. S „Hopfenberku“ není zvláštní vyhlídky, protož vraťme se hned od pruského pomníku na Janském vrchu zase do města.

Výlet na zříceninu hradu Břecšteinu (Silberstein) hodina cesty.

Jsou to jen nepatrné zbytky v lese ukryté; pouze besídka na jedné zdi upravená svědčí o tom, že místo není zcela zapo-

menuto. Dolů můžeme přes Vlčice (Wildschütz) za hodinu dostati se do nádraží Pilinkovského, odkud po dráze se vrátíme.

Z Trutnova jde odvětví dráhy do *Vrajtu* (Freiheit); denně jezdí 7 vlaků tam i sem.

Stanice: Trutnov (zastávka u hlídačova domku č. 3. v Horním Starém městě) — Staré město (6 km., Altstadt, 449 m.), zastávka u hlídačova domku č. 7. v Mladých Bucích (Jungbuch) — Vrajt (11 km., 511 m.).

Ze stanice *Starého města* je dobrá silnice (7 km.) do Zatléře (Schatzlar), města s okresním soudem, poštou a telegrafní stanicí. *Hostinec* „U purkmistra“. Návštěvu zasluhuje zámek r. 1750 od Jesuitů vystavěný, vysoko (654 m., tedy 50 m. nad městem) položený. Párádelna, doly na uhlí.

Vrajt jest také vhodné východiště do hor Krkonošských, proto o výletech odtud pojednáno ve článku „Krkonoše“ nadepsaným.

Za Trutnovem (v p. pohled na město) protíná dráha silnici k Olešné (Goldenöls) vedoucí, a v rozšířeném údolí řeky Úpy zastaví brzy v poslední stanici této trati,

(106 km.) **Poříčí** (Parschnitz, 406 m.), kde se stýkají obě trati dráhy Severozápadní, a sice trať z Chlumce přes Starou Paku do Poříčí (106 km.) a trať z Německého Brodu přes Hradec Králové a Poříčí do Libavy (Liebau), 199 km.

V Poříčí jsou párádelny a bělidla. Vedle párádelny pánů H. Clemense a Jiřího Walzla od majetníků zřízený pomník (bronzoový lev) na hřbitově, kde odpočívají v bitvách dne 27. a 28. června, pak 3. července 1866 padlí vojínové rakouští i pruští.

Z Poříčí projektována nyní trať do Teplic (Weckelsdorf).

Krkonoše.*)

Veškerá horstva, která se od průlomu Labe v severních Čechách až k hořejšímu toku Odry na Moravě zdvihají, v délce 330 km. a v šířce 40 km. i více, nejprv k východu, potom k jihovýchodu se táhnouce, naznačují se v dílech zeměpisných společným jménem Sudetů.

Nejznačnější skupina, severovýchodním Čechám a jihozápadní části pruského Slezska náležející, nazývá se *Krkonoše* (Riesengebirge). Ohraničíme-li je (podle prof. Kořistky) na západ Jizerou (od Ernstthalu neb Hořejší Sítovy až nahoru k Wurzelzdorfu), Mumlavou a jejím pravým přítokem Mumlavicí, konečně Hořejším Zackenem; na sever Zackenem, pak příkrým svahem pohoří k rovině Warmbrunské směrem k Schmiedeberku a Lancutu; na východ čarou proti Bobru přes Königshain podél potoka Líčné až k Poříčí a dále k Trutnovu; přijmeme-li posléze na jihu, kde hranice nedá se snadno vytknouti, za takovou čaru od Trutnova proti Úpě až k Mladým Bukům, pak podél Javornického potoka až k Teresienthalu, Forstu, Vrchlabí a Ernstthalu: obdržíme území 40 km. (10 hodin) dlouhé a 23 km. (6 hodin) široké, jehož nejvyšší temena, naznačující souvislý hlavní hřbet, vystupují na společných zemských a zároveň říšských hranicích. Skoro rovnoběžně s tímto hlavním hřbetem zvedá se druhý, jenž táhne se přes Kotel, Krkonoš a Koží hřbet k Studničné, uprostřed proražen jsa Labem; od tohoto hřbetu vybíhají na jih: Vlčí hřeben, Heidlova hora, Planina (Planurberg), Beerenberg, Benešův kopec (Bönischberg), Černá hora a Rýchorská hora (Rehhornberg); od hlavního hřbetu na sever: Kobyli hlava, Homole (Hummelberg), Zámecká hora (Schlosshübel) s Kynastem, dále Černá hora, vrch Na hrobech (Gräberberg) a Břeží kameny

---

*) V přiměřenosti k obsshu cestovní rukověti pro celé Čechy nemůže se zde očekávati vyličení zevrubné, jmenovitě ce se týče *slezské strany* pohoří, třeba poukázati na podrobnější díla, jaká napsali Grieben, Meyer, dr. Heinrich Pröhle a j. — Veškerá udání výšek jsou dle dr. Karla Kořistky, tedy čerpána z nejlepšího pramene.

(Friesensteine). Jižní příční hřbety jsou delší, širší, ale méně článkované nežli ty, které vybíhají na sever od hlavního hřbetu.

Geologický útvar horstva nejeví mnoho rozmanitosti. Hlavní hřbet skládá se v celé délce své od Prokšovy boudy, kde souvisí s horami Jizerskými, od kterých sotva jej lze oddělit, až ke Sněžce z granititu. Hlavní spousta této horniny jest tmavočervený až hnědý živec, pak bílý oligoklas, šedá až hnědá zrna křemečcová a zakrnacené deštičky tmavozelené až černé slidy obsahující. Některé z těchto součástí velmi snadno zvětrají a pak je déšť spláchně, kdežto jiné co mohutná holá skaliska, zvětrání vzdorující, v podobě věží a zdi nad hlavní hřbet strmí. Z granititu skládá se také skoro celá k Prusku náležející část pohorí. Na české straně táhne se tato hornina od slapů Mumlavy k východu, a napořád se úzic, mizí nedaleko Obří boudy u paty Sněžky úplně. V granititu nacházejí se až 150 metrů silné, drobnozrné balvany žulové, které méně zvětrávají nežli granitit, tvoří skalní stěny; u Malého Sněžného března (Kleine Schnee-grube) objevuje se dokonce čedič. Východní konec hlavního hřbetu (nad Schmiedeberkem, pak v Kolbenberku a Dlouhé hoře) skládá se z jakéhosi druhu ruly, nazvané od Jokelyho sopečnou rulou (protogynem), která na jihovýchodě nabývá značné mohutnosti, any z ní z větší části složeny jsou Černá hora, Benešův kopec, Vachour a Heidlova hora. Tato rula oddělena jest od granititového hlavního hřbetu svorem; z tohoto kamene skládá se také skoro celý rovnoběžný hřbet, obzvláště jeho temena: Lysá hora, Kotel, Krkonos, Koží hřbet (v jehož ostrohraných skalách objevuje se také bulizník), Studničná, ano sama Sněžka. Na východě nachází se vedle bulizníku též břidlice jinorazová, táhnouc se od vesnice Rýchoru úzkým pruhem přes Jetřichovice až k slezskému Kupferberku. Konečně budiž ještě uvedeno, že na jihovýchodě a východě Krkonosů vystupuje červený pískovec, jakož i že na obou podélných hřbetech a na širších hřbetech příčných nacházejí se rozlehlá ložiska rašeliny.

Krkonosé, viděny od severu a od jihu, poskytují zcela rozdílný pohled.

Na jižní straně těžko jest obdržeti celkový obraz hlavního hřebene, pouěvadž jest namnoze zakryt jižními příčními hřbety. Nejlepší stanovisko jest zde téměř Zvíčiny (671 m.) západně od Králové Dvoru. Vrch Horka (599 m.) u Hůrek (Falgendorf) jakož i Tábor (684 m.) u Lomnice poskytují pohled mnohem obmezenější. Se Zvíčiny spatřujeme za jasného dne pásmo horské od Heidlovy hory u Vrchlabí až k mohutné Černé hoře nad Janskými lázněmi; v druhé řadě pásmo od Kotle až ke Studničné, v třetí konečně hlavní hřeben od Vysokého kola až ke Sněžce. Na straně severní nacházíme po celé čáře od Teplic Hirschberských až k Schmiedeberku snadno vyhlídky, odkud celý hřeben přehlídíme, a snadno jeho temena rozeznati můžeme; musíme však k tomu (za příčinou slunce) v letních měsících voliti nejčasnější hodiny ranní.

Tak vidíme z Teplic Hirschberských hlavní hřeben od Smrkové stráně (Fichtig Lehne) přes Sněžku až k Jínonoši (Reifträger), an mohutně přesahuje nižší předhoří.

Pšenice daří se až do 550 m., žito o 100 m. výše, oves dosahuje do 760—790 m., ano na některých místech — pod Březími kameny — dokonce do 843 m. (srovnej Milešovku 835 m.). Do tak značných výšek sáhá také pěstování zemčat a lnu, ještě výše jsou pouze horní louky nebo pastviště, zde „luka“ zvaná. Na české straně hor můžeme za hořejší hranice jehličí přijmouti 1200 m. Nad touto výškou — někdy arcit také níže — nacházíme Krkonošům i ústředním Alpám zvláštní kleč (*Pinus pumilio*). Jen do výše muže rostouc vleče kmeny své mnoho metrů daleko po zemi, any větve její stojí přímo. Ve výškách přes 1400 m. nevystupuje více ve skupinách velikých, souvislých, nýbrž jen v jednotlivých a menších.

Krkonoše jsou i ve vyšších svých částech, obzvláště na české straně, silně zalidněny; obyvatelé živí se chovem dobytka a lesní prací, anebo plátenictvím a sklářstvím, bydlíce v chýžích, „boudy“ nazvaných, buď porůzných anebo v skupinách stojících. Rozeznávají se boudy zimní, dílem z kamene, dílem ze dřeva vystavěné a po celý rok obydlené, byť i v zimě celé sněhem zaváté — a boudy letní, pouze pro pohostění a přístřeší cestujících zřízené, které nechovají žádný dobytek a všechny potřeby, větším dílem i vodu, zdaleka si opatřovati musejí. Proto také ceny i poněkud vyšší sluší uznati za přiměřené.

V hranicích Krkonošů, jak jsme je s počátku vytknuli, bydlí skoro naskrze Němci, pouze na severozápadě táhnou se meze českého jazyka od Vrchlabí přes Vítkovice do Jablonce; dle náboženství jest obyvatelstvo na české straně všecko katolické, na pruské většinou protestantské.

Nejlepší doba k cestování v horách jest pozdní léto a podzim; v září bývají vyhlídky nejpěknější. Nejnověji podnikají se také v zimě výlety na saních do hor, a s dobrým úspěchem. Co se obleku týče, třeba opatřiti se botama z hovězí kůže*) s dvojími podešvy; dále musí se pamatovati na to, že noci a rána jsou citelně studené, pročez radno jest vzíti raději teplejší oblek a plaid nebo havelock. Na hlavu hodí se nejlépe měkký klobouk plstěný se širokou střechou; za silného horka dejme do klobouku kapesní šátek, jenž hlavu podstatně chrání. Slaměné klobouky

---

*) Teletina není spolehlivá, poněvadž při střídavě vlhkém a suchém počasí se láme a puká, ostatně proti mokru nechrání. Dobře namazaná kůže hovězí zůstává měkká a chrání nohu i při nejhorších cestách. Výborným mazadlem na boty osvědčilo se Biningerovo švédské mazadlo „robenine“ (v Praze na Betlemském plácku), které v plechové krabičce snadno můžeme vzíti s sebou.

nejsou při větru a dešti k žádné potřebě; proti úpalu slunečnímu chrání jenom nedostatečně.

K chůzi hodí se nejlépe hodiny ranní, večer hledme v čas dostati se na nocleh. Stoupajíce do vrchu nechodme příliš rychle, neodpočívajme příliš často, nebudiž nám nepohodlno zaobalovati se opětně v plaid, a raději snášejme trochu žízně, než abychom pili studenou vodu horskou. Přijdouce na výšiny pod přístřeší převlečme se, možná-li, do čistého prádla, ale dříve vypijme něco teplého (čaj, kávu neb horké víno), a pak teprva vyjděme ven užít vyhlídky.

Ve mnohých krajinách není radno chodit samotnu, poněvadž často z nenadání se dostavují mlhy; ostatně jest průvodčí co společník cest povědomý, co vysvětlovatel krajiny a nosič zavazadel vždy velice vhod. — Průvodčí (nosící čepice neb klobouky s plechovým štítkem) dostávají vůbec za celý den 5 marků = 3 zl., do čehož vpočtena jest už cesta zpáteční, za kterou jim nepatří žádná zvláštní náhrada, a musejí se sami stravovati. Každý průvodce úředně oprávněný (a jenom takoví se mají bráti), má svou knihu, v níž poznamenány jsou úředně ustanovené taxi za každou jednotlivou cestu, jakož i veškerá všeobecná ustanovení.*)

Co do útraty není cestování v Krkonosích právě laciné, přesto může však se 3 zl. (5—6 marky) denně vystačiti. Kdo chce použiti průvodce a povozu, má to arcit laciněji, cestuje-li ve společnosti (2 neb 3 osob), poněvadž se pak tato zvláštní vydání rozdělí.

Za cestovní mapy výborně se hodí:

Mapa sekce III., příloha k „Archivu proskoumání Čech od prof. dr. K. Kořistky“. Měřítko 1:200.000. Na mapě jsou naznačeny vrstevnice po 25 m., a mapa obsahuje krajinu mezi Novým Městečkem, Železným Brodem, Kopidlmem, Josefovem, Novým Městem nad Metují v Čechách a Dušníkami, Neurodem, Waldenburkem, Teplicemi (Warmbrunn), Friedeburkem v pruském Slezsku. Cena výtisku černého 1 zl. 20 kr., barevného 1 zl. 60 kr. U Fr. Řivnáče.

K tomu téhož skladatele mapa „Krkonosé“, obsahující krajinu mezi místy Schreiberhau a Schmiedeberg na severu, Douhým vrchem a Krausovými boudami na východě, Černou horou a Ja-

---

*) Zajisté bylo by jen ku prospěchu všem cestujícím, kdyby si každý z nich vždycky dal ukázat od průvodčího jeho knihu, aby z ní seznal všeobecná ustanovení a sazby a také podle těchto se řídil; to pak, co jim dá více, poznamenal výslovně za *dobrovolný přídavek*. Nováčkové v cestování pokazí mnoho zbytečnou ostýchavostí. Jakkoli průvodčí žádají obyčejně jen co jim patří, přece si někdy některý dovolí požadovati mnohem více nežli siní, a pak třeba jej rázně odkázati do jeho mezí.

bloncem na jihu, Harrachovicemi na západě, v měřítku 1:100.000
Cena 60 kr. U Fr. Řivnáče.

Dále mapy generalního štábu (starší vydání jenom německé, v měřítku 1:144.000), každá sekce 40 kr. (nové vydání, také s českými jmény při osadách, v měřítku 1:75.000, sekce za 60 kr.).

Připomenuti. *Kdo jede z Prahy, nechť použije (dle jízdního řádu pro rok 1881 platného) vlaku, jenž v 8 hod. 10 min. vyjíždí z nádraží Severozápadní dráhy přes Chlumecké Kunčice a Vrchlabí, kamž přijede ve 2½ hod. odpoledne, čímž tedy ještě odpoledne získá pro cestu do Spindelmühlu.*

Odpolední vlak (2 hod. 50 min.) zdrží se v Kunčicích (Pelsdorf) asi hodinu, a přijede teprv o 10. hod. večer do Vrchlabí.

Také do Vrajetu (Freiheit, Janské lázně) připojuje se bezprostředně ranní vlak svrchu naznačený, tak že jsme ve 4 hod. odpoledne ve Vrajetu.

Kdo použije dráhy Turnovsko-Kralupské (nádraží Františka Josefa), vyjede z Prahy v 7 hod. 30 min. ráno, přijede taktéž v 2½ hod. do Vrchlabí; vlak odjíždějící v 11 hod. 24 min. ráno přivezl by ho tam teprva v 10 hod. v noci.

Následující rozvrh cesty v horách, s východištěm z Čech, sestaven jest tak, že jdouce po hřbetě končíme s předmětem nejzajímavějším, totiž Sněžkou.

Vyjdeme-li z Vrchlabí, možná si rozdělit cestu na denní tury nejvýše osmihodinné chůze tak, že by ku procestování české části hor potřeby bylo 4 dnů.

Poněvadž ale všude vzdálenosti přísně jsou udány a spolu bedlivě naznačeno, kde možná nocleh dostati, tedy jest snadno počet dní *zmenšiti* (což však nebylo by radno) anebo *rozmnožiti*, kdyby někdo nechtěl tak rychle jíti anebo na některých místech se pozdržeti.

V *Dodatku* (str. 487.) nalézají se udání týkající se slezské strany hor, aby cestovatel nebyl prost všeliké rady, jakmile překročí politické hranice země; při vší své krátkosti postačí tyto poznámky úplně pro krátký pobyt.

Že skoro všechny tyto cesty mohou vykonány býti také směrem opačným, netřeba teprv podotýkati.

Návrh ke čtyřdenní cestě celým horstvem.

I. První den.

Z Vrchlabí až na Nový Svět.

A.

Z *Vrchlabí* (Hohenelbe) přes *Spindelmühl* — proti Labi a po Mumlavě (Mummel) až na *Nový Svět* (Neuwelt) — celkem 8 hodin — cestou velmi dobrou, i pro dámy přiměřenou.

Z *Vrchlabí* do *Spindelmühlu* (pěšky 3 hodiny, s po-
vozem — jednospřežní stojí 3 zl., dvouspřežní 5 zl. —
1 1/2—2 hodiny).

Po dobré okresní silnici *Hořejším Vrchlabím* — v l. Heidlova hora (1035 m.) s pěknou vyhlídkou, dostupná za 2 hod. — do *Herlikovic* (Hackelsdorf, na domech podél silnice větším dílem zajímavé průpovídky, rýmovaná pravidla života — obyčej to následování hodný). As 1 1/4 hod. od Vrchlabí zužuje se údolí v soutěskách Labských (silnice leží 564 m. vysoko), jimiž se řeka s hukotem protlačuje; dále jest na p. 42 domů *Volského dolu* (Ochsengraben) na stráni horské až vysoko nahoru rozptýleno; za hodinu dostaneme se do *Michlova mlýna* (Michelmühle, 642 m.), pak ke *Krausovu mlýnu* (Krausemühle, restaurace, koupele, nocleh) — nahoře jdou Krausovy boudy až do výše 817 m. — potom nbíráme se mimo *Bedřichov* (Friedrichsthal, 690 m.) do *Spindelmühlu* (kostel 761 m.), ležícího v překrásném, na jih otevřeném údolí mezi Krkonosem, Kozím hřbetem a Planinou.

Hostince: Richterův vedle kostela se 12 pokoji pro cizince; „Wiesenhaus“, Hallmannův, Erlebachův, „Marienwarte“, „U Německého císaře“ a j., všude byt a dobrá strava.

Spindelmühl, u východiště velmi četných výletů horských, stanoviště průvodců, hodí se také pro delší pobyt letní, a jest větším dílem hojně navštěvován.

Pošta jest v Richterově hostinci, *telegrafní úřad* 5 minut dále na cestě k Labskému dolu.

Ze *Spindelmühlu* k *slapu Labskému* (Elbefall, 2 hod.).

Jdeme po výborné jízdné cestě, již hrabě Harrach dal zříditi, ustavičně pěkným lesem podél hučícího Labe nahoru. Zde ukazuje Labe, a vůbec jen ono samo, podobnou zelenost jako vody alpské. Mineme sloup s českým a německým nápisem (český zní: „Směr vycházky 712 m. nad mořem“, německý: „Excursionsweg 712 m. über dem Meer“); v p. zdvihá se západní část tak

zvaného *Sedmidolí* (Siebengründe), z něhož Labe sbírá vody své; tři z dolů těch mineme: nejdříve *Medvědí důl* (Bärengrund), pak *Dvoreckou vodu* (Hofbaudenwasser) a konečně *Pudlovou vodu* (Pudelwasser, kterážto poslední tvoří $\frac{1}{4}$ hod. nad ústím svým podívání hodný *slap* v romantickém okolí. V l. spatřujeme *slap Pučavy* (Pantschefall, dole 940, nahoře 1300 m.), jež pohodlněji navštívit lze od boudy u slapu Labského. Nyní kráčíme příkřejší, sem tam se zatáčející cestou k veliké, dobře zařízené boudě u *slapu Labského* (1284 m.), náležející hraběti Harrachovi (10 pokojů, 21 postelí) a hodící se výborně i k delšímu pobytu. Labe vrhá se tu do hloubky 55 m. (celý rozdíl výšky mezi Labskou loukou a Labským dolem u samého slapu obnáší ke 230 m.), a ke zvýšení účinku nadržuje se stavidly (15 pf. nebo 10 kr. za spuštění). Sejdeme dolů po stupních, abychom odtud se podívali na vodopád. Kdo chce navštívit *pramen Labe*, na způsob studně obroubený (1300 m.), má tam od slapu $\frac{1}{4}$ hodiny.

Od Labského slapu podél Mumlavy do *Harrachovic* (Harrachsdorf) a na *Nový Svět* (3 hod.) po nové Harrachovské jízdní stezce.

Zřízení této jízdní stezky od Harrachovic až na Nový svět stálo prý 90.000 zl. Nejdříve přijdeme k *slapu Pučavy* (250 m.), na nějž díváme se z výstupku skalního. (Za vytažení stavidel dá se zpropitné). Dále ubíráme se po krásné jízdní stezce nejprv přes lánaté pláně, pak divokou lesní samotou, ustavičně přes samé prahy podél hnědé Mumlavy, jejížto lasturovitě vymleté řečiště zasluhuje povšimnutí. Po cestě na tabulích udány výšky (nejdříve 1205 m., pak 1020, 755 m.) a dosahy sněhu. Po více než dvouhodinné chůzi přijdeme ke *slapu Mumlavy* (Mummelfall, 728 m.) asi jen přes 9 m. vysokému, ale svou šířkou imponujícímu a všechny ostatní slapy těchto hor překonávajícímu. U *slapu restaurace* s dobrým pivem. Odtud buď zacházkou 10 minut přes *Harrachovice* (669 m., *hostinec* Širův, též u Dominika zvaný, se 4 pokoji a 8 postelemi po 50 kr.; v kostele skleněný oltář); anebo přímo na *Nový Svět* *) vesnici na lučních pláních, obklopenou lesy, s velikolepou *sklárnou* (645 m.) hraběte Harracha, kde se sklo brousí, maluje a pozlacuje, což vše velmi hodno jest podívání. (Ohlášení u správce sklárny.)

Pošta a telegraf, též doktor lékařství v místě. *Hostince*: „U Krakonoše“ (6 pokojů, 12 postelí po 50 až 60 kr.); „Gustavův hostinec“ (5 pokojů, 10 postelí po 30 kr.), též velmi čistotný a pořádný. U Gustava také pokoje na měsíc za 8—9 zl. *Povozy*

*) Ku konci dubna 1881 dalo c. k. ministerstvo obchodu povolení k započetí přípravných prací technických pro místní dráhu s pravidelnými kolejemi od stanice Jilemnice Severozápadní dráhy přes Roketnici na Nový Svět.

(denně za 5 zl.) na poště anebo n „Krakonoše“. Návštěvy hoden jest ústav pro umělé chování patruhů nedaleko hraběcího letohrádku. *Pošta* jezdí do Tannwaldu (k železnici), do Schreiberhau v Prusku, do Rokitnice a do Vysokého.

Výlety z Nového Světa: Do *Rokitnice* (Rochlitz, viz str. 478.), do *Schreiberhau* 2 hod., k *slapu Mumlavý* (str. 476.), k *slapu Labskému* (str. 476.). Do *Karlsthalu* (1 hodina), *skelné hutě* v pruském Slezsku (hostinec vedle skelné hutě), ustavičně lesem.

Do *Wurzelsdorfu* ($\frac{1}{2}$ hod.), lázeňského místa v pěkné, zdravé horské krajině, chráněné kolem vrchy lesem porostlými.

V lázeňském domě 47 hostinských pokojů (též pro cestující); restaurace s jídelnou a verandou. Veliká *sklárna* (obzvláště zajímavé jest předení skla).

Mimo pěkné procházky po velmi dobře zřízených lesních cestách příjemný výlet na *Štěpánskou horu* (Stephanshöhe, 958 m.), 2 hodiny. Nejjistěji po silnici na vyhlídky bohaté až do *Příchovic* (Přichowitz), mimo kostel (793 m.) k myslivně (900 m.) a 5 minut výše k *Štěpánské věži* (Stephansturm, 958.). Kamenná věž, roku 1846 od arciknížete Štěpána započatá, nedostavěná, jest asi 5 m. vysoká; jest tu dosavad ještě asi 20 stupňů, ale nemožno po nich jíti poněvadž dolejší scházejí; jiných 26, hotových k zasazení, leží vřkol — jak snadné bylo by tu dokončení věže! *Vyhlídka*: přívětivé údolí Rokitnické, Vysoké, Turnovská krajina, Trosky — v dálce Milešovka, Bezděze, Ještěd.

Ještě rozsáhlejší jest vyhlídka z *Haidsteinu* (961 m.), ležícího odtud $\frac{1}{4}$ hod. na východ.

Veliká ves *Rokitnice*, skládající se z Hořejší a Dolejší Rokitnice (Ober- und Nieder-Rochlitz), má k 9000 něm. obyvatelů, vypadající s velikými staveními svými zcela jako město; jestli zde okresní soud, *pošta* a *telegrafní úřad*.

Hostince: „Hôtel Haney“ na blízku kostela (zřízený zcela po velkoměstsku); $\frac{1}{2}$ hod. dále dole hostinec „U modré hvězdy“ (zvenčí neúhledný, ale velmi oblíbený).

Z Nového Světa jdeme nejdřív hodinu po silnici až k mýtnímu domu v *Pomeznicí* (Grenz dörfel), pak na l. $\frac{3}{4}$ hod. až k Rokitnickému kostelu; kdo chce do hor, dojde za $1\frac{1}{2}$ hod. k *Dvorským boudám* (Hofbauden), a odtud dá se cestou přes *Kotel* (Kesselkoppe) k *Labskému slapu* (str. 476.).

Zpáteční cesta přes *Schenkenhahn* do *Wurzelsdorfu* $\frac{3}{4}$ hodiny. Radno vystoupiti také na *Čertovu skálu* (*Teufelsberg*, 1022 m.). $2\frac{1}{2}$ hodiny, s které jest bohatá vyhlídka. Od silnice k Roketnici vedoucí odbočuje 20 minut za Jizerským mostem široká jízdní stezka na *Čertovu skálu*.

B.

Jiná pěšina ze *Spindelmühlu* na *Nový Svět* vede přes *Kotel*, poskytující rozmanité vyhlídky a jsouc obzvláště pro botanika zajímavá — celkem 5 (7) hodin. Průvodčí není nevyhnutelný, ale ovšem vždy příjemno mítí ho s sebou.

Ze *Spindelmühlu* přes Labský most do *Bedřichova* a pak k boudám *Schüttelbauden* zvaným (1 hod.); poslední dům jest zájezdný *hostinec*, při něm pěkná ozvěna. Na jižním svahu Krkonoše (přebíhatém na vzácné Hieracie) dojdeme za $\frac{1}{2}$ hodiny ke *Kotlové boudě* (*Kesselbaude*), myslivně, kde možno dostati pivo a chléb. Odtud jeme buď za $\frac{1}{2}$ hod. v *Březně pod Kotlem* (*Kesselgrube*, 1038 m.), skalní to kotlině 400 m. hluboké, ve které vedle vzácných rostlin (*Saxifraga oppositifolia* L., *Heracleum sibiricum* L., *Galium boreale* L.) některé léto i sníh se nachází; anebo za $\frac{3}{4}$ hodiny na *Kotli* (1435 m.), temeni 100 m. nad hřeben strmicím, které i s Dablického vrchu u Prahy viditelné jest a výtečnou *vyhlídku* do země poskytuje; ležít u našich nohou celá severovýchodní čtvrtina země.

Dále od *Pučavského slapu* k *Labskému* ($\frac{3}{4}$ hodiny) a podél Mumlavy na *Nový Svět* (3 hodiny); anebo přímo přes *Dvorské boudy* a *Seifenbach* anebo přes *Čertovu skálu* (viz výše) a do *Nového Světa* (asi přes 4 hodiny).

II. Druhý den.

Z Nového Světa až k boudě u Sněžných březien.

Z *Nového Světa* přes *Vysoký kámen* (*Hochstein*) a okolo *Jínonoše* (*Reifträger*) k boudě ve *Sněžném březně* (*Schneeegrubenbaude*), v celku 7 hodin.

Po silnici za $\frac{1}{4}$ hod. k slezským hranicím, $\frac{1}{4}$ hodiny dále k *Prokšovým boudám* (*Prokschbauden*, 814 m.); odtud za $\frac{3}{4}$ hod. k celně, a v l. za hodinu na *Hochstein*. Na Malém *Hochsteině* (910 m.) s věže rozkošná *vyhlídka* na hřbet Krkonoší a do Slezska. Nedaleko jest letní bouda s restaurací, kde možná i přenocovati.

Z Hochsteinu jsme za hodinu v *huti Josefinině* (Josefinenhütte, 663 m), největší to sklárně ve Slezsku (návštěva dovolena). V hostinci stanoviště průvodců. Odtud povozem do *Teplíc Hirschberských* (Warmbrunn, 3 hod.), anebo přes *slap Chuchelné* (Kochefall), *Bismarkovu skálu*, *Kynast* a *Hermisdorf* (pěšky za 4 hod.).

Z Josefininy hutě k *slapu Zackelskému* (jinak Zackenskému, Zackenfall) $\frac{1}{2}$ hod. lesem až k restauraci, také nocleh pro 20 osob. Hned v l. tvoří Zackerle, tekoucí k Malému Zackenu, slap 26 m. vysoký. Slézá se dolů; za otevření stavidel 15 pf.

Od slapu Zackelského lesem (cestou mineme Krakonošovu kostku) jsme za $1\frac{1}{2}$ hod. u *Nové slezské boudy* (Neue schlesische Baude, 1172 m.), kde možná přenocovati, a odkud jest pěkná vyhlídka; odtud za 2 hod. dostaneme se k patě *Jínonoše*, jinak *Sináku* neb *Sinné hory*, ve výši asi 1300 m. (téměř 1354 m.), dále stoupáme podél *Svínských* (Sausteine), pak *Sýrových kamenů* (Quarksteine, pěkná vyhlídka do Slezska) a vrchu *Veilchenkoppe* zvaného k boudě u *Sněžných březů* (Schneegrubenbaude 1499 m.), kde jest dobrý a laciný nocleh; s vedlejšího skaliska, zvaného *Čertovou* neb *Krakonošovou kazatelnou* (Teufels- oder Rübezahls-Kanzel), jest rozkošná vyhlídka, obzvláště do Slezska.

Sněžná března jsou dvě přes 300 m. hluboké skalní rokle, ve kterých se často po celé léto drží sníh. Potřebí zde opatrnosti, obzvláště za silného západního větru, blížíme-li se ku kraji (1491 m.). Kdo se chce zdola (1124) nahoru dívat, potřebuje $\frac{3}{4}$ hodiny po úzké, příkré pěšince k Velikému Sněžnému březnu, a též tolik okolo Malého Sněžného Března (kde třeba sobě všimnouti tří úzkých čedičových couků *) uprostřed žuly) zase nahoru k boudě, celkem $1\frac{1}{2}$ hod. velmi opatrného stoupání.

Od boudy u Sněžných březů můžeme se dostat za 20 min. k *Labské studni* (Elbebrunnen), a za dalších 15 min. k Labskému slapu, odtud jsou do Spindelmühlu 2 hodiny.

Do *Sýrových kamenů* vede pěšina k *Osecké boudě* (Wosseckerbaude, $\frac{1}{4}$ hod.) a dále ($\frac{1}{2}$ hod.) k jízdecké cestě u *Mumlavy*, po které se za $1\frac{1}{2}$ hod. dostaneme do *Nového Světa*.

III. Třetí den.

Od boudy u Sněžných březů na Sněžku.

Od boudy u *Sněžných březů* na hřeben i až na *Sněžku* (Schneekoppe) — $6\frac{1}{2}$ hodiny.

---

*) Na prostředním, zvětralém a drobným kamením pokrytém jest klasické stanoviště mnohých vzácných rostlin, jako *Anemone narcissiflora*, *Arabis alpina*, *Saxifraga moschata* Wulff, *Saxifraga bryoides*, *Linnaea borealis*.

Od boudy u Sněžných březů nepatrným stoupáním ($\frac{1}{2}$ hod.) na *Vysoké kolo* (Hohes Rad, 1507 m.), asi 80 m. nad hřeben strmicí, převýšené jenom Sněžkou a Studničnou (Brunnberg), a proto výtečnou *vyhlídku* poskytující: Lausche, veliký Winterberk, Landskrone a sám Zhořelec (Görlitz), celý hřeben Hochsteinu, Teplice, Hirschberk, Kupferberk, kaple sv. Anny, Březí kameny, Schmiedeberk, za nimi v modré dálce Sobotka (Zobtenberg); omezena jest vyhlídka do Čech: Sněžka, Studničná, část Vrchlabí a Ještěd. Sestupování po kamenech jako schody zde ležících jest obtížnější.

Na další, vyhlídkami bohaté cestě (v p. Sedm dolů, [Sieben Gründe] v l. krajina u Hirschberka a Teplice) přijdeme k *Velikému Šišáku* (Grosse Sturmhaube, 1422 metrů), bezprávně tak nazvanému, an Malý Šišák dosahuje výše 1446 m.; vyhlídka jest odtud tatáž jako s Vysokého kola. Dále dostaneme se k *Mládenčím kamenům* (Mannsteine, 1326 m.), a o několik set kroků ještě dále k *Divčím kamenům* (Mädelsteine, 1391 m.), kteréž obojí čstečným zvětráním povstale, ke zříceninám podobné skalní útvary z velké dálky jest viděti; konečně k *Petrově*, jinak *Petermannově boudě* (1288 m.), která má také několik světnic ku přenocování. Od boudy u Sněžných březů až sem 2 hodiny.

Z Petrovy boudy přijdeme za $\frac{1}{2}$ hod. lesem k *Spindlerově boudě* (1215 m.), kde pro přenocování zřízeno 7 světniček, a dostati možná vaječník, pstruhy, Budínské víno, ale žádné pivo. Odtud se dostaneme pěšinou za $1\frac{1}{2}$ hod. mimo *Sacherovu boudu* a *Leyerovy boudy* (hostinec o 20 pokojích pro nocleh) k *Spindelmühlu*, nejpohodlnější to pochod přes horský hřeben z Čech do Slezska. — Od Spindlerovy boudy přes *Louku* (Wiese), pak po severní straně okolo *Malého Šišáku* (Kleine Sturmhaube, s jehož nesnadno dostupného temene jest výtečná vyhlídka) asi za $1\frac{1}{2}$ hod. k *Polednímu kameni* (Mittagstein, 1416 m.); skály samy přesahují hřeben o 12—13 m., jsou však skoro nedostupné. — Od Poledního kamene vede dobrá cesta (5 min.) dolů k *Velikému Stavu* (Grosser Teich).

Nahoře přijdeme za $\frac{1}{4}$ hod. na kraj *Velikého Stavu* (vyhlídka). Tento bezrybý rybník, asi 170 m. pod námi, jest přes 550 m. dlouhý, 60—176 m. široký, přes 20 m. hluboký, a za mnohé mírné zimy zásoboval Berlín a Vratislav ledem. Několik minut dále stojíme na kraji *Malého Stavu* (Kleiner Teich), který svými strmými skalními stěnami činí ještě mohutnější dojem. Leží asi 190 m. pod námi, jest 200 m. dlouhý, přes 150 m. široký, až 6 m. hluboký, a chová pstruhy.

Cesta ($\frac{1}{4}$ hod.) vede nyní zdánlivě od Sněžky na p., ale nesmíme ji opustiti, nechceme-li se octnouti v močálech; brzy přijdeme na cestu vedoucí přes planinu pod Sněžkou, bahnitou to louku, kde Bělá i Úpa se temení, za $\frac{3}{4}$ hodiny k *Obří boudě*

(Riesenbaude, 1383 m.), po svém vystaviteli také *Mitlehnerovou boudou* zvané, kde jest restaurace, která též nocleh poskytuje.

Za tímto domem zužuje se hlavní hřeben tak velice, že může za minutu býti překročen (mezi Melzerovým dolem [Melzergrund] na severu a Obřím dolem [Riesengrund] na jihu). Kužel Sněžky ční ještě 217 m. nad výšku hřebene, a možná vystoupiti na něj po dobré, r. 1852 nově zřízené cestě za $\frac{1}{2}$ hodiny.

Na *vrcholku Sněžky* (1600 m. nad mořem, tedy nejvyšší místo mezi hořejším Dunajem a Severním i Baltickým mořem), 80 kroků dlouhém a 60 kroků širokém, nachází se kulatá, kamenná *kaple sv. Vavřince*, r. 1681 posvěcená, která v letech 1824—50 byla jedinou hostinskou místností na Sněžce (prostor 7 m. v průměru pro hostinského i hosti), a kde 10. srpna konají se služby boží. Mimo to jsou tu dva veliké *hostince*, jeden na slezské, druhý na české straně, oba témuž hospodskému náležející, které mohou 300 osobám (v 36 pokojích po 2—6 postelích, za něž platí se po 2 markách, pak na dobrých žíněnkových ložích po 1 marku) poskytnouti nocleh a velmi dobrou stravu. Uvážíme-li výšku a obtížnou dopravu všech věcí, i vody, tedy nejsou ceny příliš vysoké. Dále jest na Sněžce německé *poštovní jednatelství*, pak česká (rakouská) a německá *telegrafní stanice*.

Jakož jsme již v úvodu ku Krkonosím radili k opatrnosti v příčině obleku, upozorňujeme i zde na to, že v této výši také v letě, obzvláště ráno, teplota i pod 0 není žádnou vzácností.

Nejlepší vyhlídka jest asi 2 hodiny před slunce západem a pak opět k 10. hodině dopoledne. Příjemno jest dostati spací pokoj na východ, abychom ze svého pokoje mohli pozorovati východ slunce, nejsouce vydání chladnému vzduchu rannímu.

Rozsáhlou *vyhlídku* popisujeme dle bedlivých udání profesora Kořistky, pokračující od *levé* ku *pravé*. Počínaje od *západu*: Vysoké kolo, vedle něho hora U obrázku (Tafelfichte), před ní Jizerský hřeben, napřed Veliký stav, dále na Jizerském hřebeni Schreiberhau, v pozadí Hochstein, Kynast, Teplice a okolní místa až k Hirschberku, blíže kostel Wang, dále (již na *severu*) Stonsdorf, před ním kaple sv. Anny. Nejbliže však Melzerův důl, množství míst ve Slezsku až k Erdmannsdorfu a Lomnici, Hogolie, u veliké dálce směrem k Měděnci (Kupferberg) také Lehnice (Lieg-nitz). Dále nejdříve Černá skála, Schmiedeberský hřeben, za ním Lancutský hřeben s Březími kameny, a na *p.* od nich na nejkrajnějším obzoru za velmi jasného dne věže Vratislavské. Za Lancutem viděti jest vysokou věž katolického kostela Svidnického (Schweidnitz), v *p.* od něho vrch Sobotku, dále v popředí (již na *východě*) Líbavu, čímž dostatečně naznačena jest velikolepější na všecken způsob vyhlídka na Slezsko, ležící před námi rozprostřená jako mapa.

Vyhlídka do Čech jest následující: Směrem *jihovýchodním* poznáváme dle obelisku na Gablenzově hůře město Trutnov. V po-

předí jeví se údolí malé Upy, výšiny u Zacléře a Rýchorská hora (Rehhornberg), na p. od Líbavy Vranní hory (Rabengebirge) se Špičákem (Spitzberg) a Čáp (Storchberg) u Teplic, dále Větší a Menší Hejšovina (Heuscheuer), a na nejzazším obzoru Králický Sněžník (Spieglitzer Schneeberg), jemu na p. a blíže Vrchmezi (Hohe Mense). Obrátíce se na jih vidíme nejdřív Obří důl a Velikou Úpu, pak mohutnou Černou horu (Schwarzberg), vedle ní v p. část Hostinného (Arnau), vzadu Zvičinu u Králové Dvora s kostelem na horském hřbetě, konečně Josefov, Jaroměř, Hradec Králové a Kunětickou horu u Pardubic. Obzor uzavřen jest severním krajem Českomoravské vysočiny od Nasevrk k Černému Kostelci a Českému Brodu. Ve směru *jihozápadním* spatřujeme u Jičina vrch Tábor s kaplí, bezprostředně před sebou planinu pod Sněžkou s Obří, Luční a Rennerovou boudou, konečně na l. mohutnou, všecken další výhled zakrývající Studničnou. Od ní na východ jeví se v modré dáli nízký hřbet Lomů na Petříně u Prahy. Od Studničné na p. vystupují ostré hrany Kozího hřbetu, Krkonoš a Kotel; nad Kozím hřbetem Ještěd (Jeschken) u Liberce, za Kottlem hora Lausche u Žitavy, a mezi oběma daleko v pozadí výšiny Krušných hor a výšiny u Cinvaldu.

Cesta od Jínonoše až na Sněžku, o které jsme jednali v II. a III., nazývá se obyčejně *cestou po hřebeni* (Kammwanderung); táhnouc se ustavičně po hranici zemské (18 km.) dá se, vyjdeme-li z Nové slezské boudy, také jedním dnem vykonati, avšak za příčinou častého stoupání a mnohých zastávek vyžaduje i při chodci jinak statečném celý den (12 hodin), a ještě o 2 hodiny více, rozšíříme-li ji přes Černou skálu až k Hübnerově Pomezní boudě.

IV. Čtvrtý den.

S e S n ě ž k y d o Č e ch.

A.

Se Sněžky do Spindelmühlu.

Pěšky okolo *Lučné boudy* (Wiesenbaude), přes *Studničnou* a *Dlouhým dolem* (Langer Grund) do *Spindelmühlu* za 4—5 hodin. Průvodčí zbytečný.

Se Sněžky dolů k *Obří boudě* ($\frac{1}{2}$ hodiny), pak v l. na kraj *Obřího dolu* k slapu Úpy a dále k *Lučné boudě* sotva hodina (1388 m., dobrý a laciný *hostinec*, 6 světniček s 20 postelemi), nejvyšší stálé obydlí lidské na sever od Dunaje, neboť ani přes zimu nezůstává prázdné. Od Lučné boudy přímo k *boudě Rennerově* (1392 m., ale jen letní bouda) bylo by pouze $\frac{1}{2}$ hod., my však odchýlíme se na vrchol *Studničné hory*, jejíž nejvyšší zá-

padní téměř (také *Nad studnicí* [Hochwiesenberg] zvané) má 1654 m. výšky a tedy jenom Sněžkou jest převýšeno; východní téměř, Steinberk zvané, jest o něco nižší (1552 m.). S tohoto posledního, obzvláště s nižší, trochu jihovýchodní výšiny, *Na Žeži* (Brandhöhe) zvané, jest překrásné podívání na Sněžku a její okolí, pak beze vší překážky na celé severovýchodní Čechy až ku Praze. Odtud až k *Rennerově boudě* v celku hodina.

Na západě vystupuje ostrohraný *Kozí hřbet* (Ziegenrücken) až do výše 1410 m.; cesta po hřebeni jeho jest velmi obtížná, poněvadž na mnohých místech musíme se jenom obkročmo ku předu šcupati. My přestoupíme pouze sedlo mezi *Studničnou horou* a *Kozím hřbetem* (také Geiergucke zvané, poněvadž tu dříve finanční strážníci měli domek, odkud vyhlíželi po pašerích), v p. patříme do divokého dolu Bělé (jenž jest velmi obtížný, poněvadž často bezcestný, ale pro botanika velmi zajímavý průchod k Spindelmühl, kamž dostaneme se z Lučné boudy v 5—6 hodinách), v l. vidíme v *Dlouhém dole* naši stezku, po které nad sv. *Petrem* (stanovisko průvodců) krácejíce, dříve než za 2 hod. dostaneme se ke *Spindelmühl*.

Od Lučné boudy můžeme za 5 hod. dostati se také do *Vrchlabí*.

Jdeme totiž přes *Studničnou horu* za 1¼ hod. ku předním boudám *Rennerovým* (pohostění jednoduché, ale okolí překrásné, divoké, pro botaniky zajímavé); potom buď za hodinu k boudám v *háji Hanapetrově* (884 m.), za 1½ hod. odtud k *Dolejším Dvůrům* (Niederhof, hostinec naproti kostelu) a za 1½ hod. do *Vrchlabí* (dohromady 5 hodin); anebo od *předních Rennerových bud* k boudám *Lahnovým* (1077 m.) za ½ hod., dále k *Füllenovým boudám* (797 m.) za ½ hod., a přes *Pommerndorf* do *Vrchlabí* za 1½ hod. (dohromady z Lučné boudy až do Vrchlabí ke 4 hod.).

B.

Se Sněžky do Janských lázní.

1. Přes Obří boudu a Petzerovu krčmu.

Pěšky k *Obří boudě* a k *Petzerově krčmě* 3½ hod., odkud se přes *Muršov* (Marschendorf) a *Vrajt* (Freiheit) dostaneme s povozem za 3 hod. do *Janských lázní* (Johannesbad), celkem pěšky přes 8 hod., částečně s povozem přes 6 hodin.

Se *Sněžky* za ½ hod. k *Obří boudě*, pak rozkošným *Obřím dolem* po dosti dobré cestě za 3 hod. k *Petzerově krčmě* (756 m., restaurace, též nocleh; stanoviště průvodců). Po cestě v p. na příkrém svahu *Studničné hory* viděti *Krakonošovu*, jinak *Čertovu*

zahrádku, později Horskou kovárnu (1010 m., restaurace). Od Petzerovy krčmy po dobré silnici skrz *Velikou Úpu*, jejížto 600 domů asi s 3000 obyvateli daleko jest rozptýleno (u kostela dobrá restaurace Prellerova, 697 m., kde možná dostat povozy), pak mimo jednoduchý kostel sv. Kříže (632 m.) prostomilou vesničkou *Dunkelthalem* s velikou sklárnou (po cestě vyhlíží v p. z lesa, jen $\frac{1}{4}$ hod. od silnice, roku 1861 od hraběte Aichelburka vystavěná hradní věž, ale bez vyhlídky) do *Maršova*, přes hodinu dlouhého, se zámkem hraběte Aichelburka, papírnou a jinými živnostenskými závody, do *Vrajtu* a do *Janských lázní*.

Hostince v Maršově: „Na náměstí“, „V pivováře“, restaurace Schremmerova; ve Vrajtu: „Městský hostinec“ v radnici, „Německý dům“ na nádraží.

Kdo celou tu cestu koná pěšky (8 hod.), opustí u *Maršovské papírny* silnici a ubírá se v p. mimo *Justův mlýn* a restauraci přímo do *Janských lázní*.

2. Přes Studničnou a Černou horu.

Jiná, ještě příjemnější pěší cesta, poněvadž bohatší na vyhlídky — však ne bez průvodčího — jde přes *Studničnou*, *Liščí* (Fuchsberg) a *Černou horu* do *Janských lázní* (8 hodin).

Se Sněžky k *Obří* a *Lučné boudě* (Wiesenbaude, $1\frac{1}{2}$ hodiny, viz IV. A. str. 483.)*) přes *Studničnou* a *Liščí horu* (1362 m.). k *Liščím boudám* (4 hod.), kde dostati lze mléko; napořád krásná vyhlídka do Čech a zpět na Sněžku. Nyní k boudám na *Bobí louce* (Bodenwiesbauden, 1107 m.), k *Hrnčířské* (Töpferbaude) a *Černé boudě* (Schwarzbaude, $\frac{1}{2}$ hod.), ležícím na západním svahu *Černé hory* (1299 m.), odkud máme krásný pohled na Sněžku a výtečnou vyhlídku do Čech. U hajného káva, víno, chléb s máslem, sýr, mléko. Za další $\frac{3}{4}$ hod. k *Zinkově boudě* (Zinneckerbaude, 1122 m.), a odtud za hodinu lesem do *Janských lázní*.

3. Přes Černou skálu, Pomezní boudy a Maršov.

Přes *Černou skálu*, *Pomezní boudy* (Grenzbauden) a *Mulou Úpu* (Klein-Aupa) do *Maršova* a *Janských lázní* 6—7 hodin.

Se Sněžky k severovýchodu dolů, a pak přes *Černou skálu* (Schwarze Koppe, 1411 m.), hledíce po cestě ustavičně do Čech

---

*) V *Lučné boudě* třeba se zásobiti potravou, poněvadž dále sotva něco jiného dostaneme kromě mléka, sýra a chleba.

a do Slezska, po jižním svahu lesem porostlého hřebene k *Pomezním boudám* (1052 m.) 1½ hodiny.

Hostince: Hübnerův ode dávna osvědčený hostinec; Hallmannův hostinec „U Pomezní boudy“; v obou dobré opatření a také nocleh.

Nyní skrz *Malou Úpu* (u kostela 978 m.), k níž už náleží *Pomezní boudy*, za 2 hod. jsme u *Křížové krčmy* (Kreuzschenke), a odtud za 3 hod. v *Janských lázních*. (Viz IV. B, 1, str. 485.)

Kdo tu cestu koná naopak, od *Janských lázní*, může až ke *Křížové krčmě*, ano až ku *Pomezním boudám* jeti, a jest pak za 1½ hod. na *Sněžce*; vůz nechť prozatím zajede k *Petzerově boudě* a tam čeká.

Kdo se chce z *Janských lázní* dostat do *Spindelmühlu*, jede neb jde až k *Petzerovi*, odkud vede pěšina přes *Richterovy boudy* a *Dlouhým dolem* do *Spindelmühlu* (3 hod.).

Kdo konečně chce z *Janských lázní* jíti pěšky do *Vrchlabí*, přijde za hodinu do městečka *Schwarzenthalu* (hostinec na náměstí), za další hodinu do *Prostředního Lánova* (Mittel-Langenau) a opět za hodinu do *Vrchlabí*. Ze *Schwarzenthalu* možná za hodinu po cestě však nevalně dobré vystoupiti na *Černou horu*, jinak *Spiegel* nazvanou (1299 m.); odtud jest obzvláště krásná *vyhlídka* do Čech, na jihozápad až ku Praze, na západ až k Řipu u Roudnice, k Ralsku, Ještědu, k Troskám a ke Kozákovu. — S průvodčím můžeme se z *Janských lázní* přes *Černou horu* dostat za 2 hod. do *Schwarzenthalu*.

Z *Janských lázní* do *Aberspachu* a do *Teplíc* (Weckelsdorf). Drahou z *Vrajetu* přes *Trutnov* až do *Poříčí* (Parschnitz) (str. 470.); odtud za 2 hod. přes *Lhotu* (Welhota), *Bezděkov* (Bösig), a *Slavětín* (Slatin) do *Radvanic* (Radowenz), odkud navštívíme skamenělý les (srov. str. 227.); přes *Chvaleč* (Qualisch) a *Krčmov* (Feldkretschen) do *Hořejšího Aberspachu*, pěšky za 3 hod., ve voze za 2 hod. (str. 225.).

Kdo nezamýšlí navštívit *Radvanice*, jede (2 hod.) anebo jde (3 hod.) přes *Petrovice* (Petersdorf), *Chvaleč* a *Krčmov* do *Hořejšího Abersbachu*, a odtud do *Teplíc* (Weckelsdorf, str. 223.).

Teplice neb *Lázně Janské* (Johannesbad).

Teplice byly prý objeveny 6. května 1006 od panoše rytíře *Albrechta* z *Trautenberka*, jménem *Jana*, a po něm nazvány. Pro svou krásnou polohu uprostřed lesů bývají také „českým *Gasteinem*“ jmenovány. Od r. 1881 městys se 70—80 domy a villami, nabývají co lázeňské a klimatické léčební místo každým rokem větší důležitosti. Návštěva přes 2000 osob.

Hostince: „Lázeňský salon“, „Německý dům“, „Zlatá Hvězda“, „Lesní dům“; ostatně nacházejí cestovatelé přístřeší a opatření ve většině vill, pokud místo stačí.

Koupele jsou v budově nad vřídlem, vedle něhož jest léčební dům a kolonada 44 m. dlouhá, kde dvakrát denně hraje Lippe-Schaumburská horská kapela ze Svatoňovic (Schwadowitz). V lázeňském domě jsou dvě nádrže (větší, v mramorovém roubení, 6 $\frac{1}{3}$ m. dlouhá, 5 $\frac{2}{3}$ m. široká, přes 2 m. hluboká) a lázně vanové. Vřídlo má stálou teplotu 29° C.

Ceny lázní: dopoledne v nádrži 40—60 kr., ve vaně 50—70 kr.; odpoledne 30—40 kr. a 30—50 kr.

Léčební poplatek: I. třída: za 1 osobu 8 zl., až do 4 osob 20 zl.; II. třída 6—14 zl.; III. třída 4—10 zl.

Sazba za povozy: k nádraží do Vrajtu za jednosprežní vůz 1 zl. 20 kr., za dvousprežní 1 zl. 60 kr.; tam a nazpět 1 zl. 50 kr. a 2 zl. Výlety: na půl dne za jednosprežní vůz 3—4 zl., za dvousprežní 5—7 zl.; na celý den jednosprežní 5—6 zl. 50 kr., dvousprežní 8—11 zl.; na dva dni (Aberspach, Teplice nebo Spindelmühl) jednosprežní 10 zl., dvousprežní 16 zl.

Mimo to jest určitý poplatek pro *nosítkáře*, *vozejkáře* a *průvodčí*.

Pošta v „Pruském dvoře“, *telegrafní úřad* v „Austrii“.

Procházky: do *Justova mlýna* (restaurace) stranou k Maršovu. — K *Švýcarskému domku* (restaurace, dobrá a laciná). — K *Ochranné kapli* na Kravské hoře (Kuhberg, pohled na Sněžku). — K *Hoffmannově boudě* (780 m., vyhlídka). — Do *Klausova dolu* (restaurace), divokoromantické, ale také chladné rokle mezi Černou a Lesnou horou (Forstberg). — Na *Lada* (Ladig, 762 m., restaurace); rozkošná vyhlídka.

Další výlety byly již dříve uvedeny.

D o d a t e k.

Se Sněžky do pruského Slezska.

Okolo *Obří boudy* v p. za hodinu k *Hamplově boudě* (1213 m., také nocleh), nejvyšší to boudě na slezské straně, s pěknou vyhlídkou do Hirschberského údolí. O půl hodiny dále *bouda Schlingelova* (1078 m., také nocleh). Ještě o půl hodiny dále *kostel Wang* (765 m.).

Král Fridrich Vilém IV. koupil roku 1842 v norské farnosti Wang dřevěný kostel z XII. století a dal jej tu r. 1844 postavit (mnoho musilo dle starého vzoru býti znova zhotoveno). Za prohlédnutí vnitřka 50 pf.; nachází se tam mistrovská řezba ve dřevě: Spasitel na kříži od řezbáře Jakobse v Kupferberku. Ze hřbitova pěkná vyhlídka. *Hostinec* „U Německého císaře“ vedle kostela (10 pokojů) hodí se k delšímu pobytu letnímu.

Půl hodiny odtud *Chlebná bouda* (Brodbaude) s hospodářstvím; půl hodiny dále *kaple sv. Anny* (736 m.), vedle ní výborný pramen (odtud také „Bornkirche“) a vyhlídka na sever a západ; v myslivně restaurace. Vyhlídka stane se ještě rozsáhlejší, vystoupíme-li na $\frac{1}{2}$ hod. výše ležící *Kravařovy kameny* (Gräbersteine, 682 m.). Od kaple sv. Anny hodina do *Seidorfu*, vesnice s dvěma kostely (katol. a luter.).

Hostince: „U Sněžky“, „Pivovár“. Třikrát denně jezdí *omnibus* do Warmbrunnu a Hirschberku.

Ze Seidorfu dále:

a) hodina do *Giersdorfu* (*hostince*: „Ramschův“, „V pivováře“, „Rüfferův“), $\frac{1}{2}$ hod. do *Saalberku*, $\frac{1}{2}$ hod. na zřícenině *Kynast*.

Hrad byl r. 1675 bleskem zničen; pověst o hrdé Kunhutě, která každému nápadníku svému dávala odvážlivý úkol, objeti hrad na úzké ohradní zdi, s jejíž věže (dole 634 m.), které do-
stoupíme po 105 schodech (10 pf.), jest překrásná vyhlídka. V restauraci také dobrý nocleh.

Dolů tak zvaným *Peklem* (Hölle) hodina do *Hermsdorfu* „pod Kynastem“.

Hostince: „Tietzův“, „U spolku“, „U bílého lva“ a j.

b) Přes *Giersdorf* do *Hermsdorfu*, $1\frac{1}{2}$ hodiny (na Kynast 1 hod.) a dále přes *Petrorice* k slapu *Chuchelné* (Kochelfall), 13 m. vysokému, a k *Josefinině chýši* (str. 480.) 3 hod., odkud se vydáme na cestu po hřebeni.

c) Na *Jindřichův hrad* (Heinrichsburg, 497 m.), s věže lovčího hrádku, 25 m. vysoké, pěkná vyhlídka; na *Weyrichovu horu* (Weyrichsberg, kavárna, 376 m.) s krásným panoramem celých Krkonošů; pak do *Teplíc Hirschberských* (Warmbrunn, 2 hodiny). Celkem se Sněžky až do Teplíc 6—8 hodin.

Léčební a lázeňské místo *Teplíce Hirschberské* (s teplými sirnými prameny) jest tak hojně navštěvováno, že cestovatelé v pokročilém letě nenacházejí vždycky místa ani v četných hostincích. Hraběcí zámek s parkem, katolický kostel s pozoruhodnými obrazy, vedle v proboštví majoratní bibliotéka Schaffgotschův, též zajímavé historické sbírky; evangelický kostel. Promenada, lázeňský sál, divadlo.

Navštíveny býti zasluhují: *Scholzenberk* (433 m.) s věží pro vyhlídku (10 pf.), 20 minut na silnici do Hirschberka. — *Weyrichova hora* 20 minut. — Do *Hermsdorfu* hodina. Odtud na *Kynast* hodina cesty; přes *Märzdorf* (1 hodina) na *Jindřichův hrad* $\frac{1}{2}$ hod.; do *Stonsdorfu* s *Prudelberkem*, odkud jest pěkná vyhlídka, $\frac{1}{2}$ hodiny, nazpět do Teplíc Hirschberských hodina.

Z Teplic Hirschberských do Hirschberka pěšky 1 $\frac{1}{4}$ hodiny (*omnibus* 50 kr.).

Město *Hirschberk*, mající přes 13.000 obyv., jest pro Slezsko hlavním vstupem do Krkonosů. Podívání hoden jest hlavní kostel katolický, roku 1879 úplně obnovený, v slohu čistě gotickém, jeden z nejkrásnějších kostelů v Slezsku; farní kostel evangelický má pověstnou ozvěnu a velikolepé varhany; v postranní kapli poprsí Lutherovo, lité od Schadowa.

Blízké *vyhlídky*: U samého předměstí Schildauského, tak zvaný *Cavalierberg*; $\frac{1}{4}$ hod. dále ($\frac{1}{2}$ hod. od Hirschberka) *Křtížová hora Kramstova* (Kramsta's Kreuzberg); $\frac{1}{4}$ hod. od Hirschberka *Hausberk*. — *Výlet* na *Hogolii*, též *Hukulge* zvanou (716 m.), odkud jest překrásná vyhlídka, 3 hodiny.

Hirschberk jest železniční stanice; odtud přes *Ruhbank*, *Gottesberk*, *Fellhammer*, *Fridland* do *Halbštatu* 58 km. po dráze; dále do *Teplic* a *Aberspachu* (str. 223—231.).

Z Hirschberka před Erdmannsdorf do Schmiedeberka 15 km. po silnici, *pošta* třikrát denně za 2 hod. (80 pf.).

V *Erdmannsdorfě* král. zámek s parkem; před Schmiedeberkem v p. od silnice osada *Zillerthal*, založená roku 1837 od 309 tirolských přistěhovalců, kteří za příčinou náboženství opustili domov svůj Mayrhofen a okolí v Zillerthalu.

Město *Schmiedeberk*, mající přes 4000 obyvatelů, slynoucí co klimatické místo léčebné, táhne se celou hodinu půvabným údolím a bylo někdy pověstné svým hornictvím. *Hostince*: „Pruský dvůr“, „Zlatá hvězda“, „Černý kůň“.

Z Hirschberka přes Fischbach a Břeží Kameny do Schmiedeberka 5—6 hod. pěšky — bez jízdy po železnici.

Z Hirschberka až na stanici Janovickou (12 km.) po dráze. Z Janovic okolo zřícenin *Bolzenschlossu* (u lesního restaurace) na *Marianskou skálu* (Mariannenfels) s rozkošnou vyhlídkou. (Lev z litiny modelován jest od Raucha.) Dále na *Falkenstein* (648 m.) křížem označený a poskytující krásnou vyhlídku, pak do *Fischbachu*.

Hostince: „U pstruhu“, kde jest zároveň *pošta* i *telegrafní úřad*; hostinec „Hübnerův“. Prohlídka zámku (50 pf.), řezby ve dřevě a slonovině, malby na skle, zvláštnosti, mramorová poprsí od Raucha, obrazy olejové.

Od zámku Fischbachského na *Břeží kameny* hodina; na tyto skalní balvany (944 m.) s výtečnou vyhlídkou jest výstup snadný a bezpečný. Odtud $\frac{1}{4}$ hodiny k silnici směrem jihovýchodním na *Výpřeží* (Ausgespann, 808 m.), nejvyšší to, na vyhlídku bohaté místo na silnici mezi Lancutem a Schmiedeberkem; do *Schmiedeberku* ještě 1 $\frac{1}{4}$ hodiny.

Ze *Schmiedeberku* na *Sněžku* skrze *Střední* a *Hořejší Schmiedeberk* a bezprostředně k němu přilehající *Arnsberk* k *Pomezním boudám* 2 hodiny; odtud na *Sněžku* 2 hod. (str. 483. a 485.), celkem 4 hod.; táž cesta přes *Kamenné sečky* (*Steinseifen*), *Křivou horu* (*Krummhübel*) a *Hamplovu boudu* 5 hodin.

d) (Praha-)Ostromeř-Jičín, 18 km.

Stanice: (Praha) — Ostromeř — Butoves-Tuří — Jičín.

Trat tato otevřena byla 17. prosince r. 1871.

Popis trati z Prahy do Oseka viz na str. 425. až 432., z Oseka do Chlumce na str. 451., z Chlumce do Ostromeře na str. 461. a násled.

Křídlo toto nchyluje se ze stanice Ostromeřské na západ do roviny více méně vlnité, v p. omezené Chlumskými lesnatými výšinami. Stanice Ostromeřská leží 263 m., stanice Jičínská 274 m. nad mořem.

Překročivše u *Sobčic* potok Javorku máme v p. ves *Podhorní Újezd*, mineme *Kovač*, a přijedeme na

(10 km.) stanici **Butoves-Tuří**. pojmenovanou dle malých osad, v l. a v p. od stanice. Již spějeme malými lesíky do údolí Cidliny, a sice u *Vitiněvsi*; u *Popovic* kolem kostela, od Jesuitů r. 1660 založeného, opíšeme oblouk a staneme po $\frac{3}{4}$ hodinné cestě v

(18 km.) nádraží u města **Jičína**.

Jičín, krajské město nad Cidlinou, dělí se na Staré a Nové město, čítá tři předměstí: Pražské, Holínské a Valdické, má 8400 obyvatelů, okresní hejtmanství a okresní soud, c. k. gymnasium (zal. r. 1624, znovu otevř. r. 1807), městskou realní školu (1871), paedagogium, dívčí školu, hudební ústav, spořitelnu, akciový cukrovar, občanskou besedu, řemeslnickou besedu a jiné spolky.

Omnibusy (20 kr. za osobu) a jiné povozy stojí na nádraží.

Hostince: „U Hamburku“ (20 pokojů a 36 postelí, 60 kr. až 1 zl. denně); *Hôtel „Rosůlek“* (16 pokojů, 20 postelí, 60—80 kr.

denně); „U zlatého lva“ (6 pokojů, strava dobrá i laciná); „U zlatého anděla“ (4 pok., 10 post.), opodál zahrada.

Povozy najmouti lze u Krále, u Rytíře, na poště a jinde. Přibližné ceny za dvouspřežní povoz: na Velíš 2—3 zl., do Vartemberka 3—5 zl., na Kumburk 3—5 zl., na Kost 3—5 zl., na Trosky 3—4 zl. Jednospřežní povozy lacinější. *Poštovní spojení* do Sobotky (71 kr.), do Turnova (90 kr.), do Nové Paky (60 kr.), do Železnice (20 kr.).

Lázně: Svatováclavské nedaleko Valdického předměstí. Občanská a vojenská plovárna na rybníce při silnici Turnovské.

Z někdejšího opevnění města zbyla jen brána Valdická. Tou vstoupíme na Veliké náměstí, loubím ve čtverci obejmuté. Děkan-ský chrám sv. Jakuba založen jest od Albrechta z Valdštýna dle vzoru poutnického chrámu v San Jago di Compostella, jen že zavražděním Valdštýna stavba uvázla, a nástupci jeho Tiefenbach a Šternberk teprv r. 1655 stavbu dokončili; pozoruhodna jest malba na stropě, na kterouž hledícimu zdá se, jakoby vnitřek skutečné kupole viděl.

Vedle kostela stojí zámek Trautmansdorfský, nádherně započatý od Albrechta z Valdštýna (1623—1630), nyní sešlý až na pěkný dvůr ve slohu renaissančním.

Zámek stojí na místě panského domu Smiřických, který 1. února r. 1620, při sporu obou sester Albrechta Jana Smiřického, Markety provdané Slavatové, a Alžběty, manželky Oty z Vartemberka, prachem do povětří vyhozen byl, při čemž mnoho osob, mezi jinými i vládní komisaři, o život přišlo. R. 1813 sídlil zde císař František po pět neděl a podepsal tu sv. alianci. Nyní jsou v zámku rozmanité úřadovny jak státní tak Trautmansdorfské, a byty knížecích úředníků. V zadní části pak viděti skrovné zbytky velikolepých někdy koníren Valdštýnových. — Bývalá kolej je-suitská, založená roku 1622, při níž r. 1627 zřízen též theologický seminář, proměněna po zrušení řádu Jesuitů částečně v kasárny, v druhé části umístěno gymnasium a okresní hejtmanství. Při ní jest kostel sv. Ignacia ve slohu gotickém, dříve městský farní ko-stel, teprv od Jesuitů tomuto svatému zasvěcen.

Z r. 1629 pochází též cbrám Bolesné P. Marie na hřbitově, který po smrti Valdštýnově dalo město r. 1663 dokončiti. Na hřbi-tově mnoho náhrobků pruských a saských z poslední války.

Na úpatí Zebína nalézá se ještě kostelík Všem Svatých; kaple na temeni kopce jest zavřena.

Dějiny. Za starších časů nepatrná ves Židíněves zvaná, majetek pánů z Vartemberka, povýšen byl Jičín r. 1302 od Vá-clava II. na město. Roku 1452 postoupil Hašek z Velíše Jičín a zámek Velíš Jiřímu z Kunštatu a z Poděbrad. Během XVI. a XVII. století drželi Jičín Trčkové z Lípy, od nichž přešlo veškeré zboží trhem na Smiřické ze Smiřic. Nová doba počíná Jičínu Valdštý-nem, který učiniti chtěl z Jičina důstojné sídelní město a rozšířiti

je až po Velíš. Mor, drancování Švédů i vojsk domácích, hlavně pluků vlaských a ustavičné vydírání ve válce třicetileté hubily město, jehož obyvatelstvu tehdy jediným útočištěm byl nedobytný hrad Velíš. Po třicetileté válce musil hrad tento k rozkazu císaře Ferdinanda III. býti rozbořen; poslední kameny odvečeny byly roku 1678 od Jesuitů k stavbě jich zámku v Miličovsi. Po konfiskaci všech statků vévody Friedlandského dostal se Jičín generálu dělostřelectva Tiefenbachovi, později hrab. Šternberkovi, od jehož potomků celé zboží zakoupil kníže Trautmansdorf. Jičín jest rodištěm spisovatelů Holmana (* 1802), Raymana (* 1762) a Jana Vlčka (* 1805); Jesuita Balbín byl delší čas rektorem koleje zdejší.

Sotva druhé město české těší se tak utěšenému okolí, vybízejícímu k zajímavým *výletům*.

Za dvoudenního pobytu možno nejbližší výlety takto rozvrhnouti:

První den: Ráno vyjdeme z Jičína na horu *Velíš* (1½ hod. cesty, ½ hod. na vyhlídku), odtud okolo *Loretty* do *Lhoty Hlasné* (1 hod.); ze Lhoty k *sv. Trojici*, pak do *Ostružna* (oběd); odtud do *Hořejšího Lochova* a do *skal Prachovských* (1 hod.). Skalami přijdeme asi za 2 hod. na *Přivýšov*, pak na horu *Brada* a odtud zpět do *Jičína*.

Dobře jest se na cestu tuto zásobiti a vzíti sklenku s sebou. Vyjma hostinec v Ohavči nikde nic kloudného nelze dostati.

Druhý den: Lípovým stromořadím do *Čerova* a na *Čerovku*, libosad a oboru; *Zebín* a pohled na trestnici Kartouzskou (dovolení k návštěvě trestnice uděluje státní zástupnictví v Jičíně, dámám naprosto jest vstup zakázán), pak na *Bradlec* a *Kumburk*.

Hora Velíš (430 m.) 1 hod. na jihozápad od Jičína.

Jest to osamělá homole z melafyrového čediče se skládající; hornina jeví četná zrnka olivinová zvící až špendlíkové hlavičky. Zde viděti už jen sporé stopy přepevného někdy hradu, v XII. století vystavěného, kdež r. 1500 uschovány byly památné kompaktaty, a který nejvíce opevněn a zveleben byl v XVI. století Vil. Trčkou. Ferdinand III. kázal jej, jak výše podotknuto, rozmetati. Rozsáhlá *vyhlídka* s kopce odmění navštěvovatele: na jih prostírá se až k Labi daleká rovina, v ní rybníky Kopidlanské, četné osady, pahorky, kostelíky; na sever hory mezi Jičínem a Jizerou, Zebín,

Bezděze, Krkonoše atd. Zde stojí též trigonometrické znamení zeměměřické. — Z Velíše do Kopidlna jsou 2 hodiny (viz str. 495.).

Skály Prachovské*) počínají as hodinu cesty na severozápad od Jičína a táhnou se divokým bludištěm s přestávkami na sever k Libáni, souvisíce se skalami a stěnami mezi Sobotkou a Mnichovým Hradištěm a s roklemi u Kostí a Nedneboh.

Cesta z Jičína do skal vede buď z Holínského předměstí v p. na *Prachov*, anebo po silnici Turnovské až do *Ohavče* a pak v p. do *Hořejšího Lochova*.

Útvar jejich, kvadrový pískovec, podobá se skalám Aberspašským, pak skalám saského a českého Švýcarska, a přináleží nejvyššímu členu českého křídového útvaru, vrstvám Chlomeckým neb Hruboskalským.

Několik pomníků připomíná zde první šarvátky, které 29. června 1866 pruská armáda, postupující pod Herwarthem z Bittenfeldu ve veliké přesile, s vojskem našim svedla. Zde zvedá se pomník pruský; pomník rakouský stojí na křižovatce silnic Jičínsko-Sobotecké s Turnovskou, blíže města; u vsi Dilce, severně od města, stojí pomník saský.

Průvodčího najmeme buď v Jičíně nebo v Lochově. Stoupáme *Fortnou*, pak v p. *Babincem* neb *Americkou slují* na čedičový vršek *Svinčici*, s vodorovným sloupovitým slohem; odtud přehlédneme celou krajinu Jičínskou, Zebín Bradlec, Kumburk, Velíš, výšinu Houser, která lemuje krajinu Jičínskou až po Sobotku. Pak následují *kanapé I. a II.* a *Malochova vyhlídka*, s nichž máme střídavě panorama na Mužský, Ralsko, Kleis, Lausche, Hochwald, Vyskeř, Ještěd, Trosky, Schwarzbrunnskon horu, Kozákov, Krakonoš, Kozlov a sv. Tábor. Následují *císařská chodba*, divoce krásná partie nazvaná tak po návštěvě císaře Františka I., *Točenice* se studánkou, *Pelíškův most*, údolí „*Na vodách*“, *Šustec*, *Kocourník*, *Maštale* a *Lahole*. Na to přes *Stáje* a *Hrádek* ke *Lhotě Pařezské*. *Husí nožka* („*Räuberhöhle*“ německých turistů) jest skalisko s chodbami a komorou, která v době pohusitské sloužila za opevněnou jakousi skrýš. *Malou fortanou* a okolo *Mouřenínské hlavy* k *Prachovské myslivně*, pak na *Převýšov* a *Bradu* zpět. K cestě takto naznačené třeba celého dne.

Čeřov, *Zebín* (407 m.) a *Kartouzy*. Od Jičína k severovýchodu táhne se asi 3 km. dlouhé krásné stinné stromořadí, košaté lípy ve čtyřech řadách. V l. pahorek *Če-*

*) S povolením majetníka hraběte E. Šlika označeny jsou cesty, vyhlídky a rokle šípy a jmény. Plán, ač ne dosti praktický, vyšel tiskem u F. Návesníka v Jičíně.

řovka s věží; mezi Čeřovkou a lipami v pěkném sadě ovocném leží letní hostinec *Čeřov* (káva, smetana, studená i teplá jídla, knězelník). Za Čeřovkou zvedá se jiný vyšší pahorek kuželovitý, čedičový *Zebín*, na vrcholu s kapličkou.

Pěkný rozhled; na úpatí kostelík s dřevěnou zvonicí. Na obou výšinách lomy. objevující zajímavý sloh skal. Na konci lip nalézají se tak zvaný *Libosad*, sešlý nyní letohrádek se zahradou a velkou bažantnicí. Při letohrádku jest pěkná besídka. Zahrada jest obecnstvu přístupna.

Za Libosadem (1 km.) ves *Valdice* a někdejší klášter kartusianský, nyní c. k. trestnice Kartouzská.

Celou stavbu přehlédneme ze Zebína. V kostele sv. Josefa odpočívaly až do r. 1785 ostatky hrdého vévody Fridlandského a první manželky jeho Lukrecie roz. Landekové. Téhož roku přeneseny byly rakve do Mnichovohradištského kostela sv. Anny. Klášter, zrušený r. 1782, byl pak nejdříve vojenskou zásobárnou, po zrušení Špilberka u Brna přeměněn na trestnici pro těžké zločince.

Zříceniny Bradlec (561 m.) a *Kumburk* (643 m.).

K zajímavým těmto místům ubíráme se silnicí do Lomnice vedoucí; před *Železnici*, městečkem v pěkném údolí se rozkládajícím, uhneme v p. na okresní silnici, která vede ke vsi *Újezdci*. Nade vsí v l. na čedičové skále zdvihá se malebná zřícenina hradu *Bradlec*.

Hrad tento dostal se v XVI. st. letí k panství Kumburskému, ale již v XVII. věku zůstal pustý. Tlustá zeď, propadlé klenby a část vysoké někdy věže jsou poslední zbytky hradu. *Vyhlídka* s jižního temene skály odmění obtížnou návštěvu zříceniny, obzvláště v květnu, když v pestrém květu stkví se stromoví na hoře Táboru. Železnice, Brada, labyrint Prachovských skal, požehnané roviny plné stromoví. Trasky, Kozlov, Bezděze, zámek Houska, Jičín, Kartouzy, Zebín, Čeřov atd., tvoří obraz utěšený.

Asi 1/2 hodiny odtud na sever leží na okraji lesa hospoda *Klepanda* kdež slušně možno se posilniti.

Na zříceninu *Kumburka* máme pak půl hodiny cesty k východu.

Návštěva Kumburka jest mnohem vděčnější nežli návštěva Bradlece. Jestli odtud rozhled přeutěšený, a jest to jediné místo, s něhož přehlédneme celé Krkonoše. Zříceniny na skále čedičové jeví zbytky bran, klenutí, zdí i oken, mizí však taktéž znenáhla.

Dějiny Kumburka souvisí s osudy Jičína; v XIII. století od pánů z Vartemberka vystavěn přešel hrad i s Jičínem na královskou komoru, později na statečného kališníka Krušinu z Lichten-

burka. Po bitvě Bělohorské byl Kumburk skonfiskován a dostal se roku 1623 Albrechtu z Valdštýna, po jeho smrti pak generálu Rudolfovi z Tiefenbachu. Tu rozbořen jest asi k rozkazu vlády, jako jiné pevné hrady. Od konce XVII. století jest v držení knížat z Trautmansdorfu.

Kost a Sobotka. Poštou jedeme 1³/₄ hod. do starobylého okresního města *Sobotky* (hostinec „Na poště“), odkud 5 km. na severozápad leží v malebné krajině, krásami přírodními vynikající, starobylý zámek *Kost*.

V zámku jest kaple sv. Anny, v níž posud spatřují se staré malby na skle. Kost náleží teď toskánskému hraběti Dal Borgo Netolickému.

Lomnice a hora Tábor (706 m.). Severně, od Jičína asi 11 km., a hodinu od stanice Libštátu dráhy z Josefova na Liberec a Seidenberk vedoucí, leží průmyslné město *Lomnice* s mechanickou tkalcovnou Ant. Šlechty (550 železných stavů), čilým plátenictvím, továrnou na hospodářské stroje, koželužstvím a několika závody na vyrábění barveného bavlněného zboží.

Hostince: Josefa Řeháčka (5 pokojů o 2 postelích 40—80 kr. denně); Frant. Doubravského (6 pok. o 2 post.); „U sokola“ zahrada a vinárna Josefa Doležala. Občanská beseda, Sokol a jiné spolky.

Čtvrt hodiny od města veliká obora s vysokou zvěří a krásný park s loveckým zámečkem.

Čtvrt hodiny nad Lomnicí „svatá hora“ *Tábor*, poutnické místo s kostelíkem, v němž nalézá se starožitný, dosti primitivně řezaný krucifix, dle pověsti vlastnoruční práce Arnošta z Pardubic.

Za jasných dnů máme odtud překvapující, daleko sáhající *vyhlídku*: na sever nepřetržité pásmo Krkonošů a Jizerských hor, na západ Středohoří, na východ Hejšovina a Kladské hory, na jih širá rovina od Jičína k Hořicům, Kunětická hora, hora Vysoká u Kutné Hory a jiné výšiny až ku Praze; jen vyhlídce k západu překáží dorůstající les.

Asi hodinu k jihozápadu od Lomnice stojí rozvaliny starého hradu *Kozlova* s rozkošnou vyhlídkou na Jičín a okolí, údolí Libunské, hrad Trosky atd.

Z Jičína jezdí přes Dymokury a Kopidlno pošta do Poděbrad, z Kopidlna pak na Libáň a odtud na Mladou Boleslav a na Nymburk. Města tato spojena budou lokální drahou ze stanice Nimburské do Jičína tratí 42·2 km. dlouhou s odbočením na Křinec přes Dymokury do Králova Městce (12·3 km.) a z Kopidlna na Libáň (5·9 km.), celkem 60·4 km. Dráha má otevřena býti 1. září 1882.

Kopidlno jest starobylé městečko na Leštinském potoce s asi 2200 obyvateli, zámek hraběte Šlika a pěkným parkem.

V zámku jest sál, jehož stěny ozdobeny jsou krásnými řezbami ve dřevě. V knihovně uschovány jsou dva globy z r. 1640. Povšimnutí zasluhuje obraz hradu Velíše z doby, kdy hrad tento ještě obydlen byl.

U vsi *Vrsců* (5 km. na východ od Kopidlna) jest rozsáhlá ohrada, od lidu „Hradiště“ zvaná, kterou považují někteří za avarský hrynk, jiní za ohradu keltickou.

Libáň (hostince „U věnce“, „U české koruny“), sídlo okresních úřadů, čítá asi 2000 obyvatelů a má cukrovar. V okolí daří se výtečné zeli. Asi $\frac{1}{4}$ hodiny na severozápad leží památný hrad *Staré hrady*, kde z bývalého kláštera Templářů jen zříceniny lze zřítí; na novějším zámku z r. 1573 jsou na omítce reliefs; v nádvoří v kostelíku hrobka Rašínů z Riesenburku a rytířů Pruskovských z Prusko.

e) (Praha) Lysá-Všetaty-Děčín.

Stanice: (Praha) — *Lysá* — Stará Boleslav — Dřísy — *Všetaty-Prívor* — *Mělník* — Liběchov — Štětí — Hoštka — Polepí — *Litoměřice* — Žalhostice-Žernoseky — Sebuží — Střekov — Svádov — Velké Březno — Těchlovice — Nabočady — *Děčín*.

Z Prahy přes Lysou do Děčína 154 km. Z Lysé do Děčína 120 km. Dráha tato otevřena byla 1. ledna r. 1874.

Popis trati z Prahy do Lysé viz na str. 425—427.

Ze stanice Lysé odbočuje trať tato, zvaná *drahou Polabskou* (Elbethalbahn), směrem západním; u *Dvorců* (v p.) vstupuje do rozsáhlého lesa *Boru*, s kterým sousedí *Císařský les*; pak překročí Jizeru u vesnice *Otradovic* (Laubendorf, v p.) vstoupí do *Zelenobudského lesa*, v němž leží též

(11 km.) stanice *Stará Boleslav* (Alt-Bunzlau), $\frac{1}{4}$ hodiny na sever od města Staré Boleslavi. Popis města a okolí viz na str. 147. a 148.

Jedeme dále *Panským* a *Spáleným lesem* až na (17 km.) stanici *Dřísy*.

Podle vesnic *Ovčár* v l., *Nedomice* v p. a *Chrastí* opět v l.; pak překročíme trať dráhy Turnovsko-Kralupské, a jedeme rovnoběžně s tratí tou až do

(25 km.) stanice **Všetat-Přivoru.**

Ve stanici Všetatech-Přivoru stýká se dráha Turnovsko-Kralupská s tímto křídlem dráhy Severozápadní.

Kdo z Prahy jede směrem přes Mělník, užije zajisté dráhy Turnovsko-Kralupské (tedy z nádraží císaře Frant. Josefa) přes Neratovice, opustí ve Všetatech vlak, projde stavením nádražním a vstoupí na vlak Severozápadní dráhy.

Za Všetaty blíží se dráha k Labi, a krajina nabývá rozmanitosti; uříme na výšině ležící město Mělník a brzy vjedeme do

(35 km.) stanice **Mělnické.**

Město *Mělník*, $\frac{1}{4}$ hod. od stanice vzdálené, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, má 4100 obyvatelů a slyne zvláště výborným vínem (červeným). Založení vinic zdejších jest zásluhou Karla IV., který sem dal přenést červenou révu burgundskou.

Hostince: „Zlatý beránek“, „Zlatý hrozen“; v zámku dobrá vinárna. *Pošta i telegraf* v městě.

Mělník, zvláště pak blízká Šopka, původně Pšovka jmenovaná, náleží k nejstarším osadám v Čechách; zde stál již r. 870 hrad županů Pšovských, z nichž jeden byl Slavibor, otec sv. Lidmily, která se tu narodila. Později stal se Mělník věnným městem, i bydlely zde až do své smrti císařovna Barbora, vdova po Sigmundovi († 1451), a Johana, vdova po králi Jiřím († 1475). — Zámek i pauství Mělnické náleží nyní knížatům z Lobkovic, kterážto rodina získala je r. 1753 sňatkem knížete Augusta Antoina s Lidmilou hraběnkou Černínovou. Mělník jest rodištěm komponisty Mich. Martinovského (nar. 1808).

Děkanský chrám ss. Petra a Pavla, pěkné gotické stavení z XII. století, chová v sobě obraz na zlaté půdě (bičování Páně) ze staročeské školy, dále stříbrnou monstranci a kalich z r. 1545.

S věže, as 60 m. vysoké (284 m. nad mořem), jest pěkný rozhled, za zvláště jasného počasí až ku Praze. Rovněž pěkný rozhled po okolí poskytuje „Bašta“ na zámku, odkud viděti též soutok Vltavy s Labem (152 m. nad mořem).

Uprostřed náměstí Mělnického nachází se studně, prý z nejhlubších v Čechách (asi 70 m.). V staré radnici s kaplí (ze XIV. století) chová se starý kancional ze XVI. století.

Výlet z Mělníka na zříceninu *Kokořína* (2 $\frac{1}{2}$ hodiny, popis viz na str. 141. a 142.), dále na zámek *Housku* (2 hod.) a přes *Kruh* a *Ždár* k *Podbezdězí* (2 hod., str. 267.).

Dráha vede dále podél vinic; v l. leží vesnice *Podol*, pak *Šopka* s klášteřem Milosrdných sester, *Mlazice*, v p. *Vehlovice*. Následuje

(43 km.) stanice **Liběchov** (Liboch).

Ve zdejším zámku obrazy od Navrátila; 2 hodiny od Liběchova „Slavín“, rotunda v slohu maurském, kde bývalý majetník Liběchova pan Antonín Veith († 1853) zamýšlel zříditi „České Pantheon“, ku kterémuž konci dal od Schwanthalera uliti mnohé sochy slavných Čechů, které tu postaveny býti měly. Ale Slavín zůstal nedokončen, a hotové sochy dostaly se dle závětu Veithova Českému museu.

Výlety na Slavín a Kokořín lze v jeden spojití.

Vozem z Mělníka na *Nebužely*, odtud přes *Kokořín* a *Slavín* k *Liběchovu* přes 5 hod. pěšky.

U Liběchova počíná území německé, avšak až po Litoměřice jenom na pravé straně dráhy, pak teprve po obou stranách.

Dráha vede krajinou velmi úrodnou (vinice a sady ovocné), poskytující na levé straně pohled na Středohoří.

(49 km.) Stanice **Štětí** (Wegstädtl).

Město *Štětí*, $\frac{1}{4}$ hod. vzdálené, jest sídlem okresního soudu.

(55 km.) Stanice **Hořka** (Gastdorf) u města téhož jména; poblíž chmelnice a vinice.

Asi čtvrt hodiny na západ je papírna, na severozápad zřícenina *Čapskenthurm*, kterouž při další jízdě vidíme po pravé straně.

Okolo vesnic v l. *Svařenic* (Schwarzenitz) a *Vrutic* (Webrutz) přijedeme na

(61 km.) stanici **Polepí** (Polep).

Na levé straně trati rozkládají se rozsáhlé chmelnice až po *Křešice*, u které vsi dráha těsně až k Labi přistoupí, neopouštějíc ho pak skoro na celé další cestě až k Děčínu. — V l. vyniká z rozsáhlé roviny kopec *Hazmburk* se zříceninou, a před námi vystupují věže města *Litoměřic*.

(70 km.) Stanice **Litoměřice** (Leitmeritz, 150 m.).

Královské krajské město *Litoměřice*, ležící na pravém břehu Labe (v přístavě 139 m.) naproti ústí řeky Ohře, asi 10 minut od nádraží, má více než 11.000 obyvatelů (mezi nimi valnou část Čechů), jest sídlem biskupa s kapitulou a konsistoří, soudu krajského, okresního hejtmanství,

hlavního úřadu berního a notářské komory pro Litoměřice a Most. Litoměřice jsou pravým městem školským, neboť je zde bohoslovecký seminář, pak c. k. vyšší gymnasium, obecní vyšší realka, obě v budovách velkolepých, dále c. k. ústav ke vzdělání učitelů, všechny tři ústavy s vyučovacím jazykem německým; mimo to ústav hluchoněmých.

Spojení železniční: 1. Severozápadní drahou. 2. Státní drahou; k stanici Terezínu dojíždějí *dostavníky* za $\frac{3}{4}$ hodiny.

V Litoměřicích počíná také *paroplavba* po Labi; parník vyjíždí ráno (až do Drážďan) a odpo. (jen do Děčína), a přijíždí v poledne z Hřenska a na večer z Drážďan (srov. str. 193—196).

Hostince: Hôtel „U červeného raka“ na Náměstí (21 pokojů, 40 postelí, po 60 kr. — 1 zl. 80 kr.), omnibusy (20—30 kr.) k nádražím; „U červeného jelena“ v Dlouhé třídě (15 pok., 36 postelí, 60—80 kr.), omnibusy k nádražím, pro touristy ceny levnější; „U černého orla“ na Náměstí (7 pok., 15 postelí, 60 kr. — 1 zl.); „Broschův hostinec“ v Dlouhé třídě; „Kocanda“; „U císaře Rakouského“ ve Ferdinandské ulici.

Restaurace a hostince se zahradami: V městě: „Kocanda“, „U parníku“, „U kamenného džbánů“, „Rudolfova zahrada“. Mimo město: Nádražní, v Labském zámku, na Štřeleckém ostrově, „Eisendorfel“.

Porozy dvouspřežní u Raka a u Jelena, 6—8 zl. za den, k nádraží Severozápadní dráhy 1 zl. 20 kr., k Státní dráze 2 zl.

Poštovní a telegrafní úřad v Jesuitské ulici.

Vinárny: Votrubova, „Bílý beránek“ (Mattausch), „Kölbl“ (Schustermannel), „Traube“, „U tří sekerek“. *Kavárna* Schubertova a *cukrárna* Bärwinkelova (také káva), obě na Náměstí. — *Plovárna* v Labi.

Dějiny. Litoměřice byly původně hrad a sídlo župy, obydlené kmenem Litoměřiců; první zmínka o nich děje se v zakladací listině Břevnovské r. 993. R. 1248 staly se městem, řídily se až do Ferdinanda I. právem Magdeburským a byly sídlem stolice kmetské pro všechna města královská, která se právem tím spravovala. Na znamení zvláštních privilegií obchodních co do plavby po Labi stála vedle řeky socha rytíře, tak zvaný „Roland“, která nyní stojí na severním rohu staré radnice; pod ní zaznamenán rok 1539. Zvláštnímu rozkvětu těšilo se město za Karla IV., který mu daroval velké území lesů, polí a vinic, a vinařství podél Labe velice podporoval. Válkami husitskými, v kterých se město po dobytí r. 1421 věrně kalichu drželo až po bitvu Lipanskou, jakož i odporem proti Ferdinandovi I. utrpělo velice, ještě více ve válce třicetileté, v kteréžto době veliký počet evangelických obyvatelů z města se vystěhoval. Usedlosti české zaujaty jsou od německých přistěhovalců, a tak zmohl se německý živel v Litoměřicích. R. 1655 zřízeno bylo biskupství zdejší; roku 1665 byl ustanoven první učitel německý.

R. 1484 narodil se v Litoměřicích biskup českých bratří Martin Michálek († 1547); r. 1599 zemřel zde znamenitý písař kancionálů Matiaš z Litoměřic; 5. listopadu 1836 zemřel zde Karel Hynek Mácha, pěvec „Máje“, 26 let star (na hrobě slova jeho: „Dalekát cesta má! Marné volání!“); r. 1864 zemřel zde skladatel hudební Václav Jindřich Veit.

Ze 7 kostelů zdejších vyniká katedrální chrám z roku 1671; oltářní obrazy sv. Štěpána a ss. Petra a Pavla od Škrety; jeden z obrazů, sv. Antonín, připisuje se Lukáši Kranachovi; mimo to vzácná Madonna s letopočtem 1495 od neznámého mistra. Nedo- stavěná věž tohoto chrámu bude upravena podle nákresu architekta Ferstla ve Vídni; začátkem roku 1881 bylo již sebráno 29.000 zl. Vedle katedrály stojí chodbou s ní spojená biskupská residence z l. 1694—1701, z jejíchžto oken jest rozkošný pohled na Labe od Roudnice až k Lovosicům a na požehnanou krajinu za Labem. Děkanský kostel Věch Svatých, v XIII. století založený, chová v postranní chodbě cínovou křtitelnici z XV. století, vzácné to dílo. V městské věži, 54 m. vysoké, znamenitém díle tesařském (z dubových klád sestavená lešení pro 7 zvonů, z nichž nejtěžší přes 4000 kg. váží, bez veškerého spojení se stěnami); s galerie věže pěkný pohled na město a okolí.

Někdejší jesuitský chrám z r. 1701 se znamenitými freskami, nyní majetek Litoměřické pivovarské společnosti. S tímto kostelem spojen jest biskupský seminář. Ve výklenku nad tak zvanými schody jesuitskými jest kovové poprsí básníka Jos. Emanuela Hilschera, * 22. ledna 1806 v Litoměřicích, † 1837 v Miláně.

Z ostatních stavení zasluhují povšimnutí:

Stará radnice na Náměstí (nyní krajský a okresní soud) se zajímavou síní zasedací. Obecní dům, také na Náměstí; v přízemí je hostinec „U černého orla“, ve dvoře městské divadlo. Na úradě městském chová se nad míru vzácný latinský kancional z doby pohusitské (někteří udávají rok 1515), ohromná kniha o 495 per- gamenových listech (50 cm. širokých a 76 cm. vysokých) váží přes 50 kg., a je ozdobena výtečnými iniciálkami a jinými drobnomal- bami; pak menší český kancional z r. 1564.

Tak zvaný „Kelchhaus“ na Náměstí vystavěn byl od boha- tého měšťana utrakvistického Jana Mráze z Milešovky v XVI. sto- letí, má věž v podobě kalicha (s ní pěkný rozhled); nyní je zde umístěna dívčí škola, v přízemí pak Průmyslové museum.

Znamenité stavení jest také pivovár Labského zámku (Elb- schlossbrauerei); rozsáhlé jeho sklepy tvoří skoro malé město pod- zemní. Zahradní restaurace s americkým pavillonem poskytuje v letě příjemný pobyt a krásnou vyhlídku.

Konečně uveden budiž železný most více než 550 m. dlouhý, dle soustavy Schiffkornovy r. 1859 dostavěný. (Lid říká: Litoměřický most je nejdelší, Pražský nejpevnější, Drážďanský nejpek-

nější.) Odporučujeme procházku přes tento most k Terezínu, protože s této strany Litoměřice zvláště pěkně se vyjímají.

Litoměřice leží v pěkné a velmi úrodné krajině, často „rájem českým“ zvané, právě na rozhraní jazyků a na počátku rozkošného Středohoří (o kterém pojednáno na str. 165—193, pak 242 a 243). V krajině Litoměřické daří se výborné ovoce, mimo to víno a chmel; pivo Litoměřické je proslulé.

Ze závodů průmyslových uvádíme: 2 pivováry (akciový „zum Elbschloss“ a městský), parní mlýn, továrnu na slad, akciovou společnost pro pálení vápna a cihel a továrnu na motouz. V Litoměřicích jest přes 20 spolků pro vzdělání, dobročinné účely a zábavu; mezi nimi také „Beseda“.

Vycházky: 1. Na *Střelecký ostrov* u města samého s krásným parkem; prastaré mohutné duby.

2. Na *Radobyl* (Radebeule), kupu čedičovou 396 m. vysokou, vynikající z opuky vinicemi pokryté, asi hodinu na západ od města.

Jdeme okolo Labského zámku ke hřbitovu. (Kdo chce vyhledati Mácbův hrob, ať vstoupí vchodem, nad kterým jest nápis: „Dem Tode entspriesst Leben“, a jde podél zdi ve směru silnice.) Asi $\frac{1}{4}$ hodiny dále opustíme u kaple sv. Jana silnici, a jdouce v p. vystoupíme brzy na patě čedičové kupy k dřevěné boudě, kde v letě (avšak teprve po sv. Janu Nepom.) jest restaurace (pivo, víno, studené pokrmy). Až na vrchol, r. 1862 železným křížem ozdobený, máme pak jenom několik minut.

Velkolepý jest pohled v severní polovici na celé Středohoří, za nímž vystupuje jednak Rudohoří, pak zase Ještěd, a za zvláště jasného dne i Krkonoše; v jižní polovici zase prostírá se rozsáhlá rovina, nad kterouž vyniká Hazmburk a Říp.

Výlety na půl dne a na celý den:

1. Z Litoměřic buď přes *Pokratice* a podél potoka (za 1 hod.) aneb po cestě ještě pohodlnější za $1\frac{1}{2}$ hod. přes *Žitenice* (Schüttenitz) do *Skalice* (326 m.). V lese nad Skalicí nachází se *Skalická poustevna* (Skalitzer Einsiedelei, 386 m.) s pěkným rozhledem; vedle stojí dvojnásobná kaple, hořejší nejsv. Trojici, dolejší 14 Pomocníkům zasvěcená, a poblíž myslivna s restaurací. Odtud přijdeme lesem za $\frac{1}{2}$ hod. k *Mentovské myslivně* (Mentauer Forsthaus) s restaurací a překrásnou vyhlídkou, původně jakožto „Villa Mentau“ od majetníka panství nákladem 40.000 zl. vystavěné. Odtud za hodinu mezi vrchy *Velkým* (538 m.) a *Malým* (450 m.) *Hradištěm* (Radiske Berg) a okolo hory *Jordanu* lesem ku *kapli sv. Jana*, uprostřed velko-

lepých dubů (na kamenné kazatelně vně kaple jsou vytesány 4 erby, nad prostředními r. 1727 a 1660); za kaplí vede pěšinka k jamám a trhlínám mezi balvany čedičovými, v kterých lze za teplého dne letního led nalézt, proto také sluje hora sama *Ledová hora* (Eisberg). Za 10 minut sejdeme do vesnice *Kamýku* a přijdeme po pěšince za zdí panského dvora k rozsáhlé zřícenině *Kamýku* (368 m.) s nepřístupnou věží. Odtud otvírá se nám pěkná vyhlídka. Do Litoměřic dojdeme za hodinu po silnici, tak že k celému tomuto výletu potřebujeme asi 4 hodiuy.

Z Mentovské myslivny vede pěkná cesta lesem za $\frac{1}{2}$ hodiny do *Kundratce* (Kundratitz), kde „Villa Henriettenruh“ s restaurací poskytuje velmi malebný pohled na krajinu okolo Milešovky. Za $\frac{1}{4}$ hod. lze vystoupiti na horu *Varhošť* čili *Kubův vrch* (Kuba-Berg, 638 m.), jehož besídku na vrcholu z dola již od myslivny rozeznati lze.

Rozhledu, jinak znamenitému, překázejí stromy, tak že jest jenom v p. od besídky volnější vyhlídka.

Každému však doporučujeme pohodlnou a milou, stinnou *Marianskou cestu* (Mariensteg) na horu zvanou *Macha* (hodina cesty), na stromech bílými *M* označenou.

Se skalních těchto zcela volných výběžků (na skalních balvanech jsou nápisy bílou barvou: „Grosse Macha“ a několik kroků dále „Kleine Macha“) otevře se velkolepý pohled na Středohoří a Rudohoří, zajisté malebnější nežli s Milešovky samé.

Nyní vrátíme se až ku prvé cestě vozové, a dojdeme libezným údolím za 2 hod. do *Sebuzína*, k stanici dráhy Severozápadní a parníků; odtud dostaneme se do Litoměřic.

K výletu přes Kundralec potřebujeme ovšem 6 hodin, a proto dne celého, abychom v čas došli do Sebuzína k parníku, odjíždějícímu v 5 hod., aneb k odjezdu vlaku v $5\frac{3}{4}$ hod. (srovnej str. 172 a 173). Vykonati celý tento výlet ve směru opačném — z Litoměřic na Sebuzín, Kundralec atd. — neradil bych, neboť vyhlídka s Machy bývá teprve odpoledne dosti jasná.

2. Z Litoměřic po silnici Ústěcké na *Trnovany*. — Za tímto místem na *Bílé hoře*, s které jest pěkná vyhlídka, byl r. 1881 postaven pomník císaři Josefu II. (v Blansku ze železa ulitý a bronzovaný). — Z Trnovan jdeme v l. $1\frac{1}{2}$ hod. k *Ploskovicům*.

Zde jest krásný císařský zámek a park, kde zesnulý císař Ferdinand Dobrotivý po dlouhý čas každé léto trávil, pročez podnes říká lid Ploskovicům „die Residenz“.

Přes *Těchobuzice* a *Vinnou* (Winney) dojdeme za 1½ hodiny do *Třebušína* (Triebtsch), nad kteréž místo (skoro 200 m.) vyniká snadno za ½ hod. dostupná hora *Kulich* (Kelch, 532 m.), se zbytky starého hradu, odkud jest pěkná vyhlídka. Na zpáteční cestě obrátíme se k *Myštici* (Michzen, hora Goldberg 434 m. s vyhlídkou) a k *Žitenicům* (Schüttenitz), kde ve farním kostele spatříme se zajímavé zbytky z doby středověké. K celému tomuto výletu třeba 6—7 hodin. Kdo tomuto výletu věnuje celý den, jde z Třebušína hodinu do Homole (Hummel) a odtud 2 hodiny přes Matzenstein (584 m., vyhlídka) do Velkého Března (stanice dráhy Severozáp.; poslední vlak odjíždí o 5. hodině odpo.).

3. Velmi vděčné výlety do krásných horských krajin jsou tyto: Přes *Mentovskou myslivnu* (Mentauer Forsthaus), *Lbín* (Welbine), *Čeřeniště* (Tschersink) do *Němčí* (Nemtschen), odkud navštívíme tak zvané *Zwerglöcher* a horu *Tannbusch* (na půl cestě mezi Němčím a Proboštem) s krásnou vyhlídkou (3 hod.); dále na *Vysoký Ostrý* (Hohe Wostrey) ¾ hod. (viz str. 178.), a sestoupíme pak za hodinu do stanice *Střekova* (Schreckenstein, viz str. 176—178). Zpět po dráze.

Tento výlet lze snadno vykonati za odpoledne, neboť můžeme také užiti rychlovlaku, ze Střekova skoro o 11. hodině v noci odjíždějícího.

4. Přes *Skalici*, a dále s průvodčím na *Nový Dvůr* (Neuhof) k *Babinské vyhlídce* (Babiner Aussicht) a k *Tašovu*, pak dále přes *Proboštov* k *Velkému Březnu* (stanici dráhy Severozápadní) — celkem 4½ hodiny.

5. Na *Sedlo* (Geltschberg, 720 m.) a k lázeňským místům *Geltschberk* a *Bon répos* u *Horní Vysoké* (Ober-Wessig) vedle *Levína*. Buď zvláštním povozem z Litoměřic (Hôtel Krebs, Hôtel Hirsch) za 2½ hodiny až do lázní Geltschberk, aneb dostavníkem až do *Liběšic*, odkud přes *Trnoblany* (Trnoblbrand) a *Srdov* (Zierde, 368 m.) za 2 hodiny dostoupíme hory *Sedla*; anebo pěšky přes *Plosko-*

vice, *Třebušín*, *Dolní Týnec* (Nieder-Tenzel) do *Pekla* (Pöckel) za 2—3 hod., odkud za hodinu cestou poněkud příkrou přijdeme na horu *Sedlo*.

Z lázně *Geltschberku* jde se přes *Lhotsko* (Hutzek) asi hodinu dobrou cestou lesní po východním úbočí hory, a pak buď příkře za $\frac{1}{4}$ hod. nahoru aneb po pěšince několik minut delší v oklikách v mladém lískovém lese k vrcholu, celkem $1\frac{1}{4}$ hod. až nahoru a $\frac{3}{4}$ —1 hodinu dolů. Po této cestě dostupují i dámy snadno hory *Sedla*.

Hora *Sedlo* rozkládá se jakožto dlouhý lesnatý hřbet, z kterého vyniká několik holých, strmých, avšak dostupitelných skal: *Jungferstein*, *Breitenstein* a nejvyšší *Platte* (720 m.). Tyto skály poskytují částečné rozhledy po krajině, nikde však nelze získati obzoru zcela volného. Nejpečněji jeví se na straně západní Středohoří, na východní řada osamotělých, zříceninami ozdobených hor (*Bezdězí*, *Starý Perštein*, *Ronov* a v pozadí *Ralsko*).

Deset minut cesty odtud jest *Mausoleum* v antickém slohu, zřízené od majitele panství šlechtice *Schrolla* dle nákresu stavitele *Zettla*.

Lázně *Geltschberk* (386 m.), uprostřed pěkných lesův umístěné, v krajině nejenom rozkošné, nýbrž i velmi zdravé a všech továren prosté, jsou lázně klimatické, zřízené k léčení studenou vodou (7—9° C.). Ve třech domech těsně při lese je 50 pokojů a společný salon.

Ceny na týden: Pokoj s jednou postelí 3—14 zl., druhá postel 2 zl., posluha 50—70 kr., strava 12—14 zl., dítka pod 10 let 8 zl., služebnictvo 7 zl. Za lázně 3 zl., sluhovi 1 zl. 50 kr. Kdo déle než týden zde mešká, platí 3 zl. jednou na vždy jakožto příspěvek na okrášení.

Zcela podle *Geltschberku* zřízena r. 1881 klimatická lázeň druhá, *Bon répos* (Adressa: Bon répos, Auscha), kde také jsou všeho druhu koupele. Pokoj stojí denně 50 kr. — 1 zl. 80 kr., pro rodiny jsou ceny levnější, strava à la carte.

K oběma těmto místům dojíždí se z Prahy (z nádraží cis. Frant. Jos.) přes *Všetaty* k Polepí stanici Severozápadní dráhy, kamž objednatí si musíme povoz o den dříve na poště *Ústěcké* aneb prostřednictvím ředitelství lázeňského.

Pro obě vedle sebe ležící lázně je nejbližší stanice telegrafická: *Ústěk* (Auscha). Pošta s dopisy odjíždí a přijíždí denně dvakráte.

Výlety z Geltschberku: Procházka do vesnice *Gügel* (506 m.) s hezkou vyhlídkou. — Do *Ústěku* a na pěknou zříceninu *Hrádek*, celkem přes 2 hod. (povozem za $1\frac{1}{4}$ hod.). — Z *Levína* přes *Mukařov*, *Konojedy* (zámek, pěkný kostel) a *Kravaře* (Graber) do *Stvolenek* (Drum, 2 hod. jízdy), kde jest zámek a pěkný park bi-

skupa Litoměřického; dále na *Ronov* (Ronburg, 553 m.), zříceninu s krásnou vyhlídkou, a přes *Plážebidly* (Bleiswedel) a *Ústěk* zpět. — Na *Zinkenstein* (681 m.) s krásnou vyhlídkou 2 hodiny. — Na *Třebušín* a *Kalich* 2½ hodiny.

Poznámka. Z Litoměřic dojde vlak do Střekova za ¾ hodiny, z Terezína do Lovosic za ¼ hodiny, do Zálezlů za ¾ hod., do Ústí nad Labem za hodinu, mimo to jsou všechna ta města parníkem spojena, můžeme tedy také z Litoměřic podniknouti skoro všechny výlety udané na str. 165—173 a 176—480.

Vlak opustiv nádraží Litoměřické projíždí tunelem, pak vesnicí *Žalhosticemi* — v l. pohled na *Lovosice*, v pozadí viděti zříceninu *Koštal* — pak obrací se v oblouku k severu a vjíždí do

(75 km.) stanice **Žalhostic-Žernosek** (Czalositz-Czer-nosek). Dráha tato, držíc se úpatí hory *Radobyly*, přistoupí u *Velkých Žernosek* k Labi a jde nyní stále na pravém břehu rovnoběžně se Státní drahou na břehu protějším. V p. *Hrádek*, kaple na vršku, v l. *Libochovany* naproti *Prackovicům*, pak v p. hora *Deblík*, v l. vesnice *Církvice* (Zirkowitz) a naproti na výšině kostel *Dubický*, pak při řece *Zálezly* (Zalesl).

(85 km.) Stanice **Sebuzín** (Sebusein, viz str. 173). Pořáde v údolí horami sevřeném držíme se oklik řeky, majíce naproti nápadný vrch *Vrkoč* (viz str. 173), pak jedeme těsně při skále *Střekovské*, jejíž hrad nad námi ční, a vjíždíme do

(94 km.) stanice **Střekova** (Schreckenstein, viz str. 176 atd.); naproti nám rozkládá se město *Ústí nad Labem* (viz str. 173. a násled.); kdo chce do města, přestoupí do jiného vagonu.

Opustivše nádraží *Střekovské* vidíme v l. ves *Kraml*, naproti vypíná se *skála Marianská* s kaplí (viz str. 176), a za 10 minut přijedeme

(97 km.) na stanici **Svádov** (Schwaden, str. 181). Naproti rozkládá se *Březnice* (Schönpriesen, viz str. 179); na další jízdě vidíme *Neštěmice* (Nestomitz), *Mojšív* (Mosern, strana 179) a *Veselí* (Wesseln), nad které ční

strmý *Kozí vrch* (Ziegenberg); na pravém břehu (od naší dráhy v l.) vesnice *Valtiřov* (Waltire), a konečně

(103 km.) stanice **Velké Březno** (Gross-Priesen, viz str. 181). Naproti leží *Neštědce* (Nestersitz), dále *Povrly* (Pömmmerle), v p. *Malé Březno* (Klein-Priesen) — výlet na Zinkenstein viz na str. 180. — Následuje *Malý Přerov* (Pschira), naproti *Roztoky* (Rongstock), a v p. zase *Lhota Zadní* (Ober-Welhotten) a pak

(109 km.) stanice **Těchlovice** (Tichlowitz). Odtud počínajíc vede dráha směrem severním; v l. leží *Dubkovice* (Topkowitz), v p. *Lhota Přední* (Nieder-Lhota), na strmé skále zříceniny hradu *Vrabínce* (Sperlingstein, str. 181 a 182); pak projíždíme tunelem skálu *Dívčí skok* (Jungfernsprung, str. 182), naproti viděti ves *Choratice* (Kartitz); v p. leží

(113 km.) stanice **Nabočady** (Neschwitz). Nyní se rozšíří krásné na obou březích staveními poseté údolí; v l. leží *Malšovice*, *Willsdorf*, *Rozběles* (Rosawitz), v p. *Křesice* (Krischwitz), *Mariannaberk*, *Staré Město* (Altstadt), v pozadí pak na levém břehu *Podmokly* (Bodenbach), na pravém *Děčín* (Tetschen). Dráha objíždí zámek a město, a zastaví v rozsáhlém

(120 km.) nádraží **Děčinském** (viz str. 182—193.). Jízda z Prahy do Děčína (přes Neratovice) trvá asi 4 $\frac{1}{2}$ hod.

f) (Praha)-Pardubice-Josefov-Poříčí-Líbava, 105 km.

Trať tato otevřena byla v l. 1857—1869.

Stanice: (Praha) — *Pardubice* — *Steblová* — *Opatovice* — *Hradec Králové* — *Předměřice* — *Smřice* — *Josefov-Jaroměř* — *Česká Starkoč* — *Červený Kostelec* — *Svatoňovice* — *Skalice* — *Poříčí* — *Bernartice* — *Königshain* — *Líbava*.

Popis trati z Prahy do Pardubic viz na str. 196. až 202.

Opustíce ústřední nádraží Pardubické překročíme po mostě asi 176 m. dlouhém Labe, v jehož poríčí trať tato až po *Králové Dvůr* zůstává. Nízké břehy, lučiny, roztroušené

duby, malé lesíky a daleká rovina, z níž malebně *Kunětická Hora* vyniká, táhnou se po obou stranách.

Na rovině této rozkládaly se v krajině mezi Pardubicemi, Bohdančem, Přeloučí a Opatovicemi velikolepé rybníky, hlavně od Pernštýnů ve XIV. a XV. století založené, které nejen pro výnos ryb, ale i pro upravení vodstva a klimatické poměry pro celou zemi značnou měly důležitost. Několik set rybníků těchto spojeno bylo průplavy, z nichž největší jest dosud zachovalý *náhon Opatovický* (6 hodin cesty dlouhý), ježž u vsi Čeperky překročíme. Dráha vede zde přes největší z rybníků, též Čeperkou zvaný (s výměrou přes 2060 hektolitrů výsevu), jehož půda však obyčejně vzdělána jest na pole.

(10 km.) Stanice **Steblová**, a brzy za ní

(17 km.) stanice **Opatovice**, ležící u vesnice téhož jména na silnici ke Králové Hradci.

Druhdy stával zde učenými mnichy a pověstí o velikých pokladech proslulý *klášter Opatovický*. Český pán Mikulec dal vystavěti zde pro mnichy řádu sv. Benedikta původně poustevny, které již Vratislav II. roku 1086 proměnil v samostatný klášter s vlastním opatem, jehož statky štědrostí okolních pánův ustavičně se množily. Mniši zabývali se vědeckými pracemi; tak na př. proslul opat Neplach († 1370) jako kronikář český. Pověstné bohatství vzbudilo lakotu okolních zemanův, a roku 1415, na Vše Svaté, Jan Městecký a Ota z Bergova zlezli nočního času klášter, opata Jacura zmučili až na smrt, ale pokladu nenalezli. V dubnu 1421 dobyli Pražané Opatovic a vypálili je. Od těch dob zůstal klášter v zříceninách, které až na základy v Labi úplně vymizely.

Za Opatovicemi mineme obec *Březhrad* se značným mlýnem při Labi, pak některé dvory a vesnici *Farářství*, načež přijedeme na

(23 km.) stanici **Králové Hradec**, kde křižuje se tato trať s tratí od Kolína na Mittelwalde vedoucí. Popis Králové Hradce viz na str. 452—456.

Úrodnou krajinou, po většině zelinářskými zahradami a četným stromovým ovocným pokrytou, jedeme mimo daleko se táhnoucí vesnici *Plotiště* (v l.); v pozadí zvedá se kostelík smutně z války v r. 1866 pověstného *Chlumu*. Na proti Plotišti v p. mineme *Plácky* a zastavíme na

(27 km.) stanici **Předměřické**, nazvané tak podle značné vsi, která s *Lochenicemi* dále souvisí. Pak překročíme potok Trotinku, mineme ves *Trotinu* a zastavíme na

(34 km.) stanici **Smířické**.

Město *Smiřice* leží na třech ramenech Labe, přes něž tři kamenné a tři dřevěné mosty vedou, a čítá asi 2100 obyvatelů.

Tvrz Smiřice byla původním sídlem slavného rytířského rodu Smiřických ze Smiřic, v dějinách často jmenovaného, který tak osudným způsobem v XVII. století vyhynul. Za Václava IV. náležely Smiřice někdy milostníku Karlovu, později odbojnému a v zájetí v Praze zemřelému pánu Markvartovi z Vartenberka. Od roku 1498 až do r. 1634 vládli zde Trčkové z Lípy. Když Erdman Trčka, švagr Valdštýnův, při banketu v Chebu zavražděn byl, a panství jeho skonfiškováno, obdržel je Matiaš Gallas. Panství, k němuž přísluší též (2 hodiny cesty na západ ležící) *Hoříněves*, rodiště V. Hanky, náleží nyní svob. pánům Liebiegům. R. 1859 nalezena v této krajině pohanská pohřebiště s četnými věcmi předhistorickými.

Mimo *Holohlavy* v l., pak mimo *Černožice*, *Čáslavky* a *Jezbiny* v p., přijedeme do

(40 km.) stanice **Josefova-Jaroměře**. Z prostranného nádraží vybíhá na severozápad trať Jihoseverní Německé spojující dráhy, vedoucí přes Liberec na Žitavu.

Na nádraží *restaurace*.

Josefov (Josefstadt), nejpěknější pevnost Rakouska, založen byl v pravidelných rozměrech od císaře Josefa II. roku 1781 na místě, kde stávala vesnice *Ples*, na obranu proti vpádům Prusů průsmykem Náchodským.

Město leží na levém břehu Metuje a Labe, které v obvodu pevnosti se spojují, ale objevuje z dálí jen přímočárné valy a pevné dlouhé střechy, nad něž jediná věž kostelní vyčnívá. Od nádraží viděti jest na příkrřejším břehu pěkné sady a stromořadí, která vedou ke třem dobře opevněným branám: Hradecké, Jaroměřské a Novoměstské. Od Jaroměřské brány jest pěkná vyhlídka na vzdálenější opevnění, dále na Jaroměř, Kladské pohoří a Krkonoše.

Pevnost, původně vesnice *Ples*, obdržela jméno své na památku zakladatele od císaře Františka I.

Půlhodinná procházka přivede nás přes louky do

Jaroměře, okresního města na Labi se 6560 obyvateli a dvojím předměstím, Pražským a Svatojakubským. Přes Labe vede řetězový most 40 m. dlouhý. V městě jest přádelna, tkalcovna, mlýn, továrna na cichorii a sirky. Zde odbývají se veliké trhy na obilí a plodiny vůbec, ano obyvatelstvo z Krkonošů zde potřeby své kupuje.

Povšimnutí zasluhuje: Starý gotický kostel sv. Mikuláše, náhrobní kámen litevského knížete Dimitra Sanguszka, r. 1554 zde

zavražděného, a hřbitovní kostel sv. Jakuba, pocházející z dob husitských.

Jaroměř byla hradem župním, kdež roku 1126 držán byl u vazbě Břetislav, syn Břetislava II. Počátkem XIV. století stala se Jaroměř věnným městem královním, jež Karel IV. mnohými výsadami obdařil. Arcibiskup Arnošt z Pardubic založil zde klášter augustiánský, později dominikánský (nynější děkanství a několik domů soukromých stojí na místě někdejšího probošství), jehož mniši na počátku válek husitských lid naskrze německý na Husity tou měrou poštváli, že žaloby krutě pronásledovaných až do Prahy vnikly, což mělo za následek, že Husité r. 1421 města se zmocnili. Obyvatelům dovoleno odejít s holým toliko životem. Té doby Jaroměř počestěna a přilnula k husitismu. R. 1547 stihl město trest konfiskace na statcích i penězích, o rok později vyhořelo. R. 1645 oblehal Torstenson město, při čemž shořel i městský archiv.

Asi hodinu cesty na severozápad od Jaroměře leží na Labi poutnické místo *Heřmanice*, rodiště Albrechta z Valdštiny.

V bohatě nadaném kostele zdejším lze viděti náhrobky Valdštýnů. Pouti, někdy z daleka navštěvované, obmezují se nyní na květnové svátky Mariánské.

Z Josefova běží jedna trať severním směrem skrz *Jaroměř* a pak dále po levém břehu Labe k Liberci; naše do Poříčí vedoucí křídlo překračuje ještě v pevnostním obvodu po dřevěném mostě (470 m. dlouhém) Labe, Úpou již zesílené, a směrem severovýchodním na levém břehu Úpy vystupující vede k

(53 km.) stanici **České Skalice** (293 m.).

Nádraží na vršku položené poskytuje přehled bojiště ze dne 28. června 1866; byloť posledním obranným místem Rakušanů, jehož se Průšáci teprve po tuhém boji zmocnili.

Město *Česká Skalice* (také jen pouze Skalice zvané) leží na levém břehu řeky Úpy, má přes 2500 obyvatelů, a jest sídlem okresního soudu, pak *poštovního a telegrafního úřadu* (oba na Náměstí).

Z průmyslových závodů nacházejí se v Skalici: veliký knížecí pivovár, knížecí pila, velikolepá přádelna na bavlnu a vlnu, pak strojárna. V Třebešově, 3 km. na západ, jest sýrárna dle švýcarského způsobu; v Mízkolezích, $\frac{1}{4}$ hodiny na sever, parní cihelna.

Hostince: Bartoníčkův (4 pokoje, 8 postelí); „U zeleného stromu“ (3 pokoje, 6 postelí), omnibus k nádraží 20 kr.; Dvořákův (2 pokoje), všecky tři na Náměstí; hostinec Rintův (2 pok., 4 postele) u mostu, a hned u nádraží hostinec „Na bojišti“ (3 pokoje,

6 postelí). *Povozy* objednat lze v hostincích, jednospřežní 3—4 zl., dvouspřežní 5—6 zl.

Starožitný farní kostel Nanebevzetí Panny Marie, na pravém břehu Úpy v Malé Skalici, jenž chová cínovou křtitelnicí asi 500 let starou, a dva zvony ze XVI. století, byl již r. 1384 osazen farářem. V zasedací síni na radnici nalézá se císařský orel, velmi dovedně sestavený ze zbraní, které r. 1866 sebrány byly na bojišti.

Ve vsi *Sviništanech* (Schweinschädel, rodišti prof. Frant. Smetany, přírodopytce a dějepisce českého, * r. 1801), 4 km. na západ od Skalice ležící, zuřil 28. června 1866 urputný boj.

Výlety: 1. Návštěva bojiště z r. 1866 a četných památníků padlých tam vojnů vyžaduje 3 hodiny.

2. K zámku *Ratibořickému* (277 m.), náležejícímu princovi Schaumburg-Lippskému, 3 km.

Při zámku jest veliký park a na konci jeho dobrý hostinec. Cesta, vedoucí nahoru podél Úpy, jest velmi pěkná. O 3 km. dále jsou značné zříceniny hradu *Risenburka* ve XIV. století vystavěného; s tak zvaného „Altanu“ máme pěkný pohled na údolí Úpské, pak na Krkonoše se Sněžkou. (Srovnej str. 215.)

Od Skalice ubírá se dráha směrem východním až k *Vysokovu*, ležícímu na silnici do Náchoda, odtud na sever se zatočíc vede do

(58 km.) stanice **Starkoče** (345 m.).

Krátká (3 km.) spojovací trať Starkoč-Václavice (Wenzelsberg) spojuje Severozápadní dráhu se Státní, vedoucí z Chocně do Halbštat (srov. str. 218.).

Ubírajíc se dále směrem severním vede dráha na (69 km.) stanici **Červeno-Kosteleckou**.

Město téhož jména, také prostě jen *Kostelec* zvané, leží asi 20 minut od nádraží (pošta 15 kr.), má *poštovní a telegrafní úřad* a ke 2700 obyvatelů, kteří se živí průmyslem plátenickým a bavlníckým, jmenovitě hotovením ubrusů a ubrousků.

Hostince: Regnerův (2 pokoje, 4 postele); Foglarův, Svorčíkův, V. Kejzlara a J. Kejzlara po 1 pokoji a 2 postelích; postel 50 kr., pokoj 1 zl. 20 kr. *Povozy* obstarává hostinský, jednospřežní 4 zl., dvouspřežní 6 zl. za den.

Výlet k nehrubě patrným zříceninám *Vismburku*, $\frac{1}{2}$ hodiny od Havlovic. Hrad ten připomíná se již ve XIII. století, v XV. století byl rozbořen.

Od Kostelce dále běžíc prochází dráha vesnici *Rtyni* (Hertin) a vede do

(76 km.) stanice **Svatoňovic** (Schwadowitz, 413 m.).

Ve vsi *Malých Svatoňovicích*, odtud na východ ležící, jest poutnický kostel, dále nacházejí se tu lázně, přádelna a znamenité uhelný knížete Schaumburg-Lippského.

Na západ ležící místa *Úpice* (Eipel), *Střítež* (Burgersdorf) a *Rubinovice* (Rudersdorf) byla jevištěm krvavých bojů mezi Prusy a Rakušany dne 28. června 1866. Avšak již v druhé slezské válce táhl se boj dne 30. září 1745 od Rokytníka (Rognitz), Studence (Staudenz) a Stříteže až k Zárovu (Soor), dle kteréhož místa nazvána jest bitva pro Fridricha II. vítězná.

Ze Svatoňovic *výlet* na *Žaltman* (Hexenstein, 721 m.) s hojnou vyhlídkou, a do *Radvanic* (Radowenz) ke zkamenělému lesu, 2 hodiny cesty. (Srov. str. 227.)

Za Svatoňovicemi opouští dráha území jazyka českého, které na východ nejenom až k zemským hranicím dosahuje, nýbrž za Náchodem až do sousedního hrabství Kladského zabíhá. Směrem severozápadním, postupujíc podél Úpy, k níž opět se dostala, projíždí dráha tunelem 282 m. dlouhým. přetíná po vysokém mostě silnici vedoucí z Trutnova do Schönberku ve Slezsku, a staví se

(48 km.) v nádraží **Poříčském** (Parschnitz), kde se stýká s křídlem Severozápadní dráhy, přicházejícím od Chlumce přes Paku, Hostinné a Trutnov.

Na trati z Poříčí do Libavy je vyhlídka z oken na straně levé pěknější. Z Poříčí drží se dráha napořád levého břehu potoka *Ličny* (Litschen-Bach), protíná silnici vedoucí do Olešné horami zakryté, a běží okolo *Malého* a *Velkého Chřenova* (Klein- und Gross-Krinsdorf, v l.) ke

(98 km.) stanici **Bernarticům** (Bernsdorf, 497 m.).

Na další jízdě vidíme v p. horu *Špičák* (Spitz-Berg, 874 m., nejvyšší temeno Vraních hor [Raben-Gebirge]), avšak pro les bez vyhlídky, a zastavíme záhy ve

(101 km.) stanici **Königshainu** (525 m.), poslední to na půdě rakouské, na rozhraní vod mezi mořem Severním (Labe) a Baltickým (Odrou, ku které spěchá řeka Bobrava).

Z Königshainu po silnici do Zacléře 6 km.

Jeden km. za Königshainem protíná trať hranicí mocnářství Rakouského, a 3 km. dále leží

(105 km.) stanice **Libava** (Liebau) již v pruském Slezsku; zde celní prohlídka zavazadel.

Město *Líbava* (pošta a telegrafní stanice) má asi 5000 nejvíce katolických obyvatelů; malý kostel protestantský vystavěn byl od spolku Gustava Adolfa; ve velkém farním kostele jsou vzácné obrazy. *Hostince*: Hôtel „zum Kyffhäuser“ (povozy do Aberspachu); „Schmidt's Hôtel“.

g) (Praha)-Josefov-Turnov-Liberec-Seidenberk, 162 km.

Stanice: (Praha) — *Josefov* — *Kuks* — Králové Dvůr — Třemešná — Mostek — Horká — *Stará Paka* — Libštát — Semily — *Železný Brod**) — Malá Skála — Turnov — Sichrov — Hodkovice — Rychnov — Jablonec — Dlouhý Most — *Liberec* — Habendorf — Einsiedel — Raspenau-Liebwerda — *Fridland* — Weigsdorf — Černohouzy — Seidenberk.

Popis trati z Prahy do Josefova viz na str. 196.—202. a 506.—508.

Opustivši nádraží Josefovsko-Jaroměřské táhne se dráha po vysoké brázi Pražským předměstím Jaroměře; v p. mineme vesnici *Heřmanice* (hluboko dole teče Labe, a za krásnou rovinou vystupují vzdálené hory) a dále vesnici *Slotov*, načež přijedeme do

(8 km.) stanice **Kukus** (Kuks, 310 m.).

Kukus leží již v území jazyka německého, táhnoucího se jako poloostrov mezi Jaroměř a Králové Dvorem až přes Dubenec. Na blízku nádraží nacházejí se nízké, břidlicí kryté budovy kláštera i nemocnice Milosrdných bratří s výbornou lékárnou; klášter založil a bohatě nadal r. 1711 šlechtitný lidumil a štědrý podporovatel umění hrabě František Antonín Spork.***) V zámku, nyní velmi zanedbaném, jakož i v blízkém lese nalézají se mnohé upomínky na znamenité, byť i někdy podivínské útvary hraběte, jehož památka po dnešní den jest žehnána. V krásném klášterním

---

*) Ze Železného Brodu odštěpuje se na sever křídlo 19 km. dlouhé. Stanice: Železný Brod — Engenthal — Navarov — Svárov — Tannwald.

**) Na stavbu invalidovny u Prahy daroval 60.000 zl. a nad to založil nadaci pro 50 invalidních vojáků ze Sporkovských panství; řádu Trinitarů (k vykupování ze zajetí křesťanských otroků) daroval 100.000 zl. atd. V Kukusu založil školu mědiryjeckou, zaměstnával sochaře, malíře atd.

kostele nejsvětější Trojice jsou dva oltářní obrazy (Zvěstování Panny Marie a Jan Boží) od Brandla, jemuž připisuje se také řada jiných velikých obrazů (Život sv. Jana Božího a Utrpení Páně). Pod kostelem jest rodinná hrobka Sporků.

Při další jízdě vzdaluje se dráha od Labe; překročí viadukt Stanovický přetíná silnici vedoucí do *Živče*, který se s farním kostelem o dvou věžích objevuje v *p.*, opouští území německého jazyka, na které však za stanici Třemešnou opět vstoupí a jež dvojitým pruhem probíhá, a vede do (15 km.) stanice **Králové Dvoru** (Königinhof, 344 m.).

Město *Králové Dvůr*, vzdálené odtud půl hodiny, jest sídlem okresního hejtmanství, okresního soudu, *pošty* a *telegrafní stanice*, má 6800 obyvatelů a značný průmysl.

Ve sklepení věže zdejšího děkanského chrámu nalezl dne 16. září 1817 Václav Hanka, později bibliotekář Českého Musea v Praze, některé staročeské básně, které pod jménem „Rukopisu Kralodvorského“ tvoří jednu z nejdůležitějších památek české literatury. Básně ty byly do 13 evropských jazyků přeloženy a od samého Göthe oceněny. Spor o jejich pravost, obnovený za našich dnů, není dosavad platně rozřešen, avšak nachyluje se rozhodně ve prospěch obhájců jejich. — Kašnu na náměstí zdobí postava Zábějova, hlavního reka jedné básně Rukopisu Kralodvorského (roku 1857 slavnostně odhalená), dílo zdejšího rodáka, sochaře Františka Wagnera.

Z místních dějin uvedeno budiž jen toto: Ve XII. století stálo zde městečko Dvůr, jež Václav II. daroval manželce své Alžbětě; ta opevnila město, které jí ke cti přijalo napotom jméno „Králové Dvůr“. — Dne 29. června 1866 zuřil v ulicích boj mezi vítězíci Prusy a Rakušany; v domě jednoho továrníka zemřel 3. července 1866 těžce raněný princ Antonín Hohenzollernský.

Napořád po horské stráni běžíc vede dráha do (21 km.) stanice **Třemešné** (377 m.).

Za ní otvírá se v *p.* výhled do širokého údolí až ke vzdáleným lesnatým horám, v *l.* vystupuje bohatou vyhlídku poskytující *Zvíčina* (671 m.) s kaplí sv. Jana Nepomuckého. Dráha obrátí se na severovýchod probíhá vesnicí *Brusnicí*, hodinu cesty dlouhou a na *Horní* a *Dolní Brusnici* se dělí, načež hned zase ve vesnici *Souvrátech* vrátí se k svému předešlému severovýchodnímu směru. Brzy na to přijedeme do místa a dále do

(28 km.) stanice **Mostku** (Mastig, 447 m.).

Na l. v lese, jen málo minut od nádraží, lázeň *Mostek* (531 m.) se studeným minerálním zřídlem.

Výlet na Zvíčinu (641 m.)*) od Mostku po silnici a pak v l. vesnici *Zvíčinou*, hodina cesty. Úplně volný rozhled zahrnuje dobrou desetinu Čech, obzvláště zajímavý pak jest pohledem na Krkonoše (srovn. str. 463).

Vždy výše stoupajíc dosáhne dráha planiny *Velkoborovnické*, asi 500 m. vysoké (hlavice na kostelní věži 508 m.), kdež opět vstoupí na území jazyka českého, na němž pak zůstane až ke stanici *Hodkovicům*. — Za čistého vzduchu vidíme i z oken vagonu — arcíť jenom velmi na krátko — vzdálené Krkonoše. Falgovskými úžlabinami, odkud vždy zase máme krátký průhled na hory, přes mosty a hráze přijedeme na

(38 km.) stanici *Horkou*, jinak *Falgov* (Falgendorf, 518 m.) zvanou.

Na nádraží *restaurace*, také hostinské pokoje. Toto místo, jež teprv r. 1802 založil Trutnovský plátenník Ignác Falge, zmohlo se vedením železnice touto tak průmyslnou krajinou. U samého nádraží otvírá se rozkošná vyhlídka, obzvláště na Krkonoše. — Kdo chce odtud do Vrchlabí, může použiti také poštovního vozu (5 míst po 63 kr.).

Výlet ke zříceninám hradu *Pecky* a přes *Stubnou* nazpět, 3½ hodiny. Nejprv ½ hod. po silnici k *Veliké Borovnici*, pak v p. hodina do městečka *Pecky* (394 m.) a hned nahoru k hradu (462 m.)

Vysoké stáří hradu vysvítá z toho, že již král Přemysl Otakar II. mnohé listiny na něm vydal. R. 1432 bránil se hrad s prospěchem půl léta obléhajícím jej Husitům, jichž vůdce prý při ústupu svým pravil: „Na této pecce bychom si mohli zuby vyhlámat.“ — Z majitelů jeho zvláštní zmínku zasluhuje známý Krištof Harant z Polžic, pro účastenství v stavovském povstání proti Ferdinandovi II. dne 21. června 1621 v Praze odpravený; pak Albrecht z Valdštýna, který r. 1624 vdovu Harantovu dragonádami přinutil ku prodání jemn hradu toho. Z hradu jest dosti pěkná vyhlídka.

Do *Stubné* (408 m.) ½ hodiny. Mezi tímto místem a severozápadně odtud ležící *Rokytnou* nachází se veliké množství zkamenělých kmenů *Araukaritů*.

---

*) Geognosticky zajímavý osamotnělý prahorní ostrov, na západ permským pískovcem, na ostatních stranách kvadrem obstoupený; jádro jest z ruly, boky z fyl litu.

Za Horkou táhne se dráha *Levinem* a *Olešnicí* podél potoka Volešky, který již k Jizeře spěchá, u paty *Císařské* a *Levínské hory* ke

(45 km.) stanici **Staré Pace**, křižovatce s tratí Severozápadní dráhy vedoucí z Chlumce přes Trutnov do Poříčí.

Přes několik až 20 m. vysokých viaduktů běží dráha mimo vesnice *Roškopov* a *Bělou*, pak městečkem *Libštátem**) pod námi ležícím do vsi *Koštalova*, kde jest

(55 km.) stanice **Libštát** (385 m.).

Napořád sledujíc potok Volešovku vede dráha ke vsi *Podmoklici* na

(63 km.) stanici **Semily** (335 m.).

Město *Semily* (268 m.), ležící $\frac{1}{4}$ hodiny od nádraží při ústí Volešovky do Jizery na pravém břehu této, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, má *poštovní* a *telegrafní úřad* a 2700 obyvatelů.

Hostince: „Na radnici“, „U české koruny“, „U korunního prince Rudolfa“ (na půl cestě mezi městem a nádražím).

Stoupáme-li od hostince „U české koruny“ vedle někdejšího knížecího Rohanského zámku (nyní domu okresních úřadů) nahoru, máme pěkný přehled Jizerského údolí, jmenovitě velikolepých továrních budov (přádelny na bavlnu a tkalcovny). Továrna Iserthal zaměstnává asi 1500 dělníků, má zvláštní poštovní a telegrafní stanici, svůj hasičský sbor, hostinec, park a konsumní spolek.

Semily jsou rodištěm Františka Petřiny, profesora fyziky na Pražské universitě (nar. 24. pros. 1793, † 27. června 1855) a Dr. Ladislava Riegra (nar. 10. pros. 1818), jehož rodný dům č. 6 stojí v l. vedle hostince „U české koruny“ za sochou sv. Václava.

Výlet na Kozákov**) (745 m.) 2 hodiny.

Přes Jizerský most, pak po silnici s topoli a dále až ku kamennému obelisku $\frac{1}{2}$ hod., potom v p. dolů do *Chuchelné* (445 m.), okolo nové školy nahoru k lesu a k hořejším stavením *Komárov-*

*) V krajině kopá se živičná, koprolity obsahující břídlíce, ležící na vápenci živičném, která se pálí a ke hnojení potřebuje, poněvadž obsahuje množství kyseliny fosforečné.

**) Kozákov znám jest co naleziště polodrahokamů (jaspisu, chalcedonu, amethystu, onyxu a pod.), které dříve v Turnově spracovávány byly na rozličné šperky; nyní tam broušení kamenů ochablo.

ským (644 m.) hodinu, konečně po horském hřbetě od jihovýchodu k severozápadu $\frac{1}{2}$ hodiny. *Vyhlídka* jest překrásná, obsahující krajinu Jičínskou a Turnovskou (zde vynikají svou velikolepostí obzvláště pískovcové skalní útvary Hruboskalské); za Malou Skalou (tedy severozápadně) objevuje se Ještěd. Avšak i Bezděz a Ralsko s jedné a Krkonoše s druhé strany jsou viditelné, ano za úplně jasného dne rozeznáváme i Říp, Milešovku a Lovoš.

Dolů mohli bychom přes *Prackov*, *Záhoří*, *Pipice* a *Smrčí* dostat se do *Železného Brodu* (1 hod.), ale přišli bychom o zajímavou železniční jízdu ze Semil do *Železného Brodu*, pročež raději vracíme se do Semil.

Za Semily (v *p.* tovární budovy Jizerského údolí) vstupuje dráha v málo minutách do úzkého zasmušilého skalního údolí, kterým se Jizera s hukotem a pěněním prodírá, ona dráha prolomiti si musila *Říkem* (tak nazývá se úžlabina) pět tunelů. V *p.* se otvírá skalní úžlabina Kamenického potoka, podél něhož jde *postranní dráha do Tannwaldu*. V několika minutách zastavíme v

(69 km.) nádraží *Železnobrodském* (Eisenbrod, 288 m.). Město asi s 2700 obyvateli leží na pravém břehu Jizery a jest sídlem okresního soudu, *poštovního* a *telegrafního úřadu*.

Hostince: „V radnici“, „U orla“, „Na poště“ (281 m.). Z četných dřevěných domů může jenom starožitná radnice poněkud zajímati; velikolepá jest nová (1879) školní budova, samo sebou se rozumí, že ne dřevěná.

Na silnici z města k nádraží v *p.* kaple sv. Jana Nepomuckého (361 m.) s rodinnou hrobkou hrabat Desfoursů, zřízenou r. 1769. Dobrý přehled krajiny, obzvláště továren (přádelen na bavlnu).

Postranní dráha do Tannwaldu.

Otevřena r. 1875.

Stanice: *Železný Brod* — *Engenthal* — *Navarov* — *Svárov* — *Tannwald*.

Z nádraží *Železnobrodského* zase nazpět k ústí Kamenice u vesnice *Dolejšího Spalova*, a již jsme

(6 km.) v stanici *Engenthalu*. Ve velikolepých hutích zdejších zdělává se železná ruda v okolí dobývaná, odkud nejspíš i město *Železný Brod* název svůj obdrželo.

Skalním údolím dále do

(9 km.) stanice **Navarova**. Již z vozu spatřujeme v *p.* nahoře v lese zříceninu (442 m.) a procházky; za $\frac{1}{4}$ hod. byli bychom nahoře. Pěkná vyhlídka. — Navarov jest rodištěm humanitního profesora Václ. Al. Svobody, na slovo vzatého překladatele (nar. 1791, † 1849). Dále dvěma tunely na

(14 km.) stanici **Svárov** (417 m.). Odtud na vrch *Terezín* (622 m.) s bohatou vyhlídkou $\frac{1}{2}$ hodiny.

Minouce v *p.* přádelnu přestoupíme z obvodu českého do obvodu německého jazyka a přijedeme na

(18 km.) stanici **Tannwald** (461 m.) v místě *Šumburku*. Krajina v okolí Tannwaldu a Smržovky (Morchenstern) jest obzvláště průmyslná, jmenovitě jsou tu velikolepé přádelny na bavlnu. Veliký *hostinec* u kamenného mostu přes Kamenici (450 m.).

Výlet na horu Muchov s hojnou vyhlídkou (781 m.) přes hodu. Ještě obsáhlejší jest vyhlídka s *hory Studničné* (869 m.), ale vystoupení na ni a sestoupení dolů vyžaduje 5 hodin. Vděčná vycházka jest po staré vozové cestě ze *Šumburka* do *Příchovic* a na *Štěpánskou horu* (1 hodina, viz Krkonoše str. 478). Po cestě máme napořád velikolepou vyhlídku do Čech. Odtud jest $\frac{3}{4}$ hod. do *Wurzelsdorfu* (str. 477) a další $1\frac{1}{4}$ hodiny na *Nový Svět* (str. 478).

Následující nyní jízda ze Železného Brodu do Turnova jest co se krajiny týče nejzajímavější na celé této trati. Sotva projedeme Lešenským tunelem, a již objevuje se krásná krajina pískovcových skal; tyto skalní partie začínají na levém břehu Jizery tak zvanými *Suchými skalami* a táhnou se na pravém břehu od *Malé Skály* přes *Fridštein* až k *Hodkovicům*.

(76 km.) Stanice **Malá Skála** (Klein-Skal, 273 m.). Dva *hostince*: jeden u zámku, druhý na Jizeře.

Výlety: 1. Do *Skalního Pantheonu*.

Roku 1802 koupil panství Malou Skálu Zachariáš Römisch, který, nadšen pro vše krásné, šlechtné a veliké, zřídil tu v skalách tak zvané Skalní Pantheon. Kdo je chce navštívit, nechť v zámecké zahradě, $\frac{1}{4}$ hod. od stanice, vyhledá zahradníka, který má klíč k Pantheonu a jest průvodčím (40 kr.). Veliký počet znamenitých mužů (Josef II., Schwarzenberg, Zrinský, Shakespeare, Rüdiger Starhemberg, Jaroslav ze Šternberka, pak zase Jiří Poděbradský, Karel IV. a j.; v síni hrdinů války za osvobození 1813—15 poprsí císařů Františka I., Alexandra I. a krále Fridricha Viléma III.) oslaven zde jest pomníky, kdežto na stěnách a v slujích skvějí se jména básníků a reků, nebo verši se opěvají skutky jejich anebo mír, svornost a spokojenost. V Pantheonu samém nacházejí

se také velmi chatrné zbytky někdejšího hradu Vranova. S balkonu malé kaple (asi 380 m.) pěkná *vyhlídka*, ale ještě lepší s nejvyššího místa (523 m.), u kříže, kam však vylézati radno jest jenom osobám úplně prostým závratí. K návštěvě Pantheonu (i s cestou k zahradníku) potřebí asi $1\frac{1}{2}$ hodiny.

2. Ke zřícenině *Fridšteinu* $\frac{3}{4}$ hodiny. Vesnice leží ve výši 482 m., hrad jest 500 m., nejvyšší věž 515 m. nad mořem.

Klenutí do skal vytesaná byly nejspíše sklepy a stáje. Již na začátku XVII. století byl hrad neobydlitelný. *Vyhlídka* jest pěkná, ale mnohem pěknější a vděčnější s vrchu *Kopaniny* (658 m.), vystupujícího asi $\frac{1}{2}$ hod. severněji — již na území německého jazyka — odkud můžeme přes *Pulečny* dostat se za hodinu do stanice *Rychnova*. Z Malé Skály do Turnova jest pěšky $1\frac{1}{2}$ hodiny.

Při další jízdě ze stanice Maloskalské (třeba se posaditi v l.) prorývá dráha tunelem u vesnice Rakous skálu *Zbiroh*, na jejímž skalném temeni nacházejí se skrovné pozůstatky hradu, načež po 200 m. dlouhém železném mostě (Schiffkornovy soustavy) překročí Jizeru, jejíhož pravého břehu více neopustí.

(84 km.) Stanice **Turnov** (Turnau, 265 m.). O městě a okolí jeho viz dráhu Turnovsko-Kralupskou.

Kdežto dráha Turnovsko-Kralupská k jihozápadu se obrací, překročíme silnici nedaleko pyramidy stojící na místě, kde Pražsko-Turnovská silnice odbočuje k Liberci, a četnými zatačkami ve směru téměř severozápadním, pak tunelem 636 m. dlouhým dostaneme se na

(93 km.) stanici **Sichrov** (339 m.).

Půl hodiny od nádraží vypíná se nádherný zámek (384 m., okrouhlá věž 415 m.) knížete Rohana, vystavěný ve slohu anglicko-gotickém a ozdobený v hlavním průčelí dvěma věžmi. Uvnitř, kam nás uvede zámecký správce, nachází se řada pokojů s pravou královskou skvostností zařízených, jichžto stropy okrášleny jsou umělou prací štukatorskou, stěny pak potaženy krásně lisovanými koženými čalouny, nebo těžkými hedbávnými látkami — bez výminky, jakož i všecken nábytek, práce českých umělců, jež kníže Rohan dal vycvičiti a jimž pak vzory zjednal z Francie. Ve schodišti spatřují se sochy a poprsí předků Rohanských; v zbrojní síni staré vzácné zbraně, v zámecké kapli skvostné malby na skle vlastenského malíře Quasta, bohužel příliš záhy zemřelého; v přijímacím saloně obrazy předků; v jídelně malba na skle (kardinál Rohan) a antické hodiny; v císařském příbytku obrazy Ludvíků XIII., XIV. a XV., pak dětí Ludvíka XVI. (větším dílem dary Francouzských králů). Zde strávil nynější císař Vilém noc z 1. na 2. červenec r. 1866. — Také čínský kabinet stojí za podívání.

Na vnějších schodech přehlížíme *zahradu* pověsti evropské, bohatou na květiny; kdo ji prohlédnouti chce (dům orchideí, velikolepý dům palem atd.), nechť obrátí se na zahradníka. Z prostranství korunního prince Rudolfa krásný pohled na lesnaté hory.

Za zámkem výborný *hostinec*. Pěšky nazpět do Turnova 1½ hodiny.

Po viaduktu *) ke 30 m. vysokém o dvou patrech po 8 obloucích překročíme údolí Mohelky, projedeme krátkým tunelem Sedlovickým a vystoupíme naposledy a nyní trvale z obvodu českého do obvodu německého jazyka, kdež ihned přijdeme do

(98 km.) stanice **Hodkovic** (Liebenau, 367 m.).

Město téhož jména leží ¼ hodiny od dráhy (dostavník 20 kr.), má *poštovní a telegrafní úřad*, přes 3000 obyvatelů a továrny na zboží bavlněné, vlněné, obzvláště pak skleněné. Dne 26. června 1866 udála se zde první srážka mezi Prusy od Liberce přicházejícími a Rakušany. — *Pošta* do Českého Dubu (8 km.).

Český Dub (Böhmisch-Aicha) s okresním soudem, *poštovním a telegrafním úřadem*, leží opět v území českého jazyka, které zde vysílá na sever poloostrov až k Pasekám na západním svahu Ještědu. Veliká továrna na vlněné zboží. *Hostince*: „Hôtel Martin“ (5 pokojů), „U koruny“ (10 pokojů).

Aby přemohla značné stoupání (135 m.) mezi stanicemi Hodkovici a Dlouhým mostem, jichž vzdálenost od sebe obnáší ve vzdušné čáře pouze 4 km., činí dráha 7 km. dlouhou okliku, Rychnovskou serpentinu, jejíž části se až na 140 m. přibližují — ovšem s rozdílem ve vodorovnosti 40 m. —, čímž vzdálenost obou stanic vzroste až na 13 km. Od Hodkovic (třeba seděti v l.) severním směrem vyběhnouc obrací se dráha najednou k východu, a vesnicí *Svatým Křížem* s vysoko se pnoucím kostelem, překročí potok Mohelku po 20 m. dlouhém viaduktu o 10 obloucích, vede do

(105 km.) stanice **Rychnova-Jablonce** (Reichenau-Gablonz, 463 m.).

Dlouhá vesnice *Rychnov*, mající přes 2100 obyvatelů a četné továrny (na papír k cigaretám, na zboží bavlněné a skleněné), provozuje také malířství v oleji, jehož výrobky zasílají se až do Ame-

---

*) Stavba tunelu a tohoto viaduktu u Sichrova stála přes milion zlatých.

riky a do Austrálie. Asi před sedmi lety založila zde vláda ma-lířskou školu, jejímžto ředitelem jest akademik Arnošt Haseroth.

Rychnov jest také stanicí pro velice průmyslné město *Jablonec* (Gablonz, 496 m.) s 9200 obyv., ležící již na Nise u vzdálenosti 6 km. po silnici. Roku 1808 na město povýšen jest Jablonec sí-dlem c. k. okresního hejtmanství a okresního soudu, má *poštovní* a *telegrafní úřad*, a obyvatelstvo žije se hlavně vyráběním skle-něného zboží. Avšak, jakkoli se toto vyváží až do Orientu a do Ameriky, nicméně výrobky tyto podrobeny jsou až příliš chout-kám mody.

Za stanicí Rychnovem obrací se dráha na západ, hlu-boko pod sebou vidíme v *l.* trať, po které jsme před tím jeli, u vsi *Jeřmanovic* obrátíme se k severozápadu, kdežto na *l.* strmi mohutná hora Záska, a vjedeme do

(110 km.) stanice **Dlouhých mostů** (Langenbruck, 502 m.).

Odtud již tekou všechny vody ke Zhořelické Nise, my tedy překročili rozvodí mezi mořem Severním (Jizera, Labe) a Balti-ckým (Nisa, Odra). Obyvatelé města žijí se tkalcovstvím a pláte-nictvím.

Výlet na Kaiserstein (608 m.) s pěknou vyhlídkou, tam a na-zpět 2 hodiny.

Od Dlouhého mostu spěchá dráha při značném kle-sání k nádraží Libereckému; v *p.* máme pěkný pohled ob-zvláště na četná místa, jichž domy skoro v nepřetržité řadě, jakoby to bylo jediné místo, až do Liberce pokrač-ují. Mimo *Heinersdorf* a *Rochice* (Röchlitz) — obojí v *p.* — přijedeme do

(121 km.) nádraží **Libereckého** (Reichenberg, 377 m.). Kdežto naše dráha severním směrem až k hranicím zem-ským pokračuje (42 km.), odbočuje král. Saská státní dráha směrem severozápadním k Žitavě (27 km., z čehož připadá ještě 23 km. na českou půdu).

Liberec (Reichenberg), ležící na Nise, má 28.000 oby-vatelů a jest dle lidnatosti třetím městem v Čechách (Pl-zeň má 37.000), ale co město průmyslné a obchodní za-ujímá po Praze první místo. Okres městský (k 7 □ km.) má zvláštní obecní řád. Liberec jest sídlem c. k. krajského soudu, umístěného ve velikolepé nové budově, okresního hejtmanství a okresního soudu, má obchodní a živnosten-skou komoru, vyšší realní gymnasium, obchodní školu,

státní průmyslovou školu s chemickým laboratoriem (též úhledná nová budova), vyšší školu tkalcovskou (v nádherném mistrovském domě soukenického cechu), pak odbornou školu kreslířskou.

Poštovní úřad jest v Zámecké ulici, *telegrafní úřad* v Klotildině ulici nedaleko pošty.

Hostince: „U zlatého lva“ (dříve Frankův Hôtel) v Panské ulici, Hôtel „Union“ a Hôtel „Eiche“ v České ulici, „U města Vidně“ v Střelecké ulici, „Německý dům“ — všude omnibusy k nádraží a hostinské pokoje (50 kr. — 1 zl.). Soukromé byty (6—10 zl. měsíčně) dostanou se vždy. *Zahradní restaurace*: „Belvedere“ s pěkným pohledem na město, „zum Stadtwäldchen“ v městském parku, „Střelecký dům“. *Kavárny*: „U korunního prince Rudolfa“ na Novoměstském náměstí, „U pošty“ v Zámecké ulici, „U červeneho orla“, „Café français“. Úředně povolené *fiakry a drožky* denně 5—10 zl. *Poštovní a dostavníkové spojení* přes Jablonec a Smržovku do Tannwaldu 4 hod., do Wurzelendorfu a na Nový Svět 6 hodin, do Jablonného (Gabel) přes 3 hodiny.

Procházka městem: K starožitné *radnici* (389 m.), vystavěné roku 1601; k *děkanskému chrámu* ze XVI. století (nyní má také věž nákladem 26.000 zl. býti přestavěna), od něhož nedaleko jest *mistrovský dům*; dále k *živnostenskému museu* (otevřenému v neděli a ve svátek, pak v pondělí a ve čtvrtek za vstupné 10 kr.); ke *kostelu sv. Kříže*, vystavěnému v l. 1695—98, s oltářním obrazem od Albrechta Dürera anebo dle jiných od jednoho z jeho žáků; okolo *budovy krajského soudu* zase na *Staroměstské náměstí*. Odtud na *Gründelplatz*, kde je tělocvična a kde také státi bude nové *divadlo*. (Staré divadlo na Novoměstském náměstí roku 1879 shořelo.) Dále *špitál Štěpánův*, *škola Rudolfova*, *dům zaopatřovací se státní průmyslovou školou* a *laboratorium* na konci Havířské ulice, *procházkou městským parkem*, kde se nacházejí *restaurace*, anebo ku *plovárně*, pak *skrže Haizdorf* nazpět k *Liebiegovým velikolepým továrním závodům*, roku 1826 založeným, nad nimi *vrch Liebiegův* (399 m.), na nějž možná vystoupiti za málo minut, s pěkným přehledem města i okolí, obzvláště hřbetu Ještědu v celé jeho rozlehlosti. Nyní ku *protestantskému kostelu*,*) vystavěnému v romanském slohu v letech 1864—68 nákladem 110.000 zlatých (od jednoty Gustava Adolfa a z výnosu sbírek v městě), okolo *Liebiegova paláce* k *zámku hraběte Clam Gallasa* ze XVII. století, s přístavkem z roku 1774. V zámeckém parku — v dolejší části jeho u zdi na severozápadním konci — pomník Josefa II., který zde dne 15. září 1779 zahradním pluhem vyoral brázdu, což také dole na malé plechové tabulce olejovou, již velice zvětralou malbou jest

*) Roku 1880 bydlel kostelník ve Dvorské ulici č. 55 (na domě: A. Svítek), jde se tam z Lipového náměstí ulicí Karlovou.

vyobrazeno a nad ní vypsáno. Nyní má ten pomník důstojným spůsobem býti obnoven.

Dějiny. Liberec byl prý založen za Přemysla Otakara II.; v listinách přichází teprv roku 1348, kdež byl v držení Biberštejnů. Od roku 1558 do roku 1622 náležel rodině Rädernů. V té době počalo zde již soukenictví, neboť 11. května 1579 přistěhoval se první soukeník, Urban Hofmann ze Seidenberku, do Liberce, roku 1605 zřídil Josef Lehmann první barvírnu. R. 1622 koupil Albrecht z Valdštýna panství Liberecké, které po jeho zavraždění dostalo se hraběti Matiaši Gallasovi a r. 1737 po vymření jeho rodu hrabatům Clam Gallasům, nynějším jeho majitelům. V Liberci narodil se 28. prosince 1816 malíř Rudolf Müller.

Hlavní živností obyvatelstva Libereckého jest průmysl vlnářský, obzvláště soukenictví. (Nejznamenitější firmy jsou: Johann von Liebieg et C., Franz von Liebieg, Josef Demuth, Anton Demuth Söhne, Wilhelm Sigmund, Anton Trenkler a j.). Také domácí průmysl jest značný, všude slyšeti hrčení stavů tkalcovských.

Spolků má Liberec přes sto.

Výlety: 1. Do *Maffersdorfu* hodina, veliký pivovár a slušná restaurace; nazpět přes Rochlici hodina.

2. Na *Dravčí horu* nad *Katharinenberkem* 1½ hod. Myslivna s restaurací; odtud k *Dravčím kamenům* s rozsáhlou vyhlídkou.

3. Do *Katharinenberku* (Fridlanskou silnicí až za Černou Nisu, pak v p. nahoru rozkošnou krajinou v údolí, kde se nalézají přes 20 velikých továren), přes *Rudolfs-thal* a *Sedm domů* nazpět do Liberce 3 hodiny.

4. Na *Ještěd* (1013 m.), nahoru za 2 hod., nazpět za 1½ hodiny.

Od Žitavského viaduktu skrz *Franzensdorf* a *Karolinsfeld* na „*Poslední peníz*“, hospodu s dobrým pivem. Zde počínají „známky“ (½ m. vysoké bílé koly), za ¾ hodiny překročíme silnici přijdeme k několika smrkům, za 10 minut jsme u lavice, kde možná odpočinouti, za dalších 10 minut překročíme plot, pak jde to ještě 10 minut příkře do vrchu. *Restaurace*, kde může přenocovat až 20 osob, nikoli však ve zvláštních hostinských pokojích. Na vrcholku hory stojí dřevěný kříž, pak 7 m. vysoká věž pro vyhlídku.

Vyhlídka jest odtud velikolepá, a poněvadž nikterak není omezena, předčí ve mnohém ohledu i nad vyhlídku se samé Sněžky. Veliký počet míst dá se podle dobré mapy (na př. Hickmannovy mapy Libereckého okolí) určití; za Libercem vystupují hřebeny Jizerských hor, za Jabloncem objevuje se Sněžka, na jihovýchodě

rozeznati prý lze i Vrchmezí (Hobe Mense) a Králický Sněžník, na jihozápadě za Osečnou Bezděz, pak Ralsko se zříceninou, mezi tím zbořeninu starého Peršteina a zcela vzadu Říp; za Ralskem Sedlo a v odlehlé dáli Milešovku; za Jablonným Kleis a mezi tímto a Ralskem dokonce i Děčínský Sněžník, konečně v p. od Jablonného bližší Hochwald a Lausche.

Dolů sestupuje se k *Hanichen*: okolo topole u domu č. 127, mimo továrnu na pilníky č. 45, na l. od kaple, skrz *Johannesthal* k silnici 1 $\frac{1}{4}$ hodiny; odtud až k *Žitavskému průchodu* $\frac{1}{4}$ hodiny. Ve voze (jednosprežní 3 zl., dvousprežní 6 zl.) jede se až k rozcestí silničnímu, kde odbočuje silnice ke *Křižanům*, odtud jest pěšky $\frac{1}{2}$ hodiny cesty na vrchol.

Dráha z Liberce do Fridlandu, prorývající Jizerské hory, vyniká co do krajiny. Hned za Libercem na východ se zatáčeje poskytují v p. pohled do údolí *Katharinerského*, pak na sever se obrátíc vede do

(124 km.) stanice *Habendorfské*. Odtud, minuvše v p. *Ratschendorf*, v l. *Schönborn*, přijedeme lesnatou krajinou

(131 km.) na stanici *Einsiedel*. Nyní prorazíme onu část Jizerských hor, která se zove *Hämmerich*, tunelem 528 m. dlouhým mezi *Grubberkem* a *Čertovou horou* v l. a *Kobylí hlavou* a vrchem *Scharflahne* v p., načež octneme se v

(142 km.) stanici *Raspenau-Liebwerdě*; *restaurace* v nádraží.

Zde měl Valdštýn znamenité železářny, v nichž byly zhotovovány všechny potřeby válečné.

V p. se objevuje *Haindorf*. Pošta (40 kr.) jezdí do Haindorfu, a po více než půlhodinném pobytu, jenž úplně postačuje k návštěvě kláštera, do *Liebwerdy*. Pěšky do Haindorfu hodina, do Liebwerdy 1 $\frac{1}{2}$ hodiny.

Haindorf (313 m.) má františkánský klášter, r. 1691 založený, s velikým poutnickým kostelem, vystavěným 1722.

V kostele nachází se zázračný obraz mariánský, již r. 1211 ctěný (ze dřeva vyřezaný, v skleněné schránce na velikém oltáři), pak u prvního pilíře v p. napodobení hřebu z křížce Kristova (s vysvědčením pravosti), konečně pod postranní kaplí rodinná hrobka hrabat Clam Gallasů.

Hostinec „U císaře Rakonského“.

Výlety: 1. Do *Liebwerdy* (402 m.) $\frac{1}{2}$ hod. Ocelka a kyselka, pročež obzvláště ženská lázeň.

Poštovní a telegrafní úřad.

Hostince: „Léčební dům“ (také, ale zřídka, „u Helmů“ zván), „U orla“. V soukromých domech pokoj o 1—2 postelích na týden 4—10 zlatých.

Léčební taxa 1 zl. 50 kr., 2 zl. 60 kr. a 4 zl. *Koupel* ve vaně i s prádlem a obsluhou 45—60 kr. Léčení studenou vodou téhodně k 8 zl. *Hudební kapela* hraje každodenně od 6 do 8 hod. ráno a od 5 do 8 hodin večer na Náměstí před pramenem. V Liebwerdě jest za dobrého, teplého počasí pro její pěkné lesní procházky pobyt příjemný.

Výlet do slezského lázeňského místa *Flinsberku* (4 hodiny pěšky) nenáleží co do cesty k nejzajímavějším; také neradíme k návštěvě hory *U obrázku* (Tafelfichte, 1124 m., 4 hodiny cesty, přičemž nevyhnutelně potřebí vzíti průvodčího a také potravu), poněvadž vyhlídka jinak znamenitá jest nyní velmi zarostlá. Všecky zajímavé horské partie nacházejí se ve směru přes Haindorf.

2. Z Haindorfu přes myslivnu *Neuwiese*, *Holubník*, *Siehhübel* a *Wittighaus* do *Wurzelsdorfu*, velmi zajímavá to vycházka do Jizerských hor na 1½ dne, veskrz pěšky.

Nejprv do *Ferdinandsthalu* okolo pily (407 m.), pak po příkré lesní stezce podél pěnícího se potoka („die Stolpige“) nahoru půl hodiny, potom 2 hodiny po krásné jízdni cestě napořád lesem k myslivně *Neuwiese* (u lesního velmi dobré opatření, také pokoj k přenocování, postele až pro 6 osob); nedaleko jest lovecký zámek hraběte Clam Gallasa, čisté dřevěné stavení, jinak lesní samota. (Kdyby toho bylo potřebí, můžeme po dobré a příjemné cestě dostati se za ¾ hodiny do Friedrichswaldu a za 2½ hodiny do Liberce.)

Z *Neuwiese* s průvodčím a nějakou zásobou potravin na *Holubník* (1070 m.) 2 hodiny. (Kdo chce bez průvodčího se obejít, necht jde okolo lovčího domu po jízdni cestě až ku plotu obory, tam necht vytáhne několik tyček, které, což se samo sebou rozumí, musí za sebou opět zasadit, a nyní necht hledí projíti lesem bez všeliké cesty, až přijde k místu, kde vystupuje asi 8 m. vysoký žulový balvan Holubníka, načež mu v trávě hledati jest pěšinu vedoucí nahoru.)

Vyhlídka. K jihozápadu Ještěd co nejvyšší místo, v p. Chrastava, Gickelsberk, Hämmerich, Vysoký les, Mittagsberk, Saukoppen, širokým pruhem s Holubníkem spojené skaliny vrchu Vogelkoppen (1066 m.), za nimiž viděti Fridland. Skalní spousty nad lesem s křížem slovou „Krásná Marie“; v témže směru při cestě zřetelně viditelné vesnice Liebwerta, Überschar, Lusdorf, Hegewald, za lesem Bernsdorf, Rückersdorf, Schönwald, vedle na l. v dáli Landeskrone. Skoro na východ mohutný horský uzel hory *U obrázku*. Mezi touto horou a Holubníkem zubatý hřbet horský, nazvaný „die Nusssteine“ (Mittagsstein), vedle Wittigova neb Ralská

hora, dále na p. s vynikajícím temenem Siehhübel neb Siehhübel; mezi Nusssteiny a horou U obrázku ostrohranný hřeben Wohlský.

Od Holubníku k *Siehhübelu* (1123 m.) přes 2 hodiny. Jenom s průvodčím, poněvadž není žádné cesty a krajina jest bařinatá. Se Siehhübli, na kterýžto skalní vrchol vystupuje se po schodech, jest podobná vyhlídka jako s Holubníka. Dolů se přijde za půl hodiny do myslivny *Wittighausu* s restaurací. Po dobré, ale osamělé silnici přes *Wilhelmshöhe* a *Grünthal* do *Wurzelsdorfu* (str. 478) asi 3 hodiny.

Z Raspenova vede dráha směrem severozápadním okolo zámku do

(147 km.) stanice *Fridlandu* (298 m.).

Město *Fridland* jest sídlem c. k. okresního hejtmanství, okresního soudu, *poštovního* a *telegrafního úřadu*.

Hostince: „U černého orla“, „U bílého koně“, oba na Náměstí; „U Rakouského dvora“, v Zámecké ulici, „U vévody Fridlandského“ (též Zámecká krčma) u zámku.

Město má 4800 obyvatelů, živících se průmyslem bavlnářským.

Největší památnost města jest děkanský chrám*) (vystavěný 1256, rozšířený 1549, přestavěný 1714 a 1785). V postranní kapli na l. od oltáře, oddělené pěknou mříží z kovaného železa, velikolepé mausoleum císa. polního maršálka Melichara Räderna (o kterém Vratislavský sochař Jindřich Amsterodamský s 18 tovaryši pracoval plných pět let až do roku 1610), k 7 m. široké a 10 m. vysoké, jež stálo 55.410 zl. Uprostřed socha polního maršálka v životní velikosti, nad ní hrobový nápis (zemřel 20. září 1600, stár 45 let, 8 měsíců a 14 dní), dole vyobrazení jeho vítězství nad Turky u Siseku a Velikého Varadina; v p. manželka jeho Kateřina, v l. syn jejich Křištof, oba v životní velikosti, všechny tři sochy z kutého kovu. Nad paní a synem jsou čísla na tabulkách nevyplněna; neboť oba zemřeli v cizině, vypuzeni pro účastnictví v povstání, které roku 1620 tak bídně skončilo nešťastnou bitvou na Bílé Hoře.

Vedle tohoto mausolea jest chloubou Fridlandu zámek, od Náměstí 10 minut vzdálený (skrže zámeckou zahradu nahoru v p. okolo krucifixu a domu zahradníkovy). Zámek, na čedičové skále asi 60 m. vysoké nad Smědou (Wittig) strmící, vystavěn byl v XIII. stol. (avšak již od r. 1014 stávala prý zde okrouhlá „věž Judica“ co hlídka), náležel 1278—1554 Bibersteinům, 1559—1620 svobodným pánům z Rädern, r. 1622 koupil jej za 150.000 zl. Valdštýn, pozdější vévoda Fridlandský, po jehož smrti daroval jej Ferdinand II. hra-

---

*) Kostelník bydlí ve Veliké Kostelní ulici č. 83, několik kroků od kostela.

běti Matiaši Gallasovi, od r. 1757 náleží hraběcí rodině Clam Gallasů. V letech 1868 a 1869 byl velikolepě obnoven.

Park (v němž obcházka kolem hradu jest velmi zajímavá), zámecké dvory se zajímavými nápisy a skvělá vyhlídka vedle kaple jsou každému přístupny; do pokojů uvádí kastelan, *) bydlící v druhé věži na p. v prvním poschodí (50 kr., při více osobách po 30 kr.). V zámecké kapli, založené roku 1598, skvostný strop a okna s malbami na skle. V pokojích zámeckých obzvláště zajímavá podobizna vévody Fridlandského, původní olejový obraz z roku 1626, pak podobizna jediné dcery jeho, pozdější hraběnky Marie Alžběty Kounicové (Schillerovy Thekly); v rytířském sále obrazy Gallasů a Clamů, pak „císařský pokoj“, v němž r. 1779 bydlel císař Josef II.; konečně dáme si ještě okázati „Valdštýnovu penězní jizbičku“, někdejší hradecký žalář, mající zdi přes 3 m. tlusté, a k vůli pěkné vyhlídce vystoupíme na okrouhlou věž (396 m.).

Na další jízdě překročíme dvakráte řeku Smědou (Wittig), projedeme mezi tím malým tunelem a přijdeme na

(156 km.) stanici **Weigsdorf**, odkud jest v západním směru jenom $\frac{1}{4}$ hod. na saské hranice; pak ještě jednou se přepravíme přes Smědou octneme se na

(160 km.) stanici **Černohouzech** (Tschernhausen); jenom $\frac{1}{2}$ km. severněji překročíme hranice Pruského Slezska a zastavíme v

(162 km.) stanici **Seidenberku**. Celní prohlídka. Z městečka, 3 km. na východ při samém českém pomezí ležícího, vidíme jenom konec věže.

---

*) Ve prospěch navštěvovatelův upozorňujeme na to, že nejlepší jest dostaviti se v *plnou* hodinu, aby nemusil kastelan s každým jednotlivcem zámek procházet, čímž se snadno státi může, že třeba půl hodiny se musí čekati, nežli se vrátí.

h) (Praha-)Pardubice-Německý Brod, 86 km.

Trať tato otevřena byla v l. 1873—74.

Stanice: (Praha) — *Pardubice* — *Chrudim* — Slatiňany — Chrást — Skuč — Hlinsko — Žďirec — Chotěboř — Rosochatec — *Něm. Brod*.

Z Prahy do Pardubic vede Státní dráha (viz str. 196—202).

Z nádraží Pardubického jedeme od Chrudimi se vzdalující na stanici *Rosickou*, a pak teprve spojivše se s vlakem od Král. Hradce přišlým překročíme opět Labe, potom Státní dráhu a silnici od Přelouče vedoucí, a běheme se krajinou na mnoze jednotvárnou, mírně se vlnící, na obzoru Železným pohořím ukončenou, v l. kolem *Mikulovic* a *Mezilevic*. Z daleka objeví se nám již dvě věže chrámu děkanského kostela Chrudimského, a brzy zastavíme ve

(10 km.) stanici **Chrudimi**.

Chrudim, královské věnné město, ležící na Chrudimce, má 11.900 obyvatelů, krajský soud, okresní hejtmanství, finanční ředitelství, hlavní berní úřad, realní a vyšší gymnasium, nižší školu hospodářskou, večerní průmyslovou školu, záložnu, měšťanskou besedu, tělocvičný spolek Sokol, zpěv. spolek Slavoj, spolek musejní a více jiných spolků.

Hostince: „Bída“ na Svatojanském předměstí, 5 min. od nádraží (28 pokojů, kulečník, zahrada), k vlaku jezdí povoz; Teperův na Velkém náměstí, 10 min. od dráhy (15 pokojů, povoz ke každému vlaku); Mühligův blízko nádraží (5 pokojů). Vinárna Salášková v Martiniho ulici. *Povozů* v městě hojnost k pronajmutí.

Poštovní spojení do Nasevrk a Trhové Kamenice; *dostavník* do Pardubic (osoba 40 kr. z „Bídy“ denně ráno; dostavník do Čáslavi přes Heřmanův Městec též odtud v poledne (do Městce 35 kr., do Čáslavi zl. 1.05). *Poštovní i telegrafní úřad* v městě.

Starý gotický chrám na Velkém náměstí pochází z druhé polovice XIII. stol., byv znešvařen přístavky v XVII. a XVIII. století byl opět v původním slohu obnoven v letech 1857—1879 uměleckým vedením proslulého stavitele Fr. Schmoranze st. nákladem obce a z výnosu dobrovolných příspěvků; pozoruhodně jest krásné průčelí se sochami čtyř evangelistů od Čapka; umělecké práce kamenické v oknech a jinde, malby na skle v oknech. Starožitné památky umělecké jsou zde: obraz Spasitele na hlavním oltáři,

skladací oltář ze XVI. století, vzácná památka umění řezbářského; drahocenná monstrance z r. 1631 s hojnými drahokamy; dva kancionaly ze XVI. století s bohatými drobnomalbami; znamenité obrazy proslulého malíře a rodáka Chrudimského Matouše Radouše ze XVI. století.

Prastarý chrám sv. Kateřiny, chrám sv. Kříže na dolním, sv. Michala na zrušeném hřbitově. — V městě dům Matěje Mydláře ve slohu renesančním ze XVI. století, s věží hvězdárnou zvanou.

Na zbytkách starého hradu Chrudimského vystavěna jest nyní obecná škola chlapecká.

Závody průmyslové jsou zde: akciový cukrovar, lihovar a pivovar, velký parní mlýn, továrny na stroje, závody koželužské a jovárna na sukna.

Velké koňské trhy osmkrát za rok, 6 trhů výročních a živé trhy týdenní.

Sbírky společnosti musejní přírodnické i archaeologické v budově c. k. gymnasia, přístup volný po přihlášení se u ředitelstva.

Dějiny. Chrudim jmenována již r. 993 co župní hrad, v němž r. 1050 kníže Břetislav I. zemřel. Přemysl Otakar II. založil nové město, v kterém usadil německé osadníky, nadav je mnohými výsadami. R. 1307 stala se Chrudim věnným městem královny. Od roku 1421 drželo město věrně s Husity. R. 1438 odbýván zde sněm za příčinou uvedení Albrechta za krále do Čech. Roku 1469 oblehal město král Matiaš Uherský, byl však zajat, ale ušel v šatech selských. Chrudim zkvétala později zdárně, i školy byly zde z nejlepších v Čechách až do války 30leté, ač Ferdinand I. větší část statků r. 1547 městu odňal; druhá konfiskace nastala po bitvě Bělohorské, a r. 1625 vystěhovala se větší část občanů Chrudimských, nechtíce přistoupiti ku katolictví. Od Švédů utrpělo město nejvíce r. 1643 a 1648; za válek pruských držel Fridrich II. Chrudim, maje na blízku velké ležení. — Chrudim jest rodištěm proslulého právníka a humanisty Kornela ze Všehrd († 1520), dále Josefa Resslera, vynálezce šroubu lodního († 1857), a českého spisovatele J. Štěpánka († 1844). Rodák zdejší Matouš Radouš († 1637) náleží mezi nejjobratnější malíře naše, tak že díla jeho častěji Correggioví neb Tizianovi připisována byla. Cestovav po Německu a Italii vrátil se pak, a vzděláním všestranným povzněl se za purkmistra; u vysokém věku, nechtěje se vystěhovati, nucen jest státi se katolíkem.

Výlety. 1. Na *Pumberky* (Baumberge), návrší na severní straně města, jevící zbytky starých naspů, snad z dob předhistorických, a na *Tři Bubny* s náspy a zákopy z válek pruských z předešlého století.

2. Do vsi *Kotčího* (hodina cesty).

Kostel zdejší jest zajímavá stavba z části z kamene, z části ze dřeva s bývalou chodbou kolem kostela; zvonice se starými

zvony; z kostela vede krytý dřevěný most přes příkop; kostel pochází z XV. století.

3. Do *Heřmanova Městce* 2 hodiny. Zde jest krásný a rozsáhlý park knížete Kinského, obecnstvu přístupný; v zámku sbírka akvarelů. Znameníť hřebčinec knížecí.

4. Do *Vápenného Podola* (Kalk-Podol), místa lázeňského, od nádraží Chrudimského 2½ hod. (povozem), od Pardubického 3 hod. vzdáleného.

Povoz z Pardubic 4—5 zl., z Chrudimi 3—4 zl.; povoz lze objednat i též písemně u hostinského v lázních.

Dva *hostince*, z nichž hostinec „U lázní“ má 20 pokojů o 1—3 postelích; pokoje lze najmouti na libovolný čas od 30 kr. až 1 zl. denně (dle počtu postelí). Strava velmi dobrá (káva 10 kr., oběd 50 kr.), kulečník, při domě lázeňském malý park. *Pošta* v místě, *telegraf* v Heřmanově Městci (1¼ hod. vzdáleném); cesta do Městce stále krásnými lesy.

U Podola rozkládají se mohutná ložiska šedého jemnozrného mramoru, který láme se v četných lomech a rozváží daleko široko; páli se z něho vápno a zhotovují stavitelské i okrasné věci kamenické, poněvadž dobře leštiti se dá.

Výlety odtud na *Lichnici* (viz str. 443.) asi 1½ hodiny cesty, na *Oheč* (str. 444.), zříceninu blíže Seče; do *údolí Hedvičina* (Hedwigsthal) u Ronova (str. 443.), jímž protéká Zlatý potok, a do *Pekelné rokle* (str. 444.), nad níž divoké *hory Kaňkovy* temena vypínají. Cesta vede přes Prachovice.

Opouštějíce nádraží vidíme ještě v l. zelenou stráň u města a jedeme pak jednotvárnou krajinou; v p. mineme osamělý hřbitovní kostelík, načež vjedeme do

(14 km.) stanice **Slatiňan**.

Ves *Slatiňany*, ležící na Chrudimce, přes kterou vede kamenný most, má zámek a krásný park knížete Auersperka, obecnstvu přístupný (výletní místo Chrudimských). Dále jest zde olejna, lihovar, knížecí cukrovar a umělecký mlýn.

Zámek stojí na místě bývalého hradu, jenž původně náležel Zbyňkovi řečenému Othaje. Od Matjáše Uherského byly Slatiňany vypáleny a zůstaly dlouho pustý. Z pozdějších držitelů pověstným se stal Karel Zumsanda, tyran svých poddaných (1700), jenž věšel je dle libosti, až za to v Praze v Bílé věži uvězněn byl.

Půl hodiny odtud leží v divoké krajině na Chrudimce zřícenina starého hradu *Rabštýnku*, jejíž majetníkem byl rytíř Hertvik z Ostrožna, později město Chrudim.

V *p.* opodál dráhy u *Škrované* nalézají se jako u *Podola* vápenné lomy a dílny kamenické. Mezi poli leží ves *Orel* a před zatačkou *Zaječice* uprostřed topolů; minuvše ještě *Bitovany* zastavíme na

(21 km.) stanici **Chrastí**.

Chrast, městys a panství biskupství Hradeckého, má továrnu na sirky a lihovar.

Při další jízdě stává se krajina rozmanitou i romantickou. V *l.* výšina porostlá temnými lesy; u silnice rozkládá se ves *Hůrka*, v *p.* blížíme se k lesům. Dráha zahne náhle k východu, pak opět k jihu; spatříme ještě jednou městys *Chrast*, a pak otevře se pod námi krásné lesní údolí s kolmými stěnami skalními, zejména proti *Podskalí* u *Skály* (vrstvy Gosavské útvaru křídového).

Blíže vsi *Skutičky* (v lese *Horkách*) dolováno bylo na uhlí, málo sice vydatně, ale co vzácnost objeven tu jantar, nalézající se v Českém museu.

Mineme ještě samotou *Leštinku*, u níž jsou zachovalé násypy; přes bývalé hradiště vede dráha k

(34 km.) stanici **Skutči**.

Skuteč, starožitné město pod *Humberským vrchem*, as $\frac{1}{2}$ hodiny od nádraží vzdálené, má 3000 obyvatelů, továrny na obuv, lihovary, cihelny a občanskou záložnu.

Děkanský kostel, s původní starou klenbou, má kamennou kazatelnu ze XVI. století. Kostel Božího těla, od *Smila Flašky* z *Pardubic* založený (1391), chová závěsný obraz od *Jana Udičů* (1596) malovaný. Zde narodil se geniální skladatel *Václav J. Tomášek* († 1850), pilný spisovatel *A. Rybička*, a zemřel zde český humorista *F. J. Rubeš*.

Blíže *Skutče* nalézají se *Lázně sv. Anny*, v krásném, as hodinu dlouhém údolíčku, od města $\frac{3}{4}$ hod. vzdálené.

Jest tu mohutný pramen železité vody; jednoduchý lázeňský dům se 6 pokoji k obýváním (poněkud vlhkými); vany a primitivní parní lázně. *Hostinec* nepatrný; kaplička sv. Anny s dobrou vodou k pití.

Kolem rozsáhlé lesy. Výlet do *Luže*, asi $\frac{3}{4}$ hod.; na *Chlumku* poutnický kostel v *jesuitském* slohu; $\frac{1}{4}$ hod. odtud *Košumberk* (hodinu na severovýchod od *Skutče*), na návrší z části vápencovém, z části čedičovém, ssutiny hradu, rodinného sídla pánů *Slavatů* z *Košumberka* a z *Chlumu*. Nynějším majitelem panství jest kníže *Thurn-Taxis*. Pod hradem *hostinec*, pivovár a několik stavení.

U Nové Vsi nad lázněmi lomy na žulu; zde vyrábějí se pěkné kamenické práce.

Blízký *Richenburk*, $\frac{3}{4}$ hod. východně od Skutče, jest starožitný hrad s farní vsí, někdy městečkem řečeným Předhradí.

Malebný hrad, stojící na příkrém úskalí, hlubokým úžlabím a potokem Richenburským obklíčený, vystavěn byl od pánů z Vartemberka v XIV. století, a čítal mezi své majetníky též staroslavný rod Berkův z Dubé (od r. 1554 až do r. 1706); panství náleží nyní knížeti Thurn-Taxisovi.

Projedše několika zářezy skalními a minuvše vsi *Pra-setin*, *Račice*, *Voldřetice*, pak *Pokřikov*, zatačíme ostře na východ a opět na západ; v p. leží ves *Ranná*, v l. *Vojtěchov*, pak zahneme u *Horních Babak* na jih a zastavíme ve

(49 km.) stanici **Hlinsku**.

Hlinsko, starobylé okresní město nad Chrudimkou, zde Oharkou zvanou, jest 8 minut od stanice vzdáleno, má 3500 obyvatelů, spolek musea okresu Hlineckého a více jiných spolků; pak závody tkalcovské, továrnu koželužskou, cihelny, hrnčířské dílny a umělecký mlýn.

U nádraží *hostinec* (4 pokoje, 8 postelí); ve městě hostince „U zlatého lva“ a „U černého orla“. *Pošta i telegraf* v městě. *Poštovní spojení* odtud s Trhovou Kamenicí, Nasevrky, Kameničkami a Svratkou, s Krounou a Poličkou.

R. 1392 připomíná se městečko od hlíny hrnčířské zvané; tehdy náleželo k panství Richenburskému.

Výlety. K vůli vyhlídce navštěvují se: *Čertovina*, $\frac{1}{2}$ hodiny na severovýchod od Hlinska, s pohledem na pohorí Orlické, částečně i na Krkonoše; vrch *Hradiště*, $\frac{1}{2}$ hodiny od Hlinska, s pohledem na Žákovu horu a okolí.

Na starý *Karlštýn* ($3\frac{1}{2}$ hod. na východ); do *Milovy* (již na Moravě), skelné hutě v krásné hornaté krajině, jest z Heralce neb Svratky hodina cesty na jihovýchod.

Z *Krouny* (od Hlinska $2\frac{1}{2}$ hodiny) lze podniknouti vděčný výlet na vrch *Humperky* (od Krouny 1 km. vzdál.), odkud jest vyhlídka na celé východní Čechy, Krkonoše a hory Orlické.

V blízkých lomech „Vápenkami“ zvaných (1 km. na východ) nalezeno eozone. V místě vyrábějí se dřevěná nádoby a hračky.

Další trať vede nás přes rozhraní vod průsmykem Železných hor krajinou, v níž střídají se lesy a rybníky; mineme vesnice v *l. Kouty, Vítanov, Jasně pole*, v *p.* na Kamenické silnici *Horní Studenec* (s papírnou).

(61 km.) Stanice **Ždírce-Krucenburk**.

Krucenburk (Kreuzberg) jest starobylý městys, 4 km. od stanice vzdálený, kdež v XIII. století vznikla mincovna pro sousední báně Brodsko-Chotěbořské. Na jih od silnice mezi Ždírcem a Krucenburkem leží *Ransko*, kde živoří železná huť; železných rud, dle kterých pohoří nazváno, jest tu celkem pramálo. U Ždírcce jest lom a dílna na kamenické práce z pískovce.

Trať vede nyní v opukovém úbočí vysočiny Markvartické, překračuje pod *Sopoty* u vsi *Bílku* skalnatou rokli Doubravky, a zatáčí se pak po rulové vysočině lesem k Chotěboři. V *l.* jedeme podle *Sopotského* a *Bíleckého* rybníka, pak kolem skalnatého údolí a skalnatých strání na

(70 km.) stanici **Chotěboř**.

Okresní město *Chotěboř* jest asi 10 min. od nádraží vzdáleno a čítá as 3900 obyvatelů. Jest zde olejna, tkalcovna a občanská záložna.

Hostince: „U nádraží“, „U lva“, „V panském domě“, a zahradní hostinec „U Kavků“.

Chotěboř byla statek korunní a král Jan udělil jí mnohé výsady. R. 1421 opanovali Táboři město; když však přitáhli k němu Kutnohorští s některými pány, vzdali se jim pod úmluvou, ale proti slibu danému jsou částečně upáleni, částečně do šachet vmetáni; tehdá žena jedna, vidouc muže v plamenech, vrhla se za ním.

As $\frac{1}{2}$ hod. od města vzdálen jest *Liboház*, park s pěknými partiemi; jiné partie v okolí jsou *Marianské údolí*, *Čertův stolek* u Doubravky, a na též řece na příkré skále *Sokolovský hrad*, z něhož dosud zachovaly se rozvaliny. K severozápadu rozkládá se utěšená, úrodná krajina ověněná pásmem Železných Hor.

Za stanicí Chotěbořskou zabočíme do údolí potoka Loučného, které sledujeme až k ústí jeho nedaleko Německého Brodu. Ještě zastavíme na

(76 km.) stanici **Rosochatecké**, zvané dle statku a vsi ležící v údolí při potoce, se zámkem, velkou zahradou, parkem, pivovárem, mlýnem a pilou (majetek Bechyňů z Lažan). Pak sestupujeme pozvolna do údolí Sázavy, v *p.* podle *Chrasti* (s mlýnem na kosti) a *Břevnice*, a přestoupíce Sázavu po železném mostě, pod nějž řeka do upraveného řečiště svedena byla, přijedeme do

(86 km.) stanice **Německého Brodu**, kdež stýká se trať naše s tratí vedoucí z Prahy přes Kutnou Horu do Jihlavy. Popis Německého Brodu viz na str. 447. a násled.

i) (Praha-)Nimburk-Mladá Boleslav, 31. km.

Trať tato otevřena r. 1870.

Stanice: (Praha) — *Nimburk* — Vlkava — Dobrovice — *Mladá Boleslav*.

Popis trati z Prahy do Nimburka viz na str. 425. až 428.

Křídlo toto, spojující dráhu Severozápadní s drahou Turnovsko-Kralupskou, prostředkuje přímé spojení mezi východními Čechami (a dále Moravou a Vídní) a severními Čechami, majíc nemalou důležitost pro přímou dopravu zboží z východních Čech, Moravy atd. do Německa.

Z nádraží Nimburského vede křídlo toto směrem severozápadním (v l. pohled na Nimburk) podle *Veletib* (v l.), samoty s kostelíkem sv. Václava, a *Všejan* (v l.), kde vstupuje do údolí mezi vrchy *Vinným* (v p., 235 m.) a *Polákem* (v l., 247 m.), ke

(12 km.) stanici **Vlkavě**. U vesnice cukrovar.

Za rybníkem v p. leží vesnice *Vlkava*, starožitná osada, o níž zmínka se děje již roku 1052. Jest zde zámek a pivovár. Odtud $\frac{1}{2}$ hodiny na severovýchod leží *Loučeň* se zámek knížete Thurna-Taxise (popis viz na str. 429.).

Podle několika menších vesnic, pak podle *Luštěnic* (v l.) přijedeme na

(22 km.) stanici **Dobrovickou**.

Od stanice $\frac{1}{4}$ hodiny na severovýchod leží městečko *Dobrovice* (jinak Dobroviceves zvané) s kostelem sv. Bartoloměje (pův. ze XVI. století, ale roku 1732 přestavěným) a starožitným zámek knížete Thurna-Taxise. Jest zde pivovár a cukrovar.

Za *Bezděčínem* (v p.) zabočí trať tato do údolí Jizery, po jejímž levém břehu vede k severu; pak překročí řeku a končí ve

(31 km.) stanici **Mlado-Boleslavské**, připojí se tu ke dráze Turnovsko-Kralupské. Popis Ml. Boleslavi viz na str. 540.

XII. Královská státní dráha saská.

Otevřena r. 1859.

Stanice: (Praha) — *Liberec* — (Machendorf) — Chrastava — (Kostelec) — Hrádek — *Žitava* — (Drážďany).

Z Prahy do Liberce jedeme Turnovsko-Kralupskou drahou až do Turnova (viz str. 538.—544.), a odtud Severozápadní drahou do Liberce (viz str. 518.—520.).

Železniční trať od Liberce do Žitavy jest pouze 27 km. dlouhá (poslední 4 km. na saském území) a přece trvala stavba její čtyři léta (až do října 1859) a stála $3\frac{1}{4}$ milionu tolarů, poněvadž vyžadovala nákladných prací, obzvláště značných viaduktů. Za to vyniká krásou krajiny a poskytuje příležitost k velmi zajímavým výletům.

Hned při výjezdu z Liberce máme v p. pěkný pohled na město, v l. na *Ještěd*; jedouce hustě zalidněným údolím Nisy dostaneme se v několika minutách k

(6 km.) zastávce **Machendorfu** (324 m.). Velikolepá přádelna na vlnu a bavlnu synů A. Schwaba.

Výlety: 1) Na zřícenině *Hammerstein* (696 m.) $\frac{1}{2}$ hodiny, okolo továrny. Značné trosky hradu, ve XIV. století vystavěného a na začátku XVI. století pobořeného, porostlé jsou hustým listnatým lesem.

2) Do *Gruntu* (Christophsgrund) $1\frac{1}{2}$ hodiny, oblíbený výlet Liberečanů v pěkné, lesnaté krajině, tak zvaném *Clamovském Švýcarsku*. *Hostinec* „U Clamovského Švýcarska“ nehrubě laciný.

Za Machendorfem překračuje dráha dvakráte Nisu — v l. *Hammerstein* —, pak vede pěkným údolím *Engelsberským*, načež ještě jednou překračuje touž řeku po třetím mostě. Pak octneme se ve

(11 km.) stanici **Chrastavě** (Kratzau, 293 m.). Reštaurace v nádraží.

Město *Chrastava* jest sídlem okresního soudu, má *poštovní a telegrafní úřad* a 3300 obyvatelů, kteří se hlavně soukenictvím a plátenictvím zabývají. V Chrastavě narodil se 9. února 1800 historický malíř Josef Führich.

Hostince: „U černého koně“, „V radnici“, „U korunního prince Rudolfa“, „U města Vídně“, „U hvězdy“. Farní kostel sv. Vavřince připomíná se již ve XIV. století; pozoruhoden jest i nový gotický kostel na hřbitově s malbami na skle, vystavěný nákladem přes 100.000 zlatých.

Výlet Engelsberským údolím (v Engelsberku restaurace „zur Wiesenhöhe“) na zřícenině *Hammerstein*, hodina cesty. (U strážního domku železničního č. 5. přes dráhu.)

Za málo minut přijedeme na

Zastávku **Kosteleckou** (Weisskirchen, 297 m.). *Restaurace* v nádraží.

Výlety: 1. Na *Freudenhöhe* (436 m.), hodina po Chrastavo-Jablonské silnici k mostu, pak v l. lesem nahoru. Myslivna; restaurace „Freudenhöhe“ (též nocleh). Odtud:

a) na sever „k vyhlídce“ 5 minut cesty; pěkná vyhlídka k Žitavě, Hrádku, na Jizerské a Krkonošské hory;

b) na *Runenburk*, zřícenině bradu, jinak i *Roynungen* zvanou, $\frac{1}{2}$ hodiny cesty, s průvodčím z myslivny. Hrad ten vystavěn byl okolo roku 1347 a za něco více než sto let rozbořen.

c) Na *Veliký Kalkberk* $1\frac{1}{4}$ hodiny, anebo z Runenburku přes $\frac{1}{2}$ hodiny, třeba s průvodčím. Rozhled s temene (789 m.) velmi pěkný. Z Kalkberku vede bezpečná cesta (okolo „Eduardovy boudy“ se svatým obrazem v rozsedině mezi Kalkberkem a Langenberkem) za $\frac{1}{4}$ hodiny přímo do *Kostelce*, jinak *Kostelíka*; také bychom mohli z Kalkberku dostat se (s průvodčím) za hodinu do *Christophsgrundu*.

d) Na *Trögelsberk* (476 m.), $\frac{1}{4}$ hod. nad *Freudenhöhe*, s pěknou vyhlídkou obzvláště do Lužice. V lomech pískovcových otisky lastur v pískovci, pročež to místo (dle Moschkaua) r. 1851 i Alex. Humboldt navštívil. Z Trögelsberku můžeme za 2 hodiny přes *Pass* (434 m., myslivna s restanrací a krásnou vyhlídkou), *Spittelgrund* a *Döhnis* dostat se do *Hrádku*.

Z *Kostelce* dvakrát za den *poštovní spojení* přes *Freudenhöhe* (15 km.) s městem *Jablonným* (Gabel). Město jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, má *poštovní a telegrafní úřad* a přes 3000 obyvatelů, kteří se živí rolnictvím a tkalcovstvím.

Hostince: „Panský dům“ (8 pok.); „U černého orla“ (5 pok.); „U bílého lva“ (5 pokojů); „U Rakouského císaře“ (8 pokoje); „U slunce“ (3 pokoje); postel po 40—80 kr. Mimo zmíněné již *poštovní spojení* s *Kostelcem* také dvakrát denně přes *Cvikov* s *Röhrsdorfem* (na České severní dráze), jednou s *Mimoní*. — Dvouspřežní povoz za míli ($7\frac{1}{2}$ km.) 2 zl., jednospřežní 1 zl. 50 kr.

Pozoru hoden jest farní kostel sv. Vavřince s velikou bání, vystavěný roku 1699, až do roku 1784 kostel kláštera dominikánského (založ. 1260). Pod kostelem nalézá se krypty (Jablonské „katakomy“); v první spočívá rakev červeným aksamítem krytá s kostmi blahoslavené Zdislavy, manželky Jana Berky z Dubé a zakladatelky zdejšího dominikánského kláštera; na zdi 24 ma-

lých obrazů, představujících ctnosti a zázraky blahoslavené Zdislavy; v druhé, rodinné to hrobce někdejších majitelů panství Jablonného hrabat Pachtů z Rájova, drahocenné kovové rakve; třetí, tak zvaná dominikánská krypta, chová množství rakví, dílem otevřených. Průvodčím jest kostelník (zpropitné 30 kr.). V západní části města zámek *Neufalkenburg*, vystavěný ve slohu rokokovém.

Výlety: 1. Na zámek *Lemberk* (394 m.), $\frac{1}{2}$ hodiny na východ na silnici do Kostelce, Chrastavy a Liberce.

Třeba se ohlásiti u hradního (v první bráně v p.), jenž provádí rytířským sálem (pěkné malby na stropě), pijárnou (vykládaný strop), sálem bajek (na stropě 77 výjevů z esopských bajek na dřevě malovaných), zámeckou kaplí (starožitný veliký oltář, štukaturový strop s výjevy ze života blahoslavené Zdislavy), pak komnatou blahoslavené Zdislavy a konečně do hlásnice (špatné, větším dílem tmavé schody). Vedle zámku *restaurace* „U zámku Lemberka“ s velmi dobrým zdejším pivem. Komu zbývá času, může navštívit také ještě kapli a studni Zdislavinu. Zámek, založený r. 1241, náleží nyní hraběti Clam Gallasovi.

2. Na *Hochwald* (751 m.) $1\frac{1}{2}$ hodiny.

Nahoře *hostinec*, v němž může 25 osob přenocovati (3—5 postelí v jedné světnici). Karolinina věž pro vyhlídku, zřízená 1879, o čtverých schodech po 10 stupních (vstupné 10 pfenigů), poskytuje úplně volný, velkolepý rozhled, do Čech až k Troskám, k Bezdězi, k Sedlu a k Milešovce; pak na Jizerské a Krkonošské hory. Od restaurace vede cesta, opatřená ukazovacími sloupy, k *Ojvínské vyhlídce*, odkud přehlížíme obzvláště Ojvínské údolí a Žitavu tak úplně, jak nahoře nelze. — Dolů na Ojvín byly by pouze $\frac{3}{4}$ hodiny.

Za Kostelcem překračuje dráha opět Nisu (již na pátém mostě), pak vesnicí *Ketten* po značné hrázi (v l. viděti *Freudenhöhe*, v p. zámek *Grabstein*) přijíždíme ke (21 km.) stanici *Hrádku* (Grottau, 279 m.).

Městečko má 2200 obyv., starožitný farní kostel sv. Bartoloměje, r. 1286 vystavěný a r. 1765 rozšířený, *poštovní a telegrafní úřad* a *hostinec* „U města Liberce.“

Výlet přes *Grabstein* (320 m.) na *Gickelsberk* (570 m.) a nazpět 3 hodiny.

Grabstein ($\frac{1}{2}$ hodiny) jest starožitný, dosavad obydlený hrad. Vrátný (zpropitné 30 kr.) ukáže nám hradní kapli, již roku 1387 v listinách připomínanou, roku 1569 obnovenou, a dovede nás na hradní věž (přes 50 m. vysokou) s pěknou vyhlídkou; za hradem jest „kolbiště“ s kamenným sloupem (na němž čteme letopočet 1411) a se starou chodbou pod klenutým loubím. Hrad prý vystavěn byl r. 1044, a původní jeho jméno bylo Ulsice; nyní náleží

hraběti Clam Gallasovi. Přes časté dobytí zachoval se dosti dobře, až 4. června 1841 bleskem zapálen úplně shořel; obnovením ztratil jedno patro. — Pod zámeckým vrchem jest pivovár, kde se vaří velmi dobré „Grabšteinské“ pivo. Přes Wetzwalde na *Gickelsberg* s rozsáhlou vyhlídkou hodina. Nazpět (1 1/4 hodiny) jdeme z Wetzwalde přímo na Hrádek.

Dva kilometry za Hrádkem vstoupí dráha na saskou půdu, mine *Veliké i Malé Poříčí* (Poritsch), překročí po šesté Nisu, a po velikolepém, 860 m. dlouhém viaduktu o 38 obloucích vede do

(27 km.) stanice **Žitavy** (Zittau, 266 m.). *Hostinec* na nádraží.

Město *Žitava*, obroubené sady, jest jedno z nejpěknějších a nejbohatších měst saských, majíc čilý obchod a průmysl, obzvláště továrny na orlean (jediná Fränkelská zaměstnává asi 1000 dělníků), a asi 20.000 obyvatelů.

Hostince: „U zlatého slunce“, „U bílého anděla“, „U saského dvora“, „U zlaté hvězdy“, „U zlatého hrozu“, „U černého medvěda“, „U města Prahy“. *Poštovní a telegrafní úřady* nacházejí se v Budyšínské ulici, vedlejší úřady tohoto druhu v západním křídle nádraží.

Vynikající budovy: nádherná radnice, dle návrhů profesora Schrammse v letech 1840—45 vystavěná; Johanneum (gymnasium a realka); v aule výtečná fresková malba, Pavel v Athenách kázající, od Dietricha z Drážďan (vstupné 20 pf.). Kostel sv. Jana, založený r. 1291, v letech 1834—37 od Schinkla z Berlína přestavěný; s věže jest překrásná vyhlídka.

Výlety: 1. Do klimatického léčebního místa *Ojvína* se zříceninami kláštera pěšky 2 hodiny.

Omnibus 1 m. 20 pf.; jednosprežní *povoz* na půl dne 4 m., na celý den 6 m.; dvousprežní 6 a 9 m.

V údolí (393 m.) veliké množství pěkných letohrádků; na temeni skály trosky loupežnického hradu roku 1348 od císaře Karla IV. pobořeného, pak malebné zříceniny kláštera od něho založeného. Stavba počala roku 1369 a dokončena byla r. 1384; roku 1577 klášter bleskem zapálen lehl úplně popelem. Uvnitř zdí klášterních hřbitov. Veliký *hostinec* s pokoji (dobrý nocleh).

Z *Ojvína* na horu *Töpfer* (571 m.) 1/2 hodiny.

Restaurace s hostinskými pokoji. Zajímavé útvary skalní, obzvláště „Skalní brána“ a „Houpavý kámen“ (Wackelstein); pěkné vyhlídky. — Z *Ojvína* na *Hochwald* (přes Hayn) hodina.

2. Ze *Žitavy* do *Ochranova* (Herrnhut) 19 km., drahou 3/4 hod.

Nanejvýše zajímavé původiště osad Ochranovských, po celé zemi rozšířených, založené roku 1722 od Českých bratří na pozemku jim od hraběte Zinzendorfa přepuštěném.*)

XIII. Dráha Turnovsko-Kralupská.

Stanice: *Praha* — *Vysočany* — *Satalice* — *Čakovice* — *Měšice* — *Kojetice-Velká Ves* — *Neratovice* — *Všetaty-Privor* — *Liblice-Byšice* — *Vrutice* — *Chotětov* — *Stranov-Krnsko* — *Mladá Boleslav* — *Josefův Důl-Kosmonosy* — *Bakov* — *Mnichovo Hradiště* — *Svijany-Podol* — *Turnov*.

Dráha tato, původně jen přes Kralupy s Prahou spojená, otevřena byla 15. října r. 1865; trať z Neratovic na Prahu 28. října 1872; délka celé trati 104 km.

Vstupuje se na nádraží Františka Josefa.

Vlak opustiv nádraží jede okolo města *Žižkova*, pak tunelem (304 m. dlouhým) skrze horu *Žižkov*, načež stoupá po vysokém náspu, s něhož máme pěknou vyhlídku na Prahu, přes potok *Rokytnici* a přes trať dráhy Severozápadní ke společné

(6 km.) stanici **Vysočanům**. Pak zatáčí obloukem do jednotvárnější krajiny k

(14 km.) stanici **Satalicům**, potom okolo *Kbel* k

(19 km.) stanici **Čakovicům**, kde jest cukrovar.

Odtud možno nejpohodlněji vystoupiti na horu *Ladví* (viz str. 124). Na blízkém statku *Ctěníci* pěstují se uměle lososové pstruhy.

Následuje

(26 km.) stanice **Měšice**.

Zámek a park hraběte *Nostice*. Velká bažantnice.

(30 km.) Stanice **Kojetice-Velká Ves**.

(34 km.) Stanice **Neratovice**, odkud odbočuje trať na *Kralupy*.

---

*) Podrobnější zprávy o Ochranově, Ojvině, Žitavě, Töpferu, Hochwaldu a Luži (Lausche) viz ve: *Führer durch die Oberlausitz* von Dr. Alfred Moschkau, 4 Aufl. Leipzig, Senf 1880. 2 m. 50 pf. str. 77—185.

Odtud 1½ km. na jih leží na levém břehu Labe vesnice *Lobkovice*, kde na hřbitově pochován jest dějepisec František Palacký († 26. května 1876).

(39 km.) Stanice **Všetaty-Prívor.**

Restaurace. Křižovatka s drahou Severozápadní z Vídně přes Lysou na Děčín vedoucí. Krajina lučinatá neposkytuje nic zvláště poutavého; ač květena právě zde jest z celých Čech nejrozmantější.

V l. objeví se krásný, parkem obklíčený zámek knížete Lobkovice v *Byšicích*.

(43 km.) Stanice **Liblice-Byšice.**

Někdejší tvrz Byšická byla rodinným sídlem Byšických z Byšic. Též v blízkých *Liblicích* zámek, pivovár a dvůr hraběnky z Valdštýna.

Pak mineme v l. *Staré a Nové Košátky* se starobylým, za stromy skrytým zámek hrab. Kolovrata, jedeme po lučinách, potokem Klokočským zavlažených, okolo *Krp a Strážovic* do

(51 km.) stanice *Vrutic* u místa v otázce zásobování Prahy dobrou vodou často jmenovaného.

(60 km.) Stanice **Chotětov (Kuttenthal).**

Chotětov jest stará osada již r. 1057 jmenovaná, nyní ves s kostelem sv. Prokopa.

Dráha překročí obloukem polnatou výšinu a sestoupí do pěkného údolí Jizery. Viadukt 30·5 m. vysoký, 113·8 m. dlouhý, převede nás přes *Stranovské* údolí, v němž v l. dole spatříme vsi *Stranov* a *Krnsko*; na stráni viděti rozvaliny hradu *Starého Stranova*; dole v údolí vesnici *Zámostí*. V horním *Krnsku* jest zámek s rozsáhlou zahradou hrab. Eugena Vratislava z Mitrovic.

Starobylý zámek v *Novém Stranově* náležel někdy pánům Berkům z Dubé, nyní náleží Valdštýnům.

O zřícenině *Stranovské* jde pověst, že Štyrsa, účastník vraždy na sv. Václavu spáchané, obdržel krajinu tuto na Jizeře za odměnu, že však dlouho se z ní netěšil; země prý jej pohltila na místě, jemuž lid dosud „Čertova stráž“ říká.

As ½ hodiny od *Krnska* na sever leží na Jizeře vesnice *Vinec*, jinak *Podvinec* zvaná, s pamětihodnou kaplí sv. Mikuláše, malou, ale nad míru bohatou stavbou romanskou z konce XII. století se sloupovým, skvěle ozdobeným portálem a zajímavým emporiem. Jest to jedna z nejzajímavějších památek stavitelských v Čechách.

Trat vede vysoko na svahu pískovcových skal podél krásného romantického údolí Jizery s lukami, mlýny a osadami.

U *Chrastí* připojuje se železniční křídlo dráhy Severozápadní od Nimburka na Mladou Boleslav vedoucí.

(73 km.) Stanice **Mladá Boleslav** (Jungbunzlau).

Nádraží Boleslavské leží v údolí $\frac{1}{4}$ hodiny od města na jihozápad u vesnice *Dolejších Čejetic*. Hned u nádraží akciový cukrovar. Na protějším levém břehu zámek barona Neuberka a umělecký mlýn. Nad zámkem na lesnaté stráni „Borek“ sporé zříceniny staré tvrze *Racova*, odkud jest nejpěknější pohled na Boleslav.

Mladá Boleslav, král. krajské město na vysokém skalnatém ostrohu nad levým břehem Jizery, má 9200 obyvatelů a dělí se na Staré a Nové město, pak na předměstí Pták a Podolec.

Hostince: „U věnce“ (11 pokojů 70 kr. — 1 zl.) a „U beránka“ (10 pokojů), oba na Staroměstském náměstí. Dva omnibusy ke dráze (osoba 15 kr.). *Pošta a telegraf* ve městě; pošta do Jičína odjíždí v poledne a v 10 $\frac{1}{2}$ hod. večer. *Povozy* „U věnce“ na den 6 zl., na půl dne 3 zl.

Město jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, městského vyššího gymnasia Piaristů, má 3 umělecké mlýny, továrnu na bavlněné látky, veliký lihovar, 3 škrobárny, mýdlovary, 2 pivovary a plynárnu.

Památné budovy jsou: na Starém městě bývalý hrad Boleslavský, založený koncem X. století na příkrém skalnatém ostrohu, jehož sráz lemován starobylou hradbou; nyní kasárny. „Na baštách“, mylně Templářským domem zvaných, s gotickou síní uvnitř (nejspíše z XIV. věku), odkud jest pěkný rozhled po údolí Jizerském. Bývalá radnice, nyní krajský soud, o dvou vysokých věžích (jednou čtyrhannou, druhou kulatou). Děkanský kostel P. Marie, jednoduchá gotická stavba ze XVI. století, pozdějšími barokními přídávky valně znešvařená; zde pochován roku 1575 známý biskup Českých bratří Jan Augusta; náhrobek jeho zničen roku 1621. Nová městská budova, v níž umístěny jsou městský úřad, divadlo, spořitelna, gymnasium a dívčí školy. V městském úřadě krásný kancionál utrakvistický, psaný a skvostnými miniaturami ozdobený od Jana Kantora, měštěnána Pražského, roku 1572. Velkou sbírku entomologickou chová pan inženýr Schille. Na Novém městě: Kostelík sv. Jana, založený roku 1406, obnovený roku 1816. Kostel sv. Havla se starým hřbitovem (založený 1539); pod kostelem krypta pánů Krajířů z Krajku, horlivých ochránců jednoty bratrské; kolem kostela starobylé náhrobky. Kostel sv. Bonaventury

s klášterem (nyní piaristickou kolejí) původně mnichů Minoritů, za husitských bouří zpusťeným, na to roku 1496 panem Adamem Tovačovským z Cimburka darovaný kněžím bratři Českých, kteří klášteru dali jméno „Hory Karmelské“. Zde nalézala se též slavná škola bratrská. Chrám sv. Václava, bývalý „sbor“ jednoty bratrské, proměněn jest na vojenské skladiště.

Boleslav Mladá vystavěna byla roku 995 za slavného Boleslava II. co župní hrad; na začátku XIII. století dána v zástavu pánům z Michalovic, v kteréž době za městečko prohlášena byla. Za válek husitských držela se Mladá Boleslav strany tábořské, později stala se hlavním sídlem Jednoty bratrské; roku 1595 vykoupila se za vlády Bohuslava z Lobkovic z poddanosti, a jest od Rudolfa II. za královské město prohlášena. V 30leté válce bylo město roku 1631 od císařských, roku 1640 od Švédů vypáleno.

Výlety: Na jihovýchod od města vypíná se lesnatá výšina *Chlum* neb *Chlomek* zvaná, hřbet to, táhnoucí se směrem východním a severovýchodním okolo Bousova a Sobotky až skoro k Jičínu.

Na nejzazším severozápadním jeho konci, přímo proti Boleslavi čelícím, z daleka viditelný jsou starožitné valy, tak zvané „Švédské šance“, původu staroslovanského (dle Vocela). S místa tohoto (356 m. nad mořem, město leží 238 m. nad mořem), kamž z Boleslavi vystoupiti lze za hodinu, otvírá se velikolepý *rozhled* zejména na západ, sever a východ. Za jasné pohody dobře odtud rozeznáváme Říp, Mělnickou věž, Milešovku, čedičové a znělcové homole a kupy východního Středohoří českého, zejména táhlou Vráteňskou horu s hradem Houskou na severním konci, špičatý starý Perštýn se zříceninou, dvojvrcholí Bezděze s homolemi okolo Dokesského jezera, dále na severovýchod Kleis u Boru, Ralsko u Mimoně, Hochwald u Jablonného, táhlý hřbet Ještěda, pásmo Jizerských a Krkonošských hor; v popředí vynikají čedičový hřbet Baba a Dědek (u Kosmonos), pískovcové stěny Hradištské s čedičovou kupou Mužským, kužel Vyskeř, za ním Kozákov, Trosky, Humprecht u Sobotky, Prachovské Skály, Tábor a Kumburk u Jičína.

Geologicky jest hřbet zajímavý měkkými pískovci „Chlomeckými“, které vyzdvihují se nad bakulitovými jílovitými vrstvami Jizerskými; skameněliny nalézají se jen u Vinařic, jinde porůznu lastury. Botanická naleziště jsou: lesní úžlabina „Choboty“ (*Orchis coryophora*, *Iris graminea*), háj „Bouč“ nad Josefovým Dolem, a hřbet Baba (*Bupleurum longifolium*, *Potentilla alba* a j.).

Asi $\frac{1}{2}$ hodiny od „Švédských šancí“ na jih leží vesnice Chlomek; blíže myslivny kruhové valy „na Hrádku“ zvané; na východ opodál v lese ($\frac{1}{2}$ hodiny) nade vsí *Jamníky* malé lázně *Boží voda*, oblíbené výletní místo; letní byty levné; od Boleslavi hodina cesty. Přimo nad Boží vodou pláň *Na Šaldách* s pěkným rozhledem.

Na sever leží v údolí Jizerském, asi $\frac{1}{2}$ hodiny od města, rozvaliny hradu *Michalovic*, druhdy sídla prvních majitelův Boleslavských, proslulého rodu pánů z Michalovic, větve slavných Markvarticův.

Hrad památný jest zejména svou kulatou hlídkou, bleskem ve dvě roztrženou a silně šikmo nachýlenou, které lid „Putna“ říká. Založen v polovici XIII. století byl vypálen od Husitů roku 1425 a zpustl počátkem XVII. století. Na protější stráni vedle hospodářského dvora starobylá kaple sv. Matěje.

Dále jedouce máme v p. stále pěkný pohled do údolí Jizery, pak překročíme silnici Boleslavskou a zastavíme na (77 km.) stanici **Josefův Dol-Kosmonosy**.

Blízké městečko *Kosmonosy* ($\frac{1}{2}$ hodiny jihovýchodně od Josefova Dolu, $\frac{1}{2}$ hod. na sever od Boleslavi), s asi 2500 obyvateli, má pěkný zámek s parkem braběte J. Černína z Chudenic a filiálku ústavu pro choromyslné. Na severovýchod odtud vystupuje čedičový hřbet se dvěma vrcholy, *Baba* a *Dědek* (363 m.), s nichž jest krásný rozhled.

Továrna v Josefově Dole, založená Fr. Leitenbergrem, zaujímá v rakouském průmyslu tiskařském na látky bavlněné první místo („malý Manchester“); zaměstnáno tu průměrně 1000 dělníků, kteří do roka na 15 lisech 14 až 16 milionů metrů potisknutého zboží vyrábějí. Zboží vyváží se skoro do veškerých zemí evropských, do Levanty, ano i do Ameriky. Skoro $\frac{2}{3}$ potřebné suroviny připravují se ve vlastní přádelně a tkalcovně v *Hrádku* (Grottau).

Dráha vede odtud na Podhradské stráni, v l. bezprostředně pod rozsáhlou zříceninou *Zvířeticemi*, kterou nejlépe přehlédneme ze stanice Bakovské.

Dle tradice založil Heřman z Ralska, vnuk Havlův, hrad, a syn jeho Zdislav († 1160) psal se první ze Zvířetic. Potomci jejich drželi hrad až do roku 1612. Vlkovi z Kvítkova zabaven byl statek r. 1621, později zakoupil jej Albrecht z Valdštýna, po jehož pádu opět zabaven a později od Ferdinanda III. Maxovi z Valdštýna darem dán. Hrad byl až do XVIII. století obydlen; r. 1720 bleskem zapálen vyhořel a od té doby zůstal zříceninou.

(82 km.) Stanice **Bakov** jest křižovatka s tratí vedoucí na Českou Lípu a Georgswalde (viz str. 266.). Trať naše překročí na vysokém náspu a po železném mostě řeku, v l. vidíme městečko Bakov, v dáli dvojvrcholí Bezděže.

(89 km.) Stanice **Mnichovo Hradiště**.

Město *Mnichovo Hradiště* má přes 3600 obyvatelů, a jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu.

Hostince od nádraží 5 minut vzdálené: Ptáčníkův „Zlatý hrozen“ (6 pokojů) na Náměstí; mimo to „Černý orel“ a „Zlatá hvězda“. *Pošta a telegraf* ve městě.

Pozoruhodný chrám sv. Anny s vypouklými ozdobami a hrobkou Albrechta z Valdštýna, vévody Fridlanského; zámek hrabat z Valdštýna s pěkným parkem.

As 20 minut na západ leží *Klášter*, vesnice s pivovárem Valdštýnským, jenž stojí na místě bývalého kláštera Cisterciáků, založeného roku 1177 a zbořeného roku 1420. Z kláštera zachoval se pouze nádherný gotický portál, nyní vchod do pivováru. Zboží Hradištské a Klášterské náleželo počátkem XVII. věku p. Václavu Budovcovi z Budova, jednomu z direktorů popravených 21. června roku 1621.

U Mnichova Hradiště setkali se dne 28. června 1866 Rakušani pod hrabětem Clamem Gallasem s vojskem pruským pod generálem Schoelerem. Boj skončil ústupem Rakušanů přes Kněžmost na Jičín. Nedaleko Kláštera stojí krásný pomník z litiny, věnovaný vojínům zde padlým.

Výlety: Půl hodiny na sever ves *Mohelnice*, při ústí potoka Mohelky do Jizery, s pěkným romanským kostelíkem; nade vsí na l. břehu Jizery strmí rozvaliny hradu *Zásadky*, patřivší někdy též Budovcovi. Na blízku odtud čedičová hora *Kačov* (351 m.). Líbezným údolím Mohelky vede pohodlná silnice směrem severním k *Českému Dubu* (Böhm.-Aicha), odkud přes *Světlou* možno na *Ještěd* (viz okolí Liberce, str. 520.).

Na jihovýchod od města ($\frac{3}{4}$ hodiny), blíže městyse *Bosně*, vypínají se zříceniny hradu *Valečova*, jenž částečně vytesán jest z pískovcové skály, na níž spočívá; též obydlí lidská jsou zde ve skále. Za $\frac{1}{2}$ hodiny vystoupíme odtud do vesnice *Mužského* pod zdaleka viditelnou čedičovou kupou téhož jména, která strmí nad pískovcovou vysočinu.

Temene (464 m.) dostoupíme od vesnice za $\frac{1}{2}$ hodiny, a velikolepý rozhled na vše strany otvírá se před námi; tutéž pomník z roku 1866. Severní okraj vysočiny pískovcové spadá příkře k rovině Jizerské (stěny Hradištské); divoce rozerván a pokryt bujnými lesy upomíná na slavené skalní skupiny Abrušské.

Dobře jest vzíti z vesnice pod Mužským za průvodce hochu, jenž nás lesní cestou vede směrem východním $1\frac{1}{2}$ hodiny až do myslivny „Bellevue“, od lidu Belvín neb Velbín zvané.

Odtud lze buď po silnici směrem severozápadním přes vesnice *Žehrov* a *Ždár* asi za 2½ hodiny se vrátiti ke dráze na stanici Svijano-Podolskou; aneb směrem severovýchodním (1½ hod.) dostoupiti vrcholu kuželovité hory *Vyskeře* (465 m.); aneb po silnici za hodinu směrem jihovýchodním doraziti na starobylý hrad *Kost* (srovnej str. 495).

Za stanicí, jedouce podél silnice Turnovské, mineme v l. *Hoškovice*, v p. zříceninu *Valečov*; za *Nednebohy* vidíme rozbrázděné skály pískovcové se zalesněným temenem *Mužského vrchu*. Ve vlnité poloze v l. ves *Loukov*, nedaleko za řekou zámek *Svijanský*, pak překročíme po mostě 152 m. dlouhém řeku, a zastavíme na

(96 km.) stanici **Svijano-Podolské**.

U *Podola* udál se 26. června 1866 prudký noční boj, který skončil ústupem Rakušanů.

Za krátko vjedeme do prostranného nádraží

(104 km.) stanice **Turnovské**, křižovatky dráhy Turnovsko-Kralupské s drahou Liberecko-Pardubickou.

Do města, 10 min. od nádraží vzdáleného, jezdí omnibus (20 kr. osoba).

Město *Turnov*, v krásné a zdravé poloze na obou březích řeky Jizery, čítá skoro 4900 obyvatelů, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, záložny a četných spolků. Z ústavů dobročinných sluší jmenovati nemocnici a rozsáhlý sirotčinec, nadáním stavitelského rady Fr. Skály ze Solnohradu, rodáka Turnovského, zřízený. Turnov má závod na zboží provaznické, na tisknutí a barvení vlněného zboží, na voskové zboží, velkolepé umělecké zahradnictví a dva strojní mlýny; velký vývoz obilí, ovoce, potravin, drahokamů, výrobků zlatnických a provaznických. Zařizuje se tu rozsáhlá barvírna a bělidlo.

Hostince: „V záložně“ (8 pokojů), „U Svobodů“ (17 pok.), „U Saského dvora“ a j. více; plzeňské pivo v hostinci „U Tónička“; zahrady: Petrohrad, Žákova, Staňkova.

V městě vynikají: děkanský kostel, v nynější podobě své z r. 1722, s oltářním obrazem od Hertla; kostel Marianský; františkánský klášter s kestelem sv. Františka; pěkně upravený hřbitov, rozsáhlá radnice, dům záloženský s divadlem, synagoga. Sbírky starožitných zbraní v zámku Rohozeckém, a stálá výstava polodrahokamenů a imitací p. Frant. Pacлта doporučují se k návštěvě.

Broušení drahých kamenů, které jindy zde až na 600 osob zaměstnávalo, jest v úpadku. Dosud tu jest několik brusíren (Frant. Krause na diamanty) a četné zlatnické dílny.

Město založeno bylo, jak se zdá, od mocných Vartmberků; klášter dominikánský založen tu r. 1281 od Beneše z Vartmberka; od krále Vladislava II. povoleno Turnovským ze všeho zboží clo vybírat. Za války sedmileté a pak opět roku 1866 utrpělo město mnoho rekvisicemi Prusův. Turnov jest rodiště Fort. Duricha a Ant. Marka.

Výlety: Na *Hrubý Rohozec* ($\frac{1}{2}$ hod., věž 316 m.), čnejší na příkré skále pískovcové nad drahou.

V zámku r. 1880 úplně obnoveném ukazuje se (za zpropitné) sál předkův, se 60 podobiznami rodiny Desfours-ův ze XVII. a XVIII. století; v bohatě ozdobené jídelně (řezbářské práce na dveřích, stropěch, nábytek ve slohu rokokovém) staré zbraně, skleněné poháry (z roku 1586); v parku pěkná vyhlídka.

Původně lovecký zámek pánův z Ralska dostal se Rohozec pánům z Vartmberka, později Krajířům, kteří jej znova vystavěli. V XVI. věku náležel opět Vartmberkům, po bitvě Bělohorské byl jim však odňat a získán Albrechtem z Valdštýna, který jej r. 1628 generálu Desfoursovi co léno přepustil, při jehož rodu dosud se udržel.

Malý Rohozec, od města $\frac{3}{4}$ hod. vzdálený, má pěkný zámeček s rozsáhlým pivovárem.

Na *Valdštýn*, *Hrubou Skálu* a do *lázní Vartenberských* 4 hodiny. Po Jičínské silnici v p. ke vsi *Pelešánům*, pak příjemnou lesní cestou přes dva kamenné mosty k hradu (1 hod.).

V předním stavení *restaurace*, vedle ní úhledná kaple r. 1722 od hraběte Fr. Valdštýna vystavěná, 1836 od svob. pána z Aehrenthala obnovená.

Hostinský otevírá uzavřený hrad; s terasy (388 m.) pěkný pohled do krajiny.

Původní hrad vystavěn byl prý v XIII. století; r. 1821 stal se majetkem rodiny Aehrenthalů; Alois svob. pán z Aehrenthalu počal 1841 hrad v původní podobě obnovovati, zemřel však již r. 1843, načež v stavbě se ustalo, tak že na zřícenině těžko staré a nové rozeznáváme.

Pěknou lesní cestou dojdeme odtud za hodinu na *Hrubou Skálu* (352 m.), kterýžto hrad vypíná se na kolmé pískovcové skále.

Podle domnění bylo zde již v XIII. věku sídlo Beneše Heřmanova, jehož vítězství nad Sasíky Rukopis Kralodvorský opěvává. R. 1821 přešel statek z Valdštýnů koupí na rytíře Lexu z Aehren-

thalu, který zámek v ušlechtilém slohu obnovil. Podivné tvary skal povstávají zde nestejným větráním pískovce, který, náležeje vrstvám Jizerským útvaru křídového, v mohutných krychlových balvanech na kvadry se rozpadává. Místy pomáhala zde přírodě též ruka lidská.

V sále rytířském 23 podobizny Valdštýnů (též Albrechta), pak pozoruhodná kamna kachlová s reliefy a letopočtem 1640. S galerie věže krásný rozhled. Před hradem kaple sv. Josefa a dobrý hostinec, v němž možno i letní byt najmouti.

Na skálu *Prachovna* zvanou vyléztí neodporčuje se, ana vyhlídka stromy zarostla. Ku prohlédnutí „skalního města“ dobře jest vzítí v hostinci průvodčího (30 kr.).

Z Hrubé Skály vede pohodlná cesta vozová, anebo skalní úžlabina „Myší díra“ po 120 stupních, dolů ($\frac{1}{2}$ hod.) do lázní *Sedmihorských* čili *Vartenberských*.

Vodoléčitecké lázně tyto na úpatí rozsáhlého lesa ve zdravé a malebné krajině utvořil r. 1841 dr. Šlechta, podporován majiteli panství Hrubo-Skalského; od těch dob byly více než 10.000 hostmi navštíveny (ročně dlí tu přes 500 hostů) a nabyly jména slovutného.

Pokoj týdně 6—23 zl., strava pro léčící se 12 zl. 60 kr., pro zdravé 15 zl. 80 kr., pro děti od 3 do 12 let 6—11 zl. 20 kr., pro sluhy 7 zl. týdně. Hosti platí za lázně 2 zl. 45 kr., lázeňskému 1 zl. 80 kr. týdně. *Lázeňská taxa* 4 a 2 zl. *Povoz* k nádraží Turnovskému $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{4}$ zl. Do Turnova jest odtud hodina.

Na Trosky (2 hod.). Asi uprostřed cesty mezi Turnovem a Jičínem zdvihá se na dvou osamělých melafyrových skalách podivná dvojité zřícenina, vyšší, k silnici blíže položená, nazývá se *Panna*, druhá *Baba*.

Obě zříceniny jsou silnou, as 2 m. tlustou zdí spojeny; hlavní budova byla na straně severní, kdež i hlavní vjezd se nalézal. Na úpatí kopce jest vchod do tajné podzemní chodby asi 300 kroků dlouhé, nyní namnoze zasypané. Bez nebezpečí lze jenom na menší „Babu“ vyléztí; vyhlídka jest daleká a rozsáhlá.

Původ hradu i jmen uvedených jest temný. V Rukopise Kralodvorském, a sice v básni Beneš Heřmanov, děje se o Troskách první zmínka; v ten čas náležely ratolesti Markvarticů zvané z Vartenberka a Kostí. R. 1439 zmocnil se hradu loupeživý rytíř Šof z rodu Šafgočův a plenil odtud celé okolí, až Zhořelečtí a Žitavští tovaryše Šofovy schytali a zvěšeli. Po smrti Jana z Bergova, horlivého přívržence strany pod obojí, koupil Trosky úhlavní nepřítel Jiřího z Poděbrad Jan Zajíc z Hasenburka, pročez hrad obléhán a dobyt, později ale Zajícovi z milosti opět navrácen byl. R. 1559 byl majetkem Jindřicha Smiřického ze Smiřic, jenž spojil jej se Skalami. R. 1622 byly Trosky ještě obydleny, ale v pozdější době války třicetileté pobořeny.

Na hory Sokolské a Zbiroh ($\frac{3}{4}$ hod.). Směrem k Malé Skále vypíná se rozsáhlá vysočina zvaná *Sokolské hory*, v hořejších vrstvách již silně zvětralá a rozsedlá.

Ve výši až do 560 m. vystupuje na severním konci jejím příkrými stěnami plochá hradba skalní, která má rozmanité obrysy a jejíž nejvyšší místo nazývá se „Škol“.

Nedaleko odtud k jihu stojí 503 m. vysoká skála zvaná *Zbiroh*, někdy hrad se zbytky zdí, sklepa a podzemní chodby, který již od r. 1442 v rozvalinách leží.

Od této pláně vybíhá k jihu úzký hřbet ke *Klokoči*, kdež tvoří několik krátkých rozsoch, v jichž pískovci nalézají se památné „Průchody“, kterými vchází se do prohlbi Podkozákovského. Prohlbi toto odděluje hřbet Kozákovský od Hor Sokolských.

Kozákov popisujeme jako výlet ze Semil (str. 515).

XIV. Dráha Plzeňsko-Březenská.

Délka celé trati z Eisensteinu až do Duchcova obnáší 240 km.

a) (Praha-)Plzeň-Duchcov, 150 km.

Otevřena v l. 1872—1874.

Stanice: (*Praha*)—*Plzeň*—Třemošná—(Hořejší Bříza)—Kázňov—Plasy—Žihle—Blatno—Petršpurk-Jesenice—Kryry—Vroutek—Podbořany—Kaštice-Krásný Dvůr—Nové Sedlo-Žabokliky—*Žatec*—Lišany—Postoloprty—Počeradce—Židovice—*Obrnice*—Kyselka—*Bílina*—Duchcov-Ledvice—*Duchcov*.

Z Prahy do Plzně vede Západní dráha (str. 276 až 283).

Nádraží dráhy Plzeňsko-Březenské v Plzni leží na Pražském předměstí (na jihovýchodní straně města), naproti společnému nádraží dráhy Západní a Františka Josefa. *Omniбус* z města k nádraží 15 kr.; *fiakr* 70 kr., *drožka* 40 kr.

Vystoupivši z nádraží obrací se dráha, jakmile překročí silnici z Plzně do Rokycan vedoucí, k severu; v p. vidíme vesnici *Doubravku* (Dobraken) a při ní filiální *kostel sv. Jiří*, ležící při vtoku Úslavy do Berounky. V Doubravce jest železná huť. Naproti (v l.) na vrchu

kostel Všeck svatých a za ním uprostřed sadů *lázně Lochotínské*. Po mostě překročíme Berounku, a po břehu Velkého rybníka (v l. *Bolevec*) přijíždíme do pěkného lesa *Borku*, v němž jsou doly na uhlí a továrna na sklo „Na Vorlíku“ (v p.). V l., na západ, zvedá se vrch *Krkavec* (497 m.), s jehož temene jest pěkná vyhlídka, jmenovitě k severozápadu a severu, doplňující tak vyhlídku z Radyně (srovn. str. 286).

(10 km.) Stanice **Třemošná** u vesnice téhož jména (v p.).

U Třemošné jsou velké uhelné doly J. D. Starcka a téhož rozsáhlá továrna na tabulové sklo zvaná „Na Vorlíku“. Ve vesnici jest továrna (hned za stanicí v l. při dráze) na vyrábění bílé hlíny (kaolinu), ohnivzdorných cihel a podobných výrobků.

Překročivše Třemošenský potok (v l. viděti *Záluží a Ledce*) přijíždíme v několika obloucích okolo *Horní Břízy* k (17 km.) zastávce **Horní Bříze** ležící v lese.

Odtud jest pouze $\frac{1}{2}$ hodiny cesty na *Jalovčinu*, zahradní hostinec uprostřed krásného *Býkovského lesa*. Zde hrává skoro každou neděli hornická kapela z Kázňova. Jalovčiny jsou oblíbeným výletním místem z Plas, Plzně a okolních obcí.

Krásnými lesy po svahu *Červeného vrchu* (507 m.) přijíždíme na

(26 km.) stanici **Kázňovskou**, u vesnice téhož jména v p. ležící.

V Kázňově a Hromici ($1\frac{1}{2}$ hod. na jihovýchod) jsou uhelné doly a slévárny; u Kázňova mimo to olejna a továrna na fosfor. U Hromice odkryto bylo rozsáhlé ložisko rudy na kyzy bohaté.

Lesy a po vysokém viaduktě, přepínajícím krásné lesní údolí, přijíždíme do krajiny, kde zuřila s jara r. 1872 povodeň následkem průtrže mračen povstala, jejíž stopy podnes jsou patrný. V p. viděti *Nebřezín*, osadu, která v zmíněné povodni nejvíce utrpěla, a zrušenou továrnu na parkety.

(32 km.) Stanice **Plasy**, od města 5 minut cesty vzdálená.

Plasy, vesnice nad Střelou, s bývalým klášterem cisterciáckým, teď zámek knížete Metternicha, má železné hutě a pivovár.

Hostince: „Panský hostinec“ (5 pokojů s 10 postelemi); „U české koruny“ (3 pokoje se 6 postelemi). *Povozy* dostati lze v „Panském hostinci“. *Pošta i telegraf* v místě. *Poštovní spojení* s Kralovicemi (odjezd v $5\frac{1}{2}$ hod. ráno a ve $2\frac{3}{4}$ hod. odpoledne;

příjezd v 1½ hod. odpoledne a v 9 hod. večer) a Manětínem (odjíždí se v týž čas jako do Kralovic, přijíždí v 9 hod. dopoledne a v 6 hodin večer).

Klášter zdejší založil Vladislav II. r. 1144 pro Cisterciáky z kláštera Langheimského u Bamberku. Roku 1154 počala stavba kostela Nanebevzetí P. Marie, která dokončena r. 1204. Nejvíce kvetl klášter v XIII. a XIV. století, kdy nejen 500 v Plasích přítomných mnichů čítal, nýbrž i jiné kláštery (na Velehradě, v Pomuku, Valdsasích a Mnichově Hradišti) údy svými osazoval. Ve válkách husitských odňata klášteru většina statků a dána od Sigmunda r. 1420 v zástavu Fridrichovi a Janovi z Kolovrat, ale po bitvě Bělohorské všechny statky ty klášteru vráceny. Roku 1785 byl klášter zrušen, statek přivtělen náboženskému fondu a r. 1826 prodán ve veřejné dražbě tehdejšímu kancléři knížeti K. V. Lotharu Metternichovi, jehož rodu posud náleží.

Bývalé opatství, r. 1699 od opata Trojena založené a od opata Tytla dokončené, proměněno jest v sídelní zámek knížecí; cizincům nepřístupný. V bývalém konventě, v l. 1711—1738 od Dienzenhofera a Santiniho vystavěném a malbami většinou od Kramolína ozdobeném, umístěny jsou hospodářské úřady, archiv, škola atd. Ve farním, druhdy klášterním kostele Nanebevzetí P. Marie (z l. 1661—1668) jest na hlavním oltáři obraz od Škrety; povšimnutí zasluhuje též skvostný háv na ostatcích sv. Antonína, krásná nitková práce benátská. Ve věži jest kaple sv. Maří Majdaleny, založená v XIII. stol. od opata Gerharda. Hřbitovní kostel sv. Václava, založený roku 1690, byl r. 1826 obnoven, a zřízena v něm rodinná hrobka Metternichů.

Výlety: 1. Na *Jalovčínu*, 2 hodiny cesty na jih; viz jako výlet ze stanice Horní Břízy.

2. Ke zříceninám hradu *Žebíkova* u *Trojerovic* (Trojan) v Olšanském poli, hodina cesty na sever.

3. Přes *Kralovice* a *Kozlany* na *Krakovec*, celkem 3½—4 hodiny cesty na severovýchod.

Kralovice (Cinadrový), starobylé okresní město, mají asi 2100 obyvatelů; kostel ss. Petra a Pavla, již ve XIV. století farní, vystavěn byl v nynější podobě roku 1581 od Floriana Grispeka z Grispace i s hrobkou tohoto rodu. — Kralovice náležely klášteru Plasskému až do r. 1420, kdy staly se majetkem světských pánů; r. 1623 vráceny však zase klášteru.

V *Marianském Týnci*, vesnici na návrší, ½ hodiny na severozápad od Kralovic, jest velký, nyní zrušený kostel P. Marie, založený v XVIII. století od kláštera Plasského; vedlejší budova proboštství jest zanedbaná a upadá ve zříceninu.

V *Kozlanech*, městečku hodinu cesty na východ od Kralovic, v kostele sv. Vavřince jest několik oltářních obrazů od Brandla. Odtud ¼ hodiny na sever stojí na skalnatém návrší nepatrné

zříceniny druhdy královského hradu *Angerbachu*, jehož jméno vyskytá se pouze v listinách ze XIII. a XIV. století.

Z Kozlan dojdeme přes *Břežany* a *Šípy* za 1 1/4 hodiny na *Krakovec*, jinak *Červený Zámek* zvaný (Rothschloss). Ve vsi jest lihovar a pivovár.

Nedaleko vesnice nalézají se zříceniny hradu *Krakovce*, který snad v XIII. století na místě staršího hradu Krokova čili Krakova vystavěn byl a ještě ve XIV. století k lenům koruny České náležel. Václav IV. zastavil Krakovec rytíři Jírovi z Roztok, který jej prodal Jindřichovi z Lažan, příjímím Leflovi, miláčku královu. Jindřich Lefl byl horlivý přítel Husův a pozval tohoto r. 1413 k sobě na Krakovec, kde strávil Hus poslední čas pobytu svého v Čechách až do odjezdu na sbor Kostnický (1414); odtud datován jest též dojímavý list Husův, psaný na rozloučenou přátelům a přívržencům jeho. Později přidal se Jindřich ke straně Sigmundově, padl pak r. 1420 v bitvě pod Vyšehradem, a syn jeho Jan z Lažan a z Bechyně prodal Krakovec. Roku 1443 zakoupil Albrecht z Kolovrat hrad i panství, počal se psáti odtud „*Krakovský*“ a stal se zakladatelem větve hrabat Kolovratů Krakovských. Roku 1588 přešel Krakovec koupí na Radislava ze Vchynic, jehož dědici Jiřímu ze Vchynic po bitvě Bělohorské skonfiskován byl a pobořen; teprve roku 1625 dovoleno Jiřímu pobořený Krakovec a tvrz Blšany si opět koupiti. Brzy na to dostalo se panství Krakovecké rodu Šternberků, od kterého koupil je r. 1652 K. H. hrabě Koc z Dobrušky. Roku 1700 byl hrad opraven, a pro novou červenou střechu dal mu lid jméno „*Červený zámek*“. Roku 1783 hrad bleškem zapálen a vyhořelý více neopraven. Nyní náleží hrabatům Nosticům.

Starý hrad *Krokov* neb *Krakov* stál u vsi *Krakova*, 1/2 hodiny na sever od Červeného Zámku.

V blízké (1/4 hod.) vesnici *Zhoří* (Hořkau) jest zámeček. Do Rakovníka, odkud též výlet na Krakovec podniknouti lze, jsou 2 hodiny.

4. Přes *Manětín* (2 1/2 hodiny) na *Nečtiny*, celkem 3 1/2 hodiny cesty (dvakrát denně poštovní spojení).

Manětín, okresní město asi s 1500 českými a německými obyvateli, má pěkný, rozsáhlým parkem obklopený zámek z roku 1712 (v zámku obrazárna), pivovár a záložnu. — Ve farním kostele sv. Jana Křtitele, založeném ve XIII. století od Johanitů, jsou tři obrazy od Brandla a dva od Händla. V hřbitovním kostele svatě Barbory jsou též obrazy od Brandla.

Manětín byl ode dávna majetkem knížat Českých. Král Vladislav II. daroval jej roku 1169 špitálu johanitskému sv. Jana u mostu v Praze. Ve válkách husitských dostal se Manětín světiským pánům, a za císaře Sigmunda Švamberkům. Od roku 1543 měnili se často majetníci jeho, až připadl v dědictví roku 1639 Ferdinandovi Rudolfovi Lažanskému z Bukové, jehož nyní hrabě-

címu rodu dosud náleží. Částečně poněmčen Manětín již v XVI. století.

Nečtiny (Netschetin), městys asi s 1300 německými obyvateli. Na blízku nalézají se zříceniny starého hradu *Nečtin* (Preitenstein) s kaplí sv. Anny a špitálem. Na tomto hradě seděli ode dávna vládkové zvaní odtud z Nečtin. Roku 1335 byl hrad od Karla IV. dobyt a ke královské komoře přivtělen, leč ne na dlouho. Potom střídali se často majetníci jeho; od roku 1839 náleží Nečtiny hraběcímu rodu Mensdorf-Pouilly.

5. Přes *Kozojedy* (2 $\frac{1}{2}$ hod.) na zřícenině *Krašova* (hodina cesty), pak přes *Liblín* (z Kozojed $\frac{1}{2}$ hod.) na zřícenině *Libšteina* (hodina cesty) a odtud na *Kaceřov* (1 $\frac{1}{4}$ hodiny).

V *Kozojedech* vyrábí se skalice zelená.

Zříceniny *Krašova*, hodinu cesty na severovýchod od Kozojed, stojí na skalním ostrohu nad Berounkou. Hrad vystavěn byl v XIII. století od pánů z Krašova (kteří se později z Gutšteina, z Bělé a z Vrtby psali), potomků snad Hroznaty, zakladatele kláštera Tepelského a Chotěšovského. Od roku 1678 náležel Krašov klášteru Plasskému až do zrušení jeho roku 1785. V následujících letech hrad pobořen, a staviva odtud k jiným budovám užito. S malých již zřícenin jest pěkný pohled na údolí Berounky.

V *Liblíně*, městysi ležícím nedaleko stoku Střely s Berounkou, narodil se roku 1801 spisovatel český Jan Jindřich Marek († 1853). Jest zde zámek a pivovár.

Hodinu cesty na jih od Liblína, v romantickém údolí, na skalnatém vršku nad Berounkou, leží zřícenina hradu *Libšteina*, založeného asi na počátku XIV. století. Okolo roku 1390 dostal se Libštejn jedné větvi hrabat Kolovratů, kteří přijali odtud příjmi Libšteinských. Rod tento vymřel Frant. Ant. hrabětem Kolovratem Libšteinským, který roku 1861 knihovnu svou (35.000 svazků) Českému museu daroval. Libštejn pobořen byl roku 1639 od Švédů.

Z Libšteina dojdeme pěkným údolím po břehu Berounky směrem jižním za 1 $\frac{1}{4}$ hodiny do vesnice *Kaceřova*. Zámku, vystavěného okolo roku 1542 od Floriana Grispeka, užívá se jako sýpky. Kaceřov náležel až do roku 1420 klášteru Plasskému.

Z Kaceřova přes Planou do Radnic (viz str. 282) jsou sotva 2 hodiny cesty.

6. Do *Bělé* (2 hodiny) a na *Vrtbu* ($\frac{1}{2}$ hod.), dále do *Všerub* (1 $\frac{1}{2}$ hod.) a do *Lěštan* ($\frac{1}{2}$ hod.).

Z Plas vede krásná cesta rozsáhlými lesy podle Mlýnského (Lomanského) potoka do *Bělé*, farní vesnice, ležící na soujmené říčce. Zde nalézají se zříceniny zámku, obydleného ještě r. 1784, od kterého přijala jedna větev pánů z Krašova příjmi „z Bělé“. Jiná větev tohoto rodu přijala jméno „z Vrtby“, podle hradu *Vrtby* (teď poplužní dvůr zvaný *Vrtva*), ležícího $\frac{1}{2}$ hod. cesty na jiho-

západ od Bělé. Hrad tento rozbořen bezpochyby hned na počátku války třicetileté.

Přes *Kunějovice* se zámek (u nedaleké *Nekmíře* porazil Žižka 2. prosince 1419 vojsko královské pod Bohoslavem ze Švamberka) dojdeme za hodinu do *Všerub* (Wscheran), starožitného města asi s 1500 německými obyvateli. Starožitný farní kostel sv. Ducha byl obnoven roku 1826; při hlavním vchodu viděti starožitné, do kamene vtesané podoby štírů a p. Na místě hřbitovní kaple sv. Martina (s letopočtem 1684), na severozápad nad městem, stával hrad *Frumštejn* (podle jiných *Kokořov*, kolébka pánů z Kokořova), který zanikl již v druhé polovici XV. století. U vesnice *Švanu*, hodinu cesty na sever, na místě nynějšího dvora *Maselína*, stával hrad *Malšín*.

Od *Všerub* sotva $\frac{1}{2}$ hodiny na jihozápad leží vesnice *Lěštany* (jinak *Líštany*, *Lichtenstein*), se zámek a pěknou zahradou, s parním mlýnem, pivovárem a lihovarem. Ve farním kostele ss. Petra a Pavla jest cínová křtitelnice z r. 1596; na věži zvony z XV. století. — V okolí zdejších daří se chmel.

Z *Lěšťan* do *Touškova*, k stanici dráhy *Frant. Josefa* (viz str. 403), jest $1\frac{1}{2}$ hodiny cesty.

Od *Plas* vede dráha ve směru severním krásným údolím po levém břehu *Střely*, skrze četné průkopy, po náspech a mostech a skrze dva tunely. Všude dosud se jeví zhoubné následky povodně r. 1872. U *Mladotického* rybníka, v p. při dráze, viděti zbytky mlýna, jež tenkrát povodeň strhla. Celé široké údolí u *Mladějovic* (*Mlatz*) bylo tehdá zatopeno dravou vodou. Za *Mladějovicemi* (zde jsou již chmelnice) pozorovati lze v p. násep, po němž před povodní dráha šla; nynější směr dán trati v těchto místech teprve po povodni. Pak mineme *Řemešín* (v p.) a *Krašovice* (v l.); za strážním domkem čís. 34 viděti v p. od dráhy jiný následek zmíněné průtrže mračen: ohromný kus stráně *Potvorovského* vrchu sešinul se i s lesem o několik metrů níže. Podle *Odlezel* (*Voitles*) v l. a *Přehořova* v p. přijdeme na

(50 km.) stanici *Žihle* (*Scheles*), ležící u města téhož jména.

Ve vesnici *Potvorově*, hodinu cesty na jih, jest starožitný romanský kostel sv. Mikuláše, založený ve XIII. století (1241?).

Hodinu cesty na západ leží na řece *Střele* městečko *Rabštejn* (*Rabenstein*).

Původně byl zde (od r. 1483) klášter Karmelitánů, který však r. 1532 vyhořel; na to založil zde hrabě Šebestian Pötting r. 1666 klášter Servitů při starém (z r. 1308) kostele P. Marie, který však r. 1787 zbořen a znova vystavěn. V klášterní budově jest teď fara a škola; zdejší zámek vystavěn roku 1705. — Rabštejn, původně královský hrad, dostal se již na počátku XIII. století v zástavu pánům Pflugům, kteří se psali odtud z Rabšteina, a v jichž rodě zůstal až do r. 1397, kdy jej král Václav vyplatil. Brzy však zastaven Rabštejn opět, a přecházel často z ruky do ruky, až získal jej r. 1748 hrabě Maximilian Václav Lažanský z Bukové, jehož rodu dosud náleží.

Pěkná cesta jest z Rabšteina údolím Střely do města *Chyšě* (Chiesch), jehož farní kostel P. Marie náležel dříve ke klášteru karmelitánskému, založenému roku 1660 od hraběte Jiřího Michny z Vacinova, a zrušenému od císaře Josefa II. r. 1786. Zámek, vystavěný r. 1578, stojí na místě někdejší tvrze pánů z Guttenšteina.

Z *Chyšě* do *Žlutic* (Luditz) jest 1½ hodiny cesty na západ. Žlutice, město asi s 2000 něm. obyvateli, sídlo okresního hejtmanství a okresního soudu, má farní kostel ss. Petra a Pavla, jenž původem svým sáhá snad až do XIII. století. Zpustlý zámek, původně župní hrad, nyní „Schlosshof“ řečený, zničen byl bleskem r. 1761. Na radnici chová se český kancionál, ozdobený pěknými miniaturami od Fabiana Puléra. Na rohu jedné ulice zazděn jest kámen, na němž vytesán jest kalich a český nápis s letopočtem 1523. Žlutice poněmčeny teprve na konci XVII. století. Zde narodil se v XV. století malíř Mikuláš Žlutický, a prof. Jan Karel Žlutický († 1542).

Ve Skokách (Maria Stock), vesnici ¾ hodiny na západ od Žlutic, jest poutnický kostel P. Marie z r. 1736. Ze Žlutic do *Bochova* (Buchau), okresního města asi se 1600 něm. obyvateli, jsou 2 hodiny cesty (na severozápad).

Nad Bochovem, na straně jižní, zvedají se zříceniny hradu *Hartenšteina* na *Hladové hoře* (Hungerberg, 733 m.). Hartenštejn náležel okolo r. 1449 Fridrichovi ze Šumberka, a byl r. 1468 od krále Jiřího dobyt a pobořen, brzy však opět vystavěn. V XVI. století náležel pánům z Plavna, později Jindřichovi Mik. Hasišteinskému z Lobkovic. Po mnohých jiných majetnících získal jej r. 1609 Leonard Colonna z Felsu, jehož dědicům po bitvě Bělohorské odňat a Heřmanu Černinovi z Chudenic prodán byl.

Z Bochova na *Andělskou Horu* (viz str. 329) jest 1¼ hodiny cesty.

Dráha vine se v četných oklikách nízkou pahorkatinou podle vesnic *Pastuchovic* (v p.) a *Velečina* (v l.), za níž otvírá se pěkná vyhlídka na lesem porostlý hřeben pahorkatiny, k vesnici a

(59 km.) stanici **Blatnu** (Pladen).

V *l.* zvedají se pěkná lesnatá návrší, v *p.* vidíme již kapli na vrchu Všech svatých v parku Petršpurském; podle *Stebna* (Steben, v *p.*) přijíždíme na

(66 km.) stanici **Petršpurk-Jesenice** (Petersburg-Jechnitz), asi 20 minut cesty od zámku Petršpurku a vesnice Chlumčan.

Hostinec „U zeleného stromu“ se 2 pokoji. *Pošta* v místě; *telegrafní stanice* na nádraží.

Nynější zámek *Petršpurk* s kaplí sv. Vavřince vystavěn byl okolo r. 1640 od Heřmana Černína z Chudenic. Starý hrad Petršpurk stál jižně od nynějšího zámku na *vrchu Všech svatých* (Allerheiligenberg, 475 m.); dosud spatřují se zde vedle kapličky nepatrné zříceniny. V zámku jest sbírka starých zbraní a p., přístupná v letě za přítomnosti majitele. Průvodcem jest komorník. — Z průmyslových závodů jest zde parní mlýn a pivovár.

Při zámku jest krásný, neobrazený a každému přístupný park s četnými a velkými skleníky; k parku pojí se bažantnice a velká obora. S vrchů, pokrytých skupinami a balvany žulovými, otvírají se krásné vyhlídky jmenovitě na severozápad do okolí Karlových Varů a na Rudohoří.

Hrad Petršpurk náležel ku konci XIV. století pánům z Janovic, kteří psali se odtud z Petršpurka. V XVI. století dostal se Libšteinským z Kolovrat, jimž pro účastenství ve zpouře stavovské skonfiskován a r. 1623 hraběti Heřmanovi Černínu z Chudenic prodán byl, jehož rodu dosud náleží.

V městysi *Lubenci*, 1½ hodiny na východ, jest nový gotický kostel sv. Vavřince z r. 1844 s obrazy od Hellicha.

Dráha vede dále okolo *Černčic* (v *p.*) mnohými průkopy ke

(70 km.) stanici **Kryrské** (Kriegern).

Kryry, město se 3000 něm. obyvateli a dvěma cukrovary, leží nedaleko stanice. Na *Kostelním vrchu* nad městem zachovaly se dosud nepatrné zbytky tvrze, rodinného to sídla jedné větve Janovicův, kteří odtud přijali jméno pánů ze Kryr.

Následuje

(75 km.) stanice **Vroutecká** (Rudig), ležící as 10 minut cesty na sever od starožitného města *Vroutku*, které má asi 1600 něm. obyvatelů.

Jest zde kostel sv. Jana Křtitele, vystavěný r. 1726; starý, teď zrušený kostel sv. Jakuba, příkopem obehnaný, vystavěn byl původně ve slohu romanském a r. 1593 byl obnoven. První zmínka o Vroutku děje se roku 1227, v kterém odkázal Kojata syn Hraběšův Vroutek a jiné statky Křiževníkům Božího hrobu na Zderaze v Praze. V první polovici XV. století držel zdejší tvrz proslulý

vůdce Taboritů Jakoubek z Vřesovic, na němž jí Žatečtí r. 1441 dobyli. R. 1631 koupil statek tento od královské komory Heřman Černín z Chudenic a spojil jej s Petršpurkem.

Ve velkém oblouku okolo hory *Dubí* (Eichberg, 465 m.) a podle vesnice *Valova* (Wohlau, v p.) přijíždíme na

(83 km.) stanici **Podbořany** (Podersam), ležící u města téhož jména.

Podbořany, město s více než 2400 něm. obyvateli, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu, má továrnu na hospodářské stroje, jinou na černé kostní a pivovár.

V městě jsou dva *hostince*, kde lze přenocovati.

Statek Podbořanský náleží hraběti Salmu Reiferscheidovi. Město utrpělo druhdy velikými požáry, zvláště v l. 1590 a 1720.

Výlety: Přes *Buškovice* a *Nepomyšl* do *Valče* a na okolní zříceniny hradů.

Z Podbořan do města *Buškovic* (Puschwitz) jest pouze $\frac{1}{2}$ hodiny cesty na západ. Na blízku města, na tak zvaném „Zámeckém vrchu“ stála někdy tvrz, odkud pocházel rod rytířů z Buškovic, vyskytující se ve XIV. století. — Odtud $\frac{3}{4}$ hodiny cesty na západ leží Nepomyšl.

Městys *Nepomyšl* (Pomeisl) býval podhradím soujmenné tvrze, vystavěné asi v XV. stol. od pánů z Gutšteina. Odtud $\frac{1}{4}$ hod. na západ nalézají se na nízkém kopci nepatrné již zříceniny hradu *Rohozce* (Rust), a dále na západ, u vesnice Rohožky (čili Rohozce) rovněž nepatrné zříceniny tvrze *Křečova*, kolébky to pánů z Křečova.

Od Nepomyšle $1\frac{1}{2}$ hod. na jih leží město *Valeč* (Waltsch), nedaleko něhož u vesnice *Vrbiček* (Klein Fürwitz) nalézají se malé zříceniny hradu *Lihna*, o kterém nic bližšího známo není.

Od Podbořan $\frac{3}{4}$ hodiny na východ leží město *Blšany* (Flöhau).

Na místě nynějšího hřbitova stála tvrz, která náležela ve XIV. století pánům Hasišteinským, později Popelům z Lobkovic. S vrchu *Hůrky* (429 m.), $\frac{1}{2}$ hodiny na jih, je pěkná vyhlídka.

Směrem severním přijíždíme k nedaleké

(89 km.) stanici **Kašticům-Krásnému Dvoru** (Kaschitz-Schönhof). Poboční trať z Kaštic do Krásného Dvora.

Ze stanice jest $\frac{1}{2}$ hodiny (na západ) do *Krásného Dvora*, vesnice se zámkem (z roku 1723) a krásným parkem hraběte Černína. Také jest zde pivovár a cukrovar.

Již roku 1392 jmenuje se majitelem statku tohoto Fremut z Černoc jinak z Krásného Dvora, a jeho rodu náležel Krásný Dvůr s krátkou přestávkou bezpochyby až do polovice XVI. stol.,

kdy dostal se Šlikům a po nich jiným majetníkům, až jej v polovici XVII. století koupil brabě Heřman Černín.

Odtud $\frac{1}{2}$ hodiny na sever (cesta vede krásným údolím potoka Leskavy) u vsi *Zlovědic* (Lobotitz) stávala tvrz, která náležela v XV. století pánům z Eberka. Nedaleko jsou uhelné doly.

Podle *Kaštic* a *Kněžic* v p., *Čejkovic* v l., pak *Sedčic* a *Žaboklik* v p. přijíždíme na

(99 km.) stanici **Nové Sedlo-Žabokliky** (Neusattel-Schaboglück). V okolí jsou uhelné doly.

U *Libočan* (v l.) překročíme Ohři, a objedše město *Žatec* (v p.), zastavíme ve

(106 km.) stanici **Žatecké** (Saaz), kde dráha tato přetíná dráhu Buštěhradskou. Popis Žatce viz na str. 309.

Směrem východním vede dráha podle vesnic *Tvršic* v p. a *Hůrek* v l. k vesnici a

(114 km.) stanici **Lišanům**

Na jih ($\frac{1}{4}$ hodiny) od Lišan leží na pravém břehu Ohře starobylá ves *Hradiště* (Hraidisch), kde stál druhdy *Drabouš*, hrad knížete Neklana. Podle Dalemily zavražděn u bradu tohoto na zamrzlé Ohři syn Luckého knížete Vlastislava na Draboušichovaný, od poručníka svého Duryňka, který se tím knížeti zavděčiti chtěl.

Následuje

(117 km.) stanice **Postoloprty** (Postelberg), ležící u města téhož jména.

Postoloprty (latinsky Apostolorum Porta), město s 3100 většinou něm. obyvateli, jest sídlem okresního soudu, a má cukrovar a pivovár. V okolí doluje se na kamenné uhlí.

Hostince: „Modrá hvězda“ (místnost České Besedy; 4 pokoje); „U černého orla“ (4 pokoje; 1 zl. na den); „U modrého lva“ (4 pokoje po 1 zl.); hostinec Navrátilův u cukrovaru. *Poštovní a telegrafní úřad* v městě. *Poštovní spojení* na stanici Lenešickou (na dráze Pražsko-Duchcovské) ke všem osobním vlakům; mimo to ráno do Chomútova a večer do Loun. *Povozy* jednospréžní a dvouspréžní na poště.

Pan Dr. F. Čurda má pěknou sbírku mincí a přírodnin, hlavně z Vých. Indie a ochotně ji cizincům ukazuje; třeba jen přiblížiti se v lékárně.

Podle některých stával zde původně hrad Drabouš (viz výše u vesnice Hradiště). Asi r. 1121 založen zde — neznámo od koho — klášter benediktinský, jemuž dáno jméno „Apostolorum Porta“ (způsobem povstalo z toho nynější české i německé jméno města). R. 1420 dne 10. května dobyt a spálen jest velkolepý klášter od spo-

jeného vojska Žateckých, Slanských a Lounských, při čemž zničeny též archiv a knihovna, svého času největší v Čechách. Král Jiří zapsal r. 1458 Postoloprty pánům z Veitmile, od nichž na počátku XVII. století dědictvím přešly na Šternberky, kteří drželi je až do r. 1637. Roku 1692 koupil je kníže Ferdinand ze Schwarzenberka, jehož rodu dosud náleží.

Povšimnutí zasluhuje bývalý klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie, v nynější podobě ve středu XVIII. století přestavěný; pak zámek, vystavěný ku konci předešlého století na místě starého hradu. Na blízkém vrchu nalézají se dosud zříceniny slavného někdy kláštera benediktinského.

Krásné *procházky* poskytují bažantnice u Postoloprta a u *Levonic*.

Rozkošná vyhlídka otvírá se s vrchu *Chlumu*, jinak Brzvanského vrchu (Weberschau-Berg, 292 m.) u vesnice *Vrbky* (Ferbka), $\frac{3}{4}$ hod. na sever.

Viděti odtud údolí Ohře na západ až k Žatci, na východ až k Libochovicům, dále celé Středohoří, velkou část Rudohoří a krásnou krajinu od Libochovic a Mostu až po Chomútov a Žatec; na jihu vyniká kužel Řípu.

Od Postoloprta mění dráha dosavadní východní směr svůj v severní; minuvše v p. vesnici *Vrbku*, ležící na úpatí vrchu *Chlumu*, zastavíme ve

(124 km.) stanici **Počeradci**, ležící u vesnice téhož jména.

Podle vesnice *Volevčic* (v p.), ležící na úpatí soujmeného vrchu (338 m.), přijíždíme na

(129 km.) stanici **Židovickou** (Seidowitz), $\frac{1}{4}$ hod. od vesnice *Židovic*.

Za vesnicí *Stráncemi* (v l.) stýká se trať této dráhy s tratí dráhy Pražsko-Duchcovské, a koleje obou běží rovnoběžně na téže hrázi až do

(135 km.) stanice **Obrnic**.

Ze stanice této odbočuje trať Pražsko-Duchcovské dráhy k západu, kdežto trať naše vede směrem celkem severním údolím řeky Běly podle *Zlatníků v p.*, *Želenic v l.* a *Liběšic* opět v p. k *Bílině*. Po obou stranách Běly vystupují mocné kužele horské náležející ke Středohoří: v p. nad Zlatníky vrch *Zlatnický* (518.5 m.), za ním vrch *Želenický*, v l. nad Želenicemi hora *Ganghofer* čili *Schaufer-*

berk (433 m., srovn. str. 247), a konečně v *p. Bořen* (Borschen, 535 m., viz str. 247).

(143 m.) Stanice **Kyselka** (Sauerbrunn) leží na jihu města Bíliny, kdežto nádraží

(146 km.) stanice **Bíliny** leží na sever od města. Popis *Bíliny* viz na str. 247, pak při popisu dráhy Pražsko-Duchcovské.

V Bílině stýká se dráha Bělského údolí, odbočující v stanici Trmicích od dráhy Ústecko-Teplické, s drahou Plzeňsko-Březenskou (srovn. str. 233).

Na další jízdě brzy přiblížíme se u vsi *Března* ke trati dráhy Ústecko-Teplické, a souběžně s ní přijíždíme na (149 km.) stanici **Duchcov-Ledvice** (Dux-Ladowitz).

V okolí jsou vápenné pece a četné i velkolepé doly na uhlí.

Minuvše v *p. Ledvice*, přijíždíme do poslední stanice severního křídla dráhy Plzeňsko-Březenské, do

(150 km.) **Duchcova** (Dux), kde sbíhají se tři dráhy: Ústecko-Teplická (str. 233 a násled.), Pražsko-Duchcovská a Plzeňsko-Březenská. Popis Duchcova viz na str. 245.

b) (Praha-)Plzeň-Eisenstein, 98 km.

Trať tato otevřena byla v l. 1876—1877.

Stanice: (*Praha*) — *Plzeň* — Litice — Dobřany — Přestice — Lužany — Švihov — (Točnick) — *Klatovy* — (Bezděkov) — Janovice-Veselí — Nýrsko — Zelená Lhota — Hammern-Eisenstrass — Špicberk — (Eisenstein zastávka) — *Eisenstein*.

Praha s Plzní spojena jest drahou Západní. (Viz str. 276—283).

Trať tato vede z nádraží Plzeňského směrem jižním po vysoké hrázi a viaduktu do údolí Radbuzy, překročí trati dráhy Západní i dráhy Frant. Josefa a sleduje pak zprvu na pravém, pak na levém břehu tok Radbuzy až k Dobřanům. V *p.* leží několik cibelen, v *l.* ves *Doudlevce*, za níž na vysokém vrchu (560·5 m.) trůní zřícenina hradu *Radyně* (Karlskrone, viz str. 286). V *p.* nedaleko dráhy stojí nová veliká *zemská trestnice*.

Budova tato vystavěna byla během čtyř let, a tvoří osmihrannou hvězdu, jejíž paprsky sbíhají se v okrouhlou, kopulí krytou věž, takže v každém ze tří poschodí ze středu všech osm paprsků přehlédnouti lze (každé toto křídlo jest 95 m. dlouhé). V budově jest místa pro 900 trestníků, mimo to jest zde nemocnice, škola, kaple, pak kanceláře a byty pro úředníky. Stavení obklíčeno jest pěkným sadem, v němž stojí domky pro obydlí úředníků, celek pak obražen jest zdí 5 m. vysokou. Trestnice má svou plynárnu i vodárnu. Stavba i se zařízením stála přes půl druhého milionu zlatých.

Nedaleko za trestnicí jest

(7 km.) stanice **Litice**. Odtud vybíhá na západ poboční trať k Litickým a Nýřanským uhelným dolům.

Vesnice *Litice* leží $\frac{1}{2}$ hodiny na jih od stanice, na pravém břehu Radbuzy. Kapli na vrchu nad vesnicí jest z daleka viděti. Od Litic $\frac{1}{4}$ hodiny na severovýchod na vrchu *Hůrkách* stával již aspoň ve XII. století hrad Drslavicův, kteří se odtud „z Litic“ psali. Dosud zachovaly se zde nepatrné zbytky.

Na další cestě překročíme Radbuzu, a po úbočí vrchu *Dubí* (400 m.) a *Šlovického vrchu* (421 m.), pak mimo vesnici *Lhotu* (Elhotten, v p.) přijíždíme na

(13 km.) stanici **Dobřanskou**, ležící u starožitného města *Dobřan*, jež má 2500 obyvatelů a pivovár.

Na jih od města (asi $\frac{1}{4}$ hodiny) leží na malém návrší nový *zemský ústav pro choromyslné*, vystavěný v l. 1876—1880 podle nejlepších vzorů cizích a vyhovující všem nárokům pokročilé vědy. Ústav vystavěn jest na ploše 22 590 □ m. ve slohu pavillonovém pro 600 nemocných; mimo to jsou zde byty pro úředníky, pracovny atd. Na prostorách mezi jednotlivými budovami jsou pěkné sady. Ústav má též svou plynárnu. Náklad obnášel asi 1,600.000 zlatých. — O přístup přihlásiti se třeba u správy ústavu.

Asi hodinu cesty na západ leží u města Stodu zámek *Chotěšov* (viz str. 287).

Za Dobřany vybočí dráha z údolí Radbuzy, aby as 8 km. odtud na jih do údolí Úhlavy vstoupila. V l. viděti *Chlumčany* s kostelíkem sv. Anny na vršku (431 m.), a za nimi lesem porostlý vrch *Štáhla* (516.5 m.).

Podle *Žerovic* (v l.) přijedeme na

(24 km.) stanici **Přeštickou**.

Město *Přeštice* leží as 10 minut na jihovýchod od dráhy, čítá skoro 2900 obyvatelů, a jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu. Jest zde pivovár, a obývají se tu značné trhy hlavně na hovězí a vepřový dobytek.

Hostince: „Na Kosince“ u nádraží (2 pokoje se 4 postelemi; 50 kr.); „U císaře Rakouského“ na Náměstí (5 pokojů, 10 postelí). I soukromé byty lze dostati. *Povozy* u J. Velkoborského, jedno-spřežní 3 zl., dvouspřežní 5 zl. za den. *Pošta i telegraf* ve městě. *Poštovní spojení* s Merklínem.

Dějiny. Přestický župní hrad stával snad na místě nynějšího Pohoří. Po smrti posledního dědičného župana zdejšího Svatobora roku 1235 spadly Přestice na královskou komoru a darovány pak Anežce sestře Václava I., abatyši u sv. Františka v Praze. R. 1238 koupili je mniši Kladrubští, v jejich držení zůstaly až do válek husitských, kdy od Sigmunda (1421) pánům z Risenberka v zástavu dány. Po mnohých změnách koupil je roku 1716 opět klášter Kladrubský, a opat A. Streer vystavěl zde r. 1775 kostel P. Marie. Po zrušení kláštera Kladrubského roku 1785 koupil Přestice hrabě Schönborn, jehož rodu dosud náleží. — V Přestících narodili se Šebastian Mosazný (Aerichalcus, † 1555), senior koleje Karolínské, a nadaný český básník Václav Stach (1769—1836)*

Děkanský kostel Nanebevzetí P. Marie vystavěn byl r. 1775 podle plánů Dienzenhoferových, ale věže jeho nedostavěny. Všecky oltáře, kazatelna ano i dlažba v presbyteriu a j. jsou z mramoru (většinou českého). Mimo několik obrazů od Brandla jest zde zá- zračný prý obraz Bolestné P. Marie, k němuž konají se pouti.

Výlety: 1. Na vrch *Ticholovec*, asi $\frac{1}{4}$ hodiny na východ od Přestic, s jehož temene jest rozkošná vyhlídka nejen do utěšeného údolí Úhlavského, ale i daleko do severozápadních Čech (na Čerchov, Přimdu a j.) a na zá- padní a jihozápadní pomezí hory Šumavské.

2. Do *Černého lesa* ke zříceninám hradu *Skály*, z Přestic hodina cesty na jihovýchod.

Jde se přes Příchovice (kde jest úhledný hraběcí Schönbornský zámek se zahradou a rozsáhlou štěpní školkou) ovocným stromořadím do *Radkovic*, ležících na úpatí *Černého lesa*. Na po- kraji lesa v tichém úkrytu leží zříceniny v dějinách proslulého hradu *Skály*, jež lid „Černým zámekem“ zove. Zde se v Čechách poprvé střílelo z děl, když zde totiž roku 1399 Václav IV. moc- ného Břeňka ze Skály a ze Švihova obléhal. — Na protějším vrchu *Jindřichův* mezi Horšicemi (kde v XV. století stála tvrz) a Dol- cemi nalézají se stopy starých keltických valů.

3. Do *Vícova* (teď pouze kostelíku a myslivny na po- kraji rozsáhlé bažantnice) na vrchu Strážově, $\frac{1}{2}$ hod. na severovýchod od Přestic.

---

*) Srovnej „Dějepis města Přestic a jeho okolí“ od E. V. Ři- čáka. V Praze 1864. Nákladem E. Petřika.

Kostelík sv. Ambrože, zajisté z nejstarších v Čechách, jest jediným zbytkem stávavší zde vesnice Vícova, která zanikla spolu s vesnicemi Střížovem a Háječkem ve válkách husitských a ve válce třicetileté. Podle polohy kostelíka na ostrohu nad Úhlavou i podle staré pevné věže souditi lze, že býval kostelík tento za doby prvního křesťanství v Čechách opevněným místem bohoslužebným a útlukem obyvatelstva při vpádech nepřátel („castellum“, odtud „kostel“).

V presbyteriu pozorovati lze zbytky starého gotického slohu. Pod kostelíkem jsou hrobky šlechtických rodin ze XVI. a XVII. století; na věži zvony z počátku XVI. století.

4. Do *Lukavice Dolní*, hodina cesty na sever.

Jest zde zámek a pěkný park hraběte Schönborna. Na věži při kostele ss. Petra a Pavla jest zvon z roku 1389.

5. Do *Letín*, vesnice se zámečkem a *lázněmi* v krásné krajině, 2 hodiny na jihovýchod od Přestic.

Pravidelné spojení jednou za den s *Blovicemi*, stanicí na dráze Frant. Josefa (str. 373 a 376).

V *hostinci*, dosti pohodlně zařízeném, jest asi 40 postelí.

Lázně vanové, slatinné a sprchové. *Cena lázní*: vanová 40 kr., sprchová 60 kr., slatinná 80 kr.

Také dvouspřežní *povoz* lze vždy dostati.

V poslední době pečuje se nemálo o rozšíření a zdokonalení těchto oblíbených lázní.

Na další jízdě mineme v *p. Příchovici*, v *l. Skočici*, a zastavíme pak na

(26 km.) stanici **Lužanech** u soujmenné vesnice (v *l.*) se zámečkem a akciovým cukrovarem.

Krajina kolem Lužan proslulá jest výtečnou pšenicí.

Odtud $\frac{1}{2}$ hodiny na západ leží městys *Roupov* (Ruppau), nad nímž zdvihá se asi 340 m. vysoký vrch s malebnými zříceninami hradu Roupova, kolébky pánů z Roupova (ve XIV.—XV. století).

Jedeme dále údolím Úhlavy podle *Nezdic* (v *l.*), ležících na úpatí vrchu *Velkého Lesa* (564 m.), pak skrze poutnické místo *Borové* a mimo ves *Jinín* (v *l.*). Za touto vesnicí překročíme po železném mostě (se 3 oblouky po 35 m. v rozpjetí) Úhlavu a po pravém jejím břehu, mimo vesnici *Červené Poříčí* (Kronporitschen), kde jest pivovár a zámek s několika komnatami zařízenými ve starožitném vkusu, přijíždíme na

(32 km.) stanici **Švihov**.

Město *Švihov*, čítající 1800 obyvatelů, leží v p. asi 10 minut od stanice.

Hostinec Koptíkův u nádraží. Jednosprežní *povozy* za 2 zl. na den. *Poštovní* i *telegrafní* stanice.

Hrad zdejší jest původní sídlo Drslavicův (již ve XII. stol.), z nichž pocházeli páni z Risenberka, kteří se podle tohoto hradu a podle hradu Skály (viz str. 560) od XIII. století Švihovští z Risenberka a ze Skály psali. R. 1425 byl Švihov od Husitů dobyt a vypálen. Roku 1554 koupil panství Švihovské Heralt Kavka z Říčan, jehož syn postoupil je roku 1564 A. Klenovskému z Janovic, od kterého pak koupil je roku 1598 Humprecht Černín z Chudenic. Roku 1744 a opět roku 1865 utrpělo město strašnými požáry. — Ve Švihově lila se v XV. století první malá, polní děla, tak zvané „švihovky“, jichž užívalo se ve válkách husitských.

Povšimnutí zasluhuje most přes Úhlavu, 292 m. dlouhý, o šesti obloucích, vystavěný roku 1811. — Na jihovýchodní straně města stojí značné zříceniny starého, pevného hradu s kaplí sv. Marka z XV. století. Hrad pobořený od Husitů, byl ku konci XV. století od Půty Švihovského znovu vystavěn, ale ve válce třicetileté na rozkaz Ferdinanda III. rozbořen, aby ho Švédové obsaditi nemohli.

Výlety: Na vrch *Bělč* (706 m.), $\frac{1}{2}$ hodiny na západ, odkud jest krásná vyhlídka.

Na vrch *Tuhošť*, $\frac{1}{2}$ hodiny na severozápad, kde pozorovati dosud zbytky valů starého hradu Tuhoště, dle domnění starého „Tugastum“. Také nalézají se zde zbytky spečených valů, keltických opevnění (ukázky spečeného struskovitého kamene odtud jsou v Českém museu).

Krajina Švihovská jest domnělé bojiště, kde porazil Samo německé vojsko (630).

V l. u dráhy leží vesnice *Kokšín* a naproti ní nad Úhlavou zřícenina *Hrádek*, v p. *Dechtín*, v l. *Vicenice* a dále *Otín*, pak vesnice a

(36 km.) zastávka *Točnick*.

V l. otvírá se obsáhlá vyhlídka do krajiny, v p. pak zvedají se mohutné, lesnaté hory Šumavské se dvojevrcholím *Jezerní Hory* (Osser). Mimo *Štěpanovice* (v p.) a po mostě (o dvou obloucích) přes Drnový potok přijíždíme na

(40 km.) stanici *Klatovskou* (392 m.).

Královské město *Klatovy*, 10 minut od nádraží vzdálené, čítá 9500 obyvatelů, a jest sídlem okresního hejtmantství a okresního soudu. Dále jest zde vyšší realné gymná-

sium, pak dvě továrny na prádlo, strojírna a slévárna, parní pekárna, továrna na zlatolišty a pivovár; mimo to záložna, spořitelna, nemocnice, dva chudobince a četné spolky. Právě zřizuje se zde Šumavský cestovní klub.

Hostince: „U bílé růže“ (21 pokojů, 60 kr. — 1 zl. 50 kr. na den); „Na střelnici“ s pěknou zahradou. *Omnibusy* dojíždějí z obou těchto hostinců ke každému vlaku (20 kr. za osobu). *Po-vozy* lze najmouti na poště, u J. Götlera (dvouspřežní) a u V. Bosáka (jednospřežní); za půl dne 4 zl., za den 6—8 zl. mimo mýto a zpropitné. *Poštovní úřad i telegrafní stanice* v městě. *Poštovní spojení* s Domažlicemi (dvakrát denně, v 9 hod. ráno a v 6 hod. večer), s Horažďovicemi (dvakrát denně, v 5 hod. ráno a v 1 hod. odpo.) a se Sušicí (v 5 hod. ráno).

Rozličné *sbírky gymnasia* přístupny jsou s dovolením ředitele.

Dějiny. *) Klatovy byly bezpochyby původně zemským a župním hradem, ale v listinách děje se o nich zmínka teprve r. 1253. V bojích husitských drželo se město věrně strany podobojí, a již roku 1419 ztečen klášter dominikánský od obyvatelstva husitského a mniši vyhnáni, roku pak 1424 spálil Krušina ze Švamberka předměstí Klatovská a okolí poplenil, aby potrestal Klatovské za pomoc poskytnutou Žižkovi proti Plzni. Klatovy měly též účast ve zpouře proti Ferdinandovi I., a potrestány pak roku 1547 konfiskací statků, důchodův a výsad svých, jichž větší část jim však brzy vrácena. Nejvíce utrpělo město ve válce třicetileté a velkými požáry jmenovitě v XVI. a XVII. století. — V Klatovech narodili se: Matěj z Klatov, dějepisec, Jan Bošek, znamenitý mechanik, roku 1759 zasloužilý spisovatel Václav Matěj Kramerius († 1808), roku 1807 Karel Amerling a roku 1812 K. B. Štorch.

V gotickém děkanském kostele Narození P. Marie, založeném na počátku XI. století (v nynější podobě ze století XIII.), jest krásný obraz sv. Josefa od neznámého mistra a starožitná cínová křtitelnice; v bývalém jezuitském kostele Početi P. Marie (ve slohu baročním z roku 1656) jest Škretův obraz Ježíše v chrámě vyučujícího a některé pěkné fresky. V bývalé koleji jezuitské jsou teď jízdecké kasárny. Ostatní kostely ničím nevynikají. Povšimnutí zasluhuje radnice se starobylým prostranným sálem a s tak zvanou „černou věží“ (68 m. vysokou), vystavěnou v l. 1552—1555, na níž jsou dvoje hodiny (jedny staročeské o celém orloji) a zvон Ondřej asi 5550 kg. těžký. Na radnici chová se český bratrský kancionál na pergamenu s miniaturami od Jana Táboorského z Klo-kotské hory (1560) a kniha práv městských z roku 1462.

---

*) Obšírnou a důkladnou monografii Klatov a okolí (ve dvou dílech, z nichž druhý dosud není dokončen) sepsal a vlastním nákladem vydal prof. J. V. Prášek „Politický okres Klatovský“ I. díl 1880.

Procházky a výlety. V městě samém příjemnou procházku poskytuje pečlivě pěstovaný *park*.

Na západ, $\frac{1}{4}$ hod. od města, jest kopec *Hůrka*, oblíbená procházka Klatovanů, kde stojí zříceniny kaple sv. Martina.

Pěkným borovým lesíkem upraveny jsou stezky a při nich lávky. Navštěvovatelé vyhlídli si mnohá místa, s nichž lze přehlednouti půvabnou krajinu. Nejpečnějším rozhled poskytuje severní cíp hřbitova Svatomartinského (434 m.), pod nímž již zvolna plouží se Úhlava. Krásné, četnými osadami, kostely a zámky poseté údolí Janovické, oživené stříbrnou nití řeky a tratí železniční, rozlehá se před námi ve vší své kráse; po obou bocích jeho kupí se malebné tvary pahorkův zdobených Týncem, Klenovým, Bystřicí, v pozadí pak nad lesy Rantscherskými vážně do údolí kyne dvojhrbá Jezerní Hora s jinými svými sestrami horskými. S jiného místa otevírá se vyhlídka k východu na věžaté Klatovy, za nimi viděti pěknou rovinku u Chaloupek a Lub, až nám vysoká hradba Brdských hor a spojené s nimi Drkolny obzor uzavrou. Škoda, že zbytky kostela sv. Anny, nalézající se na samém vrcholu Hůrky, nedopouštějí širšího rozhledu. (Podle Práška, I. 23.) Pod kopcem jest kaple sv. Martina.

V *Beňově*, $\frac{1}{2}$ hodiny na západ, jest pivovár a amer. mlýn. — Na *Křesťanském vršku*, $\frac{1}{2}$ hod. na východ, jest od kapličky „Umučeného Spasitele“ pěkná vyhlídka.

Oblíbeným výletním místem Klatovanů jest lesy obklíčená vesnička *Loreta* s kaplí Panny Marie Loretánské, ležící hodinu cesty na jihozápad.

Letní restaurace. — Kaple P. Marie založena byla při rozkošném tomto lesním údolíčku roku 1711 od hraběnky Barbory Kolovratové, z rozkazu císaře Josefa II. pak zavřena upadla v asutiny, až ji opět r. 1831 hrabě Josef Kolovrat-Krakovský vystavěti dal. S okolních pahorků jest překrásný rozhled, a na některých místech pěkná ozvěna. Nejdále k západu položený pahorek jmenuje se *Svatojánský vršek*, poněvadž stojí na něm pozůstatky někdejšího kostelíčka sv. Jana.

Odtud $\frac{1}{2}$ hod. na jih leží vesnice *Týnec* (516 m.) s nádherným zámkem Kolovratů-Krakovských, v němž jest kaple sv. Jana Nepomuckého, vystavěná na počátku XVIII. století ve slohu gotickém. — Jest zde pivovár.

Na jihovýchodní straně vesnice *Habartice*, 2 hodiny na východ od Klatov, zdvihá se *les Chuchelský* (čili Chuchelská pláň) až do výšky 704 m.

Malý palouček při pokraji lesa poskytuje odtud přerозkošnou vyhlídku do západních Čech, zvláště do krajiny Nepomucké, Pře-

štické, Plzeňské a Rokycanské. Velmi pěkně rozeznati lze řadu amfibolových vrchů Kdyňských, za nimi hornatinu Horšovskou a v modré dáli omlžené rysy hor Teplských a Karlovarských. (Srovn. Prášek, str. 34.).

U *Beňova* překročíme po mostě se dvěma oblouky (20 m. v rozpjetí) Úhlavku, a širokým jejím údolím přijedeme mimo vesnici *Poborovice* (v l.) na (40 km.) zastávku **Bezděkov**.

V p. nedaleko dráhy leží vesnice *Bezděkov* se zámek (v pěkném parku) barona Korba z Weidenheimu, vystavěném na místě staré tvrze. Jest zde pivovár a lihovar. Farní kostel sv. Anny z r. 1693 stojí na vršku (445 m.) nad vesnicí. Na zdejším hřbitově pochován jest románopisec Kristian Jindřich Spiess.

Mimo vesnice *Dolní Lhotu* (v l.), za níž viděti *Vacov* a dále *Týnec* (viz str. 564), pak mimo *Rohožno* v l. a *Spuly* v p., přijždíme na

(45 km.) stanici **Janovice-Veselí**.

V l. u dráhy leží vesnice *Veselí* s pěkným zámek a parkem hraběte Stadiona.

Dále v l., na pravém břehu Úhlavy, leží městys *Janovice*, kde stála druhdy tvrz, původní sídlo rytířů Janovských z Janovic.

Roku 1515 věznil zde Petr Suda z Řenec vynikajícího člena jednoty Českých bratří Lukáše. Roku 1520 dobytá a rozbořena tvrz od Klatovských, Domažlických a Stříbrských za pomoci vojska z Prahy poslaného.

Od Janovic sotva $\frac{1}{2}$ hod. na jihovýchod leží vesnice *Klenové*, nad níž na kuželovitém vrchu (537 m., 57 m. nad vesnicí) nalézají se malebné zříceniny starožitného hradu *Klenového*.

Krásný les a park pokrývají stráně vrchu, a úpravné stezky vedou až k zajímavým a rozsáhlým zříceninám, v jejichž středu zřízena jest krásná zahrada. S cimbuří hradu, s bašty a se severozápadní části hlavní zdi jest rozkošná vyhlídka (tak zvaná „Janovická vyhlídka“). V l. 1834—36 byla část hradu s velkým nákladem k obývání upravena. Ve hradní kapli jest krásný obraz Matky Boží.

Klenové, původní sídlo staročeského rodu hrabat z Klenového a z Janovic, zaniklého teprve v tomto století (1846), vyskytuje se již v listinách ze XIII. století. Z majitelů hradu nejvíce vyniknul Přibík IV. z Klenového, proslulý vojevůdce ve válkách husitských. V XVI. století náležel hrad Jiříku Harantovi z Polžic,

jehož jméno zachovalo se v názvu mlýna Harantského na úpatí hradního vrchu.

Vesnice *Klenové* spojena jest s hradem topolovým stromořadím. — O výletu z Janovic přes Týnec do *Lorety* viz str. 564.

Za Veselím překročí dráha opět Úhlavu po železném mostě se dvěma oblouky (po 20 m. v rozpjetí); v p. viděti na svahu vrchu *Podhory* (638 m.) vesnice *Dlažďov* (Glosau), *Miletice*, *Běhařov*, blíže u dráhy *Dubovou Lhotu* (Aichen), za ní pak *Úborsko*, nedaleko kteréž vesnice stékají se potok Úhlavský, Chodská Úhlavka a potok Andělice, tvoříce odtud říčku Úhlavu. V l. viděti *Petrovice*, v p. velkou ves *Bystřici* (viz níže jako vycházku z Nýrska). Následuje

(52 km.) stanice **Nýrsko** (Neuern, 463 m.).

Město *Nýrsko*, sestávající z Horního a Dolního Nýrska, leží na obou březích Úhlavky, 20 minnt od dráhy, čítá 2000 českých a německých obyvatelův a jest sídlem okresního soudu.

Z průmyslových závodů nalézají se v městě a v nejbližším jeho okolí: velká parní pila, továrna na zápalky a továrna na kůže spracované; podle Úhlavky jest několik brusíren na sklo zrcadlové. Rozsáhlý obchod vede se odtud ve dříví surovém i částečně spracovaném, pak obchod v peří; ročně vyváží se též odtud asi 50.000 hus hlavně do Bavorska. Vajec posílá se odtud ročně asi 100.000 kg. hlavně do Německa, Belgie a Anglicka. V Nýrsku i v okolí provozuje se též průmysl krajkařský.

Hostince: „U Úhlavky“ (4 pokoje; za postel denně 50 kr. a méně); *Fechterův* hostinec „U lva“ (6 pokojů), v obou hostincích dobrá strava, obzvláště chutné a laciné pstruhy. Nýrsko hodí se výborně k letnímu pobytu.

Pošta v městě; *stanice telegrafní* v městě i na nádraží. *Povozy* jednosprežní u J. Baumanna; dvousprežní u J. Fechtera, M. Stuny a J. Zierhuta. Za dvousprežní povoz platí se obyčejně 1 zl. od každé hodiny vzdálenosti; do Klatov a zpět asi 5 zl. a p.

Odlehlé Nýrsko nikdy nehrálo úlohu v dějinách, vyjímaje den 22. září r. 1467, kdy rytíř Janovský s pomocníky královými, pak s Klatovskými a Domažlickými nedaleko odtud vojsko křižácké porazil. Den ten byl pak po dlouhá leta slaven. — Ani farní kostel sv. Tomáše, ani kostel 14 Pomocníků ničím nevyniká.

Za to však okolí Nýrska vyniká mnohými krásami přírodními, a lze odtud podnikati výlety do severní části Šumavy buď částečně po dráze (do okolí Eisensteinu), nebo i pěšky na Brennet, Jezerní Horu atd. Ponechávající si

popis výletů těch k popisu Šumavy uvádíme zde pouze ty *výlety*, které z Nýrska pohodlněji než od jinud vykonati lze.

1. Do *Bystřice*, vesnice na výšině nad Úhlavkou, s nádherným zámekem v moderním gotickém slohu knížete Hohenzollern-Sigmarinského, od Nýrska $\frac{1}{2}$ hodiny na sever.

Při zámku jest krásná zahrada a rozsáhlý park. Prohlédnouti si zámek dovoleno jen v nepřítomnosti knížecí rodiny, která zde obyčejně v letních měsících přebývá. Vstup do parku však vždy volný. *Hostinec* „Zum Joachimsthaler“. U dráhy jest klášter Školních sester se soukromou německou školou dívčí. Od kostelíka sv. Trojice, na návrší východně od Bystřice, jest pěkná vyhlídka.

2. Na zřícenině hradu *Bajreku* (648 m.), $\frac{3}{4}$ hod. na jih od Nýrska, na nižší kupě hřebene horského, delšího údolí obou Úhlav, který v *Suchém Kameni* (Dörrstein) výše 700 m. a v *Rantscheru* (kterýmž jménem se často celý hřeben označuje) výše 832 m. dosahuje.

Z Nýrska vede k zřícenině dosti pohodlná polní cesta; pěšina na kraji lesa od této cesty v p. odbočující jest sice kratší a vede krásným lesem, ale jest velmi příkrá. — Se zdí zříceniny na skále se vypínající jest krásná vyhlídka, ale poněvadž téměř totožná s vyhlídkami s Brennetu, Můstku, Jezerní Hory a j., ač méně obsáhlá, nepopisujeme ji tuto.

O dějinách Bajreku, jenž původně bezpochyby býval poomezím hradem proti Bavorsku, málo jest známo; za času krále Jiřího náležel rytířům Janovským; rozbořen byl asi ve válce třicetileté. Čím chudší však jsou o něm zprávy historické, tím více vypravuje si lid pověstí o jeho majitelích, o pokladech zde zakopaných atd. — Od zříceniny můžeme přes *Freihöls* (továrna na kameninu) a *Tremmelhöfe* dojíti za hodinu do *Zelené Lhoty* (Grün) a drahou vrátiti se do Nýrska.

3. Ve starobylém městě *Strážově* (Drosau), $1\frac{3}{4}$ hod. na východ od Nýrska, byly ve středověku bohaté stříbrné doly.

4. Z Nýrska nejlépe lze podniknouti výlet na *Osek* (Hoher Bogen) v Bavorsku, na pravém břehu Bílého Řezného, osamělý to čeren asi 7 km. dlouhý, táhnoucí se od jiho-východu k severozápadu, jehož nejvyšší body jsou *Hohenstein* (1062 m.) a *Hradiště* (Burgstall, 1000 m.); z Nýrska přes sv. Kateřinu a Neukirchen až na Burgstall 5—6 hodin cesty.

Z Nýrska vede pohodlná vozová cesta přes *Sklenou Hut* (Glashütten) a *Uhliště* (Kohlheim), ponenáhlu stoupajíc, ke sv. Ka-

teřině a dále k celnímu domku „Na luftu“ na bavorských hranicích (krčma s dobrým pivem), 1½ hodiny. Vozová cesta k *Neukirchen* odbočuje již ve sv. Kateřině v L., pohodlněji však a dříve dojdeme do *Neukirchen*, najmeme-li ve sv. Kateřině průvodce, který po lesních stezkách nesčíslněkrát se křižujících dovede nás tam za 1¼ hodiny. V *Neukirchen* jest slušný hostinec „U pošty“. V kostele zdejší zázračná prý soška P. Marie, pěkná práce řezbářská. — Ač vede z *Neukirchen* lesní vozová cesta přímo až na *Hradiště*, lépe jest najmouti zde průvodce, který dovede nás tam krásnými lesními stezkami asi za 1½—2 hodiny.

Hradiště (Burgstall) jest jediné místo na hřebenu *Oseku* poskytující volný rozhled na vše strany, pouze na východ převýšeno jest vyšší lesnatou kupou. Vrchol ten tvoří skupina balvanů nad les vyčnívajících, s kterých otevírá se krásná *vyhlídka* zvláště na západ a na jihozápad do pahorkatiny bavorské, poseté přechetnými osadami a zvlažované stříbrným pruhem Bílého Řezného. Na jihovýchodě vypíná se hradba velikánů Šumavských v popředí s Jezerní Horou, na východ a severovýchod hledíme do Čech na utěšený svah Šumavy, na severozápadě vyuká nad jiné lesnatý Čerchov a v p. od něho Přimda. Na jižním svahu hory, ½ hodiny odtud, jest lovecký zámeček a dobrý *hostinec*; od vrcholu vede sem pěkná lesní aleje. V tomto hostinci možno přenocovati, což jest důležité pro ty, kteří chtějí viděti s *Oseku* západ neb východ slunce. — Nepatrné stopy valů a příkopů označují místo, kde stával druhdy hrad mocných hrabat „od Luku“ (von Bogen), spřízněných i s knížecím rodem Českým. Ve XII. a na počátku XIII. století náleželo rodu tomuto též město Sušice. Rod ten vymřel již r. 1242.

Odtud přes *Schwarzenberk* do *Osí* (Eschelkamm, dobrý a laciný *hostinec*) sestoupíme za hodinu; z *Osí* vede silnice do *Brodu nad lesy* (Furth), ke stanici Západní dráhy (str. 290). Kdo chce s *Hradiště* přímo do *Brodu*, jde sráznou cestou přes *Obernödorf* a Velký *Rappendorf* (1½—2 hodiny). V *Brodě* jest dobrý *hostinec* „Na poště“.

Od *Hradiště* jsou tři hodiny cesty přes *Neukirchen* do *Lamu* (*Mühlbaurův hostinec*), a odtud 2 hodiny na Jezerní Horu.

5. Krásný výlet z *Nýrska* nebo ze *Zelené Lhoty* přes *Brennet* a *Můstek* (Brückel) na *Pancíř* (Panzer) a k *Prokopovi*, celkem 4—5 hodin, popisujeme ve směru opačném při popisu Šumavy.

6. Z *Nýrska* na *Jezerní Horu* (Osser) jde se přes vesnici *Milek* na *Tremmelhöfe*, pak přes *Hammern* a *Petrův mlýn* k *Donnerwinklu* a odtud na vrchol; 4½ hod. Viz Šumavu.

*Ze stanice Nýrské k jihu jezdí v letě otevřené vozy druhé třídy, které cestujícím vřele doporučujeme. Kdo jede ve voze zavřeném, posad' se k oknu v p. Na trati od Nýrska na jih kladeny jsou koleje ocelové, a v četných křivkách (rad. 300—285 m.) stoupá dráha v poměru 1:60. Za vesnicí *Hodousicemi* (Holletitz) přepíná hluboké údolí viadukt na 17 m. rozpjatý, pak následují v p. *Dešenice* (s velkým pivovárem) a v l. *Matějovice*; v p. na lesnatém vrchu vidíme zříceniny *Bajreku*; u *Freihölsu* (v p.) vjedeme do *tunelu Mileckého* (130 m. dlouhého) a nedaleko vesnice *Zelené Lhoty* zastavíme na (69 km.) stanici *Zelenohotské* (Grün).*

Výlety, které odtud podnikati lze (na Brennet, Jezerní Horu atd.) popisujeme v článku Šumava.

Již od Nýrska počínajíc vstoupila dráha do překrásné horské krajiny. Středem *Královského Hvozdu* (Könisches Gebirge), nad který vysoko zvedá se Jezerní Hora, upravena přes nescíslné překážky trať železniční, vystupující v přechetných křivkách po svahu pásma Brennetského vysoko nad údolím Úhlavky. Za Zelenou Lhotou pak i příbytky lidské svědčí již cestovateli o horské krajině. Dřevěné, po stráních a údolích roztroušené domky kryty jsou nízkými šindelovými nebo doškovými střechami, přes které k lepšímu upevnění na přič přibíty latě, a střecha nad to obtížena kamením, aby tím lépe větru vzdorovala. Na protější stráni nad zelenými břehy mladé Úhlavky vidíme takové roztroušené domky vesnice *Hamru* (Hammern), jejíž kostel Bolestné P. Marie stojí v údolí při řece. V l. spatříme *Dvory Brennetské* a dále nad námi malebně položenou vesnici *Eisenstrass* s kostelíkem Panny Marie Růžencové, jednu z nejvyšších obydlených osad v Čechách (877 m.).

Hora Liebsova (909 m.), na jejímž úbočí Eisenstrass leží, spadá příkrým svahem, jímž se dráha prodírá, do údolí Úhlavky; největších obtíží při stavbě překonati bylo na tak zvané *Sviní Hlavě* (Sauhügel), kde žulové a svorové skály na přič překopány býti musily. Pod vesnicí Eisenstrassem, nedaleko silnice z Nýrska do Eisensteinu, leží

(79 km.) stanice **Hamry-Eisenstrass**.

Na boku Jezerní Hory, v úžlabině Oserské bystřiny viděti několik chalup *Donnerwinklu*, dole po obou březích Úhlavky roztroušeny jsou domky *Kreuzwinklu*, a před námi zvedá se temná strmá stráž *Jezerní Stěny* (1340 m.) nad Černým jezerem; z lesa na svahu jejím vyhlíží *Jezerní myslivna* (Seeförster) a v l. vypíná se *Špičák* (Spitzberg), jenž s *Pancířem* (Panzerberg, 1150 m.) a *Můstkem* (Brückelberg, 1230 m.) tvoří kotlinu *Svěží Důl* (Frischwinkel), vrchoviště Úhlavky. Špičák tvoří předěl mezi mořem Severním (Labem) a Černým (Dunajem). U dvora *Stornova* (Storngut) vjíždíme do *tunelu Špicberského*, co do délky druhého v Rakousku.

Tunel tento, ležící 838 m. nad mořem (140 m. pod nejvyšším sedlem Špičáku), 1748 m. dlouhý, jest jednou z nejpřednějších železničních staveb v Rakousku. Stavba jeho trvala skoro tři léta a stála 1,800.000 zl. r. č. Proražen jest svorem a jen z malé části klenut. Vylámáno býti musilo asi 100.000 kostkových metrů svoru, k čemuž užito 90.000 kg. dynamitu.

Hned za tunelem leží

(90 km.) stanice **Špicberk**, nejvyšší to místo na celé trati (838 m.), odkud počínajíc klesá dráha k údolí Řezného až i v poměru 1:55.

Nad stanicí leží vřelého doporučení hodný *hostinec Prokopův* (as 20 minut cesty).

V p. pod Jezerní Stěnou skrývá se v hluboké kotlině lesem obklopené Čertovo jezero, před sebou v l. vidíme vrchy *Fallbaum* (1238 m.) a *Falkenstein* (1315 m.); po mohutných náspech (až 60 m. vysokých) a hlubokými průkopy (největší jest 600 m. dlouhý a 20 m. hluboký), minuvše

zastávku **Eisensteinskou** a projedše tunelem Eisensteinským (200 m. dlouhým) objedeme ve velkém oblouku městys *Eisenstein* a přes tři mosty přijedeme do pohraniční

(98 km.) stanice **Eisensteinu**, ležící u velké sklárny *Eliščiny Hutě* (Elisenthal) na úpatí *Javoru* (1458 m.).

Popis Eisensteinu a okolí připojen k popisu Šumavy.

Š u m a v a. *)

Prahorské ostrovy, tvořící přirozenou hradbu země České, dělí se ve tři skupiny, z nichž největší jest Českomoravská vysočina se Šumavou, Smrčinami a Krušnými horami.

Českomoravská vysočina, obsahující celé jihovýchodní Čechy, začíná jižně od údolí Labského u Kouřimi až k Poličce, a sáhá na jihozápad a na jih až ke Klatovům, k údolí Otavy u Horažďovic, k rovině Budějovické a k údolí Vltavy mezi Budějovicemi a Vyšším Brodem. Touto hranicí určeny také jižní a východní meze Šumavy, která připojuje se bezprostředně k vysočině Českomoravské. Šumava (Böhmerwald) liší se však značně nejen směrem, nýbrž i rázem svým od vysočiny Českomoravské. Kdežto tato skládá se z nevysokých hřbetů a kup, zřídka více než 600 m. vysokých, zvedají se mocné hory Šumavské i nad 1300 m. Horstvo toto táhne se po celém západním rozhraní českém na sever až k hoře Dyleni (Dillenberg, 915 u m.) Chebu, přerýváno jsouc zvlněnou, asi 23 km. širokou planinou mezi Nýrskem a Domažlicemi, na jejímž severním a jižním konci zvedají se jako pilíře ohromné přirozené brány dvě hory: Čerchov (1037 m.) na severu a Jezerní Hora (1282 m.) na jihu. Nad průsmyk tento, dělící celé horstvo

---

*) Při sepisování této stati, mimo vlastní názor a zkušenosti na opětovných cestách Šumavou nasbírané, použito hlavně prací následujících spisovatelů: Wenzig a Krejčí (Der Böhmerwald), Kořistka (článek v Slov. Nauč. II. str. 319.), Prášek (Politický okres Klatovský), Möchel (Průvodce po Šumavě), Pascher (Šumava), Hellwald (Země a obyvatelé její, české vydání), Willkomm (Der Böhmerwald).

Jako při popisu Krkonošů i tuto připomenouti musíme, že rozsah této cestovní rukověti pro celé Čechy nedopouští, aby pojednáno bylo o Šumavě zevrubně. Odkazujeme ty, kteří podrobnějších zpráv hledají, k samostatnému spisku „Řivnáčův průvodce po Šumavě“, jenž vyjde v letě roku 1882, a k výše jmenovaným spisům.

v část severní zvanou *Českým lesem* (Oberpfälzer Waldgebirge) a v jižní vlastní *Šumavu* (Böhmerwald), zvedá se na západě, ale již v Bavořích, podélný, lesnatý chlum Osek (Hoher Bogen), spojující tak obě pásma Šumavská. Průsmykem tímto, jenž byl jevištěm četných slavných bitev, jimiž rozhodovaly se osudy naší vlasti. vedou dva přechody z Čech do Bavor, a to od Vterého (teď Všerub, Neumark) do Osí (Eschelkamm), pak od Klenče do Mnichova n. l. (Waldmünchen); třetí přechod tvoří dráha Západní, vedoucí podle silnice z Domažlic do Brodu n. l. (Furth). Délka celého pohoří od sedla dolnovltavického*) (pod Plöckelsteinem) až po horu Dyleň obnáší více než 220 km., a šířka na některých místech až 45 km.; v rozloze pak zaujímá celá Šumava plochu asi 57.5 čtverečních myriametrů.

Severní část, *Český les*, od Čerchova až po Dyleň, spadá příkřeji ke straně české než k západu do Bavor, a průměrná výška jeho obnáší sotva 700 m. Poněvadž Český les, zvláště pokud do Čech sáhá, u porovnání se Šumavou chudší jest na krásy přírodní, bude předmětem této stati pouze vlastní *Šumava*, čili část jižní od Jezerní Hory až po sedlo dolnovltavické a dále až po údolí Vltavy u Vyššího Brodu. Celé horstvo spadá příkře na západ do Bavor, na východ pak do Čech snižuje se pozvolna, neztrácejíc rázu horského, až k údolí Otavy u Strakonice a k rovině Budějovické. — Jádrem tohoto horstva jest vysočina zvaná *Kvildy* (česky též *Pláně*), rozkládající se mezi prameny Vltavy a Otavy. Vysočina tato souvisí na jih s Boubínem (Kubani, 1358 m.), na severu pak zvedají se nad ní nejvyšší hory Šumavské Luzný (Lusen, 1370 m.), hora Nad Roklí (Rachel, 1448 m.) a Javor (Arber, 1458 m.), obě poslední již v Bavořích. Vysočina tato jest nejdívočejší částí celé Šumavy; rozsáhlé lesy, z části ještě pralesy, ohromné klečí porostlé slatiny a četná jezírka dávají části této zvláštní ráz i půvab. Na sever připojuje se k vysočině této pouze údolím Řezného od ní oddělené pásmo *Hvozdu královského* s Jezerní Stěnou (Seewand, 1340 m.) a Jezerní Horou. Na jihozápad připojují se k vysočině této dva hřbety; vyšší (průměrně 1260 m. vysoký) táhne se směrem jihovýchodním, a nejvyšší jeho kupy jsou hora Třístoličná (Dreisesselberg, 1344 m.), Plöckelstein (1375 m.) a Vysoká Smrčina (Hochfichtel, 1335 m.), a nižší průměrně 950 m. vysoké, tak zvané *hory Zelnavské* (Salnauer Gebirge), táhnoucí se od Boubína na levém břehu Vltavy až k Horní Planě (Oberplan), s nemálo nad hřbetní výši vystupujícími kupami Špičáku (Spitzberg, 1215 m.), vrchu Na Hvězdě (Sternberg, 1117 m.) a Liščí Louky (Fuchswiesen, 1187 m.). Od sedla dolnovltavického počínaje níže se hřbet pomezí, táhnoucí se směrem jihovýchodním k Vyššímu Brodu. Hřbet tento zove se *pohořím sv. Tomáše* (St.

---

*) Willkomm čítá k tomu i pohoří sv.-Tomášské, které však šířeji souvisí s vysočinou Hornorakouskou.

Thomas-Gebirge); v jeho středu, obklopena nepřehlednými hvozdy, trůní zřícenina Vítkova Kamene (Wittigshausen, 1041 m.). Další pokračování hor Zelnavských tvoří *hory Prachatické a Krumlovské* (Chlum 1185 m. a Libín 1089 m.) a *Blanský les* (Schöninger, 1080 m.) vroubíci rovinu Budějovickou.

O geologii Šumavy. V severní části Šumavy od Čerchova po údolí potoka Řezného jest hlavní horninou svor, v němž hojně přimísen granát, místy též andalusit a chlorit, na Pancíři i cyanit.

Větší část Šumavy skládá se z ruly s jednotlivými ohromnými ložisky žuly; směr rulových vrstev jde k severozápadu, úklon k severovýchodu. Rula jest dvojí, na české straně tak zvaná hercynská, na bavorské pak červenavá bojská (patrně viděti ji hned za nádražím v Nýrsku). V rule hercynské rozeznávají geologové trojí odrůdu: a) rulu dichroitovou na hranicích bavorských v pruhu, v němž vyzdvihují se nejvyšší vrcholy (již bavorské) Javor a hora Nad Roklí (1448 m.); b) žulu živcovou na Kvildách a na Boubíně (1358 m.), která vydrobováním se slídy přechází místem v bělokámen, jako okolo Madru a u Šatavy; c) rulu křemennou v severozápadní části od Ždíkova a Kašperských Hor až do okolí Sušice, od Kvild až k Čachrovu. Šedý křemen v rule této jest matečným kamenem zlata ryzího, za dob krále Jana a Karla IV. u Hor Kašperských a Sušice i jinde z říčního písku hojně rýžovaného. Mocné žíly křemene šedého poskytují výtečnou hmotu na krystalové sklo pro Šumavské hutě.

Žulové pohoří jest dvojí, již zdaleka od rulových hor nápadně se lišící, totiž Zelnavské a Plöckelsteinské, mezi nimiž se rozkládá široké slatinné údolí Vltavské. Pohoří Plöckelsteinské (1375 m.) s horou Vysokou Smrčinou (1335 m.) a horou Třístoličnou (1301 m.) jeví na vrcholech skupení hrubě deskované žuly v podobě rozvalin ohromných hradů; tak zvláště u Tří Stolic, od nichž hory žulové se snižují k prohybu u Kunžvartu.

Granulit čili bělokámen zaujímá krajinu mezi Krumlovem a Prachaticemi; nejzjevněji vystupuje v Blanském lese na nejvyšším jeho vrcholku Schöningru (1050 m.); severně odtud prostírá se Budějovická rovina, na jižní straně vlní se vršinatá krajina až k Vltavě; v krajině této, z ruly složené, jsou bohatá ložiska tuhy, jmenovitě u Schwarzbachu a Mokré (Muggrau).*)

Květena Šumavy**) jakožto pohoří zalesněného neposkytuje druhů výhradně šumavských, ano jeví i chudobu alpských a podalpských druhů; do nedávna prostíraly se tu až na plochy močálovité a rašelinné neproniknutelné pralesy, jež jsou nyní až na malé zbytky vymýtné. As do výše 700 m. převládá borovice (*Pinus silvestris*), jen sem a tam jedle s bukem; lesíky jsou malé a více pěstuje se orba; na svahu při Vltavě jsou hojná pastviště, ve-

*) Hlavně dle geologických prací prof. J. Krejčího.

**) Podle Willkomma, Čelakovského a j.

likých luk tu však není. Význačné samorostlé druhy jsou: *Ajuga pyramidalis*, *Salvia glutinosa*, *Polemonium coeruleum*, *Erica carinea*, *Aconitum napellus*, *Tofieldia caliculata*. V pásmu od 700 až asi do 1100 m. převládá jedle a buk; na močálech a slatinách objevuje se co zvláštnost borovice bahenní (*Pinus montana* var. *uncinata*), která ve vyšší poloze přechází v zakrslou kleč; zde rozprostírají se mohutné lesy, bouřemi roku 1860 a 1870 a na to následující pohromou křovce značně ovšem prořídle. Nikde v střední Evropě nenalézáme lesy v tak imposantní souvislosti. Prales, as 200 jiter veliký, udržuje se dle ustanovení knížete Schwarzenberka na Boubíně „na věčné časy“. Rašeliny, zdaleka lukám se podobající, jsou místy hustou směsí ostřice, sítin a skřípin; vzácnější zjevy jsou tu *Pinguicula vulgaris*, *Drosera rotundifolia*, *Vaccinium uliginosum*, *Andromeda polyfolia*, *Empetrum nigrum*, nízké vrby (*Salix myrtilloides*, *aurita* a *repens*) a břízy (*Betula nana*). V pásmu tomto nalézáme mimo to *Lycopodium annotinum*, *Soldanella montana*, *Homogyne alpina*, *Arnica montana*, *Mulgedium alpinum*. V pásmu nejvyšším od 1100—1450 m. vládne smrk; polní hospodářství přestává, za to jsou tu některé salaše s dobyt看; po bývalých pralesích shledáváme zde stopy u Madru na hřebeni Plöckelsteinském a j. Nápadnější zjevy rostlinstva jsou tu: *Meum mutellina*, *Solidago virga aurea* var. *alpestris*, *Gentiana pannonica* (na hoře Nad Roklí), *Lycopodium Selago*, *Listera cordata*. Nejvzácnější rostlina šumavská jest *Isoetes lacustris*, Tauschem v jezeru Eisensteinském objevená.

Největší část české Šumavy náleží k potoční Labskému, a to hlavně Vltavou a přítoky jejími na levém břehu, které většinou tak jako Vltava vznikají v rozsáhlých slatinách. Nejdůležitější rozvodí mezi potoční Labským a Dunajským jsou: Přimda, Brennet, Jezerní Stěna a Špičák, pak slatiny u Kvild a u Madru, Třístoličná hora a j. Zajímavá bifurkace nalézá se na severovýchodním úpatí Čerchova, kde Teplá Bystřice dělí se ve dva potoky, z nichž jeden spojuje se s Chubským potokem k Dunaji tekoucím, a druhý s Domažlickým potokem, jenž náleží k potoční Labskému. K potoční Dunaji náleží z řek vznikajících v Šumavě, mimo některé malé potoky, potok Řezný (Regen) s přítokem svým Chubským potokem (Kampbach). Zvláštností Šumavy jsou krásná, hluboká a vysoko v roklicích hor položená osamotnělá jezera, z nichž největší jsou jezera Černé, Čertovo, Pleso, Prášilské a Plöckelsteinské. Největší slatiny nalézají se u Kvild a Madru a v okolí Vltavy až k Frimburku.

V Šumavě panuje neobyčejná hojnost dešťů; nejvíce srážek bývá v měsících únoru, dubnu a říjnu, nejméně v druhé polovici srpna a v září, proto hodí se čas tento nejlépe k cestování. V říjnu napadá již ve vyšších polohách stálý sníh, který někdy až do konce května i do počátku června ležet zůstává. Podnebí Bavorského svahu Šumavy jest mírnější než podnebí svahu českého,

proto jest svaň český i chudší na rostlinstvo i živočišstvo a také méně obydlený.

Šumava obydlena jest skoro vesměs obyvatelstvem německým, ač téměř všude nalezneme Čechy, jmenovitě státní a soukromé úředníky, hlavně lesníky. Rozhraní mezi národností českou a německou jde od Krumlova přes Prachatice, Vimperk a Sušici na Nýrsko a Kdyni, a sice bydlí na východ od čáry této Čechové, na západ Němci. Že ve velké části Šumavy v dávných dobách Slované bydleli, dokazují četná jména osad (Debrník, Světlá atd. atd.), německý živel opanoval zde teprve ve století XVI. a XVII. Nejzajímavější z obyvatelů Šumavy jsou tak zvaní „královští svobodníci“ čili „králováci“ (die königlichen Freisassen), kteří hlavně od XIV. století na Úhlavě královské, na potoce Dorrstadtském, na Pstružné, Kyslici atd. osazováni, a jimž udíleny zvláštní práva a výsady, kterých jiní obyvatelé království Českého účastni nebyli. *)

Nejlepší doba k cestování po Šumavě jest měsíc září, kdy bývá nejméně dešťů, a vyhlídky, jmenovitě časně z rána a nedlouho před slunce západem nejjasnější. Nejpriznivější dobou k vyhlídkám byl by ovšem konec února a březen, ale v čas ten nemožno obyčejnému cestujícímu sem se odvážiti, leč by doporučen byl knížetem Schwarzenberkem jeho lesníkům. Co se týče obleku na cesty a způsobu cestování, platí totéž, co řečeno při Krkonoších (na str. 473). Hlavně však upozorňujeme na obuv a radíme každému, aby nešel do Šumavy v nízké lehké obuvi, nýbrž v dobrých juchtových botách s holénkami, a měl raději jedny v zásobě, aby se, třeba-li, přezouti mohl.

Úředně oprávněných průvodců nikde v Šumavě není; nejlépe obstará průvodce (obyčejně drvoštěpa neb hajného) některý lesník neb hostinský; dostačí, dá-li se takovému průvodci 1 zl. za den, a nesl-li těžší zavazadla, nejvýše 1 zl. 50 kr. Cestování Šumavou jest laciné, zvláště pro pěšáka, ovšem pohodlí nalezne zde cestující — Eisenstein, Kunžvart, Vyšší Brod a p. vyjímaje — pramálo; často, chce-li hloub do hor vniknouti, musí se spokojiti s vejci, mlékem a sýrem, a ložem často ne právě pohodlným. Proto třeba míti vždy malou zásobu potravy a něco dobrého vína s sebou.

Za cestovní mapu doporučujeme těm, kteří by s mapou k tomuto dílu přidanou se nespokojili, mapy generálního štábu (starší vydání pouze německé, v měřítku 1:144.000, každá sekce po 40 kr.;

---

*) Rozměr statí této nedovoluje nám, abychom se o tomto i jiných zajímavých úkazech v Šumavě šíře rozepisovali, a odkazujeme čtenáře opět na „Řivnáčova Průvodce po Šumavě“, kde o věcech těch šíře bude pojednáno. Ostatně viz též spisy na počátku této statí jmenované, zvláště Práškův „Politický okres Klatovský“, díl I. str. 85. a násl.

nové vydání, dosud neúplné, také s českými jmény při osadách v měřítku 1:75.000, sekce za 50 kr.).

Kdo procestovati chce celou Šumavu od Jezerní Hory až po Vyšší Brod, potřebuje k tomu, chce-li aspoň nejzajímavější místa hřebene i svahu navštívit, *nejméně 14 dní*, čím více času však cestě té věnovati může, tím pohodlněji a s větším prospěchem lze mu krás Šumavských užiti.

Pro ty, kteří pouze kratší čas Šumavě věnovati mohou, a takových jest zajisté více, rozdělujeme celou Šumavu ve tři části, vždy s jiným východištěm, a to:

I. *Z Eisensteinu*. Z Prahy Západní drahou do Plzně (str. 276—283) a odtud drahou Plzeňsko-Březenskou do Eisensteinu (str. 547—571).

II. *Ze Strakonic přes Vimperk do Kunžvartu*. Z Prahy Západní drahou do Plzně a odtud drahou Frant. Josefa do Strakonic (str. 372—379); pak dostavníkem, poštou nebo soukromým povozem přes Vimperk do Kunžvartu.

III. *Z Vyššího Brodu*. Z Prahy drahou Frant. Josefa přes Veselí do Budějovic (str. 352—365, pak 371 a 372), odtud drahou císařovny Alžběty až na stanici Cartle (str. 421—422) a odtud poštou do Vyššího Brodu.

I. Z Eisensteinu.

Pro lepší přehled dělíme tyto výlety z Eisensteinu ve tři skupiny podle východišť, z kterých možno podniknouti je co nejpohodlněji, určující jako východiště: A. Eisenstein, B. Prokopův „Pensionat“ nad stanicí Špicberskou, C. Mader.

A. Výlety z Eisensteinu.*)

Městys *Eisenstein* leží v krásném hlubokém údolí při stoku potoků Řezného a Železného, a čítá skoro 1800

---

*) Od Prokopova hostince do Eisensteinu jest asi 35 minut cesty (stále s vrchu), proto lze všechny při Eisensteinu uvedené výlety skoro v témž čase i od Prokopa vykonati.

něm. obyvatelů. Na zastávku Eisensteinskou jest pouze as 10 minut cesty, na nádraží Eisensteinské u Eliščiny skelné hutě (Elisenthal) $1\frac{1}{2}$ hodiny.

Hostince: Seidlův „U Šumavy“ (15 pokojů, 30 postelí po 40—60 kr.; dobrá strava, plzeňské pivo, české i německé časopisy); „U Jezerní hory“ A. Fuchse (za postel 40 kr.); „U Javoru“ V. Fuchse; „Na poště“. *Pošta i telegraf* v místě. *Povozy* objednat lze v hostinci nebo na poště; za dvouspřežní povoz platí se na den asi 10 zl.

V městysi povšimnutí zasluhuje kostelík ve slohu baročním na způsob hvězdy s velikou cibulovitou bání, vystavěný r. 1731, s krásným obrazem Madonny (od L. Kranacha?).

Pěkná vyhlídka na údolí Eisensteinské a okolní hory jest od kapličky na *Kalvářském vršku*, kam vede křížová cesta.

V *Eliščině skelné huti* při nádraží Eisensteinském, na hranicích českobavorských ($1\frac{1}{2}$ hodiny na jihozápad od Eisensteinu), zhotovuje se tabulové sklo a zrcadla (návštěva dovolena).

1. Na *Fallbaum* (skoro 2 hodiny) a přes *Debrník* zpět ($1\frac{1}{2}$ hodiny).

Z Eisensteinu po Klatovské silnici, pak v p. k Fuchsově pile na šindel, a lesní (kluzkou) pěšinou a krásným skalním údolím až na pěknou lesní cestu (sloup s nápisem: „Zum Fallbaum“, „Nach Deffernik“) od Debrníku na Fallbaum vedoucí. U dřevěného lesního domku ($1\frac{1}{4}$ hod. od Eisensteinu) dělí se tato cesta: pravá (jak na sloupu napsáno) vede na horu Plesnou (Lakaberg), levá na vrchol Fallbaumu. Nahoře u cesty stojí kříž, od kterého vede v l. úzká stezka na temeno Fallbaumu (1238 m.). *Vyhlídka:* na sever Pampřův vrch, za ním Pancíř a Můstek, v l. Špičák, Jezerní Stěna a Jezerní Hora; na západ Javor a pod ním půvabné údolí potoka Řezného; na jihozápad Falkenstein, blíže na jihovýchod hora Plesná (Laka), široký hřbet Polední Hory (Mittagsberg) a v l. Jezerní Hřbet (Seeruckenberg); na východ a severovýchod otvírá se široká horská krajina, z níž vyniká na vysokém kuželi zřícenina Kašperku nad Kašperskými horami a hora Javorná (Ahornberg).

Touž cestou dojdeme lehce za hodinu, řídíce se dle nápisů na sloupech u cesty, do *Debrníku* (Deffernik), kde jest zámeček knížete z Hohenzollern Sigmaringen a skelná huť. Nedaleko *hostince* „U velké jedle“ (Birzelhäusel) nalézá se jeden z nejobjemnějších stromů Šumavských, tak zvaná „Velká jedle“, asi 50 m. vysoká a mající v objemu 5·2 m. — Z Debrníku do Eisensteinu jest $\frac{1}{2}$ hodiny.

2. Na *skálu sv. Vintíře* (Sct. Guntherusfelsen) u *Dobré Vody* (Gutwasser) $3\frac{1}{2}$ hodiny cesty. Z Eisensteinu do *Sušice* asi 6 hodin, odtud do *Kašperských Hor* 2 hodiny.

Vyhlídka se skály sv. Vintíře jest sice jedna z nejkrásnějších, ale cesta až do Dobré Vody dosti jednotvárná a daleká, takže ti, kteří byli na př. na Jezerní Stěně nebo na Pancíři, asi sotva odhodlají se k tomuto výletu.

Do Dobré Vody jezdí z Eisensteinu *pošta*. Může se také jíti pěšky přes Fallbaum a dolů do Nové Hůrky (jinak České Huti, Neu Hurkenthal), a odtud teprve dále po silnici.

V hostinci Schmidtově v Dobré Vodě lze dostati slušný nocleh (asi 8 postelí po 20 kr.), a zvláště dobré a laciné pstruhy. — Na skálu sv. Vintíře jest pouze $\frac{1}{4}$ hodiny. Jde se okolo vesnické kaple po pěšině na návrší nad vesnicí až k železnému kříži, odkud jest již viděti skálu (v *p.*). Okolo dřevěného kříže vede cesta k lesu a ke kapličce sv. Vintíře; od kapličky v *p.* vedou do skály vytesané schody na vrchol. Odtud přehlízíme zajisté polovinu Čech od Rudohoří a Středoohoří až po Prahu, dále až Třeboni a k Blánskému lesu. Na jih a na západ prostírá se před námi téměř celá Šumava.

Z Dobré Vody přes *Hartmanice* do *Sušice* jsou $2\frac{1}{2}$ hodiny (pošta 85 kr.). Na této cestě vidíme všude na březích Pstružné, Köpplerova potoka i Otavy množství kopečků písku (teď již travou porostlých), památek po rýžování zlata, jež se zde jmenovitě v XIV. století čile provozovalo.

Sušice (Schüttenhofen), královské město na Otavě, jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu a má přes 6000 obyvatelů.

Z průmyslových závodů jsou zde dvě veliké továrny na sirky a pivovár; již asi 10 let pěstují se zde (uměle) přičiněním prof. Friče lososi a pstruzi. V okolí jsou dvě větší sklárny (v Klášterském mlýně a v Annadolí), továrny na spracování dříví a papírny.

Hostince: „U bílého koníčka“ (5 pokojů s 10 velmi čistými postelemi po 60 kr.), zahrada; „U koruny“ (místnost Měšťanské Besedy, 7 pokojů se 14 postelemi); „U města Prahy“; „U Štěpána“ (zahrada); „U hvězdy“. *Pošta i telegraf* ve městě. *Povozů* vždy důstatek (u Duška, Brožíka, Lerocha a Mirvalda); dvou-sprežní na den 4 zl. 50 kr. až 5 zl. 50 kr., jednosprežní 3—4 zl. *Poštovní spojení* s Horažďovicemi (tříkrát denně, 90 kr.), do Kašperských Hor (dvakrát denně), přes Hartmanice do Eisensteinu (dvakrát denně) a přes Kolínek do Klatov (jednou za den).

Sušice jest prastará osada, a soudě již podle jména založena byla osadníky, kteří při Otavě zlato rýžovali. Ku konci XII. století náležela bavorskému hraběti Albrechtu od Luku (srovnej str. 568), později koruně české. V bojích husitských držela Sušice vždy věrně k straně podobojí.

V městě jest pět kostelů; uprostřed náměstí stojí radnice.

Procházky a výlety. *Městský sad* s letní restaurací, 10 minut od města. Vrch s kaplí *Anděla Strážce* $\frac{1}{4}$ hodiny nad městem,

druhdy „ecclesia castellata“; pod vrchem dobrý hostinec „U čápa“. Vrch *Svatobor* (796 m., krásná vyhlídka) hodinu cesty, na západ od města, kde nalézají se rozsáhlé předhistorické valy, a kde učiněny již mnohé vzácné archaeologické nálezy. Na svahu Svato-bora jsou lázně *Vodolenka* s hostincem. Zajímavé vyhlídky jsou s vrchu Anděla Strážce a se Šibeničniku.

Ze Sušice přes Rábi (str. 377) do Horažďovic ke dráze Frant. Josefa (str. 376) jsou 3 hodiny cesty.

Od Sušice 2 hodiny cesty leží *Kašperské Hory* (Berg-reichenstein), královské horní a okresní město na Otavě.

Hostince: „U růže“, „U modré hvězdy“, oba na Náměstí. *Poštovní i telegrafní úřad* v městě.

Již od pradávných dob kvetlo zde hornictví, které za krále Jana v největším rozkvětu stálo a teprve v třicetileté válce zaniklo. Mimo zlato těženy odtud též safíry, granáty a jiné draho-kameny. Původně německá osada, slulo město „Reichenstein“, české jméno Kašperských Hor (podle hradu Kašperku) vyskytá se teprve okolo r. 1600. — Ze tří kostelů nejstarší jest hřbitovní ko-stel sv. Mikuláše (z r. 1332); radnice pochází z r. 1539. — V městě jest pivovár.

Od města hodinu cesty na sever na Zámeckém vrchu (890 m.) trůní malebná zřícenina někdy královského hradu *Kašperku* (Karls-berg), jenž vystavěn byl r. 1356 od Karla IV. k ochraně dolů na Horách Kašperských. Po mnohých změnách prodal císař Matiaš hrad tento r. 1617 městu Kašperským Horám. Roku 1655 z roz-kazu vlády hrad pobořen. Zřícenina jest rozsáhlá a bylo by žá-doucno, aby některá z věží pro vyhlídku upravena byla. — Opodál hradu na východ (as 10 minut), na vyšším vrcholu téhož vrchu jsou malé zříceniny řečené „Pustý zámek“ (Oederschloss), od nichž jest krásná vyhlídka.

Z Kašperských Hor do Hartmanic jest pouze hodina cesty.

3. Přes *Debrník* a *Ferdinandsthal* na *Falkenstein* (v Bavořích) 3 hodiny cesty.

Z Eisensteinu do *Debrníku* jest $\frac{1}{2}$ hodiny (viz str. 577). Z Debrníku do *Ferdinandsthalu* (sklárna), pouze 20 minut vzdále-ného, vede dobrá silnice. Hned za Ferdinandsthalem překročíme hranice zemské a jdeme po silnici Waldhausské krásným (králov-ským bavorským) lesem; po půl hodině odbočíme v l. na lesní stezku. Asi po hodině křížuje naše stále v oblouku vzhůru se vi-noucí stezka vozovou cestu vedoucí do *Waldhausu* (odpočinek). Nedaleko odtud dělí se stezka; pravá vede na Malý Falkenstein (s gloriítem), levá na skalnatý vrchol *Velkého Falkensteinu* (1315 m., od křižovatky $\frac{1}{2}$ hodiny). Temeno srázné skalní stěny zdobí železný kříž. Odtud jest překrásná *vyhlídka* hlavně do Bavor: lesnatý svah Šumavy, v l. hora Nad Roklí (Rachel) pod ní Frauenau,

Světlá (Zwisel) a Zwiselau, krásné údolí Řezného plné osad, Russelka, v dálce Alpy (Dachstein a j.), 620 m. pod námi Waldhaus, v p. Javor, Jezerní Stěna, Špičák a Pancíř. — Nedaleko od kříže v lese jest bouda poskytující v dešti přístřeší.

Vrátiti se můžeme přes *Waldhaus* (dobrý hostinec, nocleh, zápisní kniha) po silnici na stanici *Ludvigsthal* (hodina z Waldhausu) a drahou do Eisensteinu. Velmi pohodlný a krásný výlet na celý den.

4. Na *Javor* (Arber) 3 1/2 hodiny; přes *Javorské jezero* zpět 2 3/4 hodiny. Nejlépe s vůdcem.

V *Bavorském Eisensteině* okolo kostela do lesa (držeti se vždy v p.), po točitých stezkách podle *Hrabčcí Huti* (Grafenhütte) velikým obloukem k osamělým *Brennetským Dvorům* a dále k *Hornímu Thurmhofu* (asi 1130 m.). Nízkou klečí k dřevěnému kříži, odkud počíná nejobtížnější cesta přes nakupené ohromné balvany (vytesané schůdky). Asi za 1/2 hodiny vystoupíme na vrchol, kde nedaleko nejvyššího bodu (1458 m.) stojí kaplička (1448.5 m.). *Vyhlídka* obsahuje krajinu od Oseku (Hoher Bogen) až po Alpy, od Fallbaunu a Pancíře až po věnec hor v Horní Falci. Zvláště krásný jest pohled do Bavor na svah Bavorského lesa, do údolí Řezného.

Směrem jižním přes *Javorskou louku* a oklikou okolo *Javorské Jezerní Stěny* sestoupíme po pěšině pralesem vedoucí za hodinu k *Javorskému jezeru* (934 m.).

Jezero zaujímá plochu 26.5 hektarů a jest místy až 33 m. hluboké. Na východním břehu při stavidle stojí hájovna, v níž dostati lze prosté občerstvení (pivo, chléb, máslo, dobrý sýr, vejce, někdy i pstruhy). Za projíždku na loďce platí se za osobu 6 pfenniků. Při břehu roste hojně žlutý leknín (*Nuphar luteum*).

Od jezera vede dobrá vozová cesta k *Řezenské skelné huti* (Regenhütte, hostinec), odkud po silnici jest 3/4 hodiny do stanice *Ludvigsthalu* a 1 1/2 hodiny do Eisensteinu. Ale s průvodcem lépe jest jíti pěšinou lesem buď podle *Javorské Huti* (Arberhütten, na Čertově potoce) a *Kamenné Huti* (Steinhütten) do *Bav. Eisensteinu*, anebo od Javorské Huti k *Bav. Eisensteinskému mlýnu* a pak po silnici do Eisensteinu (od jezera 2 hod. cesty). Z Eisensteinu možno jeti vozem až k velkému Javorskému jezeru.

Výlet na Javor velmi dobře spojití lze s cestou do *Boží Mysli* (Bodenmais), a odtud přes *Hühnerkobel* a *Rabenstein* do *Světlé*, odkud vrátíme se drahou do Eisensteinu. Pro dobrého chodce výlet na celý den: ráno (asi v 6 hodin) z Eisensteinu přes Horní Thurmhof na *Javor* (3 1/2 hodiny), pak k *jezeru* (skoro hodina), kde u hajného si odpočineme; odtud přes *Javorskou Jezerní Stěnu* „divokým lukem“ (*Wilde Au*) okolo *Gahhörnlu* (3/4 hodiny na severozápad v „Riesslochu“ krásný vodopád [200 m. vysoký] spojených již potoků Javorského a Vildenavského) do *Boží*

Mysli (dobrý hostinec „Na poště“), od jezera 3 hodiny cesty. *) Odtud na *Hühnerkobel* (lomy na růžový křemen) jest 1½ hodiny, dále do *Rabensteinu* (villa „Steigerwald“, nádherně zařízená, v krásném parku, cizincům přístupná) hodina, a odtud do *Světlé* opět hodina (tedy z Boží Mysli až do Světlé 3½ hodiny). Ze Světlé asi v 8½ hod. večer drahou do Eisensteinu.

5. Z *Eisensteinu* drahou do *Deggendorfu*, velmi zajímavý výlet krásným údolím Řezného.

Z Eisensteinu jedeme údolím Řezného k stanici *Ludvigsthalu*, ležící v hustém lese. Odtud lze dobře podniknouti výlet přes *Waldhaus* na *Falkenstein* (str. 579) aneb přes Řezenskou Huť k Javorskému jezeru (str. 580). — Následující stanice *Světlá* (*Zwiesel*), leží u města téhož jména, v kotlině zvané „*Zwieseler Winkel*“, tvořené Javorem, *Falkensteinem*, horou *Nad Roklí* a horami *Rinchnašskými*. *Výlety*: přes *Flanici* a *Frauenau* na horu *Nad Roklí* (4 hodiny, jen s průvodcem); přes Boží Mysl na Javor (str. 580); přes *Schlossau* a *Langenbruck* na *Ruselku* (*Rusel*), s překrásnou vyhlídkou a do *Deggendorfu* (ze Světlé na *Ruselku* 3 hodiny, odtud do *Deggendorfu* opět 3 hodiny). — Ze stanice *Řezného* (*Regen*) jest pouze hodina cesty k malebné zřícenině *Weissensteinu*. — Mezi stanicemi *Ulrichsberkem* a *Deggendorfem*, v údolí *Kolbachu*, jest 45 m. dlouhý násep obsahující 525.000 kostkových metrů navážky; potok *Kolbach* veden tu tunelem 222 m. dlouhým. — Z *Deggendorfu* (hostince „*U Lukáše*“, „*U tří mouřenínů*“) vede dráha přes *Dunaj* po viaduktu se šesti otvory na 61 m. rozpjatými, a spojuje se u *Plattlinku* s drahou *Pasovsko-Řezenskou*. Z *Plattlinku* do *Pasova* jest ještě 21 km.

Pasov má poštovní spojení s *Kunžvartem*.

B. Výlety z Prokopova hostince nad stanicí Špicberskou.

Prokopův „Pensionat“ leží asi 20 minut cesty od stanice *Špicberku*, nad jižním otvorem tunelu *Špicberského*, více než 1 00 m. vysoko, tak že na *Pancíř*, k *Čertovu* a *Černému jezeru* a k jiným místům jdeme skoro jako po rovině. Hostinec skládá se ze dvou domů s 20 pokoji a 45 postelemi, a získal si již pro pohodlí, výbornou stravu i mírné ceny zvučné jméno hlavně u *Pražanů*, jichž mnoho zde celé léto tráví. V hostinci vyložena jest též zápisní kniha a několik českých časopisů. Také *plzeňské pivo*

---

*) Kdo by byl unaven příkrou a vždy vlhkou cestou po svahu *Javoru*, nebo kdo by chtěl navštívit zajímavé doly na *Stříbrné Hoře* (*Silberberg*), může v *Boží Mysli* přenocovati.

a výborná vína, i průvodce a povoz lze zde dostati. Z oken hostince jest krásná vyhlídka na Šumavu a za jasných dnů i na Alpy.

1. K *Černému jezeru* po silnici hodina cesty (viz následující výlet).

2. K *Čertovu jezeru*, na *Jezerní Stěnu*, na *Zwerggeck* a okolo *Černého jezera* zpět. Celý výlet — většinou širokými upravenými lesními cestami — vykonati lze i dámám pohodlně za 5 hodin.

Nejlépe vzíti si u Prokopa průvodce a potravu i víno na cestu. Ostatně možno bezpečně obejít se bez průvodce, vyjímaje první $\frac{3}{4}$ hodiny k Čertovu jezeru a odtud na lesní jízdní stezku vedoucí na Jezerní Stěnu; dále jsou všude na křižovatkách ukazováky, takže nemožno zblouditi.*)

Od hostince jde se přímo na západ po svahu Špičáku (na jehož vrcholu bohužel v posledním čase les pokácen byl, a deště pak prst spláchly) nejprve přes malý lesík, pak po pastvině (kde cesta označena jest obílenými kameny) poněkud v p. k rozsáhlému divokému lesu, a tím špatnou lesní cestou až k Čertovu jezeru (od Prokopa $\frac{1}{2}$ hodiny), které se tří stran tmavým lesem porostlými stráněmi, a na západě 1340 m. vysokou Jezerní Stěnou uzavřeno, temným svým vzezřením podnět dalo k mnohým bájím a pověrám. Čertovo jezero vyplňuje plochu 23 hektarů a jest asi 35 m. hluboké. — Z Eliščiny skelné huti (u Eisensteinského nádraží) vede až k jezeru pěkná cesta (1 $\frac{1}{2}$ hod.). — Od Čertova jezera můžeme dojít za hodinu k Černému jezeru, a sice přes dosti nízký hřbet, zvaný „Červený příkop“ (Rother Graben), odbočující od Jezerní Stěny na východ ke Špičáku. Tento horský hřbet, dělící Čertovo a Černé jezero, jest rozvodím mezi mořem Černým a Severním; neboť výtok Čertova jezera náleží k potočí Dunajskému, a výtok Černého jezera k potočí Labskému.

Po stěně nad Čertovým jezerem vede cesta na vrchol Jezerní Stěny; na tuto cestu musíme se dostati. Jdeme od stavidla lesem v l. (bez stezky), nevzdalujíce se příliš od jezera, v oblouku nejprve v l., pak v p. se zatácejíce, až (asi po 10 minutách) na onu cestu vystoupíme. Z této velkým nákladem zřízené cesty, vedoucí přes mnohé rokly a úžlabiny potůčků, máme krásný pohled dolů na Čertovo jezero, i dosti daleko do kraje. Asi po půl ho-

---

*) Ve všech lesích, náležejících k panství knížete Hohenzollern Sigmarinského, jsou krásné lesní cesty a na křižovatkách sloupy s nápisy, což na panstvích Schwarzenberských nenalézáme; tam ovšem není potřebí tak četných cest, poněvadž se dříví většinou po vodě plaví (a na panství Hohenzollernském není splavných vod), ale žádoucno by bylo, aby právě v rozsáhlých hvozdech Schwarzenberských zřízeny byly u cest ukazováky.

dině• přijdeme k ukazováku (Do Eisensteinu, K Černému jezeru), od kterého v l. vede lesním průsekem dosti obtížná stezka přímo na *Kamenné moře*, jak nazván balvany posetý hřeben Jezerní Stěny a Malého Kouta (Zwergeck), a pak v p. k věži pro vyhlídku, stojící nedaleko sotva znatelného vrcholu Malého Kouta (1330 m.). Kdo jde bez vůdce, nechť nesejde s cesty, a dojde, řídě se ukazováky za 1¼ hodiny k věži. S dřevěné této věže jest táž *vyhlídka* jako s Jezerní Hory (viz níže str. 584), rozmnožená pouze ve směru jižním, kde za jasného počasí viděti pásma Alpské od Watzmannu až po Dachstein.

Jdeme-li od věže asi 5 minut směrem severovýchodním (jen se spolehlivým vůdcem, žádná stezka nevede přes okluzké balvany), staneme na okraji téměř kolmé stěny Černého jezera, na které patříme se závraťné výše více než 330 m. Jest to snad nejkrásnější pohled v celé Šumavě.

Od věže vedou dvě dobré cesty k Černému jezeru; jedna točitá, krátká, ale srázná, druhá delší a pohodlnější, ale velkou oklikou k severu (na křižovatkách vždy cestou v p.). Po první sestoupíme za ¼ hodiny, po druhé asi za hodinu k jezeru, na jehož severním břehu stojí dřevěný glorieta.

Černé jezero (1008 m.), zvané též Eisenstrasským, jest největší ze všech jezer Šumavských, pokrývá plochu 36·8 hektaru, a jest dle jedněch 57 m. (Müchel), dle jiných až 90 m. (Prášek) hluboké. Nejkrásnější pohled na jezero a 332 m. vysokou stěnu nad ním jest od gloriety. Ozvěna odtud zbuzená trvá asi 10 vteřin. V jezeře nalézá se hojně skalní pstruh (*salmo silvestris*), a vylovení odtud pstruzi vážící i 6—7 kg. Výtok Černého jezera, Jezerní potok pádí divokou lesní roklí k Úhlavě, je však u jezera upraven na způsob kanálu, jímž se s jara dříví plaví. — Tři čtvrti hodiny na severovýchod od jezera jest *Jezerní myslivna* (Seefürster), nejstarší v této krajině a vřelého doporučení hodná místnost hostinská. Velmi zajímavá jest vyložená zde pamětní kniha.

Po široké, tak zvané „horizontální cestě“, vedoucí nejkrásnějším lesem přes prohbí Špičáku k okresní silnici Nýrsko-Eisensteinské, dojdeme k Prokopovu hostinci za méně než hodinu.

3. Okolo Černého jezera k slapům v *Klammerlochu* a na *Jezerní Horu*; odtud skrze *Donnerwinkel* na stanici *Hamry-Eisenstrass*, 5—6 hodin cesty, výlet na celý den se zásobou potravy; ač lze obejít se bez průvodce, lépe jest míti ho s sebou.

Od Prokopa „horizontální cestou“ k Černému jezeru (hodina, viz výše na této str.). Od gloriety při jezeře dovede nás pohodlná lesní cesta (na všech křižovatkách sloupky s nápisy směr cest označujícími) za hodinu k *slapu potoka Klammeru* v tak zvaném *Klammerlochu* (asi 300 kroků v p. od cesty). Vráťše se na cestu

dejme se při nejbližší křižovatce v l., a dojdeme asi za $\frac{1}{2}$ hodiny na tak zvaný *Gütelplatz*; odtud cestou v p. (cesta v l. jest méně schůdná) přijdeme za $\frac{1}{2}$ hodiny ke „kamenné bráně“, dvěma to obrovským balvanům, až na úzkou stezku průchod uzavírajícím. Po obtížné cestě přes balvany „kamenného moře“ vystoupíme za $\frac{1}{2}$ hodiny na český vrchol *Jezerní Hory* čili *Ostrého* (Osser, 1282 m.). Kupa západní jest o 42 m. nižší, a zvedá se již na půdě Bavorské. Lid zve horu tu podle těchto dvou homolovitých kup „Prsoma Matky Boží“.

Vyhlídka jest uchvacující. Na sever prostírá se pod námi svěží údolí klikaté Úhlavy, plné osad a uzavřené vrchem Hůrkou u Klatov a šedými pahorky Brdskými; v l. viděti Černou Skálu (726 m.) u Loučimi, Branišovskou horu (771 m.) u Nové Kdyně, dále zříceninu Ryzmberk a za ní mohutný Čerchov, v l. pak od něho Přimda se zříceninou; za jasného dne viděti v dáli modravý pruh Rudohoří. Na severozápadě v Bavořích vystupuje podélný hřbet Oseku (Hoher Bogen), pod nim usmívá se údolí Bílého Řezného s přečetnými osadami, jež na západě ohraničují hory Keitersberg a Schwarzeck. Na jih uzavírají vyhlídku pásmo Javoru, Malý Kout (Zwergeck) a Jezerní Stěna, na západ pak Můstek a Brennet, po jichž malebném svahu dráha se vine. — Na české kupě nalézají se zbytky jakési budovy, bezpochyby strážní pevnůstky k ochraně obchodu solního.

Od „kamenné brány“ lesní pěšinou k *Lenkenovu dvoru* (Lenkenhof) a v p. polní cestou podle několika roztrousených dvorců, zvaných *Donnerwinkel* údolím Jezerohorského (Osserského) potoka ke stoku jeho s potokem Klammerským; překročivše pak potok sejďeme po jeho pravém břehu až na okresní silnici, a po ní v l. k *Petrovu mlýnu* na Úhlavce, s vrcholu $1\frac{1}{2}$ hod.; za další $\frac{1}{2}$ hodiny vystoupíme (okolo *Fürstenhofu*) k stanici *Eisenstrasské* (vlak do Špicberku v $1\frac{1}{2}$ hod. odpol.).

4. Na *Pancíř*, přes *Můstek* a *Brennet* na stanici *Zelenou Lhotu* a drahou zpět. Od Prokopa pěšky až do Zelené Lhoty 4 hodiny. Velmi krásný výlet, stále pohodlnou cestou a bez velkého stoupání.

Cesta vede od Prokopa stále po bývalé „vysoké silnici“ (Hochstrasse, z Eisensteinu do Klatov) teď drnem porostlé, po níž jako po koberci kráčíme zprvu po kraji lesa, pak po pastvině a lesem zvolna vzhůru na vrchol *Pancíře* (Panzerberg, 1150 m.), kde stojí dřevěná věž pro vyhlídku, postavená r. 1880 (od Prokopa $\frac{1}{2}$ hodiny). — *Vyhlídka* podobá se velmi vyhlídce se skály sv. Vintíře (str. 578) a obsahuje ohromný půlkruh plný osad, pahorkův a zřícenin, jehož meze jdou od Javoru, vrchů Drahy, Falkensteinu (za nimiž viděti stříbrný pás Alpský s Watzmannem) a Fallbaumu na daleký Boubín, pak přes skálu sv. Vintíře, a ztrácejí se na východě v modravé dáli na Českomoravské vysočině, na

severovýchodě při pásmu Brdském na březích dolní Berounky; na severu končí obzor při Karlovarském pohoří a Přimdě, a na severozápadě u Čerchova. Na západě zavírá vyhlídku vysoké pásmo Jezerní Stěny a Jezerní Hory. Na sever táhne se od Pancíře dlouhý a malebný horský hřbet, nad který vrcholy Můstku a Brennetu ne valně vynikají.

S Pancíře jdeme stále (většinou lesem) po „vysoké silnici“, vedoucí po samém hřebeni horském, přestoupíme sedlo mezi oběma vrchy, tak zvanou *louku Irlovskou* (Irlwiese) a dostoupíme za 1¼ hodiny vrcholu *Můstku* (Brückelberg, 1230 m.), odkud máme touž vyhlídku jako s Pancíře, rozmnoženou pouze o pohled do údolí Úhlavy, ale postrádající vyhlídku na Alpy. Sestupující po „vysoké silnici“ k *Brennetu* (1067 m.) jdeme zprvu pěkným lesem (po většině bukovým), pak ale po holých stráních, nerozumným hospodářstvím rolníků, jimž půda ta náleží, zbavených rozsáhlých hvozdů, jež jindy stráně Brennetu pokrývaly. Odtud jest opět skoro táž vyhlídka jako s Mústku a Pancíře. Mezi oběma vrcholy Brennetu, v značné výši (877 m.) leží *Brennetské Dvory*. Po strmé stráni vede odtud cesta k stanici Zelené Lhotě (s Brennetu ¾ hodiny).

5. Cesta z *Eisensteinu* přes *Fallbaum* a *Nové Hůrky* (nebo *Pleso*) do *Prášil* (Stubenbach) a odtud přes *Polední Horu* do *Madru*; celodenní cesta skoro osmihodinná.

Popis cesty na *Fallbaum* viz na str. 577. Buď jdeme hned od dřevěného domku při cestě na *Fallbaum* přímo (podle nápisů na sloupech) skoro podle hranic českobavorských až k jezeru *Plesu* (z *Eisensteinu* 3 hodiny), anebo od kříže na vrcholu směrem východním pěknou ale srážnou cestou přímo dolů do *Nových Hůrek* (Neu-Hurkenthal), kde jest značná skelná huť (z *Eisensteinu* 2½ hodiny). Odtud (s průvodcem!) můžeme přijíti za 2½ hodiny lesními stezkami přes *Pleso* (Lakasee)*) do *Prášil*. Lépe však jíti (s průvodcem) z *Hůrek* přímo do *Prášil*: jde se okolo kostela a hrobky (v p.) v *Nových Hůrkách* do *Starých Hůrek*, a odtud v p. travnatou cestou skoro přímým směrem po svahu horském přes pastviny a paseky na *Formberg* a pak dolů do *Prášil*. Po této cestě dojdeme z *Hůrek* do *Prášil* za hodinu; po silnici přes *Hohenstegen* a *Zadní Chalupy* (Hinterhäuser) potřebovali bychom nejméně 1½ hodiny.

V *Prášilech* (Stubenbach), farní vesnici na *Prášilském* potoce, zařizena byla r. 1878 přičiněním nadlesního p. Lenka soukromá řezbářská škola, jejíž výrobky (ku podivu laciné a vkusné) ne jednou na výstavách uznání došly. V okolních lesích nejlépe po-

---

*) Toto jezero leží skoro 300 m. pod *horou Plesnou* (Lakaberg, 1304 m.), jest tvaru podélného, má bařinaté břehy a pokrývá plochu asi 3·5 hektaru.

zorovati ohromné spousty kůrovcem způsobené; tak zničeno nedaleko Prášil souvislých asi 120 hektarů lesa. K panství Prášilskému (knížete Schwarzenberka) náležejí ohromné slatiny a lesy (z části dosud pralesy), připojující se k rozsáhlým hvozďům Bavorského lesa; lesy tyto jsou, aspoň při zemských hranicích, skoro neobydleny. Jediným stanovištěm pro cestující může býti v těchto krajinách *Mader* (viz níže). V Prášilech jsou dva hostince (v jednom jest zároveň *pošta*), ale neradíme nikomu, aby v nich přenocoval. Kdo by však od světa odloučen v pralesním zátíší léto strávit chtěl, nalezne všecko pohodlí u nadlesního p. Lenka, pokud ovšem dům jeho stačí.

Z Prášil do *Madru* vedou dvě cesty: jedna přes *Gruberk*, *Seeberk*, *Neubrunn* a *Tetov* (Tettau; méně zajímavá, ač poskytuje přece pěkné pohledy do údolí Křemelné), druhá po tak zvané „Poledníkové cestě“ (*Mittagstrasse*) přes vrchol *Polední Hory* okolo *Javoří pily* (*Ahorn-Säge*) do *Madru*.

Touto širokou lesní (drnitou) cestou můžeme bezpečně bez průvodce jíti nebo jeti až do *Madru*; spojíme-li s cestou touto výlet k *Prášilskému jezeru* (lze dobře obejít se bez průvodce), potřebujeme pěšky asi 4½ hodiny. Kdo jede touto cestou z Prášil do *Madru* a chce navštívit Prášilské jezero, pošle vůz na vrchol *Polední Hory* a jde níže popsanou cestou okolo jezera na vrchol (1¾ hodiny).

Hned za Prášily odbočuje od silnice v *p.* „Poledníková cesta“; kdo chce k jezeru, uhne se s ní u lesa v *l.* na vozovou cestu, která vrch obchází a napřed pasekou, pak lesem až k jezeru vede (hodina cesty). Třeba jen držeti se vždy ušlapanější neb ujetější cesty, a vždy v *p.* — *Jezero Prášilské* (*Stubenbacher See*, 1060 m) podobá se velmi jezerům Černému a Čertovu; má též svou „Jezerní Stěnu“ (asi 160 m. vysokou), leží v hlubokém korytě pod sedlem mezi *Polední Horou* a *Jezerním Hřbetem* (*Seeruckenberg*, 1261 m.), a pokrývá plochu asi 4 hektarů. Výtoky tohoto jezera a Plesa tvoří od stoku s potokem Prášilským říčku Křemelnou. — Od jezera vede široká pěšina po příkrém svahu zvaném „*Schwell Häng*“ nad údolím „*Alte Schwelle*“ až k dřevěnému domku „*Natokání*“ (*Balz-Hütte*) nedaleko vrcholu a u samé „Poledníkové cesty“ (od jezera asi ¾ hodiny cesty). Kdo chce na vrchol, označený tyčí odtud viditelnou, jde v *p.* přes paseku a kamení ke skalním balvanům, tvořícím vrchol *Polední Hory* (čili *Poledníku*, *Mittagsberg*, 1331 m.). Odtud jest pěkná vyhlídka do východních Čech, k severu na Královský Hvozď, dále na Jezerní Stěnu, *Fallbaum*, *Falkenstein* atd., k jihu na horu *Nad Roklí*.

S vrcholu stále po „Poledníkové cestě“ (při rozcestí v *l.*!), vedoucí po kraji rozsáhlých *Fischerských slatin* (*Fischer Filz*), souvisících na jih se *slatinami Weitfällenským*, okolo *Javoří pily* (*Ahornsäge*, v domku v *l.* od cesty dostati lze pivo, chléb a máslo) a *Fischerových chalup* (*Fischerhütten*) lesem do *Madru*; s vrcholu *Polední Hory* 2½ hodiny.

C. Z Madru.

V *Madru* jest značná továrna na resonanční prkénka a na zpracování bezsukého dříví.

V *hostinci* „U dvou sluk“ jsou 4 čisté postele pro cestující a dobrá strava, proto hodí se Mader za východiště k výletům do okolní divoké krajiny.

Výlety:

1. Do *Klárčina údolí* (Klärchenthal, nebo Schachtelei) na řece Vydře (kdo se bedlivě řídí následujícím popisem cesty, nepotřebuje průvodce); k celému výletu i s návratem do Madru potřebí aspoň 4 hodin.

Z Madru pěšky nebo vozmo přes *Vchynice-Tetov* (Chinitz-Tettau) až k myslivně *Schötzenwaldské* (v l., 1 hod.). Borovým lesem (v p.) přímo naproti myslivně vede průsekem pěšina dolů do údolí Vydry. Po levém břehu Vydry jdeme pak málo schůdnou pěšinou podle toku řeky přes hodinu překrásným divokým údolím, jež jmenovitě v čas, kdy Vydra má dosti vody, předčí krásou svou proslulé údolí Vltavy pod Čertovou Stěnou (u Vyššího Brodu). Bohužel padnul Schwarzenberský les na levém břehu, tak zvaný „Schaarwald“ r. 1874 většinou za obět kůrovci, ale lesy na pravém břehu, a dále (za ohbím řeky) i na levém břehu zdobí malebné údolí. Koryto řeky plno jest chromných žulových balvanů, přes které hučíc zpěněná říčka skáče; je-li málo vody a stoupneme-li k samé řece, zdá se, jakoby sestávala z ohromných zkamenělých vln, tak vyplňují balvany řeku, že ani vody nevidíme. Nejvíce překvapí však cestujícího žulové skály vysoko nad levým břehem, jež tvoří několik skupin s podobami zvířat a p. jako pískovcové skály Abrispašské. — Asi po 1¼ hodinné chůzi údolím vystupuje v l. (naproti vysokému štěrkovitému pravému břehu) úzká pěšinka, která přivede nás na vozovou cestu z *Rehberku* do Madru (v l.) vedoucí,*) po níž (více než 2 hodiny) vrátíme se do Madru. — Dále v údolí, nedaleko stoku Křemelné s Vydrou, leží veliká „Čeňkova pila“ a zámček (Vinzenzsäge; odtud jest Otava splavná pro vory), uprostřed pěkné zahrady a sadu, u vesničky *Hirschensteinu*; pila i zámček jsou majetkem pražského obchodníka se dřívím Č. Bubeníčka. V zahradě této, se všech stran před větry chráněné, daří se i vzácné druhy ovoce, ač v nejbližším okolí někdy i oves sotva uzraje.

2. Okolo *Rokelské chalupy* (až sem možno jeti) na horu *Nad Roklí* (Rachelberg); skoro 4 hodiny (s vůdcem teprve od Rokelské chalupy).

*) Do *Rehberku*, s velmi prostým hostincem, ležícího odtud na sever (v p.) jest hodina cesty.

Z Madru vede pěkná silnice až k *Rokelské chalupě* (Rachelhaus, 1194 m.) na pokraji slatin Kaltstaudenských, kde bydlí drvoštěp, u něhož lze dostati chléb, máslo a mléko a průvodce na horu Nad Roklí, kam jest odtud 1½ hodiny. Hora *Nad Roklí* (Rachelberg, 1448 m.) zvedá se již na bavorské půdě. *Vyhlídka* se skalního jejího vrcholu jest obsáhlejší do Bavor než do Čech. Na jihovýchod viděti blízký Plattenhausen, za ním holou kupu Luzného a dále v p. v dálce Alpy, z nichž jmenovitě Dachstein vyniká; na jihozápad sklání se od nohou našich k údolí Dunajskému malebný Bavorský les, a na několika místech trpytí se hladina Dunaje; na západě Javor, Jezerní Stěna a Jezerní Hora, na severu pak Falkenstein, hora Plesná a Polední a na severovýchodě vrchy Steining a Preisleitenský brání další vyhlídce; od hory Hanef v p. (na jihovýchod) viděti v dáli široký hřbet Boubínu a mezi ním a Luzným pásmo Plöckelsteinské. Celá krajina, již odtud přehlízíme, jest jako jediný obromný les, bohužel viděti v něm však dosud hojně lysin, památek na větrné bouře a na kůrovce. Od paty hory Nad Roklí směrem k Luznému a Polední Hoře prostírají se obromné slatiny, porostlé nízkou klečí a plně bezedných jezírek, zvaných zde „Seelacken“.

S vrcholu vidíme asi sto kroků od nás směrem k Luznému vyčnívati kámen; sejdemo-li k němu, užijeme skoro 300 m. pod sebou malebné jezero *Rokelské* (Rachel-See, 1052 m.), k němuž sestoupiti můžeme po sotva znatelné stezce, která od první skalní kupy vede směrem k Bavorům, a stěnu nad jezerem v oblouku obchází. U výtoku jezera stojí dřevěný domek, kde možno se před deštěm schovati. — Od jezera mohli bychom skoro ve 3 hodinách dojíti do Pürstlinku (myslivny); příkrá, namáhavá cesta (jeti se nemůže) vede přes Plattenhausen (1363 m.) k zemským hranicím a pak v p. k myslivně Pürstlinské.*)

S vrcholu hory Nad Roklí touže cestou, kterou jsme přišli, dojdeme do Madru lehce za 3 hodiny. Od *Rokelské chalupy* vede široká sjízdná lesní cesta k myslivně Pürstlinské (pěšky 1½ hod.).

3. Přes *Pürstlink* k *pramenu Otavy* a na *Luzný*, odtud ku *pramenu Vltavy* a do *Bučiny* (aspoň z Pürstlinku s průvodcem), celkem 7 hodin dosti namáhavé cesty. Z *Bučiny* přes *Fürstenhut* do *Kunžvartu* 2½ hod.

Z Madru vede krásná, sjízdná lesní cesta údolím Maderského čili Luzného potoka (vlastně hořejší Otavy) k myslivně *Pürstlinské* (2 hodiny; 1149 m.), ležící při Luzném potoce, jenž jest též vý-

---

*) Pürstlink jest myslivna a hájovna, kde nelze dostati noclehu. Pouze ten, kdo má doporučující list od knížete Schwarzenberka, nalezne v myslivně výtečný nocleh a pohostění; každý jiný vrátiti se musí do Madru, nebo jíti až do Kvild (z Madru 2 hod.) nebo přes Pürstlink až do Bučin (Buchwald, 3½ hod. z Pürstlinku).

tokem slatiny Kaltstaudenské. *) — Od myslivny vede silnice až k pomeznímu „modrému sloupu“, od něhož (již v Bavořích) pěšinou v l. (bývalou „zlatou stezkou“) přijdeme za $\frac{1}{4}$ hod. k pramenům Otavy, která zde Luzným potokem sluje (nad pramenem na dřevěném sloupu znamení S. K. VII.). Pak zpět k „modrému sloupu“ a dále po silnici (s které brzy odbočuje v p. pěšina dolů k Waldhäuser); první pěšina v l. odbočující přivede nás asi po 100 krocích k mezníku č. 12., od které v l. vzhůru vede široká pěšina zprvu lesem, pak po stupních přes veliké balvany na skalní kupu *Luzného* (Lusen, 1369 m.). Z Pürstlinku, i se zacházkou ku prameni Otavy, hodina cesty. Vyhlídka s Luzného jest skoro táž jako s hory Nad Roklí (str. 588). Kdo chce odtud k *pramenům Vltavy* a do *Bučiny* (Buchwald), potřebuje nevyhnutelně vůdce, který jej asi za 3 hodiny k cíli přivede. **) — Z Madru může se do Bučiny buď vozovou cestou přes Kvildy (Aussergefilde) za 4 hodiny, anebo s průvodcem lesními pěšinami za 3 hodiny. Ve Kvildách je slušný hostinec u kostela.

Bučina (Buchwald) leží nejvýše ze všech vesnic Šumavských (myslivna v Bučině leží 1143 m. nad mořem). Jsou zde dva slušné *hostince*: „Blechinger“ a „Wiener Nani“, v každém 4 postele. Průvodce ochotně zaopatří na požádání buď hraběcí Thunský lesní v Bučině, nebo kníž. Schwarzenberský lesní p. Adamec ve *Fürstenhutu*, pouze $\frac{1}{2}$ hodiny vzdáleném. Ve Fürstenhutu jsou sice 3 hospody, ale noclehu dostati nelze.

Z Bučiny ku *pramenům Vltavy* jsou $\frac{3}{4}$ hodiny cesty. Jde se nejprve po lesní „vlečné cestě“ (Ziehweg), po které se větví zbavené kmeny smýkají, až na „hraběcí jízdní stezku“ (Grafensteig), která (v l.) přivede nás až ku prameni Vltavy, jenž vyvěrá v malé vyzděné prohlubni. Vedle stojí otevřená bouda, v ní stoly a lavice; škoda že i krásný smrk, jenž dříve nad okolím praménku své široké větve rozkládal, kůrovci za obět padl. Povšimnutí zasluhuje zde též nízký smrkový kmen, posetý nesčíslnými výrůstky.

Z *Fürstenhutu* ($\frac{1}{2}$ hodiny na jihovýchod od Bučiny) dojdeme po pěkné „návštěvní silnici“ (Besuchstrasse) za 2 hodiny do *Kunžvartu*. Již před městysem viděti v l. na výběžku vrchu Na Zámku zříceninu hradu Kunžvartu. — Kdo chce z Fürstenhutu

---

*) Kdo jest doporučen od knížete Schwarzenberka, požádej lesníka aby provedl tě některými slatinami. Kdo však odvážil by se do slatin bez spolehlivého průvodce, jistě by v nich zahynul. Pürstlink jest i proto zajímavý, že zde v zimě rozdíl mezi teplotou ráno a v poledne až 40° C. obnášívá (ráno — 24° C., v poledne + 16° C.).

**) Popis této cesty viz čtenář v „Řivnáčově Průvodci po Šumavě“.

na *Bavorskou Almu* (Bairische Alm, krásná vyhlídka, viz str. 593), musí po silnici až do *Scheurecku*, odkud vede v p. cesta vzhůru (1½ hodiny; odtud do Kunžvartu hodina).

II. Ze Strakonic přes Vimberk do Kunžvartu.

Popis *Strakonic* viz na str. 379.

Ze Strakonic (z hostince „U černého orla“) odjíždí dostavník přes Volyň do Vimberka v 7 hodin ráno (z nádraží v 5½ hod. ráno; za osobu platí se 1 zl. 6 kr. Pošta jezdí dvakrát denně.

Volyně, okresní město na řece Volyňce, má 2700 obyvatelů; do Strakonic jsou 2 hodiny.

Hostinec Harmachův „U broznu“ (7 pokojů, 16 postelí; 60 kr. za den). *Pošta i telegraf* ve městě. *Poštovní spojení* s Vimberkem (3 hodiny), Prachaticemi (3½ hodiny) a Strakonicemi (2 hodiny). *Povozy* dostati lze v hostinci Harmachově, na poště, pak u A. Němce a J. Loma; jednospřežní na den 3 zl. 50 kr., dvouspřežní 6 zlatých.

Volyně bývala sídlem stejnojmenné župy. Od konce XIV. století až do válek husitských náležela proboštství u sv. Víta v Praze, v XVI. století dostala se řádu maltézskému a roku 1621 vrácena proboštství sv.-Vítskému.

Děkanský kostel Věch Svatých založen byl asi na počátku XIV. století; v neďalekém hřbitovním kostele Proměnění Páně (z r. 1580) jsou dva pěkné obrazy (od Brandla?). Části zřícenin starého hradu užívá se jako sýpky.

Do Vimberka vede silnice skoro stále údolím Volyňky (3 hodiny).

Vimberk (Winterberk), starožitné okresní město na Volyňce, na úpatí Boubínu, má velké skelné huti, značný závod k vydávání modlitebních knih, závody na vyrábění dřevěného drátu (na sirky), na resonanční prkénka, na řešeta a p., a pivovár.

Hostince: „Zlatá hvězda“ (10 pokojů, 20 postelí, 40 kr. za den; velká zahrada); hostinec Rudolfův (7 pokojů, 18 postelí, 40 kr. denně); „U města Pasova“ (5 pokojů, 12 postelí, 40 kr. denně). Letní *restaurace* „Na sklepě“. *Pošta i telegraf* ve městě. *Poštovní spojení* přes Volyni se Strakonicemi (viz výše), s Kunžvartem (v 7 hod. ráno a v 1½ hod. odpo., 4 hodiny cesty), s Prachaticemi, Kvildami a Kašperskými Horami. *Povozy* dostati lze ve větších hostincích a u několika drožkářů; za jednospřežní platí se 3—4 zl., za dvouspřežní 6 zl. na den.

Dějiny. Ve XIII. století byl Vimberk sídlem jedné větve Janovicův, od nichž dostal se v XV. století Kaplířům ze Sulevic; tito prodali jej brzy Malovcům z Chýnova, kteří se pak odtud „z Vimberka“ psali. V XVI. století dostal se Vimberk Rožmberkům a r. 1630 Eggenberkům, po jichž vymření (1716) zdědili jej Schwarzenberkové. Již r. 1484 zřízena zde tiskárna.

Gotický farní kostel Navštívení P. Marie jmenuje se již ve XIV. století; hřbitovní kostel sv. Bartoloměje, v starém gotickém slohu, pochází snad z konce XIII. století. V starobylém hradě nad městem, v kapli sv. Josefa, jest starý vzácný obraz sv. Anny; v tak zvané evangelické věži zachovaly se fresky z r. 1611, představující čtyři evangelisty; hrad vyhořel r. 1858, byl však s nemalým nákladem opraven.

Výlety z Vimberka:

Krásná vyhlídka jest s *Medního vrchu* (Honigberg) nad stanicí *Skláři* (Glashütten).

Na horu *Boubín* (Kubani, 1358 m.) jsou z Vimberka 3 hodiny.

Jde se buď po silnici až k *Podšajdrovým hutím* (Kubohütten) a odtud v l. okolo myslivny cestou zvanou „Luckenstrasse“ až ke „Křížovému smrku“ (Kreuzfichte, až sem možno jeti) a odtud s *průvodcem* na vrchol; anebo kratší ale příkřejší cestou přes *Pravětín* (Gansau) a *Neveselec* (Wessele). Ostatně viz str. 594.

Z Vimberka přes *Husinec* (str. 384) do *Prachatic* jsou 4 hodiny cesty.

Pošta odjíždí z Vimberka v 5 hod. ráno, přijíždí do Prachatic v 9 hod. a odjíždí z Prachatic v 1½ hod. odpoledne.

Prachatic, starožitné město na Živném potoce, na úpatí hory Libínu, jsou sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu. Jest zde něm. nižší realné gymnasium, pak továrna na prýmkářské výrobky, pivovár, několik lihovarů, spořitelna a záložna. Řemeslo punčochářské (vlněné zboží), které někdy v Prachaticích velice kvetlo, jest v úpadku.

Hostince: „U korunního prince Rudolfa“ (8 pokojů; za nocleh 50—80 kr.); „U Messnera“ (6 pokojů, 50 kr. a více); „U pivního pramene“ (2 pokoje, 50 kr.). *Pošta i telegraf* ve městě. *Poštovní spojení* s Netolicemi (3 hodiny), s Vodňany (4 hodiny, ke dráze Frant. Josefa), přes Volary do Kunžvartu (4½ hodiny), s Vimberkem (4 hodiny) a s Krumlovem (6½ hodiny). *Povozů* vždy důstatek; za jednospréžní platí se 4 zl., za dvouspréžní 6 zl. na den. Mimo četné jiné spolky jest zde též „Šumavský klub turistický“ a prastarý spolek literácký.

Dějiny. Prachatic, jako nejdůležitější město české na „zlaté stezce“, po níž se všecka sůl z Pasova do Čech dovážela, záhy zbohatly, a v XI. století darovány i s bohatým výtěžkem pomezního cla od krále Vratislava kapitule Vyšehradské. Již ke konci XIV. století zařízena zde byla proslulá škola Prachatická, v níž mimo jiné nabyl vzdělání mistr Křišťan z Prachatic a snad i Jan Hus a Jan Žižka. Když Prachatictí, nevěrní slibu Žižkovi danému, Husity pronásledovali, dobyl Žižka města a potrestal je, načež věrně k jeho straně stálo. Po mnohých majetnících dostaly se Prachatic na konci XV. století trvale Rožmberkům, kteří blahobyť města velice pozdvihli. Roku 1600 postoupil Petr Vok z Rožmberka Prachatic císaři Rudolfovi II., který je na královské město povýšil a dal jim právo třetího hlasu na sněmích. Ve válce třicetileté utrpělo město svrchovanou měrou, tak že se již více k bývalému blahobytu nepovznese. Prachatic částečně poněmčeny teprve na konci předešlého století.

Prachatic zachovaly si více než kterékoli jiné české město ráz středověký. Úzké uličky, domy s cimbuřím, zvenčí freskami nebo sgrafity ozdobené, zbytky hradeb městských atd. zachovaly se zde přese všecky bouře války třicetileté a časté požáry. Mimo starý gotický kostel sv. Jakuba (z počátku XIV. století) hlavně povšimnutí zasluhuje starobylá radnice s malbami a nápisy. O hřbitovním kostelíku ss. Petra a Pavla ($\frac{1}{2}$ hodiny na severovýchod) vypravuje pověst, že jej světil sv. Vojtěch.

Výlety z Prachatic. Okolí Prachatické poskytuje hojnost krásných procházek a výletů; popisujeme zde jen několik nejzajímavějších.

1. K lázním sv. Markéty a odtud na horu Libín, 2 hodiny.

Lázně sv. Markéty leží $\frac{1}{2}$ hodiny cesty na jih od Prachatic, na úpatí lesa a hory Libína, jsou velmi pohodlně zařízeny a obklopeny nejkrásnějšími procházkami buď do hlubokých lesů Libínských anebo lučinatým údolím Živného a jiných potůčků. V lázních, kterých užívá se v nemocech nervův a proti rheumatismu, jest 40 hostinských pokojů po 50 kr. až 1 zl. (za každou další postel v témž pokoji denně o 25 kr. více), vanové, parní, sedací a stříkací lázně. Strava je velmi dobrá a ceny přiměřené.

Od lázní vede dobrá cesta krásným lesem podle kapliček (křížové cesty) až asi do střední výšky Libína, kde stojí kaple sv. Filipa z Neri, ku které konají se pouti ($\frac{1}{2}$ hodiny cesty). Od kapličky jest $\frac{3}{4}$ hodiny na vrchol (1089 m.), kde staví prachatický klub turistů věž 30 m. vysokou, a též stezku od kapličky upravuje. Vyhlídce dosud překáží vysoký les. S vrcholu dojdeme zpět do Prachatic snadno za $1\frac{1}{2}$ hodiny.

2. Do lázní Dobré Vody (Grindschädel, $1\frac{1}{2}$ hodiny) u Záblatí, a okolo zříceniny bradu Husy do Volar, celkem $3\frac{1}{2}$ hodiny.

Z Prachatic do Volar jezdí pošta (v $1\frac{1}{2}$ hod. odpoledne), s kterou můžeme jeti až za Fefry (Pfefferschlag), kde v p. odbočuje cesta okolo Dobré Vody k Záblatí. Pěšina vede hned před

Fefry v p. do údolí a po svahu protějščí stráně k lázním (752 m.), ležícím v krásné horské krajině, ale velmi primitivně zařízeným. Užívá se jich v kožních nemocech. Vany jsou pouze dřevěné, a ještě před třemi roky nebyl ani k nim zřízen vodovod, a voda musila se do nich ke každé lázni nanosit. V prostém lázeňském domě jest několik hostinských pokojů. Strava však jest chutná (výborní pstruzi) a laciná.

Odtud $\frac{3}{4}$ hodiny na jihozápad nedaleko *Kristanovic* (Christlschlag) na příkrém skalním ostrohu nad divokým údolím Blanice leží malebně rozvaliny hradu *Husy* (Gans, 510 m.), vystavěného r. 1341 od pánů z Janovic. R. 1407 náležel hrad Mikuláši z Husi, věrnému příteli Hnsovu. R. 1440, když držel jej loupeživý rytíř Habart z Lopaty, byl hrad od Přibíka z Klenového dobyt a rozbořen.

Od zříceniny dojdeme za $1\frac{1}{4}$ hodiny do *Volar*, okresního města v hlubokém údolí, kde před několika lety zřízena byla státní řezbářská a truhlářská škola.

Hostince: „Spitterův“ u kostela; „U města Lince“ nad kostelem. *Pošta i telegraf* v místě. *Poštovní spojení* s Prachaticemi, Kunžvartem a Horní Planou. Volary hodí se velmi dobře za východiště k výletům do hor Prachatických a Zelnavských.

Z Volar do *Lenory* (Eleonorenhain, viz. str. 594), velikých skelných hutí, jest $1\frac{1}{4}$ hodiny (krásná cesta).

Z Vimberka přes Horní Vltavice do Kunžvartu jsou 4 hodiny cesty.

Kunžvart (Kuschwarda), městys při někdejší zlaté stezce, nedaleko hranic zemských, sídlo *poštovního a telegrafního úřadu*, hodí se výborně za východiště k výletům na Boubín, do hor Zelnavských, do pohoří Plöckelsteinského, k prameni Vltavy atd.

Hostinec Reifův, 18 pokojů se 40 postelemi; za pokoj (podle počtu postelí) 30 kr. až 1 zl., při delším pobytu laciněji. — *Pošta i telegraf* v místě. *Poštovní spojení* přes Horní Vltavice s Vimberkem (v 8 hod. ráno a v 5 hod. odpoledne), přes Volary s Prachaticemi (v 8 hod. ráno), s Českými Trubami (v $8\frac{1}{2}$ hod. ráno). *Povozy* lze najmouti v Reifově hostinci; jednospřežní 4 zl., dvouspřežní 6 zl. na den.

Výlety:

1. K *Bavorské hájovně* (Bairisches Häusel, 810 m.). Prostá letní restaurace na hranicích zemských (již v Bavořích) $\frac{3}{4}$ hodiny; oblíbená odpolední vycházka z Kunžvartu.

2. K *Bavorské Almě* (Bairische Alm, 1103 m.), $1\frac{1}{4}$ hodiny na severozápad.

Hned za Kunžvartem (na jižní straně) se silnice v p. do dolního *Lichtbuchtetu* a odtud vozovou cestou v l. přes *Zadní Fir-*

miansreut (již v Bavořích) na Almu, odkud otevírá se velmi pěkná vyhlídka. Vrátili se můžeme též přes *Scheureck* (srov. str. 590).

3. Přes zříceninu *Kunžvartu* na vrch *Na Zámku* a přes *Röhrenberk* zpět (2 hodiny cesty).

Z *Kunžvartu* směrem severním okolo kapličky (pěkný pohled na městys a údolí), lesem a konečně přes skaliny ke čtyrhramné věži, jedinému zbytku *Kunžvartu*, bezpochyby strážního hrádku při zlaté stezce. Jdouce odtud směrem západním vystoupíme za méně než $\frac{1}{2}$ hodiny na táhlý hřbet hory *Na Zámku*, s jehož nejvyšší skalní skupiny, tak zvaného „Emiliina kamene“ (1145 m.) jest pěkný pohled na Plöckelsteinské pohoří, a za jasných dnův i na Alpy. Rozhledu v jiné strany brání vysoký les. Sledující cestu vedoucí přes hřbet hory směrem nejprve severním, pak východním, přijdeme do *Röhrenberku*, odkud jest $\frac{1}{2}$ hod. do *Kunžvartu*.

4. Z *Kunžvartu* přes *Lenoru* do *Šatavy*, na *Boubín*, a jízdní stezkou po *Dlouhém Hřbetě* do *Lenory*. Výlet na celý den se zásobou potravy.

Z *Kunžvartu* do *Lenory* (*Eleonorenhain*) jest $1\frac{1}{4}$ hodiny. Nejlépe použít pošty (v 8 hodin ráno), anebo soukromým povozem záhy ráno jeti do *Lenory*, a tam prohlédnouti si velkolepou sklárnu firmy „*Meyers Neffe*“ (majetník p. Králík). V *Lenoře* jest dobrý hostinec, kde lze přenocovati.

Z *Lenory* jest sotva $\frac{1}{2}$ hodiny na sever do vesnice *Šatavy* (865 m.). Kdo nechtěl by setrvati na široké cestě vedoucí skoro až na vrchol *Boubína*, nýbrž přál by si projíti po stezce *Luckenský prales*, necht požádá nadlesního v *Šatavě* o průvodce. — Pohodlná *Luckenská jízdní stezka* vede od *Šatavy* nejprve *Basumským* lesem k *Luckenskému pralesu*, jenž z nařízení knížete *Schwarzenberka* na věčné časy nedotknutý zachován býti má. Na pokračí *pralesa* jest tak zvaný „knížecí odpočinek“ (*Fürstensitz*), pavillon a při něm stoly a lavice. Kdo cesty se nespustí, dojde až k tak zvanému „křížovému smrku“ (kamennému mezníku), odkud jest hodina cesty na holý vrchol (1358 m.). Les — částečně prales — na vrcholu a na východním svahu *Boubína* padl v obět vichřlům a kůrovcí (v l. 1870—74). *Vyhlídka* obsahuje celou *Šumavu* od *Javoru* až k pohoří sv. *Tomáše*, za němž při jasném počasí vyniká klikatá čára velehor *Alpských*. Od severu přes západ k jihozápadu prostírá se malebný svah *Šumavy*, z jeho temných hvozdův a svěžích lučinatých údolí vyhlížejí četné osady, mezi nimiž jako perla skví se v rovině *Budějovické* zámek *Hluboká*.

S vrcholu jděme *jízdní stezkou po Dlouhém Hřbetě* (*Langenrucker Reitsteig*) a dále *Haidberskou jízdní stezkou* (*Haidberger Reitsteig*) zpět do *Lenory* (z *Lenory* na vrchol skoro 3 hodiny; dolů do *Lenory* sotva 2 hodiny).

5. Přes *České Trouby*, *Neuthal* a *Bavorský Frauenberk* na *Vysoký Kámen* a po hřebenu *Plöckelsteinského* pohoří (přes *Trístoličnou horu*, *Trojmezi* a *Plöckelstein*) k *Plöckelsteinskému jezeru*, odtud přes *Hirschbergen* do *Horní Plané*.

Z *Neuthalu* s vůdcem, poněvadž jej ve *Frauenberku* někdy dostati nelze. Každý nechť opatří se potravou. — Velký výlet na jeden den (10 hodin cesty), těžko však rozdělití jej na dva dni, poněvadž nocleh dostati lze pouze v *Českých Trubách* (v hostinci u kostela), v *Hirschbergen* (ve velmi prosté vesnické hospodě) a pak v *Horní Plané* (dobrý hostinec *Grünwebrův*). Jinak ovšem ti, kteří mohou ubytovati se u kníž. *Schwarzenberských* lesníků. Kdo by krásný výlet ten až do *Horní Plané* přece za jeden den vykonati chtěl, a 10—11 hodin ujiti odvážití se nechtěl, nechť jede (časně ráno z *Kunžvartu*) až do *Neuthalu*, pošle vůz do *Hirschbergen* a vykoná asi 4½ hodinnou cestu po hřebeni *Plöckelsteinského* pohoří pěšky (z *Neuthalu* s vůdcem). *Horní Plané*.

Z *Kunžvartu* do *Českých Trub* (*Böhmisch-Röhren*, 1¼ hod.) jezdí též pošta (str. 593). Odtud můžeme buď přes *Tusset**) (¾ hodiny, zde veliká továrna na resonanční prkénka a podobné výrobky), nebo lépe po „kostelní stezce“ (*Kirchensteig*) za 1½ hod. dojiti do *Neuthalu* (nedaleko odtud počíná *Schwarzenberský* kanál). Z *Neuthalu* po *Spitzenberské* stezce jest hodina cesty do *Frauenberku* v *Bavořích*. Odtud přivede nás krásná jízdní stezka za hodinu na *Vysoký Kámen* (*Hohenstein*, 1327·5 m.), ohromnou skalní skupinu, k níž vedou do skály vtesané schody. *Vyhlídka* odtud jest velmi obsáhlá; od *Štýrských* a *Solnohradských Alp* sahá až po *Luzný* a *horu Nad Roklí*, na východ pak daleko do *Bavor* a na západ do *Čech*. — Čtvrt hodiny na jih zvedá se vrchol *hory Trístoličné*, pojmenované tak podle tří, stolicím podobných zářezů ve skalní skupině na vrcholu. Pod skálou jsou stoly a lavice; sem podnikají se často výlety jmenovitě z *Bavor*. Pěšina, vedoucí odtud po hřebenu přes *Trojmezi* na *Plöckelstein* (více než hodina cesty) jest kamenitá, místy i bařinatá, a bez průvodce není radno po ní se pustit. — *Trojmezi* (*Dreieckstein*, 1113 m.), jehož vrchol označen jest trojhranným žulovým sloupem, tvoří rozhraní tří zemí: *Čech*, *Bavor* a *Hor. Rakous*. S vrcholu *Plöckelsteinu* (1375 m., od *Trojmezi* aspoň ½ hod. na východ po velmi špatné stezce) jest skoro též vyhlídka jako s *Vysokého Kamene*. Odtud sestoupíme okolo obelisku (13 m. vysokého), postaveného roku 1877 na památku německému básníku *A. Stiftrovi* (krásný pohled jest

*) Velmi pěkná procházka z *Tussetu* jest k *Tussetské* kapli a zřícenině hradu (½ hodiny na sever), odkud jest pěkná vyhlídka.

odtud na jezero) k jezeru *Plöckelsteinskému* (1067 m), nejkrásnějšímu a nejvyššímu jezeru Šumavskému. Žulová stěna nad ním jest více než 300 m. vysoká. Jezero pokrývá plochu skoro 5 hektarův, a hloubka jeho obnáší prý asi 12 m.; výtok jeho, Jezerní potok, jde k Schwarzenberskému kanálu a pak krásným údolím Hirschberským přímo k Vltavě. Údolím tímto vede jízdní stezka do *Hirschbergen* (návštěva tunelu na kanálu Schwarzenberském); od jezera 1½ hodiny. Z *Hirschbergen* buď povozem, nebo pěšky okolo *Zelnavské myslivny* (Salnauer Jägerhaus) za 2½ hodiny do *Horní Plané*, kde lze přenocovati (hostinec Grünwebrův, 24 postele po 10—40 kr.).

6. Přes *České Trouby*, *Tusset*, *Zelnavu* a *Horní Planou* do *Frimburku* a odtud k *Vítkovu Kameni*. Výlet na celý den.

Popis cesty z Kunžvartu až do *Tussetu* viz na str. 595. Z *Tussetu* přes *Zelnavu* (Sallnau) do *Horní Plané* (Ober-Plan) jsou 3½ hodiny cesty. Kdo nehodlá na př. ze Zelnavy podniknouti výlet na Liščí Louky, učiní nejlépe, jede-li až do *Horní Plané* (pošta jezdí z Kunžvartu do Volar a odtud ve 4 hod. odpol. do *Horní Plané*), anebo až do *Frimburku* (z *Horní Plané* 2½ hodiny). V *Horní Plané* lze též povozy najmouti (v Grünwebrově hostinci); dvouspřežní povoz stojí na půl dne 3 zl., na celý den 6 zl., dvouspřežní na celý den 3 zl. 50 kr.

Silnice vede přes vesnici *Schwarzbach*, na blízku které jsou velké doly na grafit.

Kdo jde z *Plané* pěšky, nechť volí cestu údolím Vltavským přes *Dolní Vltavice* (Unter-Wuldau, hostinec „beim Baier“), a odtud přes *Hruštic* (Wadestift) do *Frimburku*.

Ve *Frimburku* (Friedberg) jsou tři hostince, kde lze přenocovati: „U hvozdu“ (Zum Hochwald), „U mýta“ a *Schiffierův* hostinec. — Z *Frimburku* po dobré cestě pěkným lesem za 1½ hodiny k lesnímu záměčku u vesnice sv. *Tomáše*, pod zříceninou *Vítkova Kamene* (jinak *Vítkova Zámčiku*, Wittighausen).

V hostinci „U *Vítkova Kamene*“, u hajného Franzla, dostati lze chléb, máslo, sýr, vejce a pivo, ale žádný nocleh. Týž hajný Franzl jest též průvodcem po okolí. Lesní záměček a myslivna stojí opodál vesnice; jest to nová budova ve švýcarském slohu, jednoduše ale velmi pohodlně zařízená (náleží knížeti Schwarzenberkovi), z jejíž oken jest krásná vyhlídka k jihu až k Alpám. Od záměčku na severovýchod, nad vesnicí, 1032 m. nad mořem, stojí zřícenina hradu *Vítkova Kamene*. Nedávno upraveny byly na dosti vysokou její věž schody, a s ploché střechy otvírá se překrásná vyhlídka: na severovýchod leží pod námi *Frimburk* v údolí Vltavy, která vine se k východu, stěsněna dlouhou řadou vrchů a pahorkův až po *Vyšší Brod*, za kterým ční kupy *Novohradského pohoří*; na jih sklání se pohoří sv. *Tomáše*, poseté četnými osadami až k údolí

Dunajskému v Rakousích, v dáli uzavírá obzor klikatá čára Alp-
ských hor; na severozápadě vystupuje ohromná stěna Plöckel-
steinského pohoří, za ním viděti Luzný a horu Nad Roklí; od
Boubína na severu, a od vrcholů Zelnavského pohoří a Blánského
lesa se Schöningrem na severovýchodě, až k patě hory, na niž
stojíme, prostírá se rozkošná horská krajina s četnými osadami,
protkaná stříbrným pásem Vltavy vinoucí se svěže zelenou slatinou.

Vítkův Kámen, založený od Vítkoviců (ve XII. stol.?), obydlen
byl ještě v XVII. stol. Bližšího nic o dějinách hradu známo není.

Hajný Franzl dovede cestujícího na požádání ke „Královské
jedli“ (Königstanne, der grosse Gtänling), sotva $\frac{1}{2}$ hodiny cesty
od myslivny. Jedle ta jest snad největší strom v Šumavě; kmen
její má při kořenech skoro 6 m. v objemu.

Ze Svatého Tomáše do *Vyššího Brodu*. Přeš *Frim-
burk* (odtud jezdí též pošta do Vyššího Brodu) a pak sil-
nicí přeš *Hejrov* (Heuraffel) až k *Lipenskému zdvihu* *)
(Lippner Schwebe). Nedaleko odtud přestoupíme po lávce
na levý břeh Vltavy, kde vede pěšina podle krásných
proudů a podle *Čertovy Stěny* do *Vyššího Brodu*. Ze Sv.
Tomáše více než 4 hodiny.

Jiná cesta ze Sv. Tomáše vede přímo na Hejrov.

III. Z Vyššího Brodu.

Ze stanice *Cartlí* (jinak *Čertlova*, Zartlesdorf, viz str. 422)
na dráze cí. Alžběty jezdí pošta do Vyššího Brodu (1 $\frac{1}{2}$ hodiny;
40 kr. za osobu).

Vyšší Brod (Hohenfurth), okresní město na Vltavě,
s klášteřem Cisterciáků, hodí se k letnímu pobytu.

Hostince: „U zlatého křížku“ (jinak „Panský dům“, Herren-
haus) se zahradou; hostinec Wödlingrův na Náměstí; „U hroznu“,
v každém několik hostinských pokojův asi po 50 kr. za den. *Pošta*
i *telegraf* ve městě. *Poštovní spojení* přeš Frimburk do Horní
Plané; s Rožmberkem; s Lincem přeš Leonfelden. *Povozy* dostati
lze u hostinského Springra. — Také *soukromé byty* na delší čas
lze najmouti.

Klášteř a opatství cisterciácké založeno a bohatě nadáno
okolo r. 1250 od Petra Voka z Rožmberka. Prvních 12 mnichů
přivedeno sem z kláštera Vilherinského v Rakousích.

---

*) Vory připravené po Vltavě až k tomuto Lipenskému zdvihu
museji rozebrány a na vozech do Vyššího Brodu dopraveny býti,
poněvadž skalnaté řečiště Vltavy u Čertovy Stěny plavbu ne-
možnou činí.

Hlavně poutá pozornost každého cestujícího rozsáhlá klášterní budova zajímavá stavitelská směs z rozličných dob. Kdo všechny budovy a sbírky si prohlédnouti přeje (kostel jest vždy otevřen), necht požádá P. tajemníka v kanceláři ve dvoře, naproti klášterní restauraci), aby mu byl vůdcem (pouze však po 2½ hodině odpoledne). Nejzajímavější budovy a sbírky klášterní jsou: gotický *kostel Nanebevzetí P. Marie*, 70 kroků dlouhý, o třech lodích s renaissancením hlavním oltářem a velikými varhanami; mimo vzácný staročeský obraz Madonny v „byzantinské kapli“ (druhé v p. od presbyteria), podobný oněm v Zlaté Koruně, v Budějovicích a v Krumlově (srov str. 397), povšimnutí zasluhuje Hellichův obraz na zdi presbyteria, představující vyváznutí zakladatele kláštera, Voka z Rožmberka, z rozvodněné Vltavy. — Vedle sakristie nalézá se *kapitulní sál* (jehož klenba na jediném pilíři ve středu spočívá, pocházející tak jako sousední křížová choďba asi ze XIV. století; povšimnutí zasluhuje kruhové okno s krásnou ornamentikou; sálu tohoto, pod nímž pohřbeni jsou někteří opati, užívá se pouze při slavnostním oblékání noviců. V hořejším patře nalézá se *knihovna* (čítající více než 37.000 svazků), vedle ní *museum* (sbírky přírodnické, galerie obrazův) a dále *komora starožitností*. Se zvláštním dovolením opata smíme navštívit i *pokladní komoru*, v níž mimo mnohé cenné práce ozdobnické povšimnutí zasluhuje dvojitý byzantský „zlatý kříž Závěšňv“.

Celé okolí Vyššího Brodu poskytuje hojnost krásných *procházek a výletů*, z nichž nejzajímavější tuto pouze s udáním vzdálenosti vypočítáváme:

1. Po „Prelátské cestě“ *Klášterním lesem*, kde na mnohých místech zřízena odpočívadla; s některých výšin jest pěkná vyhlídka (s „Panoramy“ a „Seidlovy výšiny“).

2. K pavillonu u dvoru *Kravína* (Kubhof), ½ hodiny na sever; pěkný pohled na Vyšší Brod.

3. K *Čertově Stěně* s výběžkem zvaným *Čertovou Kázatelnou*.

Nejlépe jíti Malšínskou cestou po levém břehu Vltavy, a kde tato (po ¼ hodině) od řeky v p. odbočuje, dáti se pěšinou podle řeky až k *Lipenskému zdvihu* (po případě vystoupiti na horn *Kien* [930 m.], odkud jest pěkná vyhlídka), přejíti po lávce na pravý břeh, a při návratu po silnici vystoupiti na *Čertovu Stěnu* (srov. str. 597). Nečítaje v to slezení hory Kienské, potřebí k výletu tomu skoro 4 hodin. — Z Vyššího Brodu přímo po Frimburské silnici (na pravém břehu Vltavy) jsou k Čertově Stěně pouze ¾ hodiny.

4. Do *Rožmberka* po staré silnici 1½ hodiny (na severovýchod; popis Rožmberka a okolí viz na str. 423 až 425).

5. Do *Frimburku* a k sv. *Tomáši* jsou 4 hodiny (viz str. 597).

Výlety popsané při Kunžvartu lze podniknouti také z Vyššího Brodu; vystupování však na př. na Plöckelsteinské pohoří jest od jihu (od Vyššího Brodu) obtížnější, poněvadž příkřejší než od severu (z Kunžvartu), leží Vyšší Brod asi 560 m. a Kunžvart asi 810 m. nad mořem.

XV. Dráha Pražsko-Duchcovská.

Otevřena v l. 1872—1877. Praha-Most-Hroby 143 km.

Stanice: *Praha* — Hlubočepy — Řeporyje — Dušníky — Litovice — Kněžves — Noutonice — Koleč — *Zvoleněves-Železnice* — Slané — Zlonice — Klobuky — Peruc — Vrbno — Chlumčany — *Louny* — Lenešice — Bečov — *Obrnice* — *Most* — Dolní a Horní Litvinov — Osek-Riesenburg — *Hrob*.

Vstupuje se v nádraží Západní dráhy na Smíchově.

Tato dráha má patrný ráz dráhy průmyslné, poskytující nejkratší spojení Prahy s bohatými hnědouhelnými ložisky obvodu Duchcovsko-Mostského.

Za nádražím jedeme nejprve souběžně s tratí Západní dráhy (viz str. 276), u Zlíchova odbočíme v p., a projedše pode dvěma velkolepými viadukty dráhy Buštěhradské, přijedeme na

(4 km.) stanici **Hlubočepskou**. Jedouce nyní údolím Hlubočepským, vysokými vápencovými skalami zúženým (kde provozuje se značný průmysl vápenný poskytující mimo jiné saturační vápno pro cukrovary), mineme jeskyni a kostelík sv. Prokopa, vysoko nad námi na skále (str. 121), a v krátce octneme se ve

(11 km.) stanici **Řeporyjeh** (Řepora). V p. vesnice *Řeporyje*, něco dále v l. vesnice *Zbuzany*. Dráha vstoupila nyní do širé krajiny, a neustále vystupující překročí Berounskou silnici a vede na

(16 km.) stanici **Dušníky**. (V nádraží *restaurace*.) Obklopující nás vysočina rozkládá se od Bílé Hory (kde svedena dne 8. listop. 1620 osudná bitva) až k Dušníkům a Noutonicům, odtud pak šíří se směrem severozápadním až k Slanému. Dráha běží nyní větším dílem na půdě soukromých statků císařských. V l. vesnice *Dušníky*, nad nimi na obzoru lesnaté pohoří, jímž Berounka je stěsněna.

Hodinu od Dušníků leží na Plzeňské silnici ves *Loděnice*. Tam pan Cífk, majitel Pražského hostince „U černého koně“, má villu s rozsáhlými, výborně zařízenými vinicemi, velikými místnostmi pro kvasení a vinnými sklepy. Před tím byly tu zpustlé stráně, kde nanejvýše rostlo nízké roští.

Brzy potom spatříme v dáli v p. káznici *Řepskou*, pak oboru *Hvězdu* (z níž vyhlíží zámek téhož jména), *Rusín* a jiná místa.

(21 km.) Stanice **Litovice**.

Vesnice téhož jména leží v p. u samé dráhy. Asi $\frac{1}{2}$ hodiny na jihozápad jest františkánský klášter *Hájek* s loretanským kostelem z roku 1623.

Hned za stanicí přetneme silnici do Jenče vedoucí, překročíme po mostě dráhu Buštěhradskou a za nedlouho octneme se ve

(28 km.) stanici **Kněževsi** (Herrendorf). V p. vesnice *Veliká* a *Malá Kněževs*, dále v l. vesnice *Středokluky*, ještě dále v p. ves *Tuchoměřice* se zámečkem v úžlabině, pak v p. vesnice *Lichuceves*. V l. v úvalu spatříme zříceniny hradu *Okoře*, načež v krátkce vjedeme do

(32 km.) stanice **Noutonic**.

Odtud směrem jihozápadním přijdeme za $\frac{1}{2}$ hod. na *Okoř* (popis na str. 142). Nedaleko za touto stanicí obrací se dráha na severozápad a běží pak tím směrem až do Slaného. Jedeme líbeznými údolími n *Zakolan*, *Podlešina* a *Knovize*.

U *Zakolan* (cukrovar) křižuje trať naše dráhu Buštěhradskou, a brzy vjedeme do

(42 km.) stanice **Kolečské**.

Panství a vesnice *Koleč* se zámkem jest soukromý majetek Jeho Veličenství císaře. Ve vsi v kostele nacházejí se obrazy od Škrety a Brandla.

Odtud jest hodina cesty do vesnice *Kovar*, ležící na jiho-východ u Zakolanského potoka; na severozápad od vesnice stojí na návrší kostelík ss. Petra a Pavla, založený od knížete Spiti-

hněva I. (1055—61). Jest to okrouhlá stavba romanská, tak zvaná „ecclesia castellata“ (kostel uprostřed pevných ohrad).

Již v VIII. století stával zde hrad *Budeč*, pod jehož ochranou povstalo v X. století město téhož jména, proslulé školou svou, na které i svatý Václav co jinoch literárně se vzdělával. Z hradeb pozůstaly už jenom skrovné zbytky.

Na další jízdě spatřujeme v *p.* vzdálený široký *Říp*, na nejkrajnějším obzoru pak mdlé obrysy Středoohoří. Minouce v *l.* vesnici *Železnici* přijedeme do

(44 km.) stanice **Zvoleněvsi-Železnice**.

Odtud vede vlečná dráha k velikému cukrovaru Zvoleněveskému (soukromému majetku J. V. císaře).

Jedeme pak po viaduktu, jenž překlenuje malé údolí protékané potokem, pak mimo velikou přádelnu; objedše město *Slané* octneme se na

(55 km.) stanici **Slanské** (Schlan). V nádraží *restauratione*.

Slané, ležící na Slanském potoku, má přes 8000 obyvatelů, a jest sídlem okresního hejtmanství a okresního soudu. Jest tu gymnasium, velikolepá přádelna, továrna na stroje, slévárna, cukrovar, spořitelna a záložna. V nejbližším okolí dobývá se uhlí.

Hostince: „U bílého beránka“ (9 pokojů, 30 kr. až 1 zl.), „Zdeňkův“ (v Lounské ulici), „Na poště“ (na Náměstí, 9 pokojů po 1 zl.), „Košulův“ (v Panské ulici). *Restauratione* a *vinárna* J. Friče (v Poštovské ulici), table d'hôte po 1 zl. Ve všech těchto hostincích možno dostati *povozy*, „Na poště“ dvouspřežní za 6 zl. na den.

Dějiny. Slané bylo dle vši podobnosti založeno ku konci IX. století; zmínka o něm děje se již v jedné listině z roku 993; tenkrátě zdá se, že bylo jenom hradem, jenž nejspíše stál na místě, kde nyní nalézají se piaristická kolej a pošta. Město Slané povstalo asi za Přemysla Otakara II. (1253—78). Ve válkách husitských stálo Slané při Husitech; r. 1420 upadlo město zradou do rukou pana Viléma Zajíce z Hasenburka, a brzy nato vešel do něho král Sigmund se svým dvorem. Ale již v následujícím roce opanovali město Pražané, kteří r. 1425 po tuhém odporu odtud vytištěni jsou od Taborův a Šírotků, při čemž město na větším díle v rum a popel obráceno. Od té doby přidržovalo se Slané strany tábořské až do jejího konečného zničení (1434). V letech 1460—72 bylo město znova opevněno. Z hradebních bran zachovala se podnes jenom Velvarská. Roku 1482 držán tu sjezd strany podobojí. Roku 1551 bylo skoro půl města požárem zničeno. Po bitvě na Bílé Hoře dostalo se Slané panu Jaroslavu Bořitovi z Martinic, pápu na Smečně, jehož potomci drží dosud Slanské panství. Slané

jest rodištěm několika vynikajících mužů, jako: K. J. z Bienenberka, zakladatele české archaeologie († 1798), F. Brožovského z Pravoslav, proslulého bibliofila a právníka († 1830), kněze D. F. Kynského, horlivého vlastence a spisovatele († 1848), Jos. Navrátila, malíře († 1865), kanovníka Karla Vinařického († 1869), JUDra. J. Friče († 1876) a j.

Památnosti. Děkanský kostel sv. Gottharda, stavení gotické ze XIV. století, r. 1782 přestavěné, chová starožitnou křtitelnicí z roku 1519; kolej piaristická s kostelem Marianským (1655—58); kaple sv. Vavřince při špitále (ze XIV. století); klášter františkánský s kostelem sv. Trojice (1655); radnice (z XVIII. stol.). Boží hrob, $\frac{1}{4}$ hod. na jih od města (1664), jest napodobení Božího hrobu v Jerusalemě. Na Slanském vrchu zbytky pohanských hrobů.

Asi $1\frac{1}{2}$ hod. jihozápadně od města leží zámek *Smečno*, náležející hraběti Jindřichovi Clamu Martinicovi.

Nynější podobu obdržel zámek asi v XVI. století, pouze věž a kaple na západní straně pocházejí snad ze století XV. jako zbytky původní gotické budovy. Prohlídnutí hodny jsou zmíněná gotická kaple, rodinná síň s četnými zajímavými podobiznami, značná knihovna, bohatá sbírka vzácných mědirytin, dobře spořádaná sbírka vycpaných ptákův atd. Pozornost zasluhuje také archiv, obsahující mnohé důležité listiny a jiné rukopisy. — Asi $\frac{1}{2}$ hodiny od Smečna vzdáleno jest lázeňské místo *Šternberk* (str. 141).

Minouce jenom několik nepatrných míst přijedeme

(65 km.) na stanici **Zlonice**.

Městys a panství *Zlonice* patří knížeti Kinskému; v místě jest kostel, zámček, cukrovar a pivovár; krajina zdejší plodí hojně ovoce. Ze Zlonic vede místní dráha k druhému knížecímu cukrovaru v *Hospozíně*.

Odtud obrací se dráha na západ, běží podle vsí *Lisovic*, *Stradonic*, *Malého Palče* a *Čeradice* a zastavuje se v (71 km.) stanici **Klobukách**.

Od stanice v l. leží vesnice téhož jména s akciovým cukrovarem.

Dále jedeme okolo vesnic *Vrbčan*, *Telec* a *Skal*, v p. vidíme malebný *Hasenburk* (str. 167), jež i na další jízdě ještě vícekrát spatříme, a přijedeme na

(79 km.) stanici **Peruckou**.

Od stanice 10 minut vzdálena jest farní vesnice *Peruc* s hrabčím Thunovským zámkem a parkem, cukrovarem a pivovárem. — V kostele, který na místě dřívějšího, ze XIV. století pocházejícího, roku 1724 byl vystavěn, nachází se hrobka hrabat Ledebourův a pozoruhodný pomník Fridricha z Lobkovic († 1594). Pod zámkem jest „Boženina studánka“, u níž dle pověsti kníže Oldřich spatřil

krásnou Boženu, a spanilostí její zaujat, za což ji pojal. Z „Belle-vue“ v parku jest krásná vyhlídka do údolí Oharky od Loun až k Libochovicům a na Středohoří. K cukrovaru vede od stanice vlečná dráha.

Jakmile opustíme stanici Peruckou, otvírá se nám v p. nádherné panorama *údolí Oharky u Loun*. V popředí vidíme zmíněný již malebný *Hasenburk*, před sebou rozsáhlé úrodné údolí, v pozadí krásné *Středohoří*, jehož jednotlivé vrcholy (*Milešovku, Radlštejn, Bořeň* a jiné) při nebi aspoň poněkud jasném dobře můžeme rozeznati. Za nedlouho dostaneme se do

(83 km.) stanice **Vrbna u lesa**.

Ve vesnici téhož jména jest Mariánský kostel ze XIV. století.

Jedouce okolo vesnic *Hřivčic* a *Vlčího*, mineme brzy na to v l. *Citoliby*, panství knížete Schwarzenberka, a přijedeme do

(93 km.) stanice **Chlumčán**.

V Chlumčanech jest knížecí Schwarzenberský cukrovar.

Nyní blížíme se vždy více k Lounským vrchům. Minouce několik nepatrných míst, pak *Vršovice* (kde jest knížecí Schwarzenberský starožitný zámek) octneme se ve

(96 km.) stanici **Lounech**, vzdálené asi 25 minut od města (*restaurace* v nádraží).

Louny,*) starožitné ohražené město na pravém břehu Oharky, má dvoje předměstí „Veliké“ a „Malé“ a 5400 obyvatelů. Jest tu okresní hejtmanství, okresní soud, *poštovní* a *telegrafní úřad*, veliký cukrovar, parní mlýn, kotlárna, jirchárna, občanská beseda i více jiných spolků, pak jízdecké kasárny.

Hostince: Hôtel „Union“ naproti děkanskému kostelu, Drtinův; „U koruny“, Rybářův. *Restaurace* při střelnici s pěknou zahradou. *Povozy* na poště, v hostinci „U koruny“, u Marvana, Rybáře, Vyskočila, Slobody a j. (za 1/2 dne po 3 zl., za celý den po 6 zl.) *Poštovní spojení* s Bilinou, Panenským Týncem, Lovosicemi, Postoloprty, Žatcem a t. d.

Lázně na západním konci města (železitý pramen) se sady. Na l. břehu Oharky velmi slušná *plovárna*.

---

*) Wunš, Dějiny král. města Loun. Krupka, Lounsko. Neudoerff, Krátký zeměpis okresu Lounského.

Dějiny. Louny připomínají se již r. 1070. Dle vši podobnosti bylo město za krále Přemysla Otakara II. opevněno; později byly hradby, nejspíše od Beneše Lounského, přestavěny. Výsady městské byly králem Janem, císařem Karlem IV. a synem jeho Václavem potvrzeny a rozšířeny. V husitských válkách stálo město při straně tábořské. Roku 1547 účastnili se měšťané odporu stavů proti Ferdinandovi I., začez zbaveni jsou výsad svých, které však ještě téhož roku jim byly vráceny. Roku 1582 zemřelo zde 2000 lidí morem. V povstání stavovském proti Ferdinandovi II. účastnili se též Louny, a proto musily po bitvě Bělohorské zakoušeti mnohá příkoří. Roku 1631 zmocnili se města Sasové, kteří mu způsobili mnohé škody. V pozdějších dobách trpěly Louny velice ohněm, nemocemi a neúrodou.

Památnosti: gotický chrám sv. Mikuláše o třech sedlových střechách, vystavěný v l. 1520—28 od slavného stavitele Beneše z Loun. (Obraz na velikém oltáři jest prý od Škrety.) Kostel Matky Boží na předměstí. Kostel sv. Petra. Několik starožitných soukromých domů ve městě. Stará Žatecká brána. (Stará Pražská brána musila r. 1861 ustoupiti nové školní budově.)

Výlety: Na vrch *Hoblík* (504 m., 1½ hod.) s pěknou vyhlídkou na Středohoří a do údolí Oharky; do Citolib, do Chlumčan, do Peruce a t. d.

Hned za Louny, minouce *Dobroměřice* přijedeme na (101 km.) stanici **Lenešickou**.

Lenešice náležejí knížeti Schwarzenberkovi, mají velikolepý akciový cukrovar, r. 1880 vystavěný a dle nejnovějších zkušeností zařízený a továrnu na cichorii. Svým časem bývaly jedním z hlavních sídel Českých bratří. Zde počíná území jazyka německého.

Při další jízdě mineme v p. vesnici *Brzvany* (Weberschan) a zastavíme v

(112 km.) stanici **Bečově** (Hochpetsch).

Statek Bečov náleží knížeti Lobkovicovi.

Hned za stanicí spatříme vesnici *Zaječice* (Sajdschitz), proslulé svou hořkou vodou. Před vsí *Sedlicí* spojuje se přicházející z l. strany dráha Plzeňsko-Březeňská s drahou naší, a přijedeme na

(119 km.) stanici **Obrnickou** (Obernitz), křižovatku obou těchto železnic.

(Obrnice-Most Hroby — Obrnice-Bílina-Duchcov — Obrnice-Žatec-Plzeň-Eisenstein).

Obrnice-Duchcov viz str. 557 a 558. Od Bíliny odštěpuje se dráha Bělského údolí (str. 233).

Dráha obrací se nyní v l., míjí vesnici *Chanov* (Khan), překračuje *Bélou*, běží mimo *Rudelsdorf*, při čemž vi-

díme v l. jeden z Mosteckých cukrovarův a městský špitál; pak vjedeme do

(126 km.) stanice **Mostecké**. (V nádraží jest restaurace, omnibusy jezdí ke každému vlaku.)

Most jest křižovatkou tří železnic: Ústecko-Teplické, Pražsko-Duchcovské a Plzeňsko-Březnické (Most-Bílina-Duchcov-Teplice-Ústí; Most-Jirkov-Chomútov; Most-Litvínov Horní-Osek-Hrob; Most-Louny-Slané-Praha; Most-Postoloprty-Žatec-Plzeň).

Město *Most*, s 10.000 většinou něm. obyvateli, jest sídlem okresního hejtmanství a krajského soudu (obojí na hlavním náměstí), kterýžto poslední provozuje také pravomocnost nad celým obvodem hnědouhelné pánve Chomutovsko-Duchcovsko-Teplické. — Jest zde též vyšší gymnasium.

Hostince: „U koně“, „U lva“, „U černého orla“, „U jelena“ (asi 80 kr. na den).

Restaurace: na nádraží Ústecko-Teplickém, „U topolového stromoradi“ (Suk), Sieglova (blízko nádraží), Bělská, na Střelnici, „Saras“. *Kavárna* v Nádražní ulici.

Poštovní a telegrafní úřad ve Vodní ulici (blízko Náměstí). *Poštovní spojení* s Jiřetínem (Georgenthal), Horou sv. Kateřiny (Katharinaberg) a Havraní (Habran).

Průmyslové závody: četné doly na hnědé uhlí v nejbližším okolí, dva cukrovary, rafinerie na cukr, lihovar, veliký pivovar. (V Havraní, asi 10 km. od Mostu na Žatecké silnici, jest cukrovar r. 1881 zřízený.) Znameníité trhy na obilí.

Most skládá se z vlastního města a tří předměstí, má více náměstí, větším dílem pěkné ulice a četné nové budovy, kterých následkem zmáhajícího se obchodu a znamenitého průmyslu každým rokem přibývá. Most má velmi pěkné sady a procházky, ale pobyt v městě není hrubě příjemný pro výpary uhelné.

Dějiny. Most (původně Hněvin Most) připomíná se již v první polovici XI. století, ale jest zajisté původu staršího, o čemž nedostává se však zpráv určitých. Roku 1238 za krále Václava I. dostalo se město v moc koruny, za Přemysla Otakara II. povýšeno jest na město královské a r. 1273 nadáno jest rozličnými výsadami. Roku 1421 utrpěli Husité u Mostu porážku od vojska Sigmundova. Roku 1426 oblehali Pražané město bez úspěchu, i musili odejít s nepořízenou. Roku 1456 přinutil král Jiří knížata saská k postoupení města i hradu, v jichž držení byli po dlouhou řadu let. V letech 1515 a 1578 bylo město strašnými požáry navštíveno Roku 1651 byl hrad na Zámeckém vrchu k rozkazu Ferdinanda III. pobořen. Roku 1820 byla veliká část

města požárem strážena. Znova vystavěn zvelebují se Most od té doby neustále.

Památnosti. Děkanský chrám vystavěný od mistra Beneše z Loun roku 1517 (ve slohu Vladislavské gotiky). Kostel piaristický. Kostel sv. Ducha (špitálský). Stará radnice, vzácná památka stavitelská, bude pohřbena zbořena, a zůstane z ní asi jenom stará věž státi; padneť v obět nově budově krajského soudu. Jedno křídlo bylo již roku 1881 zbořeno, a na jeho místě stojí nová budova; průčelní část s freskami a zbytky soch propadne co nejdříve témuž osudu.

Procházky a výlety: 1. *Zámecká hora*, vystupující nad samé město, na niž pohodlně se můžeme dostat za půl hodiny, poskytuje návštěvníci překrásné panorama.

Na severozápadě vidíme velikou Krušnými horami obrubenou rovinu mezi Jirkovem a Horním Litvinovem s četnými jejími osadami, mezi nimiž obzvláště vynikají půvabné zámky Červený Hrádek (Rothcnhaus) a Eisenberk. Na východě a jihovýchodě přehlídíme krásné Středohoří s jeho četnými temeny, dále údolí Běly a svahy Krušných hor; na jihu se rozprostírá utěšená rovina Žatecká. To vše poskytuje libezný obraz; stoupání na vrch jest nepatrné. Na temeni vrchu jest *restaurace*, věž pro vyhlídku s kamerou obscurou (temnicí). Ze starého hradu zbyly jenom nepatrné zbytky.

2. K *vřídlu* (r. 1878 objevenému) u *Souše* (Tschausch), kamž po pohodlné pěšině za hodinu se dostaneme. (Z *Třebušic*, zastávky na dráze Ústecko-Teplické, za 10 až 15 minut.)

3. Na *Rösselberk* s lesními procházkami hodina cesty.

4. V nejbližším okolí města *restaurace „Saras“* ($\frac{1}{4}$ hodiny), pak *restaurace „U střelnice“* a v Rudelsdorfě.

Další výlety po dráze, jako do Eisenberku, na Červený Hrádek, do Johnsdufu, Horního Litvinova, Oseka nalezne čtenář při dotyčných drahách (viz *Rejstřík*).

Minouce nyní několik nepatrných míst přijedeme do (132 km.) stanice **Dolního a Horního Litvinova**. (Popis Horního Litvinova viz na str. 252.)

Nyní zatáčí dráha v p., přetíná u *Bruchu* koleje dráhy Duchcovsko-Podmokelské, běží okolo samého úpatí Krušných hor a okolo tak zvané *Salesiushöhe* (str. 246), a zastaví ve

(138 km.) stanici **Osek-Riesenburk**. (Osek viz na str. 246.)

Jedouce dále vidíme v p. vesnici *Horní Hán*, v l. máme *Stropnický vrch*, dále v p. objeví se nám *Deutzen-dorf* a *Kansdorf*, načež za krátko se octneme v

(143 km.) **Hrobu**, poslední stanici naší dráhy.

Hrob (Klostergrab), starožitné horní město (srov. str. 246), má okolo 1600 něm. obyvatelů.

Hostinec „V radnici“.

Za starodávna byly tu bohaté stříbrné doly, a město požívalo mnohých výsad. Ku konci XI. století zaměstnáno tu bylo na sta horníků. Pomalu dolování na stříbro zacházelo, a město pozbylo tím své důležitosti.

Historicky památný jest *Hrob* tím, že pobožení protestantského kostela, které se r. 1616 s povolením císaře Matiaše stalo, bylo jedním z podnětů ku povstání stavovskému r. 1618.

Tak zvaný *Královský pahorek* (Königshügel) poskytuje rozkošný pohled na nejbližší okolí a krajinu Teplickou.

Od více let jedná se o dostavění dráhy této až k hranicím a připojení jí ke dráze Saské; podaří-li se to, což asi jest otázkou pouze finanční, pak nabude dráha Pražsko-Duchcovská zvýšené důležitosti. Doufáme tak a přejeme si toho velice.

XVI. Moravská pohraničná dráha.

Stanice: Mladkov-Lichkov — Králíky (dále na Schönberk a Sternberk).

Délka 5 km.

Ze stanice **Mladkovské** (viz str. 461) čítá se do *Králíků* 1 $\frac{1}{4}$ hod., a z některých vlaků osobních třeba již zde vystoupiti a jíti silnicí pěšky do města. V půli cesty jest nádraží stanice **Králíky** (Grulich, dráhy z Moravy se připojující), z ušž jezdí *pošta* do města.

Na téže dráze leží na sever od města stanice *Červený Potok* (Rothfloss). $\frac{3}{4}$ hod. vzdálená.

Rameno od stanice Kralické k Mittelwalde, na mnohých mapách ještě naznačené, bylo zrušeno; cestující z Moravy do Slezska musí nyní až do Lichkova.

Město *Králíky* (Grulich) leží v rozsáhlé kotlině na jih k *Červené Vodě* (Rothwasser) na Moravě, na severovýchod do Slezska a do Čech otevřené, má čtyřhranné

náměstí, úhledné domy a živé vzezření. Zdejší panství s rozsáhlými lesy náleží hrabatům Althanům.

Hostince: „U Pánka“ na Náměstí (česká rodina); obsluha ochotná, pokojů několik, večer „Geselligkeitsverein“, v němž i češsky se mluví. „U zlaté studně“ a „U města Vídně“.

Výlety: Na *Muttergottesberk* (700 m.), poutnické místo a veliký klášter Servitů.

S vrchu otvírá se rozkošný pohled do Moravy a Slezska; pohledu do Čech brání vysoký hřbet *Vysokého Kamene* (Hoher Stein) a Linsdorfského revíru. Cesta ke klášteru rovnou čarou na východ jest velmi příkrá, na konci cesty jest 49 schodů. Kolem kláštera hostinské příbytky a restaurace.

Na *Kladský Sněžník* (Spieglitzer Schnceberg, 1424 m.), jenž stojí na rozhraní Čech, Moravy a Slezska.

Jdeme z Náměstí v l. přes potok okolo pivováru, na silnici k Červenému potoku a přes les, u něhož ($\frac{3}{4}$ hod. od města) jest slušný *hostinec*. K Sněžníku dáme se odtud na sever (k Pradědu na východ), v p. k vesnici *Moravě* (Mohrau), táhlé osadě podél řeky Moravy, a sice až k Horní Moravě se rozkládající. Tu v l. přes řeku do kopce, podél domků k myslivně, kdež najdeme třeba i pohostinství a bohaté sbírky hmyzu u pana lesníka Bíny. Odtud, majíce krásný pohled do Moravy i do Čech, dáme se přímo na vesnici *Lipku*, na jejímž konci stojí myslivna; pak do kopce po pěšině ke spoustám balvanů (Klappersteine); s temene jejich pohlížíme v l. do dalekých dědin Slezska a přes Orlické hory až na Sněžku, v p. do údolí Moravy. Od „Klappersteinů“ jdeme stále zřetelnou lesní pěšinou po temeni, a sice po straně východní, až za 3 hodiny octneme se u boudy na Sněžníku; uprostřed cesty v jiné jednoduché boudě lze dostati chléb a mléko. Dobrý chodec vykoná zpáteční cestu do Králíků „třemi příkopy“ srázem podél řeky Moravy asi za 4 hodiny; jinak možno jíti opět až k myslivně p. Bíny nad osadou Lipkou, a pak touto osadou stále vedle potůčku až k stanici *Červenému Potoku* (Rothfloss) a odtud po silnici do Králíků (také asi 4 hodiny).

Teplý šat a něco k posilnění třeba vzíti s sebou; na Sněžníku jest pak dobře zařízená restaurace se vším pohodlím.

Dodatek k Rakouské Státní dráze (I. b., str. 210).

Za Českou Třebovou dělí se dráha ve dvě trati, z nichž jedna na Brno a dále k Vídni, druhá pak k Olomouci vede. Z měst poblíže této dráhy v Čechách ležících povšimnouti si třeba ještě *Poličky* a *Lanškrounu*.

Polička má 4600 obyvatelů, dva pivováry, továrnu na lepenku, výrobky dehtové a barviva a sirkárnu. K povznešení plátenictví a bavlnictví zřízena zde odborná škola tkalcovská; v okolí jsou četné vápenky, v Borovnici továrna na škrob a syrup. Ze spolků jmenujeme spolek Muzejní a Červeného kříže.

Polička má *poštovní spojení* se stanicí *Svitavou* (ráno v 9 hod. a večer v 6 hod. z *Poličky*; vzdálenost 15 km.). Mimo to dojíždí *pošta* do Imramova na Moravě (11 km.) a do Hlinska (28 km.); *pošta* pěší dochází do Bystřého a do Staršova.

Hostince: Bubnův, Tichého a jiné; zde lze najmouti též *povozy* (do Baldy jednospřežní 2 zl., dvouspřežní 4 zl.). *Pošta* na Náměstí, *telegraf* v Kamenské ulici.

Dějiny. Město, založené českým králem Otakarem II. r. 1266, má starobylý chrám děkanský sv. Jakuba, přestavěný v XVI. století. Celé město až na 3 stavení lehlo popelem r. 1845; po ohni byl chrám znova zbudován od architekta Schmoranze, a náleží nyní k nejkrásnějším v celých východních Čechách; na hlavním oltáři socha sv. Jakuba, umělecké dílo Václ. Levého. Mimo to povšimnutí zasluhují: Pěkná budova školní (z r. 1877), dvoupatrová radnice uprostřed Náměstí, městský chorobinec (z roku 1758), ochotnické divadlo v rozsáhlé budově školy měšťanské a kostel sv. Michala na hřbitově.

Pěkný pohled na město jest s *vrchu Šibeničného* a s věže chrámu sv. Jakuba. As 15 minut od města jsou v *Liboháji* studené, teplé i parní *lázně*.

Lázně *Balda* (Goldbrunn, 654 m.) leží v půvabné a zdravé krajině v kotlině as uprostřed mezi Poličkou ($\frac{5}{4}$ hodiny na jih), Bystrým (hodinu cesty) a Moravskou Svítavou (2 hodiny).

Cesta z Poličky vede úvalem ke *Trubným rybníkům*, pak lesy u *Modrce*, od kterých uhneme se v p. až kde jízdní cesta z Limberka se připojuje (u kříže jest ozvěna). Byty dosud nedosti pohodlné. Pramen má stálou teplotu v zimě i v létě 6° R., jest chuti trochu nakyslé (na způsob selterské) a obsahuje v 1000 gramech 35.5 d. volné kyseliny uhličitě. Za byt platí se 7—12 zl. měsíčně (posluha 20 kr. denně, anebo 60 kr. týdně).

Na trati vedoucí z České Třebové do Olomouce, prohybem dělicím Sudety od Českomoravské vysočiny, leží město *Lanškroun*, vzdálené 4 km. od stanice *Lanškroun Rudoltice* (Landskron-Rudelsdorf).

U stanice zřícenina *Neuschloss* uprostřed parku, a na kuželovitém vrchu zřícenina *Lanšperk* (Landsberg).

Město *Lanškroun*, na mnoze ze dřeva stavěné, s 5300 obyvateli, jest sídlem okresního hejtmanství, okresního soudu a gymnasia (v pěkné nové budově). Lanškroun jest sídlem správy majorátního panství Liechtensteinského téhož jména.

Odtud pocházel slovutný lékař Ferdinanda III. a učenec Marcus Marci z Kronlandu (1595—1667), jehož filosofické a přírodovědecké spisy podaly mnohé idey k novější filosofii Descartesově.

Rejstřík jmen místních.

Rejstřík tento srovnán jest abecedně **podle jmen podstatných**; tak hledej na př. Vary Karlovy (ne Karlovy Vary), Stěna Jezerní (ne Jezerní Stěna), Brod Vyšší (ne Vyšší Brod) atd.

A.

Abraspach 226

Alaunhütte 312
Alma Bavorská 590, 593
Amalin 136
Anna sv., lázně 364
Aschberk 346

B.

Babka 128
Babylon 290
Bajrek 567
Bakov 266, 542
Balda 610
Balzhütte (myslivna) 260
Bastianperk 339
Bašta Malá 191
Bavorov 384
Bečov (Hochpetch) 604
Bečov (Petschau) 418
Bedřichov 199
Bedřichov u Spindelm. 476
Běchovice 197
Bechyně 363
Bělá 267, 551
Bělohrad 463
Běloves láz. 220
Belvedere 115
Benešov 356
Benešov (Bensen) 255
Benešov městys 402
Beřkovice Dolní 160
Bernhardtthal 252
Bernsteinberk 253
Beronn 278
Běta Vysoká 386
Betgraben 273
Bezdekův 379, 565
Bezdež 150, **267**
Bezdrůžice 407

Beztahov 359
Bílina **247**, 558
Blaník 358
Blansko (Blankenstein) 178
Blatná 299
Blatno (Platten) 313, 339
Blížejov 288
Blovice 373
Bohemie 187
Bohosudov (Mariaschein)
234, **241**, 251
Bohušovice 163
Boleboř 211
Boleslav Mladá 150,
533, **540**
Boleslav Stará **145**, 496
Bor (Haida) 272
Bor (Hajd) 408
Borek 282
Borek (Görkan) 253
Bořen 247
Borkovice 365
Bornayberk 269
Borohrádek 211
Borotín 360
Borovany 399
Boubín 591, 594
Bouda Černá 485
Bouda Hamplova 487
Bouda Leyerova 481
Bouda Petermannova 481
Bouda Schlingelova 487
Bouda Spindlerova 431
Bondy Lučné 483
Boudy Nové Slezské 480
Boudy Pomezň 486
Bradlec 464, **494**
Brána Prebřšova 192
Brána malá Přebřšská **259**,
262
Brandejs n. L. 145
Brandejs n. O. 208

Brandfelsen 257
Bráník 151, 276
Břasy 282
Břecstein 469
Brennet 585
Břeštany (Preschen) 248
Břevnov 306
Března Sněžná 480
Březnice 298
Březnice (Schönpriesen)
178, 181
Březno (Priesen) 310
Březno Veliké **181**, 194, 506
Břežany Dolní 154
Brloh (Berlau) 395
Brod Český 198
Brod nad lesy 290
Brod Německý 447, 532
Brod Vyšší 597
Brod Železný 516
Broumov 231
Broumy 140
Brozany 163
Bruch 252
Buben 286
Bubeneč 116, 158
Bubny 115
Bučina 589
Buckov 338
Budeč 601
Budějovice 372, **389**, 421
Budislav 207
Budňany 130
Budy 293
Bukovec 283
Bukovec vrch 360
Bukovsko 371
Bílnaburk 250
Buškovice 555
Buštěhrad 338
Bydžov Nový 461

Bystřice 358
Bystřice n. U. 567
Byšice 539

C.

Carle 422
Cibulka 120, 350
Ctěníce 538

Č.

Čachovice 310
Čakovice 124, 598
Čáslav 440
Častalovice 457
Čelakovice 427
Čeminy 403
Čenkov 296
Čeperka 507
Čerčany 355
Čerchov 289
Černčice 213
Černošice 277
Černošín 406
Černovice 364
Čertovlna 531
Čimelice 300
Čížkovice 167
Čížová 302

D, Ď.

Ďablice 124
Dalvice 328
Dašice 205
Davidsthal 343
Deblík 172
Debrník 577
Děčín 184, 195, 254, 506
Deggendorf 581
Dehnice (Dejvice) 306
Děkovka 169
Duespeky 356
Děvin 271
Doběšín 218
Dobřany 287, 559
Dobřichovice 128, 277
Dobříš 297
Dobronice 403
Dobrotivá Sv. 281
Dobrovice 533
Doksany 163
Doksy (Hirschberg) 268
Dol Josefův 542.
Domažlice 288
Donnerwinkel 584
Doppelburg 240
Doubravka 547
Drozdov 280
Dub Český 519, 543

Dubá Stará 355
Dubček 354
Dubí (Eichwald) 240
Dubkovice 195
Duchcov 233, 245, 558
Důl Döllingrův 245
Důl Volský 476
Dunkelthal 485
Dušníky 600
Dušníky (Reinerz) 216, 220
Dvorce 151, 276
Dvořiště Dolní 422
Dvory Nové 499
Dvůr Červený 398
Dvůr Dolejší 484
Dvůr Hazenburský 167
Dvůr Králové 513
Dvůr Králův 279
Dvůr Krásný 555

E.

Edmundsgrund 192
Egerberk 316
Eisenberk 253
Eisenstein 570, 578
Ellsalexelsen 192
Eleonorenbau 594
Engenthal 516
Erdmannsdorf 489

F.

Falšov (Horká) 514
Falkenberg 192
Falkenstein 260
Falkenstein Bav. 579
Falknov 262
Falknov n. O. **332, 343.**
Fallbaum 577
Felixburk 316
Ferdinandsthal 579
Filipov 444
Filippsthal 276
Fischbach 489
Franzensthal 255
Frauenberk Bav. 595
Fredewald 257
Fridland 525
Fridštejn 518
Frimburk 215
Frimburk (Friedberg) 596
Fürstenbunt 589

G.

Ganghoferberk 247
Geiersburk **242, 251**
Georgenhöhe (myslivna) 247
Georgswalde 275
Georgswalde-Ebersbach 275
Glasberk 345

Glasergrund 191
Grabštejn 536
Grazenlichte 260
Grund-Jiřetín 264
Grundmühle 259
Gutenštejn 408

H.

Haidstein 478
Hajd (Bor, Haida) 272
Hájek 600
Hájovna Bavor. 598
Haidštát 231
Hamr 252
Hamr u Mimoně 271
Hammerstein 534
Harrachovice 477
Hartenstein 553
Hartmaice 578
Hasištejn 314, 340
Hauenštejn 317
Hausberk 345
Hauswiesenthal 260
Hazmburk 167
Heidensteiner Hainbühl 192
Heiligen 411
Hejšovlna 221, 229
Helfenburk 383
Henrietenruhe 172
Herlikovice 476
Heřmaň 381
Heřmanice 509
Heřmankovice 231
Hermanseck 261
Hernstýn 290
Herrenhausberk 258
Herrnsen 269
Heřlak Český 425
Hertenberk 343
Hilgensdorf 275
Himmelštejn 317
Hirschberg 489
Hirschbergen 596
Hirschenstein 587
Hlinsko 531
Hlízov 433
Hlubočepy 121, 599
Hluboká 386
Hluboš 296
Hodkovice (Liebenau) 519
Hodkovičky 151
Hochstein 402, 479
Hochwald 265
Holešovice 158
Holoubkov 281
Hora 171
Hora Anělská 329, 553
Hora Bílá 306, 350
Hora Černá 485
Hora Damilova 279
Hora Doubravská 240

Hora Gablenzova 469
 Hora Heidlova 476
 Hora Hradišťanská 170, 171
 Hora Jalovcová 240
 Hora Jedová 281
 Hora Jezerní (Osser) 584
 Hora Kosova 279
 Hora Koukalova 279
 Hora Kozí 407
 Hora Křížová 271
 Hora Krušná 291
 Hora Kunětická 204
Hora Kutná 433
 Hora Kvadrová 187
 Hora Lysá 168
 Hora Mariánská 176
 Hora Plesná 585
 Hora Nad Roklí 588
 Hora Ovčí 408
 Hora Svatá 134, 297
 Hora Studničná 484
 Hora Trístoličná 595
 Hora Veselá (sv. Vavřince) 290
 Hora Weyrichova 487
 Hora Vlčí 189, 406
 Hora Zelená 375
 Horažďovice 376
 Hořice 462
 Hořiněves 508
 Horky 364
 Hořovice 280
 Horosedly 300
 Horusice 371
 Hory Březové 135, 296
 Hory Kaňkovy 529
 Hory Kašperské 579
 Hory Sokolské 547
 Hory u Třebové 210
 Hospoda Granátová 170
 Hostavice 197
 Hostivař 353
 Hostivice 306, 350
 Hostín 132
 Hostinné (Arnan) 467
 Hostýň 197
 Hošťka 498
 Houska 268
 Honěka 145
 Hrad Jindřichův 488
 Hrad Loupežný 259, 262
 Hrad Nový 120
 Hrad Pustý (Kukla) 262
 Hrad Sokolovský 532
 Hradec Jindřichův 369
Hradeo Králové 452, 507
 Hradec Levý 125, 159
 Hrádek 452
 Hrádek (zřícenina) 169
 Hrádek (Grottau) 536
 Hrádek Čertův 364
 Hrádek Červený 254, 313

Hrádek Hrochův 299
 Hrádek Komorní 355
 Hrádek Kozí 363
 Hraděšín 197
 Hradiště (Burgstall) 568
 Hradiště Mnichovo 543
 Hradiště u N. Huti 291
 Hradiště u Lišan 556
 Hradiště u Zbraslavi 153
 Hradý Divčí 151
 Hradý Nové 399
 Hrachota 157
 Hracholusky 161
 Hřbet Kozí 484
 Hrdlořezy 197
 Hřensko 192, 196, 261
 Hrob 607
 Hrobec 163
 Hronov 221
 Hrušice 355
 Hudlice 141, 279
 Ilumpolec 449
 Hůrka Nová 585
 Husa 592
 Husinec 384, 591
 Huť Eliščina (Ellsenthal) 577
 Huť Josefína 480
 Hutberg u Libouchce 191
 Hutberg u V. Šenova 266
 Huť Nové 140, 282, 291
 Huť Staré 140, 291, 372
 Hvězda 122, 306
 Hvězda vrch 223, 228

Ch.

Chabařovice (Karbütz) 233
Cheb 334, 420
 Chelčice 383
 Chlomek 541
 Chlum 293, 356, 445
 Chlum (Maria Kulm) 333
 Chlumčany 559
 Chlumec (Kulm) 242, 251
 Chlumec n. C. 451
 Chlumec-Pilař 368
 Choceň 208, 210
 Chocerady 355
Chomútov 311, 339, 249, 254
 Chotěboř 532
 Chotějovice 467
 Chotěšov 287, 559
 Chotětov 539
 Chotobuž 297
 Chotouň 199
 Chotoviny 360
 Chotusice 439
 Chotýčany 371
 Choustník 363
 Chrást 530, 282
 Chrástava (Kratzau) 534

Chroustoklaty 198
Chrudim 527
 Chřibská (Kreibitz) 264
 Chvala 426
 Chvojenec (Klein-Kabn) 250
 Chuchle 126, 151, 277
 Chvojno 357
 Chýnov 363
 Chýše 553

I, i.

Ihrigstein 264
 Ivan sv. 132

J.

Jablonec 520
 Jablonné (Gabol) 535
 Jablonné n. O. 460
 Jáchimov 330
 Jáchimov Nový 291
 Jalovčina 548
 Jankov 359
 Janov (Johnsdorf) 252
 Jaroměř 508
 Javor (Arber) 580
 Jedle Veliká 577
 Jehla (Nolde) 257
 Jelení 211
 Jenč 306
 Jeníkov Golčův 444
 Jenišovice 160
 Ještce 148, 426
 Jeskyně Sammelova 273
 Ještěd 522
 Ještěbí (Habichtstein) 269
 Jetřichovice 259, 264
 Jevíněves 160
 Jezdná 404
 Jezeř (Eisenberg) 253
 Jezero Černé 582
 Jezero Čertovo 582
 Jezero Javorské 580
 Jezero Kummerské 252
 Jezero Pleso 585
 Jezero Plöckelsteinské 596
 Jezero Prácheňské 586
 Jezero Rokelské 588
 Jezov 355
Jičín 490
 Jilemnice 464
 Jílové 113, 155
 Jílové (Eulan) 250
 Jíloviště 128, 155
 Jince 296
 Jindřichovice 344
 Jinonice 350
 Jinonoh 480
 Jiretin (Georgenhal) 247, 264
 Jiretiu Hořejší 253
 Jirkov (Görkau) 253

Jirmy 426
Jívno 292
Jordán 360
Josefov 508

K.

Kačerov 551
Kačina 201, 439
Kadaň 314
Kalich 503
Kaltenberk 258
Kalvarie (Kreuzwegberg) 264
Kámen 364
Kámen Dívčí 393
Kámen Královský 191
Kámen Polední 481
Kámen Vítkův 596
Kámen Vysoký (u Hluboké) 386
Kámen Vyoký (Hohenstein) 595
Kamenice Česká 356
Kameny Březi 489
Kameny Dívčí 481
Kameny Kravačovy 488
Kameny Mládenčí 481
Kameny Sýrové 480
Kammerbühl 336
Kamýk 502
Kanal Schwarzenberský 595, 596
Kanála 118
Kaňk 432, 438
Kaple sv. Anny 488
Kaple sv. Janská 187
Kaplice 422, 403
Karlík 128, 277
Karlštejn 129, 278
Kartouzy 494
Kašperk 579
Katovice 378
Kazatelna Čertova 598
Kazatelna Krakonošova 480
Kazín 277
Kázňov 548
Kdyně Nová 288
Kestřany 381
Kien (Kienberg) 598
Kilian sv. 156
Kinšperk 333
Kinžwart 419
Klabava 282
Kladno 143, 338
Kladruby 202
Kladruby (Kladrau) 405
Klammerloch 583
Klášteř ves 212
Klášteř n. M. Hradiště 543
Klášteř u Nepomuku 375
Klášteřec 315
Klatovy 562

Klecany 125
Kleis 274
Klenová 565
Klobuky 602
Klokoty 361
Kokořín 141, 268
Koleč 600
Kolín 200, 432
Kolin Starý 201
Kolmer-Schelbe 191
Kolo Vysoké 481
Koloděje 197
Kolovraty 354
Komárov 280
Komořany 152
Konarovice 201
Königsheim 511
Konopiště 357
Kopidlno 496
Kopisty Německé 164
Koruna Zlatá 393
Kosmanosy 542
Kost 495
Kostel Wang 487
Kostelec Červený 510
Kostelec n. O. 456
Kostelec n. S. 356
Kostomlaty 428
Kostomlaty (Kostenblatt) 243
Koňátky 539
Košťál 169
Kostel Kočičí 260
Kostov (Kosten) 251
Košumberk 530
Koiči 528
Kotel 479
Kotnov 361
Kounov 308
Kouřim 198
Kout Malý (Zwergeck) 583
Kovary 600
Kozákov 515
Kozel 286, 373
Kozlanv 549
Kozlí 357
Kozlov 210, 495
Kozojedy 551
Krakovec 550
Králiky (Grulich) 607
Kralovice 549
Kralupy 159
Kralupy (Deutsch-Kralup) 313
Krasíkov 407
Kraslice 344
Krašov 551
Krašovice 552
Kratochvíl 385
Kravín 118
Kravín (Kuhhof) 598
Kravín (Kuhstall) 193
Krč 119

Křma Petzerova 484
Křemešník 364
Křemž 395
Křesovec 299
Křimice 287
Křivoklát 136, 293
Krkonoše 471
Krnsko 539
Krouna 531
Krucenburk 532
Krumlov 395
Krupka (Graupen) 241, 251
Kryry 554
Kuba 172
Kubačka 172
Kublov 280
Kuhberg 258
Kukleny 455
Kukus 512
Kumburk 464, 494
Kundratec 172, 502
Kundratice 120
Kunžvart městys 593
Kunžvart zřícenina 594
Květnice 197
Kvildy 672, 589
Kvíňov 313
Kyje 197
Kyjov (Khaa) 261
Kynast 488
Kyselka (u Biliny) 247
Kyselka Kysibelská 329
Kyšperk (Šupí Hora) 460

L.

Labyrint (u Podmokel) 188
Ladvi 124
Laka (jezero a hora) 585
Lanškroun 610
Lanšperk 209
Lány 136, 307
Laubenschlucht 187
Laucho (hora) 261, 264, 265
Lázně Anny sv. 530
Lázně Františkovy 337, 346
Lázně Janské 486
Lázně Josefovy 186
Lázně Konstantinovy 406
Lázně Mariánské 411
Lázně Markéty sv. 592
Lázně Maří Majd. sv. 389
Lázně Sedmihorské 546
Lázně Svatokateřinské 370
Lemberk 536
Lenešice 604
Lenora (Eleonorenbain) 594
Les Klášterní 598
Leštany 552

Leština 445
 Lešno 358
 Letín lázně 376
 Letiny lázně 561
 Letná 115
 Lhota u Čerčan 355
 Libáň 496
 Libava 511
 Libčany 452
 Liběchov 498
 Libějice 383
 Libeň 426
Liberec 520, 594
 Libice 431
 Libín 592
 Libllec 199
 Liblice-Byšice 539
 Liblín 551
 Libnič 392
 Libňoves 451
 Liboc 122, 306
 Libouchec (Königswald)
 191, 250
 Libšice 159
 Libštejn 551
 Libverda 188
 Liebenštejn 349
 Liebwerta 528
 Lichnice 443
 Lichtenwald (zámek) 247
Lipa Česká 269
 Lipa Krásná 274
 Lipa Vysoká 259
 Lipany 199
 Lipnice 446
 Lišany 308
 Lišov 392
 Litice n. R. 559
 Litice n. Žamberka 209,
 459
Litoměřice 193, 498
 Litomyšle 206
 Litvinov Dolní 606
 Litvinov Horní 252
 Lnáře 374
 Lobkovice 539
 Loděnice 600
 Lochotín 285
 Lochovice 295
 Lochy 440
Loket 351
 Lomnice 365
 Lomnice u Jiřina 495
 Lopata 286, 373
 Loučeň 429
 Louky (Langewiese) 246
 Louňovice 358
 Louny 603
Lovosice 149, 164, 193
 Lovoš 165
 Lože Balzerova 261
 Ludwigsthal 580, 581
 Lukavice Dolní 561

Luzný (Lusen) 589
 Lužany 561
 Lysá 427

M.

Mache (hora) 172
 Machendorf 584
 Mader 587
 Malešov 439
 Malín 433, 439
 Malšín 424
 Manětín 550
 Maršov 484
 Martinice 359
 Matzenstein 181
 Maxdorf 188
 Měděnec (Kupferberg) 341
 Medvědice 171
 Měcholupy 308
 Mělník 141, 497
 Merklin 288
 Merkovka 294
 Městec Heřmanův 529
 Městečko 293
 Město Nové n. M. 214
 Měšice 538
 Mezihoří 356, 463
 Mezimostí 365
 Meziříčí 212
 Michalovice 542
 Michalovice (Michelsberg)
 411
 Michle 120
 Mikulašovice (Nixdorf) 275
 Mikulov (Niklasberg) 246
 Milaveč 288, 289
 Milčín 360
 Milešov 171
Milešovka 149, 242
 Milín 298
 Milova 531
 Milštejn (Mühlstein) 274
 Mimoň 271
 Mirovice 299
 Mišeneš 305, 381
 Mittelwalde 461
 Mladkov 461
 Mlýn Císařský 159
 Mlýn Hamrský 274
 Mlýn Hrázský (Damm-
 Mühle) 269
 Mlýn Královský 188
 Mlýn Krausův 476
 Mlýn Lichtenhainský 193
 Mlýn Švýcarský 191
 Mnichovice 355
 Mníšek 129
 Modřany 151
 Mohelnice 543
 Mojžíř (Mosern) 179
 Mokropsy 277
 Moravany 205

Most (Brüx) 605, 248
 Mostek (Mastig) 513
 Mosty Dlouhé 520
 Mráň Dolní 356
 Mráková 141, 306
 Mlýec 308
 Mstětice 145, 426
 Muckentühl 345
 Muckenthürmchen 241
 Muchov 517
 Mústek 585
 Muttergottesberg 608
 Mužský 543
 Mysl Boží (Bodenmais) 580
 Myslín 299
 Myslivka Jezerní 583
 Mýto 281
 Mýto Vysoké 206

N.

Nabočady 195
 Náchod 218
 Nakleřov 250
 Navarov 517
 Nebřezín 548
 Nečtiny 551
 Nedošín 207
 Nedvědice 171
 Nehvizdy 427
 Nelahozov 160
 Němčina 369
 Nepomuk 374
 Nepomyšl 555
 Neratovice 538
 Neštědice-Povrly 181
 Neštěmice 194
 Netluky 170
 Netolice 384
 Netters Koppe 191
 Neulust 205
 Neusattel 351
 Neuthal 595
 Nezvěstice 373
 Niedergrund 196
 Niedergrund (u Warnsdor-
 fu) 265
Nimburk 428, 533
 Nizburk 292
 Nonnenfelsen 265
 Noutonice 143
 Nučice 306
 Nusle 118, 353
 Nýřany 287
 Nýrsko 566

O.

Obořiště 297
 Obrnice (Obernitz) 604
 Obrnice 557
 Oheb 444
 Ochránov 537

Ojbin 265
 Okny (Woken) 268
 Okoř 142, 600
 Okrouhlce 446
 Olbramovice 358
 Olešnice 216
 Olivetin 231
 Oloví (Bleistadt) 344
 Olšany 376
 Oltář Bratrský 257
 Oltářík 169
 Oparno 166
 Opatovice 507
 Opočno 212
 Orlik 300
 Osek 245, **246**, 251
 Osek (Hoher Bogen) 567
 Osek (Riesenburg) 606
 Osek Velký 432
 Ostaš 222
 Ostroměř 462, 490
 Ostrov 155
 Ostrov (Schlackenwerth) 318
 Ostrý, viz Hora Jezerní
 Ostrý Vysoký 178
 Ottenberk 258
 Otvíčko-Jirkovská stanice 249
 Ovčáry 439
 Ovenec Dolní 116

P.

Pahorek Cisařský (Kaiserhöhe) 246
 Paka Nová 463
 Paka Stará 464, 515
 Pancíř 584
 Pankrác 276
Pardubice 202
 Pavlov 306
 Pecka 514
 Pečky 199, 201
 Peklo 216
 Pelhřimov 364
 Peliny 208
 Perástein 317
 Pernástein Starý 268
 Peruc 602
 Petrovice 354
 Petršpurk 554
 Pfaffenberg 187
 Pila Čenková 587
 Pirkenhamr 328
Písek 303
 Planá (město) 409
 Planá Horní 596
 Planina Binsdorfská 259
 Plasy 548
 Pleso (Lakasee) 585
 Plešivec 278
 Plöckelstein 595

Ploskovice 502
Plzeň 283, 372, 403, 547, 558
 Plzenec 372
 Počaply 279
 Počátky 370
 Počernice 426
 Počernice Dolní 197
 Podbaba 123, 159
 Podbezdězi 267
 Podbořany 555
 Poděbrady 430
 Podhoř 124
 Podhradí 388
Podmokly 149, 182, 195, 254
 Podol 119, 151, 276
 Podol u Svijan 544
 Podol Vápenný 529
 Podsedice 170
 Podskali 150, 276
 Podskali n. Skály 530
 Pohled 448
 Polední Hora (Poledník) 586
 Polepí 498
 Police n. M. 222
 Polička 609
 Polná 450
 Poříčany 199
 Poříčí 356
 Poříčí (Parschnitz) 470, 511
 Poříčí Červené 561
 Postoloprty 556
 Potenštejn 458
 Poustevna sv. Josefa 270
 Povrly 195
 Prackovice 172, 194
Praha 1—112
 Prachatic 591
 Pracheň 377
 Pramen Labe 477
 Pramen Otavy 589
 Pramen Vltavy 589
 Prácheň 585
 Předice 360
 Předměřice 507
 Přelouč 202
 Přestanov (Pristen) 233, 242
 Přestice 559
 Přiběnice 362
 Přibislav 449
Příbram 134, 296
 Prichovice 478
 Přílepy 294
 Přimda 408
 Přísečnice 340
 Přísek 168
 Přistoupim 198
 Probořtov 240
 Prokop (Pensionat) 581
 Prosík 124, 197

Prostor Královský (Königplatz) 261
 Protivín 305, 381
 Proudý Svatojanské 156
 Pruneřov 314
 Pštroska 118
 Pntim 304
 Pürstlink 588

R, Ř.

Rabí 377
 Rabštejn, stanice 256
 Rabštejn n. St. 552
 Rahstýnek 529
 Radim 199
 Radlštejn 170, 247
 Radnice 282
 Radobyl 505
 Radotín 127, 277
 Radvanice 227
 Radyně 286, 372, 558
 Rakovník 293
 Ralsko 271
 Raspenov 523
 Ratibořice u N. Města 215
 Ratibořice u Č. Skalice 510
 Ratihořice u Tábora 363
 Rauschberk 261
 Rauschengrund 252
 Ražice 304, 381
 Řečice Kardašova 365
 Regengrube (myslivna) 253
 Rehberk 587
 Rehdörfel 269
 Reinswiese (myslivna) 259, 261
 Reischdorf 340
 Reitzenhain 340
 Rejkovice 295
 Řepice 381
 Řeporyje 127
 Řepy 306, 350
 Řetenice (Settensz) 244
 Řevnice 128, 278
 Řevničov 307
 Rezek 215
 Říčany 354
 Richenburk 531
 Riesenbad 245
 Řimov 421
Říp 126, 148, 162
 Řisenburk 216
 Robec 163
 Röhrsdorf-Cvikov 274
 Rohozec 545
 Roketnice 478
 Rokycany 292
 Rollberk 271
 Ronov 443
 Ronov (Ronburg) 269

Rosenberk 259
Rosenburk 241
Rosendorf 259
Rosenkamm (u Děčína) 192
Rosochatec 532
Rothau 344
Rothberg 188
Roudnice 148, 161
Roupov 561
Rozbělesy 195
Roztěž 439
Roztoky 125, 159
Roztoky (Rongstock) 181
Rožmberk 423
Rožmberk rybník 366
Rožmitál 297
Rudolfovo (Bergstadt) 392
Rudolfstein 260
Rumburk 275
Runenburk 535
Ruselka 581
Rusin 306, 350
Rybník Petruží 188
Rychnov 519
Rychnov (Karlsberg) 230
Rychnov Český 422
Rychnov n. Kn. 457
Ryzmberk 290

S.

Sad Trnovanský 239
Sadská 199
Salesstushöhe 246
Sandberg 257
Sangerberk 420
Sázava 355
Schachtel vlt. Údoli Klá
řino
Scharfenstein 255
Schanferberk 247
Scheibenkoppe 188
Scheureck 590
Schlackenburg 235
Schmiedeberg 489
Schmiedeberg Slezský 489
Schneeberg 190
Schönfeld 263, 274
Schöninger 397
Schwarzenthal 486
Schweissjäger 240
Sebuzín 194
Seč 444
Sedlec 359, 373, 438
Sedlo (Geltschberg) 503
Sedlo Staré 301
Seidenberk 526
Selce 159
Semily 515
Schody Úzké 260
Sichrov 518
Sion 439
Skála Čertova 479

Skála Heilingova 327
Skála Hrubá 545
Skála Malá 517
Skála Mariánská 261
Skála sv. Vintíře 577
Skalice (Langenau) 272
Skalice Česká 509
Skalka 129, 157
Skalka (zámek) 168
Skály brad 560
Skály Prachovské 498
Skály Tonicovy 207
Skok Dívčí (Jungfernsprung) 182
Skoky 553
Skřínice 230, 232
Skuteč 530
Skutičko 530
Slané 601
Slap Labský 476
Slap Mumlavy 477
Slap Pučavy 447
Slap Zakelaký 480
Slatiňany 529
Slaviček (vrch) 273
Slavoňov 215
Slivenec 127
Sloup (Einsiedlerstein) 273
Slonp (Pirkstein, Bürgstein) 272
Smačno 602
Smilkov 359
Smřice 508
Sněžka 482
Sněžník Děčínský 189
Sněžník Kladský 608
Soběslav 364
Sobotka 495
Solopisky 277
Sonnenwendhof 274
Souše (vřídlo) 606
Sovice 163
Spindelmühl 476
Spitzberk (u České Lipy) 270
Spitzberk (u Warnsdorfu) 266
Spitzhüttel 186
Srbsko 278
Stadice 179, 243
Stammbrückenthal 260
Staňkov 287
Starkoč 218, 510
Starkov 223
Stav Malý 481
Stav Veliký 481
Stavidla Vyšší 261
Steinbüschel 257
Stěna Čertova 598
Stěna Pastýřova (Schäferwand) 186, 188
Stěna Vileminina 261

Stěny Tisenské (Tyssaer Wände) 190
Stěrboholy 353
Stimmersdorfer Grund 259
Stodo 287
Stolinky (Drum) 269
Stradonice 291
Strakonice 379
Strančice 354
Stranov 539
Strašecí Nové 307
Stráž 368
Stražiště 364
Strážov 567
Střekov 149, 176, 505
Střela 378
Stříbro (Mies) 404
Stromovka 115
Stropnice 401
Stropnice (vrch) 246, 251
Strunkovice 384
Studenec Horní 532
Sušice 578
Svádov (Schwaden) 181
Svatobor 579
Svatoňovice 510
Svět Nový 477
Světlá (Zwetnitz) 240
Světlá 446
Světlá (Zwiesel) 581
Svidník vrch 364
Svijany 544
Sviny Trhové 399
Svojkov (Schwojka) 273
Svojsice 199
Svojsín 409
Sudoměř 381
Suchdol 368
Suniperk 340
Sutom 168

Š.

Šandava 193
Šanov 237
Šárka 123
Šatava 594
Šellenberk 363
Šenava 346
Šenov Kamenický 257
Šenov Velký (v Sasku) 26
Ševětín 371
Šiberna 357
Šišák Malý 481
Šišák Veliký 481
Škrovada 530
Škvorec 197
Šlapanov 449
Šluknov 275
Špicberk 570, 581

Špičák 511
 Štáhlav 286
 Štáhlavy 373
 Štěchovice 156
 Štěkeň 304, 381
 Šternberk 356
 Šternberk lázně 141, 307
 Štětí 498
 Štětí-Huěvice 161
 Štířín 354
Šumava 571
 Šumburk 315
 Švamberk 407
 Švihov 562
Švýcarsko České 258
 Švýcarsko Klamovské 534

T.

Tábor 360
 Tábor hora 495
 Tábor Starý 363
 Tachov 410
 Talmberk 356
 Tannbusch (Kolmen) 191
 Tannenberk 262, 274
 Tannigt (hora) 260
 Tannwald 517
 Teplá 417
 Teplá u Třebenic 169
Teplice 234
 Teplice (Lázně Janské) 486
Teplice (Weckelsdorf) 223, 486
 Teplice Hirsberské 488
 Teplice Waldthor 251
 Terezin 163
 Tetín 132, 278
 Theodoren-Halle 260
 Tisá 190
 Točnick 133, 280
 Tochovice 298
 Tolštejn 263
 Tomáš sv. 596
 Tonsberg 260
 Töpfer 537
 Třebachovice 456
 Třebenice 167, 169
 Třeboň 367
 Třebová Česká 210
 Třebušice 248
 Třemoňná 548
 Třemšín hora 297
 Trmice 293
 Trnovany 309
 Trügelaberk 535
 Troja 116
 Trojmezí 595
 Trosky 546
 Trouby České 595
 Tršnice (Tirschultz) 346

Trutnov 468
 Tuhošť 562
 Tuchoměřice 600
 Tuchomyšl (Schönfeld) 233
Turnov 150, 518, 544
 Tusset 595
 Tuskov n. M. 403
 Týn Horšův 288
 Týnec Labský 201
 Tyniště 211, 456

U.

Údolí Hillemuthské 262
 Údolí Hölleugrundske 269
 Údolí Kláříno (Sebachtelel) 587
 Údolí Kličavské 140
 Údolí Křínické 193, 261
 Údolí sv.-Prokopské 121
 Uhersko 205
 Uhřetěves 354
 Újezd Kamenný 421
 Újezd Plátný 306
 Újezd Vysoký 212
 Úheč 403
 Ullersdorf 244
 Uučín 251
 Unhošť 306
 Úpa Veliká 485
Ústí n. L. 149, 173, 194
 Ústí n. O. 209
 Úval 197

V, W.

Václavice 218
 Waldburg, restaurace 252
 Waldhaus 579, 580
 Valdek 297
 Valdštejn 545
 Valečov 543
 Waltersdorf 265
 Vanov 173, 194
Warnsdorf 265, 266
 Wartemberk (město) 271
 Vartenberk lázně 546
 Varvažov (Arbesau) 242
Vary Karlovy 319
 Vejbyhka 143, 306
 Vejprty 342
 Veleliby 533
 Velemin 166
 Veleslavin 306
 Velešín 421
 Velim 199
 Velis 280
 Veliš 492
 Veltrusy 125, 160
 Ves Nová 199, 406
 Vezelí 365, 371, 565

Větrov 359
 Věž Štěpánská 478
 Vidovle 350
 Wieselstein 247
 Vigštein 444
 Wilsdorf 195
 Vilštejn 373
 Vimperk 590
 Vinec 539
Vinohrady 117, 352
 Vinoř 426
 Winterberg Velký 193
 Vitín 180
 Vlastislav 169
 Vlašim 358
 Vlkava 533
 Vlková 354
 Vltavice Dolní 596
 Vltavy pramen 589
 Voda Dobrá 299, 391
 Voda Dobrá (Brtnoul) 401
 Voda Dobrá (Grindschädel) 592
 Voda Dobrá (Gutwasser) 578
 Voda Hojná (Heibrunn) 401
 Voda Pudlova 477
 Vodňany 382
 Vody Boží 160
 Vohrada 386
 Volary 593
 Wolfstein 246
 Volyně 590
 Votice 359
 Vrabinec (Sperlingstein) 181
 Vraclav 206
 Vrané 154
 Vráž 302
 Vrbno u lesa 603
 Vrčeň 875
 Vrch Blešenský 170
 Vrch Dubický 172
 Vrch Hradištský 407
 Vrch Kamenický 271
 Vrch Kozí 181
 Vrch Lotharův 188
 Vrch Mužský 386
 Vrch Šenavský 257
 Vrch Zámecký (u Kamenice České) 256
 Vrch Zámecký u Mostu 606
Vrohlav 466, 476
 Vrchmezí 213
 Vrkoč (hora) 173
 Vronbek (Rudig) 554
 Vrskmány (Wurzmes) 249
 Vršetín 169
 Vršovice 118, 353
 Vrtba 551
 Vrutice 539
 Všenory 128, 155, 277
 Všetuby 552

Všetaty 539
 Wurzelisdorf 478
 Vyskeř 544
 Vyskočilka 277
 Vysotany 124, 197, 426, 538
 Vysoká 439
 Vysoká (hora) 201
 Vysoká (Hochwald) 401
 Výšina Ferdinandova 175
 Výšina Královská 235, 238
 Výšina Leopoldova 187
 Výšina Štěpánova 235
 Výšina Vilémova 241

Z.

Záběhlce 154
 Záboř 201
 Zálezly 172, 194
 Zálezly u Proboštova 181
 Zaječice 604
 Zákupy (Reichstadt) 270
 Zámek Pustý (Fredewald)
 257
 Zámek Pustý (Oedschloss)
 579
 Zámek Starý 360
 Zámek Žofín 402

Zámosti 372
 Zámorsk 206
 Zapy 145
 Záruky 199
 Závist 153
 Zbečnick 221
 Zbečno 292
 Zbiroh (Zbirov) 281
 Zbiroh 547
 Zbraslav 152, 277
 Zbuzí 299
 Zdice 279, 295
 Zebin 493
 Zelnava 596
 Zillerthal 489
 Ziukenstein 180, 255
 Zlchov 151, 276
 Zlonice 602
 Zschirmstein Veliký 189
 Zvičina 514
 Zvíkov 301
 Zviřetice 542
 Zvoleněves 601

Ž.

Žalov 125
 Žamberk 459

Žampach 209, 460
 Žandov (Sandau) 420
Žatec 308, 556
 Žbán 294
 Žďár 374
 Žďár (hora) 282
 Ždírec 532
 Ždírnice (Tellnitz) 251
 Žeberk 253
 Žebíkov 549
 Žebrák 193, 280
 Žehušice 439
 Želec 364
 Železnice 494
 Želiv 449
 Žernoseky Velké 193
 Žihla 552
 Žinkov 374
 Žirovnice 370
Žitava 537
 Žiželice 451
Žižkov 112, 538
 Žleby 442
 Žlínice 553

Velké dílo národní!

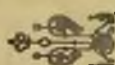
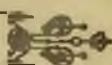
Mezi všemi spisy, které nyní vycházejí, sluší na předním místě upozorniti na veliké, nádherné dílo, které právě v skvostné úpravě nákladem J. Otty se vydává, jest to:

NÁRODNÍ DIVADLO

V PRAZE.

Jeho dějiny a budova dokončena.

S četnými skvostnými obrazy a obrazovými přílohami.

 Cena sešitu 80 kr.

 Vychází v sešitech ve lhůtách volných.

Zakázky přijímá každé knihkupectví, zejména nakladatel

J. OTTO v PRAZE,

knihkupectví a knihtiskárna,

Václavské nám. 14. a Jungm. třída 22.

Veškeré časopisy vlastenecké přinesly vřelé doporučení podniku tohoto, zejména obrázková část dochází plného uznání. Celá řada prvních umělců českých přispívá pracemi svými do díla toho a věnuje se i provedení největší péce. V díle tomto jsou **světlostiskem** velmi zdařile provedené obrazové a architektonické přílohy. V textu umístěno mnoho pěkných obrázků, jednotlivých částí a ozdob uměleckých, soch, podobizen atd. Dějiny Národního divadla psány jsou s nadšením a bohatý material spracován mistrně, tak že poutá každého čtenáře, což všeobecně bylo již uznáno. I nelze než projevit vřelé přání, aby skvostné dílo toto co největšího došlo rozšíření v čtenářstvu našem.

ŘIVNÁČŮV PRŮVODCE PO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM.

II. MAPY A PLÁNY.

Všechna práva vyhražena.

O B S A H:

I. Železniční mapa Čech.	VII. Plán Liberce.
II. Rudohoří.	VIII. Plán Plzně.
III. Severní Čechy.	IX. Plán Budějovic.
IV. Krkonoše.	X. Plán Teplic.
V. Šumava.	XI. Plán Karlových Varů.
VI. Plán Prahy.	XII. Plán Mariánských Lázní.

1882.

NÁKLADEM FRANT. ŘIVNÁČE V PRAZE.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS
1900

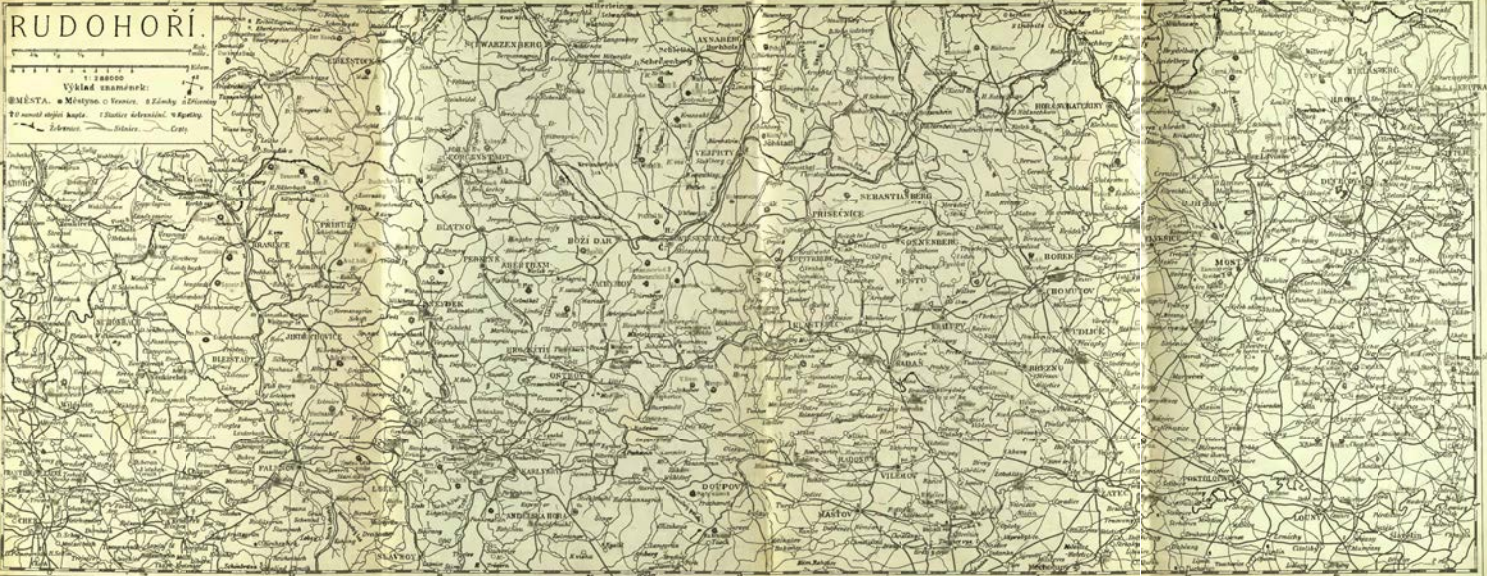

RUDOHORI.

Výhled z Rudohor:
Města: • Město v hranici, • Lázeň, • Lázeň
10 metrů výšky, 10 metrů výšky, 10 metrů výšky
Lázeň, Lázeň, Lázeň

SEVERNÍ ČECHY.

Severní Čechy
Výškové údaje:
MĚSTA, * Města, o čemž se v textu zmiňuje.
Výškové údaje: Města, o čemž se v textu zmiňuje.

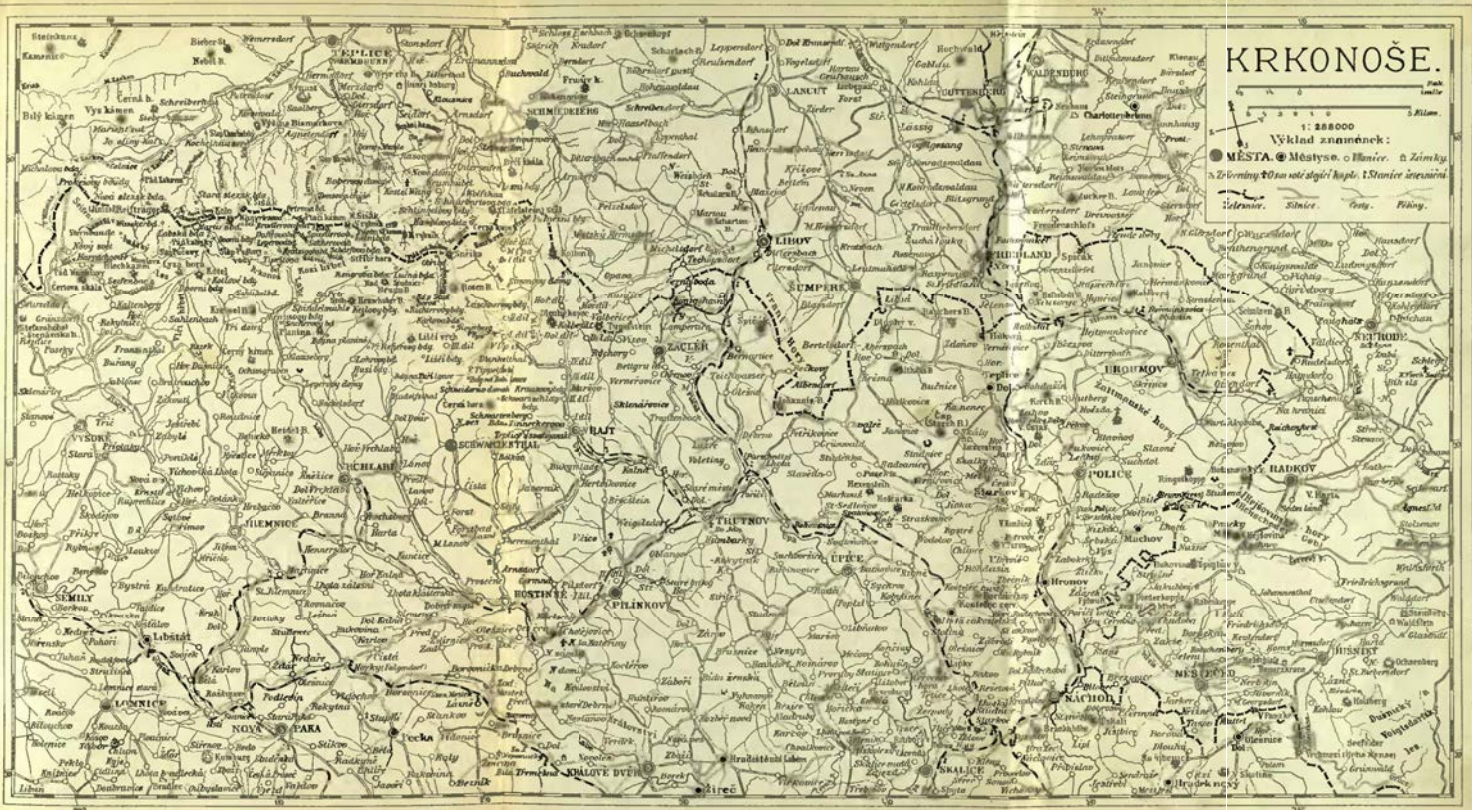

Vydal Jan Liska a Jan Štěrba v Praze

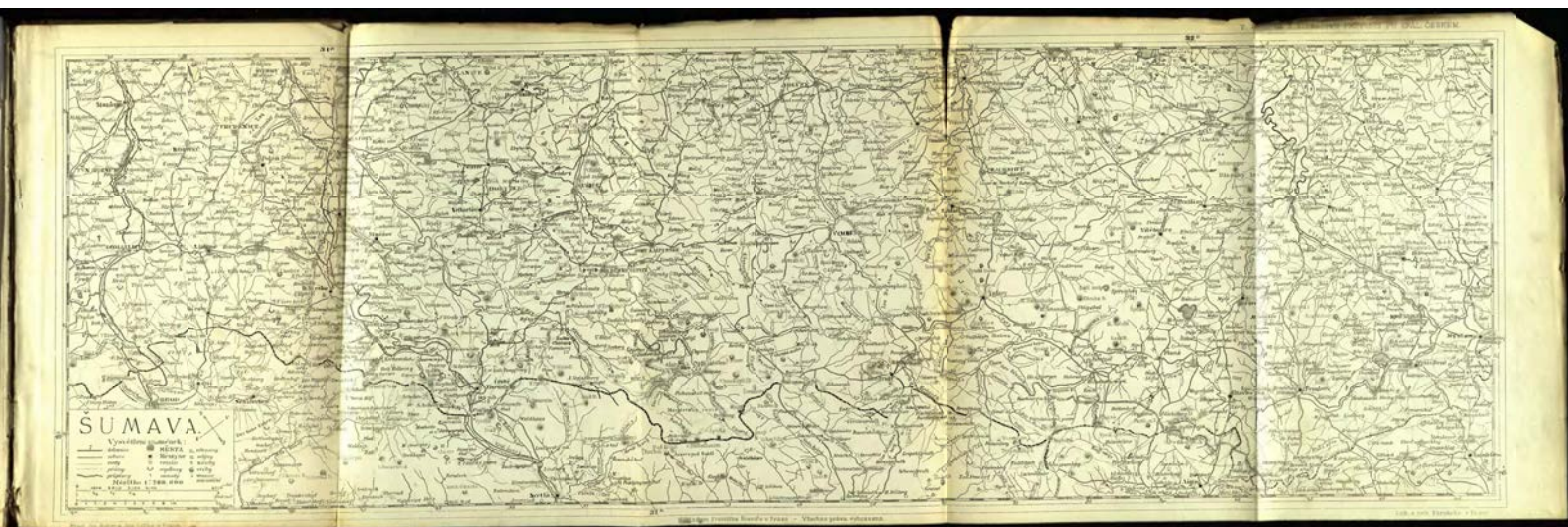
Každému kartačnímu listu v Praze

Liska a Jan Štěrba v Praze

Súznam nejdůležitějších budov atd.

1. <i>Chenopodium</i> V.S.	17. <i>Asarum</i> Tjensky C.B.
----------------------------	--------------------------------

1	<i>Brachycephalus</i> C1.	21	<i>Brachycephalus</i> C1.
2	<i>Brachycephalus</i> C1.	22	<i>Brachycephalus</i> C1.
3	<i>Brachycephalus</i> C1.	23	<i>Brachycephalus</i> C1.
4	<i>Brachycephalus</i> C1.	24	<i>Brachycephalus</i> C1.
5	<i>Brachycephalus</i> C1.	25	<i>Brachycephalus</i> C1.
6	<i>Brachycephalus</i> C1.	26	<i>Brachycephalus</i> C1.
7	<i>Brachycephalus</i> C1.	27	<i>Brachycephalus</i> C1.
8	<i>Brachycephalus</i> C1.	28	<i>Brachycephalus</i> C1.
9	<i>Brachycephalus</i> C1.	29	<i>Brachycephalus</i> C1.
10	<i>Brachycephalus</i> C1.	30	<i>Brachycephalus</i> C1.
11	<i>Brachycephalus</i> C1.	31	<i>Brachycephalus</i> C1.
12	<i>Brachycephalus</i> C1.	32	<i>Brachycephalus</i> C1.
13	<i>Brachycephalus</i> C1.	33	<i>Brachycephalus</i> C1.
14	<i>Brachycephalus</i> C1.	34	<i>Brachycephalus</i> C1.
15	<i>Brachycephalus</i> C1.	35	<i>Brachycephalus</i> C1.
16	<i>Brachycephalus</i> C1.	36	<i>Brachycephalus</i> C1.
17	<i>Brachycephalus</i> C1.	37	<i>Brachycephalus</i> C1.
18	<i>Brachycephalus</i> C1.	38	<i>Brachycephalus</i> C1.
19	<i>Brachycephalus</i> C1.	39	<i>Brachycephalus</i> C1.
20	<i>Brachycephalus</i> C1.	40	<i>Brachycephalus</i> C1.

Čtvrti městské:
I. STARÉ MĚSTO   II. MALÁ STRANA
II. NOVÉ MĚSTO   III. HRADČANY
V. JOSEFŮV.

Vysvětlení znamének:	
— — — — —	<i>Isotrace</i>
—————	<i>Tramming</i>
- - - - -	<i>Metri. plážka parobí</i>
~~~~~	<i>Průtoky</i>
⌈	<i>Stavce trammingu</i>
⌋	<i>Stavce parobí</i>
⌋	<i>Stavce ústní parobí</i>
⌋	<i>Právně</i>

MERITO 1: 1500.
 Finda: 0 100 200 300 400 500 600 700 800
 (ball) 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9
 1: 150000.
 1 2

Kryštof J. Kaňka a Jiříka

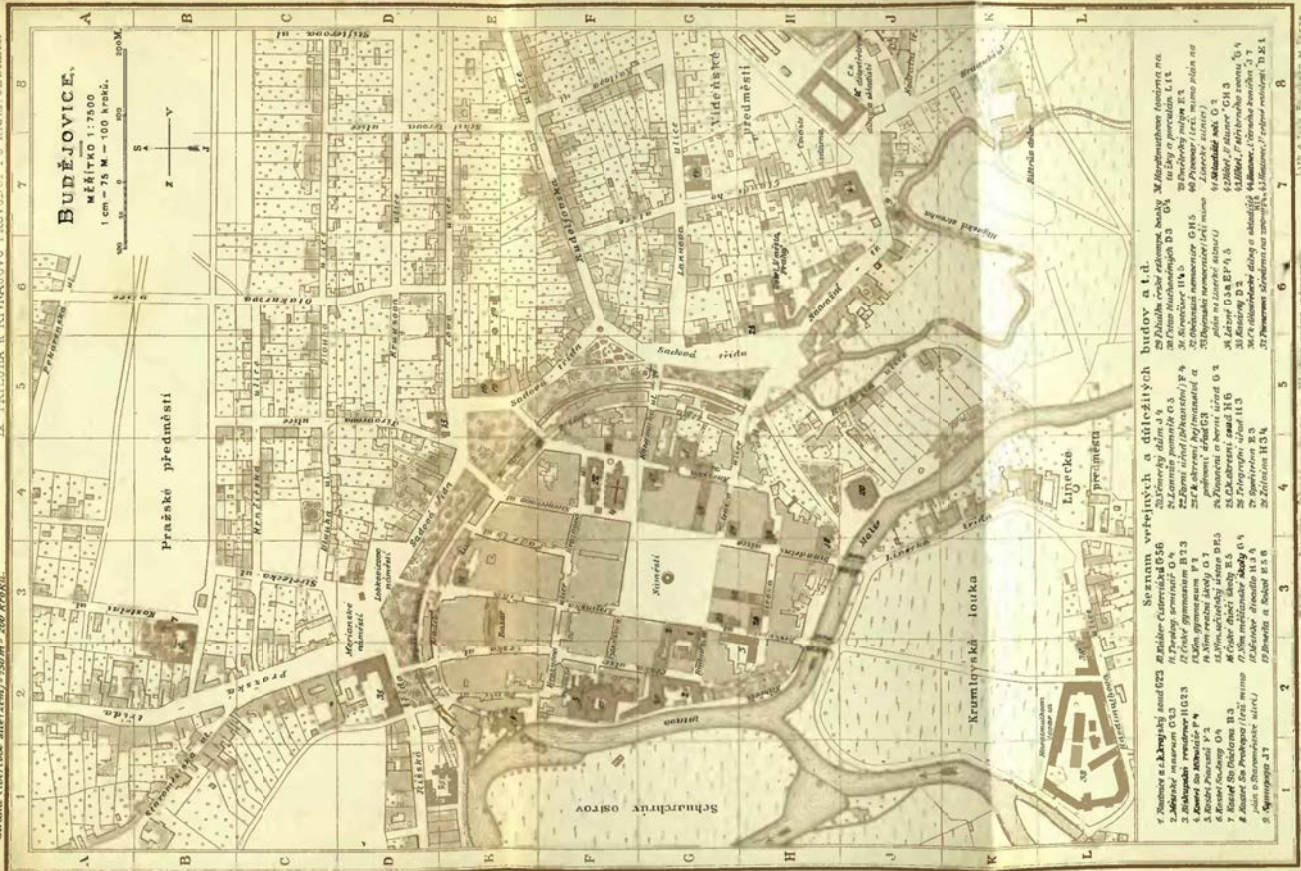
Nakladem Františka Řivnáče v Praze. Všechna práva vyhrazena

Lilka uctí Farabého v Praze.

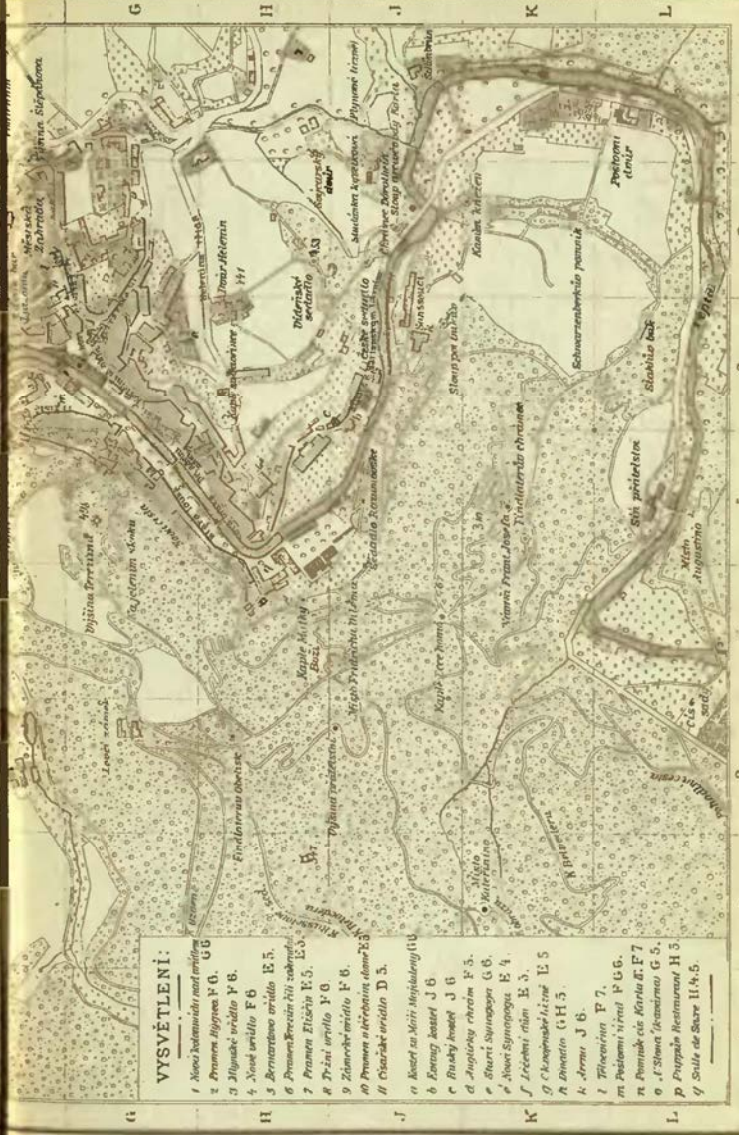
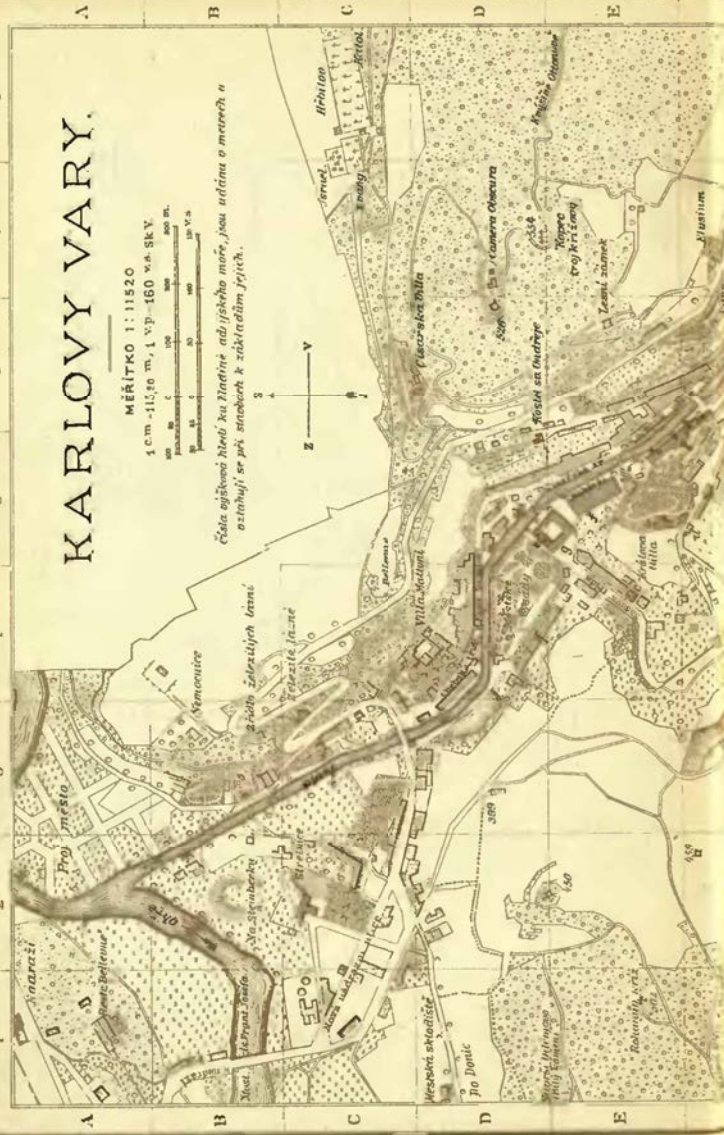
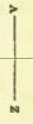

KARLOV VARY.

MĚŘÍTKO 1:11520

1 cm = 115,20 m, 1 VP = 160 m a. sk. v.

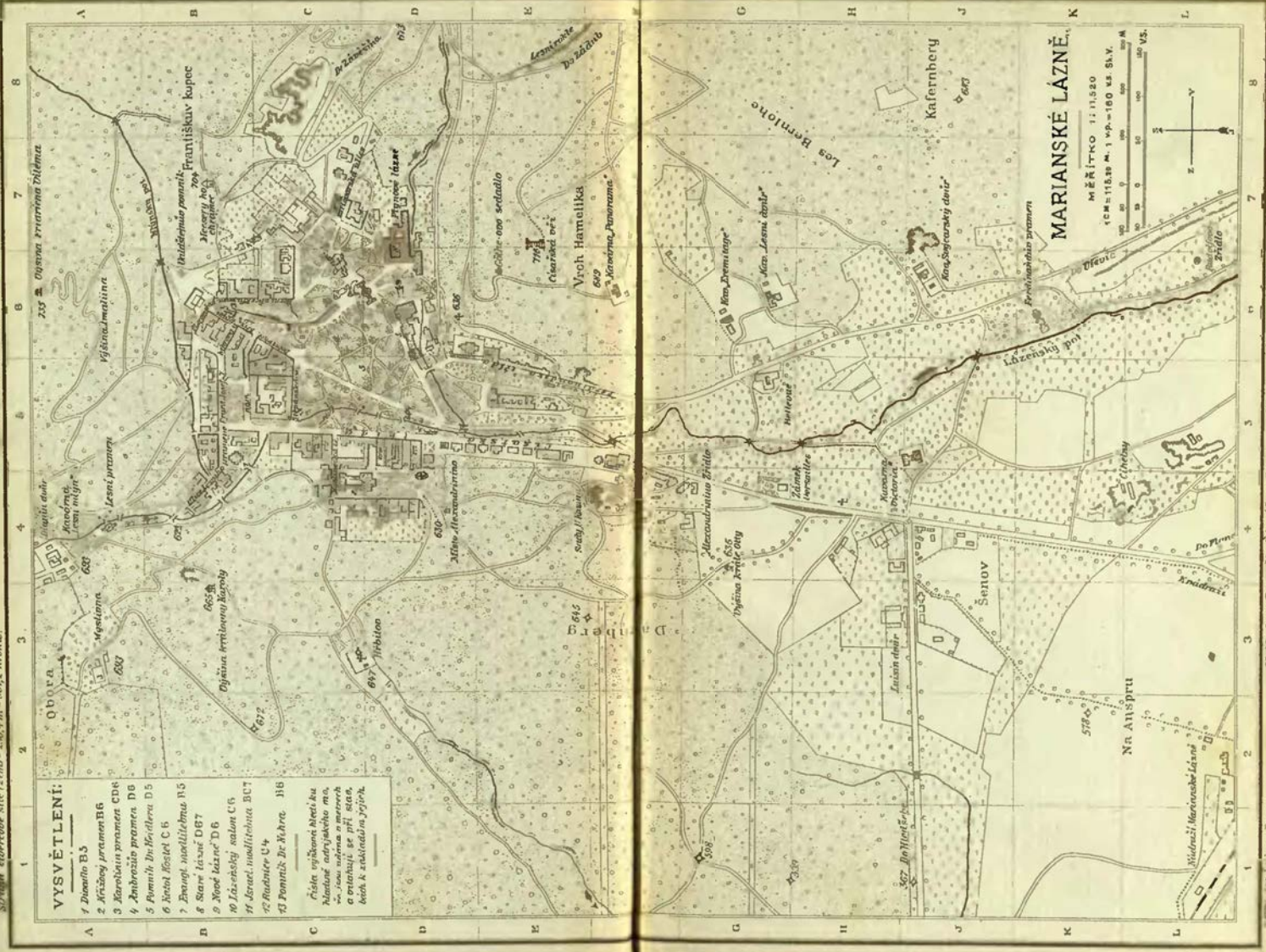
Číslo přílohy křídla ku Dřevěné od jihu moře, jsou určena o měřech a
osahují se při stavbě k základním jřích.

VYSVĚTLI:

- 1. Nová kolonáda nad lázní
- 2. První lázeňská budova
- 3. Mlýnské náhonky
- 4. Nová lázeňská budova
- 5. Zelená lázeňská budova
- 6. První lázeňská budova
- 7. První lázeňská budova
- 8. První lázeňská budova
- 9. První lázeňská budova
- 10. První lázeňská budova
- 11. První lázeňská budova
- 12. První lázeňská budova
- 13. První lázeňská budova
- 14. První lázeňská budova
- 15. První lázeňská budova
- 16. První lázeňská budova
- 17. První lázeňská budova
- 18. První lázeňská budova
- 19. První lázeňská budova
- 20. První lázeňská budova
- 21. První lázeňská budova
- 22. První lázeňská budova
- 23. První lázeňská budova
- 24. První lázeňská budova
- 25. První lázeňská budova
- 26. První lázeňská budova
- 27. První lázeňská budova
- 28. První lázeňská budova
- 29. První lázeňská budova
- 30. První lázeňská budova
- 31. První lázeňská budova
- 32. První lázeňská budova
- 33. První lázeňská budova
- 34. První lázeňská budova
- 35. První lázeňská budova
- 36. První lázeňská budova
- 37. První lázeňská budova
- 38. První lázeňská budova
- 39. První lázeňská budova
- 40. První lázeňská budova
- 41. První lázeňská budova
- 42. První lázeňská budova
- 43. První lázeňská budova
- 44. První lázeňská budova
- 45. První lázeňská budova
- 46. První lázeňská budova
- 47. První lázeňská budova
- 48. První lázeňská budova
- 49. První lázeňská budova
- 50. První lázeňská budova
- 51. První lázeňská budova
- 52. První lázeňská budova
- 53. První lázeňská budova
- 54. První lázeňská budova
- 55. První lázeňská budova
- 56. První lázeňská budova
- 57. První lázeňská budova
- 58. První lázeňská budova
- 59. První lázeňská budova
- 60. První lázeňská budova
- 61. První lázeňská budova
- 62. První lázeňská budova
- 63. První lázeňská budova
- 64. První lázeňská budova
- 65. První lázeňská budova
- 66. První lázeňská budova
- 67. První lázeňská budova
- 68. První lázeňská budova
- 69. První lázeňská budova
- 70. První lázeňská budova
- 71. První lázeňská budova
- 72. První lázeňská budova
- 73. První lázeňská budova
- 74. První lázeňská budova
- 75. První lázeňská budova
- 76. První lázeňská budova
- 77. První lázeňská budova
- 78. První lázeňská budova
- 79. První lázeňská budova
- 80. První lázeňská budova
- 81. První lázeňská budova
- 82. První lázeňská budova
- 83. První lázeňská budova
- 84. První lázeňská budova
- 85. První lázeňská budova
- 86. První lázeňská budova
- 87. První lázeňská budova
- 88. První lázeňská budova
- 89. První lázeňská budova
- 90. První lázeňská budova
- 91. První lázeňská budova
- 92. První lázeňská budova
- 93. První lázeňská budova
- 94. První lázeňská budova
- 95. První lázeňská budova
- 96. První lázeňská budova
- 97. První lázeňská budova
- 98. První lázeňská budova
- 99. První lázeňská budova
- 100. První lázeňská budova

- VYSVĚTLENÍ:**
- 1 Dvaletní B3
  - 2 Křižový pramen B6
  - 3 Křižový pramen CDB
  - 4 Křižový pramen D6
  - 5 Křižový pramen D5
  - 6 Křižový pramen C6
  - 7 Křižový pramen B5
  - 8 Křižový pramen D67
  - 9 Křižový pramen D6
  - 10 Křižový pramen C6
  - 11 Křižový pramen B67
  - 12 Křižový pramen C4
  - 13 Křižový pramen B6
- Číslo výhledu železniční sítě
Křižový pramen B6
Křižový pramen CDB
Křižový pramen D6
Křižový pramen D5
Křižový pramen C6
Křižový pramen B5
Křižový pramen D67
Křižový pramen D6
Křižový pramen C6
Křižový pramen B67
Křižový pramen C4
Křižový pramen B6

MARIÁNSKÉ LÁZNĚ

MĚŘÍTKO 1:11520
1 CM = 115,2 M. 1 MP = 160 M. S. V. S. V.

